ALGEMEENE KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR

1817.

I. DEEL.

TE HAARLEM, BIJ
A. LOOSJES, Pz.

ALGEMEENE KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 1. *Vrijdag den 3den Januarij.*

BERIGTEN.

GRONINGEN *den 19den December* 1816. Wij kunnen het genoegen hebben aan het Publiek te berigten, dat het Z. M. den Koning, altoos bedacht, om aan bijzondere verdienſten eene uitſtekende hulde te doen, behaagd heeft, den Landman JACOB CORNELIS MOLTER, te Siddeburen, onlangs uit het Verſlag van den Heer J. HORA SICCAMA Heer van Slochteren enz. enz. bekend geworden als uitvinder van eene nieuwe Landbouwkundige kunstbewerking, het *Roppen* genoemd, te verheffen tot *Broeder der Ridderorde van den Nederl. Leeuw.*

DOESBORGH *den 24ſten December* 1816. De dag van den 27 November ll. was voor velen onzer Stadgenooten, die hulde doen aan de verdienſten der Maatſchappij *Tot Nut van 't Algemeen*, een Feestdag; ons Departement vierde des avonds ten half zes ure, in deszelfs eerſte gewone Winter-Vergadering de Inwijding van het ſchoon en ruim Locaal, waarin ſedert de maand Julij ll., een regelmatig en oordeelkundig Onderwijs wordt gegeven, niet alleen in het *Lezen*, *Schrijven*, *Rekenen* en de *Zangkunst*, maar ook in de *Aardrijkskunde*, *Geſchiedenis* en andere nuttige Wetenſchappen.

Behalve de Leden van dit Departement, was 'er eene talrijke vergadering in dit Gebouw, alwaar ook voortaan de gewone Departements-Vergaderingen ſtaan gehouden te worden, te zamen gekomen.

Het Feest nam een' aanvang met een wel zamengeſteld Orchest, meerendeels beſtaande uit Liefhebbers; de tijdelijke Voorzitter der School-Commisſie dezes Departements, de Heer Stads Med. Dr. HOOGEVEEN, hield vervolgens eene zeer toepasſelijke Redevoering, ten onderwerp hebbende: *eenige aanmerkingen over de verlichting, in verband beſchouwd met de zedelijkheid.* Welke Redevoering, door een aangenaam gezang der Schooljeugd werd afgewisſeld en beſloten. — Na een' geregelden afloop der verdere gewone werkzaamheden, werd de Vergadering door den Hr. WEELING, Conrector der Latijnſche School alhier, aan wien men, de Gezangen, die bij deze gelegenheid gezongen werden, verpligt was, met eene hartelijke aanſpraak geſloten.

Gedachtig aan de weinige of geene kennis in de Zangkunst, bij den aanvang van het onderwijs, zoowel als aan den korten tijd, waarin hetzelve gegeven werd, was elk getroffen door de ſchoone proeven van vordering, die de Schooljeugd op dit Feest, door een kunstmatig gezang, aan den dag legde: en men verheugde zich ook toen regt hartelijk, dat men hier ter Stede, alwaar het Lager-Onderwijs zoo zeer verbetering behoefde, door dit Departement van onze Maatſchappij, deze ſchoone inrigting, ondanks vele zwarigheden, en niet zonder een gegrond vooruitzigt op inſtandhouding en meerderen bloei, had daargeſteld.

Dit Feest, waarop vervolgens eene gepaste vreugde bij een groot gedeelte der Vergadering, hetwelk tot ver in den avond, bij elkander bleef, zich kenſchetsten, liep tot groot genoegen van dit Departement in alle orde af.—

Groeije en bloeije dan onze ſchoone Maatſchappij Tot Nut van 't Algemeen! — Groeije en bloeije ook het Inſtituut voor aankweeking van School-Onderwijzers, onder de Directie van den verdienſtelijken Heer PRINSEN, te Haarlem, door de liefderijke zorg van onzen Koning daargeſteld. Hetzelve levere ook elders, ijverige en verſtandige Onderwijzers, zoo als ons Depar-

partement in den Heer W. KOMST, van daar (*) tot ons overgekomen, bij aanhoudendheid moge aantreffen! — Het eerste halfjarig Examen, op den 19den dezer, ten overstaan der School-Commissie, door de Jeugd afgelegd, leverde, tot volkomen genoegen van alle de Leden dier Commissie, ook daarvan een doorslaand bewijs op.

(*) Daar dit Instituut eerst in het laatst van den verleden jare werd daargesteld, is dit blijkbaar eene misstelling; komende de Hr. KOMST wel van Haarlem, maar zijnde onder het opzigt van denzelfden Heer PRINSEN, in de *Kweekschool* voor *Schoolmeesters*, bij het Departement *Haarlem* der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen*, eene inrigting, die zoovele bekwame School-Onderwijzers heeft opgeleverd, tot dit vak opgeleid. *Red.*

LEVENSBERIGT

VAN

RICHARD BRINSLEY SHERIDAN.

RICHARD BRINSLEY SHERIDAN was de derde zoon van THOMAS SHERIDAN, even beroemd als Tooneelspeler, als uitstekend bij het voorlezen in Welsprekendheid. Zijne moeder, insgelijks eene Letterkundige, was de Schrijfster van *Sidney Bidulph*, een Roman; van *Nourjahad*, eene Oostersche Vertelling en de Blijspelen getiteld: *The Discovery*, *The Dupe* en *a Trip to Bath*.

Hij werd te Dublin, in Dorsetstreet, in de maand October van het jaar 1751 geboren, en op zijn zevende jaar, met zijnen ouderen broeder *Charles Francis*, laatst Secretaris van Oorlog in Ierland, onder opzigt van den Hr. *Samuel Whyte*, van Dublin, een' vriend van hunnen vader, geplaatst; maar zijne jeugdige jaren verschaften toen nog geen uitzigt op de schitterende bekwaamheden, die zich later in hem ontwikkelden.

Omtrent achttien maanden bij den Hr. *Whyte* vertoefd hebbende, werd hij met zijnen broeder door denzelven in 1759 naar zijn ouders teruggezonden, die toen zich te Windsor onthielden; en waar nu Mevrouw *Sheridan* hunne opvoeding zelve bezorgde, tot dat *Ri-*

hard Brinsley, na de Kersvakantie van 1763, op Harrowsschool besteld werd. Zijne vorderingen in de letteren aan deze Onderwijs-Inrigting schijnen langzaam geweest te zijn, en het was voor Dr. *Parr*, toen een der lagere Leermeesters, bewaard, om alle de hoedanigheden van *Sheridans* ziel te ontdekken en in werking te brengen. Zijn geheugen werd eindelijk ongemeen vasthoudend en zijn oordeel juist bevonden, zoo dat zijne genie, door mededinging opgewekt, zich trapsgewijze ontwikkelde. Zijne vader, in weêrwil daarvan, het onnoodig achtende, om hem naar de Universiteit te zenden, trad hij korten tijd na zijn vertrek van Harrow als Student in het Kollegie *Middle Temple* geheeten. Zijne oogmerken betrekkelijk de beschaving en de bepaling van zijne genie tot Letterkundige oefeningen of die van het beroep, waartoe hem zijn vader bestemde, verdwenen echter spoedig voor eenen hartstogt, die zijne rede scheen te overmeesteren. Hij zag op eens Mejuffrouw *Linley* en verliefde op haar; een meisje, niet minder bewonderingwaardig om de bevallige sieraden harer kunne en de beminnelijke eenvoudigheid van haren omgang, dan om de aanvalligheden van hare persoon en het betooverend vermogen van hare stem, vervullende ten dien tijde de voornaamste partij in de Oratorio's op het Tooneel van *Drurylane*.

Hare vader, de Hr. *Linley*, een Componist, was in het eerst het aanzoek van den Hr. *Sheridan* niet gunstig, en hij moest over vele medeminnaars zegepralen, om de genegenheid dezer Juffrouw te winnen. Zijne standvastigheid nam met de moeijelijkheden, die zich aanboden, toe, en zijne moed en welbeslotenheid openbaarden zich in het verdedigen van Mejuffr. *Linley's* naam tegen een lasterlijk gerucht, waarmede zij schandelijk beklad werd.

Voor de gevaren, welke hij bij hare verdediging getrotseerd had werd de Heer *Sheridan* beloond, door dat zij hem vergezelde op een huwelijks togtje naar het vaste land; en de huwelijks plegtigheid werd bij hunne terugkomst in Engeland, met toestemming van hare ouders, weder voltrokken.

Van de voltrekking van haren echt af is Mevrouw *Sheridan* nooit weder in het openbaar opgetreden. Hare partij in de Oratorio's werd door hare jongere

zus-

zuster vervuld, die, hetgeen vermelding verdient ftierf, terwijl zij zong „ *I know that mij Redeemer li-veth*" (Ik weet dat mijn Verlosser leeft.) Verfcheiden winstbelovende voorftellen werden echter aan Mevrouw *Sheridan* gedaan, om haar overtehalen, om het gehoor des publicks nog eenmaal te ftreelen; maar dezelve werden met verontwaardiging door haar' man verworpen; en hoewel zij toen in zeer kommerlijke omftandigheden verkeerden, bleef de ftandvastigheid van *Sheridan*, in het weêrftaan van ieder voorftel van dezen aard, waaruit eenig verlies van achting in het oog der wereld kon voortvloeijen, onoverwinnelijk. Zoo ontving hij een' brief van de eigenaars van het Pantheon, dat toen juist zou geopend worden, waarin aan zijne echtgenoot eene fom van 1000 Ponden werd aangeboden, voor het openlijk zingen gedurende twaalf avonden, en nog 1000 Pond, ingevalle van een *Benefit*, maar het aanbod van zulk eene aanzienlijke fom, die in weinige weken zoo gemakkelijk te verdienen was, werd niet alleen ronduit afgewezen, maar met verontwaardiging, in weêrwil van de beden zijner vrouw, afgeflagen.

Sheridan, nu met de zorg voor een huisgezin belast, gevoelde volkomen de noodzakelijkheid, van terftond alle vermogens intefpannen om te voorzien in de drukkendfte behoeften, onaffcheidelijk van eene huishouding, die hoewel niet fchitterend ingerigt, alle blijken van deftigheid droeg. Zijne bevallige dichtregels aan Mejuffrouw *Linley* gerigt en fommige voortbrengfelen bij onderfcheiden gelegenheden, welke even gelukkig zijne natuurlijke teederheid van gevoel als den luister van zijn vernuft ontwikkelden, hadden hem geen' geringen naam als Dichter bezorgd; en dus genoodzaakt, om op de gunst van het publiek aanfpraak te maken, begon hij met zich aan de Muze van het Blijfpel toetewijden. Zijn Stuk *the Rivals* voltooid hebbende bood hij het den Directeur van het Covent Garden Theater aan, waar het op den 17den Januarij 1775 vertoond werd. Ten gevolge van eenige weinige ongunftige beoordeelingen werd hetzelve na de eerfte opvoering ter zijde gelegd; maar *Sheridan* enkele oordeelkundige veranderingen zoo in de taal als in de ontwikkeling van den knoop, gemaakt hebbende, werd het weder vertoond en genoot een zeer gunftig onthaal.

 Zijn

Zijn volgend voortbrengſel was de klucht *St. Patricks Day or The ſcheming Lieutenant*, welke door hem aan den Heer *Clinch* werd opgedragen, als een bewijs van dankbaarheid voor den bijſtand, dien hij ondervonden had door dezelfs uitmuntend ſpelen van van Sir *Lucius O'trigger*, waarin hij den Hr. *Lee* was opgevolgd; en dezelve was dadelijk door hem in acht- en- veertig uren geſchreven.

Bij den aanvang van het volgend ſpeelſaizoen, voerde hij zijne komieke Opera *The Duenna* op, een Stuk in alle opzigten de toen in ſmaak zijnde Opera's overtreffende, daar het zelfs *The Beggar's Opera* in toeloop en gunst van het volk te boven ging, wordende vijf- en- zeventig malen in het ſaizoen vertoond, terwijl *Gay's* zonderling voortbrengſel ſlechts zes- en- vijftig malen die eer genoot.

Sheridans omſtandigheden omtrent dezen tijd meer onafhankelijk wordende en zijne genie hem in zekere mate roem en voordeel hebbende aangebragt, begon hij in kostbare uitſpanningen te deelen, en ondervond geene moeite, om zijne verbindtenisſen met de fatſoenlijke wereld uittebreiden.

De Heer *Garrick* beſloten hebbende, om van het beſtuur van Drurylane Theater afſtand te doen, werd 'er eene onderhandeling over het koopen dezes aandeels in het Patent aangegaan door Dr. *Ford*, den Hr. *Linley* en *Sheridan*, die, in 1776 voor hetzelve de ſom van 30,000 Pd. betaalde; en toen voerde hij terſtond ten Tooneele *The Trip to Scarborough*, veranderd naar *van Burghs* Blijſpel *The Relapſe*, welke op den 24 Februarij 1777 vertoond werd. Zijn volgend voortbrengſel was het Blijſpel *The School for Scandal*, dat te regt zijne roem boven alle gelijktijdige Dramatiſche Schrijvers verhief, en, naar het gevoelen van vreemde Letterkundigen een' luister aan de Britſche Komedie verleende, die dezelve tot hier ontbroken had. Dit ſtuk werd het eerst op den 8ſten Mei 1777 vertoond en lokte tot in dit late tijdperk van het ſpeelſaizoen nog zeer fatſoenlijke en talrijke toehoorders. Een ſtuk van zulk eene groote verdienſte en door zulk een' jong Schrijver geſchreven, werd met losbandige toejuiching beloond. Het getij der pnblieke gunst ſtroomde met onwederſtaanbare woede en Dramatiſche voortreffelijkheid en de naam van *Sheridan* werden bijna gelijkluidende.

Zijn

Zijn *Critic*, geschreven naar het model van den Hertog van Buckingham's *Rehearsal* kwam op den 30sten October 1787 uit; wanneer deszelfs fortuin volkomen en naar verdiensten was; en hoewel het onderwerp zoo goed door zijnen vernuftigen voorganger was behandeld geworden, slaagde hij 'er echter in, om het met zulk eene groote verscheidenheid van snaaksche invallen te verfraaijen, en wist hij zoo veel nieuwheid door scherpbijtende satire aan hetzelve bijtezetten, dat het stuk boven allen schijn van navolging verheven was.

(Het Vervolg hierna.)

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN,

AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

ZANG- EN DICHTKUNDE. Verzameling der Zangstukken bekroond door de Koninklijke Maatschappij van Fraaije Konsten en Letterkunde te Gent, den 18 van Weimaend 1816 of *Recueil des Cantates couronnées par la Société Royale des beaux Arts et de Litterature à Gand, le 18 Juin 1816 à Gand, chez* P. F. DE GOESIN VERHAEGHE, *Imprimeur de la Société, rue Hautport*, N°. 37. benevens de Aanspraak ter Prijsdeeling den 8 Hooimaand 1816. 48 bl. en 5. bl. — gr. 8°.

Schoon wij niet gewoon zijn van losse Gedichten in dit Weekblad verslag te doen, daar derzelver groot aantal, die wij aan de tijdsomstandigheden te danken hadden, ons geheel daarvan afschrikte, willen wij de voor ons liggende *Verzameling* niet onvermeld laten, vooral, omdat zij in onze Letterkunde een vreemd verschijnsel is, als bewijzende, hoe de bewoners onzer Zuidelijke Provincien de pogingen der Nederduitsche Dichters en Dichteresfen weten op prijs te stellen. Wij ontveinzen het toch niet, dat wij bij de uitloving der Prijzen door de Gentsche Maatschappij vermoedden, dat de prijs der Dichtkunst door een' Vlaming of Brabander zou behaald worden, onderstellende, dat de dichterlijke geniën dezer Provinciën beter den toon en het taaleigen zouden weten te treffen, waaraan de beoordeelaars ook gewoon zijn. Het is ons onbekend, of 'er ook uit dezelve naar de Prijzen mededongen, doch de uitspraak heeft bewezen, dat de echte smaak voor Nederduitsche taal- en dichtkunde niet vreemd in die Gewesten is. Weinige woorden zullen wij behoeven, om onze lezers hiervan te overtuigen, ja de namen Vrouwe BILDERDIJK, J. BOS-

J. Bosscha, P. R. Feith en P. Moens, welke wij als Dichters en Dichteresſen dezer Prijsverzen aantreffen, zouden daartoe veelligt genoegzaam zijn. Te meer bewondering verdient intusſchen zulk eene toewijzing, wanneer wij de Aanſpraak bij gelegenheid der Prijsuitdeeling gedaan, in aanmerking nemen, niet wat de zaken; maar wat de woorden betreft; wijkende de laatſte, zoo op zichzelve, als in zamenvoeging al vrij wat van de Hollandſche manier van ſpreken af, en dus ook van de gebezigde in de bekroonde Nederduitſche Verzen. Wij zouden dit in bijzonderheden kunnen aantoonen, door die Aanſpraak hier intelasſchen en daar naast te geven, hoe die opſteller deze zelfde denkbeelden in goed Nederduitsch, naar onze gedachten, zou uitgedrukt hebben; maar ons hiervan onthoudende, zoo ter plaatsbeſparing, als om allen ſchijn van hatelijkheid te vermijden, kunnen wij echter niet afzijn, om eene plaats voor deze Aanſpraak interuimen, en laten de beoordeeling van dezelve, uit een taalkundig oogpunt, gereedelijk aan ieder bewoner der Noordelijke Provinciën over, die zijne taal ſlechts eenigermate beoefend heeft. De Aanſpraak luidt dus:

„ Deze, ten allen tijde, door het voorwerp harer ſtichting, zoo luisterrijke verzameling; als voor oogmerk hebbende de bevordering van Kunſten en Letterkunde, ſchijnt op heden eenen hoogeren trap van plegtigheid bereikt te hebben, aengezien zij voornamelijk toegewijd is, om het menſchenverſtand in alle vakken, aan het gered Vaderland hulde te zien doen.

De Kunstminnaars van welkdanige begaafdheden waren uitgenoodigd geweest, om den 18 Zomermaand 1815 te vereeuwigen. — De Maatſchappij is van voornemen Uliéden hier met weinige woorden, vooraleer tot de Prijsdeeling over te gaan, voor oogen te ſtellen; hoe verre onze Medeburgers alle hare inzigten gepoogd hebben te vervullen.

Negen en twintig Dichtſtukken werden in beide onze landſpraken ingeleverd, zeven als uitmuntend herkend: en, bij het openbreken der nevengaande geheime briefjens, heeft gebleken dat de geest en de inbeeldingskracht op beide geſlachten onverſchillig pasſen; dat de kroost van Pindarus (*) en Sappho (†) in onze landſtreken noch is bloeijende; dat bij de Belgen, vrouwen en mannen gelijken

(*) Πίνδαρε Μουσάων ἱερων ςόμα, και λάλε σειρὴν. κ. τ. λ.
Pindarum quisquis studet æmulari, etc.

(†) Μναμοσύναν ἔλε θάμβος, ὅτ' ἔκλυε τᾶς μελιΦώνες
Σαπφοῦς, μὴ δεκάταν Μοῖσαν ἔχουσι βροτοί.

ken ijver hebben om den Staat en het Vaderland voorteſtaan en te vereerlijken.

Doch, hier zal ik mij wel wachten de lauwertakken onzer Dichteren met eene vermetele hand aanteraken; noch weinige oogenblikken, en gij zult met verrukking, (ik zegge het zonder mistrouwen) gij zult die gezangen hooren, met al de pracht, met al de welluidendheid, die het muzijk immer geven kan, verſierd en vergeſelſchapt. Dan zal ik u durven vragen of de Dichter, of de Muzijkmeester, met grootere aandoening, met meer kunst en waarheid daar kon ſtellen dien Overweldiger, die, als een ſnoode vos, als een wreede wolf, uit zijne ſchuilplaats heimelijk voortkruipt om een vreedzaam en rustig volk aan te grijpen, ons rijke en bloeijende Land (*) te verwoesten; ons manſchap onder zijn ijzeren jok te verdrukken; onze jeugd in verre gelegen landen te doen ſneuvelen; onze gaden, zusters en dochters te mishandelen (†)?... Heerschzuchtige, bloeddorstige (§) Onmensch! zal die dan de vergelding der Belgen zijn na eene twintigjarige ſlavernij en verduldigheid; na twintig jaar de wisſevallige, ongeſtadige, willekeurige beſtieringen der Franſchen, met onze vruchten, ons geld, ons bloed, geſpijsd en verzadigd te hebben?

Maar, de eerſte kanonſchoot heeft gekraakt, alles wordt handgemeen, de huizen ſtorten in, het vee ſterft verbrand in den ſtal, de velden ſtaan reeds kaal en beroofd van vruchten, onze Held is gekwetst...! Ik hoor de laaste vloeken der aangrijpers, het laaste gebed mijner landsgenooten: *ik hoor het gekerm der ſtervenden, het gehuil der verſlagenen, het gebriesch der paarden en het donderende geknal des geſchuts...! Doch,* den Hemel zij dank, God

(*) 'Er is geen land aan 't welk beter konnen toegepast worden deze vaarsſen van Thomſon:

„ To thee belongs the rural reign;
„ Thy cities all with commerce shine.

(†) Laat de ſlag van Waterloo niet toe met Thomſon wederom uit te roepen?

„ Blest land! with matchless beauty crown'd,
„ And manly hearts to guard the fair."

(§) Men gelieve zich het volgende opſchrift te herinneren van de *colonne Trajane*, *place des Victoires*, te Parijs:

„ Quoique monté ſur cette échasſe;
„ Si le ſang, que tu fis verſer,
„ Pouvoit tenir dans cette place,
„ Tu le boirois ſans te baisſer."

God heeft over ons de oogen zijner rechtvaardigheid geopend (*), het vermetele misverstand der Franken (†) vlugt voor de dapperheid der Belgen en Bondgenooten: Napoleo's adelaar heeft geene wieken genoeg om de klaauwen des leeuws te ontsnappen, en Parijs heeft voor de laaste reis beschoud het schaamroode aenzigt zijns albenijdenden dwinglanders.

Ziet hier, Mijne Heeren, in 't beknopt, de stoffe die zich den Kunstenaren aanbood; gedoogt dat ik een woordje bijvoege over de gevolgen van den vermaarden slag van Waterloo; gevolgen, die onze schilders en bouwmeesters niet hebben veronagtzaamd. De Godsdienst, de Menschenliefde en Burgerpligten in de plaats der eigenbaatzucht herlevende; Kunsten, Akkerbouw, Koophandel van onder de puinhoopen, onder de welke de dwinglandij hun als begraven hiel, wederom opstaande; de deugdzaamhied der oude Belgen over de zoogenoemde geschaafdheid van zekere bedriegelijke en trouweloozе volkeren zegenpralende; de algemeene herkentenis nieuwe stigtingen oprechtende voor de oudwordende, zugtige en gekwetste Verdedigers van het Vaderland; de naam van een, zedert de vroegste tijden, altoos vrij en openhertig volk, de naam der Belgen onder die der deftigste volkeren herplaatst.

Groote God! hoe diep, hoe bodemloos zijn uwe beramingen over de kinderen der menschen! Onze Held, voor wiens leven wij onlangs beefden, schielijk hersteld, ontvangt uit uwe hand, voor Echtgenoot de zuster van den machtichsten des Keizers: ons nieuwgeborene Koningrijk is dus geplaatst onder 't schild van het talrijkste der volkeren, en of dit alles niet genoeg was, gij zelf hebt den staat der jonge Vorstin gewaardigd te zegenen!

Ja! Mijne Heeren, de faam heeft reeds over de wereld verkondigd dat het dierbare pand, het welk de Koningen en Volkeren naauwer verbindt, staat geboren te worden: wat blijft er ons dan over, ten zij, in de herkentenis die ons bezielt, uit te roepen? Dank zij den Allerhoogsten; lang, lang leven onze Vorsten; eeuwig, eeuwig zij onze Staatsbestiering; eeuwig, eeuwig, de vrijheid der Belgen!"

Het oogmerk der Maatschappij was loffelijk; door de Schoone Kunsten den dag van Waterloo te willen vereeuwigen, doet eer aan het Vaderlandlievend hart harer medeleden, en toewijzing der Medailles aan de Nederduitsche Zangstukken (met de waarde der Fransche zullen wij ons niet inlaten) gelijk wij zeiden, strekt ten blijk van derzelver gezuiverden smaak in het vak der Dichtkunst en Nederduit-

(*) Aspiciunt oculis Superi mortalia justis.

Dieu daigne ouvrir sur nous les yeux de sa justice.

(†) Ils portoient au combat leur superbe imprudence.

duitſche taal, want al mogt men met de beoordeelaars verſchillen, welke der vier ſtukken de hoogſte prijs toekwam, alle vier hebben hunne bijzondere waarde en zijn verdienſtelijke voortbrengſels der Nederduitſche poëzij.

Aan Vrouwe Cath. Wilh. Bilderdijk, werd de Gouden Eerepenning toegewezen, en haar Zangſtuk onderſcheidt zich door eene verhevene behandeling van dit onderwerp, terwijl hetzelve voor de uitvoering met muzijk zeer berekend moet zijn, en op eene eenheid roemen kan, die ook in zulk eene Cantate een groot vereischte is. Enkele uitdrukkingen echter vinden wij min juist als „*teeder* juichen," dat wij in bedenking geven, of wel zamen gaan kan; „*verhemelde* velden en dalen" ſmaken ons ook niet best, en al waren de Muzen en Apollo uit het ſlotkoor gebleven, wij zouden 'er niet rouwig om zijn. Intusſchen is het over het geheel fraai; ter proeve dienen de coupletten ter vereering der Geſneuvelden in den ſlag bij Waterloo.

Ja, gij, die verr' van eigen kust,
In 't veld van 't schoon verbond,
Uw levenslicht zaagt uitgebluscht:
ô, Hoe benijdbaar is uw rust
Op dien gewijden grond!

Koor.

Op dien gewijden grond.

Het bloemtjen, weemlende om uw asch,
Met hemelblaauw getooid,
Herinnert ons bij 't heuvelgras,
Hoe ſchoon, hoe grootsch uw ſneuvlen was,
En zegt, „vergeet hem nooit!"

Koor.

„Vergeet, vergeet hem nooit!"

Een Stem.

Ja, Neêrland zal ſteeds aan den krijgsman gedenken,
Die ſneefde voor Koning, voor de Eer, en voor 't Recht!
't Arduin zal zijn roem de vereeuwiging ſchenken,
Aan 't glorierijk ſneuvlen des dappren gehecht!

Een tweede stem.

Zijn naam zal 't verwoesten der eeuwen trotſeeren;
En blinken met glorie ondoofbaar in glans!

Bei-

BEIDE STEMMEN.

De maagden zijn lauwren met bloemen schakeeren,
Zijn tombe met dankbare tranen vereeren,
En vlechten haar om met de onsterflijke krans.

Het Zangstuk van den Heer J. BOSSCHA, aan wien het accessit ten deel viel, is in drie deelen gesplitst, en kenschetst een' Dichter wien het aan geene kracht noch vuur ontbreekt: maar zijne schikking van de stof beviel ons minder; wij vragen zelfs, of het Duet en Koor in het laatste gedeelte, om den strijd bij Quatre Bras te verheerlijken, hier wel aangebragt is; niet, of het zijn Vaderlandlievend hart tot eer verstrekt? De Aria in het tweede deel is naar ons denkbeeld treffend, schoon eene verre navolging, zij is deze:

Nog jaren na dat schriklijk uur,
Als in dit vruchtbaar dal,
D'op nieuws herborene natuur
Haar gaven strooijen zal,
De landman gravend in zijn veld
Verwonderd onder d'aard'
Den schedel van een oorlogsheld,
Of degenkling ontwaart.
Wanneer de spa, bij 't dieper gaan,
Op 't roestig slagzwaard stoot,
Dan wijdt hij hun een dankbre traan,
Wier bloed daar voor hem vloot.

Hierop volgt nu het stuk van den Hr. PIETER RUTGER FEITH, die eene vereerende vermelding verworven heeft. Te regt is het hier vóór het stuk van Mejuffrouw MOENS geplaatst, schoon het uit het uittreksel uit het Verslag voor deze Zangstukken geplaatst schijnt te blijken, dat aan de laatste de voorrang toekomt, welken zij echter den Heere FEITH niet betwisten kan, daar zijne spreuk, toen de namen nog niet geopenbaard waren, vóór die van Mejuffr. MOENS ging. Wat de reden hiervan zijn moge, de plaatsing van zijn stuk vlak achter dat van den Heer BOSSCHA toont, dat deze misstelling veelligt onwillekeurig in het verslag geslopen is, en wij gelooven met de beoordeelaars, dat hem die eere toekomt. Inderdaad, schoon wij op enkele Prosaïsche gedeelten stootten (hier onder tellen wij:

En Neêrlands jongling schap zie 'k op de grenzen staan —
De Grijze BLUCHER zal met jonge krachten strijden,
En WELLINGTON doen zien, wat 's veldheers moed vermag,

en

en het eerste Choor, dat hierop volgt) over het geheel is het zeer fraai, krachtig en stout ontworpen, en zullen wij de waarheid zeggen, hetzelve verplaatste ons het meest van alle de stukken in de gebeurtenis, die bezongen wordt; 't is of wij die zien voorvallen. De Terzetto met de daaropvolgende Recitatief, Choor en Solo zijn zeer aandoenlijk en zouden, op muzijk gebragt, eene heerlijke uitwerking doen. Eene hulde aan de Gesneuvelden ontbreekt hier; ter proeve strekke de Solo, na dat de overwinning aangekondigd is.

Rijst, achtbre vadren, uit uw graven!
  Uw nakroost, groot als gij,
Verwerpt den vuigen naam van slaven
  En vecht zich roemrijk vrij.
Keer, Willem, keer terug in 't leven!
  Keert, Nassau's helden, keert!
Uw naneef durft u na te streven.
  Hij bloedt; — maar triumfeert ! ! !

Het stuk eindelijk van Mejuffrouw P. Moens, die ook vereerende vermelding verwierf, is als vers rijk in schoone gedachten en vol beelden, maar zou voor het oogmerk als Zangstuk minder berekend zijn. De Recitativen en onder anderen een Allegro, zouden zelfs, gelooven wij, onuitvoerbaar in Muzijk zijn; doch dit neemt niet weg, dat ook hier veel treffends in gevonden wordt; de teedere Duét, als waarin het geval uit een oogpunt beschouwd wordt, waaruit de overigen het niet regtstreeks bezagen, deelen wij ter proeve mede.

Duetto.

A. en B.

A.

De weduw zocht vruchtloos haar gade onder 't krijgsheer,
Hij bloedde op het slagveld, of juichte als verwinnaar
(Schoon stervend) nog luid.

B.

Vergeefsch vraagde 't weesje zijn' vader van 't leger,
En breidde (met lachjes om 't rozenkleur mondje)
Reeds de armpjes uit.

A. en

A. EN B.

Maar liefde en ontferming vol gloeijende erkentnis
Ombelsden de treurgen en droogden de tranen.
Der hulploozen af.
De weduw en weezen der helden zijn heilig;
't Gezin des verslaagnen is de erfnis, die de Almagt
Aan 't Vaderland gaf.

Dit verslag is meer uitgedijd, dan eerst ons oogmerk was; maar de zucht, om de verschuldigde hulde aan ieders verdiensten te doen, was daarvan enkel de oorzaak; en de mindere algemeene bekendheid van dit stukje zal daarvoor ter gereede verschooning verstrekken.

K U N S T E N.

AMSTERDAM. In de Vergadering der Leden van *de Maatschappij* FELIX MERITIS, gehouden 23 December 1816, zijn de beoordeelings Biljetten, voor de ingekomen Schilderijen en Teekeningen, waarop volgens Programma van het *Departement Teekenkunde*, in dato 23 December 1815, prijzen waren uitgeloofd, geopend en gebleken, dat:

1. In het Historiele vak, de gouden Eerpenning en het Getuigschrift toegewezen is aan den Heer LOUIS MORITZ, te Amsterdam.

2. De Tentoonstelling waardig gekeurd, het ingekomen Stuk, onder de Zinspreuken *Inceste et parricide, et pourtant vertueux*, Voltaire dans Oedipe, en *quel crime avez vous fait que d'être malheureux*, Corneille dans Oedipe.

3. Dat omtrent het *Fruitstuk*, de Gouden Eerpenning en het Getuigschrift toegewezen is aan den Hr. ALBERTUS JONAS BRANDT, te Amsterdam.

4. Het Accesfit, of de dubbele Zilveren Eerepenning aan het ingezondene, onder de Zinspreuken: *Wat is beter iets of niets?* en *Iets.*

5. En de Tentoonstelling waardig gekeurd, het ingezondene Stuk, onder de Zinspreuk: *Al doende leert men, en vlijt doet vorderen.*

6. Dat, ten aanzien van het *geteekend Akademiebeeld*, de Zilveren Eerpenning en het Getuigschrift toegewezen is aan den Hr. JAN DE LELIE, te Amsterdam.

De Schilders van het met een Accesfit bekroonde Stuk en van de Tentoonstelling waardig gekeurde stukken, worden uitgenoodigd, zich binnen 14 dagen, bij den President Directeur van gemelde Departement, bekend te ma-

maken; die genen, welke zulks niet mogten verkiezen, alsmede de, geen prijs toegekende, worden verzocht hunne Stukken aan het Gebouw der Maatschappij te doen afhalen, van heden af, 's namiddags tusschen 2 en 3 ure; doch verzocht hiervan vooraf aan den President Directeur kennis te geven.

GESCHIED- EN LETTERKUNDIGE ANECDOTEN.

De Kunst-Regter.

De Beeldhouwer BACON zag op zekeren dag eenen onbekenden in de Abdy van Westmunster voor een zijner beste werken staan, en hoorde hem met zelfsbehagen eenige aanmerkingen daarover maken. „ Dit Gedenkteeken op Chatham" zeide hij tegen BACON, dien hij klaarblijkelijk voor een' vreemdeling hield, „ is over het geheel bewonderingwaardig, maar heeft groote gebreken in sommige bijzonderheden." „ Gij zoudt mij zeer verpligten" antwoordde de Kunstenaar, „ wanneer gij zoo goed wilde zijn, van die mij aantewijzen." „ Hoe! ziet gij dan het niet zelf, hier en hier" hernam de beoordeelaar „ hoe slecht, hoe deerlijk slecht!" Tevens stiet hij met zijnen stok zoo hevig tegen de kleinere beeldjes, dat hij die gemakkelijk had kunnen beschadigen. „ Maar het zou mij zeer aangenaam zijn, om te vernemen, *waarom* die gedeelten zoo slecht zijn?" vroeg nu BACON. Hij kreeg daarop geen ander antwoord, dan even onbepaalde uitdrukkingen, die weder van eene onvoorzigtige behandeling des Kunstwerks vergezeld gingen. „ Ik heb BACON zelven dit alles gezegd, toen hij aan dit Gedenkteeken werkte," begon de waanwijze kenner weder. „ Ik wees hem nog vele andere gebreken aan, maar ik kon hem niet overtuigen." „ Hoe kent gij BACON dan in persoon?" vroeg de Kunstenaar. „ Zeker ken ik hem" was het antwoord, „ sinds vele jaren ben ik een vertrouwd vriend van hem." „ Dan moogt gij blijde zijn" riep nu de Kunstenaar uit, zich tevens van hem verwijderende, „ dat BACON niet naast u staat, want het zou hem zeker niet bevallen, dat gij zijnen arbeid zoo ruw behandelt."

*

STER-

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

CAPUA *den 7 December.* Sedert eenigen tijd, hebben wij eene buitengewone luchtsgesteldheid ondervonden: op een' en denzelfden dag, hebben wij de afmattende zomerhitte gevoeld; een van weerlicht, donder en hagel verzeld onweder; en in den avond, eene vinnige koude en sneeuwvlokken gehad, even als in de maand Januarij in Siberie. Wij hebben verscheiden schokken van aardbeving in eene noord-oostelijke rigting, met zeer duidelijke schuddingen, gevoeld.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1816 Dec.	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
25	29. 6	43	W. t. Z.	's morgens regen;
	29. 7½	43	W. N. W.	verder helder;
	29. 8	38	W. Z. W.	's avonds bewolkt.
26	29. 6½	42	Z. t. O.	harde wind;
	29 5½	43½	Z. Z. W.	betrokken;
	29 5¼	44	Z. W.	tusschenbeide regen.
27	29. 5½	39	Z. t. W.	voormidd. betrokken: dampig;
	29. 5¼	43½	Z. W.	namidd. regen- en hagelbuijen;
	29 5½	40	W. Z. W.	's avonds helder; zeer windrig.
28	29. 8½	39	W.	voormidd. helder: windrig;
	29. 9	41½	Z. W.	verder bewolkt: 's avonds harde
	29. 6½	39	Z. Z. W.	wind; 's nachts storm met regen.
29	29. 4	44	Z. W.	bewolkt;
	29. 4½	45½	W. t. Z.	voormidd. zeer harden wind.
	29. 8½	40½	W.	
30	30. 0¼	30	N. W.	betrokken;
	30. 0¼	37	N.	's avonds bewolkt;
	30. 0	34	O. Z. O.	windrig; iets sneeuw.
31	29. 8¼	37	Z. O.	betrokken; mist;
	29. 8	40	—	regenachtig.
	29 8	43½	Z. Z. O.	

NB. *Bij dit N°. wordt uitgegeven het Register, Titel enz. van het Tweede Deel des Jaars* 1816.

TE HAARLEM, BIJ A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 2. *Vrijdag den 10den Januarij.*

BERIGTEN.

BERLYN. Door de Wijsgeerige Klasse van de Koninklijk Pruissische Akademie der Wetenschappen alhier is tegen *het jaar* 1818 de volgende Prijsvraag bekend gemaakt.

„ Men heeft in korten tijd door geweldige beroeringen eene groote menigte Wijsgeerige stelsels nevens en na elkander zien ontstaan. Daarbij openbaarde zich eene zeer verschillende beschouwing van die formale wetenschap, welke onder den naam van Logica bekend is. Deels heeft men haar toegegeven, dat zij eenmaal gevonden en beschaafd tot hier, bij alle veranderingen, in het wezen der zaak onveranderd gebleven is, en zich voortaan ook zoo zal betoonen; dat zij dus boven allen twist van Wijsgeerige stelsels verheven, aan geene derzelve toebehoort. Deels daarentegen heeft men geklaagd, dat zij mede aan het verval en het bederf der Wijsbegeerte heeft deel genomen, en gelijk zij, van eene eenzijdige wijsgeerige beschouwing uitgaande, onder Aristoteles zich eerst vormde, ook noodzakelijk eene hervorming en wedergeboorte behoeft, waardoor zij dan ook in den twist der stelsels wordt medegesleept en het schier te duchten is, dat elk stel-

ſel, als het tot volkomene vorming geraakt, ook zijne eigene Logica hebben zal."

,, Uit deze verſchillende inzigten ſchijnt men ten minſte zooveel te kunnen opmaken, dat men het over de beteekenis van deze wetenſchap niet meer of nog niet eens is; en dus ook niet daarover, hoe zich de regels van handelen in het denken door den reeds bekomen inhoud van hetzelve wijzigen, of die daarop geen invloed heeft, of zoo ja, welken? Hieromtrent moet eene eenſtemmigheid zeer wenſchelijk zijn, dewijl een helder, gemeenzaam en bepaald overzigt op de veranderingen in de Wijsbegeerte en op de betrekking harer verſchillende gedaanten, dan veel gemakkelijker kon daargeſteld worden. Ten dezen einde zou men verſcheiden wegen kunnen inſlaan; maar het valt moeijelijk tot eene voldoende uitkomst te geraken, wanneer het vooraf niet klaarblijkelijk is, hoe het met de zaak Geſchiedkundig geſteld zij."

,, Tot zulk eenen Geſchiedkundigen voorafgaanden arbeid wenscht de Wijsgeerige Klasſe van de Akademie aanleiding te geven, en looft eenen prijs van 50 Dukaten (om niet meer te vorderen, dan men gevoegelijk van den omvang van zulk een antwoord verwachten kan) op de volgende ſtoffe uit:

,, ,, De Logica of Redeneerkunde moet, zoo als ,, ,, zij is behandeld geworden, ſedert men begonnen ,, ,, is, in de Duitſche taal te philoſopheren, met ,, ,, de Ariſtoteliſche vergeleken worden, zoowel ten ,, ,, aanzien van hare uitgebreidheid, als ook met be- ,, ,, trekking tot de wijze, waarop de leerſtellingen, ,, ,, die deze wetenſchap vormen, bepaald zijn; de ,, ,, oorſprong der afwijkingen moet opgeſpoord en ,, ,, derzelver betrekkingen tot de verſchillende Wijs- ,, ,, geerige Scholen van dit tijdvak opgegeven wor- ,, ,, den."

,, De Verhandelingen hierop moeten in de Hoogduitſche, Latijnſche of ook Franſche talen vervat, leesbaar geſchreven, van Biljet en Spreuk naar gewoonte voorzien, op den 31ſten Maart 1818 bij den Secretaris der Klasſe inkomen, zullende de Prijs in de openbare zitting van den 3den Julij van dat jaar toegedeeld worden."

Berlyn. In het voorjaar van 1816 overleed hier

de

de Hr. CHRISTIAN CONRAD SPRENGLER voormaals Rector te Spandau, als Natuuronderzoeker bekend door het Werk: *das entdeckte Geheimniss der Natur* en als Taalkenner, door zijne nieuwe Kritiek der Klassieke Romeinsche Dichters. Zijn niet onbeduidend vermogen heeft hij aan een Weeshuis, hier gevestigd, nagelaten.

FRANKFORT *den* 11 *December* 1816. Dezer dagen is de Heer STAEDEL, een der vermogendste ingezetenen, en wiens gansche leven aan weldadigheid en de fraaije kunsten toegewijd was, in deze stad overleden; hij laat eene schoone verzameling Schilderijen na, die meer dan honderd duizend guldens waardig geschat wordt, en waaronder zich stukken van de oudste en beroemdste meesters bevinden. Volgens den wil van den overledenen, is deze geheele verzameling voor een openbaar Instituut bestemd, waarin jaarlijks een zeker aantal jonge lieden in de Teeken- en Schilderkunst zal onderwezen worden; 'er is mede een Kapitaal aangewezen, ten dien einde dezelve, tot verdere beoefening der Schilderkunst, naar Rome en andere beroemde streken zouden kunnen reizen. De Heer BROENNER, insgelijks een rijk burger, die ook kortelings overleden is, heeft eene aanmerkelijke som tot het aankoopen eener Bibliotheek nagelaten, welke met de verzameling Schilderijen in hetzelfde gebouw geplaatst zal worden.

BRUSSEL. Bij Besluit van den 24sten December 1816, heeft Z. M. de navolgende Brevetten gegeven:

Aan den Heer BRANVILLE, wonende te Brussel, een Brevet van uitvinding voor vijf jaren, wegens een werktuig in de Harp, door middel van hetwelk de halve en heele toonen worden voortgebragt, zonder eene veer voor het spel der Pedalen.

Aan den Heer NIEVERVAART, van Mechelen, een Brevet van uitvinding voor vijftien jaren, wegens eene nieuwe manier om het Zout te rafineren.

Aan den Heer MEÉUS VAN DER MAELEN, van Brussel, een Brevet van invoer, tot aan den 27sten Februarij 1820, (zijnde, volgens zijne verklaring, 'er nog zooveel tijd over aan de Brevetten, in Engeland toegestaan aan den Heeren CONSTANT en MARTINEAU, uitvinders van dit middel,) voor het rafineren van ru-

ruwe Suiker en van het Zakſel van dezelve, op eene nieuwe wijze.

LEVENSBERIGT

VAN

RICHARD BRINSLEY SHERIDAN.

(Vervolg van Bladz. 7.)

De dood van *Garrick* in 1779 verſchafte *Sheridan* eene gelegenheid, om vermogens van een' zeer verſchillenden aard te ontwikkelen; hij ſchreef eene alleenſpraak ter gedachtenis van dien man, welke in de maand Maart van hetzelfde jaar door den Heer *Yates* op het Drurylane Theater opgezegd werd. De gevoelens waren over het algemeen naar den eisch der gelegenheid gepast, en zijne poëzij bezat kracht en welluidendheid, hoewel de uitwerking noch aan de verwachtingen van den Schrijver, noch aan die zijner vrienden beantwoordde.

In weerwille van de voordeelen van zijne ſtukken getrokken en het aandeel, dat hij het in Tooneel had (naar de laagſte berekening op dertig duizend Ponden geſchat) nam *Sheridans* verlegenheid om geld aanmerkelijk toe. Zijne huishouding was niet alleen kostbaar, maar werd zonder eenige ſpaarzaamheid beſtuurd. Door den Heer *Fox*, wiens vriendſchap hij zorgvuldig had aangekweekt, daartoe overgehaald en tevens van zijne eigene bekwaamheden overtuigd, beſloot hij pogingen aantewenden, om in het Huis der Gemeente eene plaats te bekomen; en in 1780 eene algemeene verkiezing plaats hebbende, nam hij voor, om voor zich zelf te kuipen en koos de ſtad Stafford voor het tooneel zijner eerſte Staatkundige Operatien. Maar hij was weldra overtuigd, dat de matige ſom van een duizend Ponden een *ſine qua non* was, dat alleen deze onderneming tot het gewenschte einde brengen kon. Het geld was eindelijk in zijne magt (*Sheridan* keerde dus naar Stafford terug) en van dit oogenblik onderſteunde hij krachtiglijk alle de maatregelen der Oppoſitiepartij. Hoewel in het begin der zitting zich te vreden houdende met ſtilzwijgende te ſtemmen, was hij onvermoeid,

moeid, in buiten het Parlement de oogmerken zijner partij tegen de maatregels van de Ministerie te onderschragen. Hij nam dus veel deel in *the Englishman*, een Blad, dat met groote bitterheid tegen het Bestuur van Lord *North* ijverde; en toen de Rockinghamsche partij in 1782 boven dreef, werden zijne pogingen beloond met de aanstelling tot tweeden Secretaris van *Fox*, toen Secretaris van Staat voor het Departement van Buitenlandsche Zaken.

De dood van den Marquis *van Rockingham* en de onverwachte verheffing van den Graaf *van Shelburne* tot den belangrijken post van eersten Lord der Thesaurie verijdelden de oogmerken van *Sheridan* en zijne vrienden; en de altijd gedenkwaardige coalitie gevormd zijnde, gevoelde *Sheridan* nog eens zooveel roeping om de letterkundige vijandelijkheden tegen het nieuw Bestuur weder optevatten. Het Tijdschrift *The Jesuit* verscheen weldra, en verscheiden beroemde Leden dezer partij hebben in vertrouwen bekend, van tot dit letterkundig voortbrengsel te hebben bijgedragen.

De Coalitie eindelijk eene beslissende overwinning op het nieuwe Shelburnsche Bestuur behaald hebbende, werd nu *Sheridan* met glans in April 1783 tot Secretaris van de Thesaurie aangesteld. Het was zeer natuurlijk, dat *de Jesuit* niet door hem zou aangevallen worden, aan welks *zaak hij* toegewijd was; maar de geest van vervolging, hoewel het denzelven vergund was voor eene korte poos te sluimeren, ontwaakte met verdubbelde woede, toen de Hertog van *Portland*, als eerste Lord der Thesaurie door den Heer *Pitt* werd opgevolgd, en 'er een geheele verandering in personen en maatregels plaats greep.

De Procureur Generaal genoodzaakt zijnde *ex officio* de vervolging voorttezetten, waarvan de grondslag nog bestond, werd de Hr. *Wilkie*, die den moed had, om de namen der Heeren te verzwijgen, welker werktuig hij geweest was, tot eene gevangenis van twaalf maanden veroordeeld.

De onwederstaanbare aandrift van zijne genie verleende aan de kracht van *Sheridan* nu eene plotselinge uitbreiding, verhief hem uit de minachting, waarin hij verzonken was, en plaatste hem, zoo niet in denzelfden rang met *Burke*, ten minste in dien naast dezen.

Zijne verdediging van *Fox's* beroemde Oostindische

Bill onderscheidde zich door plaatselijke naauwkeurigheid; en hoewel hij bij vorige gelegenheden zijne gevoelens met geene buitengewone bekwaamheid had voorgedragen, was zijne Redevoering over dit onderwerp zoo meesterlijk, dat het de publieke meening overhaalde, om hem in de tweede Klasse der Parlements Sprekers te rangschikken. In 1785 werden zijne aanmerkingen op *Pitts* Bill over de Parfumerien met regt bewonderd om de schitterende uitdrukkingen, gepaard met groote kracht van bewijs. Maar het deel, dat hij nam in de overweging der Iersche Voorstellen, die in hetzelfde jaar op het tapijt kwamen, was vooral in het oogloopende; en van dit oogenblik af werd hij als een geduchte tegenpartij door *Pitt* beschouwd, en met verwondering tegen hem opgezien, als een voornaam hoofd der Oppositiepartij.

Hij had dus reeds eene groote volkomenheid als Redenaar bereikt, toen de beschuldiging van den Hr. *Hastings* hem gelegenheid verschafte, om vermogens te ontwikkelen, die toen geene mededinging hadden. Hij was een der voorstanders van de aanklagt en zijne Redevoering in het Huis der Gemeente in April 1787 gehouden over het achtste Artikel, zoo als het voorgedragen werd in de schikking, door Mr. *Burke* voorgeslagen, betrekkelijk „ Geld bij wijze van omkooping en onwettig aantenemen:" veroorloofde hem de meest bewijzende en bezadigdste Redevoeringen te evenaren, die ooit aan het oordeel en de gevoelens van het Engelsch Parlement waren voorgehouden. Hij vestigde onafgebroken de aandacht van het Huis meer dan *vijf uren* lang, bevestigde hen, die wankelden in hunne meening, en bewerkte eene geheele omkeering in een vierde gedeelte, dat men ongenegen onderstelde, om de zaak verder voort te zetten.

In het langdurig onderzoek van den Hr. *Middleton* gaf hij doorslaande bewijzen van gezond verstand en juist oordeel; maar toen hij de blijkbaarheid betoogde van de beschuldiging nopens het in hechtenis nemen der Prinsessen van *Oude*, en het aantasten harer schatten, werd zijne meerderheid boven zijne Ambtgenooten algemeen erkend. Om zich een juist denkbeeld van deze gedenkwaardige Redevoering te vormen, die de aandacht van het Hof bezig en het algemeen verscheiden uren in verwondering opgetogen hield, ware het noo-

noodig den Hr. *Sheridan* zelf gehoord te hebben. Het is moeijelijk, om daaruit eenig gedeelte uittekippen, om het als een onderwerp van lofrede te bezigen. De behendigheid, waarmede hij zijne bouwſtoffen rangſchikte; de kunst, waarmede hij tegenwerpingen voorkwam; de voorbeeldelooze vernuftigheid, waarmede hij de helderheid en de natuurlijke kracht zijner verbeelding ten toon ſpreidde, — gaven hem gelijke aanſpraak op eene Lofrede. Hij vereenigde drie ſoorten van Welſprekendheid. Hij was duidelijk en onopgeſmukt, — wijdloopig en aandoenlijk, vol drift en hevig. Er was niets overtolligs, niets gemaakts, niets valsch ſchitterends, geene verkeerde verhevenheid in te vinden. Mededoogen en verontwaardiging werden beurtelings opgewekt en de wonderdadige uitwerkſelen, die men van Griekenlands en Romes welſprekendheid verhaalt, werden vernieuwd.

Van den buitengewonen invloed van *Sheridans* Welſprekendheid kunnen wij geen ſterker bewijs geven, dan door de mededeeling der loftuitingen, hem door den Heer *Burke*, in deze bewoordingen, toegezwaaid „ hij bragt dezen dag duizenden in verwondering, die met verrukking aan zijne toonen hingen, door eene tentoonſpreiding van talenten, eene vertooning van bekwaamheid, met zulk eene ontwikkeling van vermogens, als men in de Jaarboeken der Welſprekendheid nooit evenaren zag; eene ontwikkeling, die op hem de hoogſte eere, op de Letteren luister, op het Parlement roem en op het Vaderland vermaardheid deed terugkaatſen. Alle vakken de Redekunst, elke ſoort van Welſprekendheid, waarvan oude of nieuwere tijden getuigden of herinnering droegen; wat de ſcherpzinnigheid van de Balie, de waardigheid van den Senaat, de bondigheid der Vierſchaar en de gewijde zedigheid van den Kanſel tot hiertoe hebben voortgebragt, niets overtrof, niets evenaarde, wat wij op dien dag in Westmunſterhall hoorden. Geen heilig Verkondiger van den Godsdienst, geen Wijsgeer, geen Staatsman, geen Redenaar, niemand, van welk een' ſtand, bereikte, bij eenige andere gelegenheid, die zuiverheid van zedelijke gevoelens; of ontwikkelde, van den anderen kant, die verſcheidenheid van kennis, verbeeldingskracht, eigenaardigheid en levendigheid van toeſpeling, ſchoonheid en bevalligheid van ſpreken, kracht en woordenrijkheid van ſtijl, aandoenlijkheid en verhevenheid van begrip, welke wij

op dien dag met geestdrift en bewondering in werking zagen. Van de Dichtkunst tot de Welfprekendheid is 'er geen vak van opstel, waarvan men geen volledige en volmaakte proeve uit deze enkele Redevoering zou kunnen trekken en uitkippen." De Hr. *Fox* van dezelfde Redevoering fprekende zeide: „ dat alles, wat hij tot hiertoe gehoord had, als men het hierbij vergeleek, in het niet verzonk." De Hr. *Pitt* erkende „ dat hij de Welfprekendheid van oude en hedendaagfche tijden had overtroffen, en dat deze Redevoering alles in zich vervatte, wat genie of kunst kon verfchaffen, om het menfchelijk gemoed te bewegen en te beheerfchen." Dit was niet de eenige gelegenheid, waarin *Pitt* voor de grootere Welfprekendheid van zijne wederpartij buigen moest; want nadat *Sheridan* zijn befluit had opgemaakt, ftelde *Pitt* voor, om de zaak te verfchuiven, gevende als de voornaamfte reden daartoe op, dat het Huis tot geene onpartijdige beflisfing zou kunnen komen, zoo lang zij zich nog bevonden onder de roede van den toovenaar."

Weldra na dit fchitterend tijdftip in het openbaar leven van *Sheridan*, gaf de ongefteldheid van Z. M. aanleiding, tot de overweging van het gevoelen, dat in de aanvulling van het gebrek eener perfoonlijke uitoefening van het Koninklijk gezag voorzien moest worden, en *Sheridan* fpeelde eene eerfte rol in de pogingen, die aangewend werden, om den Prins van *Wallis* tot Regent te verklaren, onder zulke bepalingen, als het Parlement noodig mogt keuren; bewerende, dat de onmiddellijke benoeming van den waarfchijnlijken erfgenaam, behoorde plaats te hebben, volgens conftitutioneel regt.

Sheridan bleef een vlijtige tegenftrever van de maatregels onder *Pitts* beftuur, en ftond, ten gevolge van *Fox* vertrek, nu aan het hoofd der Oppofitiepartij. Hij legde, gelijk ook de meeste zijner vrienden, eene hartstogtelijke bewondering voor de Franfche Omwenteling aan den dag en befchouwde de Staatsinrigting, door haar gevormd, als een roemruchtig werkftuk van de menfchelijk wijsheid, daargefteld ter volmaking van het menfchelijk geluk; maar toen hij zag, dat die Staatsinrigting door de dolle Staatkunde van Frankrijks opeenvolgende Regeerders werd bezoedeld, ging hij gereedelijk mede over, om misdaden aftekeuren, die de vrijheid en het maatfchappelijk geluk verwoestten, en regt-

regtstreeks strijdig waren met de beginsels, volgens welke die Omwenteling oorspronkelijk werd daargsteld.

(*Het Vervolg en Slot hierna.*)

KORTE GEOLOGISCHE WAARNEMINGEN

OMTRENT ENKELE ZUIDELIJKE PROVINCIEN VAN DE NEDERLANDEN, DOOR

I. I. D'OMALIUS D'HALLOY,

Gouverneur van Namen.

VLAANDEREN.

Het Physiek voorkomen en de vruchtbaarheid van Vlaanderen zijn te bekend, om 'er woorden aan te verspillen. Ik wil alleen dus herinneren, dat het eene lage en effen landstreek is; de hoogste plaatsen vindt men in de nabuurschap van de Maas, en zijn geene 200 Meters boven de Zee verheven; de bodem wordt vervolgens lager langs twee verschillende oppervlakten, de eene gerigt naar het Westen, de ander naar het Noorden, tot de Zee en de Campine (*) naderende, en eindigende in zulk eene lage vlakte, dat alleen de kunst derzelver overstrooming kan beletten. De oppervlakte levert, over het algemeen, slechts uitgestrekte horizontale vlakten op: alleen naar het Zuidoosten vindt men eene keten kleine afgeronde heuvels, welke in de ommestreken van Oudenaarde begint en zich tot Brussel, Leuven en Maastricht uitstrekt.

De geheele bodem van deze streek behoort tot de vormingen in horizontale lagen; men onderscheidt in dezelven bruikbaren grond, witten bikfteen en kalkaardigen. Deze laatste vertoont zich in twee verschillende wijzigingen; de eene is de grove koolstofzure Kalk (*chaux carbonatée grossiere*), de andere de koolstofzure krijtaardige Kalk (*chaux carbonatée crayeuse*).

HENEGOUWEN.

Weinige landstreken zijn zoo door de Natuur begunstigd als

(*) *Campine*, het oude Taxandria, is de naam, dien men gewoonlijk geeft aan het onvruchtbare dorre gedeelte van de Beide Nethen, de Nedermaas en Hollands - Brabant.

als Henegouwen, zeldzaam gaan minerale schatten met eenen vruchtbaren grond vergezeld: maar hier staan de Mijnwerker en Delfstofkundige, gewoon dorre gebergten te bewonen, getroffen, van elkander te ontmoeten, te midden van vlakten, overdekt met eene luisterrijke vegetatie en waar de cultuur tot den hoogsten trap van volkomenheid gebragt is.

Met uitzondering van dat gedeelte, hetwelk aan de Maas en Ardenne grenst, en naar Condros (*) gelijkt, bestaat deze landstreek uit weinig verhevene en bijna horizontaal liggende vlakten; vooral in den omtrek van Valenciennes en Douay; het waterpas van den grond volgt 'er dezelfde wet, als in de vorig beschreven landen, namelijk het verlaagt zich in de rigting van het Oosten naar het Westen en een weinig in die van het Zuiden naar het Noorden. De hoogste gedeelten, naar de Maas toe, zijn even als de hoogten van Condros, omtrent 350 Meters boven de Zee verheven, terwijl de heuvels, ten Noorden van Mons geene 150 Meters hoogte bereiken. Dit resultaat levert eene vrij merkwaardige daadzaak op, te weten: dat de Sambre, die van Landrecy tot Namen zich Noordoostelijk rigt, grootendeels oploopt tegen de algemeene helling van den bodem; ook ziet men, dat zijne bedding gedurig dieper wordt, naarmate hij Namen nadert, en men staat verwonderd, dat een hinderpaal, die somtijds 50 meters boven het waterpas der rivier gaat, genoegzaam is geweest, om haar te beletten, van zich met de Schelde te vereenigen, en haar genoodzaakt heeft veel verhevener gedeelten te doorloopen, om tot de Maas te komen. Deze verwondering neemt nog toe, wanneer men in aanmerking neemt, dat deze hinderpaal uit losse gronden bestaat, terwijl de hoogten van de Maas uit zeer vaste rotsen bestaan.

Het grootste gedeelte van deze landstreek behoort tot de lijm bevattende (*bituminifère*) vorming: men ontmoet 'er ook trapswijze en leiaardige vormingen, den horizontalen kalk en witten bikfteen.

Het aanwezen van eene trapswijze vorming in Henegouwen is zeer opmerkelijk: men verwacht het niet van eene rots, in veldspath overvloeijende, te vinden naast groven kalk en de lage vlakten van Vlaanderen. Maar hetgeen nog meer verwondering baren moet, is dat 'er in een zoo bekend land, Porphyrgroeven bestaan, reeds sedert lang bearbeid, die de bouwstoffen geleverd hebben, waaruit de meeste wegen van het voormalig Belgie zijn zamengesteld, en dat 'er geene beschrijving dezer rotsen bestaat, ten minste, dat ik 'er geen heb kunnen opsporen.

LUX-

(*) De Volken, die CAESAR reeds *Condrusi* heette.

LUXEMBURG.

Dit land is een weinig minder verheven dan de Hundsruck (*); 'er loopen echter zeer diepe valleijen door, omboord met fnel afdalende fteilten. Bijna de geheele oppervlakte is bebouwd, maar munt niet in vruchtbaarheid uit.

Men treft 'er flechts de twee horizontale vormingen van rooden Bikfteen en Kalk aan. Weinige punten heeft men 'er, waar de hellende gronden tegen over den bodem der valleijen zich vertoonen; maar dit verdient geene bijzondere opmerking.

De roode Bikfteen beflaat de Oostelijke en Noordelijke deelen van deze landftreek, waar hij de laagswijze hellend gelegen landen van den Hundsruck en de Eiffel (†) bedekt. Somtijds is hij zoo bros, dat men hem als zand kan van eenfcheiden: fomtijds vatbaar om eenen uitmuntenden Hardfteen opteleveren.

Deze landftreek is mede niet ontbloot van metallieke Delfftoffen. Men vermeldt verfcheiden IJzermijnen en fporen van Lood en Koper.

(*) *Hundsruck* noemt men de landen tusfchen de Nahe en den Moezel.

(†) *Eiffel* heet men de Landen, die te voren de helft uitmaakten van het Departement van Rijn en Moezel, een gedeelte van de Roer en de Sarre en eenige Gemeenten van *l'Ourthe* en *des Forets.*

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN,

AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

Staats-Huishoudkunde. *Ontwerp eener onderlinge waarborging tegen* Hooge Broodprijzen, *ten behoeve van den nijveren Arbeidsman enz.* door Willem van Hogendorp. Te Amfterdam bij S. de la Chaux 1817, in gr. 8vo. 32 Bladz.

Een klein maar hoogstbelangrijk Gefchrift! vooral der opmerking van hoogere en lagere Dienaren van het Rijk, in den tijd, waarin hetzelve het licht ziet, waardig. Het ontwerp van den menschlievenden en bekwamen Schrijver (Broeder van den beroemden en regtfchapen Staatsman Mr. G. K. van Hogendorp), beftaat in niets minder, dan in het daarftellen van eene onderlinge waarborging tegen hooge Broodprijzen, dat is, het bepalen in elke Gemeente van het Rijk, van een vast peil, beneden hetwelk de *zetting* van het Brood wel loopen, maar hetwelk zij nooit te boven gaan kan, en die berekend wordende, naar de

Plaat-

Plaatfelijke middelprijzen van *Tarwe* en *Rogge*, genoegzaam, om den Landbouwer te doen beftaan, daarom juist eenen duurzamen maatftaf, naar des Schrijvers gevoelen, kan opleveren; en voor welker verlies de Bakkers zoodanige vergoeding zouden bekomen, als het beloop van het tijdelijk verfchil, dat de prijzen van deze twee Graanfoor- (die haren onbelemmerden handel-loop houden) deze zetting zouden mogen te boven gaan.

Voor zoo verre wij hebben kunnen nagaan, is dit ontwerp geheel nieuw, en alzoo oorfpronkelijk van den Schrijver, die, voor het eerst als befchouwend beoefenaar der Staatshuishoudkunde, bij zijne Landgenooten optredende, in deze proeve toont, niet alleen voor deze, in dit Rijk, zelfs op de Hoogefcholen, zoo weinig gekende ftudie, berekend te zijn, maar ook in het Stukje, overal doet zien, dat hij zijn ontworpen plan volkomen doordacht heeft; zoodanig, dat de uitvoering van hetzelve, hoe moeijelijk ook bij den eerften opflag fchijnende, bij goeden wil, zoo de Rec. vertrouwt, niet onder de *pia defideria* behoeft te blijven.

Daar de Schrijver alleen zijn plan tot bereiking van zijn doel opgeeft, fpreekt het van zelfs, dat 'er over onderfcheidene wijzigingen, tot de uitvoering noodzakelijk, nog veel zal moeten worden nagedacht; en 'er nog veel zal moeten worden bewerkt, ontwikkeld, vergeleken en bepaald worden, eer het ontwerp zelf zal kunnen worden verwezenlijkt: maar dat het laatfte mogelijk zij, heeft de Schr. voldingend aangetoond; en dan aan de uitvoering zelve, te twijfelen, dit kunnen, dit mogen wij niet.

De Rec. zag daarom met genoegen, dat onze geliefde Koning de opdragt van dit Gefchrift wel heeft willen aannemen; en vermeent daaruit te mogen befluiten, dat Hoogstdezelve, wiens zucht (zoo als de Schrijver in de Opdragt te regt zegt:) *naar alles, wat goed, edel en algemeen Volksgeluk bevorderend is, ftreeft;* het zijner waardig zal achten, om dit Plan, tot een nader en bepaald voorwerp zijner overwegingen, ten fpoedigfte, te maken; opdat het eenmaal zoo uitvoerlijk als nuttig geoordeeld, bij deszelfs in werking brenging, het geluk zijner minbedeelde onderdanen, met den luister zijner weldadige regering, moge vermeerderen en verhoogen.

Het ontwerp, dat voor geen uittrekfel vatbaar is, moet in deszelfs geheel gelezen worden, waartoe wij hetzelve aan alle denkende menfchenvrienden in dit Rijk, inzonderheid aan elken echten Staatsdienaar van welken rang ook, met de volfte overtuiging van deszelfs innerlijke waardij, aanbevelen.

HAN-

HANDEL EN ZEEVAART, LANDBOUW, HUISHOUDKUNDE, BEVOLKING EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

Aantal der Schepen in het Jaar 1816 *in de* Maas, Goeree *en te* Maasfluis *ingekomen en uitgezeild.*

Behalve de Vischhoekers, Jagers, Haringbuizen en Schepen, die van Rotterdam, Dordrecht Schiedam enz. langs de Zeeuwfche ftromen zijn ingekomen of uitgezeild, of die binnen door langs de Wadden, van Hamburg, Bremen enz. zijn aangekomen of derwaarts vertrokken beliep het getal der ingekomen Schepen in de Maas Goeree en te Maasfluis 1467 dus 137 minder dan in 1815, en dat der uitgezeilde 1568, dus 17 meer dan in 1815.

GESCHIED- EN LETTERKUNDIGE ANECDOTEN.

Een Scherp en Vernuftig woord van Pasquino.

Bij gelegenheid van het Te-Deum, dat na den flag bij Bautzen, gezongen werd, zeide Pasquyn met toefpeling op het Klokkenluiden bij begrafenisfen:

Qui fi canta, là fi fuona.

Hier wordt gezongen en ginds geluid.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

Augsburg *den* 18 *December* 1816. Den 11den dezer, des avonds ten 5 uren, 46 minuten, heeft men alhier eenen helder licht gevenden Vuurkogel aan den Hemel gezien, welke, niet alleen door deszelfs bleek gele kleur, maar ook door zijne fchijnbare gedaante, even als de volle maan, wanneer dezelve zich achter dunne wolken bevindt, zich aan het oog vertoonde. Deze Vuurkogel zweefde van

van het oosten naar het west zuid westen met zulk eene snelheid, dat dezelve, na 8 seconden, zich reeds aan den Meridiaan bevond, en van daar, na verloop van 6 seconden, in het west zuid westelijk deel des Hemels onzigtbaar werd. Aan deszelfs oostelijk gedeelte voerde hij, bij het doorklieven der lucht, eenen lichtkleurigen staart met zich, welke naar het oosten spitsachtig uitliep, en welks lengte driemaal den diameter van den kogel overtrof.

Haarlem. Begeleid door den volgenden Brief, eenige Waarnemingen op het weder, de temperatuur enz., op de hoogte van Groenland in de maanden Mei, Junij en Julij 1816, ontvangen hebbende, ruimen wij daaraan eene plaats in, den liefhebberen der Meteorologie daarmede vertrouwende geen' ondienst te doen.

„ Mijn Heer en Vriend!

Toen met het voorjaar, Kommandeur Broertjes, wederom de reis naar Groenland zou aannemen, kwam ik eens met hem in gesprek over de Koude in dat Noordsche land, en vroeg hem, of hij ook gewoon was, nu en dan de graden van koude aldaar, volgens den Thermometer, aanteteekenen? Het antwoord was neen, en dat hij nog nooit een' Thermometer had medegenomen. Ik deed hem eenen goeden present, met verzoek volgens denzelven, van tijd tot tijd, aanteekening te houden, het Instrument altijd buiten de vensters van zijne Kajuit houdende: want daar binnen zijn de Heeren Officiers gewoon, altijd goed te stoken. Hij heeft dan ook aan mijn verzoek voldaan en van den 21 April af, tot den 5 Augustus en dus nagenoeg op dezelfde breedte en lengte, bij iedere wacht van 4 uren, aanteekening gehouden. Mij is ingevallen of deze aanteekening niet wel goed zoude zijn voor uwen Letterbode, en van daar, dat ik u dezelve, bij dezen toezende. — Hij heeft mij gezegd, zich herinnerd te hebben, 'er als jongeling eens met zijn' vader te zijn geweest, dat het een à twee dagen, op zekere hoogte, veel kouder was, dan nu bij de meeste Koude, zoodanig, dat zij het geen tien minuten in de Marsen konden uithouden, of handen, voeten en aangezigt waren zoo goed als stijf bevroren.

Met achting blijf ik

UE. Dw. Dien. en Vriend
G.

Amsterdam
den 19 October 1816.

Waar-

Waarnemingen op den Thermometer van FAHRENHEIT, *nopens de Koude in* Groenland, *van* 21 *April tot* 5 *Augustus* 1816, *alsmede op de Winden en gesteldheid des Weders gedurende dien tijd.*

Maanden.	Dagteekening.	Breedte N.	Lengte W.	's morg. ten 4 ur.	's morg. ten 8 ur.	's midd. ten 12 ur.	's namidd. ten 4 ur.	's avonds ten 8 ur.	's nachts ten 12 ur.	Winden.	Hoedanigheid des Weders.
April	21	67	18½			43	40	39		N. w.	buijig.
	22	69	19½		40	45	43	40		Zuiden.	vochtig.
	23	71½	21	43	40	40	40	36		z. w.	nat sneeuw.
	24	74	22½	34	34	36	32	32	32	West.	———
	25	75½	22	34	33	33	34	34	36	N. lijk.	———
	26	76	23½	28	22	23	25	25	25	N. N. w.	droog sneeuw.
	27	75½	21	22	19	19	18	19	19	Variabel	——— soms sneeuw.
	28	76	21½	22	30	28	29	29	28	N. lijk.	zacht en droog.
	29	76⅛	20	25	28	28	27	25	25	N. N. w.	droog sneeuw.
	30	76¼	20	22	25	25	43	43	40	Variabel	———
Mei	1	77	20	36	36	31	28	25	21	Z. Z. O.	storm met sneeuw.
	2	77½	20¾	25	24	20	21	19	20	———	——— ———
	3	78	20½	22	21	25	20	19	25	———	——— ———
	4	78½	21	21	25	27	27	27	28	———	——— ———
	5	78¼	20	28	28	28	28	19	18	N. O.	sneeuw.
	6	78⅛	20	15	13	11	11	9	6	N. N. O.	———
	7	78⅙	20½	5	6	4	5	7	9	Noorden	betrokken lucht.
	8	78⅙	20¼	9	10	10	11	11	10	———	———
	9	78¼	21	12	18	22	23	24	25	Z. lijk.	donker van mist.
	10	78	20	30	25	16	19	14	16	N. N. O.	sneeuw.
	11	78⅓	22	19	18	17	17	16	15	Noorden	weinig sneeuw.
	12	78½	22	25	19	15	13	13	15	N. N. W.	weinig betrokken.
	13	78¼	22	17	17	19	19	17	17	allerh.	sneeuw.
	14	79⅚	22	19	18	15	15	12	12	N. O.	betrokken lucht.
	15	79½	22	11	10	9	8	12	8	Noorden	redelijk klaar.
	16	79½	22	12	13	12	12	11	10	Z. Z. O.	———
	17	79¼	22½	12	11	11	13	15	14	Noorden	———
	18	79	22⅓	25	26	28	28	29	29	Z. Z. W.	mist.
	19	79¼	22¼	17	20	22	22	23	23	Z. W.	mist en sneeuw.
	20	79	22	30	31	32	31	29	30	———	vochtig.
	21	79¼	21½	30	30	30	32	32	31	Z. Z. W.	———
	22	79¼	21½	31	30	30	29	30	31	Z. W.	nat sneeuw.
	23	79⅓	22	31	30	30	31	30	32	Z. Z. W.	———
	24	80	22	30	30	29	30	31	30	———	———
	25	81	23	29	28	28	25	23	24	Noorden	klaar weêr.
	26	79⅞	22	25	25	28	28	28	29	N. en Zl.	———
	27	79⅛	23	33	33	33	32	32	32	Z. Z. W.	mistig.
	28	79½	20	32	32	32	31	31	30	———	———
	29	78⅓	19	31	31	31	32	32	32	———	———
	30	78⅗	19	31	31	31	32	32	32	———	vrij klaar.
	31	78¼	19	30	31	31	31	31	32	———	———

(*Het Vervolg hierna.*)

WEER-

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Jan.	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
1	29. 7 29. 6¾ 29. 5¾	44¼ 46 44	Z. Z. W. —— ——	's morgens betrokken; verder bewolkt; voormidd. omtrent helder; 's avonds een weinig regen.
2	29. 4½ 29. 5½ 29 6¼	47¼ 45½ 42	Z. W. Z. W. t. W. W. Z. W.	bewolkt; omtrent helder; zeer windrig; 's nachts regen.
3	29. 4¾ 29. 6¾ 29 7¾	42 44½ 40¾	Z. W. W. Z. W. ——	's morg. zeer zware storm met regen; verder bewolkt, harde wind; tegen den avond regen.
4	29. 6 29. 3¾ 29. 3	41 46¾ 51	Z. t. O. Z. Z. W. Z. W. t. Z.	voormidd. stormachtig met harden regen; verder storm; betrokken; 's nachts met regen.
5	29. 7 29. 8¾ 29. 5	41 43 42	W. Z. W. —— Z. W.	bew.: 's morg. stormachtig: verder zeer harde wind; 's. av. met regen- en hagelbuijen; 's nachts met stormvl.
6	29. 6¾ 29. 4 29. 5¾	40 43 38	Z. W. W. t. N. W.	harde wind: voormidd. zware regen met sneeuw; verder buijig.
7	30. 0¾ 30. 1¾ 30. 3½	39 41½ 41	N. N. W. —— N.	bewolkt; een weinig buijig.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLIJSTEN.

In den loop van 1816 werden 'er te Amsterdam geboren 6615 kinderen, waarvan 3418 jongens en 3197 meisjes, dus 435 in het geheel minder dan in 1815. In denzelfden tijd stierven 'er 6233 personen, en dus 814 minder dan in 1815. Het getal der paren, die zich in 1816 in den echt begaven beliep 1787 dus ook 180 paar minder dan in 1815; doch dat der echtscheidingen bedroeg 27, zijnde 13 meer dan in 't vorige jaar.

BEKENDMAKINGEN.

TE HAARLEM, BIJ A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE

KONST-

EN

LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 3. *Vrijdag den 17den Januarij.*

BERIGTEN.

KOPENHAGEN. De *Dansk Literaturtidende* deelt, in een overzigt van de Verhandelingen en Werkzaamheden van de Koninklijke Deensche Maatschappij der Wetenschappen alhier, gedurende de jaren 1814 en 1815, door Professor OERSTED opgesteld, onder andere het volgende mede: „ Na den dood van den beroemden en verdienstelijken Staatsraad en Hoogleeraar BUGGE werd het toezigt over de onder de Maatschappij bewerkstelligd wordende Aardrijkskundige Landmeting aan eene Commissie opgedragen, bestaande uit den Admiraal LÖWENÖRN, Staatsraad WOLFF, Professor DEGEWEN, en Professor OLUFSEN. Tot Oppertoezigter over deze Landmeting werd de Landinspecteur BRUUN, tot Thesaurier van de Maatschappij de Staatsraad VON SCHMIDT PHISELDECK en tot haren Secretaris Professor H. C. OERSTED gekozen. Alle deze posten vereenigden zich vroeger in den rusteloos werkzamen BUGGE alleen. Behalve hem verloor de Maatschappij binnen dien tijd, den eersten President Baron VON EGGERS te Kiel, den Justitieraad THORLACIUS, en den Majoor STEFFENS. Tot Lid van eer won zij aan den Geheim Conf. Raad CLASSEN; tot gewone Leden den Comm. Cap. WLEU-

GEL, Profesſor J. MÖLLER en Profesſor OLUFSEN; en tot Buitenlandſche Leden Hofraad en Hoogleeraar CREUZER te Heidelberg, BENJAMIN SMITH BARTON en JOH. REEDMAN COXE in de Vereenigde-Staten van Noord Amerika, en VAN MONS te Brusſel. De Vice-Admiraal LÖWENÖRN heeft eene Kaart van de Noord Zee in het licht gegeven, van 50°55′ tot 58°5′ breedte, vergezeld van 12 bijzondere Kaarten van de gewigtigſte Havens. Van den Admiraal WINTERFELDT ontving de Maatſchappij: Opmerkingen nopens *Oud Groenland*, waarin hij op Natuurkundige gronden toont, dat Groenlands klimaat zich langzamerhand moet verſlimmerd hebben. Behalve een Verhandeling over het Kaf, Kruid en Huishoudkundig beſchouwd leverde de Staatsraad VIBORG eene Geſchiedenis der Veeziekte in, met berigten wegens de behandeling derzelve in de Hertogdommen Sleeswijk en Holſtein in het jaar 1814. Profesſor SCHUMACHER droeg eene Verhandeling over Conchyliologiſche ſtelſels en eenige tweeſchalige Conchyliën voor. Dr. LEHMANN leverde een Monographie omtrent de Primula, waarin 43 ſoorten beſchreven zijn. Profesſor OERSTED deelde voorſlagen tot nieuwe Deenſche Kunsttermen in de Scheikunde mede; ook eene Verhandelinh over de wet voor de verzwakking van de Electriſche werkingen in evenredigheid van den afſtand. Profesſor HORNEMANN heeft, op Koninklijke kosten den *Hortus botanicus regius Hafnienſis*, zijnde eene korte beſchrijving van 7 — 8000 verſchillende Kruiden uitgegeven. Van den Bisſchop MUNTER verſchenen drie Verhandelingen namelijk 1) verklaring van een Opſchrift op eene oude Hetruriſche Ara; 2) Geſchiedenis der Lucaanſche ſtad Velia en 3) over den Godsdienst der Karthageniensers. Profesſor P. E. MULLER vertoonde als de inleiding eener door hem uittegevene *Saga-Bibliotheek*, die alle gedrukte en ongedrnkte Verhalen bevatten, den inhoud van elk opgeven en derzelver Geſchied- en Dichtkundige waarde bepalen moet, eene Verhandeling over alle de Verhalen, die de eigen Gebeurtenisſen van IJsland betreffen. Aan Profesſor RASMUSSEN werd voor eene Verhandeling over den Koophandel en de bekendheid der Arabieren met Rusland en Scandinavie in de Middeleeuwen door de Maatſchappij hare zilveren Medaille toegekend. Eene uitgebreide vergelijking tusſchen de oude

taa

taal van het Noorden en de gewigtigste oudere en nieuwere Europische talen, zelfs in derzelver verschillende tongvallen, werd door RASK ondernomen, en is het drukken daarvan door de Maatschappij besloten. Van Professors P. E. MULLERS Verhandeling over den oorsprong, den voortgang en het verval der IJslandsche Historiographie heeft Professor SANDER eene Duitsche overzetting met aanmerkingen van den Schrijver, tegen Professors RÜHS gedachten betrekkelijk de Noordsche Fabelkunde, uitgegeven. Onder opzigt van de Landmetings-Commissie is eene naauwkeurige Triginometrische Kaart van dat deel der beide Hertogdommen uitgekomen, van hetwelk de Maatschappij 'er tot nog geene had; en welker vervaardiging de Landinspecteur CASPAR WESSEL, in weêrwil van zijnen ouderdom en zwakheid, op zich nam. Deze voortreffelijke Kaart, welke zijne veelvuldige en groote verdiensten bij de Aardrijkskundige Landmeting de kroon heeft opgezet, wordt ten grondslage van vier Kaarten gelegd, die van de Hertogdommen zullen uitgegeven worden. Door den Hoofdinspecteur SÖREN-BRUUN werd de voortgezette bewerking van de Statistisch-Oeconomische berekening over Denemarken, gegrond op de Aardrijkskundige Kaarten en de berekening van Jutland behelzende, aan de Maatschappij ingeleverd. De bearbeiding van het *Deensche Woordenboek* is onafgebroken voortgegaan, zoodat met het drukken van letter K een begin gemaakt werd, maar nog verscheiden andere Letters door onderscheiden Geleerden HEIBERG, NYBOE, MOLBECK, MANDIX, en WERLAUFF bewerkt worden. Door het Classensche fidei-commis, zijn door bemiddeling van den Geheim Conf. Raad CLASSEN voor dit ten uiterste kostbaar Werk 2000 Rthl. toegestaan. De volgende nieuwe Prijsstoffen werden door de Maatschappij bekend gemaakt: Voor de beste Verhandeling over de wijze om Vischnetten te bewaren vooral tegen de nadeelen, welke hun door het bekende Insect, de *Zeevloo* (*Cancer pulex Linn.*) toegebragt wordt, 200 Rthl. tot 31 December 1817; voor doelmatige Leesboeken voor het volk, vooral den Dienstbodenstand betreffende, de Gouden Medaille of derzelver waarde in Geld; — voor de beste Verhandeling over den Turf, deszelfs ontstaan, bestanddeelen wedervoortbrenging enz. de eerste gouden Medaille of de waarde in geld, mede tot

 31 De-

31 December 1817, voor de beste Verhandeling over de Bornholmſche ſoorten van Klei, derzelver doelmatige aanwending, vergezeld van Monſters en gefabriceerde ſtukken, de tweede gouden Medaille, met 200 Rthl. ter ſchadeloosſtelling voor genomene proeven; — voor den best uitvoerlijken voorſlag tot eene welingerigte Landpolicie, met betrekking tot de bevordering van den Landbouw, de eerſte gouden Medaille. (de waarde van de laatſte bedraagt 36, de tweede 18, en de derde 9 Dukaten.)"

BERLYN. De beroemde Zangeres CATALANI heeft van Z. M. den Koning van Pruisſen de groote Medaille van de Koninklijke Akademie dezer ſtad ontvangen, ter belooning niet alleen van haar talent, maar ook van haar mikddadig gedrag jegens de armen alhier; zijnde de opbrengst van het laatſte Concert door haar hier gegeven, en 14 à 15000 Guldens beloopende, aan dezelve edelmoediglijk afgeſtaan.

MIDDELBURG *den* 30 *December*. Heden avond, zag ook het Natuurkundig Gezelſchap der Heeren, vergaderende in het Muſeum alhier, het *Steenkolen Gaslicht*. (*) De Hr. Lector DE KANTER gaf, met eenen eenvoudigen toeſtel, daarvan eene fraaije proef, ontſtekende aan eene, door den Inſtrumentmaker D. RECHTER, vervaardigde kroon, negentien Gaslicht-vlammen; doende tevens eene voorlezing, zoo nopens de daarſtelling en ſteeds voortgaande invoering van dit licht in Engeland, als van de ook in het Vaderland daarmede reeds genomene proeven en uitgedachte verbeteringen van den toeſtel. Schoon het Gas-apparaat in de Vergaderzaal zelve was, heeft men echter niet den minsten Kool-Teerreuk beſpeurd. Alles is tot algemeen genoegen afgeloopen, en, op de begeerte van de Heeren der Directie zal, in eene volgende Vergadering, aan de Leden gelegenheid gegeven worden, om de proefneming andermaal te zien.

U.

(*) In het begin der maand December werd met dit *Licht* ook eene welgeſlaagde proeve genomen in het *Natuur- en Letterkundig Genootſchap* te Alkmaar, door bewerking van den Hr. UKENA, nadat de Hr. DU TOUR over deszelfs Natuur eene korte Voorlezing had voorgedragen. *Red.*

Utrecht. Van welk een groot gewigt eene uitgebreide Verzameling is van gedroogde Planten voor de beoefening der Plantkunde, is elken Kruidkundigen bekend. Zoodanig Herbarium ontbrak nog aan de Hoogeschool te *Utrecht*, hetwelk een groot gemis was bij het Akademisch onderwijs in de Kruidkunde, vooral bij die lessen, welke gedurende den Winter worden gehouden. Heeren Curatoren derzelve Hoogeschool vonden eene gunstige gelegenheid, om in dit gebrek te voorzien, door ten dienste der Akademie overtenemen, een Herbarium van ongeveer 3000 gedroogde Planten, hetgeen in bezit was van den beroemden en thans rustenden Hoogleeraar M. van Geuns, bestaande voor een groot gedeelte, uit hetgeen door den Leydschen Hoogleeraar H. Hâhn, den Haagschen Kruidkundigen Professor Schwenke en anderen is bijeengebragt, waaronder vele zeldzame Exotische, vooral Kaapsche Planten. Inzonderheid is dit Herbarium verrijkt door wijlen den verdienstelijken Hoogleeraar in de Kruidkunde St. J. van Geuns, waarbij vele aanteekeningen en teregtwijzingen van denzelfden Hoogleeraar gevoegd zijn: alles is wel onderhouden en in afzonderlijke Portefoliums met de namen gerangschikt naar het stelsel van Linnaeus, en is de bewaring en verrijking van deze Verzameling opgedragen aan den Hoogleeraar in de Kruidkunde J. Kops.

's Gravenhage. Uit het Reglement op de Inrigting van het Hooger-Onderwijs in de Zuidelijke Provincien van dit Koningrijk blijkt, dat *Athenaea* zullen gevestigd zijn te *Brussel*, *Maastricht*, *Brugge*, *Doornik*, *Namen*, *Antwerpen* en *Luxemburg*; en de Drie Hoogescholen te *Leuven*, *Gent* en *Luik*.

LEVENSBERIGT

VAN

RICHARD BRINSLEY SHERIDAN.

(*Vervolg en Slot van Bladz.* 25.)

Na het overlijden van zijne eerste vrouw, in Junij

 1792,

1792, huwde *Sheridan* weder in 1795 met de jongste dochter van Dr. *Ogle*, Domdeken van Winchester. In ieder huwelijk verwekte hij een' zoon, die hem beide overleefden, en waarvan de oudste (*Thomas*) een' post aan de Kaap de goede Hoop heeft.

Na twintig jaren zich niet met het Tooneel bemoeid te hebben, vertoonde zich *Sheridan*, tegen de sluiting van het Speelsaizoen in 1799 in dit vak weder, en wel in den nederigen stand als Vertaler van *Kotzebue*, dien beroemden Duitschen Tooneelspelschrijver, schijnende, in dit geval, meer door zijn belang als bestuurder geprikkeld, dan door de edele gevoelens van een' Schrijver op duurzamen roem naijverig. De aanspraak van Rolla, waarin hij de Peruanen aanspoort, om hunnen Koning en Vaderland, hunne burgerlijke en godsdienstige instellingen te verdedigen tegen eene wreedaardige bende onwettige aanvallers, die zoo veel medewerkten, om dit stuk opgang te doen maken, is inderdaad het eenige gedeelte van het Tooneelspel, waarop *Sheridan* bij uitsluiting aanspraak kan maken.

Bij de daarstelling van het bestuur van *Fox* en *Grenville* na *Pitts* dood, werd *Sheridan* benoemd tot Schatmeester der Zeemagt, maar welken post hij nederlegde, toen Mr. *Percival* de overhand kreeg, wanneer zijn zoon *Thomas Sheridan* uit zijn ambt als algemeene Krijgs-Commissaris werd gestooten. Bij gelegenheid dat *Sheridan*, onder *Fox*, een ambt bekleedde, werd hij tot Lid voor Westmunster verkozen, na eene sterke tegenwerking van de zijde van Mr. *Paul*. Sinds verscheiden jaren had hij niet in het Parlement gezeten, welks Vergaderingen hij gedurende het tijdperk zijner laatste verkiezing onregelmatig bijwoonde, en waarin hij zelden sprak. Zijne laatste poging bijna in het Huis was eene Redevoering ter beantwoording van Mr. *Yorke*, betrekkelijk een' redetwist over de „Nacht-Wacht" voortgesproten uit de moorden gepleegd aan de familien van *Maw* en *Williamson* te Wapping in 1181.

In Junij van 1816 was zijn ligchaamsgestel geheel gekrenkt, en de hoop van dezen grooten man hersteld te zien verdwenen; hij overleed op zondag den 7 Julij des middags. Men weet met zekerheid, dat hij weinige weken voor zijnen dood in verzekerde bewaring gesteld was, en dat alleen de volharding en menschlievendheid

der

der twee uitſtekende Geneesheeren, die hem behandelden, Dr. *Baillie* en Dr. *Bain* voorkwamen, dat een hardvochtige Procureur zijne dreiging niet ten uitvoer bragt, om hem uit zijn huis naar het ſterfbed in eene gevangenis te ſlepen. Is het bijna te gelooven, dat de man, die de eeuw, waarin hij leefde, in zoo onderſcheidene opzigten, als Redenaar en Dichter, met luister en glans overdekte, zoo zich zelven veronachtzaamde, dat hij de nijpende kracht van het gebrek gevoelde. Hij vond echter, tot zijn laatſte oogenblik toe, de aangenaamſte vertroosting, die een hart gevoelen kan, in de liefderijke overeenſtemming en oppasſing van zijne beminnelijke gade en zoon. Mevrouw *Sheridan* zelve aan eene onaangename kwaal onderhevig wilde van zijne legerſtede echter niet afgaan — en paste hem door geheel zijn uitgeſtrekt lijden met de naauwstlettende bezorgdheid op. Zijne dood werd door een ongemak in de maag veroorzaakt, die door haren zwakken toeſtand voedſel weigerde. In de laatſte twee of drie dagen ging zijn vermogen om te ſlikken geheel verloren; en het werd zelfs gevaarlijk geacht, voedſel in zijnen mond te ſteken, uit vrees dat hij ſtikken mogt. Eenigen tijd vroeger was hij aan zijn bed gebonden, en toen hij niet meer eten kon, volgde 'er eene ijlhoofdigheid, die echter eenige dagen voor zijn afſterven week.

Wat zijn uiterlijk betreft, hij was meer dan middelmatig van geſtalte en van een ſterk ligchaamsgeſtel, maar helde een weinig tot het gebukt gaan over, bij eene platte borst. Zijn oog was zwart en ongemeen van ſchittering en uitdrukking. De Hr. *Joſhua Reynolds* zegt, dat zijn oogappel de grootſte was van eenig menſchelijk oog, dat hij ooit ſchilderde.

Zoo verdween van dit halfrond die maatſtaf van alle talenten, waardoor zijn Vaderland in het tijdperk tusſchen 1770 en 1810 verſierd was; een tijdperk zonder voorbeeld in de Engelſche Geſchiedenis, wat de Raadsheerlijke Welſprekendheid betreft. De Heer *Sheridan* was een der ſchitterendſte lichten van dat tijdperk, en hoewel hij met grooten luister in het Parlement ſcheen, werd zijne welſprekendheid nog overtroffen door de ſchittering zijner talenten als Blijſpel-Dichter. (*)

Den

(*) Zie hier eene Lijst van de Titels zijner Stukken: *Re-*

Den 13 Julij werd deze groote man begraven in de Abdy van Westmunster, bestaande de lijkstaatie, te voet, uit de voornaamste lieden van het Rijk, en zijnde zoo talrijk, dat toen de baar de Abdy bereikte de laatste der begrafenisgangers nog de Georgestreet niet verlaten had. Zijn graf ligt in den dichtershoek, juist tegen over het Gedenkteeken voor Dr. *Goldsmith*, met dat van *Shakespeare* aan het eene en van *Handel* aan het andere uiteinde. Op de zerk was dit Opschrift gesteld: „*The Right Honourable* RICHARD BRINSLEY SHERIDAN *died 7the Julij* 1816, *aged* 65 *Years.*"

Rivals Comedy 1775. *St. Patrick's Day Farce.* 1775. *Duenna, Comic Opera* 1776. *A trip to Scarborough-Comedy altered from Vanburgh* 1777. *Tempest altered* 1777. *Critic: or a Tragedy Rehearsed.* 1777. *Pizarro altered from Kotzebue* 1799. Zijnde het Stuk getiteld *The Camp* ten onregte aan *Sheridan* toegeschreven.

B E R I G T.

Op de herhaalde uitnoodiging ter vervaardiging van een *Betoog van het Goddelijk gezag van den Brief van Jacobus, waarbij ook de nieuwste, zoo Binnen als Buitenlands, ingebragte tegenbedenkingen in overweging genomen worden*, zijn twee Verhandelingen ingekomen:

1. Eene Nederduitsche met de Spreuk:

   Nobis judicare nihil aliud est, quam discernere verum a falso, humanum divino.

2. Eene Latijnsche, met de Spreuk:

   Ἐγγίσατε τῷ Θεῷ καὶ ἐγγιεῖ ὑμῖν.

In de eerstgenoemde heeft de Schrijver zijne voorgaande over hetzelfde onderwerp ingezondene Verhandeling, in vele opzigten, verbeterd, en naar het opengelegde doel der uitschrijvers meer ingerigt; wel verre echter van een afdoend betoog en eene bepaalde beantwoording der bekende bedenkingen te bevatten. Veel meer doordacht en vollediger is de tweede, waarin uit de beste Schrijvers over dezen Brief zeer veel is bijgedragen, en ook wel de-

deze en gene bedenking tegen de echtheid en goddelijkheid van dit Geschrift uit den weg geruimd. Er is echter in dezelve te verre uitgeweid over 't gene, dat minder ter zake dient, en door andere geleerde mannen reeds uitvoerig is behandeld; daarentegen ontbreekt geheel en al de verlangde wederlegging der voornaamste tegenbedenkingen, zoo door LUTHER, CLERICUS, HERDER en anderen, als inzonderheid door EDW. EVANSON, en den Hoogleeraar E. J. GREVE in 't midden gebragt. De uitvoerige opgave van den inhoud en zamenhang des Briefs, p. 52 — 91, bevat alleen het overbekende, en doet niets af tot de vereischte handhaving van deszelfs Goddelijk gezag.

Waarom geene derzelve, even weinig als eene andere te voren reeds ontvangene Latijnsche Verhandeling, met het Symb. Ὀυτω λαλεῖτε etc. volgens het oordeel dier geleerde Mannen, aan wier uitspraak men deze zaak heeft toevertrouwd, den Prijs kan wegdragen.

Nogmaals wordt het gedane Voorstel, met verhooging van den uitgeloofden Eereprijs, tot *drie honderd vijftig Guldens* herhaald.

De Schrijvers, die naar den Prijs zullen dingen, worden verzocht, de Verhandelingen, of in de Latijnsche, of Fransche, of ook Nederduitsche, of ook wel Hoogduitsche taal, mits de laatstgenoemde met Romeinsche Letters, niet met hunne eigen hand geschreven, *vrachtvrij* te zenden aan *T. N. S.*, onder adres van de Boekverkoopers HAAK en *Comp.* te Leyden, *voor den eersten April* 1818.

De Namen en Woonplaatsen der Schrijvers moeten gemeld worden in een bijgevoegd verzegeld Briefje, met dezelfde Spreuk tot opschrift, waarmede de Verhandelingen onderschreven zijn.

De ingezondene Stukken worden, door de overgave, gerekend geheel en al aan den genen, die den Prijs uitlooft, als wettig eigendom ter gemeenmaking overgegaan te zijn, terwijl men besloten heeft, ook zulke verdienstelijke Verhandelingen, die met den Eereprijs niet zouden kunnen bekroond worden, of geheel of ten deele, en wel met vermelding van de namen der Schrijvers, wanneer daartoe vrijheid zal bekomen zijn, in 't licht te geven.

*

STAATS-HUISHOUDKUNDE.

Nader Verslag wegens het Ontwerp van den Heere WILLEM van HOGENDORP,

Nopens eene Onderlinge Waarborging tegen Hooge Broodprijzen.

Gaven wij voorloopig eenig berigt nopens het Ontwerp van den Heer W. van Hogendorp in ons vorig N°., wij achten hetzelve van zulk een groot aanbelang, en zoozeer de aandacht van de geheele Natie waardig, dat wij, schoon, het met de gewoonte moge strijden, van in hetzelfde Tijdschrift tweemaal op één Stuk terug te komen, niet aarzelen, aan dit Nader Verslag ook eene plaats interuimen.

„ Indien ooit een Geschrift voor de tijdsomstandigheden gepast ware, het is het hier aangekondigde. De Schrijver vangt aan met de voordragt van het steeds toenemend aantal Armen in alle Staten, en vraagt, of het genoeg is, den nijveren werkman een kunstmatig dagloon te bezorgen; den luijaard de keus te laten tusschen vrijwilligen en gedwongen arbeid; en bewijst het onvoldoende van dit middel. Hij merkt te regt op, dat de rampen in de laatste afgeloopene jaren niet de eenige oorzaken zijn van dien treurigen toestand, alzoo een zeker Volk (Engeland), schoon verdubbelden voorspoed in dat zelfde tijdsgewricht hebbende genoten, even zeer (en misschien nog meer) in dien beklagelijken toestand van armoede en arbeidsgebrek zich bevindt. Het edel doel wordt aldus opgegeven: eerlijke armoede aan het werk te helpen; krachtelooze te ondersteunen; en luije en zedelooze te beteugelen.

De bron der armoede stelt de Schr. bl. 4. in de onevenredigheid tusschen de verdiensten des arbeidsmans en dagglooners, en de tegenwoordige hooge prijzen der onontbeerlijkste levensbehoeften; welke verdiensten hij meent, dat sedert 40 à 50 jaren genoegzaam dezelfde gebleven zijn. Dewijl dit beweerde als een paal boven water wordt aangevoerd, zoo acht Recensent zich verpligt te vragen, of dit blijven der loonen op dezelfde hoogte algemeen en in alle opzigten waar is? Niet, om dit te bestrijden, maar om de aandacht hierop te bepalen, en tot een naauwkeurig onderzoek optewekken. Indien dit alzoo is gelegen, en gelijk de beroemde Pitt voor 20 jaren openlijk beweerd heeft, dat alles, over geheel Europa, 25 pCt. duurder is geworden, dan kan de arbeidsman niet bestaan, tenzij zijn arbeidsloon mede 25 pCt. gestegen zij. Het ware te wenschen,

ſchen, dat kundige mannen opzettelijk de oorzaken van die klimmende duurte met naauwkeurigheid onderzochten.

De Schr. toont bl. 5. ten klaarſte de verdubbelde prijzen van het Brood, en past die dan bl. 7. toe, op de verdienſten of loonen der werkende klasſen, en zie daar dan eene onevenredigheid, die de bron is der ſchromelijk toenemende armoede en daaruit voortvloeijende ſchadelijke gevolgen, zedeloosheid, bedelarij en allerleije ondeugden bl. 8.; terwijl de Schr. bl. 11. bij herhaling de voorname oorzaak daarvan ſtelt in *de ſteeds op hetzelfde ſtandpunt gebleven en nog blijvende dagloonen*, welke het onmogelijk is te verhoogen, maar waarvan de algemeenheid ons nog niet zeker toeſchijnt.

De Hr. VAN HOGENDORP ſtelt bl. 11 en 12. te regt, dat hier te Lande geen gebrek aan Granen zal zijn, zoo lang de Handel in de Koopſteden *vrij* blijft; maar die vrijheid, de eenigſte oorzaak van toevoer, is ook eene oorzaak van uitvoer, zoodra Buitenslands gebrek is. Dus eene verhooging van prijzen te verhoeden is eene volſtrekte onmogelijkheid bl. 12. Recenſent voegt hierbij, dat het verbod van uitvoer, allen toevoer verhinderende, zodanig verbod, ja de vrees zelfs van verbod, geſchikt is, om het allergrievendſte gebrek te veroorzaken, zoo zeer, dat het voordragen alleen van dit allerſchadelijkst middel, reeds volgens berigten, te wege heeft gebragt, dat naar Riga, Petersburg, Archangel, Koningsbergen enz. geſchreven is, om meer dan 50,000 lasten Koren, die gekocht zijn, om herwaarts te worden gezonden, voor als nog niet te zenden; en welke voorraad, ingeval van verbod van uitvoer, noodzakelijk, uit de Oostzee onmiddelijk, voorbij ons Land, naar die Volken gezonden zoude worden, waar de Koopers, zonder hunne ſchaden, dien voorraad te Markt kunnen brengen: gezwegen nu nog, dat een verbod van uitvoer, volgens de gegevene bevelen van den Koning van Pruisſen, moet veroorzaken, dat geene Granen hoegenaamd, uit Pruisſen herwaarts mogen gezonden worden.

Om tot onzen Schrijver terug te keeren, hij ſtelt een voorkomen of ſtuiting van de klimming der Graanprijzen bij ongunſtige jaren, hoe wenſchelijk ook, voor onmogelijk; maar hij meent bl. 13. een ander middel gevonden te hebben, 't welk in alle gevallen, zijn hart en verſtand eer aandoet; namelijk eene *onderlinge waarborg tegen hooge Broodprijzen*, dat is: eene *bepaling in elke Gemeente van het Rijk van een vast peil, beneden hetwelk de Zetting van het Brood wel loopen, maar hetwelk zij nooit te boven gaan kan:* namelijk een duurzame maatſtaf naar de Plaatſelijke middelprijzen van Tarwe en Rogge, bij welke de Landbouw beſtaan kan, en voor welker verlies de Bakkers vergoeding zouden krijgen, ten beloope van het tijdelijk

ver-

verschil, dat de prijzen der Granen, *die haren onbelemmerden handelsloop houden*, deze zetting mogten te boven gaan: Hiertoe is dan een zeker Fonds volstrekt noodig bl. 13 en 14.

Zeer vernuftig zijn de berekeningen bl. 14. om den benoodigden maatstaf te vinden, welke voor geen uittreksel vatbaar zijn, maar in het beknopt, kort en zakelijk Boekje zelve dienen gelezen te worden. Wij bepalen ons tot des Schrijvers aangenomen voorbeeld. Om de 3 jaren wordt een ongunstig jaar en dus hooge prijzen gesteld; en verders ten voorbeelde bl. 16 en 17. eene Gemeente van 25,000 zielen, die benoodigd heeft 1200 lasten, dus 100 lasten 's maands, en het verschil tusschen den middel- en hoogsten prijs *f* 140:— zoo zal 100 maal 140 of 14000 vermenigvuldigd met 7 maanden, (welke de hooge prijzen vooronderseld worden te duren) in de 7 maanden misgewas, in gemelde drie jaren (zie bl. 15.) de som van *f* 98,000: opleveren, die gemelde Gemeente van 25,000 zielen, in 3 jaren noodig heeft, tot vergoeding aan de Bakkers.

Mogelijk komt die som van *f* 98,000 in den eersten opslag nog al hoog voor. Maar de Schr. lost dit aldus op. Hij brengt zijne tot voorbeeld genomene Gemeente van 25,000 zielen, tot 5000 huisgezinnen; verdeelt deze in 3000 die de voorziening behoeven, en 2000 die tot het Fonds kunnen toebrengen. Deze laatste moeten *f* 98,000 opbrengen; de gemiddelde bijdragen van dezen last is op 3 jaren *f* 49: dat is 's jaarlijks *f* 16 - 7: Maar deze bijdragende 2000 huishoudens winnen te gelijk op hun Brood, dat zij zelve gebruiken, en nu voor eenen matigen prijs koopen. Dit wordt bl. 18—20. naauwkeurig berekend, waarin wij echter den Schr. hier niet volgen kunnen, maar waarvan het slot hierop thuis komt, dat ieder der bijdragende huisgezinnen, in de 3 jaren, niet meer opbrengt dan *f* 8 - 10; voorwaar eene geringe som voor zoo groot een heil. De Schr. brengt vervolgens openhartig bl. 21, eene kleine zwarigheid in, maar lost die terstond zoo volkomen op, dat wij daarbij niet behoeven stilteſtaan.

De Hr. VAN HOGENDORP stelt bl. 22, dat zijne waarborging of overal, of nergens behoort ingevoerd te worden. Hiervan zien wij echter wel het wenschelijke, maar, nog niet het volstrekt noodzakelijke in. Het bekende: *veel hoofden* enz. zal dit niet eene algemeene invoering moeijelijk maken? Zoo wij wel onderrigt zijn, is een, eenigzins gelijkende, maatregel te Utrecht genomen. Men heeft daar van Stadswege Magazijnen van Aardappelen bij tijds gekocht en aangelegd, en verkoopt die aan de mindere klassen voor eenen middelbaren prijs: deze plaatselijke voorziening heeft derzelver voordeelen voor alle naburen niet algemeen gemaakt. Wij willen echter het onderscheid niet ge-

geheel ontkennen. Dat van plaatselijke inrigtingen dikwijls het algemeen voordeel trekt, hiervan is het Aalmoezenier- en Vondelingshuis een sprekend bewijs. 't Was aangelegd voor het nut van de stad. Van alle kanten, uit, ja van buiten het Rijk, worden kinderen daarin gebragt, ten laste alleen van de Ingezetenen van Amsterdam, die reeds zoo zeer bezwaard zijn. Behoorde dan dat Vondelingshuis niet door de geheele Natie bekostigd te worden?

Wordt de waarborging, door den Hr. VAN HOGENDORP voorgesteld, algemeen, dan loopt zij over 5,500,000 zielen; dus vereischt zij ruim twintig millioenen, eene afschrikkende som. Maar, behalve dat wij die zwarigheid niet zoo groot achten, omdat gemelde som over zoovele Gemeenten en zielen loopt, zoo lost de schrandere Schr. die volkomen op, zoowel uit andere redenen, als uit zijne te voren opgegevene berekeningen, uit welke blijkt, dat ook bij eene algemeene toepassing, de bijdrage van ieder tamelijk welgesteld huishouden wederom, door het geheele Rijk, slechts op *f* 8 - 10: — thuiskomt. De verdere wijze van invoering van deze Waarborging laat de Schr. bl. 26, met regt aan de vaderlijke voorzieningen der bijzondere Gemeentebesturen over, welker omstandigheden oneindig verschillen kunnen. Wijders wordt opgemerkt, dat het bijeenbrengen van Fondsen, om bedeelingen te doen, de eerlijkste en braafste Armen terughoudt, door de ware of schijnbare schande van tot de bedeeling te vervallen, terwijl de minder weldenkenden, of stouten, de hulp genieten. Dit kwaad houdt in het middel van den Heer V. HOGENDORP geheel op. De bedeelingen daarentegen verdooven de schaamte, vermeerderen de vermetele aanspraak op bedeelingen, tot bewijs waarvan bl. 27 en 28, Engeland wordt aangehaald, alwaar de taks ten behoeve der Armen bij wijze van belasting in 1803 geheven, over het geheele Rijk de som van bijna 59 millioenen Hollandsch, heeft opgebragt, meerendeels ten behoeve van schaamtelooze bedeelden, daar de Boerenstand alleen nog maar eenige schande in deze toevlugt stelt.

Bladz. 28. besluit de Schr., dat de noodige bijdragen, volgens zijne voorgedragene berekeningen, over het geheele Rijk, nog geen 16 millioenen in de 3 jaren beloopen; en tot haar eigenlijk beloop teruggebragt, nog geen 4 millioenen voor de gegoede ingezetenen, en dus slechts een derde van ieder dier sommen 's jaars: dus eene genoegzame zekerheid voor die Gemeenten, die uit hare kassen voorschotten doen; gezwegen nu nog het wisselvallige, het ondoelmatige, waaraan de gewone bedeelingen blootstaan, bl. 29; terwijl ook de last van de kleine opbrengst nog geleenigd wordt door het batig slot van gelukkig beleefde jaren; en welk batig slot ook nog tot voorziening in andere rampen kan dienen. Het ontwor-

pen

pen middel voorziet dan in de behoeften, zonder duurte te veroorzaken; ja, gaat de duurte tegen, zonder de zoo hoogstnoodige vrijheid van den Graanhandel te belemmeren.

Zie daar een Verslag, zoo beknopt mogelijk van een Geschrift, hetwelk, hoe het ook met de uitkomst afloope, aan het verstand en hart des Schrijvers eer doet. Wij zeggen: *hoe de uitkomst ook afloope.* Want het is bekend, dat dit dikwijls ook met de beste ontwerpen hagchelijk staat. Terstond heeft men te worstelen met het geroep, dat zulks mooi en fraai op het papier is, maar niet in uitoefening. Het is ook zoo: veeltijds is het onmogelijk, alle beletselen vooraftezien en optelossen; maar dit beneemt niets aan de verdiensten van nieuwe ontwerpen. Zonder deze was men eeuwig op dezelfde hoogte gebleven; is ooit iets in *praktijk* gekomen, zonder voorafgaande *theorie?* Kan men overtuigd zijn van de onmogelijkheid der uitoefening, zonder vooraf gaande ontwerpen, berekeningen en proeven? Dus, wat ook van dit loffelijk Geschrift moge komen, de Schrijver heeft daardoor zich aan zijn Vaderland ten hoogste verdienstelijk gemaakt, en wij kunnen niet anders dan dit Geschrift ter lezing aanbevelen aan allen, die belang stellen in het te gemoet komen van ongelukkige Land- of Stadgenooten, met het minste bezwaar voor hun, die bereid zijn, hunne min bedeelde medeburgers te hulp te komen."

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

ITALIE. Men meldt uit onderscheiden steden van dit Rijk, dat men, in de eerste dagen van December, ll. hevige Onweders, verzeld van Bliksem en Donder, zeer zware Regens, Hagel en Sneeuw heeft gehad. Men verneemt, onder anderen, van Soligno, dat aldaar, alsmede in de ommestreken, bij menschen geheugen, nog nooit zooveel Sneeuw is gevallen, dan in den nacht van den 11 op den 12den December. Eenige Rijtuigen zijn door dezelve onder weg overvallen en bedolven. Dit voor de ingezetenen van Soligno zoo nieuw Schouwspel heeft den schrik onder dezelve verspreid: men heeft het H. Sacrament ten toon gesteld, en de gebeden van veertig uren gelezen.

Waarnemingen op den Thermometer van FAHRENHEIT, *nopens de Koude in* Groenland, *van* 21 *April tot* 5 *Augustus* 1816, *alsmede op de Winden en gesteldheid des Weders gedurende dien tijd.*

(Vervolg van Bladz. 31.)

Maanden.	Dagteekening.	Breedte N.	Lengte W.	's morg. ten 4 ur.	's morg. ten 8 ur.	's midd. ten 12 ur.	's namidd. ten 4 ur.	's avonds ten 8 ur.	's nachts ten 12 ur.	Winden.	Hoedanigheid des Weders.
Junij	1	De geheele maand Junij 78¼, 78⅓, 78⅝ of 78⅔.	19 Tusschen 16 en 20 graden tot aan 6 Julij.	32	32	32	32	32	31	Z. Z. W.	mist en sneeuw.
	2			31	31	32	32	32	32	Zuiden.	mist en nat sneeuw.
	3			32	32	32	32	32	32	———	——— ———
	4			33	34	33	32	32	32	———	——— ———
	5			32	32	32	32	31	31	———	——— ———
	6			30	29	32	31	30	31	———	——— ———
	7			33	32	31	31	30	31	———	——— ———
	8			33	30	31	30	31	30	N. lijk.	klaar weêr.
	9			28	29	28	28	29	28	N.O.lijk.	———
	10			30	30	31	32	32	32	N. N. O.	———
	11			30	31	34	34	29	28	———	sneeuw.
	12			25	32	32	32	31	31	Oostlijk	klaar.
	13			32	31	31	30	31	32	N. N. O.	———
	14			31	32	31	32	31	32	———	mist.
	15			33	30	28	27	25	28	N. W.	klaar.
	16			30	30	31	28	26	28	Z. W.	mist.
	17			29	29	29	30	34	33	W. lijk.	donker van mist.
	18			32	32	33	32	31	31	Z. W.	klaar weêr.
	19			31	30	30	29	28	30	———	———
	20			31	32	32	[illegible]	31	30	W. lijk.	———
	21			31	31	31	32	31	30	W. Z. W.	donker nat.
	22			32	33	33	33	33	32	W. lijk.	mistig.
	23			32	31	32	31	31	32	ZWlijk.	———
	24			30	31	31	31	31	30	N. W.	mist.
	25			29	28	29	29	30	31	N. O.	klaar.
	26			30	27	32	30	31	32	Z. W.	dik van mist.
	27			33	33	32	31	31	31	———	vochtig.
	28			32	31	30	32	32	32	NWlijk.	———
	29			33	33	33	34	32	32	———	———
	30			35	34	34	35	36	36	W. lijk.	dik van mist.
Julij	1	79		34	34	34	35	35	35	W. N. W.	klaar soms regen.
	2	77½		35	36	35	35	35	34	ZWlijk.	mist.
	3	76½		34	35	35	34	34	35	W. N. W.	regen.

(*Het Vervolg en Slot hierna.*)

WEER-

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Jan.	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
8	30. 4½ 30. 4¾ 30. 5¼	39 41½ 37	N. — z. w.	betrokken.
9	30. 6 30. 6½ 30. 6¾	36 37 33½	z. o. o. z. o. —	betrokken.
10	30. 6 30. 5½ 30. 5¼	28½ 31½ 31½	z. z. o. z. z. w. z. t. w.	betrokken.
11	30. 4½ 30. 4¼ 30. 3¾	30½ 36 34	z. z. w. z. w. z. t. w.	betrokken; dampig.
12	30. 2 30. 1¼ 29. 9¾	36 39 37	z. z. o. z. z. t. o.	bewolkt; 's morgens dampig.
13	29. 8¼ 29. 7 29. 5½	33 35 34	z. t. w. — —	betrokken; iets dampig; 's avonds windrig.
14	29. 4 29. 3¾ 29. 4¼	38½ 39 38	w. w. t. N. —	zeer harde wind; omtrent betrokken; een weinig regenbuijen met hagel.

BEKENDMAKINGEN.

*** Heden is de reeds lang te gemoet geziene *Nieuwe Algemeene Kaart van het Koningrijk der Nederlanden van* CASPARUS MULLER, *Chartermeester van het Archief van Oorlog en Topographisch Bureau*, in het licht verschenen; zijnde deze Kaart (voor zooverre de Schaal zulks gedoogt) eene itineraire van dezen Staat, uit de laatste naauwkeurige Driehoeksmeting en de beste Topographische stukken zamengesteld; bevattende in zich alle Post-Routes, de juiste afdeelingen der Provinciën, en voorts de, bij het laatste Traktaat, bepaalde Limieten van ons Rijk, door de bekwaamste en deskundigste Mannen gegraveerd, en aan Z. M. den Koning, met Hoogstdeszelfs toestemming opgedragen.

Deze allezins naauwkeurige en voor het algemeen zeer belangrijke Kaart, ter grootte van [illegible] vellen, dubbeld Olijfantspapier, is voor den prijs van *f* 9:— en op Velinpapier voor den prijs van *f* 11:— te Amsterdam bij de Kaarthandelaars MORTIER COVENS en ZOON; te Brussel bij den Boekhandelaar DE MAT en verder bij de voornaamste Kunstkoopers, zoo binnen als buiten ons Rijk, te bekomen.

TE HAARLEM, BIJ A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 4. *Vrijdag den 24sten Januarij.*

BERIGTEN.

GRONINGEN *den* 13 *Januarij.* Het bloeijend meer dan 300 Leden tellend Departement der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen* alhier, den 8sten dezer Vijf-en-twintig jaren bestaan hebbende, besloot men dien dag plegtstatig te vieren en aan de oprigters van hetzelve de verschuldigde hulde toetebrengen. Des avonds ten zes ure kwamen ten dien einde in de Nieuwe Kerk, daartoe goedgunstiglijk verleend, de Leden met hunne Vrouwen en een groot aantal andere Dames bijeen; terwijl, behalve voor de nog levende oprigters des Departements de Hn. S. TRIP, H. D. GUYOT en M. VAN HEYNINGEN BOSCH, ook voor het Bestuur, de onderscheidene Commissiën en de afgevaardigden uit de Departementen dezer Provincie, daartoe genoodigd, onderscheidende plaatsen bestemd waren. Deze alle zitting genomen hebbende, beklom de Hoogleeraar LULOFS het Spreekgestoelte en opende met eenige zeer schoone Dichtregels het Feest van den dag, waarin hij vervangen werd door den Hr. Advokaat H. O. FEITH, die met zijne gewone welsprekendheid eene wel uitgewerkte Redevoering hield, bevattende *een kort Geschiedkundig tafereel van hetgeen, bijzonder in deze Stad, ter be-*

vordering der Kunsten en Wetenschappen, van oude tijden her, is daargesteld.

Deze Redevoering geeindigd zijnde, verliet de Redenaar het Spreekgestoelte en begaf zich, met de Heeren Oprigters, naar de, aan den voet van den Predikstoel geplaatste, met een prachtig kleed omhangene tafel, staande op eene met tapijtwerk bespreide hoogte, alwaar hij ieder hunner, onder de vleijendste bewoordingen, een sierlijk, op perkament geschreven, Getuigschrift overgaf, inhoudende eene dankbare hulde wegens de oprigting van het Departement en hun 25jarig Lidmaatschap: waarna de Hoogleeraar LULOFS andermaal het spreekgestoelte beklom en de plegtigheid met een Slotvers besloot, hetwelk alle kenteekenen droeg van 's Mans zoo bevalligen als gespierden dichttrant.

De plegtigheid werd geopend, driemalen afgewisseld en besloten door een keurig Vocaal en Instrumentaal muzijk, uitgevoerd door een aantal liefhebbers van beide sekfen, die, door een welbezet Orchest van Snaar- en Blaasinstrumenten begeleid, toepasselijke Gezangen zongen, welke afzonderlijk voor deze Feestviering vervaardigd waren.

De luister dezer Feestviering werd vergroot door de bijwoning van de voornaamste Politieke en Militaire Autoriteiten dezer Provincie; waartoe ook het hare bijbragt de prachtige Illuminatie, waarmede de westelijke vleugel van het schoone Kerkgebouw gevuld was, en die aldaar, op de galerij, eene breedte van 40 en eene hoogte van 50 Gron. voeten besloeg. Dezelve bestond in een rijk geörneerd voetstuk, ter breedte van 29 en ter hoogte van 10 voeten, met de, op een blaauw zijden gordijn, geplaatste Inscriptie: GRONINGEN; TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN. Op dit voetstuk zag men den Genius des Tijds, achter denzelven eene Gedenknaald, in wier bovenste een Medaillon verbeeldende de *Rede*; — ter wederzijde van die naald twee Lijkbussen met voetstukken, de een toegewijd aan JAN NIEUWENHUYZEN als Stichter der Maatschappij, de ander aan MATTHEUS VAN OLM als eersten Oprigter van het Departement, alles van toepasselijke Opschriften en Zinnebeelden voorzien, terwijl de Kerk zelve door twee rondgaande rijen lampions verlicht was.

Dit gedenkwaardig Feest werd met eenen prachtigen maaltijd, in het Concerthuis, waaraan meer dan een der-

derde der Leden deel nam, besloten. Op denzelven heerschte bescheidene vreugde en werden de toasten aan den bloei der Maatschappij en van dit Departement gewijd, met geestdrift ingesteld en gedronken, terwijl toepasselijke Dichtstukken en afwisselend muzijk de tafelvreugde nog verhoogde.

LEYDEN. Op den 17 Januarij hield de Maatschappij der *Nederlandsche Letterkunde* alhier wederom eene Openbare Vergadering. Dezelve werd door den Hoogleeraar M. SIEGENBEEK geopend met het voorlezen eener Verhandeling *over de handhaving van den echt Nederlandschen geest in de beoefening der fraaije Letteren en Kunsten;* waarna, ten besluite, nog een stukje van den Heer Mr. J. SCHELTEMA, behelzende de *Geschiedenis van het Standbeeld van Desiderius Erasmus te Rotterdam*, en een Dichtstuk van den Heer H. TOLLENS Cz. werden voorgelezen.

LEVENSSCHETS

VAN DEN HEERE

BERNARDUS DE BOSCH. (*)

Lid van het Koninklijk Nederlandsch Instituut.

BERNARDUS DE BOSCH, zoon van *Jeronimo de Bosch* en *Catharina van der Heiden*, afkomstig van den vermaarden *Jan van der Heiden*, werd te Amsterdam, den 31sten Augustus van den jare 1742 geboren. Lust tot Letter- en Kunstoefeningen waren in zijn geslacht, bijzonder van 's vaders zijde, als erfelijk. Zijn vader, en grootvader *Jeronimo de Bosch*, en zijn oom *Joannes*, waren als kundige kenners der kunst, de laatste ook als Teekenaar en Schilder, met roem bekend. Getuigen hiervan kunnen strekken de keurige kunstver-

(*) Deze Levensschets, vóór den Catalogus van het keurig Kunstkabinet van den kunstlievenden Heere B. DE BOSCH geplaatst, deelen wij hier met eenige invulling mede, ten einde aan zijne verdiensten, zooveel in ons vermogen is, de verschuldigde hulde toetebrengen. *Red.*

verzamelingen, door hun nagelaten. Zijne ooms, *Bernardus* en *Hendrik*, waren geachte Dichters, waarvan de eerste door zijne *Dichtlievenden Verlustigingen*, de laatste door losse Gedichten en ook door Geneeskundige bekwaamheden, roem verworven heeft.

Bij *Bernardus* bragt onze *de Bosch*, als naamgenoot en lieveling, de kinder- en jongelingsjaren meestal door. Bij dien oom woonde hij, nadat hij de Latijnsche Scholen met roem had verlaten. Bij dien oom kreeg hij gelukkig verkeering met de beste Letterkundigen van dien tijd, terwijl zijn grootvader, vader en oom *Joannes*, den gevoeligen jongeling smaak en kennis van Schilder-, Teeken- en Prentkunst inboezemden.

Gelijk zijne broeders, *Jeronimo* en *Goris*, zich meer bepaaldelijk op het letterkundige toelegden, zoo vond hij, met zijnen oudsten broeder *Jan*, meer genoegen in het kunstmatige. Bijzonder en belangrijk moet men het achten, dat dit viertal broeders door gelijke drift tot kunst- en lettermin gedreven, hoezeer als 't ware bij minnelijke leiding der ouderen alzoo verdeeld, hierin overeen kwamen, dat zij voor kunst en letteren even gevoelig, voor beiden in eene edele drift ontstoken waren. Hetgeen bij dezen hoofdzaak werd, was bij genen uitspanning, en zoo wederkeerig. Op deze wijze ontspanden *Jeronimo* en *Goris*, in geleerden arbeid bezig, zich liefst door beschouwing en gesprek over Schilder- en Teekenkunst, terwijl *Bernardus* met zijnen oudsten broeder de letteroefening, als verpoozing hunner hoofdliefhebberij, de kunst, bezigden. Hierdoor was het, dat hij, wiens Kunstverzameling thans ten verkoop wordt aangeboden, de voedstervader en verzorger van eenen *Pieter Nieuwland* werd, en dien uitstekenden man, door gulhartige vergunning van inwoning en leiding, voor de geleerde wereld behield. Hierdoor was het, dat menig opgestelde Verhandeling van *de Bosch* in onderscheiden Letterkundige Genootschappen, door netheid en zuiverheid van stijl, keurigheid van uitdrukking, deftigheid van voordragt, en gewigt van wel te pas gebragte zaken en bewijzen, de kieschste Letterkundigen behaagde, terwijl hij zelve, in deze uitspanningen kunst en letteren zusterlijk vereenigende, liefst over zulke onderwerpen redevoerde, die tot de kunst bepaaldelijk betrekking hadden, als *Jan van der Heiden*,

den, *Jan Luiken*, *Petrus Paulus Rubbens*, *Jacob de Wit*, *Gerard de Loiresse*, *Jan Punt*, *De goede smaak*, *De beminaar de bevoegde Kunstregter*, *Vergelijking tusschen de Italiaansche en Vaderlandsche Schilderscholen*, en *De verscheidenheid der kunst-voorstellingen bij de Nederlandsche Meesters.*

Die zelfde netheid en keurigheid, in zijne Redevoeringen zigtbaar, blinkt inzonderheid uit in zijne uitstekende en zeldzame Verzameling van Schilderijen, Teekeningen en Prenten. Ieder, die den overledene gekend heeft, weet, hoe hij in zijn kunstvertrek als alleen leefde, de kunst grondig kende, en met den zuiversten smaak en het gezondste oordeel hare beste voortbrengsels verzamelde.

„ *Niet dat veel is*, *is wel*, *maar dat wel is*, *is veel.*"
was de spreuk van vader *Cats*, die *de Bosch* tot de zijne maakte, en heerlijk toepaste. Van daar dat bedwang tot hem het beste van eenig meester in handen kwam, van daar dat verbeteren in stede van verzamelen of vermeerderen, van daar die onbekrompenheid in andere gevallen, vooral in tijden van vroegere welvaart, van daar die orde, die kieschheid op overgang, die geregelde ligging en schikking, die gezetheid op goede *conditie*, die ongemeene netheid en goede houding der kunstwerken, die frischheid en zuiverheid, waardoor de innerlijke waarde der kunst verhoogd wordt, en al het kunstige met het keurige tevens uitblinkt, van daar eindelijk een leven, in de kunst als gesleten, door de kunst regt behagelijk gemaakt, een leven, lang en gelukkig voor verzamelen, kort voor voldoening eener overzadigde kunstdrift.

Het karakter van den overledene was zacht, minzaam, gul en opregt; deftigheid met vriendelijkheid waren in den geheelen man zigtbaar, iets innemends en belangrijks vermeesterde de harten, zoo ras men hem zag, terwijl hij altijd achting en eerbied bij meerder verkeer achterliet. Met raad en daad stond hij ieder bij, vooral den Kunstenaar. De oude Meesters vereerde hij zeer hoog, en deed onpartijdig hulde aan levende en jeugdige Kunstenaars; zijne nagelatene Verzameling bewijst het ontegenzeggelijk. Zijn huis stond voor de laatsten altijd open, en hij, wien de kunst ter harte ging, werd hartelijk ontvangen, en werd bij

en met hem in die edele kunstdrift ontftoken, die het leven van zijn leven uitmaakte.

De bij uitftek keurige Kunstverzameling, door hem nagelaten, waarvan de Catalogus het licht ziet (zijnde die der *Teekeningen* naar zijn eigen Handfchrift gedrukt) bevat vooreerst een niet uitgebreid maar allerfraaist Kabinet Schilderijen, beftaande uit niet meer dan 25 ftuks, maar waarvan de namen der Schilders alleen de waardij genoegzaam doen kennen; te weten daarin zijn een of meer ftukken voorhanden van: *Hendrik Averkamp, bijgenaamd de ftomme van Kampen, Ludolf Bakhuizen, Gerard ter Borch, Jan Both, Q. Brekelenkamp, Dietricy, Egbert van Drielst, Anthony van Dijk, Frans Hals, M. de Hondecoeter, J. van Huyfum, Aelbert Klomp, A. de Lely, Gabriel Metzu, Adriaan van Ostade, Jan Steen, Abraham van den Tempel, Willem van de Velde, Arij de Voys, Johan Weninx* en *Philip Wouwerman.*

De uitgezochte Verzameling Teekeningen, en Prenten, fchoon even kiesch, is veel uitgebreider, en het zou ons beftek verre overfchrijden, wilden wij ons in bijzonderheden daar omtrent inlaten, hoezeer dezelve de aandacht der Kunstliefhebbers en Beoefenaars mogen verdienen. Behalve de Schilderijen, Teekeningen en Prenten, vindt men op den Catalogus nog vermeld eenige Beeldwerken, Penningen, Liefhebberijen enz. waaronder ook veel fraais wordt aangetroffen. Dit alles zal in het begin der maand Maart, volgens de uitdrukkelijke begeerte van den Verzamelaar op die wijze en in die orde verkocht worden, als de Catalogus uitwijst.

Hij overleed den 30ften Julij 1816, in den ouderdom van 74 jaren, tot bittere droefheid zijner weduwe en bloedverwanten, die hem onuitfprekelijk lief hadden, tot groot verlies voor de kunst, die flechts weinige minnaars vindt, die, gelijk de overledene, zoo geheel tijd en vermogen haar ten offer brengen. Godsvrucht en braafheid, gepaard met kennis en fmaak, maken dezen deugdzamen en befchaafden man tot een waardig fieraad van het geflacht der *de Bosfchen*, hetwelk zich eenen eervollen naam verworven heeft in de Gefchiedenis onzer Letteren en Kunften.

VOORLOOPIG BERIGT.

Het *Zeeuwsch Genootfchap der Wetenfchappen* te Middelburg

burg hield den 27ſten December 1816 deszelfs Algemeene Vergadering in het *Muſeum* aldaar.

De Preſident, Mr. N. C. LAMBRECHTSEN, opende de Vergadering met eene gepaste Aanſpraak, houdende een Verſlag van het bij deze Maatſchappij voorgevallene en verrigte ſedert de Algemeene Vergadering des vorigen jaars, en werd door den Vice-Preſident LAFONT, in naam der Vergadering, beantwoord.

Over eene ingekome Prijsverhandeling op de in het Programma van 1814 voorgeſtelde Vraag: *nopens de voordeelen van het afzagen der hooge Paalhoofden aan de Zeeuwſche Stranden*, heeft, door onvoorziene omſtandigheden, thans geene uitſpraak kunnen geſchieden; de beoordeeling is alzoo uitgeſteld tot de eerstvolgende Algemeene Vergadering.

Voorts is goedgevonden, onder aanbieding der Gouden Medaille, drie nieuwe Prijsvragen uit te ſchrijven:

I. *Over de natuur van den Honigdauw, deszelfs beſchadigend vermogen voor het Plantenrijk, en de middelen tot voorkoming of vermindering dier nadeelige uitwerkſelen.* — Te beantwoorden voor den 1 April 1819.

II. *Over de waarde van nieuw ingevoerde, en de wederinvoering van oude, verworpene, Geneesmiddelen.* — Te beantwoorden voor den 1 April 1818.

III. *Over de waardij der hier aangeleerde Wetenſchappen, ter verhooging der Zaligheid in het toekomend leven.* — Te beantwoorden voor den 1 April 1818.

Eindelijk is, op verzoek van den Heer Gouverneur dezer Provincie, mede onder uitloving der Gouden Medaille, voor Zijn Hoog Welgeb. bijzondere rekening uitgeſchreven, eene, voor 1 April 1818; te beantwoordene, Prijsvraag:

Over de ſchadelijke vermenigvuldiging der Zeehonden op de Zeeuwſche Kusten; de daardoor vermoedelijke vermindering van Viſchvangst, en de middelen daar tegen aan te wenden.

Breedvoeriger berigt, nopens deze vragen, zal men vinden in het *Programma*, hetwelk eerstdaags zal worden uitgegeven.

Sedert de laatstvorige Algemeene Vergadering zijn tot DIRECTEUREN des Genootſchap geasſumeerd de Heeren;

Mr. P. J. BODDAERT, Lid der Staten van Zeeland, te *Middelburg*.

G. A. G. P. Baron VAN DE CAPELLEN, Commandeur der Orde van den Nederlandſchen Leeuw, Gouverneur Generaal van Neêrlands Indie, te *Batavia*.

Mr. P. S. MAURITSE, voorheen Preſident van de Regtbank ter Eerster Inſtantie te Hoorn, thans te *Batavia*.

Mr. G. HOLLAER VAN GOTE, Commis-Generaal der Convooijen en Licenten in Zeeland, te *Middelburg*.

J. J. SPRENGER, Raad der Stad *Middelburg*.

 C. COOL-

C. Coolhaas, Predikant bij de Hervormde Gemeente, te *Middelburg*.

O. W. Gobius, Schout bij Nacht en Commandant der Marine in het Hoofd-Departement van de Schelde, te Vlissingen.

Tot LEDEN CORRESPONDENTEN zijn benoemd:

In de *Oost Indiën*.

De Heeren E. S. J. Petit en J. Bowier, beide Medicinae Doctoren, te *Batavia*.

In de *West-Indiën*.

De Heeren: Mr. A. F. Lammens, Mr. P. J. Changuion, Leden; en Mr. C. R. Vaillant, Fiskaal bij het Hof van Justitie, te *Suriname*.

Eindelijk zijn in *deze* Algemeene Vergadering tot gewone Leden benoemd, de Heeren:

A. van Solingen, Medicinae Doctor, te *Oostburg*.

Mr. M. C. van Hall, Ridder en Advokaat te *Amsterdam*.

Jonkheer J. M. Kemper, Staatsraad, Hoogl. te *Leyden*.

M. Siegenbeek, Hoogleeraar te *Leyden*.

S. Speijert van der Eijck, Hoogleeraar te *Leyden*.

J. J. Dermout, Predikant bij de Nederduitsche Hervormde Gemeente te *'s Hage*.

J. Koning, Commis Griffier bij de Regtbank van Eersten Aanleg, te *Amsterdam*.

Mr. J. A. van der Heijm, Plaatsvervangend Regter, in de Regtbank van eersten Aanleg, te *Middelburg*.

R. P. van de Kasteele, Predikant bij de Nederduitsche Hervormde Gemeente, te *'s Hage*.

H. H. Donker Curtius, S. S. Theol. Doct. en Predikant bij de Nederd. Hervormde Gemeente, te *Arnhem*.

H. L. de Jonge, Predikant, te *Oostsouburg*.

Mr. S. I. Wiselius, Ridder, Directeur van Politie, te *Amsterdam*.

J. R. L. Kerkhoff, Medicinae Doctor bij het Leger der Nederlanden.

Gedurende het afgeloopen jaar 1816 zijn, in de Vergaderingen van het *Perpetueel Committé* des Genootschaps gedaan de volgende Voorlezingen:

Door den Secretaris de Kanter: *Over de eerste uitvinding der Verrekijkers te Middelburg, omtrent het jaar* 1590, *door* Zacharias Jansen, *met voorstel om in den Gevel van het Huis, waar hij woonde, een Gedachtenisschrift te plaatsen*, waarover de Raadpleging bij het Genootschap nog aanhangig is.

Door den Heer Rekker: *Ter wederlegging der tegenwerpingen, door ongeloovigen ingebragt: dat de Apostelen van J. C. in de uitbreiding der Evangelieleer verder zijn gegaan dan het eigenlijke plan des Zaligmakers.*

Door

Door den Heer Mr. P. Pous: *Over de verdiensten van* Frans Naerebout, *in het redden van Schipbreukelingen, en van rijk geladene Schepen met derzelver Equipagien.*

Door den Heer Epkema: *Een Dichtstuk, bezingende den lof onzer Voorvaderen, de Oude Batten.*

Door den Secretaris de Kanter: *Over de oorzaken der geduchte uitwerkselen van het Buskruid.*

Door den Heer Directeur van Roijen: *Over den uitmuntenden Volksdichter* J. Cats (bij vervolg).

Door den Heer President Mr. N. C. Lambrechtsen: *Eene Levensschets van wijlen den Heer* G. Kuipers, *in leven Hervormd Leeraar te Dordrecht, Lid en voormaals Secretaris des Genootschaps*

Door den Heer Doctor During: *Over de Zeezoutzuurzwaararde.*

Door den Heer Menalda: *Over de valschheid van het besluit, hetwelk de bestrijders der Christelijke leer tegen derzelver Goddelijkheid afleiden, uit den geringen invloed dien het Evangelie heeft op de zeden in het leven der Christenen.*

Door den Heer Mr. S. de Wind: *Over* Jacob Simonszoon de Rijk; en

Door den Secretaris de Kanter: *Eene Historische, Kruidkundige, Chemische, Physische, Fabrijk- en Statistisch Trafijkmatige, Oeconomische beschouwing van den Zwalvelstok.*

B E R I G T.

De Rector der Hoogeschool te Leyden, maakt bij deze bekend, dat door de onderscheidene Faculteiten, op de ingekomene Verhandelingen, ter beantwoording der, op den 8 Februarij 1816, uitgeschrevene Prijsvragen, ingevolge Art. 210 en 211. van het Besluit van Z. M. van den 2 Aug. 1815 n°. 14. de uitgeloofde Medailles zijn toegekend.

In de Theologische Faculteit, aan *A. L. van der Boon Mesch*, Theol. Cand. te Leyden.

In de Medicijnsche Faculteit, aan *A. Capadose*, Med. Stud. te Leyden.

In de Faculteit van Wis- en Natuurkunde, uit het vak der Wiskunde, aan *B. C. van Tuyll van Serooskerken*, Phil. et Juris Stud. te Utrecht; en *D. Bax*, Philos. et Liter. Cand. en Theol. Stud. te Leyden. Uit het vak der Sterrekunde, aan *S. Brouwer*, Med. Doct. en Math. et Phil. Nat. Cand. te Leyden. Uit het vak der Natuurlijke Historie, aan *N. Mulder*, Med. Stud. te Leyden. Uit het vak der Scheikunde, aan *H. K. van der Boon Mesch*, Math. et Phil. Nat. Cand. en Med. Stud. te Leyden.

In de Faculteit van Wijsbegeerte en Letterkunde, aan *J. T. Bergman*, Theol. Stud. te Leyden.

In de Regtsgeleerde Faculteit aan *G. J. C. van Masfow*, Cand. Juris te Leyden.

En dat derhalve, ingevolge Art. 211 van het voornoemde Besluit de Medailles aan hun lieden, op den 8 Februarij aanstaande, bij gelegenheid der plegtige Redevoering, openlijk zullen uitgereikt worden.

Leyden den 15 Januarij 1817. De Rector voornoemd
J. VAN VOORST.

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN,

AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

AKADEMISCHE VERHANDELING. Disfertatio Historico-Juridica *Inauguralis de* L. CORNELIO SULLA LEGISLATORE; *Quam a. f. n...... pro gradu doctoratus fummisque in Jure Romano ac Hodierno honoribus et privilegiis in Acad. Lugd. Bat. rite ac legitime confequendis publico ac folemni examini fubmittit* HENRICUS MELCHIOR VOCKESTAERT, *Delphenfis.* A. D. XIX Octobr. MDCCCXVI. *Hora* XI—XII. Lugd. Bat. apud Haak *et* Socios, 8°.

Hoe men ook denke over voor- en tegenfpoeden; hoezeer men niet zonder grond het menschdom befchuldigt, van eene eeuwigdurende ontevredenheid, het is toch niet te ontkennen, dat thans, in vele opzigten, ongunstige tijden beleefd worden. Maar wat de hoop op de Jeugd aangaat, wat vooral de letteroefeningen en zucht tot geleerdheid der Jeugd op de Hooge Scholen betreft, daarvan komen zoovele fchoone blijken te voorfchijn, dat een ieder, welken 's Vaderlands welzijn, eer en roem ter harte gaan, zich daarin ten hoogfte moet verblijden.

Een nieuw bewijs hiervan ligt ons onder de oogen in de aangekondigde Akademifche Verhandeling van den jongen VOCKESTAERT over Sulla, als Wetgever befchouwd, welke belangrijke ftof al aanftonds een gunstig denkbeeld inboezemt en waarvan de lezing dat gunstig voorgevoel volkomen bevestigt.

In eene Inleiding geeft de Schrijver reden van de keuze zijner ftoffe, en wederlegt de tegenbedenkingen. 't Is zoo: Sulla was een overweldiger van 't Oppergebied over zijn Vaderland. Maar (merkt de Schr. te regt aan) zou het dan niet mogelijk zijn, dat een zoodanig overweldiger eenige goede Wetten deed afkondigen? Wij voegen hier bij, dat een wettig, regtvaardig en deugdzaam Vorst, wel eens ongelukkig met het beste doel eene fchadelijke Wet kan uitvaardigen. Derhalve kan het omgekeerde niet zoo vreemd fchijnen.

Te regt verdeelt de Heer VOCKESTAERT zijn Onderwerp in

in twee deelen. Het eerſte deel der Verhandeling ontvouwt het leven, de zaken, de omſtandigheden, die tot L. Cornelius Sulla in betrekking ſtaan; het ander deel handelt bijzonder over de Corneliaanſche-Wetten, derzelver inhoud, aard en uitlegging. Vooraf gaan eenige aanmerkingen, die dienen moeten ter inleiding tot de kennis van den aard dier tijden, en van het doel, hetwelk Sulla in zijne Wetten zich voorſtelde. Wij mispriizen dit geenszins, en doen hulde aan de vlijtige naſporingen. Maar met dit al, kunnen wij in gemoede niet afzijn, van aan de Jeugd afteraden, om de zaken van al te hoog optehalen; vooreerst, omdat men dan noodzakelijk moet vallen in voordragt van bekende zaken; ten andere omdat zulks afſchrikt van het lezen, en dus de arbeid, die meer eene enkele proeve van vlijt, vorderingen en vernuft moest zijn, zijn doel mist. Nog eens, Akademiſche Verhandelingen te ſchrijven, moet geen werk van Boeken-ſchrijven zijn, 't welk voor rijpere jaren, meerdere ondervinding en doorwrochter kennis moet bewaard blijven. Wij merken dit in 't algemeen aan, zonder te willen beweren, dat deze uitgewerkte Verhandeling overtolligheden bevat.

Men voelt ligtelijk, dat het ons niet mogelijk is, al wat de jeugdige Schrijver met veel vlijt in dertig Paragraphen, omtrent het leven, de zaken en tijdsomſtandigheden van Sulla uit de Geſchriften der Ouden te berde brengt, te volgen. Het zij genoeg te zeggeu, dat zulks alles met naauwkeurigheid behandeld is, en dat wij de belezenheid van den jeugdigen Schrijver bewonderen.

Het tweede Deel heeft, behalve eene bijzondere Inleiding, *dertien* Hoofddeelen: 1. Over de wetten van Sulla Burgemeester zijnde. 2. Over de wet nopens verbanning, waarvan hij voor de eerſte uitvinder wordt gehouden. 3. Over de wetten nopens de Priesterlijke bedieningen. 4. Over de Regeringsposteu, de regten en pligten der Regeerders. 5. Over de Regtsoefening. 6. Tegen de moordenaars en vergiftigers. 7. Over verongelijkingen en hoon. 8. Over kwetſing van 't hoogſte Gezag. 9. Over vervalſching. 10. Tegen weelde en overdaad. 11. Tegen knevelarij en afperſingen. 12. Over de inrigtingen der Wingewesten. 13. Over het Burgerregt en Landſcheidingen. Waarna het Slot der Verhandeling volgt. Wij verblijden ons ten hoogſte over deze ſchoon geſchrevene Verhande- En geen wonder. Zoo wij wel onderrigt zijn, is de jeugdige Geleerde een kweekeling van den Raadsheer Benj. Petr. van Weszle Scholten, wiens ſchoone Verhandelingen, zoo over Cicero *de Natura Deorum*, als over het *verdrag tusſchen Karel V. en Frans I.* aan het Athenaeum van Amſterdam, met zooveel lof openlijk verdedigd, genoeg bekend, niet vergeten zijn, noch vergeten zullen worden.

KUN-

K U N S T E N.

Tentoonstelling te Berlijn.

Onder de Stukken op de Kunst-Tentoonstelling te Berlijn, welke in het laatste Najaar gehouden werd, trokken de volgende de algemeene aandacht tot zich:

Twee Schilderijen in Olieverw, de eene door de Koninginne der Nederlanden, de ander door de Keurprinsesse van Hessen, die iederen Kunstenaar tot eere zouden verstrekken. Het is een aangenaam verschijnsel de Kunsten op den Troon beoefend te zien, en bewonderingwaardig, wanneer van daar zulke schatbare werkstukken voor het licht komen. Beide zijn het Portraiten, welker uitvoering de Natuur doet doorstralen, die van al het gedrongene en gezochte verre verwijderd is.

De Hr. Directeur Schadow, toonde weder zijne kunstkarakter in onderscheiden stukken. Tot zelfs in de kleinste voortbrengsels van dezen Kunstenaar, ziet men hem met goeden uitslag pogen, en het is waarlijk jammer, dat hij, wien ook de gaaf van wel te schrijven niet ontbreekt, niet meer reeds over de Kunst in het licht gaf. De Rector Weitsch leverde eenen slapenden Amor, een' anderen met pijlen mikkende, een Mandemaker genomen uit eene idijl, het Colosseum te Rome, een Christushoofd en verscheidene Portraiten. Bevalligheid is overal de begeleidster van zijn veelzijdig talent, dat in alle vakken van Schilderkunst met goed gevolg arbeidt en vorderingen maakt. De Rector Puhlmann betoonde in zes stukken, tot het Historieele vak behoorende, bij voortduring veel kunstvlijt. Prof. Lutke heeft zijne zorgvuldige uitvoering aan een eenvoudig Landschap, zoo als het in onze omstreek voorkwam, besteed. Op den voorgrond, die misschien door meer kracht gewonnen zou hebben, geeft hij blijken van zijne gemeenzame kennis met de Kruidkunde, en Prof. Schuhmann leverde een nieuw en roemrijk bewijs zijner kunstbekwaamheden, door eene goed gedachte en aangenaam uitgevoerde Ordonnantie van het dragen van Christus naar het graf.

Een slapende Faun, van Prof. Niedlich behaagt door de gemakkelijke en levendige penseelsbehandeling. Prof. Buchhorn leverde, benevens verscheiden goede Teekeningen, in sepia het Portrait des Konings, ten voeten uit, naar Gerard, waaruit weder zijne voortreffelijke manier van behandeling bleek; en ook het Portrait van Schadow zeer schilderachtig geëtst. Prof. Dahling roept den oud Duitschen stijl in het geheugen terug, door eene Maria met het kind, en beproefde zijne krachten in het Landschapvak. Prof. Kuhbeil betoonde op nieuw zijne kunstmatige geoefendheid in eene Teekening van de Madonna del Sedia naar Raphaël. Prof. Colmann besteedde veel

veel moeite aan een groot tafereel, verbeeldende: Christus de kinderen zegenende. De Hofraad Taubert kopieerde de Magdalena naar Correggio in fepia, en teekende met aangenaame gemakkelijkheid een gevecht in waterverw.

Mevr. Henry geb. Chodowiecki leverde op deze Tentoonftelling, behalve vele goede Portraiten, eene kopij van de Madonna van Raphaël, die onder den naam van *la Belle Jardinière* beroemd is; en Mevr. Robert geb. Tasfaert een' Schoenlapper naar Ostade, een Boerenhuisgezin, en ook Portraiten. Beide deze Dames handhaafden hier weder haren roem als geachte Kunftenaresfen.

Het erkend talent van den Hr. Bury en zijne poging, om eenvoudige grootheid in zijne manier te bewaren, blonken weder klaar in twee Ordonnantien van Portraiten door. Van de vijf voortreffelijke ftukken door den Heer Kolbe, die alle zinrijk van gedachten en uitvoering zijn, behaagde bijzonder het Avondfeest; en de Doge en zijne Gemalin; maar zeer karaktermatig vond men zijnen Rooversoptogt en Bouwmeester en Bouwheer. Een Bloem- en Fruitftuk van den Hr. Volker behoort onder de fchoonfte voortbrengfelen in dit vak.

Prof. Gerhard v. Kügelchen van Dresden, leverde ditmaal vier Schilderijen, welke alle den ftempel van het meesterlijke dragen. In de grootfte dezer verbeeldende David, die voor Saul op de harp fpeelt, is vooral het ftokftijf luisteren van Saul, of 'er onder de toonen wel die gevonden wordt, welke hem kan doen bedaren en bevredigen, overheerlijk uitgedrukt. Klengel, mede van Dresden, toonde in twee Landfchappen zijnen nog jeugdigen geest en een opgewekt blijvende vreugde in de befchouwing der Natuur. Karl. Reinhard te Hirschberg zond twee Silezifche Landfchappen. L. Wolff verfcheiden met vlijt bearbeide Teekeningen en de Hr. Kretschmar eenige Portraiten, die zich door eene goede behandeling onderfcheiden.

De werken der Beeldhouwkunst op deze Tentoonftelling voorhanden, waren niet minder voortreffelijk. De Directeur Schadow leverde in dit vak een Cuicifix, eenvoudig en naar waardij van het onderwerp ontworpen en uitgevoerd; voorts het Borstbeeld van Prins Wilhelm en een' idealifchen kop, beide in marmer en zoo bearbeid, als men het van zijn meesterlijk talent verwachten kon. Een ftandbeeld van Venus, in gips afgegoten, naar het oorfpronkelijke, dat Canova vervaardigde, om te ftellen op de plaats, waar voorheen te Florence, de Venus de Medicis ftond, gaf aanleiding tot vele aanmerkingen, die echter het fraaije werkftuk niet kunnen benadeelen; ja deze poging, om feilen te ontdekken en ftof tot berisping te vinden, bewijst reeds, dat men gevoelt, dat het het werk

van

van een' meester is, wiens voortbrengsels het oordeel spitsen. Niets valt moeijelijker in het vak der kunsten dan het bevallige, en dubbeld moeijelijk valt het dit te bereiken, door eene enkele gestalte, waarbij men door het kontrast niets uitwerken kan. Het berigt, dat dit standbeeld de Venus de Medicis moest vervangen, lokt natuurlijk ook de berispingen uit; en wie weet niet, dat zelfs in de Venus de Medicis, door bekwame kunstregters, met name Winkelman, gebreken zijn waargenomen? Het beeld van Canova is niet zuiver ideaal en het door hem schitterend bevallige is zinnelijk; maar het wordt ook als geene Urania aangekondigd, en behoeft dan Venus 'er als een Heilige uittezien? Behalve dit alles behoort veelligt dit afgietsel niet onder de beste.

Van Thorwaldsen te Rome ziet men een Basrelief in marmer, Amor en Psyche verbeeldende, op het oogenblik, dat de laatste naast den eersten nederzinkt en Amor den pijl voor haar gereed heeft. Het is fraai ontworpen, goed gegroepeerd, en zeer vlijtig, tot in de bijzondere gedeelten bearbeid. De Hr. Rudolph Schadow zond uit Rome een gipsen afgietsel van zijne in marmer bewerkt Sandalen-Bindster, hetwelk ten bewijze zijner aanmerkelijke vorderingen strekt. Fraaije omtrekken, verdienstelijke studie van het naakte en eene bevalligheid, in het geheel doorschitterende, doen elk zich in de beschouwing van dit Kunstwerk verlustigen. De Hr. Karl Wichmann leverde verscheiden Borstbeelden in marmer en gips, die weder een kunsttalent aan den dag legden, berekend voor grootere werken, indien zij slechts aan zijnen beitel werden toevertrouwd. Ook zijne broeders de Hn. L. en H. Wichmann en de Hr. Scheibler wendden in dit vak loffelijke pogingen aan. — Eene Maria met het kind, gemodelleerd door den Hr. Hentschel van Kassel wordt met reden onder de voortreffelijke stukken in dit vak geteld. De kleine Beeldjes zijn in den oud-Duitschen stijl, welken de hedendaagsche Kunstenaar niet alleen navolgde, maar ook vernuftig bezigde.

In Medailleerwerken onderscheidden zich de Hn. Doll en Jachtmann; en in het vak van Plaatsnijkunst en Bouwteekenkunst werd veel schoons tentoongesteld; maar ons bestek duldt niet hierover ons in bijzonderheden intelaten. Onder de Borduurwerken werd een Bloemenkrans van Mejuff. Karolina Friefeuer uit Breslau het best gekeurd.

Van de Stukken, die ten onloochenbaar bewijze strekken hoe Pruisens volksvlijt voor die van geene andere Natie behoeft onder te doen, muntte vooral uit het geleverde uit de Koninklijke Porseleinfabrijk en IJzergieterij, — om niet te spreken van een Bloemmandje naar het leven door Zucker, uitstekend bearbeid en pronkende met de grootste verscheidenheid van fraai voorgestelde en de Natuur op zijde strevende Bloemen.

Waar-

Waarnemingen op den Thermometer van FAHRENHEIT, *nopens de Koude in* Groenland, *van* 21 *April tot* 5 *Augustus* 1816, *alsmede op de Winden en gesteldheid des Weders gedurende dien tijd.*

(Vervolg en Slot van Bladz. 47.)

Maanden.	Dagteekening.	Breedte N.	Lengte W.	's morg. ten 4 ur.	's morg. ten 8 ur.	's midd. ten 12 ur.	's namidd. ten 4 ur.	's avonds ten 8 ur.	's nachts ten 12 ur.	Winden.	Hoedanigheid des Weders.
Julij	4	75½		33	33	34	34	33	33	W. N. W.	klaar.
	5	75		34	34	35	36	36	37	N. W.	dik vochtig.
	6	75	20	37	36	37	35	35	34	West	klaar.
	7	76	21	33	33	34	36	30	38	ZWlijk	———
	8	76	23	36	36	36	37	35	36	N. O.	———
	9	77¼	24	34	34	33	34	35	35	ſtill.	ſneeuwbuijen.
	10	78	24	36	34	34	37	38	37	Z. lijk.	mistig.
	11	79	28	36	37	38	38	39	38	ſtil.	klaar.
	12	79	28	39	41	40	40	44	45	———	———
	13	79	28	46	48	48	50	48	48	Z. lijk.	mooi weêr.
	14	79	28	51	54	56	51	48	48	Z. Z. O.	klaar.
	15	79	28	46	45	46	46	44	45	Z. O.	———
	16	79	28	46	44	44	45	42	42	Z. W.	———
	17	79	28	42	44	43	38	37	37	Z. lijk.	———
	18	79	28	38	38	39	41	41	42	N.Z.lijk	dik vochtig.
	19	79	28	41	43	44	43	44	42	N. lijk.	klaar.
	20	79	28	40	39	38	39	42	43	Z. lijk.	mooi weêr.
	21	79	28	41	41	42	43	44	44	N. W.	dik mistig.
	22	79	28	46	48	48	54	54	55	Z. lijk.	mooi weêr.
	23	79	28	54	57	60	59	58	61	Z. O.	———
	24	79	28	56	54	54	53	52	51	Z. lijk.	———
	26	79	28	46	45	44	44	43	43	N. W.	———
	27	77¾	26	41	44	50	46	44	42	NO.lijk	———
	28	77	25¼	43	43	42	43	38	37	Z.O.t.O.	goed weêr.
	29	75¾	24¼	37	37	37	36	36	37	Z. O.	———
	30	74½	24⅓	38	38	39	41	43	43	Z.O.t.O.	klaar.
	31	71⅔	24⅙	44	43	43	44	45	45	O. lijk.	———
Aug.	1	69⅓	21⅓	48	49	48	48	48	47	O. N. O.	betrokken lucht.
	2	66½	18⅔	48	49	49	49	52	51	N. O.	harde wind.
	3	63⅓	18½	50	52	54	52	54	54	N. N. O.	———
	4	61½	19⅔	56	57	59	58	56	55	———	———
	5	60½	17¾	58	59	58	58	59	59	———	———

*

WEER-

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Jan	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
15	29. 2	33	Z. Z. W.	betrokken; een weinig dampig;
	2 . 0	35	Z. O.	tusfchenb. iets fneeuwachtig.
	29. 0¾	36	O. t. N.	
16	29 3¾	38	Z. W.	betrokken;
	29 3½	36½	Z. W. t. Z.	's avonds fneeuw met wind.
	29 0¾	35½	Z. t. W.	
17	29 0	44	Z. W. t. Z.	voormidd. bewolkt;
	29 1	47	Z. W.	verder betrokken;
	29 1¼	45	——	regenachtig.
18	29. 2¼	38½	Z. Z. W.	
	29. 2¼	45	Z.	omtrent betrokken.
	29. 2¾	39	—	
19	29. 2¾	37	Z. Z. O.	voormidd. omtrent helder;
	29. 2¼	42½	——	verder bewolkt;
	29. 0¾	43	Z. O.	's avonds windrig.
20	29. 1¼	43	Z. Z. O.	bewolkt;
	29. 1½	47½	Z. t. O.	's avonds regen.
	29. 1	46	Z.	
21	29. 3¾	43	W. Z. W.	bewolkt;
	29. 6¼	42	W.	zeer windrig.
	29. 8¾	40	W. Z. W.	

BEKENDMAKINGEN.

*** Heden is de reeds lang te gemoet geziene *Nieuwe Algemeene Kaart van het Koningrijk der Nederlanden van* CASPARUS MULLER, *Chartermeester van het Archief van Oorlog en Topographisch Bureau*, in het licht verfchenen; zijnde deze Kaart (voor zooverre de Schaal zulks gedoogt) eene itineraire van dezen Staat, uit de laatfte naauwkeurige Driehoeksmeting en de beste Topographifche ftukken zamengefteld; bevattende in zich alle Post-Routes, de juiste afdeelingen der Provinciën, en voorts de, bij het laatfte Traktaat, bepaalde Limieten van ons Rijk, door de bekwaamfte en deskundigfte Mannen gegraveerd, en aan Z. M. den Koning, met Hoogstdeszelfs toeftemming opgedragen.

Deze allezins naauwkeurige en voor het algemeen zeer belangrijke Kaart, ter grootte van 2¼ vellen, dubbeld Olijfantspapier, is voor den prijs van *f* 9 : — en op Velinpapier voor den prijs van *f* 11 : — te Amfterdam bij de Kaarthandelaars MORTIER COVENS en ZOON; te Brusfel bij den Boekhandelaar DE MAT en verder bij de voornaamfte Kunstkoopers, zoo binnen als buiten ons Rijk, te bekomen.

TE HAARLEM, BIJ A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 5. *Vrijdag den 31sten Januarij.*

BERIGTEN.

PETERSBURG. De Rusſisch - Amerikaanſche Compagnie heeft uit de Haven van Kroonſtadt eene nieuwe expeditie doen uitloopen, tot het doen eener reis om de wereld. Deze expeditie, welke, gedurende den jongstleden zomer, in gezegde Haven gereed is gemaakt, beſtaat uit twee Schepen: het eene is de *Hannibal*, die den Generaal MOREAU naar Europa heeft teruggevoerd, en hetwelk door de Compagnie is aangekocht; het ander is de *Suwarow*, onlangs uit de Koloniën aangekomen. Het kommando over deze twee Schepen is opgedragen aan den Kapitein HEYEMEISTER, bekend door eene dergelijke in 1806 gedane reize, op het Schip *de Newa*.

——— *den 11den December* 1816. Men verneemt, dat H. K. H. Mevrouw de Groot-Vorstin CATHARINA, thans Koningin van Wurtemberg, nog voor Hoogstderzelver vertrek van Petersburg, door een verpligtend ſchrijven, hare goedkeuring heeft te kennen gegeven aan den Heer JACOBUS SCHELTEMA, over deszelfs Werk: *Peter den Grooten, Keizer van Rusland*, in Holland en te Zaandam.

Pesth. In het verloopen Akademiejaar 1815—1816 beliep het getal der Studenten aan de Universiteit alhier onder het Rectoraat van HoogEerw. Heer J. F. von Lang te zamen 812. Daarvan legden zich op de Godgeleerdheid tot 75, op de Regtsgeleerdheid 205; op de Genees Heel- Artsenijmengkunde 172, afzonderlijk op de Geneeskunst 68; op de Heelkunst (in Hongaarsche en Duitsche taal) 80, op de Artsenijmengkunst 24, op de Wijsbegeerte en Landmeetkunst 360, bijzonderlijk op de Wijsbegeerte 353, en 7 op de Landmeetkunst. Toedeelingen van Waardigheden hadden 'er 186 plaats.

Heidelberg. Op den 20sten Augustus ll. verleende de Regtsgeleerde Faculteit alhier aan den Hr. Joh. Heinr. Friedr. Karl Witte die reeds vroeger tot Doctor in de Wijsbegeerte bevorderd werd en wegens zijne vroegtijdige wetenschappelijke beschaving beroemd is (*), tegenwoordig een jongeling van 16 jaren slechts, na een roemrijk door hem ondergaan onderzoek, overreiking van eene Verhandeling over *L. X. D. de usu fructu accresc.*, en de openlijke verdediging van Regtsgeleerde stellingen de waardigheid van Doctor in de Regten.

Het aantal Studenten in het verloopen zomerhalfjaar alhier bedroeg 345. Daarvan waren 67 Godgeleerden, 193 Regtsgeleerden, 34 Geneeskundigen, 37 Kameralisten, en 14 Taalkenners. Het getal der inlanders bedroeg slechts 66 tegen 279 vreemdelingen. Aan de Universiteit van Freyburg, waaraan het getal 268 Studenten zich gedurende dat tijdvak onthield, is het geval omgekeerd; 194 inlanders tegen 74 vreemdelingen.

Augsburg *den 30sten December* 1816. In Fransche Bladen werd onlangs gemeld, dat men bij de opening van eenen mensch het hart aan den regter en de lever aan de linkerzijde gevonden had. Wij hebben hier, in de vorige maand, een dergelijk voorbeeld gezien. Een Jongman, zijnde een Letterzetter uit Saxe, was aan eene verzwering aan de hersenen, als gevolg eener verouderde ontsteking van dit orgaan, gestorven. Bij deszelfs opening

(*) Zie *Algem. Konst- en Letterbode* 1815, I, Dl. Bl. 33. en 1810, II. Dl. Bl. 264.

ning bevond Doctor Weszler alhier; ook alle de ingewanden der borst en van het onderlijf, de milt alleen uitgezonderd, verkeerd geplaatst: het hart aan de regter de groote longkwab aan de linker zijde; de lever aan de linker de maag aan de regter zijde. Gemelde Heer laat van de hoofdorganen teekeningen vervaardigen en is voornemens dit hoogstmerkwaardig geval in druk uittegeven.

Parys. De Scheeps-Kapitein Freycinet is op het punt om, eeniglijk ten dienst der Wetenschappen, eene nieuwe Zeereize te ondernemen. Hij zal eerlang te Toulon scheep gaan, op 's Konings Corvet *Uranie*. Het voorname doel van dien togt is de juiste gedaante van het Zuider halfrond der Aarde te leeren kennen. In zijn dagverhaal zal ook eene plaats ingeruimd blijven voor de zich opdoende aanmerkingen omtrent de Natuurkunde in het algemeen, de Weêrkunde en de Natuurlijke Historie. In Frankrijk en in Engeland is geenerhande expeditie van dien aard ondernomen, na die van Kapitein Baudin, tot welke Kapitein Freycinet behoorde. Hetgeen de eerstgemelde togt heeft opgeleverd mag een billijk denkbeeld geven van hetgeen de tegenwoordige kan doen verwachten.

——— *den* 14 *Januarij*. Uit het aan het Centraal Comité gedaan Rapport blijkt, dat, in den loop van het verleden jaar, het getal der gevaccineerden in 76 Departementen, waarvan de lijsten ingekomen zijn, meer dan een derde gedeelte der geborenen beloopt, dat is, dat 'er, van de 626,641 ter wereld gekomen kinderen, 251,116 gevaccineerd zijn.

——— *den* 16 *Januarij*. De vermaarde Fransche Componist, de Heer Monsigny, de hersteller of liever de vormer van onze Opera Comique, heeft zijne lange en eervolle loopbaan geëindigd; hij is gisteren in den ouderdom van 87 jaren, overleden. Men is hem de gevoelvolle en krachtige muzijk verschuldigd van onderscheiden Opera's, als van *Felix*, *le Roi et Fermier*, *Rose et Colas*, *la Belle Arsène*, *le Déserteur*, enz.

LEVENSBERIGT

VAN

EDME MENTELLE.

LID VAN HET FRANSCH KONINKLIJK INSTITUUT.

Door P. J. LARCHE *M. D. van de Faculteit van Montpellier, Lid van verschillende Akademien en Geleerde Maatschappijen.*

De Aardrijkskunde, de Letteren en de Zanggodinnen hebben onlangs EDME MENTELLE verloren. Hij was Hoogleeraar bij de Koninklijke Militaire School en Opziener der studien, Koninklijk Censeur, Hoogleeraar bij de Normale en Centrale Scholen, Lid van het Fransch Koninklijk Instituut en Ridder van het Legioen van Eer, en bereikte den ouderdom van 86 jaren. Den dag voor zijn overlijden, hetwelk op den 28 December 1815 plaats had, gevoelde hij zekere ongesteldheid, die gekenmerkt werd door eene drukking, die hij in vochtige en regenachtige tijden ondervond, maar welke hem niet belette, om deel te nemen in de vermaken van het bij hem vergaderd gezelschap. Ik maakte gebruik van alle aangewezen middelen, op den ouderdom en de verzwakkende luchtsgesteldheid acht slaande. Derzelver toediening was vruchteloos, hij overleed nog denzelfden dag in mijne armen, maar zonder schijnbare smart of benaauwdheid. De mate van ontvangene levenskracht was verteerd, zijn licht werd uitgedoofd.

Deze Geleerde werd te Parijs in het Kerspel Saint-Gervais geboren. Zijne smaak leidde hem bijzonder tot beoefening der Aardrijkskunde. Hij verwaarloosde daarom de overige wetenschappen niet, en tot in de armen van den dood toe gaf hij dezelve eene proeve zijner volstandigheid. Weinige dagen te voren herhaalde hij nog voor mij, dat ten drie ure 's morgens zijn werktijd aanving. Ook heeft hij het gebied dezer zelfde wetenschappen met een groot aantal schatbare Werken verrijkt, die zoowel de uitgestrektheid als de grondigheid van 's mans kundigheden bewijzen, en een eervol gedenkteeken zullen nalaten.

Van

Van het jaar 1758 af, gaf de Heer MENTELLE in het licht 1°. *Manuel Geographique*, dat in 1760 met Platen herdrukt werd; 2°. in 1766 *Elémens d'Histoire Romaine*, vervolgens in twee Deelen met Kaarten en Tabellen herdrukt. Weldra verscheen 3°. *Geographie abrégée de la Grece* een Deel met Kaarten Parijs 1792 in 8°.; — 4°. *Geographie Comparée*, met Kaarten en Tabellen; van de eerste gedeelten, die herdrukt werden, en waarvan de uitgave gestuit werd, verschenen 'er slechts negen Deelen in het geheel, te weten *La Partie Astronomique, les Elémens de la Geographie Physique et Politique, La Turquie d'Europe ancienne et moderne, l'Italie Physique, et ancienne, l'Italie moderne, l'Espagne Physique et ancienne, l'Espagne moderne, le Portugal*; — 5°. *Choix de Lectures Historiques et Géographiques, contenant des détails interesſans ſur la Géographie de l'Aſie, de l'Afrique et de l'Amerique*, 6 Deelen in 8°.; — 6°. *Cosmographie Elémentaire*, met Kaarten en Platen, waarvan drie uitgaven het licht zagen; — 7°. *Abrégé de la Sphère* in 12°., vervolgens ingelascht in de *Cours à l'uſage des Ecoles Militaires* door den Abt LE BUTTEUX uitgegeven.

Deze Werken gaf hij in den loop der jaren voor 1790 in het licht; van dat jaar af zag men van zijne hand de volgende verschijnen 1°. *Methode courte et facile pour apprendre la nouvelle Géographie de la France* met drie Kaarten een Deel in 8°. 1791; — 2°. *Tableau de la Diviſion des nouveaux Départemens, d'après les Objets Phyſiques, dont il tirent leur denomination*; — 3°. *Geographie enſeignée par une Methode nouvelle*; met 9 Kaarten 1795. De Minister van Binnenlandsche Zaken dit Werk onder de Klasſieke toegelaten hebbende, werd de derde druk met goedkeuring van zijnen Raad van Onderwijs uitgegeven; 4°. *Géographie ancienne de l'Encyclopedie par ordre de matière* 3 Deelen in 4°.; — 5°. *Description de la Pologne* met een' grooten Aardrijkskundigen Tabel; — 6°. *Deſcription du Péloponèſe d'après les auteurs Grecs et Latins*; met de grootste Kaart, die ooit van dit gedeelte van Oud-Griekenland verscheen; — 7°. *Deſcription Geographique, Phyſique et Politique ancienne et moderne des Provinces Unies et des Pays-Bas*, met 3 Kaarten; — 8°. Eene nieuwe Uitgaaf van de *Dictionnaire Geographique de Vosgien*; zijnde aanmerkelijk vermeer-

 derd

derd en van 3 Kaarten voorzien; — 9°. *Atlas nouveau en 165 Cartes*, waarvan 'er 129 door hem zelven werden uitgegeven, met 8 platte gronden; het vervolg gezamenlijk met den Heer CHANLAIRE; — 10. *Cours complet de Cosmographie de Chronologie et d'Histoire ancienne et moderne*, 1801 3 Deelen in 8°. Tweede Druk 1801. 4 Deelen in 8°. zijnde het vierde Deel getiteld: *Géographie Mathématique Physique, Historique, Statistique et Topographique de la France*; — 11°. *Précis de l'Histoire universelle, pendant les dix premiers siècles de l'ère vulgaire* of Inleiding tot de hedendaagsche Geschiedenis der verschillende staten van Europa 1801 in 12°; — 12°. *Précis de l'Histoire de France depuis le commencement de la Monarchie jusqu'a l'an 9 de la République* 1801 in 12°.; — 13°. *Cours d'Histoire* zijnde het Tweede jaar een vervolg uitmakende op den *Cours de Cosmographie* enz., bevattende 1°. de Staatsregeeringen van de meeste hedendaagsche staten, 2°. een Tafreel van de Krijgskundige Staatkundige en andere betrekkingen, 3°. een Overzigt op de Genealogie van de voornaamste Europische Hoven; 4°. eene Statistike beschouwing van Duitschland, 1802 in 8°.; 14°. *Atlas des commencans à l'usage des Ecoles centrales et des Maisons d'éducation*, begeleid van Geographische en Cosmographische verklaringen, waarbij men eene Kaart van Frankrijk gevoegd heeft, met bijzonderheden nopens de Departementen, door P. G. CHANLAIRE; 1802 in 4°.; — 15°. *Geographie Mathématique, Physique et Politique de toutes les Parties du Monde*, opgemaakt volgens de naauwkeurigste en nieuwste Berigten van Aardrijkskundigen, Natuurkenners, Reizigers en Statistiek-Beschrijvers van de verlichtste volkeren; vooral voor Opvoedings-Inrigtingen bestemd, voor Hoogleeraars, in de Geographie, enz; uitgegeven door EDME MENTELLE en MALTEBRUN. De bijzonderheden wegens Frankrijk is men aan den Hr. HERBIN verschuldigd, 1803 en 1804 15 Deelen in 8°. met een Atlas in folio; — 16°. *Abrégé élémentaire de Geographie ancienne et moderne, avec des notions preliminaires de Chronologie et d'Histoire* (dit is een kort begrip van den bovengenoemden volledigen Cursus) 1804 2 Deelen in 8°. en — 17°. *Tableau Synchronique des principaux événemens de l'Histoire ancienne et moderne par ordre de siècles, avant et*

après

après l'ère vulgaire 1804 in folio, met eene verklaring in 8°.

EDME MENTELLE ontwierp het denkbeeld van eene Globe, vier voeten in diameter hebbende, en geschikt, om gemakkelijk in de Wis-, Natuur- en Staatkundige Geographie te onderwijzen. Hij had het toezigt over de uitvoering van dezelve. Deze Globe, voor het Fransche Hof bestemd, werd in de jaren 1786, 1787 en 1788 vervaardigd en was bij de openbare lessen van een oneindig nut.

Het oog blijft gaarne gevestigd op een bontgeschakeerd weiland, dat eene heldere beek, al slingerende, met een zacht gemurmel, besproeit; en na een' moeijelijken en volstandigen arbeid zoekt de landman eene ontspanning in de zorgen, welke hij der verwachtingen van Flora en Pomona wijdt: eene ernstige studie spant den geest te veel in; dezelve wil gaarne op stoffen uitrusten, die, voor denzelven, voorwerpen van uitspanning worden; en door deze soort van overgang, voedt, volgens QUINCTILIANUS, zelfs een aanhoudende arbeid den geest, zonder deszelfs krachten uitteputten. MENTELLE strekke ook hiervan ten bewijze: om zich uitte-spannen, en evenwel zonder ophouden zijne verstandelijke vermogens te oefenen, bearbeidde hij, na de grenspalen van de beide halfronden aangewezen, en derzelver uitgebreide oppervlakten gemeten te hebben, met vrucht het veld der Letterkunde, zoo als de volgende Werken uitwijzen:

Considerations sur l'Instruction publique. — Vertaling bij wijze van navolging van het Duitsch Dichtstuk van ZACHARIA *Murner in der holle* door hem getiteld *Raton aux Enfers*, in zes zangen, tweesijllabische Verzen. — *L'Intendant Supposé*, een Blijspel in proza, acht malen op het Tooneel van *Beaujollois* vertoond. — *Anecdotes Orientales* een Stukje in 8°. en daarenboven vele Verhandelingen in het Instituut en het Lyceum voorgedragen, waarvan sommige in het *Magasin Encyclopedique* voorkomen, terwijl 'er nog verscheide Geschriften van zijne hand zoo in proza als poëzij ongedrukt bleven.

Dus, hoezeer EDME MENTELLE vooral de verkrijging van Aardrijkskundige kennis en die der Geschiedenis bevorderd heeft, verloor hij de fraaije Letteren niet uit het oog. Hij slaagde zeer wel in losse Dichtstukken,

ken, in Liedjes, Extemporés enz., deze laatste voortbrengsels moeten door een' gunstteling der Zanggodinnen, den Ridder JACQUELIN bijeengezameld zijn.

(*Het Vervolg en Slot in het eerstvolgend* N°.)

BEOORDEELINGEN VAN VADERLANDSCHE WERKEN IN BUITENLANDSCHE GELEERDE TIJDSCHRIFTEN.

„ Offchoon niet zooveel als eertijds, levert ons echter Holland nog eenige aangename bijdragen op, voor de behandeling der klassifche Letterkunde, welke bewijzen, dat de voortreffelijke School dier Letterkunde, gegrondvest door HEMSTERHUYS, uitgebreid door VALCKENAER en door WYTTENBACH bevestigd, nog niet opgehouden heeft rijpe vruchten voorttebrengen.

Galeni Protrepticus ad Artes. Cum adnot. ABR. WILLET, Lugd. Bat. 1812.

De Uitgever, die vier jaren te voren, op de Hoogeschool te Leyden gekomen was, om aldaar in de Medicijnen te studeren, geloofde ook eenigen tijd aan de *Litterae humaniores* te moeten toewijden; en genoot niet slechts het leerrijk onderwijs van WYTTENBACH, maar las ook vlijtig de oude Schrijvers, en daar hij in de *Bibliotheca critica* de Recensie van KOEHLER'S mislukte uitgave van *Galeni Protrepticus* gelezen had, gaf dit hem aanleiding, om eene nieuwe uitgave te bezorgen, tot welk werk hem ook zi'ne voortreffelijke Leermeester opwekte en 'er hem in ondersteunde. Hij heeft zes vroegere uitgaven van dit Boek vergeleken, en ook de kritische hulpmiddelen derzelve niet voorbijgezien. Echter is de tekst, wat de lezing aanbetreft (om niet te spreken van de vele drukfeilen, welke niet alle in de *Add. et corrig.* aangewezen zijn) nog voor vrij wat verbetering vatbaar. — De bijgevoegde aanmerkingen strekken meerendeels ter verklaring, 't zij van de uitdrukkingen, 't zij van de gedachten des Schrijvers, en onder veel, dat alledaagsch is, komt ook menige uitgezochte opmerking voor. De geheele uitgave moet aangemerkt worden als een proeffchrift van een' jong man, die veel kunde, juisten smaak, rijke belezenheid en loffelijke bescheidenheid toont te bezitten.

Posidonii Rhodii Reliquiae doctrinae Coll. atque illustr. J. BAKE. Accedit D. WYTTENBACHII annotatio. *Lugd. Bat.* 1810.

Ook dit vroeger in 't licht verschenen werk, is een proeffchrift; doch van vrij meer gewigt en meer uitgezochte

te geleerdheid. De bescheidene Schrijver eigent zich echter slechts de verdienste toe, van de verstrooide overblijfselen van *Posidonius* zoo bijeen verzameld te hebben, dat men zijn leerstelsel daaruit ligter kan opmaken. —— Hetgeen over *Posidonius* zelf, en uit zijne Schriften nog van de oude Schrijvers voorhanden is, wordt hier vlijtig en naauwkeurig nagegaan en opgehelderd. — Een volledig Register bevordert nog het gebruik dezer nuttige Verzameling, welke geen liefhebber der geschiedenis der oude Wijsbegeerte of der Grieksche Letterknnde in het algemeen, verwaarloozen zal, al had hij ook misschien de Fragmenten liever eenigzins anders gerangschikt gezien.

Aristotelis Quaestiones mechanicæ. Recens. et illustre. J. P. van Cappelle, Amstel. 1812.

De Schrijver werd door zijne beide Leermeesters aan het Athenaeum te Amsterdam, de Heeren J. H. van Swinden en D. J. van Lennep, die beide ook bij de geleerde wereld sedert lang met lof bekend zijn, tot de uitgave van dit werk aangespoord en daarbij op velerlei wijze ondersteund. Het is bekend, dat de werken der oude Meetkundigen nog zeer de verbeterende hand behoeven, hetzij van Taalkundigen, die tevens genoeg kennis der zaken bezitten, hetzij van zaakkundigen, die niet ontbloot zijn van de noodige taalkunde. De Uitgever gebruikte bij de bearbeiding van dit Boek, zeven vroegere gedrukte uitgaven en nog verscheiden hulpmiddelen uit Handschriften. Hierdoor vindt men onder aan den tekst een aanzienlijk aantal verschillende lezingen aangeteekend; doch deze hulpmiddelen hadden tot nog wel meer verbeteringen, dan hier gemaakt zijn, grond gegeven. Vele plaatsen, vooral, waar enkele letters als getalmerken voorkomen, zijn uit inwendige gronden verbeterd. — — De rijke en talrijke aanmerkingen des Uitgevers, betreffen of de Letterkunde en Taal, of den zin der plaatsen en het Mathematische en Mechanische en geven bij gelegenheid ook verbeteringen op van andere oude Schrijvers, b. v. van Vitruvius.

(*Leipz. Liter. Zeit.* 1812, N°. 105. (*).)

(*) Deze voor onze drie Vaderlandsche Geleerden en hunne Werken zoo vereerende beoordeeling, in het geacht *Leipziger Tijdschrift*, ons toevallig eerst onlangs bekend geworden zijnde, hebben wij nogtans dezelve liever zoo laat, dan geheel niet, willen overnemen en verder bekend maken. *Vert.*

K U N S T E N.

Amsterdam. Met groot genoegen kunnen wij berigten, dat 's Rijks Museum alhier voortaan op Donderdag en Vrij-

dag van 10 ure 's morgens tot 3 ure namiddag vrijelijk voor het Publiek zal openstaan, eene vergunning, welke men lange reikhalzend te gemoet zag. Behalve Zaturdag en Zondag zullen vreemdelingen op dezelfde uren ook andere dagen worden toegelaten, op vertoon van hun paspoort; terwijl voor het overige alle, die het Museum begeeren te zien op afzonderlijke dagen, gelijk ook Kunstenaren, die ter hunner studie daar iets zouden verlangen na te teekenen of te schilderen, zich bij den Directeur om Kaartjes van toelating daartoe kunnen aanmelden. Ieder juicht deze schikkingen toe, daar niets doelmatiger is, om van de kunstschatten in het Museum bijeen partij te trekken.

GESCHIED- EN LETTERKUNDIGE ANECDOTEN.

MENAGE.

MENAGE, die de Gravin LA FAYETTE, de Schrijfster van de *Zaide* en van de Prinses *van Cleve*, in het Latijn onderwezen had, bezong zijne beroemde leerlinge dikwijls in deze taal, en veranderde eens haren geslachtsnaam de la Vergue in een zijner Epigrammata in *Laverna*, gelijk ook de Godin der Dieven heet. Daarop verscheen het volgend zinrijk Gedicht tegen dezen vluggen Compilator:

Lesbia nulla tibi est, nulla et tibi dicta Corinna,
Carmine laudatur Cinthia nulla tuo;
Sed cum doctorum compiles scrinia vatum,
Nil mirum si sit culta LAVERNA *tibi.*

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

HAARLEM. Van een' onzer Correspondenten een Overzigt van de Wedergesteldheid in 1816 ontvangen hebbende, haasten wij ons, om aan hetzelve eene plaats interuimen, vooral daar het een Jaar betreft, dat, wat het Weder aangaat, zeer bijzonder mag genaamd worden. Wij voegen hier achter als naar gewoonte de Re-

capitulatie of Bijeentrekking van de Weêrkundige Waarnemingen buiten Haarlem gedaan.

Mijn Heer!

Ik onderstel, dat het u zeker even aangenaam, als in andere jaren, zijn zal, dat ik u het door mij, (die meer als een Dilettant in de Weêrkunde, dan als een Natuurkundig Waarnemer wensch aangemerkt te worden) opgeteekende wegens het afgeloopen jaar 1816 mededeel: een jaar dat zeker het regenachtigste geweest is, hetwelk door het tegenwoordig geslacht, dat den Nederlandschen bodem bewoont, beleefd is; een jaar, zoo onvruchtbaar, als weinige in onze Jaarboeken bekend staan, doch dat tevens bevestigd heeft, hoezeer in dit klimaat over het algemeen gezondheid, althans eene geringe sterfte onder de menschen gepaard gaat met regenachtige en stormachtige Zomers en Najaren; in welke de dampkring aanhoudend gezuiverd wordt van de, alsdan in mindere mate uit poelen en moerassen opstijgende, schadelijke dampen.

Maar ter zake en tot mijne eigenlijk gezegde Waarnemingen, en, als naar gewoonte van maand tot maand. — *Januarij* was over het algemeen, alleen de drie laatste dagen, wanneer 'er eene matige Vorst plaats had, uitgezonderd, uitstekend zacht, ja de Krokusjes en zoogenaamde Sneeuwvlokken begonnen reeds voor den dag te komen en de knoppen der Boomen aanmerkelijk te zwellen. — De Vorst in het laatst van *Januarij* aangevangen, duurde met kleine afwisselingen, en somwijlen een eenigzins streng gelaat aannemende, tot omtrent de helft van *Februarij* voort. Toen begon het met stormachtig weder en sneeuwbuijen te ontlaten, en het IJs raakte zeer spoedig uit het water. Reeds omtrent dien tijd hoorde ik den Lentebode den Leeuwerik en ook de Spreeuwen lieten zich eenige dagen later hooren. Tegen het einde van *Februarij*, had men sommige uitmuntend schoone dagen, die echter nu en dan door sneeuw en regen werden vervangen. Van elders schreven de Nieuwspapieren, dat omstreeks de helft dezer maand Donderbuijen hadden plaats gehad, welke aanmerkelijke schaden hadden veroorzaakt. — De maand *Maart* had dit jaar een minder buijig aanzien, dan dezelve anders nagaat, ja zij leverde in overvloed de Zomersche dagen op, die men van haar, als de Lentemaand, hier te Lande vordert. Reeds in den aanvang vertoonden zich de Ooijevaars en de Muggen dansten als in den Zomer. Waren de laatste dagen al eenigzins kouder, ja de nachten vriesachtig, men zag daardoor de natte gronden zoodanig uitdroogen, dat men zich daaruit een gunstig Voorjaar spelde. — De eerste dagen van *April* waren zeer fraai, maar verder sloeg het Weder om, daar het scheen, als of *April* in *Maart* veranderd was, door gure buijen en sneeuw-

sneeuwvlagen. Hier en daar liep 'er wel eenig Vee in het nog dunne gras; nu en dan vertoonde zich eene Zwaluw, maar het was eerst met het einde, dat zich de groeizaamheid der Lente begon te openbaren, het gras een goed aanzien kreeg, en de Vruchtboomen een' fraaijen bloei beloofden; en zelfs die dagen bezorgden, eenen, in dit land, zoo algemeen verlangden, groenen *Mei.* — Groen was de *Mei*, maar ook de koelheid, welke hem als eene eigenschap bij onze Voorouders mede wordt toegekend, verzaakte hij niet, want zelfs des nachts rijpte het aanmerkelijk, ja somtijds bespeurde men streken, waar het dadelijk gevroren had, zoodat er zelfs het jeugdig Eikenloof door had geleden; en die koude had ook niet weinig invloeds op de zoo schoon gebloeid hebbende Vruchtboomen, want de Thermometer oversteeg naauwelijks deze geheele maand het Warmtepunt. — Maar ook *Junij* de maand, die zijnen Nederduitschen naam van den Zomer ontleent, bleef de koude van de maand *Mei* behouden. Gras en Koren, en vooral het Geboomte liet zich heerlijk aanzien, ja het scheen zelfs dat op het laatst der maand de Boomvruchten, die in *Mei* zooveel geleden hadden, zich eenigermate herstelden. De aangename landvrucht de Aardbeziën begonnen in genoegzamen overvloed te rijpen, terwijl echter de Kersen veel later, in kleiner getal, bleeker en min saprijk dan anders, onze tafels versierden. Evenwel had de Moezerij geen ongunstig aanzien en leverde reeds de gewoonlijke schatting in genoegzame ruimte op. — Eindigde de maand *Junij* met hevig stormachtig Weder, de geheele maand *Julij*, met uitzondering van een zeer klein getal dagen, was niet alleen regenachtig, maar 'er vielen bij aanhoudenheid geweldige stort- en plasregens, en het Hooi werd met zeer veel moeite in een' zeer natten staat over het algemeen ingehaald. Uit de Provinciën Gelderland en Overijssel kwamen de treurigste berigten van de Overstroomingen der Rivieren, zoo ongewoon in dien tijd des jaars. In Holland stond in de plassen, vaarten en sloten het water zoo hoog als gewoonlijk in den Winter. Het Weder was over het algemeen koud en de lucht betrokken, zelfs dan nog, als men een' enkelen droogen dag had. Alle de Boomvruchten en Fruiten waren bijna ééne maand later, zoo althans was het geval der weinige Kersen en der Aalbeziën. — Ja de Koekoek, welke anders lang met zijn geroep heeft opgehouden, liet zich in het laatst dezer maand en zelfs in 't begin van *September* nog hooren. Schoon de verstandigen geen oogenblik geloof hechtten aan de voorspelling van den Bologneschen Astrologist, die den ondergang der wereld op den 18den Julij voorzegd had, niet zonder bezorgdheid zagen zij de toekomst te gemoet, uithoofde van den invloed, dien zoovele stortregens en de onnatuurlijke koude op den wasdom

van

van de Granen en andere Veldvruchten zouden hebben: vooral toen in de maand *Augustus* hetzelfde regenachtig weder, dezelfde koude bleef ſtand grijpen, zoodat, ondanks dat 'er nu en dan een heldere hemel plaats had, de Thermometer van FAHR. zeldzaam hooger dan 65°. teekende. Natuurlijk had dit op het rijpen van het Veldgewas niet alleen een' nadeeligen invloed, maar zelfs was door al den vallenden regen de Oogst zeer moeijelijk. In de hoogere gedeelten van Holland ſtond het Graangewas nog al redelijk, maar met de Weilanden was het minder gunstig, waarin het Rundvee, ſchoon het aan geen Gras ontbrak, naauwelijks kon blijven, daar het bij elken ſtap diep in den drasſen grond wegzakte. In de laatſte dagen van *Augustus* verlieten reeds de Ooijevaars deze ſtreken, doch keerden nog voor het einde weder. — Ook *September* ſtelde zich met geweldige regenvlagen in en was zoo koud dat reeds den 6den 's morgens de Thermometer van FAHR. op 45°. ſtond, en het dien morgen reeds gerijpt had. Evenwel kwamen 'er in het midden der maand eenige ſchoone dagen, zoo warm, als *Julij* noch *Augustus* hadden opgeleverd. Die werden ook met groote vlijt tot het inzamelen van Nahooi, het late Graan en andere Veldvruchten gebezigd. Hierdoor kwam ook nog het Ooft tot zekere rijpheid, ja hier en daar at men nog eene goede Perzik van den kouden grond. — Het eerſte gedeelte van *October* droeg weder veel bij om het water te vermeerderen; ſchoon de laatſte helft dier maand door de veelvuldige Oostewinden, die de koude deden vermeerderen, het water eenigzins deed verminderen, althans hier en daar eenige meerdere droogte veroorzaakte. — In de ſtormachtige maand *November* had men een aantal ſchoone dagen, maar tusſchenbeide zag men de hagel- en ſneeuwbuijen ſoms van vrij zwaren Donder vergezeld, elkander afwisſelen, en, daar de Boomen hun blad lang behielden vertoonden zich, omſtreeks de helft dier maand het nog groene loof met Sneeuw bedekt. Verder kreeg men eenen Voorwinter, die nog al fel was, maar, zoo men wil, met het doodvriezen van Slakken en ander zoogenaamd ongedierte, groot nut gedaan heeft. — De maand *December* was over het algemeen zeer zacht, (ja men zag zelfs Muggen vliegen) en zij leverde verſcheide fraaije dagen op, die echter nu en dan door hevige ſtormen op het onverwachts vervangen werden, die dan weder van zware regenvlagen vergezeld gingen, op welke men echter meerder aandacht vestigde uithoofde van al den regen, die 'er in den loop des geheelen jaars gevallen was. — Ziedaar eene vlugtige ſchets van het zoo zonderlinge Jaar, die ik hoop te zullen kunnen vergelijken met den algemeenen ſtaat, welke jaarlijks in uw Weekblad uit de dagelijkſche Waarnemingen op Barometer en Thermometer gewoonlijk wordt opgemaakt,

maakt, waaruit zeker blijken zal, dat, schoon 'er geene buitengewone felle koude heeft plaats gegreepen, echter het jaar 1816, onder een der koele moet gerangschikt worden. Na een drooger en warmer Jaar aan de Nederlanders te hebben toegewenscht in het zoo even aangevangene, en dat ik daarvan een bekoorlijker tafereel aan deszelfs einde zal kunnen ophangen, blijf ik met gewone heilbede

Uw Dv. Dienaar.
B.

Haarlem 1 *Jan.* 1817.

RECAPITULATIE OF BIJEENTREKKING VAN DE WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN BUITEN HAARLEM, GEDAAN IN HET JAAR 1816.

Maanden	Gemiddelde hoogte des Barometers.	Hoogste stand des Thermometers.	Laagste stand des Thermometers.	Gemiddelde hoogte des Thermometers.
Januarij	29 d. 7,17 l.	45° den 9 en 11.	21° den 29 en 30.	37°, 81
Februarij	29 d. 8,17 l.	48° den 20 's midd.	13° den 10 's nachts.	35°, 2
Maart	29 d. 7,90 l.	52° den 15 's midd.	33° den 1 en 30.	40°, 22
April	29 d. 7,40 l.	72° den 30 's midd.	32° den 13 's avonds.	48°, 70
Mei	29 d. 8,39 l.	71½ den 16 's midd.	40½ den 11 en 12.	53°. 21
Junij	29 d. 8,80 l.	75° den 29 's midd.	43½ den 9 's avonds.	56°, 89
Julij	29 d. 7,26 l.	80½ den 21 's midd.	45½ den 5 's avonds.	61°, 12
Augustus	29 d. 9,21 l.	76° den 8 's midd.	48° den 30 's avonds.	60°, 64
September	29 d. 8,83 l.	70° den 17 's midd.	46½ den 4 en 27.	57°, 20
October	29 d. 8,54 l.	65½ den 6 's midd.	39° den 23 's avonds.	51°, 37
November	29 d. 7,58 l.	55° den 13 's midd.	19° den 23 's avonds.	39°, 11
December	29 d. 7,71 l.	43° den 4 's midd.	25° den 21 's morgens.	38°, 46

De gemiddelde hoogte des Barometers was in 1816 29 d. 8, 8 l.
Het hoogst stond de Barometer den 1 December 30 d. 5, 75 l.
Het laagst ——————— 11 Januarij 28 d. 8, 50 l.
De gemiddelde hoogte des Thermometers was dus in 1816 48°, 31 (*).
Het hoogst stond de Thermometer den 21 Julij 's midd. op 80½.
Het laagst ——————— 10 Februarij 's nachts op 13°.

(*) Juist bijna twee graden lager dan in 1815.

WIN-

WINDEN.

Tusschen Z. en W. vlak W. daar onder gerekend	377	malen.
——— Z. — O. — Z. ———	242	——
——— N. — W. — N. ———	290	——
——— N. — O. — O. ———	189	——

Wijders is in het jaar 1816 aangeteekend:

238 maal bewolkt.
212 —— betrokken of omtrent betrokken.
191 —— regen, harde, zware regen, regenachtig, plasregens. (*)
112 —— helder of omtrent helder (†)
104 —— wind, windrig of zeer windrig.
66 —— harde wind of zeer harde wind.
49 —— buijig of buijen.
39 —— mist, mistig of dampig.
37 —— sneeuw of sneeuwachtig.
32 —— hagel.
20 —— storm, zware storm of stormachtig.
11 —— wolken of zware wolken.
10 —— stofregen of stofregenachtig.
8 —— donder.
6 —— weerlicht.
6 —— stil.
2 —— beneveld.
1 —— zeevlam.
1 —— ijzelachtig.

(*) 45 malen meer dan in 1815.

(†) 15 malen minder dan in 1815.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Jan.	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
22	29. 9¾	37	Z. Z. W.	betrokken; stormachtig.
	29. 8	43	Z. W. t. Z.	
	29. 9¼	45	Z. W.	
23	29. 9½	44	Z. Z. W.	betrokken;
	29. 9	51	Z. W. t. Z.	zeer harde wind.
	29. 8¼	47½	——	
24	30. 1¼	42	W.	helder;
	30. 2½	47	W. N. W.	's avonds betrokken.
	30. 3	44½	——	
25	30. 3¼	45	Z. W.	betrokken; harde wind;
	30. 3½	48¼	——	mistig; stofregenachtig.
	30. 3½	47	——	
26	30. 3¼	46	Z. W.	betrokken;
	30. 2¾	46	——	's avonds bewolkt.
	30. 2½	45	——	
27	30. 3	45	W.	voormidd. betrokken;
	30. 3½	50	N. W. t. W.	's morgens stofregen;
	30. 5	39	N. O. t. N.	namidd. en 's avonds bewolkt.
28	30. 5	37	Z. O.	betrokken.
	30. 4	40	O. Z. O.	
	30. 3	41	——	

GE-

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLIJSTEN.

Voorbeelden van hoogen Ouderdom.

Een Kanunnik van Adria, in Lombardije, heeft den 15 December ll. in den ouderdom van 110 jaren de Mis gevierd en gezongen met eene vaste stem. Hij had zich daartoe te voet naar de Hoofdkerk begeven.

WEENEN *den 21sten December* 1816. Den 2den dezer overleed te Praag, een Opzigter der Israëlitische Gemeente in den ouderdom van 105 jaren; met zijne Vrouw heeft hij een nageslacht van 18 Kinderen, 11 Kinds-Kinderen, 22 Na-Kinds-Kinderen en 2 Achter-Na-Kinds-Kinderen nagelaten.

BEKENDMAKINGEN.

NB. *Van den, uit Groningen, den* 18 *Januarij* 1817 *gedagteekenden, aan den Heer* A. LOOSJES Pz. *geaddresseerden, en met de Letter* C R. V. S. in naam van een groot aantal Officieren *onderteekenden Brief, kan* geen *gebruik gemaakt worden, en wordt de Schrijver verzocht, indien hij over dit onderwerp nader wilde corresponderen, zijne Brieven te* frankeren.

DRUKFOUTEN.

Bl. 57. (N°. 4.) Reg. 19. staat *in het leven der Christenen.* lees: *en het leven der Christenen.*

———————— 24. staat *Zwalvelstok* lees *Zwavelstok.*

TE HAARLEM, BIJ A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE

KONST-

EN

LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 6. *Vrijdag den 7den Februarij.*

BERIGTEN.

HONGARYE. In Junij van den afgeloopen jare 1816 overleed te Neu-Werbass de Hr. ANDREAS SKOLKA, Predikant aldaar. Hij ſtudeerde te Gottingen, was een tijd lang Leermeester en Mede-Opvoeder te Schnepfenthal, Hoogleeraar in Savas en Mezö Bereny en maakte zich ook als Schrijver gunſtig bekend.

ZERBST. Den 14 Junij 1816 overleed hier de Hr. KARL HEINRICH SINTENIS, voorheen Beſtuurder van de School te Zittau, die echter, Emeritus verklaard zijnde, ſedert 1798 in deze ſtad ambteloos leefde, waar hij ook den 12 Julij 1744 geboren was.

WEENEN. De Hr. JAKOB GLATZ Keizerl. Koninkl. Conſiſtoriaalraad en Evangelie-Prediker alhier heeft wegens ziekelijkheid zijn ambt als Leeraar nedergelegd en op den 1ſten September ll. zijne affcheids-Leerrede gehouden. Op den hem vereerenden wensch van Z. M. den Keizer zal hij den post van Conſiſtoriaalraad behouden. De Hr. M. F. SCHMALZ Predikant te Wehlen bij Pirna is in zijne plaats beroepen.

LEVENSBERIGT

VAN

EDME MENTELLE

LID VAN HET FRANSCH KONINKLIJK INSTITUUT.

Door P. J. LARCHE *M. D. van de Faculteit van Montpellier, Lid van verschillende Akademien en Geleerde Maatschappijen.*

(*Vervolg en Slot van* *Bladz.* 72.)

Daar het mijn oogmerk niet is, om te herhalen hetgeen de Hr. BARBIÉ DU BOCCAGE, Lid van het Instituut bij het graf van den overledenen gezegd heeft (*) bepaal ik mij tot de volgende aanmerkingen.

Bij alle volkeren werden de begrafenissen onder gewigtige plegtigheden gerangschikt; en, uit den luister en pracht, waarmede de ouden de lijken ter aarde bestelden, kan men opmaken, hoeveel prijs zij 'er op stelden, hoeveel eerbied zij voor de dooden hadden en welke eerbewijzingen zij hun toebragten. Ten einde der familie van een' geleerde van de te Parijs zeer hoogloopende onkosten der begrafenis te ontheffen, en bij die plegtigheid den toestel te bewaren, misschien noodig, om het verlies dier achting te voorkomen, welke wij ons ten pligt rekenen om te behouden, daar de eere den afgestorvenen bewezen op de levenden terugkaatst, stelde EDME MENTELLE voor, om jaarlijks iets van het inkomen van ieder Lid van het Instituut aftezonderen, op dat men bij hun overlijden over eene som zou kunnen beschikken, alleen hieraan toegewijd. Dit voorstel, dat zijne voorzigtigheid kenmerkt, werd aangenomen, en sedert dien tijd, werden de onderscheiden Leden ten koste dier geleerde Maatschappij begraven.

Den geest met sieraden verrijkende en deszelfs verlichting bevorderende verzwakte de studie ter gelijker tijd

(*) Zie een en ander hieruit ontleend bij de aankondiging van 's mans dood *Algem. Konst- en Letterbode* 1816, Dl. I. Bladz. 241.

tijd het ligchaam, omdat de organen hunne werking flecht verrigten. De maag vooral verliest hare veerkracht, en de mensch, die het meest denkt, heeft ook de flechtfte fpijsvertering: eene waarheid, welke ARISTOTELES van de noodzakelijkheid overtuigd had, om beftendig eene met welriekende olie gevulde blaas op zijne maag te dragen, ten einde de vertering te bevorderen. Voegt men bij den invloed der overdenkingen, een zittend leven, gebrek aan beweging en luchtsverandering, dan kan men niet in twijfel trekken, of de beoefenaar der Letteren is het meest blootgefteld aan het verlies zijner gezondheid. Alle andere werktuigen, voornamelijk die van de organen, welke in den onderbuik geplaatst zijn, zijn aan dezen nadeeligen invloed onderhevig. Hetzij ten gevolge dezer oorzaak, hetzij de aanleg daartoe door de omftandigheden geholpen of geheel ontwikkeld werd, EDME MENTELLE bevond zich aangetast door den fteen in de blaas. Vijf- enzeventig jaren oud onderging hij de kunstbewerking, maar met die onderwerping, met dien onverfchrokken moed, welke de pijn fcheen te willen uitdagen, doch op welke zij de zegepraal niet kon behalen, want hij behield al de koelbloedigheid, geheel de goede luim, hem natuurlijk eigen, en zelfs eene vrolijkheid van ftemming, die de omftanders verbaasde. Iets, dat, men moet 'er voor uitkomen, op dien ouderdom niet algemeen is en nog minder, wanneer zoodanig een zamenloop van omftandigheden zich daarbij voegt.

Kort na de genoemde kunstbewerking te hebben ondergaan, erkende onze Schrijver het onaardige van het gemis eener deelgenoote, en wilde dus aan zijn lot een wezen zijner keuze verbinden, de dochter van den Graaf DE LANOUE, die hij nu in droefheid achterlaat, en voor welke hij eene onbepaalde genegenheid koesterde. Zij verdiende die buiten allen twijfel. Want hare genegen zorgen, hare teedere gevoelens, het beminnelijke, uit een vrolijk karakter voortvloeijende, en de veraangenaming van een geoefend verftand bragten niet weinig toe, om het leven van dezen beminnelijken geleerde te verlengen; en zij maakte het geluk van zijne laatfte jaren uit.

Met eene vrouw voor ware verkleefdheid vatbaar, die aan goedheid die zachtaardigheid van karakter paart, welke men bemint en zoekt, die zich weet te eerbie-

 di-

digen en eerbiedwaardig te gedragen, is men in de jeugd, zoowel als in rijperen leeftijd, gelukkig. Deze zelfde gefteldheid van haren kant, die altijd voor een minnend hart eene ware behoefte is, wordt op hooge jaren nog onmisbaarder; want zij bezit de tooverkracht, om den fchemeravond des levens nog zoo fchoon en aangenaam te maken als deszelfs dageraad. Neen, niets kan het hartelijke eener minnende en deugdzame echtgenoote vervangen, niets hare zorgvuldigheden, hare voorkomendheden, hare teedere bezorgdheid, vóoral bij ziekte, aanvullen; eene waarheid, die zoowel in het laatst geval, als anderen, in vollen glans zich voor den geest van Edme Mentelle vertoonde; want een man kan wel zijne zorgen verfpillen; maar dezelve zijn noch zoo kiesch, noch zoo volftandig, noch zoo wel aangebragt. De organen bezitten niet diezelfde zachtheid, die zelfde buigzaamheid; de bewegingen gefchieden meer plotfeling, zonder voorbereiding en niets is bij hem voor de fmart berekend. Ook zoo als een oud Wijsgeer zegt: waar geene vrouw is, treurt en verkwijnt een zieke.

De beminnelijke grijsaard behield tot zijn' laatften oogenblik alle zijne verftandelijke vermogens, zelfs zonder daarvan het geheugen uittezonderen, een vermogen, dat in het verftandelijk leven zich het eerfte ontwikkelt, maar ook het eerfte gewoonlijk afneemt. *Prima languescit fenum memoria longo lasfa fublabens fitu* (Seneca *Oedip.*) Gemakkelijk te naderen; zachtaardig van zeden; genegen om te verpligten; eenvoudige en ware betuigingen; een eenparig karakter; aangenaam in de verkeering; vrolijk van luim; het paren der eigenfchappen van een' goed echtgenoot aan die van een' goeden vriend; het zoeken van het gezelfchap met hun, wier verftand en hart voor eigen ontwerpen en gevoelens berekend zijn; en bij eene ongewone mate van geleerdheid en kennis, die beftendige zedigheid en nederigheid, welke de onaffcheidelijke gezellinnen van ware verdienften zijn; ziet daar de trekken, die Mentelles karakter kenfchetfen: ook betreuren hem allen, die hem kenden, allen, die, als ik, bewijzen zijner achting genoten, allen in één woord, die den beminnaar der wetenfchappen, den grootfchen denker, den man van kiefche gevoelens doordrongen weten op prijs te ftellen, en de uitdrukking hunner droefheid,

heid, gevoegd bij zoovele loffpraken, die als zoovele bloemen op zijn graf verfpreid liggen, geplaatst naast den Dichter, die zijne hier op de accoorden van den Mantuaanfchen Zanger ftemde, bewijzen onbetwistbaar eene algemeen leedwezen en treurigheid. Dit is de fchatting der gedachtenis van MENTELLE verfchuldigd, eene hulde aan de waarheid bewezen; wat mij aangaat is het een pligt, dien ik met vermaak betracht, eene fchuld door mijn hart aangegaan, en welke het mij zeer aangenaam valt te betalen.

P R O G R A M M A

Het *Departement der Teekenkunde*, in de *Maatfchappij* onder de Zinfpreuk: *Felix Meritis*, te Amfterdam, heeft op zijne uitloving, volgens Programma van 23 December 1815, ontvangen *zeven Schilderftukken*, namentlijk *drie*, voorftellende

„ *Den blinden* OEDIPUS, *van zijne Dochter* ANTIGONÉ *verzeld, rustende in een Boschje aan de Wraakgodinnen geheiligd, wordt door een Atheensch burger bevolen, deze plaats te verlaten, waarbij hij zich herinnert aan de Godfpraak van Apollo aan hem gedaan, betreffende zijn fterfuur.*"

en *vier Fruitftukken*; als mede *acht- en- twintig* geteekende Akademiebeelden, terwijl 'er naar den prijs op het Schilderen naar het Levend Model niet gedongen is.

Hiervan is in eene Vergadering van de onderfcheidene Leden der Maatfchappij, en der Titulaire Leden van het Departement der Teekenkunde, gehouden 23 December 1816, verflag gedaan, en zijn de Biljetten van Heeren Beoordeelaren geopend en voorgelezen, waaruit is gebleken: (*)

I. Dat met betrekking tot het Historiele onderwerp: de gouden Eerpenning en het gewone getuigfchrift werd toegekend aan den maker van het Schilderij, ten Spreuke voerende:

„ *Wat gelden rangen, ftaat en eer,*
Stort ons het wrevlig lot eens van de hoogte neer."

en dat de Tentoonftelling waardig gekeurd werd het Schilderij, onder de Zinfpreuk: „ *Inceste et parricide et pour-*

(*) Wij deelden dit reeds voorloopig mede: zie *Algem. Konst- en Letterbode* 1817 Dl. I. bl. 14.

pourtant vertueux," VOLTAIRE *dans Oedipe;* (*) terwijl er geen accessit werd toegewezen.

Bij de opening van het Biljet, onder de eerstgemelde Zinspreuk, is bevonden, dat de Prijs behaald is door den Heer LOUIS MORITZ, te Amsterdam, Lid van de vierde Klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut.

II. Dat ten aanzien der uitloving wegens de beste Fruitstukken de *gouden Eerpenning* en het gewone getuigschrift werd toegekend aan den vervaardiger van het stuk; ingezonden onder de Zinspreuk: *Strooi bloemen voor de kunst,"* en het accessit door éénen beoordeelaar, aan het stuk met de Spreuk: „ *Wat is beter iets of niets?* " door een' ander beoordeelaar, aan dat met de Spreuk: *Al doende leert men,"* terwijl de derde beoordeelaar geen accessit toewees, hierop is deswegens door de daartoe aangestelde Kommissie, ingevolge de Wet, uitspraak gedaan, en het accessit toegekend aan den vervaardiger van het Schilderstuk, ten Zinspreuk hebbende: „ *Wat is beter iets of niets?* " terwijl het Schilderij onder de Spreuk: „ *Al doende leert men,"* de Tentoonstelling zeer waardig gekeurd werd.

Het biljet met eerstgenoemde Zinspreuk: „ *Strooi bloemen voor de kunst,"* geopend zijnde, bevond men, dat de Heer ALBERTUS JONAS BRANDT, te Amsterdam, den hoogsten prijs behaald had.

III. Dat wegens het teekenen naar het Levend Model de Prijs behaald was, door den Teekenaar, wiens Beelden gemerkt waren Lett. A

De opening van het Biljet met die Letter deed zien, dat dezelve geteekend waren door den Heer JAN DE LELIE, te Amsterdam.

In den *Algemeenen Konst- en Letterbode* van den 3 Januarij 1817, van het vermelde berigt gedaan zijnde met de vereischte uitnoodigingen; zoo hebben zich bekend gemaakt als vervaardigster van het stuk, onder de Zinspreuk: „ *Wat is beter iets of niets?* " Mevrouw A. MORITZ, geb. REIJERMANS, te Amsterdam; en als vervaardiger van het stuk, onder de Zinspreuk: „ *Al doende leert men,"* de Heer JAN DE BRUYN, te Amsterdam: — waardoor aan eerstgenoemde het accessit of de dubbelde zilveren Eerpenning zal behandigd, en beide stukken ten toon konden gesteld worden.

Het Departement der Teekenkunde heeft besloten tot bevordering der Schilder- en Teekenkunst, door de opwekking van edelen naarijver, weder de volgende Eerprijzen uit te loven:

I.

(*) Wij zijn in het zekere onderrigt, dat de vervaardiger van dit Schilderstuk is de Hr. P. BARBIERS BARTHZ. te Haarlem, welke meermalen bij de Maatschappij *Felix Meritis* met Eereprijzen bekroond is geworden. *Red.*

I. Een *gouden Eerpenning*, ter waarde van veertien gouden Dukaten, en het gewone getuigschrift, voor het best geoordeeld wordend Schilderij, behoorlijk afgewerkt, in grootte 1 voet 9 duim, bij 2 voet 1 duim, Rijnlandsche maat, voorstellende:

Een muzijcerend Gezelschap van ten minste drie Beelden, waaronder eene jonge vrouw in wit satijn gekleed; de Beelden ten voeten uit en niet kleinder dan 1 voet Rijnlandsch.

II. *Een' dubbelden zilveren Eerpenning*, (op denzelfden stempel als de gouden.) als accessit tot het voorgaande aan hem, wiens Schilderij door Beoordeelaren zal geoordeeld worden, het naast in verdienste te komen bij het met den gouden Eerpenning bekroonde stuk; ingeval de vervaardiger zijne toestemming geve tot het openen van zijn Naambiljet en de Tentoonstelling van zijn stuk, op de uitnoodiging daartoe in de Amsterdamsche Courant te doen.

III. *Een' gouden Eerpenning*, ter waarde van veertien gouden Dukaten, en het gewone getuigschrift, voor het best geoordeeld wordend Schilderij, behoorlijk afgewerkt, in grootte 1 voet 9 duim, bij 2 voet 3 duim Rijnlandsche maat, voorstellende:

Een Nederlandsch boomrijk Landschap, bij opgaande zon, behoorlijk gestoffeerd.

IV. *Een' dubbelden zilveren Eerpenning*, (op denzelfden stempel als de gouden,) als accessit aan hem, wiens Schilderij door Beoordeelaren zal geoordeeld worden, het naast in verdienste te komen bij het met den gouden Eerpenning bekroonde stuk van laatstgemelde voorstelling; in geval de vervaardiger zijne toestemming geve tot het openen van zijn Naambiljet en de Tentoonstelling van zijn stuk, op de uitnoodiging daartoe in de Amsterdamsche Courant te doen.

V. *Een dubbelden zilveren Eerpenning*, op denzelfden stempel als de gouden, en het gewone getuigschrift, aan hem, die het best in de Maatschappij naar het levend Model behoorlijk afgewerkte Beelden met olieverw zal hebben geschilderd, gedurende het aanstaande Zomerjaargetij.

VI. *Een enkelde dito en dito*, aan hem, die gedurende dit Winterjaargetij het best in de Maatschappij naar het levend Model behoorlijk afgewerkte Beelden zal hebben geteekend.

Het Departement noodigt uit tot de behandeling der twee eerstgenoemde onderwerpen, en tot het dingen naar de uitgeloofde Prijzen, betrekkelijk dezelve, alle deszelfs Medeleden, alsmede alle overige Kunstbeoefenaars in dit Koningrijk; terwijl hetzelve het schilderen en teekenen der Akademiebeelden, alleen aan de Leden van hun De-

partement openstelt, en zulks met bepaling dat 'er ten minste drie Leden onder de mededingers zijn moeten.

Het Departement behoudt echter aan zich het regt, om, wanneer alle de ingekomene stukken, voor één of ander der voorgestelde onderwerpen of afbeeldingen, mogten geoordeeld worden, niet genoegzaam aan de kunstvereischten te voldoen, in dat vak Eerpenning noch Getuigschrift te geven, gelijk ook buiten behoorlijke verdiensten geen Accessit zal toegekend worden. Voorts wanneer een mededinger naar den Eerprijs voor de geschilderde of geteekende Akademiebeelden geene *drie* Beelden mogt ingeleverd hebben, zal hij niet als mededinger aangemerkt worden.

Men begeert dat het volgende in acht genomen worde:

1°. De ingezondene Stukken zullen moeten geteekend zijn met *twee* onderscheidene Zinspreuken, en verzeld zijn van *twee* verzegelde Biljetten, op één van welke de eene Zinspreuk moet staan, en van binnen de naam van den Maker van het stuk, en op het andere Biljet de *tweede* Zinspreuk, en van binnen een of ander kennelijk teeken. — Stukken, deze vereischten misfende, zullen niet in aanmerking kunnen komen, en bij het openen van het Naambiljet de naam daarin niet wel gesteld bevonden wordende, zal 'er geene Prijs en Getuigschrift behoeven gegeven, noch het Schilderstuk of de Teekening ten toon gehangen te worden.

2°. Elk der niet bekroonde stukken, zal benevens het ongeopende Biljet, in welken de naam van deszelfs Maker uitgedrukt is, op vertooning van de Zinspreuk, staande op het tweede Biljet, en opgave van het kennelijk teeken in dat Biljet vervat, aan den vertooner teruggegeven worden. Deze teruggave zal geschieden binnen den tijd van vier weken, te rekenen van den dag af, dat de uitwijzing bekend gemaakt wordt.

3°. De bekroonde stukken zullen insgelijks het eigendom blijven van derzelver Makers, en aan dezelve teruggegeven worden, na de uitreiking der toegewezene Eerpenningen en Getuigschriften, uitgezonderd het geteekend Akademiebeeld, hetwelk bij de Kunstverzameling der Maatschappij gelegd wordt.

4°. De uitreiking der Eerpenningen en Getuigschriften aan de Kunstbeoefenaars, dien dezelve zijn toegewezen geworden, zal, op eenen nader te bepalen dag, in het Gebouw der Maatschappij geschieden; ten welken einde zij zelve, of iemand, door hen behoorlijk gevolmagtigd, dáár tegenwoordig zullen moeten zijn.

5°. De stukken zullen vóór of op den vijftienden October 1817, moeten gezonden worden aan het huis van den President Directeur van het Departement BARTHOLOMEUS VAN HEYNINGEN, op de Keizersgracht bij de Brouwersgracht, Z. O. Z. N°. 383., vrachtvrij en zoodanig in-

ingepakt, dat de verzending naar Beoordeelaars gemakkelijk en zonder vrees voor beschadiging aan het Schilderij of de Lijst zal kunnen geschieden. — Stukken, na genoemden dag inkomende, zullen in geene aanmerking genomen worden.

Op last van het Departement der
Teekenkunde voornoemd
W. VAN ERVEN DORENS,
Directeur Scriba.

Amsterdam
9 *Januarij* 1817.

HANDEL EN ZEEVAART, LANDBOUW, HUISHOUDKUNDE, BEVOLKING EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

HAMBURG *den 6den Januarij.* In het jongstverloopen jaar zijn hier, uit Zee, 1615 Schepen gearriveerd, als: uit Oost-Indie 3, West-Indie 37, Zuid-Amerika 9, Noord-Amerika 40, Middellandsche-Zee 61, Spanje 18, Portugal 77, Frankrijk 84, Engeland 702, Holland en Oost-Vriesland 225, Noorwegen 8, Denemarken 101, Zweden 54, Oostzee 122, Archangel 16, Groenland 7, uit de Noordzee met nieuwen Haring 4 en van de Wezer 47. Daarentegen zijn 'er tusschen de 11 en 1200 Schepen uitgezeild.

ELSENEUR *den 4den Januarij.* In het verloopen jaar zijn 8871 Schepen de Sond gepasseerd; waaronder 474 Hollandsche uit de Noordzee, en 403 uit de Oostzee.

VLISSINGEN *den 14den Januarij.* Van den 1sten Januarij tot den 31sten December 1816, zijn, voorbij deze Stad, de Schelde op- en afgevaren 1723 Schepen, waarvan 957 zijn binnengekomen en 766 uitgevaren; over het geheel 50 meer dan in het vorige jaar; zijnde 'er van deze Schepen, zoo door de Vlissingsche als Veersche Loodsen, 711 binnengebragt, waarvan 'er 163 met Zout geladen waren.

MIDDEL TEGEN DE WATERVREES.

In het Tijdschrift *Le Libéral* van den 20 Januarij, vindt men het volgend belangrijk Artikel, dat wij der mededeeling waardig keuren.

F 5 „ Wij

„ Wij zullen ons ten allen tijde bevlijtigen, om nieuwe ontdekkingen bekend te maken, wier nut algemeen belang inboezemt; die van den beroemden Fourcroy, welker in werking brenging onlangs met zulk een' goeden uitslag, als men niet hopen durfde, in de Hospitalen van Pavia en Milaan geschiedde, is eene der gewigtigste van dezen aard. Zij betreft het gebruik van het verzuurd Zeezoutzuur (*l'acide muriatique oxygené*) ter genezing van de Watervrees. De vermaarde Hoogleeraar Brugnatelli heeft door dit middel Acht Kinderen, door dolle honden gebeten, volkomen genezen; de dankbare Familien dezer kinderen hebben aan de gedachtenis van dit voorval een' marmeren steen toegewijd met een opschrift, welke daarvan het verhaal bevat. Het genoemde Zuur moet, volgens de handelwijze van den Hoogl. Brugnatelli, versch bereid zijn, om 'er gewenschte werking van te hebben. Men dient hetzelve toe in wasschingen op de wonden, en geeft het inwendig hetzij in pillen, hetzij met broodkruimen vermengd, hetzij in dranken, in het water, dat men met siroop of honig verzoet."

STERRE- en WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

Haarlem. Plaatsten wij onlangs een berigt nopens aanmerkelijke Vloeden, die men in dit jaar te wachten heeft, ontleend uit *l'Annuaire* van 1817, wij kunnen ook niet afzijn de onderstaande *Tafel der Springtijden* van den Heer J. Kanter Philipsz. mededeelen, voorál, daar de bijgevoegde aanmerking ten slotte het voormelde berigt opheldert.

TAFEL *der Springtijden voor* 1817, *op de Hollandsche en Zeeuwsche Kusten*, *door* J. de Kanter Phil.z., Lector.

Januarij.	Springtijden.
Voormiddag den 3den, ten 1 uur nademiddag,	1, 12
Nademiddag den 17den, ten 1 uur nademiddag,	1, 10
Februarij.	
Voormiddag den 2den, ten 3 uren 's morgens,	1, 15
Nademiddag den 16den, ten 4 uren 's morgens,	0, 98

Maart

Maart.

Voormiddag den 3den, ten 2 uren nademiddag, 1, 14
Nademiddag den 17den, ten 9 uren 's avonds, 0, 89

April.

Voormiddag den 2den, ten 0 uren 's morgens, 1, 15
Nademiddag den 16den, ten 3 uren 's avonds, 0, 88

Mei.

Voormiddag den 1ften, ten 8 uren 's morgens, 1, 19
Nademiddag den 16den, ten 7 uren 's morgens, 0, 93
Voormiddag den 30ften, ten 4 uren nademiddag, 1, 22

Junij.

Nademiddag den 14den, ten 10 uren 's avonds, 1, 00
Voormiddag den 28ften, ten 11 uren 's avonds, 1, 19

Julij.

Nademiddag den 14den, ten 10 uren 's morgens, 1, 04
Voormiddag den 28ften, ten 8 uren 's morgens, 1, 10

Augustus.

Nademiddag den 12den, ten 9 uren 's avonds, 1, 08
Voormiddag den 26ften, ten 8 uren 's avonds, 0, 98

September.

Nademiddag den 11den, ten 7 uren 's morgens, 1, 09
Voormiddag den 25ften, ten 10 uren 's morgens, 0, 91

October.

Nademiddag den 10den, ten 5 uren 's avonds, 1, 14
Voormiddag den 25ften, ten 4 uren 's morgens, 0, 90

November.

Nademiddag den 9den, ten 2 uren 's morgens, 1, 22
Voormiddag den 23ften, ten 10 uren 's avonds, 0, 96

December.

Nademiddag den 8ften, ten 0 uren nademiddag, 1, 28
Voormiddag den 23ften, ten 5 uren 's avonds, 1, 02

In deze Tafel is de hoogte van het Springtij bij nieuwe of volle Maan, als de Zon en de Maan in hare middelbare afftanden tot de Aarde zijn en geene declinatie hebben, voor *éénheid* aangenomen, de cijfers achter de komma's zijn honderfte deelen van die eenheid. Het grootst mogelijke Springtij op onze Kusten kan gaan tot 1,32. Het kleinst mogelijke tot 0,86. En hieruit kan men gemakkelijk zien, welke Springtijden, bij ftorm, hooge vloeden kunnen te weeg brengen.

Om de volftrekte hoogte van een Springtij te weten, moet men de getalen der Tafel multipliceren, door het getal voeten der hoogte van een middelbaar Springtij, voor

voor eene bedoelde plaats, welker hoogte men door waarneming bekend moet hebben, — van het product snijdt men de twee achterste cijfers af; dan zijn de overblijvende ter linkerhand voeten; de afgesnedene ter regterhand multipliceert men met 12, en snijdt van het product wederom de twee achterste cijfers af: dan zijn de overblijvende ter linkerhand de duimen.

Stelt men b. v. het middelbare Springtij voor eene bepaalde plaats bekend, op 12 voeten; dan zal men door toepassing van den zoo even voorgestelden regel, bevinden, dat het Springtij der volle Maan van den 3den Januarij, van 13 voeten en 3 duimen zijn zal; en dat der nieuwe Maan van den 16den Februarij, van 11 voeten en 9 duimen.

Voorts neme men in acht, dat de Springtijen gemeenlijk eerst komen anderhalven dag, of drie tijden na nieuwe of volle Maan. Men kan dus, uit den, in de Tafel bijgevoegden tijd der nieuwe of volle Manen, gemakkelijk afleiden, wanneer het bedoelde Springtij moet voorvallen, daar men ook altijd weet hoe laat het hoog water op den dag der nieuwe en volle Maan plaats heeft.

Te *Middelburg* is het op de dagen hoog water ten half twee. En nu ziet men terstond, dat het Springtij der volle Maan van den 3den Januarij, zal plaats hebben bij het namiddag tij van den 4den; en dat der nieuwe Maan van den 16den Februarij, bij het namiddag tij van den 17den, enz.

Het spreekt van zelve, dat de Tafel der Springtijen niet anders, dan in het afgetrokkene, of volgens de zuivere theorie voorstelt; de bijoorzaken van winden en stormen, die op de hoogte der Springtijen invloed kunnen hebben, zijn onder geene regelen te brengen.

Overigens, een hoog Springtij en een *hooge Watervloed* zijn twee zeer verschillende zaken, welke men niet met elkander behoort te verwarren. De hoogste Springtijen kunnen alleenlijk *bij stormen*, die het water hooger opjagen dan het anders komen zoude, overstroomingen daarstellen, op zich zelve zijn de Springtijen even onschadelijk als alle andere Watergetijen.

De bovenstaande Tafel vergelijkende met het onlangs in sommige Buiten- en Binnenlandsche Dagbladen geplaatste, uit Parijs, — waar, uit het Boekje *l'Annuaire* voor 1817, wordt opgegeven, dat men, den 5den April, 11 October en 9 November aanmerkelijke Vloeden te wachten heeft; ziet men, dat, volgens *onze* berekening, de Springvloeden van de nieuwe Maan in April en October niets buitengewoons hebben; die der nieuwe Maan van November staat gelijk met die der volle Maan van den 30sten Mei, en zijn beide eenigzins aanmerkelijk: daarentegen vinden wij den hoogsten van het jaar na de nieuwe Maan van den 8sten December.

Om

Om deze schijnstrijdigheid weg te nemen, en geene van de beide berekeningen van onnaauwkeurigheid te doen verdenken, zij aangemerkt: dat de berekening, volgens de theorie van LA PLACE (hoedanig men ook jaarlijks vindt in de *Connaisfance des Temps*) naauwkeurig is voor plaatsen, welke onder en nabij den *Equator* of de linie, en in het algemeen zeer veel *zuidelijker* liggen dan wij; en daarom de berekeningen naar dezelve op *onze* Kusten niet naauwkeurig kunnen uitkomen; als zijnde de verschillende *breedten der plaatsen* geen term zijner formule; welke integendeel in die, naar welke de bovenstaande berekeningen zijn gemaakt, mede invloeijen; en de alzoo berekende Springtijen voor onze hoogere breedten ook in het algemeen met de waarnemingen doen overeenstemmen.

HAARLEM. Onder vele blijken van den gematigde luchtsgesteldheid, in deze maand Januarij, waartoe behooren, de terugkomst der Ooijevaars, het zingen van den Leeuwerik, het doortrekkken der Ganzen naar Noordelijker Gewesten en het loopen in de Wei der Runderen, welk laatste in deze omstreken gezien wordt (*), werd ons de onderstaande bijzonderheid medegedeeld, welke wij zeer opteekening waardig achten:

Mijn Heer!

Heden ontvange eenen Brief, waarin mij gemeld wordt: „ Als eene bijzonderheid van dit pas begonnen Jaar moet ik u melden, dat PIETER GORTER Soldaat bij het 12de Batt. Nationale Militie, den 16den dezer maand Januarij, gaande door den Wieringer-Waard naar de nieuwe Sluis, op

(*) Hoe bijzonder dit gerekend wordt, bleek in 1796 uit een Versje, dat waarschijnlijk bij een geschenk versche Boter gevoegd was, van dezen inhoud:

IETS BIJZONDERS.

De koesterende Zon geeft aan Natuur het leven,
Tot in het barst saizoen in 't gure Jaargetij,
't Was onder Wijk-aan-Duin, wie vindt dit meer beschreven,
Dat men in Louwmaand zag het Melkvee in de wei!
Wie mogt in dit Gewest dit meer dan eens aanschouwen!
Ik geef van 't grazend vee het zuivel u om niet.
Laat slechts dit kleen geschenk u vriendschap doen ontvouwen,
Herinner u altijd dit zeldzaam dat gij ziet.

Uw Vriend

Anno 1796 $\frac{1\text{ m.}}{4\text{ d.}}$ (w. g.) J. KOOPMAN.

op een ſtuk Land waarover hij pasſeerde, heeft gevonden twee Kivietsnesten, in een van welke hij twee en in het andere drie Eijeren gevonden heeft, dat hij den 21ſten daaraanvolgende in deze Stad (Hoorn, zijn guarnizoen) geretourneerd zijnde, een derzelve aan mij (zijnde de Hr. J. H. VAN WICKEVOORT CROMMELIN, Officier bij de Regtbank van Eerſten Aanleg dier Stad) heeft gegeven, hetgeen dadelijk gekookt zijnde, even als de andere vier, zeer goed is bevonden."—

Indien UEd. het de moeite waardig oordeelt, van dit ſinguliere geval, als eene bijzonderheid, waarvan de oudſte Lieden geen voorbeeld weten, en voor welker echtheid zonder bedrog, gemelde Heer inſtaat, in uw Weekblad gebruik te maken, kan UEd. zulks gerust doen en ten welke einde ik het UEd. des verkiezende toezende.

Ik noem mij met achting

UEd. Dv. Dienaar
DEN SCHOUT BIJ NACHT
Jonkhr. H. A. RUIJSCH.

Haarlem 28 *Januarij* 1817.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Jan.	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
29	30. 2¼ 30. 2 30. 2¼	41 45 44	W. W. N. W. W. t. N.	voormidd. betrokken; namidd. omtrent helder; 's avonds bewolkt.
30	30. 2 30. 2¼ 30. 2¼	44 45 44	W. N. W. — —	betrokken; dampig; regenachtig.
31	30. 3 30. 3¼ 30. 3¼	46 47 43	N. t. W. — N. W.	betrokken, dampig; zeer windrig.
Febr. 1	30. 3¼ 30. 3¾ 30. 4¼	44 45½ 43	N. t. W. — N.	voormidd. betrokken; zeer windrig; verder bewolkt.
2	30. 4 30. 4 30. 3¾	44½ 46 41	N.W. t. W. — W. N. W.	's morgens betrokken; voormidd. bewolkt; verder betrokken; in den namidd. mist.
3	30. 3½ 30. 3 30. 2¼	41 43 41	Z. W. t. W. — —	betrokken; dampig; windrig.
4	30. 0¼ 29. 9 29. 6½	40 43 39	Z. W. — —	betrokken; 's avonds windrig.

GE-

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLIJSTEN.

LIJST *van het getal der* Geborenen, Overledenen *en* Gehuwden *in eenige Plaatſen van* Europa, *gedurende* 1816.

Plaatſen.	Geborenen.	Geſtorvenen.	Gehuwde Paren.
's Gravenhage	1,531	1,169	444
Bruſſel	3,128	2,808	579
Leyden	1,041	747	
Groningen	913	888	214
Frankfort	1,304	1,118	274
Middelburg	485	463	127
'sHertogenbosch	555	391	87
Dordrecht	649	554	132
Rotterdam	2,241	2,145	563
Winterswijk	220	148	49
Koppenhagen	3,611	3,073	1,060
Aalburg	214	127	66
Breslau	2,498	2,269	
Weenen	11,546	1,2306	2,881
Haarlem	630	464	173
Utrecht	1,066	1,028	234
Nijmegen	512	389	96
Vlaardingen	240	116	79
Amſterdam	6,615	6,233	1,787
Londen	23,581 (*)	20,376 (†)	
Stuttgardt	748	723	128
Bremen	1,317	1,089	378
Straalſund	490	353	113
Lubeck	727	397	220
Koningsbergen	2,389	1,891	862
Fuhnen	5,192	3,066	1,506
Leeuwarden	538	588	138
IJsland	1,062	899	327
Altona	832	658	239
Pinnenberge	1,074	595	263
Hamburg	3,644	3,030	995
Gend	2,233	1,970	518

(*) Dit is het getal der Gedoopten.

(†) Daaronder telt men 3 van 102, 1 van 103 en 1 van 104 jaren.

BE-

BEKENDMAKINGEN.

*** Bij den Boekverkooper A. LOOSJES Pz. zijn in het laatst van het jaar 1816 uitgegeven de onderstaande Artikelen.

I. Letter- en Oudheidkundige Verhandelingen *van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem*; Tweede Deel met acht Platen in gr. 8°. à *f* 6 - : —

NB. Dit Deel bevat in zich de bekroonde Verhandeling over de Boekdrukkunst van den Hr. J. KONING, welke ook te bekomen is onder den afzonderlijken titel:

II. J. KONING, Verhandeling *over den oorsprong, de uitvinding, verbetering en volmaking der* Boekdrukkunst; door de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, in Mei 1816 met den gouden Eerprijs bekroond, met acht Platen in gr. 8°. *f* 6 - :

III. LOOSJES, *Het Leven van* Johannes Wouter Blommesteyn, eene Hollandsche Familie-Geschiedenis uit het begin der Achttiende Eeuw. *Vierde en laatste Deel* met Platen in gr. 8°. à *f* 3 - 6:

Dit Werk in Vier Deelen kompleet, kost *f* 12 : —

IV. FLINDERS, *Ontdekkings-Reis naar het groote Zuidland, anders Nieuw Holland*; bezigtiging van hetzelve in 1801, 1802 en 1803, noodlottige Schipbreuk en gevangenschap van 6½ jaar op Maurtius. Uit het Engelsch, *Vierde en laatste Deel* met gegraveerde Titel en Vignet, en eene groote algemeene Kaart van *Nieuw-Holland*, in gr. 8°. à *f* 4 - 16:

NB. Met dit Deel is deze belangrijke Reis kompleet, kostende de Vier Deelen *f* 15 - 6: —

*** Bij den Boekverkooper A. LOOSJES Pz. te Haarlem, wordt, sinds meer dan *een dozijn* Jaren, met uitmuntend succes en bij aanhoudendheid gedebiteerd, de zoo algemeen op de Scholen ingevoerde PROEVE VAN SCHOOLGEZANGEN Twee Stukjes in 12°. op bekende Psalmwijzen, en uitnemend geschikt *tot het dagelijksch gebruik bij het aan en uitgaan der School* en bij *bijzondere gelegenheden*; zijnde het *Eerste Stukje* reeds voor de VYFDE het *Tweede* voor de VIERDE maal herdrukt. De onderwerpen in dezelve behandeld zijn: *bij den aanvang der Scholen*; *bij het eindigen van den Schooltijd*; enz. enz.

TE HAARLEM, BIJ A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 7. *Vrijdag den 14den Februarij.*

BERIGTEN.

PETERSBURG. Den 23sten Julij ll. is hier in hoogen ouderdom overleden de als Dichter voordeelig bekende Geheimraad DERSCHAWIN.

ITALIE. Hoezeer onze Letterkundigen zich bevlijtigen, om de geleerde Wereld met gewigtige Werken te verrijken, gelukt het niet allen, haar dat belang inteboezemen, hetwelk zij verdienen. Ten voorbeelden hiervan kan strekken de Oudheidkundige BRUNETTI te Florence, die reeds in 1806 het eerste Deel van zijnen *Codex diplomaticus* van Toskanen liet drukken. Van hoeveel belang zulk een Werk in en buiten dit rijk voor Bibliothekarissen, Letterkundigen en Beoefenaars der Historie zij, heeft de Schrijver, die een man zonder middelen is, zich genoodzaakt gezien, om het grootste gedeelte van de zeer matige oplage als misdruk te verkoopen. Een dergelijk ongelukkig lot wedervoer ook aan de nieuwe uitgave van de Geschiedenis van Ricordano Malespini door den Abt FOLLINI bearbeid, een Werk, dat onder de oudere uit den Klassieken tijd der Toskaansche Letterkunde geteld wordt. In weerwil van het ongunstig onthaal dezer ondernemingen, wil de Abt FONTANI, bewaarder der

Riccardiaanſche Boekerij een' Katalogus van alle de Handſchriften dezer Bibliotheek, waarin veel voortreffelijks gevonden wordt, uitgeven. Hij verdiende, dat hij zich bedroog in het zeker uitzigt, van bij deze onderneming te verliezen. Het zal een werk van 3 of 4 folianten zijn, een ſieraad voor alle Bibliotheken geacht mogen worden, en 1½ Dukaat ieder Deel kosten. Dezelfde FONTANI is ook voornemens, om de nog ongedrukte *Briefwisſeling van* Poggio met eene geſchiedkundige inleiding en aanmerkingen te laten drukken, welk werk ten hoogſte drie niet zeer dikke Deelen in octavo beſlaan zal; indien hij een' Uitgever vinden kan. Mogt dit niet gelukken in zijn Vaderland, dan vertrouwt men, dat 'er wel elders een zal gevonden worden voor een werk, dat zeker in Holland en Engeland aftrek zou hebben. — De voortreffelijke Taalkenner GARATONI heeft onlangs *curas ſecundas in Ciceronis Orationem pro Plancio* uitgegeven, dat elk volk ter eere zou verſtrekken en bij de algemeen verſpreide zucht voor de Klasſieke Letterkunde wel een goed onthaal zal genieten. Dit althans valt te beurt aan een ander Werk, zelfs in zulk eene mate, als ſommigen achten, dat het niet verdient; te weten de dóór den Hr. MAIO met veel omſlag aangekondigde, zoo het heeten, ontbrekende Boeken van de Archaeologie van DIONYSIUS van Halicarnasſus. Men beweert, dat dit Werk enkel een aantal nog ongedrukte *Excerpta* uit deze Geſchiedenis bevat, alle in den gewonen vorm der bekende Byzantijnſche uittrekſelmakers, met *ὅτι* aanvangend en ſlecht geſchreven. Deze zou nu de Hr. MAIO ſlechts onder de reeds gedrukte *Excerpta* vermengd hebben, behendig onder de nog ontbrekende Boeken verdeeld, en zoo voor het geheel gegeven hebben. Men vertrouwt dus, indien dit met der waarheid overeenkomſtig is, dat een Uitgever, welke onder toezigt van een' Taalkenner al het voorheen ongedrukte uit MAIOS Werk ligtte en bijeen liet drukken, zich bij de Letterkundige Wereld, die van dezelve toch kennis dragen moet, verdienſtelijk zou maken.

ROME *den* 11 *Januarij*. *Z. H.* heeft eergisteren Campo-Vaccino bezocht, en in deszelfs bijzijn is een Borstbeeld van Cicero ontdekt, hetwelk zeer fraai bewerkt ſchijnt te zijn.

WAR-

WARSCHAU *den 9 Januarij.* Het Koninklijk decreet, wegens de oprigting eener Universiteit alhier, ziet thans het licht; hetzelve was, den 19den November des verleden jaars, door Z. M. ALEXANDER, in de Latijnsche Taal, uitgevaardigd geworden. Ingevolge hetzelve zal de Koninklijke Universiteit uit vijf Faculteiten bestaan, namelijk de Godgeleerdheid, de Regtsgeleerdheid en het Regt der volken, de Faculteit der Medicijnen, der Philosophie en der vrije Kunsten en Wetenschappen. Den Studenten staat de toegang tot alle ambten en waardigheden open. De Professoren, welke in de gemelde Faculteiten leeraren, worden tot den adelstand verheven en alle derzelver regten gaan op hunne nakomelingen over; als zij tien jaren de Hoogeschool gediend hebben.

DEVENTER *den 16 Januarij.* De Hoog Eerw. Hooggel. Heer C. FRANSEN VAN ECK S. S. Theol. Doctor, Hoogl. der Godgeleerdheid aan het Athenaeum dezer Stad en Leeraar der Hervormde Gemeente, heeft op heden zijne nieuwe waardigheid als Hoogleeraar der Nederlandsche Letteren plegtig aanvaard, met het houden eener Redevoering: *over het aanbevelingswaardige van de beoefening der Nederlandsche Letterkunde.*

LEYDEN *den 8sten Februarij.* Heden heeft de Hoogleeraar J. VAN VOORST, zijne waardigheid van *Rector Magnificus* dezer Hoogeschool nedergelegd met het doen eener Redevoering: *de commodis atque emolumentis, quae, e singulari Principum Europaeorum in Religione Christiana his temporibus profitenda consensu sperare et augurari liceat*; d. i. *over de nuttige en heilrijke gevolgen, die men van de zonderlinge overeenstemming, welke de Europæische Vorsten in dezen tijd, in hunne openbare hulde aan het Christendom aan den dag gelegd hebben, mag hopen en voorspellen.* Waarna zijn Hooggeleerde de door de bijzondere Faculteiten toegewezene Medailles, volgens de bekendmaking van den 15 Januarij ll. (*) met plegtige Aanspraken heeft uitgereikt aan de Heeren: A. L. VAN DER BOON MESCH *Theol. Cand.*, A. CAPADOSE *Med. Stud.*, R. C. VAN TUYLL

(*) Zie *Alg. Konst- en Letterbode* 1817, Dl. I. Bl. 57.

TUYLL VAN SEROOSKERKEN *Phil. et Juris Stud.* te Utrecht, D. BAX *Phil. et Litt. Cand. et Theol. Stud.*, S. BROUWER *Med. Doct. et Math. et Phil. Nat. Cand.*, N. MULDER *Med. Stud.*, H. K. VAN DER BOON MESCH *Math. et Phil. Nat. et Med. Stud.*, J. T. BERGMAN *Theol. Stud.* en G. J. C. VAN MASSOW *Juris Cand.*; allen te Leyden, behalve waarbij de woonplaats gevoegd is.

Voorts is in de waardigheid van *Rector Magnificus* opgetreden de Hoogleeraar S. SPEIJERT VAN DER EYK *A. L. M. et Phil. Doct. Physices et Math. Subl. Prof. ord.*; en tot Secretaris van den Akademischen Senaat aangesteld de Hoogleeraar J. CLARISSE *Theol. Doct. et Prof. Ord.*

AMSTERDAM *den 5den Februarij.* Heden had alhier de eerste openbare Vergadering of Zitting van de Vierde Klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut plaats. Deze Klasse, aan de Schoone Kunsten toegewijd, voldeed op eene uitstekende wijze aan de verpligting bij het Reglement haar opgelegd. In de groote Zaal van den huize des Instituuts, op den Trippenburgwal, waren de Leden dezer Klasse en hare Correspondenten, en afzonderlijk de Leden der overige drie Klassen, gezeten. De Provinciale Gouverneur, Heeren Burgemeesteren, eene Commissie uit den Achtbaren Raad, de Regtbank van eersten Aanleg en verscheidene Burgerlijke, Regterlijke en Militaire Autoriteiten, met Commissien uit de Stads-Teeken Akademie en andere Kunst- en Letterminnende Maatschappijen, zetten deze Zitting hoogen luister bij: terwijl een keurig en kunstlievend Publiek dezelve met zijn bijzijn vereerde. Het Voorzitterschap werd bekleed door den Ridder C. APOSTOOL. De Voorzitter, na het doel der bijeenkomst ontwikkeld te hebben, sprak op eene uitnemende en doeltreffende wijze ter inleiding *over de ontwikkeling der Kunst in onderscheidene Scholen, bijzonder in de Nederlandsche.* De vaste Secretaris J. DE VOS WILLEMSZ. las hierop een keurig en zeer uitgebreid verslag van de Werkzaamheden der Klasse, sedert hare instelling tot op dit jaar, waaruit volkomen bleek de werkzaamheid, het nut en hoog belang, als mede de gepastheid dezer Klasse, bij eene Koninklijke Instelling van dezen aard.

Na het Verslag werd de Prijsuitschrijving (*) medegedeeld.

Eindelijk las de Hr. J. H. MOLKENBOER, Lid dezer Klasse, eene deftige en sierlijke Redevoering: *over den invloed der openlijke Tentoonstelling van de voorbrengselen der Schilderkunst, zoowel op den Kunstenaar als op den Aanschouwer;* waarna de Voorzitter, na gepaste dankbetuiging, op eene treffende wijze, deze openbare Zitting sloot.

(*) In ons volgend N°. zullen wij dezelve mededeelen. *Red.*

STAATS-HUISHOUDKUNDE.

HAARLEM. Met de plaatsing van den onderstaanden voor de Staats-Huishoudkunde belangrijken Brief vertrouwen wij aan allen dienst te bewijzen, wier aandacht tegenwoordig op dit gewigtig onderwerp gevestigd is.

Utrecht den 1 *Februarij* 1817.

Mijn Heer de REDACTEUR van den
Algem. Konst- en Letterbode.

Onlangs in een der laatste Nummers van uw geacht Weekblad bij gelegenheid der beoordeeling van het belangrijk Werkje van den Heere VAN HOGENDORP met een woord gewag vindende gemaakt van eenen dergelijken maatregel, welke alhier zoude genomen zijn, om namelijk Magazijnen aanteleggen, waaruit de behoeftigen de levensmiddelen tot eenen verminderden prijs zouden kunnen bekomen, zoo kwam het mij voor, dat het u niet onaangenaam konde zijn hier omtrent eenige nadere inlichting te bekomen, ten einde ook de lezers van uw Tijdschrift naauwkeuriger bekend mogten worden met eenen maatregel, welke in alle opzigten aan het voorgesteld doel blijkt te beantwoorden, en derhalve in alle plaatsen van ons Vaderland veilig mag aangeprezen worden.

Toen bij den naderenden winter en den hoogen prijs der levensmiddelen de vooruitzigten zoo wel voor de be-

behoeftige als ook voor de werkzame burgerklasse allerdonkerst waren, werd door edele menschenvrienden hier ter plaatse besloten, hierin zooveel mogelijk te voorzien; eene som van ruim *f* 13,500 als vrijwillige gifte, en eene dergelijke som als voorgeschoten Fonds werd bijeen gebragt, om, zooveel het gevorderde saizoen zulks nog mogt toelaten, Magazijnen van levensmiddelen aanteleggen, en deze levensmiddelen tot eenen verminderden prijs aan de minvermogende Inwoners dezer stad ten verkoop aantebieden. — Niettegenstaande de werkzaamheden ten dien einde eerst den 15 November 1816 begonnen werden, slaagde men nog boven verwachting; weldra bevond zich in de Magazijnen de aanzienlijke voorraad van nagenoeg 6000 Tonnen Aardappelen en 1600 Zakken Turf.

Met primo December 1816 werd nu de verkoop onbelemmerd vrijgesteld voor elk, die bij zich zelven meende van dezen maatregel te mogen gebruik maken, en 's wekelijks worden sinds dien tijd uit de Magazijnen ruim 400 Tonnen Aardappelen verkocht, doch bij geene grootere hoeveelheid dan ééne Maat of $\frac{1}{16}$ gedeelte eener Ton tevens, voor den prijs van vier en een halven stuiver de Maat, en wel zoo dat elke kooper telken reize slegts eene Maat kan bekomen. Van zulk eene Maat Aardappelen nu kan een Huisgezin van 5 à 6 personen zeer goed eenen dag bestaan, 'er wordt derhalve uit de Magazijnen dagelijks een getal van 5500 Menschen tot eenen verminderden prijs voorzien van een voedsel, 't welk bovenal door hun bemind wordt en waarvan zij, zonder dezen Maatregel, door den buitengewoon hoogen prijs voor het grootste gedeelte zouden zijn verstoken geweest.

De uitgestrektheid der Magazijnen stelt ons in staat, om dezen verkoop gedurende den geheelen winter tot half April 1817 te doen voortduren, als dan moeten de voorgeschotene gelden teruggegeven zijn, en de berekening is zoodanig gemaakt, dat de geheele som der vrijwillige gifte ook dan nog niet geheel uitgeput is, maar dat 'er nog een aanzienlijk gedeelte van overig is, om, indien het noodig mogt zijn, tegen dien tijd nog iets te kunnen doen.

Volgens naauwkeurige Lijsten der bevolking beloopt het getal der genen, welke hier ter plaatse werkelijk geregtigd zijn, om van het voordeel van zoodanigen Maat-

Maatregel genot te hebben niet minder dan 16,000. Gesteld nu de *f* 13,500 vrijwillige gifte ware onder hen in geld uitgedeeld geworden, zoo zoude elk zich met de geringe som van 16 stuivers voor den geheelen winter hebben moeten vergenoegen: het grooter nut, dat in vergelijking hiervan is daargesteld, door deze gelden te gebruiken om het verlies goed te maken, 't welk op den verminderden prijs der levensmiddelen geleden wordt, behoeft wel geen nader betoog.

Door dezen Maatregel toch krijgt de gifte van *f* 13,500 al dagelijk eene waarde van *f* 21,000 —; want de behoeftigen vinden werkelijk dit voordeel bij hunnen koop uit de Magazijnen, gerekend naar de tegenwoordige Marktprijzen alhier, over den geheelen voorraad in de Magazijnen voorhanden en deze berekening is voorzeker niet vergroot, wanneer men in het oog houdt, dat zonder het aanleggen van Magazijnen de prijzen ongetwijfeld nog veel hooger zouden geweest zijn, zoo als dit ook op andere plaatsen blijkt het geval te zijn.

Een voornaam oogmerk bij het daarstellen van dezen Maatregel was ook, om door zoodanig een' verminderden verkoop den woeker der zoogenaamde opkoopers tegen te gaan, zoo als ook werkelijk is geschied, daar de prijs der Aardappelen op andere plaatsen ongelijk veel hooger dan hier ter plaatse is, en wat zoude het niet geweest zijn, indien zij geheel ongestoord hunne verderfelijke oogmerken hadden kunnen bereiken? Zoude niet het grootste gedeelte der burgerklasse door den hoogen prijs van dit geliefkoosd en nuttig voedsel zijn verstoken geweest? Het zijn dus niet alleen de behoeftigen, die onmiddellijk van den verkoop uit de Magazijnen gebruik maken, maar het is in zekeren zin de geheele bevolking, die het voordeel van dezen Maatregel geniet.

Ziedaar Mijn Heer! zoo kort het mij mogelijk was, eene hoofdzakelijke schets van hetgeen in onze stad tot leniging der armoede is daargesteld; — wilde ik in alle de bijzonderheden treden, welke bij de uitvoering hier van zijn in acht genomen, ik zoude veel te wijdloopig worden; *a priori* liet zich hier niets bestemmen; de Maatregel was geheel vreemd, en de ondervinding moest alleen onze gids zijn; niet zonder onbeschrijfelijk veel moeite en zwarigheden en door dagelijks de

gebreken van den vorigen dag zooveel mogelijk door gepaste voorzorgen te verbeteren is men eindelijk zo verre gekomen, dat het werk geregeld voortgaat, en dat alle minvermogenden zooveel mogelijk gelijkelijk van dezen verkoop genot hebben, zonder echter van den openbaren verkoop aftewijken. Het ware voorzeker te wenſchen, dat jaarlijks dergelijke Maatregelen op alle plaatſen in ons Vaderland mogten worden in werking gebragt, en dat ten minſte een gedeelte der gelden, welke niet zelden zoo ondoelmatig tot aalmoezen worden verſpild, hiertoe mogten worden gebruikt. — de beſtaande armen toch alleen zijn het niet, die de aandacht vorderen van hen, die zich met dit vak der Staats-huishoudkunde bezig houden, waarin men in ons Vaderland nog verre ten achteren is, maar het is ook voornamelijk de werkzame burgerſtand, waaruit deze armen meestendeels voortkomen.

Alle uitdeelingen van geld of levensmiddelen *om niet*, indien dezelve niet met de meeste ſpaarzaamheid en omzigtigheid worden in het werk geſteld, zijn ten uiterſte gevaarlijk, daar zij de werkzaamheid bij de menſchen uitdooven, en voedſel geven aan de luiheid. Men kan hier niet te omzigtig zijn, het geneesmiddel kan ligt erger dan de kwaal worden, dat men liever de bron, waaruit dit kwaad voortkomt, trachte te ſtoppen, wil men eindelijk eens hoop voeden hetzelve geheel meester te worden. — Wanneer men 's jaarlijks gedurende den winter door gepaste Maatregelen het nuttige en werkzame gedeelte der Maatſchappij voor volſlagen gebrek weet te bewaren, wanneer men den ambachts- en handwerksman in eenen tijd, waarin hij niet genoegzaam verdienen kan, om zijn talrijk huisgezin tot hooge prijzen van het noodige te voorzien, de levensmiddelen tot eenen matigen of zelfs verminderden prijs weet te verſchaffen, zullen zij minder nood hebben, om tot die uiterſte armoede te vervallen, waardoor zij eindelijk tot werken geheel ongeſchikt voor de Maatſchappij tot eenen last worden, daar zij die klasſe van Bedelaars vormen, welke het oog met afſchrik in eenen welingerigten ſtaat op ſtraten en wegen ziet rondzwerven, van het bedelen hun eigenlijk en niet zelden voordeelig beroep makende, terwijl zij hunne kinderen met zich voeren en in hetzelfde beroep als het ware opbrengen, waardoor dus een nieuw geſlacht van Bedelaars

jaars ontftaat, veel talrijker en bedorvener dan het vorige. Zoude men niet moeten beginnen met deze kinderen van hun aftenemen en in daartoe gefchikte Inftituten tot werkzame en nuttige leden der Maatfchappij te vormen? — doch ik bemerk, dat ik zoo voortgaande geheel van mijn onderwerp zoude afdwalen. Ik eindig dus met de verzeekering, dat ik met de meeste achting ben

Uw genegen Lezer

A. V. B.

OVER DE TEGENWOORDIGE VEEZIEKTE EN DERZELVER BEHANDELING.

Alle de oorzaken, welke in het verloopene jaar een zoo nadeelig gevolg voor den voortgang en den groei der gewasfen te weeg bragten, moesten niet minder eenen fchadelijken invloed op dien der Dieren uitoefenen. En dit moest voornamelijk het geval zijn met die Dieren, welke alleenlijk met de gewasfen van het verloopen jaar moesten gevoed worden, namelijk met het Rundvee. Op welk eene verfchrikkelijke wijze flepen niet in verfcheidene onzer Provincien dagelijks ziekten duizenden dezer Dieren weg, berooven daardoor den Landman van het grootfte gedeelte zijns vermogens en laten ons met betrekking tot onze Veeteelt de treurigfte uitzigten te gemoet zien! Opgewekt door de hoop van nuttig te zijn aan den Staat en mijne medemenfchen, en van waarfchijnlijk ook hier die gelukkige gevolgen te zien, welke voor vier jaren in het Hanoverfche eene door mij aan verfcheidene Veeartfen medegedeelde aanwijzing ter behandeling dezer Veeziekte veroorzaakte, bied ik het Publiek dezelfde aanwijzing ter beproeving aan. Doch, voor ik de manier van behandeling opgeve, zal ik eerst iets over de natuur en oorzaken dezer ziekte laten voorafgaan.

Gevoegelijk kunnen wij de ziekte in drie *Stadia* afdeelen; waarvan het eerfte gewoonlijk langzamerhand ontftaat, zoodat dikwijls dit *Stadium* reeds ingetreden zijnde, over het hoofd wordt gezien, en dan, hetwelk voornamelijk nu het geval is, de ziekte fnel de overhand neemt.

I. *Eerfte Stadium.* De levendigheid van het Dier vermindert, en het gevolg hiervan zijn een trage gang, teekenen van ongevoeligheid, ja dikwijls eene geringe verlamming van eenige leden. Dikwijls is het Dier onverza-

delijk, dikwijls weigert het het voeder tot zich te nemen, zijn neus- en mond-holte is met een dik flijm bezet, de buik iets opgezwollen, de afgang duidt eene onvolkomene verduwing der fpijze aan, en uit den mond en den *anus* ontlast zich dikwijls veel koolzure-waterftofgaz.

Deze toeftand duurt dikwijls vijf weken en langer en gaat over tot het *Tweede Stadium:*

II. Thans weigert het Dier geheel zijne plaats te verlaten en zijn voedfel tot zich te nemen, de neus- en mondholte vloeijen over van het taaifte flijm, het rogchelt fterk, loeit dof, geeft eene flijmerige melk, welke, even als het gelatene bloed, eene blaauw roodachtige kleur op de oppervlakte heeft, het vertoont zich duizelig, de opgezetheid van den buik is aanmerkelijk toegenomen, en deze toeftand gaat fnel over tot het

III. *Derde Stadium.* Thans ligt het Dier op eene zijde, en gewoonlijk op de regter, uitgeftrekt in ftuipachtige trekkingen, de buik is uitermate opgezet, de ademhaling heeft flechts met lange tusfchenruimten plaats, dikwijls laat het een dof en diep uitgehaald gefteun hooren, en plotfeling fterft het, nadat veeltijds te voren de afgang onwillekeurig, van eenen dunnen en ftinkenden aard en met vele maden vermengd, geloosd is. Bij de opening vindt men de darmen met een taai flijm overtrokken en in de lever en longen, bij de Schapen ook in de herfenen, geheele klompen van maden.

Deze ziekte is dus gegrond: 1°. in de verminderde prikkelbaarheid van het zenuwgeftel en van de organen der fpijsvertering in het bijzonder. 2°. In de vermeerderde afzondering, ophooping en verdikking van het flijm, hetwelk door de flijm afzonderende organen wordt afgefcheiden.

De voornaamfte oorzaken, welke dezen toeftand in dit jaar deden ontftaan, moeten wij in de levensmiddelen en den dampkring zoeken. Verminderde warmte en verminderde invloed van het licht blijken ons uit de fchadelijke uitwerking op den groei der Planten. De anders groen of donkerkleurige Kruiden worden geelachtig, ja dikwijls zelfs wit, daar de prikkeling van het licht en de warmte ontbrekende, ook derzelver prikkelbaarheid vermindert; het water te voren door hunne organen, onder medewerking van het licht ontleed, vult, nu weinig veranderd, door het ingezogen Koolftofzuur hunnen vezelachtigen vorm; en noch gevormde *vegetabilifche gelatina*, (dat is de voedende ftof) noch *extractive*-ftof (dat is de ftof, welke door hare prikkelende eigenfchap op het zenuwgeftel zoo weldadig de verduwing bevordert), noch *gluten*, (dat is die vegetabilifche dierlijke ftof, welke de gisting bevordert) noch eiwitftof (*albumen*) en meer andere beftanddeelen, vinden wij zoodanig en in zulk eene hoedanigheid tegenwoordig, als dit in eene door licht en warm-

te krachtig onderſteunden wasdom het geval is. Maar gedeeltelijk ontving het Rundvee zijn voedſel half verrot door het water, hetwelk onze akkers overſtroomde. Het weinige, dat ter inzameling overbleef, moest wegens de onophoudelijke regens nog nat binnen gebragt worden, en verrotte toen door zijne vochtigheid en die des dampkrings, voor het grootſte gedeelte; en in dien ſtaat den Dieren tot voedſel gegeven, moest het als een voortdurende ſchadelijke invloed op de dierlijke huishouding werken. Zulke onvolkomene waterachtige gewasſen geven niet alleen te weinig voedende ſtof, maar hunne waterachtigheid vermindert ook de ſpijsverterende kracht van de maag en overige darmen, daar zij dezelve niet genoeg in werkzaamheid brengt; de vermalen ſpijs (*Chymus*) wordt te zeer verdund, de ſappen in het ligchaam vermeerderd gaan over in een' ſlaauwen ſtaat. Is de drank uit ſtilſtaande, moerasſige of zulke plaatſen, waar vele planten of dierlijke ligchamen verrotten, dan vermeerdert dit nog, benevens eene vochtige dampskringslucht, welke de uitwaſeming van de huid en de werkzaamheid van alle organen onderdrukt, dezen ſtaat van verſlapping aanmerkelijk. Dan nadert de Winter. De Dieren, die de kiem der ziekte in hun ligchaam dragen, worden op den ſtal gezet en nu wordt door de grootere warmte van den ſtal de afzondering der Urine wel vermeerderd; daarentegen, door de mindere beweging der Dieren, het ſlijm, hetwelk reeds vroeger naar de darmen, de longen en andere organen was getrokken, nog meer opgehoopt. Thans ontvangen zij bedorven voedſel (wanneer de Kruiden, b. v. Hooi, natgemaakt en op elkander gehoopt worden, gaan zij tot eene zuurachtige gisting over, trekken de zuurſtof der lucht begeerig tot zich, nemen dikwijls door deze verbinding met de koolſtof eene zwarte kleur aan, verhitten zich en nemen een' laffen ſmaak aan) op hetwelk hun zuur maagſap bijna geene andere werking te weeg brengt, dan eene verdikking der vegetabiliſche ſlijm en *gluten*, welke gedeeltelijk eerst ontſtonden door de bovengemelde verrotting bij het droogen der Gewasſen. Dit onoplosbaar ſlijm, overtrekt thans de darmen, verſtopt het lijmphatiſche ſystema en het voeder doet bijna alleen voor de Chemiſche wetten onder; 'er ontbinden zich gaz-ſoorten, en deze zetten den buik ſterk op. De omloop der ſappen wordt verminderd; voornamelijk ontſtaan 'er ſtremmingen in het Poort-ader ſystema en hierdoor oplosſingen van de dierlijke ſtof in zijne oorſpronkelijke beſtanddeelen, onder zekere wetten van organiſatie nieuwe dierlijke verbindingen, waardoor in de lever, longen, herſenen en andere ligchaams deelen van het Rundvee, voornamelijk de volgende Maden ontſtaan: als *Echinococcus Veterinorum*, *Coenurus Cerebralis*, *Taenia Orina*, *Distoma Hepaticum* enz., wel-

welke door hare prikkeling op de vaste deelen nog andere Symptomata veroorzaken.

De manier van behandeling, welke ik verscheidene Veeartsen mededeelde en door welker aanwending eene groote menigte dezer Dieren zeer spoedig hersteld, ja bijna altijd in het Eerste en Tweede *Stadium*, minder in het Derde, gered werden, bestaat in de volgende middelen.

Zoodra het Dier lusteloosheid, gebrek aan eetlust of onverzadelijkheid, aan den dag legt, moet men de Koe des morgens en 's avonds, 3 Lood en aan de Schapen 1½ Lood Zoutzure Ammoniac (*Murias Ammoniac.*), op het voeder gestrooid ingeven; den derden avond geeft men der Koeijen 4 Lood, den Schapen 2½. Gewoonlijk volgt hierop een vermeerderde afgang, het slijm wordt dunner en vloeit uit de neus- en mond-holte en alle toevallen worden minder. Zoo desniettegenstaande de ziekte blijft aanhouden, zoo geve men der Koeijen alle uren een poeder van het volgende voorschrift, maar de Schapen alle drie uren.

N°. 1.

℞. *Pulv. Rad. hellebor. nigr. Unc.* I.
— *Collocynth. c. mucilag. tragacth. praepar. Dr.* 3.
Carbonat. Calc. Unc. 4.
m. exactissime et div. in XVI part. aequal.

Na de vierde gift aan de Koeijen, aan de Schapen na de tweede of derde, volgt eene sterke afzondering van slijm, en ook de afgang vermeerdert, welke naauwkeurig onderzocht klompen van Maden bevat; of zoo de Dieren zeer onrustig zijn, houdt men op meer giften van dit poeder te geven, doch des avonds doe men van de volgende middelen, de Koeijen 2 à 3, de Schapen 1 à 1½ Lood innemen.

N°. 2.

℞. *Ol. Pyro - animal.*
— *Terebinth. aa. Unc. IV.*

Den volgenden morgen geve men der Koeijen weder van N° 1. twee poeders, in eene tijdruimte van 2 uren; den Schapen daarentegen slechts één; een half uur na de laatste dosis der Koeijen van N°. 2. drie Lood, den Schapen twee Lood. In den afgang, ja zelfs in de Urine zal men duizenden van Maden vinden. Na 2 uren wordt de halve dosis van N°. 2. herhaald; den volgenden dag moet in geval van nood de behandeling dezelfde zijn. Vaart men eenigen tijd met de volgende middelen voort, zoo verdwijnen gewoonlijk spoedig alle Symptomata der ziekte.

N° 3.

N°. 3.

3 Lood van den tweejarigen bast van Vlier (*Sambucus niger.*) in de maand Februarij ingezameld, grof gestampt.

daarbij ½ ℔ kokend water, 'er opgegoten en hiermede in eene gematigde warmte een uur lang getrokken, dan door linnen gewrongen, de bast met 2½ ℔ water tweemaal opgekookt, doorgezegen en met het eerste aftreksel vermengd.

hierin 1½ Lood Zoutzure Ammoniac opgelost, en deze dus bereide drank de zieke Koe 's morgens en 's avonds ingegeven.

Voor de Schapen is deze drank voor 2 dagen toereikend.

Ook het volgende poeder, nadat vooraf door giften van Zoutzure Ammoniac de Lymphatische vaten geopend zijn, kan met het beste gevolg in alle *Stadia* der ziekte aangewend worden.

N°. 4.

℞. *Pulv. Rad. Atrop. Belladonnae Unc. ß.*

— — *Arnic. montan.*

— *Sem. phellandr. aquatic. aa. Unc.* IV.

M. D.

Hiervan geve men aan de Koeijen driemaal 's daags een spijslepel op het voeder gestrooid, den Schapen in kleiner hoeveelheid. Ook zou ik om het laatste te gebruiken de volgende middelen voorslaan, als: het kruid en de bloesem van *Millefolium*, *Chelidonium majus* en *glaucus*, de bladeren van het *Trifolium Tibrinum*, wortels en kruid van *Taraxacum* en meer Inlandsche bittere middelen.

Dikwerf is in het Tweede *Stadium* het lijf zoo opgezet, dat deze toestand spoedige hulp vereischt, en dan moet men terstond klisteren van Tabak, Mostaard-zaad en Potassche koud aanwenden; ook moeten deze Dieren eene groote hoeveelheid koud water gebruiken, om de inzuiging der Gaz-soorten te bevorderen.

Doch daar de slechte gesteldheid der levensmiddelen gedurig als een nieuwe invloed werkt, raad ik, het Hooi, voor het den Dieren wordt voorgeworpen, met eene geringe hoeveelheid Zoutzuur, door veel water verdund te bevochtigen, (op één Centenaar Hooi 3 of ten hoogste 4 Oncen, te voren door veel water verdund).

Buitendien raad ik de zieke Dieren van de gezonde te verwijderen, en ook voor de kranke, zoo het mogelijk is,

is, twee stallen te bestemmen, den eenen voor die, welke zich in het Eerste *Stadium* bevinden, den anderen voor die van het Tweede en Derde *Stadium*. Ook moeten de stallen dikwijls gelucht en zoowel de gezonde als ziek wordende Dieren op den middag, als het weder zulks toelaat, in de open lucht gedreven worden. Naauwkeurige waarnemingen hebben mij overtuigd, dat deze ziekte slechts aanstekend is door de besmetting van het slijm van een der zieke Dieren: worden derhalve de Dieren niet ver genoeg van elkander in den stal verwijderd, dan deelt zich dit slijm onder het eten op het voeder mede, wordt aldus aan de overige Dieren medegedeeld en spoedig is eene kudde het offer dezer ziekte.

Ik zou het onderwerp dezer ziekte in een klein Geschrift behandeld hebben en hetzelve dan aan mijne medemenschen om niet aangeboden hebben, hadden mijne omstandigheden het mij in meer dan een opzigt toegelaten. Doch gedeeltelijk zou hierdoor tijd zijn verloren gegaan; en zoo ik het aan een' Boekverkooper had overgelaten, zou de aankoop van dit Werkje het Publiek onkosten hebben doen maken. Raadgevingen, welke voor het welzijn van den Staat weldadige gevolgen kunnen hebben, moeten naar mijn inzien niet gekocht, maar aan het Volk zonder betaling aangeboden worden.

Menig een zal zich verwonderen, dat een *Medicus* zich ook met de ziekte der Dieren bemoeit. Dezen geef ik ten antwoord, dat onze wetenschap sedert kort, voornamelijk wat de Physiologie betreft, door de beoefening der Natuurlijke Geschiedenis de gewigtigste uitbreiding heeft ontvangen. Maar niet alleen de beschouwing van den gezonden toestand, maar ook van de Ziekten der Dieren, kan onze kennis van de Ziekten der menschen zeer vermeerderen, daar dezelve ons opheldering geeft over vele in dezelve voorkomende veranderingen der structuur in de verschillende organen. En zou dit ook het geval niet zijn, gelijk het inderdaad is, maar te veel verwaarloosd wordt; zoo acht ik het niet onwaardig kennis van onderwerpen intezamelen, (zij mogen handelen, waarover men wil) welke met de tijd misschien mijnen medemensch van nut kunnen zijn.

Leyden den 4 Febr. 1817.

C. L. BLUME,
Medic. Doctorandus.

*

HAN.

HANDEL EN ZEEVAART, LANDBOUW, HUISHOUDKUNDE, BEVOLKING EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

Bevolking van den Aardbol.

Volgens een Duitsch Nieuwsblad wordt de tegenwoordige bevolking der Aarde op omstreeks 1000 Millioenen begroot; waarvan 170 Millioenen in Europa, 550 Millioenen in Azie, 150 in Afrika en 130 in Amerika. Daaronder bevinden zich omtrent 175 Millioenen Christenen, 160 Millioenen Mahomedanen, 9 Millioenen Joden en 656 Millioenen Heidenen.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

Engeland. Te Plymouth heeft in den nacht tusschen Zondag en Maandag den 19 en 20sten Januarij, een Orkaan gewaaid, zoo als de oudste lieden zich niet herinneren. Verscheidene Schepen zijn vergaan, onder andere de Oorlogsloep *Jasper*, met welke 67 mannen en 12 vrouwen verongelukt zijn. Daar de wind, met zwaren regen, uit het Zuid-westen woei, rees het water zoo hoog, dat te Cawsand twee huizen wegspoelden. In de Stad zelve hadden de huizen nabij de Kaai vier voet water in, en op verscheidene plaatsen dreven Boten door de straten. Het nieuw aangelegde Zeehoofd heeft alleen eene ganschelijke vernieling aller Schepen voorkomen. Te Lyme is de verwoesting nog schrikkelijker geweest; alle Hoofden, Muren en 300 voet lang der Haven-kaai zijn voor den vloed bezweken, die schuim en water tot over den Kerktoren wierp. Den 22sten des ochtends vroeg heeft het ook te Londen zoo hevig uit den Zuid-westen gestormd, dat vele daken en schoorsteenen neêrgeworpen zijn.

Te Mansfield en in den omtrek, is des nachts van Donderdag den 16den, omstreeks elf uren, eene Aardbeving gevoeld, zoo sterk, dat de genen, die zich reeds te bed begeven hadden, opsprongen, wanende dat de huizen invielen.

Verplaatsing van geheele Velden, met al wat 'er op staat, is niet zonder voorbeeld, en gewoonlijk het gevolg van zware regens in bergachtige streken. Onlangs is te Bignor in Susfex een Boomgaard vol jonge Appelboomen, van de zijden eens heuvels afgegleden, en dwars over eenen Akker en een daar achter stroomend Beekje, op een ander Veld geschoven, terwijl de meeste Boomen regt overeind zijn blijven staan, als of zij 'er geplant waren.

Ham-

HAMBURG *den 28sten Januarij.* Ons Dagblad van heden bevat het volgend Artikel: In een Zwitsersch Tijdschrift wordt de duurte van de Jaren 1770 en 1771 met de tegenwoordige vergeleken. Zij was insgelijks een gevolg van het regenachtige Zomerweder. In het jaar 1770 telde men van Mei tot September 91 regenachtige dagen; in het jaar 1816 telde men 'er 95. Het daaropvolgende jaar 1771 was vruchtbaar en gezegend; dat ook het jaar 1817 zulks zij!

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Febr.	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
5	29. 5 29. 6½ 29. 9	42½ 46 41	W. Z. W. W. N. W. W. t. N.	zeer harde wind; bewolkt; voormidd. buijig met hagel; 's avonds omtrent helder.
6	29. 9 29. 9½ 29 9¼	42 50 46	W. Z. W. —— Z. W.	voorm. betrokken; 's morg. vroeg regen; verder bew.; omtrent betrokken; windrig; 's avonds harde wind.
7	30. 2 30. 0¼ 30. 1¼	44 48 47	W. W. N. W. ——	harde wind; 's morgens betrokken; regen; verder bewolkt; meest omtrent betrokken.
8	30. 2 30. 2 30. 1½	46 47 41½	W. t. N. W. t. Z. ——	harde wind; omtrent betrokken; 's avonds bewolkt; Noorder-licht.
9	30 2½ 30. 2¼ 30. 2½	40½ 46 43	W. t. N. W. N. W. W.	bewolkt; voormidd. windrig.
10	30. 0½ 30. 0 29 9½	45 49 44½	W. Z. W. W. t. Z. W. Z. W.	omtrent betrokken; voormidd. harde wind; verder windrig, 's avonds iets regenachtig; 's nachts harde regen.
11	29. 9 29. 9½ 29 9¼	35 40 28½	O. N. O. N. N. O. N.	voormidd. sneeuw en regen; verder bewolkt; stil; 's avonds helder.

CORRESPONDENTIE.

De Redactie van den Konst- en Letterbode heeft wel uit Amsterdam ontvangen een' Brief geteekend H.....N, *met het daarbij gevoegde Stuk; vóór de plaatsing echter verlangt zij het van den inzender* in zijn geheel *te ontvangen, zijnde voor dien tijd buiten staat te beoordeelen, in hoeverre deszelfs uitgebreidheid het bestek van dit Tijdschrift zou kunnen overschrijden; en noodigt dus den Heer* H.....N *uit, om aan dit verlangen te voldoen.*

TE HAARLEM, BIJ A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE

KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 8. *Vrijdag den 21ſten Februarij.*

BERIGTEN.

PARYS. De Heer CHARLES POUGENS, Lid van het Inſtituut, bij de Koninklijke Akademie van Opſchriften en fraaije Letteren, is, den 31ſten December ll., met eenparige ſtemmen benoemd tot Lid der Koninklijke Akademie van de Spaanſche taal. Hij was, reeds vroeger, tot Lid der Koninklijke Akademie van Geſchiedkunde te Madrid, en tot Buitenlandsch Lid van het Koninklijk Nederlandsch Inſtituut benoemd.

LEYDEN. Bij het reeds vermelde nopens het voorgevallene op den gewonen Verjaardag dezer Univerſiteit, behoort nog gevoegd te worden: dat de aftredende *Rector Magnificus* de Hr. J. VAN VOORST tegen het einde der Redevoering, in welke de Hoogleeraar, met vele welſprekendheid en in keurig Latijn, zoo den oorſprong en verderen voortgang van het heilig Vorſtenverbond, als inzonderheid deszelfs natuurlijke gevolgen en uitwerkſelen, zoo heilrijk voor de zaak der Menschheid en des Christendoms geſchetst had, volgens de Koninklijke Wet, van de lotgevallen der Hoogeschool, gedurende het afgeloopen Rectoraat gewag

maakte en bij die gelegenheid vooral ook hulde deed aan de nagedachtenis van den onlangs overledenen, *Emeritus Professor* DION. GODOFR. VAN DER KEESSEL, die als Mensch en Christen, als Geleerde en Akademisch Leeraar, de uitstekendste verdiensten had; — voorts, dat de waarde der bekroonde Verhandelingen nog verhoogd werd door het loffelijk getuigenis, hetwelk van verscheidene Verhandelingen, met welker Makers de bekroonde Schrijvers hadden te dingen gehad, door eenige *Faculteiten* gegeven werd; — en dat de Verhandelingen van de Heeren VAN TUYL VAN SEROOSKERKEN en BAX voor even voortreffelijk verklaard zijnde, het lot alleen den voorrang heeft beslist, terwijl het aangenaam was, een' Kweekeling der naburige Utrechtsche Hoogeschool alhier gekroond, en even aangenaam in eenen van deze zijnen zoo verdienstelijken mededinger te zien; — eindelijk, dat aan den Hr. S. BROUWER, wegens zijne studiën thans buitenslands zijnde, en in persoon den Eerpenning niet kunnende ontvangen, dezelve openlijk en plegtig toegewezen werd. (*)

K U N S T E N.

AMSTERDAM *den 7den Februarij*. Op Dingsdag den 4den dezer had de plegtige uitdeeling der Eereprijzen bij de Stads Teeken-Akademie plaats. Zij geschiedde des avonds ten zeven ure, in de Kerk der Remonstrantsch Gereformeerde Gemeente, daartoe gunstig verleend; en werd vereerd met de tegenwoordigheid der Ed. Achtb Heeren Burgemeesteren dezer Stad, benevens andere hooge personen en afgevaardigden uit het Koninklijk Instituut en verscheidene Genootschappen, aan kunst, wetenschap of menschlievendheid gewijd, alsmede van eene schaar kunstlievende en aanzienlijke Vrouwen.

Terwijl de Genoodigden hunne plaats namen, werd door een wel bezet Orkest, onder directie van den Heer FODOR, eene welluidende Symphonie aangeheven; waar-

(*) De nieuwe Prijsonderwerpen zullen wij in ons volgend N°. mededeelen. *Red.*

waarna de Wel. Eerw. Heer N. SWART de plegtigheid opende met eene weldoorwrochte en sierlijke Redevoering *over den Mensch, als voorwerp der kunst beschouwd*, schetsende hij in dezelve 's menschen voortreffelijkheid, zoo naar het ligchaam, als naar de ziel en het bedrijf, uit beide voortgevloeid; in zoo verre dit den Redenaar stoffe gaf, om daarna te spreken over het belang van het volledig Mensch-Beeld tot de oefening van het penseel, tot het uitvoeren der Dichterlijke en Heilige idealen, en voor het gansche Historische vak.

Na het eindigen van dit, door welgekozene Muzijk afgewisselde en vervangene stuk, reikte de Spreker, onder gepaste Aanspraken, namens Directeuren, de volgende Eereprijzen uit.

In de tweede Klasse, eene dubbele zilveren Medaille, aan den Heer JAN DONKER; en

In de eerste Klasse, eene gouden Medaille, benevens een getuigschrift, aan den Heer JEAN-JOSEPH-MARIE WATRIN.

Waarna de Redenaar, onder eene keurige, opwekkende Muzijk, die de uitdeeling besloot, op nieuw den kansel betrad, en, allen gepastelijk toegesproken hebbende, die dit Feest, zoo door hunne dienstvaardigheid als door hun vereerend bijzijn, wel hadden willen luister bijzetten, zich keerde tot Heeren Burgemeesteren, en in het bijzonder tot den Ed. Achtb. Heer BROUWER, als der Akademie tot Hoofd-Directeur, in plaatse van wijlen den Heere P. I. HOGGUER, gunstiglijk toegestaan.

Deze herinnering, echter, wekte den Spreker op, om, als tolk des gevoels van Directeuren en Leden der Akademie, eene welverdiende hulde toe te brengen aan de nagedachtenis van den gezaligden. Hij deed dit in eenige krachtige Dichtcoupletten, op eene treffende wijze afgebroken door eene, opzettelijk daartoe vervaardigde Treur-muzijk; waarna het vers zachtelijk overging tot hoop en vreugde, en tot zegenwenschen over den nieuwverkoren Hoofd-Directeur. Vrolijke toonen van het Orkest vervingen dan ook dit slot.

De opgehangene Prijs-Teekeningen door de talrijke menigte met belangstelling en toejuiching beschouwd zijnde, eindigde de plegtigheid met algemeene, openlijk betuigde, tevredenheid.

PRIJSUITSCHRIJVING

Der Vierde Klasse van het Koninklijk Nederlandsche Instituut van Wetenschappen, Letterkunde *en* Schoone Kunsten, *aangekondigd in hare Openbare Vergadering den 5den van Sprokkelmaand* 1817.

De Vierde Klasse van het Koninklijk Nederlandsche Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten besloten hebbende, overeenkomstig het Reglement harer instelling, eene openbare Prijsuitschrijving te doen, looft een geschenk of erkentenis uit, ter waarde van driehonderd Guldens, aan den genen, die, naar haar oordeel, de beste en meest gepaste Muzijk zal vervaardigen tot een Dichtstuk of Cantate, getiteld DE TOONKUNST, van den volgenden inhoud:

DE TOONKUNST.

RECITATIF.

Wie durft met kracht den Dampkring dwingen?
Wie snelt met eedle geestdrift voort,
En weet, alleen door eigen wil gespoord,
Den vollen Luchtstroom door te dringen?
Wie schept uit klanken zich een rein Harmonisch lied,
En speelt en tovert met geluiden?
Wie is 't, die door den Boezem schiet,
En ons verkwikt en streelt, als de adem van het zuiden?

ARIA.

Staak, o Woudkoor! staak uw galmen!
Staak uw zwak, bekrompen lied!
Koeltjes! ruischt niet door de palmen!
Zilvren Beekjes! kabbelt niet!
Zwijgt! de Toonkunst doet zich hooren,
Zij, zij dringt door hart en ooren,
Grijpt gevoel en denkkracht aan;
Zij kan aller geestdrift boeijen,
Doet het bloed met snelheid vloeijen,
En de borst van wellust slaan.

TRIO.

A.

De ontloken Roos ontvangt een hoogren blos,
Als haar een milde hand met zuiver nat wil drenken;

Zoo

Zoo praalt de liefde in schitterenden dos,
Wanneer haar 't rein gevoel een hoogre kracht mag schenken;
Gij, Toonkunst! stort die zuivre min
De ontvlamde Jeugd den boezem in.

B.

Ja gij, gij speelt met wellust en met smart;
Gij doet ons oog van vreugde of stille ontroering weenen;
Gij, Toonkunst! kunt ons afgefolterd hart,
In d' afgrond van het leed, en kalmte en troost verleenen;
Ge ontgloeit ons, en voert hart en zin
Al juichende ten Hemel in.

G.

Zingt, Zangers! zingt! — voor 't heilig Vaderland;
Doet gij der helden borst van moed en geestdrift zwellen;
Het wraakzwaard trilt en zwaait reeds in hun' hand;
Gij doet hen, onverfaagd, den dood in 't aanzigt snellen;
't Zwicht al. Nu kroont uw godentaal
Hun moed, en kracht, en zegepraal.

A. B. en C.

Stem dan Toonkunst: stem uw snaren!
Zing uw onvergankl ijk lied!
Doe ons aanzijn henenvloeijen,
Als de golfjes op den vliet;
Stijg dan in uw tooverklanken;
Alles baad zich in uw toon;
De aarde biedt uw echten keurling,
Dankbaar, de onvergangbre kroon.

K o o r.

Triumf! triumf: in 't Heiligdom der Kunsten
Blinkt ook haar glans met zachten gloed;
Wel hem, wien zij door haar' onschatbre gunsten
Het hart van wellust jagen doet.
Knielt, Volken! knielt! en hoort haar heilge toonen!
Zij adelt uw gevoel, en troost u bij 't gemis;
Want, waar en deugd, en kunst, en reine liefde wonen,
Dáár is 't, dat de Aarde een Eden is.

H. H. KLYN.

Nog wordt door de Klasse een gelijke Prijs of erkentenis ter waarde van drie honderd Guldens, aangeboden aan den vervaardiger van het beste Schilderstuk in Olieverw, zijnde: „ *Eene Allegorische Voorstelling op de weder-„ vereeniging van den alom beroemden, zoo Vlaamschen als „ Hollandschen Kunstarbeid, tot eene en dezelfde Neder-„ landsche Kunstschool, onder de hooge bescherming van on-„ zen zoo beminden als geëerbiedigden Koning.*"

De grootte van het Schilderstuk wordt bepaald op niet

 grou-

grooter dan 7 tegen 5½ en niet kleiner dan 2½ tegen 2 voeten Rijnlandsche maat.

De Muzijkstukken, zoowel als de Schilderstukken, zullen vóór den eersten van Grasmaand 1818, vrachtvrij, moeten gezonden worden aan den Secretaris der vierde Klasse, in de huizing des Instituuts, op den Kloveniersburgwal, te Amsterdam.

Tot beide deze Prijzen worden alle Kunstenaars, Nederlanders van geboorte, of in dit Koningrijk thans met der woon gevestigd, uitgenoodigd. Zijnde de Leden der Klasse van alle mededinging uitgesloten, onder welke benaming echter geene Geassociëerden of Korrespondenten begrepen worden.

De inתezenden Stukken zullen met eene Spreuk of Merkteeken geteekend, en voorzien moeten zijn van een verzegeld Briefje, waarop van buiten dezelfde Spreuk, en van binnen de naam, kwaliteit en woonplaats des makers vermeld zijn.

De uitwijzing der Prijzen zal in de Openbare Vergadering der Klasse, in den jare 1818, plegtig worden aangekondigd.

De bekroonde, zoowel als de niet bekroonde Stukken blijven het eigendom der makers; alleen wil de Klasse ten aanzien van het Muzijkstuk zich het regt voorbehouden, om hetzelve des verkiezende, in hare Openbare Vergadering te doen uitvoeren.

De niet bekroonde Stukken zullen, tegen behoorlijk bewijs, aan de makers worden teruggegeven; ingeval echter de teruggave binnen het jaar niet gevorderd mogte zijn, zullen de besloten Naambriefjes opgeopend verbrand en de Stukken bewaard worden, om te dienen, als bevonden zal worden te behooren.

In naam der Klasse voornoemd,

JB. DE VOS, WILLEMSZ.

Secretaris.

BEOORDEELINGEN VAN VADERLANDSCHE WERKEN IN BUITENLANDSCHE GELEERDE TIJDSCHRIFTEN.

THEAGENE par Mlle. G...... Paris 1815, 93 Bladz. in klein Octavo.

Eene zamenspraak tusschen Theagenes, zoon van Hermias, en Cleobuline, dochter van Hermotimus, over het Gebed. Men vindt daarin zeer goede en zuivere grondbeginselen aangaande dit onderwerp, waarbij

al.

alleen te bejammeren is, dat dezelve met het daarin aangenomen Heidendom, en den aard der Heidensche Goden niet regt overeenstemmen. — Men moet zoo weinig mogelijk bidden, om iets te bekomen; allermeest om te danken. Men moet in het gebed de ziel tot de Goden verheffen; zich aan de beschouwing hunner volmaaktheid overgeven; hen zich voorstellen in de betrekking van vrienden, in het gebed aan hunnen wil zich onderwerpen en ijverig trachten hun gelijk te worden; geene zoodanige goederen van hen afsmeeken, die wij zelve verpligt zijn ons aanteschaffen. Theagenes verklaart zich der Schole van Plato toegedaan zijn. Beter echter zouden zijne stellingen gestrookt hebben met het Christendom, dat het eerst de ware leer des gebeds ontworpen en voorgesteld heeft, doch in waarheid ook nog dieper inzigten en gedachten over hetzelve behelst, dan in deze zamenspraak voorkomen. De Schrijfster is ons geheel onbekend. (*) Zij legt zeer loffelijke kundigheden en gevoelens aan den dag. Voor het overige munt de zamenspraak niet bijzonder uit in houding.

(*Gött. Gelehrte Anz. den* 15 *July* 1816.)

(*) Men meent hier te Lande zeker te weten, dat de Schrijfster dezer zamenspraak, de Nicht is van eenen onzer beroemdste Geleerden. *Vert.*

HANDEL EN ZEEVAART, LANDBOUW, HUISHOUDKUNDE, BEVOLKING EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

HAARLEM. Plaatsten wij in N°. 32. van ons Tijdschrift voor 1815, een Stuk bevattende *eenige Bedenkingen* over het *Kunst-Cement* door de Wed. CASIUS *en* ZONEN gefabriceerd wordende, wij deden dit, alleen uit de overtuiging, dat, waren de stellingen in dit Stuk op de ondervinding gegrond, hetzelve van het uiterste gewigt mogt gerekend worden; vooral in een Land, dat bij de deugdelijkheid van deszelfs Waterwerken zoo oneindig veel belang heeft. Aangenaam was het ons te vernemen, dat onder anderen dit Stuk tot een nader onderzoek van dit *Kunst-Cement* van Gouvernementswege had aanleiding gegeven; en wij waren gereed den uitslag daarvan, hoedanig die wezen mogt, ook in ons Tijdschrift medetedeelen; gaarne voldoen wij dus aan de uitnoodiging van Z. Exc. den Minister van Binnen-

landsche Zaken, om, ingevolge het zesde Artikel van Z. M. Besluit van 14 December 1816 N°. 3.. terstond eene plaats interuimen aan het *Kort en Zaakrijk uittreksel* uit het Rapport en uit zekere daarbij omschreven *twee* Procesfen-Verbaal door de Eerste Klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten, ten aanzien harer proeven met dit *Kunst-Cement* uitgebragt en vervaardigd, welk uittreksel ten betooge der beproefde deugdelijkheid van dit fabrikaat strekken moet.

Uittreksel uit het Verslag der Eerste Klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten, over het Amsterdamsche geoctroijeerde Kunst-Cement *van beklonken Molen-klei uit het IJ, aan Z. Exc. den Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 4den Julij* 1816.

De Eerste Klasse van het Koninklijk Nederlandsche Instituut zich, in het jaar 1809, reeds onledig hebbende gehouden met vergelijkende proeven op het Kunst-Cement van beklonken Molen-klei uit het IJ, en het Andernachsche of Dordsche tras, gaf, ten zelfden tijde, op vereerende uitnoodiging van Z. Exc. den toenmaligen Minister van Eeredienst en Binnenlandsche Zaken, het Verslag dezer proeven in het licht.

Deze proeven en hetgeen reeds vroeger van het Amsterdamsche Kunst-Cement was bekend geworden, deden ten duidelijkste zien:

1°. Dat gezegde Metsel-specie eene zeer geschikte stof is tot het maken van waterdigte werken.

2°. Dat het even zeer voldoet in zoet, als in brak of zout water.

3°. Dat 'er echter, in de eerste weken, nadat beide metsel speciën, die van Amsterdam en Dordrecht, verwerkt en onder water gezet zijn, verschil plaats heeft tusschen den graad van versteening, zoodat de Amsterdamsche langzamer, de Dordsche spoediger verhardt.

4°. Dat dit verschil op de dertiende week geheel is weggenomen, en zoo het gerekend mag worden, alsdan nog te bestaan, zulks ten voordeele van het Amsterdamsche Cement verkeerd is

5°. Dat het gevoelen, als of eene metsel-specie, uit Cement gevormd, zes weken behoorde onder water te staan, om eenen genoegzamen graad van versteening te verkrijgen, geheel ongegrond is.

6°. Dat immers de onderlinge zamenhechting van Cement en

en Steen veel sterker is bij droog gehoudene proeven, dan bij zoodanige, als gedurende hetzelfde tijdsverloop, onder water gestaan hebben.

7°. Dat het echter zijne nuttigheid heeft bij het onderzoek naar de deugdelijkheid van eenige Cementstoffen, ze onder water te zetten en na een' bepaalden tijd, bij voorbeeld van zes weken, den graad van zamenhang en verharding te beproeven.

8°. Dat de gewoonlijk gebruikt wordende evenredigheid van vijf deelen Cement en zes deelen Steenkalk zeer goed aan het oogmerk voldoet.

9°. Dat, integendeel, het bijvoegen van Zand of het vermeerderen van den Steenkalk, hinderlijk is aan de kracht van zamenhechten.

10° Dat evenwel, hoe sterk het Cement zich met de Steenen moge vereenigen, de onderlinge zamenhang van deszelfs deeltjes altijd grooter is, dan die, waardoor het op de oppervlakte der Steenen gehecht wordt.

Ten gevolge van dezen gunstigen uitslag der gemeene proeven en gedane navorschingen, werd den Heeren DE BUIJS ASSCHENBERG en der Wed. CASIUS *en* ZONEN, een uitsluitend Octrooi verleend, voor den tijd van vijftien jaren, op het vervaardigen dier metselspeciën van beklonken molen-klei uit het IJ, en aan alle hoogere en lagere Staatsbeambten gelast, tot het vervaardigen van alle publieke waterkeeringen, sluizen of welke andere waterdigte werken, gebruik te doen maken van het geoctroijeerde Amsterdamsch Kunst-Cement.

Het diep ingewortelde vooroordeel, en welligt ook eigen inzigten, bleven intusschen het algemeen gebruik van dit nuttig Inlandsch voortbrengsel, tegenwerken; men liet zelfs niet na, het verdacht te maken van schadelijkheid, in de aanwendingen voor waterdigte werken, en trachtte, door het inwinnen van nadeelige bescheiden, deszelfs verder gebruik te weren.

In eene zaak van zooveel belang, kon het Gouvernement niet ongemoeid blijven; het Ministerie van Binnenlandsche Zaken, aan welke het toezigt over de Fabrijk van geoctroijeerde Kunst-Cement was verbleven, en dat van den Waterstaat, hetwelk bij deszelfs deugdelijkheid zulk een onmiddellijk belang had, trokken beiden zich deze zaak ten ernstigste aan.

De Eerste Klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut werd, bij opvolgende Missiven, bekend gemaakt met den staat van twijfel, waartoe eene reeks van klagten de bruikbaarheid van het Amsterdamsch Kunst-Cement gebragt had.

Bij het Ministerie van den Waterstaat, waren uit zestien verschillende dépots, zoo van 's Lands werken als van particuliere Steenkoopers, Monsters van geoctroijeerd

Amſterdamsch Kunst-Cement ontboden en ontvangen; het kwam 'er op aan, met deze Monsters opzettelijke proeven te nemen. En aan wien zoude men haar geſchikter hebben kunnen opdragen, dan aan diezelfde Maatſchappij, welke zich, in het jaar 1809, daarmede op zulk eene beſlisſende wijze had onledig gehouden.

De Eerſte Klasſe ſtelde zich dan ook, op gedaan verzoek van beide de Ministeriën, ten doel, op de meest geſtrenge wijze verzekerd te worden van de deugdzaamheid, of van het valſche der ingebragte bezwaren. Zij droeg deze moeijelijke taak op aan hare Leden de Heeren G. Vrolik, A. Paets van Troostwijk en J. Blanken Jansz., waarbij, op derzelver uitdrukkelijken wensch, de Vierde Klasſe den Hr. J. van Westerhout gevoegd heeft.

Deze Gecommitteerden kwamen onderling overeen, alvorens eenige proefnemingen aantevangen, zich te verzekeren van een Monster Kunst-Cement, dat onmiddellijk uit de geoctroijeerde Fabrijk genomen was. Een der Leden belastte zich met de bezorging van dit Monster, zonder dat de Fabrijkanten daarvan vooraf eenige kennis zouden bekomen hebben. Zulks had werkelijk plaats. Men verkreeg op deze wijze nog twee Monsters, een uit het zoogenoemde zifthok, een ander uit het Magazijn.

Om met gelijke voorzorg alle proeven aantevangen, dreef men de onderſcheidene Monſters Kunst-Cement door een en dezelfde Zeef, die voor iedere ſoort behoorlijk werd ſchoon gemaakt. Door deze Zeef ſchudde men ook den Steenkalk. Men had in voorraad gezorgd, dat een genoegzaam aantal Vechtſche grijze Bakklinkers op hunne kanten geſlepen werden, om in beugels te kunnen gevat worden, wanneer men derzelver zamenhang wilde beproeven.

Gecommitteerden waren overeengekomen, om den graad van zamenhang, op drie onderſcheiden tijden te beproeven, en wel, indien zulks mogelijk was, na de tweede, tiende en dertiende week; zes paar Steenen voor ieder Monster Kunst-Cement werd beſtemd tot het doen der proeven, waarvan men telke reize twee paar zou onderzoeken. Men had dezelve, den dag vóór het metſelen, in water afgeboend, om alle onreinheid en zandig gruis van de oppervlakten te weren en vervolgens winddroog laten worden. Men voorzag zich van twee kalkbakken, om den een te kunnen ſchoonmaken, terwijl de andere tot het metſelen gebruikt werd. De overige werktuigen waren insgelijks ſchoon en zuiver.

Op den 1ſten Januarij 1816, mengde men van elk Monſter Kunst-Cement, vijf maatjes met zes maatjes Steenkalk ondereen, en bewerkte dezelve, onder het voorzigtig bijvoegen van regenwater, zoo lang, tot alle onderſcheid van Cement en Kalk volkomen verdwenen en de ſtof zel-

ve

ve een goed beslag geworden was. Nu bestreek men beide Steenen met het bereide mengsel, tot dat de afgeslepen kanten door het Cement behoorlijk gedekt waren, legde, op den ondersten Steen, eene dunne laag Cement en drukte den bovensten, gelijkmatig, op hetzelve aan, deze zoo lang daarop inwrijvende, tot men konde verzekerd zijn, dat de Steenen goed aan elkander verbonden waren; het weinigje Cement, dat, staande de bewerking, tusschen de voegen was uitgeperst, werd met een hoekertje voorzigtig weggenomen, en daarmede de metselproef besloten.

Drie dagen daarna, bragt men een en vijftig paar der gemetselde Steenen onder regenwater; twee en veertig paar werd onder water gezet, nadat het vijf dagen, en nog twaalf paar, nadat het zes dagen was gemetseld geweest; elk paar was zoo geplaatst, dat zij elkander niet konden drukken; op den vijftienden en zestienden dag, nadat de metselproeven onder water gezet waren, bepaalde men zich tot het onderzoek van haren zamenhang. Men schoof, gelijk, in het Verslag van den Jare 1809 breeder omschreven is, over de schuins afgeslepen kanten van al de zamenverbonden Steenen, eenen ijzeren beugel, zoodat aan den boog des bovensten beugels, de toestel kon opgehangen, en, aan den haak des ondersten, eene schaal aangeslagen worden. Deze schaal nu, onder de noodige voorzorg stukswijze met gewigt belastende, vond men, dat nu reeds een aanmerkelijke graad van vasthechting plaats had, zijnde 'er in ééne proef 298¼ Pond noodig, om dien zamenhang te verbreken. De overige droegen ook reeds zwaar gewigt, vóór zij tot loslating konden gebragt worden. Het Cement was in het algemeen vrij droog en hard, zoodat de eerste proeven geen ongunstig vooruitzigt openden. Die onderzocht werden, nadat zij tien weken onder water gestaan hadden, stelden dit uitzigt geenszins te loor. Eene proef, behoorende tot het Cement der werken der Inundatie-sluis aan de Bakkers-kil, droeg 800¾ Pond, alvorens de metselspecie zich los liet van de oppervlakte der Steenen. De andere proeven voldeden insgelijks, doch niet allen in gelijken graad; eene waarneming, die door Gecommitteerden ook gemaakt was, bij hunne eerste proeven op den graad van zamenhang, en toen reeds niet onopgemerkt gelaten werd, maar eene geschikte aanleiding gaf tot het ontwerpen van nieuwe proeven, waarvan straks nader.

Het Cement was droog en hard; deszelfs oppervlakte, daar waar het van Steenen was losgeraakt, eenigzins gedrukt met steenstof, zoodat, voor een groot gedeelte, niet het Cement, maar het zamenstel der Steenen zelf scheen te hebben losgelaten.

(*Het Vervolg en Slot in het eerstvolgend* N°.)

GE-

GESCHIED- EN LETTERKUNDIGE ANECDOTEN.

Twee opmerkelijke Mandaten van de Aartsbisschoppelijke Kanselarij te Napels.

De Aartsbisschoppelijke Kanselarij te Napels heeft twee Mandaten door den druk gemeen gemaakt, welke, daar zij in 't geheel niet naar den geest des tijds zijn, door de Regering zooveel mogelijk opgekocht en vernietigd worden. Het eerste stuk is gerigt aan de Biechtvaders, en behelst eene lijst van die zonden, voor welke slechts de Aartsbisschop alleen absolutie geven mag. Men vindt daaronder: de zulken, *die naauwe Broeken* dragen, de Kleêrmakers, die ze gemaakt en de Kooplui, die ze verkocht hebben, welke niet, dan nadat zij twee maanden teekenen van verbetering gegeven hebben, en behalve *in articulo mortis* niet geabsolveerd mogen worden. Ook de vrouwen, die te korte mouwen dragen, worden hiermede onder begrepen. De Paragraaf, die dit vaststelt, luidt in 't oorspronkelijke woordelijk als volgt:

,, *Sacramenti poenitentiæ Ministri deprehendentes mulieres, quae ornatus gratia pectore vel sinu vel brachiis supra cubitum detectis sese conspiciendas dederint, nec non viros, qui induerint* femoralia *tam arcta, ac inhoneste composita, ut naturalem pudorem laedant; ac demum sartores, qui ea efformaverint, eorumque venditores, illos non absolvant, nisi dederint per duos menses certa ac indubia constantis suae emendationis signa; exceptis solum utriusque sexus graviter infirmis; reservata nobis tantummodo eos absolvendi facultate, eandemque facultatem aliis concedendi ante id tempus, si circumstantiae ac probata emendatio postulaverit!* ,,

Het tweede Mandaat is tegen de Mutsen en Hoeden der Vrouwen. Hier komen eenige fraaije en ware gezegden in voor; b. v. wanneer men zich tot God wendt, rukt men zich los van de aarde, en versmaadt de ijdelheden en aanlokselen der wereld, welke men reeds bij den doop vaarwel zegde. Wie om genade-

bidt

bidt, moet zich voor dien vernederen, van welken hij genade hoopt te erlangen. — Derhalve moeten diegenen, welke om de opgegevene redenen ter kerke gaan, in hun gedrag, houding en kleeding, bescheidenheid zedigheid en gepasten ernst van geest aan den dag leggen. Het hoofdtooisel van den Hoed wordt nu verklaard in de kerk onbetamelijk te zijn (*indecentissima ac scandalosa.*) De Hoed, heet het verder, is een teeken der heerschappij. In het oude Rome mogten de slaven geenen Hoed dragen, en in de tegenwoordigheid Gods zijn wij oneindig minder dan slaven. In 't algemeen is het reeds een teeken van eene slechte opvoeding met den Hoed op het hoofd in iemands huis binnen te komen, nu zijn de Tempels Gods huizen, zoude eene vrouw dus wel kunnen zeggen, dat zij wel opgevoed is, wanneer zij met gedekten hoofde het huis van den Koning der Koningen ingaat? — Eindelijk wordt ieder Dame ten strengsten verboden, met den Hoed op het hoofd, dezelve moge dan met vederen gesierd zijn of niet, in de kerk te komen. — Dit Mandaat is gedagteekend 26 Mei 1816.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

PARYS *den 5den Februarij.* Den 23sten Januarij, omstreeks 10 ure des avonds, heeft men te Limoges eene ligte Aardschudding gevoeld, die 5 à 6 seconden duurde. De lucht was sedert eenige dagen mistig en stormachtig geweest. Dit zelfde verschijnsel heeft dien dag, op hetzelfde uur, te Gueret ten Noord-Oosten van Limoges, en op den afstand van 15 mijlen plaats gehad.

HAARLEM. Na de mededeeling van onderscheidene blijken der gematigde luchtsgesteldheid van dezen Winter, in N°. 6, vernamen wij, dat 1817 daarin niet alleen 1796 evenaart, maar overtreft, daar reeds op den *eersten Januarij dezes jaars Versche Grasboter* zou zijn ten geschenke gegeven; dit nader onderzoekende, hebben wij het volkomen met de waarheid overeenkomstig bevonden en zijn in staat gesteld te berigten: „ dat gedurende den ganschen Winter zes Koebeesten op een stuk land, gelegen op *Roose-Steyn* te Velzen, hetwelk aan den Heer J. G. MICHAEL toebehoort, gegraasd hebbbende, de eigenaar dier Koe-

Koebeesten CASPER VAN WIENEN, zijnde een boerenarbeider, in een huisje van den Heer GOLL VAN FRANKENSTEYN wonende, dat op een ſtuk gronds, *Tols-Duyn* genaamd, ſtaat, op den eerſten Januarij 1817 twee halve kop Boter, van de melk dezer beesten gekarnd, aan gemelden Heere MICHAEL ten geſchenke heeft gegeven; de Boter was even zoo ſmakelijk, als die, welke in Augustus, September en October bij ons in 't algemeen vervaardigd wordt."

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Febr.	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
12	29. 4¼	34	Z.	harde wind; voormidd. ſneeuw;
	29. 2¾	42½	W. N. W.	verder een weinig regenbuijen;
	29. 6¼	39	N. W.	's avonds ſtormachtig.
13	29. 8	39	W. N. W.	voormidd. omtrent betrokken;
	29. 8	43	W. t. Z.	verder regenachtig; 's avonds
	29. 5¾	47	Z. W.	harde wind: 's nachts harde regen;
14	29. 3¾	42	W. N. W.	's morgens regen;
	29. 4¼	43	——	verder bewolkt;
	29. 6½	42	N. W. t. W.	's avonds harde wind.
15	29. 6½	42	Z. t. W.	zeer windrig; voormidd.
	29. 4½	41½	Z. W. t. Z.	ſtofregen; verder bewolkt;
	29. 3¾	44½	W.	's avonds harde wind: (*)
16	29. 4½	41	N. W.	bewolkt; omtrent helder;
	29. 6	44½	——	voormidd. ſtormachtig;
	29. 8½	42½	——	verder harde wind.
17	30. 0	39½	Z. W.	's morgens bewolkt;
	29. 9½	46½	——	verder betrokken;
	29. 9½	46	——	zeer windrig.
18	30. 1	46	W. Z. W.	voormidd. meest omtrent helder;
	30. 1¼	49	——	verder betrokken: namidd. regen
	30. 2	47½	Z. W.	met harden wind; 's av. ſtormachtig.

(*) 's Nachts zware ſtorm, regen- en hagelbuijen met donder en weêrlicht.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLIJSTEN.

Voorbeeld van hoogen Ouderdom.

SCHIEDAM *den* 11 *Februarij.* Eene zeldzame gebeurtenis, zoowel elders als in ons Vaderland, had alhier op gisteren plaats. MARIA BUSCHER, Weduwe REINIER KLYPOOT, geboren te Beckum, in het jaar 1711, vierde het *honderd en zesde* Verjarings-feest hares zoo lang gerekten levens. Na op eergisteren een kind van eenen harer kleinzonen ten Heiligen Doop te hebben gehouden, communiceerde zij, als behoorende tot de Roomsch Catholijke Gemeente

te, in den morgen zeer godsdienstig; ontving in den voormiddag de bezoeken van onderscheidene personen van alle standen; begaf zich op den middag naar de Pastorij, en van daar naar een Logement, waar zij hare, zoo eigene, als aangehuwde Kinderen en Kindskinderen, met uitzondering van nog eenigen, ten getale van 74, door haar, op den zoo burgerlievenden last, als gulle verzorging van Heeren Burgemeesteren dezer Stad, tot een Feestmaal uitgenoodigd, volvrolijk ontmoette. Ook hare buren hadden zich beijverd, om, door het stellen van eene schoone Eerpoort aan hare woning, die des avonds fraai verlicht was, haar ter dezer, zoo heugelijke, gelegenheid hunne hulde te toonen.

De honderd en zesjarige vrouw geniet onder, 's Heeren zegen, hoezeer 16 kinderen gebaard hebbende, en na reeds tweemaal in vergevorderden ouderdom hevige aanvallen van beroerten gehad te hebben, bij nog buitengewone geest- en ligchaamsvermogens, de meest gewenschte gezondheid.

BEKENDMAKINGEN.

*** JOHs. VAN DER HEY, Boekverkooper te Amsterdam geeft uit:

XXII. SCHOOLGEZANGEN VOOR DRIE STEMMEN, DIENENDE TOT DAGELIJKSCH GEBRUIK BIJ HET AAN- EN UITGAAN DER SCHOOL, EN BIJ BIJZONDERE GELEGENHEDEN; *door* H. POLMAN Az. *Onderwijzer in de Bijbelsche Geschiedenis en Zedekunde aan het Koninklijk Instituut ter aankweeking van Schoolonderwijzers te Haarlem.* Met een Voorberigt van P. J. PRINSEN, *Directeur en Onderwijzer van het genoemde Instituut.* — De Prijs is 6 Stuivers en bij getallen tot minder prijs.

Met dit Werkje wordt den Onderwijzeren een Stel Gezangen aangeboden, waarin de Woorden en Melodiën, zoowel als de zetting der partijen medewerken, om dezelve te onderscheiden van alle tot hiertoe uitgegevene Schoolgezangen, waardoor zij eenig in hunne soort zijn.

*** Aan Ouders of Voogden, wier Zonen of Pupillen tot de Studiën worden opgelegd, en die verlangen, dat dezelve, eer zij de Akademische lessen waarnemen, eenige voorafgaande kundigheden, in die wetenschappen ontvangen, over welke zij dadelijk bij hunne komst op de Hooge Scholen de Collegiën moeten bijwonen, zoo als de Medicijnen, de Mathesis, Natuurkunde, Pharmacie enz; — wordt eene geschikte gelegenheid daartoe aangeboden op een Instituut in een aanzienlijke Stad in Holland. —

land. — Gezegde Instituut bepaalt zich slechts tot weinige Leerlingen, en is alléén tot zoodanig eene opvoeding ingerigt. — Die verlangt nader met de Conditiën bekend te zijn, addresfere zich met vrachtvrije Brieven aan de Boekverkoopers VAN WESTERKAPPEL en GROENENDYK te Rotterdam, onder Letter A.

UIT DE HAND TE KOOP

De uitmuntend fraaije Verzameling van Vreemde en Engelsche Insecten, van wijlen den Heer JOHN FRANCILLON, gewoond hebbende te *Londen*, Norfolkstreet N°. 24. Strand.

Dit algemeen zeer beroemd Kabinet bevat meer dan Acht Duizend Voorwerpen, waaronder de *Scarbaeus Kangaroo* uit Braziliën en eenige menigte andere Zeldzaamheden. Elke Lade van het Kabinet is van verschillend Hout, uitnemend fraai gewerkt, en vormt dus tevens eene rijke Verzameling van de meeste soorten van Houten.

Wanneer voor den eersten Maart aanstaande, geen aannemelijk bod voor dit kostbare Kabinet gedaan is, zal het op den 21sten Mei dezes Jaars bij gedeelten publiek worden geveild, in de Verkoop-zalen van de Hn. KING *Coventgarden.* Ook zullen nog op den 24sten dierzelfde Maand in hetzelfde Locaal publiek bij gedeelten worden geveild de volgende Kostbaarheden, mede door den Hr. JOHN FRANCILLON nagelaten, als:

Dertig Kastjes Duplicaten van Insecten, waaronder eenige zeer fraaije, voornamelijk Buitenlandsche voorwerpen.

Negentien Deelen in Quarto, bevattende eene rijke Verzameling van 2163 Afbeeldingen van Amerikaansche Insecten, Vogelen, Planten enz.; naar 't leven geteekend door JOHN ABBOTTS te *Savannah*, zeer net gebonden in fraaije rood Maroquine-banden. Alsmede nog 318 losse Teekeningen, alles te zamen eene zeer belangrijke en complete Beschrijving der Natuurlijke Historie voor deze vakken uitmakende.

Verder eenige der beste Werken over de Natuurlijke Historie, als: CRAMER *Papillons Exotiques*, ERNST *Papillons d'Europe*, ROESELL, DRURY, OLIVIER, LYONET, DONORAW, enz.

En eindelijk zeven Stuks zeer fraaije Groepen van opgezette Vogelen, Chineesche in 't zilver gewerkte Vruchten onder glazen Stolpen en vele andere uitmuntend net bewerkte Voorwerpen.

TE HAARLEM, BIJ A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 9. *Vrijdag den 28sten Februarij.*

BERIGTEN.

PETERSBURG. De Dichter SCHUKOWSKY, gepensionneerd Kapitein, heeft, behalve een pensioen van 4000 Roebels, als een bewijs van de welwillendheid des Keizers jegens hem, een' Brillant-ring, met het Naamcijfer van Z. Keiz. M. voorzien, ontvangen.

LONDEN *den 24 Januarij.* Er is, dezer dagen, alhier het eerste Nummer in het licht gekomen van een nieuw Tijdschrift, getiteld de *Correspondent*, waarvan men het eerste denkbeeld verschuldigd is aan twee Letterkundigen, zijnde de een een Franschman en de ander een Engelschman, en die het edel ontwerp gevormd hebben, om hunne wederzijdsche natien in staat te stellen, om elkander beter te leeren kennen, en gevolgelijk meer te achten. De grondleggers van dit Letterkundig verbond hebben hunne vrienden uitgenoodigd, eene bijeenkomst bij te wonen, welke te Parijs moet gehouden worden, en zij hebben de onderscheiden onderwerpen bekend gemaakt, die in hunne Correspondentie zullen behandeld worden. De aanzienlijkste personaadjen der beide natien zullen in dezelve eene groote rol spelen.

Op de lijst van diegenen, welke hun aandeel geleverd hebben voor het eerste Nummer vindt men, voor Frankrijk, de namen van de Heeren DE CHÂTEAUBRI-

ANT, DE MONTMORENCY, DE ST. VICTOR, D'ESPINOUSE, en, voor Engeland den Heer SOUTHEY, *Poeta laureatus;* den Heer JACOB, laatstelijk afgevaardigde in het Parlement, voor de ſtad Yarmouth en Doctor STODDART, Uitgever van het Werk.

BRUSSEL. De Kunstſchilder ODEVAERE aan Z. M. den Koning van Pruisſen zijne fraaije Afbeelding van Z. K. H. DEN PRINS VAN ORANJE hebbende toegezonden, heeft van dien voorſtander der Schoone Kunſten, met een' hem vereerenden Brief, eene gouden Medailje ten geſchenke ontvangen, vertoonende aan de eene zijde het Portrait des Konings en op de keerzijde het Zinnebeeld van Pruisſen.

DORDRECHT *den* 15 *Februarij.* Op den 1ſten December ll. overleed alhier de Heer HERMAN HERING, een grijsaard van ruim 88 jaren, een man niet minder achtingwaardig om zijnen zoo hoogen ouderdom, als om den lust, den ijver en de onvermoeide werkzaamheid, waarmede hij, van zijne vroege jeugd af aan, de onderſcheidene vakken der *Pharmacie* beoefende; — die zich geene gelegenheid ontſlippen liet, om zijne reeds verkregene kundigheden hoe langs hoe meer uittebreiden; — die noch moeite ontzag, noch kosten ſpaarde, om van alle, in dat zijn geliefdkoosd vak, voorkomende nieuwigheden en ontdekkingen gebruik te maken, dezelve te onderzoeken en aan den toetsſteen zoo der Theorie als der Praktijk te onderwerpen en te beproeven; — Ja, die eindelijk op zijn 70ſte jaar geen' dag, geen uur verzuimde, om zich in de nieuwe of *Lavoiſieriaanſche*-Chemie te oefenen, niet alleen, maar om zich dezelve volkomen eigen te maken; eene poging, inderdaad, waarin hij, ſchoon voor zijnen ouderdom onberekend ſchijnende, echter tot verwondering van alle kunstgenooten, die hem, in dat opzigt van nabij hebben mogen leeren kennen, zoo gelukkig is geſlaagd en zulke vorderingen heeft gemaakt, die velen, van der jeugd daartoe opgeleid, zouden kunnen beſchamen, en waarvan hij, bij vele voorkomende gelegenheden, de doorſlaandſte blijken en bewijzen aan den dag gelegd heeft. Van derzelver inſtelling af was hij Lid van de Provinciale Commisſie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt over Zuid-Holland, alsmede van de Plaatſelijke Commisſie van Geneeskundig Toevoorzigt alhier.

STAATS-

STAATS-HUISHOUDKUNDE.

HAARLEM. Met de plaatſing van den onderſtaanden Brief meenen wij onzen Lezers geen' ondienst te doen, daar het onderwerp belang moet inboezemen aan allen, die de Belastingen uit een Vaderlandlievend en Staatshuishoudkundig oogpunt beſchouwen.

Aan den Heer REDACTEUR van den *Algem. Konst- en Letterb.*

Mijn Heer!

Uw Weekblad is een overbrenger van waarheid en deugd. Er is thans eene Vraag aan de orde van den dag, waaromtrent het een pligt is, inlichting tot het kennen der *waarheid* te geven. Ten dien einde zende ik UwEd. den nevensgaanden Brief, met verzoek om denzelven door uw geacht Weekblad ter kennisſe van uwe Lezers te brengen. Ik volharde met achting

UwEd. beſtendige Lezer.

Mijn Heer!

Op uwe Vraag dient, zoo kort mogelijk, dit Antwoord. Onder de algemeene vooroordeelen heeft de weërzin tegen Belastingen, van welken aard ook, eene voorname plaats; deze weërzin is zooveel te meer berispelijk, als alle ware Vaderlanders overtuigd moeten zijn van derzelver volſtrekte noodzakelijkheid. Men kan de wijze van heffing; en in zooverre, eene voorgeſtelde Wet afkeuren; maar ſpotternij, uitfluiting, (*perſiflage*) komt in ernſtige voorwerpen, in het behandelen van de dringende belangen van het Vaderland, in achtbare Staats-Vergaderingen, even min als in het Godsdienſtige te pas, en bewijst hoegenaamd niets, daar niets gemakkelijker valt, dan het ware, het gewigtige, het belangrijkſte in een belagchelijk licht te ſtellen. Wie herdenkt hier niet de ſpotternijen van VOLTAIRE met de ernſtigſte ſtellingen van den Godsdienst? En wat hebben die afgedaan?

De belastingen, welke wij nu beoogen, zijn de thans plaats hebbende regten van Succesſie in het Noorden, en van Overgang van Nalatenſchappen in het Zuiden van ons Rijk: waaromtrent een ontwerp van eene nieuwe algemeene Wet, onlangs, gelijk bekend is, verworpen is, en hier uit eene Vraag ontſtaan: „ Is men dan nu, in den tegenwoordigen toeſtand van „ zaken, voor en al eer eene nieuwe Wet tot ſtand „ kome, die regten verſchuldigd, of niet?" Velen ontkennen zulks, maar wat zegt de waarheid, en de belangen van den Staat of het Rijk, die tevens de belangen van alle ingezetenen zijn? Wat zeggen de Wetten, en derzelver gegronde zin en uitlegging? Laten wij dit eens onderzoeken.

Zij, die, ook ter goeder trouw, meenen, dat intusſchen geene der genoemde belastingen nu plaats hebben, gronden zich hierop:

Vooreerst op de Wet van 11 Febr. 1816 die Art. 24 zegt: *Het regt op den Overgang van Nalatenſchappen, welke thans in de Zuidelijke Provincien beſtaat, blijſt gedurende het jaar 1816 op den tegenwoordigen voet. De belastingen op het regt van Succesſie.... voor de Noordelijke Provincien, zullen gedurende het jaar 1816 binnen dezelve Provincien blijven geheven worden.*

Ten andere op de Wet van den 28 December 1816, welker Art. 12 zegt: *Het regt van Succesſie zal, ter voldoening aan* Art. 25 *der gemelde Wet van* 11 *Febr.* 1816 *op eenen algemeenen voet alom worden ingevoerd, en geheven in dier voege, als zulks bij eene daartoe uitttevaardigen ſpeciale Wet zal worden verordend.*

Zie daar, zegt men, de eerſte Wet zegt uitdrukkelijk: *Dat gemelde regten, gedurende het jaar* 1816 *zullen blijven geheven worden.* Derhalve (voegt men willekeurig daarbij) *zullen die regten in* 1817 *niet worden geheven.* Maar dit ſtaat 'er niet: en gaat dit *argumentum a contrario* wel door? Hij, die zegt, ik zal mijne Buitenplaats *gedurende* 1816 *laten blijven*, dat is, *niet ſloopen*, zegt die, of verbindt zich die, om in 1817 *die wel te ſloopen?* Is dit eene gezonde *Logica?* Is dan alle ſtelling eene ontkenning; of alle ontkenning een ſtelling in het tegenovergeſtelde, of omgekeerde geval? Hij, die belooft het *à depoſito* geld in

in 1816 te laten blijven, verbindt die zich volſtrekt, om het in 1817 niet te laten blijven, dat is, op te zeggen? Even min zegt de wet, met deze woorden: *De vorige regten zullen in* 1816 *blijven*, dat die regten in 1817 in alle gevallen niet zullen blijven, dat is, zullen ophouden. Zij zegt alleen, dat zij in 1816 niet zullen ophouden, en blijft in 1817 in haar geheel. De beroemde WOLF noemt dit in zijne Logica §. 649 een *Sophisma* uit de omkeering van eene bepaalde ſtelling geſproten. Men zegt en ſtelt te regt: *Een zeker mensch is niet geleerd.* Maar zegt men even zeer te regt, bij omkeering: *Een zeker geleerde is geen mensch?* Kan men, uit de ſtelling: *Een ſteen, van de hoogte geworpen, heeft eene ſnelle beweging* bij omkeering beweren, dat al wat van eene hoogte geworpen wordt, een ſteen is? Even min kan men uit de ſtelling der Wet: *Gemelde regten zullen in* 1816 *geheven worden*, beſluiten: Derhalve *zullen zij in* 1817 *niet geheven worden.* Dit heeft de Wet niet gezegd; dit kan niemand, volgens eene gezonde redeneerkunde, uit het gezegde der Wet, afleiden.

Ja maar, werpt men tegen, Art. 25, in 't tweede lid, zegt in alle gevallen *zal het regt van Succesſie met* 1 *Januarij* 1817 *op eenen algemeenen voet worden ingevoerd en geheven.* Maar zegt dan dit Artikel wel: *zullen de vorige regten in* 1817 *ophouden?* Dit ſtaat 'er niet; dit zou wel een *gevolg* zijn van die nieuwe Wet, indien die het regt van Succesſie op eenen algemeenen voet zoude hebben ingevoerd; maar die nieuwe Wet is 'er niet; zij was wel gehoopt, en vooronderſteld; maar (zoo als het dikwijls gaat met de menſchelijke zaken) zij is niet tot ſtand gekomen. Hoe kan men dan het ophouden der oude regten, welke klaarblijkelijk ſlechts een *gevolg* van eene nieuwe beſtaande Wet moest zijn, hoe kan men dit gevolg, dit uitwerkſel, dit *effect* van eene oorzaak, ſtaande houden, daar de oorzaak van dat *effect* niet aanwezig is? Is het dan geene bekende ſtelregel meer, of is die afgeſchaft: *Nullus effectus ſine causſa?* Het bijgebragt Art. 25 zegt dus niets anders, dan een toekomend, een voorgenomen, een gehoopt *factum*, hetwelk, indien gebeurd was, bij noodzakelijk *gevolg* als dan de oude regten zoude hebben weggeſchoven en vernietigd, gelijk alle latere Wet eene vorige, met de latere ſtrij-

 den-

dende, te niet doet, maar niet tot ſtand gekomen, niet aanwezig zijnde, kan zij geene *gevolgen* daarſtellen, kan zij de vorige regten niet vernietigen: *Non-entis nullae ſunt affectiones*, is ook een aller bekendst *axioma*.

Nog meer: Is wel het oogmerk der aangehaalde Wetten van Februarij en December 1816 geweest; ja, kon dat wel geweest zijn, om, onverſchillig, of 'er eene nieuwe Wet zoude geboren zijn, of niet, de oude regten te doen ophouden? geeft dan de Wet van Februarij niet uitdrukkelijk in de inleiding, haar doel met deze woorden te kennen: *Dat de lasten en voordeelen voor alle onze onderdanen, zonder onderſcheid, gemeen gemaakt worden?* Kan dit zeggen, kan dit den wil aanduiden, dat die lasten, zonder door andere vervangen te worden, evenwel zouden ophouden? Het voortduren der oude Wetten, zonder eene nieuwe, was hier van zelve blijkbaar, maar wordt, ter voorkoming van misvatting, uitdrukkelijk bevolen; en om welke reden? niet, om die immer zonder eene nieuwe Wet te vernietigen, maar alleen: *omdat de mogelijkheid niet daar is, om zoodanige gemeenmaking oogenblikkelijk tot ſtand te brengen*, (dit zijn de eigen woorden), terwijl men vertrouwde, dat de nieuwe Wet met 1 Januarij 1817 zou kunnen plaats hebben. Dus was het oogmerk, en kon ook niet anders zijn, dan dat de oude regten, tot het tijdſtip van de nieuwe algemeene Wet, zouden blijven. De woorden dan van *primo Januarij* 1817 duiden niets hoegenaamd anders aan, dan de hoop, dat alsdan eene nieuwe Wet zoude aanwezig zijn, welke de oude regten, de vorige Wetten, noodwendig zoude wegſchuiven en vernietigen; maar geenszins eene ſtellige verklaring, dat eene niet aanwezige Wet, eene niet beſtaande, een *non-ens* dit zoude uitwerken, hetwelk waarlijk eene ongerijmdheid is.

Het is dus allerzekerst, dat het bevel van *voortduring der oude regten gedurende* 1816 op deze vooronderſtelling rust, dat met 1817 eene algemeene nieuwe Wet zou plaats hebben. Nu leert ons de groote 's Gravensande in zijne *Log.* §. 846. alsmede Wolf §. 648. dat het eene groote dwaling is, dat men iets, hetgeen *op eene vooronderſtelling*, dus bepaald, (Hypothetisch) gezegd is, opvat en uitlegt als of het onbe-

be-

bepaald (Abfolute) gezegd is. De toepasfing is deze. Men kan het zeggen de Wetten van 11 Februarij en 28 December 1816 *de oude regten zullen gedurende* 1816 *blijven*, geenszins aldus opvatten, *zij zullen volftrekt alleen in* 1816 *blijven en, om 't even, of de voorondersteldc en gehoopte nieuwe Wet plaats hebbe, of niet, niet langer blijven dan in* 1816. Heeft dan de Wet van 28 December 1816 niet tot opfchrift deze woorden: *Tot regeling der middelen om de Staatsuitgaven van* 1817 *te beftrijden?* En zal men dan die woorden willen uitleggen, ter opheffing en vernietiging der Succesfie en Overgang-regten, en zulks tegen den uitgedrukten wil van Art. 12 van de Wet van 28 December 1816?

Er is dan, inderdaad geen twijfel over de meening, doel en het oogmerk der Wet. — Ja maar, (werpt men tegen) waarom niet duidelijker gefproken? — Vooreerst, het hapert hier aan de Wet niet, maar, gelijk gebleken is, aan de verkeerde *Logica*, aan de ongegronde gevolgtrekkingen. Ten andere, was 'er eene duisterheid in de Wet, (die 'er niet is) dan nog heeft CICERO bijna overal, maar bijzonder in zijne Oratie of Pleidooi voor *Caecina*, geleerd, dat de zin en meening der Wet, zelfs boven de woorden, moet gelden. En hiermede ftemmen de Romeinfche Regtsgeleerden volkomen overeen. De L. 10. D. *De Leg.* leert, dat geene Wetten alle *onvoorziene* gevallen kunnen uitdrukken. Is nu het verwerpen van de nieuwe Wet, welke gehoopt werd, geen *onvoorzien* geval? De L. 11. de L. 18. *Eod.* gebieden dat de *Sententia manifesta*, dat de wil moet gelden. De L. 19 *Eod.* dat in twijfel die opvatting moet plaats hebben, die geen gebrek noch ongerijmdheid heeft. Wat ware nu ongerijmder, dan dat men oude fchoenen, zoo als het fpreekwoord zegt, zou willen wegwerpen, aleer men nieuwe heeft? Dan dat men zich in de uiterfte verlegenheid zou willen gebragt zien? De L. 114 D. *De Reg. Jur.* beveelt in twijfel, het *waarfchijnlijke*: wat is nu de waarfchijnlijkfte wil der Wetten? De L. 25. *Eod.* keurt ten hoogfte af, hetgeen tot nut is bevolen, zulks tot nadeel en bederf toetepasfen. Het algemeene van de Succesfieregten, was bedoeld, is van het grootfte nut. Dit was gehoopt maar onvoorzien gemist. Mag men dan de Wetten, die zulks ge-

 hoopt

hoopt en vooronderfteld hebben, uitleggen tot zoolang verderf en nadeel, welk den ftaat in de moeijelijkfte verlegenheid zou brengen, en zulks door verkeerde befluittrekkingen, die de Wet zouden doen zeggen, 't geen zij in 't geheel niet gezegd noch gemeend heeft? Men ftelle eens de mogelijkheid, dat de oude Wetten nu twijfelachtig waren; dat 'er tweederlei opvattingen konden plaats hebben, dan nog moet, volgens de L. 67. D. *De Reg. Jur.* die opvatting ftand grijpen, die met den aard der zaken overeenkomt; en dus niet de opvatting van hun, die zich op fpitsvondige gevolgtrekkingen, die nog daar te boven ongegrond zijn, beroepen. Voeg hierbij de L. 200. *Eod.* En wat is nu billijker? Immers, dat de ftaat geholpen, niet in verlegenheid gebragt worde. z. L. 90. D. *De Reg. Jur.* De L. 100. *Eod.* leert, dat hetgeen door het regt tot ftand is gebragt, door een tegenovergefteld regt wordt te niet gedaan. Maar hier is geen tegenovergefteld regt; deze gehoopte nieuwe Wet is niet geboren. Wij zouden nog eene reeks van wetten en leeringen van de grootfte Regtsgeleerden hier kunnen bijvoegen. Maar het gezegde komt ons voor, allerbeflisfende te zijn, om daaruit dit befluit op te maken: *dat de vorige Regten van Succesfie of Erfopvolging, in het Noorden, alsmede van Overgang van Nalatenfchappen in het Zuiden, blijven voortduren, tot zoo lang, dat de gehoopte Wet van dusdanige algemeene regten, tot ftand zal zijn gekomen, of nadere voorzieningen van den Wetgever zullen zijn gemaakt.*

* * * *

PROGRAMMA

VAN PRIJSONDERWERPEN

DOOR

Den Rector en Senaat der Leydfche Hoogefchool opgegeven den 8ften Februarij 1817.

De Rector en Senaat van de Leydfche Hoogefchool, voldoende aan het Befluit van Z. M. den Koning van 11 Augustus 1815 n°. 14., noodigen alle Nederlandfche Akademieburgers en Kweekelingen der Athenaea uit en roepen

pen hen op, om deel te nemen in den Letterſtrijd tegen het volgend Jaar geopend; ten welken einde zij de volgende Prijsonderwerpen, door de onderſcheidene Faculteiten opgegeven, algemeen bekend maken.

Door de Faculteit VAN DE WIS- EN NATUURKUNDIGE WETENSCHAPPEN worden de volgende Vragen voorgeſteld:

Uit *de Natuurkunde:*

Welke proeven kunnen 'er door middel van het Werktuig, door ATWOOD uitgevonden, te werk geſteld worden, en ter opheldering van welke Natuurkundige ſtellingen dienen zij?

Uit *de Wiskunde*

Verlangt men het zoeken van drie gelijkſoortige en gelijke Pyramiden, een' geregeld ligchaam te zamen uitmakende, welks inhoud gelijk ſtaat aan het ſegment der Aarde, dat men bekomen zou, indien 'er vlak liep over *Leyden*, *Kaap Comorin* en *Canton.*

Uit *de Sterrekunde:*

Wanneer boven de bijzondere vlakken van een *Tetraëdron*, *Hexaëdron* en *Dodecaëdron* regtſtandig een ſtang geplaatst wordt, vraagt men de formule, met welker behulp de punten of kromten kunnen bepaald worden, welke de ſchaduw van den top des ſtangs geworpen beſchrijft, bij den overgang van de Zon uit het eene in het andere teeken (de Breedte der plaats bepaald zijnde op 52° 9′ 26″).

Uit *de Natuurlijke Historie*

Vraagt men de evenredigheid, welke 'er beſtaat tusſchen het zamenſtel en de uiterlijke gedaante der Planten, en dat dezelve door onderſcheiden ſoorten opgehelderd wordt.

Uit *de Scheikunde:*

Wat vermag het licht, om ſommige ten minste der naaste grondbeginſelen van de Planten te vormen.

Door de Faculteit DER BESPIEGELENDE WIJSBEGEERTE EN DER FRAAIJE LETTEREN.

1°.

Men verlangt, dat het grondbeginſel der Zedelijke Wijsbegeerte en van de pligten uit de Wijsgeerige Geſchriften van CICERO zoo ontvouwd worde, dat men over het gewigt van iedere uitſpraak en over de kracht van bewijs kan oordeelen.

2°.

Eene Verhandeling over JOOST VAN DEN VONDEL, als Treurſpeldichter, waarin deszelfs ſchoonheden in dit dicht-

vak ontwikkeld worden, en tevens aangewezen, wat nut hij van de Griekfche en Latijnfche Dichters getrokken heeft.

Door de Faculteit DER GENEESKUNDE.

Welke is de ware leer der Indicatien? Wat draagt de gezonde 'Εμπειρία tot dezelve bij? Welk nut eindelijk heeft zij in de uitkeuze der geneesmiddelen, die onder denzelfden naam, in dezelfde klasfe en dezelfde orde van de *Materies Medica* gewoonlijk gerangfchikt worden?

Door de Faculteit DER REGTSGELEERDHEID.

Daar vele Inlandfche beroemde mannen zich in de laatfte jaren verdienftelijk hebben gemaakt omtrent de ontleding en daarftelling der leer in vele Boeken van CICERO, zoo als SCHOLTEN omtrent de Boeken *de Natura Deorum*; VAN LENNEP *de finibus bonorum et malorum*; ENGELBRONNER *de Legibus*; wordt 'er eene Verhandeling verlangd op dezelfde wijze bearbeid, omtrent het Werk van CICERO *de Officiis*.

Door de Faculteit DER GODGELEERDHEID

Wordt begeerd eene naauwkeurige bepaling wat *Pantheismus* zij; eene juiste onderfcheiding van deszelfs verfchillenden vorm; en eene duidelijken aanwijzing van deszelfs overeenkomst of onderfcheid van het zoogenaamd dogmatisch *Atheismus* en *Fatalismus*.

Aan hun, welke hunne krachten ter bearbeiding van dit onderwerp willen beproeven, zal in meer dan één opzigt de lezing voordeel aanbrengen, zoo van de oudere Schrijvers, als van die uit de lateren, b. v. die van BUHL, JACOBI, HEYDENREICH, HERDER, welke onder andere vooral aangeprezen hebben de geleerde Heeren B. NIEUHOFF, (over het *Spinozisme*, hier en daar, maar bepaaldelijk bl. 308 en verv.) en C. D. BECK (*Comment. Hist. decret. Rel. Chr.* P. 1. S. 1. c. 1. §. 1. n. 7, p. 187 Sq.) waarbij nog gevoegd moet worden F. G. SÜSKIND (*Magaz. für Chr. Dogm. und Mor. etc.* B. XI. p. 143 — 207. B. XII. p. 24 — 163 en B. XVII. p. 1 — 164).

De Verhandelingen moeten in de Latijnfche Taal alleen, en met eene andere hand gefchreven voor den *eerften November* dezes Jaars aan den Hooggel. Heere J. CLARISSE, Secretaris der Hoogefchool, vrachtvrij worden ingezonden. Dezelve moeten met Spreuken geteekend zijn, en voorzien van Biljetten, des Schrijvers naam bevattende en met dezelfde Spreuken van buiten befchreven.

Al hetgeen men voorts bij het dingen naar deze Prijzen moet in acht nemen, is in zijn geheel in het genoemde Koninklijk Befluit te vinden Art. 205 — 213.

HAN-

HANDEL EN ZEEVAART, LANDBOUW, HUISHOUDKUNDE, BEVOLKING EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

Uittrekſel uit het Verſlag der Eerſte Klasſe van het Koninklijk Nederlandsch Inſtituut van Wetenſchappen, Letterkunde en Schoone Kunſten, over het Amſterdamſche geoctroijeerde Kunst-Cement *van beklonken Molen-klei uit het IJ, aan Z. Exc. den Minister van Binnenlandſche Zaken, van den 4den Julij* 1816.

(*Vervolg en Slot van Bladz.* 123.)

De derde termijn tot proefneming tegen de dertiende week bepaald zijnde, kwamen Gecommitteerden nu, tot het onderzoek van den vermoedelijk gevorderden graad van zamenhang, bijeen, en vonden zich over het algemeen in hunne verwachting niet te leur geſteld. Een enkel paar droeg 902¼ Pond, alvorens de zamenhang verbroken werd.

Het Cement was ſteen-hard, droog, deszelfs oppervlakte op de plaatſen, waar het van de Steenen had losgelaten, doorgaans gedekt met ſteenſtof, dikwijls met kleine ſchilfers, zoodat de Steen in zijne eigen zelfſtandigheid ſcheen te zijn uitgeſcheurd, en niet zoo zeer de metſelſpecie afgeſcheiden van deszelfs zamenhang.

Gelijk bij het eerſte en tweede ſtel proeven eene ongelijkheid was opgemerkt in den graad van zamenhang, zelfs tusſchen twee paar Steenen gemetſeld met hetzelfde Cement, zoo ontmoette men dit zelfde verſchil bij deze laatſten. Daar alle proeven, van den beginne af, met gelijke zorg behandeld waren, kon de reden van dit verſchil niet wel gelegen zijn in het Cement. Men kwam op het vermoeden, dat zij in de ongelijkheid der oppervlakten van de gebruikte Steenen te zoeken ware, en beſloot zulks door proeven natevorſchen.

'Er werden dan, uit den Escoſinſchen of zoogenaamden Stoepſteen, zes paren tot de grootte van gewone klinkers gezaagd, en aan de kanten zoo gehakt en geſlepen, dat zij, als naar gewoonte, in den beugel konden gevat worden. Derzelver oppervlakte werd, zooveel mogelijk, glad geſchuurd en daarna zij zelve geheel zuiver tot de proeven gereed gehouden.

Men gedroeg zich overigens, bij deze metſelproeven, overeenkomſtig met hetgeen hier boven is opgegeven; na drie dagen te hebben droog geſtaan, bragt men de Steen-

pa-

paren onder regenwater, en liet ze aldaar rusten tot het einde der vijfde week.

Men ving nu met alle behoedzaamheid aan, den graad van zamenhang te beproeven bij een paar Escosinsche Steenen, en bragt het tot het verbazend gewigt van 850½ pond, vóór de onderste Steen losliet. De laag Cement, die beide Steenen had verbonden, besloeg naauwlijks de dikte van eene lijn, was droog, had wel op onderscheiden punten losgelaten, doch was voor twee derde deelen op den ondersten Steen gehecht gebleven.

Men deed deze zelfde proef op een tweede paar Escosinsche Steenen, en bragt den ballast tot 851½ pond, alvorens het verband losraakte.

Het vermoeden, dat het ongelijk dragen van last, vóór het verbreken des verbands, bij Steenparen gehecht, door gelijke metselspecie, moest afhangen van omstandigheden, waaraan het Cement zelf geen deel heeft, wordt door deze belangrijke proefneming geheel bekrachtigd.

Dat het vermogen van zamenhechting nog veel hooger klimmen konde, dan in voorgaande proeven, bleek duidelijk toen de Escosinsche Steenparen ongeveer twaalf weken onder water gestaan hadden. Immers het verbazend gewigt van 1357½ pond was nu eerst in staat, het verband losterukken.

'Er werden gelijke proeven genomen met een' zeer poreusen, te weten den Vlaamschen gebakken Steen.

De uitkomst dezer proeven was zeer zonderling; schoon volle vijf weken onder water gestaan hebbende, was het Cement geheel week als Klei, en de zamenhang der Steenen zoo los, dat zelfs het gewigt der schaal niet werd gedragen. Op eenen anderen tijd, dezelfde proeven, na insgelijks vijf weken onder water gestaan te hebben, in het werk stellende, werd 'er een gewigt van 482 pond gedragen, voor het verband los raakte. Gecommitteerden hadden, na de eerste proeven met het Kunst-Cement op den Vlaamschen Steen, het van belang geoordeeld, dezelve vergelijkender wijze ook met Dordsche tras te nemen, doch deze hooggeprezene metselspecie voldeed niet aan de verwachting, immers het Dordsche tras was geheel week gebleven en krachteloos.

Het scheelt dus veel, dat men uit deze proeven iets ten nadeele van het Amsterdamsch Kunst-Cement zou mogen afleiden. Zoo 'er iets met zekerheid uit is op te maken, zal het wel dit wezen, dat, voor waterdigte werken, Steenen van een digt zamenstel en groote vastheid de beste zijn, en men alzoo in derzelver keuze zeer behoedzaam moet te werk gaan. Hierop toch komt het gewisselijk niet minder aan, dan op de deugdelijkheid der metselspecie zelve.

Dat, nu het Amsterdamsch Geoctrooijeerd Kunst-Cement

ment voor waterdigte werken volkomen goed is, hebben Gecommitteerden ten overvloede bewezen door een opzettelijk gemetfeld regenbakje, en is bevestigd door de groote Landswerken, die in de laatfte jaren met hetzelve zijn ondernomen.

Doch vooral vindt men deze bevestiging in de vijf groote defenfive Inundatie-Sluizen, welke, in den jare 1815, met den uiterften fpoed, binnen het zeer kort tijdsbeftek van flechts weinige maanden, gebouwd zijn in de hoofd Rivierdijken tusfchen de Lek en den Biesbosch; als eene in den Zuider-Lekdijk aan het Spoel, beneden Cuilenborg, twee in de wederzijdfche Lingedijken boven Asperen, eene in den hoogen Maasdijk boven Woudrichem, en eene in den nieuwen Althenafchen Zeedijk op den Oostelijken oever van de Bakkers-kil.

'Er was immers, blijkens het Proces-verbaal van derzelver opzettelijke infpectien in Bloeimaand des jaars 1816.

1°. Geen fchaduw van het geringfte ontzet, loslating of ontbinding van eenig deel dier Sluizen.

2°. Waren alle deelen van derzelver waterkeeringen, gedurenden den hoogften Rivierftand in de laatfte Wintermaanden, volkomen digt gebleven en werden nu nog alzoo bevonden, bij waterkeeringen van drie, vijf, zes, ja van zeven voeten en acht duimen.

3°. Vertoonden zich de voegen der metfelwerken, die, gedurende den afgeloopen Winter, meesten tijds onder water geweest waren, derwijze verfteend en hard, dat zij voor de fcherpe punt van de voegfpijkers of het mes zeer weinig of niet indringbaar waren, gelijkerwijze de metfelvoegen van de rollaag en vlechtingwerken, die zeer laat in het vorig Herfst-faizoen waren afgewerkt geweest, doch, door dekking met ftroo, zand of aarde voor het uitvriezen bewaard gebleven; terwijl die voegwerken, welke door de vorst befchadigd waren, en, tot weder volzetting en opvoeging, uitgekrabt en uitgehakt zijn moeten worden, overal binnen dezelve bijzonder hard bevonden zijn.

Van geen minder gewigt zijn de waarnemingen en proeven, omtrent de eigenfchappen van het Geoctroijeerd Amfterdamsch Kunst-Cement, bij het aanleggen en opmetfelen der fonderings vloeren van den diepen Pompput tot de Stoom-machine, voor het te ftichten drooge dok, aan het Nieuwe diep. Hierdoor krijgt men een regt denkbeeld van het groot vermogen, dat zelfs het versch gemetfeld Kunst-Cement bezit ter afkeering des waters.

Op Woensdag den 19den Junij des Jaars 1816, bij het maken van fonderingsvloeren, op de aanmerkelijke diepte van 29½ a 30 voeten, onder gewoon hoog waterpeil of volle zee, ontfprongen zijnde een of meer water- en zandwellen, welke dreigden de gemelde fonderingswerken geheel

heel te overstroomen, schoot 'er, na het mislukken van andere pogingen, om deze ramp aftekeeren, niets over, dan, zooveel als tijd en gelegenheid zulks toelieten, in der haast een' ringmuur rondom het geheele werk op te stapelen; dit geschiedde dan ook met het Geoctroijeerd Amsterdamsch Kunst-Cement; het muurtje werd opgetrokken ter zwaarte van $1\frac{1}{2}$ a 2 steenen, met gewone snijdingen nedergaande op de binnenste metselwerken, welke op den ondersten dennen vloer tot tegen de eiken swalpen, ter dikte van 1 a $1\frac{1}{2}$ voet, gedeeltelijk over en aangemetseld waren.

Van de waterdigtheid en sterkte dezer omringing de geheele fondering als in eene kuip omvattende, werd nu alle mogelijke voortzetting des werks geheel afhankelijk. Zij voldeed zoo zeer aan het oogmerk, dat, offchoon de lagen van hetzelve ringmuurtje in en gelijks het water versch opgetrokken waren tot noodwering tegen het sterk opwellend zand en water, men de werkzaamheden binnen hetzelve volkomen konde voortzetten, keerende het water ter hoogte van 2 tot 3 voeten zoo digt en sterk, dat 'er geene doorsijpering hoegenaamd door eene der metsellagen is bespeurd geworden.

En wie, zou na dit alles, dan nog kunnen in twijfel staan, of het Amsterdamsch Geoctroijeerd Kunst-Cement van beklonken Molen-klei uit het IJ, wel die eigenschappen bezitte, welke men verlangt bij eene metselspecie voor waterdigte werken.

Middel tegen de Veeziekte *van den Veearts* VAN CLEEFF.

Door Z. E. den Gouverneur van Zuid-Holland is het volgend Middel tegen de Veeziekte bekend gemaakt, voorgeschreven door den Vee-Arts VAN CLEEFF.

℞ *P. rad. Gentian.*
— — *Torment.*
— — *Galang. min.*
— *Bacc. Junip.*
— *Vitriol. mart. aa.* ℥ 1 β
m. f. pulv.

S. Hiervan 's morgens of 's avonds een tinnen lepel vol, in eene flesch bier gekookt, in te geven.

Terwijl gemelde Heer VAN CLEEFF nog als zeer nuttig aanraadt, om, wanneer het Hooi niet goed gewonnen is, hetzelve met Pekel te besprengen, gelijk mede om den onderbuik der beesten twee á driemaal daags te smeren met gekamferden Brandewijn en Spiritus Salis Ammoniaci Caustici.

STER-

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Febr.	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
19	30. 1 30. 2 30. 2½	42 46 36	N. W. t. W. —— W. N. W.	omtrent helder.
20	29. 9¾ 29. 7¾ 29. 4½	41 47 43	Z. t. W. Z. W. t. Z. Z. Z. W.	betrokken; zeer windrig; in den namidd. een weinig regen; 's nachts zware ſtorm.
21	29. 5 29. 4½ 29. 2¾	41 44½ 40	W. Z. W. W. —	ſtormachtig; bewolkt; 's avonds ſtorm- en hagelbuijen met weêrlicht en donder.
22	29. 4 29. 4½ 29. 7	41 43½ 42	W. N. W. N. W. ——	ſtormachtig; bewolkt; meest omtrent betrokken; voormidd. buijig; 's avonds bewolkt.
23	29. 8¾ 29. 8½ 29. 5½	41 43 46	Z. W. t. Z. —— Z. Z. W.	betrokken; windrig; namidd. regen; 's avonds harde wind; 's nachts ſtormachtig met regen.
24	29. 5½ 29. 6¾ 29. 8½	43 46 42½	W. N. W. N. W. t. W. N. W.	zeer harde wind; bewolkt; voormidd. meest omtrent helder.
25	29. 9½ 29. 9½ 29. 9¾	42 47 46	W. Z. W. W. t. Z. ——	windrig; voormidd. bewolkt; 's avonds harde wind.

BEKENDMAKINGEN.

UIT DE HAND TE KOOP

De uitmuntend fraaije Verzameling van Vreemde en Engelſche Inſecten, van wijlen den Heer JOHN FRANCILLON, gewoond hebbende te *Londen*, Norfolkſtreet N°. 24. Strand.

Dit algemeen zeer beroemd Kabinet bevat meer dan Acht Duizend Voorwerpen, waaronder de *Scarabaeus Kangaroo* uit Braziliën en eenige menigte andere Zeldzaamheden. Elke Lade van het Kabinet is van verſchillend Hout, uitnemend fraai gewerkt, en vormt dus tevens eene rijke Verzameling van de meeste ſoorten van Houten.

Wanneer voor den eerſten Maart aanſtaande, geen aannemelijk bod voor dit kostbare Kabinet gedaan is, zal het op den 21ſten Mei dezes Jaars bij gedeelten publiek worden geveild, in de Verkoop-zalen van de Hn. KING *Coventgarden*. Ook zullen nog op den 24ſten dierzelfde Maand in hetzelfde Locaal publiek bij gedeelten worden geveild de volgende Kostbaarheden, mede door den Hr. JOHN FRANCILLON nagelaten, als:

Der-

Dertig Kastjes Duplicaten van Infecten, waaronder eenige zeer fraaije, voornamelijk Buitenlandfche voorwerpen.

Negentien Deelen in Quarto, bevattende eene rijke Verzameling van 2163 Afbeeldingen van Amerikaanfche Infecten, Vogelen, Planten enz.; naar 't leven geteekend door JOHN ABBOTTS te *Savannah*, zeer net gebonden in fraaije rood Maroquine-banden. Alsmede nog 318 losfe Teekeningen, alles te zamen eene zeer belangrijke en complete Befchrijving der Natuurlijke Historie voor deze vakken uitmakende.

Verder eenige der beste Werken over de Natuurlijke Historie, als: CRAMER *Papillons Exotiques*, ERNST *Papillons d'Europe*, ROESELL, DRURY, OLIVIER, LYONET, DONORAW, enz.

En eindelijk zeven Stuks zeer fraaije Groepen van opgezette Vogelen, Chinefche in 't zilver gewerkte Vruchten onder glazen Stolpen en vele andere uitmuntend net bewerkte Voorwerpen.

*** De Boekverkooper A. LOOSJES Pz. te *Haarlem*, tot zijn leedwezen, in den verleden Jare de menigvuldige aanvragen om *LETTERBODEN* niet hebbende kunnen voldoen, uithoofde dat 'er volftrekt geene overgedrukt werden, heeft nu de oplage van dit Weekblad zooveel ruimer genomen, dat hij vertrouwt aan alle aanvragen te kunnen voldoen; en noodigt dus die genen, welke nog met dezen Jaargang zich den *Letterbode* zouden willen aanfchaffen bij dezen uit, om zich bij hem of een' der Uitgevers in de onderfcheiden Steden van dit Rijk aan te melden.

*** Bij den Boekverkooper A. LOOSJES Pz. te Haarlem, wordt, finds meer dan *een dozijn* Jaren, met uitmuntend fucces en bij aanhoudendheid gedebiteerd, de zoo algemeen op de Scholen ingevoerde PROEVE VAN SCHOOLGEZANGEN, Twee Stukjes in 12°. op bekende Pfalmwijzen, en uithemend gefchikt TOT HET DAGELIJKSCH GEBRUIK BIJ HET AAN- EN UITGAAN DER SCHOOL EN BIJ BIJZONDERE GELEGENHEDEN; zijnde het *Eerfte Stukje* reeds voor de VIJFDE het *Tweede* voor de VIERDE MAAL HERDRUKT. De onderwerpen in dezelve behandeld zijn: *bij den aanvang der Scholen; bij het eindigen van den Schooltijd; God geloofd in de vier Jaargetijden; aan God; Onderliefde; Naarftigheid; de Morgen; de Middag; de Avond; de Tijd; het Vergenoegen; de Voorzienigheid* en *aan den Heiland.*

TE HAARLEM, BIJ A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE
KONST-
EN
LETTER-BODE,
VOOR HET JAAR 1817.

N°. 16. *Vrijdag den 7den Maart.*

BERIGTEN.

PETERSBURG *den 24 Januarij.* De Koopman ANASCHEW heeft bij Nieuw-Kamſchatka Parelen gevonden, van eene tamelijke grootte. Voor dat oord van het Rusſiſche Rijk kon de Parel-Visſcherij zeer weldadige gevolgen hebben.

NAPELS. De nieuwe opdelving van Pompeja, welke, op bevel des Konings, gedaan wordt, heeft den besten uitſlag gehad; een Marmeren been, van eene reusachtige grootte, hetwelk, den 20ſten Januarij ll., gevonden is, doet vermoeden, dat de overblijfſels van eenig meesterſtuk van Beeldhouwkunde weldra ten voorſchijn zullen komen. Het aantal werklieden vermeerderd zijnde, zoo heeft men, den 21ſten, het binnenſte van een' prachtigen Tempel ontdekt, in welken men een ander kolosſaal Marmeren been gevonden heeft. Men hoopt het kolosſaal Beeld te vinden, tot hetwelk deze gedeelten behooren. Den 22ſten had men reeds den prachtigen Tempel geheel ontdekt, in welks midden men Marmeren Standbeelden van eene kolosſale grootte vond. Een derzelve is 20 à 22 ſpan hoog. Ook heeft men onderſcheiden rollen Griekſche Handſchriften gevonden, en

voornamelijk een der Werken van Plato, dat zeer weinig beschadigd is. Men vond het in eene met metalen platen beslagen kist.

Rome. De Heer van Niebühr, gevolmagtigd Pruissisch Gezant alhier, heeft twee Fragmenten ontdekt, welker een de Redevoering van Cicero *pro Marco Rabirio* volledig maakt, terwijl het ander een gedeelte is der Redevoering *pro Planco*, welke wij reeds bezaten. Het Boekdeel, dat deze dubbele allerbelangrijkste ontdekking heeft opgeleverd, is hetzelfde, waar in de Heer Amanduzzi reeds een onuitgegeven Fragment van Titus-Livius ontdekt had. Het schijnt dat de Heer van Niebühr insgelijks eenige gedeelten uit de Werken van Seneca gevonden heeft.

Weenen. In onze Vaderlandsche Dagbladen leest men, dat er, door den Boekdrukker Strausz, alhier, eene tijd en menschenarbeid sparende Boekdrukpers, bijna te gelijktijdig met die van König, te Londen, is uitgevonden. Dezelve levert in eenen gelijken tijd het dubbele getal Exemplaren, en zou misschien reeds in werking zijn, zoo het vernuft van den Uitvinder daaraan niet nog te verbeteren vond, en hij niet door menschlievendheid werd teruggehouden, op een' tijd, dat de arbeid zoo slecht te bekomen en de werkzoekende personen zoo talrijk zijn.

Parijs *den* 13 *Februarij*. Het vermaard *Psalmorum Codex*, gehouden wordende voor het eerste Boek, met Jaartal, en wel in 1457, gedrukt, is, door de Koninklijke Bibliotheek, voor 12,000 Franken, aangekocht. 'Er bestaan slechts twee Exemplaren van dit Psalmboek, een hetwelk in de Boekerij des Graven Mac-Carthy was, en thans door den Koning gekocht is, en een te Weenen, in het Kabinet des Keizers.

Utrecht *den* 24 *Februarij*. Heden verkreeg de Heer Samuel de Bruin, van Arnhem, de waardigheid van *Medicinae Doctor*, na loffelijke openbare verdediging van zijne *Dissertatio Medico-Therapeutica*, *de usu medico muriatis hydrargyri oxydulati in morbo inflammatorio*.

Utrecht

Utrecht *den 26 Februarij*. Heden werd alhier, door den Rector der Akademie, bekend gemaakt, dat de Medailles, op de ingekomen Verhandelingen ter beantwoording der Prijsvragen, in het verleden jaar uitgeschreven, zijn toegekend:

In de Faculteit der *Geneeskunde*, aan Christiaan Bernhard Tilanus, *Med. Stud.* te Utrecht; in de Faculteit der *Letteren*, aan Steven Jan Matthys van Geuns, *Lit. Hum. Cand.* en *Jur. Stud.* te Utrecht; en in de Faculteit der *Regtsgeleerdheid*, aan Cornelius Anne den Tex, *Phil. Theor. Mag. Lit. Hum. Doct.* en *Jur. Stud.* te Utrecht.

Nieuwe voortreffelijke manier om de Olie te zuiveren en te verbeteren.

(Uit het Hoogduitsch.)

Tot de belangrijkste onderwerpen behooren de middelen, om ons eene goedkoope en aangename verlichting te verschaffen. Reeds gedurende vele jaren, heeft men tallooze proeven aan het licht zien komen, om de gemeene Olie te zuiveren, welke ons de Planten en de Dierlijke ligchamen opleveren. — Een Engelsch Geleerde aan de Universiteit te Oxford, Gower genaamd, heeft zich veel met deze zaak bezig gehouden; hij had aan de grove dierlijke Oliën de eigenschap opgemerkt, dat zij bij koud weêr drabbig werden, omdat zij gelatineuse deelen bevatteden.

Het is eene bekende daadzaak, dat de geleiachtige stoffen uit de slijmachtige deelen der Dieren genomen, zich even als de ware slijm der Planten, gemakkelijk in water, echter nog veel ligter met behulp van Zuren of Loogzouten, laten oplossen. De Zuren zijn niettemin de Alcaliën voortetrekken, alzoo zij alleen de geleiachtige deelen aantasten, terwijl het Alcali ook de Oliën aandoet en daaruit eene soort van Zeep vormen kan, doordien de verbinding te sterk wordt, om de Olie zuiver te kunnen houden.

Men neemt naar verkiezing de hoeveelheid van Olie en voegt hierbij even zooveel water, hetwelk men voor-

af door Mineralisch-zuur, liefst Zwavelzuur, verzuurd heeft; men brengt dit mengsel van Olie en verzuurd water in een' toestel, geschikt om hare innerlijke verbindtenis lostemaken, b. v. in een Boterkarn.

Wanneer men nu beide bestanddeelen door schudden vereenigd heeft, zoo laat men ze in eenen ketel zacht overgieten, zoodat dat het met gelei verzadigd water naar den grond zinkt.

Deze ketel wordt in eenen anderen gezet, en in een waterbad verwarmd, om de oplossing van de gelei te bespoedigen. Wanneer 'er alsdan nog veel Olie overig blijft, welke nog niet gescheiden is, zoo schudde men het vat andermaal, met bijvoeging van een weinig zuur. Even goed kan men ook het brandend Alcalisch loog nemen.

Deze behandeling, welke GOWER in den Jare 1790 bekend maakte, wekte de opmerkzaamheid van een' ander Geleerde, COLLIER genaamd, welke de uitvinder is van eenige nieuwe Filtreermachinen. Hij maakte niet alleen een nuttig gebruik van de werking der Zuren en Alcalien, maar vereenigde met dezelve het voordeel, dat hij de ondervinding van den Heer LOWITS te St. Petersburg, mede ten zijnen nutte gebruikte, die bij de zuivering van het bedorven water de antiseptische (verderf wegnemende) eigenschap der Houtskolen aanwendde. Deze eigenschap bepaalt zich niet alleen tot de zuivering van het water, men kent hare werking op den Honig. En thans zullen wij hare werking bij het zuiveren van de Olie onderzoeken.

De Heer COLLIER vond voor twee Jaren vele middelen uit, om de Olie te zuiveren; wij willen zijne wijze van behandeling doorloopen. Hij nam alle soorten van Visch-olien of een mengsel van verschillende soorten derzelve, welke hij in eenen ketel of in eenen daartoe geschikten toestel bragt, welke tot de temperatuur van 35 tot 40 graden, naar REAUM., verwarmd werd; vervolgens deed hij 'er brandende of ten minste zoo sterke Soda bij, dat een fleschje, hetwelk duizend greinen gedestileerd water bevat, duizend twee honderd en vijftig greinen Alcalisch loog bevatten kon, hetwelk zooveel als vier ten honderd van de daartoe gebruikte Olie bedraagt.

De kuip of het loog, waarin dit mengsel gedaan wordt, moet gedurende eenigen tijd omgeroerd worden, om

om de bestanddeelen met elkander te doen vermengen; vervolgens laat men het staan, tot dat de zouten en de droesem gezonken zijn.

De tweede werkzaamheid bestaat hierin, dat het zuiver aftreksel, door middel van een' hevel uit de kuip getrokken wordt, om het in dien toestel te brengen, waarin men reeds eene genoegzame hoeveelheid van versch gestooten houtskolen gedaan heeft. Even zoo moet men daarvoor zorg dragen, dat men 'er eenig Zwavelzuur met water verdund en alleen, zooveel 'er van bij doet, dat de gelei- en zeepachtige stof zich ontbindt.

Deze werking van het zuur zal zeer merkbaar zijn; de Olie zal oogenblikkelijk op de oppervlakte helder worden, alsdan moet men op nieuw het mengsel omroeren en daarna de koolstoffen en de waterdeelen zich laten zetten.

Na deze behandeling is de Olie gereed, om in de Filtreermachine gedaan te worden en als zij hieruit genomen wordt, zoo is zij volkomen doorzigtig en tot het gebruik geschikt. Bij de inrigting dezer Filtreermachine trachtte de Hr. COLLIER tot zuivering van de Olie de hydrostatische (waterweegkundige) drukking, welke naarmate van de loodregte hoogte der vloeibaarheid toeneemt, met het middel te verbinden, hetwelk men sedert eenige tijd aangenomen heeft, om namelijk door het opstijgen te filtreren.

Deze behandeling had het bijzonder voordeel, dat de zuivering te beter gelukte, daar de vloeibaarheid en het zinksel geheel tegengestelde rigtingen nemen. De bebehandeling van den toestel is even ligt te bevatten.

In den ketel, welke men op eene hoogte naar welgevallen plaats, giet men eene hoeveelheid Olie naarmate van de behoeften of de uitgestrektheid der Fabrijk. Deze Olie moet vooraf de voorloopige behandeling, zoo even beschreven, ondergaan hebben. De pijp, welke uit dezen ketel steekt, staat in verband met het zuiveringsvat; de hoogte dezer pijp bepaalt de drukking, welke men geven wil. Het zuiveringsvat moet van metaal zijn, met gestootene en zoo vast mogelijk zamengehoopte kolen aangevuld. De pijp, die de Olie leidt, staat met het onderste gedeelte van het vat in verband; de drukking der vloeistof noodzaakt de Olie, door die massa van kolen te gaan; alsdan gaat het geheel ontkleurd en gereinigd door eene pijp, welke aan het bo-

 ven-

venste gedeelte van het vat vast gemaakt is, en tot den ketel leidt, tot opneming der Olie bestemd.

Deze zoo gemakkelijke en begrijpelijke toestel kan op alle mogelijke wijzen daargesteld worden, naarmate het de gelegenheid der plaats vordert, als het gemelde doel slechts bereikt wordt.

Doch een wezenlijk en opmerkelijk voordeel, dat ons dit middel van reinigen door kolen oplevert, is, dat men, zonder de brandstof te vernieuwen, het vat tot zuivering geschikt maken kan, zelfs nadat men 'er zich reeds een' tijd lang van bediend heeft. Ten dezen opzigte heeft men verder niets anders noodig dan de pijpen boven en onder afteschroeven, en het metalen vat op een vuur te zetten; en zoodra het eenigen tijd gegloeid heeft, zoodra als de daarin beslotene kolen met rooken ophouden, zoodra als de daarin bestaande onreinheden volkomen verbrand zijn, zullen de kolen tot eene nieuwe zuivering dienen kunnen, zonder dat hare antiseptische of het verderf tegenstaande eigenschap iets verminderd wordt.

De Heer Collier heeft ook eenen toestel uitgevonden, welke echter bij het filtreren en zuiveren der Olie van geringer waarde is, om in 't groot gebruikt te worden. Deze toestel bestaat in eene kolf, welker helm bijna regt is; het binnenste gedeelte wordt met gestootene kolen aangevuld; eene pijp, welke met de kuip in verband staat, levert de noodige hoeveelheid Olie op. De helm van deze kolf is ledig en de warmte door het onderhouden vuur aangebragt, heft de Olie op en doet ze destilleren, nadat ze door de geheele massa van gestampte kolen getrokken is. Om den brandigen reuk te vermijden, gaat de Olie door eene slangenpijp, welke aan een koelvat vastgehecht is, eer het aan de vaten nadert, welke na hunne zuivering tot het opnemen dienstig zijn.

Deze toestel had nog dit voordeel, daar de romp en buik der kolf van metaal en zeer hoog is, om eene groote hoeveelheid van kolen te bevatten. Zoodra als nu de vreemde stoffen of het vocht uit de zuivering voortvloeijende, zich zooverre neêrgeslagen heeft, dat de toestel verstopt en de antiseptische kracht der kolen verminderd wordt, zoo reinigt men ze op dezelfde wijze, als boven voorgeschreven is, daar men den romp der kolf zoo lang gloeijen doet, tot dat de kolen met rooken ophouden. De

De uitvinder van deze verstandige bewerking bediende zich bij de aanwending in 't groot van eenige bijmiddelen, om de kosten der behandeling bij de Vischolie of Traan te verminderen

Hij neemt vooreerst eene grove Zeef, welke uit vele zakken van zeer fijn geweven linnen of liever uit lederen huiden bestaat, door welke de Olie door middel van eene geweldige persing gedreven wordt.

Deze zoo uitgeperste Olie kan door het brandend Alcali en door een verdund Zwavelzuur gezuiverd worden, om de geleiachtige en de vreemde stoffen te verminderen, welke harer klaarheid hinderlijk zijn.

De Heer Collier heeft meer werktuigen gebruikt, om de helderheid en de eigendommelijke zwaarte te bepalen. De Walvisch-traan stond in vergelijking met de andere Visch-olien als 875 tot 920. Een dier werktuigen was een glazen Cylinder, welke van boven eenen kogel en Thermometer had. Wanneer nu de Olie klaar is, zoo zinkt de kogel, zoodra het kwikzilver door middel van eene van buiten aan het Olievat aangebragte warmte, tot eene zekere hoogte gestegen is, hetwelk men na eenige proeven bewezen zal zien. Wanneer de Walvisch-traan onzuiver is, zoo drijft de kogel, wanneer het kwikzilver tot het punt gekomen is, waar het werktuig zoude gezonken zijn, wanneer de Olie helder ware geweest. De graden van onreinheid der Olie, worden door het gedurig rijzen van het kwikzilver, vóór het indompelen van het werktuig, aangetoond.

Om het vriespunt der Olie bij koud water te bepalen, neemt men de volgende proef. Men doet gelijke deelen van 't Murias Potasfae (Salpeter) en Murias Ammoniaci (Salmiac) goed fijn gestooten en volkomen gemengd in een zeer dun glazen fleschje of in een' anderen geschikten toestel, hetwelk wat meer water opnemen kan, dan noodig is, om het zouten mengsel optelosfen. Men neemt alsdan een' Thermometer, welken men in de koude vloeistof doopt, en laat berusten, tot het kwikzilver met dalen ophoudt; dan neemt men den Thermometer weder weg, en laat op den bol een druppel van de Olie vallen, waarmede men de proef doen wil, zoo bevriest deze oogenblikkelijk. Daar de koude door dit mengsel voortgebragt afneemt, naarmate het werktuig zich in een heeter middelstof bevindt, zoo neemt het kwikzilver weder eene grootere ruimte aan. Men heeft,

alsdan alleen te bemerken, bij welken graad van temperatuur de Olie weder vloeibaar wordt en langs den bol afvloeit, om het gewenschte gevolg te hebben.

Op deze wijze kan men een' maatstaf van vergelijking der verschillende soorten van Oliën ontwerpen; en dit onderwerp is zeer gewigtig, bijzonder voor de verlichting van groote Steden, alwaar gedurende de strenge winters en bij harde vorst de Olie zoo zeer bevriest, dat de spiegels naauwelijks eenen zwakken lichtstraal terugwerpen, terwijl men in dit Jaargetijde juist het meest de verlichting behoeft.

PROGRAMMA

VAN HET ZEEUWSCH GENOOTSCHAP DER WETENSCHAPPEN.

Gaven wij in N°. 4. van dit Weekblad reeds een voorloopig berigt nopens het voorgevallene op de Algemeene Vergadering van 't Zeeuwsch Genootschap den 27 December ll. gehouden, wij achten het echter noodzakelijk, om, zonder het daar vermelde te herhalen, de breedere omschrijving der nieuwe Prijsvragen en hetgeen in dit voorloopig berigt niet opgenomen was, uit het Programma te ontleenen, dat nu het licht ziet.

Bij het Genootschap op de bij het Programma van 1814, voorgestelde Vragen:

a. *Over het gezag der Mozaïsche Wetten in eene Maatschappij van Christenen*; en

b. *Over de middelen om de Tuchtelingen binnen de Provincie* Zeeland, *inzonderheid te* Middelburg, *eenen gestadigen en voordeeligen arbeid te verschaffen.*

Geene Antwoorden zijnde ingekomen, wordt de tijd ter beantwoording, onder dezelfde voorwaarden, wederom opengesteld tot den 1sten April 1818.

Op de Vraag:

c. *Over de Natuurlijke Historie der Mollusca, hier te Lande*, worden de antwoorden, voor den 1sten April 1817 ingewacht.

Gaarne zal het Genootschap zich in de gelegenheid gesteld zien, om het eeregoud uitte reiken op de beantwoording der Vragen, bij het Programma des vorigen Jaars voor het eerst opengesteld, en aldaar breeder omschreven: (*)

a. *Over*

(*) Zie *Algem. Konst- en Letterbode* 1816, Dl. I. Bladz. 92 en 93.

a. *Over het onderscheid tusschen de ware Christelijke Verdraagzaamheid en het Indifferentismus:* te beantwoorden voor den 1sten April 1818

b. *Een geschiedkundig Verhaal van den oorsprong, aanwas en de verdere lotgevallen der Stad Vlissingen:* intezenden voor den 1sten April 1818.

Het Genootschap mede geene antwoorden hebbende ontvangen op de, bij het Programma van 1815, voor eenen onbepaalden tijd opengestelde Vragen:

a. *Over de Bliksem-Afleiders.*

b. *Over de aloude Aardrijkskundige gesteldheid van Zeeland.*

c. *Over de Aardrijkskundige gesteldheid van* Vlaanderen, *sedert de oudste tijden, tot aan het einde der veertiende Eeuw;* blijft met verlangen daarop, te eeniger tijd, antwoorden te gemoet zien.

Het Genootschap belooft voorts, de gouden Medaille ter waarde van dertig gouden Dukaten bij voldoende beantwoording der volgende nieuwe Vragen;

I. Te beantwoorden voor den 1sten April 1819.

Daar dikwijls het te velde staande Koren en andere veldgewassen worden aangedaan en beschadigd door datgeen hetwelk men Honigdauw *noemt; wordt gevraagd: welke zijn de omstandigheden, die dit Natuurverschijnsel voorgaan en vergezellen? Welke is de aard der beschadigende uitwerkselen? — Zijn 'er, en zoo ja;* welke *Proeven genomen, om die nadeelige gevolgen voortekomen, of, reeds daar zijnde, wegtenemen of te verminderen, en welke middelen kan men, op grond dier Proefnemingen, en met verwachting van eenen gunstigen uitslag, daar toe aanwenden?*

Door *de omstandigheden, die het Natuurverschijnsel voorgaan en vergezellen,* verstaat het Genootschap:

De Luchtsgesteldheid, bij welke deze zoogenoemde *honigdauw* komt; — het weder dat voorafgaat; of men uit de voorafgaande Luchtsgesteldheid, het komen van den Honigdauw met eenige zekerheid kan voorspellen; of het verschijnsel eene zekere vast bepaalde rigting neemt, en op alle de in die rigting liggende landen valt; dan wel sommige voorbijgaat of overspringt; en aan welke plaatselijke omstandigheden zulks als dan schijnt te moeten worden toegekend; — of het Natuurverschijnsel alle jaren, of na een zeker langer tijdperk; dan wel onregelmatig wederkeert, — en of het overal, daar het komt, onder die zelfde omstandigheden wordt waargenomen?

II. Te beantwoorden voor den 1sten April 1818.

Daar het getal van nieuwe Geneesmiddelen van tijd tot tijd zoo aanmerkelijk is toegenomen, en vele oude, voorheen met geene mindere lofspraak aanbevolene, in vergetelheid zijn geraakt; vraagt het Genootschap:

1. *Welke nieuwe Geneesmiddelen zijn 'er in de laatste halve Eeuw ontdekt of aanbevolen, die waarlijk proef houden en aan de aanbeveling hunner uitvinders beantwoorden*, en

2. *Welke oude, sedert dat zelfde tijdperk in onbruik geraakte of verworpene, verdienen in hunnen vorigen luister hersteld te worden?*

III. Mede te beantwoorden voor den 1sten April 1818.

Is 'er grond om te gelooven, dat de in dit leven beoefende Wetenschappen ook, in het toekomend leven, tot vermeerdering van den gelukstaat der gezaligden zullen kunnen dienen? Zoo ja; welke zijn dan die Wetenschappen, waarop de mensch naast de kennis van God en zijnen dienst, zich in dit leven vooral behoort toeteleggen, om van derzelver aanvankelijke kennis ook aan gene zijde van het graf de zaligste gevolgen te kunnen hopen?

Eindelijk wordt door het Genootschap, op verzoek en ten koste van den Heer Gouverneur dezer Provincie, Jonkheer J. H. Schorer, uitgeschreven de volgende Prijsvraag, welker voldoende beantwoording, mits voor den 1sten April 1818 wordende ingezonden, zal bekroond worden met eene gouden Medaille, op den stempel des Genootschaps geslagen.

Zijn de berigten nopens de vermenigvuldiging der Zeehonden, sedert eenige jaren, op de kusten en in de stroomen der Provincie Zeeland, gegrond? Is dezelve van invloed op de mindere hoeveelheid Visch, welke thans gewoonlijk bij de gemelde kusten en in de stroomen van Zeeland gevonden wordt? — Op welke soort van Visch wordt die invloed het meest bespeurd? en welke zijn de doelmatigste en minstkostbare middelen tot wering van die schadelijke Dierensoort?

De antwoorden op de bovengemelde Vragen en Voorstellen moeten leesbaar geschreven; in 't *Nederduitsch*, *Latijn* of *Fransch* opgesteld; voor den bepaalden tijd, toegezonden worden aan J. de Kanter Phil.z., te *Middelburg*, Secretaris des Genootschaps.

De Schrijvers moeten hunne Verhandelingen niet met hunne namen, maar met eene Zinspreuk onderteekenen, en 'er een verzegeld Billet bijvoegen, waarin de naam en woonplaats der Schrijveren gemeld staan, en 't welk dezelfde Zinspreuk ten opschrift heeft.

Het zal aan een' ieder, zonder eenige uitzondering, vrijstaan, naar den prijs op alle de voorgestelde Vragen te dingen, zelfs aan de *Directeuren* en *Leden* van dit Genootschap; doch, ten aanzien der beide laatstgemelde, onder deze voorwaarden: dat zij niets op hunne Verhandelingen en Billetten zullen plaatsen, waaruit blijken kan, dat zij, in de eene of andere betrekking, tot dit Genootschap behooren; en dat zij, om des te onbekender te kunnen blijven, hunne Verhandelingen door eene andere hand moeten laten afschrijven.

Nie-

Niemand, wiens Verhandeling bekroond wordt, zal vrijheid hebben, om dezelve, 't zij geheel, 't zij ten deele, in 't Nederduitsch, afzonderlijk te doen drukknn, of in eenig ander werk uitgegeven, zonder voorafgaande kennis en medebewilliging dezer Maatschappij.

Het Genootschap behoudt aan zich het regt, om naar goedvinden, tot nut van 't algemeen gebruik te maken van alle de toegezondene antwoorden, en dezelve, schoon daar aan de prijs niet toegewezen wordt, geheel of ten deele onder deszelfs Verhandelingen te doen drukken: 't zij met bijvoeging der Zinspreuken, door de Schrijveren gebruikt; 't zij met uitdrukking van hunne namen, indien zij, daartoe verzocht wordende, dezelve gelieven te openbaren.

Ook zal het Genootschap gaarne ontvangen alle zoodanige stukken, welke aan hetzelve, door wien hetzij, worden toegezonden; behelzende eenige nieuwe uitvindingen of verbeteringen van oude; waarnemingen over onderscheidene takken van Wetenschap, en wat meer tot derzelver opheldering en uitbreiding zou kunnen strekken.

Het Genootschap, van geen der buiten deze Provincie wonende Leden eene Verhandeling hebbende ontvangen, kan slechts alweder die verpligting herinneren: en verzoekt ieder *Directeur* en *Lid*, om ter zijner nagedachtenis, 't zij in zijn leven, 't zij bij zijnen dood, eenig Boek, eenige Medaille, Rariteit, of ander nuttig of aanmerkelijk voorwerp, ter aanvulling en versiering van het Kabinet, ten geschenke te geven; hoedanige ook, sedert de uitgave van het vorig Programma, verscheidene met welgevallen zijn ontvangen.

HANDEL EN ZEEVAART, LANDBOUW, HUISHOUDKUNDE, BEVOLKING EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

Voorbehoedmiddel tegen de Veeziekte.

Door Z. E. den Gouverneur van de Provincie Overijssel is ter kennisse der Veehouders gebragt eene voorloopige opgave der middelen, in die Provincie beraamd, door eene Commissie te zamengesteld uit Leden der Provinciale Commissien van Landbouw en Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt, ter stuiting der heerschende ziekte onder het Vee. Wij haasten ons, om dezelve ook door ons Blad bekend te maken, ten einde zij overal beproefd wor-

worden, ter afwending dier voor ons Vaderland zoo gewigtige ramp.

Als voorbehoedmiddel wordt door deze Commissie, welke bepaaldelijk belast is met het nader onderzoek van den aard dier ziekte, aangeprezen de verbetering van het voedsel voor het Rundvee, door het slechte Hooi te dorschen en te kloppen, en hetzelve, kort gesneden, met eene gelijke kwantiteit gesneden stroo te vermengen, met bijvoeging van gekookt Lijnzaad, of wel met vermenging van Lijngarst of Havermeel, in water opgelost, en ten minste een theekopje Zout voor ieder beest in het dagelijksch voeder, en voorts, om tot geneesmiddel te dienen, twee ℔ Eikenschors, te koken in 8 kan Water, tot dat hetzelve op de helft verkookt, en daarbij een half pond Kalmus gedurende een half uur, te laten trekken, of wel, bij gebrek daarvan, twee handen vol fijn gesneden Alsem, met bijvoeging, ten laatste, van vier handen vol Zout; van welk middel, twee maal daags, een half oord of een vierde flesch behoort te worden ingegeven. Wordende, tot verbetering van het voedsel der Schapen, dienstig geoordeeld, bij het gewone Lijn of Raapkoeken-voedsel, dagelijks een lepel Zout te mengen voor ieder Schaap; dan vermits de Schapen ongaarne een vochtig geneesmiddel of drank innemen, wordt aan de hand gegeven, om de gemalen of tot poeder gebragte eiken Schors met Kalmus of Zout vermengd te geven; als:

Poeder van eiken Schors...... 4 lood.
Kalmus........................ 1 ——
Zout.......................... 5 ——

Waarvan 's morgens twee lood wordt ingegeven, of tusschen het voeder gemengd.

Getal der aangekomen en uitgevaren Schepen te Antwerpen *in* 1816.

In 1816 kwamen in de haven van Antwerpen binnen 4402 Schepen, te weten: 3492 binnenwater Schepen en 910 Zeeschepen; als: 28 Amerikaansche, 1 Portugeesch, 23 Fransche, 242 Engelsche, 17 Russische, 49 Zweedsche, 50 Deensche, 60 Hanoversche, 8 Hamburgsche, 3 Papenburgsche, 9 Oldenburgsche, 4 Mecklenburgsche, 7 Breemsche, 4 Lubeckers, 6 Rostocksche, 38 Pruisische en 361 Nationale, waaronder 242 der Noordelijke Provincien. Wij schatten de grootte van die 910 Schepen op 70,000 Zeetonnen.

Het

Het getal der Schepen, in hetzelfde jaar uit die haven vertrokken, is 558 vreemde en 380 Nationale, te zamen 938, waarvan zeer weinige met vracht.

Men moet opmerken, dat het getal der kleine Schepen zoo hoog is geweest door den doorvoer der menigte Granen, die naar Frankrijk heeft plaats gehad.

Van alle de kusten der Wereld, is het Spanje, dat ons in het jaar 1816 de meeste gelegenheid heeft verschaft, om onze Voortbrengsels en Manufacturen te verdebiteren.

De uitvoer, welke naar dat land gedaan is met 24 Schepen te weten: 9 voor Barcelona, 7 voor Kadix, 5 voor Bilbao en 3 voor Mallaga, bedraagt tot 14 of 15 millioenen Francs.

Onder de uitgevoerde voorwerpen, bemerkt men eene groote partij Naalden, Spijkers, Lakens, Cazimiren, Fluweelen Linten, Kanten enz., omtrent 32,000 ponden Boter, 48,000 ponden Kaas, Tarwe, Meel en eenige droogë groenten. Het grootste artikel is dat der onderscheiden Lijnwaden, hetwelk men op de 22,000 Stukken kan schatten.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

JAMAIKA. Den 20sten December ll. heeft men hier in den namiddag eene Aardbeving gevoeld, welke echter geene schade heeft toegebragt.

PETERSBURG *den 1sten Januarij.* Sedert drie weken is het weder hier buitengemeen zacht; de Thermometer wijst sinds vijf dagen 1¼. tot 2½°. warmte. Heden heeft het echter een weinig gevroren.

WEENEN *den 29 Jan.* Het weder is hier voor het jaargetijde bijzonder zacht. In het Keizerlijk Park van Auhof hebben de Herten reeds hunne horens afgeworpen, iets hetwelk anders, als voorbode der Lente, niet voor Maart plagt te geschieden. Deze bijzonderheid heeft, naar luidt van oude Geschiedboeken, sedert den Jare 1747 geene plaats gehad. Dat jaar kenmerkte zich wijders door eene zeer vroege Lente en eenen uiterst gezegenden Oogst, welke reeds vóór het einde van Junij in de schuren werd verzameld.

MADRID. De maand Januarij is in Spanje vrij koud geweest; hier althans heeft de Thermomter 5°. onder 't vriespunt geteekend.

Viterbo *den* 29 *Januarij.* Er zijn op onze Gebergten verscheiden Meren, ten gevolge van eenige geringe Aardbevingen ten voorschijn gekomen; vijf dagen geleden hebben wij een' sterken schok in de rigting van het Zuid-Oosten gevoeld, verscheidene Klokketorens hebben geleden, en de Klokken hebben geluid.

Het buitengewoon zachte weder, hetwelk sedert December heerscht, had ons reeds voorbereid, om eenige natuurlijke wanorde te vrezen. Gisteren ochtend hadden wij 18 graden hitte: ten 1 uur is 'er een zware storm, vergezeld van donder en bliksem, uitgebarsten; de hagelsteenen hadden de grootte van eene noot, sommige sloegen de takken der boomen af.

Zwitserland. Het tegenwoordig Wintersaizoen schijnt, in zijne soort, even ongewoon te zullen blijven als de vorige Zomer. Van alle kanten ontvangt men berigten, die de Lente reeds als bijna begonnen aankondigen. De tijdingen uit de Zwitsersche Gebergten, vooral uit Schweitz, Glarus, Graauwbunderland en het Bernsche Oberland, melden alle, dat op dit oogenblik eene algemeene smelting der sneeuw plaats heeft, zoo op de Alpen als den Jura. Lente-vogels vertoonen zich alom in de vlakten van Zwitserland, en alles schijnt te toonen, dat de Winter ten einde is. Bejaarde Landlieden voorspellen een zeer vruchtbaar jaar. In eenige streken der Alpen heerscht die aanhoudende Zuidenwind, die in Zwitserland onder den naam van den *Foen* bekend is.

Chambery *den* 31*sten Januarij.* Het fraaije weder en de buitengemeene zachte luchtsgesteldheid, welke men alhier heeft, treffen ons niet zoo zeer, als de daadzaken, welke verdienen in de Jaarboeken der Weder- en Landbouwkunde opgeteekend te worden. Wij vernemen op dit oogenblik, dat men in het gebergte de in het laatste jaargetijde gezaalde Haver maait, naarmate de sneeuw de zelve onbedekt laat. Het stroo is beschadigd, doch het graan gezond. Aan den kant van Entremons worden nog aardappelen ingezameld, welke zeer goed zijn. Het is ons belangrijk voorgekomen, om van een' oogst, op het einde van Januarij, te gewagen.

Nybroek *den* 12 *Februarij.* Tot een voorbeeld van den tegenwoordigen over het algemeen zachten winter dient, dat alhier een Oijevaar overwinterd heeft. Tot laat in den herfst, had hij eenige makkers, die hem, bij de vorst, op het einde van November 1816, verlieten, en waarvan een reeds op den 8sten dezer maand, is wedergekeerd tot groote vreugde van den overgeblevenen. Deze laatste bleef zich steeds ophouden immers, zoo als waarschijnlijk is, digt

digt bij het huis, waar hij uitgebroeid is (op het erf van K. Doorninck van Emst, waar deze vogelen jaren lang een nest gehad hebben). Hij zocht zijn voedſel, als gewoonlijk, in de omgelegen, thans natte weilanden; en hoewel in de weinig vriezende dagen, die wij gehad hebben, wel wat bedrukt, hield hij zich, naar het aanzien van verre, anders zeer wel.

Haarlem. Opmerkelijk is het, dat, terwijl vele landen van Europa, in het verleden jaar, door de menigvuldige regens, onvruchtbaar zijn geweest, ditzelfde, door eene tegenovergeſtelde oorzaak plaats heeft, in een ander Werelddeel. Althans, men ſchrijft, uit de Berbice, den 18 October 1816: „ Wij hebben tegewoordig een zeer „ ongezond weder, veroorzaakt door de zware droogte, „ hoedanige men, bij menſchen geheugen, hier niet ge- „ had heeft. Gedurende den geheelen grooten regentijd, „ hebben wij bijna geen' regen gehad, en nu is de groo- „ te regentijd ingevallen, die tot half December duurt. „ Men vreest voor eenen hongersnood onder de Negers. „ Een' bos Bananen, hun gewoon voedſel, doorgaans „ vijf ſtuivers kostende, kan men, met moeite, voor der- „ tig ſtuivers bekomen. enz."

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Febr.	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
26	29. 6 29. 6½ 29. 7¼	46 44 43	w. w. n. w. —	ſtormachtig; voormidd. met regen; verder bewolkt.
27	29. 4 29. 4 29. 6½	43 47 43	w. t. z. w. n. w. —	voormidd. ſtorm; 's morgens met regen: verder ſtormachtig; bewolkt; 's avonds hagel- en regenbuijen.
28	29. 7¼ 29. 7 29. 7½	45½ 48½ 47	w. t. n. — w.	harde wind; betrokken; voormidd. tusſchenb. iets regen.
Maart 1	29. 7¼ 29. 7 29. 6	46½ 51 46	w. z. w. — —	voormidd. bewolkt; zeer windrig; verder bewolkt; harde wind
2	29. 7 29. 7½ 29. 5	42 46½ 42	w. z. w. z. w. t. w. z. w.	bewolkt; veel helder; voormidd. zeer windrig; 's nachts ſtormachtig.
3	29. 4 29. 4 28. 8	43 46½ 48	w. t. z. w. z. w. * —	harde wind. voorm. omtrent helder; namidd. betrokken: regen 's avonds ſtormachtig buijig (†)
4	29. 1 29. 1½ 29. 2	43 46 41	w. t. n. w. —	bewolkt; 's morgens ſtorm, verder harde wind: namidd. en 's avonds met regen- en hagelbuijen met weêrlicht.

(*) 's avonds ten zes uren z. t. w

(†) 's nachts buitengewone zware ſtorm uit den w. n. w.

GE-

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLIJSTEN.

Vervolg der Lijst ***van het getal der*** **Geborenen, Overledenen** ***en*** **Gehuwden** ***in eenige Plaatsen van*** **Europa,** ***gedurende*** **1816.**

Plaatsen.	Geborenen	Gestorvenen.	Gehuwde Paren.
Amersfoort	316	276	84
Appeldoorn	372	226	96
Barneveld	77	54	22
Beekbergen	51	37	9
Brummen	120	70	28
Delft	511	499	123
Dieren	105	57	23
Ede	101	52	31
Epe	69	66	21
Harderwijk	128	101	33
Hattem	86	59	25
Heerde	84	62	30
Lunteren	51	13	14
Nunspeet	89	79	7
Nykerk in Gelderl.	213	92	54
Oosterbeek.	63	34	20
Oldebroek	61	37	11
Putten	88	37	27
Twello	70	26	8
Vaarsen	56	45	12
Velp	67	22	14
Voorst	51	26	16
Wageningen.	106	61	29
Zwol	502	456	96
Berlijn	6,160	5,474	—
Gera	373	269	159
Gotha	345	315	119
Metz	1,409	797	455
Neurenberg	749	874	286
Straatsburg	2,444	1,859	495
Holstein (Hert.)	10,550	5,961	2,934
Meklenb. Strelitz	2 630	1,324	614
——— Schwerin	14,353	7,377	3,056
Ribe (Sticht)	4,323	2,825	1,333
Sleeswijk (Hert.)	7,760	5,520	2,331
Wiborg (Sticht)	2,102	1,319	594

Te Haarlem, bij A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE

KONST-

EN

LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 11. *Vrijdag den 14den Maart.*

BERIGTEN.

GRONINGEN. In den loop van 1816 hadden aan onze Hoogeschool de volgende bevorderingen, na verdediging van Disfertatien plaats, in de Faculteit der Geneeskunde: tot Doctoren in de Geneeskunde de Heeren:

H. ADRIANI MIDDENDORP den 16 Maart, met eene *Disfertatio Medica inauguralis, de Aphthis Neonatorum.*

C. VAN BAALEN den 3 April, met eene *Disfertatio Obstetricio-Medica inauguralis, de forcipis obstetriciae indicationibus, eiusque forma in has implendas maxime idonea*; zijnde tevens Doctor in de Vroed- en Heelkunde geworden.

R. BOERMA den 4 Mei, met eene *Disfertatio Medica inauguralis, de venenis, praecipue vero patriae.*

W. W. KUTSCH den 1 Julij, met eene *Disfertatio Medica inauguralis, de Erysipelate Neonatorum et Induratione Telae Cellulosae*; zijnde tevens Doctor in de Vroedkunde geworden.

J. S. BLEEKER den 12 Junij, met eene *Disfertatio Pharmaceutico-Medica inauguralis, de Plumbo eiusque praeparatis et eorum in Medicina usu.*

A. W. WYNDELS den 12 Junij, met eene *Disferta-*

tio Therapeutico-Medica inauguralis, de usu et abusu Venaesectionis; zijnde tevens Doctor in de Vroedkunde geworden.

H. W. Olffen den 22 Junij, met eene *Dissertatio Medica inauguralis, de Aphthis adultorum;* zijnde tevens Doctor in de Vroedkunde geworden.

S. T. Hiemstra den 27 Junij, met eene *Dissertatio Pharmaceutico-Medica inauguralis, de ferro eiusque praeparatis, et eorum in Medicina usu.*

's Gravenhage *den* 3 *Maart.* Bij besluiten van Z. M. van den 9den December 1816 en 26 December 1816, La. O3. is de gouden Medaille, ter waarde van tien Dukaten, toegewezen aan de navolgende Genees- en Heelkunstoefenaren, als waarvan het gebleken is, dat dezelve in een jaar het grootste getal boven honderd personen, zonder eenige belooning, met de Koepokstof hebben ingeënt.

In de Provincie Gelderland de Heeren: *J. F. L. Schneider*, Heelmeester te Hengelo; *J. J Giesen*, Heelmeester te Drumpt; *A. Zweers*, Heelmeester te Elst.

In de Provincie Noord-Holland de Heeren: *A. Swaan*, Heelmeester te Boven-Carspel; *H. van der Voort*, Heelmeester te Haarlem.

In de Provincie Zuid-Holland de Heeren: *J. C. van Gennep*, Med. Doctor te Gorinchem; *W. F. Buchner*, Med. Doctor te Gouda; *A. J. van der Boon Mesch*, Med. Doctor te Delft; *W. E. Burchart*, Med. Doctor te Langeraar.

In de Provincie Vriesland de Heeren: *A. Smit*, Heelmeester te Bergum; *D. Harts van der Meer*, Heelmeester te Dragten; *U. A. Noordenbosch*, Heelmeester te Oudkerk.

In de Provincie Overijssel: de Heeren: *G. A. Ramaer*, Med. Doctor te Zwolle; *T Rummel*, Heelmeester te Ootmarsum; *J. de Koning*, Med. Doctor te Vollenhoven.

In de Provincie Groningen de Heer: *J. F. A. Hintzen*, Heelmeester te Eenrum.

In de Provincie Drenthe de Heeren: *J. Berkhuis*, Heelmeester te Zeijen; *B. W. van de Sande*, Med. Doctor te Meppel.

In de Provincie Noord-Braband de Heeren *J. V.*

de *la Geneste*, Med. Doctor te Tilburg; *F. Hermt*, Med. Doctor te Breda; *L. A. Bokſtaart*, Med. Doctor te Lith.

Deze Medailles zullen, aan ieder van hun, door de plaatſelijke Regering, op de meest vereerende wijze worden uitgereikt; terwijl, bij het eerstgemelde der voorn. beſluiten, de Heeren Gouverneurs der Provincie Gelderland en Groningen ook nog gelast zijn, om Z. Ms. bijzondere tevredenheid te kennen te geven aan den Heer *N. van Lookeren*, Med. Doctor en Preſident van de Provinciale Commisſie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt van Gelderland; en aan den Heer *J. O. H. Tellegen*, Med. Doctor te Groningen, over den *belangeloozen* ijver, waarmede zij tot de bevordering der Vaccine hebben medegewerkt.

UTRECHT *den 9 Maart*. Heden overleed alhier, aan de gevolgen van herhaalde bloedſpuwing, in den ouderdom van veertig jaren, de Hooggeleerde Heer DANIEL DYLIUS, *Med. Doct.* en, ſedert voorleden jaar, *Profesſor in de Geneeskundige Faculteit* aan onze Akademie; een man, die, zoowel om zijne beminnelijke inborst, als uit hoofde van zijne geleerdheid, zich eene algemeene hoogachting verworven had, bij allen, die hem kenden.

BERIGT omtrent het ontdekken van ware Koepokken aan de Uijers van Koeijen *in den ſtal van den Landman* DIRK TONKERS *te* Geervliet, *op het Eiland van* Brielle, *Provincie Zuid-Holland, en de daarmede genomen proeven en waarnemingen*;

Medegedeeld door

H. VAN DEN BOSCH

Stads Medicinæ Doctor te Rotterdam.

Daar 'er zich in ons Vaderland andermaal zweren aan de Uijers der Koebeesten ontdekt hebben, welke de ware Koepokſtoffe, even als die uit Engeland afkomstig is, opleverden en dezelfde eigenaardige puisten

ten met alle derzelver verschijnselen, bij onderscheidene proeven en waarnemingen te weeg gebragt hebben, zoo achtte ik het niet ondienstig en wel der moeite waardig om, door een getrouw en kort Verslag daarvan het publiek door middel van Uw geacht Weekblad te onderrigten; verzoekende daarvoor eene gunstige plaatsing.

Den 7den December des jaars 1816 schreef mij mijn geachte vriend de Heer AREND BISDOM, Praktiserend Medicinæ Doctor in den Briel, dat hij den vorigen dag, na posttijd van den Heelmeester A. HOEK te Geervliet vier glaasjes met stoffe ontvangen had, waarvan N°. 1 genomen waren van de Uijers eener Koe en N°. 2 van eene Boerenmeid, welke door het melken daarvan besmet was geworden: verzoekende mij, daar het hem even als gemelden Heelmeester op dien oogenblik aan voorwerpen ter enting ontbrak, 'er proeven mede te nemen; zullende zoodra weder en wegen het gedoogden, naar Geervliet vertrekken om zelve de Koeijen te gaan zien, en 'er mij de bevinding van mededeelen. Den volgenden dag entte ik, van de Glaasjes N°. 1, zijnde van de stoffe dadelijk van de Uijers van de Koe genomen, een voorwerp in de Lange Frankestraat binnen deze stad, en gaf 'er ook van aan onzen jongen Heel- en Vroedmeester Dr. CORNELIS VAN BAALEN, die 'er dadelijk bij een kind aan den Schiedamschen dijk gebruik van maakte. — Ettelijke dagen daarna had ik een kind aan de vest, bij het Burgerweeshuis, hetwelk ik met stoffe uit N°. 2. uit de pokken van de Boerenmeid genomen, inentte. — Mijne enting uit N°. 1 slaagde volkomen even als die van den Heer VAN BAALEN, dan die uit N°. 2. is niet gelukt, en bij dat kind bespeurde ik, daar de stoffe al wat verlegen was, geene de minste werking.

Mijne enting uit N°. 1. had eenen gewonen zeer geregelden loop; tusschen den negenden en tienden dag, wanneer het kind des nachts lastig en onrustig geweest was, had zich de Areola, met een' grooten rooden eigenaardigen wolkachtigen omtrek gevormd, en de opdrooging is zeer geregeld met afvallen van het korstje en het nalaten van een lidteeken gevolgd. — De Heeren Medicinæ Doctores RIPPING, DALEN, DUVIGNEAU en SPIERINGSHOEK, benevens de Heeren Chirurgijns DONKERSLOOT VAN HATTEM, VLODORP, VIERHOUT, NOLEN en NORTIER, hebben er allen in-

inſpectie van genomen, de eigenaardigheid der pok erkend en dezelve voor eene ware Koepok begroet.

Eer ik nog van dezen gunſtigen uitſlag den Heer Dr. BISDOM berigt kon geven, ontving ik van zijn Ed. een' naderen Brief van den 15den December 1816, waarin hij ſchreef, dat de volſtrekte onbruikbaarheid der rijwegen en het onderwaterſtaan van het voetpad, hem belet hadden van eerder dan den 10den December naar Geervliet te vertrekken, waar hij vernomen had, dat DIRK TONKERS, op de Delftſche markt, drie Melkkoeijen had gekocht, met oogmerk, om die dezen winter te melken en vervolgens vet te weiden, dan naauwelijks waren dezelve eenige dagen op ſtal, of men beſpeurde zweren aan de Uijers, die zich ſpoedig aan een gedeelte der Melkbeesten mededeelden, door het melken van eene meid PLEUNTJE PLUKAAR, die noch de Kinderziekte gehad, noch met Koepokſtoffe was geënt geworden, en welke zulke puisten aan de handen had gekregen, dat zij dezelve geheel en al niet konde gebruiken, 'er pappen moest omſlaan en eenige dagen daarna, om hulp aan meergemelden ervaren Heelmeester HOEK verzoeken, die, de pap weggenomen hebbende, op de bovenhanden duidelijk en onderſcheiden ware Koepokken ontdekte en de binnenſte zijde geheel ontſtoken vond.

Bij de Koeijen zelve had Dr. BISDOM, daar het eenige dagen te laat was, de ware onderſcheidingsteekenen niet kunnen ontdekken, doch hij had aan de Uijers en Spenen zeer onderſcheiden drooge zweren met rooven als van de gewone Koepokken ontdekt, en de Heer HOEK verzekerde hem, dat alle de eigenaardige teekenen 'er bij het zweren aan tegenwoordig geweest waren; het melk geven was aanmerkelijk verminderd en de landman was genoodzaakt geweest die Koeijen droog te maken. Gemelde PLEUNTJE was naar hare ouders aan den Nieuwen Hoorn vertrokken, werwaarts de Heer BISDOM ook den volgenden dag gereisd was en had bij haar ook duidelijk de droogende zweren op de bovenhanden beſpeurd; een ander gedeelte der beesten, welke niet door de meid gemolken waren, bleef geheel vrij; — zoo is ook de knecht, die de Koeijen met zweren meer dan eens gemolken had, vrij gebleven; dan deze was te voren door Kinderziekte aangetast geweest.

De Heer BISDOM heeft ook naderhand met ſtoffe, hem door den Heer HOEK van die beesten ter hand geſteld, met het best gevolg geënt en ware Koepokken zien ontſtaan.

Van de ſtoffe uit de pok van het kind in de Lange Frankeſtraat, door mij geënt, heb ik dadelijk glaasjes aan eenige Genees- en Heelkundigen verzonden.

De Heer BODEL Medicinæ Doctor te Dordrecht en Preſident onzer Provinciale Geneeskundige Commisſie aldaar reſiderende, had, door zijne buitengewone drukke Praktijksbezigheden, zelf 'er niet mede kunnen enten, dan de enting der ſtoffe door een' jong Heelmeester, aan wien hij dezelve ter hand geſteld had, was niet geſlaagd, zoo was het ook bij Dr. MIRANDOLLE, in 's Hage niet gelukt. — De Heeren VAN STIPRIAAN LUISCIUS en MACQUELYN te Delft, hadden 'er geen gebruik van kunnen maken om de mazelen, welke aldaar heerschten. — Berigten van entingen door Kunstgenooten op de dorpen, aan welke zij dezelve verzonden hadden, waren nog niet bij hen ingekomen. De Heer Dr. RAUWENHOFF te Amſterdam had 'er op mijn verzoek ook mede geënt, dan bij zijn voorwerp was eene valſche pok ontſtaan.

De Heer Prof. N. C. DE FREMERY te Utrecht, had ook met de ſtoffe, zijn Hooggel. door mij toegezonden, geënt, en was 'er volkomen mede geſlaagd, meldende mij, bij misſive van 28 December ll., dat hij 'er zeer regelmatige pokken van gekregen en bij die van den 3den Januarij, d. j., dat hij reeds met het beste gevolg 'er de derde generatie van had voortgeplant.

Ik heb 'er nu reeds de achtſte generatie mede voortgezet, en 'er van tijd tot tijd, op de veelvuldige aanvragen om Koepokſtoffe onderſcheiden Kunstoefenaars rijkelijk van voorzien; van velen heb ik het berigt van het welſlagen ontvangen, de overigen hebben mij niets twijfelachtigs medegedeeld en ik houde mij druk bezig, met deze zoo wel voldoende ſtoffe, waarvan de Heer Dr. VAN WYNOXBERGEN alhier ook dezer dagen bij een, door mij geënt, kind zoo zeer voldaan was, en glaasjes 'er mede beſmeerd naar Middelburg gezonden heeft, mijne entingen vooral bij het thans ontſtaan van Kinderziekte binnen deze ſtad, voortte zetten; hebbende de ſtoffe ook zeer goed gewerkt bij dat kind, bij hetwelk de ſtoffe van de meid PLEUNTJE PLU-

KAAR,

KAAR, waarschijnlijk door te lang bewaren, niet gewerkt had.

In het laatst des jaars 1810 en begin van 1811, hebben 'er zich in den stal van den Hr. PREUYT ook te Geervliet Koepokken aan de Uijers der Koebeesten vertoond, van welke stoffe, zoo door de Heeren BODEL, CROL, VERHOEVEN, HAVER DROEZE, EPENHUIZEN en anderen, te Dordrecht, als ook door den Heer BISDOM en mij, proeven en waarnemingen zijn aangeteekend, welke door gemelden Heer CROL namens de Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt te Dordrecht residerende, aan den toenmaligen Prefect, zijn medegedeeld, en door hem in het Fransche Journal de Vaccine geplaatst.

Ik twijfele geenszins, of dit Verslag, zal de aandacht van vele Kunstoefenaren, vooral te lande, tot zich trekken, om, bij voorkomende gelegenheden, naauwkeurig gade te slaan, of in ons Vaderland ook niet meer en meer de ware Koepokken aangetroffen worden, en als dan hunne naauwkeurige proeven en waarnemingen mede te deelen.

Ik heb de eer mij met gepaste hoogachting te noemen

Uw bestendigen Lezer
H. VAN DEN BOSCH.

Rotterdam den 1sten Maart 1817.

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN,

AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

ZEEREIZEN. MATTHEW FLINDERS, *Ontdekkings-Reis naar het Groote Zuidland anders Nieuw-Holland; bezigtiging van hetzelve in* 1801, 1802 *en* 1803; *noodlottige Schipbreuk en Gevangenschap van* $6\frac{1}{2}$ *jaar bij de Franschen op Mauritius uit het Engelsch*, te Haarlem bij A. Loosjes Pz. MDCCCXVI, Derde Deel 415 Bladz., Vierde en laatste Deel 416 Bladz. gr. 8°. behalve de gegraveerde Titelvignetten met eene *groote Algemeene Kaart van het Groote Zuidland of Nieuw-Holland.*

Gaven wij in N. 40. en 41. van den verledene jare onzen Lezers een beknopt Verslag van de twee eerste Dee-

 len

len der Ontdekkingsreis van den Heer FLINDERS, wij haasten ons, om, door de uitgave der twee laatste Deelen, waarmede dit belangrijk Werk volledig is, daartoe in staat gesteld, ook daarvan eenig berigt hier mededeelen, hopende langs dien weg het onze bijtebrengen, tot aanmoediging van dergelijke voor Land- en Volkerenkunde zoo gewigtige ondernemingen van den Boekhandel Wij zullen ten dien einde met deze beide Deelen, even als met de vorige, handelen, en onze lezers met den korten inhoud derzelve bekend maken.

Wij verlieten den reiziger, aan het einde van het Tweede Deel, bij het Eiland, waarop Maria's Kaap ligt, en het Achtste Hoofddeel van het Tweede Boek, waarmede het Derde Deel aanvangt, levert vooreerst eene beschrijving van dat Eiland op, vervolgens van Limmens bogt en van de vaste Kust van daar noordwaarts henen tot aan Barrows Kaap, waar geland wordt; het vermeldt voorts de vaart rondom het Groote Eiland, de Kunstwerken der Inboorlingen op het Kloven Eiland, het ankeren in de noordwestelijke baai van het Groote Eiland, met aanmerkingen en Zeemans waarnemingen; beschrijft daarop de Blaauwe Slijkbaai, eene schermutseling met zes Wilden op Morgans Eiland; Shields Kaap, Grindalls Berg en de vaste Kust tot aan Caledonsbaai, wordende, behalve de bijgevoegde Sterrekundige en Zeemans waarnemingen, besloten met de ontmoetingen in die baai en aanmerkingen over het Land en deszelfs Bewoners.

Het Negende Hoofddeel begint met het vertrek uit Caledonsbaai, levert daarop eene beschrijving van Arnhems Kaap, Melvilles-baai, Wilberforces Kaap, Brombij's Eilanden, de Engelsche Compagnies Eilanden, eene ontmoeting van Schepen van Macasfar bij dezelve, Arnhemsbaai, en Wezels Eilanden, wordende de verdere bezigtiging van de Noordkust verschoven, zoo uit hoofde van het vervuren van het Schip als van den gezondheidstaat van FLINDERS en zijn Scheepsvolk. Na de ontdekking van het Nieuwejaars Eiland, wordt nu de aankomst in Coepangbaai op het Eiland Timor vermeld, en ook dit Hoofddeel met aanmerkingen en Sterrekundige waarnemingen besloten.

In het Tiende Hoofddeel vindt men beschreven de afreize van Timor, de vruchtelooze nasporing der Trial Rocks, het ankeren in Ganzen Eilands baai; de begrafenis van den Bootsman en den ziekelijken staat van het Scheepsvolk; het moeijelijk uitzeilen uit de baai, den doortogt door de straat van Bass en de aankomst te Port Jackson. Hier wordt nu het verlies in manschappen opgegeven, de opneming en afkeuring van den Investigator vermeld, benevens de ontwerpen ter voortzetting van de Kustopneming en daar tegenoverstaande toebereidselen tot den

den terugtogt naar Engeland, terwijl eindelijk dit Hoofddeel een overzigt nog oplevert van den staat der Volkplanting van Port Jackson. Hier vond de Hr. Flinders den Hr. James Inman, thans Hoogleeraar in de Wiskunde aan het Koninklijk Collegie der Marine te Portsmouth, zijnde door het Lengtebureau afgezonden, om in plaats van den Heer Crosley, die Flinders reeds aan de Kaap de Goede Hoop verliet, als Sterrekundige aan de Ontdekkingsreis deel te nemen.

Het Elfde en laatste Hoofddeel van dit tweede Boek is geheel aan de Zeevaartkunde toegewijd, handelende over de Winden, Stroomen en Scheepvaart, langs de Oostkust van het Groote Zuidland zoo voorbij den Steenboks Keerkring als binnen denzelven en langs de Noordkust; over de wijze, waarop men het best van Port Jackson door de straat van Torres naar Indie of de Kaap de Goede Hoop kan zeilen; en toont eindelijk het voordeel van dezen weg boven dien langs Nieuw Guinea aan.

Het Derde Boek behelst des Zeereizigers *Ontmoetingen sinds het verlaten van Port Jackson in Augustus* 1803 *tot aan de terugkomst in Engeland aan het einde van October* 1810, en dus het aanmerkelijk tijdvak van zeven jaren, doch in overweging nemende, dat 6½ jaren daarvan in gevangenschap op Mauritius werden doorgebragt, laat het zich ligt begrijpen, dat dit Boek meer 's Schrijvers bijzondere doch zeer wetenswaardige lotgevallen, dan wel ontdekkingen, bevat.

Het eerste Hoofddeel vermeldt het vertrek uit Port Jackson met de *Porpoise* in gezelschap van den *Bridgewater* en *Cato*, beschrijft de Cato's bank, en de Schipbreuk van de Porpoise en den Cato bij nacht, waarvan het volk zich op eene Zandbank begeeft, waar de Bridgewater, onder bevel van den Hr. Palmer, hen aan zijn lot overliet; vermeldt de berging van den voorraad, de gemaakte schikkingen op de bank, de genomene maatregelen, om naar Port Jackson terug te keeren, en behalve eene naauwkeurige beschrijving van de bank der Schipbreuks riffen, aanmerkingen nopens het verongelukken van den Hr. de la Perouse, dat Flinders meent in deze omstreek voorgevallen te zijn.

Het Tweede Hoofddeel is nu toegewijd aan Flinders hagchelijke reis naar Port Jackson in eene open Boot die de naam van *de Hoop* kreeg, en in het geheel 14 koppen bevatte, blijvende de overige op de bank. In weêrwil van het onstuimig weder, wordt de kust van Nieuw Zuid Wallis bereikt en langs dezelve gezeild, en na eenig water van Wilden op het Uitkijkspunt ingenomen te hebben, nabij Rookkaap en vervolgens nabij Port Hunter geland. Nu vindt men de beschrijving van de behoudene aan-

 komst

komst te Port Jackson op den dertienden dag, van de terugreize naar de Schipbreuksriffen, met een Schip en twee Schooners, van de schikkingen op de de bank, berigt nopens het rif, met Zeevaartkundige en andere waarnemingen.

In het Derde Hoofddeel vindt men FLINDERS togt met de Cumberland naar de straat van Torres opgeteekend. Deze geeft aanleiding tot de opneming der Oostervelden en den Pandora's ingang in deze straat, en tot het vinden van nieuwe vaarwaters tusschen de riffen. Hij ankert bij het Halfwegs Eiland en onder de Yorks Eilanden, bezigtigt verder de Prins van Wallis Eilanden, en het Scholle-varen Eiland, zet den togt tot voorbij de Golf van Carpentaria voort, ankert bij de Wezels-Eilanden en begeeft zich van daar naar de baai van Coepang op Timor en voorts naar Mauritius, waar, de lekkaadje van de Cumberland het stilhouden noodig makende, hij in de Baije du Cap ankert en naar Port Louis vertrekt.

(*Het Vervolg en Slot in het eerstvolgend* N°.)

HANDEL EN ZEEVAART, LANDBOUW, HUISHOUDKUNDE, BEVOLKING EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

Aansporing en Aanwijzing, hoe men eene regt fijne Schaapswol *bekomen kan.*

Tot voortplanting der Schapen moet men alleen zulke Hamels en Schapen uitzoeken, die reeds eene zachte en mollige Wol hebben.

Bij het Inlandsche ras gemeene grove Schapen, plaatst men Engelsche of Spaansche Rammen, of Schaaps-bokken, namelijk van die soort of ras, tot hetwelk men de Schapen wil opbrengen, en op zijn hoogst rekent men vijftien Schapen, of Wijfjes, bij éénen Ram. Meerdere Wijfjes moet men eenen Bok niet geven. De Lammeren, die nu door dit springen gefokt worden, noemt men de eerste teelt, alsmede halve bastaarden, wijl hunne Wol half de Wol des vaders, en half die der moeders gelijkt.

Schoon deze Wol beter is dan die van de Ooi, zoo is zij toch niet zoo goed, als zij zijn moet, en daarom gaat men tot eene volgende teelt over, die op deze wijze geschiedt. Alle jonge Bokken van de genoemde eerste teelt, moeten of weggedaan, of gesneden worden, opdat zij

zij niet zoo verre komen, om een Schaap in de kudde te bespringen. De Wijfjes of jonge Ooijen van genoemde eerste teelt brengt men bij de buitenlandsche Rammen, terwijl dan de nieuwe Lammeren hiervan de tweede teelt of volkomene bastaarden genaamd worden, dewijl bij dezen eene zoodanige vermenging der Wol is, welk meer met den vader, als de moeder overeenkomt. Deze tweede teelt zou eenen onkundigen zeer ligt verblinden, en hij zou zeer gaarne gelooven, dat het doel nu reeds bereikt was; want de Wol is zeer fijn, en kan in de Fabrijken met voordeel gebruikt worden, maar daar in deze teelt de deugdzaamheid der Wol geen' stand houdt, zoo moet men tot de derde teelt overgaan.

Daarbij gedraagt men zich eveneens, als bij de tweede teelt, terwijl men de Bokjes afscheidt, maar men moet hierbij dit naauwkeurig in acht nemen: dat men de oude Buitenlandsche Bokken niet bij de Schapen van de tweede teelt laat, maar dat men ze daarentegen van nieuwe Buitenlandsche Bokken bespringen laat, maar die volkomen zoo goed moeten zijn, als de oude. De Lammeren van deze bespringing, noemt men de derde teelt, of een volkomen goed ras: want hunne Wol is volkomen even zoo goed en fijn, als de Wol der Uitlandsche Rammen, en men heeft zelfs in Zweden bevonden, dat de Wol uit deze teelt veel fijner geworden is, dan aan de Rammen.

Daar men tot nu toe van de Schapenteelt geen ander begrip gehad heeft, dan dat groote uitgestrekte heiden en weiden daartoe noodig waren, zoo kon men onmogelijk op derzelver volkomene verbetering denken, want alle proeven moesten betrekkelijk vruchteloos zijn, dewijl zij in dit geval van het klimaat afhangt. Wijders was ook in vruchtbare en sterkbevolkte streken geene Schaapteelt mogelijk, ten minste niet in vlakke landen, dewijl het daar aan Schaapsweiden ontbreekt.

Wijl men nu uit zekere ervaring weet, dat de Schapen bij de klaver niet alleen voortreffelijk gedijen, maar ook hunne Wol verbeteren: zoo is 'er geheel geen twijfel meer, dat ook hier het stalvoeder van het heerlijkste nut zijn zal; want ieder Boer wordt daardoor in staat gesteld, bij eenen voordeeligen Voederbouw eenige Schapen te houden. Geschiedt nu dit, dan geeft het een land meer, hetwelk overvloedig zoo vele Wol opleveren kan, als hetzelve noodig heeft. Hoeveel nu de Staat daarbij wint, is onuitsprekelijk.

Benevens het stalvoeder zijn 'er ook nog andere middelen, om de Wol met de Schapen zoo te verbeteren, dat beide de Spaansche evenaren; men gaat op volgende wijze te werk: men bouwt zich eenen schaapstal aan eene drooge, verhevene en zonrijke plaats, en voorziet denzelven met

met zoovele welsluitende glasvensters, dat het daarin zoo zoo licht zij, als buiten, alleen moet men den togt verhinderen, en alles wel kunnen sluiten. In het donker gedijen de Schapen nooit.

De frissche roode Klaver is in den zomer tot voeder zeer goed, en in den winter de gedroogde; daar ondertusschen de Schapen van droog, zoet voeder houden, is niets nuttiger, dan dat men altijd met drooge Klaver voedert. De witte Bergklaver zou het allerbeste zijn, als men die voor de Schapen verbouwde. Stroo en grof of geheel zuur Hooi durft men hun nooit geven, de Wol wordt ruw, en het dier mager en ongezond daarvan.

Wijl het Schaap een zeer week en zacht vleesch heeft, is het aan velerleije ziekten, bijzonder aan rotten onderhevig. Uit dien hoofden, moet alle vochtigheid en nattigheid vermeden worden, en juist daarom is het zoutlikken noodig. Niets voortreffelijker echter is 'er tot verbetering der Wol en van het Vleesch, dan dat men op den behoorlijken tijd Kwendel, Bergklaver, Lavendel, Melissen, Wijnruit en dergelijke specerijachtige edele Kruiden in genoegzame hoeveelheid verzamelt, in de schaduw droogt, tot stof wrijft, en hun dan dagelijks het zout daarmede vermengt en te likken geeft Als men dit bestendig voortzet, wordt de slijm daardoor opgelost, en de rotting tegengegaan, het Vleesch wordt vaster, kruidiger en heerlijk van smaak, en de Wol, als men de volgende regelen daarbij noch betracht, onvergelijkelijk.

De fijnheid en zachtheid der Wol schikt zich naar de fijnheid en zachtheid van de sappen des diers; hoe fijner dus het voedsel is, en hoe meer vlijt men aanwendt, deszelfs sappen te verfijnen, des te schooner en beter worden Wol en Vleesch. Maar het ligt ook veel aan de natuurlijke gesteldheid des diers, en aan zijne behandeling overeenkomstig de natuur.

Men zoeke zich eene Ooi, die groot, welgemaakt is, en zoo schoone Wol heeft, als onder de gemeene Landschapen maar mogelijk is; even zulk eenen Ram zoeke men daarbij. Die eenen Ram uit Spanje kan doen komen, komt zeker eerder tot zijn doel; maar is dit niet mogelijk, men handele op de volgende wijze en lette slechts niet op het geld, om zulk een paar te bekomen.

Deze beide dieren moet men in den stal van elkander afgescheiden houden, opdat zij elkander niet bespringen, voor dat het tijd is; in den Herfst laat men hen te zamen, dan krijgt men de Lammeren in het volgende Voorjaar. Nu komt de hoofdzaak daarop aan, dat men alle Lammeren, wat de Wol betreft, zeer naauwkeurig onderzoekt; geen, dat niet de schoonste Wol heeft, mag tot het springen toegelaten worden. De vrouwelijke Lammeren van middelmatige Wol houdt men altijd van de Rammen af.

Valt

Valt 'er echter eens een Wijfjes-lam, dat bijzonder wit en schoon van verw is, zoo moet men het afzonderen, met groote zorg oppassen, en slechts zulke alleen bij den Ram laten. Daar men maar eenen Ram noodig heeft, en ook de Lammeren dezen bij voorkeur evenaren, moet men in zijne keuze nog veel behoedzamer zijn. Alle andere Bok-lammeren worden gesneden. Zoo men deze zorgvuldigheid bestendig voortzet, zoo zal men na eenige jaren een geheel nieuw ras van Schapen bekomen, en de Wol zal de Engelsche evenaren

Stof en vuiligheid op de huid vermengen zich met de uitwaseming, en brengen eene scherpe stof voort, die de wortelen der haren bederft, waardoor dus alle overige moeite wederom vruchteloos wordt, als men hier ook geen behoedmiddel weet. Ten dien einde kookt men in een' ketel vol water, met eenige zeep, een paar handen met geurige Kruiden' dan zijgt men het sap door een' doek, en wascht de Schapen en hunne Wol tot op de huid daarmede; dit doet men alle vier weken, en dit kan ligt geschieden, als men maar eenige Schapen houdt, gelijk het bij de stalvoering ook niet anders doenlijk is. Dit middel houdt de Schapen gezond, en verbetert ongemeen de Wol.

Men moet de Schapen slechts eens, en wel in Junij scheren. Bij bovengemelde behandeling is dus het wasschen niet noodig, want de Wol is rein; men scheertze, sorteert de schoonste, de middelmatige en geringere vachten en verkooptze. Men moet de Schapen niet melken, dit bederft de Wol. Als zij zeven jaar oud zijn, zoo moet men ze mesten en verkoopen. Tot springen zal men ze niet eerder toelaten, voor dat de Bok drie en een half, en de Ooi twee en een half jaar oud is. Eindelijk is ook de stalvoedering het zekerste middel, om de Schapen voor de schurft te bewaren.

Men kan ook de Schapen Gips (Pleisterkalk) onder Zout geven, zij worden daardoor niet alleen tegen ziekte beschut, maar ook daarvan genezen, gelijk reeds verscheidene gewigtige merkwaardige proeven en ondervinding bewezen. De Gips wordt raauw of ongebrand fijn gestooten, en tot één à twee pond op honderd stuks dagelijks onder het Zout gemengd.

Nieuwe manier van Aardappelen-teelt.

Van wege de Nederlandsche Huishoudelijke Maatschappij is de volgende wijze van Aardappelenteelt bekend gemaakt, welke wij ter beproeving aanbevelen.

„ Aardappelen, zoo vroeg mogelijk gepoot, nadat die on-

ongeveer 2 a 3 handen breed boven den grond zijn uitgewasſen, geheel of gedeeltelijk afgeſneden of afgeſcheurd en deze loten in 'een vochtigen grond, of, bij nat weder, als gewoonlijk geplant, brengen wederom goede Aardappelen voort, door welke manier van bewerking eene aanmerkelijke hoeveelheid Poot-Aardappelen tot Huishoudelijk gebruik kunnen worden gebezigd."

GESCHIED- EN LETTERKUNDIGE ANECDOTEN.

Een Scherp en Vernuftig woord van PASQUINO.

Zoo als bekend is, heeft CANOVA aan de Grafzuil van den Dichter ALFIERI Italie als eene in antieken ſmaak gekleede Vrouw afgebeeld. Hierover liet zich de ſpotter, de Franſche Plunderingen in 't oog hebbende dus uit:

Questa volta Canova l'ha Sbagliata,
L'ha fatta vestita ed è ſpogliata.

dezen keer heeft CANOVA het niet getroffen. Hij beeldt haar gekleed af en zij is naakt.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

STOKHOLM *den* 11 *Februarij*. Sedert eenige avonden ziet men hier zulk een ſterk Noorderlicht, als men het, ſchoon aan dit natuurverſchijnſel gewoon, ſedert vele jaren niet waargenomen heeft, waardoor ook vele aanſchouwers naar de open plaatſen gelokt worden, om het naauwkeurig aan den gezigtseinder te bezigtigen.

ODENSEE. Hier en in andere plaatſen van Denemarken ſcheen het Noorderlicht den 8ſten Februarij zoo helder, als of het volle maneſchijn was. Men herinnert zich hier in dit Rijk, ſedert 1776 het niet in die mate gezien te hebben.

MENTZ *den* 17 *Februarij*. Bij het Noorderlicht, hetwelk, des avonds van den 8ſten dezer, op vele plaatſen ge-

	29 — 4¼	28 — 5¼	...n.
November.	den 30sten 's avonds 29 — 7½	den 9den 's avonds 28 — 1	d... 's... ...r. regen. ...nist. ...eeuw.
December.	den 1sten 's morgens 29 — 7¼	den 15den 's middags 27 — 11¾	d... 's... 'en buijen 1 maal w. damp.

N

gezien is, heeft de Conrector STARK, te Augsburg, verscheidene veranderingen aan de Magneetnaald opgemerkt; hare afwijking was reeds, vóór half 9 uren, op 1½ graad Westelijk, en, ten 9 uren 18 minuten, bedroeg hare afwijking 2° 7'. Kwartier vóór elf uren werd de Magneetnaald stiller en keerde langzaam op 18 graden, 29 minuten terug, waarop dezelve voor de verschijning gestaan had.

PARYS *den* 8 *Februarij*. Men heeft, gister avond, alhier een Noorderlicht waargenomen, dat, in het eerst als eene groote cirkelvormige vlam voorkwam, doch vervolgens, in twee lichtende bogen, tot aan de benedenste starren van het gestarnte des Draaks, zich uitspreidde. Het bovenste gedeelte eindigde op omstreeks 22° bewesten den Meridiaan van Parijs. Sedert zes jaren had men dit verschijnsel alhier niet waargenomen; hetzelve heeft eene menigte nieuwsgierigen op de kaden en bruggen gelokt.

SCHAFHAUSEN. Den 20, 21 en 22 Januarij is op de geheele keten van bergen, die Italie van Zwitserland scheidt, zulk eene menigte sneeuw gevallen, dat de wegen over de St. Gothard en Spugler geheel gestremd zijn. Sneeuwvallen hebben 'er ook verscheiden plaats gehad, die groote schaden hebben aangerigt, onder anderen in het dorp Ariolo, waar verscheiden stallen en een groot aantal beesten daaronder bedolven geraakten.

FRANKRIJK. In onze Zuiderstreken heerscht eene zachte luchtsgesteldheid. Van Marseille wordt geschreven, dat in Januarij en tot nog toe in Februarij de hemel aanhoudend helder geweest is, en de luchtsgesteldheid zoo zacht, als in eene schoone Meimaand. Men verlustigde zich met wandelingen en spelevaarten op Zee, even als in den Zomer.

KOPENHAGEN. De Winter in Denemarken en ook in Zweden is zeer zacht, maar het heeft zooveel geregend dat men beducht is voor het graan, dat in den grond ligt.

HAARLEM. Door den Heere P. DE LEEUW ons zijne naauwkeurige Waarnemingen op de gesteldheid van het Weder, gedurende 1816 op den Huize *Zwanenburg*, halfwegen Amsterdam en Haarlem gedaan, en derzelver Recapitulatie, gunstig medegedeeld zijnde, voegen wij die Tafelswijze bij dit N°., daarmede vertrouwende aan alle beoefenaren en beminnaren der Meteorologie geenen ondienst te bewijzen.

WEER-

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Maart	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
5	29. 2 29. 3 29. 3¼	41 43 41	W. — —	bewolkt; voormidd. harde wind; namidd. en 's avonds een weinig hagel- en windbuijen met weêrlicht.
6	29. 0¼ 28. 7½ 29. 1	40 42½ 40	Z. t. W. Z. W. W. N. W.	voorm. regen. verder harde wind; nam. regen met fneeuw; 's av. regen- en hagelbuijen met weêrl. en donder.
7	29. 1¼ 29. 2¼ 29. 3	40 43 40	W. N. W. W. t. N. W. t. Z.	bewolkt; harde wind; 's morgens een weinig buijig.
8	29. 0¾ 29. 1 29. 2¼	38 43 39	Z. Z. W. N. W. ——	voormidd. regen; verder bewolkt; regen- en hagelbuijen; 's avonds met harden wind
9	29. 3 29. 3¼ 29. 5¼	35 42 38½	W. N. W. W. t. N. W. N. W.	's morg. fneeuw- en hagelbuijen; harde wind; verder bewolkt; zeer windrig; 's av. buijig met harden wind.
10	29. 8 29. 9 30. 1	40 42 33	N. W. — —	harde wind; bewolkt, in den namidd. hagelbuijen.
11	30. 2 30. 2 30. 1¼	39 48 41	Z. W. Z. W. t. W. Z. W.	betrokken; namidd. en 's avonds zeer windrig: 's avonds met een weinig ftofregen.

BEKENDMAKINGEN.

Dit N°. *met de bijgevoegde Tafel in plano kost* 4½ *St.*

TE HAARLEM, BIJ A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 12. *Vrijdag den 21sten Maart.*

BERIGTEN.

DUITSCHLAND. Nadat men over het lot van den beroemden Reiziger den Hr SEETZEN, Russisch Keizerl. Collegie-Assessor, die door de edelmoedige ondersteuning van den Hertog van Saxen-Gotha in staat gesteld was, om Syrie en Arabie te doorreizen, sedert eenen geruimen tijd, in onzekerheid verkeerde, (*) is eindelijk door een officieel berigt van den Pruissischen Consul te Cairo de bevestiging der treurige tijding gekomen, dat reeds in September 1811 deze waardige man op bevel van den Iman van Tana is vergiftigd geworden en te Taer, vijftig mijlen van Mecca, aan de gevolgen dezer gruweldaad overleden is.

STUTTGARD. Op den zoogenaamden *Seelberg*, zeer digt bij Cannstadt, naar den kant van Unter-Turkheim, is binnen kort weder in de, door CUVIER en ook door MEMMINGER in zijn Werkje *Cannstadt und seine umgebungen* aangewezene, verblijfplaats der overblijfselen van Dieren, die gedeeltelijk van de oppervlakte der aar-

(*) Zie onderscheiden N°. van den Letterbode wegens zijn lot.

aarde verdwenen zijn, eene nieuwe zeer veel bevattende laag Mammouts-, Rhinoceros- en andere zelfs onbekende diertanden en beenderen in eenen leemput niet diep onder de vorige opgravingen door den verdienstelijke Praeceptor MEMMINGER gevonden. Koning FREDERIK gelastte terstond de noodige opgravingen en de buit daar behaald was rijk. Het voornaamste stuk was een klomp van dertien tanden, waarvan de grootste, ongelukkig aan de punt en wortel afgebroken, ten minste eene lengte van 15 voeten moet gehad hebben. Zij waren zoo in een geschoven en met het leem verbonden, dat men ze niet scheiden kon, en dus het geheele brok in het Kabinet van Naturaliën aaneen gebragt werd (*).

SAXEN. Z. M. onze Koning heeft, ter erkentenis van de verdiensten bij de verfraaijing der Boekdrukkunst verworven, door den met roem bekenden Boekdrukker en Boekhandelaar KARL TAUCHNITZ te Leipzig, aan denzelven de groote gouden Prijs Medaille toegezonden met dit op den rand gegraveerd Opschrift: *Carolo Tauchnitzio Bibliopolae Lipsiensi.*

NIEUWIED. Op den 6den November ll. overleed hier de Hofraad en Geneesheer JOH. AUG. SCHMIDT, in het 64ste jaar zijns levens, bekend door overzettingen van verscheiden Hollandsche Geschriften in het vak der Genees- en Natuurkunde, en een veeljarige medearbeider aan de Hallische Litteratur-Zeitung.

PARYS *den 1sten Maart.* De beroemde Tooneelspeler TALMA zal met den eersten der volgende maand April zijn afscheid van het Fransch Tooneel nemen; hij heeft ten minste op hetzelve bij den Hertog DE DURAS ernstig en uitdrukkelijk aangedrongen, meenende op hetzelve door eenen dertigjarigen dienst regt te hebben. De beminnaars van *Théâtre Français* betreuren zeer het verlies van dezen uitstekenden Treurspeler, die nog in de kracht zijns levens is en vele begaafdheden en vermogens bezit, die tot derzelver onderhoud en vermaak konden strekken.

LEY-

(*) In een onzer volgende N°. hopen wij een omstandig berigt nopens deze belangrijke Opgraving mede te deelen. *Red.*

LEYDEN. *Curatoren van het Stopiaansch Legaat*, van den Schrijver der Verhandeling, onder de Zinspreuk:

Μακάριος ὁ μὴ Κρίνων ἑαυτὸν ἐν ὡ δοκιμάζει

vrijheid bekomen hebbende, om het bij die Verhandeling gevoegd Biljet te openen, is dezelve hun gebleken te zijn, de Wel Eerwaardige zeer Geleerde Heer D. KANNGIESSER, *Predikant bij de Evangelisch Luthersche Gemeente te Nymegen.*

AMSTERDAM *den 12den Maart.* Heden hield het Bestuur des *Instituuts tot Onderwijs van Blinden*, in deze stad gevestigd, het openbaar Examen van deszelfs Kweekelingen, in het Kerkgebouw der Remonstrantsch Gereformeerd Gemeente, door den Eerw. Kerkenraad tot dit oogmerk vergund, in het bijzijn eener zeer talrijke schaar, ter deelneming zamengevloeid, waaronder vele Afgevaardigden van aanzienlijke Collegiën, daartoe genoodigd, die hetzelve met hunne tegenwoordigheid wel geliefden te vereeren. Zoo belangrijk deze Stichting in zich zelve is, door hare menschlievende strekking, om hulpelooze en doorgaans verlatene personen aan zich zelve en aan de Maatschappij werkzaam en nuttig terug te geven, even zoo aangenaam was te dezer gelegenheid het openbare getuigenis, dat het grootste getal der twintig Kweekelingen van beide Sekfen, sedert het laatst gehoudene Examen in 1815, in alle vakken van Onderwijs aanmerkelijke vorderingen gemaakt heeft. Niet slechts de hantering der gewone handwerken van Breijen, Knoopen, Draadvlechten, Weven, Mandemaken en Letterzetten, maar ook de behandeling der Instrumentale Muzijk, tot een klein doch vol Orchest, bijzonderlijk de Vokaal-Muzijk met eene keurige Solo tot een volledig Koor, en de uitvoering van eenige Sonaten, door eenen veertien-jarigen Kweekeling bij eigen vinding vervaardigd, en voorts de beschouwende kennis der Muzijk, Aardrijkskunde, Vaderlandsche Geschiedenis en Zedekunde, gepaard met het lezen van zoodanige stukken, die door de Kweekelingen zelve met uitpuilende Letters gezet en in het Instituut zelf gedrukt zijn: dit alles leverde overtuigende proeven van bekwaamheden en vorderingen, welke het zegel drukten op de goedkeuring, door de

Bestuurders zelve aan zoodanige Kweekelingen bij prijsbelooning toegewezen, die zich door oefening, vlijt en goed gedrag, dezelve waardig gemaakt hadden. De voorzittende Bestuurder, J. H. VAN SWINDEN, door de groote meerderheid der contribuerende Leden binnen deze stad op nieuw tot het Bestuur herkozen, en den nieuwbenoemden Bestuurder, H. H. KLYN, mede verwelkomende in dezen post, gaf een uitvoerig en naauwkeurig verslag van den tegenwoordigen staat des Instituts, die, offchoon wel door de toenemende liefdadigheid gunstiger dan te voren, echter den voortdurenden meerderen bijstand van Deelnemeren behoeft, om het nog altijd wisselvallig bestaan te bestendigen.

HAARLEM. Het onderstaand berigt van den Heer J. KONING ons toegezonden, ter opheldering van eene groote onnaauwkeurigheid, die door eenen Franschen Geleerde begaan is, ruimen wij gaarne eene plaats in.

In N°. 62. van de *Mercure d'Anvers* van Maandag den 3den Maart dezes jaars is geplaatst een berigt, volgens hetwelk de Heer MARIE DE ST. URSIN, Med. Doctor en Lid van onderscheidene Letterkundige Genootschappen, zoude ontdekt en aan den Koning van Frankrijk aangeboden hebben zeker Werkje, getiteld: *Aegidius, de Urinis et pulsibus: Petrus Leo, de Urinis*, gedrukt te *Venetie* bij GEORGIUS ARRIVABENUS, in het jaar 1414. De Heer ST. URSIN schijnt aan de echtheid van dit jaargetal in geenen deele te twijfelen, maar besluit zonder bedenking uit hetzelve, dat het tijdstip der eerste Boekdrukkunst aanmerkelijk moet worden vervroegd, en hare uitvinding noch aan Haarlem, noch aan Mentz of Maagdenburg (vermoedelijk Straatsburg), maar aan de stad Venetie moet worden toegekend.

Dit berigt, overgenomen uit het *Journal de Commerce de Paris*, kwam mij voor eene dadelijke wederlegging te vorderen, ten einde alle verkeerde indrukken, welke hetzelve bij minkundigen en ligtgeloovigen konde maken, terstond en ten eenemale wegtenemen.

Het lijdt bij mij, namelijk, geene de minste bedenking, dat het jaargetal achter dit Boek is vervalscht of verkeerdelijk uitgedrukt. Vermoedelijk moest het zijn MCCCCXCIV (1494), doch door de weglating

van

van de laatste C als talletter zal het in 1414 zijn veranderd. De voorbeelden hiervan zijn zoo menigvuldig, dat ik, reeds voor lang, eene lijst heb vervaardigd van bijna zestig oude gedrukte Werken, waar achter een verkeerd, en veelal vervroegd, jaargetal is geplaatst, en onder dezelve, onder anderen, een, hetwelk wordt aangekondigd, als in het jaar 152 het licht te hebben gezien. Eerlang hoop ik deze lijst, vergezeld van de noodige aanteekeningen en ophelderingen, aan het Letterminnende publiek mededeelen.

Voor het tegenwoordige beroep ik mij, ter staving van mijn gevoelen omtrent het bewuste Boek, alleen op het getuigenis van DE LA SERNA SANTANDER. In zijne in velen opzigte voortreffelijke *Dictionnaire Bibliographique*, T. I. p. 169 — 209, heeft hij eene Naamlijst der Boekdrukkers te Venetie gedurende de Vijftiende Eeuw medegedeeld. Onder dezelven komt GEORGIUS ARRIVABENUS, op pag. 198, voor, niet als de *eerste*, maar als de *een honderd en zesde* Boekdrukker in die stad, welke aldaar van de jaren 1485 tot 1493 onderscheidene Werken heeft gedrukt en uitgegeven. Zijne woorden zijn deze: „ GEORGIUS ARRIVABENUS ou *de Rivabenis*, dit *Parens*, Mantuanus, „ dont nous avons plusieurs impressions depuis 1485 „ à 1493. ”

Deze aanhaling uit een bevoegd Autheur; die (hoe zeer anders ook door zijne vooringenomenheid ten voordeele van Mentz tot deze en gene dwaling vervallen) in dit opzigt zeer zeker bij allen geloof verdient en te dezen, als het ware, als een Klassiek Autheur kan worden beschouwd, zal, zoo ik vertrouw, meer dan genoegzaam zijn ter overtuiging, dat het bewuste Boek niet vroeger dan in of omstreeks 1494, en alzoo tachtig jaren na de vermeende uitgave, in druk is uitgegeven, en dat mitsdien dit berigt in het geheel niet geschikt is de aanspraak der stad Haarlem, en zelfs niet die der steden Mentz of Straatsburg, op de eer der uitvinding te betwisten.

J. KONING.

Amsterdam den 10*den*
Maart 1817.

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN,

AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

Zeereizen. Matthew Flinders, *Ontdekkings-Reis naar het Groote Zuidland anders Nieuw-Holland; bezigtiging van hetzelve in* 1801, 1802 *en* 1803; *noodlottige Schipbreuk en Gevangenschap van* 6½ *jaar bij de Franschen op Mauritius uit het Engelsch*, te Haarlem bij A. Loosjes Pz. MDCCCXVI, Derde Deel 415 Bladz., Vierde en laatste Deel 416 Bladz. gr. 8°. behalve de gegraveerde Titelvignetten met eene *groote Algemeene Kaart van het Groote Zuidland of Nieuw-Holland.*

(*Vervolg en Slot van Bladz.* 123.)

Zijne aankomst te Port Louis op Mauritius maakt het begin des Vierden Hoofddeels uit, waarin men voorts aantreft, het Onderhoud met den Franschen Gouverneur, het in beslag nemen van de *Cumberland* met de Kaarten en Journalen der reis van den *Investigator* en het gevangen houden van den Commandeur en het volk; de Brieven aan den Gouverneur en deszelfs antwoord, de teruggave van eenige Boeken en Kaarten, het vriendelijk gedrag van den Tolk, de voorstellen aan den Gouverneur, en de menschlievende handelwijze van Kapitein Bergeret, die in des gevangenen lot zooveel verbetering wist te weeg te brengen, dat hij naar het huis van Despeaux of den Gevangentuin verplaatst werd. Behalve de ontvouwing der wederregtelijke handelwijze van de zijde der Franschen, die de Vertaler wel had kunnen nalaten eenigermate in zijne aanteekeningen te vergoelijken, ontwikkelt de Zeereiziger zijne gedachten over Ontdekkingreizen in weinige woorden maar zoo krachtig in dit Hoofddeel, dat wij die overnemen, tevens als eene proeve, dat hem de gaaf van de pen te kunnen voeren, ook over onderwerpen buiten zijn eigenlijk vak, niet ontzegd kan worden.

„ Eene Ontdekkingsreis, met liberale beginselen ondernomen, met ijver voortgezet, en menschlievendheid jegens de inwoners der bezochte landen gepaard, scheen mij door elken mensch, van even veel welk volk of beroep, met deelneming te moeten worden beschouwd. De Wijsgeer, of man van algemeene wetenschap, scheen zijne kennis van den Aardbol, en van den mensch, deszelfs voornaamsten bewoner, door zulk eene reis zoo zeer bevorderd te zullen vinden, dat hij dezelve als ten zijnen behoeve ondernomen achtte; en hij, die een bijzonder

vak

vak van Natuurkunde of Natuurlijke Historie beoefende, zou zijne geliefde navorschingen door zoovele nieuwe ontdekkingen en waarnemingen bevorderd denken te zullen te zien, dat de Reizigers vurige wenschen voor hunnen voorspoed van hem te wachten hadden. De beoefenaar de fraaije Kunsten zou verwachten, dat 'er nieuwe en treffende voorwerpen in het licht werden gebragt, waaromtrent hij zijn vernuft mogt kunnen oefenen, en zijne vermogens ten toon spreiden. De Koopman en Fabrijkeur zouden nieuwe hulpmiddelen voor hunne nijverheid, en nieuwe markten voor hunne voortbrengselen, opgespoord hopen te vinden. De Zeeman zou uit zulk eene reis de ontdekking van nieuwe doortogten en havens te gemoet zien, tot welke hij gemaks- of veiligheidshalve toevlugt mogt kunnen nemen, en hij zou daarbij de beste middelen ter volmaking van zijne kunst gebezigd vinden. De Menschenminnaar en ijverige Christen zou zich verheugen van de zegeningen der beschaving dus al verder uitgebreid, en nieuwe akkers voor het zaad der regtschapenheid aangewezen, te zien; en zelfs de man zonder beroep, zonder wetenschap of ijver, de volkomen werkelooze, zou in eene ontdekkingsreis belang moeten stellen, daar de voldoening der nieuwsgierigheid voor hem ten minste van evenveel belang was, als voor andere menschen. Eene reis ter ontdekking van nieuwe landen dus voor het algemeen belangrijk en gewigtig achtende, kon ik bezwaarlijk gelooven, dat 'er volkeren waren, die dezelve uit geen zoodanig oogpunt beschouwden, of 'er zoo weinig belang in stelden, dat men zich bij hen evenmin behoefde te bedenken, om zulk eene reis te stuiten, haren Bevelhebber gevangen te zetten, en zich van zijne Kaarten en Papieren meester te maken, als om gewone reizigers aantehouden (*). Gevangen te zullen blijven *zoo lang als de oorlog duren zou*, dit was derhalve in mijne oogen nog steeds hoogstonwaarschijnlijk; maar menschen van allerlei beroep plegen de gewigtigheid van het hunne te hoog te schatten; en men zal waarschijnlijk denken, dat ik zulks ten aanzien van Ontdekkingsreizen ook heb gedaan."

Het Vijfde Hoofddeel, het laatste in het Derde Deel, maakt ons bekend met de lieden, die in het huis van DESPEAUX of den Gevangentuin, met FLINDERS opgesloten waren, met het vergeefsch verzoek aan den Schout bij nacht LINOIS, om door deszelfs tusschenkomst ontslag te bekomen,

(*) Dit laatste deed BUONAPARTE toen, zonder dat onze Schrijver zulks nog wist, ten aanzien van alle Engelschen, die onder zijn bereik waren, uit weêrwraak over het opbrengen van een oneindig aantal Fransche en andere Zeereizigers. Hierbij kwam ten aanzien van den Heer FLINDERS hetgene in de *Voorrede* en elders reeds is vermeld. *Vert.*

men; met den maatregel omtrent het wegnemen der Verrekijkers en Degens, en de begrippen wegens het aanhouden van de *Cumberland*. Voorts bevat dit Hoofddeel een' Brief van Kapitein BAUDIN, berigt wegens de verschijning van een Engelsch Eskader voor Mauritius en de gevolgen daarvan, de aankomst van een' Fransch Officier met Depêches en aanmerkingen deswegens; plaatsen in de Moniteur en bedenkingen daaromtrent, het op vrije voeten stellen van den Heer AKEN, de aankomst der Kartelschepen uit de Indiën en vruchteloos verzoek aan den Marquis WELLESLEY. Hierop wordt de verschillende behandeling van Engelsche en Fransche krijgsgevangenen ontvouwd, alsmede de nadeelen, die 'er gedurende zestien maanden aan den Britschen handel werden toegebragt; het vertrek van alle krijgsgevangenen vermeld en tevens het verlof, om den Gevangentuin te verlaten, waarop nog eenige Sterrekundige waarnemingen volgen.

In het Zesde Hoofddeel, waarmede het Vierde Deel der Nederduitsche uitgave aanvangt, treft men bijzonderheden aan, wegens des Zeereizigers woord van eer, hem bij zijne verplaatsing afgenomen; nopens zijne reize naar het binnenste van Mauritius, het Lusthuis van den Gouverneur, het verblijf op Le Refuge, in dat gedeelte der Willems vlakte, dat men *Vacouas* noemt; deszelfs ligging en luchtsgestel, en de bergen, rivieren, watervallen en landgezigten, daaromstreeks; voorts bevat het eene beschrijving van de Mare aux Vacouas en de Grand Bassin, een overzigt van den staat der bebouwing en de voortbrengselen van Vacouas, te weten bijzonderlijk zwart Ebbenhout, Wild en wilde Vruchten, terwijl de waarneming, dat aldaar geene schadelijke Insecten gevonden worden, hetzelve besluit.

Het Zevende Hoofddeel maakt ons bekend met FLINDERS bezigheden in het District van Vacouas, en de gastvrijheid der inwoners; behelst voorts de ontvangene Brieven uit Engeland, de herhaalde weigering van het verzoek, om naar Frankrijk te worden gezonden; berigt wegens twee orkanen, een' onderaardschen stroom en een' cirkelvormigen put; aanwijzing der Plantaadje van LA PÉROUSE, Brieven aan den Franschen Minister van Marine, aan het Nationaal Instituut enz.; van Sir EDWARD PELLEW, later Lord EXMOUTH; berigten wegens holen in de vlakten van St. Pierre, het bezoek van Port-Louis, het naar Engeland overgezonden verhaal en den Brief aan Kapitein BERGERET bij deszelfs vertrek naar Frankrijk.

In het Achtste Hoofddeel wordt ontvouwd de uitwerking van de herhaalde teleurstelling op 's Zeereizigers geest, het vermeldt voorts de aankomst van een Kartelschip en Brieven uit Indie, en behelst den Brief van den Franschen Minister der Marine aan den Kapitein-Generaal, te-

teruggave van papieren, ontwijkend antwoord op aanzoeken, om in vrijheid te worden gesteld; het wegnemen van particuliere Brieven, Memorie aan den Minister der Marine en de Inbreuken, die men te Parijs op de ontdekking maakte, welke 'er met den *Investigator* waren gedaan. Hierop veroorzaakte een verwachte aanval op Mauritius eene inkorting van 's Zeereizigers vrijheid. Met een berigt wegens de strenge Blokkade van het Eiland, de aankomst van een tweede Kartelschip uit Indie, den staat der publieke Finantiën op Mauritius en het afzeilen van een Fransch Kartelschip naar de Kaap de Goede Hoop, wordt dit Hoofddeel besloten.

Het Negende en laatste Hoofddeel van dit Boek, begint met het vrolijk uitzigt op bevrijding, dat officieel bevestigd wordt; vermeldt het gebeurde gedurende een verblijf van elf weken in de Stad Port-Louis en aan boord van het Kartelschip de *Harriet*; het geven van zijn woord van eer en certificaten, het vertrek van Port-Louis en overgang op den *Otter*; den lof der inwoners van Mauritius, overzigt van het algeheele gedrag van den Generaal Decaen Kapt.-Gen. op Mauritius, 's Schrijvers aankomst aan de Kaap de Goede Hoop, zijn verblijf van negen weken aldaar, de afreize van daar naar Engeland; en eindigende met de aankomst te Londen, waarmede het Reisverhaal besloten wordt.

Om hetzelve echter meer waarde bij te zetten, volgt een uitgebreid Overzigt van *al de verschillende Ontdekkingen ten aanzien van Nieuw-Holland en van Diemens-Land, voor de groote Ontdekkings-Reis van Kapitein* Flinders, *en de gelijktijdige van de Fransche Kapiteinen* Baudin *en* Hamelin; dat van de naauwkeurigheid, onpartijdigheid en waarheidliefde van den Schrijver getuigt, en ten overredende bewijze verstrekt, hoe hij de eer, die anderen toekomt, nergens betwist, veeleer die ruimschoots toekent, maar van den anderen kant zijne eigene tegen de onwaardige aanvallen der Franschen mannelijk en krachtdadig handhaaft. Dit overzigt is in drie *Afdeelingen* gesplitst, bevattende de eerste, omtrent de *Noordkust en Straat van Torres*, de ontdekkingen van de Duyfhen; van Torres, vier Hollandsche Jagten, Tasman en nog drie Hollandsche Schepen, van Cook, Mac-Cluer, Bligh, Edwards, Portlock, Bampton en Alt met eenige aanmerkingen: de tweede omtrent de *West en Zuidkust*, de ontdekkingen op de eerste door Hartog en Edel, de Schepen de *Leeuwin* en *Vianen*, Pelsert, Tasman, Dampier en Vlaming; de Slotsom van dit aangevoerde, en de ontdekkingen op de Zuidkust door Nuyts, Vancouver en d'Entrecasteaux. De derde Afdeeling, betreffende *de Oostkust en van Diemens-land*, is zoo uitvoerig, dat zij in twee onderdeelen gescheiden werd, waarvan het eer-

ste behelst: de ontdekking van Diemens-Land door TASMAN, de latere dienaangaande van COOK, MARION en FURNEAUX, de verdere waarnemingen van COOK, BLIGH en COX en de ontdekkingen van D'ENTRECASTEAUX en HAYES; en waarvan het laatste is toegewijd aan de togten van BASS en FLINDERS met eene Boot, aan die van CLARKE en SHORTLAND, aan de belangrijkste ontdekkingen van BASS ten Zuiden van Port-Jackson; en die aan denzelfden kant door FLINDERS; aan den togt van FLINDERS en BASS om het gansche van Diemens-Land henen en eindelijk aan de navorschingen ten Noorden van Port-Jackson door FLINDERS.

Na deze opgave van den Hoofdinhoud der twee laatste Deelen van dit hoogst belangrijk en gewigtig Werk, zal het onnoodig zijn, in den lof des, door de Franschen mishandelden, Zeereizigers uitteweiden, die aan moed en volstandigheid in zijne Ontdekkingen eene edelheid van hart paart, welke zelden in die mate vereenigd gevonden worden. Wij zullen dus niets meer ter aanprijzing van dit zeer wel vertaalde Werk zeggen, dan dat, behalve de Titelvignetten, waarop de *Schipbreuksriffen bij laag water* en *de Rivier du Rempart* op Mauritius verbeeld worden, volgens belofte eene fraai uitgevoerde *Algemeene groote Kaart van het Groote Zuidland of Nieuw-Holland* bij het laatste Deel gevoegd is, die in vereeniging met het Reisverhaal en het Overzigt van vroegere en latere ontdekkingen in dit gedeelte der Wereld, dit Werk tot den rang der Klassieke Zeereizen verheft, waaronder het zeker eene verdienstelijke plaats ten allen tijde beslaan zal.

HANDEL EN ZEEVAART, LANDBOUW, HUISHOUDKUNDE, BEVOLKING EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

Middel ter verbetering van beschimmelde Granen.

De Heer HATCHETT heeft in een' Brief aan Sir JOSEPH BANKS gerigt, welke in de Koninklijke Maatschappij te Londen den 5 December 1816 werd voorgelezen, een middel medegedeeld, om beschimmelde Granen te verbeteren. Verscheiden jaren lang had die Geleerde reeds nasporingen gedaan nopens de hoedanigheid en de voortbrengselen van het Koren en de Gerst, en ontdekte bij die gelegenheid, dat beschimmeld of muf Graan, hetwelk zoo bitter geworden was, dat het ge-

geheel ten onbruike geraakte en naauwelijks gemalen kon worden, zijne goede hoedanigheden herkreeg, door het alleen in kokend water te dompelen, en het daarin te laten, tot dat dit water geheel verkoeld was. De hoeveelheid dezer vloeiſtof was altijd de dubbele van die van het Graan, hetwelk men zuiveren moest. De Heer HATCHETT bevond, dat het ſchimmel zelden door den bast van het Koren heendrong, en dat, in den nadeeligſten toeſtand, hetzelve de ſtijffelſtoffe niet aantastte, die daar onmiddellijk onder geplaatst is. Alle bedorven Granen zwemmen op de oppervlakte van het warm water, en die, welke zinken, zijn van alle onzuiverheid ontlast, zonder eenig dadelijk verlies. Het Graan, na opgedroogd te zijn, is zoo verbeterd, dat, men de proeve 'er niet van nemende, het naauwelijks zich kan begrijpen. —

Verbeterde manier van Broodbereiding.

Volgens den Heer EDMUND DAVY deelt gewone Magneſia, met versch Meel wel vermengd, in de evenredigheid van twintig tot veertig greinen op één pond Meel, aan hetzelve de eigenſchap mede, om beter Brood te bereiden. Het deeg, met Magneſia toegemaakt, komt in den oven wel op en het Brood is, na de bakking, ligt en luchtig, goed van ſmaak en voedzaam. Ingevalle het Meel van eene vrij goede hoedanigheid is, verbeteren twintig tot dertig greinen Magneſia op een pond Meel, het Brood verwonderlijk veel; van ſlechter hoedanigheid zijnde, heeft men veertig greinen noodig, om hetzelfde uitwerkſel voorttebrengen. In allen gevalle moet men 'er op bedacht zijn om de Magneſia met het Meel wel te vermengen, voor dat men het deeg toebereidt.

Potasch en Soda, gebrand of met Koolſtof verzuurd, in kleine hoeveelheid gebruikt, verbeteren in zekere mate het Brood van versch meel toebereid; maar men ſlaagt daarin met geene zelfſtandigheid beter dan met de Magneſia. Zie hier de uitkomſten van eene vergelijkende proef, gedaan met het ſlechtſte Meel van eene mindere ſoort, welke het mogelijk was zich aanteſchaffen, met en zonder bijvoeging van de Magneſia.

Men

Men bereidde vijf kleine Brooden, ieder van een pond Meel, honderd greinen gewoon zout en een goeden lepel gest. Het deeg, voor elk derzelve, werd met water, houdende eene temperatuur van 38°. (Centigr. Therm.) gekneed, en voor het vuur ter gisting twee uren, met eene warmtemaat van 21°. gezet.

Het eerste Brood bevatte niets anders, het tweede 10 greinen Magnesia, het derde 20 greinen, het vierde 30 greinen en het vijfde 40. De Brooden werden, na gebakken te zijn, onderzocht. Het eerste was in den oven neêrgeslagen, had het voorkomen van een' dunnen weitekoek, was week, ongaar en bleef ligt aan het mes kleven. Het tweede, bevattende 10 greinen Magnesia was verbeterd, beter opgekomen dan het eerste; maar de verbetering niet van veel belang. Het derde was veeluitstekender en zeer ligt en luchtig; het vierde met 30 greinen Magnesia was nog beter, maar het vijfde overtrof alle de andere in fraaiheid van kleur en eenparige luchtigheid.

Men kan zich van den goeden dienst der Magnesia in de opgegeven evenredigheid verzekerd houden. Men geeft het zelfs kinderen met de grootste gerustheid; — en het uitsluitend gebruik van Brood, met Magnesia toebereid, deed den Hr. E. Davy geene kwade uitwerkselen ondervinden.

Deze geleerde belooft nieuwe proefnemingen te zullen doen, om te bepalen, hoe de Magnesia op de Broodwording van versche Meelsoorten werkt.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

Petersburg *den 12den Februarij.* Het weder is hier bestendig zacht, gewoonlijk dooit het, slechts nu en dan heeft 'er eene geringe Vorst plaats. De oudste lieden weten zich zulk eenen Winter niet te herinneren.

Weenen *den 1sten Februarij.* Des namiddags ten 4 ure, had 'er op den naar het Bintschgau voerenden weg, aan het Voorgebouw van het Landdekker Slot, een Bergval plaats, die 280 Kubiek-vademen in massa bedroeg, den weg 22 Vademen ver verstopte, en zelfs zware brokken Rots in de Inn deed storten.

Napels *den* 15 *Februarij*. Den 14den Januarij ll., ontwaarde men, ten 4 ure in den namiddag, bij Sciacca, eene Stad in de Provincie Mazara, aan de Zuidkust van het Eiland Sicilie, in eene fraaije vlakte gelegen, eene ſterke Aardbeving, welke zich, den 18den, op nieuw deed gevoelen. Een groot gedeelte der inwoners van gemeld Steedje nam in het open veld de vlugt, doch de Stad zelve leed ſlechts geringe ſchade. De ſchokken ſchijnen zich tot in de omſtreken van Sambuco uitgeſtrekt te hebben.

Engeland. Den 30ſten December des vorigen en den 31ſten Januarij des tegenwoordigen jaars, zijn verſcheidene ſterke ſchokken van Aardbeving ondervonden, door Schepen, die van Martinique naar de Vereenigde Staten onder zeil waren.

WEEKKUNDIGE WAARNEMINGEN,
BUITEN HAARLEM.

1817 Maart	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
12	30. 0¼ 30. 0 29. 9	46½ 51 45	W. Z. W. — Z. W.	harde wind; voormidd. omtrent betrokken; namidd. omtrent helder; 's av. betrokken; tusſchenb. regen.
13	29. 9¾ 29. 9¾ 30. 0¼	47 51 4[illegible]	W. t. Z. W. —	windrig; meest omtrent betrokken.
14	30. 2¼ 30. 2½ 30. 2¼	43 47 41	N. W. N. N. W. —	bewolkt; namidd. en 's avonds omtrent betrokken.
15	30. 3 30. [illegible]¼ 30. 3¼	42 47 40	N. t. W. — —	bewolkt; omtrent betrokken.
16	30. 3 30. 3 30. 2¾	41 46½ 33	O. N. O. O. O. N. O.	's morgens omtrent betrokken; voormidd. wolken; omtrent helder; verder helder.
17	30. 3 30. 3¼ 30. 3½	34 45 33½	O. O. t. N. O. N. O.	helder.
18	30. 3 30. 2½ 30. 1	35 48 40	Z. t. O. W. Z. W.	helder.

Waarnemingen op den Huize Zwanenburg, *omtrent het gevallen en uitgewaſemd Water.*

1817.	gevallen regen	uitgewaſemd
Maanden	lijn.	lijn.
Januarij	28½	3½
Februarij	14½	15

BE-

BEKENDMAKINGEN.

*** Bij den Boekverkooper A. Loosjes Pz. te Haarlem, zijn in den loop van den Jare 1816 uitgegegeven en bij zijne Correspondenten te bekomen, de volgende Werken:

I. H. WEYTINGH, Pax *subactis iterum Gallis reddita Europae*, 8°. maj. *f* : - 8 - :

II. HUMBOLDT en BONPLAND, Reis naar de Landen bij den Aequator, Vde Dl. in gr. 8°. *f* 1 - 16:

III. J. GLATZ, Godsdienstig Handboek voor Huisgezinnen van den Beschaafden Stand, zonder onderscheid van Geloofsbelijdenis; in gr. 8°. met gegraveerden Titel *f* 3 - 6 :

IV. ——— Voorbeelden van Lijdenden en Ongelukkigen; 2de Stuk in gr. 8°. *f* 1 - 10:
Hiermede is dit Werk kompleet, kostende met gegraveerden Titel en Vignet, de 2 Stukken *f* 3 - :

V. A. LOOSJES Pz., Het Leven van Johannes Wouter Blommesteyn, eene Hollandsche Familie - Geschiedenis uit het begin der Achttiende Eeuw; IV. Deelen met Platen en gegraveerden Titel en Vignet, kompleet in gr. 8°. *f* 12 - :

VI. ——— De Bijbel, een Dichtstuk met Vignetten in Carton, 8°. *f* : - 12 - :

VII. M. FLINDERS, Ontdekking - Reis naar het Groote Zuidland of Nieuw - Holland, bezigtiging van hetzelve in 1801, 1802 en 1803, noodlottige Schipbreuk en Gevangenschap van 6½ jaar bij de Franschen op Mauritius. Uit het Engelsch, IIIde en IVde en laatste Deel, met gegraveerden Titel en Vignet en eene *Groote Algemeene Kaart van het Groote Zuidland of Nieuw - Holland*; In gr. 8° *f* 8 - 6:
Met deze Deelen is dit Werk kompleet en kosten de IV. Deelen *f* 15 - 6 :
De Kaart afzonderlijk *f* 1 - 10 :

VIII. E. H. GREVE, Verklaring der Verhevelingen of korte Meteorologie voor deze Gewesten; 2 Stukken, kompleet in gr. 8°. buiten Inteekening *f* 4 - 8 :

IX. Oud Vaderlandsche Zeden of Schets der Levens van Maurits Lijnslager en Hillegonda Buisman; met vier Platen, gegraveerden Titel en Vignet, in 8°. *f* 1 - 16 :

X. J. BELLAMIJ, Gedichten met Portrait en gegraveerden Titel, geplaatdrukt Omslag in Carton, 8°. *f* 3 - : :

XI.

XI. R. VAN EYNDEN en A. VAN DER WILLIGEN, Geschiedenis der Vaderlandsche Schilderkunst sedert de helft der XVIIIde Eeuw; met gegraveerde Titel en Vignet en *dertien* Portraiten, Iste Dl. in gr. 8°. ord. Pap. ord. Platen . . . *f* 5 - 12 :
dito Schaduwletter Platen - 6 - : -
best Pap. Proefd. Plat. z. Lett. - 8 - 13 :

XII. T. S. SURR, De Tooverkracht des Rijkdoms. Uit het Engelsch, Iste Dl. met gegr. Titel, gr. 8°. *f* 1 - 16 :
Met nog één Deel van dezelfde grootte, dat spoedig volgt, is deze Roman kompleet.

XIII. Miss. GUNNING, De Man naar de Mode. Uit het Engelsch, gr. 8°. *f* 1 - 16 :

XIV. F. LAUN, Het Evenbeeld, een Roman. Uit het Hoogduitsch, gr. 8°. *f* 1 - 16 :

XV. Letter- en Oudheidkundige Verhandelingen van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, IIde Deel met Platen, gr. 8°. *f* 6 - : -
Ook onder den Titel:

XVI. J. KONING, Verhandeling over den oorsprong, de uitvinding en verbetering der Boekdrukkunst, met Platen, gr. 8°. *f* 6 - : -

XVII. *Algemeene Konst- en Letterbode* voor 1816, II. Deelen 54 N°s. met Registers en Platen *f* 10 - 5 - 8.

Voorts zijn bij denzelven dat Jaar *Herdrukt*.

I. A. LOOSJES Pz., Semida en Cidli of de Hope der Opstanding enz.; met Platen, gegraveerden Titel en Vignet, *Tweede Druk* gr. 8°. *f* 3 - 12 :

II. ——— Frank van Borselen en Jacoba van Beijeren; met Plaat, gegraveerden Titel en Vignet van VINKELES, *Derde Druk* gr. 8°. *f* 3 - 12 :

III. ——— De Vier Levensstanden; met Platen, gegraveerden Titel en Vignet, *Tweede Druk* gr. 8°. *f* 3 - 12 :

VI. ——— en P. MOENS, Rijkdom, Middelbare stand en Armoede; met Platen, gegraveerden Titel en Vignet van VINKELES, *Tweede Druk* gr. 8°. *f* 3 - 18 :

V. P. MOENS, Letterkransje voor Lieve en Brave Kinderen; met vier Platen en gegraveerden Titel en Vignet in Carton, *Derde Druk* 16°. *f* : - 18 - :
Hetzelve met gekleurde Platen *f* 1 - 4 :

VI. P. NIEUWLAND, Nagelaten Gedichten. *Tweede Druk* in gr. 8°. *f* 1 - 16 :

Als

Alsmede heeft dezelve in den Jare 1816, door aankoop magtig geworden, op nieuw verzonden de volgende voor Kinderen en Jongelieden belangrijke Artikelen:

I. J. H. CAMPE, Theophron of de Ervaren Raadgever; II Dn. in 8°. in plaats van *f* 2-4: voor *f* 1-10:

II. DE CAMBON, De Kleine en Jonge Grandison; IV Deeltjes met Platen in 12°., in plaats van *f* 4 - : voor *f* 2 - 10:

III. KERNDORFFER, De kleine Werkman in Bordpapier, met Platen in 16°., in plaats van *f* 1 - 5 : voor *f* 1 - :

IV. Werkboekje voor Kinderen, met Platen in 16°., in plaats van *f* 1 - : voor *f* : - 16:

V. Inleiding tot de Bijbelsche Geschiedenis, met eene Voorrede van H. POLMAN Az., in 8°. met Kaartjes *f* : - 10 - : — zonder Kaartjes *f* : - 6 - :

TE HAARLEM, BIJ A. LOOSJES PZ.

ALGEMEENE KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 13. *Vrijdag den 28sten Maart.*

BERIGTEN.

UTRECHT. De Faculteit der Bespiegelende Wijsbegeerte en Letteren aan onze Hoogeschool heeft éénparig geoordeeld, dat, behalve het bekroonde antwoord op de uitgeschreven Prijsvraag, de Verhandeling onder de Spreuk:

> *Γυναικὶ γὰρ σιγή τε καὶ τὸ σωφρονεῖν.*
> *Κάλλιςον, εἴσω δ' ἥσυχον μένειν δόμων.*
>
> EUR. *Heracl.* 477.

allezins waardig is, in de Jaarboeken der Akademie gedrukt te worden: en heeft, daartoe gemagtigd, den Schrijver van dezelve, bij Advertentie in de Nieuwspapieren, uitgenoodigd, om zich bij de Faculteit te vervoegen, ter voldoening aan den geest van het *Reglement op het Hooger-Onderwijs* Art. 210.

——————— Op den 13den Maart is het lijk van den Hoogleeraar DANIËL DYLIUS plegtig ter aarde besteld. Het verzoek der Heeren Studenten, om de lijkstaatsie te mogen vergezellen, zijnde toegestaan, vergaderden zij in de Akademie, en begaven zich, in ge-

regelde orde, naar het sterfhuis. Het lijk uitgedragen zijnde, namen de vier oudste Studenten in de Geneeskundige Faculteit de slippen van het baarkleed. De overigen in deze en de andere Faculteiten volgden de Lijkkoets, twee aan twee, voorafgegaan door éénen der Pedellen, naar het bijgelegen dorp *de Bilt*, waar de overledene begeerd had begraven te worden op het Kerkhof, waar meer dan één zijner voorgangeren is bijgezet. Hier gekomen zijnde, vereenigden zich de Medische Studenten, om het lijk naar het graf te dragen. De geheele plegtigheid liep in goede orde af, en strekte ten bewijze van het betamelijk gevoel, hetwelk ook de studerende jeugd heeft van het verlies, 't welk onze Hoogeschool treft, en van de hoogachting, welke zij den waardigen overledenen toedroeg.

LEYDEN *den 14den Maart.* De Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde alhier hield hare derde openbare Vergadering in dit saizoen. In dezelve las de Hoogleeraar J. H. VAN DER PALM eene Verhandeling voor *over den aanleg en de voortreffelijkheid van het Boek*, Job *genaamd.*

HAARLEM. In den verleden jare aan een berigt wegens de verdiensten van den beroemden Zeeloots NAEREBOUT gaarne eene plaats hebbende ingeruimd, voldoen wij ook nu aan de meening van den Schrijver des onderstaanden Briefs, door het bijvoegsel daarop hier medetedeelen.

Aan de Heeren REDACTEUREN van den
Algemeenen Konst- en Letterbode

In uw geacht Weekblad van 5 April 1816 N°. 14. las ik een Berigt wegens de verdiensten van den beroemden Zeeloots FRANS NAEREBOUT, maar wat later kreeg ik gelegenheid, om 's mans Journaal te lezen van zijne onverwachte reis met het O. I. Comp. Schip *Voorland* in 't laatst van 1794, en ik dacht niet kwalijk te doen met u eenige verbetering en opheldering van dat gedeelte van 't Berigt medetedeelen 't geen bovengemelde punt betreft.

Zij zijn uit het gemelde Journaal getrokken en behelzen geene onbelangrijke Anecdotes tot het leven van den ede-

edelen FRANS NAEREBOUT, door Z. M. onzen geliefden Koning, te regt tot Broeder der Orde van den Nederlandſchen Leeuw aangenomen.

Uw beſtendige Lezer

den 14 *Maart* 1817. ZELANDUS.

In 't najaar van den jare 1794 kreeg NAEREBOUT last, om het O. I. Compagnie's - Schip *Voorland*, onder bevel van Kapitein ARENDS, naar Texel te geleiden.

Hij zeilde den 26ſten October en kwam twee dagen daarna voor het gat van Texel, alwaar twee Texelſche Lootſen aan boord kwamen. De wind opſtekende, was men welhaast voor het Schuipegat, wanneer de gemelde Lootſen beſloten, het Schip door het Kanaal naar binnen te brengen.

Te vergeefs maakte NAEREBOUT zijne bedenking daar tegen, zeggende: Mannen bedenkt, dat het Schip twee-en-twintig en een half voeten diep gaat, en ik heb in April met de *Zuidpool* maar twintig voeten gevonden op den Dorpel. Zij ſchenen gerust in hun voornemen te zijn; zeilden door, en welhaast ſtootte het Schip en zat vast. Toen was goede raad duur, behalve bij onzen NAEREBOUT. Men verzocht hem het beſtuur overtenemen. Oogenblikkelijk was hij gereed, en na de voorraas aan ſtuurboord en achter aan bakboord te hebben doen aanbrasſen, deed hij het kanon van het halfdek, en van wederzijden van tusſchen deks met al het volk naar voren rijden; waarop het Schip los raakte en ſpoedig in vlot water kwam.

Nu meende NAEREBOUT naar huis te keeren: maar men bewoog hem, om tot in het Kanaal mede te varen, en welhaast kwamen ook daartoe de orders van Bewindhebberen.

Zij vertrokken dan den 20 December 1794 met drie O. I. Compagnie-Schepen, acht Surinaamsvaarders en andere Koopvaardij-Schepen, onder het Convooi van een Fregat van 36 ſtukken, uit Texel, en kwamen den 23ſten des avonds voor de Hoofden.

Maar nu ſtak de wind zoodanig op, dat het onmogelijk werd, om den goeden NAEREBOUT of te

Douvres of te Plymouth aan den wal te zetten. Hij moest mede varen naar de Kaap de Goede Hoop, alwaar hij het Schip *Voorland*, reeds driemalen door hem behouden, verliet.

Daar werd NAEREBOUT met alle heuschheid onthaald, vooral, toen hij door de Kapenaars erkend werd als een andere en grootere WOLTEMADE. Zonderling bovenal was de ontmoeting, die hem hier bejegende. Onder de Kaapsche Burgers, bevond zich een Heer, die met het Schip *Woestduin* uitgevaren, daarmede had schipbreuk geleden, zestien jaren te voren. Hij ziet NAEREBOUT, zijnen verlosser, valt hem om den hals, terwijl hem de tranen uit de oogen biggelen.

NAEREBOUT staart hem aan met verbazing. *Hoe*, zegt de man, NAEREBOUT bij de hand vattende, *kent gij mij dan niet meer? Gij zijt mijn redder van het wrak* Woestduin. *Weet gij dan niet meer, hoe gij mij achter over, van een stuk van 't wrak, in uwe schuit sleepte en, toen ik van koude verkleumd nederviel, mij door uw volk naar het vooronder brengen liet? Moet ik u nog op de Kaap wederzien?*

Schoon NAEREBOUT zich weinig meer van het lot dezes Mans te binnen bragt, was nogtans de herinnering aan de redding der Schipbreukelingen van 't Schip *Woestduin* hem welgevallig, en niet minder het gul onthaal ten huize van den dankbaren Kapenaar, hetgeen door een luisterrijk avondmaal, waarbij zich de aanzienlijksten der Kaapstad verzameld bevonden, gevolgd werd.

Na een verblijf van weinige weken, vertrok onze NAEREBOUT weder (gelijk hij hoopte) naar Zeeland, met het derwaarts gedestineerd Schip *de Mentor*, Kapitein ULKE BARENDS, met alle erkentenis en vriendschap uitgeleid door zijne Kaapsche vrienden.

In gezelschap van vijf O. I. Schepen, lag men nog eenigen tijd in Baai Fals, en werd vervolgens geconvoijeerd naar het Eiland St. Helena, alwaar de geheele Vloot, gelijk NAEREBOUT voorspeld had, door de Engelschen in beslag genomen en de Equipagie krijgsgevangen gemaakt werd. Men zeide daar, dat de Prins in Engeland was en de Franschen in Holland. Dit gebeurde in Julij 1795.

Met de Vloot in Engeland gekomen, geraakte NAEBOUT gelukkig binnen Londen: werd 'er erkend en door

door een Engelsch Schout bij Nacht aangesproken om bij hem als Loots dienst te nemen, waarvoor hij £ 200 Sterlings jaarlijks hem aanbood: doch te vergeefs; daar NAEREBOUT verklaarde nimmer tegen zijn Vaderland te zullen dienen. Men prees zijne braafheid en liet hem gaan.

Eindelijk geraakte hij aan boord van een Hamburger Galjoot, 't geen hij, misleidende de Engelsche Kruisers, in de Goeree behouden binnen bragt; en zoo kwam onze NAEREBOUT eindelijk weder bij zijn vrouw en kinderen te Vlissingen, na eene afwezigheid van omtrent veertien maanden.

Op welk eene belooning had hij wel mogen rekenen! Gelukkig zoo hij dit niet gedaan heeft. Men gaf hem *twee honderd Guldens*, behalve zijn gewoon daggeld als Compagnie's Loots tot *een* Gulden daags: hoezeer door zijne directie het Schip *Voorland* niet in Engeland was binnen geloopen, en dit Schip het eenige was, 't geen daardoor aan de Engelschen ontsnapte, welke zich van alle de andere O. I. Schepen, destijds in vollen vrede in hunne havens binnengeloopen, meester maakten.

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN,

AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

AKADEMISCHE REDEVOERINGEN. H. A. HAMAKER *Oratio de Craecis Latinisque Historicis medii ævi ex orientalium fontibus illustrandis &c.* d. i. Redevoering over de ophelderingen, welke de Grieksche en Latijnsche Schrijvers van de Midden-eeuwen uit Oostersche Bronnen kunnen ontvangen, uitgesproken te Franeker den 28 December 1816, bij deszelfs aanvaarding van het Hoogleeraarsambt in het vak der Oostersche Letteren. 47. pag. 4°. met de aanteekeningen.

De Heer HAMAKER betoogt in den aanvang dezer Redevoering de verwantschap tusschen alle wetenschappen, dat men, om in eene uittemunten, niet geheel vreemd in allen zijn moet. Dus dachten en deden de Ouden. Gelijk dit nu het geval is met den geheelen omvang der wetenschappen, zoo bespeurt men zulks nog duidelijker indien men dezelve elk in het bijzonder beschouwt; b. v. de Geschiedenis, niet de drooge Kronijk, maar de oude en nieuwe manier van behandeling vereenigd. Hoeveel

moet een goed Geschiedschrijver niet weten, gelijk Gibbon, Raynal en Robertson, welke zich even voortreffelijk van hunne taak gekweten hebben als Heeren en Regenbogen in het beschrijven der Kruistogten. Daar evenwel niemand hunner van de Arabische Geschiedschrijvers gebruik gemaakt heeft, hebben zij veel aan anderen ter verdere nasporing overgelaten. — Want de Geschiedenis der Kruistogten in het bijzonder en die der Midden-eeuwen in het algemeen kunnen veel lichts ontvangen uit de Oostersche Schrijvers. Na deze ongezochte en keurig uiteengezette inleiding komt de Redenaar op zijn eigenlijk onderwerp en verdeelt hetzelve in twee stukken. Vooreerst onderzoekt hij de bijzondere manier, op welke de Geschiedschrijvers van de Midden-eeuw de zaken van vreemde volken te boek stelden en uit welk oogpunt men dezelve moet beschouwen, ten andere betoogt hij de groote nuttigheid en voortreffelijkheid der Oostersche Geschiedschrijvers, om die der Midden-eeuwen optehelderen. Beide gedeelten worden zoo geleidelijk afgehandeld, doelmatig en rijk door aanteekeningen, achter de Redevoering gevoegd, verklaard, en 'er heerscht overal zulk eene ongedrongene echt Romeinsche taal, zulk eene overvloed in opgenoemde voorbeelden van uitgegevene en onuitgegevene Arabische Schrijvers, zulk een welwikkend oordeel in het beschouwen van derzelver onderscheidene verdiensten, dat wij voor ons deze Redevoering als eene heerlijke proeve beschouwen van den smaak en geleerdheid des Heeren HAMAKERS in de Oostersche Letterkunde en Vrieslands Athenaeum hartelijk geluk wenschen met dezen zijnen onlangs bekomen Hoogleeraar, welke, gelijk van der Palm, Muntinghe en Pareau de eer onzer Akademien, en andere die onzer Athenaea in de Oostersche Letterkunde Binnen- en Buitenslands handhaven en uitbreiden, die zelfde eer op nieuw aan Franekers School zal bezorgen en zich een' waardig opvolger betoonen van Schultens, Verschuur, Manger en Greve.

BEOORDEELINGEN VAN VADERLANDSCHE WERKEN IN BUITENLANDSCHE GELEERDE TIJDSCHRIFTEN.

ANTARAE Poëma arabicum Moallakah cum integris ZOUZENII *scholiis. E codice Manuscripto edidit, in latinum sermonem transtulit et lectionis varietatem addidit* VINCENTIUS ELIAS MENIL. *Observationes ad totum poema subjunxit* JOANNES WILLMET 1816 Lugd. Bat. apud Luchtmans 4°. Maj.

De Heer MENIL wilde in het voor ons liggend Werk, eene,

eene, reeds vroeger door hem beloofde, volledige uitgave van de *Moallaka* van Antara ben Scheddâd leveren; eene onderneming, waarvoor hem zeker ieder beminnaar der Arabische Letterkunde verpligt is. De zeven Prijsverzen der Arabieren, die den naam der *Moallakât* dragen, onderscheiden zich door hunnen ouderdom en bijzonderheid van aard te zeer, dan dat zij de aandacht der kenners van het Arabisch niet in een' hoogen graad spannen zouden. Slechts drie derzelve zijn tot heden, op eene eenigermate voldoende wijze, bearbeid in het licht gekomen, namelijk dat van Amriolkais door Lette, dat van Tarafa door Reiske en dat van Sohair door Rosenmuller. De door Jones, Wahl en Boldyrew bezorgde uitgaven der overige konden voor de bekendmaking en het regte begrip derzelve niet van veel dienst wezen. De Heer M. nam nu voor, door zijnen waardigen Leermeester Willmet ondersteund, ten opzigte van Antara, deze gaping aan te vullen, en bragt dit besluit, met prijzenswaardigen ijver, ten uitvoer. Hij geeft hier eene Inleiding, Tekst, Vertaling, afwijkende Lezingen, Arabische Scholiën en eindelijk uitvoerige Aanmerkingen van den Heer Willmet. Als de grootste verdiensten van deze uitgave, beschouwen wij de bijvoeging van de niet verkorte Scholiën van *Abu Abdalla elkosfein ben ackmed ben elkosfein Esfuleni.* Vooreerst, omdat zij het Gedicht het best ophelderen, ten tweede, dewijl zij den aanvanger gelegenheid verschaffen, om met de taal der Arabische Grammatici en Lexicographi eenigermate bekend te worden, dat een onontbeerlijk hulpmiddel mag geacht worden voor elk, die zich op de grondige kennis van het Arabisch toelegt. Tot hiertoe viel het in Duitschland vrij moeijelijk, om dit hulpmiddel magtig te worden, daar wij weinig gedrukte Spraakkunstenaars en Scholiasten bezitten, en de tekst van die weinige door misstellingen en drukfouten meestal tot in het lompe toe verminkt is. Om dezelfde reden is ook tot hier de juistere spraakkundige beoefening der Arabische taal in Duitschland vrij wat verwaarloosd geworden, waarvoor dan, bij gebrek van Handschriften, het gebruik van Sacy's Spraakkunst, niet genoeg kan aanbevolen worden.

De Scholiën van Sûfeni, welke de Recens. uit een zeer goed Handschrift van de Koninklijke Boekerij te Parijs gelegenheid had naauwkeurig te leeren kennen, behooren niet tot de moeijelijke en ingewikkelde, welke de geheele grondige Logische en Grammatische zamenstelling van iederen volzin ontleden, en de betrekking van ieder woord tot het ander ten uiterste naauwkeurig bepalen; zoo als b.v. die van Beidhawi tot den *Koran*, en die van Tebrîsi en Mersûk tot de Gedichten van *Hamâsa.* Die van Sûfeni tot de *Moallakât* verklaren meestal slechts

 de

de zeldzame woorden door meer gewone en geven vervolgens den zin van het Vers en den zamenhang op, waarom ook Sûfeni zelf in de voorrede tot zijnen Commentarius zegt: „ ik heb denzelven kort en bondig opgesteld, naar den maatstaf, van hetgeen van mij verlangd werd, God smeekende om ter volvoering daarvan mij te ondersteunen."

Wij zullen nu de onderscheiden deelen van MENIL's Werk langs de reeks af, kort doorloopen en vooral daar vertoeven, waar wij wat meenen te moeten aanmerken.

Het begint met Prolegomena over den Dichter, het Gedicht en deszelfs Handschriften, Verklaarders en Bearbeiders, hetwelk alles door den Uitgever als Dissertatie reeds vroeger in het licht kwam. De berigten wegens den naam des Dichters, Antara ben Scheddâd der Absite, deszelfs bijnamen *Abel mugles* en *Abu awfa*, deszelfs eerenaam *Abul fewares* of *Antara elfewares*, d. i. Helden-Antara, deszelfs oorsprong, aard en lotgevallen, putte de Hr. M. gedeeltelijk uit eenige Fragmenten, die hij op den rand van zijn Handschrift gevoegd vond. Wij hadden dezelve gaarne geheel in zamenhang achtereen gedrukt gezien. De Hr. M. brengt dezelve slechts stukswijze bij. In de vertaling daarvan zijn vele fouten begaan, die ten minste de Hr. WILLMET, bij het doorzien van het Werk, had moeten verbeteren.

[Hier volgen daarvan blijken, en na den Hr. MENIL een wenk gegeven te hebben, dat hij de Scholiën omzigtiger bij de vertaling had moeten gebruiken, komt de Recens. tot den Arabischen tekst van de *Moallaka* en zegt daarvan:]

De van vokalen voorziene Arabische tekst is over het geheel zeer zuiver en naauwkeurig afgedrukt, gelijk zulks bij het uitmuntend Handschrift, waarvan zich de Hr. M. bediende, bijna niet anders kon geleverd worden. Dit, den Hr. WILLMET toebehoorend, Handschrift moet inderdaad in ouderdom en deugdzaamheid zeer uitstekend zijn. Hetzelve is van het jaar 1150, zeer net geschreven, en heeft niet alleen in den tekst der *Moallaka*, maar ook in de Scholiën de vokalen; ook zijn bovendien de eenigermate naar elkander zweemende letters door bijzondere punten van elkander onderscheiden en bij ieder Gedicht geschiedkundige inleidingen gevoegd. De Leydsche Drukkerij schijnt echter noch een *Hamsa* noch een *Wesla* bezeten te hebben; want beide teekens ontbreken in den gedrukten tekst van het Gedicht en der Scholiën doorgaande enz.

Op bladz. 49 begint de overzetting van het Gedicht, waarin de Heer M. zich aan de in de Scholiën gegeven verklaring houdende, meestal den regten zin getroffen heeft. Alleen vonden wij, gelijk wij boven aanmerkten, deze overzetting door uit de Scholiën ontleende bijvoegselen al te zeer uitgebreid.

[Na

[Na hiervan voorbeelden gegeven te hebben, gaat de Recenſ. dus voort.]

Van bladz. 81 — 114 volgen nu op den tekst de Sûfeniſche Scholiën, met behulp van het voortreffelijke Handſchrift van WILLMET niet alleen zeer vrij van fouten gedrukt, maar ook doorgaande van vokalen voorzien; een voor den aanvanger zeer gewenscht gemak, waaraan hij zich echter niet te zeer gewennen moet, daar hij in het vervolg bij de beoefening van Handſchriften dezelve niet ligt weder elders aantreffen zal. Kleine misſtellingen zijn wel hier en daar bij de vokaal-plaatſing begaan, daar b. v. enkele vokalen ontbreken; maar die zijn misſchien bij den toeſtel tot den druk uit den vorm gevallen. Gemakkelijker was het voor den lezer geweest, als de Scholiën, zoo als zulks in de Arabiſche Handſchriften plaats heeft, vlak onder het Vers waren gezet, waartoe zij behooren. Nu moet men veel heen en weder bladeren.

[Na eene proeve der Sûfeniſche Scholiën, vervolgt Recenſent in dezer voege:]

Bladz. 115 — 244 eindelijk bevatten de zeer uitvoerige Aanmerkingen van den Hr. WILLMET over het Gedicht en de Scholiën, waarin vooral de beteekenis van enkelde woorden en uitdrukkingen door bijbrenging van gelijk luidende plaatſen opgehelderd wordt, waarbij de opſteller eene groote belezendheid, zoo in de gedrukte Arabiſche letterkunde als in de Handſchriften laat blijken. Over het geheel wenschten wij, dat meer de opheldering van de Sûfeniſche Scholiën ware behartigd geworden.

[Een enkel voorbeeld hiervan bijgebragt hebbende, beſluit de Recenſent.]

Naauwkeurig de Aanteekeningen van WILLMET nategaan, zou ons natuurlijk te verre doen uitweiden; wij eindigen dus, met den Heer MENIL ten krachtigſte aanteſporen, om de zorgvuldige Grammatiſche beoefening der Arabiſche taal ijverig voorttezetten en ook verder werkzaam te zijn, ter bekendmaking van hare beſchaafde meesters.

(*Alg. Hall. Litt. Zeit.* Jan. 1817, N°. 25 en 26.)

KUNSTEN EN KUNSTVERZAMELINGEN.

HAARLEM. Ons goedgunstig medegedeeld zijnde de prijzen, welke de Schilderijen en eenige der voornaamſte Teekeningen uit het Kunstkabinet, nagelaten door den Hr. B. DE BOSCH, op de onlangs daarvan gehoudene Verkooping hebben gegolden, dat geheel, indien wij wel onderrigt zijn, omtrent *f* 50,000 opgebragt

heeft,

heeft, willen wij niet afzijn, om dezelve hier te vermelden, als zoovele blijken, hoe hoog de Voortbrengsels der Schilder- en vooral der Teekenkunst in ons Vaderland op prijs gesteld worden.

SCHILDERIJEN.

N°. 1. Een Landschap van *H. Averkamp*, bijgenaamd *de Stommen van Kampen*. . *f* 45
2. Een woelend Water van *L. Bakhuizen*. . . 600
3. Een Binnenvertrek van *G. ter Borch*. . . 192
4. Een Italiaansch Landschap van *J. Both*. . 1600
5. Een Vischmarkt van *Q. Brekelenkamp* . . 215
6. Een Landf. met de H. Familie van *Dietricy*. 361
7. Een Landschap van *E. van Drielst*. . . . 290
8. Een H. Sebastiaan van *A. van Dyk*. . . . 200
9. Een Binnenvertrek van *F. Hals*. 152
10. Een Mansportrait van *denzelven*. 14
11. Een Vogelen - Concert van *M. de Hondecoeter*. 55
12. De vlugt van Maria en Joseph van *J. van Huysum*. 525
13. Een Arkadisch Landschap van *denzelven*. . 460
14. Een Landgezigt van *A. Klomp*. . . . 345
15. Een Boertje in een Bierhuis van *A. de Lely*. 151
16. Een Ketelschuurster van *denzelven*. . . . 163
17. Een Binnenvertrek van *G. Metzu*. . . 300
18. Een Boertje die zijn pijp aansteekt van *A. van Ostade*. 140
19. Een Vrouw in de Muzijk wordende onderwezen van *J. Steen*. 655
20. Een Vrouwenportrait van *A. v. d. Tempel*. 210
21. Een stil en effen Water van *W. van de Velde*. 1550
22. Een Visscher van *Ary de Voys*. . . . 190
23. Een doode Haas en verder Wild van *J. Weninx*. 800
24. Een Landschap, waarin de Hooibouw wordt voorgesteld, van *P. Wouwerman*. . . 1510
25. Een Duinachtig Landschap van *denzelven*. . 300

Hebbende dus deze 25 Stuks meer dan *f* 11,000 - : gegolden.

TEEKENINGEN.

Kunstboek A.

N°. 1. Een Kar met een Paard van *P. Wouwerman*. *f* 865
2. Een Weide van *P. Potter*. 100
4. Een Landschap van *A. van de Velde*. . . . 790
5. Een dito van *Karel du Jardin*. . . . 792
6. Een dito van *J. van der Does*. . . . 300
7. Een Herder van *S. van der Does*. . . . 100

N°. 9.

N°. 9.	Een Landſchap van *J. Ruisdaal*. . .	*f* 300
10.	Een dito van *J. Both*. . . .	. 385
11.	Een Noordsch dito van *A. van Everdingen*.	. 340
12.	Een Watergezigt van *L. Bakhuizen*. . .	. 265
13.	Een dito van *H. Rietſchoof*. . . .	. 102
14.	Een Italiaanſche Vestmuur van *T. Wyk*. .	. 106
16.	Een ſtil Water van *J. Esſelens*. . .	. 200
18.	Een Landſchap van *A. van de Velde*. . .	. 231
19.	Een Wintergezigt van *J. van Capelle*. .	. 100
24.	Een Landſchap van *H. Swanevelt*. . . .	. 165

Kunstboek B.

N°. 1.	Een bergachtig Landſchap van *N Berchem*.	*f* 827
4.	Een man te Paard van *Karel du Jardin*. .	. 122
5.	Een Landſchap van *J. Ruisdaal*. . . .	. 310
6.	Een Stadsgezigt van *denzelven*. , .	. 220
8.	Een Watergezigt van *S. de Vlieger*. .	. 117
9.	Een gezigt uit het Sparen van *L. Bakhuizen*	. 241
13.	Het afvaren van een Pont van *R. van Ryn*.	. 400
14.	Belvidere te Nijmegen van *J. Domer*. .	. 164
15.	Een Wintergezigt van *A. van Everdingen*.	. 100

Kunstboek C.

N°. 1.	Een bergachtig Landſchap van *N. Berchem*.	*f* 439
2.	de Pendant van *denzelven*.	. 399
13 en 14.	Twee Landſchappen van *J. Hackaert*.	. 650
15.	Een Dorpgezigt van *A. van der Neer*. .	. 330
16.	Een dito van *denzelven*.	. 118
17.	Een Noordsch Landſ. van *A. van Everdingen*.	250
18.	Een Land- en Watergezigt van *denzelven*.	. 200
19 en 20.	Twee Zeegezigten van *L. Bakhuizen*.	. 360
21.	Een bergachtig Landſchap van *J. Hackaert*.	. 290
22.	Een Sparrebosch van *denzelven*. . . .	. 230
23 en 24.	Twee Poorten te Rome van *J. Asſelein*.	210

Kunstboek D.

N°. 1.	Een Binnenhuis van *A. van Ostade*. . .	*f* 933
2.	Een zittende Boer van *denzelven*. . .	. 100
12.	Het Portrait van Matham van *J. Lievens*.	. 151

Kunstboek E.

N°. 1.	Een Binnenhuis van *A. van Ostade*. . .	*f* 900
2.	Een Stadsgezigt van *A. van Everdingen*. .	. 214
3.	Een bevroren Water van *J. van Capelle*. .	. 105
4.	Een Landſchap van *Ph. Koning*. . .	. 275
5.	Een Boerenſchuur van *A. van Borsſum*. .	. 115

Kunstboek G.

N°. 1.	Een Landſchap van *A. van de Velde*. .	*f* 500
2.	Een gezigt op een Vestmuur van *N. Berchem*.	425
3.	Een Italiaansch Landſchap van *A. v. d. Kabel*.	108
4.	Een Landſchap van *A. Verboom*. . .	. 280
6.	Een dito van *N. Berchem*. . .	. 169

Kunst-

Kunstboek H.

N°. 1. Een Veldgezigt van *N. Berchem*. . . . *f* 171
2. Een Landſchap van *A. van de Velde*. . . . 185
4 en 5. Twee Watergezigten van *L. Bakhuizen*. . 217
6 en 7. Twee Italiaanſche Landſ. van *A. v. d. Velde*. 200
10 en 11. Twee Boschgezigten van *A. Verboom*. . 252

Kunstboek I.

N°. 1. Een Binnenvertrek van *A. van Ostade*. . *f* 455
2. Een vadzige Boer van *denzelven*. . . . 161

Kunstboek K.

N°. 3. Een Schildersportrait van *A. van Dyk*. . *f* 126
6. Een ſchrijvende Jongeling van *G. Metzu*. . 100
7. Een oude Vrouw van *F. van Mieris*. . . . 110
19. Het huis van *Rembrand* door *R. van Ryn*. . 250
20. Een wandelend Grijsaard van *denzelven*. . . 135

Kunstboek M.

N°. 1 en 2. Een Fruit- en Bloemſt. van *G. J. J. v. Os*. *f* 202
Het Prentwerk van *J. Luiken*. . . . 275
Het Ivoren ſtervend Christusbeeld van *Alexandro Allardi*. 150

Haarlem. Maakten wij, bij het overlijden van den WelEerw. Heere B. Ocke Roomsch-Cathol. Priester en Landdeken van Rijnland te Leyden, van denzelven gewag, als een ervaren kunstkenner en kunstliefhebber, die een fraai Kabinet Schilderijen naliet (*) thans willen wij niet afzijn, met een enkel woord die kostbare Verzameling aan onze Lezers bekend te maken, die den 21 en 22 April eerstkomende openlijk zal verkocht worden, en waarvan een Catalogus, in het Fransch, het licht ziet. Dit Kabinet beſtaat uit niet minder dan 180 ſtuks Schilderijen van beroemde Meeſters uit de Italiaanſche, Franſche en vooral ook de Nederlandſche School. Wij moeten ons hier vergenoegen met optegeven, van welke Schilders men hier fraaije Stukken vindt, maar ook dit zal genoegzaam zijn, om den kunstlievenden, wien zulks onbekend mogt wezen, te overtuigen, dat hetzelve niet ten onregte, ſinds langen tijd, in Nederland beroemd was en ook door vreemdelingen bewonderd werd. Men vindt hier namelijk Stukken van *Amiconi*, *Asſelyn*, *Bakhuizen*, *Beereſtraten*, *Bega*, *Begyn*, *van Bergen*, *Berchem*, *de Bloot*, *Bol*, *J.* en *A. Both*, *Brakenburgh*, *Breke-*
len-

(*) Zie *Alg. Konst- en Letterb.* 1816, Dl. II. bl. 99.

lenkamp, *van Capelle*, *Corregio*, *Cuyp*, *Colonia*, *Dekker*, *van Donge*, *Dou* (5 Stuks), *Dubbels*, *le Ducq*, *van Dyk*, *van den Eekhout*, *Elshaimer*, *Gerards d'Anvers*, *van Gooijen*, *le Guide*, *Hagten*, *Hals*, *van der Heem*, *Hobbema*, *Holbein*, *Hondekoeter*, *de Hooge*, *Honthorst*, *Houthuizen*, *van Huchtenburg*, *Janson*, *du Jardin* (5 Stuks), *de Keyzer*, *Knuffer*, *Kobell*, *Ph. de Koning*, *de Lairesse*, *Lingelbach*, *Lorrain*, *Maas*, *Maratti*, *Meyners*, de oude *van Mieris*, *Molenaar*, *Moni*, de Ridder *de Moor*, *Moreelse*, *Moucheron*, *Maurits*, *Murillos*, *van der Neer*, *Netscher* (5 Stuks), *van Nymegen*, *van Ostade* (7 Stuks), *Palamedes*, *van der Poel*, *Poelenburg*, *Prins*, *Procacini*, *Pynacker*, *Raphaël*, *Rembrand*, *Rey*, *Rubens* (8 Stuks), *Ruysdael*, *Salvadore*, *Schidoni*, *Scheffer*, *Solemaker*, *Jan Steen* (3 Stuks, waaronder een Historisch Stuk), *Stork*, *Teniers*, de oude *Teniers*, *Terburg*, *Troost*, *van Vliet*, *de Vries*, *van der Werf*, *de Wit*, *Wouwerman* (4 Stuks), *Wynands* en *Weeninx* en *Zorg*; behalve een aantal onbekende in de manier der beste meesters, een Stuk in brandverw van *Raphaël* en enkele Miniaturen, onder anderen van *van Dyk*. Wij vertrouwen, dat ieder kunstminnaar en beoefenaar, die dezen kunstſchat op prijs weet te ſtellen, niet verzuimen zal, denzelven, voor dat die uit een raakt, te gaan bezigtigen, en dan inſtemmen met het gezegde in het Voorberigt, dat deszelfs Verzamelaar in ſtaat was de trekken van het ware ſchoone te onderſcheiden, en dus waardig was, Werken te bezitten, die hetzelve allerwege kenmerken.

Vier dagen later zal 'er ook te Rotterdam eene fraaije Verzameling van Schilderijen openlijk verkocht worden, waarop vele Stukken der beste Meesters gevonden worden, doch die bij het Kabinet van den Heer OCKE eenigermate afſteekt. Het is intusſchen jammer, dat deze Catalogus zoo vreemd geſchikt is en men verzuimd heeft de Alphabetiſche orde te volgen.

HANDEL EN ZEEVAART, LANDBOUW, HUISHOUDKUNDE, BEVOLKING EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

Middel tegen den Dollehondsbeet.

Te Udina in Frioul gaf men een' arm man, die door een'

een' Dollen Hond gebeten was, bij vergisfing Azijn, in plaats van een' hem door den Geneesheer voorgeschreven drank, na gebruik waarvan de lijder weldra van die ijsselijke ziekte genas. Een Geneesheer te Padua, wien dit geval ter kennis gekomen was, beproefde den Azijn als geneesmiddel aan een' van de Watervrees aangetasten in het Gasthuis aldaar, hem, 's morgens, 's middags en des avonds telken keer een pond Azijn doende innemen, waardoor ook deze lijder spoedig en volkomen herstelde. Dit zoo eenvoudig, overal verkrijgbaar, en niet kostbaar middel tegen eene zoo akelige verschrikkelijke en voor zoo weinige middelen wijkende ziekte verdient door de beoefenaren der Geneeskunst algemeen, waar zulks geschieden kan, beproefd te worden.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

LAUSANNE *den 18den Februarij*. In geheel Zwitserland en het grootste gedeelte van Duitschland heerscht reeds zulk een Lenteweder, dat men werkelijk den Veld- en Tuin-arbeid heeft aangevangen, hetwelk anders gewoonlijk twee maanden later geschiedt. In eenige streken voltooit men den Oogst, dien men in het verleden jaar niet heeft kunnen ten einde brengen. Over het geheel voorspellen de kundigste Landbouwers een zeer vruchtbaar jaar en eenigen beroepen zich, tot staving hunner meening, op oude overleveringen. Zoo maakt de Kronijk van BULLINGUER, na een jaar van tegenspoed, gewag van den Zomer in 1540. Het schoone weder en de warmte duurden van de maand Februarij tot den 19den September, en gedurende al dien tijd, regende het slechts zes malen. Op het einde van Mei at men rijpe Kersen en in Julij Druiven. Op den 25sten Junij was de Oogst in vollen gang, en in het begin van September de Wijnoogst. BULLINGUER voegt 'er bij, dat dit jaar tevens opmerkelijk was door den uiterst grooten overvloed van Wijn, Granen en allerlei soorten van Fruit.

INSPRUCK *den 17den Februarij*. Volgens bijzondere Brieven uit Opper-Italie ziet men op de Velden van Verona de Korenhalmen reeds bloeijen. Ook uit het Tyrolsche vernemen wij, dat aldaar de Amandel- en Perzikenboomen in bloei staan, en in de omstreken van Botzen krijgen de Wijnranken reeds jonge loten. De zoogenaamde Landvogels als Leeuwerikken, Lijsters enz., hoort men 'er op de Velden en in de Wijnbergen reeds zingen; hetgeen over het algemeen als een voorteeken van een vruchtbaar jaar wordt aangemerkt.

GRO-

Groningen. Uit het naburig Winschoten verneemt men het volgende buitengewoon Natuurverschijnsel. „ Den 17 Februarij ll. werd aldaar op een' Duivenhok een Musschenest gevonden met vijf eijeren, waarin reeds levendige jongen waren, die spoedig uit de doppen moesten komen, eene bijzonderheid, die in dit gewest op dien tijd zonder voorbeeld is."

Haarlem. In de *Nederlandsche Staats-Courant* van 10 Februarij ll., las men een Berigt omtrent eene groote verandering in de rigting van de Kompasnaald; een Zeeuwsch Natuurkundige, aan de echtheid van hetzelve twijfelende, heeft daaromtrent zijne aanmerkingen en ophelderingen medegedeeld, welke wij belangrijk genoeg keuren, om in ons Blad overgenomen te worden.

„ Indien de laatste zinsnede van het bedoeld berigt beteekenen moet: *dat de Kompasnaald, op den 4den Februarij, te Londen, het* WARE *Noorden en Zuiden wees*, dan heeft, in dit opzigt, een welligt voorbeeldelooze sprong in den gang der natuurkrachten plaats gehad: doch hoe is het overeen te brengen met hetgeen men een weinig hooger leest: *dat de Naald op nieuw* NAAR *het Noorden* DRAAIT? Het berigt heeft al het aanzien van oppervlakkig en onnaauwkeurig te zijn.

Het is niet volkomen juist, dat de Kompasnaald, tot het jaar 1657, te Londen, zich bestendig naar het *ware* Noorden (gelijk men schijnt te bedoelen) rigtte; in 1576 wees het Kompas aldaar juist eene streek Oostwaarts, of Noord ten Oosten. Van 1576 tot 1657, dus in 81 volgende jaren, kwam de Naald tot het ware Noorden: sedert ging zij bestendig Westwaarts; en bleef, gedurende de laatste jaren nagenoeg naar het *Noord-Noord-Westen* gerigt.

Men heeft, in deze westering der Naald, hoe langer hoe meer vertraging waargenomen, en de Natuurkundigen hebben daaruit besloten, dat zij, in onze gewesten, hare grootste afwijking ten Westen wel konde bereikt hebben, en zich weder Noordwaarts zou keeren: dat echter de Naald, na meer anderhalve Eeuw besteed te hebben, om van het Noorden tot twee streken Westwaarts te wijken, als nu eensklaps van het N. N. W. naar het Noorden zou zijn teruggekeerd; dit zoude, wij herhalen het, eenen sprong in den gewonen gang der Natuur aanduiden, waarvan men zich geen voorbeeld kan herinneren; onmogelijk is het echter niet; intusschen, dit is zeker, dat, te Middelburg, de Kompasnaald, zich voor als nog *niet* naar het *ware* Noorden, maar naar het N. N. W. rigt; en, daar de gedurige toeneming van de afwijking der Kompasnaald te Londen, bestendig nagenoeg denzelfden gang heeft gehouden met de in ons Vaderland waargenomene, is 'er alle reden, om, tot dat men nadere bevestiging ontvangt, te twijfelen, dat ook *thans* de Naald te Londen het *ware* Noorden teekent." *K.*

WEER-

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Maart	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
19	29. 9½ 29. 8½ 29. 7½	45 49 33½	Z. W. W. N. W. N. W.	betrokken; namidd. een weinig regen; 's avonds helder.
20	29. 6¼ 29 6¼ 29 6½	36 42 30½	N. N. W. N. W. —	bewolkt; ſneeuwbuijen.
21	29. 7¼ 29. 8¼ 29 8½	36½ 41 32	N. — —	voormidd. een weinig ſneeuwbuijen met wind; verder bewolkt; windrig; 's nachts ſneeuw.
22	29. 9 30. 0 30. 0½	34 42½ 34	Z. O. O. N. O. —	omtrent helder.
23	30. 0½ 30. 0½ 30. 0½	36 42½ 30	O. N. O. N. O. O. N. O.	wolken; 's avonds helder.
24	30. 0 29. 9½ 29. 9	40 49½ 43	Z. W. W. Z. W. Z. W.	bewolkt; meest omtrent betrokken.
25	29. 8 29. 8½ 30. 0	46 47 41	W. Z. W. W. —	betrokken.

BEKENDMAKINGEN.

CORRESPONDENTIE.

Het Dichtſtukje, geteekend B. M., *ligt ter beſchikking van den zender, dewijl het voor dit Weekblad niet gebruikt kan worden. — Het Stuk van den Heer* H.....N *is wel ontvangen en zal zoodra mogelijk geplaatst worden.*

TE HAARLEM, BIJ A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE
KONST-
EN
LETTER-BODE
VOOR HET JAAR 1817.

N°. 14. *Vrijdag den 4den April.*

BERIGTEN.

GOTTINGEN. In de op den 23sten November ll. gehoudene Vergadering (ter viering van het Jaarlijksch Feest harer stichting) van de Koninklijke Maatschappij der Wetenschappen alhier, hield de Hofraad BLUMENBACH eene voorlezing over een nieuw tiental van bijzondere merkwaardige Schedels van vreemde Volkeren, in zijn Kabinet voorhanden, en deelde vervolgens als naar gewoonte het Jaarlijksch Verslag mede, waarvan het volgende den hoofdinhoud uitmaakte.

Tot nieuwe Leden waren sedert den laatst gevierden Verjaardag verkozen in de Hanoversche Landen Z. E. de Hr. *Friedrich* Vrijh. *von der Decken*, voor de Wiskundige Klasse en voor de Geschied - Taalkundige Klasse de Hr. *J. G. H. Feder*, Hofraad en Koninkl. Bibliothecaris te Hanover; Buitenslands voor de Natuurkundige Klasse: Sir *Gilbert Blane*, te Londen; voor de Wiskundige de Hr. *C. F. Beautemps Beaupré*, te Parijs; voor de Geschied-Taalkundige de Hn.: *H. F. van Diez*, te Berlijn; *J. Graberg van Hemsö*, te Genua en Graaf *Scopoli*, te Milaan; terwijl de Hn. *von Hormayer*, te Weenen; *F. Tiedeman*, Prof. te Heidelberg; *F. C. L. Sickler*, te Hildburghausen; *P.*

C. Graaf de la Boulaye Marillac Med. Doct. te Parijs; *A. G. F. Emmert*, Prof. te Tubingen; *A. Vogel*, Prof. te Munchen, *F. C. Franz*, te Dresden; *J. S. C. Schweigger*, Prof. te Neurenberg en *G. H. Nohden*, A. M. te Londen; tot Korrespondenten benoemd zijn. Daarentegen ſtierven van de Leden der Maatſchappij in dien tijd de Hn.: *von Crell* en *J. H. Schröter*, van de Correspondenten de Hn.: *B. Smith Barton*, *A. J. von Stipſics* en *H. J. C. van Hedemann*.

Op de Prijsvraag nopens eene *aan onze tegenwoordige kundigheden wegens den aard der Warmteſtoffe en de daardoor voortgebragte Gasvormige Vloeiſtoffen, zooveel mogelijk beantwoordende en op proeven gegronde Theorie van de Ontbranding des Buskruids, met behoorlijke opmerkzaamheid op het gebrekkige in alle tot hier geopperde verklaringen* (*) kwamen twee Verhandelingen in, waarvan de eene met de Spreuk: *Prüfet alles und das gute behaltet* in drie bladzijden ſchrift vervat zoo oppervlakkig dit vraagſtuk overweegt, dat, al ware zij tegen de voorwaarde niet in het Duitsch opgeſteld, dezelve niet in aanmerking komen kan. Veel uitgebreider en grondiger van behandeling is allezins de andere geteekend met de woorden van *Heſiodus* *δυς γαῖα καὶ ὀυρανὸς εὐρυς ἔτικτον*, doch hoeveel fraais over dit onderwerp bevattende, werd zij geoordeeld niet aan de voorwaarden der Vraag volkomen beantwoord te hebben, en dus geene aanſpraak op den uitgeloofden Prijs te kunnen maken, waarom het verzegelde Biljet openlijk verbrand werd.

Op de Huishoudkundige Prijsvraag over *de toebereiding het gebruik enz. van den Hout-Azijn* (†) waren geene antwoorden ingekomen, waarom dezelve tegen November 1818, met verdubbeling van den gewonen Prijs wordt uitgeſchreven, met dien verſtande, dat indien 'er ſlechts één voldoend en de andere overtreffend antwoord inkomt, deszelfs Schrijver vier- en- twintig Dukaten bekomen zal, maar daarentegen, wanneer 'er twee gelijkſtaande mogten mededingen, die prijs tusſchen de beide Schrijvers zal verdeeld worden.

Voorts werd herinnerd, dat tegen November 1817 door

(*) Zie *Algem. Konst- en Letterbode* 1814 I. Dl. bl. 195.

(†) Zie dezelve *Algemeene Konst- en Letterbode* 1815 I. Dl. bl. 102.

door de Geschiedkundig-Taalkundige Klasse ter Prijsstof is opgegeven: *de Geschiedenis van de Grieksche Schoone Kunsten in Syrie, van den aanvang der regering van de Seleuciden tot de derde Eeuw na Christus geboorte* (*).

Tegen November 1818 werd door de Natuurkundige Klasse de volgende nieuwe Prijsvraag opgegeven:

Postulatur ut experimentis certis et exploratis doceatur, num quod hactenus vocabatur acidum muriaticum idemque tam simplex quam oxygenatum, revera ad substantias oxygenatas (ex connubio basis cujusdam combustibilis cum oxygenia compositas) referendum sit; anve potius oxygenio plane careat, adeoque acidum sic dictum muriaticum oxygenatum pro substantia simplici oxygenio saltem quodammodo analoga, habere liceat, d. i. „ Men verlangt, dat door proeven ondubbelzinnig en beslissend worde aangetoond, of het Zoutzuur en Verzuurd Zoutzuur dadelijk verzuurde zelfstandigheden d. i. verbindingen eener brandbare grondstof met de Zuurstof zijn, dan of in dezelve geene Zuurstof vervat is en het verzuurde Zoutzuur bij gevolg als eene enkelvoudige, naar de Zuurstof zweemende of met dezelve overeenkomende, stoffe beschouwd moet worden."

En tegen November 1819 gaf de Wiskundige Klasse het volgende ter prijsstoffe op.

Examen theoriae Daltonianae de expansione fluidorum tam liquidorum quam elasticorum, Mercurii inprimis et aeris atmosphaerici, a calore genita, experimentis simplicibus et certis nixum, et cum praecipue in finem institutum, ut de necessitate, graduum, quales Thermometrorum scalae hucusque receptae, referunt, progressiones mutandi, a Daltono agitata, judicium dubiis exemtum ferre liceat. d. i. „ Een op eenvoudige maar zekere proeven rustend onderzoek van de Daltonsche Theorie over de uitzetting der dropvormige en veerkrachtige vloeistoffen, bijzonder van het Kwikzilver en de Dampkringslucht, door de warmtestof; waarbij voornamelijk moet acht gegeven op en beslist worden over de, door DALTON beweerde noodzakelijkheid van

(*) Zie dezelve *Algemeene Konst- en Letterbode* 1815 I. Dl. bl. 102.

van de opvolging der graden op de tegenwoordige Thermometer-schalen te moeten veranderen."

De prijs, op ieder dezer onderwerpen uitgeloofd, is vijftig Dukaten; moetende de antwoorden voor den laatsten September van elk daarbij bepaald jaar inkomen.

Eindelijk werden er drie Huishoudkundige Vragen herinnerd: tegen Julij 1817 *over de Natuurlijke Historie der Insecten, die de Raapzaadvelden benadeelen en de middelen ter verhoeding daarvan* (*); tegen November 1817 *eene volledige grondige en op de ondervinding rustende voorstelling van de leer der kruising der rassen van het Huisvee* en tegen Julij 1818, *over de voordeelen van het overbrengen van Noord-Amerikaansche Boomsoorten op Duitschen bodem.* (†) De Prijs voor de beste beantwoording dezer Vragen bestaat in 12 Dukaten, en kunnen derzelver antwoorden vrachtvrij tot den laatsten van Mei en September worden ingezonden.

De te laat ingekomen Verhandeling geteekend *Non sibi sed toti genitum se credere mundo* over de reeds over twee jaren ingetrokken Prijsvraag over de Staatsgesteldheid van het rijk der Vandalen enz., kan de Schrijver des begeerende terug bekomen.

Parys. De Olifant uit 's Konings tuin is overleden. Hij was veertig jaren oud, hebbende hij den ouderdom van drie en twintig jaren gehad, toen hij naar Frankrijk gebragt werd, waar hij zich thans zestien jaren lang bevond. De Heer Cuvier zal het lijk ontleden. Dezelve weegt 4000 Ponden, waarvan de Huid alleen 960 Ponden bevonden is.

Utrecht *den 26sten Maart.* Heden, op den verjaardag onzer Akademie, heeft de Hoogleeraar Jan Bleuland, de waardigheid van Rector Magnificus nedergelegd met eene Redevoering: *de vitae fructu, quo animalibus praestant homines, e corporis etiam conformatione conspicuo;* dat is: *over het hooger levensgenot der menschen boven dat der dieren, ook uit beider ligchaams-*

(*) Zie dezelve *Algemeene Konst- en Letterbode* 1815 II. Dl. bl. 194.

(†) Zie dezelve *Algemeene Konst- en Letterbode* 1816 II. Dl. bl. 338.

chaamsbouw blijkbaar; gevolgd door een uitvoerig verslag van de lotgevallen en den staat der Akademie, gedurende zijn Rectoraat.

Voorts heeft de Redenaar het oordeel van de Faculteiten over alle de ingekomen Antwoorden medegedeeld, en op eene plegtige wijze, de Eerprijzen overhandigd aan de Heeren CHRISTIAAN BERNHARD TILANUS, Candidaat in de Wis- en Natuurkunde; STEVEN JAN MATTHYS VAN GEUNS, Candidaat in de Bespiegelende Wijsbegeerte en Letterkunde, en CORNELIUS ANNE DEN TEX, *Phil. Theor. Mag. Lit. hum - Doct.* Candidaat in de Regten; als Schrijvers van de bekroonde Prijsverhandelingen, zijnde alle Kweekelingen van deze Hoogeschool. Te gelijk had men het genoegen bij de plegtigheid, op eene hem vereerende wijze, tegenwoordig te zien, den Hr. NICOLAUS THOLEN, Candidaat in de Wis- en Natuurkundige Wetenschappen en Student in de Geneeskunde aan 's Lands Athenaeum te Franeker, welke bewezen had, Schrijver te zijn van de Prijsverhandeling, het naastbijkomende aan de bekroonde in de Faculteit der Bespiegelende Wijsbegeerte en Letterkunde, en waardig geoordeeld, om in de Jaarboeken dezer Akademie te worden geplaatst. Alle deze verdienstelijke Jongelieden werden met gepaste Aanspraken begroet. Daarop deelde de Redenaar de Prijsvragen mede, welke voor het volgende Akademische jaar zijn opgegeven. Eindelijk werd de plegtigheid, die telkens door Muzijk was afgewisseld, besloten met de overdragt van het Rectoraat, aan den door zijn zijne Kon. Maj. voor het volgende Akademische jaar benoemden Rector Magnificus, den Hoogleeraar PHILIPPUS WILHELMUS VAN HEUSDE, terwijl, bij deze gelegenheid, het Secretariaat der Akademie van den Hoogleeraar HERMANNUS ARNTZENIUS overging op de Hoogleeraar JOHANNES FREDERICUS LUDOVICUS SCHRÖDER.

De nieuwe Prijsvragen zijn van den volgenden inhoud:

LETTERKUNDIGE.

„Eene vergelijking tusschen de Hebreeuwsche en Grieksche Poëzij, dermate ingerigt, dat, uit de aangevoerde voorbeelden, bepaaldelijk blijke, welke de aard en eigendommelijke kracht van beide zij."

WISKUNDIGE.

„ Eene duidelijke en op naauwkeurig bewijs rustende verklaring der voornaamste bewerkingwijzen, om eene gebroken magt in andere gebroken magten te verdeelen, welker noemers of enkelvoudige of vierkante factores van de eerste magt zijn. Bij dezelve moet ook acht geslagen worden op de hulpmiddelen, welke hierbij de Differentiaal-Rekening aan de hand geeft. Nademaal echter het gebruik dier verdeeling vooral te pas komt, bij de differentiale formulen, die onder de meer ingewikkelde behooren, integraal te berekenen, wordt bovendien gevorderd, dat dit gebruik naauwkeurig en door voorbeelden ontvouwd worde."

KRUIDKUNDIGE.

„ Daar sommige der latere Natuuronderzoekers meenen, dat de koolstofzure lucht, door de Planten opgeslorpt, zoo door dezelve ontleed wordt, dat haar grondbeginsel in het zamenstel der Plant zelve overgaat, maar de zuurstof, door bijkomende werking van het licht, weder in den dampkring losgemaakt wordt; — doch andere meenen, dat die Gassoort, door de Planten opgeslorpt, vervolgens in haar geheel en onveranderd weder door dezelve uitgewasemd wordt, en door haar verblijf in de Planten, alleen als prikkel, waardoor de groei bevorderd wordt, werkt: vraagt de Faculteit eene korte, duidelijke en met de bewijzen voor dezelve voorziene ontvouwing van deze beide meeningen; waarbij men eene beoordeeling verlangt, omtrent de meerdere of mindere waarschijnlijkheid van ieder derzelve."

GODGELEERDE.

„ Van waar ontstond en op welken grondslag rust het oude gevoelen nopens de tien zoogenaamde vervolgingen? Wat mag men vaststellen omtrent de mishandelingen, die de Christenen onder de heerschappij der Romeinen voor *Constantijn den Grooten* ondergaan hebben? zoowel als wegens derzelver oorzaken en uitwerkselen?"

REGTSGELEERDE.

„ Wat is Hazardspel, wat een Hazardspeler? Hebben deze woorden naauwkeurig genoeg bepaalde grenzen, waardoor van de overige soorten van spelen het Hazardspel onderscheiden wordt? Kan het Hazardspel, waarmede bedrog noch vrees verbonden zijn, tot de misdaden (*delicta*) gebragt worden? Zoo neen, eischt echter de zorg voor het algemeen welzijn somtijds niet, dat dit kwaad of door wetten zelve, of ook door andere hulpmid-

middelen van het openbaar bestuur beteugeld wordt? Wat stelden hieromtrent de Wetten der oude Volkeren, inzonderheid der Romeinen vast? Wat de latere, hetzij der Germaansche Volkeren, of ook dergenen, die nog bloeijen, b. v. de Franschen, de Engelschen en andere?"

GENEESKUNDIGE.

„ Dewijl in de leer van GAUBIUS *de morbis solidi vivi*, hoewel zeer gewigtig, nu nog veel gevorderd wordt, zoo als uit de waarnemingen blijkt, die omtrent de levenskracht na hem gedaan zijn; vraagt men, wat die waarnemingen hebben bijgebragt, om die leer zoo uittebreiden als te volmaken."

De Antwoorden op deze Vragen volgens Koninklijk Besluit van 2 Aug. 1815 §§ 204—213, voor de studerende Jeugd aan de Nederlandsche Hoogescholen en Athenaea uitgeschreven, moeten, met eene vreemde hand geschreven, voor 10 Januarij 1818 bij den Secretaris der Akademische Senaat worden ingezonden, ten einde op den verjaardag zelven van de Hoogeschool, den 26 Maart van dat jaar, de Medailles kunnen worden uitgedeeld.

HAARLEM. Wij vertrouwen onzen Lezers geen' ondienst te doen, met den onderstaanden Brief, eene bijdrage bevattende tot het verklaren van het Spreekwoord: *Als het regent en de Zon schijnt, is het kermis in de Hel.*

L.... den 5 Maart 1817.

Mijn Heer!

In N°. 10 van uw geacht Weekblad van verleden jaar, las ik eene vergelijking van het Hollandsch Spreekwoord: *Als het regent en de Zon schijnt, is het kermis in de Hel*, met dat der Franschen, die in dit geval plegen te zeggen: *le Diable marie sa Fille*: in de Provincie Groningen, aan de boorden van den Eems, hoort men dikwerf, bij zulk weder, het gezegde: *Als het regent en de Zon schijnt, bakken de Heksen pannekoeken.* De Heksen zijn, naar het algemeen heerschend volksgevoelen, zekere vrouwen, welke door eene verbinding, waarin zij staan met den Duivel, een groot vermogen hebben. Men ziet ze nog dikwerf door de lucht vliegen; en zij maken nog dikwijls menig mensch en beest

 ziek,

ziek, en bederven veeltijds de melk, zoo dat dezelve geen boter geeft. Zeer merkwaardig is het, dat zij zich des nachts menigmaal in katten veranderen. Velen zien iedere kat, bij nacht in Tuinen, Hoven of op het Land zwervende, aan voor eene Hekse, en eene verzameling van katten voor eene vergadering van Heksen. Als zij voornemens zijn een luchtreisje te doen, ter bijwoning van een nachtelijk feest, dan besmeren ze zich met zekere onbekende zalf, voor het vuur, en spreken de volgende woorden: *Al uit er de tuit tot de schoorsteen uit, over hegen en stegen te Rome in den wijnkelder* (*). Bij zulk een reisje zaten zij dikwerf op eenen driebeenigen bok.

Men zal, indien men met de oude Godenleere bekend is, hieruit de gevolgtrekking opmaken, dat deze Heksen oudtijds, toen nog de Heidensche Godsdienst beleden werd, de Priesteresfen waren van *Truja* van welke wij in de Noordsche Sagen lezen, dat zij de katten voor haren wagen spande (†). Deze dieren moeten hier in vroegere dagen voor even heilig gehouden zijn, als in Egypte. (§) De bok, oudtijds door vele volkeren geëerd, schijnt inzonderheid het voorwerp geweest te zijn van godsdienstige hulde bij deze vrouwen (*Vide* SPENCER *de leg. Hebraeor.* L. III. p. 475).

Het door mij opgegevene in dit gewest gebruikelijk Spreekwoord geeft duidelijk te kennen, dat men, toen nog de Heidensche Godsdienst alhier in zwang was, onder deze vrouwen vrolijk was en feestdag hield, wanneer de Zon scheen en 'er te gelijk een zachte stofregen viel. De redenen dezer blijdschap zijn evenwel niet meer bekend. Indien men vooronderstellen mogt, dat zij de Priesteresfen geweest zijn van de Godin, bekend

(*) Oudtijds was ook hier te lande voorzeker een gat midden in het dak der hut, de schoorsteen. — De zoo genoemde omzwervende Heidenen wrijven hunne jonggeborene kinderen nog heden met eene zalf tegen het vuur, in.

(†) BRAGUR 1ste B. S. 72.

(§) HERODOTUS *in Euterpe* (L. II.) C. LXVI p. m. 115. STRABO *ex libr* XVII. PLUTARCHUS *de Iside. et Osiride.* In Frankrijk zocht men ze in SAUBERTUS tijd op eenen zekeren dag op en doodde ze; *de sacrificiis veterum.* p. 521.

kend onder den naam van *Hertha*, dan zou men de oorzaak dier vreugde, in de vruchtbaarheid bevorderenden regen kunnen vinden.

Het is geheel geen wonder, dat in het Fransch Spreekwoord, *de Duivel* en in het Hollandsch *de Hel* voorkomt; want zoo heeft men in alles en overal gehandeld, bij de invoering van den Christelijken Godsdienst. In alle oude ſtukken wordt de Duivel genoemd, als de bron en oorzaak niet alleen van den verworpenen afgodendienst; maar ook als het voorwerp van deszelfs hulde. Deze wijze van voorſtellen is onder de Christenen zoo algemeen geweest, dat men dezelve tot aan onze tijden toe bij de meeste Schrijvers, en tot in dezelve aantreft. 'Er zal waarſchijnlijk onder uwe Lezers niemand zijn, aan wien dit niet ten overvloede gebleken is. Wil men nogtans liever bewijzen, dat men dan leze, de zoogenaamde *afzwering van den Duivel* en geloofsbelijdenis bij den doop der Heidenſche Sakſen, (*abrenunciatio diaboli*,) te vinden in de Monum. Paderborn.; bij Conring, Eckhardt, den Bragur en anderen; dat men opſla de aanhalingen, voortkomende uit Conciliën en Synodale Acten, in het Werk van Keysler, (*Antiq. Septentr.*) en vooral zoovele verklaringen van den Heidelbergſchen Catechismus en andere, op het ſtuk van de Afgoderij, en de bede: *verlos ons van den boozen!* In Frankrijk, waar het volk oneindig veel bijgelooviger is, dan onder ons, zijn vele bergen en andere plaatſen, waar St. Michael met den Duivel geſtreden en hem overwonnen heeft; (*) 't geen van niets anders moet verſtaan worden, dan van de uitroeijing der Afgoderij.

In deze Provincie zijn hier en daar plaatſen, waar de Hekſen in vroegeren tijd plagten zamen te komen, of waar zij nog heden, gelijk het volk zegt, vergaderen. Zelfs hoorde ik nog onlangs van eenen beker verhalen, uit welken zij bij hare zamenkomſten dronken. Vooral in Drenthe, dat boschrijker is, en in ouden tijd ongetwijfeld meer de zetel van den Godsdienst onzer Voorvaderen was, wijst men deze plaatſen aan, en vermaakt zich het volk met eene menigte overleveringen en verhalen van deze ſoort.

Zoo UwEd. deze Letteren oordeelt te kunnen ſtrekken

(*) *Mem. de l'Acad. Celtique.*

ken tot nadere opheldering van het bedoelde Spreekwoord, dan heb ik 'er niets tegen, dat aan dezelve in uw geacht Blad, den *Algemeenen Konst- en Letterbode*, een plaatsje worde ingeruimd.

Geloof intusfchen, dat ik fteeds blijve

UwelEd. Dv. Dienaar

N. W.........

HAARLEM. Aan den onderftaanden Brief, ten geleide van een *Overzigt der Nederduitfche Letterkunde in* 1814 *en* 1815, uit een Duitsch Tijdfchrift ontleend, meenden wij eene plaats in ons Weekblad te moeten geven, vertrouwende, daardoor te beantwoorden aan de prijzenswaardige oogmerken, in den Brief aan den dag gelegd.

Amfterdam 4 *Februarij* 1817.

Aan den REDACTEUR van den
Alg. Konst- en Letterbode.

Mijn Heer!

Met genoegen las ik in het Duitfche Tijdfchrift *Ueberficht der neueften Literatur* 1816, n°. 22., eene mij zeer aangename beoordeeling over de Hollandfche Dichters, ik heb mij gehaast dezelve in onze Nederduitfche Taal overtebrengen, ten einde ook eenmaal onze Landgenooten en Vrienden van Letterkunde en Wetenfchappen, zich overtuigd zullen mogen houden, dat het naburig Duitschland, hoezeer rijk in lettervruchten, ook hulde bewijze aan onze Nederlandfche Dichters en Geleerden. — Het zal mij aangenaam zijn, wanneer UEd. deze mijne vertaling ten dien einde, in uw zoo geacht als onpartijdig Tijdfchrift eene plaats wilt vergunnen en daardoor aan deszelfs oogmerk meer en meer voldoen.

Ik blijf met achting

Uw Beftendige Lezer

H.....N.

HOL.

HOLLANDSCHE LETTERKUNDE

IN DEN JARE 1814 EN 1815,

Poëtische Werken, Tooneelspelen, Romans en andere gemengde Schriften.

Nog leven zij bijna allen, die sieraden van den Hollandsche Parnassus, nog schitteren zij in den stoet der dichterlijke talenten, de in Duitschland met regt geroemde en in hun Vaderland bewonderde Zonen van Apollo; — Bilderdyk, Feith, Loots, Tollens, alle waardige Leden van het Nederlandsch Koninklijk Instituut; Kinker, Simons, Klyn, van Hall, Petronella Moens, Spandaw en anderen, schitteren even als de bovengenoemde, met zeldzame gaven. Doch een der beroemdste Dichters, eene ster van de eerste grootte, is niet meer! Helmers! de onsterfelijke Zanger der *Hollandsche Natie*, der groote daden van dit, in de geschiedenis zoo merkwaardig geworden volk, eindigde zijne eervolle loopbaan reeds in den Jare 1813, doch leeft altijd, dank zij den goeden smaak en der Vaderlandsliefde zijner nog met volle geestdrift voor hem ingenomen Landgenooten, door zijne Werken. Hoog, diepdoordringend kunstgevoel, kracht en vuur van uitdrukking, levendige verbeeldingskracht en eene stoute vlugt, werkten harmonisch te zamen, om zijne dichterlijke meesterstukken, als voortbrengselen der edelste Vaderlandsliefde, tot onvergankelijke Nationale gedenkstukken te verheffen; gedenkstukken, die door de stormen en omstandigheden der tijden, nog hooger waarde en meer kracht en duurzaamheid ontvangen hebben. — Helmers, had zich (behalve door zoovele anderen schitterende Lyrische voortbrengselen) door zijn treffelijk en hier bovengemeld Werk, (*de Hollandsche Natie*) alleen, een' onverwelkelijken krans van laurieren gevlochten, daar dit onschatbaar Werk vol van uitmuntende tafereelen der verhevenste voorvallen en der edelste en krachtigste karakters is.

Schoon en heerlijk opent de Dichter zijn uit zes Zangen bestaand (als ik mij zoo mag uitdrukken) Dichterlijk Panorama der Hollandsche Nationale Grootheid, met een' Voorzang in barden gezangen, tot lof van het oude Eiland der Batavieren, waarin de edele Batavier tegen over den beschaafden, doch slaafschen, Romein wordt gesteld. — In den Eersten Zang, schetst de Dichter met een dankbaar gevoel een tafereel der zedelijkheid van den ouden Nederlander der vroegere Eeuw, en toont ons den waren

adel der ziel in eenen Cats (beroemd Dichter en Staatsman), in eenen de Ruyter, in den Nederlandſchen Curtius Schaffelaar, die zich te Barneveld vrijwillig van den toren ſtortte ten einde Medeburgers, die hem niet wilden overleveren, van den dood te bevrijden; ook in den Nederlandſchen Regulus Hambroek die op Formoſa liever wilde ſterven, door alles tot tegenweer aantevuren, dan te leven, door de overgave aan te raden; nog ſchooner is het laatſte tafereel van den Eerſten Zang, waar de Dichter den tweeden Nederlandſchen Regulus, den Slotvoogd Beyling van Schoonhoven, in zijne volle grootheid ſchildert, *die zich liever levendig wilde doen begraven, dan zijn gegeven woord verbreken.*

In den Tweeden Zang, beſchrijft de Dichter der Helden grootheid te Land, in zoovele ſchitterende voorbeelden, uit de in groote daden zoo rijke Nederlandſche Geſchiedenis. Zoowel in den edelen als onvergetelijken Prins Willem den Iſten, als in de moedige verdediging der Steden *Alkmaar*, *Haarlem*, *Naarden* en *Leyden*; uit het tijdperk der groote Veldſlagen tegen de Spaanſche Dwingelanden, hebben ook de fiere zonen van Willem, de Prinſen Maurits en Fredrik Hendrik, hier hunne eervolle plaats.

In den Derden Zang, zingt de Dichter, in de hoogst Poëtiſche vlugt, de Heldendaden ter Zee, in het aandenken aan die roemrijke daden der Hollandſche Zeehelden, van de eerſte tijden der beroemde Watergeuzen, tot aan den Slag van Doggersbank, terwijl hier Heemskerk, Claesſen, de Ruyter, Tromp, Wasſenaer, Pietheín, van Brakel, Evertſen en Zoutman in alle hunne grootheid ſchitteren.

De Scheepvaart is het onderhoudende onderwerp van den Vierden Zang. Uit het Oosten en Westen ſtroomen de ſchatten naar Holland, de reizen der Hollanders rondom de Wereld, hunnen gewigtige Ontdekkingen, de Walvischvangst en de uitgebreide handel der Hollanders worden hier op het krachtigſte geſchilderd.

Aan de Wetenſchappen wijdt de met zulk eene algemeene kennis rijkelijk toegeruste Dichter zijn' Vijfden Zang, en hier is de geleerde en tevens gevoelvolle Dichter in zijne volle kracht. Huygens, Boerhave, Albinus, Ruisch, Camper, worden hier ten vollen regt gedaan. Grotius, Nieuwland, Drebbel, Metius Stevin, Erasmus en Cochoorn, blinken als oorſpronkelijke denkers en ſcheppers van een aantal nieuwe waarheden, terwijl Koster de uitvinder der Drukkunst door hem niet vergeten wordt.

In den Zesden Zang eindelijk, huldigt de op nieuw bezielde Dichter de Schoone Kunſten, en de Dichtkunde bekomt ook hier een' harer waardigen lauwer. Vondels

dels scheppende verbeeldingskracht wordt met geestdrift geroemd; de Nederlandsche Tacitus Hooft, de Patriarchale Hoogvliet, de Dichter der Watergeuzen van Haren, de Dramatische talenten der beroemde Dichteressen van Merken en de Lannoy en de talrijke voortreffelijke Latijnsche Dichters worden naar waarde toegejuicht. Nu wijdt de vereeuwigde Dichter, nadat hij vooraf den grooten Bouwmeester van Campen, den meesten lof heeft toegezwaaid, zijnen Zang aan de edele Schilderkunst, verheft dezelve hier met volle regt, en schetst met een meesterlijk penseel Hollands roem en eer. Dat de onvergetelijken Helmers, die, behalve dit uitgebreid Dichtstuk, zoovele treffelijke Oden en andere Vaderlandsche Zangen ontwierp, ook ten aanzien der Dramaturgie, zich vele verdiensten verworven heeft, verdient hier naauwelijks aangevoerd te worden, offchoon zijne pogingen soms niet werden ondersteund en zelfs eenigzins met koelheid ontvangen. Onder zijne Gedichten munt bijzonder uit: James Cook; *Griekenland; Karthago; de Schilderkunst; Amsterdam; de Lof der Zeevaart; het Ontzet van Leyden* en zoovele andere voortreffelijke Gedichten, welke deze verheven Dichter, die Hollandsche Tyrtæus, met even zooveel edelen zwier, als zeldzaam gevoel ontwierp. — Helmers, in het jaar 1767 geboren, stierf in het jaar 1813. De Hn. Meijer en Klyn, de eerste door onderscheidene belangrijke Redevoeringen, de tweede als Dichter beroemd, hebben schoone bloemen op het graf des Dichters gestrooid. — G. J. Meijer, Schiller's Lofredenaar, deed eene harttreffende Redevoering op Helmers, in de Hollandsche Maatschappij van Fraaije Kunsten en Wetenschappen te Amsterdam den 26 Februarij 1814; en H. H. Klyn, in de onder de Zinspreuk *Felix Meritis* zoo beroemd geworden Maatschappij op den 25 November 1814. De met vollen roem bekende Dichter M. C. van Hall, trad met eenen treffelijken Lofzang op Helmers in de eerste, en der Muzen lieveling C. Loots in de tweede Maatschappij op; de voor de Muzijk bestemde Gezangen, had de Heer B. Klyn Bz. vervaardigd.

De Natuur (zegt Klyn met zoo veel regt) bestemde Helmers tot een gewoon mensch, maar hij zelf vormde zich tot een buitengewoon wezen, en ook dit, mag met betrekking op tijden en omstandigheden van eenen nog levenden Dichter gelden, die hoezeer nog Helmers hoogte niet hebbende bereikt, slechts weinige schreden te doen heeft, om dat toppunt te bereiken, en die daar reeds onderscheidene bewijzen van heeft aan den dag gelegd.

Onder de Amsterdamsche Dichters munt Loots allervoordeeligst uit, want hij is het, aan wien wij sedert den aanvang der 19de Eeuw, zoovele echt Vaderlandsche en voortreffelijke Zangen te danken hebben. Onder de nieuwste

ſte voortbrengſelen van zijnen dichterlijken geest, behoort zijn *Tweede Jubelfeest van de Amſterdamſche Beurs* of de twee-honderdjarige Jubelviering der in 1613 voleindigde Beurs, in welk onderwerp de Dichter rijkelijke ſtoffe vindt, om den Handel en de grondlegging van Hollands grootheid, een dank- en bewonderings offer te brengen; wijders *de Hollandſche Taal* zoo waardig bezongen, en eenige andere Stukken, geheel in den geest des tijds, zoo ſmaakvol als ſchoon uitgewerkt.

(*Het Vervolg en Slot hierna.*)

K U N S T E N.

Amsterdam. In de Remonſtrantſche Kerk alhier had op den 18den Maart de uitdeeling der Eereprijzen wegens de Maatſchappij onder de Zinſpreuk: *Kunst is ons doel* plaats, bij welke gelegenheid het Lid van verdienſten derzelve de Hr. C. Loots een Dichtſtuk, getiteld: *de Vrouw*, voordroeg, als eene openbare hulde aan de nagedachtenis zijner overledene Echtgenoote en tevens toepasſelijk op het voorwerp van ſtudie dezer Maatſchappij het Vrouwenmodel. Vervolgens deelde de Commisſaris derzelve *H. Vinkeles Jansz.* de toegekende Eereprijzen uit, als die der derde Klasſe voor het jaar 1814 aan den Heer *C. de Kruijff*, voor 1815 aan den Heer *A. van den Bosch*, en 1816 aan den Heer *J. van Hall*; die der tweede Klasſe voor het jaar 1814 aan den Heer *P. A. Ravelli*, die van 1815 aan den Heer *C. de Kruijff*, en 1816 aan den Heer *A. van den Bosch*, en de Gouden Eerepenningen benevens de Getuigtuigſchriften van Verdienſten, als de Prijzen der eerſte of hoogſte Klasſe voor gemelde jaren, aan de Heeren *A. L. Zeelander*, *H. Langerveld* en *T. Bianchi*; — waarna dezelve de Maatſchappij gelukwenſchte met de toetreding van den Heer *J. Brouwer Joachimsz.* als Lid Honorair, en als Leden van Verdienſten van de Hn. *A. Fodor* en *J. F. Wilms*, als Toonkunſtenaars; de Heeren Mr. *M. C. van Hall*, Mr. *J. Kinker* en *C. Loots* als Dichters; en de Heeren *A. de Lelie J. Kamphuizen* en *J. Smies* als Kunstſchilders. Hierop beſloot de Heer *Loots* dit Kunstfeest met eenen ſlotzang, terwijl een door den Heer *Fodor* beſtuurd Orkest aan de talrijke en aanzienlijke Vergadering, door de welluidende toonen der muzijk, eene aangename afwisſeling verſchafte.

GE-

GESCHIED- EN LETTERKUNDIGE ANECDOTEN.

FONTENELLE.

„ FONTENELLE" zeide de Regent van Frankrijk, Hertog van Orleans, „ ik geloof weinig in de deugd," „ Mijn Heer de Hertog!" antwoorde de Wijsgeer; „ 'er zij toch wel deugdzame lieden; zij komen slechts niet bij u."

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Maart	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
26	30. 0 29. 9 29. 7¾	43 51 44	Z. W. Z. W. Z. W.	's morg. bewolkt; voorm. betrokken; verder harde wind; namidd. en 's av. met regen; 's nachts stormachtig.
27	29. 9 29. 9¾ 30. 0¾	40 45 41	W. N. W. N. W. t. W. N. W. t. N.	harde wind; voormidd. omtrent betrokken; iets hagelbuijig; verder bewolkt.
28	30. 0¾ 30. 0½ 30. 0	41 46 41	W. t. N. Z. W. Z. t. W.	bewolkt; meest omtrent betrokken; 's avonds iets regen.
29	29. 9 29. 8¾ 29. 9	47 49½ 47	Z. Z. W. Z. W. W. Z. W.	zeer harde wind; betrokken; 's middags en 's namiddags met harden regen.
30	30. 0¼ 30. 1 30. 1½	48 52 47½	Z. W. Z. W.	's morg. bewolkt; in 't eerst van den voorm. betrokken en regen verder en 's nam. helder; 's av. betrokken: (*)
31	30. 1½ 30. 2½ 30. 5¾	44 47 41	W. N. W. N. W. N. t. W.	's morg regen en zeer harde wind; verder bewolkt; harde wind; 's avonds helder.
April 1	30. 6¾ 30. 6¾ 30. 6¾	42 52½ 42	Z. O. W. Z. W. N. N. W.	voormidd. omtrent helder; verder helder.

(*) windrig; 's nachts harde regen en harde wind.

Waarnemingen op den Huize Zwanenburg, *omtrent het gevallen en uitgewasemd Water.*

1817.	gevallen regen	uitgewasemd
Maand	lijn.	lijn.
Maart	24½	30½

GE,

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLIJSTEN.

Voorbeeld van hoogen Ouderdom.

Te Beaulieu, Departement van Corrèze, is een man overleden, LESCURE geheeten; hij was 118 jaren oud, en bezat nog het vol genot zijner verstandelijke vermogens.

BEKENDMAKINGEN.

*** Bij de Akademie-Drukkers O. J. VAN PADDENBURG en J. VAN SCHOONHOVEN te Utrecht, is gedrukt en alom te bekomen: *ANNALES ACADEMIAE RHENO-TRAJECTINAE (Jaarboeken van 's Lands Akademie, gevestigd te Utrecht).* Anno 1815 — 1816. JODOCO HERINGA, E. F. Rectore Academiae Magnifico, GRABRIELE VAN OORDT, Senatus Graphiario. De prijs is 2 Guldens.

*** *Echte* en *Ware* ANECDOTEN van *CZAAR PETER DE EERSTE Keizer van Rusland*, een der Voorstelijke Voorzaten van *H. K. H.* de *Gemalin van den Kroonprins der Nederlanden*; bestaande deze Verzameling uit meer dan 100 belangrijke *Stukken*, *Geschiedenissen* en *Passagien* met dien *Vorst*, niet alleen in zijn eigen Land, maar ook op zijne Reizen door *Frankrijk*, *Duitschland*, *Engeland* en bijzonder in *Holland* voorgevallen, waaronder vele, welke den *Lach* opwekken om Hoogstdeszelfs zonderlingen aard; uit het Hoogduitsch vertaald in II Deelen in gr. 8°., welke te zamen in een Boekdeel worden uitgegeven voor *f* 2 - 10: te Amsterdam bij *Aarinkfen*, *Brave*, *Donk*, *Draijer*, *van Es*, *Wed. van Kesteren en Zoon*, *C. Roos*, *van Vliet* en *Erve Vermandel*; Haarlem *Walré en Comp.* en *Goteling* en verder alom in dit Rijk.

*** Twee PAKJES met *Algemeene Konst- en Letterboden*; in het eene 6 Exemplaren van N°. 52, 53 en 54 des verledenen jaars; in het andere 2 Exemplaren van N°. 50, 51, 52, 53 en 54, schoon door mij naar Groningen geëxpedieerd, nog niet aan hunne Adresfen te regt gekomen zijnde, verzoek ik, zoowel de Correspondenten van den *Algemeenen Konst- en Letterbode*, als andere Confraters of wie anders, die dezelve abusivelijk mogten ontvangen hebben, mij dezelve ten spoedigste te doen toekomen, zullende ik gaarne de daarvoor betaalde vrachten voldoen.

A. LOOSJES Pz.

Haarlem den 25 Maart 1817.

TE HAARLEM, BIJ A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE

KONST-

EN

LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 15. *Vrijdag den 11den April.*

BERIGTEN.

PARYS. In het laatst van 1816 heeft het Koninklijk Fransch Instituut een' zijner uitstekendste Leden, den Hr. GINGUÉNÉ, door den dood, verloren. Zijn Werk over de Italiaansche Letterkunde, waartoe hem TIRABOSCHI den leiddraad had aan de hand gegeven, wordt als het volledigste en grondigste beschouwd, dat men over die Letterkunde bezit, en niet alleen in Frankrijk, maar ook Buitenslands en in Italie zelfs. Ten minste te Milaan werd ter eere van dezen Schrijver een Gedenkpenning geslagen en aan hem toegezonden. Ongelukkig heeft hij deze groote onderneming niet geheel kunnen voleindigen. Er moesten nog twee dikke Deelen van in het licht komen, die in Handschrift reeds vrij ver gevorderd moeten zijn. GINGUÉNÉ stelde een' tijd lang het Jaarlijksch Verslag op wegens de werkzaamheden van de Geschiedkundige Klasse van het Instituut. Tot de *Biographie Universelle* leverde hij de meeste stukken over merkwaardige Italianen. Ook kende hij de Italiaansche Muzijk van zeer nabij, en belastte zich dus met het vervaardigen van het Muzijkaal Woordenboek, in de nieuwe *Encyclopédie Méthodique*; waarvan echter nog slechts een Deel uitkwam.

Voorts heeft men van den Hr. GINGUÉNÉ eene Verzameling van Fabelen; eene uitgave van de Geschriften zijns vriends CHAMPFORT, en de Verzameling Gedichten van LEBRUN, die mede zijn vriend geweest was. Van den aanvang der Omwenteling af, omhelsde hij vurig de nieuwe grondbeginselen, en arbeidde eerst aan een Blad voor het Volk: *La Feuille Villageoise* en later aan de *Decade Philosophique*. In dit tijdschrift viel hij den Hr. DE CHATEAUBRIAND zeer hevig aan: doch dat deze hem dit geheel vergeven heeft, bleek, toen men CHATEAUBRIAND onder de menigte Geleerden zag, die GINGUÉNÉ's lijk naar het graf begeleidden. Ook tegen DELILLE trok GINGUÉNÉ in de *Decade Philosophique* te velde. Over het algemeen was hij in zijne verkeering zachtzinnig en toegevend, maar een duchtige pennestrijder. Nog in de laatste jaren lag hij met Mevrouw DE GENLIS over zijne opstellen in de *Biographie Universelle* overhoop. Toen hij in het Athenaeum zijne voorlezingen over de Italiaansche Letterkunde hield, en daarin den Katholijken Godsdienst en het Pausdom weinig spaarde, werd hij na iedere voorlezing in het *Journal des Debats* aangevallen, waardoor eindelijk die beoordeelaar van zijne lessen uitgesloten werd. Dit gaf aanleiding tot een Regtsgeding, dat toen in alle Journalen en in de Gezelschappen veel opschudding maakte. Daar GINGUÉNÉ de Omwenteling in verschillende opzigten verdedigd had, werd hem ook eene kleine rol in het groote Drama toebedeeld. Men benoemde hem namelijk tot Gezant bij het Piemontesche Hof. Maar voor diplomatische bezigheden was deze Geleerde niet berekend. Hij hield zich met allerhande kleinigheden op; en zond 'er klagten over in, dat zijne vrouw de haar toekomende eerbewijzingen niet genoot, zoodat het Directoire eindelijk verklaarde, dat het wel mannelijke maar geene vrouwelijke Gezanten aan de Hoven hield. Daarop werd hij Lid van het Tribunaat, maar daar hij zich niet buigzaam genoeg toonde, vond BUONAPARTE middelen, om hem daar spoedig uittewippen. Zijne laatste levensjaren bragt hij meestal op een Landgoed in het Dal van Montmorency door. Zijn Ambtgenoot DAUNOU hield eene Redevoering bij zijn graf.

HOL.

HOLLANDSCHE LETTERKUNDE

IN DEN JARE 1814 EN 1815,

Poëtische Werken, Tooneelspelen, Romans en andere gemengde Schriften.

(Uit het Hoogduitsch.)

(*Vervolg van Bladz.* 222.)

Van den algemeen toegejuichten W. Bilderdijk (een in den waren zin van het woord oorspronkelijk genie) hebben wij, in gemeenschap met de Dichteresse Mevrouwe Catharina Wilhelmina Bilderdijk, verscheidene merkwaardige stukken, betreffende Hollands Verlossing van het Fransche Juk, welke gedeeltelijk voormaals niet gedrukt hebben mogen worden, inhoudende als bij voorbeeld: De Veldtogt naar *Moscou, de val der Franschen*, de verheffing des *Prinsen van Oranje*, Krijgsliederen enz.; van den Dichter alleen zijn 'er onderscheidene belangrijke Dichterlijke uitboezemingen van verschillenden aard, onder den titel van *Affodillen* in twee Deelen, waaronder zich ook de zesde Zang der *Iliade* en eenige in *Felix Meritis* uitgesprokene Dichterlijke Verhandelingen bevinden; ook zijn gedicht op *Willem Fredrik* Koning der Nederlanden, en zijne *Oproeping tot den Wapendienst*, verdienen hier genoemd te worden; en van Mevrouw Bilderdijk de *Moord van Woerden*; — terwijl zij nog gezamenlijk in den jare 1815 hebben uitgegeven, *Vaderlandsche Uitboezemingen.* Van zijne Dramatische Werken, als bij voorbeeld *Floris de Vijfde*; bij eene volgende gelegenheid. Het ware te wenschen, dat een man van zulke erkende verdiensten, als W. Bilderdijk, wiens in alle opzigten beschaafde geest, ongemeene taalkunde en geleerdheid, verhevene Lyrische zwier en zinrijke spreuken algemeen bewonderd worden, ook Buitenlandsche verdiensten meer regt wedervaren liet en Duitschlands en Engelands groote mannen meerder wist te waarderen! — Indien het al niet te verwachten is, dat Bilderdijk zijne vooringenomenheid tegen vreemde Letterkunde en Buitenlandsche uitmuntende talenten *zal of kan matigen*, dan

dan toch moest hij, om zijn eigen zelfs wille, geene verachtende, geene vernederende oordeelsvelling in zijne Schriften doen vloeijen, vermits hij anders gevaar zoude loopen, dat men zijn hart en geest verachtte. — Het valt niet moeijelijk vlekken in den zon te vinden! en echter zal toch nimmer zelfs Bilderdijks magtspreuk, Wielands geest, Schillers genie en Gesners edelen en eenvoudigen zang vernederen kunnen. Zulk eene verachting was van ouds alleen den Franschen eigen! en van Gallomanie zal toch, zoo ik geloof, Bilderdijk zich niet gaarne beschuldigd zien.

Naast deze star van de eerste grootte schittert ook met eene gelijke waarde de Lyrische Dramatische Dichter R. Feith. Van zijne voortreffelijke Oden en andere Gedichten, ziet thans het vijfde Deel het licht, waarbij onderscheidene schoone Historische Tafereelen uit de oude Geschiedenis, als *Hannibal*, *Epaminondas*, *Leuctra*, *Mantinea* en eenige andere voorkomen.

De Dichter Adam Simons heeft ons verscheidene heerlijke en door de omstandigheid des tijds belangrijk gewordene Gedichten geschonken; in den jare 1814, maakte hij zich door een Gedicht in drie zangen *de waarde van den Mensch*, en in 1815, door een opmerkenswaardig Werk, Alexander *Keizer aller Russen*, in drie zangen bekend; die beide vele ongemeene schoone gedachten, het behandelde waardig, bevatten; eene vroegere Ode van dezen zoo geliefden Dichter, in de tijden der onderdrukking, is ook door eene overzetting bekend, zij werd voor den *Prins Regent van Groot Brittanje* vertaald; terwijl Simons zijne smart over den treurigen toestand van zijn Vaderland op eene treffende wijze uitgedrukt, als een oproeping of wapenkreet voor zijne landgenooten doelmatig gebruikte.

Ook de, hoezeer sinds vele jaren als uitmuntende Dramatische Dichter, bekende Tollens van *Rotterdam* vertoont zich altijd als een waardige zoon van Apollo, en heeft zijn onschatbaar talent in Oden en Krijgsliederen bevestigd; het derde en laatste Deel zijner Gedichten verscheen in den jare 1814, en bevat uitmuntende Dichtstukken, die 's mans roem als echten Hollandschen Vaderlandschen Dichter bevestigen, als bij voorbeeld het *Turfschip van Breda*, de dood der Graven van *Egmond* en *Hoorn* enz.

Dan het getal der Dichters in deze 19de Eeuw is wer-

werkelijk zoo groot, dat het zelfs moeijelijk is, om alle de voornaamste te kunnen opnoemen, doch ik kan mij niet onthouden, ten minste nog eenige weinige roemvolle te gedenken, die, hoewel vroeger tot het getal der goede Dichters behoorende, thans met dubbelden luister optreden, en in de jaren 1814 en 1815 zich geheel aan hun Vaderland toewijdden, daar zij hunne medeburgers poogden te ontvonken, om de bijna zieltogende Vaderlandsliefde op nieuw te doen ontvlammen. Allen zwoeren zij eenstemming trouw aan Vorst en Vaderland, en deze hunne pogingen werkten krachtdadig op hunne Landgenooten; de herdenking aan alle de groote verdiensten van het Doorluchtig Vorstelijk Huis van *Oranje-Nassau* en de welvaart des Nederlandschen Volks gaf deze geestdrift eene nog edeler kracht.

Kinker, wiens groote Dramatische en Lyrische verdiensten aan het Duitsch Publiek niet onbekend zijn, en die als Redenaar en Dichter altijd met roem optreedt; — De algemeen geachte Dichter Witsen Geijsbeek, die ook als Epigrammatist zeer beroemd is; — De beide Klijn's, Hendrik Harmen en Barend, te voren reeds met zooveel roems geschetst; — Spandaw van *Gronnigen* door eene Verzameling van goede Gedichten bekend; — J. Immerzeel Jr. door verschillende Gedichten van erkende waarde eenen zoodanigen kring niet onwaardig; — J. Scharp van *Rotterdam*, den voorgaanden gelijk en als Redenaar, Geleerde en Dichter geacht; — H. Meyer, voordeelig door onderscheidene Gedichten bekend, en zoovele anderen hebben in dit tijdvak ook door hunne Dichterlijke Uitboezemingen en gevoelvolle Vaderlandsliefde bij de gelukkige herleving van Neêrlands onafhankelijkheid uitgemunt.

Dezelfde geestdrift ijver en verdiensten doen zich ook bij uitnemenheid kennen, in de Werken der *Haarlemsche* Dichters Loosjes, van Walré en de Koning; de vruchtbare pen van den Dichter A. Loosjes Pz. heeft onze Letterkunde met onderscheidene nieuwe en belangrijke voortbrengselen verrijkt. Hiertoe behoort bij voorkeur zijne vrije overzetting van de *drie Rijken der Natuur* van Delille, in vier afdeelingen, ieder van twee Zangen, verders *Hillegonda Buisman*, eene Hollandsche Familie-Geschiedenis uit de 17de Eeuw in vier Deelen, het vervolg zijner *Men-*

geldichten, *Robbert Hellemans*, eene Famillie Geschiedenis uit de helft der 17de Eeuw, mede in vier Deelen, terwijl deze onvermoeide Schrijver voortgaat, zijnen Landgenooten eene aangename Lectuur te verschaffen, en te gelijker tijd schitterende karaktertrekken hunner Natie te doen kennen.

De tweede Haarlemsche Geleerde C. de Koning Lz. leverde niet minder zijn aandeel tot de Gedichten in den geest des tijds; zoo ook eenige op bijzondere gelegenheden, als het vijf-en-twintigjarig Jubelfeest van het Haarlemsche Departement der zoo voortreffelijke Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen:* ook is hij de Schrijver van de zoo belangrijke Geschiedenis der stad Haarlem.

De door verscheidene geestige Blij- en Zangspelen bekende van Walré heeft behalve eenige gelegenheids Gedichten, een bijzonder Werk uitgegeven onder den titel *Heidebloemen*, in welke zedekundige Gedichten, Fabelen Vertellingen enz. voorkomen.

A. L. Barbaz, een der vruchtbaarste Dramatische Dichters, heeft, behalve zijne Oden en anderen Gedichten in den geest des tijds, ook een nieuw Treurspel onder den titel: *Helena* of de *Oorsprong van den Trojaanschen Oorlog*, geschreven.

Door den werkzamen en verdienstvollen Tooneelspeler Westerman is het Publiek met onderscheidene Lyrische en Dramatische voortbrengselen verrijkt, die alle zijn hart en geest eer aandoen; hij werkt te gelijk met eene prijzenswaardige vlijt zoo tot roem der Natie, als tot lof van het Amsterdamsche Tooneel.

(*Het Vervolg en Slot in het eerstvolgend* N°.)

NADER VERSLAG

Van de bij de UTRECHTSCHE *Akademie ingekomen* Prijsverhandelingen.

Op de Vraag der Geneeskundige Faculteit: *breviter et distincte indicetur modus et ratio actionis nervorum, quaeque sint maxime probabiles huius actionis explicationes;* zijn vier Verhandelingen ingekomen, alle genoegzaam getuigende van de vlijt, sommige ook van de kunde, der Schrijveren.

De

De *eerste* geteekend met de spreuk:

Ins innre der Natur dringt kein erschaffner Geist,
Zu glücklich, wenn sie nur die aeusſre schale weist.

is, op vele plaatsen, wel geschreven en verdient zeer veel lof, uithoofde der naauwkeurige beschrijving van het Dierlijk *Magnetismus.*

De *tweede* geteekend:

Een ander grijpe 't zwaard of gespe 't harnas aan,
Om, in de zenuw, koord of vochtbuis voortestaan!

BILDERDIJK.

behelst eene uitmuntende opgaaf van GALLS theorie van het Hersengestel, en eene juiste voordragt van het onderscheid, tusschen het zamenstel der hersenen en dat der zenuwknoopen; welk één en ander word gevolgd van eene korte beantwoording der opgegeven vraag.

De *derde* ten opschrift hebbende:

Quidquid praeter spem eveniet, omne id deputabo esse in lucro.

is in eene juiste orde geschreven en heeft, om meer dan ééne reden, aan de Faculteit zeer behaagd; doch is een weinig te kort in het beantwoorden der voorgestelde Vraag; waarschijnlijk uithoofde van tijdsgebrek.

De *vierde* met de Zinspreuk:

Mirum et indignum, nullam artium Medicina inconstantiorem fuisse, et etiamnum saepius mutari, cum sit fructiosior nulla.

PLINIUS.

overweegt alles, wat tot het vraagstuk behoort, met zooveel vlijt en naauwkeurigheid, dat zij overwaardig gekeurd is, om den Eerprijs weg te dragen. Het Briefje, geopend zijnde, gaf als Schrijver op, den Hr. CHRISTIAAN BERNHARD TILANUS, Student in de Geneeskunde aan de Akademie te *Utrecht* (*), die zich in het naar de Wet volbragt Examen, ook als zoodanig deed kennen.

Op de Vraag van de Faculteit der Bespiegelende Wijsbegeerte en Fraaije Letteren: *Quam vim habuerunt apud Romanos foeminae in res eorum politicas, bellorum civilium temporibus? Adiiciatur huic disquisitioni foeminarum Romanarum characterismus;* zijn insgelijks vier Ant-

(*) Hij is de eenige Zoon van wijlen den verdienstelijken JOH. WILH. TILANUS, Theol. Doct. en Predikant te Harderwijk.

Antwoorden ingekomen, allen zich onderfcheidende door lofwaardige eigenfchappen.

De *eerfte* geteekend:

Οὐδέποτ' ἐγὼ πόλεμον οἴκαδ' ὑποδέξομαι.

prijst zich aan, door eene naauwkeurige verdeeling, door ordenlijke voordragt en bijzonder ook door des Schrijvers zedigheid.

De *tweede* geteekend:

Croyez moi fexe fait pour charmer! Contentez vous.

PALISSOT.

heeft ook groote verdienften, fchoon van eenen anderen aard, daar de Schrijver eene verwonderlijk groote mate en verfcheidenheid van geleerdheid en belezenheid aan den dag legt, gepaard met zekere levendigheid en weelderigheid van vernuft.

Dan beide deze Verhandelingen worden verre overtroffen door de *derde*, ten Zinfpreuk hebbende:

Γυναικὶ γὰρ σιγή τε καὶ τὸ σωφρονεῖν.
Κάλλιςον, εἴσω δ' ἥσυχον μένειν δόμων.

EURIPIDES *Heracl.* v. 477.

daar zij meer voldoet aan den inhoud der voorgefelde Vraag en eenen uitftekenden geest van onderzoek met eene evenredige fcherpzinnigheid van oordeel aan den dag legt. Zij is daarom ook der uitgave waardig geoordeeld, en zal, op bekomen verlof van hooger hand, in de Jaarboeken der Akademie gedrukt worden; zijnde het na de gedane uitnoodiging in de Nieuwspapieren en na het gehouden Examen, zoo wel, als bij het openen van het Naambriefje, gebleken, dat derzelver Schrijver is de Hr. NICOLAUS THOLEN, Candidaat in de Wis- en Natuurkundige Wetenfchappen, Student in de Geneeskunde aan het Athenaeum te *Franeker*. (*) Mogelijk zoude deze Verhandeling den prijs hebben behaald, ware zij niet nog overtroffen, door

De *vierde*, ten Zinfpreuk hebbende:

Πάντες ἄνθρωποι τῶν γυναικῶν ἀρχοῦσιν, ἡμεῖς δὲ πάντων ἀνθρώπων, ἡμῶν δὲ αἱ γυναῖκες.

CATO.

Im-

(*) Hij is de eenige Zoon van den Hooggel. Heer JACOBUS PIERSON THOLEN, *A. L. M. Phil. Doct.* en Prof. in de Befpiegelende en Natuurlijke Wijsbegeerte en Wiskunde te Franeker.

Immers, ziet men op den ſtijl, dan verlustigt men zich bij uitſtek in zijne duidelijkheid en ſchoone eenvoudigheid; is het zaak van de beoefening der Romeinſche Geſchiedenis, 't is blijkbaar, dat de Schrijver haar in den grond doorzocht heeft, let men eindelijk op zijne zorgvuldigheid, om al het verzamelde naar de ontwikkeling van het Vraagſtuk interigten, zoo bewondert men het oordeel van den Jongeling, die, aan de ééne zijde, niets heeft willen verzuimen van hetgeen tot het oogmerk ſcheen te kunnen dienen, en nogtans ook, aan den anderen kant, niets te vergeefs of te onpas heeft bijgebragt, maar veel eer de geheele ſtof van zijn Geſchrift, binnen dezelfde grenzen heeft bepaald, als hem de Faculteit had voorgeſchreven. Deze Verhandeling is dus met eenparige ſtemmen bekroond: en het is, bij het openen van het Naambriefje, en, bij eene wakkere verdediging tegen de geopperde bedenkingen, gebleken, dat de Schrijver was de Hr. STEVEN JAN MATTHYS VAN GEUNS, Candidaat in de Beſpiegelende Wijsbegeerte en Fraaije Letteren en Student in de Regtsgeleerdheid aan de Akademie te *Utrecht*. (*)

Op de Vraag van de Godgeleerde Faculteit: *Quaenam est Theologiae naturalis in ſe ſpectatae praeſtantia? Quid doctrina inſuper divinitus patefacta confert ad eam illuſtrandam et firmandam? Quaenam denique eius est vis atque utilitas apud eos, qui religionis Christianae notitia ſunt beati?* zijn drie Verhandelingen ingekomen.

De *eerſte* was geteekend:

ὁ γὰρ Θεὸς αὐτοῖς ἐφανέρωσε.

Rom. I. v. 19.

De *tweede:*

Πάντα δοκιμάζετε, τὸ καλὸν κατέχετε.

PAULUS.

De *derde:*

Honos alit artes, omnesque incenduntur ad ſtudia gloriâ.

CICERO.

Het ontbrak geene dezer Verhandelingen aan ware verdienſten. In alle was blijkbaar eene edele zucht, om zich verdienſtelijk te maken. Elk derzelve behelsde ook veel lofwaardigs. Doch het ontbrak tevens, of aan eene volledige behandeling van elk der deelen, of aan eene naauw-

(*) Hij is de eenige Afſtammeling van wijlen den uitmuntenden Hoogleeraar in de Kruid- en Scheikunde aan de Utrechtſche Akademie, STEVEN JAN VAN GEUNS, na 's Vaders dood geboren, terwijl zijn Grootvader MATTHIAS VAN GEUNS, als *Emeritus Profesſor* in de Geneeskundige Faculteit, nog een ſieraad is van deze Hoogeſchool.

naauwkeurige bewerking, of aan eene juiste redenering. Het is dus met leedwezen, dat de Faculteit eenparig heeft geoordeeld, niettegenstaande den billijken lof, welken zij den edelen naijver der Schrijveren geeft, evenwel geene der Verhandelingen te moeten bekroonen, maar liever de Jongelingen te moeten aanmoedigen tot het vlijtig beoefenen en moedig oeproeven van hunne krachten in eenen volgenden wedstrijd.

Op de Vraag der Regtsgeleerde Faculteit: *Quaeritur, an ipsa natura obligationis civilis liberam e Patria migrationem permittat? Si vulgo permittat, quae sint exceptiones, quibus facultas illa migrandi coärctetur, ex Jure publico vel communi omnium Europae populorum, vel singulari huius illiusve Imperii repetendi? Quae porro praecipuae sint caussae impeditae illius libertatis? An tandem omnia iura et officia mutua, et civis qui iure suo migravit, et Patriae, quam dereliquit, post migrationem penitus intereant?* zijn ingekomen twee Verhandelingen, beide blijken dragende van schranderheid en vlijt.

De eene had ten Zinspreuk:

Ne quis invitus —— in civitate maneat!

CICERO.

zij verdiende, om meer dan ééne reden lof. De onderwerpen, welke de Schrijver zich voorgesteld heeft te behandelen, zijn, in eene juiste orde en in eenen goeden Latijnschen stijl, voorgedragen. Zij behelst niet weinige proeven van schranderheid, en strekt ten bewijze, dat de Schrijver onderscheiden Werken, in welke dit onderwerp behandeld wordt, ook van Uitlanders, met vrucht heeft gelezen.

De andere was geteekend:

O iura praeclara atque divinitus iam inde a principio Romani nominis a maioribus nostris comparata, ne quis invitus civitate mutetur, neve in civitate maneat invitus; haec sunt enim fundamenta firmissima nostrae libertatis, sui quemque iuris et retinendi et dimittendi esse dominum.

CICERO.

Deze beviel uitnemend. Hare stijl toch was zuiver, duidelijk en fraai. Zij teekende, in den jeugdigen Schrijver, een waarlijk schrander oordeel en eene groote vlijt. Trouwens hij heeft de zaken, welke hem te behandelen stonden, niet slechts duidelijk en ordenlijk geschikt, maar ook elk der opgegeven Vraagstukken, met naauwkeurigheid bearbeid en wel beantwoord. Eindelijk ook heeft hij zijn gevoelen doorgaans, met het getuigenis van de meest geroemde Schrijvers over het Natuur- en Staatsregt, op eene geleerde en kiesche wijze, bevestigd. De-

ze

ze Verhandeling is dus allezins de bekrooning waardig geoordeeld: en het bleek, bij de opening van het verzegeld Briefje en na het gedane Examen, dat de Schrijver derzelve is, de Heer CORNELIUS ANNE DEN TEX, *Philos. Theoret. Mag. et Lit. hum. Doct.*, Student in de Regtsgeleerdheid aan de Akademie te *Utrecht.* (*)

(*) Hij is de eenige Zoon van den Hr. CORNELIS DEN TEX te Utrecht, en heeft reeds roem behaald, met het schrijven en openbaar verdedigen van zijne inaugurele Verhandeling: *de vi Musices ad excolendum hominem, e sententia Platonis.* Zie *Alg. Konst- en Letterbode* 1816, Deel II. Bladz. 213, 362—365.

B E R I G T

Omtrent de Verkooping der Bibliotheek *van den Grave* VAN MAC-CARTHY, *te Parijs*,

Medegedeeld door

Jonkheer W. H. J. VAN WESTREENEN VAN TIELLANDT,

te 's Gravenhage.

Deze Boekerij, door de keuze en de zeldzaamheid der Werken, alsmede door de pracht en de conditie der Exemplaren, zoo belangrijk voor alle beminnaars der Bibliographie, was verzameld door den Grave VAN MAC-CARTHY REAGH, gesproten uit een oud en adelijk Schotsch geslacht, doch sedert bijkans 40 jaren te Toulouse woonachtig, en is, gedurende al dien tijd, zoo door bijzondere als gezamenlijke aankoopen, gestadig vermeerderd en verbeterd geworden. Tot deze laatste behoorde onder andere (volgens het Voorberigt aan het hoofd van den Katalogus geplaatst,) de koop der geheele Bibliotheek van den Hr. GIRARDOT DE PRÉFOND, die in 1769 uit de beroemde Verzameling van den Hr. GAIGNAT vele der voornaamste artikels had bekomen, welke dus, na bijna een halve Eeuw, weder te voorschijn treden. De hoogte waartoe 's Graven Boekerij, reeds in 1779, geklommen was, deed hem besluiten, om zich in dat jaar, van zijne dubbelde Werken te ontdoen; welke alléén zulk eene rijke Verzameling opleverden, dat derzelver Katalogus, nog, uit dien hoofde, als een der meest gezochtste beschouwd wordt; iets waaruit men de voortreffelijkheid de-

dezer Bibliotheek, waarvan dit flechts de toenmalige duplicaten waren, kan afnemen. Zij is dit in vele opzigten; door het aantal van Handfchriften, van uitgaven der 15de Eeuw (zelfs van de vroegfte tijden der Boekdrukkunst) en van zoogenaamde *Editiones principes* der Klasfieke Schrijvers; doch allerbijzonderst door de menigte van Werken op pergament gedrukt, in welke zij alle de tot nog toe openlijk verkochte Bibliotheken, van particuliere perfonen, veel te boven gaat, en die een getal van 602 artikels, bevattende 826 Deelen, beloopt.

De kieschheid van den eigenaar, in de keuze zijner Exemplaren, ging zoo verre, dat hij deze dikwerf uit de uitgezochte bladen van meer dan een zamenftelde; en dat hij, gedurende verfcheidene jaren, een' Engelfchen Boekbinder, uit Londen ontboden, in zijnen uitfluitelijken dienst heeft gehouden, alsmede nog een ander perfoon, enkel voor het linieren zijner Boeken.

De Kinderen van dezen edelen, kundigen en ijverigen verzamelaar hadden zich gevleid, de met zoovele moeite en kosten bijeengebragte Bibliotheek van hunnen vader, door een' gezamenlijken verkoop, onverdeeld te bewaren; doch in deze hunne hoop te leur gefteld zijnde, is de Verkooping dezer uitmuntende Boekerij den 27ften Januarij ll., te Parijs begonnen, om tot den 6den Mei aanftaanden voortteduren; terwijl in de eerfte weken onder andere voorwerpen van belang, de navolgende, tot bijgevoegde prijzen zijn verkocht.

N°.		Francs.
80.	Biblia Vulgata edit. Sixti V. Romæ 1590. fol.	275
100.	La St. Bible. Anvers 1548. fol. op perg. . .	610
101.	— — —— Geneve 1557. fol. op perg. .	990
111.	La Biblia in lingua vulgare 1471. fol. op perg.	1200
118.	Biblia espanola Ferrare 5513 (1553). fol. gr. pap.	400
133.	Histoire de la Bible en francais. fol. M. S. der 14de Eeuw, op perg. met 31 Miniaturen. . .	406
134.	Historiæ Veteris et Novi Testamenti, fol. in Houtfnee platen	750
135.	La Bible Historiée, Paris Verard. fol. op perg.	1202
142.	Speculum Humanæ Salvationis, fol. eerfte latijnfche editie.	1320
143.	Historiæ beatæ Mariæ Virginis, fol. in houtfnee platen.	1560
149.	Historiæ Sancti Johannis Evang. fol. in houtfnee platen.	725

N°. 105.

N°.		Francs.
205.	Guil. Durandi Rationale divinorum officiorum Mog. 1459. fol. op perg.	2000
231.	Pontificale Romanum, fol. M. S. op perg met 206 Miniaturen.	320
242.	Misfale Romanum, fol. M. S. op perg. met 349 Miniaturen.	615
254.	Psalmorum Codex, Mog. 1457. fol. op perg. .	12000

Zijnde dit het oudfte bekende voortbrengfel der Boekdrukkunst, met een jaartal voorzien, van hetwelk, voor zooveel men weet, niet meer dan vijf Exemplaren, buiten het hier vermelde, ('t geen voor de Kon. Fransche Bibl. is aangekocht) voorhanden zijn, namelijk: in de Keizerlijke Boekerij te Weenen; in die des Konings van Saxen te Dresden; in die van den Koning van Engeland; in die van Mylord SPENCER, mede in dat Rijk; en in de voormalige Keurvorftelijke Bibliotheek te Mentz. — Welk laatfte echter, bij de aannadering der Franfchen, van daar vervoerd zijnde, federt uit het oog verloren is.

255.	Psalmorum Codex, Mog. 1459. fol. op perg. 2de Uitgave.	3350
351.	Misfale Mozarabicum, Tol. 1500. fol. . }	1020
352.	Breviarium Mozarabicum, Tol. 1502. fol. }	
355.	Breviarium Sarum, Lond. 4°. . . . . }	602
356.	Misfale Sarum, Lond. 1500. fol. . . }	
396.	Præces piæ. 8°. M. f. op perg. met 17 Miniat.	610
398.	—— —— 8°. M. f. op perg. met 51 Miniat.	400
403.	—— —— 8°. M. f. op perg. met 27 Miniat.	700
405.	—— —— 8°. M. f. op perg. met 26 Miniat.	500
408.	—— —— 8°. M. f. op perg. met 38 Miniat.	505
421.	—— —— 8°. M. f. op perg. met 73 Miniat.	500
427.	Præces Christianæ. 12°. M. f. op perg. van den beroemden Jarry.	210
436.	Prières devotes, 24°. M. f. op perg. van denzelfden Calligraaph.	450
452.	Decreta et Concilia Generalia, Paris. 1524. op perg.	365
507.	Lactantius. In monast. Sublacenfi 1465. fol. editio princeps.	2000
513.	Lactance en Francais, Paris. 1542. fol. op perg.	315
529.	S. Johannis Chrysoftomi interpretatio in epist. Pauli Veron. 1529. fol. op perg. . . .	515

(*Het Vervolg hierna.*)

HANDEL EN ZEEVAART, LANDBOUW, HUISHOUDKUNDE, BEVOLKING EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

HAARLEM. De waarneming op het Verpooten der Aardappelen in onderstaanden Brief vervat, kwam ons te belangrijk voor, om dezelve geene plaats interuimen.

Oostveen bij Utrecht 24 *Maart* 1817.

Mijn Heer!

In uw geacht Weekblad N°. 11., benevens in eenige Dagbladen, las ik een berigt, dat tot besparing der Poot-Aardappelen dienstig was, den Aardappelen de loten aftebreken en dat die verplant zijnde, even goed zouden zijn, als de Aardappelen op de gewone wijze gepoot.

Ik acht mij verpligt, Mijn Heer, u van mijne proeve hieromtrent te verwittigen, om, zoo gij dezelve van genoegzaam gewigt oordeelt, den belanghebbenden die door uw Weekblad medetedeelen.

Het laatst verleden jaar nam ik gevallig de volgende proeve, op mijne Plaats, ruim een uur van Utrecht gelegen en van achteren aan de Gooische Heide grenzende, dus in eenen zandgrond van bekwame hoogte en van eenen zeer zuiveren aard. Een stuk wel toebereid land, dat ik had doen spitten, dewijl deze bewerking mij meerder voordeel geeft dan het ploegen, verdeelde ik in drie gelijke deelen; ook gebruikte ik van dezelfde soort drie gelijke hoeveelheden Aardappelen; de eerste pootte ik op de gewone wijze, en de twee overige deelen pootte ik afzonderlijk: het een dier twee deelen verpootte ik geheel met al de uitspruitsels 'er aan, het ander scheurde ik de uitspruitsels af, en plantte die elk afzonderlijk; dus was de grond in drie gelijke deelen verdeeld, en op ieder deel een derde van de hoeveelheid Aardappelen. Bij de uitkomst bleek, dat het product was:

De volgens de gewone wijs gepootte, gaven 45 deelen.
De met al het lof verplante . . . . . 35 ——
De afgescheurde loten . . . . 20 ——

Dus bragten de afgescheurde loten de helft niet op Ik vind geene reden, om het mislukken dezer proef, aan iets bijkomende toetefchrijven; want hoezeer de afgescheurde loten digter opeen gezet moesten, was de afstand toch meer dan genoeg voor de weinige uitstoeling, die de planten maakten; dus zoude men door meerder land te bebouwen,

wen, niets met de affcheuring winnen, maar wel verliezen, daar het fcheuren en verplanten arbeid vordert, men meerder land behoeft en dus ook het fchoonhouden kostbaarder wordt. Aangenaam zoude het mij zijn, zoo andere dit beproefd hebbende, betere Refultaten bekomen hadden.

Dan theoretisch dunkt mij, heeft deze wijs ook veel tegen zich. Alle verplantingen van Gewasfen worden gedaan om door de breking van den te forfchen groei van den wortel, ook die van loof of ftengels te verminderen, waardoor zoo als de uitkomst bewijst, de vrucht beter gevoed kan worden, naarmate de wortel minder fterk groeit. Zouden de door de Gewasfen in groote hoeveelheid opgeflorpte ftikftoflucht, niet mogelijk in ruime mate naar den wortel gevoerd worden, of door dezelve met kracht naar zich getrokken worden, ten koste der vrucht? Zoude een door verplanting verzwakte wortel het vermogen niet kunnen misfen, die in zulk eene mate aan de vrucht en plant zelve te ontrooven en hierdoor de plant of wel de vrucht tot grooter volkomenheid komen? Is dit zoo, dan moet de verplanting fchadelijk zijn voor alle gewasfen, waarvan het voorname nut in den wortel beftaat; en dus van de verfcheuring en verplanting der Aardappelen geen voor-, maar wel nadeel te wachten zijn.

Dat de ftikftoflucht hier veel werking in heeft, komt mij voor, dewijl door het verminderen van den wortelgroei de aanvoer der voedende deelen der aarde ook moet verminderen, en dus de dampkring vooral veel voorraad tot wasdom, door de minder, dan den wortel, geleden hebbende ftengel, kan opleveren.

Daarbij wordt door het verpooten de jonge plant weggenomen van den ouden gepooten Aardappel, die mogelijk, hoewel reeds in ontbonden ftaat, voedfel voor de nieuwe plant kan opleveren; even als men bevonden heeft, dat het Meel in de Graankorrel volftrekt noodig is, tot de eerfte voeding van het jonge kiempje.

De groote nuttigheid van deze gezegende Plant, alleen de ontdekking der Nieuwe Wereld waardig, deed mij befluiten UEd. deze proeve en bedenkingen toetezenden, om, na UEd. dezelve min of meerder belangrijk keurt, te handelen; in geval UEd. 'er eenig belang in ftelt, wil ik volgaarne den uitflag van andere proeven, die ik hope in dit faizoen, met de Aardappelen te doen, in het vervolg mededeelen, terwijl ik mij met achting teeken

Uw' beftendigen Lezer

F. C. M.

STER-

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 April	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
2	30. 5½	43	Z. O.	helder.
	30. 5	60½	—	
	30. 4¾	47	O. Z. O.	
3	30. 4¾	43	O. t. Z.	helder; in den voor-avond eenige laag drijvende damp-wolken uit den N. N. O.
	30. 4	62	O.	
	30 4¾	45	N. O.	
4	30. 4¾	45	O. N. O.	helder.
	30. 4¾	55	N. O. t. O.	
	30 4½	42	N. O.	
5	30. 4	44½	O.	helder.
	30. 4	55	—	
	30. 3¾	42	O. N. O.	
6	30. 3¾	46	N. N. O.	betrokken.
	30. 3½	52	—	
	30. 4¼	45	N. t. O.	
7	30. 5¼	45½	O. N. O.	's morgens bewolkt; verder helder.
	30. 5½	52	N. O. t O.	
	30 4½	41*	—	
8	30. 2¾	44	Z. W.	helder.
	30. 1¼	53	W. t. Z.	
	29. 9¾	44½	Z. W. t. W.	

(*) 's nachts 32 graden.

BEKENDMAKINGEN.

B E R I G T.

*** Ter voorkoming van onaangename misvattingen, is het noodig eene Drukfeil te verbeteren, welke in het Programma van het *Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen* van 1816, is ingeslopen. In hetzelve wordt, bij de herinnering der Prijsvraag *over het onderscheid tusschen de ware Christelijke verdraagzaamheid en het indifferentismus*, de tijd der beantwoording aangeduid *vóór den eersten Grasmaand Achttien honderd Achttien*; men leze: *Achttien honderd Zeventien*; gelijk dezelve, bij de uitschrijving, in het Programma van 27 December 1815, is bepaald.

J. DE KANTER PHIL.Z.

Secretaris.

TE HAARLEM, BIJ A. LOOSJES PZ.

ALGEMEENE KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 16. *Vrijdag den 18den April.*

BERIGTEN.

ROTTERDAM. De Schoolonderwijzer M. MENSING alhier heeft den Dichter TOLLENS op Woensdag den 2den April ll. des avonds ten acht ure verrast met de keurige uitvoering van zijn bekroond Volkslied: *Wien Neêrlandsch bloed door de aadren vloeit*, wordende aangeheven in onderscheiden stemmen door omstreeks tachtig kinderen uit de verschillende Scholen dezer stad, en begeleid door de Instrumentale Muzijk van eenige liefhebbers der Toonkunst; welk vereerend blijk van goedkeuring door de zamengevloeide schaar levendig werd toegejuicht.

AMSTERDAM. Bij Koninklijk besluit is de oprigting van een Luthersch Seminarium bepaald, en de vestiging daarvan alhier vastgesteld. Tot Curatoren over hetzelve zijn benoemd Jonkheer J. M. KEMPER en de Hn. Prof. A. BONN, JACOB GEFKEN en Mr. A. VAN GENNEP; welke in Maart ll. als zoodanig hunne eerste Vergadering hebben gehouden. Weldra zal dus de Luthersche Jeugd in haar Vaderland gelegenheid vinden, om het hooger Godgeleerd Onderwijs te genieten.

HOLLANDSCHE LETTERKUNDE

IN DEN JARE 1814 EN 1815,

Poëtische Werken, Tooneelspelen, Romans en andere gemengde Schriften.

(Uit het Hoogduitsch.)

(*Vervolg en Slot van Bladz.* 230.)

De jonge Dichter J. van 's Gravenweert schonk ons zijnen *Regulus* in vier Zangen, benevens onderscheidene Gelegenheidsverzen.

Den verdienstvollen Professor Siegenbeek, den treffelijken Taalonderzoeker, den gevoelvollen Redenaar hebben wij onder meer ander schoone Gedichten te danken, voor eene uitgelezene Verzameling van belangrijke Verhandelingen, Redevoeringen, Gedichten enz. uit het gebied der Schoone Kunsten en Wetenschappen, onder den titel: *Museum* in den smaak en als vervolg der *Euterpe* van Kantelaar en Siegenbeek.

Van den roemrijk bekenden Geleerde Herms. Bosscha hebben wij een schoon *Carmen festum* bekomen onder den titel: *Belgica libera ad principem Guilielmum Aurasiacum*, ook de Hollandsche Ode aan de bevrijde Batavieren en Europa's Verlossing, verschenen in den Jare 1814 benevens eenige Oden op den edelen Keizer Alexander.

De groote Staatsomwenteling verschafte menig Dichter de gelegenheid tafereelen uit de Nederlandsche Geschiedenis als ook schoone en edele karaktertrekken in Dramatischen stijl naar waarde te bezingen; zulk een vernieuwd aandenken verdiende te regt eene Kenau Hasselaar, die moedige Kennemer Heldin, die bij de merkwaardige belegering van Haarlem, in den jare 1573, als eene Vaderlandsche *Jeanne d' Arc* zich vereeuwigde, en door *C. van de Vijver* tot onderwerp van een Historisch Tooneelspel werd gekozen, waardig eene Hollandsche Vrouw; en door wier aandenken de Nederlandsche Landstorm en Landmilitie met geestdrift bemoedigd werd. — In het algemeen hebben ook de Nederlandsche Vrouwen zich in die drie merkwaardige

ja-

jaren van 1813 tot 1815 onderscheiden, van Mev. Bilderdijk heb ik reeds hier te voren gesproken, dan ook moet ik hier nog onderscheidene Dichteressen noemen, die zich op denzelfden weg schoon reeds vroeger en ook op nieuw weder roem verworven hebben. Hiertoe behooren de Dichteressen Petronella Moens, de Wed. van Streek geb. Brinkman, Mev. Elter geb. Woesthoven, Maria van Zuilekom, Maria van Starkenburg, Lochman van Koningsfeld (Dramatische Dichteresse) Johanna Turnbull de Mikker en andere, doch niet van den eersten rang. Mev. de Wed. Meerman geb. Mollerus heeft ons ook met twee Deelen van hare Gedichten verrijkt.

In den volsten zin bewijst het getal der Dichterlijke Schriften dezer twee jaren ons de edele geestdrift der Nederlanders, wanneer het hun Vaderland, deszelfs aanwezen en onafhankelijkheid betreft.

Ik kan niet nalaten tot de reeds genoemde Dichters nog bij te voegen: van de Wart, Wiselius, Engelman, van Akooy, Voorman, de Flines, van der Loo, de Witte van Haemstede, Kaldenbach, den verdienstelijken Rector van het Latijnsche School, te *Breda*, J. H. Brouwer, E. J. B. Schonk, Arntzenius, H. Weytingh, de Witte Jr. en meer anderen. Over Meermans leven en letterkundige verdiensten verwachten wij eene afzonderlijke Historische Beschrijving; zijn naam en letterkundige roem is Buitenlands genoegzaam bekend; dan nog niet genoegzaam naar waarde geschat en ontwikkeld.

Onder de Hollandsche Tijdschriften, Maandwerken enz. doen zich bijzonder kennen: *de Recensent ook der Recensenten*, *Mnemosyne*, zoo ook mede de *Letterbode*, (bij eene andere gelegenheid hierover breedvoeriger) en eenige oudere en nieuwere Tijdschriften. Tot slot nog alleen nu gezegd van de beide Redacteurs der *Mnemosyne*, dat de een Professor Tydeman de maker is van de Verhandeling over de *Hoeksche* en *Kabeljaauwsche Partijen*, die door de Zeeuwsche Maatschappij van Wetenschappen, met den gouden Eereprijs, is bekroond, terwijl de tweede N. G. van Kampen, Schrijver is van onderscheidene belangrijke Werken en met verscheiden Eereprijzen bekroond werd.

PROGRAMMA

VAN DE

MAATSCHAPPIJ

FELIX MERITIS.

DEPARTEMENT VAN

Koophandel, Zeevaart, Landbouw, Fabrijken en Trafijken.

Het Departement Koophandel enz. heeft, in eene algemeene Vergadering van de Leden der Maatſchappij *Felix Meritis*, gehouden den 24ſten Februarij ll., berigt:

Dat op de Prijsſtoffe: „ Welke zijn, over het alge„ meen, de voor- en nadeelen van zoovele Asſociatiën, „ Reederijen en Kompagnieſchappen geweest, als, in be„ trekking tot den Hollandſchen Koophandel, federt het „ laatst der 16de Eeuw, tot het begin der 19de Eeuw, „ in de voormalige zeven Vereenigde Gewesten, hier te „ lande, hebben beſtaan, of op het laatstgemelde tijdvak „ nog beſtonden? En, in hoeverre is het voor den Hol„ landſchen Koophandel, bij deszelfs tegenwoordige her„ leving, allezins nuttig, om de thans nog beſtaande As„ ſociatiën, Reederijen en Kompagnieſchappen, (en zoo „ ja, welke?) te vermeerderen?"
drie Antwoorden waren ingekomen, geteekend met de Spreuken:

N°. 1. *Door Maatſchappij*
Werd Neêrland vrij.

N°. 2. *Soli Deo Gloria.*

N°. 3. *Conſtant pour la Patrie.*

Dat vervolgens, in eene gehoudene bijeenkomst, ingevolge Art. 32 en volgens de bepalingen; de Beoordeeling-Biljetten zijn voorgelezen; waaruit gebleken is, dat aan den Schrijver der Verhandeling, geteekend met de Spreuk: *Conſtant pour la Patrie*, door de meerderheid der Beoordeelaren, de *gouden Eerepenning* werd toegewezen; terwijl de twee andere ſtukken, eenparig, werden afgekeurd, als, over het geheel, de vereischten misſende, bij Art. 30 der bepalingen gevorderd wordende.

Hierop zijn, ingevolge Art. 41, de goedkeurende beoordeelingen voorgelezen, waarna het Naambillet, bij de bekroonde Verhandeling behoorende, geopend zijnde, bevon-

vonden is Schrijver te zijn de Wel. Ed. Gestr. Heer Jacob van Manen Adz., *Vrederegter van het Kanton van Rhenen.*

Het Departement Koophandel, met een uitstekend genoegen ontwarende, dat dezelfs bedoelingen, breeder ontwikkeld in het Programma des vorigen jaars, met een gunstig gevolg zijn bekroond, en hierdoor te meerder aangemoedigd wordende; om bij vernieuwing, door eer en vergelding, alle Landgenooten optewekken tot alles, wat ter bevordering of verbetering van den Koophandel Zeevaart, Landbouw, Fabrijken en Trafijken, zoude kunnen verstrekken, heeft dan ook al wederom besloten tot het uitschrijven der hierna volgende Prijsstoffe; om te beantwoorden vóór of op den laatsten Mei 1818, onder uitloving als volgt:

„ Alzoo de toestand van den Landbouw, in de onder„ scheidene Gewesten van ons Vaderland, zich niet in „ eenen gelijken bloeijenden staat bevindt, alhoewel de „ gesteldheid der gronden en de kundigheden van den „ landbouwer gelijk staan. — Zoo is de vraag: welke „ zijn de voorname-aanleidende oorzaken, (afgescheiden „ van de cultuur der landen zelve) die dezen algemeenen „ bloei tegenwerken? en welke middelen zouden 'er be„ hooren te worden aangewend, ten einde deze oorzaken „ wegtenemen, en de plaats hebbende beletselen, in de„ zen, te verminderen of geheel uit den weg te ruimen?"

(„ Daar 'er eene Maatschappij van Landbouw in ons „ Vaderland bestaat; zoo verlangt de Maatschappij *Felix* „ *Meritis* geene zoodanige beantwoording, welke eigen„ lijk den Landbouw zelven betreft: maar alléén en voor„ namelijk de beredeneerde aanwijzing en opgaven ter „ verbetering van datgene, hetwelk dien Landbouw nog „ in deszelfs bloei hinderlijk is. Als, b. v. de plaats „ hebbende omslagen der Belastingen. — De slechte „ staat van afwatering der Binnenlanden. — De slechtheid „ der binnenwegen, waardoor het vervoeren der produc„ ten bijna onmogelijk is geworden, — en zooveel meer„ der, als elken aandachtigen beschouwer en voorstander „ van den Vaderlandschen Landbouw gereedelijk in het „ oog moet vallen.")

De gouden Medaille, *nevens getuigschrift, voor de bestgekeurde Verhandeling; en de* zilveren, *nevens getuigschrift voor zoodanig stuk, hetwelk gehouden is, het bestgekeurde zeer nabij te komen.*

Voorts wordt bij dezen, herinnerd, dat, onder gelijke uitloving, bij Programma des jaars 1816 is uitgeschreven geworden, ter beantwoording vóór of op den laatsten Mei 1817, de volgende Prijsstoffe:

„ Welke middelen zijn, in betrekking tot de thans we„ der ontluikende Nederlandsche Zeevaart, het meest ge-

 „ schikt

„ fchikt en doelmatig, om, in ons Vaderland, eenen Na-
„ tionalen Matrozenftand aantekweeken en te bevorderen?"

Een ieder, onverfchillig of hij al dan niet tot het getal der Leden van de Maatfchappij *Felix Meritis* behoore, die naar den prijs verkiest te dingen, zal zijne Verhandeling, in de Hollandfche taal, door eene andere hand dan de zijne, duidelijk en leesbaar afgefchreven, behooren in te zenden aan den Heer J. A. VAN LANKEREN, *Directeur van het Departement Koophandel*, wonende op den Fluweelen Burgwal bij de Hoogftraat, N°. 37 alhier, en dat wel vrachtvrij, te weten:

De Antwoorden op de, bereids in het vorig jaar uitgefchrevene, Prijsftoffe, en waaraan thans is herinnerd, vóór of op ultimo Mei eerstkomende, en de Antwoorden op de Vraag, thans voor de eerfte reize opgegeven vóór of op ultimo Mei 1818; alzoo 'er na deze tijdsbepaling geene ftukken meer kunnen aangenomen worden.

De Verhandelingen zullen niet met den naam des opftellers, maar met eene zekere fpreuk, behooren geteekend te worden, welke fpreuk, insgelijks door eene andere hand gefchreven, gefteld zal moeten zijn op een bijgaand verzegeld briefje, in hetwelk de naam, de woonplaats en het beroep of kwaliteit van den Schrijver, vermeld behooren te zijn.

Voorts zij den Schrijveren berigt: dat het Departement omtrent alle bekroonde Verhandelingen, aan zich voorbehoudt het regt van eigendom; om met en van dezelve zoodanig gebruik te maken, als hetzelve, in naam en van wege de Maatfchappij, zal oordeelen te behooren.

Laatftelijk wordt aan de Schrijvers der onbekroonde ftukken, onder de zinfpreuken hier voren vermeld, bekend gemaakt: dat zij derzelver Verhandelingen, benevens het ongeopende naambriefje, kunnen terug bekomen; op vertooning van een billet, den eerften volzin hunner Verhandeling inhoudende, en gefchreven door dezelfde hand, waarmede het ingekomen ftuk is gefchreven: — Deze teruggave zal gefchieden door of van wege den Heer Directeur VAN LANKEREN, ter plaatfe hier voren genoemd op Dingsdag, Woensdag of Donderdag, den 8ften, 9den of 10den April 1817, des namiddags van 5 tot 7 ure.

Op Last van het Departement.
Koophandel voornoemd,

Amfterdam den 17
Maart 1817.

H E R Ms. B R A S Z,
Directeur.

NIEUW-

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN,

AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

AKADEMISCHE REDEVOERINGEN. JOANNIS FREDERICI LUDOVICI SCHRÖDER Oratio: *De majoribus corporum coelestium permutationibus quatenus ex iis progresſum naturae in his corporibus formandis ſuspicari licet:* dicta publice Die XXV Januarii MDCCCXVI. quum ordinariam Matheseos et Philosophiae naturalis Profesſionem in Academia Rheno-trajectina ſolemniter auſpicaretur. Trajecti ad Rhenum apud Ott. Joann. van Paddenburg *et* J. van Schoonhoven, Academiae Typographos. MDCCCXVI, 8°. p. 42.

De Heer J. F. L. SCHRÖDER, voorheen Directeur-Kommandant van het Koninklijk Inſtituut der Elèves voor de Marine, met rang van Kolonel ter Zee, maar met de inlijving van het Nederlandſche Gemenebest in het Franſche Keizerrijk, en de vernietiging dier ſchoone Inſtellin, ambteloos te Amſterdam wonende, werd na de gelukkige verlosſing van ons Vaderland van het juk der Franſche overheerſching, van wege zijne bekende bekwaamheden in Wis- en Natuurkunde, tot Lid van de Commisſie over de lengte op Zee en den Zeevaart-Almanak benoemd, en bij het herſtel van 's Rijks Hooge Scholen en invoering van een nieuw ſtelſel van Hoog-Onderwijs, tot Hoogleeraar in de Wis- en Natuurkunde aan de Hoogeſchool te Utrecht beroepen. Hij aanvaardde dit Eerambt met eene, zoo in vorm, als ſtof, ſchoone Redevoering; tot onderwerp hebbende: eene beſchouwing der Hemelſche ligchamen en derzelver veranderingen, met dit bepaald doel, om daaruit de voortgangen der Natuur, in het vormen dezer ligchamen, zoo na mogelijk te vermoeden.

Tot dusdanige verhevene ſtof kon geene gepaster inleiding genomen worden, dan van die eeuwige wet der natuur, volgens welke, op de oppervlakte van onzen aardbol, alles geboren wordt, opgroeit, afneemt, ſterft: welk denkbeeld met dat van een ontvangen, ſtraks geboren kind, hetwelk tot een mensch opwast, oud wordt en ſterft, meer zinnelijk wordt voor oogen geſteld. bl. 2 en 3.

De Dieren en ook zelfs de Planten loopen even dezelfde loopbaan. Leven en dood wisſelen af; het zamengeſtelde wordt ontbonden; het ontbondene zamengeſteld. En waarom (vraagt de Redenaar) ook niet zoo onze Aardbol? Welke veranderingen heeft die niet ondergaan? Nu zijn nog beenderen gevonden van diergeſlachten, die niet meer beſtaan; van Waterdieren op de toppen der hoogſte bergen gevonden. (Recenſent herdenkt hier eene

eene plaats, waar ook Ovidius van Scheepsankers fpreekt, op de hoogfte bergen ontmoet.) Welke overftroomingen zijn niet uit de gefchiedverhalen kennelijk? Welke, ook fchrikkelijke veranderingen, uit het hart der aarde voortgefproten? bl. 3 en 4.

Van onze aarde, van dit ftipje in het Heeläl, klimt de Redenaar op tot de Hemelfche ligchamen. Ook deze volgen dezelfde gemelde Wet: niet flechts de bollen, het naast aan onze aarde wentelende, maar de Zon zelve, en te gelijk de overige Zonnen, die het onmetelijk rijk der Sterren uitmaken. Alle worden geboren, worden bewogen, gaan onder. Niets is onveranderlijk in de Natuur, hoezeer ook de wijzen van ontftaan en vergaan verfchillen; bl. 5 en 6.

Hoe weinig wij ook van de veranderingen der Hemelfche ligchamen weten, hare befchouwing en nafporing is van belang, en dus een zoo zeer gefchikt als verheven onderwerp, bijzonder voor eenen Sterrekundigen Redenaar; bl. 8.

De veranderingen der Hemelfche ligchamen zijn ons niet anders dan door de zigtbare veranderingen van het licht kenbaar. Deze ligchamen fchitteren of door hun eigen, of door een geleend licht; bl. 9. Over het licht der Planeten, ook over de Kometen, zijn vele gisfingen, waaromtrent de gevoelens van Newton, van Herfchel en van den Redenaar zelven worden voorgedragen; bl. 10 — 12, en verders over het licht der Zon en derzelver vlekken, 't zij uit haren dampkring, 't zij uit lichtende wolken in dien dampkring en derzelver beweging ontftaande. De Redenaar vindt geen' grond, om aan de oppervlakte der Zon meerder warmte, dan aan die van de aarde, toetefchrijven; bl. 12 en 13. Recenfent houdt zich verzekerd, dat dit algemeen en oppervlakkig befchouwd, ongehoord zal toefchijnen; maar de aangenomene Volks-denkbeelden zijn niet altijd overeenkomftig met de waarheid; en allerminst in zaken, zoo verre van de dagelijkfche kennis en ondervinding verwijderd. De *Sterrekundige Verhandelingen* van de Heeren Biot en Delambre zijn van verfche dagteekening: deze beroemde Werken, als ook de *Aanmerkingen over de vlekken der Zon en waarnemingen van die, welke zich in 't voorgaande en laatfte jaar vertoond hebben*; durft de Recenfent wel ter lezing aanprijzen; zij zijn van den Hoogleeraar Pictet, een der med-earbeiders van de *Bibliotheque Univerfelle*, en aldaar in het Stuk van *Juillet* 1816 te vinden.

Om tot de Redevoering weder te keeren, de wolkachtige vlekken hebben haar eigen licht, waaruit deze zich als opftapelingen van Sterren, gene, als onmetelijke helle klompen (*masfae*), op verfchillende wijzen, vertoonen. Derhalve ontftaan 'er verfcheidene lichtfoorten, en wel,

wel, volgens Herfchel, de hoogfte, van lichtwolken; vervolgens van Sterren, met wolklicht omringd, dan van Zonnen, daarna van Kometen, en eindelijk van Planeten, die het minfte licht geven. Deze lichten volgen mede de algemeene wet; zij ontftaan, verminderen, vergaan enz. bl. 13 en 14.

Vele Sterren hebben tijdperken van licht, dan meerder, dan minder: fommige verdwijnen, andere verfchijnen; zoo als ten tijde van Tycho Brahé en Kepler, welke na zestien maanden zoo zeer verdwenen, dat 'er geen fchijn van overbleef. Volgens latere waarnemingen zijn vele kleinere Sterren ontdekt, zijnde inderdaad Zonnen, welker licht daarna zoodanig is verdoofd, dat zij duistere ligchamen zijn geworden, ten minfte voor ons niet meer zigtbaar zijn; bl. 15.

Weinig kunnen wij, in onze korftondige waarnemingen, van het licht der Zon weten. Maar, hoe lang een tijd daartoe ook noodig zij, zij is mede aan de eeuwige wet der Natuur, aan die van ontftaan en vergaan, onderworpen. Hare vlekken toonen groote omwendingen; en dan meerder, dan wederom minder zijnde, zendt de Zon ook meerder of minder licht op onze aarde; dus fchijnt 'er een zamenhang en overeenftemming, tusfchen de vlekken der Zon en de verfchijnfelen op onzen Aardbol, plaats te hebben; bl. 16 en 17. Recenfent merkt hier op, dat, het Heelal te zamenhangende, niets natuurlijker is, dan die beweerde overeenftemming van den Redenaar. Evenwel fchijnt gemelde Hoogl. Pictet zich tegen die betrekking min of meer te verzetten, althans de vlekken der Zon en het doorgaande natte en koude weder in 1816, voor eene loutere toevalligheid (*coincidence*) te houden: om welke tegen te gaan, hij opzettelijk zijne *Confiderations fur les taches du Soleil &c.* fchijnt gefchreven te hebben.

De veranderingen in de wolkvlekken der Kometen zijn nog grooter, zoo als de Redenaar bl. 18, — met twee waarnemingen van den beroemden Schröter bewijst, die waardig zijn, in de Redevoering zelve gelezen te worden, gelijk ook de fraaije aanmerkingen, welke hij, omtrent de lichtende klompen (*masfae lucidae*), en omtrent het vormen van Sterren, Planeten en Kometen volgens het gevoelen van Herfchel, voorftelt, deszelfs gedachten opheldert en bevestigt, en, bij deze gelegenheid, eene fchoone en allerbelangrijkfte uitweiding, in het algemeen, over het gebruik van vooronderftellingen (*hypothefes*) voordraagt; bl. 18 — 26.

Vervolgens ontwikkelt de fchrandere Hoogleeraar, in het algemeen, de geheele befchouwing, tot den oorfprong der Sterren behoorende, ten bewijze, dat, wel verre van Herfchel's onderftelling voor zekerheid te houden, deze zaak nog veel twijfelachtigs en zeer moeijelijke verkla-

klaringen heeft. Dit al is overwaardig, bl. 26 — 31. gelezen en overdacht te worden. Alleenlijk kunnen wij niet nalaten de loffelijke zedigheid van dezen doorzigtigen Wijsgeer optemerken. Na de twee hoogste beginsels, de aantrekkende en afstootende krachten toegestaan, maar ons kennen, ons weten van de wetten, welke die krachten in het vormen en veranderen van ligchamen volgen, ontkend te hebben, en daaruit de stoutheid te hebben berispt van diegenen, die, geheel anders als Kant zelve, uit die twee grondkrachten, alles van voren willen verklaren, bl. 28 en 29. merkt de Redenaar op, dat al, wat wij van de Sterren en wolkvlekken weten, in niets anders, dan in toe- of afneming van licht bestaat. De vorm en grootte is enkel schijnbaar, als afhangende van den glans, die onder onze zintuigen valt. Weten wij (vraagt hij), vanwaar de verandering van licht ontstaat? Weten wij, waar heller glans afstraalt, of daar ook meerdere digtheid van stof, bestaat? Ja (dus gaat hij voort,) de aard en natuur van het licht zelve zijn ons niet bekend. En, hoe zouden wij dan, uit het louter waargenomen verschil van licht en verandering van glans, den oorsprong der Hemelsche ligchamen kunnen verklaren? Niet, dat de Redenaar, Herschel, en die deszelfs stelsel volgt, la Place, wil wederleggen, maar alleenlijk aantoonen, hoe duister deze zaak nog is, terwijl de hoofdpunten van la Place's gevoelen, reeds voor zestig jaren, door Kant zijn voorgedragen. Hij ontkent ook geenszins de groote voortgangen in de Natuurkunde, en wijst aan Herschel, Schröter, la Place en anderen, den hoogsten lof toe; bl. 33 en 34.

Hoe bepaald ook ons bestek is, wij kunnen niet voorbij, tot besluit eene plaats te vertalen, welke des Wijsgeers ware en eenvoudig-verhevene welsprekendheid aantoont. „ Hier op aarde (zegt hij bl. 34 en 35.) wordt
„ eene Plant; boven ons eene Zon, gevormd. Hier gaat een
„ Dier; boven ons eene Ster te niet. Op de aarde, wordt
„ een droppel waters, door de warmtekracht, een wasem;
„ in de lucht vervult eene Komeet eene uitgebreidheid,
„ vele duizendemalen grooter, dan onze Aardbol. In den
„ dampkring der aarde, worden wolken; in dien van den
„ hemel, lichtende klompen uitgespreid, zamengetrokken;
„ verschijnen oogenblikkelijk en verdwijnen even zeer:
„ klompen, niet slechts grooter dan de Aarde, of zelfs de
„ Zon; maar grooter dan die onmetelijke Zee, waar-
„ in Aarde, Zon, Planeten en Kometen zweven en ha-
„ ren bepaalden loop volbrengen. En alle deze deelen
„ van het Heeläl, zijn daargesteld, en worden ten allen
„ tijde bestendiglijk bestuurd door de kracht en wijsheid
„ van een overaltegenwoordig Wezen, hetwelk zoowel
„ voor het geringere, als voor het grootere en aanzien-

„ lij-

„ lijker', en ook voor ons menfchen zorgt, en niets ver-
„ zuimt of verlaat."

Hierop volgen de plegtige Aanfpraken, even mannelijk, deftig en krachtig ingerigt, als de geheele, fchoone Redevoering zelve, van welke vele Hoorders getuigen, dat zij niet flechts met het grootfte genoegen en ftille aandacht is aangehoord, maar dat zij ook, hetwelk geen geringe bevalligheid bijzet, als 't ware, geheel van buiten, zonder fchijn of houding van lezen, is opgezegd.

C.

B E R I G T

Omtrent de Verkooping der Bibliotheek *van den Grave* VAN MAC-CARTHY, *te Parijs*,

Medegedeeld door

Jonkheer W. H. J. VAN WESTREENEN VAN TIELLANDT,

te 's Gravenhage.

(*Vervolg van Bladz.* 237.)

N°.		Francs.
543.	S. Augustinus de Civitate Dei Veneti 1470. fol. op perg.	505
548.	S. Augustin de la Cité de Dieu, Par. 1531. fol. op perg.	401
1250.	Justiniani inftitutiones, Mog. 1468. fol. op perg. editio princeps.	1200
1310.	Praxis Criminis auct. J. Millæo, Paris 1541. fol. op perg. — Zijnde het Exemplaar van den Koning Franciscus den Iften, aan wien het Werk is opgedragen.	451
1408.	Plotini opera à M. Ficino translata, Flor. 1492. fol. op perg. editio princeps. . . .	1020
1415.	Seneque trad. en Francais (Paris Verard.) fol. op perg.	555
1511.	Fr. Petrarchæ de remediis fortunæ. fol. M. f. op perg. met vier Portraiten van Petrarch, afgefchreven in 1388, flechts veertien jaren na zijn overlijden.	340
1522.	Rod. Zamorenus Speculum Vitæ. Humanæ Roma 1468, fol. edit. princeps: NB. *gevlekt*.	312
1529.	Le Chevalier de la Tour, Paris 1514. fol. op perg.	615

N°. 1711.

N°.		Francs.
1711.	Plinius Harduini, Par. 1723. fol. op perg. .	900
1713.	Hist. Naturale di Plinio, Italice Venet. 1476. fol. op perg.	605
2245.	Demosthenis et Aechinis opera cura I. Taylor, Cantab. 1747. fol. ch. mag. . . .	300
2263.	Quintilianus, Venet. 1471. fol. op perg. . .	1515
2268.	G. Ficheti Rhetorica, (Paris. circa 1470.) 4°. op perg.	501
2279.	Ciceronis de Oratore libri. Flor. Junta. 1514. 8°. op perg.	455
2294.	——— Officiorum libri. Mog. 1465. fol. parv. op perg. Editio Princeps. . . .	801
2296.	——— ——— —— Mog. 1466. fol. parv. op perg.	1190
2357.	Cha-Namé, ouvrage de poësie Perfane, fol. M. f., fur papier de foye, de 1603. . . .	321
2358.	Poetæ Græci ex recenfione Stephani. 1566. fol.	300
2360.	Planudis Anthologia Græca Flor. 1494. 4°. Litteris Capit. op perg. Editio Princeps. . .	1000
2379.	Quinti Calabri libri. Venet. Aldus 8°. op perg. flecht geconditioneerd.	500
2388.	Homeri Opera cura Clarke, Lond. 1729 et 1740. 4°. ch. mag.	695
2452.	Apollonii Rhodi Argonauticon libri. Flor. 1496. 4°. Litt. Capit. op perg. Edit. Princeps.	1755
2453.	Hetzelfde Werk, op pap.	310
2458.	Oppianus de piscatu a L. Lippio transl. Colle 1478. 4°. Editio Princeps. . . .	500
2487.	Euripidis Opera cura J. Barnes. Oxon. 1694. fol. ch. mag.	1800
2489.	Euripidis Medea &c. (Flor. circa 1495.) 4°. Litt. Capit. op perg.	600
2503.	Aristophanis Comœdiæ Kusteri, Amft. 1710. fol. ch. mag.	495
2506.	Opera Veterum poetarum Studio Maittaire. Lond. 1713. fol. ch. mag.	710
2521.	Lucretius Carus, Lond. 1712. fol. ch. mag. .	410
2540.	Virgilii Opera, fol. M. f. der 15de Eeuw. op perg. met Miniat.	3300
2544.	—— —— Venet. 1472. fol. op perg. .	2440
2545.	—— —— Venet. Aldus 1501. 8°. met een gefchreven Titelblad.	365
2551.	—— —— Ogilvii. Lond 1668. fol. ch. mag.	356
2560.	—— Codex Mediceo-Laurent. Flor. 1741. 4°. op perg.	220
2573.	Virgile en Francais, Paris. 1529. fol. op perg.	521
2633.	Ovide du remède d'Amour en Francais, Paris 1509. fol. op. perg.	325

N°. 2639.

N°.		Francs.
2639.	Lucanus. Venet. Aldus 1515. 8°. Exemplaar van Grollier.	300
2651.	Statii Papinii Achilleidos libri. Brix. 1485. op perg.	480
2652.	Martialis Epigrammata. Venet. Aldus 1501. op perg.	810
2661.	Juvenalis et Persii Satyræ Manutii (Lugd.) op perg.	350
2682.	Plautus, Venet. 1472. fol. Editio Princeps. .	370
2693.	Terentius, 4°. M. f. op perg. met Miniatuur.	605
2695.	Terentianæ Comœdiæ, Flor. Junta. 1505. 8°. op perg.	401
2711.	Senecæ tragœdiae, Paris 1500. fol. op perg.	960
2731.	Pamph. Saxi opera, Brix. 1499. 4°. op perg.	401
2733.	J. Joviani Pontani opera, Venet. Aldus 1513. 8°. op perg.	502
2774.	La Nef des Folles de Joce Bade, Paris 4°. op perg.	400
2786.	P. Carmelitani Carmen. Lond. Pynson 4°. op perg.	1000
2809	Poesies des Troubadours. fol. M. f. van 1355 op perg. en met Miniaturen. . . .	1004

(*Het Vervolg en Slot in het eerstvolgend* N°.)

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

KONSTANTINOPOLEN. Men heeft hier berigten wegens eene hevige Aardbeving, die onlangs te Jeruzalem heeft plaats gehad, waardoor eene Griekſche en Armeniſche Kerk waren ingeſtort; hebbende daarbij ook eene der deuren van het Heilige Graf veel geleden.

BAYONNE *den 18den Maart.* Heden heeft men alhier eenen vrij ſterken ſchok van Aardbeving gevoeld. Het ſchijnt echter, dat dezelve geene ſchade heeft veroorzaakt.

CHAMBERY *den 20ſten Maart.* De Aardbeving, welke op den 11den dezer heeft plaats gehad, heeft zich in onderſcheidene gedeelten van dit Hertogdom doen gevoelen. Reeds op den 17den Januarij jongstleden, had men aldaar een' ſchok gevoeld, welke op den 19den, van eenen tweeden en, op den 20ſten, van eenen derden gevolgd werd. Van den 1ſten tot den 8ſten Maart, heeft 'er een zeer ſterke Zuid-Weste wind gewaaid, en, op den 8ſten, heeft een allerverſchrikkelijkſte Sneeuwval een Bosch van zeer zwa-

zware Pijnboomen weg gevaagd, en een Huis, hetgeen onder aan hetzelve gelegen was, en dat men hierdoor volmaaktelijk beveiligd geloofde, verpletterd; van vijf Menschen, welke zich in deze Woning bevonden, zijn 'er slechts twee Kinderen behouden gebleven: de Vader, Moeder en eene Dochter zijn omgekomen. De Aardbeving van den 11den heeft des avond tien minuten over negen uren plaats gehad. De schok is vergezeld geweest van een geluid, gelijk aan dat van een' zwaren slag; de beweging van den grond heeft de gewelven van de Kerken des Ouches, in de Vallei van Chamouni en Saint-Gervais, doen barsten. De hevigheid dezer schudding heeft een' algemeenen schrik verspreid, welke nog vermeerderd werd door het verschrikkelijk gekraak der in deze Vallei gelegene IJsbergen. De rigting der Aardbeving scheen van het Zuid-Westen naar het Zuid-Oosten te zijn. Op hetzelfde oogenblik heeft men, met eene heldere lucht, op den Mont-Blanc een' Blikfemstraal, en, aan den tegenovergestelden kant, een schijnsel gezien. Men beweert, gedurende den nacht, doffe geluiden gehoord te hebben, gelijk aan die, welke veroorzaakt worden door den val van eenen grooten klomp in een onderaardsch hol. Deze eerste schok is gevolgd geworden van elf andere, welke tot het opgaan der Zon geduurd hebben.

Men heeft de navolgende dagen, terzelfder plaatse, nieuwe schokken gevoeld; te weten: Donderdag den 13den des morgens ten tien ure vijftig minuten, een' tweeden schok ten elf ure, een' derden des nademiddags ten twee ure tien minuten, een vierden tegen den avond, een vijfde ten elf ure twintig minuten; Vrijdag den 14den, een schok des morgens ten zeven ure, en een' anderen omstreeks den middag.

Lausanne *den 14den Maart*. Maandag den 11den dezer maand, ten 9 uren 24 minuten des avonds, heeft men alhier eene vrij hevige Aardbeving gevoeld. Dezelve heeft zich, binnen den tijd van eene minuut, met verscheidene schokken herhaald. Men heeft dezelve in het geheele Kanton gevoeld, gelijk ook te Bern, Neufchatel, Geneve en in Savoije, in welke laatstgenoemde landstreek de schokken het geweldigst zijn geweest. Op verscheiden plaatsen, en vooral te Geneve, geraakten de huisraden van hunne plaats, en werden de deuren opengeslagen. Bijna al de Vogels vielen van de stokjes, waarop zij in hunne kooijen sliepen. Te Yverdun viel eene Schilderij, welke zeer goed aan den muur hing, op den grond neder. In een ander huis berstte een bijna nieuw plafond van pleister op onderscheiden plaatsen. Vier-en-twintig uren te voren, waren reeds eenige personen, door een' hevigen, doch dof-

doffen schok, gelijk aan eene soort van onderaardsche en diepe uitbarsting, getroffen. Over het algemeen heeft men aan de muren eene soort van gekraak ontdekt, dat zelfs na den schok nog voortduurde.

Bazel *den 16den Maart*. De Aardbeving van den 11den heeft zich ook in kleine Kantons, en over het algemeen door geheel Zwitserland doen gevoelen. Het Kasteel van Liebegg schijnt echter eenige uren vroeger ingestort. Eene oude Dienstbode is onder het puin bedolven. Ook in de Zwitsersche Gebergten rigten de sneeuwvallen vele schaden aan.

Parys. Op Martinique, hebben 'er drie Aardbevingen plaats gehad, den 9den, 22sten en 23sten December ll. De eerste ontstond ten 3 ure in den namiddag, de tweede kwartier vóór 12 ure, en de derde, ten 9 ure des morgens. De tweede bestond in drie zeer langdurige schokken, gedurende welke de slingering der aarde zeer sterk gevoeld werd. Er is geen het minste onheil door ontstaan, zelfs niet eenig verschijnsel, dat men aan deze Aardbevingen zou kunnen toeschrijven.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN,

BUITEN HAARLEM.

1817 April	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
9	29. 9 29. 9¼ 29. 9¼	45 46 37	N. N. W. N. W. t. N. N. W.	harde wind; bewolkt; namidd. een weinig fijne hagel- en sneeuwbuijen; 's nachts zeer harde wind.
10	29. 8¼ 29. 9 30 0¼	36 38½ 33	N. W. t. N. N. N. W. N.	harde wind; bewolkt; sneeuw- en hagelbuijen.
11	30. 2 30. 2 30. 1¼	37 44 33	N. N. W. — N. W.	windrig; voormidd. wolken; verder bewolkt: sneeuw- en hagelbuijen.
12	29. 9¼ 29. 9¼ 29. 9¼	44 48 43	W. N. W. N. W. t. N. N. W.	windrig; bewolkt; meest omtrent betrokk.; 's morg. een weinig regen; in 't begin van den nacht regen.
13	30. 0¼ 30. 1 30. 1	44 50 44	O. — N. N. W.	bewolkt; 's avonds betrokken met stofregen.
14	30. 0 30. 0 30. 0	48½ 51 42	N. t. W. — N.	's morgens betrokken; verder wolken; 's avonds helder.
15	29. 9 29. 9 29. 8	47 51 46	W. t. Z. N. W. t. N. W. t. Z.	's morgens vroeg regen; verder bewolkt; meest omtrent helder; 's avonds betrokken; zeer windrig.

BE-

BEKENDMAKINGEN.

*** Op den 28 April 1817, zullen de Boekverkoopers J. VAN THOIR en J. W. VAN LEEUWEN te Leyden Verkooping houden van een keurige Verzameling van *BOEKEN*, meest GRIEKSCHE en LATYNSCHE AUTHEUREN, waaronder verscheidene zeldzaam voorkomende editien bij *Aldus*, *Gryph*, *Stephanus*, *Cratander*, *Elzevier* enz. eenige Fransche en Nederduitsche, eene uitgelezene Verzameling voor de Litteratuur, met veel zorg ter eigene beoefening bijeen verzameld door den Heere D. J. VAN DER TRAPPEN Emeritus Praeceptor in 's Hage: — Nog komt hierbij eene tweede Verzameling van *BOEKEN* in *onderscheidene studien en talen*, losse *Teekeningen* en *Printen*, waarvan de *Katalogus* ook te bekomen is in andere plaatsen, als: 's Hage en Amsterdam, bij de Gebroeders *van Cleef* en *den Hengst en Zoon*; Brussel bij *de Mat*; Utrecht *Altheer*; Groningen *Römelingh*; Rotterdam *van Baalen*; Dordrecht *Blussé*; Middelburg *van Benthem* en *Abrahams*; Leeuwarden *Brouwer*; Haarlem *Loosjes*; en verder alom á 3 Stuivers. —

DOOR BUITENGEWOONE GELEGENHEID WORDT

Extra Goedkoop

Aan Liefhebbers der BOTANIE of PLANT- en KRUIDKUNDE aangeboden: het uitmuntend Werk van den alom beroemden LINNAEUS, uitvoerige beschrijving der BOOMEN, PLANTEN, KRUIDEN, HEESTERS, VARENS, MOSSEN, BOL- en GRASPLANTEN enz. dit bijzonder Werk in 24. zware Boekdeelen met 105 fraaije uitslaande Platen, wordt zoo lang een klein getal strékt aangeboden voor maar (*f* 22:10 in plaats van *f* 77:-) hetzelfde Werk met naar de Natuur gekleurde Platen voor (*f* 32:10 in plaats van *f* 88:-) de aflevering geschiedt te Amsterdam bij L. VAN ES, in de Kalverstraat. NB. *van de gekleurde zijn maar 4 Exemplaren voorhanden.*

TE HAARLEM, BIJ A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 17. *Vrijdag den 25sten April.*

BERIGTEN.

PARYS. Van den door zijne Geschiedkundige, in zoovele talen overgezette, Geschriften, algemeen bekenden Abt MILLOT, die leermeester van den ongelukkigen Hertog VAN ENGHIEN was, is onlangs een nagelaten Werk in het licht verschenen. Hetzelve bevat het leven van den Hertog van Bourgondië, den vader van Koning LODEWIJK DEN XV, waaraan de Schrijver drie zeer belangrijke Hoofdstukken wijdt; en gesprekken tusschen den jongen Hertog en zijnen leermeester FENELON, waarvoor een Levensberigt wegens den Abt MILLOT en ook een wegens zijnen kweekeling den Hertog VAN ENGHIEN gaat, wiens fraai gegraveerd Portrait op den titel gevonden wordt.

De Heer TOCHON, een gegoed man, die juist in de plaats van den overleden geleerde GINGUÉNÉ tot Lid van de *Academie des belles Lettres* benoemd is, heeft onlangs eene Oudheidkundige Verhandeling over de zegels der oude Oogartsen uitgegeven. Het is bekend, dat men kleine steenen met opschriften gevonden heeft, welke recepten of veeleer etiquettes voor artsenijpotten behelzen, zoo als men die nog heden ten dage in de Apotheken vindt. Zulk een opschrift werd op den pot, of, als het geneesmiddel tot een dikke massa verkookt werd, op de zalf zelve afgedrukt. SAXE heeft reeds *twintig*

dezer opschriften verzameld en bekend gemaakt; TOCHON spoorde 'er nog *tien* andere op en heeft alzoo derzelver getal op dertig gebragt. Deze geleerde bezit een fraai Oudheidkundig Kabinet, waarin men eene aanmerkelijke verzameling van beschilderde Vazen en oude Munten aantreft. Van de eerste heeft hij afteekeningen doen vervaardigen en die in plaat laten brengen, doch wacht met derzelver publiekmaking, tot dat zijne Verzameling nog vollediger zal zijn.

UTRECHT *den* 14 *April.* Onze Akademie heeft eenen van hare achtbare Verzorgers verloren, door het overlijden van den Heer Mr. PHILIPS RAM, Lid van de Vergadering der Staten Generaal: eenen man, die zich eene regtmatige hoogachting had verworven, door zijne zucht voor de wetenschappen, door zijnen ernst, wijsheid en standvastigheid, door zijne minzaamheid, hulpvaardigheid en godsdienstigheid, en door de naauwgezette vervulling van de pligten, verbonden aan de onderscheidene aanzienlijke betrekkingen, in welke hij, van tijd tot tijd, geplaatst was.

Hij werd geboren den 26 Junij 1753 uit een der aanzienlijkste geslachten van Utrecht. Zijn vader was Mr. JAN JACOB RAM, Burgemeester der stad van dien naam. In zijne jongelings jaren, oefende hij zich, met uitstekenden lof, aan de Akademie van deze zijne geboortestad; en verwierf 'er, den 19 Mei 1774 de waardigheid van Meester der beide Regten, na openbare verdediging van zijne schoone *Dissertatio inauguralis, de Incestu.*

In het jaar 1777 werd hij gekozen, tot Raad in de Vroedschap der stad Utrecht. Een' uitgebreider en gewigtiger werkkring trad hij in, ten jare 1784, toen hem het ambt van Secretaris van Financien van de Staten des Lands van Utrecht werd toebetrouwd. Hij nam hetzelve, met eene stipte naauwkeurigheid en ongekreukte trouw, waar, tot in het jaar 1795, toen de Staatsomwenteling hem tot een ambteloos leven terugbragt, en hem ruimer gelegenheid gaf, om zich te wijden aan de stille beoefening der wetenschappen en aan de huisselijke opvoeding van de kinderen, die hem geboren werden uit een' gezegenden Echt, reeds in 1780 aangegaan met Jonkvrouwe JACOBA ALETTA FRANCINA GROTHE.

Zoo-

Zoodra eene gematigder denkwijze en wederzijdsche toenadering van Staatspartijen begonnen veld te winnen, konde een man, als RAM, niet langer uit het beleid van 's Lands belangen worden uitgesloten, of hij zich daaraan onttrekken. Hij werd dus, in 1802 Lid van het Departementaal Bestuur, en daarna van den Raad van Financien. Na de komst van LODEWYK NAPOLEON, als Koning van Holland, werd hij geplaatst als Burgemeester, aan het hoofd van het Stads-Bestuur, en van dat der Akademie en der Latijnsche Scholen. Hij kweet zich, van 1808 tot 1811 in dezen, toen hoogstmoeijelijken, post, met eene zeldzame wijsheid, gematigdheid, moed en trouw. Doch, toen Frankrijks Overheerscher ook Nederland in het gedrogtelijk Keizerrijk inlijfde, verzocht hij welberaden en standvastig zijn ontslag, bekwam hetzelve niet dan met moeite en leefde weder drie jaren ambteloos, schoon niet werkeloos voor algemeene belangen, voor huisselijke welvaart en voor het welzijn van bijzondere personen, die bij hem raad, hulp en troost zochten.

Kort voor Nederlands verlossing, onderging hij eene grievende mishandeling. Nadat hij in den zomer van 1813 een' zijner zonen gewelddadig had zien vervoeren, om, als zoogenaamde *Garde d'Honneur*, den dwingeland te dienen, werd hij zelf door de willekeur van den Opperbevelhebber der Fransche Krijgsmagt te Utrecht, den Generaal MOLITOR, uitgekipt, om, als gijzelaar, benevens drie zijner lotgenooten, naar Parijs te worden vervoerd: waar hij, ten gevolge van dezen maatregel, eenigen tijd als Staatsgevangen opgesloten was.

Reeds voor zijne terugkomst van daar, was hij door Z. Kon. Hoogh. toen Nederlands Souvereinen Vorst benoemd, tot Lid van de Vergadering der Staten Generaal: en in die betrekking is hij werkzaam gebleven, ook na de invoering der tegenwoordige Grondwet.

Doch geene benoeming was hem aangenamer, dan die, welke hem, in het jaar 1815 het medebestuur toebetrouwde over de Hoogeschool, welker val hem diep had bedroefd, welker herstelling en uitbreiding hem nu hartelijk verblijdden, en aan welker bloei en luister medetewerken hij tot eenen zijner geliefdste uitspanningen maakte.

Ook in andere betrekkingen, wijdde hij gaarne tijd en vlijt aan het algemeene best. Zoo deed hij, als

Medebestuurder van het Utrechtsche Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, als Vice-President van de Utrechtsche Afdeeling des Bijbel-Genootschaps; en als Lid der Kerkelijke Commissie van de Nederduitsche Hervormde Gemeente dezer stad.

Drie dagen voor zijn overlijden, vierde hij, in schijnbaren welstand, met die Gemeente, het H. Avondmaal. 's Daags voor zijnen dood, legde hij vriendenbezoeken af. Hij volbragt, den laatsten avond zijns levens, zijne gewone werkzaamheden., In den vroegen morgen van den 9den dezer ontwakende met ligchamelijke benaauwdheid, maar met kalmte van ziel, werd het gevaar, waarin zijn leven was, naauwelijks gemerkt, en de hulp van zijnen gewonen Arts gevraagd, of hij was reeds ontslapen.

Hij had, in 1815 zijne getrouwe Echtvriendin verloren en christelijk betreurd. Nu wordt hij beweend door zes zoonen en vier dochters, eenen schoonzoon en twee schoondochters, die in hunnen vader eenen wijzen raadsman, getrouwen verzorger en blinkend voorbeeld op den weg des levens verliezen.

Utrecht *den 15den April.* Heden verkreeg de Heer Johannes Gulielmus Royer, van *Munsterbilsen* in de Provincie *Limburg*, de waardigheid van Medicinae Doctor, na openbare verdediging van zijn *Specimen inaugurale medico physiologicum, de vita sexus sequioris.*

Amsterdam. Op den 27sten Maart ll. had de plegtige uitdeeling plaats van de gouden Medaille aan den Heere J. van Manen Adz., hem door het Departement van Koophandel, Zeevaart, Landbouw, Fabrijken en Trafijken der Maatschappij: *Felix Meritis*, voor zijne Prijsverhandeling over de voor- en nadeelen der Associatien enz. toegekend. De WelEerw. Hr. J. T. l'Ange ontving dezelve benevens het Getuigschrift voor dien Heer (welken zijne ambtsbezigheden de bijwoning der plegtigheid beletten), nadat de Hoogleeraar Bosscha eene Redevoering had gehouden, ten onderwerp hebbende de toepasfing der bekende Vaderlandsche Spreuk: *Als het getij verloopt, verzet men de Bakens*, op de voornaamste Handel-Maatschappijen door de Nederlanders voormaals opgerigt.

NIEUW-

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN,

AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

SMAADSCHRIFTEN. *Les habitans de la lune, par* CHARLES DOUNY, *ci-devant Conseiller-Pensionnaire de Bruges. Deuxième livraison, première partie. Se vend à Bruxelles chez* le Charlier *Libraire, Montagne de la Cour*, N°. 699. 1816 8°. p. p. 86.

Dusdanig is het opschrift van een Libel of Boekje, en wel een tweede afgifte of vervolg, onlangs in 't licht verschenen, hoe zeer het eene eeuwige duisternis verdiende. Het voert den naam van CHARLES DOUNY als Schrijver, maar het is kennelijk of een verzonnen, of valschelijk overgenomen naam. Indien 'er wezenlijk een CHARLES DOUNY, voorheen Raad-pensionaris der Stad Brugge, bestaat, zoo houden wij dien voor een' man van te veel opvoeding, beschaving, kennis, geweten en zuiveren godsdienst, dan dat het niet een verfoeijelijke laster zoude zijn, aan dien man een zoo snood schandschrift toetekennen, of de mogelijkheid te stellen, dat die man aldus zijnen naam zoude onteeren, en nog daar te boven, een zoo ondeugend wangeboorte aan het hoogste en aanzienlijkste ligchaam der algemeene Staten, hetwelk het geheele Volk van het Nederlandsch Koningrijk vertegenwoordigt, toewijden. Dit is niet anders dan openlijk met zoo achtbare Vergadering den spot drijven. Neen! dit is niet denkbaar. *Non, je n'imputerai pas une telle production à un* cidevant Conseiller-Pensionnaire de Bruges; *ce serait lui faire injure; ce n'est rien que l'imposture: tant de plattitudes, tant d'arrogance, tant d'insolence, tant d'ignorance! être sot et menteur à un si haut degré, c'est abuser de la permission* (bl. 14 not.). Al wat wij dus tegen dit verfoeijelijk Geschrift, kortelijk slechts, zullen aanstippen, om tegen de logens en laster te waarschuwen, is alleen tegen den inhoud van dit Geschrift, tegen den vermomden Schrijver, en nimmer tegen den waren, den braven, den eerlijken DOUNY, indien zoodanige bestaat, ingerigt. De persoon is en blijft onaangeroerd: de valschheden, de logentaal, de boosheden, in dit Libel alom gezaaid, zijn alleen de voorwerpen van onze tegenspraak en verfoeijing, welke wij daarom in allen gevalle meenen dat grooten dank verdient. Men herdenke daar te boven, het gezegde op bl. 14. not., dat niemand onkundig is, *qu'un ecrivain public court les chances d'un acteur et d'un athlète; que dès qu'il parait sur le theatre, fut il prince ou roi*, ou cidevant Conseiller-Pensionnaire, *on a le droit de le siffler*. Eindeo-

delijk, moet niet vergeten worden, *que* cet ecrit *ne se contente pas d'injurier*, *de blesser*, *d'incendier*, *mais ce qui est plus fort*, de calomnier, de mentir à toute outrance, et à la barbe de tout ce qui est connu de tout le monde: et *tant qu'on ne me prouve pas*, *que* ce Douny, *ne soit la plus niais* de tous les Conseiller-Pensionnaires, qui ont jamais existés, *je soutiendrai contre et envers tous qu'il est impossible*, *que la sottise*, la mechanceté, l'impudence, etc. —— *sortent de la cervelle* d'un tel ecrivain. bl. 14. not. op het einde.

Hoe men ook moge denken over de algemeene voor- of nadeelen der vereeniging van het eigenlijk Belgie met de eertijds vereenigde Zeven Gewesten, zeker is het, dat, wanneer deugd, eergevoel en zoodanige verdraagzaamheid in Staats- en Godsdienstige zaken, als eene meerdere beschaving, verlichting, vernuft en toenemende kennis vorderen, nog gelden, alsdan die vereeniging gewenschte gevolgen kan en zal hebben. Maar wanneer onrustzoekers, twistgierigen, eigenbatige, haat en wrok ademende lieden, het licht der waarheid schuwende, en te de regt wijzende onderrigtingen, de overtuigendste bewijzen voor de ware belangen der wederzijdsche, nu vereenigde Volken, niet kunnende verdragen, even gelijk de Salamanders in 't vuur, niet anders, dan in twisten, in razen, tieren, lasteren en het vuilst venijn spuwen, kunnen leven; geen regt noch geregtigheid kunnen dulden, naar een schandelijk doel streven, en tot bereiking van zoo schendig doel, al wat eerlijk is opofferen, leugens op leugens zonder blozen stapelen, hunne bittere gal, het koste wat het wil uitbraken; wanneer, herhalen wij, zulke snoode menschen zich vermeten, mede op het Staatkundig tooneel te verschijnen, om hunnen wrok te voeden; dan staan, in plaatse van vereeniging, welmeenendheid, rust, eendragt en broederschap met bloei en voorspoed, niet dan haat en nijd met derzelver treurigste gevolgen voor de deur.

Het zou beneden alle waardigheid zijn, zoodanig een wangeboorte, als boven is aangekondigd, stuksgewijze te toetsen. Het zal genoeg zijn, dezelve ter waarschuwing met eenige stalen te doen kennen, opdat een iegelijk wete, welke snoodheden gebrouwd worden. Ons doel is eeniglijk de onzinnigste boosaardigheden, laster, venijn en allerhande vuilaardigheden, en leugens, met eenige weinige trekken uit het aangekondigd Werk zelve, aantewijzen.

Op bl. 10. wordt, allerduidelijkst om het volk opteruijen en het Staatsbestuur hatelijk te maken, een prachtig Feest verzonnen, waarop de achtbare naam van Barneveld, lomp wordt ingeroepen, om kwanswijs eenen statelijken glimp aan de booze aantijging te geven, — klagende, dat zoodanig Feest ten koste van het honger lijdend volk gegeven werd, en met verslinding van 120,000 Fr., aan

aan de arme schuldeischers van den Staat toebehoorende. Welk eene kwaadwillige oproerigheid, in een ongunstig verloopen jaar, welks druk en rampen het bekend is, hoe ruim, hoe rijkelijk de Koning, de Vorstelijke personen, de meer en min vermogende Ingezetenen, overal, alle om strijd, en met de grootste opofferingen hebben getracht te verzachten.

Bl. 13. wordt een hoogachtenswaardig man, zoowel om zijne huisselijke deugden, als schrander verstand en uitgebreide Staatskennis, moed, standvastigheid en mannelijke Staatsverrigtingen, die de gezegendste Omwenteling en Verlossing met andere brave en stoutmoedige medehelpers, heeft te wege gebragt, zoodanig eerbiedwaardig man, wordt, op eene onbeschaamde wijze aangegrepen, met eenen zijner vóórnamen, als anderzins, duidelijk genoeg aangeduid, vervolgens in een (ware het mogelijk) belagchelijk licht voorgesteld, met hem, in de vuilaardigst verzonnen gesprekken, de dwaasste gezegden in den mond te leggen, die ooit in een gekkenhuis gehoord zijn, en dan het boos gemoed daarmede te vermaken, en eenen onverzoenbaren haat te koelen. Deze wijze van aanvallen, kost voorzeker weinig moeite: wie toch zou daartoe, mits kwaadwillig genoeg, niet in staat zijn? Maar zij is tevens het treurigste bewijs van de laagste, de lafste, de verdorvenste boosaardigheid. o Menschdom! o Edelst puikgewrocht der schepping! Moest gij zulke wangedrogten, zulke monsters onder u kunnen tellen? moeten gedoogen?

Bl. 17. wordt de Omwenteling in Slagtmaand 1813 te Amsterdam, voor bedrijven, alléén van het gemeenste Volk, van het graauw, uitgekreten; daar wordt gelogen, dat de woning van den Prefect is uitgeplunderd; en wordt, ter voldoening van den bittersten haat tegen de Hollanders, 'er bijgevoegd, dat die uitplundering op zijn Hollandsch geschied is, *terwijl men toch ook weet*, leest men daar: *van onheugelijke tijden af, dat geen kanaille in de wereld, beter, met meerder kunst en overleg plundert, dan dat van Holland.* Ter bevestiging quasi hiervan, wordt een gezegde of geschrijf bijgebragt, van den Gezant St. Priest, die aan den Stadhouder Willem V., (onbeleefd genoeg) zou geschreven hebben: *Ik heb het kanaille van Londen gezien; ook van Weenen en van Konstantinopolen; maar het uwe overtreft al het ander kanaille; ik wensch 'er u geluk mede.*

Bl. 18. na eene menigte onbeschofte platheden, lompe denkbeelden, ongerijmde zamenraapsels van woorden, volgt een verzonnen maaltijd, om wederom daarbij veelvuldige gesprekken te verdichten, en, naar gelang van de vuilste inzigten, de zotste antwoorden, willekeurig in den mond te leggen van die personen, welke men als dwaze, kwaadwil-

willende, en zelfs ondeugende landsdieven in vermoeden wil brengen. Hoe gelukkig is het, dat de boosheid dikwijls door domheid haar eigen doel vernietigt. Wie toch ter wereld, die maar de minste kennis van ons Land heeft, kan men doen gelooven, dat onze Staatsdienaars landsdieven zoude zijn? Die dit kan voorgeven en zoo maar heenschrijven, moet aleer en vooraf in de booze geneigdheid van zijn eigen hart daarvan het bewijs vinden. Onder anderen loopt deze lompheid in het oog, waar de ongenoemde Prins met eene Excellentie over 's Gravenhage lang en breed sprekende wordt ingevoerd, en eindelijk bl. 20. vergetende, dat hij van 's Gravenhage sprak, van het afgaan van de Beurs, van het afbranden van de Barakken en het plunderen van de woning van den Prefect rabbelt.

Bl. 21. na eene niet mindere veelheid van zotte vragen en zotte antwoorden, die men bijna vermoeden zoude, dat in een dolhuis ontworpen waren, wordt het getal van de Fransche bezetting, zoo maar eventjes en eensklaps, met een nul, van 400 tot 4000 vergroot, en, te gelijk gesteld, dat de voorhoede van eenige *duizende* Kozakken, in den omtrek van den Haag, de Franschen hadden doen afdeinzen; eene openlijke leugen, terwijl 'er niemand noch in 't Zuiden, noch in 't Noorden van het Nederlandsch Koningrijk is, die niet *weet*, of, ten minste, zeker weten *kan*, dat 'er bij het intrekken en zich opsluiten der Fransche bezetting, in het Binnenhof, en het verzoek, den volgenden nacht van een gesprek met den nieuwen Gouverneur van 's Hage, den braven, ronden en moedigen Graaf van Limburg Stirum, tevens met den Kolonel der Schutterij Witte Tulling, geen een eenig Kozak of Kozaks gelijke, in, bij of omtrent den Haag gezien was: eene zaak, die uit alle verhalen, niet alleen van Inlandsche Schrijvers, de Hoogleeraren Bosscha, van der Palm, Konijnenburg en anderen, maar ook uit het *Verhaal der Omwenteling in Holland*, door den Engelschman G. W. Chad, *Secretaris bij de Britsche Ambassade in 's Gravenhage*, die voor een groot gedeelte ooggetuige geweest is, zoo in het Hollandsch als Engelsch uitgegeven, aan allen kennelijk is, die niet, of door domheid, of door booze ijverzucht, willens en wetens blind zijn. Dus openbare leugens! Leugens aan de hoogste Vergadering van het Rijk opgedragen! Waarlijk, men zoude bijna in de verzoeking komen, van te vragen, of de Steller van dit alles wel bij zijne zinnen is? en medelijden met hem beginnen te krijgen? En, indien hier geene beroerte van zinnen, geene razernij uit den bittersten haat ontvlamd, onderloopt, welke lage kwaadaardigheid dan, den opstand van een onderdrukt Volk, tegen Buonaparte's drukkende overheersching, bijzonderlijk in den Haag en te Amsterdam, aan opruijing van het Gemeen, aan uitdeeling van bor-

borrels en zesthalven, aan dronkenschap en onzinnige losbandigheid toeteschrijven! De hand weigert wel, maar voelt zich genoodzaakt, de woorden van den verfoeijelijksten laster en schenedadigsten wrevel uitteschrijven: *Il se resjouvient de ces recompenses magnifiques; de ces pots de genièvre, qui couloient, comme de l'eau; de ces nombreux Sesthalves, qui sonnèrent: et certes, il faut le dire à l'honneur de la Batavie, cette revolution eut une sorte de caractère national: elle ne fut pas seulement la plus paisible, mais aussi la plus economique de toutes les revolutions passées, presentes, et futures: car tous frais faits, il n'y eut pas pour un sac de petite monnaie et pour une pièce d'eau de vie.* bl. 20.

Maar het eerlijk bloed snelt in de aderen, en kookt, wanneer men de bedriegerij, de leugens, of liever de schofterij tot die hooge beestachtigheid ziet opstijgen, dat men de brave de eerlijke Hollanders, de brave Bataven, de moedige bewerkers der schoonste Omwenteling, door geheel Europa geacht, geloofd, geprezen, bewonderd, bl. 22. zijdelings durft voorstellen, als of zij door eene bezending aan Napoleon de hulde waren komen aanbieden, en hun leedwezen betuigen omtrent de uitspoorigheden, door het kanaille bedreven; te verzekeren, dat zulks de eigen woorden der bezending waren; te verzekeren: *je les ai lus, ils frappent encore mon ame, j'en suis encore troublé!* Wat zal men, wat moet men denken, van zulke razernij? Hier iets tegen intebrengen, ware een hoon voor de zuiverste Vaderlanders, voor de grootste mannen, voor de braafste Natie. Hij, die dit onderstond te schrijven, bloze, zoo hij voor schaamte vatbaar is, of drage zijn loon weg, welk een iegelijk aartslasteraar verdient, namelijk het onverdoofbaar verwijt en beschuldiging van een eenmaal ontwaakt geweten, van een zelfverachting. o Ja! Hij wil nog, bl. 24. in eene aanteekening, zijne onbeschaamde en logenachtige aantijgingen, kwanswijs met eenige valsche Judas-betuigingen verheelen, maar weet dan een zoogenaamde *cidevant Conseiller-Pensionnaire* den bekenden regel van regten niet: *protestationem actui contrariam nihil operari?* Vliegt ook niet terstond weder de aap uit de mouw, wanneer hij in zoo openbaarlijk bekende zaken, als in eenen adem nog durft vragen: *Wat hebben zij toch gedaan, die zich beroemd hebben, als of zij den Koning hadden teruggeroepen en hun Vaderland verlost? Niets dan gerucht in de Klubs: ziedaar hunne groote daden!*

Bl. 25. holt de onbezuisde wrevel, de overloopende gal en haat, en onzinnigste waanwijsheid, in het VI. Hoofdstuk, over het geldwezen (financie) allerdriftigst voort. De schandelijkste wrok voldoet zich, met een' Staatsdienaar, die aan het hoofd van het geldwezen is, als een' Judas afteschetsen, en daartoe, met een valsch en laf

vernuft, Lavaters gelaatkunde in te roepen. Onnoodig ware het, een allergelukkigst herstel van het verdorven Staatsgeldwezen te verdedigen, welk herstel de hoogste goedkeuring van alle kundigen, en de bewondering van geheel Europa heeft weggedragen, den roem van de Hollanders, ook in dit vak, heeft gehandhaafd en waarvan wij dagelijks de beste vruchten trekken. Waar zijn de voortreffelijkste plans ooit uitgedacht, welke geene bedillers gehad hebben? Maar het zoude de ongerijmdheid zelve zijn, zich tegen de domme redeneringen van dit Geschrift redeneringen, welke tegen allen gezond verstand aandruischen, te verzetten. Wien zoude het kunnen gelusten, om in dat vuil te wroeten? Wij mogen en moeten volstaan, met enkel aantemerken, dat men in dit Geschrift, de lompste onkunde, met den achtenswaardigen naam van de Wit heeft gezocht te bedekken; welken grooten Staatsman, men met de willekeurigste en dwaaste vragen, sprekende invoert, en zoodanige antwoorden ontvangende, als de ongehoordste kwaadaardigheid, en vurigste haat immer konde uitdenken; terwijl men tegelijk laf, plat, zouteloos en laag voortkalt. O bittere wrok, die eer, geweten, ja al, wat heilig en dierbaar is, aan de vuilste voldoening opoffert!

Nog iets tot besluit bl. 69. in eene aanteekening, straalt ook wederom de belagchelijkste verwaandheid, te gelijk met de domste onkunde door. Men durft daar vragen, of in de Jaarboeken der dwaasheid ooit onzinniger boodschap gelezen is, dan die omtrent de Granen. De vrager leze eerst, wat daaromtrent bij de geächtste Schrijvers van alle Natien, van Galiani in 1769, (wanneer 'er mede eene groote schaarschheid van Granen was,) van andere Italianen, Franschen, Duitschers, Engelsche en Hollandsche Economisten is voorgedragen; hij opene thans zijne oogen, en zie, welke heilzame gevolgen, die boodschap en de daarop gevolgde Wet, gebaard heeft; en verkneukele zich dan nog, zoo mogelijk, met zijne ingebeeld-aardige, maar zot-verwaande vraag: „ Of het verbieden van uitvoer „ van Koren te Lande, en het toelaten daarvan ter Zee, „ niet gelijk staat met het toestaan aan moordenaars, in „ het groot werkzaam te zijn, maar zich van kleine dief„ stallen te wachten?"

Maar genoeg, en overgenoeg van een Geschrift, hetwelk, boven zooveel ander euvel en bitterheid, de Staatsdienaars, bl. 84. zoo als wij boven reeds aanstipten, van landsdieverij durft betigten, terwijl zij tevens met het grootste genoegen, eenen kleinen ongelukkigen dief tot geeseling en brandmerk zouden verwijzen, welke slechts een stuk broods mogt stelen, om zijnen honger te stillen, of zijne kinders te verkwikken. o Booze arglistigheid! onbegrensde wrevel! overvloeijende haat! en verstokt gewe-

weten! hetwelk de ſtem der eere, voor de ſnoodſte voldoeningen onderdrukt en opoffert. Genoeg (zeggen wij) overgenoeg van zulk een Schandſchrift, laf en zouteloos in verdichtſelen, vol van logens; ontbloot van allen eergevoel; overloopende van bittere gal, ſchenddadig in laster, verfoeijelijk in doel, onbeſchoft in aanranding der braafſte en aanzienlijkſte Vaderlanders, en niets dan vuilaardigheid en wraakgierigheid ademende! Zoo iemand van een eerlijk hart deze nadrukkelijke woorden al eens wat ſterk mogt vinden, hij leze, zoo hij geduld en genoeg kalmte van gemoed hebbe: *Les habitans de la lune: ſeconde livraiſon*; en dan berusten wij veilig in zijn oordeel. Hoe? men zou zich door den verfoeijelijkſten laster zoo maar moeten laten trappen, en het vuige, van dien laster niet moge aantoonen? Zoude het zwijgen hier eene deugd, en niet eene groote lafheid zijn? Niet het wederleggen van logens en laster, maar het waarſchuwen tegen dezelve, is pligt. Verders troosten wij ons met het gezegde van Horatius:

Raro antecedentem ſcelestum
Deſeruit pede poena claudo.

De ſtraf volgt ſteeds den gruwel. De verachting moet, en zal ook zeker het blijvend loon zijn van zulk afſchuwelijk geſchrijf.

S.

B E R I G T

Omtrent de Verkooping der Bibliotheek *van den Grave* VAN MAC-CARTHY, *te Parijs*,

Medegedeeld door

Jonkheer W. H. J. VAN WESTREENEN VAN TIELLANDT,

te 's Gravenhage.

(*Vervolg en Slot van Bladz.* 253.)

N°.			Francs.
2824.	Le Roman de la Roſe, met 125 Miniaturen.	fol. M. ſ. op perg.	1360
2825.	——— met 77 Miniaturen.	fol. M. ſ. op perg.	410
2826.	——— perg.	Paris. Verard. fol. op	781
2827.	——— perg.	Paris. 1526. fol. op	620

N°. 2830.

N°.		Francs.
2830.	Le Roman des trois pelerinaiges, Paris. Petit. 4°. op perg.	461
2835.	Les faicts &c. d'Alain chartier, Paris. le Caron, fol. op perg.	1100
2840.	La danse Macabre, Paris. fol. op perg. .	435
2843.	L'abusé en Court. &c. fol. edition ancienne.	445
2849.	Les Paraboles de Maitre Alain, Paris 1492. fol. op perg.	530
2853.	La chasse et le depart d'Amours, Paris 1509. fol. op perg.	410
2912.	La Fontaine fables, Paris. 1755. fol. gr. pap.	630
2917.	Oeuvres de Boileau, Amst. 1718. fol. gr. pap.	2195
2963.	Bienavisé, Malavisé, Mystère; Par. Caron fol.	401
2966.	La destruction de Troye, Paris. 1498. fol. op perg.	1605
2969.	Le mystère de la Passion, Paris. 1490. fol. op perg.	1301
2970.	——————— Paris. 1499. fol.	810
3960.	Thuani Historia, Lond. 1733. fol. ch. max. .	1225
3991.	Dugdale Hist. of St. Pauls Cathedral, Lond. 1716. fol. gr. pap.	300
4004.	Platine les Généalogies &c. des Papes, trad. en Francais; Paris. 1519. fol. op perg. .	701
4130.	Dugdale monasticon Anglicanum, Lond. 1655—61—73. fol.	615
4137.	Dart Westmonasterium, Lond. 1726. fol. gr. pap. Imp.	545
4152.	La Legende di Sancti dal Jac. de Voragine, Venet. 1475. fol. op perg. . . .	500
4154.	La vie des Saints pères, Par. 1495. fol. op perg.	725
4255.	Fl. Josephus Havercampi, Amst. 1726. fol. ch. mag.	340
4264.	Dictys Cretensis de bello Trojano, 4°. M. S. der 16de Eeuw, op perg. met 55 Miniat. .	802
4286.	Thucydides Dukeri, Amst. 1731. fol. ch. mag.	600
4289.	Thucydide en Francais, Paris 1527. fol. op perg.	561
4296.	Xenophontis opera ex recensione E. Wells, Oxon. 1703. fol. ch. mag. . . .	1960
4298.	Xenophon de Cyri institutione et de Cyri expeditione, ex recensione Hutchenson, Oxon. 1727 & 1735. fol. ch. max. . . .	2550
4305.	Diodorus Siculus Wesselingii, Amst. 1796. fol. ch. mag.	450
4346.	Cæsar, Venet. 1471. fol.	426
4352.	—— cum annot. S. Clarke, Lond. 1712. fol. ch. max	1450
4357.	—— en Francais, fol. M. S. op perg. met 8 Miniaturen.	325

N°. 4360.

N°.		Francs.
4360.	Dion. Halicarnass. ex recensione Hudsoni, Oxon. 1704. fol. ch. mag.	760
4371.	Tite Live en Francais, fol. M. f. op perg. met 31 Miniaturen.	820
4373.	——————— Paris. 1514. fol. op perg.	585
4382.	Tacitus, Roma 1515. fol. edit. princeps integra.	370
4393.	——— cura Brotier, Paris. 1771. ch. mag. fol.	1042
4442.	Corpus Historiæ Byzantinæ, 43 vol. fol. — 1. 4°. — & 1. 12°.	1400
4459.	M. A. Sabellici rerum Venet. libri Venet. 1487. fol. op perg.	510
4481.	J. Simonetæ rerum gestarum Fr. Sphortiæ libri Med. (1479). fol. op perg. . .	1401
4482.	— —— las forziada in lingua fiorentina, Mil. 1490. fol. op perg. . . .	1910
4503.	Chroniques de France de St. Denis, Paris. 1476. fol.	500
4506.	Les grandes chroniques de France, Paris. 1514. fol. op perg.	1810
4508.	Mezeray Histoire de France, Paris. 1643. fol. gr. pap.	410
4519.	Chroniques de France par Froisfard, Paris. Verard. fol. op perg.	4250
4522.	——————— par d'Enguerrau de Monstrelet, Paris. 1498. fol. op perg. . .	1800
4524.	Annales des Gaules par Gilles, Paris. 1525. fol. op perg.	350
4525.	——————————— Paris. 1527. fol. op perg.	1020
4583.	Memoires de la Ligue, Amst. 1738. 4°. gr. papier.	340

NB. De mededeeler van dit Berigt, hoopt deze opgave door eene tweede te doen achtervolgen, welke, onder andere, ook zal bevatten sommige der eerste N°s. van iedere Klasse, die, volgens de Orde der Vacatien, niet dan op het einde der Auctie verkocht zullen worden.

K U N S T E N.

'S GRAVENHAGE. De Directeuren der Haagsche Teeken-Akademie hebben besloten tot het houden eener *Tentoonstelling* van Kunstwerken van thans levende Schilders, Beeldhouwers, Plaatsnijders en Bouwkun-

kundigen, in het laatst van den aanstaanden zomer; waarvan de bepalingen alsmede de juiste dag der opening zoo spoedig mogelijk door een Programma aan de Kunstenaars zal worden bekend gemaakt.

HANDEL EN ZEEVAART, LANDBOUW, HUISHOUDKUNDE, BEVOLKING EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

ODESSA *den 15den Februarij.* In het voorgaande jaar zijn van hier door 1366 Schepen voor 5 Millioenen 406000 Roebels aan Waren uitgevoerd en door 846 Schepen slechts voor 408,600 Roebels aan Waren aangebragt. Onder de 846 aangekomene Schepen waren 407 Russische, 258 Engelsche, 101 Oostenrijksche, 25 Fransche, 23 Turksche, 15 Zweedsche enz.

De Theeboom naar Rio-Janeiro *overgebragt.*

Het Portugesche Gouvernement heeft voor eenigen tijd met vele kosten den Theeboom uit China naar Brazilie doen overbrengen, benevens een zeker getal Chinezen, om dat Gewas aan te bouwen. Thans verneemt men, dat die poging zeer wel geslaagd is, en dat 'er reeds verscheiden boschjes Theeboomen van 3½ voet hoogte, en die thans goed geven, in de nabijheid van *Rio-Janeiro* aanwezig zijn.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

PARYS. Den 18den Maart ll. omstreeks drie ure na den middag zijn 'er in de Cantons Cartelmoron en Monclar, in het Departement van Lot en Garonne, Luchtsteenen gevallen; zijnde dit Luchtverschijnsel van Donderslagen voorafgegaan en gevolgd geworden.

ROTTERDAM. Onder de bewijzen van den zachten Winter kan men als eene voorbeeldelooze zaak aanteekenen, dat het Schip *de Engelina*, Kapt. R. H. BOK, den 26 Januarij uit de Maas naar Libau is gezeild, alwaar het den

15 Fe-

15 Februarij is gearriveerd, en den 16 Maart van daar gezeild zijnde, met eene lading Granen den 6 April in de Maas is teruggekeerd.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 April	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
16	29. 4½	44½	W. Z. W.	ſtormachtig; 's morgens regen;
	29. 5¾	45	N. W.	verder bewolkt;
	29. 8	41½	N. N. W.	regen- en hagelbuijen.
17	29. 9¾	43	N. W.	zeer harde wind;
	30. 0	44½	N. N. W.	hagel-, regen- en ſneeuwbuijen.
	30. 1½	38	N.	
18	30. 2½	39½	N.	
	30. 3	49½	N. t. O.	zeer windrig; bewolkt.
	30. 4	39½	N. t. W.	
19	30. 3¾	46½	N. W.	bewolkt; meest omtrent betrokken; 's morgens een weinig regen;
	30. 3¾	52	—	's avonds zeer windrig
	30. 3	46	—	
20	30. 3	44½	N. W.	zeer windrig; bewolkt;
	30. 3¼	50	—	meest omtrent betrokken.
	30. 3¾	42½	—	
21	30. 3¾	46	N. W.	voormidd. omtrent betrokken;
	30. 3¾	50½	N. W. t. N.	verder omtrent helder.
	30. 3½	37½	—	
22	30. 3¼	46	O.	's morgens betrokken;
	30. 3½	56	—	verder helder;
	30. 2¾	42	N. t. W.	's avonds dampwolken.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLIJSTEN.

Voorbeeld van hoogen Ouderdom.

Te Groenlo overleed in den ouderdom van 108 jaren den 4 April ll. TEUNIS TER HUURNE, Bouwman geboren in Munſterland. Tot het laatſte oogenblik zijns levens heeft hij zijne verſtandelijke vermogens behouden. Weinige jaren geleden heeft hij nog gearbeid aan het korven of manden maken, zijnde hij voor drie jaren nog met den Veldwachter dier plaats op een' afſtand van twee uren gegaan, om tienen te halen tot het vervaardigen zijner manden.

BEKENDMAKINGEN.

*** Op den 28 April 1817, zullen de Boekverkoopers J. VAN THOIR en J. W. VAN LEEUWEN te Leyden Verkooping houden van een keurige Verzameling van *BOEKEN*, meest GRIEKSCHE en LATYNSCHE AUTHEU-

THEUREN, waaronder verfcheidene zeldzaam voorkomende editien bij *Aldus*, *Gryph*, *Stephanus*, *Cratander*, *Elzevier* enz. eenige Fransche en Nederduitfche, eene uitgelezene Verzameling voor de Litteratuur, met veel zorg ter eigene beoefening bijeen verzameld door den Heere D. J. VAN DER TRAPPEN Emeritus Praeceptor in 's Hage: — Nog komt hierbij eene tweede Verzameling van *BOEKEN* in *onderfcheidene ftudien en talen*, losfe *Teekeningen* en *Printen*, waarvan de *Katalogus* ook te bekomen is in andere plaatfen, als: 's Hage en Amfterdam, bij de Gebroeders *van Cleef* en *den Hengst en Zoon*; Brusfel bij *de Mat*; Utrecht *Altheer*; Groningen *Römelingh*; Rotterdam *van Baalen*; Dordrecht *Blusfé*; Middelburg *van Benthem* en *Abrahams*; Leeuwarden *Brouwer*; Haarlem *Loosjes*; en verder alom á 3 Stuivers. —

TEN DIENSTE DER LAGERE SCHOLEN:

**** Is bij JOH. VAN DER HEY, Boekverkooper te Amfterdam, onlangs gedrukt en verzonden:

I. P. J. PRINSEN, GEOGRAPHISCHE OEFENINGEN, of *Leerboek der Aardrijkskunde*, met 20 genommerde *Kaarten*, naar de *nieuwfte* ontdekkingen en volgens de *tegenwoordige verdeeling der Landen*, opgemaakt uit de beste fchriften en nieuwfte Landkaarten, 8vo. *f* 2 : 8 : —

II. P. J. PRINSEN, KORTE GEOGRAPHISCHE OEFENINGEN, voor het eerfte Onderwijs in de *Kennis der geheele Aarde*, met 7 *Kaarten*, à *f* - : 12 : -

III. P. J. PRINSEN en H. POLMAN, Az. SCHOOLGEZANGEN *voor drie Stemmen*, dienende tot dagelijksch gebruik bij het aan- en uitgaan der School en bij bijzondere gelegenheden, *tweede druk*, 12vo. à *f* · : 6 : -

IV. J. L. EWALD, *korte Handleiding voor het Onderwijs der Jeugd in de lagere Scholen*, geheel omgewerkt, vermeerderd en verbeterd door P. J. PRINSEN en N. ANSLIJN, gr. 8vo. à *f* 1 : 5 :

V. J. VAN WIJK, ROELANDSZ. REKENBOEK VOOR DE SCHOLEN IN ONS VADERLAND, *1fte Stukje*, ZESDE DRUK *1fte Afdeeling*, met de *Antwoorden* 'er achter, 8vo. 6 Stuiv., terwijl binnen weinige dagen de *tweede Afdeeling* zal worden uitgegeven, behelzende de *nieuwe Munten Maten*, en *Gewigten*, zoo als die thans volgens de bepaling van Z. M. den Koning, in dato 20 Maart 1817, op alle Scholen moet onderwezen worden.

NB. Alle de bovengemelde *Schoolboekjes* worden voor Schoolhouders tot *mindere prijzen* alom afgeleverd.

TE HAARLEM, BIJ A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 18. *Vrijdag den 2den Mei.*

BERIGTEN.

DUITSCHLAND. De door zijne Geschriften bekende Doctor J. H. JUNG gezegd STILLING is onlangs, in den ouderdom van 77 jaren, aan een verval van krachten gestorven.

PARYS. De beroemde Sterrekundige CHARLES MESSIER, is dezer dagen in den ouderdom van 87 jaren alhier overleden.

ARNHEM *den* 20 *April.* Men verneemt, dat Z. Exc. de Admiraal VAN KINSBERGEN, steeds werkzaam tot aanmoediging van nuttige Kunsten en Wetenschappen, aan de directie van het Koninklijk Instituut te Amsterdam voorgesteld hebbende, om, door ieder, van de vier Klasfen, te doen kiezen een' Vaderlandschen overledenen geleerde, die Nederland tot de grootste eer en nut geweest is, ten einde hij ter hunner eere, tot opwekking van anderen, zoude kunnen doen vervaardigen, voor ieder, eene marmeren Buste, om in de Nederlandsche Bibliotheek te worden geplaatst, daarop verkozen zijn:

1°. HUYGENS; 2°. GROTIUS; 3°. HOOFT, Historie-

Schrijver; en 4°. RUBBENS; hebbende Z. Exc. hier nog bijgevoegd BOERHAVE, zijnde de kundige Vaderlandsche Beeldhouwer GABRIEL, te Amsterdam, reeds begonnen met het vervaardigen van deze vijf Busten.

AMSTERDAM *den* 23 *April.* Heden ochtend overleed alhier de Hooggeleerde Heer DIRK VAN RHIJN, Professor in de Schei- en Artsenijkunde aan het Athenaeum-Illustre dezer stad, in den ouderdom van 74 jaren.

HAARLEM. Met de plaatsing van den onderstaanden Brief, strekkende, om het gevoelen van den Heere KONING tegen de Heer MARIE DE ST. URSIN te ondersteunen, vertrouwen wij onzen Lezers geen' ondienst te doen.

's Bosch den 14 *April* 1817.

Mijne Heeren!

Met genoegen las ik in uw geacht Weekblad der vorige maand N°. 12. p. 180. dat de Heer J. Koning, welke zoo verdienstelijk voor de eer der stad *Haarlem* waakt, het ongerijmde en ongegronde voorgeven van den Heer Marie de St. Ursin, (te vinden in N°. 62. van de *Mercure d'Anvers* van 3 Maart ll.) nopens de voorgewende ontdekking van een' druk van 1414 te *Venetie* bij Georgius Arrivabenus uitgekomen heeft tegengesproken en weêrlegd, en schoon ik de verdere behandeling van dat werk, met vertrouwen, aan dien kundigen man overlate, zij het mij vergund, tot verdere staving van zijn gevoelen nog eenige daadzaken voortedragen.

Dat Georgius de Rivabenis, of Arrivabenis, van *Mantua*, te *Venetie* Boekdrukker is geweest, en aldaar van 1483 tot in 1515 Boeken gedrukt heeft, is buiten kijf en kan men bij den uitmuntenden Panzer, in *Annal. Typogr. Tom.* V. p. 492. *col. a.* en *Vol.* XI. p. 247 *col. a.* bewezen vinden, en waarvan de onderscheiden drukken in 't werk zelve voorkomen. Ik bezit in mijne Boekverzameling zelf een Werk bij hem gedrukt, te weten:

Figure biblie beatissimi fratris Antonii de Rāpengolis Ordinis Sancti Augustini

waarvan dit het Onderschrift is:

Fi-

Finis libri figurarum biblie fratris Anthonii de Rampengolis Impressum Venetiis per Georgium de Arrivabenis Mantuanu Anno dni. MCCCCLXXXXVI die XV mensis Novembris.

En daaronder het *Monogramma* van den Drukker waarvan men een *Fac-Simile* vinden kan bij ROTHSCHOLTZIUS *in Insign. Bibliop. & Typogr. Sect. XXXIII.* n°. 291. Zoo zeker is het niet, dat het werk van AEGIDIUS bij hem immer is gedrukt, ten minste ik vinde geene *Arrivabeensche* uitgave, noch bij Panzer, Clemens, Bauer of anderen. Panzer *l. c. Vol. III. p.* 362 *n.* 1849. haalt een' *Venetiaanschen* druk van Aegidius aan van 1494, doch deze is niet bij de Arrivabenis maar bij Bened. Venetus gedrukt. Over Aegidius, en zijn werk kan men Fabricius *in Bibl. Med. & Inf. Latin. Vol. I. p.* 52. nalezen, schoon deze geleerde man echter de *Venetiaansche* editie van 1494 als de eerste noemt, daar dit werk reeds in 1483, doch elk tractaat afzonderlijk, te *Padua* is uitgegeven, ook 't werk de *Urinis* reeds in 1489 te Venetie. Men sla op Panzer *l. c. Vol. II. p.* 373. *n.* 61. *ib. Vol. III. p.* 362. *n.* 1849 en *Vol. II. p.* 374. *n.* 68. doch, wie Petrus de Leo is geweest, is mij tot nog toe onbekend, en Fabricius en Saxe of anderen geven van dat werk meer op. Mij dunkt 't kan niet zijn die Petrus Leonis, van welken Fabricius *l. c. Vol. V. p.* 776. schrijft: *Diversus ab his Petrus Leonis, Spoletanus, Medicus, & Astrologus, Laurentio Medici falsa spe injecta valetudinis auctor mortis, atque inde praeceps datus in puteum & ipso acerbo extinctus fato.*

Over 't waarschijnlijke Onderschrift van 't werkje, door den Hr. Marie de St. Ursin aangeboden, zij 't mij veroorloofd te zeggen, dat ik niet geloove, dat 't in *MCCCCLXXXXIV* zal gedrukt zijn: Ik zou eerder gelooven dat het tot *MCCCCCXIV* behoort, en de laatste *C* is overgeslagen; dit is dunkt mij eenvoudiger, omdat ik niet durve vooronderstellen, dat die Heer den Koning aan Frankrijk een werk zou aanbieden, waarvan een *cyfer* was uitgeschrapt, daar dit bedrog door deskundigen ras kan ontdekt worden. En ik worde in dat gevoelen bevestigd, daar ik in staat ben eenen *Venetiaanschen* druk bij Theod. de Ragazonibus de Asula uitgekomen, te doen

zien, waaronder zonder eenige uitschrapping of ander bedrog ten duidelijkste gelezen wordt: *Anno incarnationis domini MCCCLXXXX*, in plaats van *MCCCCLXXXX*. En in welke gezonde hersenen kan 't vallen, om dat werk, 't geen is dat van Lactantius Firmianus *de divinis institutionibus adversus gentes*, voor een druk der *XIV* Eeuwe te doen doorgaan.

Acht gijl. deze bijzonderheden der mededeeling waardig dan verzoeke die te plaatsen. Ik ben

Uwe bestendige Lezer

H.

PS. Bij 't doorloopen van mijn' geschreven Katalogus vinde ik nog een tweede voorbeeld, namelijk in 't Onderschrift van 't werk van Baptista Mantuanus *de Calamitatibus*, ten jare 1502 te *Straatsburg* bij J. Schot gedrukt:

Finit foelici consumacione aclaboratum (Sic.) *Opus calamitatū Baptiste Mantuani per Johannem Schottū calcographū Argentinen. Idibus Martii Anno Salutis Christiane MCCCCII.*

Wie ziet nu niet dat dit moet zijn *MCCCCCII.* Vergelijk Panzer *in Annal Typogr. Vol. VI p.* 20 *n.* 18. *item. Vol III. p.* 290. *n.* 1315. Het berust ook in mijne Verzameling.

Over de oorzaken der in de laatste Oorlogen voorgekomene OOGONTSTEKING (*OPHTHALMIA BELLICA*),

Door den Hoogleeraar HUFELAND.

Het is opmerkelijk, dat deze gevaarlijke Oogziekte, waardoor zoovele dappere Krijgslieden voor altijd het gezigt verloren hebben, eene geheel eigenaardige ziekte van dit zintuig is; zij kan, zoowel door haren aard, als door hare verschijnsels, nieuw genoemd worden; terwijl zij eindelijk, maar alleen in den oorlog *epidemiek* voorkomt. Maar zij verdient onze aandacht te meer, door dien men haar niet dan in de latere oorlogen heeft waargenomen.

Het

Het is in Egypte, dat de Engelsche en Fransche Soldaten voor het eerst door haar bezocht werden; naderhand heeft zij zich ook in den laatsten oorlog met de Franschen onder de Pruisische krijgslieden geopenbaard. De oorzaken dezer ziekte, moeten over het algemeen minder in den oorlog, dan wel in de thans in zwang zijnde wijze van oorlogen gezocht worden. Men heeft dezelve in de vermoeijenissen, schielijken overgang van koude tot hitte en wederkeerig, in het stof, in *venerische*, *catarrhale*, en *psorische* oorzaken gezocht. Maar deze alle bestonden ook in den zevenjarigen oorlog, en in de andere, die denzelven vooraf zijn gegaan; dikwijls niet minder dan nu, en echter hoorde men nimmer van deze eigenaardige en thans zoo algemeen verspreide ziekte.

Deze ziekte wordt volgens haren aard, door stof-verplaatsing naar het oog (*Metastasis*) voortgebragt. Zij is minder het gevolg eener uitwendige plaatselijke prikkeling, dan wel eene uit het ligchaam naar het oog overgebragte ziekelijke afscheiding of ziekte-stof. Sommige hebben uit dien hoofde deze ontsteking met grond *Psorophthalmia*, *Blennorrhoea oculorum* genoemd. 'Er moeten derhalve, met de nieuwere wijze van oorlogen zekere vreemde oorzaken verbonden zijn, welke of onmiddellijk nadeelig op de oogen werken, of aanleiding geven, dat de door de bovengemelde algemeene oorzaken voortgebragte ziektestoffen zich op de oogen, als ziekelijke werktuigen (pathologische organen), afzetten. Ik geloof, dat deze oorzaken in de volgende stukken, die aan de latere oorlogen meer bijzonder eigenaardig zijn, gezocht moeten worden. Tot dezelve brengen wij het zoogenaamde *Bivouakeren*, *de wachtvuren*, *het kort affnijden der haren*, *den schielijken overgang van eenen stille levenswijze tot die van den Soldaat* (*). Het gedurende maanden, of nog zelfs lan-

(*) Als de oorzaken dezer, ook bij de Koninklijke Nederlandsche Armée, heerschende ziekte, zijn ingelijks vele der hier door den Staatsraad en Hoogleeraar HUFELAND, opgegeven oorzaken als zoodanig door het Geneeskundig Bestuur over de Land- en Zeemagt erkend, en deswegens ter wegneming van deze, zoo als in eene gedrukte aanschrijving gezegd wordt, besmettelijke ziekte, voorstellingen aan Z. Exc. den Heer Commissaris Generaal voor het Departement van Oorlog gedaan, op welke voordragt door Z. Exc. aan de kommanderende Officieren van alle Korpsen der Armée, bepalingen desaangaande zijn toegezonden, en wel onder anderen: dat de Haren niet te kort, vooral voor de eerstemaal, bij de nieuw aangekomen Manschappen zullen mogen worden afgesneden, en daartoe een tijdstip uittekiezen, waarop het luchtsgestel zacht is: dat bij Excercitien enz. op den grond, die zooveel mogelijk met gras begroeid zal zijn, worde toegezien; dat de Manschappen bij spoedigen overgang van eene warme luchtgesteldheid in eene koude, dadelijk van kapotten zullen worden voorzien; dat zij niet blootshoofd loopen, noch het hoofd onmatig met koud of onzuiver water wasschen enz.; terwijl te gelijk de striktste afzonde-

langeren tijd voortdurende liggen op eenen vochtigen grond onder den blooten hemel, terwijl men aan regen en wind blootgesteld blijft, moet noodzakelijk eene langdurige onderdrukking der uitwaseming en vergadering van zinkingstoffen ten gevolge hebben.

Door naauwkeurige berigten van Engelsche Officieren is het mij gebleken, dat de dauw, die in Egypte des nachts zeer sterk en koud nedervalt (†), de voornaamste oorzaak der aldaar heerschende oogontsteking werd, voor hun die door denzelven als doortrokken werden, terwijl zij, die gelegenheid vonden, zich voor denzelven te bewaren, ook van de oogontsteking verschoond bleven.

Het aanhoudende schitteren der wachtvuren gedurende den geheelen nacht en de bijtende rook, die van dezelve opklimt, kan niet dan de oogen hevig prikkelen en trekt de zinkingstoffen naar het oog. Het plotselijk afsnijden der haren, vooral bij menschen, die gewoon waren dezelve lang te dragen, werkt mede ter voortbrenging van koude op het hoofd en in den nek, het is, als of men zich van eene anders gewone bonte muts ontdoet; geschiedt dit bij koud of vochtig weder, zoo wordt de uitwaseming van het hoofd te meer belet, en terwijl de afscheidende werktuigen der oogen de naast bijliggende deelen (*Collatoria*) zijn, welke deze belette uitwaseming kunnen vervangen, zoo vergaderen zich hier, als in een punt, alle de op de andere plaatsen terug gehoudene stoffen, en dit geschiedt met te meer hevigheid, naarmate de uitwaseming langer en sterker onderdrukt bleef. Ik heb zeer dikwijls gezien, dat bij kinderen, welke men bij koud of vochtig weder de Haren al te kort had afgesneden, hardnekkige oogontstekingen, verkoudheid en zinkingen in het hoofd de gevolgen dezer onvoorzigtige behandeling waren. Alle de opgenoemde oorzaken werken nu zooveel te sterker, naarmate men aan dezelve minder gewoon is, en dit was wel het geval in den laatsten oorlog, en vooral bij het Pruissische leger; door de edelste geestdrift aangevuurd, gorden alles de wapenen om: Geleerden en Ambachtslieden, die tot hiertoe altijd in hunne vertrekken geleefd hadden, om-

dering der besmetten van de gezonden in de Kasernen en dergelijke afscheiding der met deze ziekte behebten van andere lijders in de Hospitalen wordt aanbevolen. (Circul. 22 Mei 1816, nº. 52. 2e Afdeeling 2e Bureau.)

(†) Op zeer vele plaatsen in het Werk van R. Desgenettes (*Histoire medicale de l'Armée D'orient Paris* 1802), wordt deze als de oorzaak der Oogontsteking erkend, zoo als onder anderen uit het volgende blijkt: Pag. 153. *l'Ophthalmie provient en grande partie de la fraicheur et de l'humidité de l'air pendant la nuit etc.*; vergelijk hiermede in hetzelfde Werk: *Notice sur l'ophthalmie regnante par le citoyen* Bruant *Med. ord. de l'Armée et Déscription et traitement de l'ophthalmie d'Egypte par le citoyen* Savaresi.

omhelsden plotfelijk deze nieuwe levenswijze. Dit is wel eene der voornaamfte redenen, dat het Pruisfifche leger vooral door deze ziekte geleden heeft. — Is deze ziekte eens aanwezig, zoo komt de *befmetting* (*), als eene nieuwe oorzaak daarbij; derzelver befmettelijke aard is reeds in Egypte waargenomen en ook in Pruisfen werden onderfcheidene Artfen en andere menfchen, die zich aan de genoemde oorzaken niet blootgefteld hadden, door dezelve aangetast, terwijl zij met dergelijke lijders veel verkeerden; — verfcheidene onzer meest verdienftelijke Militaire-Artfen lijden nog aan de op deze ziekte gevolgde blindheid. Al het opgenoemde kan ten bewijze verftrekken, dat deze ziekte door eene *Metastafis Catarrhalis* voortgebragt wordt, terwijl het overbekend is, dat eene hevige verkoudheid befmettelijk is, en daar de verkoudheid niet anders dan eene *Catarrhale ontfteking* van het flijmvlies van den neus is, zoo mag deze Oogontfteking wel eene Catarrhale ontfteking van het affcheidende vlies van het oog genoemd worden.

(*) In de boven aangehaalde aanfchrijving wordt de groote befmettelijkheid dezer ziekte, door het volgende voorfchrift insgelijks bevestigd: „ Zij, die door de Oogziekte worden aangetast, zullen zonder onderfcheid ten allerfpoedigfte naar de Hospitalen worden gezonden, wordende het bij dezen wel expresfelijk verboden, ook flechts een enkel man, bij wien zich deze ziekte ontdekt, hoe gering dezelve in den aanvang ook moge fchijnen, in de Kazerne te behouden, als hebbende de ondervinding geleerd, dat wanneer ook maar een enkel man met deze ziekte behebt, zich vooral des nachts met anderen in eene warme kamer bevindt, hierdoor aanleiding wordt gegeven, dat ook die anderen daardoor worden aangedaan."

(Het Vervolg hierna.)

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN,

AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

Akademische Redevoeringen. Redevoering van Adam Simons over den *Waren Dichter*, gehouden den xxv Maart MDCCCXVI. bij de plegtige aanvaarding van den Post van Hoogleeraar in de Nederduitfche Letterkunde en Welfprekendheid, aan 's Lands Hoogefchool te Utrecht. — *Utrecht* bij O. J. van Paddenburg *en* J. van Schoonhoven, Akademie-Drukkers 1816. (1817.) 8°. Bl. 54.

Deze fraaije Redevoering is een nieuw bewijs, dat de Hoogleeraar Simons, met even grooten luister *en* als Redenaar *en* als Dichter kan optreden. Niet flechts is de gekozenene ftof uit haren aard belangrijk, maar zij wordt nog meer verhoogd, door de grondige en fierlijke behan-

deling. En wie zoude ook den waren Dichter levendiger kunnen voorſtellen, dan hij, die als Dichter de ſchoonſte vruchten heeft voortgebragt? (Zie *Letterbode* bl. 228.)

De Inleiding is ontleend uit de naauwe verwantſchap, of trouwe verbindtenis, en de grootſte overeenſtemming, in het gebied der Fraaije Letteren en Kunſten, zoowel tusſchen den Redenaar, Dichter en Toonkunſtenaar, als den Schilder, Beeldhouwer en Bouwmeester, welke alle tot éénc Maatſchappij behooren, ſchoon ook tevens door metelooze grenzen van elkander afgeſcheiden. De onderſcheiding in *redenende* en *beeldende* kunſten is zeer natuurlijk bl. 2—4. Deze twee hoofdſoorten onderſcheiden zich ligtelijk, maar de meer ſoortelijk vermaagſchapte, als b. v. WELSPREKENDHEID en DICHTKUNDE, die wel kinderen ſchijnen te zijn van éénc moeder, hebben meer fijne en onmerkbare verſchillen. De Hoogleeraar meent echter bl. 5. die verſchillen, vooral, de hoogere aanſpraak der Dichtkunst, te kunnen bewijzen door hare eigene taal der hartstogten en verbeelding, door het overſtorten van haar gevoel, door het beurtelings ſtemmen tot vreugd en droefheid; door het geven van ſchoone vormen aan gedachten en gewaarwordingen, door hare zinnelijkheid, door het bezielen van alle voorwerpen, het levenlooze te doen leven en bewegen, zich te verheffen en eene nieuwe wereld te ſcheppen; hetwelk al een zoodanig vermogen is, waar in de Godheid werkt. Maar mag Recenſent hier niet vragen, hoe fraai ook dit alles door den Hoogleeraar is voorgeſteld, of Cicero, in zijne Boeken over de Welſprekendheid, niet alle die voortreffelijkheden, die veel vermogende werkingen en invloed, aan den volkomenen Redenaar mede toeſchrijft?

De Hoogleeraar ſtelt bl. 7. de Dichtkunst vroeger, maar, zoo het waar is, hetgene de oude wijzen ons leeren, heeft de Welſprekendheid, reeds de nog woest verſpreide menſchen overreed tot een gezellig leven en beſchaafdheid: dus misſchien van geen minder vroege dagteekening; ook van geene mindere voortreffelijkheid, die haar, even als de Dichtkunst, tot op den huidigen dag, hier meer, daar minder, in waarde houdt.

Bl. 10 en 11. merkt de Redenaar oordeelkundig op, dat van Aristoteles af, tot op onzen tijd toe, over de grenzen, over den aard, eigenſchappen en het wezen der Poëzij getwist is, en ſchrijft zulks aan de vele verſchillende ſoorten derzelve, als Liederen, Fabelen, Vertelſels, Brieven, Hekel, Puntdichten, Tooneelſpelen, Herdersdicht, Lierzang, Leerdicht, Heldendicht en Treurſpel toe. Dit al is juist; maar heeft de Welſprekendheid en Ondicht misſchien niet ook vele onderſoorten, Brieven, Fabels, Vertelſels, Romans, Reisbeſchrijvingen, Historieſchriften, Redevoeringen van verſchillenden aard, Kerkelij-

lijke, Staatkundige, ook Tooneelspelen enz.? Gelijk 'er dan eenige algemeene kenmerken moeten zijn, waarom de eerstgenoemde soorten tot één algemeen geslacht, namelijk HET GEDICHT, kunnen en moeten gebragt worden; alzoo moeten 'er ook eenige algemeene kenmerken zijn, waarom de verschillende soorten van het fraaije ONDICHT van de WELSPREKENDHEID, tot één algemeen geslacht kunnen en moeten gebragt worden. En het ware van belang, die algemeene kenmerken van het Gedicht, te bepalen, en van de algemeene kenmerken van het Ondicht, in dier voege te onderscheiden, dat de bijzondere eigenschappen der Poëzij van de bijzondere eigenschappen der Welsprekendheid, naauwkeurig werden afgebakend.

Fraai zijn de aanmerkingen van den Hoogleeraar over de verschillende Dichtsoorten, bl. 11.; maar hij verkiest voor het tegenwoordige den Dichter in het algemeen te beschouwen, zoo als hij vooreerst gevormd wordt door de Natuur, en daarna meer beschaafd door de Kunst. Dat dit zelfde ook omtrent de Welsprekendheid in Ondicht stand grijpt, meent Recensent, ook van Cicero geleerd te hebben. Bij deze gelegenheid wederlegt de Heer SIMONS het gevoelen van Helvetius en anderen, die zich de ziel van den mensch als een *tabula rasa* voorstellen, alle zielen, bij de geboorte, gelijk in vermogens achten, en het verschil alleen aan opvoeding en andere uiterlijke omstandigheden toekennen; bl. 12.

De Redenaar schrijft dus aan den waren Dichter eene fijner inrigting en vorming toe, van de Natuur alleen afkomstig, welker verschijnselen hij *gevoel*, *vernuft* en *verbeelding* noemt, en behandelt verders, zijn geheele Stuk, volgens deze drie eigenschappen, van den Dichter onafscheidbaar, en te gelijk alleen gaven der Natuur, die door de opvoeding enz., wel kunnen ontwikkeld, maar nooit verkregen worden; bl. 15. Dit alles is naauwkeurig behandeld, en voldoende tot het onderwerp: *den waren Dichter*; terwijl Recensent niet te onpas oordeelt, hierbij optemerken, dat *gevoel*, *vernuft* en *verbeelding* even zeer onafscheidelijke eigenschappen van het Welsprekende-Ondicht zijn. Inderdaad Dicht en Ondicht grenzen naauw aan elkanderen en verschillen tevens. Wanneer zullen eens beider overeenkomsten en verscheidenheden naauwkeurig bepaald en aangewezen worden?

Even keurig worden de onderscheidene eigenschappen van *gevoel*, *vernuft* en *verbeelding* ontvouwd, waar in het ons leed doet, den Redenaar niet te kunnen volgen. 't Geen bl. 20. te regt gezegd wordt, dat het schoone en verhevene op het gevoel des Dichters meer dan op de gewaarwording van anderen, een onwederstaanbaar vermogen heeft, is omtrent den Redenaar, Demosthenes, Cicero enz. niet minder waar. Ja deze schoone en wel-

 spre-

ſprekende Redevoering van den Heer SIMONS zelve, is hiervan het krachtigſte bewijs. Zonder geestdrift (*enthusiasmus*) beſtaat noch Redenaar noch Dichter, en, zonder geestdrift is deze fraaije Redevoering niet ontworpen.

Bl. 22. gaat de Hoogleeraar over tot de verklaring van het *vernuft*, vooral door de beſchrijving van de uitkomſten en werkingen; en bl. 27. behandelt hij het vermogen der *verbeelding*, even fraai voorgeſteld, maar (zoo als zijn doel dit vordert) alleen op den Dichter toegepast, maar volgens Recenſent niet minder op den Redenaar toepasſelijk. Zeer grondig wordt bl. 32. het misbruik van het gewoon gezegde: *De Natuur vormt den Dichter*, tegengegaan, en de beoefening der kunst aangeprezen: hetwelk Recenſent even zeer acht, tot den Redenaar mede te behooren. Het is echter zeker, dat de kunst, zonder de Natuur, zoo min iemand tot Dichter als tot Redenaar maakt: en, of de kunst niet ook wel ſomtijds hun beider vuur te veel verkoelt, is misſchien nog niet uitgemaakt. De oudſte Dichters, Homerus, Osſian enz. waren zeker meer aan de Natuur, dan aan de Kunst verſchuldigd.

Wij ontwaren, dat wij moeten eindigen. De ſchoonheid dezer Redevoering heeft ons reeds te verre weggevoerd.

C.

BEOORDEELINGEN VAN VADERLANDSCHE WERKEN IN BUITENLANDSCHE GELEERDE TIJDSCHRIFTEN.

Principes ſur les questions tranſitoires, conſidérées indépendamment de toute légiſlation poſitive &c. par J. D. MEYER membre de l'Inſtitut d'Amſterdam &c. Juge d'inſtruction au tribunal de premiere inſtance à Amſterdam. *Amſterdam*, chez Dufour, 1813 XVI et 228 p. gr. 8°.

„ Vooraf moet men wel in het oog houden, dat dit Werk gaat over de terugwerkende kracht der wetten in het algemeen, en dat ſlechts de onmiddellijke toepasſing der hier voorgeſtelde grondbeginſelen geſchiedt op de invoering van den C. Nap. Men kan derhalve dit Werk niet beſchouwen, als ware het ſlechts van een voorbijgaand belang: terwijl buitendien ook, de vragen, welke de invoering van den C. N. betreffen, thans in vele landen zelfs van dubbel praktijks-belang zijn; nopens de invoering, namelijk, en de wederafſchaffing van dat Wetboek. De Schrijver is geen Franschman, noch Duitſcher; maar behoort tot het land, alwaar dit Werk verſchenen is, en heeft in dezen laatſten tijd aldaar eenen post bekleed bij de Com-

Commisſie, welke benoemd was tot het ontwerpen eener Staatsregeling voor het Koningrijk der Nederlanden."

,, In de Voorrede vermeldt de Schrijver de aanleiding tot het ſchrijven van dit Werk. In Frankrijk had wel Chabot, door zijne grondig geſchrevene *Queſtions tranſitoires* veel dienst gedaan, maar dit Boek ging ſlechts over het oude Frankrijk, en is niet in eene ſijstematiſche orde. Van de Duitſche Regtsgeleerden had men een volkomen ſtelſelmatig Werk kunnen verwachten; daar bij ons die wetenſchap veelal ſlechts van de wijsgeerige zijde behandeld wordt. Bij Lasſaulx, Grolman, en anderen werden echter de zoogenoemde tranſitoire questien ſlechts in het voorbijgaan behandeld: maar de beroemde Weber had een opzettelijk Werk over de Terugwerking der Poſitive Wetten geſchreven. Doch hoeveel lof ook deze geleerde Schrijver in meer dan een opzigt verdient, kan men echter op zijne wijze van behandeling de dubbele aanmerking maken, dat zijne grondbeginſelen niet altijd genoegzaam toereikende zijn, en dat hij niet genoeg acht geſlagen heeft op de poſitive regtsbepalingen en de regterlijke deciſien over dit onderwerp, waarvan toch de aanneming of verwerping eener leerſtellige theorie alleen konde afhangen. Van hier ſcheen het niet overtollig, dit ſtuk op nieuw te bearbeiden. De Schrijver, aangeſteld als Lid der Diſtricts Regtbank te Amſterdam, de grootſte zelfs van het voormalige Franſche Rijk, had zich nu een ſijstema over dit onderwerp gevormd, zijne grondbeginſelen bij alle voorkomende gevallen toereikende, en derzelver aanwending overeenſtemmende met de meening der Praktijk bevonden De Hoogleeraar Tijdeman te Leyden (ook Korrespondent van de Koninkl. Maatſchappij van Wetenſchappen alhier,) had niet ſlechts zijne denkbeelden toegeſtemd, maar hem ook aangezet, om dezelve openlijk bekend te maken. —

De wijze, waarop dit werk ontſtaan is, moest bij ons reeds een gunſtig denkbeeld van hetzelve verwekken; want in onze dagen, waar de rampzalige ſcheiding van theorie en praktijk des regts het opkomen van alle ware regtsgeleerdheid dreigt te onderdrukken; daar trotſche aanmatiging zonder ervaring aan de eene zijde, en onverſchilligheid voor wetenſchappelijke kennis en verzinken in doode formaliteiten aan de andere zijde, tegen elkander overſtaan, — in onze dagen is het waarlijk een heugelijk verſchijnſel, wanneer een in de praktijk ervaren man zijn vak wetenſchappelijk behandelt, en zijne denkbeelden en bevindingen mededeelt. Ons is ook in dit werk eene gelukkige vereeniging voorgekomen van datgene, hetwelk in het algemeen de Franſche Juristen boven de Duitſchen plegen vooruit te hebben, heldere praktiſche geest, namelijk en gemakkelijke voordragt tevens gepaard met echt wetenſchappelijke behandeling."

,, De

„ De Schrijver draagt acht regelen voor, naar welke alle *transitoire questien* te beslissen zijn; voor zooverre niet eenige bijzondere stellige bepaling der wet het verhindere." [De Regtsgeleerden van beroep onder onze Lezers mogen deze acht regelen in het Werk zelve nazien, alwaar zij toch ook derzelver ontwikkeling en aanwending zullen moeten zoeken.] „ Bij het onderwerp hetwelk de Schrijver behandelt, komt alles aan op eene juiste en overeenstemmende ontwikkeling en aanwending van het algemeene grondbeginsel;" eene wet heeft geene terugwerkende kracht; welk beginsel zoowel bij de Romeinsche, als bij de Fransche wetgeving, buiten eenige kleinigheden of bijzonderheden, in volle kracht wordt gelaten. Terwijl nu de Schrijver dit grondbeginsel ontleedt, poogt hij zijne gestelde regelen eerst in het algemeen te staven. Wij achten, dat hij hierin geslaagd is; doch kunnen den zamenhang zijner redenering, welke niet wel voor een uittreksel vatbaar is, hier niet opgegeven. — Daarna onderneemt de Schrijver eene zeer leerzame vergelijking van zijne gestelde grondbeginselen met het Romeinsche en Fransche regt, waarmede dezelve overeenkomstig bevonden worden; gelijk hij dezelve vervolgens mede vergelijkt met de praktijk (*Jurisprudence*) aan wier veelvuldig onderscheidene gevallen hij vooral het algemeen toereikende zijner regelen tracht te toonen. Wij moeten de geheele wijze van behandeling ten hoogste roemen; doch hadden alleen gewenscht, dat de Schrijver, zonder juist de oneindige snipperingen en onderdeelen der Duitsche Regtsgeleerde Schrijvers natevolgen, echter gelijke deze, door doelmatige verdeeling in Hoofdstukken en Paragrafen, het gebruik van zijn Werk ook voor diegenen, die hetzelve nog niet geheel doorgestudeerd hebben, wat gemakkelijker gemaakt had."

(*Gött. Anzeig.* Januarij 1817 N°. 12.)

TOONEEL- EN ANDERE KUNSTMATIGE BERIGTEN.

Het Engelsch Nationaal Tooneel.

Op den 28 Junij 1816 werd het *Drurylane-* en op den 15 Julij het *Coventgarden Theater* voor dat Saizoen, nadat op het eerste 218, op het laatste 234 avonden gespeeld was, gesloten. Van de in het laatste jaar opgevoerde stukken, bevat de *Theatrical Inquisitor* de volgende lijst:

Dru-

	Drurylane.	Coventgarden.
Treurſpelen	59	83
Blijſpelen	130	79
Opera's	21	46
Kluchtſpelen	138	109
Tooneelſpelen (*plays*)	9	17
Melodrama's	50	86
Drama's	15	20
Tusſchenſpelen	22	21
Pantomimes	35	41
Balletten	15	5
Koordedanſen	—	29

De verſchijning eener Koordedanſeres op het Nationale Tooneel van *Coventgarden* maakte eene groote opſchudding, en hoewel, zoo dikwijls Mej. SACCHI zich vertoonde, de Schouwburg zeer vol was, verklaarden zich alle openlijke Bladen daar ſterk tegen, als iets onwelvoegelijks, en ſlechts voor kleine Tooneelen en Kermisſen geſchikt. De *Theatrical Inquiſitor* brengt daartegen eene plaats uit de Jaarboeken van het *Coventgarden-Theater* bij, waar op 18 November 1751 reeds gezegd wordt: *the entertainements of the evening concluded with the ſurpriſing phaenomenon of rape-dancing.*

HANDEL EN ZEEVAART, LANDBOUW, HUISHOUDKUNDE, BEVOLKING EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

Fijn Garen.

Voor eenigen tijd werd aan de Ierſche Lijnwaad-Maatſchappij eene Streng Garen vertoond, die een Meisje van vijftien jaren, WOOD genaamd, geſponnen had. Dezelve weegt ſlechts 10 Grein, 700 Strengen zouden 'er dus in één Pond gaan; en de draad zou 2,521,440 Ellen of omtrent 1432 Mijlen lang zijn. Aan 17 Pond en 13 Lood van diergelijk fijn Garen zou men dus genoeg hebben, om den geheelen Aardbol te omſpannen.

De Bruggen te Londen.

Daar men tegenwoordig te Londen drie groote Bruggen over den Teems bouwt, waarvan twee ijzeren en een

eene steenen, deed men om eene waarschijnlijke berekening der inkomsten van zulk eene Brug te kunnen maken, een' overslag der over de drie tot hier alleen te Londen bestaande Bruggen dagelijks gaande Voetgangers en Rijtuigen. Niets geeft een beter denkbeeld van de uitgestrektheid dezer stad, dan deze opgave. De waarnemingen daarop zijn in verschillende saizoenen gedaan en de getalen zijn de gemiddelde uit een groote reeks van waarnemingen genomen. Dagelijks gaan dus over:

	London.	Blackfriars.	West-Minster.
Voetgangers	74,620.	48,500.	37,820.
Vrachtwagens	605.	487.	173.
Karren	2782.	1748.	963.
Koetsen	1254.	1077.	1171.
Chaisen met één Paard	864.	764.	569.
Rijpaarden	577.	1141.	615.

GESCHIED- EN LETTERKUNDIGE ANECDOTES.

De Abt Nollet.

De Abt Nollet droeg eens in de Fransche Akademie eene langwijlige Verhandeling voor, waarin hij over den prijs van verschillende waren sprak. „ Hij kent de waarde van alle dingen," zeide een ander Lid der Akademie, de Wiskundige Fontaine, „ behalve die van den Tijd."

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

Egypte. Men heeft te Kairo eene zeldzaamheid ten aanzien van het Weder ondervonden, welks gelijke geen der oudste Egyptenaren heugt, namelijk eenen vierdaagschen Stortregen, waardoor vele Dorpen, waar de wanden der woningen van ongebakken klei zijn, geheel vernield zijn geworden. Zelfs te Kairo waren verscheiden woningen verwoest. Intusschen waren de wateren van den Nijl door dezen Stortregen buitengewoon hoog gezwollen, waarvan na het vallen dier wateren, eene buitengewoone vruchtbaarheid het gevolg was geweest.

WEER-

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 April	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
23	30. 2½	46	O.	's morgens betrokken;
	30. 2¾	52	—	verder omtrent helder.
	30. 2¼	40	O. N. O.	
24	30. 2	43½	N. W.	zeer windrig; bewolkt;
	30. 1¾	49	N. t. W.	meest betrokken; tegen den
	30. 1½	41½	N. N. W.	avond een weinig regen.
25	30. 0¼	42	N. t. W.	harde wind; meest betrokken: een
	30. 0¾	46½	N.	weinig buijig met iets hagel en sneeuw;
	30. 0¼	36	N. N. W.	's nachts meerder sneeuw- en (†)
26	29. 9¾	43	N.	voormidd. bewolkt;
	29. 9¼	46½	N. t. W.	verder betrokken;
	29. 8	38	N. N. W.	namidd. en 's avonds regen.
27	29. 9¼	40	N. O.	's morgens 's avonds helder;
	30. 0¾	49	—	voor 't overige bewolkt.
	30. 1½	37	N. N. O.	
28	30. 1½	42½	N. W.	voormidd. en 's avonds betrokken;
	30. 1½	50	W. N. W.	namidd. bewolkt.
	30. 1	42½	W.	
29	29. 9¾	47	Z. W.	
	29. 9½	51	W.	betrokken.
	29. 8½	45½	—	

(†) hagelbuijen met hevige windvlagen.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLIJSTEN.

PARYS. Men vindt in de *Gazette de Santé* eene zeer merkwaardige opgave van de sterfte te Londen gedurende het jaar 1816. (Men moet echter opmerken, dat de twee wijken van Marylebone en van St. Pancras, beide zeer volkrijk, hieronder niet zijn begrepen.)

Onder de 20,316 dooden, welke men in die opgave vindt, komen 'er slechts drie voor van 100 jaren en twee boven dien ouderdom.

Men vindt, onder de verschillende soorten van dooden, slechts 50 zelfsmoorden. Maar de tering heeft 4272 personen in het graf gesleept, dat is te zeggen, meer dan een vijfde gedeelte van het gansche aantal dooden: 230 krankzinnigen verschijnen op deze sterflijst; en de aamborstigheid, welke eene der groote oorzaken des doods is in dien dikken en vochtigen dampkring, heeft, verleden jaar aldaar 1003 slagtoffers geteld.

Men is verwonderd, in het Vaderland van de Koepokken, nog 653 personen, in den loop van een jaar, door de

de Kindetziekte te zien weggerukt. Maar wij merken met genoegen op, dat men, in de optelling der overledenen ten gevolge van toevallen, 'er slechts 13 vindt, welke gestorven zijn door onmatigheid in het gebruik van sterke drank, en een enkel persoon, die vechtenderhand gedood is. Indien iemand onzer Landgenooten zich bezig houdt van het maken van eene vergelijking tusschen dezen staat van sterfte en dien van Parijs zijn wij overtuigd, dat hij in deze twee rubrieken eenig onderscheid in de uitkomst zal bespeuren.

BEKENDMAKINGEN.

Extra Goedkoop

*** L. VAN ES te Amsterdam, door aankoop eigenaar geworden zijnde van het alom beroemde Werk van E. BUIJS, NIEUW EN VOLKOMEN KONST-WOORDENBOEK, bevattende eene Verklaring van alle de Woorden, ontleend van de *Hebreeuwsche*, *Grieksche*, *Latijnsche*, *Spaansche*, *Fransche*, *Engelsche*, *Hoogduitsche*, *Nederduitsche* en andere Talen, die men gebruikt om *Konstwetenschap*, *Gewoonte*, *Ziekte*, *Geneesmiddel*, *Plant*, *Bloem*, *Vrucht*, *Werktuig*, *Gereedschap* enz. uittedrukken. Dit voor alle Geleerden en studeerenden onontbeerlijk Werk in 2 Deelen, groot 4°., 1096 bladzijden, wordt aan eerstkomenden voor eenen korten tijd voor *f* 6 - 10 : in plaats van *f* 14 : - afgeleverd, bij bovengemelde en alom.

*** De Boekverkooper A. LOOSJES Pz. te *Haarlem*, geeft uit en heeft aan zijne Correspondenten verzonden:

E. H. GREVE, Verklaring der Verhevelingen of korte Meteorologie, voornamelijk betrekkelijk tot deze Gewesten. II. Stukken compleet, gr. 8°. à *f* 4 - 8 :

DRUKFEIL.

In de Recensie, in het vorig N°. geplaatst, van *Les habitans de la lune*, staat overal DOUNY, lees: DONNY.

TE HAARLEM, BIJ A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 19. *Vrijdag den 9den Mei.*

BERIGTEN.

Berlyn. Op den 1sten Januarij dezes jaars overleed hier de Heer Martin Heinrich Klaproth, Pruisfisch Oppergeneesk-. en Gezondheidsraad, Ridder van den Rooden Adelaar Derde Klasfe, Lid van de beide Akademiën der Wetenschappen en Kunsten alhier, van het Instituut te Parijs en van verscheiden Akademiën en Geleerde Maatschappijen, zoo binnen als buiten Duitschland, Koninkl. Hoogleeraar enz. Hij werd den 1sten December 1743 te Wernigerode geboren, wijdde zich, nadat hij een zeer onvolkomen onderwijs in zijne jeugd genoten had, aan de Artsenijmengkunde toe, en bragt het door eigen ontwikkeling, vlijt en onderzoeklust zooverre, dat hem Duitschland en Europa, te regt trotsch op zijne verdiensten, onder de voortreffelijkste en gelukkigste Scheikundigen telt, ja hem algemeen den naam van den Duitschen Fourcroy toekent. Onvermoeid in zijne onderzoekingen, en dan alleen te vreden, wanneer zijne proefnemingen den laatsten toets doorgestaan hadden, heeft hij de Scheikunde met ontdekkingen en schatten verrijkt, die zijnen naam ten allen tijde zullen in gedachtenis houden. Het Fransche Instituut nam hem dankbaar onder

het klein getal Vreemdelingen tot Lid op, welke het bij zijne eigene geleerden mogt voegen. Italie, Oostenrijk, Zweden, en Rusland erkenden zijne waardij. Van zoovele ontdekkingen, aan hem verschuldigd, noemen wij de *Circonaarde*, het *Tellurium*, *Titanium*, *Uranium* en zijne ontledingen der Luchtsteenen; van zijne Schriften, zijne *Bijdragen* tot de Scheikundige kennis der Mineralen, zijn Scheikundig *Woordenboek* en zijne zaakrijke Verhandelingen in de Verzamelingen van de Koninklijke Akademie der Wetenschappen. Met den naam van een' waarlijk braaf regtschapen man van een' ouderwetschen Duitscher, zonder eigenwaan of valschheid, laat hij een' hem waardigen zoon na, den Taal- en Geschied - Onderzoeker en Keizerl-. Russischen Hofraad HEINRICH JULIUS VON KLAPROTH.

ENGELAND. Op den 31 Mei ll. werd de Jaarlijksche Bijeenkomst van de Nationale School - Inrigting voor arme Kinderen, in de Centraal - School te Baldwin Garden gehouden. Uit het voorgelezen Verslag bleek, dat het Fonds in het laatste jaar 2000 Pd. Sterl. toegenomen was; de Centraal - School maakt sterke vorderingen en nadert den staat der volkomenheid dagelijks meer; 85 Leermeesters en 72 Leermeesteressen zijn, gedurende het afgeloopen jaar, gevormd geworden voor de Scholen binnens lands; meer dan 217 Scholen zijn van Leermeesters voor korteren of langeren tijd voorzien; buitendien zijn nog 192 Scholen, waarop ruim 17,000 Kinderen onderwezen worden, in de Centrale Inrigting ingelijfd. Tot het bouwen van Schoolhuizen heeft men verscheiden zeer aanzienlijke sommen uitgedeeld, zoodat in den loop van 1816 meer dan 50 Schoolhuizen gebouwd en in orde gebragt zijn. Over het geheel bedraagt het getal der tot deze Inrigting behoorende Scholen 726 en het aantal der daarin onderwezen wordende Kinderen 117,000; daaronder zijn nog de Iersche, die in Engelsch Amerika, aan de Kaap de Goede Hoop en de eerst onlangs te Bombay opgerigte niet berekend.

——————— De Heer JOHNSON, een geestelijke op IJsland, die vijf Dollars jaarlijksch inkomen heeft en zijn' akker zelf bebouwt, heeft het *Paradijs Verloren* van MILTON in IJslandsche Verzen overgezet.

HAAR-

HAARLEM. Aan het onderſtaand Berigt met den geleidenden Brief verleenen wij eene plaats, daar wij, ſchoon het iets reeds in den zomer van 1815 voorgevallen betreft, ons niet kunnen herinneren daarvan in de Nederlandſche Tijdſchriften eenige melding te hebben zien maken, en alles, wat GELLERT betreft, ook iederen regtſchapen Nederlander belang inboezemt.

Mijn Heer en Vriend!

In een Tijdſchrift, genaamd: *Archiv fur die Theologie und ihre neueſte Litteratur* van BENGEL vond ik dezer dagen het volgend berigt, 't welk ik niet ongeſchikt oordeelde, om, zulks verkiezende, in uwen *Konst- en Letterbode* geplaatst te worden. Te meer, wijl ik heden in de Haarlemſche Courant las, dat men de nagedachtenis onzer beroemde mannen als HUYGENS, H. DE GROOT enz. wilde heiligen en vieren. Deze wijze van viering kwam mij zoo gepast en opwekkelijk voor, welke men der nagedachtenis van den alom bekenden GELLERT had bewezen, dat ik dezelve vertaald hierbij voege. Terwijl ik niet wetende, of UEd. goedvindt 'er gebruik van te maken of niet, in allen geval mij met de meeste hoogachting teeken

Uwen toegenegen Lezer

B. RUSBURG.

,, In het Koningrijk Sakſen is den 4den Julij 1815 de Eeuwsgeboortedags-Viering gehouden van den onſterfelijken GELLERT, uit hoofde van zijne bevordering van echt Christelijke Godsdienſtigheid en Zedelijkheid, inzonderheid door zijne Zedekundige Lesſen en zijne Geestelijke Gezangen, zoowel in *Haynichen*, een ſtadje van het Ertsgebergte, waar hij geboren werd, als ook te Leipzig, waar hij geſtorven is. Dezelve is gevierd op eene navolgenswaardige wijze. Nadat dit Feest voor Haynichen van de Stadsregering aldaar, benevens het oogmerk, om een geſticht voor de Plaatſelijke Armen op dezen dag opterigten, was aangekondigd, hield de Ouddiaken in het nabij gelegen ſtadje Mitweijda, de Heer FACILIDES, op den Zondag te voren, door eene gemoedelijke, naar ſtof en vorm

voortreffelijke „ Leerrede ter gedachtenis van den vereeuwigden GELLERT " (die in druk is verschenen) ter voorbereiding daartoe. In Haynichen zelve werd op den 4 Julij reeds des morgens om vier ure op de markt van het aanwezig koor van Zangers het Morgenlied van GELLERT: „ Mijn eerst gevoel zij dankbaarheid! " aangeheven; Des namiddags ten twee ure (op den tijd, toen GELLERT was geboren) begon de plegtige trein in de Kerk, gevormd van de Schoolkinderen, een gedeelte der Burgerij en de verschillende Kollegien der stad. Een lied op dit Feest vervaardigd gezongen zijnde, herinnerde de Predikant LEUCHTE in eene Redevoering aan de verdiensten van GELLERT en de belangrijkheid des dags: waarop het *Haydnsche* Oratorium: de Schepping, werd uitgevoerd, en eindelijk het Gezang der drie laatste verzen, van GELLERTS Lied: „ Na eene proef van weinig dagen" de Kerkelijke plegtigheid besloot. De trein ging vervolgens uit de Kerk naar GELLERTS Lindeboom, die van de beiden nog staat, welke zijn vader in het jaar zijner geboorte in den tuin der Pastorij had laten planten, op dat dezelve (zie den 29sten zijner Brieven) met hem zoude opgroeijen. Onder dezen boom was GELLERTS Borstbeeld geplaatst; de volwassene deelnemers vormden een kring om hetzelve, en de jeugdige bekransten het. Verscheiden huizen der stad waren des avonds met zinrijke Opschriften verlicht, en des nachts ten twaalf ure eindigde de gansche eenvoudig schoone plegtigheid, met het op de markt gezongen Avondlied: „ Heer, die gij mij het leven enz." Eene uitvoerige beschrijving dezer plegtigheid is uitgekomen onder den titel: „ Berigt nopens de in Haynichen gehouden Gedachtenisviering des dags, op welken voor honderd jaren GELLERT werd geboren. Tot het in de aankondiging dezes feest opgegeven oogmerk door A. T. LEUCHTE, Predikant. Freiberg 1815 20 bl. 8°. —" In Leipzig werd tot de Kerkelijke viering de Joanneskerk gekozen, waarin een door GELLERTS vrienden en hoogachters hem toegewijd Gedenkteeken staat, en in derzelver nabijheid op het Kerkhof is zijne begraafplaats. Beiden waren met bloemen en festoenen versierd, en boven zijn graf was een gepast Opschrift geplaatst. De plegtigheid in de Kerk begon des namiddags om twee ure met de van den Zang- en Muzijkdirecteur SCHICHT gecom-

componeerde Motette: „ Jezus mijn toeverlaat, " daarop onderfteund door Inftrumenten, volgde het koor uit de Jaargetijden van HAYDN: „ Eens breekt de groote morgen aan." De Pastoor bij deze Kerk: M. HUND, fchetfte vervolgens in eene korte Redevoering GELLERTS verdienften. Eene Motette van HAYDN naar GELLERTS Lied: „ Heer, die gij mij het leven " en het insgelijks van GELLERT vervaardigd Gezang: „ Mijne levenstijd vervliegt " befloten dit Feest. — De bij deze gelegenheid in Haynichen zoowel als te Leipzig verzamelde bijdragen tot het gemelde *Geflicht voor de Armen* in Haynichen moeten zeer aanmerkelijk geweest zijn."

IETS OVER DE LETTERKUNDIGE NALATENSCHAP

VAN WIJLEN

J. C. STRUCHTMEIJER,

In leven Hoogleeraar in de oude Letterkunde en Gefchiedkunde te Harderwijk; *en*

P. L. STRUCHTMEIJER,

In leven Rector der Latijnfche Scholen te Groningen.

De weinige uitmuntende Geleerden, op welke de verfchillende Landen en Volkeren, in en onder welke zij geboren werden en leefden, roem dragen, hebben hunne voortreffelijke geleerdheid en aldus hunnen roem te danken aan de Letterkundige vlijt en hulp van dezulke, die, met minder fchitterende verdienften in den tweeden of derden rang ftaan bleven en in eene volgende Eeuw flechts volledigheidshalve in de Letterkundige Gefchiedenis vermeld worden; maar welke in hunnen tijd en hunnen kring onvermoeid bezig waren, om kundigheden te verzamelen en door onmiddellijk onderwijs meer dan door fchriften te verfpreiden. Sommigen zelfs van dezulke hadden op de eerfte rangen in het Gemeenebest der Letteren mogen aanfpraak maken, indien zij zich daartoe de vereischte moeite hadden willen geven; en wie weet, hoevelen flechts door omftandigheden buiten hunne magt, van het uitgeven in openlij-

lijken druk van de vruchten hunner nasporingen en opmerkingen, verstoken zijn gebleven. De naamlijsten der nog levende bejaarde, en der overledene Hoogleeraren onzer Hoogescholen, Rectoren enz. welke wij nog in derzelver waarde als Geleerden en Onderwijzers gekend hebben, nagaande, zullen wij eene menigte voorbeelden ter opheldering en aanwending der dubbele hier gemaakte aanmerking aantreffen. Bijzonder wilde ik thans deze aanmerkingen toepasselijk maken, op de beide verdienstelijke Geleerden, in het opschrift vermeld; en wel bepaaldelijk, de eerste op den eerstgenoemden, de andere op den tweeden.

Immers STRUCHTMEIJER de zoon, die lange jaren met uitstekende verdienste en lof de Latijnsche Scholen te Groningen bestierd, en eene menigte van bekwame leerlingen aan de aldaar bloeijende Hoogeschool geleverd heeft, werd, hoezeer hij ook weinig of niets in het licht gaf, door ieder, die hem kende, voor een' der grondigste Geleerden in ons Vaderland en onzen tijd in het vak der oude Letterkunde gehouden. Het blijk van zijne diepe kennis en fijnen smaak, hetwelk hij gegeven heeft in de uitgewerkte beoordeeling van een gedeelte der Vertaling van de levens der beroemde Grieken en Romeinen van *Plutarchus* door de Hoogleeraren *Wassenbergh* en *Bosscha*, geplaatst in de Bijdragen van *Feith* en *Kantelaar*, deed ieder letterminnaar verlangen meer van hem te zien in het licht verschijnen, en moet nu, daar zijn dood dit verlangen onbevredigd heeft gelaten, het verlangen opwekken, dat zijn schat van letterkundige aanmerkingen en aanteekeningen, de vrucht van een geheel en lang leven in vlijtige studie doorgebragt, niet alleen niet moge verloren gaan, maar tot openlijk nut moge kunnen aangewend worden.

J. C. STRUCHTMEIJER de vader, die omstreeks het midden der voorgaande Eeuw langen tijd de geheele oude Letterkunde en den geheelen omvang der Geschiedenis aan de Hoogeschool te Harderwijk heeft onderwezen, geniet, naar het ons voorkomt, niet die algemeene en hooge achting als wijlen zijn zoon, *Petrus Lucretius*. Evenwel is dit waarschijnlijk grootendeels te wijten aan den grooter afstand van tijd, de mindere uitgebreidheid van den kring der Harderwijksche Akademie, en welligt ook aan den toevalligen smaak in de behandeling der wetenschap, welke hij zich tot lieveling-

lingſtudie gekozen had. Het is bekend, dat hij zich een eigen ſtelſel gevormd had, om de oude Fabelleer in verband en overeenſtemming met haar zelve en met de gewijde Geſchiedenis te brengen. Deze poging, van een' Nederlandsch en Harderwijksch Geleerde maakte weinig opgang; te minder omdat men toen het noodige of het nut derzelve en de mogelijkheid van goeden uitſlag nog niet inzag. In de laatſte jaren hebben *Dupuys*, *Volney*, *Creutzer*, *Hug* en anderen op verſchillende wijzen hetzelfde beproefd en de algemeene aandacht getrokken, welke onze Struchtmeijer welligt niet minder verdiende. Een geheel ander werk van hem, *de Geſchiedenis der Joden*, in het Nederduitsch beſchreven, is eerst weinige jaren geleden, door zijnen zoon, den Groningſchen Rector, in het licht gegeven, en door onze Boekbeoordeelaren en ons Publiek met goedkeuring en lof ontvangen. Zijne Griekſche *Rudimenta* wordt nog algemeen bij het onderwijs dier taal op onze Scholen gebruikt.

De Verzameling van Letterkundige Handſchriften, door deze beide geleerde mannen, en laatſtelijk door den Groningſchen Struchtmeijer nagelaten, beſtaat volgens de naauwkeurige lijst daarvan opgemaakt, in 8 Nummers in folio, 184 in quarto, 18 in octavo gebonden, en 26 ongebonden; vele van welke Nummers wederom uit verſcheidene Deelen of Banden beſtaan; b. v. de 8 Nummers in folio behelzen 15 Boekdeelen; N°. 6. in quarto bevat J. C. Struchtmeijers Akademiſche Dictata over de oude en nieuwe Aardrijkskunde, 15 Deelen; N°. 7. zijne Voorlezingen over het Compendium der algemeene Geſchiedenis van *H. Turſellinus* 7 Deelen; N°. 18. deszelfs Letterkundige excerpta 13 Deelen enz. Men moet 's mans onvermoeide vlijt en werkzaamheid bewonderen, wanneer men hier, buiten vele opſtellen over de oude Klaſſieke Schrijvers en andere vakken van Letterkunde, alleen over de Geſchiedenis, zoo ſtaat- als letterkundige van onderſcheiden tijden en volken, tusſchen de 60 en 70 M. S. Boekdeelen in quarto telt, en genoegzaam alle de Boeken van het Nieuwe Testament in onderſcheidene Voorlezingen in 11 M. S. Deelen in quarto door hem behandeld ziet.

Niet minder aanhoudende werkzaamheid en ſtudie, en zelfs nog uitgebreider ſmaak, vertoont zich in de

Aanteekeningen en Geschriften van wijlen P. L. Struchtmeijer; waaronder, buiten eene menigte *Adversaria* en andere, zich verscheidene bevinden over de Letterkundige Regtsgeleerdheid, toebereidselen tot eene uitgave van *Heliodorus*, van *Censorinus*, Aanteekeningen over de Lusiade van *Camoens* enz.

De Handschriften dezer Verzameling zijn echter niet alleen van de beide Struchtmeijers zelve. De kleinste helft zal bestaan in geschreven letterkundige en andere Dictata van andere, doch van de beroemdste Hoogleeraren dezes Lands, b. v. *Grævius*, *Gronovius*, *P. Burmannus*, *Perizonius*, *Hemsterhuis*, *Wesseling*, *Offerhaus*, *Ruardi* enz. Alles is leesbaar geschreven; vooral was de hand van J. C. Struchtmeijer zeer duidelijk en die van zijn' zoon zelfs fraai en net.

Door het ongelukkig afsterven van hem, aan wien deze belangrijke Verzameling door P. L. Struchtmeijer als een kostbaar legaat was nagelaten, is dezelve gekomen aan eene Weduwe, welke wel genegen zoude zijn, om de geheele Verzameling bijeen voor een' billijken prijs af te staan, ten einde dezelve aldus beter aan hare waardige bestemming beantwoorde. Wij noodigen alle Letterminnaars, bijzonder de Opzieners der Openbare Boekerijen onzer Vaderlandsche Hooge- en Illustrescholen uit, om zich deze gelegenheid ten nutte te maken, ten einde de uitbreiding der letterkundige wetenschap tevens en den roem onzes Vaderlands te bevorderen. De Brieven over dit onderwerp kunnen (mits *franco*) geadresseerd worden aan den Uitgever van dit Weekblad; bij wien ook, indien iemand dit nog nader mogt verlangen, de Lijst der Handschriften te zien is.

Over de oorzaken der in de laatste Oorlogen voorgekomene OOGONTSTEKING (*OPHTHALMIA BELLICA*),

Door den Hoogleeraar HUFELAND.

(*Vervolg en Slot van Bladz. 279.*)

Met regt zoekt de Hoogleeraar Hufeland nu nog de aandacht der Genees- en Heelmeesters op den aard dezer

zoo gevaarlijke Oogontsteking te bepalen. Het oorlogen heeft wel opgehouden, maar de door hetzelve voortgebragte plagen duren nog voort; ook in ons Land heeft deze geweldige Oogziekte reeds menig een voor altijd van een der heerlijkste vermogens beroofd, en hare verderfelijke uitwerksels houden nog niet op; in het tegendeel, zij schijnt zich zelfs verder en onder den Burgerstand te verspreiden, wanneer zij van de ijsselijkste gevolgen is; ongekend sluipt zij in de huisgezinnen, en terwijl men, nog onbezorgd, haar al veeltijds door huismiddelen zoekt te overwinnen, heeft zij hare wisse prooi reeds voor altijd verslonden. En al wordt 'er ook dadelijk Genees- of Heelkundige hulp ingeroepen, zoo is de uitkomst veeltijds nog twijfelachtig, want de Burgerlijke Heel- of Geneesmeester (*), tot nog toe meestal onbekend met den waren aard dezer Oogontsteking, miskent den vijand en ziet zich vaak in zijne verwachting bedrogen, terwijl de ongelukkige lijder het slagtoffer dezer misvatting blijft.

De ondervinding bevestigt volkomen het gevoelen van den beroemden Hufeland, dat deze Oogziekte van eenen Catarrhalen ontstekingachtigen aard is, zoo als onmiddellijk nader zal blijken. Hare voortgangen worden onder anderen dus nog bevorderd, door het sedert geruimen tijd aanhoudende vochtige weder, hetwelk alle deze ziekten onderhoudt en begunstigt. Deze ziekte wordt in ons Land daarenboven zorgelijk, door andere in het ligchaam met haar voorkomende ziekelijke gesteldheden, waaronder de hier zoo algemeene *Scrofuleuse* geene der minste is, daar het een' ieder bij eenige ondervinding bekend zal zijn, welke eene rol deze gesteldheid in de meeste ziekten speelt, en hoe moeijelijk de met haar verwikkelde omstandigheden ter genezing gebragt worden. Deze complicatie heeft echter meer op de behandeling in het vervolg, dan wel bij den aanvang der ziekte invloed. In hare verschijnsels heeft zij echter veel van de door sommigen beschrevene *Scrofuleuse* Oogontsteking. De ontsteking schijnt hare gemeene en voorname zitplaats in het bindvlies der oogen te hebben, en gaat in den beginne alleen met jeukte of ligte steking der oogen

(*) Mogten dergelijke en andere gevallen aanleiding geven; dat de afscheiding, waarin tot hiertoe de meeste Burgerlijke Genees- en Heelmeesters van de Militaire leven weggenomen en door vriendschappelijken wederkeerigen omgang vervangen werd; waartoe deze trotsche afzondering bij Kunstgenooten, wier kunst geene scheiding erkent? In Frankrijk en Duitschland heeft men dezen misslag erkend, in het eerste land is dezelve grootendeels weggenomen, in het laatste worden alle middelen daartoe aangewend (Zie Dr. C. H. E. Bischoff *über das heilwesen der Deutsche Heere* en andere) om denzelven, waar hij nog bestaat, te doen vervallen. Moeten wij ook hier even als in vele andere zaken achterlijk blijven en onzen naburen ten spot of tot medelijden verstrekken?

oogen gepaard; wanneer ook de oogen een weinig rood zijn, hetwelk eerst bij vervolg sterker wordt. Bij het begin minder of niet zeer gevoelig voor het licht, wordt deze gevoeligheid al spoedig zeer vermeerderd, en bereikt soms den hoogsten trap, terwijl een scherpe overvloedige zilte tranenvloed, die meestal spoedig door dergelijk eene sterke afscheiding van etter of etterachtige stoffen gevolgd wordt, de smarten vermeerdert en tot de uitwendige bekleedselen der wangen aandoet; en geenen ongehinderden afvloed hebbende, de ongeneeslijkste veranderingen van het Hoornvlies en de omliggende deelen voortbrengt. Het zamengaande ontstekingachtige en Catarrhale karakter verdient hier eene bijzondere oplettendheid, zoowel wat de algemeene als plaatselijke behandeling betreft. Is het bij Catarrhale-ziekten of ongesteldheden, die in den beginne meest altijd ontstekingachtig zijn, doorgaans genoegzaam, onder eene verzachtende behandeling, het oogenblik te verbeiden, wanneer de ontstekingachtige toestand zich als het ware van zelfs verliest; — dit moet en mag hier niet aldus afgewacht worden. Bloedontlastende middelen, wanneer men vroegtijdig genoeg geroepen wordt, blijven de voornaamste en van welke 'er dadelijk gebruik gemaakt moet worden. Indien algemeene volbloedigheid eene aderlating vordert, zoo laat men dezelve ten spoedigste verrigten, terwijl men, zoo dezelve niet noodig is, door bloedzuigers (zoo die voorhanden zijn) of anders door Scarificatien aan het oog zelf, zooveel doenlijk en als 'er noodig is, bloed onttrekt; waarna men een gepast gebruik van de overige afleidende middelen tracht te maken. Als het bindvlies onder de gedaante van eene groote bloedroode blaar tusschen de oogleden uitpuilt, kan men een bloedzuiger op die blaar zetten, of men snijdt een gedeelte derzelve weg. Groote spaansche vliegen lang en sterk in ettering gehouden doen de beste diensten, vooral wanneer, door verzuim, reeds beginnende verduistering van het Hoornvlies op handen is, of etterachtige uitstorting tusschen de plaatjes van het Hoornvlies ontdekt wordt. Bij eene verzuimde Oogontsteking, waar deze verduistering reeds aanwezig was, gelukte het ons, door eene groote in den hals geplaatste spaansche vlieg, die gedurende eenigen tijd sterk opengehouden werd, deze weder geheel weg te nemen en het gezigt te herstellen; bij dergelijk eene nog aanhoudende, verwachten wij hetzelfde goede gevolg van een op den arm gezette fistel. Men ondersteune deze uitwendig afleidende middelen door met mosterd en zout aangezette voetbaden; terwijl men voorts den lijder in een maar weinig verlicht vertrek en zooveel mogelijk afgezonderd laat blijven. Men zal zich het best bevinden, om het oog met verzachtende, verweekende en pijnstillende middelen te behandelen, waar-

waartoe vooral een afkookfel der *Althaea* of van Kweepitten met een grein *Extr. Hyofc.* of *Extr. Opii aquofum* (*), op iedere once vocht, zeer dienstig bevonden is; de fcherpte der tranen vordert noodzakelijk zulke verzachtende middelen, eerst tegen het einde. Wanneer de ziltige tranenvloed en fcherpe dunne etter, door taaijere en klevige etterachtige ftof vervangen wordt, zullen zamentrekkende en verfterkende oogwaters, echter altijd nog met de bovengenoemde pijnftillende middelen verbonden, te pasfe komen. Desgelijks ook eene zalf met eene geringe hoeveelheid roode Kwik of *Flor. zinci* met *axungia porci* in de hoeveelheid van een grein van het eerfte op een drachma Varkensreuzel fijn gewreven.

Men late het echter bij deze opgegevene uitwendige middelen, welke naar de verfchillende verfchijnfels nader gewijzigd moeten worden, niet berusten en onderfteune of bevordere derzelver werking door eene doelmatige inwendige behandeling. Hoezeer de Oogontfteking tegelijk van eenen *Catarrhalen* aard is, vordert zij echter bij het inwendig gebruik van de in deze ongefteldheden gewone wijze van behandeling, afwijkende middelen. — Terwijl de gestoorde verrigting van de huid derzelver herftelling, door uitwafemende middelen zoude fchijnen te vereifchen, moet men zich wachten van door deze, hier verkeerde redenering, geene misflagen te begaan. Men moet althans niet zoeken, de genezing alleen door uitwafeming bevorderende middelen te willen bewerken; zijn 'er gevallen, waar dezelve van nut zouden kunnen zijn, zoo kieze men daartoe de eenvoudigfte en zachtstwerkende, en die zonder den omloop der vochten al te zeer aan te zetten, nogtans eene beproefde werking naar de oppervlakte van het ligchaam hebben. Het *vinum ftibiatum* met een aftrekfel van Vlierbloemen gedronken, waarin men nog de Vlierftroop kan oplosfen, mag met de andere *antimonialia* als de *Kermes Mineralis* of de *Sulph. aur. antim.* voor de doelmatigfte in dit geval gehouden worden, terwijl wij het *vinum antimoniale* de voorkeur boven alle zouden geven. — Behalve het toedienen van een laauw, met een gedeelte zeep vermengd, bad, als 'er daartoe gelegenheid is, zoekt men, even als met de uitwendige middelen, door gepaste inwendige, afleiding der ftoffen van het oog te bewerken, of zoo men liever wil eenen tegenprikkel in het zamenftel der buiksingewanden voorttebrengen; purgerende middelen, dadelijk en in genoegzame giften, ter fpoedige en zekere werking toegediend, heeft de ondervinding als de zekerst werkende bevonden. Deze komen

(*) Daar het *Extractum opii aquofum* in groote hoeveelheid gebruikt misfchien te duur mogt uitkomen, kan men ook met de bovengemelde afkookfels dat der *Capita Papaverum*, en in plaats van het *Extract. Hyoscyami* de *folia Hyoscyami* aanwenden.

men niet minder te pas, ook om den dikwijls faburralen of gastrifchen toeftand, die zich in verbinding met de overige verfchijnfels opdoet, wegtenemen. Braakmiddelen, door anderen geroemd, zouden wij afraden, om den *Congestus* naar het hoofd niet te vermeerderen. — Onder de buikzuiverende, waartoe wij ons bepalen, hebben de *Calomel*, met de zoozeer ten onregte verachte *Jalappa*, ons op den duur het best voldaan. In het boven aangehaalde geval, gaven wij deze beide middelen, eerst dagelijks en vervolgens om den anderen dag, tot de volkomene genezing; wanneer bijkomende omftandigheden geene andere behandeling vereifchen, zoo is het dikwijls zake, met de ontlastende middelen tot den einde toe te volharden; wanneer men dan ook, naarmate van de meer of mindere gevoeligheid der ingewanden, andere doelmatige middelen kiest. Wij bevonden ons daar, waar, of de *Calomel* met de *Jalappa* in het geheel niet verdragen of niet langer konde aangewend worden, uitftekend wel met het toedienen van Pillen, beftaande uit de *Rhabarber* met gelijke deelen *Fel bovinum infpisfatum* en *Sapo venetus* verbonden; in onderfcheiden gevallen hebben wij alleen hiermede de genezing volbragt.

Bij kinderen en vooral, waar eene *Scrofuleufe dispofitie* of *Complicatie* het gevaar vermeerdert, verbonden wij van den beginne den *Calomel* met *Antimonialia*, kiezende daartoe eerst het *Kermes Mineralis;* gaande naderhand over tot het *Antimonium crudum*, wiens verdienften, door den grooten HUFELAND genoegzaam gewaardeerd, hetzelve echter nog niet zoo in algemeen gebruik gebragt hebben, als het wel verdiende; of ook kozen wij den *Aethiops Mineralis;* door deze middelen, de *Antimonialia* namelijk, wordt niet alleen eene zeker zeer waarfchijnlijke verandering in de vochten voortgebragt, maar ook te gelijk de werking van de huid zeer bevorderd, hetwelk insgelijks hier zeer te pas komt; aangezien, volgens het door HUFELAND geftelde, deze Oogziekte voor het grootfte gedeelte door onderdrukte uitwafeming voortgebragt en onderhouden wordt.

Eindelijk moeten wij, na deze korte fchets, die wij hopen, dat mogelijk een ander zal opwekken om ons nader met deze ziekte bekend te maken, nog van eene oorzaak tot dezelve gewagen, welke naar ons inzien nog al behartiging fchijnt te verdienen. Het zijn de menigvuldige, ook als een gevolg der langdurige oorlogen, heerfchende uitflag-ziekten, die onder de verfchillendfte gedaanten, der kunst den hardnekkigften tegenftand bieden en daardoor den Kwakzalveren een ruim veld voor hunne moorddadige oogmerken openen. — Het gebeurt toch maar niet zelden, dat, terwijl de kundige Arts alle moeite in het werk ftelt, om den lijder doelmatig van zijne kwaal te verlosfen, dezelve ongeduldig wordt; door de fchoone beloften

van

van eigenbelang zijne ware belangen vergeet en zich aan de zulken overgeeft, die om geene winsten te verliezen, binnen weinige dagen niet alleen den uitflag, maar ook dikwijls de gezondheid des lijders voor altijd verdrijven. Bijkomende geringe omftandigheden zijn dan toereikende, om deze Oogontfteking voorttebrengen, die des te hardnekkiger wordt en blijft, naarmate men minder met de aanleidende oorzaken bekend, die niet zelden bovendien nog zorgvuldig verzwegen worden, in het onzekere verkeert, welke men beftrijden moet. De Arts kan vaak niet fcherpzinnig genoeg uitvorfchen, wat 'er voorafgegaan is. Vooral moet men hier ook den Militairen-Arts omzigtigheid aanbevelen in het genezen der bij den Soldaat, thans zoo algemeene, Schurftziekte. Het fchijnt tegenwoordig de mode te zijn, zich te beijveren middelen uittevinden, om de Schurft fchielijker te genezen dan zij, wij zouden wel haast zeggen, ontftaan is; eenige der opgegevene en langs verfchillende wegen aan het Geneeskundig-publiek bekend gemaakte middelen, kunnen ook tot fpoedigere genezing met vrucht gebruikt worden, wanneer de bekwame Arts of Heelmeester over derzelver aanwending befchikt. Maar wat heeft men te verwachten, wanneer de keus der middelen zonder overleg gefchiedt, en de daarop volgende aanwending derzelve, maar in het algemeen en zonder uitzondering, bij alle, op eene en dezelfde wijze, gevolgd wordt? De Militaire- en Burgerlijke-Artfen kunnen deze aan hun toevertrouwde taak niet genoegzaam behartigen. Hiervan hangt toch het welzijn van een groot getal der nuttigfte leden van den Staat af, wiens grootfte magt, niet in de dikwijls, vaak ten onregte, bezuinigde penningen, maar in het grooter aantal en de ongekrenkte gezondheid zijner verdedigers en andere voor deszelfs inftandhouding nuttige leden beftaat.

Wij befluiten deze Schets met de herhaling van onzen wensch, door dezelve aanleiding tot eene nadere befchrijving dezer Oogziekte gegeven te hebben.

C. M.

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN,

AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

Akademische Redevoeringen. Oratio *de Literarum Studio inprimis Graecarum cum Jurisprudentia conjugendo:* quam habuit Adr. Cath. Holtius, a. d. XXIV Octob. Anni CIƆIƆCCCXVI, quum in Illustri Athen. Daventrienfi in-

juris professionem auspicaretur. Daventiae ap. J. H. de Lange, Athen. Typographum. CIƆIƆCCCXVII.

Het tegenwoordig tijdperk, in welken, na de gelukkige omwending van onze Staatsgesteldheid, het Hoog-onderwijs nader gewijzigd, de Hoogere-Scholen hersteld en nieuwe Hoogleeraars aldaar geplaatst zijn, is vruchtbaar in Redevoeringen, met welke de Hoogleeraarsambten aanvaard zijn. Onder dezelve verdient de bovengem. Redevoering opgemerkt te worden, zoowel om het onderwerp, geschikt ter aanmoediging tot gegronder en fierlijker Regtsgeleerdheid, als om de behandeling van deze fraaije stof. Trouwens de Redenaar, schoon nog jong, is, behalve de Regtsgeleerde Hoogleeraars, waaronder de Letterkundige DE RHOER, opgekweekt in de School van den uitmuntenden VAN HEUSDE.

De taak, door den jeugdigen Hoogleeraar ter behandeling genomen, is, te bewijzen, dat de kennis der Grieksche zoowel als der Latijnsche taal, tot het vormen van een' regtschapen Regtsgeleerde, volstrekt noodig is.

Het eerste bewijs is afgeleid, niet alleen uit de algemeene noodzakelijkheid van de Geschiedenis te kennen van die wetenschap, op welke men zich toelegt, maar ook bijzonder uit het dagelijksch gebruik van het Romeinsche-Regt, welk zonder de kennis der Oudheden, en dus zonder die van de Grieksche en Latijnsche talen, niet grondig kan gekend worden; bl. 11 en volgg.

Ten andere, de tijden hellen daar henen, dat de Staats- en Burger-wetten, bijzonderlijk nu, na eene ongelukkige ondervinding van twintig jaren, meer en meer naar de gezonde rede, naar de waardigheid van de menschelijke natuur, die zonder vrijheid niet kan bestaan, gewijzigd worden. Dus moet, reeds tijdig, in de Jeugd, het gevoel van het schoone en bevallige worden opgewekt, welke voortreffelijkheden bijzonder bij de Ouden, de Grieken vooral, uitblonken, zoo als de Redenaar opzettelijk dit van de Grieken betoogt, bl. 13., alwaar hij de redenen onderzoekt van deze uitmuntendheden der Grieken, en te gelijk van het onderscheid van de voortreffelijke hoedanigheden tusschen de oude en latere Geleerden, bl. 19. en verders bewijst, dat de Wijsbegeerte onontbeerlijk is zoowel tot het handhaven van het Regt voor de Balie, als tot het Staatsbestuur, en dat die Staatkundige Wijsbegeerte niet beter, dan bij P l a t o, A r i s t o t e l e s en C i c e r o kan geleerd worden, bl. 23.; bij welke gelegenheid de redenen ontvouwd worden, waarom de Welsprekendheid bij den Ouden meer konde en moest bloeijen, dan wel hedendaags.

Ten derde, beweert de Redenaar, dat de kennis der Geschiedenissen niet minder dan die der Wijsbegeerte, voor

voor een' doorzigtigen Regtsgeleerde noodig is; naardien voor hem de ondervinding eene behoefte is, welke ondervinding de wetenschap der Geschiedenis ons aanbrengt. Hoe zou nu de Geschiedenis, vooral de Oudere, zonder de kennis der Grieksche en Latijnsche talen, kunnen gekend worden? bl. 29. Bijzonder houdt de Hoogleeraar zich bl. 37 op, om het onderscheid, en de redenen van dat onderscheid te ontvouwen, tusschen de welsprekendheid der ouden en die van latere dagen.

Dit is, in het kort, de zakelijke en voorname inhoud dezer Redevoering, welke met de gewone, en wel ingerigte aanspraken besloten wordt. De taal des Redenaars, is doorgaans echt en zuiver. Alleenlijk hebben wij bl. 18, nabij het einde eene feil opgemerkt, die ligt heeft kunnen ontsnappen. Wij lezen daar: *Facultates illis integrae etiam tum erant et infractae.* Het woord *infractae* met *integrae* gepaard, zou daar moeten beteekenen: *non fractae*, terwijl *infractus* bij alle goede Schrijvers (Symmachus uitgezonderd en dit nog wel twijfelachtig) beteekent *fractus* of zelfs *valde fractus.* Misschien kon ook bl. 24. voor *committitur*, liever *committatur*, geschreven zijn, vooral om het voorgaande *pendeant.* Wij erkennen anders gaarne, dat het gebruik van den *subjectivus* niet altijd zeker, noch bij de ouden zelve even standvastig is. Wij voor ons volgen nog al meest dezen regel, dat wij als iets stellig, hetwelk geschiedt, of geschied is, alsdan in geval van twijfel, den *indicativus*; maar als iets, bij vooronderstelling, of slechts als mogelijk vermeld wordt, alsdan meer den *subjectivus* bezigen.

Wij wenschen de Deventersche Hoogeschool geluk met met dezen nieuwen en veelbelovenden Hoogleeraar.

C.

GESCHIED- EN LETTERKUNDIGE ANECDOTES.

De Boekerij van den Ex-Maarschalk JUNOT.

JUNOT volgde binnen kort het voorbeeld van zijn' vriend TALLEYRAND na en liet zijne Boekerij door den Auctionaris EVANS in Pall-Mall te Londen verkoopen. Zij bestond enkel in Pracht-uitgaven van oude Schrijvers, alle op het heerlijkst perkament gedrukt en kostelijk ingebonden, van de Didotsche en Bodonische Boekdrukkerijen; ieder band stak in eenen afzonderlijken

ko-

koker. HORATII *Opera*, waarvan slechts twee Exemplaren op perkament gedrukt zijn, werd met 120 Pd. Sterl. betaald; *Fables de* LA FONTAINE 2 Dn. waarvan ook slechts twee Exemplaren op perkament bestaan, met de fraaije Teekeningen van PERCIES 170 Pd. Sterl. VIRGILII *Opera* £ 47, 5. De beroemde Bijbel uit Portugal was niet op deze Verkooping; het Portugeesch Bestuur stelt zooveel waarde op het bezit en het terugkrijgen van denzelven, dat het aan Mev. JUNOT 80,000 Livres daarvoor bieden liet. Zij eischt daarvoor 150,000 Livres.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 April	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
30	29. 7¼	45	Z. Z. W.	's morgens en voormidd. regen;
	29. 7	48	W. Z. W.	verder bewolkt;
	29. 6¼	42½	Z. Z. O.	een weinig buijig.
Mei 1	29. 7	43	N.	betrokken; meest regen.
	29. 7¾	49	N. N. O.	
	29 8¼	44	—	
2	29. 9	49½	N. N. O.	bewolkt.
	29. 9¼	58½	—	
	29 9½	46	N.	
3	29. 9	47	N. N. W.	voormidd. omtrent betrokken;
	29. 8¾	51	N. W.	op den middag een zware regenbui;
	29. 8¼	41	W. N. W.	verder bewolkt: 's avonds helder.
4	29. 8	49	Z. W. t W.	betrokken; voormidd.
	29. 8½	52	W. t. N.	regen en windrig.
	30. 0	46	W. N. W.	
5	30. 1¼	50	W. Z. W.	voormidd. omtrent helder;
	30. 1¼	60	W.	verder bewolkt.
	30. 1½	46	—	
6	30. 1¾	52	W.	bewolkt; 's avonds helder.
	30. 2	56	N. W. t. W.	
	30. 3¼	40½	N.	

Waarnemingen op den Huize Zwanenburg, *omtrent het gevallen en uitgewasemd Water.*

1817.	gevallen regen	uitgewasemd.
Maand	lijn.	lijn.
April	8½	22½

TE HAARLEM, BIJ A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 20. *Vrijdag den 16den Mei.*

BERIGTEN.

LEYDEN *den* 10 *Mei.* De WelEd. Hoog Geleerde Heer J. A. BENNET, bij besluit van Z. M., den 16 October 1815, aangesteld tot gewoon Hoogleeraar, in de Faculteit der Wis- en Natuurkundige Wetenschappen, was door eene aanhoudende ziekte belet, zijnen post te aanvaarden. Lang leefden wij in de hoop, den kundigen en waardigen man openlijk te zullen zien optreden, of altoos zijne huisselijke lessen over de *Land-Huishoudkunde* te zullen zien beginnen. Dan, zijne ligchaamsongesteldheden dit op den duur verhinderende, waardoor onze Akademie verstoken bleef van een voorregt, op hetwelk de Utrechtsche en Groningsche, door de belangrijke lessen van de Heeren KOPS en UILKENS, reeds sedert geruimen tijd boogden; wendde zijn Hoog. Gel. zich tot zijn Maj. met verzoek om ontslag, en dit zijn Hoog Gel. op de eervolste wijze, bij Koninklijk besluit van den 18den Februarij ll. toegestaan, en tevens tot zijnen Opvolger benoemd zijnde de Wel. Ed. zeer Geleerde Heer C. F. KLEYNHOFF VAN ENSPYK *Med. Doct.* en Praktiserend Geneesheer te Amsterdam, hadden wij heden het genoegen, dezen nieuwen Hoogleeraar in onze schoone Landstaal, zijne In-

tree-Rede te hooren houden *over de waarde van het hedendaagsch leerstellig onderwijs der Land-Huishoudkunde, als Wetenschap beschouwd;* waarin zijn Hoog Gel. zoo den oorsprong en opkomst dezer wetenschap, als derzelver groot nut, ook bijzonderlijk voor ons Vaderland beknoptelijk ontwikkelde, en tegen ettelijke bedenkingen verdedigde. Zoodat nu ook in deze, zoolang alhier gevoelde, behoefte aanvankelijk voorzien is.

AMSTERDAM. Verloor de Vaderlandsche Oudheidkunde in de afgeloopen maand April een' werkzamen Bevorderaar en Beminnaar door het overlijden van den Heer PIETER BAREND Rijksvrijheer VAN WIEDENBRUCK geboren FRIES, gepensioneerd Ritmeester van dezen Staat, die den ouderdom van 59 jaren bereikte, en slechts in staat was tot heden twee afleveringen in het licht te zenden, zijner zoo loffelijk ondernomene *Verzameling van Bouw- en Beeldhouwkunst en vele verdere Zeldzaamheden van de vroegste dagen tot den tegenwoordigen tijd, in het Koningrijk der Nederlanden* (*); slechts weinige dagen vroeger moest de Schilderkunst het verlies van een' harer Beoefenaren den Hr. LOUIS BERNARD COCLERS betreuren, die met deze beoefening den handel in Schilderijen vereenigde, en in vrij gevorderden ouderdom te Luik overleed.

(*) Zie *Algem. Konst- en Letterbode* 1816 Dl. I. bl. 312.

BERIGT

WEGENS DE OPGRAVING VAN TANDEN EN BEENDEREN,

Te Canstadt;

DOOR MEMMINGER.

Terwijl een uur van Canstadt, tusschen de dorpen Muhlhausen en Zatfenhausen de grondslag van een groot Romeinsch Gebouw voor het licht kwam, ontdekte men te Canstadt zelve de overblijfselen eener te niet gegane Dierenwereld; en die zelfde Mammouth, welks vinding ons onlangs uit Brunswijk gemeld werd, kwam ook hier in veelvuldige overgebleven stukken ten voorschijn.

De-

Deze ontdekking is wel niet geheel nieuw, daar in een Werkje in 1812, onder den titel van *Canstadt und seine umgebung*, dezelve reeds werd medegedeeld; maar, om de groote hoeveelheid en de daarmede verbonden omstandigheden, trok zij met regt de algemeene aandacht tot zich.

De Geschiedenis van dezelve is deze. De Schrijver van dit berigt stelde, gedurende zijn lang verblijf te Canstadt, menigvuldig eenen naburigen heuvel, welke hij wist, dat vele dierlijke overblijfselen in zich bevat, tot het doel zijner wandelingen; en daar een gedeelte van denzelven tot eene leemgroef gebruikt werd, viel het hem te gemakkelijker zijne nasporingen voorttezetten. Op zulk eene wandeling ontdekte hij, in eene pas opgegravene plaats, op eenmaal zeer aanmerkelijke sporen van Tanden en Beenderen; en op het aangenaamste daardoor verrast, besloot hij, eene opgraving werkstellig te maken. Deze onderneming vergold de moeite rijkelijk; in den tijd van weinige uren kwamen een-en-twintig gedeeltelijk geheele, gedeeltelijk beschadigde Tanden en eene menigte Beenderen voor het licht: en deze vond gaf aanleiding, dat hier van wege den overleden Koning FREDERIK eene opgraving voor het rijk geschiedde. Men had naauwelijks een etmaal gegraven, of men was reeds in bezit van eenen aanmerkelijken buit, en reeds op den tweeden dag stiet men op eene laag Slagtanden, die alle verwachting overtrof. 'Er waren 'er niet minder dan dertien in getal, die in een klein bestek als door kunst ineengeschoven en met eenige Maaltanden vermengd lagen. Op bekomen berigt van deze opmerkenswaardige ontdekking, vervoegde zich de Koning zelf daar ter plaatse, bezag alles met verwondering en gaf bevel, de geheele laag, tegelijk met het dezelve aaneenverbindend leem, zoo als zij in den grond lag, 'er uitteheffen en tegelijk 'er eene naauwkeurige teekening van te laten ontwerpen. (*) Opmerkelijk was het waartenemen, met hoeveel levendigheid de Monarch zijne bewondering en zijne oogmerken hiermede, nog weinige dagen voor zijnen dood, aan den dag legde.

Na de gedane meting had de grootste der Slagtanden eene

(*) Misschien levert de Kunstenaar hiermede belast, de Heer SEYFFER, weldra hiervan eene Konstplaat.

eene lengte van acht voeten, en aan het dikfte einde eene middellijn van een geheelen voet, en dus een' omtrek van meer dan drie voeten. Hierbij komt nog, dat deze Tand verre van ongefchonden was, dat veeleer zijne beide uiteinden, zoowel de punt als de wortel, door het opgraven een aanmerkelijk verlies, de laatfte namelijk van het geheele holle gedeelte geleden had, zoodat, de evenredigheden in aanmerking genomen, de Tand oorfpronkelijk 14 tot 15 voeten en gevolgelijk overeenkomftig een' veel grooteren omvang moet gehad hebben.

Door het maken van doelmatige fchikkingen gelukte het, de geheele masfa, zonder verdere befchadiging, op te ligten en het Koninklijk Kabinet van Naturalien, waarheen deze vond op 's Konings bevel gevoerd werd, (zes paarden waren 'er noodig, om dezelve voort te trekken) zag zich daardoor in bezit eener merkwaardigheid gefteld, welke geen ander Kabinet zoo kan vertoonen. Behalve dit voorname ftuk vond men, zoowel vroeger als later, eene menigte andere voorwerpen; en het is flechts jammer, dat de geheele Opgraving niet onder het beftendig toezigt van een' Natuuronderzoeker gefchiedde, die alles naauwkeurig opgenomen en aangeteekend had. Intusfchen zal, hetgeen hier gebeurd is, zeker niet zonder vrucht voor de wetenfchappen blijven, en te regt zien wij met verlangen de aanwinften voor dezelve te gemoet, die een KIELMEYER, JÄGER, CUVIER en andere Natuuronderzoekers, waarvan de beide eerfte nog door den Koning zelven daar ter plaatfe geroepen werden, daaruit zullen ontleenen. Voorloopig zijn veelligt de onderftaande bijzonderheden en opmerkingen deswegens van een' ooggetuige, hoewel flechts een' leek, niet geheel onbelangrijk. De Tanden en Beenderen waren zeer verfchillend van aard en gedaante. Meest vond men zoogenaamde Olifants- of Mammouthstanden. Niet alleen werden 'er, behalve de genoemden dertien Slagtanden, nog verfcheiden andere van dezelfde foort, maar ook nog eene menigte Maaltanden of Kiezen gevonden. Gelijk de Slagtanden, waren ook de Kiezen zeer onderfcheiden in grootte, en de fteller dezes berigts, bezit 'er van die twee duimen breed zijn tot de grootte van een voet toe, of van de zwaarte van eenige looden tot die van 11 tot 12 ponden. Door de opgraving van Gouvernementswege kwamen 'er ftukken in het licht, die mis-

fchien

ſchien het dubbelde wogen. De zwaarte der Slagtanden laat zich niet bepalen, daar behalve die dertien 'er geen ongeſchonden opgedolven is, en van die geen geheel is losgemaakt. Afgemeten naar het bekende gewigt en grootte van andere ſoortgelijke Tanden, kan men opmaken, dat men veilig den grootſten derzelve op zeshonderd ponden rekenen mag.

Gelijk bekend is, werd voor eenige jaren aan de kusten van de Noordelijke IJszee een Mammouth met huid en haar in het ijs vastgevroren gevonden. Van dezen wogen de beide Slagtanden, 9 voeten lang zijnde, 10 puds of 400 ponden. Zoo vindt men ook in de Kerk te Schwabisch Hall een' Tand van dit dier ophangen, die 500, en volgens andere meer dan 600 ponden wegen moet, en echter den onzen in grootte niet evenaart. Het is dus te denken, dat deze in zijnen geheelen ongeſchonden ſtaat eer meer dan minder dan 600 ponden gewogen heeft. Hij ſchijnt tot de kolosſaalſte te behooren, die men kent. De grootſte, die den Rusſiſchen Hofraad ADAMS, wien men de verplaatſing van het in de IJszee gevonden dier naar Petersburg te danken heeft, op zijne reizen door Siberie, (waar men deze tanden nog in zulk eene hoeveelheid vindt, dat zij een voorwerp van handel uitmaken,) voor oogen kwam, was 15 voeten lang, dus juist zoo groot als de onze.

Hoewel de Canſtadter Tanden niet de frischheid der Siberiſche hebben, welke het klimaat nog zoo goed gehouden heeft, dat zij als het ivoor van den nog levenden Olijfant kunnen bewerkt en in het grootſte gedeelte van Europa voor dadelijke Olifantstanden verkocht worden, waren zij echter nog zoodanig bewaard gebleven, dat zij het oog het zuiverſte en fraaiſte been en hunne geheele kring- en ſtraalvormige formering vertoonden, en gedeeltelijk ſlechts door de mindere ſtevigheid van frisch ivoor zich onderſcheidden. Deze minderheid is niet oorſpronkelijk, want, volgens de ondervinding der Rusſiſche Kunstdraaijers, overtreft dit been het eigenlijk ivoor zoowel in zwaarte als in vastheid.

Vooral waren de Kiezen of Maaltanden nog in zulk een' goeden ſtaat, dat verſcheiden nog met alle de wortelen, ja eenige zelfs, in de kaak liggende gevonden werden, en zij onderſcheiden zich in dit opzigt dadelijk van de vroeger gevondene, die veel meer aangetast waren, waarvan buiten twijfel deels hunne diepere ligging

ging deels de daarvoor gunstiger gesteldheid van den grond de oorzaak is. Ten opzigte van de gedaante dezer Tanden merken wij nog op, dat de Slagtanden van vrij verschillenden vorm waren, over het algemeen zich zooveel te meer van de bekende gedaante der Olifantstanden verwijderden, hoe grooter en volkomener zij waren, en van deze hoofdzakelijk door hunne meerder eenvoudige en hoornswijze kromming verschilden. Daarenboven steken sommige door eene bijzondere groote kromming uit, en men wordt daardoor weder de in Noordelijk Rusland gedane waarnemingen herinnerd, waar ADAMS voorbeelden vond, van Tanden, die zelfs twee derde deelen van een' cirkel beschreven.

Bij deze Mammouthstanden vindt men ook enkele, hoewel weinige, Beenderen, die tot dit dier schijnen behoord te hebben, gelijk verscheiden andere Tanden en Beenderen, als bijvoorb. eene soort van Paarden- en Hartentanden, waarvan men vroeger ook reeds stukken ontdekte. Dikmaals kwamen 'er ook Rinocerostanden, die men te voren niet, ten minste niet in deze groeve, vond; in groote hoeveelheid ten voorschijn. Voorts vond men ook Tanden, die men met regt voor Beerentanden meent te mogen houden, gelijk tevens een stuk, dat na gedane onderzoekingen hoogstwaarschijnlijk tot een' Tapir behoorde. Verscheiden stukken en vooral de meeste Beenderen zijn nog onbekend, en moeten nader onderzocht worden; wij merken omtrent de laatste alleen op, dat zij van verschillenden aard, grootte en hoedanigheid zijn, en dat onder de Tanden 'er ten minste een is, die tot een volkomen Vleeschetend dier behoorde.

De grond, waarin dit alles gevonden werd, is een roodachtige leemgrond; de plaats, een omtrent 600 schreden van de stad verwijderde heuvel, de zoogenaamde Seelberg, waarop men reeds vroeger dergelijke ontdekkingen deed, en buiten allen twijfel ook den grooten, in den aanvang van de vorige eeuw gedanen, vond aantrof, die alleen meer dan 60 Slagtanden opleverde. Men vindt hier de overblijfselen op eene diepte van 4 tot 20 voeten onder den grond begraven, wanneer wij namelijk de oorspronkelijke hoogte des heuvels tot grondslag van onze meting leggen. Alles ligt gemengd onder-een, Tanden en Beenderen; Zandsteen, Tufsteen, Kiezelaarde van de verschillendste soort treft men bij elkander

der aan. Onder de ſteenen zijn 'er vele, wier oorſpronkelijke zelfſtandigheid men voor Beenderen houden kan, welke, even als de houtverſteeningen, langzamerhand van de ſteenmasſa doordrongen werden.

De meeste Mammouthskiezen en zeer vele Beenderen zijn met eene dunne maar harde leemkorst overtogen, die zonder beſchadiging van den Tand volſtrekt niet afgenomen kan worden. Daarentegen vond men bij de tegenwoordige opgraving de Rol- of Arendſteenen, (verharde kogel- of niervormige leemklompen, in welker holten de losgeraakte deelen rollen) welke vroeger op andere plaatſen van den put zoo veelvuldig voorkwamen, ſlechts zeer zelden. Ter verklaring van de vorming dezer korst en misſchien ook van deze kogels, zal eene bevinding van den ſteller van dit berigt niet ondienstbaar zijn. Nadat hij namelijk verſcheiden dezer door hem ontdekte Mammouthstanden bijeen verzameld had, wiesch hij in eene digt bij den put ſtroomende beek zijne handen en droogde die aan zijnen zakdoek af. Eenigen tijd later ontdekte hij, dat de vlekkerig gewordene plaatſen vochtig bleven, en na eene week bevond hij zijnen zakdoek op alle die plaatſen geheel met gaten en doorgevreten; een klaar bewijs van het aanwezen van een ſterk geconcentreerd zuur.

Hoewel de gevondene overblijfſelen van zeer verſchillende ſoort waren, en de kleinſte Beenderen en Tanden naast de grootſte lagen, kan men 'er toch zooveel in het algemeen van zeggen, dat zij doorgaans in evenredigheid veel grooter waren, dan die van gelijkſoortige nog levende dieren. Met name is dit het geval, buiten de Mammouths-Tanden en Beenderen, ook bij de Paarden-, Rinoceros- en Hartentanden; en bovenal verſchillen de eerſte in grootte zooveel van de Tanden onzer Paarden, dat zij voor ons Paardenras volſtrekt ongeſchikt zouden zijn, en een onzer diepdenkendſte Natuuronderzoekers ze eer voor de Tanden van een Rivierpaard dan wel van eene onzer Paardenſoorten gehouden wil hebben.

Hoe dit zij, uit deze geheele ontdekking blijkt zooveel, dat hier niet alleen het overblijfſel van eene geheel verdwenen, maar ook den maatſtaf van de tegenwoordige geſlachten en ſoorten verre te bovengaande Dieren-Wereld begraven ligt; eene Dieren-Wereld, die omtrent in dezelfde evenredigheid tot de tegenwoordi-

dige ftaat als de oorfpronkelijke bergen tot de later geformeérde gebergten; want hoezeer zij zich door groote ligchaamsklompen heeft onderfcheiden, bewijzen ons alle hare overblijffelen en bijzonder de vreesfelijke Mammouthstanden ten blijkbaarfte.

(Het Vervolg en Slot hierna.)

Beoordeelingen van Vaderlandsche Werken in Buitenlandsche Geleerde Tijdschriften.

Verftrooide Gedachten over verfchillende onderwerpen; uitgegeven voor Leeraars en Vrienden van Godsdienst en Godgeleerdheid. Te Franeker bij Romar, *Eerfte en Tweede Stukje*, 1802 en 1803.

,, Een Genootfchap in Vriesland had zich vereenigd, om deszelfs Opmerkingen en Gedachten over verfchillende onderwerpen in kleine Verzamelingen aan het Publiek mededeelen (*). Zij zelve zeggen in het Voorberigt voor het Eerfte Stuk: ,, Wij leveren onder dezen titel, kleine opftellen, waarvan eenige de Christelijke Geloofsleer, andere de Zedeleer, andere de uitlegging der H. Schrift, andere de Kerkelijke Gefchiedenis, andere de Leerwijze enz. betreffen. Eenige zijn flechts bloote fchetfen en losfe aanmerkingen, en beantwoorden volkomen aan ons gekozen opfchrift, andere zijn meer uitgewerkt en vollediger." En zoo is het ook inderdaad. De hier geleverde opftellen zijn niet alle van gelijke waarde en gelijk gewigt; maar 'er komt daaronder ook veel goeds voor, en eenige aanmerkingen verdienen zeer opgemerkt te worden. In het algemeen is reeds de onderneming zelve lofwaardig, nieuwe meeningen en wijzen van voordragt naauwkeuriger te onderzoeken. Wanneer dit op de regte wijze en met waarheidsliefde gefchiedt, dan wordt niet flechts de zucht tot onderzoek hierdoor opgewekt, maar de waarheid wint ook zelve daardoor. Wij willen onzen lezeren den inhoud dezer beide Stukken kortelijk mededeelen." *enz.*

(*Jen. Alg. Litt. Zeit.* 1816, Ergänz. Blätt. N°. *66.* f. 141-144.)

(*) Het is reeds voor lang in een onzer Vaderlandfche Letterkundige Tijdfchriften openlijk gezegd, en zal dus niet onbefcheiden geacht worden, dat wij hier herinneren, dat de Schrijvers dezer Gedachten waren de drie toenmalige Hoogleeraren, aan de Hoogefchole te Franeker, J. H. Regenbogen, E. Tinga en E. J. Greve. *Vert.*

KUN-

KUNSTEN.

Opſporing ter aanwending der, voor eenige jaren in Engeland, nieuw ontdekte Kunst om op Glas te Schilderen.

Deze kunst wordt in Engeland ſterk beoefend en is dadelijk tot zekere volkomenheid gebragt. Deze, niet moeijelijke kunst, kan velen tot een aangenaam tijdverdrijf verſtrekken, en menig een kan ook zijn brood daarmede verdienen. Als men ſchoone Printen van groote Meesters daartoe uitkiest en dezelve naar de regels der Schilderkunst behoorlijk met verwen afſchildert, kan men het oog zoodanig verblinden, dat men de Schilderſtukken der grootſte Meesters gelooft te zien; zij worden op de volgende wijze vervaardigd.

Men kan zeker alle Printen daartoe gebruiken, maar het geſchilderde valt niet van alle even ſchoon uit; daaronder behooren de zoodanige, die vele donkere ſchaduw hebben en uit ſterke trekken of lijnen beſtaan, of van geringe Meesters zijn vervaardigd. De ſtukken van de zwarte kunst, of welke gewasſchen zijn, (met Oost-Indiſchen Inkt) zijn daartoe eigenlijk het beste, bijzonder als zij zeer fijn en zacht bearbeid zijn. Andere Printen van goede Meesters, bijzonder als zij uit zachte trekken beſtaan en een helder licht hebben, kunnen ook zeer goed gebruikt worden. De ondervinding zal hier ſpoedig leeren, welke ſtukken het meest uitmunten, en dit zal dan de keus bepalen; men neme altijd liever de beste dan de geringe. In Engeland worden de ſtukken bijzonderlijk daartoe vervaardigd, en het zijn enkel afdrukken van de zwarte kunst. Als men nu een ſtuk uitkiest, zoo wordt het witte papier tot aan den druk of tot aan de plaat afgeſneden; dan laat men een glas ſnijden, zoo groot als de afdruk of de plaat is. Maar hierin moet men zeer voorzigtig zijn; het moet een zeer wit en helder glas zijn, een groen, hetwelk blazen, ſtrepen of zandkorrels heeft, deugt hiertoe in 't geheel niet. Nu weekt men de Print in warm water, in hetwelk men eenige Vitriool-olie giet, vervolgens, als zij omtrent tien minuten geweekt heeft, neemt men dezelve 'er uit en legt die op eene tafel, op een vierdubbeld tafellaken, neemt een ſchoone ſpons en droogt de overige vochtigheid daarvan af: nu neemt men helder krijt en een lapje en zuivert het glas van alle vuiligheid, houdt het dan over een kolenvuur, doch in het begin maar van verre en allengskens nader, en beſtrijkt het glas

met een penseel, waaraan de borstels of haren ter deeg vast aangebonden en gelijmd zijn, met Venetiaanschen klaren Terpentijn, welke ook te voren moet gewarmd worden. Men bestrijkt het glas daarmede geheel dun en gelijk, en ziet toe, dat noch een haar van het penseel, noch eenige andere vuiligheid daarop gekomen is, noch daarop blijve. Als het nu dus over het kolenvuur volledig bestreken is, keert men het glas om en houdt het op de bestrekene zijde over het vuur, opdat de Terpentijn overal regt vloeijend worde, als dan legt men het glas schielijk op de Print, keert het gezwind om en drukt met een' zachten linnen lap het papier geheel gelijk aan, keert het om en ziet na, of 'er plaatsen voorhanden zijn, waar het papier zich nog niet aan het glas gehecht heeft. Als men zoo iets vindt, moet men met den lap sterk daarop drukken, opdat het zich overal gelijkelijk aanhechte. Wanneer men hier niet voorzigtig te werk gaat, bederft men het beeld onherstelbaar, namelijk wanneer het papier niet overal vast aan het glas ligt, maar blazen maakt, of wanneer slechts op eenigerhande wijze de Print niet helder en duidelijk door het glas te zien is. Deze gebreken ontstaan, als het papier te nat is, of wanneer zich op eenige plaatsen water bevindt, of ook, als het te koud geworden is. Het is daarom goed, als men het papier zoo laat mogelijk uit het warme water neemt, of het laken, waarop men het legt, eerst warmt. Ten einde 'er geen water daarop blijven zal, moet men het overal met de spons gelijk afdroogen. Want de Terpentijn vermengt zich, gelijk bekend is, niet met het water, en de koude maakt dien schielijk zoo hard, dat zich het papier niet met denzelven vast vereenigen kan. Juist daarom houdt men ten laatste, eer men het glas 'er oplegt, denzelven nog eenmaal over het vuur, maakt den Terpentijn goed vloeibaar en het glas warm. Zoodra nu het papier behoorlijk op het glas ligt, neemt men het glas in de linkerhand en met de vingeren der regterhand begint men het witte papier aftetrekken, hetwelk zich ligt afwrijven laat, als het papier nog vochtig is; zoo het echter te schielijk droog wordt, houdt men warm water, waarin een weinig Vitriool-olie gedaan is, bereid, bevochtigt de drooge plaatsen een weinig met eene spons en laat het fijn doordringen, eer men het afwrijft. Bij dit wrijven moet men groote voorzigtigheid gebruiken, dat men de Print niet beschadige of mede afwrijve, dit zou tevens het beeld bederven; maar dit gebeurt ligt op zulke plaatsen, waar veel licht op het beeld is, of op plaatsen, waar zich weinige of zwakke streken bevinden. Men moet het daarom tegen het licht houden, als men het afwrijft, en bij zulke plaatsen zeer voorzigtig wrijven, omdat 'er slechts een teeder vliesje van papier blijft, hetwelk men niet mag laten bederven. Op plaatsen, waar vele streken of scha-

duw

duw op de plaat zijn, kan en moet men sterker wrijven. Als dit nu wel verrigt is, blaast men het papier zuiver af en laat het droog worden; dan neemt men Boom- of Terpentijn-olie en bestrijkt het papier met een haarpenseel zoodanig daarmede, dat het daardoor regt helder en doorschijnend wordt. Als het daarna droog is, kan het geschilderd worden. Dit geschiedt op de volgende wijze: het glas wordt eerst in zijn raam gezet en vast gemaakt, en dan maakt men de verwen klaar.

De Witte verw wordt van het beste loodwit of anders een fijn zuiver wit met vernis van Notenolie, welke niet bruin zijn mag, en waaronder men eenige Terpentijnolie giet, zeer klaar afgewreven. Men moet vooral geen loodwit met krijt nemen, anders wordt het wit schielijk geel en de andere kleuren leelijk en flaauw.

Tot Roode verw, neemt men vermiljoen, cinnaber, karmijn, Florentijnsch-lak, roode aarde en fijne donkere aaraarde, of gebranden gelen-oker, welke daardoor donkerrood wordt. — Tot Bruin, gezuiverde en fijne aarde of umbra. — Tot Blaauw, fijn Bergblaauw, Berlijnsch-blaauw en blaauwe karmijn. — Tot Geel, fijn konings-geel, oker, kassels-geel en dergelijken. — Tot Groen, of Blaauw en Geel, of Groen-Spaansch (kopergroen). — Tot Zwart, Frankforter-zwart of lampenroet.

Alle deze verwen worden met het vernis van Notenolie gewreven, en dan kan men door derzelver vermenging verscheidene schakeringen voortbrengen. Men schaft zich eene menigte fijne en sterkere haarpenseelen aan, en eene tabulatuur, waarop men de verwen legt en vermengt; wijders een werktuig als een Muzijk-lessenaar; dezen plaatst men tegen het licht op eene tafel, en daarop plaatst men het beeld, hetwelk men schilderen wil. Als nu het beeld zeer schoon zal worden, zoo moet men wel overleggen en bestemmen, hoe men de verwen in elkander plaatsen wil, hoe zij voor de personen of plaatsen geschikt zijn. Hiertoe behoort nu gewis veel smaak en kennis van de Schilderkunst, doch de ondervinding zal ook veel leeren.

Men plaatst aldus het beeld tegen het licht, dat men daardoor kan zien, en men heeft de teekening, het licht en de schaduw reeds voor zich; men plaatst dus de verwen daar behoorlijk op, die dan zoo doorslaan moeten, dat zulk een beeld het voorkomen krijgt, als of het van den besten Schilder geschilderd was.

Een hoofdregel is, dat men met geene volle, harde of donkere verwen schilderen mag, uitgenomen wanneer het volstrekt noodig is. Men moet daarom de verwen sterk met Loodwit vermengen, en de helderste verwen 'er op brengen.

Men begint dus en schildert eerst de helderste plaatsen, of waar het meeste licht is, met de helderste verwen, naar der-

derzelver aard; en gelijk de fchaduw op de Print is aangewezen, zoo moet men ook zoo iets zwakker of fterker met iets donkerder verwen beleggen, daardoor verkrijgt het beeld zijne regte fchoonheid. Verfcheidene liefhebbers, die deze Schilderkunst namaken wilden, hebben daarin gedwaald, dat zij flecht Loodwit daartoe genomen en over licht en fchaduw eenerlei verw gelegd hebben, dewijl zij geloofden, dat de fchaduw reeds op de Print genoegzaam aangewezen was. Zulk werk verdient niet geroemd te worden, en men kan het niet met de Engelfche Schilderkunst van die foort vergelijken. Deze proeven zijn volkomen, toonen zich voortreffelijk, ook worden zij goed betaald. Als dus de ganfche Print naar de natuur der zaak volledig met verwen belegd is, laat men ze droogen, en eindelijk maakt men een dun plankje of een kaart daar achter en zet ze daarmede in de lijst.

TOONEEL- EN ANDERE KUNSTMATIGE BERIGTEN.

Opbrengst der Schouwburgen te Parijs.

Volgens een te Parijs in 't licht gekomen ftukje over de Schouwburgen in die Hoofdftad, heeft de opbrengst van de elf aldaar beftaande Schouwburgen over het jaar 1815, de fomme beloopen van 4,662,705 Francs, 5 Cent *vier millioenen zesmaal honderd twee-en-zestig duizend zeven honderd en vijf* Franks. Zooveel geld, in dat verwarde en bedrukte jaar, in weelde verfpild! Ja, maar ook zooveel geld in omloop gebragt en gehouden; en hoeveel van deze fom is niet door de Vreemdelingen gegeven geworden?

HANDEL EN ZEEVAART, LANDBOUW, HUISHOUDKUNDE, BEVOLKING EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

Wijze van bereiding der nieuw uitgevondene Engelfche Olie-verw-koeken *voor Schilders.*

Blakmann, te Londen, heeft een nieuwe Olieverw uitgevonden, welke voor Schilders uitnemend gefchikt en nuttig is.

De

De Olieverw-koeken van BLAKMANN, kan de Kunstenaar steeds op de Palet liggen laten, zonder dat zij zich met eene huid van Olie overtrekken.

Met Olie gewrevene verwen laten zich zeker ook in geslotene blazen of onder water redelijk wel bewaren, maar ieder Kunstenaar zal ongetwijfeld ook bekend zijn, hoeveel door deze manieren van bewaren verloren gaat.

De manier, om deze Koeken van Olieverw, welker deugd van verscheidene deskundigen betuigd is, is kortelijk de volgende:

'Er worden 4 oncen fijne, tot poeder gestootene uitgelezene, Mastik-gom met 16 oncen Terpentijnolie in eene flesch op eene warme, of hetgeen nog beter is, op eene koude plaats langzaam opgelost. Zoodra de oplossing der Mastik in Terpentijnolie gevolgd is, wordt het vocht voorzigtig afgegoten en tot toekomstig gebruik bewaard, maar 'er moet van het grondsop niets mede afgegoten worden, hetwelk na de oplossing achterblijft.

Nadat dit Vernis bereid is, wrijft men de verw op de gewone wijze, met een weinig Terpentijnolie, op den wrijfsteen tot de grootst mogelijke fijnheid, laat intusschen 4 oncen zuiver Walschot (*Sperma ceti.*) in een aarden vat over een matig vuur langzaam smelten, vermengt met hetzelve 3 drachma Papaver- of Noten-olie, en met deze massa vermengt men eindelijk de op het fijnste, voorheen afgewrevene, verw, welke op een tamelijk gewarmden steen, tot een vrij hard of dik deeg gewreven wordt, hetwelk men dan, voor toekomend gebruik, tot Koeken vormt.

Wil men nu van deze zoo toebereide Olieverw-koeken gebruik maken, zoo wrijft men dezelve op eenen steen, met eenige Papaver-, Lijn-, Noten- of ook Terpentijn-olie en de verw is dan geschikt tot het gebruik.

Duurzaamheid van het Hooi *zestig jaren lang.*

Tot een blijk, hoe Hooi, wel gewonnen en goed bewaard, duurzaam goed blijven kan, maakte de Hr. P. C. DE CONINGH, President van Maasland, bekend, dat op den 29sten April ll. binnen de Gemeente van Maasland, bij openbaren verkoop, uit eenen Barg eene hoeveelheid van 35,000 ℔ Binnenlandsch Hooi is verkocht, hetwelk, volgens getuigenis van de Familie en Nazaten van den overledenen HENDRIK KLAPWYK en bevestigd door oude en geloofwaardige lieden, *meer dan zestig jaren* geleden gewonnen en in dien Barg werd opgereden; wordende nu door het Rundvee nog met graagte gegeten.

Ge-

Getal der bekende Planten bij de Ouden en Tegenwoordig.

De Heer HUMBOLDT beweert, in de berigten voor zijne nieuwe Plantsoorten, dat de oude Griekfche, Romeinfche en Arabifche Schrijvers, niet meer genoemd en befchreven hebben dan 1400 Planten; tegenwoordig telt men 'er 38,000 in de verfchillende Deelen der Wereld, als:

In Europa	7,000
In de gematigde ftreken van Azië . .	1,500
In Azië bij de keerkringen en op de Eilanden.	4,500
In Afrika	3,000
In de gematigde ftreken van N. en Z. Amerika.	4,000
In Amerika tusfchen de keerkringen . .	13,000
In Nieuw-Holland en op de Eilanden der ftille Zuidzee	5,000
In 't geheel	38,000

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

MADRID *den* 10*den April.* Den 18den Maart, kwartier vóór elf ure des voormiddags, heeft men in het gedeelte van Spanje, begrepen tusfchen de Pyreneeën en de beide zeeën, van San Andero tot Tarragona, en in het gedeelte van Kastilie, gelegen tusfchen Palencia, Toledo en de helling van het gebergte van Cuença, eene Aardbeving gevoeld. In dat geheele land, even als in het overige van Spanje, was het weder federt eenige maanden, veranderlijk. Op een' zomer zonder warmte was een zoo zachte winter gevolgd; dat de luchtsgefteldheid van den dampkring beftendig vijf a zes graden warmer was, dan in gewone jaren, en op fommige plaatfen ondervond men, federt meer dan drie maanden, eene buitengewone droogte. Alhier werd de fchok bijna niet gevoeld: in Rioxa, tusfchen Logrofio, den regter over van de Ebro en de grenzen van Navarre, was dezelve veel fterker; de Stad Arnedo heeft 'er zeerveel van geleden. Op dien zelfden dag (18 Maart), was de hemel, tot half elf des voormiddags, helder en onbewolkt; als toen ontftond 'er een koude en geweldige Noord westen wind, de gezigteinder werd beneveld, de zon verdween, hetgeen door eene verfchrikkelijke duisterheid opgevolgd werd. De dampkring bleef

bleef gedurende een kwartier uur in dien ſtaat, waarna men een dof en verſchrikkelijk onderaardsch geluid hoorde; terzelfder tijd werden de gebouwen geſchokt, en onderſcheiden ſchoorſteenen, muren en zelfs huizen omver geworpen. De ingezetenen waren van den ſchrik nog niet bekomen, toen men, ten half twaalf, een' tweeden ſchok ondwaarde; ten drie ure namiddag deed zich weder een ſchok, en, eindelijk, ten elf ure, des avonds, een vierde gevoelen. De volgende dagen, tot den 27ſten toe, gevoelde men dergelijke ſchuddingen. De te Arnedo veroorzaakte ſchade is zeer aanmerkelijk; onderſcheiden huizen zijn geheel vernield; in de Kerk van Sta. Eulalia, kan geen dienst meer verrigt worden: derzelver Klokketoren is ingeſtort; zulks heeft ook in de Kerk St. Thomas plaats gehad, die geſchrankt is. Een Monnikenklooster, hetwelk zich buiten de Stad bevond, is geheel vernield, en de geestelijken, welke hetzelve bewoonden, zijn naar de Stad gevlugt, alwaar zij de Schilderij van de Heilige Maagd, welke in al de ommeſtreken, onder den naam van *Vico*, aangebeden wordt, gebragt hebben. In de Stad Prejano, twee uren van Arnedo gelegen, is de ſchade zoo groot geweest, dat 'er van de twee honderd huizen, waaruit de ſtad beſtond, ſlechts zestien bewoonbaar gebleven zijn. Te Arnedillo, twee mijlen van daar, zijn onderſcheidene gebouwen vernield, gelijk mede de beroemde Minerale baden, welke de vermaardheid dier ſtad uitmaakten, en een middel van beſtaan voor hare ingezetenen opleverden.

Calahorra, een uur van Arnedo, heeft ook veel geleden. Terwijl men den dienst in de Hoofdkerk verrigtte, vielen 'er onderſcheiden ſteenen in de kerk; dadelijk werden de deuren geſloten, en dezelve bevinden zich nog in dien ſtaat. Een boog der brug van Cidacos en het Karmeliten-klooster werden geſchokt. Terzelfder tijd, dat zulks te Calahorra voorviel, gevoelde men hetzelfde natuurverſchijnſel te Anrejo, alwaar een losgeraakte ſteen, in het binnenſte der kerk, op eene vrouw viel, welke bezig was met de beeldtenis van den Heiligen Joſeph, voor het feest van den volgenden dag, te verſieren. Te Logrono is de ſchudding zoo hevig geweest, dat al de inwoners omverre vielen; onderſcheiden huizen werden aldaar zoodanig geſchokt, dat de inwoners de Stad verlieten en naar het veld vlugtten. In de Parochie-kerk van San Yago de Logrono is de ſchrik nog grooter geweest: eene menigte perſonen, welke eene begrafenis bijwoonden, vielen van ſchrik ter neder, toen zij de kist en de waschkaarſen zagen waggelen; eene ſpoedige vlugt voorkwam de ongelukken, die ontwijfelbaar door den val der van het dak afgebroken ſteenen gebeurd zouden zijn.

In de andere gedeelten van la Rioxa, Kastilie, Navarre,

re, de Biskaaijſche Provinciën, Arragon en Katalonie, tot welke zich de Aardbeving uitgeſtrekt heeft, heeft men den ſchok minder gevoeld. Naarmate dezelve van Rioxa verwijderd was, ontwaarde men denzelven al minder. Te San Andero, Palencia, Madrid en Saragosſa gevoelde men denzelven bijna niet; en te Cuença en Barcelona nog minder; doch te Navarre, in de ommeſtreken van Pampeluna, en in de Stad zelve, was dezelve heviger; intusſchen gevoelde men dien te Albarracin, in het Koningrijk Arragon, op meer dan zestig mijlen van Arnedo, alwaar dezelve door een' zwaren hagel gevolgd werd, vrij ſterk. Men dient optemerken, dat, in geheel Rioxa, de ſchok zich, bij tusſchenpoozing van een kwartier uur, deed gevoelen; hetgeen elders geene plaats gehad heeft.

Den 22ſten Maart, ten elf ure des avonds, heeft men eenen anderen ſchok op dezelfde plaatſen, waarop men dien van den 18den, heeft ondervonden, gevoeld; doch dezelve is over het algemeen zoo hevig niet geweest als de eerſte.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN,

BUITEN HAARLEM.

1817 Mei	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
7	30. 3¼	49	O.	helder.
	30. 3¼	60¼	—	
	30. 1¼	45¼	O. t. N.	
8	29. 9¼	55	O. Z. O.	bewolkt.
	29. 9	73	Z. O. t. O. †	
	29. 8¼	51	N. O.	
9	29. 8¼	51	N. O.	voormidd. betrokken; harde wind; verder bewolkt: namidd. tusſchenbeide een weinig regen.
	29. 8	58	O.	
	29. 6¼	50	O. N. O.	
10	29. 6	52	N. W.	bewolkt.
	29. 6	56	W. t. N.	
	29. 5¼	50	Z. Z. W.	
11	29. 5	55¼	Z.	betrokken; voormidd. regen; namidd. bewolkt; tusſchenb. iets regen, 's avonds helder.
	29. 4¼	51	Z. W.	
	29. 6	44	W.	
12	29. 3¼	50	Z. W. t. Z.	harde wind; 's morgens regen; verder bewolkt.
	29. 4¼	55	Z. W.	
	29. 5¼	50	Z. W. t. Z.	
13	29. 6¾	50	W. Z. W.	harde wind; voormidd. wolken; verder helder.
	29. 8	54	W. t. Z.	
	29. 8¼	44	—	

(†) namiddag N. W.

TE HAARLEM, BIJ A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 21. *Vrijdag den 23sten Mei.*

BERIGTEN.

AMSTERDAM *den* 5 *Mei*. Op gisteren vierde het Theologisch en Hebreeuwsch Letteroefenend Gezelschap onder de Zinspreuk: תועלת *Tongeleth*, deszelfs tweede Verjaring in eene plegtige algemeene Vergadering. Niet weinig werd de luister van dit feest vergroot, door de tegenwoordigheid veler voorname Ingezetenen en Vreemdelingen, waaronder uitmuntte de eerwaarde zeer geleerde Heer S. BERENSTEIN, Opperrabijn der Nederlandsche Israëlitische Gemeente alhier, en eenige zijner Assesforen, alsmede onderscheidene bezendingen uit andere Genootschappen. Om half acht ure opende de Voorzitter, de Heer M. N. LOONSTEIN, Stichter en werkend Lid, plegtiglijk de Vergadering; en nadat door den tweeden Secretaris, den Heer D. LISSER, de aenteekeningen van het eerste Jaarfeest, benevens de Naamlijst, eenige ingekomene Brieven enz. voorgelezen waren, beklom de eerste Secretaris, de Hr. S. J. MULDER, Stichter en werkend Lid, het spreekgestoelte, en las voor een uitgebreid Verslag, behelzende een overzigt van alle werkzaamheden des Gezelschaps gedurende het afgeloopene jaar, benevens opgave van vier Prijsvragen voor het volgende; welk Verslag voor kos-

ten van eenige Leden gedrukt, den aanwezigen *gratis* uitgereikt werd. De Voorzitter, na den Secretaris voor zijne naauwkeurigheid en vlijt bedankt te hebben, beklimt nu, op zijne beurt het spreekgestoelte en vergast de toehoorderen op eene schoone uitgewerkte Verhandeling in de Hebreeuwsche taal, ten onderwerp hebbende: *De voordeelen des Maatschappelijken levens, zoo voor ieder Lid in het bijzonder, als voor alle Leden in het algemeen; zoowel in Godsdienstige als Zedelijke betrekkingen;* welke Verhandeling met algemeene toejuiching beantwoord werd.

Na eene rustpoos hervat de Heer Voorzitter het woord, met te berigten dat, daar de tijd reeds te ver verstreken was, deszelfs broeder, de Heer Mr. LOONSTEIN werkend Medelid, deszelfs Redevoering op het laatste Hoofdstuk van *Ezechiel* toegepast, en dat door hem met het voorlezen van dat Hoofdstuk voorgedragen zoude worden, uitgesteld zal blijven tot Maandag den 12den dezer. Vervolgens na den aftredenden tweeden Secretaris bedankt, en de onderscheidene Commissien en overige geintroduceerden aangesproken, en een ieder den verdienden lof toegezwaaid te hebben, werd de Vergadering onder afsmeeking des Goddelijken zegens gesloten; terwijl Bestuurders en de meeste Leden echter niet voor den volgenden dag uit elkander scheidden, en den nacht onder het houden eens vriendenmaals alleraangenaamst doorbragten.

HAARLEM. Omtrent de Letterkundige Nalatenschap van de beide STRUCHTMEIJERS, den volgenden Brief nog hebbende ontvangen, willen wij ook aan denzelven wel eene plaats inruimen.

Mijn Heer!

Met veel genoegen heb ik in uwen Bode het Berigt aangaande de nagelatene Handschriften der twee STRUCHTMEIJERS, gelezen, en ik vereenig mijnen wensch met dien van den steller van dat Berigt, dat dezelve in goede handen mogen vallen. Dat de Groningsche Rector langen tijd aan eene nieuwe uitgave van de *Aethiopica* van HELIODORUS bezig geweest is, was onder de liefhebbers bekend. Misschien heeft de ongelukkige loop der onrustige tijden, in welke de avond

van

van zijn leven inviel, ook het zijne toegebragt, dat die uitgave niet in het licht verfcheen; misfchien dacht die waarlijk geleerde man veel te zedig van zich zelven — hoe dit ook zij — die verfchijning van eene nieuwe uitgave van genoemden Griekfchen Romanfchrijver, bezorgd door Doctor Coraës, dat fieraad uit nieuw Griekenland voor oud Griekenland, gelijk onze beroemde Luzac hem noemt (*), in den jare 1804, zal onzen Struchtmeijer geheel van de uitgave terug gehouden hebben. Het is natuurlijk, dat twee geleerden hetzelfde onderwerp behandelende, zeer dikwijls in dezelfde gedachten vallen. Dus heeft ook Coraës veel, zeer veel, opgemerkt, hetwelk Struchtmeijer niet ontgaan was, en uithoofde zijner grondige kennis van de Griekfche taal niet ontgaan konde. Wij meenen gehoord te hebben, dat de waardige grijsaard dit aan eenen zijner vrienden zelf verklaard had. Des niet tegenftaande vertrouwen wij, dat 'er nog een groot getal aanmerkingen zijn zal, waarbij de geleerde wereld belang heeft. — Voorts heeft zich P. L. Struchtmeijer nog met roem bekend gemaakt door eene *Epiftola Critica* aan zijnen vriend H. Cannegieter, uitgegeven te Utrecht 1769, over de zoogenoemde *Gloffæ Nomicæ*, een op zich zelf droog onderwerp, hetwelk hij aangenaam afgewisfeld heeft door eenige Critifche aanmerkingen op de *Characteres Ethici* van Theophrastus. Van een en ander vindt men eene zeer vereerende beoordeeling in de *Acta Literaria* van den bekenden Klotzius. Waarom het mij te meer verwondert, dat Fr. Astius, welke 1816 eene nieuwe uitgave van de *Characteres* te Leipzig gaf, dezelve niet gekend heeft. Ik blijf

Uw beftendige Lezer

P.

——— Men verneemt, dat de Koninklijke Maatfchappij van Wetenfchappen te Gottingen, tot Lid heeft aangenomen den Heer Mr. J. D. Meijer, Lid van het Koninklijk Nederlandsch Inftituut, Ridder van de Orde van den Nederlandfche Leeuw, enz.

(*) Luzac. *Lect. Attic.* p. 121.

B E R I G T

WEGENS DE OPGRAVING VAN

TANDEN EN BEENDEREN,

Te Canstadt;

DOOR MEMMINGER.

(*Vervolg en Slot van Bladz.* 312)

Hoe nu echter deze merkwaardige blijken eener vroegere Wereld; als Olifanten, Rinocerosſen, Tapirs en andere aan onzen grond geheel vreemde Dierſoorten hier gekomen zijn (eene vraag, die onwillekeurig bij iederen lezer en waarnemer oprijst,) dit zal men eerst grondig kunnen oplosſen, wanneer alle bijkomende omſtandigheden rijper overwogen en de zamenhang der bijzondere verſchijnſelen naauwkeuriger zal onderzocht zijn. Intusſchen kan men voorloopig toch dit in het midden brengen, dat, hoewel deze Dieren, of de daarmede overeenſtemmende geſlachten vreemd aan ons Vaderland zijn, het om vele redenen meer dan waarſchijnlijk is, dat zij eens in onze ſtreken geleefd hebben, en eerst, ten gevolge van eene verſchrikkelijke omkeering in de natuur, hoogst waarſchijnlijk eene groote overſtrooming, uit dezelve verdwenen. Maar dat zij op de plaats, waar men die heden vindt, en met name in onzen leemput, niet in hun eerſte graf liggen, doch denkelijk reeds voor den watervloed, die hen derwaarts ſpoelde, in eene vroegere, hetzij geheele hetzij gedeeltelijke omwenteling op onze planeet hunnen dood gevonden hebben, bewijst de wanorde, waarin men derzelver overblijfſelen vindt, en ook vooral deze daadzaak, dat men zelfs de afzonderlijke deelen veelvuldig geweldig beſchadigd gebroken en vergruisd aantreft. Waarin die vroegere omwenteling beſtaan heeft, willen wij hier niet onderzoeken; dat zij juist geene verandering van klimaat behoeft te zijn, gelijk men om de ſoort der dieren zou willen aannemen of meenen te moeten gelooven, blijkt daaruit, dat dat der opgegraven dieren, welks overeenkomend geſlacht tegen-

genwoordig tot zijn onderhoud vooral het Zuiden behoeft, de Mammouth of de opgegraven Olifant (die voor het overige, dit zij in het voorbijgaan gezegd, met het opgegraven dier aan den Ohio, den zoogenaamden vleeschetenden Olifant, niet verward moet worden) krachtens zijnen aard zich zeer goed naar het Noorden voegen kon, en gelijk men uit de lange en dikke haren, waarmede ADAMS het bedekt vond, moet opmaken, zelfs door de natuur voor hetzelve bestemd was.

Bovendien kennen wij immers nu nog Diergeslachten, waarvan de eene soort zich enkel in het Zuiden onthoudt, terwijl de andere tot in het hoogst van het Noorden verspreid leeft. Voor het overige lijdt het geen twijfel bijna, dat vele der ontdekte overblijfselen uit vrij afgelegene landstreken herkomstig en ook van zeer verschillende tijdperken zijn; wanneer men in aanmerking neemt, behalve de geweldige beschadigingen door dezelve reeds ondergaan, de kiezelvormige afronding, die men bij enkele waarneemt en ook de groote verscheidenheid derzelve.

Wie durft bepalen, in welken tijd deze omwenteling voorviel, die deze dieren ten val bragt? Zooveel schijnt intusschen zeker, dat, gelijk ook de verstandige Vorst, die in hunne ontdekking zooveel deel nam, op hun graf aanmerkte, dezelve verre dien onzer Geschiedenis overschrijdt. — Het gaf stoffe tot een groot geschil, of de laag van dertien Slagtanden niet door menschenhanden opeen gelegd zij? Maar ook in gevalle dit zoo ware, bewees het niets tegen den ouderdom der Tanden. Hoe onwaarschijnlijk echter het gevoelen van opeenhooping door kunst is, kan men uit verscheiden omstandigheden opmaken. Het is wel niet te loochenen, dat, zoo als de Tanden daar lagen vooral, omdat zij rondom geheel vrij en als op een voetstuk gesteld waren, de gedachte ligt kon ontstaan: dit is niet natuurlijk; dit is met oogmerk zoo bijeengevoegd; en ook mogen wij nog eene omstandigheid, die deze meening zeer ondersteunt, niet verzwijgen, namelijk dat op eenigen afstand om de Tandenlaag eene hoewel dunner toch duidelijk optemerken kolenlaag liep; eene laag, te merkwaardiger, daar zij bijna eene gelijke horizontale lijn beschrijft. — Maar daarentegen komt wel degelijk deze bedenking in aanmerking,

 dat

dat de Tanden, d. i. de laag met dertien Slagtanden zich ten minste van 15 tot 16 voeten diep onder de oorspronkelijke oppervlakte van den heuvel bevond, en het dus moeijelijk valt aantenemen, dat menschen dezelve met eenig oogmerk op zulk eene diepte zouden begraven hebben; dat voorts de leembrokken, waarin zij lagen, naar alle teekenen een nog onaangeroerde grond waren, welke duidelijk van den eenmaal doorgravenen, zoo in kleur als vastheid, verschilt. Voorts waren de kolen, die men ontdekte geene plantaardige maar alleen dierlijke kolen, Beenderen, die, naar alle waarschijnlijkheid scheikundig verkoold werden; en hoezeer in den beginne eenige proeven twijfelachtig gerekende stukken voor houtskool deden houden, wederspraken dit alle volgende proefnemingen. Bovendien leverden zelfs houtskolen geen bewijs voor vuur of menschenhanden op, daar ook het hout langs eenen anderen dan den gewonen weg, en langs den gewonen weg, ook zonder toedoen der menschen, verkolen kan.

Dat echter ten minste de Beenderen niet door vuur, maar door eene scheikundige bewerking in een' kolenaardigen toestand overgebragt werden, bewijzen de niet van buiten, maar van binnen tusschen de voegen, in denzelfden staat veranderde Slagtanden, gelijk mede verscheiden tusschen het zamenweefsel en zelfs in de vaste zelfstandigheid een' zwartachtigen tint hebbende Kiezen; en de horizontale rigting van de kolenlaag spruit ongetwijfeld daaruit voort, dat zekere tot de verkoling bijzonder geschikte deelen der Beenderen om hun evenwigt zich, gedurende de overstrooming, op gelijke hoogte hielden, terwijl andere van grootere soortelijke zwaarte, of omdat zij vroeger of later op de plaats hunner vestiging kwamen, meer of minder diepe ligging verkregen. Bij dit alles komt nog, dat de voornaamste laag niet afgezonderd lag, maar dat rondom en zelfs boven en onder dezelve eene menigte Beenderen en Tanden en zelfs nog verscheiden Kiezen gevonden werden, en dat over het algemeen deze overblijfselen op eenen zeer grooten afstand van elkander in den put verspreid zijn.

Hier valt dus niet aan het werk van menschenhanden, of eene doelmatige opeenstapeling, en even min aan eene verbranding met zeker oogmerk te denken.

Het

Het allerminst komen hierbij de Romeinen in aanmerking, hoewel deze hoogst waarschijnlijk op den heuvel een Kasteel hadden; want niemand zal 'er aan twijfelen, of dit nijver volk zou liever zoo goed mogelijk de Tanden gebruikt, dan verbrand of begraven hebben. Veel waarschijnlijker is het, dat deze merkwaardige hoop op eene natuurlijke wijze, hetzij door middel van eene bijzondere aantrekkingskracht of veelligt door eenen in de kolk, waarin de Tanden overstroomd werden, ontstanen en door het plaatselijke gemakkelijk te verklaren draaikring, zoo zamengevoegd werd, als men dien vond. Deze zonderlinge opeenstapeling is intusschen ook niet nieuw of eenig in hare soort. In Rusland, waar deze Tanden en Beenderen zoo menigvuldig voorkomen, vindt men dezelve ook, ja in de IJszee treft men geheele eilanden van drijvende Beenderen aan.

In allen geval kan deze twist niet de eigenlijke afkomst dezer opgegraven Beenderen betreffen (*), en veel belangrijker is de opmerking, dat dezelve, voorzooverre men die kent, van Dieren herkomstig zijn, waarvan men tegenwoordig op onzen Aardbodem geen spoor meer heeft. Cuvier telt in zijn laatste Werk over dit onderwerp niet minder dan 78 soorten van opgegraven viervoetige dieren op, waarvan 49 tegenwoordig nog geheel onbekend zijn, 22 tot 7 volkomen nieuwe geslachten en 27 tot nog voorhandene geslachten

(*) Ten bewijze, hoezeer men op zijne hoede moet zijn, om niet door het hechten aan enkele bijkomende omstandigheden, het voornaamste oogpunt uit het gezigt te verliezen, maar tevens ook ter waarschuwing voor volgende waarnemers der Canstadter opgegraven Beenderen, strekken de twee onderstaande bijzonderheden. Gedurende de onlangs gedane opgravingen, stookten de daartoe gebruikte misdadigers, gelijk ook de daarbij geplaatste Militaire wacht, uithoofde van het ruwe weder, een vuur, dat geen' onaanzienlijken voorraad houtskool door de groeve verspreidde. Toen voor omtrent 20 jaren de veeziekte hier woedde, werd een aan dezelve gestorven Stads-Stier in de groeve begraven. Wanneer nu na eene eeuw de eene waarnemer de kolen, de ander het geraamte van den bedolven Stier vindt, tot welke valsche besluiten moeten zij verleid worden, als zij aan de bijkomende omstandigheden hechten!

ten of tot nieuwe van de tegenwoordig levende geheel afwijkende soorten behooren; en hetgeen nog bijzonder merkwaardig is, de meeste dezer dieren waren naar een' maatstaf gevormd, dien de natuur vervolgens geheel schijnt verwaarloosd te hebben. Even als onze planeet zelve in hare vorming ruw aanving en langzamerhand verschillende trappen van ontwikkeling doorliep, schijnt ook de bewerktuigde wereld, schijnt bijzonder de Dieren-wereld uit ruwe beginselen gesproten en van trap tot trap zich volmaakt te hebben, tot dat eindelijk de Mensch, als het laatste en verhevenste lid in de reeks der schepping, daargesteld werd.

Op welk eene wijze deze langzaaam voortgaande beschaving geschiedde, of bij trapswijze klimming, of door geheel nieuwe proeven met vernietiging telkens van het oude; of door gedeeltelijke veranderingen, of geheele omkeering van onzen Aardbol; of dus de tegenwoordige rassen met de kolossale der vroegere wereld tegelijk bestonden, dan of zij uit deze na velerlei verwisselingen voortkwamen, of voordeze later als eene geheele nieuwe schepping optraden; of bij voorb. de Mammouth geheel verloren, en de Olifant het werkstuk eener geheel nieuwe schepping is, dan of dezelve gedeeltelijk vernietigd werd, en het overschot, in vreemde hemelstreken verspreid, daar langzamerhand tot den tegenwoordig bekenden Olifant overging, of niet veelligt zelfs den Mensch een naar denzelven zweemend wezen vooraſging; — Wie zou het wagen hierover te beslissen?

Beoordeelingen van Vaderlandsche Werken in Buitenlandsche Geleerde Tijdschriften.

De op handen zijnde *Reorganisatie* der Wetgeving voor de beide deelen van het Rijk der Nederlanden en bijzonderlijk het invoeren van een algemeen Handelstelsel voor het geheele Rijk, heeft gelegenheid gegeven tot den druk van verscheidene Verhandelingen, die voor den Staatkundigen (*Statistiker*) en den Staatsman, om 't even van welk Volk en van welk gevoelen, niet zonder belang kunnen zijn. Zij zijn alle met het begin dezes Jaars (1816) in het licht verschenen, en maken te zamen een tamelijk dik Boekdeel uit. 't Is niet wel mogelijk, dezelve naar de orde des

tijds

tijds optegeven; wij zullen dit daarom doen volgens derzelver inhoud. De beide takken der Staatshuishouding: de *inkomende en uitgaande Regten*, in de Noordelijke Nederlanden tot nog toe bekend onder den naam van *Convoijen* en *Licenten*, in de Zuidelijke: *Douanes* genoemd, zijn de eigenlijke Belastingen op den Handel, welke van de Koopwaren gevorderd worden. *De Indirecte Belastingen* zijn eigenlijk Belastingen op de levensmiddelen, om 't even of die van Inlandſchen wasdom zijn, of van Buitenslands ingevoerd worden. De eerſte hebben de meeste pennen geſcherpt. Daartoe behooren:

Verhandeling over den Geest van het Plakkaat van 1725, op den ophef der Convoijen en Licenten, met toetſing van het nieuwe Concept-Plakkaat aan denzelven en opgave van eenige bedenkingen, door een oud Ambtenaar in dat vak. (*) Te Amſterdam bij Hendrik Gartman 1816, 8°. 79 bladz.

Men kan dit Werkje, 't welk uit eene zeer ervaren pen gevloeid is, en de bijzondere kennis van zijnen Schrijver in de geſchiedenis van zijn Vaderland aan den dag legt, niet alleen houden voor een *kort begrip* van de geſchiedenis der *Convoijen en Licenten*, maar het is nog veel meer, dewijl het den *geest* van dezen belangrijken tak van Wetgeving doorloopend ontwikkelt en beoordeelt.

De Schrijver vangt aan met den grondlegging van den Staat door de afſcheuring van *Spanje*, en loopt de vroegſte tijden kortelijk door. Dit kon ook zeer gevoegelijk geſchieden, dewijl alles toen nog meer Provinciaal was of ſlechts enkele Gewesten aanging, en ook gedeeltelijk nog in wezen bleef, nadat de *Convoijen en Licenten* voor het gansche Bondgenootſchap waren ingevoerd, zoo als bijvoorb. de Zeeuwſche Tol, de Watertollen van *Gouda*, *Nijmegen* enz. — *Licenten* werden in het laatſte vierde gedeelte der 16de Eeuw genoemd de Belastingen, die gevorderd werden van goederen, welke men vergunde te vervoeren uit plaatſen, die den Prinse van Oranje waren toegedaan, naar vijandelijke landen. Zoo was het gelegen in *Zeeland* en *Holland*. De inkomende Regten werden *Convoijen* genoemd, omdat de Koopvaarders door gewapende Schepen begeleid (*geconvoijeerd*) werden. De heffing daarvan was zeer ongelijk, tot dat het eerſte Plakkaat van den 20 Julij 1580 op den naam van den Aartshertog Matthias verſcheen; het is te vinden in het Groot-Plakkaat Boekdeel I. bl. 2265. Op den 4 Februarij 1581 verſcheen

(*) Men weet thans ſtellig, dat deze Verhandeling geſchreven is door Mr. Jacobus Scheltema, voorheen *Commies Generaal der Convoijen en Licenten te Amſterdam*.

fcheen het tweede op den naam van WILLEM DEN EERSTEN, (ald. bl. 2270.) en werd op den 24 Julij 1584 bevestigd door de Staten Generaal (ald. bl. 2273.). — De geest dezer Staatsftukken werd duidelijk uitgedrukt: „ De Be-„ lasting zoude ftrekken tot befcherming, bevrijding en „ verzekerdheid van de Zeeftroomen en Havenen, tot den „ onderhoude van de Trafijke en den Koophandel, zoo-„ wel uitheemfche als inheemfche.” Doch zij betroffen alleen de Convoijen en inkomende Regten: de Licenten werden als nog door de Steden en zeer ongeregeld geheven.

Het Plakkaat, hetwelk op den 6 April 1586 op den naam van den Graaf VAN LEYCESTER verfcheen, vereenigt ze beiden, en wordt door den kundigen Schrijver zeer loffelijk vermeld, wegens den daarin heerfchenden geest van orde en gematigdheid ter bevordering van den Handel. De onrustige tijden echter verhinderden of vermoeijelijkten eene regelmatige uitvoering van deze Wet en van daar klagten, van daar in 1597 en 1598 nieuwe Plakkaten, wanneer de opbrengst van deze middelen geheel en al aan de vijf Admiraliteits-Collegien werd afgeftaan. Daar deze Collegien onafhankelijk van elkander beftuurd werden, poogde elk van dezelve door infchikkelijkheid jegens de Commercie het water op zijnen molen te brengen, (zoo als de Schrijver zich uitdrukt) waardoor nieuwe klagten geboren werden. *Zeeland* kantte zich zelfs geheel tegen *Holland*, hetwelk tot in de vorige Eeuw heeft aangehouden.

Alleropmerkelijkst zijn de Tariven van 1580 en 1597. Reeds toen had men ten grondflag genomen, om den allesvernielenden Sluikhandel te weren, Handel en Industrie te vermeerderen en den eerlijken Koopman te fparen. Ook bewezen de toenemende Handel en Industrie al ras, dat deze Plakkaten of Wetten zeer wijs waren. De Koopman kon zich vrijelijk bewegen, en men zocht alle hinderniffen voor hem uit den weg te ruimen. Ten bewijze van deze onfchatbare *vrije* beweging, haalt de Schrijver uit het werk van den beroemden WITSEN over den *Scheepsbouw* aan, dat in het jaar 1604 in eens eene vloot van 400 Schepen uit de *Oostzee* voor *Amfterdam* kwam, en binnen zes weken loste, laadde en weder zeilvaardig was. *Zulks was onmogelijk bij een ftelfel van dwang.* Eerst later werden de Binnenlandfche Paspoorten (Wet van 6 Mei 1663 Gr. Pl. B. I. 2305.) ingevoerd. *Hard tegen de Sluikers, zacht jegens de Aangevers*, was een grondregel, die van den eenen Ambtenaar op den ander overerfde.

In het jaar 1625 werd de ophef verpacht; dit gaf de Amfterdamfche Beurze aanleiding tot klagen over de geftrenge invordering, waardoor men tot den ophef van 's Landswege weder terugkwam. Maar dewijl de Nederlandfche waren bij den invoer in andere Landen bezwaard wer-

werden, ging men tot maatregelen van wedervergelding over, en maakte de Wet van 14 April 1621 (Gr. Pl. B. I. 2358.), welke onder den naam van *Plakkaat van Retorsie* bekend is. De volgende wetten, bijzonderlijk die van 1665 en 1687 (in welk laatste jaar de ophef wederom voor de helft verpacht werd), maakten in het stelsel geene verandering en betroffen alleen de wijze van heffing. Maar toen in andere Landen een geest van eigen Handel en Industrie ontwaakte, toen Onlusten en Oorlogen tegen het einde der 17de en in het begin der 18de Eeuw aan den algemeenen Handel eene andere wending gaven, de Successie-Oorlog grootere Staatsbehoeften veroorzaakte, en de geheele veranderde betrekkingen van *Rusland* aan den Noordschen en Oosterschen Handel eene andere rigting gaf; begon men de vroegere Wetten betrekkelijk den Handel te herzien. Vier uitmuntende mannen hebben daaraan voornamelijk gearbeid: ADOLF VISSCHER, Advokaat-Fiscaal der Admiraliteit te *Rotterdam*; SIMON VAN SLINGELAND, eerste Secretaris van den Raad van State, daarna Raad-Pensionaris van *Holland*; HIOB DE WILDT, Secretaris der Admiraliteit te *Amsterdam* en JACOB HOP, Pensionaris van *Amsterdam*. En alzoo werd, nadat reeds in 1714 door gecommitteerden uit de Admiraliteits-Collegien een nieuw ontwerp van een Generaal Plakkaat gemaakt en ingeleverd was, op den 22 November 1720 eindelijk een Concept-Plakkaat en Tarief aan de Staten Generaal overgegeven. Hetzelve beoogde de verpachting, voor de helft intevoeren, volgens de meening van den Fiscaal VISSCHER. Voor het overige was 'er zeer veel op den ouden voet van gematigdheid gebleven, en overal straalde het doelwit door, om den Koopman speling te laten. Hierop ontstonden langdurige overwegingen bij de Bondgenooten. *Zeeland* verzette zich tegen de verpachting, alsmede de Beurs van *Amsterdam*; hierop werd ook door de Heeren DE WILDT en HOP aangedrongen; en eindelijk schikte de Fiscaal VISSCHER zich naar het gevoelen van den Raad-Pensionaris. Hoogstbelangrijk en leerzaam is de nog voorhanden zijnde Briefwisseling tusschen VAN SLINGELAND en VISSCHER, over dit onderwerp. Te regt verwondert men zich over de wijsheid en de echte huishoudkunde, welke hier overal doorstralen en zich duidelijk laten hooren. Eindelijk werd het nieuwe Plakkaat op den 31 Julij 1725 vastgesteld, trots den hardnekkigen wederstand van *Zeeland*.

Gematigdheid van lasten, vrije beweging van den handel, voorstand en bescherming van denzelven en van de Scheepvaart, vermeerdering van de algemeene welvaart door alle takken van nijverheid, verschooning van opregte Kooplieden; deze zijn de hoofdtrekken. Deze Handelwet heeft algemeenen lof verkregen; niet alleen in de Nederlanden, maar ook buiten dezelve. Het beste bewijs van

hare

hare waardij is, dat dezelve, in weêrwille van alle proeven tot verbetering, hoeveel arbeid, tijd en vlijt daaraan ook besteed zijn, tot heden in stand is gebleven, en slechts voor korten tijd buiten werking gesteld is geweest, om terstond weder te herleven. Wilden wij den Schrijver, die zulks anders wel verdienen zou, overal volgen, dan moest het geheel Werkje overgezet worden. Het moge, in den eersten opslag, wel schijnen slechts *een gelegenheids Geschrift* te zijn; maar 't is zoo zaakrijk, dat het voor de geschiedenis der *Nederlanden* en voor de Staats-Huishoudkunde in het algemeen, eene bestendige waarde en eene blijvende plaats naast de beste Werken in deze beide vakken zal behouden. Met welnige woorden is 'er veel gezegd, hetwelk te voren veel lezens en denkens gekost heeft.

Tot de gemelde proeven van verbetering behooren de pogingen van de Provincie *Gelderland* in het jaar 1732, welke in het jaar 1745 eindelijk ten gevolge hadden, dat door de Admiraliteits-Collegien een nieuw Concept-Plakkaat vervaardigd werd, hetwelk echter geen' voortgang heeft gehad. De ijver van den Stadhouder Prins WILLEM IV. voor Koophandel en Fabrijken is bekend, en blijkt uit de onderhandelingen, die ten zijnen tijde hebben plaats gehad. Een nieuw, in 1751, ingeleverd Concept-Plakkaat, en waarover de Admiraliteits-Collegien, na veel beraadslagens, eindelijk in 1754 hunne Advijzen inleverden, is echter niet tot stand gekomen. Andere ontwerpen van verandering hadden even min gevolg, tot aan het jaar 1795, wanneer de Admiraliteits-Collegien vernietigd zijn, en *een Committé van Marine* is opgerigt. De pogingen, om alles overal op gelijken voet te brengen, konden niet tot stand komen. In het jaar 1798 werd het beleid der Convoijen en Licenten aan den Agent of Minister van de Finantien opgedragen, en de persoonele wijze van zien van den Minister, die van 1798 — 1801 en van 1805 — 1809 in dienst was, waarborgde de belangen van den Koophandel. In het jaar 1802 werden de Administrative en Justiëele zaken aan eene eigene Vergadering, *de Zeeraad*, opgedragen. Dit tijdperk is bijzonder merkwaardig door het vervaardigen van een nieuw ontwerp van Wet, waarvan de Schrijver met veel lof spreekt. In het jaar 1805 werd deze Vergadering weder ontbonden, en het opperste beheer kwam terug aan den Minister van Finantie. Nu kreeg het oude stelsel een' dubbelden slag; eensdeels door het oprigten van een' Raad van Judicature, aan den welken, niet alleen de Convoijen, onder den naam van *middelen te Water*, maar ook de *middelen te Lande*, schoon van een' gansch anderen aard, verzonden werden: en ten andere, doordien bij de organisatie van het Departement van Finantie, de Belastingen op de *Buitenlandsche produc-*

ten

ten (welke het best kunnen vergeleken worden met de Accijsen in de meeste gewesten van *Duitschland*, en eigenlijk Belastingen zijn op de Consumptie) mede aan de Judicature van dezen Raad onderworpen werden. De hooge Ambtenaren behielden echter den ouden geest, tot dat de voorbereiding tot het Douanen-stelsel in 1809, hetwelk in 1811 met alle zijne verschrikkelijke wetten te voorschijn trad, gelijke zwarigheden in den handel en in de administratie verwekte. De Schrijver schetst de beide stelsels voortreffelijk met deze weinige woorden: „ het „ oude stelsel *behield*, de Douanes *vernielen zoo veel.*" De Schrijver laat zich niet uit over hetgeen, hetwelk, na de herstelling van de onafhankelijkheid der *Nederlanden* is gedaan: maar hij gaat terstond over tot het ontwerp van de nieuwe Handelswet, hetwelk door den Directeur-Generaal der Convoijen en Licenten ontworpen, den Koning overhandigd en na dien tijd met zeer groote naauwkeurigheid is onderzocht geworden. Hij vergelijkt dit ontwerp in deszelfs hoofdtrekken met de Wet van 1725, en besluit eindelijk niet onduidelijk met het gevoelen, dat het ontwerp van 1804, mits eenige nadere wijzigingen, de voorkeur boven dit verdient. Voor den Duitschen lezer kan het verslag van de bijzondere deelen weinig belangrijk zijn, ten zij hij zich met de geschiedenis van het Nederlandsche handelstelsel en deszelfs wetgeving bekend wilde maken. Maar dan zoude hij het Werkje zelf moeten lezen en de verschillende wetten, zoo die door den Schryver genoemd zijn, als die niet gemeld zijn, volgens tijdorde in het Groot Plakkaatboek naslaan. Eene Verzameling van alle hiertoe behoorende Wetten sedert 1725 is in het jaar 1814, in een dik Stuk in 8°. in het licht verschenen.

(*Het Vervolg en Slot hierna*)

STAATS-HUISHOUDKUNDE.

HAARLEM. Aan den onderstaanden Brief vergunnen wij gaarne eene plaats in ons Blad, steeds genegen zijnde onzen invloed te bezigen, om voor het algemeen veelligt nadeelige en thans heerschende denkbeelden tegen te gaan.

A...... 18 *Mei* 1817.

Mijnheer!

Het zij mij geoorloofd toevlugt tot uw geacht Weekblad te nemen, om een denkbeeld tegen te gaan, dat in de te-

tegenwoordige gesteldheid van zaken overhand schijnt te nemen, en veel kwaad zonder eenig nut bewerken kan.

Het is bekend, dat sedert de laatste 25 jaren het bedenkelijk toenemen der Armoede onder de lagere standen der Maatschappij, juist in die Staten, waar voorheen de meeste welstand heerschte, de aandacht, zoowel der Regeringen, als der verlichte Ingezetenen, tot zich getrokken heeft. Vele der laatsten hebben zelfs hunnen tijd en hunne vermogens aan het grondig opsporen der aanleiding tot, zoo als der middelen tegen, dat kwaad geschonken.

Een voorraad van bijeengebragte daadzaken, verscheidenheden en vergelijkingen, naar gelang van het bestaan, den ouderdom, de cultuur, de ligging en het climaat der Maatschappijen, is daardoor verzameld, en eenige doorwrochte werken over dit onderwerp zijn hun aanwezen aan deze loffelijke pogingen tot bevordering van Volksgeluk verschuldigd.

Intusschen zijn dit alles nog slechts voorbereidende maatregelen, zij hebben nog lang niet bereikt, doch zullen wel eens bereiken den staat van voldongen rijpheid, om middelen van algemeene voorziening aantewijzen, die de Overigheid gretig bij de hand zal nemen, zoodra ook de tijd daartoe geboren wordt, te weten: zoodra alles geregeld en gevestigd zal zijn, dat, na zooveel jaren van regelloosheid, regeling en vestiging behoeft.

Middelerwijl dat gewenscht tijdpunt vooruitloopen, halfvoldongen werk beoordeelen, grondige geschriften oppervlakkig lezen, stelsels buiten haar verband of geheel verkeerd opnemen, en zoodanig aan een onderzoek onderwerpen, dat niet alleen tot gebrekkige resultaten voeren, maar ook eene verkeerde rigting aan alle volgende nasporingen geven moet, is, mijns erachtens, den uitslag dier pogingen verijdelen, de kracht der middelen, die aangewend zullen kunnen worden, van stonden af verlammen, het verstand voorinnemen, de harten verschroeijen dergenen, die bijgesprongen zouden zijn, de gemoederen voorbarig bevooroordeelen van allen, die ten onderwerp der voorzieningen strekken, en door zedelijke leiding gewonnen behooren te worden.

Dit alles nu meen ik heeft plaats, of kan het gevolg worden, wanneer men de meening laat veld winnen, dat in het *Essai sur le principe de la population*, dit grondig Werk van den Heer MALTHUS, de leer gepredikt wordt, dat de Overigheid de Huwelijken der lagere- en Arme-standen verbieden en tegengaan moet, om daardoor de toenemende bevolking in diezelfde standen boven het peil der voorhanden middelen van bestaan, ook tegen te gaan.

Dit, ten minste, ontwaar ik, dat afgeleid wordt uit het gezegde op pag. 107. van het IIde Deel 7de Hoofdstuk van de vertaling van dat Werk door den Heer PREVOST.

Ik

Ik behoef voorzeker deze meening niet te bestrijden ter overtuiging van diegenen, die of dit voortreffelijk en grondig Werk reeds gelezen hebben, en in zijnen geheelen zamenhang overzien, of voornemens zijn het bij deze herinnering te lezen. Doch noodig is het in allen gevalle voor zoovelen, die op het gevoelen van anderen afgaan, en die mitsdien gevaar loopen van in dwaling gebragt te worden.

Ter onderrigting van deze strekke het dan, eensdeels, dat het op die bladzijde voorkomende, zoo het al eens voor gisping vatbaar ware, des neen, in verband gebragt, en slechts in zoodanig verband met de Engelsche poortaxe, die, in Engeland alleen bestaande, de Heer MALTHUS te regt voor zoo nadeelig beschouwt, dat hij ze afgeschaft wil hebben, beoordeeld moet worden, en anderdeels, dat dit vermeend gevoelen zoo min door dien Heer dáár of ergens in zijn Werk in 't midden gebragt wordt, of voor het zijne te houden is, dat hij veel meer op pag. 108 en 109 eene meening laat volgen, die degene, welke men hem toeëigenen wil, met deze zoo duidelijke woorden logenstraft:

„ *Lorsqu'en conséquence le Système des lois sur les pauvres* „ *aurait été aboli pour la génération naissante; si quelque* „ *homme jugeait à propos de se marier, sans avoir l'espé*„ *rance de pouvoir nourrir sa famille, je pense qu'il devrait* „ *être laissé à lui-même, et jouir à cet égard de la plus* „ *pleine liberté. Bien qu'a mon avis un tel mariage soit* „ *une action manifestement immorale, elle n'est pas du* „ *nombre de celles, que la Société doit se charger de* Punir „ *ou de* Prévenir *d'une manière directe. La raison en est,* „ *que la peine, qui y est attachée par les lois de la natu*„ *re, retombe immédiatement sur le coupable, et que cette* „ *peine est d'elle-même sévère.*"

„ *Ce n'est qu'indirectement que la Société souffre, elle* „ *n'en est même affectée que d'une manière légère et éloi*„ *gnée. Lorsque la nature se charge de gouverner et de pu*„ *nir, ce serait une ambition bien folle et bien déplacée de* „ *prétendre nous mettre à sa place, et prendre sur nous* „ *tout l'odieux de l'exécution.*", &c.

Al het volgende strekt ter bekrachtiging van het hier uitgebragt gevoelen, en tot bevestiging, dat het den man nooit in den zin gekomen is, eene zoo stuitende meening te koesteren; doch ik moet de lezing 'er van aan des verlangenden overlaten, zal ik mij niet aan misbruik van de beperkte ruimte van uw zoo nuttig Blad schuldig maken.

Ik heb de eer met achting te zijn

UEd. Dw. Dienaar

N. N.

GE.

GESCHIED- EN LETTERKUNDIGE ANECDOTES.

Een Scherp en Vernuftig woord van PASQUINO.

De Villa's en Paleizen der door PAUL V. zoo magtig rijk gewordene Prinsen *Borghese*, openlijk te koop aangeboden zijnde, bleef PASQUYN ook niet in gebreke dit bekend te maken en eindigde zijne aankondiging hiermede:

Paulus fecit, Paulina defecit.

Paulus heeft het bijeen gebragt, Paulina verstrooid. PAULINA namelijk is de naam van de Prinses *Borghese*, zuster van Napoleon.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Mei	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
14	29. 8 29. 8 29. 8½	47½ 53 46½	Z. Z. O. Z. W. t. W. Z. t. O.	voormidd. regenbuijen met hagel; verder bewolkt.
15	29. 8½ 29. 9 29 9¾	53 58 49	Z. Z. W. W.	's morgens zware wolken; verder omtrent helder.
16	30. 0¼ 30. 0¼ 30. 0	52½ 60 49	W. — N. O.	helder.
17	29. 9¼ 29. 9¼ 29. 9¼	56* 62½ 51	O. N. O.† W. N. W. N. W.	voormidd. helder; verder bewolkt
18	29. 8¼ 29. 7¼ 29. 5¼	60½ 70 60	O. Z. O. Z. O. O.	bewolkt; in den namidd. en tegen den avond tusschenb. regen; 's avonds weêrlicht.
19	29. 5¼ 29. 5½ 29. 5½	53 55 50½	W. N. W. N. N. W. N. N. O.	betrokken; tusschenb. regen.
20	29. 5¾ 29. 6 29. 6	56 70 55	O. N. O. Z. O. N. O.	's morgens betrokken; verder bewolkt; 's avonds donder met regen.

(*) Voormidd. ten elf uren 67 gr. (†) In de voormidd. *Z. Z. O.*

TE HAARLEM, BIJ A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE

KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 22. *Vrijdag den 30sten Mei.*

BERIGTEN.

REGGIO. Onlangs is hier, in zijne geboorteſtad, de Hoogleeraar RÉ, als Schrijver van een groot aantal Werken over den Landbouw en Kruidkunde bekend, en wien de Hertog van *Modena* onlangs in zijne Staten had aangeſteld, om op de Univerſiteit, welke die Vorst geſticht heeft, onderwijs in die vakken te geven, overleden.

HAARLEM. Hebben wij onlangs eene plaats van dit Blad ingeruimd aan eene beoordeeling van DONNY *Les Habitans de la Lune;* nu willen wij den onderſtaanden over dit onderwerp loopenden Brief onzen Lezers niet onthouden, daar dezelve het daar gevelde vonnis over dit Smaadſchrift kan wettigen en bevestigen.

Aan de Heeren UITGEVERS van den *Algem. Konst en Letterbode.*

Mijne Heeren!

Met het plaatſen van den nevensgaanden Brief zullen UWEd. verpligten

UWEds. beſtendigen Lezer
M.

Veel Geëerde Vriend!

Gij begeert te weten, wat ik denke van de oordeelvelling over het Smaadfchrift: *Les Habitans de la Lune par* Charles Donny enz. voorkomende in het geachte Weekblad: *de Konst- en Letterbode* voor het jaar 1817 N°. 17. bl. 261. en volgg. Gij vraagt mij ook in 't algemeen, wat ik gevoel omtrent het fmadelijk en lasterend gefchrijf van eenige Zuidelijke bewoners van ons Koningrijk, van den *Spectateur Belge*; van den *Obfervateur*, van *Les Habitans &c.* Gij ftaat toe, dat hunne waanwijze onkunde met zoovele onzinnige wrok en wraak vereenigd, alle verachting verdient; gij houdt u overtuigd, dat zij, hunne achterlijkheid, hunne mindere vorderingen in ware en zuivere kennis en wetenfchappen gevoelende, in fpijt uitbarsten, en, in plaats van door eenen edelen naijver opgewekt en aangefpoord, de Noordelijke Landgenooten, nateftreven, te evenaren, of ook te overtreffen, zich, op de laagfte en fchandelijkfte wijzen, trachten te wreken, en door laffe geestigheden, wegens de voor hun nog onbereikbare verdienften en meerderheid van deze hunne Landgenooten, als 't ware, fchadeloos te ftellen. Maar gij geeft tevens in bedenking, bijzonderlijk ten aanzien van de bovengemelde beoordeeling van *Les Habitans &c.* of die niet wat te fcherp is? Of het niet beter ware, in plaatfe van tegen die lieden ten ftrijde te treden, hen in hun fop of droesfem te laten gaar koken, tot dat zij met den tijd tot eenige rijpheid komen? Of wel hen, gelijk de zwijnen te laten zich wentelen, zooveel hun lust, daar zij toch, met dat wentelen in hun eigen drek, zich hoe langer, zoo meer, befl ijken, terwijl de luister der ware geleerdheid, de zuivere fmaak, de gedurig in het Noordelijk gedeelte ten voorfchijn komende blijken van echte kennis, fraai vernuft, fchoone Nederduitfche Dichtwerken, ook Latijnfche zoo Verzen (*) als andere Gefchriften, en gemeenzaamheid met de oude Letterkunde, welke de domheid alleen kan verachten, door haren glans, van zelve, meer en meer, noodzakelijk uitblinken?

Het

(*) Dit fchrijvende ontvangen wij: Henrici Collot d'Escury van Heinenoord *Carminum Fasciculus.* Hag. com. CIƆIƆCCCXVII. Eene fchoone Verzameling.

Het zij mij vergund, mijn Vriend! uwe bedenkingen met die rondheid, welke aan onze oude vriendschap voegt, en met die wikking en weging, die uwe zelfs enkele bedenkingen en loutere twijfelingen vorderen, te beantwoorden, en, zooveel mogelijk, met eenige naauwkeurige onderscheiding te onderzoeken.

I. Of men moet niets doen; men moet zich maar enkel ergeren over de onbeschaamdheid; men moet klagen en hooren klagen over het onophoudelijk schelden, razen, tieren, welks verregaande boosheid het regtoefenende gezag reeds, in het Zuiden, gedwongen heeft, deze euvelziekte en boosaardigheid tegen te gaan; welke leugens en laster intusschen zoowel de onkundigen misleiden, als de kwaadaardige lieden vermaken, en dit al zonder een' vinger te verroeren? Herinner u slechts het boven gemeld geschrijf; lees maar eens *l'Observateur*, bijzonder bl. 105 alwaar de Advokaat, onder het rubriek: *Deuxieme Corinthienne*, zoo laag als laf, omtrent den voortreffelijken Hoogleeraar, het sieraad der beroemde Leydsche Hoogeschool, den volgenden onzin nederflanst: *Au docteur Duisternis van Nacht van Donkerloo van Broekinga* enz. en verders op het loffelijk verdedigen, door de bekwame jeugd, van hunne Verhandelingen *sub praesidio* eeuwig smaalt! Was alles dusdanig gek en laf, ja het groothartig zwijgen ware dan het best; maar het al is wel evenzeer boosaardig, maar niet altijd, in zoo hoogen trap, laf; ook het valsch vernuft, en de wanstaltige aardigheid misleiden (zoo als wij boven aanmerkten) de minkundigen; het eeuwig zwijgen moedigt de boosheid aan; wordt niet zelden voor schuldgevoel of zwakheid gehouden, en is veeltijds, en bijzonder in het tegenwoordig geval, niet dan eene schijngrootheid; meer eene koele onverschilligheid, die de boosheid, even als een' haan op zijnen mesthoop, laat victorie kraaijen.

II. Of men wordt door de klagten van alle kanten, opgewekt; men ergert zich aan den onbeschaamden toon, houding, bitterheid; de verontwaardiging noopt eindelijk eens de pen optevatten; men wil niet meer eeuwig zwijgen enz.

Maar wat nu?

1. Of men moet in een bedaard onderzoek treden; de aangevoerde verwijtingen, de kwaadaardige aantijgin-

gen, bitſen en vuilaardigen hoon, toetſen; ſtuk voor ſtuk ontwikkelen; de bewijzen en redeneringen nagaan; de tegenbedenkingen tegenoverſtellen, en al het overige doen, wat tusſchen beſcheiden - verſchillende, tusſchen heusch- en braaf - denkende, tusſchen enkel waarheidlievende, en de voortgangen van licht en kennis zoekende, edelmoedige menſchen te pas komt en ſtand grijpt?

Maar nu wil ik u, mijn Vriend! nu moet ik u vragen, of die bedaarde gematigdheid, kan of zelfs mag plaats hebben, ten aanzien van openbare, domme, kwaadaardige, leugens op leugens zonder blozen opeenſtapelende lasteraars, die nooit bewijzen, nooit redeneren, die zelve overtuigd, dat zij met bewijzen, met redeneren, aan hunne onedele inzigten niet kunnen voldoen, daarom hunne toevlugt tot verdichtſelen, tot beſpottingen *enz.* nemen, en die brave mannen, welke zij zoo gaarne in verachting zouden willen brengen, alles, wat hiertoe (zoo als zij meenen) dient, in den mond leggen en zotteklap ſprekende invoeren? Oordeel mijn Vriend zelve, en zoo gij kunt, heb dan medelijden met zoodanige lieden; beklaag hun, dat zij ter waarſchuwing aan het Publiek naar waarheid worden ten toon geſteld, even zoo, zoo als zij zijn, zoo als zij inderdaad zijn. Is 'er, was 'er ooit een verfoeijelijker geſlacht, dan dusdanige ontaarde wezens?

2. Of, het bovengemelde niet te pas komende, geene plaats kunnende hebben, ja volſtrekt onmogelijk zijnde, ſchiet niets, dan een andere weg over. Het is van belang, dat het Publiek, hetwelk niet geheel en al, noch overal, even kundig is; hetwelk dikwijls vatbaar is, om door zoogenaamde aardigheden, gezochte verdichtſels, ook zoutelooze *plaiſanterien*, en ſoortgelijke kunstgrepen, tegen welke de koele redeneringen veelal afſtuiten, weggeſleept te worden; het is van belang (zeggen wij) dat het Publiek worde voorgelicht, gewaarſchuwd en tegen misleiding behoed. Dit kan niet anders geſchieden, dan door die booze lieden te ontkleeden; van hunne aardigheden en *plaiſanterien* te ontdoen; hen naakt en bloot voorteſtellen, hunne zedelijke afſchuwelijkheden aantewijzen, hunne mismaaktheden, lasterzucht, en vooral hunne ſtalen onbeſchaamdheid, welke niets eerwaardig, niets heilig acht, te doen zien. Dit, ja dit, mag, dit moet het middel, het

het doel zijn. Dit is het eenige, wat tegen hun overschiet. Het enkel roerſel liefde tot de waarheid, eerbied voor brave, gehoonde, voor verdienſtelijke mannen, voor redders van ons gedrukt Vaderland, louter edelmoedig gevoel ziinde, kan de pen niet te ſnerpende zijn. De hoogachting voor waardige, maar ſchandelijk beleedigde mannen, mag ons niet koel, mag ons niet overſchillig laten. *L'impasſibilité n'est pas toujours une grande vertu.*

(Het Vervolg en Slot hierna.)

BEOORDEELINGEN VAN VADERLANDSCHE WERKEN IN BUITENLANDSCHE GELEERDE TIJDSCHRIFTEN.

(*Vervolg en Slot van Bladz.* 333)

Van eenen anderen aard, ſchoon in de hoofdzaak (dat namelijk de gematigde, den Handel gunſtige geest der oude Hollandſche Wetgeving moge behouden worden) gelijk, is het volgend kleine Stukje:

Bedenkingen omtrent de geprojecteerde Wetten der in- en uitgaande Regten en Indirecte Belastingen. In 's Gravenhage en te Amſterdam bij de *Gebroeders* van Cleef 1816, 8°. 24 bladz.

De Schrijver doet zich door eene lofwaardige beſcheidenheid kennen. Hij grondt zich voornamelijk op eene Verhandeling over den Nederlandſchen Koophandel, welke te vinden is in de Jaarboeken van 1751 October, 2 D. bl. 895. Volgens zijne voordragt zoude in de ontworpen Wet, welke door den Directeur-Generaal der Convoijen en Licenten, op den 13 November 1815 aan den Koning is ter hand geſteld, te gelijk met een Tarif en eene Voorrede, waarin dezelve zijne gedachten nader openlegt, eene poging doorſtralen, om aan de vooroordeelen van de Zuidelijke Nederlandſche Fabrijkeurs toetegeven, en derzelver belangen aftezonderen van de belangen van den Koophandel en de Fabrijken der Noord-Nederlanders. De vraag: heeft de Handel een ander belang dan de Fabrijken? en zoo ja, hoe laten die beide belangen zich ten algemeenen beste vereenigen? — is reeds zeer dikwerf behandeld. (Men zie LUZAC's onſchatbaar Werk: „*La Richesſe de la Hollande;*" of liever de latere Nederduitſche uitgave: „*Hollands Rijkdom*" en andere Werken, die in verſchei-

 den

den Geschiedkundige Verzamelingen te vinden zijn.) Deze Vraag moest ook thans weder natuurlijk ten voorschijn treden, en de Schrijver dezer Verhandeling laat zich daarover in het breede hooren. Maar, dewijl dit onderwerp in een ander Werkje nader behandeld is, zal het beter zijn daartoe over te gaan.

De Vereeniging der belangen van Landbouw, Industrie en Koophandel, overwogen en aangetoond door B. VAN REES. Te Leyden bij D. du Mortier *en* Zoon 1816, 8°. 86 bladz.

Dit is tot nog toe het eenigste Stuk in de Nederduitsche taal, welks Schrijver zich openlijk genoemd heeft. De Schrijver had in het jaar 1802, ambtshalve en uit overtuiging, gelijk hij bl. 6. zegt, in den naam der Stad *Leyden* prohibitive en bezwarende maatregelen, opzigtelijk den invoer van vreemde Manufacturen, verdedigd. „ Ge„ boren en opgevoed " zoo gaat hij bl. 7. voort, „ in „ eene der rijkste Fabrijksteden van *Holland*; zeer vele „ verkeering gehad of gewoond hebbende in Steden en „ Dorpen van ons Vaderland, wier vorige welvaart en „ rijkdom aan de Fabrijken moet toegeschreven worden; „ sedert 1793 Burger en Inwoner der Stad *Leyden*, aan „ wier belangen ik naderhand, eerst als Medebestuurder „ en vervolgens als Secretaris bijzonderlijk verbonden „ was: had ik menigvuldige en langdurige gelegenheid, „ om het nut en het voordeel onzer Vaderlandsche Fabrij„ ken te zien, en derzelver deerlijk verval bitterlijk te „ betreuren. Geboren van eenen vader, wiens Handels„ betrekkingen door de Engelsche prohibitive Wetten „ hoogst benadeeld waren geworden, en het oog vesti„ gende op het Plakkaat van 4 Mei 1663, tot conservatie „ onzer Lakenfabrijken, was het niet te verwonderen, dat „ ik, analogisch denkende, van oordeel was, dat gelijke „ prohibitive en bezwarende Wetten ook voor onze In„ dustrie noodzakelijk waren Doch thans bekenne ik „ openlijk mijne vorige dwaling; en ik betuig opregt, „ dat ik door den Schrijver van de *Vertoogen over den* „ *Koophandel*, (waarvan hierna) tot de zoo even voorge„ dragen overtuiging gebragt ben, dat prohibitive en be„ zwarende Wetten niets zouden baten, maar onherstel„ baar nadeelig zouden werken. Dewijl" gelijk hij te voren reeds gezegd had, „ verbod en bezwaar niets kunnen „ baten, welke gestrenge maatregelen ook tegen den In„ voer en Sluikhandel zouden kunnen en mogen genomen „ worden."

Na deze edelmoedige bekentenis, gaat de Schrijver tot zijne Verhandeling over; welke in Afdeelingen verdeeld is. 1°.) De groote bloei en welvaart der Nederlanden en oor-

oorzaken daarvan. Deze ſtaat duurde tot kort na het midden der 17de Eeuw; van 1660 tot 1670 begonnen de Fabrijken, Handel en Scheepvaart in de Noordelijke Provincien aftenemen. — 2°.) Verval der Noordelijke Provincien en oorzaken daarvan bl. 14. De ontwikkeling van deze oorzaken is voor den Geſchiedkundige en Staatsman zeer lezenswaardig. De bijzondere ontvouwing daarvan hier over te nemen, zoude te groote uitvoerigheid vereiſchen. — 3°.) Belang van onzen Landbouw en Industrie en derzelver aanſpraak op bevordering, bl. 33. Ook deze Afdeeling is zeer belangrijk. — 4°.) Beſchouwing van de middelen tot herſtel der Industriële-welvaart. De Schrijver houdt het herleven van de Nederlandſche Industrie alleen dan mogelijk, wanneer het tegenwoordig drukkend Belastingſtelſel, hoezeer reeds lang beſtaan hebbende en door elkander ſteeds opvolgende wijzigingen voltooid, doch desniettemin verwoestend voor de arbeidende klasſen, door een ander meer doelmatig ſtelſel vervangen wordt. Vervolgens meent hij, dat het Binnenlandsch vertier van eigen voortbrengſelen en maakſel door wederopwekking van den Volksgeest moet bevorderd worden. De zuivere en opregte hartelijkheid, welke aan het ganſche Geſchrift een zeer uitlokkend voorkomen geeft, is zeer achtenswaardig; en ſchoon de Schrijver, gelijk hij zelf verklaart, deze Verhandeling heeft opgeſteld, terwijl hij van zijne Boeken en Aanteekeningen verwijderd was, en alzoo geene andere Schrijvers over dit onderwerp kon aanhalen, toont nogtans de geheele inhoud, dat hij geenszins ſedert kort zich daarmede heeft bezig gehouden. 't Was daarom wel te wenſchen geweest, dat hij zich in de gelegenheid had bevonden, om dit Gelegenheids-Geſchrift eene nog hoogere Geſchiedkundige waarde bijtezetten.

Van een' anderen aard zijn de:

Vertoogen over de Belangen van den Koophandel enz. N°. 1. 2. *en* 3. Rotterdam bij J. van Baalen 1816, 8°. te zamen 105. bladz.

De ongenoemde Schrijver (*) zegt: het ſtelſel van den Heer Wichers (Directeur-Generaal van de Convoijen en Licenten) is bijna geheel Fransch, en alzoo geenszins nieuw, noch door een goed gevolg bekroond. De hoofdtrekken van dit plan komen hierop uit: 1°.) Vele vreemde goederen, dergelijken in *Braband* gefabriceerd worden, moeten verboden of zoo zwaar belast worden, dat de belasting gelijk ſtaat met een verbod. — 2°.) Eene Linie van Dou-

(*) Men weet insgelijks thans, dat deze is Mr. G. J. Jacobsen, voorheen *Lid van het Committé van Marine*, onlangs overleden.

Douanen, een uur breed, langs alle de grenzen van het Rijk; doch geene Inlandfche Paspoorten. — 3°.) Het *tranfito* van 1803 met *entrepôts*, doch zonder de *entrepôts fictifs*, die anders bij de Franfche toegelaten waren. Zonder den Schrijver in zijne toelichting over een ieder dezer punten te volgen, zullen wij hier een en ander ftatistiek uittrekfel geven. Volgens N°. 2. bl. 13. is de Schrijver van gedachten, dat de Jaarlijkfche zuivere winst van den Koophandel op 30 Millioenen kan gerekend worden, en wel alleen in de Noordelijke Provincien. Volgens bl. 19. van 't zelfde Stuk, zijn in 't verleden jaar (1815), te *Amfterdam* ingekomen 114 Schepen uit *Noord-Amerika* en de vreemde *West-Indiën* en 74 daarheen uitgegaan; niettegenftaande, de nog merkbare gevolgen van de twintigjarige Omwentelings-ftormen, en de nog voortdurende onlusten van *Frankrijk* in het verleden jaar nog zeer wezenlijke hindernisfen voor den Koophandel geweest zijn. In het geheel zijn 'er in 1815 van *Amfterdam* vertrokken 2254 Schepen en ingekomen 2428, behalve nog 323 van den *Rijn* en de Zeeuwfche ftroomen; — en te *Rotterdam* 1569 en 1603. — Over deze getallen moet men verbaasd zijn, wanneer men dezelve, vergelijkende met die van de jaren 1778 — 1792 bedenkt, welke omftandigheden federt hebben plaats gehad. De Schrijver toont zeer vele belezenheid in de beste werken over de Staats-Huishoudkunde; doch een uittrekfel zoude te breedvoerig worden, en evenwel een onvolkomen denkbeeld van den gang zijner gedachten geven.

Maar hier tegen moet men ook het Tegenfchrift lezen betiteld:

Wederlegging door Fabrijkanten van de Vertoogen over de (zoogenaamde) Belangen van den Koophandel. In 's Gravenhage bij A. J. van Weelde 1816, 2 St. 8°. te zamen 67 bladz.

Doch welke ook wederom beantwoord is, in:

Een woord aan den onpartijdigen lezer wegens het Stukje, getiteld: Wederlegging enz. Te Rotterdam bij J. van Baalen 1816, 8°. 16 bladz.

Het zoude ons te ver vervoeren, indien wij de in deze Stukken voorgedragen denkbeelden en opgaven uit elkander wilden zetten, en ook voor den Duitfchen Lezer weinig nut aanbrengen. Hierbij komt nog, dat de Schrijvers elkander aanvankelijk niet wel fchijnen te verftaan. De Schrijver van het laatfte Werkje fluit met deze woorden: „ Voor het overige zal deze wel de beste raad „ zijn, welken wij elkander kunnen geven, dat ieder ge-

„ bruik

„ bruik make van de gunstige omstandigheden, in welke
„ de goede Voorzienigheid ons op nieuw geplaatst heeft,
„ en dat wij allen ons beijveren op de bevordering van
„ de algemeene welvaart; de zaak is te teeder, de pligt,
„ waaronder wij liggen, te groot; aan het geluk onzes
„ Volks, aan het lot des toekomstigen geslachts ligt ons
„ te veel gelegen, dan dat wij ons daartoe niet zouden
„ willen verbinden.", En hiermede schijnt ook deze twist, die ook in den grond niet de zaak zelve betroffen, maar slechts over voorstellingen en uitdrukkingen scheen gegaan te hebben, ten einde geloopen te zijn.

Hierna verscheen nog een klein Stukje, genoemd:

Nog één woord over Handel en Fabrijken.

De Schrijver heeft Adam Smith ten grondslage zijner voorgedragen beginselen gelegd; hij beschouwt den Handel en Fabrijken uit hetzelfde gezigtspunt, en zijn doel, om beiden in derzelver belangen te vereenigen, is lofwaardig. Zekerlijk kan men over verscheiden zijner voorgedragen gedachten vragen: hoe komt dit hier te pas? —
Ook in de Tijdschriften is over dit gewigtig onderwerp reeds zeer veel gesproken; voornamelijk in den *Observateur Belge*, welke bij den Boekhandelaar de Mat te *Brussel* wekelijks wordt uitgegeven en 'er openlijk voor-uitkomt, dat hij tot de *oppositie*-partij behoort. Insgelijks in *de Waakzame* (*le Vigilant*) een Tijdschrift, 't welk in den Nederlandschen Boekhandel in den *Haag* wordt uitgegeven. Maar wij kunnen ons in een Verslag van derzelver hiertoe behoorende Artikelen niet inlaten. De zaak is zeer belangrijk, en het is zoowel voor den Geschiedkundige als voor den Staatsman een der gewigtigste verschijnsels, hoe de zaak ook beslist zal worden; namelijk, welk stelsel voor de tot één Rijk vereenigde *Nederlanden*, omtrent de uit- en inkomende Regten, zal aangenomen worden. Alle voorafgaande gissingen, alle uitspraken over het doelmatige of ondoelmatige zouden voorbarig zijn, wanneer zij niet rusten op eene allesbevattende en gegronde kennis van de Statistiek des geheelen Rijks, zoowel als van ieder van deszelfs deelen en in verband met de tot nog toe in gebruik zijnde Wetten, met den staat van den Handel in het algemeen en met de bestaande betrekkingen tot andere Staten gewikt en gewogen worden.

(*Europäische Annalen* 1816. 7de Stuck. f. 84.)

K U N S T E N.

Antwerpen *den 23sten April*. De Jaarlijksche plegtigheid

heid der uitdeeling van Eereprijzen aan de Leerlingen der Koninklijke Akademie van Schilderkunst alhier; eene plegtigheid, welke zoovele ſtreelende herinneringen baart, en zoo belangrijk is voor Beoordeelaars, Bekroonden en Aanſchouwers, heeft, eergisteren, alhier, in de ſchoone Zaal des Genootſchaps *Philarmonique*, onder bijwoning eener menigte aanzienlijke genoodigden plaats gehad.

Omſtreeks den middag begaf zich de Heer Gouverneur der Provincie, Baron VAN KEVERBERG DE KESSEL, vergezeld door den Heer Maire dezer Stad en verſcheidene Autoriteiten enz. derwaarts: zijnde door het Muzijk-Genootſchap *Harmonique*, bij des Gouverneurs komst, het Air *Wilhelmus* aangeheven. Plaats genomen hebbende, hield de Heer Gouverneur eene zinrijke en ſierlijke Redevoering, op de plegtigheid toepasſelijk; thans tevens ſtilſtaande bij de voor Antwerpen zoo vereerende, nieuwe weldaden, door Z. M. aan de Akademie verleend, door dezelve met die van Amſterdam tot de twee Koninklijke Hoofd-Akademiën der Schilderkunst in dit Rijk te beſtemmen, alwaar beurtelings de Jaarlijkſche uitdeeling der uitgeloofde Eereprijzen zal plaats hebben; en tevens *f* 4000:- 's Jaars toe te ſtaan voor de ſtudie van vier Leerlingen, welke naar Rome zullen gezonden worden. De vermelding dezer en nog andere, den Monarch waardige en voor Beſtuurders der Akademie hoogst vereerende, bepalingen, werd door de ganſche Vergadering, onder het geroep: *Leve de Koning! Leven de Beſchermers der Kunſten!* toegejuicht.

Nadat de Heer VAN LANDSCHOT, Honorair Raadsheer-Secretaris, den Heer Gouverneur in gepaste bewoordingen bedankt en hem verzocht had, bij Z. M. de tolk te willen zijn der erkentenis voor Hoogstdeszelfs vaderlijke en aanmoedigende zorg, werd de Prijsuitdeeling, door den Heere Gouverneur, onder eene afwisſelende Feest-Muzijk, aan de onderſcheidene Klasſen der bekroonden verrigt.

Onder deze bevond zich de Heer JACOBUS SCHOENMAKER DOYER, van Zwolle, ſlechts ſints één en een half jaar te Antwerpen zijn verblijf houdende en Leerling van den Heer VAN BREE, die, na in den verledenen Jare, reeds den eerſten prijs voor de Teekening naar de Antieken behaald te hebben, zich thans bekroond zag met den eerſten Prijs in het vak van Teekenen naar het leven, en met den eerſten Prijs in het vak der Anatomiſche Schilderkunst: terwijl gemelde Heer DOYER, behalve deze dubbelde bekrooning, nog het genoegen had, van geluk gewenscht te worden als de best opvolgende ſchets vervaardigd hebbende opzigtelijk den door Profesſor VAN BREE uitgeloofden Eereprijs voor de best gekeurde ſchets, zinſpelende op de Geboorte van den jongen Erfprins van *Oranje*,

waar-

waarvoor de Heer FERDINAND DE BRAEKELAER, uit handen van den Heer Gouverneur, wegens de door hem vervaardigde en best gekeurde fchets, den eerften Prijs ontving.

ROTTERDAM *den 26ften April*, Heden hield het Teeken-Genootfchap, onder de Spreuk: *Hierdoor tot hooger*, zijne algemeene groote Vergadering, in het Lokaal boven de ftads Vleeschhal. Nadat de Voorzitter van het Beftuur, de Heer en Mr. J. A. WEILAND, de Vergadering had geopend met eene Redevoering, *over het verband tusfchen de Theorie en Practijk in de Beeldende Kunften* werden in de verfchillende Klasfen de navolgende Leerlingen met Prijzen begiftigd, als: in de eerfte Klasfe, naar de *Antieken*, den Leerling W. BOGERT, voor zijne Teekening naar den *Apollo van Belvedere*, met den Zilveren Eerepenning; in de tweede Klasfe den Leerling J. C. SAUERBIER, voor zijne Teekening naar den *Adonis*, met den Zilveren Eerepenning; in de derde Klasfe den Leerling E. G. VERKADE, voor zijne Teekening naar de *Torfo*, met den Zilveren Eerepenning; in de vierde Klasfe aan den Leerling J. ECK, voor zijne Teekening naar een *antiek* Hoofd, mede met eenen Zilveren Eerepenning; terwijl in de vijfde, zesde en zevende Klasfen, naar Prentvoorbeelden, de Leerlingen G. H. DE LANGE, P. VAN DEN ENDE en J. H. HOOGEWERFF Jz., ieder met een loffelijk Getuigfchrift werden begiftigd.

Eindelijk ontving in de tweede Klasfe der *Doorzigtkunde* de Leerling C. G. VERBURGH eenen Zilveren Eerepenning, en de Leerling P. J. LEDEBOER, in de derde Klasfe der *Doorzigtkunde*, een loffelijk Getuigfchrift, voor hunne uitgewerkte opgaven in dat vak. Hierna befloot men de plegtigheid, die door een groot aantal Honoraire- en werkende Leden werd bijgewoond, met de kunstbefchouwing der bekroonde Teekeningen.

ARNHEM *den 3den Mei*. Gisteren namiddag had bij het, federt een aantal jaren, binnen deze Stad beftaan hebbende Genootfchap *Kunst-oefening*, de plegtige Prijsuitdeeling in de Teeken- en Doorzigtkunde plaats. Dezelve gefchiedde in de Gasthuiskerk alhier, ten overftaan der contribuerende Leden en Dames Donatrices; ook vereerden de voornaamfte Autoriteiten dezer Stad deze plegtigheid met hun bijzijn. De Heer J. C. BOOT, Mede-Directeur, deed bij deze gelegenheid eene Verhandeling over *de navolging der Natuur*. De aanzienlijke Vergadering had het genoegen den Redenaar te hooren vervangen door de uitvoering van eenige coupletten uit het, namens den waardigen Protector van dit Genootfchap, bekroonde Volkslied van den Ridder TOLLENS, waaronder de bevallige

lige ſtemmen van eenige Dames, (die zich op verzoek van de Directie hiertoe wel hadden willen verledigen) inzonderheid de aandacht tot zich trokken. Uit het daarop volgende verſlag van den Secretaris, wegens den ſtaat des Genootſchaps, vernam, men dat het onderwijs in de Bouwkunde, hetwelk ſedert eenigen tijd was geſtaakt, in het afgeloopen winterſaizoen wederom was ingevoerd; — dat het getal der Leerlingen thans 89 bedraagt, waaronder ruim 30 begunſtigden; — dat men met goedkeuring van Z. E. den Luitenant-Admiraal VAN KINSBERGEN, voor de bestgekeurde Teekeningen naar het gekleede Mans- en Vrouwen-model eene gouden Medaille uitgeloofd, en ook voor de Perspectief eenen gepasten prijs had bepaald; en dat men, bij het onderzoek der werkzaamheden van hun, die daarnaar gedongen hadden, die ook had kunnen toewijzen.

Na gedane uitdeeling der Eereprijzen, bedankte H. VAN RIJNEN, die in het vak van het gekleede Mans- en Vrouwen-model de gouden Medaille had behaald, namens zijne medebekroonde Leerlingen, voor de ontvangene Prijzen en Medailles; met verzoek aan de Directie, om hunne gevoelens van erkentelijkheid te willen overbrengen aan den edelen Grijsaard, die thans het 82ſte jaar van zijn nuttig en werkzaam leven bereikt heeft, en waaraan dit Inſtituut, voor deszelfs tegenwoordigen bloei, mede zoo zeer verpligt is.

De Secretaris rigtte vervolgens zijne aanſpraken tot de aanwezige, zoo Landelijke als Stedelijke Autoriteiten, alsmede tot de contribuerende Leden en Dames Donatrices, ten einde de belangen van dit nuttig Inſtituut op den duur aan dezelve aantebevelen, en voor de ontvangene onderſteuning te bedanken.

Het Koor beſloot deze plegtigheid met het zingen van eenige coupletten uit het tweede Volkslied, vervaardigd door den Heer BRAND, Advokaat te Amſterdam. De Kerk was bij deze gelegenheid met de werkzaamheden der Leerlingen verſierd.

GESCHIED- EN LETTERKUNDIGE ANECDOTES.

De Inwoners van Beaune.

De Stad Beaune, of liever hare Inwoners ſtaan in Frankrijk in denzelfden naam als de Schildaërs in Sakſen, de Polkwitzers in Sileſie en de Iglauërs in Bohemen. De Franſchen hebben hun zelfs de eere gedaan, hun den ſcheldnaam

naam *Les Anes de Beaune* toetevoegen. 'Er bestaat eene zeer wijdloopige Verhandeling, waarin een geleerd onderzoek naar den oorsprong van dezen scheldnaam gedaan wordt. Onder andere vooronderstellingen werd opgegeven, dat 'er eens zeker Koopmanshuis van groot belang te Beaune gevestigd was, onder de Firma: *Les Freres Anes.* Maar in welk verband dit Koopmanshuis met den scheldnaam stond, wordt daar niet opgehelderd. De waarschijnlijkste verklaring is deze, dat de Ezels, op wier aanfokking men zich, in de omstreek dier Stad, vooral toelegt, omdat men die in de Wijnbergen hoognoodig heeft, daar het best gedijen en de beroemdste van geheel Frankrijk zijn. Zeker is het intusschen, dat de inwoners van Beaune eene zekere naïve goedhartigheid bezitten, die hen van hunne overige landgenooten onderscheidt. LODEWIJK DE XIV. reisde eens door die Stad en werd op het Stadhuis gehuisvest en onthaald. De Maire en de overige Leden van den Raad bedienden hem aan tafel. „ *En verité Messieurs!* " zeide de Koning, wien de Bourgonjewijn regt smaakte, die hem aangeboden werd. „ *Votre vin est delicieux!* " „ *o Sire!* " antwoordde de Maire zeer naïf, „ *nous en avons encore de beaucoup meilleur.* " „ *C'est apparemment, que vous le gardez pour des meilleures occasions* " hernam de Koning.

[Misschien was het der moeite waardig, ook den oorsprong van de bij- of scheldnamen, die men aan de bewoners van de meeste Steden van Nederland geeft, optesporen.]

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Mei	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
21	29. 5¾ 29. 6 29. 6	52 56 50	Z. t. W. Z. W. —	's morgens regen; voormidd. betrokken; verder bewolkt.
22	29. 6 29. 6¼ 29. 6	53 59 49	Z. W. W. N. W. Z. W.	bewolkt; buijig.
23	29. 5¾ 29. 6 29. 5¾	52 58 49	Z. W. — —	bewolkt.

1817 Mei	BARO-METER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
24	29. 6 29. 6½ 29. 6½	55 63½ 52½	Z. Z. O. N. N. W. N.	voormidd. bewolkt; verder omtrent helder.
25	29. 5 29. 4½ 29. 4½	60 66½ 57	O. N. O. O. Z. O. ——	bewolkt; meest omtrent betrokken; tusschenb. regen.
26	29. 4 29. 4½ 29. 5	57 67 54	Z. O. Z. t. O. Z. Z. O.	bewolkt; 's avonds omtrent helder.
27	29. 6 29. 7½ 29. 6½	56 66 55	Z. t. O. W. N. W. N. N. W.	bewolkt.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLIJSTEN.

Voorbeeld van hoogen Onderdom.

Op den 11 Maart 1816 overleed in zijn Paleis, volgens de Amerikaansche Nieuwspapieren, de vermaarde Vorst van Oneida, SKENANDON, in den hoogen onderdom van 110 jaren, wiens naam, ten tijde dat de Amerikaansche Staten den strijd der onafhankelijkheid met Engeland streden, door zijne getrouwe verkleefdheid aan de Vereenigde Staten zeer roemrijk bekend werd. In zijne jeugd was hij zeer woest en aan dronkenschap verslaafd. Zoo was hij, bijvoorb., in het jaar 1755, bij het sluiten van een Verbond, in Albanie tegenwoordig, waarbij hij zich zulk een' geweldigen roes dronk, dat men hem den volgenden morgen op de straat beroofd van alle kleederen en teekenen der Koninklijke waardigheid vond liggen; hierover gevoelde hij zulk eene diepgaande schaamte, dat hij op dien dag vast besloot, nooit weder „ sterken drank" te drinken en van dit besluit is hij tot zijn' dood toe, niet afgeweken. Zijne eigen overwegingen en het onderwijs van wijlen den Pastoor KIRKLAND, die langen tijd bij deszelfs stam als Zendeling verkeerde, haalde hem op zijn vijftigste jaar over, om van het Heidendom aftegaan, en den Christelijken Godsdienst aantenemen, in welken hij na zestig jaren in de vaste hoop op het eeuwige leven stierf. Uit genegenheid voor zijnen bekeerder KIRKLAND had hij den wensch uitgeboezemd, om naast dezen en zijnen eigen ook bekeerden vader begraven te worden, ten einde, zoo als hij gewoon was zich zelven uittedrukken „ hij met hun gelijkelijk tot de plaats der opstanding zou kunnen oprijzen." Toen hij zijnen dood voelde naderen, liet hij zich

zich door zijne Achter-kleindochter langen tijd gebeden voorlezen, herhaalde toen noch eens zijnen wensch omtrent de begrafenis en overleed. Zoodra de bloedverwanten van den Heer KIRKLAND berigt nopens zijnen dood ontvingen, vaardigden zij zendelingen af, om de overblijffelen van dien geachten Vorst naar de verlangde begraafplaats in het dorp Clinton aftehalen. Eerst werden alle de gebruikelijke begrafenis-plegtigheden voltrokken, vervolgens hield de eerwaarde Hr. Dr. BACKUS, Prefident van het Hamilton Collegie, eene zeer toepasfelijke Redevoering voor de in grooten getale bijeen gekomen Indianen, die de Regter DEAN van Westmoreland voor hun vertolkte. Zoodra deze plegtigheid was afgeloopen, begon de ftatige optogt in de volgende orde: de Studenten van Hamiltons Collegie, het lijk, de Indianen regelmatig gerangfchikt, de Heer KIRKLAND Junior en zijne Familie, de Regter DEAN, Dr. NORTON, de eerwaarde Heer AYER, de beambten van Hamiltons Collegie en Indianen. Na de begraving, deed de eenige zoon en erfgenaam van den Vorst eene zeer aandoenlijke en hartelijke aanfpraak aan het volk, bedankte de aanwezige Europeërs voor de eere zijnen vader bewezen, en viel den Heer KIRKLAND om den hals. —

SKENANDON, zijnen ftam niet verloochende, was zeer flank van perfoon, maar goed geevenredigd van ledematen; zijne gelaatstrekken verrieden wijsheid en toonden alle de waardigheid en deftigheid aan een Indiaansch Opperhoofd toekomende. In zijne jeugd was hij een der dapperfte Helden en Krijgslieden, en in latere jaren een der geachtfte Raadgevers en Staatkundigen van de Noord-Amerikaanfche ftammen. Omtrent den Godsdienst, de liefde tot den naasten, godvreezendheid en het geloof in de onfterfelijkheid koesterde hij zulke opgeklaarde begrippen, dat een Europeaan zich ten hoogfte zou verwonderd hebben, hem over dergelijke onderwerpen te hooren fpreken. Met de listigheid der Vos de waakzaamheid van den hongerigen Wolf en de behendigheid van de wilde Kat, bewaakte hij fteeds zijn land tegen de invallen der Canadefche Volksftammen, en aan deze vereeniging van voortreffelijke hoedanigheden alleen had men eens de redding van eene kleine Duitfche Volkplanting in deze omftreek, welke door de wilde Canadezen met verwoesting bedreigd werd, te danken. Zijne welberadenheid was ook de oorzaak, dat zijn geheele Volk in den Vrijheids-Oorlog den Amerikanen ter hulp fnelde en zeer dapper voor hun ftreed. Hoevele, zoo nog levenden, als reeds overledenen, heeft zijne menschlievende voorfpraak van wreede mishandelingen der wilden bevrijd; hoevele perfonen en gemeenten hebben hem hunne dankbaarheid voor bewezen uitredding betuigd! Onder zijne landslieden vereerde hem de

met

met regt hem gegeven bijnaam, de vriend der witte mannen (*Whiteman's friend*). Hoewel hij flechts zeer weinig Engelsch fpreken kon en in de drie laatfte jaren zijns levens blind was, zochten en Amerikanen en Europeanen nog zijn gezelfchap op; want zijne gefprekken waren altijd zeer leerzaam en vrij van eenige aanmatiging, en men achtte hem als eene levende Kronijk van den nog jeugdigen Staat. Tegen een' Europefchen vriend, die hem korten tijd voor zijnen dood bezocht, fprak hij op deze wijze: „ Ik ben een oude boom; de winden hebben reeds meer dan eene eeuw door mijne takken gewaaid, mijne kroon is nu verftorven. Het geflacht, waartoe ik behoorde, is verdwenen en heeft mij alleen gelaten: waarom ik nog leef, weet de groote geest alleen. Bid ook gij bij mijnen Jezus voor mij, dat hij mij geduld fchenke, om te wachten, tot dat mijn ftervensuur nadert." En de bede van den edelen grijsaard werd verhoord; hij bleef opgeruimd helder en welgemoed tot zijnen laatften ademtogt toe.

Reeds verfcheiden jaren vroeger had hij zijne doodskleederen klaargelegd en van tijd tot tijd ging hij te voet naar Clinton tot zijne begraafplaats, vol verlangen, dat zijne ziel bij Christus en zijn ligchaam in het eng verblijf bij zijnen geliefden leermeester zijn mogt. De groote hoop van zoogenaamde grooten verlangt naar aardfche gedenkteekenen en vergankelijke eerezuilen, maar SKENANDON gordde, in den waren zin des Adeldoms, zijne lendenen aan en wachtte, tot de Heere hem roepen zoude. Zijn eenvoudig groene grafheuvel en fteen zal veelligt eenmaal meer achting en liefde inboezemen, dan marmeren maufoleën en piramiden.

De gevoelige fteller van dit berigt, een Amerikaan, befluit het met deze woorden, die zeker ieder lezer hem gaarne nazegt:

Indulge, my native land, indulge the tear
That fteals impasfion'd o'er a nation's doom;
To me each twig from Adam's ftock is dear
And forrows fall upon an Indian's tomb.

d. i. vrij gevolgd:

Vergeef, o Vaderland! vergeef mij eenen traan,
Daar mij 't verlies eens volks doorgrieft met boezemfmarte,
Elk loot van Adams ftam is dierbaar aan mijn harte;
Ik ween dus op het graf van eenen Indiaan.

NB. *Bij dit* N°. *wordt* gratis *afgegeven* CATALOGUS *van* BOEKEN, KAARTEN *en* PLATEN, *uitgegeven bij* A. LOOSJES Pz., *tot April* 1817.

TE HAARLEM, BIJ A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE KONST- EN LETTER-BODE VOOR HET JAAR 1817.

N°. 23. *Vrijdag den 6den Junij.*

BERIGTEN.

DRESDEN. De verdienstelijke Superintendent de Hr. Dr. TITTMANN alhier, vierde in Januarij ll. zijn Vijftigjarig Feest als Predikant, en werd daarbij door den Koning met eenen prachtigen Ring van Brillanten en door het Stadsbestuur met eene Medaille, ter dezer gelegenheid geslagen, beschonken; terwijl bijzondere Collegien en ook zijne Leerlingen zich beijverden, om door min kostbare en schitterende, maar even hartelijke geschenken, hem dezen dag te veraangenamen.

BRIEF, ter bevestiging van het oordeel over DONNY *Les Habitans de la Lune.*

(*Vervolg en Slot van Bladz.* 341.)

Na dit alles oordeel nu, mijn Vriend! of die beoordeeling, of liever, die ontleding en ontkleeding van *Les Habitans &c.* te sterk, te scherp is. — Wat kan, wat wil dit eigenlijk zeggen? Het gevoel van verontwaardiging hangt af van de maat van hoogachting voor de gehoonde deugd, en klimt naar mate van het inzien

en doorzien der lasterende boosheid. Zou ten aanzien van lasteraars en leugenaars eene gematigdheid kunnen gelden of mogen aangeprezen worden, die aan den eenen kant of onmagt of koelheid verraadt, en aan den anderen kant de boosaardigheid, meer en meer ſtouter maakt, en aanvuurt? O ongelukkige onverſchilligheid, laauwheid, flaauwheid, verderfelijk voedſel voor nijd, wrok en wraak der ondeugenden! Die pen zou te ſcherp zijn geweest? Hoe? te ſcherp tegen zoo ſnoode lasteringen? Was die pen dan onregtvaardig? Is 'er eene eenige zijner *epithètes* aantewijzen, die niet, door iedere bladzijde van het vuilaardig geſchrift geregtvaardigd wordt? Mag en kan men niets met redeneren uitrigten; is men genoodzaakt te ſtraffen, omdat geene onderrigtingen gelden, alsdan dient geen halve maatregel; als dan moet de kastijding duchtig zijn, dat is geëvenredigd aan de booze bitterheid van het misdrijf. Zachte middelen maken ſtinkende wonden. En hiermede vertrouw ik van u op het ware ſtandpunt geſteld te hebben, van hetwelk men de bovengemelde ontleding van het vuile Lasterſchrift moet beſchouwen, om die met grond en echt te kunnen waarderen.

Nog een woordje. Gij meent, dat, wanneer men in het Nederduitsch, in onze moedertaal, in de taal van ons Land en Koningrijk ſchrijft, zulks weinig kan baten, alzoo die ſnoodaards in het Fransch lasteren, in het Fransch ſchelden, razen, tieren en het Nederduitsch niet verſtaan, niet lezen. Maar vooreerst, onze waarſchuwing in het Nederduitsch wordt door de meeste lieden in het Koningrijk verſtaan en gelezen; ware het anders, het ware eene ſchande, eene groote ſchande, de taal van zijn Land, zijnen Vorst, zijn Koningrijk, niet te verſtaan. Ook de lasteraars verſtaan die wel, maar nemen de houding aan, als of zij die niet verſtonden; als of die voor hun te laag ware. Zij nemen de belagchelijke houding aan, als of zij mede Franſchen waren en Fransch verſtonden en fraai Fransch ſchreven; en wat is hunne Franſche taal, waarop zij eene hooge borst zetten? Wat anders, dan eene bijna Boeren-taal? Wat anders dan een *jargon*, een mengſel van twee, geheel onderſcheidene talen. Hun Fransch is te Parijs naauwelijks gangbaar. Men haalt 'er de ſchouders van op. 't Was hierom, dat BUONAPARTE zorg droeg, dat voor de Brabandſche

Vlaam-

Vlaamſche, en andere Nederlanden, onder zijne heerſchappij gebragt, zijne Wetten, Bulletin's enz. in de twee talen, naast elkander gedrukt werden. Het gaat doorgaans zoo, dat een tusſchen liggend volk de taal noch van het een, noch van het ander naburig volk verſtaat. Wilt gij nog een bewijs? Lees het *Magazin Encyclopedique, redigé par* A L. MILLIN Janv. 1816. art. *Botanique*, pag. 75. Aldaar ſchrijft de Heer M. L. REYNIER, over de plant *Boekweit*, en hare benaming handelende, het navolgende woordelijk: „ Dans „ les Provinces de la Belgique, ou on parle *un dia-* „ *lecte de Français*, etc." Hoe dom is dan niet het geſchrijf van den ook bovengemelden *Obſervateur*, van zich bl. 109. toeteeigenen, „ cette belle langue Fran- „ çaiſe, qu'il n'est plus permis d'ignorer dans aucun „ etat de l'Europe, ſous peine de pasſer pour un bar- „ bare ſans inſtruction." De Engelſchen, Schotten, Ierlanders, de Italianen, de Noord-Amerikanen, de Duitſchers en de Brabanders zelve, die, verre de meesten, het Fransch niet anders dan gebrekkig ſpreken, en veeleer ſtamelen, zijn dan barbaren? Zoo ſtrijkt men aldus, uit botheid zijn eigen vonnis. Hoe dwaas dan nog verders het Fransch 't geen men niet regt kent, in de plaats van het Latijn te willen ſtellen? En waarom anders, als omdat men zoo barbaarsch is geworden, dat men het Latijn niet meer verſtaat, en dus eenen haat tegens deszelfs gebruik heeft gekregen, en hierdoor meer en meer van de bronnen van beſchaafdheid verwijderd, dat is, meer en meer barbaarsch wordt? De ſchrandere *Obſervateur* wil alle volkeren beduiden, dat zij in zijn fraai Fransch zullen ſchrijven, en vooral niet in 't Latijn. Maar wat gebeurt 'er door het verzuim van het Latijn? De Duitſchers ſchrijven, en geven openbaar onderwijs in 't Hoogduitsch; de Italianen in 't Italiaansch; de Engelſchen in 't Engelsch, en ieder volk in zijne moedertaal. Wat nu? Of alle gemeenſchap en mededeeling van uitvindingen, ontdekkingen en geleerdheid moet ſtil ſtaan; of alle geleerden in alle landen, moeten, in plaats van zich op de bevordering der wetenſchappen zelve toeteleggen, hun leven ſlijten met zoovele talen te leeren, als 'er volkeren zijn. Neen zegt de ſlimme *Obſervateur*, zij moeten allen, overal in alle Landen, Fransch ſchrijven. Zie daar den wetgever van Europa! Waar toch is zijn gezag? Zijne

uitvoerende, zijne dwingende magt? Tot nog toe bedanken de meeste volkeren om dezen verwaanden wetgever te gehoorzamen. En niet zonder reden, daar D'ALEMBERT reeds voor lang beweerd heeft, dat vreemden, dat buitenlanders niet in ſtaat zijn het Fransch echt te ſchrijven; hij kende 'er maar éénen in geheel Europa namelijk, FORMEY, te Berlijn. En, men ſtelle al eens, het onmogelijke had plaats; de volkeren gehoorzaamden; de geleerden gaven hunne ontdekkingen, de voortgangen van kennis en wetenſchappen, in het Fransch, in het licht. Hoe zou dat Fransch, na verloop van een of twee, of meer eeuwen bevallen? Hoe ongaarne leest men thans het Fransch van den ouden tijd, daar in tegendeel de Latiinſche Werken van onze Italiaanſche, Spaanſche, Franſche, Duitſche, Engelſche, Hollandſche Geleerden MARIANA, DU THOU, BACO, NEWTON, LEIBNITZ, ERASMUS, MELANCHTON, DE GROOT, VOSSIUS en honderde anderen, met even veel genoegen, na twee en meer eeuwen nog zullen gelezen worden, als voorheen, en tegenwoordig. De levende talen verouderen met den tijd, terwijl eene doode, terwijl de eenmaal nu gevormde Latijnſche taal, eeuwen lang dezelfde blijft; en tevens de kennis der bronnen bewaart, waaruit alle beſchaafdheid is voortgevloeid.

DE BAMBOES.

DOOR

ALEXANDER VON HUMBOLDT.

De Heeren VON HUMBOLDT en BONPLAND waren zoo gelukkig van den Bamboes-boom tweemaal bloeijend aantetreffen, eens aan den oever van de rivier de Casſiquiar, die een arm van den Orenoco is, en den anderen keer bij het dorp El Muerto in de Provincie Popaya. Deze rietaardige boomen, hoewel zij den vochtigen en moerasſigen grond wijd uitgeſtrekt bedekken, en eene hoogte van vijftig tot zestig voeten bereiken, worden evenwel in Amerika zeer zelden bloeijend gevonden; verſcheiden opmerkzame reizigers, die de Guadalà doortrokken (zoo noemen de inwoners de moerasſen met Bamboes-boomen bezet) hadden nooit het

het geluk, van in Peru of Nieuw Grenada bloesem en vrucht des Bamboes te aanschouwen. In Oost-Indiën daarentegen schijnen deze Reuzen onder de Grasplanten in zulk eene menigte te bloeijen, dat in het Koningrijk Mysore de inwoners het zaad van den Bamboesboom, met honig vermengd, als eene gemeene spijze gebruiken. Volgens een daar heerschend gevoelen moet deze plant op haar vijftiende jaar eerst vrucht dragen, en spoedig daarop sterven. Men onderscheidt voorts daar den Bamboes-boom met geheel digten stam, dien de inwoners Chitter noemen, en die op droogen grond tiert, van den Bamboes met hollen stam, Doda geheelen, die spoediger en op vochtige plaatsen groeit. Zoodra de Hn. VON HUMBOLDT en BONPLAND den Guadia-Bamboesboom in Nieuw Grenada voor de eerste maal zagen bloeijen, namen zij eene naauwkeurige van de tot hiertoe bekende zeer afwijkende teekening der naar aren gelijkende bloesems in alle derzelver deelen, welke met eene fraaije beschrijving in hun Werk over de *Plantes Aequinoctiales* wordt aangetroffen.

Zij vonden dezen Bamboes zoowel in vlakten als op bergen tot op de hoogte van 860 vademen, en hetgeen nog merkwaardiger is, de boomen op de bergen, hoewel op een' gelijk vochtigen grond wassende, bevatten meer water in zich, dan die van het vlakke land. In hoogere streken groeit deze boom slechts afzonderlijk in de bosschen verstrooid; op de vlakten daarentegen, en tot eene hoogte van 400 vademen, vormt hij uitgebreide bosschen en over het algemeen behoort het Bamboes-riet tot de in gezelschap groeijende Planten.

De Amerikaansche Bamboes-rieten doen in de nieuwe Wereld denzelfden dienst als de Oost-Indische in de oude. Van den *Bambus Guadia* worden geheele huizen gebouwd. De oudste en grootste stammen dienen tot optrekking der muren en wanden, uit de kleindere worden de sparren gemaakt, en de jonge nog van bladeren voorziene takken, die men laagsgewijze op elkander legt, leveren het bovendak. De deuren en het huisraad worden ook van Bamboes-riet vervaardigd. De voordeelen, welke de Amerikanen bij het gebruik derzelve vinden, en de redenen, waarom zij hun boven het harde hout der hooge boomen, die overal in de nabijheid hunner woningen groeijen, de voorkeur geven, zijn gelegen in de gemakkelijkheid, waarmede

hij

hij zich laat vellen en bearbeiden, in zijne duurzaamheid en de koelheid, welke de daarvan gebouwde huizen van den onverhinderden luchtſtroom ontleenen.

Het in het Amerikaanſche Bamboes-riet bevatte water bezit eenen wat zoutachtigen maar toch niet onaangenamen ſmaak. Van den zoeten Bamboeshonig heeft de Heer von Humboldt in de nieuwe Wereld niets gehoord; hij trof wel in het Koningrijk Quito Tabaſchir van het Oost-Indiſche weinig verſchillend aan. Hij gaf aan Vauquelin een ſtuk daarvan ter ontleding en deze bevond, dat het $\frac{70}{100}$ Kiezelaarde en $\frac{30}{100}$ Potasch, Kalk en Water bevatte. Het Amerikaanſche Tabaſchir wordt door de Spanjaarden Bamboesvet genaamd. Het is mij onbegrijpelijk, zegt de Hr. von Humboldt, hoe zij, welke zich met het onderzoek omtrent de Suiker der ouden bezig hielden, het witte en gelijk het ſtijfſelmeel broſe Tabaſchir met Honig konden vergelijken. Ik ten minſte kon in het Tabaſchir van Quito, hoewel het nog ſlijmerig en vochtig was, geenen zoeten ſmaak vinden en ik twijfel 'er zeer aan, of die Amerikaanſche boomaardige Rietplanten wel een zoet ſap bevatten. Maar het Tabaſchir, eer het door uitdrooging ſteenhard wordt, is kleverig wit en melkachtig; als het vijf maanden bewaard is, neemt het een' ten uiterst ſtinkenden dierlijken reuk aan. Hetzelfde heeft de Heer Russel in het zout van den Aziatiſchen Bamboesboom waargenomen, en alleen Garcias ab Orto, die zich lang te Goa als Lijfarts van den Stedehouder onthield, heeft het ſap van den Bamboesboom zoet genaamd. Intusſchen ſchijnt het, dat de ouden de ware Suiker met het Tabaſchir verwisſeld hebben, deels omdat beide uit rietaardige gewasſen voortkomen, deels dewijl het Sancritiſche woord: Scharkara, dat heden ten dage even als het Perziſche: Schakar en het Indostanſche Schukar ter uitduiding van de Suiker gebruikt wordt, eigenlijk niets zoets maar, wat ſteenig of zandig is, zelfs den blaasſteen beteekent. Waarſchijnlijk is echter het woord Scharkara in den beginne ſlechts voor het Tabaſchir gebruikt, en in het vervolg eerst op onze Suiker uit het kleine Suikerriet, om der gelijkvormigheid wille, overgebragt geworden. Het woord Bambus wordt van Mambu afgeleid en van Canda ſtamt ons woord Kandij-Suiker af, gelijk Taba-

ſchi

ſchir van het Perziſche woord Schir, dat Melk beteekent (*).

Onder den naam van *Saccharum* heeft PLINIUS het Tabaſchir van den Bamboesboom genoegzaam dus beſchreven, „ als een uit rietſtokken bijeenverzamelde Honig, die wit als Gom, tusſchen de tanden breekbare, een hazelnoot groot en enkel als Artſenij gebruikt kan worden!" Intusſchen droegen de ouden ook eenige kennis aan onze Suiker, die in Indiën zonder Bijën moest voorgebragt worden. Verſcheiden Schrijvers der aloudheid meenden namelijk, dat uit de wortelen van hooge rietgewasſen een zoet honigaardig ſap geperst werd, en zij verwisſelden de wortels met de halmen en het lage Suikerriet met den hoogen boomaardigen Bamboes. Eenigen waanden zelfs: dat de echte rietſuiker beſtond uit op de bladeren der Rietplant bijeen verzamelden morgendauw. Het Suikerriet wast wel in het wild en in den natuurſtaat bij Almanſura in Oost-Indiën, aan den oever van den Euphraat, en bij Siraf, maar ik vermoed toch, dat in de door de Grieken bezochte deelen van Azië alleen het ſap uit het riet geperst werd, om een ſpoedig bruikbaren drank te verkrijgen, en het aan de gisting onderworpen ſap niet verkregen werd; en dat, daar de ouden de harde Suiker niet kenden, waar dit woord door hun gebruikt wordt, het Tabaſchir van den Bamboesboom bedoeld werd.

(*) De uitwendige gedaante van het Tabaſchir, met deze Perziſche afleiding, herinnert ons de Melkſuiker, die evenmin zoet bevat als het Tabaſchir.

P R O G R A M M A

VAN DE KONINKLIJKE AKADEMIE DER WETENSCHAPPEN EN FRAAIJE LETTEREN VAN BRUSSEL,

Voor het Jaar 1817.

De Koninklijke Akademie der Wetenſchappen en Fraaije Letteren had, in hare Algemeene Vergadering van den 18den Junij 1793, als Prijsſtof voor 1794, de volgende Vraag voorgeſteld:

„ Welke zijn de plaatſen in de 17 Provinciën der Ne-

„ derlanden en in het land van Luik, die, sedert de ze-
„ vende Eeuw tot aan de twaalfde, voor Steden hebben
„ kunnen doorgaan?" Hierop had zij twee Verhandelingen, in het Latijn geschreven, ontvangen; maar de Akademie, bij het inrukken der Fransche legers, in de maand Julij 1794, verpligt zijnde geweest uit een te gaan, vond zij zich in de onmogelijkheid de Prijzen toe te kennen. Door de zorg en de milddadigheid des Konings hersteld, heeft zij zich beijverd, reeds in de maand November laatstleden, dezelfde Vraag op nieuw voortestellen, in de hoop van nog meer voldoende antwoorden te ontvangen, aan de reeds ingeleverde Verhandelingen echter het regt latende, om mede naar den prijs te dingen, met die, welke zij nog hoopte te ontvangen.

Eene enkele Verhandeling, in het Fransch geschreven, is haar, sedert dien tijd geworden, tot opschrift hebbende:

Centum habitant urbes magnas, uberrima regna.
VIRG. Aen. L. III.

Maar deze Verhandeling, wel verre van de voorheen ingezondene te overtreffen, moet voor die in waarde verre wijken, daar de Steller slechts zelden de Schrijvers van dien tijd en de oorspronkelijke bronnen heeft geraadpleegd; hij heeft daar en boven weinig oordeel aan den dag gelegd in de ontwikkeling der daadzaken, en hij heeft zijne meeste bewijzen alleen uit hedendaagsche Werken ontleend, op wier voetspoor hij dikwijls gedwaald heeft.

De Akademie is dus verpligt geweest tot de oude Verhandelingen terug te komen, en heeft den gouden Eerpenning toegekend aan de Latijnsche Verhandeling, tot Motto hebbende:

Quot post excidium Troiæ sunt eruta castra!

eene Verhandeling, welke, zonder in alle opzigten aan den wensch en de verwachting van de Akademie te hebben voldaan, echter blijken draagt van het gezonde oordeel des Schrijvers, van verstandige kritiek en van uitgebreide kennis der geschiedenis onzer Provinciën.

Een *Accessit* is toegewezen aan de Latijnsche Verhandeling, ten opschrift hebbende:

Quot pagos olim claras nunc cernimus urbes.

De Briefjes, behelzende de namen, welke bij deze beide Verhandelingen gevoegd waren, niet gevonden zijnde, verzoekt men de Schrijvers zich te willen bekend maken, door aan den Secretaris de noodige inlichtingen dienaangaande te doen toekomen.

De Akademie heeft geene Verhandeling ontvangen wegens den staat der Wetenschappen en der Letteren, in de Nederlanden, gedurende de laatste jaren. Zij heeft beslo-
ten,

ten, deze Vraag, als Prijsstoffe voor 1818, op nieuw voortestellen, op de volgende wijze:

„ Een geschiedkundig en beredeneerd tafereel te schetsen van den staat der Wetenschappen en Fraaije Letteren in de Nederlanden, sedert het jaar 1792 tot aan 1815, waarin voornamelijk de onderscheiden oorzaken moeten worden opgegeven, welke hebben bijgedragen, om de beoefening der Wetenschappen en Letteren te doen bloeijen of te doen vervallen."

De Akademie stelt, voor hetzelfde tijdstip, de twee volgende Geschiedkundige Vragen voor:

„ Welke was de staat der dienstbaarheid in de Nederlanden, van de vroegste tijden af tot op het einde der dertiende Eeuw; hoe werd deze staat allengs afgeschaft, en welke zijn de overblijfsels derzelve, die bestaan hebben tot aan de invoering der nieuwe Fransche wetten?"

„ Welke was de staat der Bevolking, der Fabrijken en Trafijken, en des Koophandels in de Nederlandsche Provinciën, gedurende de vijftiende en zestiende Eeuw?"

De stof van deze tweede Vraag is op eene voortreffelijke wijze behandeld, voor de twee vorige Eeuwen, door den Heer VERHOEVEN, in eene Verhandeling in 1777, door de Akademie bekroond en uitgegeven, eene Verhandeling, waarbij de Heer DES ROCHES aanmerkelijke bijvoegselen heeft gemaakt (*). De vijftiende en zestiende Eeuw leveren geene minder belangrijke stoffen op, dan die der vorige Eeuwen. De allengs toenemende aanwas der Bevolking, der Fabrijken en Trafijken en hunne onderscheiden wisselvalligheden, de bloeijende staat van den Handel der Stad Brugge en deszelfs verval tegen het einde van de vijftiende Eeuw, de aanzienlijke overblijfsels, welke daarvan nog bestonden, gedurende de drie vierde gedeelten van de volgende Eeuw, en deszelfs bijna geheele vernietiging in het laatste gedeelte van dezelfde Eeuw, de vordering en de bloeijende staat van den Koophandel en de onnoemelijke rijkdommen van de Stad Antwerpen, gedurende het grootste gedeelte van de zestiende Eeuw, zullen even belangrijke als voor de Natie roemrijke daadzaken opleveren.

De Akademie had, in de zitting van den 20sten November laatstleden, de volgende Vraag voorgesteld: „ Welke toepassingen kan men in onze Fabrijken en in de Huishoudkunde maken van den damp des waters, als middel van verwarming, gebruikt."

Zij heeft op die vraag drie Verhandelingen ontvangen. De

(*) In de ontleding der Verhandeling, geplaatst achter de bekroonde Verhandeling, in het 3de Deel der Verhandelingen van de Akademie. Verslag der zittingen, bladz. 27 — 32.

De Akademie is van gevoelen geweest, dat de Verhandeling, ten opschrift hebbende:

Le véritable moyen d'éclairer les arts consiste bien moins à en décrire les procédés avec exactitude, qu'à en ramener toutes les opérations à des principes généraux.

CHAPTAL, *Chymie appl. aux arts.*

vol zijnde van nasporingen, proeven en gezonde inzigten, zoo van theorie als van praktijk, den Prijs verdient, en heeft dienvolgens den gouden Eerpenning aan haren Schrijver, den Heer A. DE HÉMPTINNE, Apotheker te Brussel, toegewezen.

Een *Accessit* is toegekend aan de Verhandeling, N°. 3. met het opschrift:

Inventio fructus ingenii, perfectio temporis.

wier Schrijver is de Heer KAREL DELAVELEYE, Aannemer der Watermolens te Doornik.

De Akademie heeft elf Verhandelingen ontvangen over deze Vraag:

„ Daar het Smeerkruid, sedert verscheiden jaren, in on-„ ze Provinciën groote verwoestingen in het Klaver aan-„ rigt, vraagt de Akademie, welke de beste middelen „ zijn, om dat onkruid uitteroeijen, en te beletten, dat „ het weder opschiete?"

Sommigen dezer Verhandelingen dragen blijken van Kruidkundige kennis en van goede waarnemingen: daar echter geene derzelve het vraagstuk heeft opgelost, heeft de Akademie zich met leedwezen in de noodzakelijkheid gezien van geenen Eerepenning toetewijzen; en bespeurende, dat de tot dus verre te dezen gedane proeven nog veel overlaten te verlangen, gelooft zij, deze Vraag in dit oogenblik, niet weder met een goed gevolg te kunnen voorstellen: zij meent zich te moeten bepalen, eenen zilveren Eerpenning, als eene aanmoediging, toetekennen aan den Schrijver der Verhandeling N°. 5., tot Motto hebbende:

Agriculturæ amator, quo nihil homine libero dignius.

die nuttige proeven heeft geleverd ter vermindering van de voortplanting van dit onkruid.

Bij de opening van het Briefje bleek, dat de Schrijver dier Verhandeling is de Heer F. SCHAUMANS, oud Landbouwer, thans wonende te Gent.

De Akademie stelt, als Prijsstoffen voor 1818, de drie navolgende Vragen voor:

Eerste Vraag, reeds in 1793 voorgesteld.

„ Welke zijn de gebreken, die men aan verscheiden on-„ zer gebakken Steenen ten laste legt? Welke zijn de mid-„ delen om dezelve te verbeteren? Welke zijn de stof en „ middelen, die in de Noordelijke Provinciën van het

„ Ko-

„ Koningrijk gebruikt worden voor het bakken van zeke-
„ re soort van Steen, welke bij ons ontbreekt?"

Tweede Vraag:

„ Kan men, volgens voldoende proeven of gronden, af-
„ geleid uit de leer der bepaalde evenredigheden, met ze-
„ kerheid vastftellen, dat het grondbeginsel van het zout-
„ zuur een zamengesteld ligchaam is, of is het meer waar-
„ schijnlijk, dat dit grondbeginsel een eenvoudig ligchaam
„ zij? Ingeval dat zulks niet met zekerheid mogt kunnen
„ worden bepaald, welke der beide wijzen van deszelfs
„ natuur te beschouwen is de meest geschikte, om de the-
„ orie der Scheikundige daadzaken te vereenvoudigen?"

Derde Vraag:

„ Daar het drukpapier van Frankrijk en het bordpapier
„ in Engeland vervaardigd, erkend zijn die van andere
„ landen te overtreffen, vraagt men, waarin zulks bestaat,
„ uit welke oorzaken, hetzij die der plaats, der stof of
„ der behandeling, dit voortspruit, en hoe men denzelf-
„ den graad van volkomenheid in dit Koningrijk zoude
„ kunnen bereiken?"

De Akademie stelt, van nu af aan, als Prijsstof voor 1819, de volgende Vraag voor:

„ Te bepalen, hoeveel water 'er, in eene gegeven plaats
„ en gedurende eenen zekeren tijd, door eene Rivier loopt,
„ wier breedte, diepte en helling bekend is. Te bepa-
„ len, welke veranderingen 'er in dien zelfden tijd in dien
„ afloop plaats hebben, wanneer men de breedte van de
„ Rivier, door eenige werken, welke men daarin maakt,
„ allengs vernaauwt?"

De Prijs voor elke Vraag zal zijn een gouden Eerpenpenning, ter waarde van 25 Dukaten. De Verhandelingen moeten leesbaar geschreven zijn in het Latijn, Fransch, Hollandsch of Vlaamsch, en vrachtvrij gezonden worden, vóór den eersten Februarij 1818, en die tot Antwoord op de laatste Vraag, vóór den eersten November van hetzelfde jaar, aan den Heer VAN HULTHEM, Griffier van de tweede Kamer der Staten Generaal en provisionelen Secretaris der Akademie.

De Akademie vordert de grootste naauwkeurigheid in de aanhalingen; ten dien einde zullen de Schrijvers zorg dragen de uitgaven en de bladzijden der Boeken, welke zij aanhalen, aan te duiden; zij zullen hunne namen niet bij hunne Verhandelingen stellen, maar alleen een Motto, ter hunner keuze: zij zullen dit zelfde Motto ook plaatsen op een verzegeld Briefje, behelzende hunnen naam en hunne woonplaats. Diegenen, die zich op eenigerlei wijze zullen bekend maken, alsmede diegenen, wier Verhandelingen na den bepaalden tijd zullen worden ingezonden, zullen volstrekt van de mededinging verstoken zijn.

NIEUW-

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN,

AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

VADERLANDSCHE GESCHIEDENIS. *Geschiedenis der Staats-Omwenteling in Nederland, voorgevallen in het jaar Achttien-Honderd-Dertien*; door Mr. HERMAN BOSSCHA, Hoogleeraar aan het Athenaeum Illustre en Rector der Latijnsche Scholen te Amsterdam, Lid van het voormaals Hollandsche thans Koninklijke Instituut van Wetenschappen, Fraaije Letteren en Kunsten; *Derde Stuk.* — Te *Amsterdam* bij P. den Hengst *en* Zoon *en* J. van der Hey, MDCCCXVI. met drie Portraiten, 323 bladz. gr. 8°.

In dit Derde Stuk wordt de Geschiedenis der laatste Staatsomwenteling vervolgd en besloten; blijvende 'er, volgens des Schrijvers kort Voorberigt, niet anders overig dan het leveren van een Aanhangsel, waarin de onnaauwkeurigheden, die in het Verhaal mogen zijn ingeslopen, en die, uit den aard der zake, schier onvermijdelijk waren, naar aanleiding der medegedeelde Aanmerkingen verbeterd en een algemeene Bladwijzer op het Werk gevoegd zal worden.

Het Vierde Hoofddeel schetst *den gelukkigen voortgang der Omwenteling tot op de plegtige inhuldiging van den Souvereinen Vorst*; van bladz. 1 — 81. In het Vijfde vindt men verhaald *de aanneming van de ontworpen Staatswet, en de plegtige huldiging van den Souvereinen Vorst*; van bladz. 81 — 148. In het Zesde Hoofddeel leest men *den afstand van Napoleon, de herstelling van Lodewijk XVIII op den troon van Frankrijk en de ontruiming der Nederlandsche Vestingen*; van bl. 148 — 303. In het Zevende en laatste Hoofddeel wordt de vestiging van *het Koningrijk der Nederlanden* gemeld, als *Besluit* van het geheele Werk; van bl. 303 — 312. en eindelijk heeft men nog eenige Aanteekeningen en Bijlagen van bladz. 312 — 323.

Met de blijde komst van H. K. H. de Souvereine Vorstin op den 8sten Januarij 1814, en dien der Vorstinnen Weduwen van *Oranje-Nassau* en van *Brunswijk*, wordt het Vierde Hoofddeel begonnen en worden daarbij belangrijke aanmerkingen gemaakt over het aanminnig en leerrijk voorbeeld door 's Vorsten Gemalinne gegeven, en over de volharding van geheel het Vorstelijk-huis, bij die beginselen van gematigdheid, welke den grond der gelukkige verandering van zaken legde, en die steeds bestand bleef tegen alle de pogingen, welke aangewend werden, om verdeeldheid en hatelijkheid te verwekken. Met een even edel en heilrijk doel werd 'er tegen den 13den Januarij een algemeene Dank- en Bededag uitgeschreven, welke uit-

uitschrijving, als merkwaardig, bij het Verhaal is overgenomen. Voorts wordt vermeld de zorg van het Bestuur voor het openbaar Onderwijs, de Geneeskundige Staatsregeling, de opschrijving der Nationale Landmilitie, de bereidwilligheid van vele Vrijwilligers, waarbij sommige edelen en aanzienlijken des Lands een luisterrijk voorbeeld gaven; de edelmoedige giften ter ondersteuning van den gewapenden dienst; de opoffering van kleinooden enz. door vele vrouwen te *Utrecht* en te *Amsterdam*; het luisterrijk voorbeeld der Vorstinnen van *Oranje-Nassau* en *Brunswijk* in dezen gegeven. Vervolgens wordt verslag gedaan van den overgang van *Nijmegen*; zeer uitvoerig berigt gegeven wegens dien van *'s Hertogenbosch* en van de pogingen van onze zijde tot het bemagtigen van *Gornichem*, de kapitulatie wegens die Stad gesloten, de hulp haar verschaft, en de Maatschappijen die elders, en inzonderheid ook te *Amsterdam* werden opgerigt, om de landgenooten, die door de gevolgen van den Oorlog en de Overstroomingen geleden hadden en behoeftig waren, te ondersteunen.

In het volgende Hoofdstuk vindt men eene uitvoerige beschrijving van al, wat betrekking heeft tot de aanneming der ontworpene Staatswet, waarbij wij met groot genoegen de Aanspraken van den Souvereinen Vorst in haar geheel bewaard, en tevens de Inleiding op de Constitutie van den Heer C. F. van Maanen zonder verkorting ingelascht vonden, naardien zulke stukken volstrekt tot de geschiedenis behooren en, afzonderlijk gedrukt, ligter uit het geheugen geraken. De plegtigheid van de huldiging is door den Hr. Bosscha met eene edele eenvoudigheid, gepasten ernst en diep gevoel beschreven. Zij verplaatste ons geheel in den gewijden tempel, op dat onvergetelijk tijdstip, en verlevendigde de aandoeningen, welke ook wij, met alle braven, daarbij ontwaarden.

Zeer geleidelijk wordt aan dit belangrijk verhaal het Zesde Hoofdstuk aangeknoopt; op den heugelijken dag immers van den 30sten Maart 1814, liepen 'er te *Amsterdam* allergunstigste tijdingen in van het Oorlogs-tooneel, en van de kapitulatie van *Parijs*; en, daar de afstand van Napoleon, de herstelling van Lodewijk den XVIII. op den Franschen Koninklijken troon, met de aanleidingen daartoe, zulk eenen gewigtigen invloed gehad hebben, zoo op de bevrediging van Europa, als op den toestand van ons Land, worden deze gebeurtenissen kortelijk verhaald, en daaruit gelegenheid ontleend, om de ontruiming onzer Vestingen en Steden in hare bijzonderheden te berigten. Hoe beknopt evenwel het voorafgaand verhaal ook zij, is het echter zeer volledig en met kracht geschreven. Ook hier prijkt ter blijvende nagedachtenis het edelmoedig antwoord van Keizer Alexander op de aanspraak der Maires van Parijs, bl. 166. Na het beschrijven

van dezer eerste Omwenteling in Frankrijk, wier loop in het jaar 1815 voor eenige maanden werd gestremd, gaat de Hr. Bosscha over, om de gevolgen derzelve voor ons Vaderland te beschouwen, en de ontruiming der nog benaauwde Vestingen te vermelden.

De stoute maar jammerlijk mislukte onderneming tegen *Bergen op Zoom* wordt met naauwkeurigheid beschreven; en het oordeel, deswegens geveld, is zeer lezenswaardig. De overgang der Vesting, na de ingeloopen tijdingen uit *Antwerpen*, wordt voorts berigt, en daarop de geschiedenis van *Grave*, die van de *Helder* en de Hollandsche vloot in 't Nieuwe-diep, waarbij het gedrag van den Admiraal Verhuell naar waarheid wordt beoordeeld; die van *Deventer*, *Koeverden* en *Naarden*, waarbij de Amsterdamsche Schutterij en Vrijwilligers naar verdiensten worden geroemd; die van *Delfzijl* en eindelijk een zeer uitvoerig en naauwkeurig verhaal van de verlossing van *Walcheren*, waarbij de geleerde Schrijver veel nut heeft getrokken van de bijzondere berigten, hem door den Hr. N. C. Lambrechtsen medegedeeld, waarvoor hij in de aanteekening n°. 17. zijnen dank betuigt; terwijl het belangrijk verhaal wordt besloten met de gepaste aanmerking van het heilrijk gevolg der ontruiming van Zeeland, zoo voor de geheele Provincie, als inzonderheid voor *Vlissingen*, dat zooveel en zoo lang geleden had, en eene hulde aan den edelen Bellamij.

De Hr. Bosscha meent te regt zijne taak, volgens zijn aangekondigd ontwerp, aldus te hebben afgewerkt; doch oordeelt de vergrooting van gebied en de verheffing der zeventien Gewesten, die door Karel V. onder één Bestuur waren gebragt, tot een Koningrijk, kortelijk ten slotte te moeten vermelden, en hij eindigt zeer gepast met deze gewigtige gebeurtenis in haar Staatkundig licht te plaatsen, op derzelver gevolgen de aandacht te vestigen, en de wel verdiende hulde toetebrengen aan het moedig besluit van den Souvereinen Vorst, die niet aarzelde, om de Koninglijke waardigheid en het oppergebied over de Nederlanden, hem, benevens den titel van Groot-Hertog van Luxemburg, bij het Weener-Tractaat plegtig opgedragen, te aanvaarden, op een zoo moeijelijk tijdstip, als dat was van de terugkomst van Buonaparte in Frankrijk.

In de aanteekeningen worden eenige bijzonderheden bij den tekst gevoegd, onder anderen de Anecdote wegens de behandeling van den vereeuwigden Nederlandschen Dichter Helmers door de Fransche Politie, betrekkelijk tot de vermelding van het ophouden der Boekencensuur op bl. 19 van het Werk. Voorts vindt men 'er aanhalingen en aanwijzingen van verschillenden aard.

Wij wenschen den Hr. Bosscha geluk met de voltooi-

jing

jing van zijn Werk, waarvan wij de waarde hoog ſchatten. In de behandeling toch der zaken vinden wij volledigheid met naauwkeurigheid gepaard; meerdere of mindere uitvoerigheid naar het belang der onderwerpen; en overal, zoo ver onze beoordeeling gaan kan, waarheid, juistheid en getrouwheid. Bij deze verdienſtelijke behandeling der ſtof voegt zich een zeer gepaste vorm; een ſtille, rustige gang; deftige en krachtige ſtijl; kieſche taal en niet meer ſieraden, dan bij den aanleg van het geheel pasſen.

Onder de verſchillende beſchrijvingen van dit gewigtig tijdperk onzer Vaderlandſche Geſchiedenis zal het werk van den Hr. BOSSCHA ſteeds zijnen rang handhaven; en verdient het, onzes oordeels inderdaad in den eerſten te worden geplaatst. Ook komt het ons voor, dat het niet dan met *gelijkſoortigen arbeid* billijker wijze kan worden vergeleken, terwijl wij het daarvoor houden, dat de beste beoordeeling de zoodanige is, waarbij op het doel wordt gelet, en de uitvoering daarnaar gewaardeerd.

K U N S T E N.

'S GRAVENHAGE. Wegens de Tentoonſtelling van Schilderijen, Teekeningen, Gravures en Beeldhouwkunst, welke in de Maand October 1817 alhier zal plaats hebben, zijn voor de Kunſtenaars, welke hunne Kunstwerken derwaarts zouden willen zenden, de volgende bepalingen bekend gemaakt.

1° Alle Kunst-Stukken zullen behoorlijk ingepakt in Lijsten en *vrachtvrij* voor den 15den September 1817 moeten worden ingezonden aan J. F. GILLEGAM, Kamerbode van de Kunstzaal Pictura boven het Korenhuis op de Prinſegracht in 's Gravenhage.

2°. Geene andere Kunst-Stukken zullen mogen worden ingezonden, dan die door thans levende Meesters of Liefhebbers zijn vervaardigd.

3°. Bij de Kunst-Stukken moet gevoegd worden eene naauwkeurige opgave van den naam en de woonplaats van den Meester, en des verkiezende van den prijs, waar voor dezelve te koop zijn.

4°. Alle Kunst-Stukken na den 15den September 1817 ingezonden, alsmede die boven de zes voet in het vierkant groot zijn, zullen niet geplaatst kunnen worden.

5°. Alle ſtukken tot de tentoonſtelling ingezonden, zullen aldaar moeten blijven tot de finale ſluiting van de Zaal.

6°. Stuk-

6°. Stukken welke op de eerste Tentoonstelling van den jare 1814 in 's Gravenhage zijn geëxposeerd geweest, zullen mede op deze niet aangenomen worden.

Er zal alle mogelijke zorg voor de Kunst-Stukken gedragen, en zij zullen na afloop der Expositie aan de Kunstenaars terug gezonden worden.

De Zaal der Expositie zal geopend worden den 1sten October 1817, en gesloten den 31sten van dezelfde Maand.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Mei	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
28	29. 6¼	53	W. N. W.	betrokken; meest regen; voormidd. zeer windrig.
	29. 6	52	——	
	29. 6¼	50	N. W.	
29	29. 5¾	53	Z. W.	betrokken; 's morgens regen; 's nachts harde regen.
	29. 6	60	Z. Z. W.	
	29. 6¼	53½	——	
30	29. 6¾	52	N. W.	betrokken; zeer windrig; voormidd. regen.
	29. 7½	52½	N. N. W.	
	29. 8¼	47½	N. W t W.	
31	29. 8	48½	W. N. W.	betrokken; windrig.
	29. 8	56	N. W. t. W.	
	29. 8	46	W. N. W.	
Junij 1	29. 7½	50	W. t. N.	betrokken; meest regen.
	29. 7¾	55	W. Z. W.	
	29. 8	49	W. N. W	
2	29. 8	56	Z. W. t. W.	voormidd. betrokken; verder bewolkt.
	29. 8¼	61	W. t. Z.	
	29. 8¼	51	Z. W. t. W.	
3	29. 7¾	52½	Z.	's morgens regen: verder bewolkt; harde wind.
	29. 8¼	59	Z. W. t. W.	
	29 8½	51½	Z. Z. W.	

Waarnemingen op den Huize Zwanenburg, omtrent het gevallen en uitgewasemd Water.

1817.	gevallen regen	uitgewasemd
Maand	lijn.	lijn.
Mei	24	32

TE HAARLEM, BIJ A. LOOSJES Pz.

A L G E M E E N E
K O N S T-
EN
LETTER-BODE,
VOOR HET JAAR 1817.

N°. 24. *Vrijdag den 13den Junij.*

B E R I G T E N.

PETERSBURG. De Staatsraad en Ridder v. ADELUNG, heeft een plan ontworpen ter oprigting van een Museum van alle Merkwaardigheden der Oudheid en Geschiedenis der Russische Natie en derzelver onderscheiden Volksstammen, dat dus alle verstrooide schatten van dien aard op eene plaats vereenigen zal. Het is wenschelijk, dat eene algemeene deelneming hem zal in staat stellen, dit plan naar eisch in werking te brengen.

NAPELS. De Generaal CAMILLE BORGIA, om Staatkundige redenen, sinds eenigen tijd van hier verwijderd, bevindt zich weder ter dezer Stede. Den tijd zijns afzijns besteedde hij, naar Tunis de wijk genomen hebbende in 1815, om eene der eenmaal volkrijkste en bloeijendste Wingewesten van het Romeinsche Rijk op de Noordkust van Afrika, thans door het wantrouwen der Muzelmannen voor Europeanen bijna ontoegangelijk, in alle rigtingen te doorkruisen, en vooral aan den kant van het oude Carthago en te Utica opgravingen te laten doen. Men verzekert, dat zijne nasporingen van groot aanbelang zijn, dat hij de

overblijffelen veler Steden bezigtigd en een groot aantal oude Opfchriften heeft gevonden en opgeteekend; en onder andere Oudheden een' Tempel te Utica ontdekt, gefchraagd door 80 Granietzuilen, waarin zich het beeld van *Flora* bevindt. Hij houdt zich thans onvermoeid bezig met het in orde brengen der bijeengezamelde bouwftoffen, en is voornemens den uitflag zijner onderzoeklievende pogingen in het licht te geven.

Regensburg. In het begin van Februarij dezes jaars overleed hier Karl Theodor Anton Maria von Dalberg, Aartsbisfchop van Regensburg en Bisfchop van Conftants en Spiers, voorheen Vorst-Primaat van het Rijnverbond en Groot Hertog van Frankfort, en Honorair Lid van verfcheiden wetenfchappelijke Maatfchappijen (die te Erfurt vernieuwde hij en was derzelver Befchermer), nadat hij twee dagen vroeger het 73fte jaar zijns levens was ingetreden. Zoowel het nageflacht als zijne tijdgenooten zullen, wien ook zijne Staatkundige loopbaan ftoffe tot berisping oplevert, erkennen, dat hij een voortreffelijk weldoener voor noodlijdenden van allerleijen aard, ten laatfte, zelfs in bekrompen omftandigheden, was, dat hij reeds als Stedehouder te Erfurt jonge Geleerden met raad en daad onderfteunde, aan beroemde Geleerden jaargelden uitdeelde; en zelf een in vele vakken geoefend Geleerde en verdienftelijk Schrijver mogt geheeten worden.

Stuttgardt. De beroemde Boekhandelaar Cotta alhier is door Z. M. den Koning van Pruisfen tot Geheim-Hofraad benoemd.

Berlyn. Bij het laatst gevierde Kroonings- en Ordefeest alhier werden de volgende Geleerden tot Ridders van den Rooden Adelaar benoemd; de Hn. Bisfchop *Sack*, te Berlijn, de Bisfchop *Borowski* te Koningsbergen, de Staatsraad *Hufeland* te Berlijn, de Baron *Al. von Humboldt* te Parijs, *von Leipziger* te Bromberg, *von Klevenow* te Maagdenburg, de Staatsraad *Thaer* te Berlijn, de Geheimraad Dr. *Heim* te Berlijn, *Streit* te Breslau, *Nolte* te Berlijn, Dr. *Niemeijer* en Dr. *Knapp* te Halle en de Proost *Röttger* te Maagdenburg. Het IJzeren Kruis verwierven verfcheiden bekende, bij de verdedigers des Vaderlands

zeer

zeer verdienstelijk gehouden, Geneesheeren, waaronder ook de volgende Schrijvers De Hn. *Wegeler* te Coblentz, Prof. *Meckel* te Halle, *Niemann*, *Fischer* en *Voigtel* Geneesk. Raden te Merseburg, Erfurt en Maagdenburg en den Hr. *Ziegler* te Quedlinburg.

Parys *den 1sten Junij*. Heden overleed hier in den ouderdom van twee-en-negentig jaren de Marquis de Ximenes, Ridder van St. Louis, de oudste der Ridders van Maltha, der Fransche Kolonels en Letterkundigen. Nog zeer korten tijd geleden vierde hij den Verjaardag van den Slag bij Fontenoy, waarin hij als Ordonnans van den Maarschalk van Saxen diende, door het maken van een fraai Vers, waarin nog al het vuur der jeugd doorstraalt.

Brussel *den 1sten Junij*. Bij Koninklijk Besluit van 25 Maart ll. werd de benoeming bevestigd van drie oude Leden der Koninklijke Akademie van Wetenschappen en Kunsten alhier, te weten: de beroemde Sterrekundige Messier [sinds overleden, zie *Letterb.* van dit jaar bl. 273.]; de Delfstofkundige de Launay en de door verscheiden geleerde Werken bekende Schrijver Bevy. De Akademie verloor in het laatst van April een' harer Honoraire Leden, den Hr. Willem Anne Baron van Spaen la Lecq, in den ouderdom van 66 jaren, bekend, behalve door de aanzienlijke posten, welke hij bekleedde, ook door Geleerde, Geschiedkundige en Genealogische Werken betrekkelijk de Provincie Gelderland. De Hr. Kicx, Apotheker alhier, Schrijver der *Flora Bruxellensis* is tot gewoon Lid der Akademie verkozen en ook als zoodanig bevestigd; terwijl de Hr. Stals, oud Geestelijke van de Abdij van Tongerloo zich bekend heeft gemaakt als Schrijver der Verhandeling over de Steden der Nederlanden, met de Spreuk: *Quot pagos olim &c.*; waaraan volgens het Programma een Accessit is toegewezen. (*)

Haarlem. Ter nadere volkomene bevestiging van het reeds in ons Blad medegedeeld gevoelen omtrent een' voorgewenden Druk van 1414, plaatsen wij het onderstaande afdoende berigt.

's Gra-

(*) Zie *Alg. Konst- en Letterb.* 1817, Dl. I. bl. 360.

's Gravenhage den 7den Junij 1817.

Daar de ondergeteekende befpeurt, dat het Werk behelzende *Aegidius de Urinis et pulſibus & Petr. Leo de Urinis*, door den Heer MARIE DE ST. URSIN, opgegeven als te Venetie in 1414 gedrukt, nog fteeds het onderwerp der nafpeuringen van fommige Boekbeminnaars blijft, en het Tijdfchrift *de Konst- en Letterbode* reeds tweemalen belangrijke berigten, tot wederlegging van dit wangevoelen, heeft bevat. kan hij niet nalaten, door middel van hetzelve, aan het publiek medetedeelen het volgende Extract uit Panzer's *Annales Typographici. t.* XI. *p.* 521. *n°.* 667[b]., waaruit blijkt, dat deze uitgave (door den bovengem. Franfchen Geleerde als eene nieuwigheid aangekondigd) reeds voor lang bekend was eene verkeerde en vervroegde jaarteekening te dragen.

„ *Egidius de urinis et pulſibus. Petrus Leo de uri-*
„ *nis. Profundisſimi artium et Medicine Doctoris*
„ *Domini Egidii tractatus de judiciis urine, metrice*
„ *compoſitus, cum ipſius commento Una cum ejusdem* —
„ *Tractatu de pulſibus, cum commentariis Gentilis de*
„ *Fulgineo. Addito inſuper Petri Leonis Spoletani*
„ *ſingulari tractatu de urinis &c. In fine: Mandato*
„ *et impenſis heredum — Octaviani ſcoti - et ſociorum*
„ *ſumma diligentia impreſſi Venetiis per Georgium*
„ *Arriuabenum* 1414 (SIC, PRO 1514.) *die* 22 *No-*
„ *vembr. ſol.*"

„ *Bibl. Senat. Lips.*"

J[r]. W. H. J. VAN WESTREENEN VAN TIELLANDT.

LEVENSSCHETS
VAN
ELISABETH HAMILTON.

Deze beminde, vernuftige en geestrijke Schrijffter werd te Belfast van Schotfche ouders geboren in het jaar 1765. Haar vader was een welgezeten Koopman, maar ftierf vroegtijdig en liet zijn huisgezin in geene glansrijke omftandigheden achter. ELISABETH werd als kind door haren oom aangenomen, die bij Stirling woonde,

de, en aan wien zij hare geheele opvoeding en vorming te danken had. Hoe zij echter de menigvuldige kundigheden opdeed, die zij daarna in hare Geschriften ten toon spreidde, hoe zij haren geest in zoovele vakken met zoo goeden uitslag oefende en beschaafde, is helaas! niet toereikend bekend. Hare aangeboren groote nederigheid veroorloofde haar nooit met hare kunde en voortreffelijkheid van verstand te pralen; en toen haar eerste werk het licht zag, wilden vele zelfs van hare gemeenzaamste kennissen naauwelijks gelooven, dat Betty H. zulk eene geleerde vrouw was.

Eerst op haar dertigste jaar (1796) verscheen hare eerste letterkundige proeve, onder den titel van: *Letters of a Hindoo Rajah.* De bevallige schrijfwijze en het doorstralend gezond verstand en vernuft maakten haar op eenmaal als eene geestige Schrijfster bekend. Het plan van dit Werk is hetzelfde, als hetgeen verscheiden beroemde Schrijvers gevolgd zijn. Een vreemdeling van het andere einde der aarde wordt der Engelsche zamenleving ingeleid en maakt zijne aanmerkingen op de hem omringende voorwerpen, vrij van de boeijen der gewoonte en partijdigheid, die de inboorlingen noodwendig belemmeren.

Omtrent ten zelfden tijd overleed haar broeder in Indië en liet aan zijne zuster een vrij aanmerkelijk vermogen na, dat althans haar levenslang van een onafhankelijk bestaan verzekerde. Nu koos zij Bath tot hare verblijfplaats, waar hare talenten en aangenaam onderhoud weldra eenen kring geestige en belangrijke menschen om haar verzamelden, welks sieraad zij uitmaakte. Kort daarop verscheen het Werk, waaraan zij vooral hare bekendheid bij het volk te danken had; namelijk de „ *Memoirs of modern Philosophers.*" Dit Werk bewijst eene diepgaande kennis der menschelijke natuur, en draagt onmiskenbare blijken van levendig vernuft en scherpzinnig oordeel. De inkleeding is misschien juist niet de meest gepaste voor de behandeling van wijsgeerige onderwerpen; doch hare tegenpartijen konden zich daarover niet beklagen, dewijl zij zelve daarvan zich maar al te dikwijls bedienden. Zij vermeed daarin zorgvuldig dien heftigen Antijakobijnschen geest, die zoo dikwijls in Werken van dezen aard de heerschende is en uit eene wederwerking van de blinde zucht naar al, wat nieuw is, die vooraf ging, ontspringt.

Integendeel, alles kenmerkt een' zeer liberalen geest en het ftreven naar wijsgeerige vrijheid van denken. De ongemeen duidelijke en bevattelijke voorftelling harer denkbeelden en de zinrijke toepasfing der grondbeginfelen op het tegenwoordige, maakten dit Werk voor het volk gefchikt en dat het zeer veel gelezen werd.

Door dit goed onthaal aangemoedigd gaf Mej. H. weldra daarop hare „ *Letters on the Elementary principles of Education* in 2 *Vol.* 8°. uit. Haar oogmerk met dit Werk was, de gewigtige wijze van opvoeding op eene ftelfelmatige kunst te grondvesten en allen invloed van werktuigelijken flender daarvan te verwijderen; zij poogde haar ftelfel op eene wijsgeerige ontwikkeling van den menfchelijken geest te bouwen en zoo deze kunst tot eene wetenfchap te verheffen. Haar oogmerk was zeker wel doordacht en edel; maar, daar tot deszelfs bereiking evenveel wijsgeerig diepe als praktifche kennis aan het menfchelijk leven behoort, (in welk laatfte onze Schrijffter buiten twijfel het meest uitblonk) geraakte zij flechts gedeeltelijk tot haar doel. Het was dus hoogst twijfelachtig geweest, of deze Brieven in onzen zoo weinig bovennatuurkundigen leeftijd vele lezers zouden gevonden hebben, wanneer de aandacht des publieks door hare vroegere Werken niet op dezelve gerigt ware geworden. Dus vonden zij ook veel goedkeuring; een bewijs daarvan is, dat de Graaf VAN LUNCAN, een rijk landeigenaar in Noord-Ierland en weduwenaar met een talrijk huisgezin haar verzocht, de opvoeding zijner kinderen op zich te nemen. Mej. H. nam het aanbod aan, hoezeer het haar geheel uit haren toenmaligen werkkring rukte; maar de proef mislukte om redenen, ons niet genoegzaam bekend; misfchien ontmoette zij bij de eerfte praktifche toepasfing harer theorie hinderpalen, die zij niet vooruit gezien had. Na verloop van weinige maanden gaf zij vol naauwgezetheid eene onderneming op, voor welke zij zich niet berekend gevoelde en keerde tot haren vorigen kring terug, om haren ledigen tijd aan letterkundige bezigheden toetewijden. De vruchten daarvan kwamen weldra aan het licht in de „ *Memoirs of Agrippina* in 3 *Vol.*, ” waarin zij de gefchiedenis dezer beroemde Romeinfche vrouw als grondflag van eenen Roman bezigt, wiens doel is, de grondftellingen van haar opvoedingsftelfel te ontwikkelen. Dit Werk is

is met veel geest en ſcherpzinnigheid geſchreven; maar het ontbreekt hetzelve aan eenheid en daardoor aan inboezeming van belang. De aangename ſtijl en vele treffende ſchilderingen en tooneelen vergoeden echter dit gebrek op verſcheiden plaatſen.

De „ *Cottagers of Glenburnie*" het daarop volgend Werk, genoten een veel beter onthaal. De waarheid en onzijdighied, waarmede zij de kleine zwakheden van het Nationaal Engelsch karakter ſchildert en berispt, deden algemeen belang in hetzelve ſtellen en verzekerden het van ieders goedkeuring. Vele plaatſen kan men met regt overdreven noemen, maar bijna van iedere Satire kan men dit zelfde zeggen, en in zekere mate ſchijnt het eigenaardig tot dezelve te behooren.

Behalve deze Werken is Mej. H. nog de Schrijfſter van de *Letters addresſed to the daughter of a Nobleman on the formation of moral and religious principles* en de *Popular Esſays*, dat haar laatſte Werk was. De laatſte bevallige geestige ſcherpzinnige, hoewel wat te ſtrenge, aanmerkingen nopens de menſchelijke natuur bezitten over het geheel meer innerlijke waarde dan de Brieven over de opvoeding, hoewel zij bij het publiek geen zoo goed onthaal genoten.

De laatſte jaren haars levens bragt Mej. H. beſtendig te Edinburg door, waar hare uitſtekende talenten haar algemeen bemind en geacht maakten en haar eene plaats onder de eerſte perſonen dier Hoofdſtad verleenden. Hare zwakkelijke gezondheid bewoog haar nog eenmaal de kracht der baden te Bath te beproeven; zij reisde derwaarts, maar werd reeds onder weg gevaarlijk krank en ſtierf te Harrowgate op den 23ſten Julij (1816) beſchreid door allen, die haar kenden en opregt betreurd door alle hare landgenooten.

De naam van ELIZABETH HAMILTON zal altijd in de rij der vrouwen ſchitteren, die door verhevene geestbeſchaving en verſcheidenheid van kundigheden uitblonken, zonder in het minſte die bevalligheden der vrouwelijke kunne eigen te ontberen, welke het grootſte en fraaiſte fieraad van dat geſlacht zijn. Zij onderſcheidde zich voorts door grondige en echte godsdienſtigheid en door opregte pogingen, om haren evenmenſchen nuttig en voordeelig te worden. In den omgang was zij boven alle de zwakheden, geleerde vrouwen zoo dikwijls eigen, verheven. Haar gedrag was openhartig en

zonder aanmatiging, en in hare gesprekken toonde zij zooveel verstand, juist oordeel, oorspronkelijkheid van geest, dat de uitstekendste personen van haren tijd haar gaarne opzochten en nooit ontevreden haar gezelschap verlieten.

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN,

AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

Lofredenen. *Elogium* Johannis Meermanni enz. Lofrede op Johan Meerman, door Henrik Constantyn Cras. Amsterdam en den Haag bij *den Hengst* en *van Cleef*, MDCCCXVII. Voorrede x. p. *Elog.* 125.—

Zoo dikwijls wij het beeld van den grijsaard, gelijk hij behoort te zijn en zijn kan, naar de voortreffelijke teekening van Cicero beschouwen, zoo dikwijls verheugen wij ons met een zeker gevoel van trotschheid, dat ons Vaderland zich op vele zulke grijsaards van vorigen en den tegenwoordigen tijd mag beroemen. Onder de nog levende bekleedt de uitmuntende Cras gansch niet de minste plaats. Neen, zulk een ouderdom kan noch voor hem, noch voor anderen lastig zijn. Geacht en geëerd door aanzienlijke en geleerde mannen, welke hem met dankbaarheid hunnen leermeester noemen, ongekrenkt in geestvermogens, door lange oefening zoo uitgebreid en versterkt, gaat hij lustig en rustig voort, met het lieve Vaderland door mond en penne te dienen en te verheerlijken. Zoodanig was de ouderdom van eenen Plato, welke in zijn 81ste jaar, noch bezig in geleerden arbeid, gestorven is; van Isocrates, welke den *Panathenaicus* in zijn 94ste jaar schreef; van Gorgias en vele anderen, welke de oudheid met diezelfde achting beschouwde, met welke wij onzen Cras beschouwen. Van deze hem door eigene oefening, dat beste wapen tegen de zwakheden der hooge jaren, onder Gods zegen verworvene voorregten, zij ook het aangekondigde *Elogium* tot getuigenis. De verdiensten van onzen voortreffelijken Meerman, in letterkundige en zeer vele andere opzigten zijn alle bekend, en door den Leydschen Hoogleeraar te Water, een even eerwaardig voorbeeld van werkzamen ouderdom, onlangs zoo krachtig in onze tale gevierd. De Heer Cras doet hetzelfde, uit een ander oogpunt en in het Latijn. De Inleiding van het *Elogium*, komt ons voor op eene regt bevallige wijze gesteld te zijn, en bijzonder genoegen deed het ons, Cras zoo te zien ijveren voor het gebruik der Latijnsche taal, als taal der Geleerden; over welk onderwerp hij ons be-

rigt,

rigt, eene Verhandeling aan het Koninklijk Instituut te hebben ingeleverd, welke wij met verlangen te gemoet zien. Het *Elogium* zelf draagt op elke bladzijde, blijken van 's Hoogleeraars bekenden smaak, oordeel, Hollandsch hart en vlugheid, om zich in goed zuiver Latijn aangenaam en duidelijk uittedrukken.

Behalve een allernaauwkeurigst verslag van het leven van MEERMAN, van deszelfs letterkundige en andere verdiensten, vindt men hier en daar aanmerkingen van onderscheiden aard, welke het geheel op eene aangename en leerzame wijze afwisselen. B. v. bl. 7. over de Horoscopie; bl. 17. over het Buitenlandsch reizen; bl. 32. over den Hollandschen stijl; bl. 45. over de Vrijheid en het misbruik van dezelve; bl. 65. over de Schoone Kunsten; bl. 75. over de Hexameters in onze taal. De beschrijving van het karakter van Buonaparte en Lodewijk, derzelver handelwijze met ons, is zoo naïf als waarachtig. In 't kort, het geheele Stuk verdient door elken man van smaak gelezen en herlezen te worden. — God telle den edelen grijsaard nog vele jaren toe. — Voor 't overige vereenigen wij ons van harte met den wensch van den Rector PEERLKAMP, in het volgend Latijnsch Epigramma aan den Heer CRAS uitgeboezemd:

HENRICO CONSTANTINO CRASSO,

Edito MEERMANNI *elogio.*

*

Nos semel admonuit magnorum Suecia patrum,
Belgica et ingratæ labe notata fuit.
Huic tua nunc probro cavit facundia Crasse,
Meermannum Grotio jungis et ipse tuo.
Fortunate Senex, laudum, post fata, tuarum
Præco tibi obtingat par similisque tibi!

Dus bij zekere gelegenheid voor de vuist vertaald, door eenen man, wien zijne talenten eene plaats verschaffen onder onze voorname Dichters.

Verhief eens Zweden de eer van onze groote Vaderen,
En trof dat streng verwijt 't ondankbaar Nederland,
Die schandvlek kleeft niet, Cras! op uwe lauwerbladeren,
Die Meerman, als de Groot, omkranst met eigen hand.
Gelukkig grijsaard! moogt gij eenmaal na uw sterven
Een lofspraak, rein als de uwe, en uwer waard, verwerven!

Staats-Huishoudkunde. *Schets voor eene wetenschappelijke behandeling der Staat-Huishoudkunde.* Amsterdam bij Joh. van der Heij. Bl. 30 in 8°.

Ons voornaam doel zijnde, al wat hier of daar, tot vermeerdering van kennis en wetenschap, in welk vak dan ook, ten voorschijn komt, onder het oog van onze Lezers, die niet overal alles zelve kunnen opsporen, te brengen, mogen wij niet nalaten, van het hier boven aangekondigd Werkje, melding te maken. Hetzelve is in weinig bladeren vervat, maar belangrijk; het is te beknopt, om daarvan een ruim verslag te geven; en dient zelf gelezen te worden. Het heeft vele heldere uitzigten, en eenen duidelijken stijl en is met orde behandeld. Het besluit komt hierop t' huis, dat de algemeene Staat-Huishoudkunde een zeer gewigtig vak van wetenschap is, en met ijver behoort behandeld, en in verband met de Statistiek beschouwd te worden: maar tevens, dat het algemeene van die wetenschap niet genoegzaam is, maar de bijzondere omstandigheden van eenen iegelijken Burgerstaat ook bijzondere wijzigingen vorderen. Dit is met een thans gewigtig voorbeeld gestaafd: namelijk het verbod van Uitvoer van Koren, in tijden van schaarschheid, kon in die tijden, in welke Braband aan Oostenrijk onderworpen was, nuttig zijn, maar nu ware die ten hoogste verderfelijk. Zie bl. 26. De woorden van Jacobs in zijne *Grondstellingen van Nationale Huishoudkunde*, worden, zeer gepast bijgebragt: „ Een ongewoon verbod van Uitvoer „ brengt zelden lage prijzen te weeg, ja verhoogt deze „ in tegendeel, omdat de vrees voor gebrek, welke door „ dat verbod verlevendigd wordt, het getal der koopers „ vermeerdert, gelijk het dat der verkoopers, die op „ hoogere prijzen wachten, vermindert: dit heeft voornamelijk dan plaats, wanneer het verbod van Uitvoer „ voor eenen tijd is, wijl ieder dan wacht, dat de prij- „ zen, bij het ophouden van het verbod, weder op nieuw „ zullen stijgen."

De Schrijver laat hierop volgen: „ Is het verbod daar „ en tegen voor eenen langen tijd, of op den duur, dan „ geeft hetzelve slechts zoo lang daling en lage prijzen, „ tot dat deze zelve veroorzaken, dat eene geringere hoe- „ veelheid dier goederen wordt voorgeteeld, omdat het „ voorttelen van andere goederen meerder voordeel aan- „ biedt."

Wij durven, in gemoede, de lezing van dit klein, maar nuttig Geschrift, ten sterkste aanprijzen.

KUN-

K U N S T E N.

Amsterdam. Bij Koninklijk Besluit van den 13 April ll. alhier genomen, is, ter bevordering van het Onderwijs in de Beeldende Kunsten, het volgende vastgesteld:

1°. Er zullen zoo veel mogelijk in alle Steden van het Koningrijk *Teekenscholen* opgerigt worden, waarop zooveel doenlijk *gratis* onderwijs zal verleend worden, zoowel aan de Jeugd als den Handwerksman, in de gronden der Teekenkunst en in de grondregelen der Bouwkunde, door aan te stellene Stads-Teekenmeesters, voorzien van een Getuigschrift hunner bekwaamheden, afgegeven door de Vierde Klasse van het Instituut; terwijl behalve alle aanmoediging van Stadswege, ook van wege het Rijk eene zilveren Medaille en een Getuigschrift voor den meestgevorderden Leerling wordt toegestaan.

2°. In grootere Steden zullen, voor zooverre zulke Inrigtingen daar niet bestaan, *Teeken-Akademiën* gevestigd worden, waarop het onderwijs zich verder zal uitstrekken, als tot het teekenen naar naakt levend model, pleisteren afgietsels der Antieken en tot het vollediger onderwijs in de Bouwkunde, gelijk ook in de gronden der Meet- en Doorzigtkunde; terwijl het Gouvernement aan de reeds bestaande een zeker aantal zilveren of zilver vergulde Medailles zal toewijzen; wordende voor soortgelijke Inrigtingen te *Brussel* en te *Brugge* toegestaan een jaarlijksche subsidie van *f* 2000:

3°. Te *Amsterdam* en te *Antwerpen* zullen zooveel mogelijk volledige Akademiën van Schilder-, Beeldhouw-, Bouw- en Graveerkunde bestaan, onder den naam van *Koninklijke Akademiën der Beeldende Kunsten*; waartoe van 's Rijkswege eene jaarlijksche subsidie van *f* 4000: wordt toegewezen; aan die te *Antwerpen* dadelijk als reeds bestaande, en aan die te *Amsterdam*, zoodra zij volgens een plan, door de Vierde Klasse van het Instituut te ontwerpen, zal daargesteld zijn. Behalve den vermelden onderstand en zilveren Medailles zullen aan elk dezer Akademiën van Beeldende Kunsten verbonden zijn twee Landspensioenen van *f* 1200: ieder, welke zullen toegelegd worden aan den hoogsten Prijsbehaler na een jaar onderwijs, ten einde zijne studiën in Italie voort te zetten en te voltooijen; terwijl echter slechts om de twee jaren naar deze Prijzen zal kunnen gedongen en het pensioen vier jaren lang genoten worden, maar het laatst half jaar niet worden uitbetaald, vóór de terugkomst van den gepensioneerden Kunstenaar in het Rijk.

4°. Zullen 'er een of meerdere Premiën uitgeloofd worden voor het best of de best gekeurde voortbrengsels der Beeldende Kunsten door levende Nederlandsche Meesters vervaardigd, waarvan Jaarlijks eene algemeene *Tentoon-*

stel-

ſtelling zal plaats hebben in eene der groote Steden van het Rijk.

MERKWAARDIGHEDEN DER NATUUR.

Buitengemeen groote Parel *op* Java.

Een in April van het verleden jaar van Java aangekomen Schip bragt aan het Gouvernement te Madras een buitengewoon voortbrengſel der Natuur, dat eenig in zijne ſoort is, namelijk eene Parel van eene tot hiertoe niet aanſchouwde grootte en ſchoonheid. De gedaante derzelve is iets onregelmatig langwerpig, bijna twee duimen lang, hare kleur het zuiverſte melkwit. Met behulp van uiterlijk aangebragte verſierſelen heeft men haar de gedaante van eene Waternimf gegeven, die juist haar haar kemt. Het lijf der Nimf beſtaat geheel uit de Parel; hoofd, ſchouders en armen zijn van wit email zamengeſteld; het onderst gedeelte van het ligchaam, den vorm van een' Visch hebbende, is van groen email zeer kunstig 'er aangevoegd; achterop hetzelve ſtaan de woorden: *Fallunt aspectus cantesque Sirenis* (Sic!). De fouten in dit Motto doen vermoeden, dat inboorlingen, onder het onnaauwkeurig toezigt van een' Europeaan, dit kunstſtuk bearbeid hebben. Hetzelve moet op bevel van het Javaanſche Gouvernement verkocht worden, om eenige eisſchen der Regering aan de eigenaars te voldoen. Het valt moeijelijk de waarde daarvan te bepalen, daar deze Parel in grootte en ſchoonheid alle tot hier bekende dermate overtreft, dat een vergelijkende maatſtaf ontbreekt. Wij weten nog niet, of de Parel, ter vasthechting der gouden verſierſelen, doorboord is, dan of dezelve 'er van buiten aan vastgemaakt zijn; volgens de ſchatting van Europiſche Juweliers verliezen Parelen, wanneer zij doorboord zijn, de helft van hare waarde.

HANDEL EN ZEEVAART, LANDBOUW, HUISHOUDKUNDE, BEVOLKING EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

De Indiaanſche Shawls.

In Cashmire worden 16000 Weefgetouwen ſteeds bezig gehouden met het vervaardigen van *Shawls*; drie mannen wer-

werken aan ieder getouw en hebben niet minder dan een jaar noodig, om 'er een aftekrijgen; de Wol, waarvan men zich hierbij bedient, wordt uit Tibet en Tartarije aangevoerd. Een fraaije *Shawl* van de fijnste soort kost te Cabul van 1500 tot 1700 Guldens; maar zulk een is ook veel fijner dan alle, die men in Europa gewoonlijk ziet. De Heer ELPHINSTONE berekent het aantal der jaarlijks uit Cashmire uitgevoerde *Shawls* op 80,000. Basfora en andere koopsteden trekken bestendig aanmerkelijke sommen uit Europa voor dit artikel van Weelde, dat voor onze Dames allengs onontbeerlijker wordt. Een ander beoefenaar der Statistiek is van gevoelen, dat de Indiaansche *Shawls* eens de ruïne van geheel Europa zullen bewerken. Wel is waar, dat de Engelsche Manufacturisten nu ook zich die zelfde Wolsoort aanschaffen, en alle mogelijke moeite aanwenden, om *Shawls* van gelijke hoedanigheid te vervaardigen; maar schoon zij de bevalligheid en fraaiheid der kleuren evenaren, moeten zij verre in duurzaamheid en fijnheid voor de echte onderdoen, waartoe misschien medewerkt het te sterk vermengen van Inlandsche met de Oostersche-wol, om meerder winst te doen.

GESCHIED- EN LETTERKUNDIGE ANECDOTES.

De Jezuit ANTONIUS KONIÀSCH.

In een Werk van den Jezuit FRANS MARTIN PELZEL, in 1786 te Praag uitgegeven, waarin alle de Broeders van zijne Orde hoogelijk geprezen worden, vindt men nopens ANTONIUS KONIÀSCH, geboren in 1691 overleden in 1760, dit wetenswaardige opgeteekend:

„ Nadat hij in de kleinere Scholen onderwezen had, predikte hij acht jaren en werd toen Zendeling in Bohemen en Moravie, welken post hij zeven-en-dertig jaren lang waarnam, offchoon hij met verscheiden ligchaamsgebreken en ziekelijkheden te strijden had. Als Zendeling was hij gewoon op een' dag van drie tot vijf maal, nu in het Duitsch dan in het Boheemsch te prediken en dikwijls zoo alle zijn krachten uitteputten, dat men hem van den Predikstoel huiswaarts dragen moest. Niets kon zijner welsprekendheid wederstand bieden en de toehoorders barstten dikwerf in luid geschrei uit, zoodat de Prediker op moest houden. Als hij over hèt laatste oordeel predikte, was hij gewoon met een' ketting om den hals op den kansel te verschijnen. Hij wist de Hel en het Vagevuur zoo levendig en zoo ijsselijk voortestellen, dat verschei-

fcheiden zijner toehoorders, zoo als ik daarvan voorbeelden weet, in het hoofd verbijsterd geraakten en voor altijd van het verftand beroofd bleven. Vooral was de uitroeijing der Husfitifche Boeken het voorwerp zijner eerfte zorgen. Waar hij predikte, verpligtte hij het volk, onder bedreiging van eene zonde tot den dood, om hem alle Boeken ter doorzoeking te brengen. Hij behield dus de verdachte en ergerlijke, en doemde die ten vure. Zijn levensbefchrijver, ook een Jezuit, verzekert, dat Koniàsch van foortgelijke Boeken meer dan zestig duizend Boekdeelen verbrand heeft, (*eorumque ultra fexaginta facile millia vulcano in praedam dedit*). Hij was zeer vindingrijk in het opfporen van de Boekerijen der Husfiten, waarbij hij ook allen gevaar gering achtte en dus ook dikwijls mishandelingen, ja flagen verdragen moest. Een landman had hem uit dien hoofde eens drie dagen lang in een Varkenskot opgefloten. Tegen een' Boheemsch Edelman, Graaf von Sporx, die op zijn kasteel eene Boekdrukkerij en Schrijvers hield, wist hij van het Hof een Bevelfchrift te verkrijgen, waarbij deszelfs geheele voorraad van Boeken verbeurd verklaard werd. Hij heeft ook ettelijke duizende Boheemfche Boeken met eigen hand gezuiverd en de voor hem ergerlijke plaatfen met inkt doorgefchrapt."

Het gewigtigst Werk van dezen Boekenftormer is zijn *Index librorum perniciorum abolendorum vel repurgandorum; opus quadripartitum Pars I. continet libros Boemicos, Pars II. Germanicos III. Latinos, IV. Gallicos, Italicos, Anglicos, Graecos, etc.* Daarvan verfcheen echter flechts het Eerfte Deel in het licht, na den dood des Schrijvers, op bevel van den Aartsbisfchop, te Praag in 1767; de andere zijn in Handfchriften gebleven.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Junij	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
4	29. 7	60	z.	's morgens regen;
	29. 7	62	z. w.	verder ftorm; bewolkt.
	29. 9¼	54¼	w. z. w.	
5	30. 0¼	55	w. z. w.	zeer harde wind;
	30. 1¼	60	w. t. z.	meest omtrent helder.
	30 1	54	z. w.	
6	30. 0¾	56	w. z. w.	voormidd. betrokken;
	30. 0¾	60½	w.	zeer windrig;
	30. 0½	53¾	w. z. w.	verder bewolkt.

1817 Junij	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
7	90. 0 30. 0 29. 8½	62 68 62	z. w. w. z. w. o.	bewolkt; 's nachts zware regenbuijen; van verre donder.
8	29. 7½ 29. 8¼ 29. 8½	63 65 54	z. z. w. w. z. w.	's morgens harde regen; verder bewolkt; harde wind.
9	29. 9½ 29. 9¼ 29. 9	57 61 56	z. w. z. w. t. w. z. w. t. z.	betrokken; meest regen; 's nachts harde regen en wind.
10	29. 8 29. 8 29. 9½	57 60 52	z. w. w. z. w. N. w.	's morgens regen en wind; voormidd. betrokken; zeer windrig; verder bewolkt.

BEKENDMAKINGEN.

VERKOOPING

Van Twee uitmuntende Verzamelingen van *Latijnsche*, *Engelsche*, *Hoog-* en *Nederduitsche BOEKEN*, meest de Ontleed-, Natuur-, Genees-, Heel-, Plant-, Kruid-, Schei- *en* Verloskunde betreffende; benevens een bij uitstek schoon KABINET van *Anatomische* en *Pathologische Praeparaten in liquor*, diverse *Sceletten* enz. *Trepaan en Amputatie Instrumenten* enz., *Prenten*, *Portraiten*, *Violen*, *Rariteiten*; *Boeken-*, *Praeparaten-*, *Simplicia-*, *Prenten* en *andere* KASTEN; nagelaten door den WelEdelen Hooggel. Heer DANIEL DYLIUS, in leven Hoogleeraar in de Geneeskunde te Utrecht Med. Doct. enz., en door den WelEdelen zeer Geleerden Heer CORNELIUS VOET, in leven Med. Doct. en Lid van de Provincialen Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toeverzigt te Amsterdam, op MAANDAG *den 23sten Junij* 1817 en volgende dagen, ten Huize van den Boekverkooper L. VAN ES te Amsterdam, in de Kalverstraat bij den Heiligenweg N° 96., bij wien de Catalogus à 2 Stuivers is te bekomen, kunnende alles op ZATURDAG den 21sten van 10 tot 3 ure bezigtigd worden.

*** Bij den Boekverkooper A. LOOSJES Pz. te *Haarlem*, worden uitgegeven de onderstaande nieuwe Artikelen:

I. H. MORE, DE JEUGDIGE ONGEHUWDE, DIE EENE GADE ZOEKT; eene Bijdrage, ter bevordering van eene naauwkeuriger kennis aan de Huisselijke zeden en gewoonten, den Godsdienstigen en Zedelijken Denktrant

trant der Engelschen. EERSTE DEEL in gr. 8°. naar den *Achttienden Engelschen Druk.* à *f* 2 - 16 :

Met nog één Deel, dat onmiddellijk volgt, is deze Godsdienst en Zedelijkheid bevorderende Roman, geheel kompleet. Dezelve is van dezelfde beroemde Schrijfster, als die der *Twee Rijke Landlieden* enz. voor eenigen tijd bij den Hr. AUGUSTINI uitgegeven.

II. Ds. J. W. BUSSINGH, *Feestzangen voor het Koninklijke Huis*; gr. 8°. op Schrijfmediaan met gegraveerde Titel, à *f* 1 - : -

Dit Bundeltje bevat van dezen beroemden Dichter Feestzangen ter gelegenheid van het Vijf-en-twintigjarig Huwelijk van H. H. M. M. en bij de Geboorte van den Jongen Prins.

III. *Natuurkundige Verhandelingen van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem*; VIIIste Deel in gr. 8°. met Platen. à *f* 4 - 10 :

Dit Deel vervat in zich de volgende Stukken: MUNCKE, over het bevorderen van den groei der Planten; JOHN, over den oorsprong der Potasch in de Planten; BÖCKMANN, over de oorzaak der spoedige stikking in de lucht door aanglimmende kolen bedorven; VAN HOORN, waarneming eener genezing van een bijzondere Zenuwziekte door de Muzijk; KNEPPELHOUT, Beschrijving van den *Acrochordus Javanicus*; v. OLIVIER, Beschrijving van een zeldzamen Zeehoren van het geslacht der Tepelbakken en PUYN, de Breukband van Camper verbeterd.

IV. J. PUYN, *Verhandeling over den Breukband* van P. CAMPER, gr. 8°. met eene Plaat (afzonderlijk) à *f* : - 8 : -

V. M. SIEGENBEEK, *Museum* of Verzameling van Stukken ter bevordering van Fraaije Kunsten en Wetenschappen. Vierde en laatste Deel, gr. 8°. *f* 2 - 16 :

Men vindt in dit Deel L'ANGE, Verhandeling over de Sireenen; HAMAKER, *Euripides* als Dichter beschouwd; en van den Hoogl. SIEGENBEEK, Beoordeelende vergelijking van den Lucifer van *Vondel* en het verloren Paradijs van *Milton*; het Gastmaal van *Plato*; over eenige weinige bekende Handschriften van *L. ten Kate Hz.* en over de Handhaving van den echt Nederlandschen Geest en de beoefening der Fraaije Letteren en Kunsten.

Van dit Werk IV Deelen kompleet zijn eenige Exemplaren te bekomen à *f* 10 : -

VI. *Advis* van den Hn. VAN DER LINDEN, VAN HALL enz. betrekkelijk Art. 3 der Wet van 25 Januarij 1817 over het drukken en uitgeven van Letter- en Kunstwerken, gr. 8°. à *f* : - 4 - :

TE HAARLEM, BIJ A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 25. *Vrijdag den 20sten Junij.*

BERIGTEN.

UTRECHT *den* 10 *Junij*. Heden werd de Heer ARENT GERARD VAN CAPPELLE, geboortig van Leyden, Kweekeling van het Amsterdamsche Athenaeum, van wiens loffelijke bevordering tot Candidaat in de Letteren voorheen verslag is gedaan (*), verheven tot *Philos. Theoret. Mag. et Liter. human. Doct.* na eene schoone openbare verdediging van zijne *Disputatio inaug. de Zenobia Palmyrenorum Augusta.*

——— *den* 12 *Junij*. Heden werd tot *Juris Rom. et hodierni Doctor* bevorderd de Heer ARNOLDUS DANIËL RENEMAN, van Enkhuizen, na mede in het openbaar te hebben verdedigd zijne *Dissertatio Juridica inauguralis, de jure gentium a jure naturali non diverso.*

Men verneemt, dat Z. M. tot Professor in de Geneeskundige Faculteit aan onze Akademie, in plaats van den overleden Hooglëeraar D. DYLIUS, heeft aangesteld den Heer J. J. WOLTERBEEK, *Med. Doct.* in deze Stad.

LEY-

(*) Zie *Alg. Konst- en Letterbode*, voor 1816 I. Dl. Bladz. 82.

LEYDEN *den* 14 *Junij.* Heden heeft de WelEd. Hooggel. Heer Mr. J. BAKE, *Philosoph. Theoret. Mag. Lit. Hum. et Juris Utriusque Dr.*, als gewoon Hoogleeraar in de Faculteit der beschouwende Wijsbegeerte en fraaije Letteren zijne Intree-Redevoering gedaan: *de custodia Veteris doctrinae et elegantiae, primo ac praecipuo Grammatici munere*, strekkende ten betooge: „ dat het de eerste en voornaamste pligt van den Letterkundige is de geleerdheid en smaak der Ouden te bewaren."

AMSTERDAM *den* 4 *Junij.* Heden overleed hier in den ouderdom van ruim 65 jaren de Heer DANIEL DU PRÉ, Lid van de vierde Klasse van het Koninklijk Nederlandsche Instituut van Kunsten en Wetenschappen. Hij was een zeer bekwaam en geacht Konstschilder, die in het Landschapsvak bijzonder uitmuntte, daarvan op de onderscheidene Tentoonstellingen treffende blijken gaf, en ter bevordering zijner studien eenige jaren in Italie had doorgebragt. (*)

(*) Zie loffelijke getuigenissen deswegens in de Resolutien van den Oeconomischen Tak van 1778 — 1789 bl. 667, 837 en 930, waaruit blijkt, dat zijne verdiensten toen hem reeds van wege die Maatschappij eene gratificatie van 50 Dukaten drie jaren lang hadden doen verwerven.

RICHARDSON

EN DE

IERSCHE NADRUKKERS.

Indien het waar is, gelijk Cicero zegt, dat het ongeluk van anderen ons het onze gemakkelijker doet dragen, zullen Schrijvers en Uitgevers van dezen tijd eenigen troost uit de Geschiedenis wegens het nadrukken van RICHARDSON's Roman: *Grandison*, kunnen halen; zij is de volgende:

RICHARDSON was, gelijk men weet, een Boekdrukker te Londen; zijne beide eerste Romans *Clarissa* en *Pamela* hadden bij het publiek zulk een goed onthaal genoten, dat de hebzucht der Nadrukkers daardoor was op-

opgewekt en beide die Werken weldra zoowel in Engeland als Ierland werden nagedrukt. In Ierland heerschte dit euvel vooral, omdat dat Koningrijk toen nog niet met Engeland vereenigd was en dus ook niet aan dezelfde wetten onderworpen. Toen hij derhalve zijnen *Grandison* wilde uitgeven, besloot hij met de grootste behoedzaamheid te werk te gaan, bovenal, dewijl een Iersch Nadrukker zich beroemd had, van in staat te zijn uit elke Londensche Drukkerij zich de afgedrukte bladen van alle de Werken te verschaffen, die daar gedrukt werden, zoodat zijne Nadrukken even vroeg, of wel nog vroeger konden in het licht komen, dan de oorspronkelijke uitgaven. RICHARDSON nam daarom het besluit, om zelf eene uitgave van zijnen nieuwen Roman in Ierland te laten opleggen, die slechts wat later dan de Londensche verschijnen moest; ten dien einde liet hij alle zijne werklieden, Zetters en Drukkers voor zich komen, toen het Handschrift op de Drukkerij zou gegeven worden, en liet, behalve eene vermaning tot een getrouw en eerlijk gedrag, nog de volgende gedrukte aankondiging in de werkplaatsen aanplakken: „ Een Boekhandelaar te Dublin heeft mij „ verzekerd, dat hij de afgedrukte bladen van ieder „ Werk, dat te Londen gedrukt wordt, voor deszelfs „ uitgave, weet te bekomen. Ik hoop, dat ik op de „ zorgvuldigheid en voorzigtigheid mijner vrienden, „ Zetters en Drukkers, zal kunnen rekenen, en dat „ geen vel van het Werk, dat nu op de pers komt, „ het huis zal uitgaan. Dit is voor mij van het „ hoogst belang. Laat geene vreemdelingen op uwe „ werkplaatsen toe. Nog eens, ik vertrouw, mij op de „ eerlijkheid en zorgvuldigheid van alle mijne werk„ lieden te kunnen verlaten. Laat alle proef- en afge„ drukte bladen aan den Hr. TEWLEY ter hand stel„ len, opdat hij 'er de noodige zorg voor drage." Alle zijne werklieden betuigden hunnen afkeer van allen verraad en beloofden de stiptste getrouwheid. Ook had RICHARDSON geene de minste reden, om een' hunner te wantrouwen. Om hun echter nog alle mogelijke gelegenheid tot oneerlijkheid te benemen, gaf hij bevel, dat men den afgedrukten hoop van ieder blad, zoodra die van de pers kwam, in een afzonderlijk pakhuis zou laten brengen; en het opzigt over dit pakhuis werd een' man toevertrouwd, die alleen den

fleutel tot hetzelve had. Daarbij kwam nog, dat de Roman op *drie* verfchillende Drukkerijen, die RICHARDSON bezat, gezet en gedrukt werd, zoodat het onmogelijk fcheen, hoe een vreemdeling zich een volledig Exemplaar van de afgedrukte bladen kon aanfchaffen, om die natedrukken.

Het drukken ging nu ijverig voort, en RICHARDSON hoopte ditmaal het verdiende loon van zijnen roemrijken arbeid inteoogsten. Maar hoe was hij te moede, toen hem de Dublinfche Couranten van 4 Augustus 1753 niet van een maar drie onderfcheiden Nadrukken, die onder handen waren, berigt gaven, en wel door de volgende onbefchaamde aankondigingen: „ Ten eerfte zal uitgegeven worden: de Gefchiedenis van Sir *Karel Grandifon*, in eene reeks van brieven door den Schrijver van *Pamela* en *Clarisfa* in 7 Deelen te Dublin gedrukt bij H. Saunders." „ Op de pers de Gefchiedeins van Sir *Karel Grandifon* enz. te Dublin gedrukt bij J. Exhaw." „ Ten fpoedigfte zal uitkomen de Gefchiedenis als voren te Dublin gedrukt bij P. Wilfon" en om het ongeluk te voltooijen, verwittigde hem de Boekdrukker, aan wien hij de twaalf eerfte bladen voor zijne Ierfche uitgave toegezonden had, dat 'er aan geene echte uitgave van *Grandifon* te Dublin meer gedacht kon worden. Hij had met die drie Boekdrukkers in verbindtenis moeten treden en hun de twaalf eerfte bladen, die eenige verbeteringen in het oorfpronkelijke bevatten, moeten overgeven, waar tegen hij van hun de volgende bekwam.

Voor den goeden RICHARDSON bleef nu geen ander middel overig, dan voor het publiek deze fchandelijke handelwijze openteleggen en het voor deelneming in de ongeoorloofde fpeculatie der Ierfche Nadrukkers te waarfchuwen. Hij deed dit in een klein Gefchrift, dat hij den 14 September 1753 onder den titel: *The Cafe of Samuel Richardfon, of London, Printer, on the Invafion of his property in the History of Sir Ch. Grandifon, before publication, by certain Bookfellers in Dublin* uitgaf. In dit Stukje komt de volgende plaats voor, die het hier ter nedergeftelde kan ophelderen. „ De Uitgever, zegt RICHARDSON, moet ieder 'er opmerkzaam op maken, dat nooit een Werk meer het eigendom van iemand zijn kan. Het Handfchrift was nimmer in het bezit van een' ander; de Schrijver leent

leent niets van een' anderen Schrijver. Papier, drukkosten, alles wordt door hem gedragen en wel met groote uitſchotten, die hem eerst verſcheiden maanden later vergoed worden. Hij heeft evenwel geen' zijner vrienden lastig gevallen, om door inteekening zijn Riſico te verminderen. Zijn op zulk eene onzedelijke wijze aangetast eigendom is een onvervreemdbaar eigendom. Nooit heeft hij niemand bedrogen, nooit die perſonen beleedigd, die nu in Ierland zijn werk nadrukken. Zij hadden van den verkoop der Exemplaren van de echte uitgave voordeelen getrokken, die de Uitgever niet erlangen kan, daar hij geen Boekhandelaar is. Ook ſtaat hij aan de Boekhandelaars altijd een aanmerkelijk rabat toe. Doch het ſchijnt helaas! als of niets deze menſchen kon voldoen, dan de poging, om zich van het geheele vreemde eigendom zonder toeſtemming, verwittiging of voorwaarde meester te maken. Zij laten mijn Werk op verſcheiden Drukkerijen nadrukken, waarſchijnlijk, omdat zij hunne *diefachtige* uitgave voor die van den regtmatigen eigenaar het licht willen doen zien. En wie durft ons verzekeren, dat zij, eenmaal alle de bladen meester geworden zijnde, zelfs het publiek niet zullen diets maken, dat zijne uitgave een geheime nadruk van de hunne is! Maar weten deze menſchen wel, dat zij in het bezit dier Deelen van het Werk, welke zij reeds in handen hebben, niet geraakt zijn, zonder ter gelijker tijd *veertig* werklieden in het huis van den regtmatigen Uitgever in verlegenheid te brengen en eenige derzelve zelfs verdacht te maken. Door hun bedrog is het voor een onſchuldig man in zijn eigen huis onveilig geworden. Zij onteeren hem in de oogen zijner kalanten; want waarſchijnlijk zullen deze niet gaarne hun eigendom iemand toevertrouwen, die zijn eigen tegen huisſelijke verraderij niet beveiligen kan; zij werken tot het ongeluk van alle die werklieden mede, die hij als verdacht moet laten gaan, en die vermoedelijk geen ander meester werk zal willen geven. Deze onaangenaamheden, om geene andere meer optetellen, berokkent deze laaghartige en laſſe handelwijze eenen onſchuldigen."

„ Sedert dit geſchreven werd, vernam de Heer RICHARDSON, dat zijn Werk op vier onderſcheiden Drukkerijen te Dublin, voor die rooverbende, werd nagedrukt, namelijk twee Deelen bij Mej. Recley, een

bij den Hr. Williamſon, een bij den Hr. Powell, een bij den Heer M'Sulloch, en dat zij bij Mej. Recley nog hoopten een Deel ten druk te bekomen. Het nagedrukte Werk moest 7 Deelen in 12°. of 6 in 8°. beſlaan en de Uitgever vreest, uit het aantal der reeds gedrukte bladen, toen het bedrog ontdekt werd, op te moeten maken, dat de verbonden nadrukkers reeds in het bezit van Vijf geheele Deelen, van het grootſte gedeelte van het Zesde en van verſcheiden vellen van het Zevende en laatſte Deel geraakt waren; doch daar, zoodra het verraad bekend werd, de onderneming geſtaakt is, kunnen zij de grootſte helft van het laatſte Deel niet krijgen. De Uitgever is voorts onderrigt, dat die menſchen met Schotſche Boekverkoopers bezig zijn met onderhandelen over Exemplaren, die zij hun, ten verderen nadruk, naar Schotland overzenden willen, gelijk ook, dat zij een Exemplaar naar Frankrijk gezonden hebben, om het daar te verkoopen en te laten vertalen, eer de echte Engelſche druk uitkomt, zoodat zij hunne gedrogtelijke onbillijkheid telkens jegens iemand vermeerderen, die hun volſtrekt niets nadeel toegebragt heeft, en de hemel zij dank voor dit geval niet wist, dat 'er zulke menſchen op aarde beſtonden, ten minſte onder diegenen, die vrij hunne oogen durven opſlaan...... NB. dit is geen bloot geſchil tusſchen de Boekhandelaars van Engeland en Ierland over een twijfelachtig eigendom, maar het is de klagt van een' regtmatigen eigenaar tegen —— mogten de Hn. Wilſon, Exhaw en Saunders over hun gedrag nadenken, zich in mijne plaats ſtellen (ook zij hebben zeker bedienden) en het opengelatene aanvullen!"

Dit ſchreef Richardson. Een publiek blad, Gray's *Inn-Journal*, nam levendig zijne partij op, beweerde, dat de Ierſche Nadrukkers als Letterkundige Gothen en Wandalen uit het Gemeenebest der Geleerden moesten verdreven worden, en in afwachting van eene voldoende wet tegen het Nadrukken, meende hij, moesten de Geregtshoven van den Parnas in de zaak beſlisſen. In een volgend N°. las men een' Satirieken last aan de Studenten van het Trinity-Collegie te Dublin, om die Nadrukkers ſtrengelijk te ſtraffen. De Ierſche Nadrukkers, die, even als alle Nadrukkers, een ijzer voorhoofd hadden, verkochten, in weêrwil van het brandmerk, waar-

waarmede hen RICHARDSON's kort Geschrift geteekend had, hunne nadrukken, eer de echte Uitgave het licht zag; en toen RICHARDSON zelf eenige Exemplaren tegen eenen lagen prijs wilde laten verkoopen, hadden zij geheel Ierland met hun broddelwerk reeds opgevuld. Want toen, even als nog heden, was het publiek niet te naauwgezet, om van zulke Nadrukkers te koopen en dus eenigermate in hunne rooverij te deelen.

PROGRAMMA

VAN DE HOLLANDSCHE MAATSCHAPPIJ DER WETENSCHAPPEN TE HAARLEM,

Voor het Jaar 1817.

De Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen, te *Haarlem*, hield hare *vier-en-zestigste* jaarlijksche Algemeene Vergadering op Zaturdag den 17den Mei. De presiderende Directeur Mr. J. P. VAN WICKEVOORT CROMMELIN verzocht den Secretaris verslag te doen van hetgeen bij deze Maatschappij, sedert de laatste Algemeene Vergadering van den 25sten Mei 1816, was ingekomen, betreffende

I.) NATUURKUNDIGE WETENSCHAPPEN.

Hieruit bleek het:

I. Dat 'er op de vraag: — „ Welke voordeelen geven „ de vorst en de sneeuw hier te lande voor de cultuur „ van nuttige gewassen? wat kan men aanwenden om derzelver nuttigen invloed te vermeerderen? en welke behoedmiddelen heeft de ondervinding geleerd de beste „ te zijn, om de nadeelen, uit sterke vorst voor boomen en gewassen ontstaande, te voorkomen?" — was ingekomen een Antwoord in 't Nederduitsch, geteekend: *Venenum gelu radicibus tenellis.* Men oordeelde eenpariglijk hetzelve geheel onvoldoende, en men besloot de Vraag te herhalen, om te beantwoorden voor 1 Januarij 1819.

II. Dat 'er op de vraag: — „ Wat weet men van het „ bloeden van sommige Boomen of Heesters in het voorjaar, zoo als de Wijngaard, de Berk, de Populier, de „ Eschdoorn en anderen? wat kunnen verdere waarne-

„ min-

„ mingen daaromtrent leeren? wat is hieruit af te leiden
„ omtrent de oorzaak, die de fappen in Boomen en Plan-
„ ten opdrijft? en welke nuttige aanwijzingen kan eene
„ meer gevorderde kennis van dit onderwerp geven voor
„ de cultuur van nuttige Boomen en Gewasfen "— was
ingekomen een Antwoord in 't Hoogduitsch, geteekend:
Solis tum accesfus tum recesfus etc. Men bevond daarin,
ter beantwoording van het eerfte deel der vrage, geheel
te ontbreken de gefchiedenis van hetgeen men desaangaande
heeft opgemerkt, en dat, ter beantwoording van het
tweede deel, redenering op vooronderftelling gegrond in
plaats van waarnemingen gegeven was. Dit Antwoord
deswegens, als ook ten aanzien van de twee overige deelen
der Vraag onvoldoende zijnde, befloot men dezelve te
herhalen, om beantwoord te worden voor 1 Januarij 1820.

III. Dat 'er op de vraag: — Alzoo het put- of welwater
in Nederland zeer dikwijls ondrinkbaar is, dewijl het
door eene bedding van *darrij* of brakken veengrond, welke
den dieper gelegen zandbodem bedekt, moet heendringen,
zoo wordt gevraagd:

„ Welke beftanddeelen geeft eene Darrybedding aan het
„ put- of welwater in Nederland, waardoor hetzelve on-
„ drinkbaar wordt, en welke zijn de middelen om hetzel-
„ ve gemakkelijk te zuiveren, en om dergelijke putten
„ met de minfte kosten zoodanig interigten, dat, wanneer
„ zij tot op den zandbodem doordringen, het darrywater
„ zich niet met het welwater kan vermengen?" — was
ingekomen een Antwoord in 't Nederduitsch, geteekend:
Nuttig te zijn aan mijne landgenooten. Dit antwoord weinig
meer bevattende, dan het verhaal van eene gelukkig
geflaagde proeve, om de vermenging van het darrywater
met het welwater te beletten, oordeelde men te weinig
aan den geheelen omvang der Vraag te beantwoorden, om
bekroond te kunnen worden. Men befloot dus de Vraag te
herhalen, om beantwoord te worden voor 1 Januarij 1819.

IV. Dat 'er op de vraag: — Daar de ondervinding leert,
dat vele uitlandfche Planten hier te lande met een gunftig
gevolg in de opene lucht voortgeteeld worden, terwijl andere,
offchoon zij in die zelfde landen te huis behooren,
en aldaar, zoo verre men kan nagaan, onder dezelfde omftandigheden
geplaatst zijn, zich evenwel aan ons klimaat
niet laten gewennen, zoo wordt gevraagd:

„ Welke zijn de algemeene regelen of grondbeginfelen,
„ volgens welke men vooraf, zonder regtftreekfche proef-
„ neming, met waarfchijnlijkheid oordeelen kan, van welke
„ nuttige uitlandfche gewasfen de aankweeking hier te
„ lande al of niet met een gunftig gevolg zoude kunnen
„ beproefd worden?" — was ingekomen een Antwoord
in

in 't Hoogduitsch, geteekend: *Meliora sunt ea, quæ natura, quam illa quæ arte parata sunt.* Men erkende de verdiensten van dit stuk, doch men besloot den bekwamen Schrijver aantemoedigen, om het onderwerp dezer Vraag op eene meer volledige wijze te verhandelen, met in achtneming der aanmerkingen, die bij de beoordeeling van dit Antwoord op hetzelve gemaakt zijn, waarvan de Schrijver berigt verkrijgen kan, wanneer hij, zonder zich bekend te maken, den Secretaris der Maatschappij een Adres opgeve. De tijd der beantwoording dezer Vraag wordt dus verlengd tot 1 Januarij 1819.

V. Dat 'er op de vraag: — „ Wat heeft de ondervinding „ geleerd, dat ter verkrijging van nieuwe verscheidenhe„ den van Ooftboomen uit zaad, en het cultiveren van „ denzelven behoort in acht genomen te worden, om daar „ van de beste vruchten te bekomen? en wat behoort men „ bijzonderlijk in Nederland verder in acht te nemen, om „ de nieuw verkregene soorten tegen het verminderen „ van hunne goede hoedanigheden en tegen het uitster„ ven te behoeden?" — was ingekomen een Antwoord in 't Fransch, tot zinspreuk hebbende: *Miratur novas frondes et non sua poma.* Men erkende in dit Stuk des Schrijvers kunde, bekwaamheid en grooten ijver, om ter verbetering van de Ooftcultuur veelvuldige proeven in 't 't groot te nemen; doch men bevond hetzelve in geen geregelde orde gesteld, waarom men besloot den tijd der beantwoording dezer Vraag te verlengen tot 1 Januarij 1819.

De Maatschappij heeft goedgevonden de vier volgende onbeantwoorde Vragen, waarvan de tijd der beantwoording verstreken was, te herhalen om

TE BEANTWOORDEN VOOR DEN 1 JANUARIJ 1819.

I. „ Welke is de oorsprong der koolstof in de Planten: „ wordt dezelve, zoo als de proeven van den Heer VON „ CRELL schijnen te leeren, en zoo als thans eenige Na„ tuurkundigen vooronderstellen, door den groei het zij „ geheel, het zij gedeeltelijk voortgebragt: zoo ja, op „ welke wijze geschiedt zulks? zoo neen, hoe wordt dan „ de koolstof door de Planten uit den grond (*humus*) „ opgenomen: geschiedt zulks enkel, nadat dezelve met „ de zuurstof tot koolzuur verbonden is, of op eenige „ andere wijze?"

De Maatschappij verlangt dit onderwerp door proefondervindelijke nasporingen te zien opgehelderd: eene enkele theoretische beschouwing zal door haar niet voor een Antwoord op deze Vraag kunnen aangenomen worden.

II. „ Wat heeft men te denken van het ijzer, hetwelk
„ bij de Scheikundige ontleding van sommige Planten ten
„ voorschijn komt: kan men het in alle gevallen toeschrij-
„ ven aan ijzerdeeltjes, die door de Planten met hunne
„ voedsels zijn opgenomen? of leeren thans de waarne-
„ mingen genoegzaam, dat hetzelve, althans in sommige
„ Planten, alleen door de vegetatie wordt voortgebragt?
„ en welk licht geven zoodanige waarnemingen over an-
„ dere vakken van Natuurkennis?"

III. „ Waarin bestaat het doorgaand verschil in de ge-
„ steldheid van den Dampkring in eenige der in ligging
„ meest verschillende streken van Nederland? en op welke
„ ziekten en gebreken heeft die verschillende gesteldheid
„ eenen voor- of nadeeligen invloed?"

IV. „ In hoeverre kan men uit geloofwaardige aantee-
„ keningen betoogen, dat de heerschende ziekten in Ne-
„ derland door het verloop der tijden van aard zijn ver-
„ anderd? en welke zijn de Natuurkundige oorzaken van
„ die verandering, bijzonder met betrekking tot de ver-
„ anderde leef- en voedingwijze onzer Landgenooten?"

De Maatschappij stelt thans de acht volgende Vragen voor, om

TE BEANTWOORDEN VOOR 1 JANUARIJ 1819.

I. „ Welke voordeelen heeft de Scheikunde, sedert der-
„ zelver hervorming en uitbreiding ten tijde van *Lavoisier*
„ en daarna, aan de Geneeskunst aangebragt, door de
„ chemische werking der in gebruik zijnde middelen ter
„ genezing van sommige ziekten van het menschelijk lig-
„ chaam, beter te leeren kennen. — En wat zoude men
„ kunnen in 't werk stellen, om van de nog niet bekende
„ chemische werking van sommige geneesmiddelen gegron-
„ de en voor de Geneeskunst nuttige kennis te verkrij-
„ gen?"

II. „ Welke is in dit Land de staat der Gevangenhuizen
„ in het algemeen: welke gebreken zijn daarin uit eene
„ natuurkundige beschouwing van dezelve aantewijzen, en
„ wat is aldaar ter verbetering van het lot der gevangenen
„ met opzigt tot hunne gezondheid aantewenden?"

III. „ Welke zijn de gereedste middelen, waarvan de
„ zeevarenden zich zouden kunnen bedienen, om zich bij
„ het verongelukken van Schepen 't langst tegen het ver-
„ drinken te behoeden, en hierdoor de kans om gered te
„ worden te vergrooten. — Is hiervoor, volgens bekende
„ wa-

„ waterweegkundige grondbeginfelen, eenig gereeder mid-
„ del uittedenken dan de Scaphander, door *de la Chapelle*
„ befchreven: of is deze te verbeteren of gemakkelijker of
„ tot minder prijs verkrijgbaar te maken; en welke inrig-
„ tingen zouden 'er verder kunnen worden daargefteld,
„ om de beste middelen tegen het fpoedig verdrinken der
„ fchepelingen in het meest algemeen gebruik te bren-
„ gen?"

IV. „ Welke zijn de grenzen van het nut en van de
„ fchade, welke door het gebruik van werktuigen in de
„ Fabrijken van ons Vaderland, in de plaats van menfchen-
„ handen, voor den Staat in het algemeen worden aange-
„ bragt, en in hoeverre is het over zulks te wenfchen,
„ dat het openbaar Beftuur het in gebruik brengen van die
„ werktuigen of aanmoedige of beperke?"

V. „ Hoeverre is het thans uit Natuur- en Scheikundi-
„ ge grondbeginfelen te bepalen, welke beftanddeelen of
„ andere vereischten 'er aan eenige onbebouwde Gronden
„ der Vereenigde Nederlanden, of bijzonderlijk aan die
„ der Noordelijke Provinciën ontbreken, om met eenig
„ voordeel bebouwd of beplant te kunnen worden. — En
„ wat is hieruit afteleiden omtrent de meer of min uit-
„ voerlijke middelen, die 'er zouden kunnen in 't werk
„ gefteld worden, om die onbebouwde Gronden, naar
„ hunnen verfchillenden aard, ter bebouwing of beplanting
„ met eenig voordeel gefchikt te maken?"

VI. Daar 'er federt den tijd de Veepest bij ons heeft
gewoed, in verfchillende Landen zeer veel licht over deze
verfchrikkelijke ziekte is verfpreid, wordt gevraagd: —
„ Welke zijn de zekere kenteekenen van die ware Vee-
„ pest, welke voor dertig en meer jaren vele Noordelijke
„ Gewesten en ook ons Vaderland heeft geteisterd? Zijn
„ 'er genoegzame redenen bekend, om vasttestellen, dat
„ die ziekte in deze Landen nimmer ontftaat zonder be-
„ fmetting? Zoo ja, zijn dan de middelen, welke in na-
„ burige Rijken worden aangewend, om den *in-* en *door-*
„ *voer* van die befmetting voortekomen, genoegzaam ge-
„ rustftellende, of blijft 'er voor ons Vaderland deswe-
„ gens nog eenige vrees overig, en wat kan en moet men
„ in dat geval aanraden, om alle gevaar van befmetting
„ zooveel mogelijk wegtenemen?"

VII. „ In hoeverre verftaat men uit Natuur- en Schei-
„ kundige grondbeginfelen de bewerkingen, die ter ver-
„ krijging van verfchillende Bieren in gebruik zijn, en
„ wat is 'er uit den tegenwoordigen ftaat van kennis be-
„ treffende dit onderwerp afteleiden ter verbetering van de-
„ zel-

„ zelven, of om ze op eene voordeeliger wijze te berei-
„ den?"

VIII. „ Is 'er op eenige wijze van de Gasverlichting
„ met voordeel gebruik te maken door bijzondere en niet
„ zeer talrijke huisgezinnen, welke aan algemeene of groo-
„ te Inrigtingen, zoo als te Londen gemaakt zijn, geen
„ deel kunnen hebben?"

De Maatschappij herinnert, dat zij in voorgaande Jaren heeft voorgesteld de zestien volgende Vragen, uit *Natuurkundige Wetenschappen*, om

TE BEANTWOORDEN VOOR 1 JANUARIJ 1818.

I. „ Welke is de Scheikundige oorzaak, dat de Steenkalk
„ in het algemeen een meer vast en duurzaam Metselwerk
„ oplevert dan de Schelpkalk, en welke zijn de middelen
„ om ten dezen aanzien onze Schelpkalk te verbeteren?"—
De Schrijver van het Antwoord hierop verleden jaar ingekomen, onder de Zinspreuk: *Jucundus est labor &c.*, is bij het Programma van 1816 uitgenoodigd, om zijne aandacht meer te vestigen op den aard of zamenstelling der onzuivere *Schelp*-kalk, zoo als die door de gewone Kalkovens uit Zeeschelpen hier te Lande verkregen wordt. Dit heeft die Schrijver niet genoeg in 't oog gehouden in zijn voor eenige maanden reeds ontvangen Supplement, waarin hij nadere proeven met Brabandsche Steenkalk in plaats van met Schelpkalk opgeeft.

II. „ In hoeverre kent men de ligging en strekking der
„ lagen van het IJzer-oer, in sommige Hollandsche Pro-
„ vinciën voorkomende? Welk nadeel brengen zij aan Plan-
„ ten en Boomen toe, welke op de gronden, die zelf-
„ standigheid bevattende, worden gekweekt? Hoe kunnen
„ die nadeelen het gemakkelijkst worden uit den weg ge-
„ ruimd? Is 'er van dat IJzer-oer eenig ander gebruik
„ te maken, behalve het bekende in de IJzersmelterijen?"

III. „ Wat is het zoogenaamde weêr in de Vensterglazen?
„ zen? hoe ontstaat hetzelve? welke zijn de veranderingen,
„ die het Glas daardoor ondergaat? en welke zijn de meest
„ geschikte middelen, om een zoodanig bederf der Gla-
„ zen voor te komen?"

IV. „ Welke zijn de oorzaken der besmettelijke ziekten,
„ welke meestal in belegerde Plaatsen ontstaan? en welke
„ zijn de beste middelen, op Natuur- en Scheikundige
„ aanwijzingen gegrond, om dezelve voor te komen of
„ weg te nemen?"

V.

V. „ Welke is de oorzaak, dat, zoo als de ondervinding
„ in den Landbouw geleerd heeft, gedurende het eerste
„ tijdperk van den groei der Graan- en andere Veldgewas-
„ ſen tot aan den bloei van dezelve, de grond naauwe-
„ lijks iets van zijne vruchtbaarheid verliest; terwijl die-
„ zelfde gewasſen, na de bevruchting, en gedurende het
„ rijp worden der zaden, den grond aanmerkelijk uitput-
„ ten en doen vermageren? en kunnen uit de nadere ken-
„ nis daarvan nuttige aanwijzingen ter verbetering van den
„ landbouw worden afgeleid?"

VI. „ Hoeverre is men thans gevorderd in de Scheikun-
„ dige kennis van de beſtanddeelen der Planten? Zijn 'er
„ onder de naaste beſtanddeelen, die men voor onderſchei-
„ den houdt, niet eenigen, die ſlechts voor één en het-
„ zelfde beſtanddeel verdienen gehouden te worden? In
„ hoeverre heeft 'er overgang plaats van het eene beſtand-
„ deel in het andere? wat heeft de ondervinding hierom-
„ trent genoegzaam beſlist? wat is daarvan nog als twij-
„ felachtig aantemerken? en welke voordeelen zijn 'er te
„ trekken uit de vorderingen, die men in de latere jaren
„ in deze kennis gemaakt heeft?"

VII. „ Men verlangt eene volledige opgave en voldoen-
„ de beoordeeling der voornaamſte Theoriën omtrent de
„ verſchillende menſchenſoorten, en derzelver meest waar-
„ ſchijnlijken oorſprong?"

Het zal der Maatſchappij aangenaam zijn, wanneer de Schrijvers 'er een naauwkeurig onderzoek bijvoegen, of en in hoeverre de Theoriën met de oudſte Geſchiedkundige berigten zijn overeen te brengen.

NB. Vermits deze Vraag tot veel overtollige wijdloopigheid aanleiding zoude kunnen geven, zoo wordt hierbij herinnerd, dat Antwoorden, waarin kortheid en duidelijkheid met welgegronde redeneringen gepaard gaan, alleen in aanmerking zullen kunnen komen.

(*Het Vervolg en Slot in het eerstvolgend* N°.)

NIEUWE PROEF VAN LESLIE.

Deze Geleerde heeft een belangrijk bijvoegſel tot zijne fraaije ontdekking der Kunstbevriezing gevonden. Gelegenheid gehad hebbende, om zijne aandacht te vestigen op zelfſtandigheden, die de waterachtige dampen inſlorpen, deed hij ſtukken Porphyrisch Baſalt in ſtaat van ontleding tot poeder ſtampen en in den oven droogen. Hij bediende zich van dit poeder in plaats van het

het geconcentreerd Zwavelzuur, om het water in het luchtledige te doen bevriezen.

Ten dien einde legde hij 'er van in een fchoteltje van omtrent 7 duim diameter; plaatfte ½ duim lager een klein poreus aarden kopje met water. Dit kopje was niet zeer diep en had drie duimen in diameter. Dit alles overdekte hij met een' zeer lagen ontvanger. Hij maakte denzelven luchtledig, tot dat de manometer niet meer dan $\frac{3}{10}$dm. teekende. Het water veranderde in zeer weinig minuten in ijs. Met hetzelfde poeder gelukte het hem drie minuten later, eene vrij aanmerkelijke hoeveelheid waters te doen bevriezen.

Het fchijnt, dat dit poeder inftaat zal zijn, om $\frac{1}{100}$fte van zijne zwaarte waters opteflorpen, zonder dat deszelfs eigenfchap merkbaar vermindert; de opflorping zal zelfs tot $\frac{1}{10}$ kunnen gaan. Door de opdrooging, herkrijgt het opflorpend poeder deszelfs eerfte veerkracht.

In warme landen kan de opdrooging in de zon gefchieden: dit middel, om ijs te bekomen, zal dus onder de keerkringen en zelfs in volle zee met weinig onkosten kunnen gebezigd worden.

NIEUW UITGEVONDEN WERKTUIGEN.

Dampkrings-Electrometer van FRANCIS RONALDS.

Om het ongemak te voorkomen, waaraan gewone Electrometers te dikwijls onderhevig zijn, van op eene onvolkomene manier geïsoleerd te zijn, bij vochtig weder, ftelt de Heer RONALDS voor, om de goudblaadjes of draden, die voor Electrometer dienen moeten, aan een hol glazen ftaafje vast te hechten, dat men verwarmd houdt door middel van eene Wijngeest-lamp, naar deszelfs onderst uiteinde geplaatst.

Anderen achten, in plaats van deze verwarming het eenvoudiger om het Werktuig in een glazen klokje of kasje te plaatfen, waarvan men de lucht droog houdt, door 'er ongebluschten Kalk, of geconcentreerd Zwavelzuur enz. in te laten. Het Werktuig moet een metalen ftaafje hebben, dat door het klokje loopt, zonder het aanteraken, en dat de fpeling van een tot drie millimeters laat. Niettegenftaande deze gemeen-

fchap

ſchap met de buitenlucht zal de dampkring van den Electrometer droog genoeg blijven, om het Werktuig goed geiſoleerd te houden.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

Jamaika. In den avond van den 23ſten Februarij ll. heeft men hier eene ſterke Aardbeving gevoeld, welke echter gelukkig geene ſchade heeft toegebragt.

Napels *den* 13 *Mei.* De berigten nopens Aardbevingen, welke onlangs op Sicilie plaats gehad zouden hebben, zijn overdreven bevonden. Ten minste, ſchoon zij zich in onderſcheiden ſtreken deden gevoelen, hebben zij, zonder menſchen of goederen te beſchadigen of te vernielen, enkel groote Aardſplijtingen veroorzaakt. Uit onderſcheiden kraters wierp intusſchen de Etna eene week lang Lava uit; zijnde derwaarts door Z. M. buitengewone Commisſarisſen gezonden, om overal gepaste maatregelen te helpen nemen en den inwoners allen noodigen bijſtand te verleenen.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Junij	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
11	30. 0½ 30. 0½ 30. 0¾	55 59 52	W. t. N. W. N. W. Z. Z. W.	voormidd. omtrent betrokken; verder bewolkt.
12	29. 9½ 29. 8¾ 29. 8½	57 71 55½	Z. t. O. Z. Z. W. Z. W.	bewolkt; omtrent betrokken; even na den midd. iets regen.
13	29. 8 29. 7 29. 4½	58½ 71½ 61	Z. Z. O. t. Z. N. O.	voormidd. bewolkt; verder zware regenbuijen; van verre donder.
14	29. 6 29. 7¾ 29. 8	58 62½ 56	Z. W. —— ——	ſtorm; wolken; meest helder; 's avonds bewolkt.
15	30. 1 30. 2½ 30. 3½	56 61 51½	W. N. W. N. W. t. W. N. W.	bewolkt.
16	30. 4 30. 4 30. 3½	54 65 52	N. O. O. N. O.	voormidd. bewolkt; verder helder.
17	30. 2½ 30. 1½ 30. 0	54 69½ 60½	O. t. Z. O. —	helder.

GE-

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLIJSTEN.

Voorbeeld van ongemeene Vruchtbaarheid

PARIJS. Den 24sten April ll. is ANNE MARTINOLLE, huisvrouw van JACQUES MARTI, landeigenaar, wonende te Lesignan, bij Narbonne, gelukkig verlost van *vijf* Dochters, die alle nog lang genoeg hebben geleefd, om den Heiligen Doop te kunnen ontvangen.

Voorbeeld van hoogen Ouderdom.

NAPELS. Den 20sten April overleed hier zekere ERMANGILDO INDICONE, van Itri geboortig, en sedert vele jaren in deze Hoofdstad woonachtig, in den hoogen ouderdom van 110 jaren. Tot het laatste oogenblik zijns levens behield hij zijne ligchaams- en zielsvermogens in eene waarlijk zeldzame mate.

BEKENDMAKINGEN.

**** Bij JOHs. VAN DER HEY, Boekverkooper te Amsterdam, zijn onder meer anderen, de volgende *nieuwe Werken* van de Pers gekomen en worden alom verzonden:

I. J. L. EWALD, *het Evangelie, of Overdenkingen over de Verzoening, het Geloof en den Heiligen Geest*, één Deel, gr. 8vo. à *f* 2 - 18:

II. Mr. W. IJ. VAN HAMELSVELD, *Bijdragen tot het Lijfstraffelijk Regt*, gr. 8vo. à *f* 1 - 16:

III. J. W. STATIUS MULLER, *drie Verhandelingen over den Zelfmoord*, gr. 8vo. à *f* 2 - 4 -:

IV. DRIE JAREN VAN RAMPSPOED, (1810 — 1813.) *eene Familie-Geschiedenis uit den tijd onzer verdrukking*, (niet vertaald,) één Deel, gr. 8vo. met gegraveerde Titel, Vignet en Plaat, à *f* 3 - 12 -:

V. *Schets van eene Wetenschappelijke Behandeling der* STAATS-HUISHOUDKUNDE, gr. 8vo. *f* : - 6:

VI. DE BELASTINGEN VAN DEN 40 PENNING en HET ZEGEL, *in hare bedoeling en haar onderwerp naar eenvoudige grondbeginselen ter algemeene bevatting opengelegd, door eenen Inboorling van de Noordelijke Gewesten van het Rijk*, gr. 8vo. à *f* : - 18 -:

TE HAARLEM, BIJ A. LOOSJES PZ.

ALGEMEENE

KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 26. *Vrijdag den 27sten Junij.*

BERIGTEN.

DENEMARKEN. De Kapitein J. P. WEILBACH heeft een zoogenaamd Logglas uitgevonden, dat, in plaats van met Zand, met Water gevuld wordt en ter beoordeeling der snelheid, waarmede een Schip vaart, zoo is ingerigt, dat het in eene geheele halve of vierde van een minuut ledig loopt. De beschrijving en afbeelding daarvan vindt men in de te Kopenhagen uitkomende *Efter retninger fra Selskabet* enz.

ERFURT. Op den 26sten Maart ll. overleed hier de Hr. KASPAR FRIEDR. LOSSIUS, Diaconus bij de Predikerkerk, Bijzitter van het Evangelisch Ministerie, Directeur van het hoogere Meisjes-school en Lid van de Akademie van nuttige Wetenschappen, in eenen ouderdom van 64 jaren. Zijne verdiensten als Schrijver bij de Duitsche Jeugd zijn genoegzaam bekend. (*)

MONT-

(*) Ook de Nederlandsche Jeugd kent den overledenen uit zijne *Gumal en Lina*, zijne *Tafereelen uit het Dagelijksche Leven*, *Zedelijke Verhalen* enz.; waarvan de Vertalingen bij dezelve een uitstekend onthaal genoten. *Red.*

MONTPELLIER. In het laatst der Maand Maart overleed hier de Heer FIGUIER, Artsenijmengkundige, en Hoogleeraar in de Scheikunde aan de bijzondere School van Artsenijmengkunde in deze Stad, zoo weinig nog in jaren gevorderd, dat men van zijnen arbeid ter bevordering der Wetenschappen nog veel had durven hopen. Hij is bekend door nasporingen over de verbinding van het goud met het chlorum en de zuurstof en over de bereiding van het Donderzilver. Eenige proeven met het laatste herhalende, had hij het ongeluk van een oog te verliezen; maar dit toeval had zijnen brandenden ijver voor de Scheikunde niet verkoeld. Hij bevond, dat de Dierlijke Kool de eigenschap bezat, van veel beter de kleur wegtenemen, dan de Plantaardige Kool. Deze ontdekking, waarvan hij zeer voordeelig partij had kunnen trekken, en die hij zich beijverde, om met de grootste belangeloosheid bekend te maken, bragt onverwachte vorderingen in het Suikerraffineren, het kleurbenemen der Oliën enz. voort. Door een groot aantal studenten, die zijne lessen vlijtig bijwoonden, wordt hij opregt betreurd. Zijne broeder blijft erfgenaam zijner kundigheden en van het algemeen vertrouwen, dat hij met zooveel regt verworven had.

BRUSSEL *den* 5 *Junij*. De opdelvingen bij Tongeren (*), tusschen de oude en nieuwe wallen, welke door het aanleggen van den weg tusschen deze stad en Sint-Truijden noodzakelijk zijn geworden, hebben eene groote menigte Romeinsche Oudheden aan het daglicht wedergegeven als: Graftombes in groot getal; Traanfleschjes; Wapenen; Lijkbussen; Dolken voor het grootste gedeelte met hartshoornen-grepen en eenige met punten van die soort van hoorn; Haardgoden en onder die Goden een in brons, welke zeer schoon gewerkt, fraai gegoten en zeer wel bewaard gebleven is; Muntstukken van alle soort; zeer groote kruiken, met of zonder Inscriptien, waarvan het verglaas den tijd wederstaan en zich zelfs aan de omliggende aarde medegedeeld heeft, derwijze, dat die aar-

de

(*) Naar men meent, is de stad Tongeren van eene zeer hooge oudheid, wordende opgegeven meer dan achthonderd jaren voor Christus geboorte en honderd jaren voor Romes stichting gebouwd te zijn, door zekeren Tongrus, waarvan deze stad haren naam zou ontleenen.

de rondom dezelve den vorm van de verglaasde kruik heeft aangenomen, zeer hard en waterdigt is; de kolen van eene der verbrandingen van Tongeren, geheel in glas veranderd; vervolgens Wapenen en ander Oorlogstuig en eindelijk den oude Romeinſchen weg, gemaakt van in pleiſter gemetſelde keiſteenen, welke nog dermate hard is, dat men dezelve bijna niet kan aan ſtukken hakken.

Dit alles ligt aldaar ſedert omtrent 2000 jaren. Een gedeelte dezer zeldzaamheden is naar 's Gravenhage vervoerd, alwaar dezelve in het Koninklijk-Muſeum van Oudheden zal worden geplaatst; zijnde, naar men berigt, eenige bijzondere perſonen van dezelve niet minder dan het Gouvernement bedeeld.

Bodegraven *den* 12 *Junij*. Op gisteren werd door de Leden van het hier gevestigd Departement der Maatſchappij: *Tot Nut van 't Algemeen* een plegtig Feest gevierd ter nagedachtenis van den onlangs overleden Heer D. Stoop, Oprigter van dit Departement en van het begin des beſtaans der Maatſchappij af, een van derzelver verdienſtelijkſte en ijverigſte Leden. Bij deze gelegenheid hield Ds. J. C. Loman, Secretaris des Departements eene Lijkrede, wordende zoowel deze Redevoering afgewisſeld als de bijeenkomst geopend en geſloten met Inſtrumentaal en Vokaal Muzijk, onder beſtuur van den Muzijkmeester H. J. Koninos meerendeels uitgevoerd door de Kweekelingen van het Inſtituut van den Hr. J. V. Pittonie.

Haarlem *den* 25 *Junij*. Op heden aanvaardde de Heer Jacobus Venhuizen Peerlkamp zijnen post als Conrector aan de Latijnſche Scholen alhier, met eene Redevoering: *de laudibus urbis Harlemi;* d. i. „ over den lof der Stad Haarlem."

———— Gaarne verleenen wij eene plaats aan den onderſtaanden Brief en de daarbij gevoegde Dichtregelen, vertrouwende, dat onze Lezers in de gevoelens des Dichters zullen deelen, en den Heere van Lennep voor de oprigting van dit Gedenkteeken (*) erken-

(*) Zoodra wij daartoe in ſtaat geſteld zijn, zullen wij eene naauwkeurige Beſchrijving van dit Gedenkteeken mededeelen. *Red.*

kentelijk zijn, als een bewijs van hulde aan aloude Hollandsche dapperheid toegebragt.

Aan den REDACTEUR van den *Algemeenen Konst- en Letterbode.*

Mijn Heer!

Zondag de Mannepadslaan voorbij wandelende, zag ik het Gedenkteeken, hetwelk aldaar door den Heer VAN LENNEP wordt opgerigt. De beschouwing daarvan trof mij; t'huis komende vielen mij de volgende regels als uit de pen; acht UEd. dezelve eene plaats in Uw nuttig Weekblad waardig, dan gelieve UEd. dezelve daartoe te gebruiken en daardoor te verpligten

Haarlem 16 *Junij* 1817.

Uwen bestendigen Lezer
C. DE KONING Lz.

BIJ DE BESCHOUWING VAN HET GEDENKTEEKEN AAN HET *MANNEPAD*, OPGERIGT DOOR DEN HEERE VAN LENNEP IN DEN JARE 1817.

Nog eeuwen na uw' dood, rijst voor der volken oog
Op den alouden grond uwe eerzuil naar omhoog,
o HAEMSTEE! zoo beroemd in 's lands historiebladen,
o *Haarlem!* hoog vereerd om uw' doorluchte daden!
Ja Ridder! hier was 't eind van uwen heldentogt;
't Was daar, dat BATENBURG voor 't veege *Haarlem* vocht.
Vandaar klonk 't zegelied tot aan de Vlaamsche stranden
En de ijzren schepter viel den vreemd'ling uit de handen.
Nog hoort het nageslacht den luiden jubeltoon
En ziet met dankbaarheid de onwelkbre gloriekroon,
Waarmeê van LENNEP 't hoofd dier eed'len wil versieren,
En plegtig 't jaargetijde op hunne graven vieren.

Rijs

Rijs uit uw' doodflaap op, o grijze BARNEVELD!
Hier wordt uw moed gekroond! — Hier wordt uw roem
(vermeld.
o Dappre burgerij dier Vaderlandfche fteden
Die moedig om 't behoud van *Haarlem* hebt geftreden!
o Bloem van *Haarlems* jeugd, die onder HAEMSTEE vocht,
De vrijheid van uw ftad voor bloed en wonden kocht,
Hier rijst uwe eerzuil op, en over berg en dalen
Vereert van LENNEPS deugd uw glansrijk zegepralen!
Komt, vaders, brengt uw kroost naar deez' gewijden grond,
Zegt het, hoe deugd en moed de dwinglandij weêrftond,
Wilt het der vaadren roem uit 's lands gefchiedboek leeren,
En hunn' onfterfbren naam door deugd en braafheid te eeren.

Haarlem 16 Junij 1817.

C. DE KONING Lz.

PROGRAMMA

VAN DE HOLLANDSCHE MAATSCHAPPIJ DER WETENSCHAPPEN TE HAARLEM,

Voor het Jaar 1817.

(*Vervolg en Slot van Baldz.* 397.)

VIII. Terwijl men in de meesterftukken der Griekfche Beeldhouwers eene denkbeeldige fchoonheid bewondert, welke zoo nabij aan de volmaaktheid grenst, dat zij voor geene verhooging of verbetering vatbaar fchijnt, zoo wordt gevraagd:
„ Is de fchoonheid der edelfte Griekfche menfchen-„ beelden op eene ware Phyfifche volmaaktheid van den „ menfchelijken vorm gegrond, of althans daarmede ver-„ bonden? Zoo ja, waarin beftaat die volmaaktheid? Wel-„ ke nuttige leeringen zijn 'er uit die kennis voor de beel-„ dende kunften afteleiden?"

IX. „ Wat weet men van de jaarlijkfche reizen der trek-„ visfchen? welke kan de oorzaak van die trekking zijn? „ en kunnen ook daaruit eenige gevolgen, voor onze Vis-„ fcherijen nuttig, worden afgeleid?"

X. „ Wat heeft men te denken van de verfchillende ge-
„ voelens der Natuurkundigen, aangaande de vraag, of
„ het water bij den groei der Gewasfen *al* of *niet* in des-
„ zelfs beftanddeelen ontleend wordt? Is 'er wijders ge-
„ noegzame grond, om met fommige Natuurkundigen aan
„ te nemen, dat het water gedurende den groei der Plan-
„ ten in Koolftof of andere enkelvoudige beftanddeelen
„ der Gewasfen, behalve zuur- en waterftof, verandert
„ of overgaat? En in hoeverre kan de beflisfing dier ge-
„ fchillen op eene betere verklaring van den groei en de
„ voeding der Gewasfen worden toegepast?"

XI. „ Welke kunstmiddelen zouden 'er in 't werk kun-
„ nen gefteld worden, om de Texelfche Zeegaten, hetzij
„ in 't algemeen, hetzij bij het Schulpen-gat in het bij-
„ zonder, te verdiepen en te verbeteren?"

XII. „ Welke is de beste wijze, om de Nederlandfche
„ Zeelieden, gedurende lange reizen, vooral op de Oor-
„ logfchepen, te voeden?"

Men verlangt, dat zoowel uit de Natuur- en Scheikundige befchouwing van den aard der fpijzen en dranken, welke in gebruik zijn of tot gebruik worden voorgefteld, als uit de ondervinding, derzelver voor- en nadeelen worden opgegeven, en dat voorts het bewaren van de gezondheid van den Zeeman aan de eene zijde, en de hoogst mogelijke bezuiniging aan de andere zijde worden in het oog gehouden.

XIII. Daar men nog nu en dan berigten leest, dat Gebouwen of Schepen, van Afleiders voorzien, door den Blikfem getroffen zijn, offchoon de ondervinding genoegzaam fchijnt geleerd te hebben, dat wel ingerigte Afleiders, waarbij in acht genomen is al, wat tot volkomene afleiding vereischt wordt, tegen den Blikfem gewisfelijk beveiligen, zoo wordt gevraagd:

„ Aan welke gebreken der Afleiders het is toetefchrij-
„ ven, dat zij in enkele gevallen de Gebouwen of Sche-
„ pen niet geheel beveiligd hebben?"

Men verlangt uit de voorhanden zijnde berigten van de uitwerkfelen van den Blikfem op Gebouwen, die van Afleiders voorzien waren, zoo verre die berigten toereikend zijn, de gebreken dezer Afleiders te zien aangetoond.

XIV. „ Hoeverre is het nu alreeds bewezen, dat de zu-
„ re *Guytonfche* berookingen, met het *gaz muriatique*
„ *oxygené* in het werk gefteld, gediend hebben om de
„ verbreiding van befmettelijke ziekten te fluiten? Voor
„ welke befmettelijke ziekten verdient dat *gaz* verder be-
„ proefd te worden, en wat is 'er bij zoodanige beproe-
„ vin-

„ vingen in acht te nemen? Is 'er wel eenige grond, om
„ van eenig ander tot dus verre aangewend of uitgedacht
„ middel een meer gunstig gevolg te verwachten?"

Men verlangt bij de beantwoording dezer Vraag eene korte opgave der voornaamste gevallen, in welke de Guytonsche berookingen tot stuiting van verscheidene besmettelijke ziekten blijkbaar gediend hebben.

XV. „ In hoeverre geeft thans de Physiologische kennis genoegzaam gegronde reden om te stellen, of mag „ men het door ondervinding voor bewezen houden, dat „ het Zuurstof-gaz (gaz oxygène) een der meest vermogende middelen is, om door inblazing drenkelingen „ en gestikten te redden; en welke zijn de bekwaamste „ middelen, om hetzelve hun op de spoedigste en zekerste wijze toe te dienen?"

XVI. „ Hoeverre kent ment den aard der verschillende „ soorten van Insecten, die in het bewaren van voorwerpen van Natuurlijke Historie zoowel als in het bewaren van haren dieren-huiden en wollen stoffen het meest „ hinderlijk zijn, en welke zijn de beste middelen, om „ dezelve daartegen te bewaren of daarvan te bevrijden?"

II.) WIJSGEERIGE EN ZEDEKUNDIGE WETENSCHAPPEN.

De Maatschappij herinnert in voorgaande Jaren de drie volgende Vragen te hebben voorgesteld, om

TE BEANTWOORDEN VOOR I JANUARIJ 1818.

I. Daar vele Geleerden, vooral in Duitschland, niet slechts in de Overnatuurkunde, maar ook in de geheele Zedelijke Wijsbegeerte, zich in afgetrokkene bespiegelingen verdiepen en nogtans de geleerde NICOLAI in de *Histoire et Memoires de l'Academie R. de Berlin* 1806, vele bedenkingen hieromtrent heeft voorgedragen, zoo wordt gevraagd:

„ De *abstractien* of afgetrokkene bespiegelingen, door „ welke de Wijsgeeren de voorwerpen afzonderlijk beschouwen, hebben die meer toegebragt tot bevordering „ der Wijsbegeerte en ontdekking van nuttige waarheden? „ Of hebben de gevolgen en uitkomsten der afgetrokkene „ wijze van *Philosopheren* meer aanleiding tot misvattingen „ gegeven, en hierdoor meer nadeelen veroorzaakt? En „ welke zijn de geschiktste middelen, om de voordeelen „ dier wijze van *philosopheren* te behouden, zonder in „ derzelver ongelegenheden en dwalingen te vervallen?"

II. Daar het een bekend gezegde is, dat in de Spreekwoorden de wijsheid der Volken zich vertoont, en het van belang schijnt, zoo voor de Wijsgeerige Menschkunde als Staatkunde, den invloed te onderzoeken, dien de Spreekwoorden op de verstandelijke en zedelijke beschaving eener Natie hebben en omgekeerd, zoo vraagt de Maatschappij:

„ Eene Wijsgeerige beschouwing van de meest bekende „ eigenaardige en nationale Spreekwoorden der bewoners „ van de Noordelijke Provincien van dit Rijk, en tevens „ een zooveel mogelijk geschiedkundig betoog van den „ wederzijdschen invloed dier Spreekwoorden op de Volks-„ beschaving en het Volkskarakter, en van beiden weder-„ om op die Spreekwoorden zelve?"

Men verlangt dit onderwerp bepaaldelijk op de Hollandsche Natie betrekkelijk gemaakt te zien.

III. „ Welken heilzamen invloed hebben de gewigtige „ gebeurtenissen der laatste vijf-en-twintig jaren gehad op „ de denkwijze, de beschaving en de zedelijkheid der „ Europesche Volken: en wat mag men met de meeste „ waarschijnelijkheid voor het geluk derzelve ook in het „ vervolg daaruit verwachten?"

III.) LETTER- EN OUDHEIDKUNDIGE WETENSCHAPPEN.

Op de Vraag — *Of het gebruik van vele oude en latere Geschiedschrijvers om verdichte Aanspraken, Redevoeringen en soortgelijken stukken van welsprekendheid aan hunne Oorlogshelden, Staatslieden en andere voorname Mannen in den mond te leggen, goed dan aftekeuren zijn?* waren ingekomen drie Antwoorden, waarvan A in 't Nederduitsch tot Zinspreuk heeft: *Inventio est excogitatio rerum &c.* — B in 't Nederduitsch: — *Tandem fit surculus arbor.* — C in 't Hoogduitsch: — *Die wahrheit locht nur in der Dichtung schleyer.*

Men erkende, dat het Nederduitsche Antwoord A menigvuldige bewijzen van kennis zoowel als van smaak in het kiezen en vertalen van schoone verdichte Redevoeringen uit oude Schrijvers bevat: doch dat uit al hetgeen de bekwame Schrijver van dit Antwoord ten voordeele van dezelve voor de Geschiedenissen bijbrengt, echter het nut van zoodanige verdichte Stukken niet genoegzaam blijkt om derzelver gebruik aan latere Geschiedschrijveren aanteraden. In het Hoogduitsche Antwoord, waarin het tegenovergesteld gevoelen beweerd wordt, erkende men insgelijks de bekwaamheid en scherpzinnigheid van deszelfs Schrijver, doch men bevond hetzelve niet genoegzaam uitgewerkt; ook worden daarin te veel met stilzwijgen voorbijgegaan de bedenkingen, die door anders denkende, voor

voor het gebruik van verdichte Redevoeringen in de Geschiedenissen, worden bijgebragt. — Men besloot den tijd ter beantwoording dezer Vraag te verlengen tot 1 Januarij 1819.

De Maatschappij herinnert in vorige Jaren de volgende vier vragen te hebben voorgesteld, om

TE BEANTWOORDEN VOOR DEN 1 JANUARIJ 1818.

I. Daar behalve veelvuldige oude twijfelingen, in onze dagen, de beroemde L. C. VALCKENAER heeft beweerd, dat de geleerde Jood *Aristobulus* vele Fragmenten van *Orpheus*, *Linus*, *Homerus*, *Hesiodus*, *Euripides* en anderen, verdicht heeft, zoodat hierdoor vele Geleerden, ook Grieksche Kerkvaderen zijn misleid; daar ook die zelfde groote man het laatste Hoofdstuk van de *Cyropaedia* aan *Xenophon* ontzegt, gelijk mede de *Apologie* van *Socrates*; en ook de *Rhetorica* van *Dionysius Halicarnassensis* insgelijks wordt verdacht: terwijl de Heidelbergsche Hoogleeraar BOECH twijfelt aan 't geen op naam van *Aeschylus*, *Sophocles* en *Euripides* wordt opgedischt, en SCHLEYERMACHER de dialogus *Minos* ontkent van *Plato* te zijn, en onlangs mede de Hoogleeraar FR. AUG. WOLFF vier voorname Redevoeringen van *Cicero* verwerpt, en anderen ook andere oude Geschriften betwijfeld hebben, zoo vraagt de Maatschappij:

„ Welke zijn de regels der gezonde *critica* of oordeel-
„ kunde, die in zoovele gewigtige onzekerheden, nopens
„ de Schriften der ouden, ons oordeel bijzonderlijk moe-
„ ten besturen ter grondige beslissing van derzelver echt-
„ heid of onechtheid?"

II. „ Men verlangt uit de Schriften der oude Grieken en
„ Romeinen aangetoond te zien, welke kennis zij gehad
„ hebben van die vakken van Natuurkennis, die tot de
„ proefondervindelijke Natuurkunde behooren; alsmede
„ of het ontegenzeggelijk uit eenige hunner Schriften
„ blijke, dat zij betreffende het een of ander vak van
„ proefondervindelijke Natuurkunde eenige kennis had-
„ den, welke sedert is verloren geraakt, en waarin zulks
„ bestaan hebbe?"

III. „ Welk een leer-methode wordt op een zooge-
„ naamd Latijnsch School vereischt, ten einde niet alleen
„ de oude talen met de beginselen der Geschiedkunde,
„ Fabelkunde enz. goed en grondig te onderwijzen; maar
„ bijzonder ook, om de jeugd door dat onderwijs met
„ den geest der oudheid te bezielen, tot al wat schoon
„ en edel is te verheffen, en zoo tot het beoefenen van
„ kunsten en wetenschappen wel voor te bereiden?"

IV. Het eenvoudige, stelt men, is het kenmerk van het schoone, het goede en het ware. „ Hoeverre kan men de„ ze stelling bewijzen uit de meesterstukken der kunsten en „ letteren, uit de edelste daden der menschheid en uit de „ belangrijkste ontdekkingen in de wetenschappen?"

Het zal der Maatschappij aangenaam zijn, wanneer de Schrijvers hunne Antwoorden, zooveel mogelijk is, bekorten, door alles daarvan aftelaten, hetwelk niet volstrekt tot de hoofdzaak, die zij vraagt, behoort: zij verlangt in alles, wat men haar aanbiedt, duidelijkheid met kortheid gepaard, en het wel bewezene, van het op losse gronden gestelde, juist onderscheiden te zien.— Wijders wordt herinnerd, dat, volgens een besluit van Directeuren, geen Antwoord ter beoordeeling zal worden aangenomen, hetwelk blijkt door de eigen hand des Schrijvers gesteld te zijn; en zelfs zal een toegewezene Medaille niet kunnen worden afgegeven, wanneer na de toewijzing de hand des Schrijvers in het bekroonde Stuk duidelijk erkend wordt; — alsmede dat geene Verhandeling, welke grootendeels tot eene voorlezing gediend heeft, ter beoordeeling bij de Maatschappij kan aangenomen worden, en dat, wanneer men dit van een reeds gunstig beoordeeld Stuk moge ontdekken, alsdan het daaromtrent genomen besluit zal vervallen.

Het staat ook aan elk Lid vrij naar den prijs te dingen, onder voorwaarde, dat zijne Verhandeling, gelijk ook het Billet, met de letter L geteekend zij.

De *Antwoorden*, geschreven op de gewone wijze, met een verzegeld Billet, des Schrijvers naam bevattende, in het *Nederduitsch*, *Fransch*, *Latijn* of *Hoogduitsch*, (doch met geene Hoogduitsche letter) moeten FRANCO gezonden worden aan M. VAN MARUM, Secretaris dezer Maatschappij.

De Eerprijs der Maatschappij voor het best gekeurd Antwoord, op elk van hare Vragen, is eene *Gouden Medaille*, op den gewonen stempel der Maatschappij geslagen, met den naam van den Schrijver en het Jaartal op den rand; of *Honderd vijftig Hollandsche Guldens* ter keuze van den Schrijver.— Het zal den genen, die den Prijs behalen zal, of een *Accessit* zal bekomen, niet vrijstaan zijne Verhandeling, welke bekroond is, hetzij in zijn geheel of ten deele, hetzij apart of bij eenig werk, te doen drukken, zonder de uitdrukkelijke toestemming van deze Maatschappij daartoe te hebben verkregen.

*

Tot DIRECTEUREN zijn verkoren:

Z. E. de Heer DE CONINCK, *Minister van Binnenlandsche Zaken.*

Jr.

Jr. J. P. Teding van Berkhout, *Lid van den Raad van Haarlem.*

Tot LEDEN zijn verkoren:

J. F. Senteleet, *Hoogleeraar in de Natuurkunde te Brussel.*

G. Mol, *Hoogleeraar in de Wis- en Natuurkunde te Utrecht.*

Adam Simons, *Hoogleeraar in de Nederlandsche Letterkunde te Utrecht.*

J. G. van Lidth de Jeude, *Hoogleeraar in de Ontleedkunde te Harderwijk.*

P. de Riemer, *Hoogleeraar in de Ontleed-, Heel- en Verloskunde in 's Hage.*

B. Koning, *Broeder van de Orde van den Nederlandschen Leeuw, Predikant te Akersloot.*

D. H. F. Link, *Hoogleeraar in de Kruidkunde te Berlyn.*

F. Stromeijer, *Hoogleeraar in de Scheikunde te Gottingen.*

J. P. Vaucher, *Hoogleeraar in de Kruidkunde te Geneve.*

NIEUWE UITVINDINGEN.

IJzeren Plaveisel.

Een nieuw en zeer nuttig gebruik van het gegoten IJzer is het onlangs te Londen ondernomen IJzer Straatplaveisel. In plaats van een steenen plaveisel namelijk begint men de straten met lange ijzeren platen; die uitwendig 'er als een steenen plaveisel uitzien en zwaluwstaartsgewijze aan elkander vereenigd zijn, te beleggen. De eerste proef in het groot werd eenige maanden geleden aan de zuidzijde van de Blackfriars-brug genomen, waar men eene streek van honderd voeten lang daarmede plaveide. De uitslag heeft dermate aan de verwachting beantwoord, dat men besloten heeft onverwijld verscheiden straten in de City op dezelfde wijze te plaveijen. Dit nieuwe plaveisel verdient boven het gewone in vele opzigten de voorkeur, daar het bijna geheel vrij van morsigheid en stof is, en volgens de beste berekening een dergelijk wel gelegd IJzeren plaveisel het 20 jaren lang in de levendigste straten kan uithouden, terwijl het bekend is, dat daar het steenen jaarlijks verscheiden herstellingen en om de 4 of 5 jaren eene geheele vernieuwing behoeft.

FO-

P O L Y - A M A - T Y P I E

Of nieuwe wijze van vele Drukletters te gelijk te gieten.

Drukletters worden, volgens de gewone manier, in eenen kleinen vorm gegoten, dien de Gieter in de hand houdt en ſchudt, ten einde 'er het geſmolten metaal indringe, en wel de eene letter na de andere. Reeds tien jaren geleden vond de Heer HENRY DIDOT, een Lid der bekende Boekdrukkers familie, eene ſoort van Gietvorm (*Refouloir*) uit, die door eenen werktuigelijken toeſtel de noodige ſchudding daarſtelde, maar waarmede nog ieder letter afzonderlijk moest gegoten worden. Nu heeft hij eene andere manier uitgedacht, waardoor hij 100 of 150 letters te gelijk giet. Hij bezigt daartoe een' ſtalen vorm van 10 tot 12 duim lang, die uit verſcheiden ſtukken beſtaat, welke op een onderſtel bijeengevoegd worden. In het binnenſte van dien vorm ziet men eene galerij, welker gewelf van boven open is en in welker zijden twee rijen loodregte geuten gevonden worden. Dit zijn de vormen, aan welker toppen als naar gewoonte de koperen matrijzen, die den kop (*oeil*) der letter vormen, geplaatst zijn. Rondom wordt nu het uit verſcheiden ſtukken ſtaal beſtaande bekleedſel of kap (*chape*) gelegd, en het geſmolten metaal in de bovenſte opening gegoten, en door de drukking van een' hefboom in de geuten gedrongen. De op deze wijze verkregen Letters behoeven voor de gewone niet te wijken, maar worden nu reeds 15 pCt. goedkooper verkocht, en later, als de uitvinder zich voor zijne moeite en onkosten heeft ſchadeloos geſteld, zullen zij tot nog geringere prijzen kunnen geleverd worden, daar tienmaal minder handen hiertoe noodig zijn. De Heer DIDOT noemt deze Uitvinding *Poly-ama-typie* of kunst om vele drukletters te gelijk te gieten.

HANDEL EN ZEEVAART, LANDBOUW, HUISHOUDKUNDE, BEVOLKING EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

Z ij d e n V i o o l ſ n a r e n.

Na eene reeds in 1789 genomen proeve van LARS

Svane, om Vioolquinten van Zijde te vervaardigen, waarvan hij wekelijks beloofde ten minste 30,000 Ellen te leveren (welke proeve echter bij gebrek van genoegzame ondersteuning mislukte), herhaalde de Hoboist J. P. Baumgarten te Kopenhagen in het voorjaar van 1812 dezelve, en zond bij de Maatschappij monsters van Zijden Quinten voor Violen in. Van één lood zijde had hij 26 Quinten gemaakt, die hij voor 7 *Thaler* verkocht. Ook Quarten en Basfnaren vervaardigde hij op die wijze, en het onderzoek derzelve, door den Orchestmeester Schall gedaan, leerde, dat zij in deugdelijkheid voor de Chinesche en Zweedsche Darmsnaren, die tot hier alleen in Denemarken ingegevoerd werden, niet behoefden onder te doen. Zij kunnen tot Violen, Harpen en alle andere Snareninstrumenten, in plaats van Darmsnaren gebruikt worden. De Uitvinding werd door de Deensche Maatschappij naar verdienste ondersteund, vooral door de verbetering van de Werktuigen des Uitvinders.

Spijsuitdeeling *te Monnickendam.*

Sedert de voorschriften van wijlen den Heer Grave von Rumford (gezegender nagedachtenis) tot het bereiden van eene gezonde, voedzame en goedkoope Spijs voor minvermogenden of ter uitdeeling aan behoeftigen; hebben onderscheidene Commissien van zoodanige weldadige Inrigtingen, zoo in den *Konst- en Letterbode* en *Oeconomische Courant*, als in andere Tijd- of Dagschriften, de wijze opgegeven, welke de ondervinding hun aan de hand gaf, de beste en zuinigste te zijn, voor zoodanige Spijsbereiding.— Vooral, ten einde alle welgezinden, welke dit ook eens in hunne Stad of Plaats wilden of noodig achtten te beproeven, daardoor zooveel mogelijk in de hand te werken.

Het is met dit, zoo wij vertrouwen, nuttig doel, dat wij thans mede opgeven de wijze, op welke te Monnickendam nu vijf Jaren na elkaderen, *alle* behoeftigen dier Stad, vier Wintermaanden lang, eenmaal daags, elk van hun, van eene genoegzame portie, warme, gezonde en voedzame Spijs, bestaande uit Gort in Melk gekookt, of zoo men wil, Gorte-brij — werden voorzien.

In het Najaar, voegen zich, met overleg van H. H. Burgemeesteren eenige voorname Burgers tot deze Gort-Commissie bij elkanderen, en zenden aan de huizen der Ingeze-

zetenen gedrukte Billetten rond, met aanvrage, hoeveel elk *'s wekelijks*, tot deze uitdeeling gelieft bijtedragen; de Ingezetenen reeds door ondervinding overtuigd van het voortreffelijke en nuttige dezer Inrigting en in zoodanige gevallen als welwillend bekend, verblijden de Commisſie met eene genoegzame inteekening; — welke Gelden dan, volgens daarvan gemaakte lijsten, elken Maandag van de huizen der Ingezetenen worden afgehaald.

Men kan de uitdeeling gedurende het Winterſaizoen, berekenen op honderd portiën daags; de lepel, waarmede zoodanige portie geſchept wordt, heeft de grootte der gewone Melkmaat; alhier Maat of Meet genoemd (*). Tot bereiding van dezen Gorte-brij is noodig:

1°. Twee ketels, ieder van 27 duimen hoog en wijd, welke den eenen dag om den ander gebruikt worden. — (Het is mogelijk het met één ketel te redden, doch indien het uitſchot zulks toelaat, is het voor het gemak, voor het wel ſchoonmaken, voor het Melk ontvangen en voor de ketels zelve, veel beter, twee ketels te hebben.)

2°. ⅓ zak Gort (van 36 in een Last).

3°. 67 maten Melk.

4°. 120 maten Water.

Dit alles in den ketel gedaan, wordt om twaalf ure op 't vuur gezet, is om half drie goed aan de kook en om zes ure 's avonds genoegzaam verkookt en gaar, om in honderd portiën uitgedeeld te worden; — doch gedurende den ganſchen tijd, dat het op het vuur ſtaat, moet met eene lange houten plak gedurig de Gort van den bodem geroerd worden, om het aanbranden te beletten. —

Zoodanig was onze zamenſtelling gedurende de vier eerſte Jaren, dan in den laatst verloopen winter hebben wij dezelve eenigzins veranderd, met van de Gort 5 kop af te nemen en daarvoor in de plaats te ſtellen 5 kop Haverde-gort en nog 3 maten Melk, 't welk aan dezen Brij eene meerdere dikte en aangename lijmigheid en gebondheid geeft; ook hebben wij, dezen winter, daar de Gort niet zoo droog was, als in vorige Jaren, merkelijk minder water noodig gehad.

In gewone Jaren, wanneer de Gort 8 à 9 Guldens de zak geldt, komt zoodanige portie Gorte-brij, op denzelfden prijs te ſtaan, als eene portie Soep, zoodanig die in andere Steden 's winters aan de behoeftigen wordt uitgedeeld; doch dan is bij vergelijking, onze portie lekkerder en voedzamer; een middelmatig eter heeft daaraan volkomen zijn genoegen, en zelfs koopen verſcheidene lieden, bij hunne portie, (welke dik genoeg is, om zulks te kunnen verdragen) eene halve maat getapte Melk voor twee duiten, en hebben dan met hun tweeën genoeg; 't wel-

(*) Met regenwater gevuld weegt deze Maat water nagenoeg 2 ℔.

welk zich zeer gemakkelijk begrijpen laat, wanneer men in aanschouw neemt, wat 'er in den ketel komt en in hoeveel portiën dit verdeeld wordt — of liever wat 'er na het *verkoken* bij het uitdeelen overblijft. ——

Eindelijk daar het bekend is, dat vele Voorjaars-ziekten, onder de geringste Volksklasfen, veelal haren oorsprong hebben, in het weinig en slecht voedsel, waarmede dezelve zich des winters moeten behelpen, heeft de ondervinding geleerd, dat gedurende deze vijf jaren de Voorjaarsziekten, onder de behoeftigste klasse, merkelijk minder zijn geweest, dan in vorige jaren.

GESCHIED- EN LETTERKUNDIGE ANECDOTES.

PITT's *Tekst voor een' Dankdag.*

Toen het roemrijk berigt van Lord NELSONS zegepraal bij Aboukir over de Fransche Vloot te Londen aankwam, en volgens aloude gewoonte het Lagerhuis eene Dank-godsdienstoefening bijwoonde, waarin de voortreffelijke Kerkredenaar Dr. RENNELL prediken moest, kreeg deze eenige dagen voor den Dankdag eenen nameloozen Brief, waarin hem een Tekst voor zijne Dankpredikatie werd voorgesteld, dien hij ook werkelijk aannam. Toen Dr. RENNELL, na het Dankfeest, aan het daarna gehouden wordende groote Gastmaal verscheen, werd hij van alle kanten met de vleijendste loftuitingen overstroomd over den toepasselijken Tekst, waarover hij zoo uitmuntend gepredikt had. Dr. RENNELL verklaarde daarop zonder omwegen, dat hij zelf dien Tekst niet gekozen had, maar verhaalde, hoe hij door eenen nameloozen Brief daaraan gekomen was, en toonde eindelijk, om de nieuwsgierigheid van verscheiden aanwezige personen te voldoen, den Brief zelven. Tot groote verwondering van allen herkende men terstond onwederlegbaar in het schrift de hand van den Hr. PITT. PITT, die ook daarbij tegenwoordig was, beleed het zelf en gaf Dr. RENNELL zijne opregte bewondering te kennen over de scherpzinnige en welsprekende wijze, waarop hij deszelfs denkbeeld had uitgewerkt. De bedoelde Tekst luidt in den Engelschen Bijbel dus: *And the Lord smote the Egyptians on the hinder parts.*

STER.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Junij	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
18	29. 8¼	62	O. t. Z.	helder; op den middag een weinig bewolkt; 's avonds stil.
	29. 8½	78	Z. O.	
	29. 8¼	67	——	
19	29. 8¼	69	O. t. Z.	voormidd. omtrent helder; verder zware wolken; 's namidd. veel donder van verre, 's av. bewolkt.
	29. 8¼	84½	Z. Z. O.	
	29. 9	70	——	
20	29 9	70	O. t. Z.	helder.
	29. 9	85	O. t. N.	
	29 9	69½	N. O.	
21	29. 9	73	O. t. Z.	voormidd. helder; namidd. ten Z. O. van ons zwaar betrokken; 's avonds helder.
	29. 9¼	85	O.	
	30. 0	67	N.	
22	30 0¼	71	N. t. W.	bewolkt; meest helder.
	30. 0¼	85½	N. O.	
	30. 0¼	72½	N. N. O.	
23	30. 0	72	O. N. O.	bewolkt.
	29. 9¾	83½	O. t. Z.	
	29. 9¾	74½	O. N. O.	
24	29. 9¾	76½	Z. O.	bewolkt; namidd. en 's avonds betrokken; zeedamp.
	30. 0	71	W. Z. W.	
	30 0	64	W. t. N.	

BEKENDMAKINGEN.

TE HAARLEM, BIJ A. LOOSJES Pz.

EERSTE DEELS

EERSTE REGISTER.

BERIGTEN en BIJZONDERHEDEN.

Van Januarij — Junij 1817.

A.

B.

C.

D.

DE

H.

I.

J.

K.

K.

L.

M.

Bladz.

N.

O.

Ouc

Bladz.

SEET-

T.

U.

V.

W.

X.

TWEE-

TWEEDE DEELS

TWEEDE REGISTER.

BOEKEN, ENZ.

Van Januarij — Junij 1817.

B.

C.

D.

F.

H.

J.

J.

M.

N.

R.

S.

T.

V.

W.

ALGEMEENE KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR

1817.

II. DEEL.

TE HAARLEM, BIJ
A. LOOSJES, Pz.

ALGEMEENE
KONST-
EN
LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 27. *Vrijdag den 4den Julij.*

BERIGTEN.

GENT *den 22sten Junij.* De tot hiertoe bekende benoemingen van Hoogleeraren aan onze Univerfiteit, zijn de volgende; *Faculteit der Regten:* de Heeren DE RIJKERE, Advokaat te Gent en J. A. SCUFFERT, van Wurtzburg. *Faculteit der Geneeskunde:* de Heer KESTELOOT, van Nieuwpoort, Geneesheer in den Haag. *Faculteit der Wis- en Natuurkundige Wetenschappen:* de Heeren GARNIER, Profesfor aan de School van Saint-Cyr; CASSEL, Profesfor te Keulen; RUHLAND, van Murchen. *Faculteit der Wijsbegeerte en Letterkunde:* de Heeren MAHNE, van Zierikzee; KESSLER, Priester te Wurtzburg.

LEYDEN. Het heeft Z. M. behaagd, op voordragt van H. H. Curatoren, uit een overgegeven tweetal, tot extraordinair Profesfor in de Faculteit der Befpiegelende Wijsgeerte en Fraaije Letteren aan deze Hoogefchool, met den fpecialen titel van *Legati Warneriani Interpres*, aanteftellen den Hooggel. Heer HAMAKER, Hoogleeraar in de Oosterfche Talen aan het Lands-Athenaeum te Franeker.

HAARLEM. Met de mededeeling der onderstaande Brieven van de Heeren VAN DEN BOSCH en VAN LOOKEREN vertrouwen wij onzen Lezers, aan welke alles, wat de Vaccine betreft, belang moet inboezemen, geen' ondienst te doen.

Rotterdam den 23sten Junij 1817.

Dr. H. VAN DEN BOSCH

Aan

Den Heer REDACTEUR *van den Algemeenen Konst- en Letterbode.*

Sedert mijn berigt in uw zeer geacht Weekblad van den 14den Maart dezes jaars, N°. 11. heb ik niet verzuimd mijne entingen met Inlandsche Koepokstoffe voorttezetten en daarvan 't gewenscht gevolg waartenemen; gelijk ik daar ook telkens de beste berigten van ontving door Kunstgenooten, aan welke ik dezelve verzonden en binnen deze stad had ter hand gesteld; dan sterker bewijs, voor hare deugdelijkheid, kan 'er niet opgeleverd worden, dan door de proefnemingen van den zoo achtingswaardigen en in de Geneeskundige Praktijk grijs geworden Tielschen Geneesheer en President der Provinciale Geneeskundige Commissie, in Gelderland, den Heer N. VAN LOOKEREN, welke waardige vriend mij daaromtrent den 15den dezer Maand bij Brief een berigt gezonden heeft, 't welk ik u bij kopij hiernevens zende, met vriendelijk verzoek daar ook eene plaats voor in uwen Bode te vergunnen en mij met ware hoogachting te gelooven

Uwen heilwenschenden
H. VAN DEN BOSCH.

Tiel den 15den Junij 1817.

Dankbaar voor de aan mij gezondene Inlandsche Vaccinestoffe voldoe ik aan eene aangename verpligting, door aan UwEd. Z. G. een berigt van mijne bevinding deswegens te doen toekomen; ik heb dezelve dadelijk

na

na de ontvangst, zijnde 17 Mei ll., te werk gesteld, en het genoegen gehad van de geregelde werking daarvan overtuigd te worden; vervolgens heb ik successivelijk reeds twaalf personen met deze stoffe geënt, en zal morgen tot de vijfde generatie daarvan overgaan; bij deze alle zijn de verschijnselen door mij waargenomen zoo volkomen overeenkomstig met die, welke de Engelsche oplevert, zoo in de juistheid van het tijdperk der gevorderd wordende veranderingen, als in de vereischte hoedanigheid der verschijnselen zelve, dat de aard van ware Koepokken niet kan betwijfeld worden; hoezeer hiervan *à priori* overtuigd, heb ik goedgevonden, ter overreding van anderen, dit meer proefondervindelijk te moeten bevestigen; waarom ik vier der eerste gevaccineerden overgeënt heb met de stoffe van natuurlijke Kinderziekte, om welke te bekomen de steeds voortdurende Epidemie te Nijmegen eene overvloedige, doch helaas zeer treurige, gelegenheid verschaft; met die uitkomst, dat zich geene anderen uitwerking, dan die van oppervlakkige *irritatie* van de huid geopenbaard heeft; zoodat men van het zeker beveilgend vermogen van deze Vaccine volkomen mag overtuigd zijn!

N. van LOOKEREN.

I E T S

aangaande den Heer ODIER,

Hoogleeraar in de Geneeskunde en Practiserend Doctor te Genéve.

Voorzeker zijn 'er weinige Geneeskundigen, aan welke de naam van Odier onbekend is, en die het verlies, 't welk de wetenschappen door zijnen dood ondergingen, niet zullen betreuren. Hij stierf aan eene keelontsteking te Genéve op den 13den April dezes jaars, den ouderdom van 69 jaren bereikt hebbende. Zijn dood dompelde de geheele stad in de regtmatigste droefheid, daar zij een' harer beste en nuttigste burgers verloor. Een openbaar Concert van de beroemde broeders Bohrer en eene groote Danspartij in een En-

 gelsch-

gelsch-huis, welke juist op dien dag zouden plaats hebben, werden dadelijk opgezegd. Onder de vreemdelingen, welke zich toen te Genéve bevonden, waren 'er drie, die de algemeene droefheid door eenige Dichtregels in drie verschillende talen (in het Latijn, Italiaansch en Engelsch) bezongen. Ook de begrafenis des overledenen was een bewijs van het belang, 't welk men in hem stelde. De Leden der stedelijke Regering, der Akademie, der Geneeskundige Faculteit en die der Maatschappij ter bevordering der Kunsten, alsmede een groot aantal van inwoners en vreemdelingen vergezelden het lijk naar de Kerk. Aldaar gekomen zijnde deed de Leeraar der Anglicaansche Kerk eene korte doch treffende aanspraak, waarin hij eene opregte hulde aan de buitengewone verdiensten des overledenen bewees. Aangaande dezen laatsten willen wij het volgende, als eene kleine proef, herinneren.

Odier studeerde te Edinburg in de Geneeskunde, voornamelijk onder Black en Cullen, en muntte aldaar reeds zoo uit, dat hij als Voorzitter der Koninklijke Maatschappij der Geneeskunde benoemd werd; eene eer, die zelden een' vreemdeling te beurt valt. In 't jaar 1770 kreeg hij den graad van Doctor in de Geneeskunde, en begon in 't jaar 1773 te Genéve, zijne Geboortestad, de uitoefening zijner kunst. Gedurende 44 jaren plukte hij de vruchten van den arbeid zijner jeugd, en verwierf zich den grootsten roem. Behalve eene zeer goede Theoretische kennis bezat hij een bijzonder vermogen van ziekten waartenemen, een sterk geheugen, een juist oordeel en eene ware zedigheid, welke zich vooral openbaarde bij het beoordeelen van stellingen van andere geleerden. Hij was tevens gul en beschaafd, en paarde den moed van een' Geneesheer aan de gevoeligheid van eenen vriend. Van zijne jeugd af gewende hij zich, om eene naauwkeurige aanteekening te houden van alle door hem behandelde ziekten, en deze gewoonte heeft hij gedurende zijn geheel leven volgehouden Een wekelijksch Tijdschrift, 't welk gedurende den eersten tijd van zijn verblijf te Genéve, aldaar werd uitgegeven, prijkte met vele uitmuntende Geneeskundige stukken van zijne hand. Maar eerst in 't jaar 1796, toen men aldaar het voortreffelijk Tijdschrift, bekend onder den naam van *Bibliotheque Brittannique* begon uittegeven, werd de naam van

Odier

Odier algemeen bekend. Alles, wat de Geneeskunde betrof en daarin voorkwam, werd door hem gefchreven, of nagezien en met belangrijke aanmerkingen vermeerderd, en op deze wijze heeft hij zeerveel bijgebragt tot de bevordering der Geneeskunde. Zoo bij voorb. ontving hij zeer fpoedig het werk van Doctor Jenner over de Koepokken en maakte deszelfs inhoud algemeen bekend in drie verfchillende ftukken van het genoemde Tijdfchrift, behoorende tot de drie laatfte maanden van het jaar 1798. Zeer belangrijk was deze zijne bijdrage, daar het vaste land van Europa, toen weinig gemeenfchap met Engeland hebbende, aldus met deze heilzame ontdekking bekend werd. In 't volgende jaar ftelde hij voor, om in plaats van het Engelsch woord *Cow-Pox*, dat van *Vaccine* te gebruiken, en hierin volgde men hem algemeen, zelfs in Engeland. Hij verzamelde vervolgens met de meeste naauwkeurigheid en oordeel alles, wat in andere landen aangaande deze nieuwe uitvinding gefchreven en gedaan werd, en toen hij eenmaal in zijne verwachting bedrogen werd, omdat eenige der door hem gevaccineerde kinderen de natuurlijke pokken kregen, deed hij de belangrijke ontdekking van de ware en valfche Koepokken, welke over het algemeen op elkander gelijken, doch waarvan de eerfte alleen als voorbehoedmiddel der natuurlijke pokken dienen kunnen.

In 't jaar 1799 werd 'er te Genéve een buitengewone Leerftoel voor de Geneeskunde opgerigt, met het tweeledig oogmerk, om jonge lieden, die naderhand hunne ftudien in vreemde landen aan groote Akademien wilden voortzetten, en hen, die op 't land de Genees- en Heelkunde uitoefenden, te onderwijzen. Deze plaats werd aan Odier toebetrouwd, en hij flaagde in deze nieuwe betrekking zoo goed, dat vele zijner leerlingen, op een' afftand van 10 (Fransche) mijlijn van Genéve wonende, getrouw zijne lesfen kwamen bijwonen. Ook in het ftraks genoemde Tijdfchrift leverde hij een wijdloopig uittrekfel zijner lesfen, welke daarna onder eenen afzonderlijken titel gedrukt zijn.

Behalve alle deze goede wetenfchappelijke hoedanigheden, waardoor hij zich zelven, als Hoogleeraar, Schrijver en Geneesheer den grootften roem verwierf, was hij een deugdzaam en beminnelijk mensch. Van al-

le inwoners der ſtad bemind, genoot hij dagelijks bewijzen van opregte dankbaarheid, terwijl alle vreemdelingen, welke op eenen bepaalden dag der week door hem met de meeste minzaamheid en gastvrijheid ontvangen werden, hem de verſchuldigde achting en vriendſchap toedroegen.

PROGRAMMA

VAN HET

PROVINCIAAL UTRECHTSCH GENOOTSCHAP

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN,

Voor het Jaar 1817.

Woensdag den 11 Junij 1817, is de gewone Jaarlijkſche Vergadering van alle de Leden des Genootſchaps onder voorzitting van den Heer Mr. J. G. Swellengrebel gehouden. De Voorzitter opende dezelve met eene gepaste Aanſpraak, en deed een kort verſlag van den tegenwoordigen ſtaat van het Genootſchap en van het voorgevallene ſedert de laatst gehoudene Algemeene Vergadering. Uit dit Verſlag bleek:

I. Dat op de vraag in het jaar 1815 op nieuw ter beantwoording opgegeven:

„ Daar het maakſel der Ingewanden, vooral van die, welke tot de Spijsvertering geſchikt zijn, in de onderſcheidene klasſen van Dieren, vooral in de Runderen en Paarden, zoo zeer van den Mensch, als in deze Kruidetende Dieren onderling verſchilt, gelijk de vergelijkende Ontleedkunde niet alleen in de uitwendige gedaante van dezelve, maar ook in het naauwkeuriger onderzocht inwendig zamenſtel leert; daar ook het bloed en de overige afgeſcheiden vochten zeer verſchillend zijn: zoo verlangt men een, op de laatſte ontdekkingen in de vergelijkende Ontleedkunde gegrond, volledig ſtelſel der Ziektekunde van deze Dieren, waarbij ons Vaderland zooveel belang heeft, ten einde eene, op redelijke gronden ſteunende, behandeling van derzelver Ziekten door de Vee-Artſen moge worden aangenomen."

Alsmede:

II. Op de vraag in het jaar 1814 bij herhaling opgegeven:

„ Wel-

„ Welke zijn de naaste oorzaken der Aardbevingen? Behoort men de Elektrieke of wel de Galvanische kracht mede onder deze oorzaken te tellen, of zijn de Elektrische Verschijnselen, welke niet zelden bij Aardbevingen worden waargenomen, voor medeuitwerkselen van dezelfde oorzaken te houden?"

En eindelijk

III. Op de vraag in het jaar 1815 opgegeven, om in het Latijn beantwoord te worden.

„ *In studiis Graecarum Latinarumque literarum quid maxime praestiterunt inde ab Ernesti temporibus Germani, unde nos hodieque proficere possimus?*"

op welke vragen het Genootschap voor of op den 1 October 1816 Verhandelingen ingewacht had; geen Antwoord ontvangen is.

De Vergadering heeft goedgevonden, om deze drie Vragen andermaal voortestellen, om beantwoord te worden, voor of op den 1 October 1818, en wel: met uitloving van eenen dubbelden Eerprijs van 60 Dukaten of eene Gouden Medaille van dezelfde waarde ter keuze van den Schrijver, voor de beste en voldoende beantwoording der eerste en tweede vraag; en van den gewonen Eerprijs van 30 Dukaten, of eene Gouden Medaille voor de beste en voldoende beantwoording der derde vraag.

Tot nieuwe Prijsvragen, met uitloving van de gewone Gouden Medaille op den stempel des Genootschaps geslagen, of derzelver waarde van 30 Dukaten ter keuze van den Schrijver, worden voorgesteld, de navolgende Vragen, om beantwoord te worden voor of op den 1 October 1818.

I. „ Is het Brood, zoo als dat openlijk bij de Bakkers wordt verkocht, in alle de Gewesten van dit Koningrijk, naar de bijzondere soorten in bereiding, deugdzaamheid en prijs, buiten Plaatselijke Belastingen, doorgaans gelijk, of waarin onderscheiden, en het een boven het ander verkieslijk? Welke zijn de geschiktste middelen, die van wege het openbaar Bestuur kunnen worden in het werk gesteld, om de Gemeenten tegen de bedriegerijen en misbruiken, die bij het bereiden en openlijk verkoopen van Brood plaats hebben, te beveiligen?"

II. „ Welken invloed heeft de togt van Alexander, den Macedonier, op het Oosten gehad: en hoe heeft sedert het Oosten op Macedoniers en Grieken gewerkt?"

Dezelfde Eerprijs zal toegewezen worden aan de Schrijvers van de beste en voldoende Verhandeling over ieder der twee volgende stoffen:

I. „ *Animadversiones in antiquum Scriptorem, sive Graecum sive Latinum, quibus ejus Scripta vel emendentur vel illustrentur.*"

II. „ *Disputatio critica de loco graviore historiae literariae.*"

Welke Verhandelingen insgelijks moeten ingezonden worden voor of op den 1 October 1818, alzoo de uitspraak omtrent dezelve, zoowel als omtrent de beantwoording van de voorgaande Prijsvragen geschiedt, in de Algemeene Vergadering van 1819.

(*Het Vervolg en Slot in het eerstvolgend* N°.)

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN,

AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

AKADEMISCHE REDEVOERINGEN. ANTONII VAN GOUDOEVER, Oratio *de antiquis Historicis cum recentioribus comparatis*, habita a. d. XXII Januarii ann. MDCCCXVI. quum, in Academia Rheno-Trajectina, literarum humaniorum Professionem auspicaretur. Trajecti ad Rhenum apud *Otton. Joann. van Paddenburg* et *J. van Schoonhoven*, Academiæ Typographos. MDCCCXVI.

De Hoogleeraar GOUDOEVER, welks Intreê-Redevoering wij hier aankondigen, heeft reeds zijnen naam, in de Letterkundige loopbaan, voor eenige jaren, gunstig bekend gemaakt, door zijne *Disputatio Philologica: de Historicis* POLYBII *laudibus*, welke hij den VI Maart MDCCCIX. te Utrecht, onder zijnen beroemden meester, den Hoogleeraar VAN HEUSDE openlijk met lof verdedigd heeft. Overeenkomstig met het onderwerp dier fraaije Verhandeling en zeer belangrijk is thans de stoffe van deze Redevoering: *Over de Oude Geschiedschrijvers met de Latere vergeleken*, met welke de jeugdige Geleerde het Hoogleeraarschap in de Fraaije Letteren aan de Hoogeschool te Utrecht heeft aanvaard

De Hoogleeraar ontleent zijne Inleiding van de algemeene zucht der menschen tot de Geschiedenis, welke wetenschap echter, even als alle andere, volgens de onderscheidene geaardheid der Volkeren, tijden en regeringsvorm, op verschillende wijzen is behandeld geworden; bijzonderlijk op verschillende wijze bij de Oude, zoo Grieken als Romeinen, en bij de hedendaagsche Geschiedschrijvers. Maar de vraag is, welke wijs van behandeling verdient den voorrang? die der Ouden of der Hedendaagschen? Dit kan niet anders blijken, dan uit eene oplettende ver-

gelijking; en deze vergelijking maakt het onderwerp dezer Redevoering uit; voorzeker eene gewigtige stof voor de Wetenschappen, en waar omtrent de gevoelens der Geleerden verdeeld zijn, doch welk geschil, met behoorlijke onderscheidingen, kan beslecht worden. Vooraf en aleer tot dit onderzoek zelve te treden, verschoont de Redenaar zich met eene prijsselijke, maar ongezochte, zedigheid, die aan alle Geleerden, en bijzonderlijk aan jeugdige, hoe bekwaam ook anders, welstaat, en zeer aanbeveelt.

Na bepaald te hebben, welke de eigenlijke Geschiedschrijvers zijn, en te hebben te kennen gegeven, dat hij geene Kronijk- of Jaarboek-schrijvers bedoelt, doorloopt de Hoogleeraar de beginselen der Geschiedboeking, de voortgangen en derzelver wisselvalligheden in 't algemeen, om vervolgens tot eene naauwkeurige vergelijking der Oude met de Hedendaagsche Schrijvers te komen; bl. 5 en 6.

In overoude tijden was het opteekenen der gebeurtenissen, het werk van den Godsdienst en deszelfs bedienaren. De Godspraken antwoordden omtrent de oorsprongen der Volkeren, veelal dichterlijk: waarom de Dichtkunde de verkondigster werd der grijze aloudheid en der heldendaden, die de woeste Volkeren beschaafd hebben. Hier uit de de Mythologie of kennis der versierde voorwereld; hiervan de Gezangen en Heldendichten, Homerus enz. Daarbij kwamen de beroeringen en veranderingen in Griekenland, de terugkomst der Herakliden; het Koninklijk gezag langzaam in een Volksbestuur veranderd; beschaving van 't verstand, wijsgeerte, welke zaken alle de Geschiedkunde, van de voetmaat tot mateloze ontvouwingen, overbragten, zoo echter, dat zij, onder den zachten hemel van Jonie, van het Heldendicht slechts door mateloosheid verschilden; en het verwonderlijke, en de Fabelgeschiedenis, nog altijd behaagden, waarvan de afwijking door den eerbied voor den stand grijpende Godsdienst verhinderd werd. Verschillende oorzaken bragten meerdere beschaving aan Griekenland aan; betrekkingen met andere Volkeren en hunne lotgevallen, ook oorlogen, zucht tot onafhankelijkheid, dapperheid; nieuwe helden; het overwinnend Griekenland verhief zijne roemrijke daden, zonder de naauwste gezetheid op het echt-ware, en zonder de gestrengste beoordeeling. Hiervan Herodotus, de vader der Geschiedkunde, geen louter verhaler, maar beoordeelaar, maar nog veelal het verwonderlijke voorstellende en den dichterlijken trant volgende; bl. 6 — 11.

Hierop volgde, het naaste, Thucydides, de beschrijver van den Peloponneschen-Oorlog, welken hij zelf ook bestuurd heeft: en welke beschrijving hij tot eene Burgerlijke of Staatkundige Geschiedenis heeft ingerigt, terwijl hij het dichterlijke verlatende, de oorzaken der gebeur-

 te

tenissen ontvouwende, en ook de binnenste schuilhoeken van het menschelijk hart opsporende, de deugden en ondeugden op hare regte waarde schat, het nut steeds beoogt, en, vrij van allen bijgeloof, de Godspraken en voorspellingen met de getrouwe waarheid der Geschiedkunde strijdig acht. Zijne ingedrongene en verhevene schrijfwijze, meer naar wijsgeerte, dan dichterlijk vernuft overhellende, beviel den Grieken minder; en even daarom behaagde hun Xenophons bevalligheid meer, schoon minder in gewigt van zaken, dan Thucydides, bij wien de Staatsbestuurders hunne regels van bewind moesten leeren, terwijl Xenophon zich meer tot bijzondere en enkelde personen bepaalde. Verder kan men niet gaan, alzoo Ephorus, Theopompus. Timaeus en andere Geschiedschrijvers van de twee volgende Eeuwen, alle zijn verloren geraakt; bl. 11 — 14. Eindelijk verscheen Polybius, de grondlegger der werkdadige en waarlijk algemeene Geschiedenis, doch van de voorgaande Schrijvers geheel verschillende; van alle dichterlijkheid vreemd; meer der wijsgeerte, zelfs der Stoicynsche, toegedaan, en niet slechts zijne medeburgers, maar alle lezers tot deugd en wijsheid opwekkende. Hij ontvouwt de oorzaken der gebeurtenissen, den aard en geneigdheid der menschen, den Burgerlijken toestand en krachten der Volkeren: maar dit al met minder sieraad en welsprekendheid. Plutarchus vereenigde de beide hoedanigheden, en Arrianus volgde meest de eenvoudigheid van Xenophon. Dus verre van de Grieken; bl. 14 — 16.

Bij de Romeinen was dezelfde oorsprong, maar het veld der Geschiedenis werd ruimer. Caesar beschreef, even als Xenophon, zijne verrigtingen; Sallustius slechts eenige oorlogen, Livius de geheele Romeinsche Geschiedenis; Trogus Pompejus den oorsprong der wereld en gedaante der aarde. Tacitus paart de opsporing der menschelijke natuur en staatkunde, met zijne Geschiedenis. Bij Grieken en Romeinen was echter het aanzien der Geschiedenis nog dichterlijk, als van dichterlijken oorsprong zijnde, en dus versierd met die welsprekendheid, welke aan de Oude Gemeenebesten eigen was: maar vervolgens is de fraaiheid der Geschiedkunde, met het verval van het Romeinsche Rijk, even als de luister der letteren en geleerheid, achteruitgegaan, en heeft de barbaarschheid, weldra met de barbaarsche Volkeren het hoofd zoo zeer opgestoken, dat, na de vijfde Eeuw, in Italie, eene geheele duisterheid heerschte. Zelfs de Byzantijnsche Schrijvers hebben zich tot den vorigen luister niet kunnen verheffen, aleer zij, nevens de andere vakken van geleerdheid, in Italie, tegen de barbaarschheid, toevlugt hadden bekomen; bl. 16 — 19.

Om nu tot den aard en wijze der latere Geschiedschrijvers

vers overtegaan, ſtipt de Redenaar naauwkeurig maar ſnel, de opgevolgde tijden aan; de kruistogten; de opkomst der vernieuwde dichtkunst; vele uitvindingen, b. v. de Drukkunst, ſtichtingen van Hoogeſcholen, ontdekking van Amerika; nieuwe Geſchiedſchrijvers, Machiavel, Guicciardyn, die noch den ouden, noch den nieuwen trant volgden, ook andere uitſtekende Geleerden, Erasmus, Reuchlinus, Luther. Met de andere wetenſchappen, werd ook de Geſchiedſchrijving volkomener; Buchanan, Carion, Melanchton, de Groot, du Thou, Hooft enz. Dus eene nieuwe wijze van geſchiedenis, naar de veranderde tijden en zaken ingerigt, en met de Aardbeſchrijving, de Staat en Staats-Huishoudkunde, de kennis van het werktuigelijke, de wijsgeerte, enz. en te gelijk met de lotgevallen van andere Volken, vereenigd: zoo als Robertſon, Hume, Gibbon, Muller, Schiller, Heeren, Ancillon enz. (waarbij ook eenige weinige uit de groote menigte der Nederduitſche Schrijvers hadden bijgevoegd kunnen worden;) bl. 19 — 22.

In dezer voege komt de geleerde Redenaar tot het onderzoek der redenen van het groot verſchil tusſchen de Oude en Latere Geſchiedſchrijvers. De Oude, zegt hij, bl. 22. leefden in kleine Gemeenebesten; de Latere, in uitgeſtrekte Rijken. De eerſte in de legers, in de Volksvergaderingen tegenwoordig, ſchreven voor hunne landgenooten, Grieken of Romeinen; doch de andere in hunne Boekvertrekken, en aan hun huisſelijk leven gehecht, ſchreven voor alle Volkeren. De moeder der Oude Geſchiedenis was de Dichtkunde, die der Latere, de Wijsgeerte. Daar ſleept u de bevalligheid van ſtijl weg; hier het wijsgeerig onderzoek. De voormalige Geſchiedſchrijvers zweemen naar de jeugd van het menschdom; de hedendaagſche naar 's menſchen rijpheid, en ſtellen het ware, regtmatige en nuttige, boven het ſchoone. *Zij* verſchillen dus in *doel* en in *ſchrijfwijze*. Oudtijds was de Geſchiedenis, eene Burgerlijke, eene Staatkundige zaak, ter opwekking van moed en groote daden, hedendaags eene wetenſchap. De Ouden gaven weinig acht op andere Volken, die zij alle barbaren noemden, en hunner aandacht weinig waardig keurden; thans is die Geſchiedſchrijver het meeſte geacht, die het minſte vertoont, van welk land hij Burger is. De Ouden trachtten de Vaderlandsliefde aan te vuren; dus gelezen te worden, dus even daarom te behagen, de gemoederen door welſprekendheid intenemen; derhalve ook zich naar de zeden der lezers en geaardheid, te ſchikken, die ſteeds zucht voor het Vaderland ademden. De Hedendaagſche daarentegen wilden leeren onderwijzen, de zeden verbeteren, het verſtand met wetenſchappen verrijken: ja, de Burgerlijke Maatſchappijen

en zijn thans van eenen geheelen anderen aard; ook groot verschil in zeden, in Godsdienst, in huisselijk leven enz. Hetwelk al, kort, maar zakelijk wordt aangewezen, bl. 24 — 32. en vervolgens nog tot bl. 40. nader aangedrongen, met de fraaiste welsprekendheid, maar met die rijkheid, dat men voelt, dat de Redenaar zich naauwelijks van zijn schoon onderwerp kon afscheiden, waaruit misschien wel eene of andere herhaling ontstaan is. *Hoofdius* voor *Hooftius* is eene geringe schrijffeil bl. 21, en over het woord *religio* bl. 25. kan misschien eenige twijfel, hier ter plaatse, ontstaan. De geheele Redevoering is schoon, fraai, rijk in zaken, krachtig in uitdrukkingen, sierlijk in zuiver Latijn: met een woord, zij belooft ons, dat de Redenaar den roem der Hollanders, in geleerdheid en beoefening van zuiver-Latijnsche Taal, zal handhaven.

C.

K U N S T E N.

BRUSSEL *den* 26 *Junij.* De Heer GODECHARLES, eerste Beeldhouwer van Z. M., is belast met het vervaardigen van zes Standbeelden ten voeten uit, bestemd om het nieuw Paleis van de Staten Generaal te versieren. Dezelve zullen *Willem den I.*, den Graaf *van Egmond*, *Oldebarneveld*, *de Ruiter*, *Tromp* en *Marnix van St. Aldegonde* verbeelden.

STERRE EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

'S HERTOGENBOSCH *den* 23 *Junij.* Vrijdag den 13den dezer, is te Dongen eene Hoos opgemerkt, waaromtrent men de volgende bijzonderheden mededeelt:

Nadat den geheelen namiddag, de lucht met weinig wind zeer drukkend was, terwijl de wolken in den benedensten dampkring uit het Noordoosten, en die in den hoogeren, uit het Zuidwesten tegen elkanderen indreven, deed zich, ten 7 ure des avonds, eene donderbui in het Westen hooren. Ten half acht ure, schoon 'er beneden geen wind bespeurd werd, was 'er sterke beweging in de lucht, en pakten de wolken uit alle rigtingen zoodanig opeen, dat dezelve bijna als het ware de toppen der Boomen schenen te raken, toen zich, kwartier voor acht ure, in de nabijheid van Oosterhout, eene Hoos vormde, die, in eene ronde gedaante, van boven zeer breed zijnde, snellijk naar be-

beneden daalde, en omlaag naauwelijks den omtrek van drie a vier voeten scheen te hebben; door de massa van zand, welke door deze wolk werd opgetrokken, werd de lucht zeer verduisterd; 'er deed zich teven een geluid hooren, als dat van een aantal wagens, die over een' steenweg rijden; dit ging verzeld met een weinig wind, doch een kwartier later was het wederom dood stil.

Gezegde Hoos nam hare rigting uit het Zuidwesten naar het Noordoosten, en rigtte onder Oosterhout en te Dongen groote verwoestingen aan, zoo door het afrukken en instorten van de daken der Huizen en Schuren, als door het uit den grond rukken of afbreken van vruchtdragende en andere Boomen. Eene Dienstmaagd werd, door het instorten van een dak, gevaarlijk gekwetst. Gelukkig echter, hoe aanmerkelijk de schade ook zijn mag, hebben de Granen daarbij niet of weinig geleden; alzoo dezelve, plat tegen den grond geslagen zijnde, zich weder opgerigt hebben.

Te Oosterhout heeft het, bij dit voorval, zwaar geregend, doch te Dongen is 'er geen water gevallen.

Haarlem. Aan onderstaanden Brief, eene niet onbelangrijke Weerkundige Waarneming behelzende, ruimen wij gaarne eene plaats in.

Aan den Heer Redacteur *van den*
Algem. Konst- en Letterbode.

Wel Ed. Heer!

Ik neem de vrijheid UEd. de volgende waarneming van een inderdaad opmerkenswaardig Luchtverschijnsel medetedeelen, het geheel aan UEd. overlatende of gij dezelve in uw geacht Weekblad zoudt gelieven te plaatsen. —

Op den 6den Junij ll. zag ik bij eenen anders helderen hemel, 's avonds tegen 9 ure eene reeks wolkjes, welke mijne aandacht terstond bezig hield, wegens de zonderlinge en gelijkmatige rangschikking van hare wolken. Van het Zuidwesten naar het Noordoosten (naar gis op 40°. boven den Horizon) strekte zich deze rij volmaakt gelijkvormige wolken uit, welke steeds langzaam voortdreven en zich in de Noordoostelijke kim verloren. In het Zuidwesten, hing, eenige graden boven den Horizon eene vrij aanzienlijke donkerblaauwkleurige wolk, die, gedurig nieuwe wolkjes van zich affcheidende de gestadig

voort-

voortdrijvende rij aanvulde. De gedaante der kleine wolkjes, vergeleek ik het best, bij een' gelijkzijdigen driehoek, wiens hoeken zeer rond afgesneden zijn. Ieder wolkje vertoonde aan het oog de hoogte uit den top, als van 4 à 5 voeten, terwijl de afstand van het een tot ander 2 voeten scheen uittemaken, te rekenen van de onderste hoeken der wolkjes.

De strekking van deze rij wolken bleef zich zoo zeer gelijk, dat ik geen een eenig wolkje konde opmerken, 't welk eenigermate zelfs van de eens begonnene rigting afweek. Naauwelijks aanstaarde ik eenige oogenblikken de dus gerangschikte wolken, of ik verwonderde mij op het zien van kleine bliksemstralen, uit de groote wolk overgaande in de rij kleinere. Thans reeds begon ik alle deze wolkjes te beschouwen als conductors op gelijke afstanden en in eene regte lijn geplaatst, doch spoedig nam ik waar, dat 'er eenigen tijd verliep, voor de bliksem de gansche reeks ware doorgeloopen, 't welk zelfs zoo langzaam gebeurde, dat ik den straal uit de groote wolk ziende overgaan in de eerst volgende kleine, ruim tijd had, het Noordoostelijkste wolkje met mijne oogen te bereiken, voor de straal tot daar gekomen was, ja wat meer is, de voortplanting des vuurstraals ging zelfs zoo langzaam voort, dat ik gemakkelijk de rigting waarnam, met welke hij uit het een in het ander wolkje overging, welke rigting daarom vooral opmerkelijk was, dewijl de straal steeds uit den top van ieder wolkje uitging, en aan den grond van het volgende in; uit dit weder boven uit enz.; op deze wijze werd zelfs het verschijnsel zeer aardig om te zien, vermits de vuurstraal deze gedaante hierdoor verkreeg (((((((. Dit verschijnsel duurde genoegzaam een vierde uurs, toen eenklaps de gansche rij uiteen gedreven werd en den geheelen hemel benevelde; dit gebeurde zonder eenige de minste verheffing of verandering des winds.

Vele menschen hebben met mij dit verschijnsel gezien, anderen, die ik hierover sprak, hadden de zonderling geschikte wolkjes reeds ten 8 ure waargenomen, hoewel toen geen vuur zigtbaar was, veelligt dewijl de avond nog geene duisternis of schemering verspreide

Ik zal mij geenszins wagen in gissingen ter verklaring van dit luchtverschijnsel. Misschien zal de bekendma-

making van hetzelve, dezen of genen Natuurkundigen niet onaangenaam zijn.

Ik heb de eer mij met schuldige achting te noemen

Wel Edele Heer!

Uw. WelEd. Ond. Dienaar
N. THOLEN *Med. Stud.*

Franeker den 25
Junij 1817.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Junij	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
25	30. 0 30. 0 30. 0	66 70½ 62	W. N. W. —— ——	bewolkt.
26	29. 9 29. 9 29. 8½	71½ 74 66½	W. N. W. —— N. O.	bewolkt; 's avonds weêrlicht.
27	29. 7½ 29. 7 29. 6½	70½ 81 65½	O. t. Z. O. Z. O. N. O.	bew.; namidd. omtrent betrokken; tusschenb. een weinig regen; van verre dond. 's av. dond. met zware regen.
28	29. 6¾ 29. 7¾ 29. 9	64 63½ 61½	W. t. N. W. W. Z. W.	's morgens regen; voormidd. betrokken; verder bewolkt; zeer windrig.
29	30. 0 30. 0½ 30. 0	61 66 60½	W. W. N. W. O. N. O.	bewolkt; omtrent helder.
30	29. 8¼ 29. 8¼ 29. 8¼	68 61½ 59	Z. Z. O. Z. W. Z. W. t. Z.	's morgens en op den middag tot 's namidd. vier ure regen; voor 't overige bewolkt: 's avonds windrig.
Julij 1	29. 9 29. 8¼ 29. 6¼	61 71 62	Z. W. Z. Z. W. Z. Z. O.	tot in den namidd. bewolkt; verder regen; 's avonds met wind.

Waarnemingen op den Huize Zwanenburg, *omtrent het gevallen en uitgewasemd Water.*

1817.	gevallen regen	uitgewasemd
Maand	lijn.	lijn.
Junij	21	44

De hoogste stand des Thermometers op het Noorden geplaatst, in de maand Junij is daar geweest den 19den en 22sten 's namddags ten 3 ure, 81½ graad.

BE-

BEKENDMAKINGEN.

*** Bij de GEBROEDERS VAN CLEEF, Boekhandelaars in 's Gravenhage en te Amsterdam is van de Pers gekomen en alom verzonden: HANDBOEK DER PAARDENKENNIS VOOR DEN BURGER- EN KRIJGS-STAND, door *C. A. GEISWEIT VAN DER NETTEN*, 2 *Deelen in gr. 8vo. met Platen f* 10:

Dit eerste oorspronkelijke Werk, over dit onderwerp in de Nederduitsche taal, thans compleet, biedt door deszelfs volledigheid iederen eigenaar en liefhebber van Paarden een volledig zamenstel aan van die kundigheden welke tot kennis, behandeling, gezondheidbewaring en genezing derzelve vereischt worden, en vervult dus de algemeene behoefte en het verlangen naar een zoodanig Werk in een tijdstip, waarin hetzelve van een dubbel gewigt is. Deszelfs belangrijke inhoud bevat: de natuurlijke Geschiedenis en Beschrijving der verschillende rassen, de Natuurkunde en uitwendige kennis van de vereischten en gebreken des Paards op ontleedkundige gronden gebouwd. Het geeft de ware gronbeginselen op van het beslag, het waarborgt den onervarenen tegen misleiding door het ontvouwen der kunstgrepen, welke het bedrog in het werk stelt, en terwijl het de doelmatigste regels opgeeft, hoedanig het ter bewaring van deszelfs gezondheid behandeld moet worden, leert het *Tweede Deel*, (aan het Geneeskundige Bestuur der Nederlandsche Landmagt opgedragen) op welk eene wijze de ziekten door onbedriegelijke kenteekenen te onderscheiden zijn, en volgens eene eenvoudige, met weinige onkosten en volgens de latere ontdekkingen in de Veeärtsenij ingerigte geneeswijze, spoedig genezen kunnen worden; terwijl een aatal naauwkeurige Platen evenzeer tot opheldering dienen als derzelver nette uitvoering het werk sieraad bijzetten.

Ten einde hetzelve volgens verschillende betrekkingen verkrijgbarer en dus algemeen nuttiger te maken, zijn de verschillende gedeelten van hetzelve onder bijzondere titels ook afzonderlijk te bekomen, zoo als *de Paarden-kennis* onder den titel van HANDBOEK DER PAARDENKENNIS &c., een Deel 8vo. *f* 4:16. *De Gezondheidsbewaring* onder dien van HANDLEIDING TOT DE GEZONDHEIDSBEWARING DER PAARDEN &c., een Deel, 8vo. f:4 *De Geneeskunde* onder dien van HANDLEIDING TOT DE GENEESWIJZE VAN DE ZIEKTEN, een Deel, 8vo. *f* 4:- terwijl voorts de VERZAMELING VAN DE VOORSCHRIFTEN DER GENEESMIDDELEN, mede afzonderlijk te bekomen is à *f* 1:5-

---

NB. *Bij dit N°. wordt uitgegeven het Register, Titel enz. van het Eerste Deel des Jaars* 1817.

TE HAARLEM, BIJ A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE
KONST-
EN
LETTER-BODE
VOOR HET JAAR 1817.

N°. 28. *Vrijdag den 11den Julij.*

BERIGTEN.

PETERSBURG. Met het voor eenige dagen, in tegenwoordigheid van Z. M. den Keizer, van stapel geloopen Schip Kamtschatka, zal de Kapitein GOLOWNIN, die eenige jaren geleden op eenen togt door de Japanezen gevangen genomen, doch daarna weder ontslagen werd, waarvan een Reisverhaal het licht zag, in Augustus eerstkomende van Kroonstadt onder zeil gaan, om in de Zuidzee en in de Noordelijke Wateren nieuwe ontdekkingen te doen.

GENT. De Prijsuitdeeling van de Koninklijke Societeit van Kruidkunde alhier heeft, den 29sten Julij, onder voorzitterschap van den Heer VAN HULTHEM, plaats gehad in de Zaal der Tentoonstelling, in tegenwoordigheid van de Autoriteiten en van een groot aantal personen. De prijs *voor de schoonste aankweeking* is toegewezen aan de *Nerium coronarium* van den Heer Baron DUBOIS DE VROEYLANDE, en het eerste *Accessit* aan de *Jatrapha panduræfolia*, uit naam van Z. M. tentoon gesteld. De Heeren KAREL en FELIX VAN HOOKENBEKE hebben eenen Eerpenning ontvangen voor hunne Kruidboeken. De prijs voor de *verbe-*

tering der Boomen, die vruchten met pitten dragen, is toegewezen aan den Heer COCK, Landbouwer en Bloemist te Gent. Eindelijk is een gouden Eerpenning toegekend aan elken Schrijver der beide Verhandelingen *Over de verbetering der huizen ten platten lande*, de Heeren PISSON en DE NAEYER, Architecten te Gent.

'S GRAVENHAGE *den 20sten Junij.* Op heden overleed in den ouderdom van ruim 64 jaren de Hr. BERNARDUS SPOELSTRA, Schoolopziener alhier, en die in den jare 1790 bij de Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, eene gouden Medaille behaalde, voor eene Verhandeling *over de beste wijze, om de Jeugd reeds in de Scholen tot gezellige deugden opteleiden;* welke in het Derde Deel der Prijsverhandelingen dier Maatschappij voorkomt.

GELEERDE LOOPBAAN

VAN DEN HOOGLEERAAR

EDUARD SANDIFORT,

(*Ontleend uit de Jaarboeken der Leydsche Akademie.*)

De beroemde EDUARD SANDIFORT werd op den 14 November 1742 te Dordrecht geboren, en tot Doctor in de Geneeskunde bij de de Leydsche Akademie op den 19 December 1763 aangenomen, na verdediging zijner inaugurele Verhandeling *de Pelvi, ejusque in partu dilatatione*, die in 4°. ten zelfden jare het licht zag.

Op den 22sten Mei 1771 aanvaardde hij het hem aan dezelfde Akademie opgedragen ambt als buitengewoon Hoogleeraar in de Ontleed- en Heelkunde met eene Redevoering: *de Optimo Anatomico*, welke hij niet door den druk gemeen maakte. Reeds in het volgend jaar tot gewoon Hoogleeraar in dezelfde vakken benoemd, hield hij den 25 Mei 1772, bij die gelegenheid, eene Redevoering: *de circumspecto cadaverum examine.* Zes jaren later droeg men hem het Hoogleeraarambt in de Geneeskunde op, en tweemalen nam hij het Rectoraat der Akademie waar; dit in 1782 nederleggende koos hij tot stof-

ſtoffe: *de Officio Medici perquam difficili, a multis pesſime neglecto*, en gaf drie jaren daarna deze Redevoering in het licht; hetwelk die niet te beurt viel, welke hij, in 1802 aftredende, hield: *de* Bernardo Siegfried Albino, *Anatomicorum, quotquot elapſo floruerunt ſeculo, facile Principe, Phyſiologorum verò ſui temporis ſummo.* Hij overleed op den 12 Februarij 1814.

Om de Schriften niet optetellen van andere, wier uitgave hij bezorgde (waaronder Veſalii *Tabulae Osſium* en Caldanii *Inſtitutiones Phyſiologicae et Pathologicae*,) noch die, welke hij uit het Engelsch, Zweedsch of Hoogduitsch in het Nederduitsch overbragt (waaronder Dimsdale over de Inenting en Roſen van Roſenſtein Ziekten der kinderen) kan de onderſtaande lijst zijner oorſpronkelijke uitgegeven Werken ten onbetwistbaren bewijze zijner volhardende vlijt verſtrekken. Behalve de genoemde inaugurele Verhandeling en Redevoering behooren daarop de volgende Geſchriften van meerdere of mindere uitgebreidheid.

Obſervatio *de Foetu monstroso, cujus viscera abdominalia omnia una cum corde extra corpus propendebant*; te vinden *in Actis Helveticis vol. 7. p.* 86.

Obſervatio *de Puero Monstroso*; geplaatst *in Novis Actis Phys. Med. Acad. Nat cur. Tom. 4 p.* 150.

Descriptio morbi contagiosi, qui in Belgio A. 1769. *inter boves ſaeviit*; voorkomende in *Suenska Vetensk. Acad. Handlingar* van het jaar 1769 bl. 325.

Obſervationes de usu ligni Quassiae in Arthritide; voorkomende in dezelfde Verzameling, het jaar 1770 bl. 168.

Verhandeling *over eene Slagaderbreuk in de groote Slagader*, 's Gravenhage 1765, in 8vo. met platen.

(Deze waarneming wordt, in het Latijn vertaald, gevonden *in Novis Actis Phys. Med. Acad. Nat. cur. Tom. 4. p.* 40.)

Natuur- en Geneeskundige Bibliotheek, 's Gravenhage 1765 — 1775, XI Deelen in 8vo.

Thesaurus Dissertationum, Programmatum aliorumque Opusculorum, Lugd. Bat. 1768 — 1778, 3 vol. cum. fig.

Observationes Anatomico Pathologicae, Lugd. Bat. 1777 — 1781, 4 vol. cum fig.

Descriptio musculorum hominis, Lugd. Bat. 1781.

Tabulae Intestini Duodeni, Lugd. Bat. 1781.
Icones herniae inguinalis congenitae, Lugd. Bat. 1781.
Exercitationes Academicae, Lugd. Bat. 1783 — 1785, cum fig.
Anatome infantis Cerebro destituti, Lugd. Bat. 1784. cum. fig.
Descriptio Ossium hominis, Lugd. Bat. 1785.
(Deze acht laatste alle in 4to.)
Museum Anatomicum Academiae Lugduno - Batavae, Lugd. Bat. 1793, 2 vol. in fol. cum. fig.

Dat zijne verdiensten niet onopgemerkt bleven, bleek ondubbelzinnig, daar hij van het jaar 1766 — 1809 tot Lid van *een-en-twintig* onderscheidene Geleerde Maatschappijen en Akademien zoo Binnen- als Buitenlands verkozen werd: dezelve werden erkend zoowel in de Nederlanden als in verschillende Steden van Duitschland in Zwitserland, Zweden, Schotland, Engeland en Frankrijk.

PROGRAMMA

VAN HET

PROVINCIAAL UTRECHTSCH GENOOTSCHAP

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN,

Voor het Jaar 1817.

(*Vervolg en Slot van Bladz.* 8.)

Herinneringen.

De Prijsvragen, welke voor of op den 1 October dezes Jaars 1817 moeten beantwoord worden, zijn:

I. „ is de Scheikundige Nomenclatuur, zoo als zij eerst door den grooten LAVOISIER en zijne medehelpers bepaald, en naderhand, met eenige wijzigingen door bijna alle Scheikundigen aangenomen is, thans nog, wat de hoofdtrekken aanbelangt, voldoende, of vorderen de latere ontdekkingen, vooral met behulp der Galvanische Electriciteit gemaakt, eene geheele verandering dezer Nomenclatuur? zoo ja: op welke gronden moet dan zoodani-

nige Nomenclatuur gevestigd, hoe best ingerigt worden? zoo neen: welke verandering moet dan de thans bestaande Nomenclatuur ondergaan, om dezelve met den tegenwoordigen staat der Wetenschappen in overeenstemming te brengen?"

Voorgesteld in 1816.

II. „ Welken invloed heeft de Vaart en de Koophandel op Oost- en West-Indiën gehad op het vermogen en de bevolking van de Vereenigde Nederlanden, zoo als ook op de Levenswijze en de Zeden der Ingezetenen?"

Andermaal voorgesteld in 1816.

De Latijnsche Verhandelingen welke insgelijks voor of op den 1 October dezes Jaars 1817 moeten ingezonden worden, zijn over de twee volgende stoffen:

I. „ *De vita, scriptis et in literas Graecas Latinasque meritis principum Virorum doctorum, qui saeculo XVI in meridionalibus regni nostri partibus exstiterunt.*"

II. „ *Elogium* LUDOVICI CASPARII VALCKENAERII."

Voorgesteld in 1816.

Eindelijk verwacht het Genootschap voor of op den 1 October 1818 de beantwoording der Prijsvraag:

„ Geschiedkundig overzigt van den voortgang en verbreiding der Boekdrukkunst in de 15de en 16de Eeuw: en beantwoording der Vraag: welken invloed heeft die kunst gehad, en kan dezelve nog hebben, op de verlichting van het menschdom?"

De uitgeloofde Eereprijs voor de beste en voldoende beantwoording van ieder dezer Vragen en Verhandeling over ieder der twee gemelde stoffen is de gewone Gouden Medaille of 30 Dukaten ter keuze van den Schrijver.

Alle Verhandelingen, welke naar een' Prijs dingen, mogen niet geschreven zijn met de eigene hand van den Schrijver, maar moeten geschreven zijn met de hand van een ander, en, in plaats van den eigen naam des Schrijvers, moeten zij geteekend zijn met eene Zinspreuk, met bijvoeging van een verzegeld Billet, hetwelk dezelfde Zinspreuk ten opschrift heeft, en waarin des Schrijvers Naam en Adres zeer duidelijk eigenhandig gemeld staan; ook moeten de Verhandelingen, in het Nederduitsch, Hoogduitsch, Engelsch, Fransch of Latijn opgesteld, uitgezonderd de beantwoording van de *Latijnsche* Vragen, welke bepaaldelijk in het *Latijn* gevorderd wordt, duidelijk met Italiaansche Letteren geschreven zijn, en vrachtvrij toegezonden worden aan den Secretaris van dit Genootschap,

Professor Rossyn te *Utrecht*, zullende de Verhandelingen, die na den gestelden tijd gezonden worden, met opzigt van den Prijs, in geene aanmerking worden genomen.

De Billetten, tot die Verhandelingen behoorende, aan welke een Prijs wordt toegewezen, zullen alleen geopend, en de overige ongeopend verbrand worden.

De Vergadering heeft voorts met eenparigheid van stemmen goedgekeurd de herziening der Wetten door de Directeuren van het Genootschap gedaan, welke Wetten ten spoedigste gedrukt en aan de Leden toegezonden zullen worden.

Het Genootschap herinnert, dat volgens deze Wetten bepaald is, dat de bekroonde Prijsverhandelingen het eigendom van het Genootschap zijn, en onder deszelfs Werken uitgegeven worden, zoo dat niemand dezelve, of geheel of ten deele of bij eenig ander Werk zal mogen laten drukken zonder toestemming der Directeuren, en voorts, dat de ingezonden Verhandelingen bij het Genootschap blijven.

Tot Honoraire Leden van het Genootschap zijn gedurende dit Jaar verkoren, Hunne Excellentien:

Baron van der Capellen, Gouverneur-Generaal van Nederlands Indiën.

A. R. Falck, Secretaris van Staat.

Graaf F. A. van der Goltz, Commissaris Generaal van Oorlog.

J. C. van der Hoop, Minister van Marine.

J. H. van Kinsbergen, Luitenant-Admiraal.

C. F. van Maanen, Minister van Justitie.

Baron A. W. C Nagell van Ampsen, Minister van Buitenlandsche Zaken.

Jonkheer O. Repelaer van Driel, Commissaris Generaal voor het Onderwijs en voor Kunsten en Wetenschappen.

Jonkheer W. F. Röell, Oud Minister van Binnenlandsche Zaken.

Jonkheer C. C. Six van Oterleek, Minist. van Financiën.

Hertog van Ursel, Minister van den Waterstaat en der Publieke Werken.

P. C. de Coninck, Minister van Binnenlandsche Zaken.

De gewone Leden, dit Jaar verkoren, welke de verkiezing reeds hebben aangenomen, zijn de Heeren:

A. E. Römer, A. de Kock, J. C. van der Meulen van Maar-

Maarsfenbroek, L. E. E. C. van Cooth, J. C. Immens Blom, J. J. Wolterbeek, alle Med. Doctoren te Utrecht; en J. P. S. Favrod de Fellens.

Tot Tweeden Secretaris des Genootschap's is aangesteld de Heer:

J. F. L. Schröder, Mede-Directeur, Hoogleeraar te Utrecht.

IETS

AANGAANDE DEN STAAT DER GASVERLICHTING IN ENGELAND, IN HET BEGIN DEZES JAARS.

Tot nog toe wordt slechts een klein gedeelte van de beroemde Hoofdstad des Britschen Rijks op de nieuwe wijze verlicht, alwaar de uitslag volkomen aan de verwachting beantwoordt. Men telt reeds 18 à 19000 Argansche Lampen waarin het Gezwavelde-Waterstofgas gebrandt wordt, terwijl de onderaardsche buizen, die het gas aanbrengen, eene lengte van 65 Engelsche mijlen hebben. Deze nieuwe wijze van Verlichting is door eenige bijzondere personen, welke zich met elkander vereenigd hadden, daargesteld, doch heeft het Gouvernement andere pogingen aangewend, om deze nuttige uitvinding te bevorderen. Hetzelve heeft den Heer Accum, beroemd Scheikundige, uit Duitschland ontboden, ten einde sommige openbare Gebouwen door middel van dit gas te verlichten, en reeds heeft men hem opgedragen, om den noodigen toestel daartoe in de volgende Gebouwen gereed te maken: in de Koninklijke Munt en aangrenzende werkplaatsen, het Park van 't St. James, den ingang van het Paleis des Konings, het Huis van den Prins Regent, de Admiraliteit, de Thesaurie, en het Gebouw van den Geheimen-Raad des Konings.

De noodige toestel in deze verschillende Gebouwen zal voor 't einde dezes jaars moeten gereed zijn, en het westelijk gedeelte der stad zal daardoor zeer veel in schoonheid winnen. Wel is waar, men vindt op vele andere plaatsen dier stad in Fabrijken en andere groote Gebouwen, reeds gebruik gemaakt van deze nieuwe

 uit-

uitvinding, doch 'er schijnen nog meer proeven, in 't groot genomen, noodig te zijn, om de voortreffelijkheid der nieuwe wijze van Verlichting aan den dag te leggen. Aldus zal de Vergaar-bak, om het gas te bewaren in de Koninklijke Munt en aangrenzende Gebouwen eene uitgebreidheid van 20,000 Cubiek voeten hebben en dagelijks gedurende den tijd van 6 uren zoo-veel gas leveren, dat het licht bij deszelfs verbranding even sterk is als dat, 't welk 6000 kaarsen, waarvan 'er 6 in één pond gaan, gedurende denzelfden tijd zouden geven.

De zoo even genoemde Accum, welke zich sedert een' geruimen tijd met deze uitvinding heeft bezig gehouden, heeft van tijd tot tijd nog eenige verbeteringen uitgedacht, welke hij in de volgende inrigtingen in werking hoopt te brengen. Zoo bij voorb. gebruikt hij in plaats van kranen, die na eenigen tijd gebruikt te zijn, altijd eene zekere hoeveelheid van lucht doorlaten, eene bijzondere soort van kleppen, welke door de drukking van kwik gesloten worden. Tot nog toe wist men geen goed gebruik te maken, van al het teer, 't welk bij de gasbereiding gevormd wordt, maar op zijn' raad laat men het door gloeijende buizen gaan om door deszelfs ontleding eene nieuwe hoeveelheid van gas te verkrijgen, en men heeft bevonden, dat één pond teer omtrent 15 Cubiek voeten gas oplevert, terwijl 2400 ponden Steenkolen op deze wijze 15.000 Cubiek gas opleveren, waarvan 4 à 5 Cubiek voeten gedurende den tijd van één uur in eene Argandsche lamp verbrand worden.

Ook in andere steden begint men deze nieuwe wijze van Verlichting in werking te brengen; de Regering van Bristol, van Liverpool en die van Dublin in Ierland is voornemens op deze wijze de geheele stad 's nachts te verlichten. De steden Preston en Stoney-Horst zijn reeds op deze wijze verlicht.

De prijs van het gaslicht kan tot nog toe niet algemeen bepaald worden. Men berekent, dat de onkosten voor eene Argandsche lamp, welke 's zomers drie en 's winters zes uren moet branden, jaarlijks drie Ponden Sterling en dus omtrent 38 Hollandsche Guldens beloopen. In Londen betaalt men voor 1000 Cubiek voeten gas, om binnens huis te gebruiken, 15 Engelsche Schellingen.

BE-

BERIGT

Omtrent de Verkooping der Bibliotheek *van den Grave* VAN MAC-CARTHY, *te Parijs*,

Mededeeld door

Jonkheer W. H. J. VAN WESTREENEN VAN TIELLANDT,

te 'sGravenhage.

(*Tweede Opgave, Vervolg van Bladz.* 269, I. Deel.)

N°.		Franc.
1.	Biblia Polyglotta. Compluti. 1514 — 1517. fol. op perg.	16100
3.	Pſalterium Polyglottum, ſtudio A. Juſtiniani. Gen. 1516, fol. op perg.	267
5.	Pſalterium Quincuplex. Par. 1509, fol. op perg.	400
7.	——— ——— Par. 1513, fol. op perg.	301
14.	Pentateuchus Hebraicus. Bon. 1482, fol. op perg.	420
15.	——— ——— Ulyſſip. 1491, fol. op perg.	250
20.	Biblia Græca. Venet. Aldus 1518, fol. ch. mag.	420
21.	Een Tweede Exemplaar.	300
52.	N. T. Græcum deſcriptum a Woide Lond. 1786, & Woide diſſertationes. Lond. 1786, fol. op perg.	440
61.	Biblia Latina (Mogunt. 1450 — 1455.) fol. op perg.	6260

NB. Offchoon deze uitgave geene jaar- of plaats-vermelding draagt, blijkt het echter uit de onderſchriften, in 1456, door den Inbinder en Schilder der voorletters geſchreven, in het Exemplaar op de Koninklijke Bibliotheek te Parijs voorhanden, dat zij vóór dat jaar, te Mentz het licht heeft gezien, en derhalve die oorſpronkelijke Editie is, waarvan in de Geſchiedenis der uitvinding van de Boekdrukkunst gewag wordt gemaakt.

N°.		Franc.
62.	Biblia Latina. Mogunt. 1462, fol. op perg. .	4750
63.	—— —— Romae 1471, fol. . . .	582
65.	—— —— Mogunt. 1472, fol. . .	531
66.	—— —— Venet. 1476, fol. op perg. .	2350
70.	—— —— Paris. (1476) fol. . .	320
74.	—— —— Venet. 1487, 4°. op perg. .	255

N°.		Francs.
558.	B. Augustini Enchiridion (Col. circa 1470.) 4°. op perg. Editio Princeps.	206
562.	— ——— liber de Singularitate clericorum (Col.) 1467, Editio Princ. — & — 9 alia opuscula Augustini, Thomæ de Aquino et Gersonis sine a. et l. indicatione, sed eisdem typis impres. 4°.	189
572.	Les homelèes de St. Gregoire Par. 1501, fol. op perg.	251
582.	Alex. de Ales opus super tertium Sententiarum. Venet. 1476, fol. op perg. . .	500
587.	S. Thomæ Aquinatis opus quartum Scriptum. Mogunt. 1469, fol. op perg. Edit. Princeps.	405
588.	Hetzelfde Werk op papier.	209
591.	— —— ——— prima Secundæ Mogunt. 1471, fol. op perg. Editio Princeps. . .	600
593.	— —— ——— Secunda Secundæ. Mogunt. 1467, fol. Edit. Princ. cum anni nota. .	185
600.	Antonini Summa. Norimb. 1478, fol. op perg.	1210
602.	N. de Ausimo Supplementum Summæ Pisanellæ. Venet. 1473, fol. op perg. . .	381
603.	Rein. de Pisis Pantheologia. Norim. 1473, fol. op perg.	810
606.	H. a Gandavo Summa Theologiæ Par. 1520. fol. op perg.	381
621.	Fr. de Retza commestorium vitiorum Nor. 1472, fol. op perg.	810
754.	Rob. de Litio opus quadragesimale. Venet. 1472, fol. op perg.	481
786.	Thomæ a Kempis de imitatione Christi. Lugd. Elzevier. S. An. 12°.	120
915.	Commentaires de Calvin. (Geneve) 1561, 8°. op perg.	260
1004.	M. Servetus de trinitatis erroribus. 1531 — & — Dialogi de trinitate 1532, 8° Edit. Orig.	215
1074.	G. Postello la prime nove del altro mondo. 1555 — & — Il libro della divina ordinatione. Padov. 1555, 8°.	400
1077.	(G. Bruno Nolano) Spaccio della Bestia trionfante Par. 1584 — & — Cena de la Ceneri. 1584. 8°.	549
1089.	Kabbala, sive Liber Sohar, Hebraice. Mant. 5318 — 20. (1558 — 60.) fol. op perg. .	205
1093	Ceremoniæ et Preces Judaicæ. Sultzb. 5469. (1709) fol. op perg.	402
1107.	Decretum Gratiani. Mogunt. 1472, fol. op perg.	700

(*Het Vervolg hierna.*)

HAN-

HANDEL EN ZEEVAART, LANDBOUW, HUISHOUDKUNDE, BEVOLKING EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

Kunstmatige verbetering der Hoedenmakerskunst.

(Naar het Hoogduitsch.)

De Hoedenmakerskunst beſtaat, gelijk bekend is, daarin, om van wolle en haren van verſcheidene dieren eene vaste en digte ſtof te bereiden, die geſchikt is, om den vorm, dien men haar geven wil, aantenemen. De vier voorname werkzaamheden tot deze kunstbewerking: het viltbereiden, het vollen, het verwen en toebereiden, vereiſchen eene menigte ſcheikundige en werktuigelijke middelen, die voor wij wat verbeteringen vatbaar zijn. Bij den arbeid van het viltbereiden en de ſchikking der haren behoeven wij niet ſtil te blijven ſtaan. De arbeider verdeelt door middel van een' boog de uitgezochte en tot vilt beſtemde haren op eene gladde tafel, ſlaat en trekt dezelve uit elkanderen, verdeelt dezelve in kleine vlokken, overdekt dan deze ſtof met eenen even nat gemaakten doek, drukt die trapsgewijze en gelijkvormig te zamen, zoodat de haarvlokken zich onder elkanderen vermengen, en zoo eene ſtoffe opleveren, die 'er week en ſponsachtig uitziet. Over deze eerſte ſtoffe legt de bewerker eene tweede, op dezelfde wijze toebereid; over deze tweede eene derde; zelfs nog meer van dezelfde ſoort, naarmate de haren geſteld zijn, en het vilt digt, vast en ſterk worden moet. Deze onderſcheidene ſtukken neemt hij nu te zamen, en brengt ze naar hunne geſteldheid in een' geſchikten vorm, en geeft ze door perſen en andere afwisſelende en zich kruiſende bewegingen, gedurende welke hij de ſtof ſteeds een weinig met laauw water beſprengt, en dus buigzaam en vochtig houdt, meer vastigheid en zamenkleving. Deze arbeid is geheel werktuigelijk, en wordt in de Fabrijken het *aanvilten* genaamd. Maar het vilt, dat hier inzonderheid geleverd wordt, heeft nog een zeer los zamenweefſel; de vlokken, waaruit het beſtaat, hangen ſlechts zwak te zamen, gaan dikwijls uit elkander, zoo men ze niet door het vollen meer digtheid geven wilde. Door het vol-

vollen, hetwelk het vilt voltooit, zoekt men de haarpunten in malkander te vlechten, en bestendig te verbinden. Hiertoe zoude het persen, of eenige andere, enkel werktuigelijke arbeid niet toereikend zijn, men zoude steeds slechts eenen ongevormden, lossen en ongelijken klomp krijgen. Men bedient zich dus hiertoe van een waterbad, welks hitte bijna kokend is, en neemt tot 100 deelen van dit water 12 á 15 deelen wijnmoer (loog.) Gedurende dezen arbeid wordt dezelfde graad van hitte onderhouden, en alle 3 à 4 uren eene nieuwe hoeveelheid van 12 a 15 deelen wijnmoer (loog) daarbij gegoten. In dit aldus toebereide bad wordt het vilt ingedoopt, dadelijk weder uitgenomen, uitgedrukt, te zamen gelegd, gerold en na verscheidene rigtingen deels met de hand, wegens de hitte met een leder voorzien; deels met den rollstok en verscheidene andere daartoe behoorende werktuigen geperst, van tijd tot tijd weder ondergedompeld, en dit alles zoo lang herhaald, tot dat de stof goed ingekrompen is, en de behoorlijke digtheid verkregen heeft.

Het oogmerk van het vollen is, om uit de haren eene digte en vaste stof te bereiden, en de naauwste verbinding der haarpunten te bewerken. Werktuigelijke arbeid is zoo weinig als het kokend water genoegzaam, maar beide vorderen noodwendig een bijvoegsel van wijnmoer (loog), en dit is hier als een scheikundig Oplossingmiddel te beschouwen. Het werkt op de haren zelve, en brengt door de weekmaking derzelve eene verandering daarin voort, die tot de zamenvoeging der onderscheidene haarpunten noodig is. Welk is nu eigenlijk hier het ware werkende grondbeginsel? De moer (loog) is een mengsel van slijmerige en verwende deelen, en bevat daarenboven wijnsteen, en wijnsteenzuurachtige Potasch. De steller van dit artikel in de *Encyclopedie* beweert, zonder bewijzen optegeven: dat door de Potasch of het Alkali der moer het vollen geholpen en bevorderd wordt. Doch de moer (loog) werkt hier door hare zure bestanddeelen; men doope een vel blaauw papier in het volsop, en het is dadelijk rood geverwd; als men verder na eenige uren arbeid het sop onderzoekt, zoo vindt men, dat het wijnzuur veranderd is. Dit bemerken ook de arbeiders, wijl zij niet goed voort arbeiden kunnen, en daarom gestadig nieuwe moer (loog) 'er in gieten moeten. Wijl

wij-

wijders de wijnsteen-zure Potasch zich in koud water weinig oplost, kan men de reden, nagaan, waarom het water bij dezen arbeid bijna altijd kokend moet gehouden worden. Dit alles bewijst de noodwendigheid van een zuur, en brengt natuurlijk op de gedachten, om in plaats van de moer (loog) Vitriool-zuur te nemen. Als men gewoonlijk 12 deelen moer (loog) op 100 deelen water neemt, moet een drachma Vitriool-zuur een pond of een gedeelte moer (loog) vergoeden: derhalve moeten 12 drachmas Vitriool-olie op 100 pond water genoeg zijn.

Nu is het door vele proeven en de ondervinding bevestigd, dat het gebruik van Vitriool-zuur veel beter is, dan dat van moer. Men wint niet alleen daarbij uit, maar de arbeid wordt ook ligter. Met Vitriool-zuur moet men zeker behoedzamer omgaan, maar men behoeft slechts de flesch in het water van het bad omte keeren, en haar zoo rigten, dat zich geene druppels afzonderen kunnen.

De arbeid wordt verligt, daar de overmatige aanhoudende hitte hier geene plaats vindt, welke niet zelden voor de gezondheid der arbeiders nadeelig is, ook geene dikke dampen en geene zoo walgelijke reuken hier opstijgen, gelijk bij de moer, bijzonder als deze, gelijk het niet zelden gebeurt, door schimmel en vuilnis is aangetast.

Neemt men in plaats van moer (loog) Vitriool-zuur, zoo heeft men niet noodig, het water van het bad kokend te houden, hetwelk anders geschieden moet. Eene warmte van 25 en op zijn hoogst 30 graden is genoeg, om volkomen goed te vollen. Daardoor wordt te gelijk eene bezuiniging van het hout bewerkt, en deze is, in onze meer en meer aan hout gebrek lijdende tijden, eene zeer gewigtige omstandigheid voor Fabrijkeurs.

Het op deze nieuwe manier verkregene vilt valt fijner en beter uit, dan die, welke in een moerbad (loogbad) gevold zijn. De slijmerige en verwige deelen van de moer (loog) drijven namelijk in het bad, dringen in het weefsel der stof, en hechten zich meer of min daaraan vast. Als naderhand de hoeden uit de verf komen, uitgeklopt en afgeschuijerd worden, ontwikkelt zich dadelijk eene fijne zwarte stof, die niet alleen het weefsel van het vilt benadeelt, maar ook in de

de werkplaats ſtuiſt, den werklieden lastig valt, en jeuking, (prikkeling) ja meermalen hoest en keelpijn veroorzaakt.

Bij de reeds opgegevene voorrang en voordeelen van dit volſop komt nog, dat de moer, waarvan de Hoedemakers eene groote menigte noodig hebben, indien men het Vitriool-zuur neemt, voor andere kunſten en handwerken tot bereiding van andere nuttiger en gewigtiger zaken beſpaard blijft. Schoon nu alle zuren gezamenlijk zekere gemeenſchappelijke eigenſchappen hebben, bezitten zij echter ook weder eigendommelijke, waardoor zij zich wezenlijk van elkanderen onderſcheiden. Het ware uit dien hoofde wel der moeite waardig te onderzoeken, of onder de talrijke klasſe der zuren niet enkele eene nog ſterkere en meer innige werking op de ſtof bezitten, dat den arbeid van het vollen nog meer verkorten kon, en waarbij het vilt in vastheid des weefſels, en in goedkoopheid van bereiding winnen zou.

Is de hoed nu op den houten vorm gebragt, of *uitgeſtooten*, en met den rand voorzien, of *uitgeſtampt*, *gevormd* en *gedroogd*, dan wordt hij met puimſteen en vischvel (robbenvel) afgewreven, en dan geverwd. De verw is Braſilien of Kampechehout, Galnoten, Gom, ook wel eenig Zwartſel en Spaansgroen. In de Fabrijk van Côté d'or heeft men de Galnoten uit de pap weggelaten, en in plaats daarvan eikenbast met nut gebruikt.

Nu gaat de Hoedemaker tot het gereedmaken over. Deze arbeid beſtaat daarin, dat men het binnenſte deel van den hoed, als ook deszelfs randen met eene kleverige zelfſtandigheid beſtrijkt, die na het droogen de ſtevigheid en den gegevenen vorm van den Hoed behoudt. Daartoe bedient men zich gewoonlijk van eene lijm, welke uit Arabiſche of Inlandſche Gom en goede gewone lijm beſtaat, welke te zamen in water opgelost, en tot de behoorlijke dikte en ſtevigheid gekookt wordt. Deze arbeid brengt tot de ſchoonheid en duurzaamheid van den hoed zeer veel bij. Eene ruwe bewerking maakt de ſtof breekbaar, en na eenige maanden gebruiks ontſtaat op de oppervlakte eene ſoort van grijzen uitſlag (ſchimmel) welke het weefſel bederft. Om dit te vermijden, zochten eenige Franſchen de Gom, die zij de ſchuld der broosheid geven, door

In-

Inlandsche Planten van ligter bereiding te vervangen. Men vindt in eene menigte Planten een' slijmerigen aard, welke zich door koken ligt laat uittrekken, waaruit men door afkoking of verkoking eene kunstmatige Gom bereiden kan, welke even zoo zacht en kleverig is, als de uitlandsche. Het is aanteprijzen, tot de gereedmaking, sterke lijm in een afkooksel van lijnzaad, dat tot slijm gekookt is, te laten smelten. Van deze bereiding bedient men zich in eenige Fransche Fabrijken met huisselijk voordeel voor de Fabrijk, en met nut voor de deugdzaamheid der afteleveren waren.

STERRE EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

HAMBURG *den 27 Junij.* Een ongewoon verschijnsel had dezer dagen in deze omstreken plaats; verschrikkelijzwermen zoo genaamde *Wasserjungfern* (volgens LINNAEUS *Libellula depressa*) vertoonden zich bij herhaling in en bij deze stad, en zetten hunnen togt, na een kort verblijf op openbare pleinen en velden voort. Den 24sten des avonds trokken vele duizenden dezer Insecten over de stad, verduisterende de lucht, even als of 'er zwaar sneeuwweder te wachten was. Deze zwerm kwam uit het Zuidwesten.

'S HERTOGENBOSCH *den 3 Julij.* Voor eenige dagen werden onze streken als overvallen door eenige millioenen *Filainebijters*, een Insect, dat hier den naam van IJzerbout draagt, en die grootendeels drie dagen na hunne aankomst wederom in groote troepen hunnen togt vervolgden. Eenige duizenden lieten hier het leven, zoo verslonden door de vogels, als gevangen door de jeugd, die hen bij twintigen in hunne vlugt, kon grijpen. Eerst was men voor schade aan de veldvruchten bevreesd, maar heeft daarvan geen spoor ontdekt; in tegendeel aasden zij op spinnen, muggen en vliegjes en schenen bij honderden op lindeboomen en struiken even uitterusten, om hunnen togt te vervolgen. Zij schijnen intusschen met de Bijen in vijandschap te leven, ten minste, waar zij die ontmoetten, werd 'er opgemerkt, dat 'er kleine gevechten geleverd zijn.

SLOCHTEREN *den 25 Junij.* Bij het bovenmatig warmeweder, na veelvuldigen regen, zag men, even als in den ver-

verleden jare, hier eene menigte *Filainebijters*, ook *Glazemakers* geheeten, doch in veel grootere hoeveelheid, dan in dat jaar. Gisteren vooral was het getal derzelve verbazend, boven allen denkbeeld groot, kunnende het niet dan bij millioenen berekend worden. Vele landlieden werden voor de veld- en tuinvruchten beducht, doch een naauwkeurig onderzoek heeft geleerd, dat die vrees gelukkig ijdel was; schoon zij in zulk eenen overvloed op sommige stukken rogge nedervielen, dat de aren, op welker stengen zij zich hadden gezet, 'er gebogen van naar den grond hingen. Men kan dit insect gemakkelijk met de hand vangen, en voor eenig gerucht wegvliegende zetten zij zich dadelijk elders neder; schijnende eerder te rusten, dan op voedsel te azen. Ten minste men heeft hun voedsel niet kunnen waarnemen, terwijl zij zelve ter prooi van het gevogelte verstrekten, dat 'er zich mede vergastte en zoo den grond met derzelver glinsterende en doorschijnende vleugeltjes als overdekte. Men herinnert zich niet, ooit dit verschijnsel in deze omstreek te hebben waargenomen, behalve nu en in het vorig jaar.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Julij	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
2	29. 7 29. 8 29. 9	62 65½ 6[illegible]	z. w. z. w. t. z. ——	stormachtig: betrokken; 's avonds bewolkt.
3	29 9½ 29 9¼ 29 9	62 67½ 58½	z. w. —— z. w. t. z.	bewolkt; voormidd. windrig.
4	29 7 29. 7½ 29 7	66 64½ 55	z. o. z. w. z. z. w.	's morg. tusschenb. regen; voorm. omtrent betrokken: harde wind; verder bewolkt; windrig.
5	29. 6½ 29 6½ 29. 6¼	62 67½ 57	z. z. w. w. z. w.	bewolkt; een weinig buijig; zeer windrig.
6	29 7½ 29. 8½ 29. 7¾	62 62 60	z. w. —— z. z. w.	omtrent betrokken voormidd. zeer windrig; verder meest regen.
7	29. 8½ 29 8½ 29 8½	61 66½ 59	z. w. w. z. w. z. w.	bewolkt; windrig.
8	29 8½ 29. 8¾ 29 9	62 67 60	w. w. t. z. ——	bewolkt.

TE HAARLEM, BIJ A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE KONST- EN LETTER-BODE VOOR HET JAAR 1817.

N°. 29. *Vrijdag den 18den Julij.*

BERIGTEN.

PARYS. De Wetenschappen en Fraaije Letteren hebben een gewigtig verlies ondergaan door het afsterven van den Graaf DE CHOISEUL-GOUFFIER, Pair van Frankrijk en Lid der Fransche Akademie, der Akademie van Inscriptiën en van die der Schoone Kunsten. Hij had zich naar Aken begeven, om 'er de Baden te gebruiken, doch werd door eene beroerte overvallen, die den 22sten Junij ll. een einde aan zijn leven heeft gemaakt.

HAMBURG *den 1sten Julij.* Gisteren trof ons Gymnasium de treffende slag, van zich den oudsten van deszelfs Leeraars, den in zoovele opzigten verdienstvollen Professor EBELING, te zien ontvallen.

WERNIGERODE. Op den 3den April ll. overleed hier de Heer JOHANN LORENZ BENZLER Grafelijk Stollberg-Wernigerodsche Raad en Bibliothekaris, een man van uitgebreide kundigheden, vooral gemeenzaam met oude en nieuwere talen en van eenen fijnen smaak voorzien. Hij werd geboren te Lemgo, in het Graafschap Lippe, den 19 Februarij 1747 en bekleedde het genoem-

de ambt, sedert 1783. Een toeval in zijne kindschheid had hem eene sterke doofheid berokkend, waardoor hij tot de waarneming van publieke ambten ongeschikt werd; hij hield zich dus meest met schrijf-arbeid, vooral, met overzettingen, bezig, waarvan eene groote menigte, meest zonder zijnen naam, het licht zag. Hij bewerkte dezelve met grooten ijver en behoort ongetwijfeld tot onze beste vertalers, daar hij in naauwkeurigheid, in fijne onderscheiding en juiste bepaling van de ware beteekenis van vreemde woorden vele beroemde overzetters verre vooruit was. Eene zijner eerste zeer wel geslaagde werkzaamheden van dezen aard was de vertaling van *Dionysius* Romeinsche Oudheden uit het Grieksch 2 Dn. Lemgo 1771, 1772. De beroemde Engelsche Weekbladen den *Spectator*, hoewel slechts uitgekozen brokken 'er uit, den *Guardiaan*, verscheiden Romans van Fielding, Sterne en Smollet bragt hij op nieuw in het Hoogduitsch over, en veel beter, dan voorheen geschied was. Uit het beroemde *Annual Register* van Burke ontleende hij, met weglating van hetgeen alleen voor Engeland belangrijk was, *eine Geschichte der neuesten Weltbegebenheiten im grossen* Leipz. 1780 enz.; maar slechts de eerste Deelen, van dit voor de nieuwere Geschiedenis nog zeer bruikbaar werk zijn door Benzler bearbeid; van het 6de Deel af vervolgde het Adelung. Onder den titel: *the Poetical Library* Leipz. 1786, verzamelde hij de beste kleine Engelsche Didaktische en Romantische Gedichten. Zijne *Fabeln für kindern* Lemgo 1770 en zijn *Niedersachsisches Wochenblatt für kinder* Hanover 1774 — 1776 zijn zeer nuttige en met veel smaak geschikte verzamelingen. De Titels zijner overige Geschriften vindt men in Meusels *Gelehrtes Deutschland* opgeteekend. Door zijne met de noodige keurigheid aangelegde onderscheidene Leesgezelschappen, werd hij aan de verbreiding van de zucht voor de Fraaije Letteren in deze omstreken zeer dienstbaar. Hij was een man van een beminnelijk karakter, echte godsdienstigheid en stille verdiensten, wiens aandenken allen, die hem kenden, altijd dierbaar zal blijven.

Gent *den 2 Julij*. De Bestuurders van den Kruidtuin alhier hebben, van Z. E. den Baron van der Capellen, Gouverneur-Generaal der Nederlandsche Be-

Bezittingen in de Oost-Indiën, eenen Brief ontvangen, meldende de afzending van Planten, die op het Eiland Java groeijen. Z. Exc. belooft tevens, om, zoodra de gelegenheid zich zal aanbieden, Plantgewasſen van de nabij gelegen Eilanden toetezenden. Dit is, gelijk men weet, niet de eerſte afzending, welke deze verlichte voorſtander der wetenſchappen gedaan heeft aan deze reeds zoo rijke Verzameling, waarmede zeer weinige geſtichten van denzelfden aard, in Europa, gelijk geſteld kunnen worden.

HARDERWYK *den 25 Junij*. Op heden, den verjaardag van het Lands Athenaeum alhier, heeft de Hoogleeraar B. NIEUHOFF eene plegtige Redevoering gehouden, wier onderwerp was: *pro nostra aevi hora humanitatis, felicius amplificandae, praenuncia*.

Onder de plegtigheden van den dag had de Redenaar het genoegen de eerſtelingen van vlijt en naijver, aangemoedigd door de edelmoedige zucht van Z. E. den Luitenant Admiraal J. H. VAN KINSBERGEN, voor wetenſchappelijke cultuur en de eer van het Vaderland, naar deszelfs inſtelling alhier te vermelden.

In de Godgeleerdheid heeft de Student L. L. VAN LOENEN het opgegeven onderwerp behandeld, ten onderzoek: *quibus potisſimum ſæculi Noachici pravitas cernitur, quæque ejus extiterunt cauſſæ?* —

In de Letterkunde was de voorgeſtelde taak door den Student A. NYMAN bewerkt: *Converſio epiſtolarum heroidum Briſeidis ad Achillem, et Phyllidis ad Demophoontem ex oratione ligata in ſolutam.*

Hoezeer buiten het geval zijnde, om naar den Prijs in hunne Faculteiten, te dingen, werden echter beiden met wel verdienden lof vermeld.

In de Natuurkundige Faculteit was deze vraag opgegeven: „ Welke zijn de werktuigen, waardoor, in de verſchillende klasſen der dieren, de ademhaling volbragt wordt? hoedanig zijn de veranderingen, welke ten gevolge dezer levensverrigting, zoowel in de middenſtoffen, waarin de dieren leven, (de lucht of het water), als in de dierlijke ſappen plaats grijpen, en welken invloed hebben die veranderingen, op het leven en de gezondheid der dieren?" Ter beantwoording derzelve waren ingekomen twee Verhandelingen: waarvan de een, wier Schrijver bevonden werd de Student in de

Medicijnen alhier H. G. van Daalen, met den Eereprijs bekroond werd, terwijl aan de andere, wier Opſteller bevonden werd te zijn J. J. Kleinpennink mede Student in de Medicijnen alhier, zeer veel lof, zoo ten opzigte van het Natuur- als Scheikundige, werd toegekend.

Van het overige der plegtigheden zij dit nog aangemerkt, dat, ingevolge het beſluit der Heeren Curatoren het Rectoraat en Secretariaat dit loopende jaar is onveranderd gebleven.

Haarlem *den* 11*den Julij*. In afwachting van het Programma der Maatſchappij van Nederlandſche Letterkunde te Leyden voor het Jaar 1817, hetwelk om redenen nog niet in het licht kan verſchijnen, zijn wij door den Secretaris dier Maatſchappij verzocht, het volgende berigt te plaatſen.

De Maatſchappij heeft in hare Jaarlijkſche Vergadering, gehouden den 2den Julij ll., beſloten de volgende Prijsvraag uitteſchrijven, om beantwoord te worden voor den eerſten Januarij des jaars 1819:

,, Eene beoordeelende vergelijking van de Nederduit-
,, ſche en Franſche Taal ten aanzien van haar inwen-
,, dig maakſel en zamenſtel, hare grammaticale rege-
,, len, haren rijkdom, hare geſchiktheid voor welſpre-
,, kendheid en dichtkunst, met één woord van alles,
,, wat geacht kan worden tot de voortreffelijkheid eener
,, taal te behooren."

Voorts heeft zij eene *Lofrede* bekroond *op den Raadpenſionaris* Simon van Slingelandt, waarvan Schrijver bleek te zijn de Hr. M. Siegenbeek, Hoogleeraar in de Vaderlandſche Geſchiedenis en Letterkunde te Leyden.

WAARNEMINGEN

VAN

ALEXANDER von HUMBOLDT

Over den SIDDERAAL of den GYMNOTUS ELECTRICUS, In Amerika zelve gedaan.

Het oogmerk dezer Verhandeling is de aandacht der Na-

Natuurkundigen terug te leiden, tot de Galvanifche Electriciteit, voortgebragt door de werking van gevoelige en prikkelbare organen alleen. Ik zal 'er *zes jaren geleden* genomen proeven in mededeelen, dus in een' tijd, dat de kolom van Volta en de fraaije Theorie der electrifche fpanning, befchouwd als het uitwerkfel van eene enkele aanraking van aan elkander vreemde zelfftandigheden, mij even onbekend waren. Deze aanmerking is te belangrijker, daar zij de reden geeft, waarom ik verfcheiden proeven moest achterlaten, welke naar den tegenwoordigen ftaat onzer kundigheden, volftrekt moesten genomen worden. Bancroft in 1766, Dr. Schilling in 1770 en Bajon in 1777 hebben vóór mij een groot aantal nafporingen nopens den *Gymnotus Electricus* gedaan, waargenomen in deszelfs geboorteplaats. Deze buitengewone visch werd tweemaal levend in Europa overgebragt. Walsh had 'er een te Londen in 1778 en een ander heeft vier maanden geleefd in het huis van den Heer Fahlberg te Stokholm, in den beginne van het jaar 1797. Maar alle deze nafporingen, met uitzondering der laatfte, welke ik eerst onlangs leerde kennen, werden te werk gefteld lang vóór de groote ontdekking van den Natuurkundige van Bologna. Ik ben dus, zonder twijfel de eerfte geweest, die, na dit gedenkwaardig tijdpunt, door den loop der omftandigheden in ftaat geraakte, om de Gymnoten in hun Vaderland waartenemen en om dezelve aan proefnemingen te onderwerpen, nog ten volle begaafd met al de veerkracht van hun electriek vermogen. Hoewel ik Spaansch-Guyana, federt het jaar 1800 verliet, heb ik niet vernomen, dat finds mijne reis andere Natuurkundigen waarnemingen, met de mijne overeenkomftig, hebben publiek gemaakt. Ik durf gevolgelijk mij vleijen, dat deze Verhandeling, welker voornaamfte gedeelte is opgefteld bij de befchouwing der voorwerpen zelve, waarover zij handelt, niet geheel onbelangrijk wezen zal. Eenige voorname daadzaken werden reeds opgegeven in het verkort Reisverhaal naar de Orenoko naar Casfiquiare en naar Rio-Negro, in de eerfte klasfe van het Inftituut voorgelezen, in hare Vergadering van 9 Brumaire het 13de jaar. Daar ik federt dien tijd, gezamenlijk met den Heer Gay-Lusfac te Napels eene meer uitgebreide taak bearbeid heb betrekkelijk de uitwerkfelen van den Sidder-

derrog (Raja Torpedo) waarvan de uitslag door onzer beider vriend Berthollet is bekend gemaakt, had ik het voordeel, om zelf de eigenschappen te vergelijken der electrieke Visschen van het oude en nieuwe vastland. Deze vergelijkingen deden verscheiden twijfelingen geboren worden, waarover ik den Hr. Volta kon raadplegen, gedurende mijn verblijf bij hem te Côme. Deze groote Natuurkundige, die sedert twaalf jaren mij met eene bijzondere genegenheid vereert, schept 'er behagen in, om zijne inlichtingen medetedeelen aan elk, die zich ernstig met de nasporing der waarheid bezig houdt. Van de electriciteit sprekende, die men vrij oneigen Galvanische heet, is het natuurlijk zich met erkentenis hem te herinneren, wiens genie mogelijk zoovele ontdekkingen voorbereidde, als hij 'er zelf gedaan heeft.

Sedert mijne aankomst in Zuid-Amerika in 1799 was mijne aandacht op de Sidderalen gevestigd. Ik had in het eerste deel van mijn werk over de Zenuwen gezegd, dat de verschijnsels der electrieke Visschen mij zeer verschillend voorkwamen van de uitwerksels der Leydsche Flesch. Toen, gelijk zoovele andere Natuurkundigen, ingenomen met het valsche denkbeeld, dat de galvanische vloeistof soortelijk verschillend was van de electriciteit, brandde ik van begeerte, om mijne gedachten door middel van proefnemingen te toetsen. Te Marseille op het punt zijnde van mij weder bij de expeditie naar Egypte te voegen, verheugde ik mij bij voorraad het Vaderland van den Silurus electricus te bezoeken, welken de Hh. Brousfonet en Geoffroy beschreven hebben. Op *la Corogne* mij inschepende, om naar Zuid-Amerika te vertrekken, vleide ik mij met het denkbeeld, om de Sidderalen waartenemen, wier elektriek vermogen oneindig sterker is dan de electrieke soorten van Trichurus, Raja, Silurus en Tetrodon, welke men in de verschillende streken van de wereld ontdekt heeft.

Te Cumana aangekomen, verzuimden wij, de Heer Bonpland en ik, niet om de Indiaansche Guaikeris, die de bekwaamste visschers aan deze kusten zijn, te vragen, of zij een' Visch kenden, welke de handen verdooft van hem, die denzelven aanraakt; zij verzekerden ons, dat deze Visch, welken zij Temblador noemden, gevonden werd in de kleine rivier Manzanario,

aan

aan welker boorden de ſtad Cumana gebouwd is. Wij meenden ter goeder trouw, dat wij reeds den tweeden dag, na onze aankomst in Zuid-Amerika, een' levendigen Sidderaal zouden kunnen bekomen. Deze gedachte bragt zelfs veel toe, om te Cumana te vertoeven, en om ons overtehalen van de reis niet op het Fregat voorttezetten, waarop wij ons ingeſcheept hadden. Hoe verwonderde het ons dus, toen na vruchteloos meer dan eene maand gewacht te hebben, eindelijk ons de Indianen den Temblador bragten, gevangen op zee digt bij den mond der Manzanario. Het was een Rog, die mij volkomen dezelfde ſcheen, als dien wij op de kusten van Zuid-Europa gezien hadden. Ik geloof dat de Siddervisch van Cumana in ſoort niet verſchilt van den Raja Torpedo. De Heeren Lacepede en Cuvier merken te regt op, dat de Sidderrog in bijna alle zeeën gevonden wordt. Bloch geeft denzelven reeds als bewoner der kusten van Zuid-Afrika en Perzië, zoowel als van die van Italie op. De Temblador van Cumana deelde ons ſlechts zeer zwakke electrieke ſchokken mede, hoewel hij zeer levendig ſcheen. De ſtaart bleef ſtijf en gekromd na den dood van den visch: het hart tikte nog anderhalf uur, hoewel van het ligchaam geſcheiden. De galvaniſche prikkel, op de vinnen aangebragt, veroorzaakte niets merkbaars, hoewel men de proef ſlechts weinig minuten na den natuurlijken dood van het dier nam.

Hoewel 'er ſlechts Sidderroggen aan den mond van de kleine rivier Manzanario gevonden worden, lijdt het echter geen twijfel, of het binnenst der Provincie Nieuw Andaluſië die Gymnoten oplevert, welke men verkeerdelijk Guyaanſche of Surinaamſche Alen noemt, daar zij aangetroffen worden ten minſte in de geheele heete luchtſtreek van Zuid-Amerika ten Noorden van de evenachtslijn gelegen. Op de reis, die wij (in den herfst van 1799) door het Oostelijk deel van Nieuw Andaluſie deden, trokken wij de Rio Colorado en de Guarapiche over, twee rivieren, waarin de Gymnoten zich in overvloed moeten bevinden, gelijk ook in de Canno-Areo en andere beken, die door de Zendeling-Inſtituten der Indianen van Chaymas loopen; maar de bewoners dezer woeste landen zijn voor de elektrieke ſchokken dezer Visſchen zoo verſchrikkelijk bang, dat, in weerwil van alle de beloften van belooningen, wel-

ke wij deden, wij naar Cumana moesten terugkeeren, zonder de Sidderalen gezien te hebben.

Deze Siddervisſchen zijn het menigvuldigst in de kleine beken en poelen, die men hier en daar in de uitgeſtrekte en over het algemeen dorre vlakten vindt, welke den Noordelijken oever van de Orenoko van de Cordillera der kust van Venezuela ſcheiden. Hoe minder diep deze poelen zijn, zooveel te gemakkelijker is het, om de Gymnoten te vangen: want in de groote rivieren van Amerika, in de Meta, de Apure en de Orenoko zelfs beletten de kracht van den ſtroom de overvloed en diepte van het water de Indianen om dezelve te vangen. De bewoners van Guyana bewezen ons, dat zij volkomen het gevaar kenden, waaraan men zich in de zeeſtreken zwemmende, waar de Sidderalen veelvuldig voorkomen, bloot ſtelt; maar zij zien die minder dikwerf, dan dat zij 'er de nadeelige gevolgen van ondervinden.

De uitgeſtrekte vlakten (Llanos) der Provincie Carracas doorkruiſende, om ons te San Fernando de Apure inteſchepen, en onze reis op de Orenoko aantevangen, hielden wij ons vijf dagen te Calabozo op, eene kleine ſtad, volgens mijne waarnemingen op 8° 56′ 56″ Noordelijke breedte liggende. Het oogmerk van ons verblijf daar was, om ons met de Sidderalen bezig te houden, waarvan 'er eene ontelbare menigte in de omſtreken gevonden wordt: bij voorb. in de Rio Guarico, in de Canos del Rastro van Berito, van la Paloma en in een vijftigtal van kleine poelen verſpreid tusſchen de ſtad Calabozo de twee Zendeling-Inſtituten van Ariba en van Aboxo geheeten, en de landhoeven van Morichal en Caiman. Men verzekerde mij, dat bij Uritucu een weg, die voorheen zeer veel begaan werd, uithoofde van de Siddervisſchen gemijd werd. Men moest eene beek op denzelven doorwaden, waarin jaarlijks vele muilezels verdronken, bedwelmd door de ſchokken, welke hun de Sidderalen deden ondervinden.

Om onze proeven met te meer naauwkeurigheid te doen, wilden wij de Sidderalen gaarne in het huis hebben, dat wij te Calabozo bewoonden. Onze hospes gaf zich alle mogelijke moeite, om aan onze wenſchen te voldoen. Men zond Indianen te paard om in de poelen te visſchen. Het zou gemakkelijk geweest zijn vele doode Gymnoten te bekomen; maar eene bijna kin-

kinderachtige vrees wederhield de inboorlingen van dezelve levend te brengen. Wij hebben ons inderdaad vervolgens overtuigd, dat het zeer moeijelijk is om dezen Visch te behandelen, als hij nog in het genot van volle krachten is, maar de angst van het gemeen is in deze streken te ongemeener, daar het voorgeeft, dat men straffeloos den Sidderaal aanroert, als men tabak in den mond heeft. Indien de Indiaan volkomen dit voorbehoedmiddel vertrouwde, dat trouwens niet baat, waarom zou hij 'er zich niet van bediend hebben, om de tien Francs te verdienen, die wij uitloofden voor elken levendigen Sidderaal, welken men ons bezorgde? De zucht voor het wonderbare is onder de inboorlingen zoo groot, dat zij somtijds daadzaken staande houden en verbreiden, welke zij zelve verre zijn van te gelooven. Zoo meent de mensch de wonderen der Natuur te moeten vermeerderen, even als of de Natuur, op zich zelve, niet geheimzinnig, niet groot, niet ontzagwekkend genoeg ware.

(Het Vervolg hierna.)

Nieuwe manier van Arsenic-Oxide, *en bijtentende Sublimaat in hare bijzondere ontbindingen te ontdekken; en de eene van de andere te onderscheiden.*

Men neme Stijffel van Koren, in water gekookt tot behoorlijke zelfstandigheid, en versch bereid zijnde. Men voegt 'er in eene genoegzame hoeveelheid Iode, om dezelve blaauw te kleuren, bij; en men verdunt die hierna, in gezuiverd water (zeer zeker overgehaald), zoodat men eene schoone hemelsblaauwe Tinctuur verkrijgt. Deze Tintuur is een goed proefmiddel, om genoemde vergiftigende zelfstandigheden te ontdekken.

Wanneer men in de hemelsblaauwe ontbinding van Stijffel, eenige druppels van eene waterige ontbinding van Arsenic-Oxyde giet, wordt de blaauwe kleur dadelijk rosachtig en verdwijnt vervolgens geheel en al.

De ontbinding van de bijtende Sublimaat in de geïodeerde Stijffel brengt bijna dezelfde veranderingen voort; dat is te zeggen, dat zij de blaauwe kleur met veel gemak vernietigt; maar zoo men bij de ontkleurde Arsenic-Tinctuur, eenige druppels geconcentreerd Zwavelzuur voegt, komt de eerste blaauwe kleur met meerder helderheid weder

der voor den dag, terwijl dat men noch, door hetzelfde middel, noch door eenig ander Zuur, de door de bijtende Sublimaat ontkleurde Tinctuur, de kleur teruggeeft.

(Brugnatelli, *Giorn. di Fisica IX.* 465.)

Beoordeelingen van Vaderlandsche Werken in Buitenlandsche Geleerde Tijdschriften.

Met vrolijke deelneming maken onze *Anzeigen* gewag van de *Acta Saecularia Academiae Croninganae* van den 10den tot den 13den October 1814. De Koning der Nederlanden en zijne Gemalin, de eerste Staatsdienaars van het Koningrijk, de Magistraat der Stad, de Geleerden en het Volk van wijd en zijd hebben met elkander gewedijverd, om aan de verdiensten der Groninger Universiteit op die plegtige dagen hulde toetebrengen. Welke aanmoediging genoten de leermeesters ook anders aan eene Inrigting van het Hooger-Onderwijs, (die, als zij hun beroep als Onderwijzers, Geleerden en Schrijvers, als uitvinders en uitbreiders hunner wetenschappen geheel vervullen willen, geene andere keus dan een eenzaam leven hebben), indien het niet de algemeene aandacht was, gevestigd op de groote opofferingen, die zij zich om der Volkeren wil getroosten? Deze en de ondersteuning, met hulpmiddelen, welke de krachten van bijzondere personen te boven gaan, benevens eene strenge regtvaardigheid in het erkennen van verdiensten, zoo bijzondere als algemeene, waardoor ieder de hem toekomende eerbewijzen, niemand onverdiende verwerft, zijn de zekerste waarborgen voor den voortdurenden aanwas en bloei eener Wetenschappelijke Inrigting. Het Twee-Honderdjarig Jubel der Groninger Universiteit was voor haar een dierbaar en heilig tijdperk. Nog kort geleden was zij aan het Huis van Oranje, en aan zich zelve wedergegeven; en nu ontrukt aan de smadelijke bevelen van een' vreemden Universiteits Basfa, kon zij eene nieuwe loopbaan, ten dienste van het Vaderland, intreden.

Met de geschiedenis der plegtigheden bij dit Feest door Joh. Rud. van Eerde begint deze Verzameling (I — XLVI.) daarop volgen de Kerkrede en het Gebed op den Jubeldag (den 10 October) door Eelco Tinga (bl. 1 — 24.) en de Latijnsche Jubel-Redevoering van den toenmaligen Rector der Universiteit Herman Muntinghe, die over de verdiensten der merkwaardigste mannen handelde, welke in deze 200 jaren te Groningen onderwijs verleend hebben. Bij het gereedmaken dezer Redevoering voor de Drukpers, werden 'er aanmerkingen uit de algemeene en bij-

bijzondere Letterkundige en Vaderlandsche Geschiedenis bijgevoegd, die aanvullen, hetgeen de Redenaar in zijne vlugt niet aanvoeren konde; hier was dan ook plaats voor vele *Dii minorum gentium* onder de Hoogleeraars, die in het hoofdtafereel niet behoorden; eene reeks uitlokkende Artikels (bl. 25—138.) Hierna vindt men twee Gedichten in *elegiaca* vervat: een fraai *Carmen saeculare* van den sedert overleden Hoogleeraar in de Welsprekendheid (*) JOANNES RUARDI (bl. 139—154), aan hetwelk een Regtsgeleerde en Advokaat (hetgeen niet alle Advokaten zouden kunnen doen) des Dichters schoonzoon TRESLING in een bijzonder Gedicht hulde toebrengt. Als een aanhangsel zijn 'er bijgevoegd de promotie-Redevoering van den Wis- en Natuurkundigen DE LA FAILLE, bij de toewijzing van de waardigheid als Doctor in de Wijsbegeerte aan eenen jongen Geleerde J. CONST. DRIESSEN, benevens deszelfs dankzegging (bl. 1 — 74) en eene Elegie aan den Koning gerigt, die gelijk ook zijne gemalin de gansche plegtigheid met zijne tegenwoordigheid vereerde, door den Predikant LUCAS FOCKENS (bl. 1 — 11). Dit alles te zamengevoegd in een Boekdeel, dat Rec. voor zich heeft, voert ten titel: *Acta saecularia Academiae Groninganae complectentia Orationes et Carmen in Natali ejus ducentesimo publice dicta die* x *Octobris* CIↃIↃCCCXIV. *Edidit* HERMANNUS MUNTINGHE *Academiae Groninganae Rector*, *Groningae apud* J. Oomkens, *Acad. Typogr. in* 4°. Voor de overige Feestvieringen, waaronder de Mythologische Maskerade volgens de vier Faculteiten bij fakkellicht hare bijzondere bevalligheid moet bezeten hebben, is 'er geene plaats in deze bladen bestemd.

Bij de een jaar later gedane bekendmaking van het Koninklijk Besluit over het Hooger-Onderwijs in Holland kwam in het licht: TAMMONIS ADRIANI TEN BERGE, *Curatorum Universitatis Groninganae Praesidis*, *Allocutio ad Professores et* HERMANNI MUNTINGHE, *Rectoris ejusdem Universitatis Magnifici*, *Oratio habitae die* VI *Novembris* CIↃIↃCCCXV. *cum e Decreto Regio instaurata Universitas Groningana solemniter inaugurаretur*, *novaque institutionis Academicae ratio initium caperet*, *Groningae* 15 *et* 38 *p. in* 4°. De tweede Redenaar ontwikkelt de doelmatigheid en wijsheid van het Koninklijk Besluit en de nieuwe inrigting van het Hooger-Onderwijs in het Koningrijk der Nederlanden.

(*) Moet zijn in de Grieksche en Latijnsche Talen. *Vert.*

(*Gött. Gelehrte Anz.* 90 St. 7 *Junius* 1817.)

BE-

B E R I G T

Omtrent de Verkooping der Bibliotheek *van den Grave* VAN MAC-CARTHY, *te Parijs*,

Medegedeeld door

Jonkheer W. H. J. VAN WESTREENEN VAN TIELLANDT,

te 's Gravenhage.

(*Tweede Opgave, Vervolg van Bladz. 26.*)

N°.		Francs.
1113.	Liber Sextus Decretalium Bonifacii VIII. Mogunt. 1465, fol. op perg. Editio Princeps. NB. de vier laatste bladen, behelzende onder andere het onderschrift, met de pen bijgeschreven	221
1115.	—— —— ——— ——— —— Mogunt 1473, fol. op perg. . . .	350
1116.	—— —— ——— ——— —— Venet. 1476, fol. op perg. . . .	400
1119.	Compilatio decretalium Gregorii IX. Mogunt. 1473, fol. op perg. Editio Princeps. .	500
1330.	W. Dugdale Origines Judiciales. Lond. 1680, fol.	201
1348.	Platonis opera. Venet. Aldus 1513, fol. Editio Princeps, ...	278
1350.	——— —— cum annot. Stephani. 1578, fol.	381
1353.	——— dialogi Septem selecti. Dubl. 1738, 8°. ch. mag.	210
1357.	——— Timaei traductio Chalcidii. Par. 1520, fol. op perg.	331
1363.	Aristotelis opera. Venet. Aldus 1497, fol. op perg. NB. alléén het 3de en 4de Deel. .	626
1383.	———— politicorum libri VIII. Romæ. 1492, fol. op perg.	255
1746.	Le Rusticant translaté en Francois du latin de P. Croissant, gr. fol. M. S. op perg. met Min.	405
1757.	Dioscorides, Latine. Colle 1478, fol. Editio Princeps	122
1785.	W. Lewin the Birds of Great Britain, Lond. 1789, 4°. op perg.	2000
1790.	M. Lister Historia Conchyliorum, Lond. 1685, fol. ch. mag.	880
1791.	F. M. Regenfuss choix de Coquillages, Copenh. 1758, tr. gr. fol.	275

N°. 1808.

N°.		Francs.
1808.	M. Catesby Hist. Nat. de la Caroline &c. Lond. 1731 & 43, tr. gr. fol. Editio Orig. fig. col.	506
1823.	G. Edwards Nat. Hist. of Birds, Lond. 1743 — and — Gleanings of Nat. Hist. Lond. 1758, 4°. fig. col.	460
1844.	Corn. Celsi de Medicina libri VIII. Flor. 1478, fol. Editio Princeps. . . .	150
1907.	G. Stephanus de dissectione Corporis Humani. Par 1545, fol. op perg. met een Blad op pap.	541
1964.	Compilatio Leopoldi Duc. Austriæ fil. de astrorum Scientia. Aug. vind. 1489, 4°. op perg.	298
1995.	W. Dugdale the History of imbanking fens. Lond. 1662, fol. Editio Orig. . .	330
1997.	La div. Machine del Capit. A. Ramelli, Par. 1588, fol. gr. pap. . . .	512
2028.	Le triomphe de la mort de Holbein, par Hollar. (Lond. 1790) 8°. op perg. . .	210
2030.	Collection of prints engraved bij Rob. Strange, gr. in fol. NB. 35 stuks. . . .	560
2065.	J. Howard account of the principal Lazaretos. Warrington 1789, 4°. op perg. .	380
2066.	Campbell Vitruvius Brittanicus. Lond. 1717 — 71, fol. gr. pap.	343
2074.	R. Valturii de re militari libri XII. Veron. 1472, fol. Editio Princeps. . . .	200
2076.	Instruction fur le fait de la Guerre (par G. du Bellay,) Par. 1548, fol. op perg. .	401
2087.	G. de Cavendish Duc de New-Castle Methode de dresser les chevaux, Anv. 1658, fol. gr. pap.	301
2103.	Le ingeniose forti per Fr. Marcolini da Forli. Venet. 1540, fol. . . .	300
2143.	Guarini Veronensis regulæ. 1470, 4°. op perg.	281
2144.	J. Tortelli Aretini commentarii Grammatici. Venet 1471, op perg. Editio Princeps. .	920
2165.	H. Stephani thesaurus linguæ Græcæ 1572 — et Glossaria duo 1573, fol. ch. mag. .	1275
2170.	Priscianus de arte Grammatica, (Venet.) 1470, fol. op perg. Editio Princeps. . .	2200
2172.	Rudimenta Grammatices. Mogunt. 1468, fol.	1015
2177.	Donatus ethimologizatus, 4°. . . . . NB. zeer oude druk, in Gothische letters, bevattende 9 Bladen van 30 regels op de volle bladzijden.	120
2183.	Joan. (Balbi) de Janua Catholicon. Mogunt. 1460, fol. op perg. . . .	2620
2215.	G. Hickesii libri duo Antiquæ litteraturæ Sept. Oxon. 1703, fol. ch. mag. . . .	360

N°. 2217.

N°.		Francs.
2217.	Antiqui Rhetores Græci, cura Aldi Manutii Venet Aldus 1508 — et — Commentarii in Aphtonii progymnasmata, cura ejusdem. Venet. Aldus 1509, fol.	605
2227.	Orationes Æchinis &c. ex recens. Aldi Manutii. Venet. Aldus 1513 — et — Orationes Isocratis &c. ex recens. ejusdem Venet. Aldus 1513, fol.	290
2228.	Een ander Exemplaar.	216
3027.	Tutti i triomfi &c. (raccolti par N. Lasca e G. B. Ottomajo.) Fior. 1559, 8°. Edit. Orig.	426
3038.	La Comedia di Dante Alighieri, (Fulgin.) 1472, fol. Editio Princeps.	400
3043.	Sonetti et triomphi di Fr. Petrarcha. Patav. 1472, fol. parv.	435
3044.	—— —— —— —— —— —— Venet. 1473, fol. op perg.	3000
3088.	Orlando furioso de L. Ariosto. Birm. Baskerville 1773, 4°. gr. pap.	550
3089.	—— —— —— —— —— Parig. 1788, 12°. op perg. in 4°. formaat.	2100
3110.	Bandello Canti - e - Le tre parche Agen. 1545, 8°. gr. pap.	301
3127.	La Gerusaleme liberata di Torq. Tasso. Parig. 1784, op perg.	900
3207.	L'Aminta di Torq. Tasso. Padov. 1722, 8°. op perg.	300
3209.	—— —— —— —— (Parma) 1789, 4°. op perg.	402
3217.	Geschichten von Tewrdancths, Nur. 1517, fol. op perg. Editio Princeps.	515
3219.	Milton's works bij Newton, Lond. 1749 — 53, 4°.	300
3259.	Boccace de la Généalogie des Dieux, Par., Verard. fol. op perg.	465
3264.	Æsopi fabulæ (Mediol. circa 1480,) 4°. Editio Princeps.	400
3308.	Novelle Otto. Lond. 1790, 4°. op perg	598
3312.	Boccace des cent Nouvelles transl. en Francois. Paris, Verard. fol. op perg.	1020
3315.	La Novelle del Bandello. Lond. 1740, 4°. gr. papier.	326
3340.	Les amours pastorales de Daphnis et Chloé trad. en Francois, Par. 1787, gr. 4°. op perg.	510
3365.	Les avantures de Telemaque (Paris) 1785, gr. 4°. op perg.	1280
3419.	(Fr. Columna) Hypnerotomachia Poliphili. Venet. Aldus 1499, fol. op perg. Edit. Princ.	900
3433.	Vie et propheties de Merlin, Par. 1498, fol.	700

N°. 3436.

N°.		Francs.
3436.	Tristan de Lonnois (Par. Verard.) fol. op perg.	925
3438.	Le Roman d'Ogier le Danois, Par. Verard. fol. op perg. NB. incompleet. . .	500
3439.	Le Roman de Milles et Amys, Par. Verard. fol. op perg.	2300
3441.	Le receuil des Histoires Troyennes, Paris Verard. fol. op perg. NB. de 2 laatste bladen M. S.	730
3520.	L'Alcibiade, Oranges 1652, 8°. parv. Editio Orig.	301
3595.	B de Albertis de amore. 1471. — Ejusd. in amoris remedio. 1471. — Historietta amorosa L. di Bardi e H. Bondalmonte. 1471, 4°. op perg.	700

(*Het Vervolg en Slot hierna.*)

STERRE EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

LONDEN *den 27sten Junij.* De hitte in het eind der afgeloopene en den aanvang der tegenwoordige week is hier (gelijk in alle naburige landen) buitengemeen geweest. Inzonderheid schijnt zij zich te hebben doen gevoelen in het Zuid-westen van Engeland. Een Dagblad van Bath behelst daaromtrent het navolgende: „ De hitte der Zon gedurende de weinige laatstverledene dagen is overmatiger geweest, dan wij nu eenige jaren lang ondervonden hadden. Vrijdag stond *Fahrenheits* Thermometer op 82 gr., Zaturdag in de schaduw, van drie tot vijf ure na den middag, op 86, zijnde tien graden boven Zomerwarmte, en niettegenstaande de hemel eenigzins bewolkt was, teekende de Thermometer, op plaatsen meer voor de zonnestralen bloot liggende, 108 gr., op Maandag rees hij, in den zonneschijn, tot 113. Te Weymouth stond de Thermometer Zaturdag ten twaalf ure, in de schaduw op 86 en in de Zon op 112, terwijl hij dien zelfden dag te Gloucester, in de schaduw, klom tot 103. Deze geweldige hitte heeft, zoo als men ligtelijk verwachten kon, in verscheidene oorden des Lands Donderbuijen te weeg gebragt.

ASSEN *den 30 Junij.* De volgende waarnemingen, wegens de buitengewone warmte, gedurende de acht volgende dagen, in de maand Junij dezes jaars, zijn alhier gedaan met drie Thermometers, allen van J. SOLARO te Amsterdam, waarmede, sedert meer dan 30 jaren, vergelijkende proeven zijn genomen.

Den

Den 19den, 's morg. 8 uren,	74°,	's midd. 86°,	's av. 80°.
den 20sten, ———	78°,	——— 89°,	—— 80°.
den 21sten, ———	85°,	——— 92°,	—— 82°.
den 22sten, ———	80°,	——— 89°,	—— 76°.
den 23sten, ———	80°,	——— 88°,	—— 80°.
den 24sten, ———	76°,	——— 82°,	—— 74°.
den 25sten, ———	64°,	——— 68°,	—— 59°.
den 26sten, ———	66°,	——— 76°,	—— 63°.

En wordt hierbij opgemerkt, dat men, gedurende deze dagen, onweder heeft gehad, zonder dat de lucht daardoor merkbaar is afgekoeld; dat voorts, in de Provincien Groningen, Drenthe en Overijsfel, benevens in Munsterland, gedurende dien tijd, eenige duizenden morgen van Veenen gebrand zijnde, deze omstandigheid zeker vrij wat tot deze hitte heeft toegebragt.

Utrecht. Met eenen zeer goeden Thermometer, van Prins te Amsterdam, geplaatst tegen het Noorden, en van de zijden bevrijd van de Zon, nam men den 20sten Junij den graad van warmte hier waar en teekende denzelven aan 's morgens ten acht ure 85°, ten tien ure 88° en ten elf ure 90°, wanneer de Noord-oosten wind de lucht een weinig begon op te koelen, zoodat ten twaalf ure dezelve weder tot 88° zakte.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Julij	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
9	29. 9 29. 9 29. 9	61 65 57	W. t. N. —— W. t. Z.	windrig; voormidd. bewolkt; verder betrokken.
10	29 9 29 9¼ 29 9	61 74½ 63½	Z. Z. Z. O. O. t. Z.	bewolkt: tegen den avond een kleine regenbui.
11	29. 8¾ 29. 9 29 9	64½ 71 61	Z. W. W. Z. W. Z. W.	omtrent helder; windrig.
12	29. 8¼ 29. 8¼ 30. 0	61½ 66½ 55	W. N. W. N. W. N. t. W.	bewolkt: op den middag een regenbui.
13	30. 0 30. 0 29. 9	62½ 67½ 60½	W. N. W. W. Z. W.	bewolkt: 's avonds een weinig regen.
14	29. 7½ 29. 6¾ 29 6	59½ 66 54½	Z. W. W. Z. W. Z. W.	windrig: bewolkt; 's morgens en in den namidd. een regenbui.
15	29. 5¼ 29. 3¼ 29 2¾	59 59 54	Z. Z. O. Z. O. Z. Z. W.	tot in den namiddag regen; verder bewolkt.

Te Haarlem, bij A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE
KONST-
EN
LETTER-BODE,
VOOR HET JAAR 1817.

N°. 30. *Vrijdag den 25sten Julij.*

BERIGTEN.

DRESDEN *den 4 Julij.* Saxen heeft den 30sten der verledene maand een gewigtig verlies ondergaan in het afsterven van den alom beroemden Bergraad WERNER, van Freyburg, in den ouderdom van 67 jaren overleden. Eergisteren avond werd zijn lijk, op bevel des Konings, bij het licht van 150 fakkels, met eenen trein van 40 Rijtuigen, waarin vele voorname Personaadjen uit den Burger- en Militairen-stand gezeten waren, tot Görlitz begeleid en van daar naar Freyburg vervoerd. WERNER was Lid van bijna alle Wetenschappelijke Akademiën en geleerde Gezelschappen in Europa.

MUNCHEN. Den 8sten Maart ll. las de Hr. VOGEL, voor de Natuur- en Wiskundige Klasse van de Akademie der Wetenschappen, eene Verhandeling voor, over de Graansoorten. Hij bevond, dat Tarwemeel, dat van *triticum hibernum* L. etc. komt, 0,68 deelen Zetmeel en 0,24 Kleefstof bevat, terwijl dat van *triticum spelta*, aan de boorden des Donaus groeijende, 0,74 Zetmeel en 0,22 Kleefstof bezit.

Hoewel de Hr. DAVY Kleefstof in de Haver meent ontdekt te hebben, is den Hr. VOGEL daarin niet ge-

ſtaagd, maar hij vond 'er eene doode ſtof, van alle veerkracht ontbloot, in, in geen opzigt naar Kleefſtof gelijkende. De Haver bevat, behalve het Zetmeel en de Suikerſtof een bitter beginſel, en eene vette Olie, die groenachtig geel van kleur zijnde in klompjes kristalliſeert, even als de Olijfolie.

De ontleding van de Rijst leverde hem ook eene vette Olie op, eene ſtof veel meer Suiker bevattende dan het Tarwemeel, eene zeer kleine hoeveelheid plantaardige Eiwitſtof en veel Zetmeel tot aaneenhechting ongeſchikt.

De Rijst is voor gisting vatbaar, met behulp van gest, maar het Brood, dat 'er van bereid wordt, komt niet regt op.

Het beſtaan van eene vette Olie in de Haver en Rijst ſchijnt aantetoonen, dat deze Graanſoorten als 't ware den overgang uitmaken tot de zoogenaamde *emulſive zaden*, die zeer met Olie beladen zijn.

De Heer VOGEL zet zijne onderzoekingen over de broodgisting voort. Het is hem niet gelukt, de proef van den Hr. EDDIN te ſtaven, die beſtaat in het doen gisten van het Tarwedeeg door middel van water met Koolſtofzure lucht bezwangerd.

De volgende proef, door den Hr. VOGEL te werk geſteld, ſchijnt met de algemeene theorie der gisting te ſtrijden. Hij wiesch het Tarwemeel met veel koud water af, om hetzelve het ſuikerbeginſel te ontrooven. Het overblijfſel werd met een weinig gest gemengd; maar de gisting vertoonde zich zoo hevig, even als of de gest bij niet gewaſchen meel gevoegd was; het brood van dit meel gebakken verkreeg evenwel de hoedanigheid van gewoon Tarwebrood niet.

HALLE *den* 3 *Julij*. Den 21ſten ll. werd de, reeds bij eene Koninklijke Kabinets-order, van den 12den April 1815, bepaalde vereeniging der Univerſiteit van Wittenberg met die onzer Stad, tot ſtand gebragt, en werden de zich alhier bevindende Leden van den Akademiſchen Senaat van Wittenberg als Leden in den Akademiſchen Senaat alhier binnengeleid. Eenige Leden van den gewezen Akademiſchen Senaat van Wittenberg zijn in Saxiſchen dienst overgegaan.

PARYS *den* 15*den Julij*. De door hare afkomst, geſchriften en betrekkingen zoo wijd en zijd bekende Ba-

Baronesse VAN STAEL HOLSTEIN, dochter van den Heer NECKER, is heden ochtend alhier in den ouderdom van omtrent 50 jaren overleden.

WAARNEMINGEN

VAN

ALEXANDER VON HUMBOLDT

Over den SIDDERAAL of den GYMNOTUS ELECTRICUS,

In Amerika zelve gedaan.

(*Vervolg van Bladz.* 41.)

Na drie dagen vruchteloos in de stad Calabozo gewacht te hebben, en een' enkelden levendigen maar slechts zwakken Aal gekregen te hebben, besloten wij, om zelf naar de plaatsen ons te begeven en de proeven te nemen, in de open lucht, aan de boorden van de poelen, waarin de Gymnoten overvloedig zijn. Wij vertrokken eerst naar het kleine dorp Rastro de Abaxo genoemd. Van daar bragten ons de Indianen naar Cano de Bera, eene modderachtige stilstaande waterkom, maar omgeven van fraai groeijende Clusia rosea, Hymenea Courbaril, groote Indiaansche Vijgeboomen en en eenige Mimosas met welriekende bloemen. Wij stonden verwonderd optezien, toen men ons zeide, dat men een dertigtal halfwilde paarden in de naburige woestijnen ging vangen, om zich daarvan te bedienen ter vangst van de Sidderalen. Deze manier van vischvangst, welke men embarbascar con caballos (door middel van paarden bedwelmen) noemt, is waarlijk zeer vreemd. Het woord *barbasco* beteekent de wortels van de Jacquinia, van de Piscidia en van elk andere vergiftige plant, door welker aanraking eene groote massa waters in één oogenblik het vermogen van te dooden of ten minste te bedwelmen en verdooven der Visschen verkrijgt. De laatste komen op de oppervlakte van het water, als zij door dit middel vergiftigd (embarbascado) zijn. Daar nu paarden in een' poel heen en weêr gejaagd ditzelfde uitwerksel op de verschrikte Visschen hebben, neemt

men, de oorzaak met het uitwerkfel verwarrende, voor deze twee foorten van Vischvangst, dezelfde benaming aan.

Terwijl onze hospes ons deze vreemde manier van vischvangst in dit land uitlegde, kwam de troep paarden en muilezels aan. De Indianen hadden 'er eene foort van parforce jagt van gemaakt, en dezelve aan alle zijden affluitende, noodzaakte men hen den poel in te gaan. Ik zal flechts onvolkomen het belangrijke fchouwfpel affchilderen, dat ons de worstelftrijd van de Alen tegen de paarden verfchafte. De Indianen van zeer lange rietftokken en harpoenen voorzien, plaatfen zich rondom de waterkom; eenige hunner klimmen op de boomen, welker takken zich boven de oppervlakte van het water uitftrekken: alle beletten, door hun fchreeuwen en de lengte hunner rietftokken, dat de paarden den oever bereiken. De Alen, door het gedruisch der paarden verfchrikt, verdedigen zich door de herhaalde losfing van hunne electrieke batterijen. Langen tijd fchijnen zij de overwinning op de paarden en muilezels te behalen; overal zag men van de laatfte, bedwelmd door de menigvuldigheid en kracht der electrieke fchokken, onder water verdwijnen. Eenige paarden ftonden weder op, en bereikten, in weêrwil van het naauwlettend toezigt der Indianen, den oever; van vermoeidheid uitgeput en met leden verftijfd door de kracht der electrieke fchokken ftrekten zij zich in geheel hunne lengte over den grond uit.

Ik wenschte wel, dat een bekwaam Schilder het oogenblik had kunnen treffen, waarop, het tooneel het levendigst was. Groepen Indianen rondom den waterplas; paarden, met opftaande manen, den fchrik en de fmart in het oog, willen den ftorm ontwijken, die hen overvalt; geelachtige en loodkleurige Alen, die naar groote waterflangen zweemende op de oppervlakte van het water zwemmen en hunnen vijand vervolgen: alle deze voorwerpen leverden, ongetwijfeld, het meest fchilderachtig geheel op. Ik herinnerde mij het fraai fchilderftuk, dat een paard verbeeldt, een hol intredende en op het gezigt van een' leeuw verfchrikt! De uitdrukking van den fchrik was niet fterker dan die, welken wij in dezen ongelijken ftrijd zagen.

In minder dan vijf minuten waren 'er reeds twee paarden verdronken. De Aal, meer dan vijf voeten lang

lang sluipt onder den buik van het paard of den muilezel. Hij bewerkstelligt daarop eene ontlading in de geheele uitgestrektheid van zijn electriek orgaan; en tast te gelijk het hart de ingewanden en bovenal den plexus der maagzenuwen aan. Het moet ons dus niet verwonderen, dat het uitwerksel, hetgeen deze Visch op een groot viervoetig dier voorbrengt, dat overtreft, hetwelk dezelve op een mensch te weeg brengt, dat hij slechts bij een van ziine uiteinden raakt. Ik twijfel 'er echter zeer aan, of de Gymnoot de paarden onmiddellijk doodt: ik geloof veeleer, dat zij, bedwelmd door de electrieke schokken, welke zij spoedig op elkander ontvangen, in eenen diepen slaap of verdooving geraken. Van allen gevoel beroofd, verdwijnen zij onder water; de andere paarden en muilezels gaan over hunne ligchamen en weinige minuten zijn toereikend, om hen te doen sterven. Na dit begin, vreesde ik, dat deze jagt zeer treurig zou afloopen. Ik stelde het zeker, van langzamerhand het grootste gedeelte der muilezels te zien verdrinken. Men betaalt 'er een tegen 8 Francs, indien 'er de meester van bekend is. Maar de Indianen verzekerden ons, dat de vischvangst weldra zou geëindigd zijn, en dat de eerste aanval der Sidderalen alleen te duchten is. Inderdaad, hetzij de Galvanische electriciteit zich door rust opeenhoopt, hetzij het electriek orgaan zijnen dienst niet meer verrigt, als het door te langdurig gebruik is afgemat; hunne spierachtige beweging is nog even levendig, maar zij hebben geene kracht meer, om sterke schokken te geven. Toen het gevecht een vierde uurs geduurd had, schenen de muilezels en paarden minder verschrikt; hunne manen stegen niet meer te berge, hun oog drukte minder smart minder ontsteltenis uit. Men zag hen niet meer overzijde vallen: ook de Alen, ter halver lijf buiten het water zwemmende en de paarden ontvlugtende, in plaats van dezelve aantevallen, naderden zelfs den oever. De Indianen verzekerden ons, dat, wanneer men twee dagen na elkander de paarden in een' poel vol Gymnoten jaagt, den tweeden dag geen paard gedood wordt. Deze Visschen behoeven rust en overvloedig voedsel, om eene groote hoeveelheid galvanische electriciteit of voorttebrengen of optehoopen. Wij weten door proefnemingen, die men met de Siddervisschen in Italie genomen heeft, dat men de zenuwen, die naar electrieke

ke organen toeloopen, affnijdende of afbindende derzelver verrigtingen ophouden, even als de beweging van eene fpier opgefchort is, zoolang de afbinding van de ader van eene voorname zenuw duurt. De organen van den Sidderrog of van den Sidderaal hangen van het zenuwftelfel en de levenskrachten af; het zijn geene electromotifche toeftellen, die van de naburige waterlagen de electriciteit ontleenen, welke zij verloren hebben. Men behoeft zich dus niet te verwonderen, dat de kracht der electrieke fchokken van de Sidderalen afhangt van den ftaat hunner gezondheid en bijgevolg van de rust, het voedfel en den ouderdom en misfchien van eenen grooten zamenloop van phyfieke en andere omftandigheden.

De Alen, naar den oever vlugtende, worden zeer gemakkelijk gevangen. Men wierp met kleine harpoenen aan touwen gehecht naar hen: de harpoen haakte fomtijds twee te gelijk. Door dit middel, haalt men ze uit het water, zonder dat het zeer drooge en lange eind touw den fchok aan dien het vast hield mededeelde. In weinig minuten waren vijf groote Alen op het drooge. Men zou 'er een twintigtal hebben kunnen vangen, indien wij dezelve voor onze proefnemingen noodig gehad hadden. Verfcheiden waren flecht ligt aan den ftaart gewond; andere hevig aan den kop. Wij konden de natuurlijke electriciteit dezer Visfchen waarnemen, gewijzigd door de verfchillende graden van levenskracht, welke zij genoten. Ik zal in deze Verhandeling niet alleen de proeven ontvouwen, welke wij gedaan hebben, de Hr. BONPLAND en ik, op de in onze tegenwoordigheid gevangen Sidderalen, maar ook die, welke wij gelegenheid hadden, om op een' Aal van buitengewoone grootte te nemen, welke wij in ons huis vonden van Rastro te Calabozo terugkomende. Deze laatfte was in een net gevangen; dezelve had geene kwetfuur ontvangen. Uit den poel gekomen had men denzelven oogenblikkelijk in dezelfde tobbe gelegd, waarin hij te Calabozo gebragt werd. Door dit middel geftadig in hetzelfde water gebleven, waarin hij gewoon was, had zijne galvanifche electriciteit nog geene verandering ondergaan. Wij zullen echter vervolgens zien, dat de gewonde Sidderalen, dat is, die met mindere kracht begaafd, leerzamer zijn, ter opfporing van galvanifche verfchijnfels, dan zeer levendige

en

en werkzame Sidderalen: want vele bijzonderheden ontsnappen aan de oogen van den waarnemer, als de electrieke ſtroom zich zoo onſtuimig een' weg baant zoowel door goede geleiders, als door de min volkomene.

(Het Vervolg hierna.)

P R O G R A M M A.

*

In de SESSIEN van de ALGEMEENE VERGADERING DER NEDERLANDSCHE HUISHOUDELIJKE MAATSCHAPPIJ TE HAARLEM; begonnen den 10den en geeindigd den 12 Junij 1817, zijn de volgende *Prijzen* en *Remuneratien* toegekend, als:

Aan den Schrijver eener Verhandeling met bijvoeging van vier Teekeningen, van *Werktuigen* tot hiertoe bij ons in den Landbouw niet gebruik wordende, ingezonden in Antwoord op Prijsvraag N°. 4. bladz. 14, geteekend met de Spreuk:

Wanneer den hogen nood ons doet verlegen ſtaan,
Dan biedt ons het vernuft de ſchoonſte redding aan.

is toegewezen eene Premie van de *zilveren Medaille* en *tien Dukaten*, mits dat door hem, de bij de vraag gevorderd wordende Getuigſchriften worden ingezonden.

Den Zender der Proeven van *Houtſnee-Platen*, ter beantwoording van Prijsvraag N°. 48. bladz. 41, onder de Zinſpreuk:

Door oefening en aanmoediging worden de kunſten volmaakter.

wordt aangeboden eene Remuneratie van *zes Dukaten*, onder voorwaarden, dat hij vrijheid geeft tot het openen van zijn Billet.

Aan JACOB CORNELIS MOLTER, Landman te *Siddeburen* in de Provincie Groningen, eene *zilveren Medaille*, voor zijn Verſlag wegens het *Roppen*, zijnde eene nieuwe kunstbewerking, waardoor de ligtſte en ſchraalſte Groenlanden, door het verbranden der zoden tot asch, bemest, eerst in vruchtbare Bouwlanden, en daarna wederom tot welige Graslanden, kunnen veranderd worden; welk Verſlag is te bekomen bij B. van der Kamp te *Groningen*.

Aan ALEXANDER ELIZA STAAL, Boekverkooper te *Zwolle*, op zijne ingezondene Monſters *Chits-papier*, proviſio-

 neel

neel voor één Jaar, *drie Percent* van hetgeen hij zal aantoonen te hebben gedebiteerd.

Aan de Weduwe GOUSSET, VAN HEEL en SCHUT, Oprigters eener Fabrijk van Vloerkleeden te *Maarsen*, de *zilveren Medaille*.

Den Schrijver van het Antwoord op Prijsvraag N°. 7. bladz. 15, nopens het middel, om de *Schapen* voor het ongediert, *Luizen* genaamd, te beveiligen, onderschreven met het Motto:

Simplex veri Sigillum.

Boerhave.

wordt bij dezen uitgenoodigd, zijn opgegeven middel door gedane Proeven, Bewijzen en Getuigschriften te staven.

De Schrijver van de Verhandeling der voor het *Vee* of *Zuivel schadelijke Planten* en *Onkruiden* in Weilanden gevonden wordende, met opgaaf van de wijze hoedanig dezelve het best ontdekt en uitgeroeid kunnen worden, in Antwoord op Prijsvraag N°. 24. bl. 27, onder de Zinspreuk:

Multum quidem novi, sed novi nihil novi.

wordt verzocht, door eene nadere inzending, aan het gevorderde bij de vraag te voldoen.

De Zender der Proeven van *Druk-Inkt*, ingezonden ter beantwoording van Prijsvraag N°. 57. bladz. 46, geteekend met de Spreuk:

Zie daar mijn werk met liefd' en lust,
Tot nut der Drukkunst toegerust, enz.

wordt uitgenoodigd, de in de vraag gevorderd wordende bewijzen intezenden.

Voorts is aan deze Vergadering kennis gegeven, dat de Zender der Afdrukken van *Zwarte Kunstprenten*, onder de Zinspreuk:

Ik streef naar roem.

in het voorgaande jaar geremunereerd met *zes Dukaten*, vrijheid heeft gegeven tot het openen van zijn Billet, die bij de ontzegeling is bevonden te zijn, de Heer S. HINKELAAR, Kunstplaatdrukker te *Amsterdam*.

Nog is aan de Vergadering gemeld, dat Directeuren, ingevolge de kwalificatie op hun verleend, aan de Heeren D. VAN LOON en Comp., Oprigters eener Fabrijk van *harde Zeep*, te *Uitgeest*, hebben uitgereikt eene Remuneratie van *zes Dukaten*.

Bij de Maatschappij zijn de volgende Nieuwe Vragen uitgeschreven.

Daar de Bloembol, bekend onder den naam van *Hiacint*, onderhevig is aan eene zeer verderfelijke ziekte, het *Zwartsnot* genaamd, welke ziekte zich meestal het sterkst openbaart, wanneer de bloem eenigzins begint te verwelken, als dan de smetstof van de eene Plant, aan de andere met zeer groote snelheid schijnt medetedeelen, waardoor in korten tijd verbazende vernielingen (alhoewel het eene jaar meer dan het andere) en groote schade aangerigt worden. Ook de *Trosnarcis* en *Tyloos*, worden daardoor, schoon niet zoo dikwerf als de *Hiacint*, geweldig aangetast; zoo vraagt de Maatschappij eene opgave, waarbij voldoende zal worden aangetoond: welke de wezenlijke oorzaak dier ziekte zij? — hoe men die Plant daarvoor kan beveiligen? en daarvan aangetast zijnde, derzelver verderfelijken voortgang zal kunnen stuiten? De Maatschappij belooft aan dengenen, welke dit het best en voldoende beantwoordt eene Premie van de *tweede gouden Medaille* of 25 *Dukaten*. Proeven, Bewijzen en Getuigschriften intezenden voor of op ultimo September 1820.

Daar 'er in de afgeloopen Winter, zeer vele Schapen en Koeijen zijn gestorven aan de zoogenaamde *Bot* in de *Lever*, welke door sommige vooronderfteld wordt een Insect te zijn, dat zich in eene Plant wikkelt en verbergt; zoo vraagt de Maatschappij, of deze vooronderstelling gegrond is? zoo ja, verlangt zij eene juiste beschrijving van hetzelve, zoowel als van de Plant, en verlangt daarbij de aanwijzing van een middel, om dat Insect *met* of *zonder Plant uitteroeijen*, ten einde de Landen, waar dezelve gevonden worden, daarvan te zuiveren, en alzoo de gezondheid van dat Vee te bevorderen. Het optegeven middel moet door Proeven bevestigd zijn. Aan dengenen, die het best aan het verlangen der Maatschappij zal hebben beantwoord, wordt uitgeloofd eene Premie van de *gouden Medaille*. Opgave met Bewijzen en Getuigschriften intezenden voor of op ultimo September 1818.

Daar de Schapen, in Ierland, door middel van *Rapen*, aldaar *Zweedsche Rapen* genaamd, gevoed worden, en daardoor eene vetheid verkrijgen, welke die der op eene andere wijze gevoede Schapen te boven gaat; zoo wordt eene Premie uitgeloofd van de *zilveren Medaille* en 6 *Dukaten* aan dengenen, die eene genoegzame hoeveelheid van dit Raapzaad heeft laten komen en daarmede een stuk Lands bezaaid heeft, zoodat daarmede ten minste twintig Schapen vet gemaakt zijn en daarvan een uitvoerig berigt zal gegeven hebben, inhoudende tevens de voor- en nadeelen aan deze spijziging verknocht. Berigten met Be-

wijzen en Getuigschriften intezenden voor of op ultimo September 1820.

Daar gedurende het einde des vorigen en in het begin dezes Jaars, vele *ziekten* onder het *Rundvee*, *Schapen* en *Varkens* op verschillende plaatsen van ons Vaderland geheerscht hebben, belooft te Maatschappij de *tweede gouden Medaille* of 25 *Dukaten* aan dengenen, welke eene volledige beschrijving van den loop van eene of andere dier ziekten, nevens eene nasporing van derzelver oorzaken, bijzonder met opgave der in het werk gestelde geneeswijze met derzelver uitslag zal geven. Getuigschriften en Bewijzen intezenden voor of op ultimo September 1818. Deze Premie strekt zich uit tot ultimo September 1820.

In aanmerking genomen zijnde, dat van de *Dalen*, welke gevonden worden in onze Zeeduinen, welligt, een zeer nuttig gebruik zou kunnen worden gemaakt tot het aanleggen van *Fokkerijen voor Varkens*, in omheining of beperking, het zij alleen tot den staat van *volwassen Varkens* of ook tot de volle mesting toe, en wel om zulks in het groot en als een bedrijf te behandelen, iets, hetwelk tot nog toe, op de Duingronden niet schijnt beproefd te zijn, niettegenstaande het nuttige, hetwelk in zoodanige Varkens-aanfokkerijen, hetzij beschouwd als voorwerp van voedsel voor het algemeen, hetzij als een zeer belangrijk artikel van uitvoer voor den Koophandel, hetzij eindelijk als winstgevend bedrijf voor den ondernemer gelegen, liggen kan; doch tevens overwegende, dat, ingevalle men de kweeking zou willen beproeven, men volkomen verzekerd zou moeten zijn van de middelen tot voeding dezer Dieren, hetzij dat voedsel in de Duinen dadelijk aanwezig is, of door cultuur zou kunnen worden aangekweekt, stelt uit dien hoofde voor de volgende Prijsvraag:

Welke zijn de *gezondste* en meest *opbrengende Gewassen*, die in onze Duinen, zonder veel moeite en kosten van bebouwing, voor Varkensvoeder kunnen worden aangekweekt, hetzij alleen tot aanfokkerij van het geslacht, of, indien zulks ook geschieden kan, tot mesting? Zijn 'er in de gewone Duingewassen ook zoodanige, welke tot dat einde geschikt zijn; vooral lettende op Wintervoeder en bij voorkeur Wortelgewassen. Aan dengenen, die dit voldoende beantwoordt, wordt uitgeloofd eene Premie van de *tweede gouden Medaille*. Proeven en Bewijzen, met overlegging van Planten en noodige Beschrijvingen daarop, inteleveren voor of op ultimo September 1820. Deze Premie strekt zich uit tot ultimo September 1823.

Daar de *Stukverwers* al sedert vele Jaren ondervonden hebben en nog dagelijks ondervinden, dat zij, om dezelfde hoogten van klaproode kleuren te verwen, verpligt zijn, eene aanmerkelijke meerdere kwantiteit Meekrappen

te

te gebruiken, dan in vroegere Jaren daartoe noodig was, en dit verschil, zoo al niet vermeerderd, toch zeker blijft voortduren en dagelijks wordt bespeurd, zoo vraagt de Maatschappij eene beredeneerde opgave van de ware oorzaken, waaraan dit verschil in de kracht van dit hoogst belangrijk product van onzen Nederlandschen Landbouw, aldus ontdekt wordende, is toeteschrijven; en met voldoende Proeven gestaafd, tevens de middelen opgeeft, om dit Gewas bij deszelfs meeste kracht te bewaren.— Aan dengenen, die deze Vraag ten genoegen van de Maatschappij beantwoordt, zal gegeven worden de *gouden Medaille* of 50 *Dukaten*. Opgave en Proeven met Bewijzen en Getuigschriften intezenden voor of op ultimo September 1820.

Aan dengenen, die voldoende door Proeven gestaafde middelen aan de hand geeft, door welker zamenstelling en bereiding een *zwarte Schrijf-Inkt* kan verkregen worden, die in het gebruik alle goede hoedanigheden vereenigt, op den duur stand houdt, niet bleek, rosachtig, noch onleesbaar wordt, en aan het Papier zich zoo vast hecht, dat, zonder deszelfs zamenweefsel aantetasten, dezelve daaruit niet kan gewischt worden, zelfs niet door de aanwending van de voornaamste zuren; eene Premie van de *tweede gouden Medaille* of 25 *Dukaten*. Proeven, Bewijzen en Getuigschriften met de opgave der bereiding, intezenden voor of op ultimo September 1820.

Aan den eersten die in dit Koningrijk in eene Fabrijk of Trafijk, volgens den raad van den Graaf VAN RUMFORD, den *Waterdamp* of *Stoom*, zoowel tot algemeene verwarming, als tot het koken en verwarmen der gebruikt wordende zelfstandigheden bezigt, van zijne inrigting eene korte, maar duidelijke beschrijving geeft, en tevens daarbij, verbeteringen, zoo mogelijk, bekend maakt, voor welke de uitvinding van den Graaf VAN RUMFORD nog vatbaar mogt zijn; eene Premie van de *tweede gouden Medaille* of 25 *Dukaten*. Bewijzen met Beschrijving en Getuigschriften intezenden voor of op ultimo September 1820.

Aan dengenen, die binnen dit Koningrijk, door eene onkostbare bewerking of bereiding, het met *Drukt-Inkt* gedeeltelijk bedekt papier tot *Lompen* in den *Papiermolen* gebruikt, of anderzins eene zoodanige zuiverheid, witheid en reinheid weet bijtezetten, dat het in goede hoeveelheden, weder als Papier van goede kwaliteit, als of het nooit bedrukt geweest ware, tot gewone prijzen kan worden afgeleverd, eene Premie van de *tweede gouden Medaille* of 25 *Dukaten*. Monsters, Bewijzen en Getuigschriften inteleveren voor of op ultimo September 1820.

Aan den Uitvinder en Inleveraar van eene verbeterde Machine, onder den naam van *Bok* op de Kleeren- en Garen Blekerijen, bekend, (en welke, zoo als dezelve thans in ge-

gebruik is, fomtijds gevaarlijk is en vatbaar voor vereenvoudiging met behoud van dezelfde kracht,) waarbij de werklieden aan minder gevaren zijn blootgefteld, en tevens van een eenvoudige en onkostbare bewerking is, eene Premie van de *tweede gouden Medaille* of 25 *Dukaten*. Model, Teekening en Befchrijving, volgens eene naauwkeurige voetmaat, inteleveren voor of op ultimo September 1819.

Daar, vooral in de Noordelijke Gewesten van ons Vaderland, door het opflaan of de uitwafeming der Gronden de *houten Vloeringen*, *Lambrifeeringen* en *Befchotten* der Huizen aan eene fpoedige verrotting, door den aangroei van onderfcheidene Plantgewasfen, blootgefteld zijn, belooft de Maatfchappij hare *tweede gouden Medaille* of 25 *Dukaten*, aandengenen, die een in alles voldoend middel, om deze fchadelijke vernieling voortekomen, zal opgeven. — Opgave met Bewijzen en Getuigfchriften en een berekening der kosten intezenden voor of op ultimo September 1822. Deze Premie ftrekt zich uit tot ultimo September 1825.

(*Het Vervolg in het eerstvolgend* N°.)

B E R I G T

Omtrent de Verkooping der Bibliotheek *van den Grave* VAN MAC-CARTHY, *te Parijs*,

Medegedeeld door

Jonkheer W. H. J. VAN WESTREENEN VAN TIELLANDT, *te 's Gravenhage.*

(*Tweede Opgave, Vervolg en Slot van Bladz.* 47.)

N°.		Francs.
3609.	Les triomphes de la noble et amoureufe dame (par J. Bouchet.) Par. 1535, fol. op perg.	541
3652.	The dictes or Sayinges of the Philofophers bij A. Wyderille, Westm. 1477, fol. NB. ontbrekende het laatfte blad, 't geen het onderfchrift behelst. . . .	600
3681.	J. B. C. d'Ansfe de Villoifon Anecdota Græca. Venet. 1781, fol. op perg. . . .	400
3685.	Luciani opera. Flor. (Junta.) 1496, fol. Editio Princeps.	400
3686.	——— ——— Venet. Aldus 1503, fol. . .	262
3690.	——— ——— cur. Reitzio. Amft. 1743, 4°. ch. mag.	202

N°. 3694.

N°.		Francs.
3694.	Philostratorum omnia. Flor. Junta 1517, fol. ch. mag.	231
3697.	Volumen de disciplinalibus, in quo continentur Priscianus de Grammatica &c. gr. fol. M. S. op perg. met Miniaturen. . .	750
3700.	Vincentii Bellovacensis Speculum naturale, doctrinale, morale et historiale, (Argent.) 1473, fol. Editio Princeps. . . .	585
3730.	Receuil des Oeuvres de Bernard Bluet d'Arberes. 1600 — 1605, pet. in 12°. NB. Eenigst bekend Exemplaar met het 4de Deel. .	500
3739.	Oeuvres de Fontenelle. Haye 1728, fol. gr. pap.	431
3774.	Joan. Joviani Pontani dialogus (Neap.) 1491, 4°. op perg.	399
3796.	G. Bruno Nolano degl'Heroici furore. Par. 1585, 8°.	425
3804.	Plinii Sec. epistolarum libri. 1471, 4°. Editio Princeps.	560
3854.	Lettere Scritte a P. Aretino. Veneg. 1551 & 1552, 8°.	251
3860.	Geographiæ Veteris Scriptores Græci min. ex recens. Hudsoni. Oxon. 1698, et ann. Seq. 8°. ch. mag.	915
3873.	A. Ptolomæi cosmographia. gr. fol. M. S. op perg met Miniaturen. . . .	700
3874.	— —— ———— Bon. 1462, (prob. 1482.) fol.	416
3875.	— —— ———— Ulm. 1482, fol. op perg.	800
3909.	B. Breydenbach Opusculum Sanctarum peregrinationum. Mog. 1486, fol. op perg. .	756
3910.	Voyages de Chardin en Perse. Amst. 1735, 4°.	215
3915.	F. L. Norden, Voyage d'Egypte et de Nubie. Coppenh. 1755, fol. gr. pap. . .	259
3929.	L'art de Verifier les dates. Par. 1783, fol. .	260
3942.	La mer des Histoires. Par. Verard. fol. op perg.	950
3943.	La fleur des Histoires. gr. fol. M. S. der 15de Eeuw, op perg. met Miniaturen. . .	500
3944.	Hist. Universelle par Alex. Sauvaige. fol. M. S. op perg. met Miniaturen. . . .	365
3945.	La Bouchardière par J. de Courcy, M. S. der 15de Eeuw, op perg. met Miniaturen.	400
3947.	Universal History. Lond. 1747 — 1759, 8°. .	364
4753.	Le Siège de Metz. en 1552, par B. de Saligne. Par. 1553, 4°. op perg.	240
4777.	Les noms, surnoms, qualités, armes &c. des Cardinaux, Prelats et Commandeurs de l'Ordre du St. Esprit, faits par Louis XIII. fol. M. S. op perg. . . .	600

N°. 4778.

N°.		Francs.
4778.	Figures des Monnoyes de France par J. (B.) Haultin. 1619, 4°.	400
4806.	La Legende des Flamens &c. Par. 1522, 4°. op perg.	375
4906.	W. Dugdale Antiquities of Warwickshire. Lond. 1656, fol. Editio Princeps. . .	321
4907.	— ——— ——————— —— ———— Lond. 1730, fol. gr. pap. . . .	525
4952.	The Works of J. Warr. Dubl. 1739, fol. gr. p.	355
4969.	O. Rudbeckii Atlantica. Upsal. 1675-89 - & 98, fol. NB. met de Atlas en het Blad *Ad bibliopegos*, doch zonder de Index van het 3de Deel.	1195
5016.	P. B. du Halde, description de la chine. Par. 1735, gr. fol.	420
5056.	W. Dugdale the Baronage of England, Lond. 1675, fol.	260
5057.	— ——— Summons of the noblity to Parliament. Lond. 1685, fol. . . .	91
5060.	Montfaucon antiquité expliquée. Par. 1719, et Supplément. Par. 1724, fol. gr. pap. .	401
5070.	Receuil de Peintures antiques trouveés à Rome. Par. 1783, fol. max. op perg. met gekl. pl.	1600
5103.	The medallic history of England, Lond. 1790, fol. op perg.	202
5106.	G. Budæi libri v. de Asse. Venet. Aldus 1522, 4°. op perg. NB. Exempl. van Grollier.	1500
5114.	Antiquæ Statuæ urbis Romæ. fol. NB. bestaande in 52 Teekeningen op perg. . .	1000
5115.	Galleria Giustiniana. Rome 1640, fol. max. Editio Orig.	260
5118.	Museum Florentinum. Flor. 1731, et ann. seq. fol. max. NB. in 12 Deelen. . .	1603
5146.	Maittaire Annales Typographici. Hagæ Com. 1719-1741, 4°. ch. mag. NB. In 9 Deelen.	663
5368.	Plutarchi vitæ viror. Illustr. in Lat. versæ Venet. 1478, fol. op perg. . . .	360
5369.	Vies des Hommes illustres de Plutarque transl. en franc. par J. Amyot. Par. 1559, fol. op perg.	1000
5373.	Diogenes Laertius ex recens. Menagii. Amst. 1692, 4°. ch. mag.	399
5382.	Æmilius Probus (seu Cornelius Nepos.) Venet. 1471, 4°. Editio Princeps. . . .	200
5395.	J. Boccace des cas des nobles malheureux fol. M. S. op perg. met Miniaturen. . .	800
5396.	— ——— — — — ——— ——— Par. 1494, fol. op perg.	1550
5397.	Le temple de J. Boccace par G. Castellain — L'instruction du Jeune Prince. — La cha-	

pe-

N°.		Francs.
	pelet des Princes - & - l'Epitre de la Reyne Marie (par J. Bouchet) Par. 1517, fol. op perg.	1100
5425.	Biographia Brittannica. Lond. 1747, fol. gr. pap.	380
5426.	The heads of the most illustrious perſons of Great-Britain. Lond. 1743 & 1752, fol. gr. papier.	590
5455.	H. Walpole Anecdotes of painting. (Lond.) 1762, — and — Catologue of engravers. (Lond.) 1763, 4°. NB. compleet in 5 Dn. .	503
5457.	J. Boccace le livre des clercs et nobles femmes. — et — Le livre de la cité des Dames. gr. fol. M. S. op perg. met Miniaturen. .	675
5468.	P. Bayle Dict. Historique et Critique. Rott. 1720, — et — Oeuvres diverſes. Haye 1727, fol. gr. pap.	1177
5473.	Lucan, Suétone et Salluste en Francois. Paris 1500, fol. op perg.	712
5475.	Valerius Maximus. 4°. M. S. van 1423 - 1443, op perg. met Miniaturen. . . .	230
5476.	——— ——— Mogunt. 1471, fol. op perg.	1070
5482.	——— ——— transl. en Franc. Par. Verard. fol. op perg. . . .	1400

In alles heeft deeze uitmuntende Bibliotheek de aanzienlijke ſom van 4,004,000 Franken opgebragt. — Eenige der voorname Artikels, geen' voldoenden prijs kunnende gelden, zijn door de erfgenamen van den overledenen bezitter opgehouden. — Verſcheidene der verkochte zijn in de Koninklijke Boekerij te Parijs overgegaan; en een groot aantal is naar Engeland vervoerd. — Het is den ſteller van dit Berigt niet gebleken, dat uit ons Vaderland vele Commisſien zijn opgezonden; doch ſommige der *Monumenta Typographica* zijn door hem aangekocht: onder deze bevindt zich de *Donatus* (n°. 2177.), en ingeval deze uitgave van dit Schoolboek, zoo vermaard in de Geſchiedenis van de uitvinding der Boekdrukkunst, eenig nieuw licht, over dit duister twistpunt, mogt verſpreiden, daar, zooverre hij heeft kunnen ontwaren, nog geen volledig Exemplaar dezer editie was bekend, hoopt hij zulks aan het Letterminnend publiek medetedeelen.

STER.

STERRE EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

HONGARYE. In onderfcheiden ftreken van dit Rijk, heeft men op den 28ften Mei ll. zware Schokken van Aardbeving gevoeld.

PARYS *den 9den Junij.* De Tuinman en Bloemist TAMPONET bood reeds gisteren aan Z. M. een Mandje met volkomen rijpe Druiven aan.

TURIN *den 26ften Junij.* Wij vernemen van Dronero, dat, in den nacht tusfchen den 16den en 17den, een ontzaggelijk rotsgevaarte, door het water van den Sint-Bernard, is losgegaan en verfcheiden huizen van het Dorpje Villard-Saint-Conftant, aan den voet van dien berg gelegen, heeft vernield. Het getal der perfonen, welke hierbij zijn omgekomen, beloopt veertien: de fchade wordt op 100,000 Livres begroot. In den avond van den 18den heeft men in dit oord, omftreeks negen ure, een' ligten fchok van Aardbeving gevoeld.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Julij	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
16	29. 3¼ 29. 5 29. 6¼	58 64 57	W. N. W. t. N. N. W.	tot op den middag regen: verder bewolkt; omtrent betrokken; zeer harde wind.
17	29. 7¼ 29 8 29 8¼	59 64 57	W. N. W. t. W. W. t. Z.	bewolkt; meest omtrent betrokken; windrig; buijig.
18	29. 8 29. 8 29. 8½	61½ 62 57	W. Z. W. W. N. W. N. W.	voormidd. omtrent betrokken; verder bewolkt; iets buijig.
19	29. 9 29. 9¼ 29. 9½	59 64½ 56	W. N. W. N. W. t. W. W.	bewolkt; een weinig buijig.
20	29. 9½ 30. 0 30. 0¼	62 62 61	W. t. Z. — —	bewolkt; op den middag iets regen, namidd. windrig.
21	30. 0 30. 0 30. 0	59 67 63	Z. W. Z. Z. W. Z.	voormidd. betrokken; verder bewolkt; veel helder.
22	29 9¼ 29. 9¾ 29 9¼	63 72 63	Z. Z. W. W. t. N. W. t. Z.	bewolkt.

TE HAARLEM, BIJ A. LOOSJES PZ.

ALGEMEENE KONST- EN LETTER-BODE, VOOR HET JAAR 1817.

N°. 31. *Vrijdag den 1sten Augustus.*

BERIGTEN.

LAUSANNE *den 1sten Julij.* De Raadsheer CRAMER, Hoogleeraar aan de Universiteit van Kiel, in het Holsteinsche, heeft de reis, welke hij in het Zuiden van Duitschland en in Zwitserland gedaan heeft, toegewijd aan nasporingen wegens de oude Letterkunde en de bronnen van het Duitsche Burgerlijke Regt. De openbare Bibliotheken van Beijeren en van Oostenrijk hebben hem uitmuntende Stukken verschaft; maar te Zurich en te St. Gall hebben zijne nasporingen voornamelijk een nuttig gevolg gehad. Te St. Gall heeft hij de oudste Catalogussen en Handschriften van dat klooster, dat weleer zoo rijk in letterkundige schatten was, nagezien. Hij heeft daar zelfs het Handschrift ontdekt van eenen ouden Grammaticus, die niet in de Verzameling van *Putschius*, noch in die van *Godhofredus*, gevonden wordt, alsmede den geheelen Scholiast van *Juvenalis*.

PARYS. Onder de verliezen, welke de geleerde wereld in de eerste helft dezes jaars onderging, mag ook met regt dat genoemd worden van den Heer CHANLAIRE, die met MENTELLE den *Atlas National de la France* en met PEUCHET de Topographische en Statistische Beschrijving van Frankrijk in gedeelten, De-

partements gewijze, uitgegeven heeft, en zich hoofdzakelijk gedurig met de Plaatsbefchrijving van het Franfche Rijk onledig hield, waardoor hij dan ook in dit vak vele goede ftukken leverde, die echter ook aan gebreken onderhevig zijn. Voor dezen arbeid had hij een afzonderlijk vertrek in zijn huis ingerigt, waarin langs de wanden groote kasfen ftonden, van diepe laden van boven tot onder voorzien. In dezelve waren zoovele laden, als 'er voor eenige jaren Departementen in het Franfche Rijk gevonden werden, en op ieder derzelve ftond de naam van het Departement: zoodra nu over dit of dat Departement iets tot Plaatsbefchrijving, Statistiek of Gefchiedenis betrekkelijk uitkwam, werd dit door den Hr. CHANLAIRE terftond aangefchaft en in de lade van dat Departement gelegd. Door dit twintig jaren voltehouden, had hij eene vrij volledige Boekerij in zijn vak bekomen, die hem ter bearbeiding zijner groote Befchrijving van Frankrijk goed te ftade kwam. Het is jammer, dat dit Werk, dat hij op zijne kosten uitgaf, naauwelijks half is voltooid geraakt, daar hij zijne onderneming, bij gebrek van onderfteuning, moest laten varen. Behalve deze Werken arbeidde de Hr. CHANLAIRE mede aan verfcheiden groote Verzamelingen Landkaarten, als aan die van het Zuidelijk deel van Europa in 45 Bladen, die van het Krijgstooneel in het Oosten in 3 groote Bladen, die van Belgie in 69 Bladen volgens FERRARIS. Ook voor MENTELLES *Atlas Univerfel* in 169 Bladen leverde hij verfcheiden ftukken.

P R O G R A M M A

Van de Nederlandfche Huishoudelijke Maatfchappij.

(*Vervolg van Bladz.* 60.)

*

De Prijsvragen, waarvan de termijn van beantwoording verfchenen, en die op nieuw met of zonder eenige verandering, wederom worden voorgefteld, zijn de volgende:

Aan hem, die door verbetering onzer Vaderlandfche Rasfen van Rundvee, hetzij door vermenging als anderzins, een

een Ras zal bekomen hebben, waarvan de individu's zijn van zoodanige gedaante, dat zij het meeste vleesch verkrijgen aan die ligchaams deelen, waar het beste vleesch gevonden wordt, en van dat Ras ten minste één Stier en twee Koeijen zal kunnen aanwijzen en de behandeling en daaraan bestede kosten opgeeft; eene Premie van de *gouden Medaille* en 30 *Dukaten*, te beantwoorden September 1820.

Opgeven op welke wijze de *Stalvoedering*, in sommige gedeelten van ons Vaderland, gedreven wordt? Welke de *voor-* en *nadeelen* der Stalvoedering in het algemeen zijn en van de thans gebruikelijke wijze in het bijzonder? Welke de oorden zijn van ons Vaderland waarin, en de Gronden, waarop die voedering met voordeel kan plaats hebben — en welke de middelen zijn, om die aldaar meer algemeen bekend te maken? Die deze Vragen best beantwoordt en met Proeven ten minste van *tien* Runderbeesten, gedurende *twee Jaren* genomen, staaft; eene Premie van de *tweede gouden Medaille* en 45 *Dukaten* of 70 *Dukaten*, te beantwoorden September 1820.

Is het mogelijk onze *Inlandsche Tabaksfoorten* te verbeteren en voor verbastering te beveiligen: zoo ja, welke zijn de middelen, om dezelve, hetzij door cultuur, hetzij door bereiding, in kwaliteit zoodanig te verbeteren, dat zij met de meest in gebruik zijnde Noord-Amerikaansche Tabaksfoorten gelijk staan? eene Premie van de *tweede gouden Medaille* en 75 *Dukaten* of 100 *Dukaten*, te beantwoorden September 1820.

Daar men bij ondervinding weet, dat de te veld staande *Rogge*, hare rijpheid naderende, somwijlen in eenen nacht, bij sommige streken, kan worden bevangen door eene roodachtige zelfstandigheid (misschien *Honigdauw*) waardoor de schoonste Rogge zoodanig wordt benadeeld, dat de allereerste meest belovende stukken zeer weinig en daarbij nog uitermate slecht zaad opleveren, zoo vraagt men: wat en van welken aard of natuur is het hier voren omschreven zeer nadeelige Natuurverschijnsel? — zijn in ons Vaderland deze en geene Districten boven andere daaraan onderworpen en wat is daarvan de reden? — wat is de oorzaak, dat hetzelve zich bij streken verspreidt, zoodanig, dat van onmiddellijk naast aan elkander gelegen Stukken, het eene zeer kan worden beschadigd, terwijl het andere of geheel of ten deele bevrijd blijft? en kan men tot voorkoming, afwending of vermindering van dat kwaad ook eenige voorbehoedmiddelen in het werk stellen? of wanneer het daar is, tot vermindering van schade iets met vrucht doen; eene Premie van de *tweede gouden Medaille* of 25 *Dukaten*, te beantwoorden September 1820.

Aan dengenen, die binnen dit Rijk eene Fabrijk van door *kunst gemaakte* of *zoogenaamde versierde Bloemen* oprigt,

even goed en goedkoop als de Buitenlandfche; eene Premie van de *tweede gouden Medaille* en *vijf Percent* op het debiet, te beantwoorden September 1820.

Aan den eerften, die binnen dit Rijk oprigt eene Fabrijk van *Bier-* en *Wijnglazen*, gelijk in deugd en prijs aan de beste Buitenlandfche; eene Premie van de *gouden Medaille* en 50 *Dukaten*, te beantwoorden September 1820.

Aan dengenen, die de *Aarde* voor *Aardewerk* zoodanig kan bereiden, dat die bekwaam zijn, om in dezelve *fcherpe vochten* en andere *Scheikundige ontbindingen* te doen uitdampen en te zuiveren, zonder eenig nadeel aan die vochten en ontbindingen te veroorzaken, en vervolgens van zulk Aardewerk, tot een' billijken prijs, allerlei *Potten*, *Pannen*, *Schalen* enz. te maken; eene Premie van 50 *Dukaten*, te beantwoorden September 1820, ftrekt zich uit tot September 1822.

Aan dengenen, die eene Fabrijk oprigt van *Vijlen* en *Raspen*, in alle opzigten voldoende in prijs en deugd; eene Premie van 100 *Dukaten*, te beantwoorden September 1819, ftrekt zich uit tot September 1822.

Aan dengenen, die *Graveerfels in Hout* zal vervaardigd hebben, gelijk aan de beste Buitenlandfche; eene Premie van de *tweede gouden Medaille* of 25 *Dukaten*, te beantwoorden September 1819, ftrekt zich uit tot September 1822.

Aan dengenen, die *Papierbladen* of *Platen* vervaardigt, tot glanzing van Durans, Kalaminken en andere dergelijke Stoffen; eene Premie van de *tweede gouden Medaille* of 25 *Dukaten*, te beantwoorden September 1819, ftrekt zich uit tot September 1822.

Aan dengenen, die de *Aarde* uit de Bedding der Rivieren, gelegen in dit Rijk, zoo weet te bereiden, dat daarvan *Dak-* en *Vorstpannen* kunnen gebakken worden, in deugd en prijs gelijk aan die, die thans van Aarde, uit het vaste Land gegraven, gemaakt worden; eene Premie van de *gouden Medaille*, — en zoo het geheim en de manier van behandeling voldoende opgeeft enz. daarenboven nog 50 *Dukaten*, te beantwoorden September 1819.

Aan den eerften, die met Proeven zal aantoonen de *Katoenen Garens*, onaangezien welke foorten of kleuren, zoodanig te verwen, dat dezelve in *vastheid* en *levendigheid* van kleur, voldoende bevonden worden; eene Premie van de *tweede gouden Medaille*, te beantwoorden September 1819.

Aan dengenen, die eene genoegzame Proeve van *Druk-Inkt*, evenarende aan dien, welke in Frankrijk en Engeland gemaakt wordt, inlevert, benevens Afdrukken daarmede gemaakt, eene Premie van de *tweede gouden Medaille* of 25 *Dukaten*, te beantwoorden September 1819.

Aan dengenen, die een voldoend en weinig omflagtig mid-

del

del zal opgeven, om ten allen tijde, de *vervalschte* van de *onvervalschte Olie* te kunnen onderscheiden; eene Premie van de *tweede gouden Medaille* of 25 *Dukaten*, te beantwoorden September 1819.

(*Het Vervolg en Slot hierna.*)

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN,

AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

LOFREDENEN. Lofrede op JOANNES LUBLINK DEN JONGEN, door C. W. WESTERBAEN. Te Amsterdam bij J. ten Brink Gz., MDCCCXVII. met gegr. Titel en Portret in gr. 8°. 99 Bladz.

Was dit Weekblad aan de welversneden penne van hem, wien de voor ons liggende Lofrede geldt, onderscheidene belangrijke bijdragen van tijd tot tijd verschuldigd, hetzelve wil dan ook geene gelegenheid laten voorbijgaan, om hulde toetebrengen aan zijne verdiensten, ja haast zich, om eene Redevoering, in de Maatschappij *Felix Meritis* gehouden, aantekondigen, waarvan hij en zijne nagedachtenis alleen het lofwaardig voor- en onderwerp uitmaakten. Met te meer genoegen kunnen wij deze taak, die alleen de erkentenis reeds dringend vorderde, volbrengen, daar hem een Lofredenaar te beurt te viel, als de WelEerw. Heer WESTERBAEN, die blijkbaar toonde, hoezeer hij voor zulk een' niet gemakkelijken arbeid berekend was.

Niet gemakkelijk noemen wij denzelven, en wij gelooven met reden, daar het zoo moeijelijk valt, om den toon aan de Lofrede, op wien het zijn moge, eigen, voltehouden en niet te dalen tot dien, welke aan eene Levensbeschrijving voegt. Te meer gevaar loopt men hiervan bij een' Letterminnaar, als JOANNES LUBLINK DE JONGE, daar men van zulken eenen uitgestrekten Letterarbeid moetende gewagen, uit vrees van 's mans verdiensten te kort te doen, ligt eene naauwkeurigheid in de opgave zou betrachten, geheel vreemd aan den stijl, welken goede smaak en juist oordeel in eene Redevoering van dezen aard eischen. Hoe gelukkig de bekwame Steller dezer Lofrede die klip, voor alle Lofredenaars, wist te vermijden, kan ieder blijken, die dezelve met aandacht doorleest; en zou elk beschaafd Nederlander die daaraan niet niet gaarne wijden, als hij bedenkt, hoeveel nuts LUBLINK door zijnen letterarbeid gesticht heeft? Dewijl intusschen de tachtigjarige ouderdom, dien hij bereikte, oorzaak was, dat velen der latere geslachten, minder met zijnen ver-

 dien-

diénsten bekend, hem die uitgestrekte hoogachting niet konden toedragen, welke hij in den bloei zijner jaren algemeen genoot en waarin hij tot zijn dood toe bij allen, die hem kenden, zich mogt verheugen; achten wij het onzen pligt hen, zooveel in ons vermogen is, nader met hem in kennis te brengen, en zullen het dus niet bij eene bloote aanprijzing van dit Werkje laten berusten, maar hetzelve eenigermate ontleden, om de vonken van dankbaarheid, die nog in veler harten voor hem gloeijen, op nieuw aanteblazen, tot een heilzaam vuur, zijner nagedachtenis toegewijd.

Na eene gepaste Inleiding, waarin de Redenaar zijne bijzondere verpligting aan LUBLINK betuigt en belooft den lof niet boven den peil der waarheid optevoeren, treedt hij dadelijk tot zijn onderwerp en poogt door LUBLINKS voorbeeld CICERO's bewering, dat alle kunsten, welke tot de beschaving van den mensch behooren, in een naauw verband met elkander staan en door zekere maagschap vereenigd worden, te staven; vertoonende dit voorbeeld „ ons een schoon geheel, waarvan geen gedeelte verwaarloosd of eenzijdig ontwikkeld is, — eenen gezonden geest in een gezond ligchaam, beide geoefend in alles, wat de voortreffelijkheid der menschelijke natuur meest doet uitkomen; het stelt ons eenen man voor oogen, niet vreemd in eenig vak van beschaafdheid, en in alles bedreven, wat 'er noodig is, om den mensch, in welken stand ook, nuttig en aangenaam te maken, — achting, liefde en geluk te verschaffen; het doet ons eenen geletterden handelaar aanschouwen, die, zoo lang dit vereischt wordt, de koopzorg niet vergeet om de wetenschappen, noch deze om de kunsten, en wiens zeden den wederkeerigen invloed van het ware, goede en schoone beminnelijk doen blijken."

Natuurlijk staat de Redenaar nu eerst bij LUBLINKS jeugd omstandig stil. Het eenig kind van JOANNES LUBLINK en MARIA VAN DUISBERG (te Amsterdam den 9 Februarij 1736 geboren), eerlijke, godvruchtige welgestelde lieden, zijnde, viel hem eene hoogst beschaafde opvoeding ten deele, welke zijne gelukkige aanleg in alles, wat kunst en kennis betrof, zich uitnemend ten nutte maakte. Bij het onderwijs in de voor den koopman onontbeerlijke kundigheden vergat men de fraaije kunsten niet. Leerde hij als jongeling verscheiden moderne talen, als het Italiaansch, Hoogduitsch, Deensch, Fransch en Engelsch, de Viool werd door hem met den besten uitslag bespeeld en in het componeren van muzijk bleef hij bij lang geen vreemdeling. Gelukkig vond de jeugdige LUBLINK, wien de te ver gedrevene eerzucht ligt had van het pad kunnen voeren, in Ds. TISTEIN eenen getrouwen leidsman, „ aan wien " de Redenaar betuigt, „ dat wij eigenlijk LUBLINK te danken hadden, zoo als wij hem eenmaal mogten bezitten."

ten." Door dezen met Nieuwentijts en Derhams Werken bekend geraakt, was zijne weetgierigheid te zeer uitgelokt, dan dat zij geen verder voedsel zou gezocht hebben. Zij vond dat dan ook rijkelijk bij den bekwamen Nicolaas Struyck; en welligt had deze hem voor de Wiskundige Wetenschappen zooveel lust ingeboezemd, dat hij zich geheel daaraan had toegewijd; een toeval voorkwam dit: uit spijt over zekere aanmerking op zijn letterblokken, maakte hij een Puntdicht, en tevens ontwaakte zijne zucht voor de edele Dichtkunst, welke hij sinds dien tijd met zijne geliefde toonkunst nimmer vaarwel kon zeggen, terwijl de belangen van den koophandel, die op hem en zijnen vader rustten, hem verboden, gezet voorts de wiskundige wetenschappen te beoefenen. Die zucht voor de poëzij bragt hem bij den Boekhandelaar Pieter Meijer en in den kring van Feitama, van Winter en Pater; hier legde Lublink den grond tot zijne volledige Nederduitsche taalkennis, tot zijnen keurigen schrijfstijl en den hem nooit te betwisten zuiveren en fijnen smaak in dichtkunde en welsprekendheid. Bij dit alles voegde hij nog de beoefening der Teekenkunst, door het Kunstkabinet zijns vaders uitgelokt, onder geleide van J. M. Kok, waardig leerling van den grooten Verkolje, doch na veertien jaren zag hij van dezelve af, niet uit wispelturigheid, maar uit gebrek aan tijd, slagende daarin dermate, dat hij een vereerend Kunstboek van eigen werk vertoonen kon. „ Maar " zegt de Redenaar „ de mensch is niet enkel geest. Ook het ligchaam heeft zijne regten, welker schennis de Opperste Regtvaardigheid gestreng pleegt te straffen. Zelfs Lublink ondervond dit, eenigermate, zoodat hij genoodzaakt werd, ook het paardrijden te leeren. Dit ondersteunde en oefende zijne krachten, en bleef hem, tot in zijnen verre gevorderden leeftijd, een geliefde verpoozing van Letterarbeid. Op het vlugge paard, nevens hem waardig gezelschap, rondgevoerd, werd de stijve stroefheid van den kamergeleerde voorgekomen, en leerde hij, vooral na het overlijden zijner teederbeminde ouderen, en het ontslag van alle koopzorg, de fraaiste oorden in en nabij ons Vaderland kennen, — inzonderheid de schoone Natuur, in het lagchende Gelderland, gadeslaan, — haren troost opvangen, — haren Schepper, meer en meer, eerbied en liefde toedragen, en zijn alzoo verfijnd gevoel, gelukkiglijk, mededeelen. Zoo werd hij de welsprekende beschrijver harer wonderen, de wellust zijner vrienden, de vreugde van het gezellige leven, de volkomen beschaafde man."

Na dit van Lublinks jeugd gezegd te hebben, gaat de Redenaar hem als een' verdienstelijk Letterkundige bijzonderlijk schetsen. Ook daarin willen wij hem volgen. Alle Geschriften van zijne hand hadden ten doel de ver-

Vertaling van de *Fabelen* en *Vertelsels*, ook door dien vernuftigen en godvruchtigen Duitscher geschreven; bij de overzetting van Young's *Nachtgedachten*, aan de beschaving van welker tweede uitgave hij twintig jaren arbeidde; bij de Vertaling van Thomson's *Jaargetijden*; bij die van Young's *Roemzucht* en der *Reizen* van Stolberg, om daarna met een enkel woord aanteroeren het groot aantal Werken van eenen Niemeijer, Jerusalem, Zollikofer, Fest, Salchli, Camper, Salzmann en anderen, welker uitgave hij bevorderde, of die onder zijn toevoorzigt en medewerking in het licht verschenen. Dan hij was niet alleen Vertaler; als oorspronkelijk Schrijver worden van hem aangehaald vele belangrijke Verhandelingen in *Concordia et Libertate* over onderscheiden wijduiteenloopende onderwerpen en vakken gedaan, die meestal het licht zagen, zoo afzonderlijk als in het Magazijn bij Warnars; zijne *Brieven en Briefwisseling* in 1803 uitgegeven; zijn aandeel in de verbeterde Luthersche Gezangen; een *vijftigtal Gezangen*, eerst in 1797 voor vrienden, in 1813 voor het publiek, verkrijgbaar gemaakt; en zijne bijdragen tot onderscheidene Maand- en Weekbladen, onder welke laatste wij, gelijk de aanvang van dit Verslag uitwees, het onze ook mogten tellen.

Vervolgens beileedt de Redenaar eenige regelen aan de

ner medeburgeren en handhaver hunner belangen, in het Hooge Staatsbestuur geroepen werd. O! waarom was de Volkskeuze niet altoos zoo gelukkig! — — — — Maar ik wil geene wonden op nieuw doen bloèden, welke, door de wijsheid en standvastigheid van onzen Koning, zoo gelukkig geheeld zijn. Genoeg dan, M. H.! LUBLINK was dier keuze waardig. Reeds vroeg met de geschiedenis des Vaderlands bekend geworden, en, naderhand, door den vermaarden Pascal Paoli, toen deze hetzelve bezocht, van de vonken der edele vrijheidsmin nog meer ontstoken, heeft hij, in lateren tijd, de liefde voor onzen Geboortegrond openlijk geroemd, het tweede Eeuwfeest der verovering van *den Briel* waardiglijk gevierd, en de vrijheid der Drukpers, met kracht en klem, verdedigd. Met zulke beginselen moest een LUBLINK wel een waardig Staatsman zijn. Getuigt, gij allen, die, nevens hem, den Vaderlande gediend hebt, waarvan ik 'er hier, meer dan één', tegenwoordig mag zien, of hij niet getrouw en onkreukbaar braaf was, en weldeed, zonder omtezien! Getuigt, of hij, in die dagen van verwarring, immer vatbaar geweest is voor eenige soort van omkooping, of slechts onkiesche verrijking, voor eenige oneerlijkheid, hoe ook genaamd, of wel voor eenige onedelmoedigheid, ter bereiking zelfs van goede oogmerken! Nimmer de vlag voerende voor eenige partij, maar altoos met de braven van alle partijen blijvende verkeeren, volgde hij, onbelemmerd, zijne eigene overtuiging, op een langdurig nadenken zoowel, als op wereld- en menschenkennis, gegrond; en nimmer was zijn zacht en menschlievend hart te brengen tot eenig bedrijf van staatkundige vervolgzucht, veel min van wreedheid of geweldenarij. Het is bekend, dat, schoon zijn gezigt, toen reeds, zeer merkbaar, verminderde, geen arbeid hem te zwaar viel, waarvan hij [illegible] eenig nut voor het Vaderland voorzag, dat hij, [illegible] lasten op zich nam, die menig eenen deden [illegible] — dat hij de Steller was van het beroemde schoone [illegible] over de afzondering van Kerk en Staat, en dat hij [illegible] meen, gaarne [illegible] in alles, wat [illegible] [illegible] voor de ver[illegible] [illegible]de [illegible] Wetten[illegible] [illegible]deren [illegible] heeft [illegible] het Op[illegible] [illegible]men in [illegible] voorheen op [illegible], Paris, [illegible]

[illegible]ning der Be[illegible]gaand Winter[illegible] het Vrouw[illegible]kunst onder de Zin-

fijning en veredeling van het godsdienstig en zedelijk gevoel onzer Natie, de reiniging van den wansmaak in de openbare en bijzondere hulde aan het Opperwezen; de hervorming van de opvoeding der jeugd; het verschaffen eener aangename en tevens nuttige uitspanning aan den afgematten geest; de verrijking onzer Taal en Letterkunde; de uitbreiding onzer Dichtkunst en Welsprekendheid. Dat zuinigheid op zijnen tijd, matigheid van levenswijze en wijsgeregelde orde de bereiking dezer heilrijke oogmerken bij hem begunstigden, behoeft naauwelijks herinnerd te worden. Na deze algemeene beschouwing staat de Redenaar afzonderlijk stil bij LUBLINKS Vertaling van Gellerts *Zedekundige Lessen*, bij zijn aandeel in de Dichterlijke Vertaling van de *Fabelen* en *Vertelsels*, ook door dien vernuftigen en godvruchtigen Duitscher geschreven; bij de overzetting van Young's *Nachtgedachten*, aan de beschaving van welker tweede uitgave hij twintig jaren arbeidde; bij de Vertaling van Thomson's *Jaargetijden*; bij die van Young's *Roemzucht* en der *Reizen* van Stolberg, om daarna met een enkel woord aanteroeren het groot aantal Werken van eenen Niemeijer, Jerusalem, Zollikofer, Fest, Salchli, Camper, Salzmann en anderen, welker uitgave hij bevorderde, of die onder zijn toevoorzigt en medewerking in het licht verschenen. Dan hij was niet alleen Vertaler; als oorspronkelijk Schrijver worden van hem aangehaald vele belangrijke Verhandelingen in *Concordia et Libertate* over onderscheiden wijd-uiteenloopende onderwerpen en vakken gedaan, die meestal het licht zagen, zoo afzonderlijk als in het Magazijn bij Warnars; zijne *Brieven en Briefwisseling* in 1803 uitgegeven; zijn aandeel in de verbeterde Luthersche Gezangen; een *vijftigtal Gezangen*, eerst in 1797 voor vrienden, in 1813 voor het publiek, verkrijgbaar gemaakt; en zijne bijdragen tot onderscheidene Maand- en Weekbladen, onder welke laatste wij, gelijk de aanvang van dit Verslag uitwees, het onze ook mogten tellen.

Vervolgens besteedt de Redenaar eenige regelen aan de beroemde mannen, die LUBLINK onder zijne vrienden mogt rangschikken; en kan niet afzijn ook met een woord Lucretia Wilhelmina van Merken te vermelden, die hare kunstgewrochten zoo gaarne aan zijn oordeel onderwierp; daarna LUBLINK als Medestichter der Maatschappij *ter Redding van Drenkelingen* en van de *Kweekschool voor de Zeevaart* te noemen, en eindelijk ook bij zijne Staatkundige verdiensten een oogenblik stil te staan: „ Geen wonder" zegt de Redenaar, kunnende dit gedeelte tevens ter proeve van den fraaijen stijl dezer Lofrede strekken, „ eindelijk, dat JOANNES LUBLINK DE JONGE, na het beste gedeelte van zijn leven alzoo besteed te hebben, nog bij het naderen van deszelfs einde, als vertegenwoordiger zij-

ner

ner medeburgeren en handhaver hunner belangen, in het Hooge Staatsbestuur geroepen werd. O! waarom was de Volkskeuze niet altijd zoo gelukkig! — — — — Maar ik wil geene wonden op nieuw doen bloeden, welke, door de wijsheid en standvastigheid van onzen Koning, zoo gelukkig geheeld zijn. Genoeg dan, M. H.! Lublink was dier keuze waardig. Reeds vroeg met de geschiedenis des Vaderlands bekend geworden, en, naderhand, door den vermaarden Pascal Paoli, toen deze hetzelve bezocht, van de vonken der edele vrijheidsmin nog meer ontstoken, heeft hij, in lateren tijd, de liefde voor onzen Geboortegrond openlijk geroemd, het tweede Eeuwfeest der verovering van *den Briel* waardiglijk gevierd, en de vrijheid der Drukpers, met kracht en klem, verdedigd. Met zulke beginselen moest een Lublink wel een waardig Staatsman zijn. Getuigt, gij allen, die, nevens hem, den Vaderlande gediend hebt, waarvan ik 'er hier, meer dan één', tegenwoordig mag zien, of hij niet getrouw en onkreukbaar braaf was, en weldeed, zonder omtezien! Getuigt, of hij, in die dagen van verwarring, immer vatbaar geweest is voor eenige soort van omkooping, of slechts onkiesche verrijking, voor eenige oneerlijkheid, hoe ook genaamd, of wel voor eenige onedelmoedigheid, ter bereiking zelfs van goede oogmerken! Nimmer de vlag voerende voor eenige partij, maar altoos met de braven van alle partijen blijvende verkeeren, volgde hij, onbelemmerd, zijne eigene overtuiging, op een langdurig nadenken zoowel, als op wereld- en menschenkennis, gegrond; en nimmer was zijn zacht en menschlievend hart te brengen tot eenig bedrijf van staatkundige vervolgzucht, veel min van wreedheid of geweldenarij. Het is bekend, dat, schoon zijn gezigt, toen reeds, zeer merkbaar, verminderde, geen arbeid hem te zwaar viel, waarvan hij slechts eenig nut voor het Vaderland voorzag, dat hij, gewillig, lasten op zich nam, die menig eenen deden terugdeinzen, — dat hij de Steller was van het beroemde schoone Rapport over de afzondering van Kerk en Staat, en dat hij, in het algemeen, gaarne de hand had in alles, wat hij voor de Volksverlichting en beschaving, voor de verbetering der hooge en lagere Scholen, voor de Wetenschappen, den Landbouw en de Kunstvlijt, nuttig achtte. Bijkans niets van dien aard is 'er toen, door het Opperbewind des Lands, ondernomen, hetwelk door hem niet voorbereid, gehandhaafd, of verbeterd werd, tot dat de wisselvalligheid dier tijden hem, met eere, het Staatkundige tooneel deed verlaten, in de blijde hoop, om, weder, op het stille land, de rust van een onbevlekt geweten, het vermaak der Letteren, en de geneugten der schoone Natuur, met volle teugen, te genieten, en zijne, door arbeid en tegenspoeden verzwakte, gezondheid volkomen te herstellen."

De ongelukkige daarop gevolgde blindheid van den achtingswaardigen LUBLINK aandoenlijk vermeld hebbende, leert de Redenaar ons hem kennen als *Mensch* en *Christen*. Het is ons niet mogelijk hem hier in bijzonderheden te volgen. Anders zouden wij de hulde aan CORNELIA RYDENIUS, die federt 1769 zijne getrouwe gezellinne op aarde was, moeten overnemen, aan welke edele vrouw, ook deze Lofrede in eene opzettelijke opdragt werd toegewijd; of LUBLINKS dankbaarheid en onderwerping, die hem bij ontberingen, ziekte, hoogen ouderdom, blindheid, ja in den dood bij bleef, schetsen; doch genoeg, wie ons Verslag te schraal vindt, en dit hopen wij, doen velen, leze de Redevoering zelve, en hij zal overtuigd zijn, dat op het Graf, hetwelk den overledenen, die den 24 November 1816 te Utrecht stierf, te Zeist bevat, met regt mogt gesteld zijn het opschrift, waarmede de Redenaar zijne Lofrede besluit:

„ *Hier ligt het lijk van* JOANNES LUBLINK, DEN JONGEN. *Veel vermogt hij door schoonen aanleg; meer door vlijt, kunst en kennis; door Deugd en Godsdienst allermeest. Daarom leeft hij bij God.*"

Achter deze Redevoering vindt men nog een aantal Aanteekeningen en bijvoegsels, bij wijze van Aanhangsel; en ook met deze heeft de ijverige WESTERBAEN het Nederlandsch publiek verpligt. In dezelve treft men vele bijzonderheden aan, die zeer wetenswaardig zijn, doch in de Lofrede zelve niet wel konden ingelascht worden, bijv. dat hij in gevorderden leeftijd door eigen oefening de Latijnsche taal tot zekere hoogte aanleerde, ook in een' vriendenkring als Tooneelspeler optrad; eene lijst van de Werken, door hem ten druk bevorderd; de geleerde Maatschappijen, waarvan hij Lid was; (als van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leyden, Directeur van den Œconomischen-Tak, Lid van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap, van Felix Meritis, Corresponderend Lid van de Tweede Klasse van 't Koninklijk Instituut enz. enz.) ongedrukte Gedichten uit LUBLINKS nagelatene papieren, waaronder behalve een fraaije Morgenzang een vijftal Puntdichten, waarvan wij *de Afgezette Apollo* ons niet wederhouden kunnen overtenemen, daar dit in onze dagen maar al te veel waarheid behelst:

Gij vraagt, wat, in 't gemeen, der dicht'ren vaart belet,
Waarom 't hunn' verzen zoo ontbreekt aan kracht en leven?
Zie hier de reên: men heeft APOLLO afgezet,
En, in zijn plaats, EOOL op *Pindus* top verheven.

LUBLINKS antwoord in Verzen op van Merkens uitnoo-

noodiging, om ook hem naar *Bijdorp* te lokken; zijne overdenkingen in zijne blindheid; voorts blijken zijner onvermoeide vlijt, waarvan wij alleen aanhalen het doorlezen en uittrekken der uit 123 deelen bestaande Hoogd. Berl. Bibl. van NICOLAI, enz. enz.

Dan wij vertrouwen genoeg gezegd te hebben, om deze, in eenen fraaijen stijl en kiesche taal gestelde, zaakrijke Lofrede ieder, wien het aandenken van LUBLINK DEN JONGEN dierbaar is, aantebevelen; en de aandacht van hen, die met zijne verdiensten minder gemeenzaam bekend waren, 'er op te vestigen, hopende hen daardoor tevens opgewekt te hebben, om de oorspronkelijke of vertaalde vruchten zijner pen op te zoeken, te beoefenen, en dat nut voor verstand en hart 'er uit te ontleenen, dat de eerwaardige grijsaard met alle zijne onvermoeide pogingen bedoelde.

K U N S T E N.

PETERSBURG. De Graaf NIKOLAI PETROWITSCH RUMÄNZOW heeft onlangs van CANOVA een uit het fraaiste witte marmer gehouwen Kolossale Standbeeld der Vredegodin ontvangen. In de eene hand houdt zij een' Olijftak en met de andere leunt zij op eene zuil, waarop de volgende drie Opschriften te lezen zijn: Vrede te Abo 1743; Vrede te Kainartschi 1774; Vrede te Friedrichsham 1809. Deze Vredestractaten zijn alle drie door de Onderhandelingen der Graven RUMÄNZOW, den Grootvader, Zoon en Kleinzoon gesloten. Den eersten sloot te Abo Graaf ALEXANDER IWANOWITSCH en verwierf daarvoor de Grafelijke waardigheid; den tweeden te Kainartschi sloot deszelfs Zoon de Graaf PETER ALEXANDROWITSCH met de Porte en den laatsten te Friedrichsham de thans levende Graaf, die ter eere van zijne en zijner Voorvaderen verdiensten bij het Vaderland dit Gedenkteeken heeft opgerigt. — Van denzelfden Kunstenaar vindt men in de Eremitage nog vier Standbeelden, die voorheen op Malmaison waren; te weten eene Danseres, Paris, Amor en Psyche en Hebe.

AMSTERDAM *den* 3 *Julij*. Bij de opening der Beoordeelingsbilletten over de in het voorgaand Wintersaizoen vervaardigde Akademiebeelden naar het Vrouwmodel in de Maatschappij der Teekenkunst onder de Zin-

Zinfpreuk *Kunst zij ons doel*, is gebleken, dat de Eereprijzen toegekend zijn: in de derde Klasse aan den Hr. I. HAGBOLT; in de tweede Klasse aan den Heer T. HEKKING en de gouden Medaille als de Prijs der eerste Klasse aan den Heer C. DE KRUYF.

MERKWAARDIGHEDEN DER NATUUR.

Over het levendig bewaren van Insecten in het luchtledige gedurende verscheiden dagen.

De Heer BIOT heeft in den afgeloopen winter waargenomen, dat sommige Insecten (*) gedurende verscheiden dagen in een' ontvanger gehouden kunnen worden, waar men het ijdel tot de hoogte van een of twee millimeters gebragt heeft, niet alleen zonder te sterven, maar zelfs zonder daarvan eenig in het oogloopend nadeel te ondervinden. In het eerste oogenblik, als men het luchtledig daarstelt, schijnen zij eenigermate verstijfd te zijn en blijven eenige minuten onbewegelijk; maar weldra keert hunne veerkracht terug, en zij beginnen zich even levendig te bewegen, als voor dat de lucht 'er uit gepompt werd. Deze proefneming werd onderscheiden malen herhaald en zelfs tot meer dan acht dagen uitgestrekt.

Deze eigenschap der Insecten, van langer of korter in het ijdel te leven, was den Hr. BOYLE reeds niet ontgaan, die zoovele en zoo fraaije proeven met de Luchtpomp genomen heeft. In het 5de Dl. der *Philosophic. Transact.* van 1670, vindt men eene Verhandeling van dien beroemden Natuurkundige over dit onderwerp. Hij nam wel waar, dat de Rupsen en Kapellen in vergelijking veel langer dan andere dieren de wegneming der lucht kunnen doorstaan, maar zijne proeven hebben hem geene soorten als den Hr. BIOT, opgeleverd, die daarvan niets schenen te gevoelen; het is zake nu te beproeven, of de genoemde Insecten, door den Hr. BIOT opgemerkt, in het luchtledig kunnen voorttelen, en of andere Insecten 'er hunne gedaantewisselingen in zouden verrigten.

(*) *Blaps* en *Tenebrions* in het Fransch geheeten.

Over

Over de Ademhaling der Schildpadden door Professor CARRADORI.

De Schildpadden halen met longen adem, even als vele andere koudbloedige dieren; maar bieden langer dan andere wederstand aan de berooving der lucht; want zij leven langen tijd in het ijdel van BOYLE en in lucht, die niet meer inadembaar is.

Wanneer men Insecten in olie dompelt, zijn zij terstond verstikt en keeren niet in het leven terug, gelijk zulks gebeurt, als men Vliegen in water een tijd lang gedompeld houdt en ze daarna 'er weder uithaalt (*). De Kikvorschen, die lang in het ijdel van BOYLE voortleven en ook in oninadembare lucht, sterven in minder dan een uür in olie (†). De Bloedzuigers alleen kunnen verscheiden uren onder olie leven; (§) gelijk zulks MORAND en onderscheiden andere Geleerden, vóór den Hoogl. CARRADORI, hebben waargenomen, waaruit volgt, dat zij tegen de volstrekte berooving van de lucht bestand zijn, dewijl olie die niet bevat.

Eene vrij vette Landschildpad werd in zeer heldere olijfolie gezet onder eene laag ter hoogte van zes duimen: men liet haar zes uren daarin. Gedurende dien tijd ontwikkelden zich uit haar eenige luchtbellen. Men haalde 'er haar uit, toen men haar dood achtte, en leide haar op de aarde in een' tuin, aan de lucht blootgesteld: zij kwam weder bij. Twee dagen later plaatste men haar weder onder de olie in dezelfde klok; zij leefde 'er een etmaal; na haar op de aarde in den tuin gelegd te hebben, braakte zij veel olie maar rigtte zich niet weder op en stierf een dag later.

Men nam vervolgens de proef met eene andere veel kleinere Schildpad; na drie-en-dertig uren leefde zij nog; maar na zes-en-dertig uren was zij gestorven.

Het is ten hoogste verwonderingswaardig, een dier, hetwelk door longen ademt, zoolang volstrekt van de lucht beroofd te zien voortleven.

(*Giornale di fisica* IX. 318.)

(*) CARRADORI over het wederkeeren van het leven in verstikte Vliegen. *Op. sulti Milan.*

(†) *Ann. Chim* van Pavia T. XVII.

(§) Over de ademhaling der Bloedzuigers en Wormen. *Op. sulti Milan.*

HANDEL EN ZEEVAART, LANDBOUW, HUISHOUDKUNDE, BEVOLKING EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

Bevolking van Petersburg.

De nieuwste Volkstellingen brengen de Bevolking dezer Hoofdstad op 285,500 Inwoners, de Militairen daaronder begrepen. Deze Stad kan dus de vijfde onder de meest bevolkte Hoofdsteden van Europa gerekend worden. In 1764, bestond de Bevolking van Petersburg uit 114,000 Russen en 16,000 Vreemdelingen; in 1792, beliep het getal 193,000 Russen en 32,000 Vreemdelingen, van welke thans 4 à 5000 onder de onderdanen des Rijks kunnen gerekend worden. Onder het getal van 285,500 Inwoners, die thans de Bevolking dezer Hoofdstad uitmaken, zijn omtrent 249,813 Inboorlingen; het overige gedeelte bestaat uit Vreemdelingen van verschillende Natien.

Bevolking van Parijs.

De tegenwoordige staat der bevolking van deze Hoofdstad en van derzelver voorsteden (het garnizoen daar niet onder gerekend) levert, volgens de jongste opneming, het volgend resultaat op; 27,571 huizen, 227,252 huishoudens, en 715,595 inwoners.

GESCHIED- EN LETTERKUNDIGE ANECDOTES.

Gekleed en Ongekleed.

Hoe verkeerd is tegenwoordig alles in deze wereld zeide onlangs een Engelschman, eenig berigt gevende wegens de nieuwste modes: Wanneer onze Dames tot aan hare kin bekleed zijn en hunne armen in zakken steken zoo wijd als Bisschopsmouwen, dan heet het, zij zijn ongekleed, *dehabillé*; maar wanneer zij een stukje van een' sluijer omwerpen, dat naauwelijks het noodige bedekt, dan zijn zij gekleed, *full dress.*

STER-

STERRE EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Julij	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
23	29. 9¼ 30. 0 30. 0	60 62 56	N. W. N. —	ſtil; regen; 's morg. met donder; 's avonds omtrent helder; dampig.
24	30. 0¾ 30. 1 30 1½	61 66 56	W. N. W. — —	voormidd. bewolkt; omtrent betrokken; verder omtrent helder.
25	30. 1½ 30. 1¼ 30. 1	62 70 63	Z. Z. Z. W. Z. W. t. Z.	omtrent betrokken; even na den middag een weinig regen.
26	30. 0¼ 30. 0 29. 8	63 70 60½	Z. W. —— (*) —	's morgens helder; voormidd. dun betrokken; namidd. en 's avonds harde regen.
27	29. 7 29. 7½ 29. 7¼	59 64½ 57	Z. W. W. Z. W. Z. W.	's morgens vroeg regen; verder harde wind; bewolkt; namidd. buijig.
28	29. 8¼ 29. 9 29. 9¼	61 64 59	W. Z. W. — Z. W. t. W.	harde wind; wolken; 's morgens een regenbui.
29	30. 0¼ 30. 1 30. 0	62 65½ 59	W. Z. W. — Z. W.	's morgens buijig; verder bewolkt.

(*) 's namiddags Z. t. O.

BEKENDMAKINGEN.

*** PUBLIEKE VERKOOPING, van het uitſtekende KUNSTKABINET van kostbare SCHILDERIJEN, door de voornaamſte Nederlandſche Meesters, als: *Bakhuizen*, *Beereſtraten*, *Bega*, *Berchem*, *Berkheiden*, *Brekelenkamp*, *Breugel*, *van Bruſsel*, *Dekker*, *Haeckaert*, *de Heem*, *Pieter de Hooge*, *Hobbema*, *Hondecoeter*, *Hondius*, *Hugtenburg*, *J. van Huyſum*, *Karel du Jardin*, *van Kesſel*, *de Keyzer*, *J. Kobell*, *Ph. Koning*, *de Lairesſe*, *Lingelbach*, *Matton*, *Metzu*, *W. van Mieris*, *Miereveld*, *Molenaar*, *Netſcher*, *A.* en *J. van Ostade*, *J. van Os*, *Paulus Potter*, *Pijnacker*, *Spilberg*, *G. Schalken*, *Snyders*, *Jan Steen*, *D. Teniers*, *van den Tempel*, *van Utrecht*, *A.* en *W. van de Velde*, *Westcappelle*, *J. Wenix*, *E.* en *J. de Wit*, *Ph. Wouwerman*, *Wijnands*. *Zorg*, en andere; TEEKENINGEN, fraaije PRENTEN, waaronder een zeldzame *Atlas van Portretten van Kunstſchilders*, TEEKENINGEN en PRENTEN, in Lijsten met Glazen; heerlijke BEELDEN en BEELDWERK, in Marmer, Ivoor, Metaal, Hout, Aarde, door *Quellinus*, *Xavery*, *Tesſaar*, *Quisnoi*, *Therri*, *Gerardon*, *Alex. Algardi*, *Francis*

Bos-

Bosfuet, *Alb. Durer*, *Vinckebrinck*, *Richardon*, *de Boulogne*, *Verbrugghen* en andere; kunstig en kostbaar gedreven ZILVERWERK, door *P.* en *A. van Vianen* en andere; SCHILDERWERK in MINIATUUR, door *A. A. de Correghio*, *A. van der Werff*, *Autisfier*, *Pelletier* en andere; AMAILJE, GLASWERK, AGAAT, SCHILDPAD, MOSAIEK; antieke HOROLOGIEN, BARNSTEEN, GOUDSTEEN, en andere RARITEITEN. Vele fraaije GOUDEN, ZILVEREN en andere PENNINGPLATEN en PENNINGEN, Griekfche en Romeinfche ook Nederlandfche HISTORIEPENNINGEN; alsmede eene keurige Verzameling van GOUDEN, ZILVEREN en andere MUNTEN, van *allerlei* Volkeren, ook Verzamelingen van Engelfche en Franfche Vorsten in PENNINGEN, door *Dasfier*, *Denon* en andere. Eindelijk kunftig met *velerlei foort van Marmer* heerlijk ingelegde TAFELS, fraaije KUNSTKASTEN, waaronder fommige met Verzamelingen van Kunst, enz. enz. — Alles bijeenverzameld door VROUWE ANNA MARIA EBELING, *in leven Echtgenoote van wijlen* JONKHEER PAUL IWAN HOGGUER, *Burgemeester der Stad Amfterdam enz. enz*, op *Maandag* den 18den *Augustus* 1817 en volgende dagen, ten Huize van den Overledene, op de Heeregracht bij de nieuwe Spiegelftraat, te Amfterdam, door de *Makelaars* PH. VAN DER SCHLEIJ, CORN. SEBILLE ROOS en J. DE VRIES, bij wien de *Catalogus* tegen *elf Stuivers* voor de Armen te bekomen is.

⁂ De Boekverkooper A. LOOSJES Pz. te *Haarlem*, geeft uit en heeft aan zijne Correspondenten verzonden:

J. C. APPENZELLER, Wendelgarde van Linzgau, of *Geloof*, *Liefde* en *Hoop*. Eerfte Boek, *Geloof*; uit het Hoogduitsch, met een fraaije Plaat, gr. 8°. à *f* 1 - 8 - :

Met nog *twee* Stukken van dezelfde grootte, welke dit jaar het licht zullen zien, is deze belangrijke Gefchiedenis van den, door zijne *Geertruida van Wart*, bij het Nederlandsch Publiek gunftig bekenden Schrijver compleet.

Bij gemelden is mede van de Pers gekomen: *de Zesde Echte druk* van H. PIETERSON'S Geflachtlijst der Zelfftandige Naamwoorden; in 8°. à 6 Stuiv.

D R U K F E I L.

Op Bladz. 49. in het vorig N°. Reg. 4 en 9 van boven ftaat *Freyburg* lees: *Freyberg*.

TE HAARLEM, BIJ A. LOOSJES Pz.

A L G E M E E N E

K O N S T-

EN

LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 32. Vrijdag den 8sten Augustus.

B E R I G T E N.

PARYS *den 21sten Julij.* Dezer dagen overleed alhier de Heer SUARD, bestendige Secretaris van de Fransche Akademie. Hij bereikte den ver gevorderden ouderdom van 85 jaren.

HAARLEM. Met de plaatsing van den onderstaanden Brief vertrouwen wij allen, die waarheid zoeken, geenen ondienst te doen.

Mijn Heer de REDACTEUR!

Onlangs de *Dissertatio Physiologico-Medica* van den Heer J. BAART DE LA FAILLE over de *Asphyxia* of Schijndood lezende, vond ik bl. 66. in de noot een geval als eene onbetwistbaar zekere daadzaak verhaald, hetwelk ik en om der waarheidswille en als inwoner van Dockum van mijnen pligt oordeel te moeten tegenspreken. De Heer DE LA FAILLE zegt: *Ubique etiam cognitum est factum, quod ante* 10 *vel* 12 *annos Doccumæ in Frisia locum habuit, ubi mendicus, potibus spirituosis deditus, in plateam (l. platea) inventus, tanquam mortuus (l. inventus tanquam mortuus,) statim erat sepultus, et gemitu ejus clamori-*

busque auditis, post nimium tempus effoditus, (l. effossus) revera mortuus, sed situ inverso in arca repereivatur (l. reperiebatur.) De meening van dit verhaal, hetwelk wij ter loops van drukfouten gezuiverd hebben, zal hierop nêerkomen. „ Ook is het overal bekend hetwelk voor 10 of 12 jaren te Dockum in Vriesland gebeurd is. Een bedelaar namelijk, overgegeven aan den drank, werd als dood op straat gevonden, en terstond begraven. Wanneer men hem nu hoorde kermen en schreeuwen, heeft men te lang gedraald met hem weder optegraven, en, toen men dit gedaan had, vond men hem werkelijk dood, maar omgekeerd in de kist. " — Zonder aanmerkingen te maken op het zoo maar los weg daar heen geschrevene, zal ik de zaak eenvoudig verhalen, gelijk dezelve hier den 2 en 3 Januarij 1801 gebeurd is, eene zaak, welke ik niet gehoord noch gelezen, maar voor een groot en voornaam gedeelte zelf hebbe bijgewoond. — Johs. Antoon Drievoet was een mensch, welke een zeer sober bestaan had, en van tijd tot tijd iets verdiende met sjouwen, van welk iets hij dan nog het meeste besteedde aan drank. Den dag en avond van den 1 Januarij zich buitengewoon hebbende te buiten gegaan, werd hem daarenboven door sommige lieden, welke daar eene zekere aardigheid in vonden, nog meer drank gegeven, welke zij, toen Drievoet reeds bijna besefseloos was, met snuif vermengden. Des daags had hij gewoonlijk den vrijen hemel tot woonplaats, en sliep des nachts meest op eenen hooizolder, waaronder een ledige paardestal was. Den gezegden avond waarschijnlijk niet naar boven hebbende kunnen komen, is hij op den kouden steenen grond in den stal in slaap gevallen, alwaar men hem den 2 Januarij des morgens ongeveer 7 uur dood vond, zijnde geheel verstijfd, de mond onbewegelijk gesloten, en het eene been opgekrompen. De toenmalige Voorzitter van het Bestuur hiervan kennis bekomen hebbende liet hem gekleed als hij was, door de buren in de kist leggen en des middags om 3 uur begraven. Des avonds verbeeldden zich twee bij het kerkhof wonende vrouwen, van welke de eene vrij doof was, dat zij gestommel in de kist hoorden, en hierop werd na verloop van tijd het gerucht verspreid, dat Drievoet levendig begraven was. Dit gerucht hield des anderen daags niet op, maar, gelijk het gaat, vermeerderde

door

door voortgang, en de meesten, die het verhaalden, voegden bij het verzonnene iets bij. Toen liet de Voorzitter dadelijk de kist weêr opgraven in tegenwoordigheid der buren, welke DRIEVOET 'er in gelegd hadden, van een' Geneesheer en vele andere getuigen, onder wier getal ik mij ook bevond. De doode lag op den rug, in dezelfde houding, in welke de buren verklaarden hem 'er in geplaatst te hebben, en noch ik noch iemand der aanwezenden zagen eenige het minfte blijk, dat de opgegravene geleefd en pogingen gedaan had, om zich uit de kist en graf te verlosfen. De onvermoeide arbeid van den Geneesheer, om fporen van leven in DRIEVOET te ontdekken, was en bleef vruchteloos, waarop dan hij wederom begraven is. Spoedig daarop is het geval nader onderzocht door het gewestelijk Geregtshof, zitting houdende te Leeuwarden, en zijn 'er getuigen van allen rang en ftand gehoord, doch niemand heeft verklaard met eigene ooren gehoord te hebben, dat DRIEVOET gerucht in het graf gemaakt, of met eigene oogen gezien te hebben, dat na zijne opgraving, zoodanige teekenen aan zijn ligchaam befpeurd zijn, waardoor men zelfs zou kunnen gisfen, dat hij een oogenblik in de kist geleefd heeft.

In den Politieken Blixem van 1801, N°. 45. bl. 369. vindt men ook een verhaal van deze begraving, geftemd op den in dat Dagblad heerfchenden toon. DRIEVOET zoude, volgens den fteller, zijne nagels tegen het dekfel van de kist hebben afgekrabd; en wij hebben gezien, dat bij het opgraven beide handen nog in de handfchoenen zaten. — Of DRIEVOET bij het genot van eene fpoedig aangewende kunstmatige behandeling misfchien niet tot het leven ware teruggeroepen geweest, is en blijft een misfchien, en behoort niet tot ons betoog, als zijnde hetzelve alleen beftemd, om te toonen, dat hij nu niet levende is begraven geworden. Voor 't overige laten wij de Verhandeling van den Heer DE LA FAILLE, gelijk van zelf fpreekt, in deszelfs waarde. Kunt gij goedvinden, om onze aanmerking eene plaats te verleenen in uw Weekblad, zult gij daardoor verpligten

Uwen beftendigen Lezer

N. N.

Dockum den 22 Julij 1817.

DE NIEUWE STERRETOREN TE *OFEN.*

Ofen bezat tot hier eenen in het jaar 1777 gebouwden Sterretoren, welks geheele aanleg en werktuigen niet aan den tegenwoordigen ſtaat en behoeften der Sterrekunde geëvenredigd waren. Het beſluit tot de ſtichting van eenen nieuwen Sterretoren was lang genomen en met prijzenswaardige ſtandvastigheid, in weêrwil der drukkende tijdsomſtandigheden, ten uitvoer gebragt. In het jaar 1806 werd de Hr. PASQUICH naar Munchen gezonden, om de noodige werktuigen bij den verdienſtelijken REICHENBACH te beſtellen; want de op den ouden Sterretoren voorhanden zijnde konden uithoofde hunner onbruikbaarheid niet in aanmerking komen. In den zomer van 1813 begon men te bouwen, in den herfst van 1815 waren alle de werktuigen gezet en ook op hunne plaats gerectificeerd; en nog voor het einde van dit jaar 1817 zal een voortreffelijk woonhuis voor de Leermeesters in de Sterrekunde naast den Sterretoren in gereedheid zijn.

Het aantal werktuigen is groot en de naam van derzelver maker waarborgt hunne deugdelijkheid, die niet ligt kan geëvenaard worden. De volgende beſchrijving van het nieuw Obſervatorium heeft de Hr. PASQUICH in een Sterrekundig Tijdſchrift gegeven.

Hetzelve beſtaat uit twee ronde torens, van binnen van 16 Weener vt. in diameter, en een daar tusſchen 25 vt. breede en 45 vt. lange, in de lengte loodregt op den Meridiaan gelegene zaal. De torens ſtaan omtrent 8 vt. ver van den Zuidelijken muur der zaal Noordwaarts, en laten daardoor het uitzigt uit de zaal naar het Oosten en Westen vrij. Al het gebouwde, zonder uitzondering, ſtaat op eenen vasten kalkrotsaardigen grond. De zaal is 15 vt. hoog boven een' vloer, van 18 dms. zeer ſterke ſteenen geplaveid, en van 8 deuren, drie ten Zuiden, even zooveel ten Noorden, een naar het Oosten en een naar het Westen voorzien, die alle twaalf vt hoog en vier vt. breed zijn, met uitzondering van de middelſte naar het Noorden en Zuiden, wier breedte 5 vt. bedraagt. De kleinere deuren worden alleen tot het doen van waarnemingen geopend. De beide grootere loopen tusſchen een ijzeren op grijs

mar

marmeren pilaren rustend hekwerk, dat de zaal in twee helften, de Zuidelijke en Westelijke afdeelt, en achter welke ter wederzijde de werktuigen geplaatst zijn. Aan beide einden der zaal zijn Meridiaan insnijdingen aangebragt, waarvan de een tot de Westelijke de andere tot de Oostelijke afdeeling behoort; ieder dezer begint 5 vt. boven den vloer en verheft zich 19 vt. hoog boven denzelven. Bij den ingang in den Oostelijken toren ziet men een 17 vt. hoogen 9½ vt. in middelijn houdenden cijlinder, tusschen welks oppervlakte en den ringmuur der torens nog een ruimte van 3 vt. 3 dm. is, waarin een steenen trap gemakkelijk kon geplaatst worden. Op een' rotsachtigen grond met gebrande tegels behoorlijk gemetseld, is in dezen toren, op sterk gelegde fondamenten, de drievoetige Multiplicatie-Cirkel van REICHENBACH (de eerste van die grootte, welken hij ooit maakte) gebragt, en de Westelijke toren wordt tot REICHENBACHS Aequatoriaal gebezigd.

P R O G R A M M A

Van de Nederlandsche Huishoudelijke Maatschappij.

(*Vervolg en Slot van Bladz. 69.*)

*

De Prijsvragen, waarvan de termijn van beantwoording met het einde van September eerstkomende is afgeloopen, alsmede van die, welke nog voortduren, en waarop nog dit Jaar Antwoorden kunnen worden ingezonden, zijn de volgende:

Aan den Schrijver van de best gekeurde Verhandeling, gestaafd met behoorlijke waarnemingen en Proeven, waarin aangetoond wordt, welke wijze van bearbeiding de geschiktste is en, naarmate der onkosten van eersten aanleg, de meest voordeeligste en de meest aanbeveling verdiende bij het aanleggen van *Sparren-* en *Dennen-bosschen* op hooge Hei- en dorre Zandgronden enz.; eene Premie van de *tweede gouden Medaille* of 25 *Dukaten*.

Een in dit Rijk *groeijende Plant* toebereiden, die zoowel in smaak als in prijs, een voldoend vervulmiddel uitmaakt, voor een of meerder meest in gebruik zijnde

Chineesche Theesoorten, en hetwelk zonder nadeel voor de dè gezondheid tot dagelijksch gebruik zoude kunnen dienen; eene Premie van de *tweede gouden Medaille* of 25 *Dukaten*.

Opgeven de soort van *Dennen*, die binnen dit Koningrijk de beste en meeste *Hars* en *Teer* geven, alsmede de beste manier, om de *Hars* en *Teer te verzamelen* en voor gewoon gebruik bekwaam te maken; eene Premie van de *gouden Medaille* of 50 *Dukaten*.

Voor het beste verslag van *Proeven*, gedaan met eenig *Instrument*, tot hiertoe bij ons in den Landbouw niet gebruikt wordende, mits daardoor eenig meerder voordeel in den Landbouw verkregen wordt, dan men nu heeft door de manier tegenwoordig in gebruik; eene Premie naarmate der verscheidene Instrumenten en van het nut, dat zij den Landbouw aanbrengen.

Planten, *Gewassen* of *Boomen*, tot nog toe in dit Rijk niet aangeweekt, opgeven, en het nuttig en voordeelig gebruik, dat daarvan gemaakt kan worden, met voldoende Proeven bewijzen en van gecultiveerde eene betere behandeling en voordeeliger gebruik, als tot nog toe bekend is, opgeven; eene Premie voor elk derzelve van 10 *Dukaten*.

In eene korte *Natuurlijke Geschiedenis* van een of meerder *Insecten*, die de Vruchten, Boomen of Planten benadeelen, de middelen opgeven, om die daarvan te bevrijden; eene Premie naarmate van 't gewigtig nadeel, hetgeen door zoodanige Insecten veroorzaakt wordt.

Een door Proeven gestaafd middel opgeven, om de *Schapen* voor het ongediert, *Luizen* genaamd, te beveiligen of dezelve te verdrijven, zonder dat het middel voor Herder of Schapen gevaarlijk of voor de Wol nadeelig is; eene Premie van de *zilveren Medaille* en 10 *Dukaten*.

Van de groote of kleine *Brandnetel*, in ons Vaderland in het wild groeijende, een nuttig gebruik te maken; eene Premie van niet minder dan *zes* en niet meerder dan *veertig Dukaten*.

Door het arroseren en onder water zetten van *onvruchtbare Heidegronden*, dezelve in *goede Weilanden* hervormen; eene Premie van de *tweede gouden Medaille* of 25 *Dukaten*.

Onbeteeld Land, inzonderheid *Heide* of *woest liggende Zandgronden*, met *Berkenhout* bezaaijen en zoo te behandelen, dat 'er Hoepels tot Wijnpijpen van kunnen gemaakt worden; eene Premie van 25 *Dukaten*.

Eene nieuwe soort van *Ooft-* of *Veldvrucht* van Buitenlands overbrengen, die algemeen en bestendig kan worden voortgekweekt; eene Premie van 10 tot 25 *Dukaten*.

Hutentuet, op uitgevrozen Koolzaad Landen onder Koewortelen of onder Koewortelen-zaad gemengd, te zaaijen; eene Premie van de *tweede gouden Medaille* of 25 *Dukaten*.

Uit een, binnen dit Rijk groeijend, Gewas, *Gom* trekken,

ken, zoo na mogelijk gelijk aan de Senegalſche, tot gebruik voor de Fabrijken; eene Premie van de *gouden Medaille* of 50 *Dukaten.*

De meest geſchikte Modellen van *Werktuigen* inzenden, voor de verſchillende gronden, geſchikt om den juisten aard en elkander opvolgende Beddingen, zoowel der reeds bebouwde, als nog niet geheel ontgonnen Gronden aantewijzen en te ontdekken; eene Premie van de *tweede gouden Medaille.*

Het Model van een *Dorsch-Machine* inzenden; eene Premie van de *tweede gouden Medaille.*

Een Morgen met *Laplandſche Koolraap* (*Ruta Baga*) of *Zweedſche Raap* zaaijen; eene Premie van de *zilveren Medaille* en 10 *Dukaten* of 16 *Dukaten.*

Het opgeven van een Gewas, hetgeen naast bij komend aan de *Katoen*, deze ſtof in eenige Fabrijk of Trafijk kan vervangen; eene Premie van 20 tot 100 *Dukaten.*

Aan hun, die ten minſte één Morgen Lands met eene der beste *Inlandſche Grasſoorten* zal hebben aangelegd; eene Premie van de *tweede gouden Medaille* of 25 *Dukaten.*

Opgeven de voor het *Vee* of *Zuivel* ſchadelijke *Planten* en *Onkruiden* in Weilanden gevouden wordende, en hoe dezelve het best ontdekt en uitgeroeid kunnen worden; eene Premie van de *gouden Medaille* of 50 *Dukaten.*

Een voldoend en onkostbaar middel opgeven, om de *Sparrenbosſchen* van 't ſchadelijk *Inſect*, de *Dermestes Piniperda*, te bevrijden; eene Premie van de *gouden Medaille* of 50 *Dukaten.*

Een onkostbaar middel opgeven, waardoor onkruid *Dolyk*, *wilde Weit* of *wilde Tarwe*, ook wel *Wild* genaamd, op Landen gevonden wordende, kan worden verdelgd; eene Premie van 25 *Dukaten.*

Daar men ſedert eenigen tijd, de nuttigheid van de afzonderlijke teelt of aanfokking der *beste Spaanſche Schaapsſoorten*, als van derzelver vermenging met onze *Inlandſche Schapenrasſen*, in dit Rijk, zoo al niet openlijk aangevallen echter op verſchillende wijze getracht heeft twijfelachtig te maken, en het gereed vertier der verfijnde Schaapswolle, zelfs tot zeer billijke prijzen, dikwerf aanmerkelijk is belemmerd en moeijelijk gemaakt, zoo wordt gevraagd: Welke is de oorzaak? welke de grond? en welke het gewigt dezer ontſtane twijfeling en geopperde bezwaren, omtrent de nuttigheid der veredelde Schaapsteelt? en welke zijn de beste middelen, om het algemeen met de juiste waarde dezer wijze van verbetering of veredeling onzer Inlandſche Schapenrasſen grondig en beſlisſend bekend te maken? en eindelijk welke zijn de middelen, om de door deze veredeling verfijnde Wolſoorten tot een gereed, zeker en tevens voordeel gevend vertier te brengen en daarin te onderhouden? Die dit met Bewijzen ſtaaft,

wordt beloofd eene Premie van de *tweede gouden Medaille* of 25 *Dukaten*.

Aan de drie eerste, die één Morgen, of 400 of 200 Roeden Lands met *Gierst* zullen hebben bezaaid enz.; wordt uitgeloofd eene Premie naarmate van het bezaaide Land.

Voor de meest voldoende Verhandeling, gestaafd door locale Proeven en Getuigschriften, voor welke *uitbreiding de Handel tusschen ons Vaderland en de kust van Afrika* gerekend van Kaap *Palmes* tot de Rivier de *Volte* en de *Juida*, vatbaar is; wordt uitgeloofd eene Premie van de *gouden Medaille*.

Eenig *Werktuig* tot de *Fabrijken* dienstig en hetgeen tot heden nog niet in gebruik is geweest, overzenden; eene Premie naarmate de nuttigheid van de zaak.

Een *Fabrijk* of *Trafijk* oprigten of herstellen; eene Premie van 50 *Dukaten*.

Venstergias fabriceeren, egaal in deugd aan het Duitsche of Fransche; eene Premie van 50 *Dukaten* en *vier Percent* op het debiet.

Aan dengenen, die door klaarblijkelijke Proeven zal aantoonen, welke soorten van Aarden 'er in dit Rijk gevonden worden, die of op zich zelve of met andere Inlandsche vermengd, geschikt bevonden worden, om onder eene kunstmatige behandeling, zoodanig soort van *Aardewerk* te verschaffen, hetgeen het bij ons bekende Engelsche evenaart of in deugd en schoonheid nabij komt enz.; eene Premie van *één duizend Guldens*.

Roomcouleurd Aardewerk fabriceeren, egaal in deugd met het Engelsche; eene Premie van de *tweede gouden Medaille* en 50 *Dukaten*.

Een Fabrijk van *Blik* oprigten, in deugd en prijs evenarende aan het beste, dat elders gefabriceerd wordt; eene Premie van de *gouden Medaille* of 50 *Dukaten*.

Velverets fabriceeren, in deugd en prijs gelijk aan het beste, dat buiten dit Rijk gemaakt wordt; eene Premie van *veertig Dukaten* voor het eerste Jaar, en de drie eerst volgende Jaren, dat die Fabrijk continueert, ieder Jaar nog *vijftien Dukaten*.

Teekenpapier vervaardigen, ten gebruike van Ingenieurs, Architecten, Aardrijkskundigen enz., van ten minste *zeven* voeten lang en *negen* voeten breed; eene Premie van de *tweede gouden Medaille* of 25 *Dukaten*.

Eene andere stoffe vinden en in gebruik brengen, welke het *Hazenhaar*, geheel of voor een gedeelte de fijnere Hoedensoorten, in die Fabrijken kan vervangen; eene Premie van de *tweede gouden Medaille* of 25 *Dukaten*.

Het *Linnen* door eenige bereiding geschikt te maken, dat daarop even als op Katoen kan worden gedrukt; eene Premie van de *tweede gouden Medaille* en 25 *Dukaten* of 50 *Dukaten*.

Ge-

Getwijnde Linnen Garens van *Vlas* gesponnen, een *vaste kleur* te geven, even als in de Wolle plaats heeft, en wel de *Roode-*, *Zwarte-*, *Oranje* en *Blaauwe-kleur*; eene Premie van 25 *Dukaten* voor elk dezer kleuren.

Goten en *Regenbakken* met eene specie te bekleeden, die even voldoende en in de gevolgen onschadelijk voor de gezondheid en althans niet veel duurder in prijs is, dan het gewone Lood, en dat hetzelve het Houtwerk der Goten of Platten, aan geene inwatering of rotting blootstelle; eene Premie van de *gouden Medaille* of 50 *Dukaten*.

Kaarsen vervaardigen, die niet walmen en het Argandsche Licht nabij komen, en voor niet hooger in prijs kunnen verkocht worden, dan de gewone Smeerkaarsen; eene Premie van de *tweede gouden Medaille* of 25 *Dukaten*.

Het Model van eene *Stoomboot*, dienstig op onze Rivieren, inzenden; eene Premie van de *tweede gouden Medaille* en 20 *Dukaten*

Een voldoend Werktuig aan den gang brengen, gelijk in werking aan dat, hetgeen men tegenwoordig in Engeland bezit, waardoor de handen arbeid bij het *Boekdrukken* geheel vervalt enz.; eene Premie van de *tweede gouden Medaille*.

Matrijzen voor beweegbare *Muzijknoten* vervaardigen, geschikt om gebruikt te worden voor Kerk- en andere Gezangboeken; eene Premie van de *tweede gouden Medaille* of 25 *Dukaten*.

Uit eenig *Inlandsch* of hier geteeld kunnende worden *Buitenlandsch Gewas* een *geestrijk vocht* stoken, dat den *Koren-wijn* vervangt en niet hooger in prijs komt, dan die uit Rogge gestookt wordt; eene Premie van de *gouden Medaille* of 50 *Dukaten*.

Een *Glazuur* uitvinden voor ruwe Aarde-potten, in deugd gelijk, onschadelijk en in prijs niet hooger dan hetgeen uit Engelsch Lood bereid wordt; eene Premie van 25 *Dukaten*.

Opgeven, welk meerder nut, hetzij in de *Genees-*, hetzij in de *Huishoudkunde*, van de *Wilde* of zoogenaamde *Paarden-Kastanje* (*Aesculus Hippocastanum*, *L.*) kan getrokken worden; eene Premie geëvenredigd aan de waarde der ontdekking.

Tot de zamenstelling van het gewoon *verglasel* voor *Aardewerk*, in plaats van *Tin-asch*, eene andere zelfstandigheid uitvinden, die beter verkrijg-, minder kostbaar en even voldoende is als de *Tin-asch*; eene Premie van de *tweede gouden Medaille* en 25 *Dukaten* of 50 *Dukaten*.

Een of meerder voldoende middelen opgeven, om te beletten, dat de *Olie*, tot het smeren van Werktuigen gebruikt wordende, geene lijmachtige gedaante aanneme, maar hare vloeibaarheid behoude; eene Premie van de *tweede gouden Medaille* of 25 *Dukaten*.

Een onkostbaar middel opgeven, om aan den *Honig* den *hinderlijken smaak* te ontnemen; eene Premie van de *zilveren Medaille* of 6 *Dukaten*.

Een onkostbaar en voldoend Werktuig in gebruik brengen, om het *Roggedeeg*, bij de Broodbakkers te bewerken; eene Premie van de *zilveren Medaille* en 10 *Dukaten*.

Een Machine vervaardigen, om alle soorten van *Peulvruchten*, even als Garst, machinaal te pellen; eene Premie van de *tweede gouden Medaille* of 25 *Dukaten*.

Cidre of *Appel* of *Peerendrank* vervaardigen en verdebiteren; eene Premie van de *tweede gouden Medaille* of 25 *Dukaten*.

Kersen Brandewijn, uit Kersen groeijende aan wilde Kerseboomen, stoken; eene Premie van de *zilveren Medaille* en 6 *Dukaten*.

De kunst om met *Steenen-Platen* te drukken, in oefening en gebruik brengen; eene Premie van de *gouden Medaille* of 50 *Dukaten*.

Voldoende middelen opgeven om uit geheel *wit* of *geaderd Marmer*, alle *vlekken* weg te nemen; eene Premie van de *zilveren Medaille* of 6 *Dukaten*.

De Stoom van kokend water tot het *bereiden* van *Zeep* bezigen; eene Premie van de *tweede gouden Medaille* en 25 *Dukaten* of 50 *Dukaten*.

De oorzaken opgegeven, waardoor het komt, dat de *Boter* zich soms zeer moeijelijk of geheel gebrekkig van de Melk of van den Room laat afscheiden, wat in deze de Botermaking doet vertragen, verminderen of beletten, en welke de middelen zijn, om dit alles voortekomen of te verbeteren; eene Premie van de *tweede gouden Medaille* of 25 *Dukaten*.

Een goed, gezond, eenvoudig, ligt verkrijgbaar en onkostbaar middel (mits geen zuurdeeg) opgeven, om op eene allezins voldoende wijze in plaats van Gest, tot de bereiding van Spijzen en Dranken gebruikt te worden; eene Premie van de *zilveren Medaille* en 6 *Dukaten*.

Het vervaardigen en algemeen verkrijgbaar stellen, van een *Optisch* of *Gezigtkundig Werktuig*, waarmede men de voorwerpen ten minste tot 20 voeten onder water, duidelijk zien kan; eene Premie van de *tweede gouden Medaille* of 25 *Dukaten*.

Een *Geweerslot* vervaardigen, in navolging van de gewigtige verbeteringen in het zamenstel der Schietgeweren, door PAULY en REGNIER in Frankrijk, daargesteld; eene Premie van de *zilveren Medaille* en 6 *Dukaten*.

Een middel opgeven, om het *Loodwit*, deszelfs oorspronkelijke witheid te doen behouden; eene Premie van de *tweede gouden Medaille* of 25 *Dukaten*.

Middelen opgeven, waardoor een ieder in staat is, om de gebreken der *Metselspecie* te kunnen onderzoeken; eene Premie van de *tweede gouden Medaille* of 25 *Dukaten*.

Een

Een Werktuig vervaardigen, waardoor de dikſte en hardſte Beenderen onzer verſchillende Slagtvee-ſoorten tot een *fijn beengruis* kunnen verdeeld worden; eene Premie van de *tweede gouden Medaille* of 25 *Dukaten.*

Het vervaardigen van een voldoend *Elaſtiek Werktuig*, geſchikt om *naauwe Schoorſteenen* volkomen van allen Roet te zuiveren; eene Premie van de *zilveren Medaille* of 6 *Dukaten.*

Fantomes, ten gebruik van Verloskundigen vervaardigen; eene Premie van de *tweede gouden Medaille* of 25 *Dukaten.*

Een Werktuig inzenden, hetzij een verbeterd *Log-lijn* of iets van die natuur, tot betere en nadere bepaling der ſnelheid van een Schip in Zee, dan tot nu toe geſchied is; eene Premie van 50 *Dukaten.*

Door proefnemingen beſliſſen over de *Waarnemingen* van Humboldt, door welke hij meent, dat bevestigd wordt, te weten: dat het Zeewater meer en meer in temperatuur vermindert, naarmate men droogten nadert, zoodat men des nachts of in eenen ſtorm, of in andere gevallen, waarin men bezwaarlijk het Lood kan gebruiken, zich veilig op den Thermometer kan verlaten, ter ontdekking van droogten; eene Premie van de *gouden Medaille* of 50 *Dukaten.*

Verſcheidene Premiën, ter ſomma van *vijftig Dukaten*, worden uitgeloofd aan die Scheeps-Officieren, Stuurlieden of Zeelieden en alle andere perſonen in dit Koningrijk, welke de beste *waarnemingen* van *nuttige zaken*, *nuttige ontdekkingen* of de *naauwkeurigſte Proefnemingen* met *nuttige uitgedachte middelen*, de verbetering der Zeevaart en Visſcherijen betreffende, zullen hebben gedaan en medegedeeld.

Aan elk Jongeling, welke zich op de *Graveerkunst*, als zijn eenigst en voornaamst bedrijf en kostwinning zal hebben toegelegd, zal gegeven worden eene aanmoediging van *één honderd vijf-en-twintig Dukaten*, te betalen in vijf Jaren, mits hij jaarlijks bewijzen zijner vordering toont.

Aan hem, die de beste en voldoende *gegraveerde Kunstprent*, naar eene Schilderij van eenen Nederlandſchen Meester, ter grootte van 9 en 12 duimen Amſterdamſche maat, zal inleveren; eene Premie van 25 *Dukaten.*

Aan dengenen, die eene *geëtſte Prent* van eigen vinding, inlevert, waarin, behalve eene kunſtige behandeling van de *Etsnaald*, eene goede *ordonnantie* en *teekening* is in acht genomen; eene Premie van 20 *Dukaten*, en aan de twee naastbijkomende ieder 10 *Dukaten.*

Zwarte Kunstprenten, even zoo krachtig in het Bruin en even zoo zuiver in het licht te drukken als men Buitenlandsch in ſtaat is te doen; eene Premie van 12 *Dukaten.*

De *Boetſeerkunst* in Was, ten nutte der Natuur-, Ontleed-, Heel-, Verlos- en Geneeskunde uitoefenen; eene Premie van de *zilveren* tot de *gouden Medaille*, naar de meerdere of mindere belangrijkheid van het bewerkt Stuk.

Die

Die de *Schilderkunst der Ouden op het Glas* weder verlevendigt en Proeven inlevert, die bewijzen, dat hij hen in deze *kunst* evenaart; eene Premie van *de tweede gouden Medaille* of 25 *Dukaten*, en wanneer het door den bekroonden *geschilderde Glas* na verloop van 10 Jaren niets van kleur en schoonheid verloren heeft, nog 50 *Dukaten*.

Die iets van belang tot *verbetering* van onze *Handwerken* en *Fabrijken* opgeeft en met voldoende Proeven bevestigt; eene Premie van *de tweede gouden Medaille*, en aan de vier naastbijkomende, ieder 5 *Dukaten*.

Aan de *zes* eerste Jongelingen, die voldoende Monsters overleggen van hunne vorderingen in de *Stempel-snijkunst*, wordt aangeboden eene *zilveren Medaille* of zoodanig eene naar den aard van het werk te bepalen *Remuneratie*, als zal goed gevonden worden, hun toeteleggen.

Alle deze extractswijze medegedeelde, hiervoren gemelde, *Prijsvragen*, nevens die, waarvan de beantwoording nog open staat, met de voorwaarden, waarnaar men zich bij het beantwoorden hebbe te gedragen, zijn bij haren Drukker A. Loosjes Pz. te bekomen.

Antwoorden en *Stukken* bij de Maatschappij inteleveren, moeten op den tijd bij de Vraag bepaald, aan één der *Respective Departementen* of aan den *Algemeenen Secretaris* J. T. Siegel, te Haarlem, *franco* gezonden worden.

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN,

AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

Tijdschriften. *De TOONEELKIJKER.* Amsterdam bij Delachaux 1815, 1816 en 1817, II. Deelen in gr. 8°.

Wij hebben steeds ons onthouden om zoodanige Periodieke stukjes, die meer of min eene dergelijke bedoeling als ons eigen werk hadden, te beoordeelen, en natuurlijk, want indien wij zoodanige Tijdschriften beoordeelden, en wij door deze wederkeerig werden beoordeeld, was 'er een ruim veld geopend voor Recensien van Recensien, Recritieken, Anticritieken en Antianticritieken, en 'er was geen eind te zien aan dien begonnen strijd. Wij lieten daarom na, eenige melding te maken van het bovengemelde Werk, waarvan bereids twee Deelen het licht zien, en dat zooveel opspraak verwekt heeft.

Nu wij echter uit de slotrede achter het tweede deel zien, dat bijna aan het eind als een zeker verwijt gesteld is, dat *de naam van den Tooneelkijker in geen Maandwerk nog gemeld is*, en wij den schijn niet willen hebben, *met onverschilligheid* dit belangrijk punt onzer Letterkunde *te beschou-*

schouwen, zullen wij met een enkel woordje zeggen, wat wij van dit Werkje en ons Hollandsch Tooneel denken.

Wij waren regt hartelijk verblijd over den inval van dit Geschrift, beloofden 'er ons uitermate veel goeds van, en waren van de ijverigsten, om in den lof van het doel en de strekking der eerste Nummers uitteweiden. Wij rekenden het tijdig, ja meer dan ooit noodig, dat de staat van ons Tooneel eens ernstig en afzonderlijk behandeld werd, dat dezelve juist en bescheiden beoordeeld werd, ten einde naar regt en billijkheid, met kracht en gematigdheid, smaak en vermaak; kunst en genoegen, beschaving en verlichting ook van deze zijde meer en meer werden bevorderd.

Het is ons nu niet te vergen, en wij betuigen 'er ook weinige roeping toe te gevoelen, het veelvuldig verhandelde in de beide deelen afzonderlijk nategaan, wij willen niet anders, dan iets algemeens aanmerken, dat welligt in het vervolg van nut kan zijn.

Vele zeer belangrijke aanmerkingen, uitstekende gaven van kennis en smaak ontwaarden wij bijna in ieder Nummer, en naar onze meening, komt den schrijveren over het geheel de regtmatige lof toe van goede bedoeling, letterkunde, geest en smaak. *Zij* schijnen meestal jonge lieden van studie met goede Hollandsche harten, die, ja vastheid van één hoofddenkbeeld toonen, maar de zaak in het groot en de toepassing nog niet diep en juist genoeg zelve overdacht hebben, zoodat zij geenszins ten allen tijde die vaste gelijkmatige en regtvaardige beoordeeling van stukken en vervulde rollen aan den dag leggen, die men verlangt, om een zeker rustpunt en vaste harmonie in hun werk te vinden. Dit schijnen zij zelve gevoeld te hebben, daar zij in het tweede Deel de stukken met zekere onderscheidene lettters hebben geteekend, 't geen in het eerste niet geschied was.

Wij zijn het met hun volstrekt eens: ons Nationaal Hollandsch Tooneel moet verbeterd worden. Wij stemmen met hun in: eene Stedelijke Directie ware veel verkiesselijker; maar wij vinden het onbillijk, van onze Acteurs, van welke eenigen nu toch eenmaal de directie wettig verkregen hebben, te vergen, dat zij die Nationale-verbetering uit hun eigen zak betalen. Wij vinden den strijd der Schrijvers, voor oorspronkelijke stukken inzonderheid voor onze treurspelen grootsch en edel, en wij houden dit punt van het aller grootst gewigt, om de veelvuldige en hoogstbelangrijke redenen door hun bij vele gelegenheden uitnemend bijgebragt; maar men moet niet te streng zijn, ieder vermaakt zich niet op dezelfde wijs. Wij behoeven ons geld niet allen even kunstmatig in den Schouwburg te verteren. *Zij* laten dan wat meerdere ruimte. Door te veel te willen, verkrijgt men weinig.

nig. Het zoude hoogst te bejammeren zijn, dat zooveel kunde, zooveel ijver, zooveel aanleg, zooveel smaak en letterkennis zoo belangeloos, gelijk wij merken, tentoongespreid, niet beter resultaat der zaak zelve leverde. Men houde dan voor ditmaal dezen onzen broederlijken raad ten beste: zachter toon, vriendelijker overreding, vaster en inschikkelijker schrijven zal het edel doel onzes oordeels beter bevorderen. Dan eerst zullen de hoofdpunten overal beter uitkomen. Het is ja mogelijk, dat Schouwburgen Leerscholen zijn voor het volk, Kweekscholen voor deugd, behoedmiddelen tegen de ondeugd, dat zij gebragt worden tot die verbetering, waarvoor zij vatbaar zijn, en welke verhevene zaken 'er alzoo meer staan in Art. 25 van de Instructie van wijlen den Agent van Nationale Opvoeding, maar die dit wil, en dat weder begeert door eenen Agent, wil te veel, loopt te wijd, moralizeert zonder effect. Beter is het daarop toeteleggen, dat, even gelijk men van lieverlede van den waren smaak is afgeweken, men van lieverlede weder daarop worde teruggebragt, dat iedere poging en medewerking daartoe hartelijk worde toegejuicht en aangemoedigd. Dit terugbrengen is, gelijk wij zeiden, niet te vergen van de Heeren Snoek en Majofski ten koste van hunne beurs. Dit terugbrengen zal echter geld kosten en eene verstandige opoffering van de gansche burgerij tot dat doel zou wel geplaatst zijn. Dit alles nu moet langzaam en voorzigtig in zijn werk gaan, zelfs niet met opoffering van onschuldig lagchen over stukjes, die juist niet veel om het lijf hebben, vooral niet met gemis van goede balletten. Wij zullen de pen nederleggen, schoon wij nog veel, zeer veel ook tot lof dezer onderneming, die wij leven en bloei toewenschen, zouden hebben kunnen bijbrengen. Wij hebben alleen maar willen te kennen geven, dat wij verre van onverschillig zijn. Wij willen in geen' strijd ons begeven, zullen dus zeker geene beoordeeling dezer aankondiging beantwoorden, maar verzekeren den Schrijveren, dat ons doel zoo edel is, als het hunne, en dat het spruit uit liefde tot het verbeteren van het Tooneel, 't welk wij oordeelen, dat best bewerkstelligd wordt door het Stads-Bestuur met kracht en waardigheid, door Tooneelbeoordeelaars met vriendelijke teregtwijzing en billijke vorderingen, door de Acteurs met werkzaamheid, studie, leerzaamheid en nederigheid, door het publiek met eenige opoffering en het langzaam aanwennen van het verteren van vasten kost op dezen maaltijd, met een geurig ooft tot nageregt en eenen goeden dans tot een vrolijk besluit van deze vrolijkheid, waarmede het vooral niet te laat moet worden, of zij verveelt, gelijk alle pret, die te lang duurt.

GE-

GESCHIED- EN LETTERKUNDIGE ANECDOTES.

KAREL DE II. *en de nieuwe Ridder.*

Een man van zeer geringe bekwaamheden en verſtand was toch eerzuchtig genoeg van Ridder te willen worden, en bewoog door zijn geld eenige Hovelingen, om bij Koning KAREL DEN II. van Engeland voor hem daartoe hunne pogingen aantewenden. Deze Vorst, die niet ligt iets weigeren kon, vooral als men het hem onder een glas wijn vroeg, gaf zijn woord. Des anderen daags, toen zijne aanneming plaats zou hebben, naderde de nieuwbakken Ridder, van het onverdiende van dit eerbewijs bewust, zeer bevreesd en knielde op te grooten afſtand van den Koning neder, die hem tot Ridder ſlaan wilde. ,, Kom, kom" zeide de Koning goedaardig, de verlegenheid van den man bemerkende; ,, vat moed, als 'er iemand reden heeft, om zich te ſchamen, dan ben ik het en niet gij."

STERRE EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINOEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Julij	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSOESTELDHEID.
30	29. 8½	64½	z. w.	bewolkt; even na den middag iets regen.
	29. 8½	65½	w. z. w.	
	29. 8¼	57	——	
31	29. 8	62	w. z. w.	bewolkt; buijig; voormidd. windrig.
	29. 8	65½	——	
	29. 8	57	z. w.	
Aug. 1	29. 8	61	w. z. w.	's morgens vroeg regenbuijen; verder bewolkt; voormidd. zeer windrig.
	29. 8½	65½	z. w.	
	29. 9	54	z. t. w.	
2	29. 9¼	62	w. z. w.	wolken; meest omtrent helder.
	30. 0	67	w.	
	30. 0	54	w. z. w.	
3	29. 9	59	z.	voormidd. betrokken; verder harde wind; namidd. met regen; 's avonds bewolkt.
	29. 8½	62	z. w. t. z.	
	29. 7½	61½	z. w. t. w.	
4	29. 8	62	w.	harde wind; 's morg. en 's av. bew.; voor 't overige omtrent betrokken; nam. regenb. met een weinig donder.
	29. 8	65	w. z. w.	
	29. 7½	56	——	
5	29. 9	62	N. w. t. w.	windrige wolken; meest omtrent helder.
	30. 0	64½	N. w. t. N.	
	30. 1	54½	N. w.	

Waar-

Waarnemingen op den Huize Zwanenburg, *omtrent het gevallen en uitgewasemd Water.*

1817.	gevallen regen	uitgewasemd
Maand	lijn.	lijn.
Julij	$43\frac{1}{2}$	35

BEKENDMAKINGEN.

**** Bij den Boekverkooper A. Loosjes Pz. te Haarlem en zijne Correspondenten is eene *Inteekening* geopend op *GEDICHTEN* van Ds. J. W. BUSSINGH, *Predikant bij de Hervormde Gemeente te Gouda, Lid van het Koninklijk Instituut van Wetenschappen, Letteren en Schoone Kunsten enz. enz.*; zullende beslaan Twee Deelen in gr. 8°. ieder van omtrent 200 Bladz., versierd met een fraai Vignet, en in eenen keurigen smaak op Schrijfspapier uitgevoerd. Deze Verzameling behelst *Prijsverzen*, *Mengeldichten*, *Gezangen* en *Bijschriften bij bijzondere gelegenheden vervaardigd*; het Eerste Deel zal aan H. K. H. Mevrouwen de Prinsessen Douarieres van Oranje en Brunswijk worden opgedragen. De prijs der beide Deelen, zal bij Inteekening zijn *f* 7 - 4 : — buiten Inteekening *f* 8 - 10: — Met 15 Augustus aanstaande wordt de Inteekening gesloten.

**** Eerstdaags zal de Boekverkooper A. Loosjes Pz. verzenden: *Inteekenlijst en Berigt* op eene groot folio Kunstplaat, ter gedachtenis van het DERDE EEUWFEEST DER HERVORMING, waarvan de fraaije Teekening, ontworpen door den Kunstschilder J. Jelgerhuis Rz., dadelijk in bekwame handen ter Gravure gesteld is.

DERDE EEUWFEEST der HERVORMING,

Gevierd zullende worden op den 2den November aanstaande.

Daar volgens Besluit van het Algemeen Synode der Hervormde Kerk, op den Voormiddag van dien dag *in het bijzonder*, zal moeten worden voorgedragen, de Geschiedenis der voorname Bijzonderheden van het werk der Hervorming, kan het onlangs door W. N MUNTING, Predikant te Wageningen, uitgegeven Werk tot eene geschikte leiding daartoe verstrekken, daar men in hetzelve een beknopt Verslag vindt van de Gebeurtenissen, die tot de Hervorming der 16de Eeuw hebben medegewerkt. — Hetzelve is onder den Titel: *Bijzonderheden uit de tijden der Hervorming*; betreffende de Daden, Lotgevallen, Gevoelens en het Karakter der Hervormers, bij J. G. van TERVEEN te Utrecht, en alom voor 44 Stuivers te bekomen.

Te Haarlem bij A. LOOSJES Pz.

A L G E M E E N E

K O N S T-

EN

LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 33. *Vrijdag den 15den Augustus.*

B E R I G T E N.

NAPELS *den 4den Julij.* Te Pompeja is een ſchoon Standbeeld van brons ontdekt, zijnde omtrent zes Napolitaanſche ſpannen hoog. Het Standbeeld is naakt, en heeft ſlechts eene kleine draperie om een gedeelte van den rug en over den arm. De fraaiheid van den omtrek en de zachte uitdrukking van het gelaat doen giſſen, dat hetzelve eenen *Apollo* of eenen *Bacchus*, gelijk bekend is, de twee ſchoonſte Goden der Oudheid, verbeeldt. De ſierlijkheid en de juistheid der teekening ruimen aan dit Standbeeld eene plaats tusſchen de ſchoonſte Bronzen Antieken in. Hetzelve is onmiddellijk naar het Muſeum Bourbon overgebragt en is het eerſte Bronzen Standbeeld, dat, na het begin der delvingen, te Pompeja gevonden is, zoo als de in de laatst afgeloopen maand gevondene Buste de eerſte van die ſtoffe is, die men heeft kunnen ontdekken. Alles doet hopen, dat de ſchatten van het Muſeum Bourbon welhaast zullen aangroeijen.

ST. GALL *den* 10 *Julij* Heden overleed hier in het 66ſte jaar zijns ouderdoms de beroemde Zurichſche Geneesheer en Natuurkundige HIRZEL.

ABERDEEN *den* 12 *Julij*. Onlangs zijn hier de HH. BIOT, Dr. OLYNTHUS GREGORY, Kapitein COLBY en Kapitein MUDGE aangekomen, op weg zijnde naar de Arkadifche Eilanden, werwaarts zij zich begeven, om hunne Sterrekundige Waarnemingen voort te zetten ftrekkende ter bepaling van de gedaante der aarde. Niet alleen genoten zij het best onthaal in deze ftad, maar werd hun zelfs het burgerregt derzelve aangeboden.

PLYMOUTH. Men heeft hier den triomf van de Katrol aanfchouwd. Het Liniefchip *the Kent* van 80 ftukken en 1964 last wegende, werd door middel van eene ontzaggelijke kraan, en vijftienhonderd man met kaapftanders arbeidende uit het water gehaald en op de helling geplaatst. Men was beducht, dat de grondflagen van de kraan door het groot gewigt in de aarde zouden zakken, doch door het zamenftel van dit werktuig was in dat gevaar voorzien. Deze proef was nog nooit genomen, maar gelukte meesterlijk.

B E R I G T

WEGENS HET GEDENKTEEKEN,

OPGERIGT OP DEN HOEK VAN DE *MANPADSLAAN* EN DEN *HEEREWEG*,

door den Hooggel. Heere D. J. VAN LENNEP.

Beloofden wij onlangs (*), eenige Dichtregels door den Heere C. DE KONING LUTZ, bij de bezigtiging dezes Gedenkteekens uitgeboezemd, mededeelende, van hetzelve eenig nader berigt te geven, zoodra hetzelve geheel voltooid zou zijn; nu dit dadelijk het geval is, willen wij niet in gebreke blijven, om aan onze belofte te voldoen, en zooveel in ons vermogen is, dit bewijs van hulde aan aloude Hollandfche dapperheid, door den Hoogleeraar D. J. VAN LENNEP, toegebragt, meer en meer wereldkundig te maken.

Men zou zich bedriegen, verwachtte men hier een prach-

(*) Zie *Alg. Konst- en Letterb.* 1817, Dl. I. Bl. 403.

prachtig Gedenkſtuk met bijſieraden, beeldwerk en wat dies meer zij overladen, dat alleen den rijkdom des Oprigters doet uitblinken; zoo ergens is hier het eenvoudige het kenmerk van het ware. Op den hoek van de Manpadslaan en den Heere- of Straatweg, een uur gaans van Haarlem afgelegen, verheft zich eene Naald van 14 voeten hoogte op een Voetſtuk van 5½ voet hoog, dat 2 voet boven den grond is geſteld, beide van blaauw Arduinſteen bearbeid. Een der vakken in het voetſtuk, prijkt met het gewone wapen van Haarlem, het andere met het Geſlachts-wapen van WITTE VAN HAEMSTEDE, beide van Bremerſteen bewerkt, terwijl op het derde, naar den Straatweg gelegene, dit Opſchrift gelezen wordt:

TER EERE VAN
WITTE VAN HAEMSTEDE
GRAVE FLORISZOON VAN HOLLAND
EN VAN
DE BRAVE BURGERS VAN HAERLEM
DIE MET HEM
DE VREEMDE MANNEN LANGS DIT PAD
VERDREVEN D. XXVI APRIL MCCCIII
EN TER EERE VAN HEN
DIE TOT ONTZET VAN HAERLEM
BIJ DIT MANNEPAD HUN LEVEN WAAGDEN
D. VIII JULIJ MDLXXIII.

Het vierde vak, daar dit Gedenkteeken in eene ſchuinſche rigting juist op den hoek geplaatst is, werd, als tegen de plaats van het Huis te Mannepad ſtuitende, opengelaten. Het geheele Gedenkteeken, in een houten Hek beſloten, werd ter vervaardiging aan den Haarlemſchen Beeldhouwer D. DOEGLAS toevertrouwd, die zijne taak zeer wel vervulde.

Daar niet alle onze Lezers gemeenzaam zullen bekend zijn met de Geſchiedkundige feiten, waaraan dit Gedenkteeken zijnen oorſprong is verſchuldigd, achten wij het niet ondienſtig, kortelijk dezelve hier te herinneren, dat ons tevens gelegenheid zal verſchaffen, om op de *Rusticatio Manpadica* van den geleerden Oprigter van hetzelve terug te komen.

Nadat Graaf JAN DE I. door een' vroegtijdigen dood weg-

weggerukt was, ging het gezag uit het Hollandſche of Vrieſche Huis in het Henegouwſche over. JAN VAN AVENNES volgde JAN DEN I. op, als hem de naaste in den bloede beſtaande. Schoon deze op eene billijke wijze Land en Volk behandelde, kon dit niet verhinderen, dat in het begin der 14de Eeuw de Vlamingen, onder GUIDO, een' aanval eerst op Zeeland deden, wien daarna vele der aanzienlijkſte Steden, als Leyden, Delft en andere de poorten openden, zoodat het vijandelijke leger tot voor de Stad Haarlem doordrong. Zekere WITTE VAN HAEMSTEDE, een dapper jongeling, een onechte zoon van FLORIS DEN V., ſtelde zich te Haarlem aan het hoofd van eenige ſtrijdbare jonge manſchap, die door de Vriezen en Kennemerlanders onderſteund werd. WITTE VAN HAEMSTEDE trok daarop den Vlamingen te gemoet en was zoo gelukkig van, na eenen hevigen ſtrijd, omſtreeks deze plaats gehouden, hen zoodanig te ſlaan, dat de hoop der verſlagen mannen daar zoo groot was, dat die Laan, volgens een zeer geloofwaardig Geſchiedſchrijver, den naam van het *Manpad* kreeg.

Reeds in den jare 1796 bezong de Hoogleeraar VAN LENNEP deze Geſchiedenis in den Eerſten Zang zijner *Rusticatio Manpadica* op deze wijze:

Ardet in hoſtilem pubes Harlemica turbam,
Et nunquam dubios fert animoſa gradus.
At parte ex aliâ, trepido certamine, pasſim,
Et non ſervatis tenditur ordinibus.
Vt timidas aquilae conſpecta minantis imago
Silvarum in látebras ſaepè coëgit aves;
Qualis et, impastae fremitu turbata leaenae,
Prata citò et frondes caprea deſtituit;
Sic tua, perpetuis Witti metuende tropaeis,
Sollicito Flandri praelia corde pavent.
Fallor? an abjecto prior his inglorius enſe
Signa dat ignavae dux inhoneſta fugae?
Fallor? an hostili maduerunt ſanguine colles?
Vox ſonat Hollandis una, triumphe, jugis.
Cernitis, ut clamore ſuos plauſuque ſalutent:
I, pete ſervatos, cum duce turba, lares.

Quàm

Quàm patris hic galeâ laetus puer! ipsa decentem
Sudorem abstergit libera nupta viri.
Arva sed, illa tuae testes quae, Flandria, cladis,
Maiori Dryädes iam pietate colunt.
Vtque memor faustae posset monumenta diei
Et proavûm serus noscere facta nepos;
Haec loca ruricolae patrio sermone vocarunt
MANPADIVM! ———

Dus door den Dichter A. LOOSJES Pz. in Nederduitsche Verzen vrij gevolgd, in zijne *Holl. Arkadia* bl. 271 env.:

De bloem van *Haarlems* jeugd, kloekmoedig toegeschoten,
Dringt op den vijand aan met onverwrikten voet.
Daar 's vijands leger met geleedren min gesloten,
En angstig in deez' strijd haar weifelend ontmoet.
Gelijk 't gezigt alleen eens aadlaars, die van boven
Al dreigend nederschiet, 't gevogelt drijft in 't woud;
Of even als een Leeuw, die brullende opgestoven
Het geitje vlieden doet, dat knaagt aan loof en hout,
Zo HAAMSTEÊ! wijd beroemd door uwe zegepralen,
Ducht u de *Vlaminger* kloek onder 't oog te zien.
Hoe is 't? Zou reeds de zon van GUIDO's krijgsroem dalen,
Werpt hij zijn' degen weg; geeft hij het sein tot vliën?
o Ja! Des vijands bloed stroomt zijplend van de duinen,
Triomf! Triomf! klinkt blij door *Hollands* berg en dal.
Hoe juicht, hoe handklapt elk: Men kroon' der helden kruinen,
En hem, die 't Vaderland verlost heeft, bovenäl.
De knaap speelt met den helm, die 's vaders kruin verguldde,
De gade droogt haar held het zweet der glorie af.
De Nimfen van het Bosch doen aan het oord zelfs hulde,
Waar *Holland* zulk een' krak aan *Vlaandrens* krijgseer gaf.
En om den laatsten neef een eeuwig blijk te geven
Der zege, die de moed hier toen bevochten had,
Op dat der vadren roem steeds in dit oord zou leven,
Kreeg 't van den Landman zelfs den naam van 't *Mannepad.*

Op deze geschiedenis doelen dan de beide wapens en 't eerste gedeelte van het Opschrift, welks laatste gedeelte op de ongelukkig geslaagde, maar welgemeende

 ter

ter dezer plaatſe aangewende poging van BATENBURG, om in 1573 de Stad Haarlem, door de Spanjaarden belegerd, te ontzetten, toepasſelijk is; bij welke gelegenheid deze dappere man met de zijnen bij het Manpad deerlijk geſlagen werd, en ook OLDENBARNEVELD, naderhand in 's Lands Historie beroemd geworden, toen nog maar 25 jaren oud eene kwetſuur ontving. Ook dit voorval bezong de Heer VAN LENNEP in zijne *Rusticatio Manpadica*, en wel in den Tweeden Zang dus:

Manpadium iam tolle caput! nimis Haga ſuperbit.
Hic Barneveldi fluxerat antè cruor.
Namque dies aderat, quâ, non toleranda, Batavis,
Marte opibusque ferox, vincula ferret Iber.
Ceperat hic multas, multas vaſtaverat urbes;
Sic furis in populum, dire Philippe, tuum.
Nequicquam: ast illi venient liberrima pacis
Tempora. bella geris quid, prohibente deo?
Iam tamen Harlemi rabido gens agmine muros
Obſidet. obſesſis Belga miniſtrat opem.
Lecta manus iuvenum vicinas ſponte per urbes
Confluit, Hispanum nescia ferre iugum.
Arma eadem, et meritò, tibi, Barnevelde, placebant,
Augmèntum inceptae nobile militiae!
Caſtra movent: urbisque ſubit iam flentis imago.
Huc animo properans ibat ovante cohors.
Ibat, arenoſis ubi ſubdita collibus arva
Inſidiis facilem ſaepè dedère locum.
Inſidias turmis hìc Belga parabat Iberis
Nunc quòque; at indicio fraus patefacta fuit.
Fraus hoſti patefacta fuit! generoſa recede
Turba! quis in certam vos velit ire necem?
Clauditur adverſo latus omne (recedite!) bello;
Exiguamque prement agmina tota manum.
Tela volant et equi: claudit mors atra catervam.
Virtutem haud numero cedere, ſentit Iber.
Fortuna egregiis, animus non defuit auſis
Manpadii ſilvam teſter et arva mei, &c.

Door

Door denzelfden Nederduitschen Dichter dus overgebragt:

Ja *Mannepad!* verhef uw kruin, trots '*s Gravenhage.*
Het bloed van BARNEVELD heeft eens uw erf besproeid.
Dat vrij *Castilje*, rijk in goud, zijn krijgsmagt wage,
Terwijl het ketens smeedt, in *Nederland* verfoeid:
Ja PHILIPS, dat stad bij stad voor uwe wreedheid buige,
Zet vrij uw eigen volk het slagtmes op den strot.
Vergeefs woedt uwe drift: dat blijder dag getuige
Van vrijheids zegepraal. Wat streedt gij tegen God?
Nu echter ligt uw heir om *Haarlems* wal geslagen,
Doch Neêrland schiet te hulp aan d'ingesloten vest.
's Lands jeugd, wier hals geen juk eens dwinglands kan ver-
(dragen,
Schoolt zaam uit stad bij stad van 't half verheerd gewest.
Gij hadt, ô BARNEVELD! ook wapens aangetogen,
Met roem vergrootte gij dien uitgelezen stoet.
Fier breekt men 't leger op, met *Haarlems* lot bewogen,
Wiens schreijend beeld het hart in krijgsvuur blaken doet.
Reeds rukt de bende voort naar heuvelachtige oorden,
Waar zich de krijgskunst ligt met hinderlagen dekt,
Die waren 't, die ook 't hart van *Hollands* jeugd bekoorden,
Beef, Spanjaard! — maar helaas! de list is uitgelekt.
De list is uitgelekt. Terug, terug getreden,
ô Eedlen! of gij snelt den dood in d'open mond,
Wijkt, of de weg ter vlugt is allen afgesneden,
Reeds om uw handvol staat een heermagt zich in 't rond.
Het paardevolk rukt aan — de dood waart in deez' streken,
Maar *Spanje* ziet, hoe hier 't getal geen' schrik verspreidt,
't Ziet wel het goed geluk, geen moed deez' bende ontbreken.
Getuig weêr, *Mannepad!* der Vaadren dapperheid. enz.

Wij wenschen hartelijk, dat dit voorbeeld van den geleerden en vaderlandlievenden VAN LENNEP bij allen navolging moge vinden, die zich in het bezit van plaatsen gesteld zien, door blijken van aloude Hollandsche dapperheid of groote voorvallen onzer geschiedenis geheiligd; dan toch zouden de Zonen van zoo beroemde Va-

deren in deze Gewesten weinige schreden kunnen doen, zonder onwillekeurig door de herinnering van de braafheid en kloekheid dier Vaderen aangeprikkeld te worden, om derzelver roem ten allen tijde vol ijver te handhaven.

Bijvoegsel tot de nieuwe Proefneming van den Heer Leslie *over de bevriezing van het Water geplaatst in* N°. 25 Bladz. 397.

De bijzonderheden, omtrent deze proef van den Heer Leslie,, waren ontleend uit het Engelsch Tijdschrift *The Courier*; uit den Brief zelven van den Heer Leslie aan Dr. Thomson zijn wij thans in staat de volgende nieuwe daarbij te voegen.

Porphyrisch basalt, in staat van ontleding, slorpt, wel gedroogd zijnde het vijftigste van zijne zwaarte vochtigheid in, zonder dat deszelfs opslorpend vermogen tot op de helft verminderd is; en het vijf-en-twintigste, voor dat dit tot een vierde gebragt is. Om zich geheel met vocht te verzadigen, slorpt het omtrent het vijfde van zijne zwaarte op. Dewijl nu de koude, voortgebragt door de verdamping van zekere hoeveelheid waters, eene achtmaal grootere hoeveelheid kan doen bevriezen, volgt hieruit, dat de bedoelde aarde, of zelfs de tuinaarde, wel gedroogd en gestampt zijnde, meer dan een zesde van zijne zwaarte waters kan doen bevriezen. Evenwel is het beter eene meerder deel aarde in evenredigheid te nemen, welke men ook op eene groote oppervlakte moet laten werken.

De Heer Leslie doet proeven op het opslorpend vermogen van de verschillende Aardsoorten en belooft daarvan resultaten mededeelen, die zeer belangrijk zijn.

K U N S T E N.

Parys *den* 24 *Julij*. Op heden reikte de Hertog de Richelieu namens Z. M. plegtig de Prijzen uit aan de Schilders, wier werken op de laatst ge[illegible]uden

Tentoonstelling het uitmuntendst geacht werden. De Hn. ABEL DE PUJOL en COUDER deelden te zamen den prijs in het vak der Geschiedkunde, deze voor zijn *H. Stephanus ter Martelaarsdood geleid wordende*, gene voor den *onbarmhartigen Leviet*. De Heer HERSENT ontving den prijs voor een *Tableau de genre*, verbeeldende *Lodewijk den XVI. in den winter van 1788 aalmoezen uitdeelende;* in hetzelfde vak verwierven de Hn. BIDAULD en REVOIL elk eenen tweeden prijs. Behalve deze, overhandigde de Hertog nog aan vele verdienstelijke Schilders, Beeldhouwers en Plaatsnijders in onderscheiden vakken, gouden Medailles.

AMSTERDAM. Directeuren der Stads-Teeken Akademie in hunne Vergadering de Stembilletten ter uitwijzing van de Jaarlijksche Eereprijzen geopend hebbende, is gebleken, dat in de Eerste Klasse die aan den Heer J. DE LELIE en in de Tweede aan den Heer J. G. BERTICHEN is toegewezen.

BOEKVERZAMELINGEN.

De Boekerij van den onlangs overleden Heer COURTOIS, die als Staatkundige eene groote rol bij de Omwenteling speelde, en bij wien het Testament van MARIA ANTOINETTA gevonden is, zal in den loop van dit jaar verkocht worden. Zij bevat onder andere alle de Latijnsche en Grieksche Klassieke Schrijvers en 2000 Dn. met *Commentarii* over hunne Werken (alleen 25 uitgaven van Homerus en 45 Deelen met Fransche en Latijnsche Vertalingen van de Iliade en Odyssea); voorts meer dan 3000 Banden met de latere Latijnsche Schrijvers, 500 Banden behelzende eene Verzameling van Grieksche Puntdichten, kortbondige Spreuken enz. 600 Banden met al de Latijnsche Dichtstukken, Treur- en Blijspelen door de Jezuiten van alle Landaarden opgesteld. De keur der uitgaven, de pracht der banden en de goede bewaring maken de Verzameling Clasfici vooral opmerkelijk.

HANDEL EN ZEEVAART, LANDBOUW, HUISHOUDKUNDE, BEVOLKING EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

Haarlem. Aan den onderstaanden Brief ten geleide eener Vertaling van een Artikel *over de Blaauwsel en hare Plaatsvervangers* uit den *Allgemeiner Anzeiger der Deutschen* N°. 289 van 25 October 1816, ruimen wij gaarne eene plaats in, daar dit Artikel voor Nederland, waar men zulke voortreffelijke Blaauwselfabrijken vindt, van het uiterst belang is.

Mijne Heeren!

Voor eenigen tijd viel mij een Duitsch Weekblad in handen, waarin ik het, op inliggend Blad afgeschreven, artikel vond, hetwelk mij, die met vele Bleekers en andere gebruikers in betrekking ben, belangrijk genoeg voorkwam, om daarvan aan UEd. eene Hollandsche vertaling, ter plaatsing in UEd. geëerd Weekblad aantebieden en zulks met oogmerk, om van den eenen kant den eertijds gevestigden roem der Hollandsche Bleekerijen, welke door het gebruik van surrogaten in gevaar van verwelking wordt gebragt, en van den anderen, onze kwijnende Nederlandsche Blaauwselfabrijken en Handelaren in stand te houden.

Het is maar al te waar, dat de Blaauwsels door vele schadelijke plaatsvervangers worden verdrongen. Sommige derzelve deelen aan het doorgehaalde goed, vlakken van koper- of ijzerroest mede, andere door het liggen eene gele of vuile kleur, terwijl men eindelijk soorten vindt, welke uit niets anders dan Krijt, Pleister of andere aarde met Plant of Mineraalblaauw geverwd, bestaan.

Men verkoopt ook van deze laatste mengsels in poeder onder den naam van Blaauwsel, en benadeelt hierdoor het krediet dezer kleurstoffe. — Dit schandelijk bedrog is dadelijk te ontdekken: wanneer men deze zoogenaamde Blaauwsel op een ijzeren schop of lepel, boven het vuur houdt, en heet doet worden, verdampt dadelijk de blaauwe kleur, en 'er blijft niets over dan een vuile witte of gele Krijt of Aardstoffe.

Intusschen is het even waar, dat de onkunde in de keuze der soorten van Blaauwsels het meer algemeen gebruik vermindert. In verre de meeste winkels, schijnt het genoeg te zijn, wanneer men Blaauwsel verkoopt. Nu is het niet

niet om het even welke soort men tot het doorhalen van Linnen of stoffen verkiest; die, welke de Papiermakers gebruiken, of waarmede men Wit-kalk kleurt, hoe schoon en kostbaar die ook zijn mogen, zijn zeer onderscheiden van de eerst bedoelde. Deze nogtans worden veeltijds tot waschgebruik verkocht en gebezigd, en het is geen wonder, dat onze huisvrouwen en waschsters klagen, dat zij met de Blaauwsel niet te regt kunnen komen; dit is niet aan de Blaauwsel te wijten, maar aan de soort, welke men haar geeft.

Om mooi doortehalen moet men kiezen *bleeke Blaauwsels* van middelbare of fijne kwaliteit, zoodanig als die in de Fabrijken aan de Zaan, omstreeks Haarlem en te Dordrecht, in welke men deze kunstbewerking tot de hoogste volmaaktheid heeft gebragt, worden bewerkt en gezuiverd.

Eindelijk moet ik herhalen, wat de Duitsche Schrijver reeds heeft gezegd, dat de Blaauwsel de *eenige* doorhaalspecie is, die bestand is tegen Water, Vuur, Loog en alle andere Scheikundige zuren of bewerkingen, zonder dat door een derzelve eenige verandering in de kleur wordt te wege gebragt; — terwijl andere doorhaalmiddelen, door vuur, loog of zuren worden vernietigd, verkleurd of ontbonden; vele derzelve door de koper- of ijzerdeelen, die zij bevatten, onderhevig zijn aan het achterlaten van roestvlakken of een' gelen weêrschijn; — andere behalve het geel worden, of ongelijk blaauwen, zoo als de Indigo, het nadeel hebben, dat spatten van citroen of andere zuren op het met dergelijke verwen doorgehaalde goed, vlakken veroorzaken, welke men niet weet waaraan toeteschrijven en vervolgens niet ligt daaruit te krijgen zijn: — en ten slotte dat onder de plaatsvervangers der Blaauwsels ook sommige zijn, welke op de spoedige vernietiging of vertering van het Linnen of stoffen, eenen allerschadelijksten en bespoedigenden invloed uitoefenen.

Wanneer men alzoo prijs stelt op eenen schoonen helderen blaauwachtigen glans en tevens op het behoud van zijn goed, verwerpe men alle doorhaalspecien, welke door het vuur, of door opgieting van Zwavelzuur, Salpeterzuur, Zoutzuur, Azijn, of door Aschloogen of Kalkwater worden aangedaan, en houde zich aan de Blaauwsel, en zoodanige andere middelen, indien 'er bestaan, welke gelijk deze tegen alles bestand en even zoo onveranderlijk zijn; hetwelk gemakkelijk en door een ieder te beproeven is.

* * *

Amsterdam.

OVER

OVER DE BLAAUWSEL

EN HARE

PLAATSVERVANGERS.

Het was eene der nuttigste nieuwe uitvindingen voor Waschsters, Papiermakers, Lijnwaadfabrikeurs, Laken-, en Wollen-Stoffen Manufacturiers, zoo als ook eindelijk voor de Katoen- en Zijdespinnerijen, dat met het begin der vorige Eeuw, de Blaauwsel, of de uit Kobaltglas bereide blaauwe kleur, welke met Stijffel, Voldersaarde en Bleekersloog enz. gemengd, gebruikt wordt, in den Koophandel gebragt werd.

Door het gebruik dezer blaauwe verwstoffe, welke als een tot het allerfijnste stof gemalen, met het zuiverste bronwater uitgewasschen poeder, zeer goedkoop verkocht wordt, geeft men aan de wasschen, aan het Papier en aan alle fijne witte stoffen, dien zoo schoonen, blaauwen glans, welke, vermengd met het zuiverste wit, het oog streelt, en den kooper toelacht, en echter bij het wasschen de witte kleur van het Linnen niet verandert, noch ook het Linnen zelve verteert, zoo als dit het uitwerksel is, der sedert kort in den Handel gebragte Surrogaten (Plaatsvervangers). Men zocht namelijk de, uit zich zelve zoo goede en goedkoope Blaauwsel, door andere blaauwe verwen, den voet te ligten, welke uiterlijk beterkoop, als de Blaauwsel zouden schijnen, echter inderdaad zulks niet zijn, en haar eigenlijk in het geheel niet op zijde gezet kunnen worden; deze voorwerpen, kwamen onder de namen van nieuw blaauw, Saxisch blaauw of stukjes blaauw, ten voorschijn (*).

De bestanddeelen dezer Artikelen zijn Indigo en Stijffel, maar gewoonlijk worden zij nog met een deel Berlijnsch blaauw vermengd, en ook van dit laatste alleen, in vermenging met stijffel, gemaakt, altijd echter door middel van een bijtend Delfstoffelijk zuur, waardoor de Indigo opgelost, en het Berlijnsch blaauw verdund worden moet. Ook Lakmoes wordt somtijds in plaats van Blaauwsel tot de kleederbleek gebruikt, welke eene plantaardige stoffe zijnde, door ieder zuur rood wordt, echter slechts door Kalk, welke in overvloed daarmede verbonden blijft, of door Potaschloog, in een donker veeltijds vuil blaauw veranderd is. De Kalk nu werkt gelijk de zuren, en

(*) Deze Plaatsvervangers worden in Holland en in de geheele Nederlanden nog vermeerderd met het nog schadelijker Torentjesblaauw, Doorhaalblaauw, Koekjes of Stukjesblaauw, Amsterdamsche Blaauwsel enz.

en dikwijls nog fneller dan deze laatfte, tot vertering van alle foorten van ftoffen.

Later nog als de reeds genoemde Plaatsvervangers der Blaauwfel, verfcheen de vloeibare waschverw of waschtinctuur in kleine fleschjes welke met de blaauwkleurende vloeiftoffe gevuld zijn, welke geheel alleen uit Berlijnschblaauw, met bijvoeging van meerdere foorten van Delfftoffelijke, en dus bijtende zuren en uit water beftaat, en zoo verkocht wordt, en echter juist door hare zoo nadeelige uitwerkfelen, op de wasch en op het witte Linnen, het gebruik der fchoone Blaauwfel fchijnt verdrongen of ten minfte verminderd te hebben.

Der opmerkzaamheid van nadenkende huisvrouwen en oordeelkundige Fabrikanten, kon het reeds federt lang niet ontfnapt zijn, dat de wasfchen of alle witte ftoffen, wanneer dezelve na het gebruik der waschtincturen, wederom met Zeep of Potaschloog gewasfchen worden, eenen geelachtigen of fmerigen fchijn gekregen hebben, en dat aan dezelve nog daarenboven eene eigenfchap medegedeeld was, welke derzelver eerdere vernietiging bewerkte.

De gele kleur, na het gebruik des Berlijnfchen blaauws of eigenlijk van voornoemde wasch-tinctuur, ontftaat zeer natuurlijk daardoor, dat dit blaauw, door de Loog en Zeep ontbonden wordt; waarna het daarin zijnde ijzer weder in deszelfs gewonen kalk of roest ten voorfchijn komt, en het gewasfchene zoo geel kleurt. Het fpoedige vergaan der gewasfchen ftoffen wordt door de nieuwere Waschblaauwen veroorzaakt, uit hoofde van de daarin, in meer of mindere hoeveelheid achter geblevene, niet genoeg verzadigde Delfftoffelijke zuren, of ook door den ten deele daarmede vermengden bijtenden kalk, welke even als de zuren werkt. Zullen onze alles overleggende huismoeders zich nu nog wel verwonderen, dat federt het gebruik der nieuwe blaauwe waschtincturen, of andere Plaatsvervangers der Blaauwfels, het Linnengoed eerder vernietigd wordt, dan eertijds plaats had, toen alleen de gewone Blaauwfels en Stijffel gebruikt werden? Een ieder het zijne!

Zoo onontbeerlijk het anders zoo fchoone Berlijnsch blaauw voor Schilders en Tapijtfabrijkanten is, zoo nadeelig werkt het gebruik daarvan op de kleur en duurzaamheid van het Linnen, Zijde en alle andere foortgelijke ftoffen, welke tot kleeding en tot allerlei huisfelijk gebruik dienen, wanneer die, na het gebruik der waschtinctuur op nieuw gewasfchen of in de kas gelegd worden.

Iedere voorzigtige huisvrouw en ieder maar eenigzins nadenkende Manufacturier kan zelve de verkocht wordende blaauwe waschverwen beproeven.

Mengt

Mengt men deze flechts met eene genoegzeme hoeveelheid Aschloog, of met fterk Zeepfop, zoo zal het, na verloop van eenige uren, blijken, dat de Blaauwe kleur van het voor gebruik ongefchikte of fchadelijke Waschblaauw, in eene fmerige kleur of in een bruinachtig geel veranderd zijn zal, daar daarentegen de echte Blaauwfel, bij het opdroogen van het mengfel, nog hetzelfde blaauwe poeder blijft, dat bij het fchoon of nieuw gebleekte, of bij elk ander wit Lijnwaad, aan het oog voldoet, en wier kleur, in het fterkst vuur van eenen Porfelein- en Glasoven niet veranderd wordt, maar zelfs daaruit fchoon hemelsblaauw terugkomt.

Uit waarheidsliefde moest men, dit, voor zoovele huishoudingen en handels artikelen belangrijk onderwerp, eindelijk ter kennisfe van nog niet genoeg onderrigte koopers van bovengenoemde Waschblaauwen brengen, op dat de Blaauwfel het aan haar toekomend regt weder verkrijge; en voortaan geene kleeder- of andere fijne ftoffen, door het gebruik van fchadelijke Plaatsvervangers, befchadigd of wel geheel bedorven worden mogen.

Getal der Schepen met Granen de Sont *in het eerfte half jaar van* 1817 *gepasfeerd.*

Volgens de Sontfche-Lijst zijn 1830 Schepen met Granen in de eerfte zes maanden van 1817 door dezelve gevaren, waarvan 797 met Rogge. Van dit aantal waren 'er 1012 alleen naar de Nederlanden beftemd, 498 naar Groot-Brittannie, 158 naar Denemarken, Noorwegen en Zweden, 55 naar Frankrijk, 15 naar Spanje en Portugal, 72 naar Bremen, 12 naar Hamburg enz.

GESCHIED- EN LETTERKUNDIGE ANECDOTES.

Verwonderlijke Snelheid in het vervaardigen van Laken ter voldoening aan eene weddingfchap om 1000 Guinies.

De aandacht van de ftad Newbury en hare nabuurfchap was, op Dingsdag den 25ften Junij van het jaar 1811, ten hoogfte gefpannen ten aanzien eener proef ondernomen en volbragt door Mr. John Coxeter van

van *Greenham Mills*, nabij die ſtad. Des ochtends ten vijf ure bood Sir JOHN THROCKMORTON, Baronet, twee fraaije Southdown-Schapen aan den Hr COXETER aan, die had aangenomen, om van derzelver wol een' rok in volle orde te leveren voor Sir JOHN T. tegen negen ure des avonds. Dus werden de Schapen geſchoren, de wol geſponnen, de geſponnen draden geſpoeld, tot de ketting geſchoren, gepapt en geweven, het laken genopt, gevold, gerouwd, geverwd, gedroogd, geſchoren en geperst, en zoo omſtreeks vier ure in den namiddag aan de Kleermakers ter hand geſteld, en eindelijk twintig minuten over zes ure een volkomen afgewerkte rok door den Hr. COXETER aan Sir JOHN THROCKMORTON vertoond, die met denzelven voor eene vergadering van meer dan 5000 aanſchouwers verſcheen, welke de lucht met toejuichingen vervulden. Bij deze gelegenheid werden deze twee Schapen geheel gebraden op denzelfden dag nog, een van welke aan het werkvolk der Fabrijk met omtrent 1000 pinten zwaar Bier gegeven werd, en het ander aan het volk aan boord van den Prins Regent, een Vaartuig, met dit oogmerk daar heen gevoerd; en dus was deze proef, waarvan men tot hier geen voorbeeld kent, in den korten tijd van *dertien uren en twintig minuten* geheel volbragt.

Ten blijke van de echtheid dezes voorvals is het verhaal van hetzelve door vijf perſonen geteekend te weten door den Kolonel STEAD, ANTH. BACON *Esq.* WM. BUDD *Esq.* Mr. R. W. HISCOCK en Mr. LOCKETT.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

NOORD-AMERIKA. In dit Gewest is in den loop der maand Mei ll. een ſchok van Aardbeving gevoeld, die vooral in den omtrek van Eastport zoo zwaar was, als men denzelven daar immer ondervonden heeft. Dezelve heeft evenwel geene ſchade toegebragt, dan het omverwerpen van eenige Schoorſteenen, en men is voorts met den ſchrik vrijgekomen.

BARCELONA. Den 4den der verloopene maand Julij gevoelde men hier twee ſchokken van Aardbeving, den eerſten en ligtſten ten vier, den tweeden en zwaarderen ten zes ure.

SCHAF-

SCHAFHAUSEN. Den 7den van Julij werd men hier ten vijf ure des morgens eene sterke Aardschudding gewaar, die eene mijl van deze Stad af nog sterker gevoeld werd.

LINDAU Het water van de *Bodensee* is dezer dagen zoo hoog geweest, als men het ooit aanschouwde. De hoogten in de jaren 1640 en 1773, die men als merkwaardig in de Stadsmuren deed inhouwen, werden, de eerste 10 duimen, de laatste bijna 4 duimen overtroffen. De Jaarboeken van verscheiden Eeuwen maken geene melding van het stijgen des Waters tot zulk eene hoogte.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Aug.	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
6	30. 1¼	59	w. z. w.	omtrent helder.
	30. 1½	66	w.	
	30. 1	54½	z. w.	
7	30. 0¼	58	z. o. t. z.	voormidd. helder; verder een weinig bewolkt.
	30 0	70	z. z. o.	
	29. 8¾	61	z. w.	
8	29 7	64½	z z. o.	bewolkt; namidd. en 's avonds zeer windrig; in den namiddag een weinig regen.
	29. 7	72½	z. w.	
	29 7¼	61	——	
9	29. 7	57½	z. w.	zeer harde wind; 's morgens een zware regenbui; verder bewolkt.
	29. 8¼	65	——	
	29. 9	61	——	
10	29 9	62½	z. w.	voormidd. zeer windrig; bewolkt; namidd betrokken; regenachtig; 's avonds stil; harde regen.
	29. 9	66	——	
	29. 9	57	z. z. w.	
11	29. 9	58	z. w.	's morgens zware plasregen; verder bewolkt.
	29 9	65	——	
	29. 7¼	61½	z. z. w.	
12	29. 5	65	z. z. w.	's morg. en voorm. tusschenb. regen; verder bew.; in den voorav. ten W. van ons dond. en weêrl 's av. helder.
	29. 5½	63	z. w. t. z.	
	29. 6	57	z. z. w.	

BEKENDMAKINGEN.

*** Op Maandag den 18den Augustus 1817 en vier volgende dagen, zal ten Huize van G. VAN DIJK, Boekverkooper in de Warmoesstraat N°. 122 te Amsterdam, Verkooping gehouden worden van een groote en fraaije Verzameling *BOEKEN*, in alle Talen en Wetenschappen, alle zeer goed geconditioneerd; benevens eenige *Prentwerken*, *Atlassen*, *Muzijk-Liefhebberijen* en *Boekenkassen*; waarvan de Catalogus à 2 Stuivers bij bovengemelden te bekomen is.

TE HAARLEM BIJ A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE

KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 34. *Vrijdag den 22sten Augustus.*

BERIGTEN.

PARYS *den* 7 *Augustus.* De Fransche Akademie heeft, in hare zitting van heden, den Heer RAYNOUARD tot opvolger van den Heer SUARD in den post van Bestendigen Secretaris, en den Heer LAYA tot opvolger van den Graaf DE CHOISEUL-GOUFFIER, als lid van de Akademie, verkozen. Er blijft nog eene plaats in de Akademie, die door den dood van Heer SUARD open gevallen is, te vervullen overig.

LEEUWARDEN *den* 30 *Julij.* Op heden vierde het Departement der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, alhier gevestigd, plegtig het feest van deszelfs Vijf-en-twintig jarig bestaan, in de Westerkerk, werwaarts ten dien einde zich eene groote schaar van toehoorders en toehoorderessen, waaronder zich plaatselijke Autoriteiten en Commissien uit onderscheidene Inrigtingen bevonden, begeven had. Bij die gelegenheid sprak de Heer WILLEM HENDRIK SURINGAR eene Redevoering uit, waarin hij de aandacht geheel tot de Lotgevallen en Verrigtingen des Departements bepaalde. Deze Redevoering werd voorafgegaan, afgewisseld en gesloten door Zangen, welker woorden men den Hoogleer-

leeraar DE WAL, welker Muzijk men den Heer DES COMMUNES te danken had; en welker uitvoering een groot aantal beminnaars en beminnaresſen der Toonkunst even bereidwillig op zich genomen had, als fraai volbragt. De avond werd in eene gemeenſchappelijke bijeenkomst verder gesleten en met een vriendſchappelijk feestmaal besloten; waarop onderſcheiden toepasſelijke Gedichten door de Leden werden gereciteerd, en hetwelk de Gouverneur dezer Provincie, gelijk ook de afgevaardigden uit andere Departementen in Vriesland, met hunne tegenwoordigheid vereerden.

AMSTERDAM. De eerſte Klasſe van het Koninklijk Nederlandſche Inſtituut van Wetenſchappen, Letterkunde en Schoone Kunſten, heeft tot hare Leden benoemd: den Heer E. J. THOMASSEN A THUESSINCK, Hoogleeraar in de Geneeskunde aan de Univerſiteit te Groningen, in de plaats van den Heer M. VAN GEUNS, op deszelfs verzoek onder de rustende Leden opgenomen; en N. C. DE FREMERY, Hoogleeraar in het vak van Natuur- en Wiskundige Wetenſchappen te Utrecht, in de plaats van den Heer A. PAETS VAN TROOSTWIJK, insgelijks op deszelfs verzoek onder de rustende Leden opgenomen.

WAARNEMINGEN

VAN

ALEXANDER VON HUMBOLDT

Over den SIDDERAAL of den GYMNOTUS ELECTRICUS,

In Amerika zelve gedaan.

(*Vervolg en Slot van Bladz.* 69.)

Daar men gezien heeft, dat de Alen een paard omverwerpen en van allen gevoel berooven, moet men, zonder twijfel, vreezen, om dezelve het eerſte oogenblik, dat men ze uit het water haalt, aanteraken. Deze vrees is zoo groot bij de inboorlingen, dat geen hunner kon besluiten, om de Sidderalen van het touw

des

des harpoens los te maken of dezelve naar de kleine gaten met frisch water voorzien te brengen, die wij in den oever van Cano de Bera gegraven hadden. Wij moesten dus wel 'er toe komen, om zelf de eerste schokken te krijgen, die zeker niet zeer zacht waren. De krachtigste gingen in sterkte de smartelijkste electrieke schokken te boven, die ik mij herinner ooit bij toeval van eene groote geheel geladen Leydsche flesch gekregen te hebben. Wij konden toen reeds nagaan, dat buiten twijfel het verhaal der Indianen niet overdreven is, als zij verzekeren, dat personen, die zwemmen, verdrinken, als een dezer Alen hen bij het been of den arm aanvalt. Eene zoo hevige ontlading is wel in staat, om een mensch voor verscheiden minuten van het gebruik zijner ledematen te berooven. Indien de Sidderaal langs den buik en borst sloop, zou zelfs oogenblikkelijk de dood den electrieken schok kunnen opvolgen: wanneer, zoo als wij boven reeds hebben opgemerkt, de edelste deelen, het hart, de maag, de plexus coeliacus en alle de zenuwen, die daarvan afhangen, eenslags van hunne prikkelbaarheid beroofd zouden worden! Een zwakke electrieke schok vermeerdert de levenskrachten, een sterke vernietigt ze geheel.

'Er zijn weinig Zoetwatervisschen, die zoo talrijk gevonden worden, als de Sidderralen. In de onmetelijke vlakten of woestenijen, die men aanduidt onder de namen Llanos de Caraccas of Llanos de Apure, bevat iedere vierkante mijl ten minste twee of drie poelen, natuurlijke vergaarbakken, waarin men de Sidderalen in den grootsten overvloed aantreft; zij behooren voornamelijk tot dat gedeelte van Zuid-Amerika, dat men betrekt onder de zeer onbepaalde namen, van Spaansch, Hollandsch, Fransch, Portugeesch Guyana, van de evenachtslijn tot aan 9°. Noord. breedte. Ik heb niets 'er van vernomen, dat men ze in het uitgestrekte Koningrijk Nieuw Spanje kent, of in de rivier de la Madelaine, die door de heete gewesten van Nieuw Grenada loopt, of in de zeer vochtige landen ten westen van de Cordillera der Andes gelegen of ten Noorden van de Cordillera van de kust van Caraccas. De Sidderraal wordt echter ook in het het Zuider halfrond, bijvoorbeeld in de Amazonenrivier, gevonden. La Condamine duidt denzelven aan onder den naam van

Lamprei van Para en Indianen van de Provincie Jaen de Bracamoros hebben mij verzekerd, dat dezelve aanwezig is beneden de beruchte ftraat (Pongo) van Manscriche. Hoewel 'er foorten van het Sidderalengeflacht op het oude vastland, Amboina, en zelfs in de Middellandfche zee gevonden worden, twijfel ik echter zeer of de Gymnotus Electricus buiten Amerika waargenomen is. De Heer Bloch haalt, volgens Adanson, den Senegal aan, als overvloeijende in Sidderalen, maar hij fchijnt den Silurus Electricus met de Gymnoten te verwarren: want de Ouanicar van den Senegal heeft baarden aan den bek, zoo als de Hr. Adanson uitdrukkelijk zegt. Deze zelfde achtingwaardige Geleerde heeft daarenboven de verdienfte, van de eerfte in 1751 de overeenkomst opgemerkt te hebben van de uitwerkfelen dezer electrieke Visfchen met die eener Leydfche flesch, eene verdienfte, ten onregte aan 's Gravesande en Walsh toegekend.

De temperatuur van het water, waarin wij deze Alen gevonden hebben, was 26°. van den honderdgradigen Thermometer, en ik twijfel 'er niet aan, of het koulder water, waarin men deze visfchen levendig naar Europa bewaard overbragt, was eene der voornaamfte oorzaken van hunnen zwakken toeftand, zoowel als van den korten duur huns levens. De Hr. Lichtenberg heeft reeds waargenomen, dat het zonderling is, dat dieren van electromotifche organen voorzien alle gevonden worden in eene vloeiftof, die de electriciteit geleidt en niet in de lucht. Het is niet minder opmerkelijk, dat ook de vijf electrieke Visfchen, die wij tot heden kennen, de Trichiurus Indicus, de Tetrodon electricus, de Raja Torpedo, de Silurus electricus, en de Gymnotus electricus, met uitzondering van de Raja allen heete of zeer gematigde luchtftreken bewonen; en tevens dat geene derzelve tot hetzelfde geflacht behoort en de Gymnoten en Silurus alleen Zoetwatervisfchen zijn.

De Sidderaal overtreft alle andere electrieke Visfchen in grootte en kracht. Bancroft heeft in de rivier Esfequebo 'er fl chts van één metre lang gezien. Ik nam 'er te Cano de Bera waar van 1, 70 m. (5 v. 3. d.) De Indianen verzekerden ons, dat zij de lengte van 1, 90 m. of 6 voet, bereiken, waaruit volgt, dat de befchrijving, die Bajon van de Alen van Cayenne geeft,

zeer

zeer naauwkeurig is. De Hr. GARDEN gaat evenwel veel verder, daar hij verzekert, dat de Sidderaal van Guyana zelfs 6, 4 m. of 20 voeten lengte somtijds haalt. Zie hier de evenredigheid der deelen, welke ik heb aangeteekend, met veel zorgvuldigheid een' Sidderaal metende die 5, 3 Kil. of 12 Castiliaansche ponden woog, en die van de onderste kieuw tot aan den staart 1, 257 m. (3 v. 10 d. 4 l.) lengte had.

Diameter over dwars van het ligchaam, zonder de aarsvin, die eene soort van kiel vormt, medetereke-nen 0, 094 m. (3 d. 5 l.)

Breedte van de aarsvin 0, 014 m. (7 lijnen.)

Breedte van den kop, gemeten op de hersenpan zelve, 0, 110 m. (4 d 1 l.)

Afstand der oogen 0, 056 m. (2 d. 1 l.)

Diameter van het oog 0, 001 m. (8 l.)

Breedte van de *cauda truncata* (afgeknotte staart) 0, 069 m. (2 d. 7 l)

De Sidderaal schijnt in kleur te verschillen, naar deszelfs ouderdom, voedsel en den aard van het modderig water, waarin hij leeft. BAJON geeft hun eene zwarte leikleur. BLOCH verzekert, dat 'er roodachtige gevonden worden, die het meest geschikt zijn, om sterke electrieke schokken me'etedeelen. Alle, welke ik waarnam, waren fraai Olijfkleurig een weinig aan den donkeren kant. De Indianen verzekeren, dat 'er in de woestenijen (Llanos) van de Apure een klein Sidderalensoort bestaat, die nooit meer dan 6 decimeters lengte bereikt; deze is zwartachtig van huid en zijne schokken zouden nog sterker zijn, dan die van den grooten groenen Aal. Men zou deze dieren gedurende hunnen geheelen groei moeten waarnemen, om te beslissen, of de Indianen geene jonge gewone, of eene enkele verscheidenheid voor eene afzonderlijke soort houden. Hoeveel verschilt de Raja Torpedo (Sidderrog,) welken ik te Genua, Civita Vecchia, Napels en Cumana zag, niet in gedaante en kleur! Ook maakt de Hr. DUMERIL in zijne Zoologie Analytique een afzonderlijk *geslacht* van de Sidderroggen.

Het onderst van den kop des Sidderaals is fraai geel met rood vermengd. Van denzelfden geelachtigen tint zijn ook de twee ronde vlekken, die gelijkmatig in twee rijen geplaatst van den kop tot aan het einde van den staart loopen. Deze vlekken, zorgvuldig onderzocht,

zocht, bleken zoovele uitwafeming-openingen te zijn, die dieper fchijnen naar den kop dan naar den ftaart. De Hr. GEOFFROY heeft oordeelkundig waargenomen, dat de niet electrieke Roggen van den Sidderrog onderfcheiden zijn door openingen, die in de eerfte gemeenfchap hebben met de vleesachtige buizen rondom de kieuwen geplaatst en dat in de laatften deze zelfde openingen niet door de huid heendringen. Het kwam mij voor, dat deze sporien van den Gymnotus geene gemeenfchap met zijne electrieke organen hebben: zij zijn op de rugfpieren geplaatst, dringen zeer ondiep tot in de huid door en fchijnen mij toe of openingen, behoorende tot de huiduitwafeming van den visch of uitwerpfel-klieren, welke eene flijmerige ftoffe uitwerpen. Brengt deze ftoffe misfchien het hare toe, om de huid van den Visch meer gefchikt te maken tot de verfpreiding van de electrieke uitwerking? Alle vloeiftoffen of vochten immers, in bewerktuigde ligchamen gevormd, zijn, zoo als VOLTA reeds bewezen heeft, twintig ja dertig malen meer geleidend dan zuiver water. Het is ook eene treffende opmerking, dat geen der tot heden gevonden electrieke Visfchen in de verfchillende deelen der wereld met fchubben overdekt is.

Het vel van den Sidderaal is doorfchijnend genoeg om in hun levendig de vliesachtige plaatjes of bladeren, welke het electrisch orgaan uitmaken, te onderfcheiden. De bek is breed even als die der Kikvorfchen: van binnen tot aan den ftrot is dezelve geheel met kleine tanden bezet, in verfcheiden rijen gefchikt en zeer digt naast elkander ftaande. De tong is vleezig: men ziet 'er getakte oranjeachtig gele tepeltjes op en deze vindt men ook tusfchen de rijen van de ondertanden. Verfcheiden Natuurkundigen kennen denzelven ten onregte longen toe. Wij hebben waargenomen, dat de Sidderaal veel lucht door de kieuwen laat ontfnappen, en ik had wel gewenscht, dat de gelegenheid had veroorloofd om deze lucht optezamelen en te ontleden. De Hr. FAHLBERG merkt op, dat de Sidderaal, welke levend te Stokholm gebragt werd, ten kosten van den Raadsheer NORDERLING, op de oppervlakte van het water wenschte te blijven, ten einde te gemakkelijker zijnen kop te kunnen opligten, om adem te halen. Deze bewering is zeer belangrijk en de ademhaling der Sidderalen zou wel verdienen naauwkeuriger nagegaan

te

te worden. BAJON verzekert zelfs, dat de Gymnotus zou sterven, indien hij niet op de oppervlakte van het water kwam, om lucht inteademen. Zonder twijfel opent deze Visch, even als onze gewone Alen, (Muraena Anguilla) dikwijls den bek boven water. Evenwel wij zagen hem ook een' vrij geruimen tijd op den bodem van het vat vertoeven. Een zeer groote en levendige Sidderaal, welken wij in ons huis te Calabozo hadden, stierf op droog 's nachts uit de tobbe gesprongen zijnde. BLOCH merkt aan, dat naarmate het vat, waarin men levendige Visschen bewaart, kleiner is, zij te meermalen hunne koppen boven de oppervlakte van het water verheffen. Deze waarneming is fraai en tevens waar. Indien de Visschen, zoo als ik overhel om te denken, in plaats van het water in hunne kieuwen te ontleden, 'er alleen de lucht in het water ontbonden van afscheiden, moet de kleine hoeveelheid van het laatste, in eene ondiepe tobbe weldra van de lucht beroofd zijn, of ten minste van de ontbonden zuurstof. Wordt nu deze zuurstof niet het meest vernieuwd aan de bovenste laag water, welke gedurig met de dampkringslucht in aanraking is? Deze vraag en zoovele andere, die op de ademhaling der Visschen betrekking hebben, kunnen alleen door middel van proefnemingen beantwoord worden. Zij behooren tot heden onder de min bekende voorwerpen der Natuurlijke Historie. Het valt zelfs moeijelijk te begrijpen, hoe onze gewone Alen geheele nachten op het land kunnen wandelen, en hoe diezelfde plaatjes hunner kieuwen tot eenen dubbelden dienst kunnen geschikt zijn, om de in het water ontbonden lucht zich toeteeigenen en in de dampkringslucht te ontleden.

De opening van den anus in den Gymnotus electricus vlak bij den kop geplaatst zijnde, blijven vier vijfde deelen van de lengte des ligchaams voor de electrieke organen bestemd. De maag zoo eeltig als die van den Kalkoen, het hart en alle de ingewanden zijn in het eerst vijfde deel vervat; het overige bestaat in de zwemblaas, staart en vlieschachtige plaatjes, voor de middelen ter verdediging geschikt.

*

LICHTGEVENDE STIJGBEUGELS

Van den Heer SCHWEICKHARD.

Deze Stijgbeugels, *Pyrophores* genaamd, zijn op eene Lantaren geplaatst, welke den dubbelden dienst bewijst, van de voeten warm en den weg verlicht te houden. Het glas der Lantaren wordt, als het noodig is, door eene tweede schuif gedekt, welker uitwerksel de wegneming van het licht is. Deze Stijgbeugels zijn zoo ligt, dat voeten, aan de gewone Stijgbeugels het meest gewend, geen onderscheid daarin waarnemen.

NIEUW MIDDEL OM ALUINAARDE TE BEREIDEN,

DOOR GAY-LUSSAC.

Men bereidt gewoonlijk zuivere Aluinaarde, der Aluin door Ammoniak en Potasch ontledende en het nederplofsel afwasschende, tot dat het water, waarin het afgewasschen wordt, geene ontbindingen van Zwaarzaarde meer neder laat vallen. Deze manier vordert, uithoofde van de langzaamheid, waarmede de Aluinaarde nederslaat, veel tijds, en zeldzaam verkrijgt men langs dezen weg die Aarde zeer wit en in een' grooten staat van verdeeling. Deze zwarigheden hebben tot hiertoe belet, om de Aluinaarde te gebruiken; en dus wordt veelligt aan de kunsten een dienst bewezen, met de aanwijzing van een snelwerkend en gemakkelijk middel, om dezelve volkomen zuiver en in zoo groote hoeveelheid als men verlangt te bekomen.

Dit middel bestaat in Aluin met eene Ammoniak grondstof (*Alun à base d'ammoniaque*) te nemen, die thans in overvloed in den handel voorkomt; men begint met denzelven te verkalken, om hem van het kristallisatie-water te ontdoen, en men ontleedt ze voorts in een' kroes tot gloeijing verwarmd. Het Zwavelzuur en de Ammoniak ontwikkelen zich en de Aluinaarde blijft in den grootsten staat van zuiverheid over.

Deze Aarde, dus bereid, is zeer wit, zacht op de aanraking en buitengemeen fijn. Zij verbindt zich wel met water, maar laat bij eene zachte hitte het weder varen en herneemt hare eigenschappen, gelijk de Heer DE SAUSSURE reeds heeft opgemerkt. Hare groote verdeeldheid en de hardheid van de stofdeeltjes kunnen haar geschikt maken

om

om de Metalen te polijsten; hare witheid zal haar bij het vervaardigen van kleuren veeligt van dienst doen zijn.

AAN DE

VADERLANDSCHE TOONKUNSTENAARS.

Eenige vrienden en beoefenaars der Muzijk, binnen Groningen, met innig welgevallen en deelneming hebbende ontvangen de *Vaderlandsche Poëzij en Liederen* van Mr. H. A. Spandaw, onlangs bij den Heer J. Oomkens te Groningen uitgegeven, wenschende, het edel doel van den begaafden Dichter, om het Vaderlandsche gevoel op te wekken en den nationalen geest te verheffen en te versterken, zooveel in hun vermogen is, te bevorderen, en oordeelende, daartoe niets geschikter te zijn, dan eene openlijke poging van hunne zijde, om goede en gepaste Melodiën voor eenige Dichtstukken, in de gemelde Vaderlandsche Poëzij en Liederen voorkomende, te verkrijgen, ten einde hunne Landgenooten in de gelegenheid te stellen, om deze Vaderlandsche Gezangen op Vaderlandsche toonen te kunnen zingen, hebben, met voorkennis en goedkeuring van den Dichter en den Uitgever, uit hun midden, de ondergeteekenden verzocht, om de Vaderlandsche Toonkunstenaars uittenoodigen, ten einde oorspronkelijke Zangwijzen voor de gemelde Dichtstukken te vervaardigen en die Muzijk ter mededinging intezenden, met uitloving van *tien gouden Dukaten* voor elke Compositie, welke, aan de vereischten voldoende, der openlijke uitgave zal worden waardig gekeurd.

De ondergeteekenden, zich van dezen aangenamen last gaarne kwijtende, hebben, bij dezen, de eer, de Vaderlandsche Toonkunstenaars opteweкken en aantemoedigen, om al het vermogen hunner kunst ter verrijking en veredeling van ons nationaal Gezang aantewenden, en hen bekend te maken met de navolgende bepalingen en voorwaarden, waarop de mededinging zal plaats hebben:

1.) Aan de Toonkunstenaars, die verlangen mede te dingen, worden ter bewerking opgegeven de volgende Dichtstukken uit de Vaderlandsche Poëzij en Liederen van Mr. H. A. Spandaw, als:

a. *Het Volksgezang*; b. *Verdraagzaamheid*; c. *Verdienste*. d. *Voor Vrijheid en Vaderland*; e. *Krijgslied*; f. *Nederlands Zeeroem*; g. *De Nieuwe Haring*; h. *Aan de Nederlandsche Vrouwen*; i. *Klagt eener Vaderlandsche Vrouw*; k. *Heldenmoed*, en l. *Nederland.*

2.) Ieder Toonkunstenaar zal uit deze Dichtstukken éénе of meerdere ter bewerking kunnen kiezen.

3.) Ten aanzien van de Muzijk voor het laatst opgegeven Dichtstuk *Nederland*, is het van belang, het Voorberigt, dat voor de Vaderlandsche Poëzij en Liederen geplaatst is, te raadplegen.

4.) De Stukken moeten door eene andere hand, dan die van den Componist, geschreven zijn.

5.) Ieder Stuk moet voorzien zijn van eene Zinspreuk en begeleid van een verzegeld Briefje, van buiten dezelfde Zinspreuk, en van binnen den naam en de woonplaats van den Componist, behelzende.

6.) De Muzijkstukken, welke naar den Prijs zullen dingen, moeten vóór of uiterlijk op den laatsten December dezes jaars, *vrachtvrij* worden ingezonden aan het Adres van Mr. A. Reiger, Procureur bij de Regtbank van eersten Aanleg te Groningen.

7.) Dadelijk na den 1sten Januarij 1818, zal met de beoordeeling der ingekomen Stukken een begin worden gemaakt.

8.) Van ieder Stuk, dat eener openlijke uitgave zal worden waardig gekeurd, zal het besloten Briefje worden geopend; zullende de naam van den Componist openlijk worden bekend gemaakt.

9.) De Briefjes, bij de onbekroonde Stukken behoorende, zullen ongeopend worden verbrand.

10.) De bekroonde Muzijkstukken zullen in eigendom behooren aan de Uitschrijveren, die dezelve uitsluitend zullen mogen uitgeven op zoodanige wijzen, als zij zullen goedvinden.

11.) De onbekroonde Stukken daarentegen blijven een eigendom van derzelver zamenstellers. Men zal dezelve, nadat de uitslag van het onderzoek openlijk zal zijn bekend gemaakt, kunnen terug bekomen, tegen opgave van de Zinspreuk en van de vier eerste en vier laatste maten van ieder Stuk.

De ondergeteekenden en de overige deelnemers in deze uitschrijving mogen met reden vertrouwen, dat de Vaderlandsche Toonkunstenaars, van wier bekwaamheden men iets voortreffelijks mag verwachten, hunne hoop, om deze onderneming, tot verrijking en veredeling van ons nationaal gezang, met eenen gunstigen uitslag bekroond te zien, in geenen deele zullen te leur stellen; maar, door liefde voor het Vaderland en de Kunst, beide gedreven, en door eenen edelen naijver ontvonkt, onderling zullen wedijveren, om den lauwer der overwinning weg te dragen.

Gedaan te Groningen, den 1sten Augustus 1817.

M. Salverda.
N. W. Schroeder Steinmetz.
A. Reiger.

BIJ-

BIJDRAGEN

OVER DEN OORSPRONG VAN DEN NAAM DER STAD

BERGEN OP ZOOM.

Bergen, *Bergen op Zoom*, *Bergen op den*, *op de Zoom*, *Bergen op ten Zoom*, bij M. Stoke B. 7 v. 525. *Bergen an den Zoem*, op zoovele verfchillende wijzen komt de naam der Stad voor. Bij Kil. *Nomenclat. Teut. Lat. Region. Popul. oppidorum etc.*, *Berghen*, *Berghen op de Zoom*. Bergæ, Bergo-Zoma, Bergæ ad Zomam.

Dat de ftad Bergen op Zoom, al van vroege dagen, bekend moet geweest zijn, kan hieruit worden opgemaakt, dat de Gefchiedenisfen verhalen, dat dezelve te meermaals, en wel bijzonder in de IXde Eeuw en nog vroeger, door de Noormannen, die gewoon waren, langs de Zeeuwfche kusten, met Schepen af te komen, en aan de kanten van Braband, in of aan den rand van welke Provincie, aan of bij de Rivier de Schelde, deze ftad gelegen is, hunne ftrooperijen te doen, is overvallen, en de Zoutkeeten, ftaande aan de Haven aldaar, door hun verbrand en vernield zijn.

Het is zeer waarfchijnlijk, dat de Stad hare opkomst aan eenige Visfchers, die zich daar nedergezet hebben, en meer dan waarfchijnlijk, wel aan eenige achtergeblevenen van de eerfte invallen gedaan hebbende Noormannen verfchuldigd zij, en dus eerst uit maar weinige Woningen of Hutten beftaan hebbe. — De digt voorbij de ftad ftroomende vischrijke Rivier de Schelde, was een genoegzaam aanlokfel, om zich nabij dezelve Rivier te vestigen.

Mijn voornemen is niet, hier te onderzoeken, welke, oudtijds, de loop der Rivier de Schelde geweest zij, noch ook, hoever zij loopende westwaarts digt voorbij de ftad, haren koers langs eene geul, of foort van inham, oostwaarts op, door eenen zijdarm gehad hebbe; dit zoude voor eene andere gelegenheid meer gefchikt mogen zijn.

Dat echter de Schelde met eenen arm haren loop oostwaarts op, tot aan het dorp Wouw, ruim een uur gaans van de ftad gelegen, en mogelijk nog verder, zoude uitgeftrekt hebben, komt mij niet zeer aannemelijk voor. Hier over uitteweiden zoude mij ver buiten mijn plan doen gaan en van den weg leiden.

Dus liever ter zake:

Verfchillende zijn de gedachten over den naam van *Bergen*. Sommigen willen, dat deze afkomftig zoude zijn van de

de ligging aan de Rivier de Schelde, welke Rivier eene gemakkelijke en genoegzame gelegenheid aan de hand gaf, om Schepen te bergen en veilig te plaatsen.

Anderen wederom, en dezer meening komt mij niet ongegrond voor, schrijven den naam van *Bergen* aan de Stad toe, omdat die gelegen is op eenige bergen of heuvelen, of wel daaraan, dat het Land van Bergen, vooral naar den kant van de Rivier de Schelde en ook meer binnenwaarts, met verscheidene bergen en heuvelen bezet is.

Aanbelangende nu de achter den naam van *Bergen* volgende woorden *op zoom*, *op de zoom*, *op den zoom*, *op ten zoom*; willen eenigen den oorsprong van deze bijvoeging daarin vinden, dat de stad zoude gelegen zijn aan den rand of den zoom van de Rivier de Schelde, welke, zoo als hier voren gezegd is, niet ver van de westzijde van de stad haren loop heeft.

Maar, waar vindt men een voorbeeld, dat eene stad of plaats, digtbij, aan of op den rand, boord of zoom van eene Rivier gelegen, *op zoom* of *op ten zoom* genoemd wordt, zonder den naam zelfs van de Rivier daarbij te voegen? Men zegt wel: *Frankfort aan den Mein*, *den Rijn*; *Londen op de Teems*, maar niet *Frankfort op den Zoom* enzv.; en verstaat daar stilzwijgend den naam van de Rivier de *Mein* of *den Rijn* onder; ook niet *Londen op den Zoom*, om daarmede te kennen te geven op den *zoom* van de Rivier den *Teems*, en evenwel zou dit omtrent Bergen moeten plaats grijpen, en men zoude door *Bergen op zoom* moeten verstaan: *Bergen op*, *op den zoom van de Rivier de Schelde!*

Anderen, doch deze zijn het spoor geheel bijster, leiden naam van *Bergen op zoom* af, van een zoogenaamd Riviertje, hetwelk zij zich verbeelden, dat niet ver van de stad zijnen loop zoude gehad hebben en nog hebben, en den naam van ZOOM of DE ZOOM zoude dragen.

Nimmer is 'er bij, of omtrent de stad Bergen op Zoom eene Rivier of een Riviertje geweest, dat met dien naam bestempeld is.

Reeds vroeg echter moet men in den waan zijn geweest, dat zulks plaats had.

Dit wordt bevestigd door zeker Werkje van Jacob Baselis *de Jonghe*, in zijn leven Bedienaar der Gereformeerde Gemeente te Bergen op Zoom; zijnde dit Werkje gedrukt binnen dezelve Stad A°. 1603. bij *Jacob Canin* in 12°. eerst in het Latijn, maar naderhand door Baselis in het Nederduitsch overgezet (het Latijnsche heb ik nooit gezien, noch mij eigen kunnen maken). Het Nederduitsch voert ten titel: *De belegeringhe van Berghen op ten Zoom; Beschreven ende den Eersamen Raedt der voorsz. Stadt toeghe-eyghent door* Jacob Baselis *de Jonghe*. (*beleg.* 1588.)

Op-

Opmerkenswaardig is hetgene hij in dat Werkje aan den goedwilligen Lezer zegt, en aldus luidt:

,, Dat deel van den Lantbegrype, goetwillighe Lezer,
,, in welcke de Stadt Berghen gebout is, wert DEN ZOOM
,, genaemt, gelijck blijct wt eenige oude Rentbrieven,
,, die spreken op *dit* ofte *dat stuck lants*, gelegen *in* DEN
,, ZOOM *by Bergen.* Daer van ist dat onze Stadt den *by-*
,, *naem* heeft van *op ten Zoom*, niet *na eenige Riviere*, die
,, also soude genaemt zijn. Oversulcx missen grootelicx
,, eenige Lantkaerte, die *de Vaert* (*welcke binnen mans ge-*
,, *dencken eerst gegraven is om den turf wt de moeren be-*
,, *quamelick na de Stadt te breughen*) de ZOOM fluvius teec-
,, kenen, waer door eenighe meenen, dat de Stadt van
,, de voorsz. Riviere den naem hebben soude. Ontrent
,, deze Stadt is noyt Riviere geweest so ghenaemt, ende
,, de Stadt heeft altijt so geheeten, ghelijck sy nu doet,
,, oock eer men oyt dochte die Vaert te graven. Buyten
,, de Stadt heet men 't de *Vaert* ende daer lanx het water
,, van de voorseyde Vaert door de Stadt in de haven loopt
,, wert de Moergribbe gheheeten. Hier van heb ick u
,, kortelick willen verwittigen."

Men houde hier in het oog, dat de Schrijver zegt: dat het Landbegrijp, en dus het land, de geheele landstreek, in welke de stad gebouwd is, DEN ZOOM genaamd wordt, en, vooral, dat 'er in zijnen tijd Rentbrieven voorhanden waren, sprekende op *dit*, ofte *dat stuck lants*, gelegen in DEN ZOOM. Dit zal in het vervolg te pas komen.

En niet tegenstaande dit schrijven van Bafelis is het telletje, van dat 'er eene Rivier *de Zoom* bij *Bergen op zoom* bestaan zoude hebben, blijven voortduren, niet alleen, maar men wil zelfs aan een ieder opdringen, dat zeker watertje, bij Bafelis de *Vaert* genoemd, den naam van de Zoom zoude gehad hebben en nog dragen. — En in dezen waan is men, vooral na het verbeteren der Vestingwerken der stad *Bergen op zoom*, in het laatst der XVIIde Eeuw door den vermaarden Vestingbouwkundige Baron van Coehoorn, meer en meer versterkt geworden, zoodat men 'er nu schier niet meer aan twijfelt, of de Vaart, van welke Bafelis spreekt, is de Rivier of het Riviertje *de Zoom*.

Het is echter geheel anders met de zaak gelegen.

Het watertje, dat als een waterloop aan den oostkant, omtrent een groot kwartier uurs of een half uur gaans van de stad af, loopt, en de Jurisdictie van de stad van die van Wouw scheidt, en uit het zuiden of zuidoosten uit de daar gelegene Vennen en Moeren, vooral uit de zoogenaamde Witte-Moeren zijnen oorsprong neemt en noordwaarts op naar de zoogenaamde lage Meren bij de stad gelegen, en nu in het water van de Ligne loopt, is alleen een waterloop, geene Rivier geweest. Deze waterloop, die

die niet breed noch diep was, is naderhand, door menſchen-arbeid meer breed en een weinig dieper gemaakt, ten einde te kunnen dienen voor Vletten of Vlotten, om den Turf, welke in de bovengemelde Moeren en meestal in de Witte-Moeren geſlagen werd, aftehalen en langs die Vaart naar de ſtad te voeren, om aldaar in grootere Schepen overgeladen en ter verkoop naar elders verzonden te worden.

Hiervan daan ook droeg die waterloop den naam van *Vaart*, *Moervaart*, zoo als deze naam nog bekend was in het begin of omtrent het midden der XVIde Eeuw, blijkens een onder mij berustende copie van de *Ordonnantien*, *Keuren en Broecken* (Breuken) *by onſen G. Heer en die van zynen Raede de meeste menichte en ghemeene ghemoerden van de berchſen moeren*, *ghewilcoert*, *gheordineert*, *en ghemaect van den hantboden*, *ſchuyten*, *vaerden en vletten in den jare* XV^c XXXI *in de maent van Aprille.* In deze Keuren wordt wel van de *Vaert* en *Vaertmeesters*, maar van geene Rivier, veel minder, de Rivier *de Zoom* geſproken.

De waterloop of Vaart draagt, zoo als gezegd is, den naam van *Vaart* of *Moervaart*, tot dat zij nu door de Ligne aan de ſtad komt, waar zij door den zoogenaamden Merſchentuin, voormaals aan het Mers of Kramers-gilde in eigendom toebehoord hebbende, langs de Vischmarkt, onder het gewezen Prinſenhof door, naar de Haven loopende, den naam van *Moergreb* of *Moergrep* heeft aangenomen en dien ook nog voert.

De Moernering te *Bergen op Zoom* werd van veel aanbelang gerekend, zoo zelfs, dat aan de belanghebbenden in dezelve eene bijzondere Jurisdictie, der zaken, der Moernering aangaande werd toegekend en van de vonnisſen van die Regtbank, werd aan de Regtbank van Schepenen der ſtad Bergen op Zoom in hooger beroep gekomen. — Zie de kostumen van Bergen op Zoom, Tit. 1. Art. 1.

(*Het Vervolg en Slot hierna.*)

GESCHIED- EN LETTERKUNDIGE ANECDOTES.

De Engelſche Voetganger FOSTER POWELL.

Bij gelegenheid, dat zich de Engelſche Voetganger WILSON dezer dagen beroemd gemaakt heeft, herinnerde men zich vroegere meesters in die kunst. Daaronder behoort ongetwijfeld FOSTER POWELL, die te voet van Londen

den naar York, d. i. 394 Engelsche mijlen in zes dagen tijds ging, om eene weddingschap van 100 Guinies te winnen. Op Maandag den 29 November 1773, 20 minuten na 10 ure des voormiddags aanvaardde hij den togt en kwam des avonds ten 9 ure te Stamford aan (88 Engelsche of omtrent 20 Duitsche mijlen). Dingsdags morgens ten 5 ure begaf hij zich van Stamford op weg en kwam omstreeks middernacht te Doncaster (77 mijlen) aan, en toen hij 's Woensdags weder ten 5 ure 's morgens van daar vertrok, bereikte hij 's namiddags ten 2 ure York (37 mijlen). De laatste 17 mijlen legde hij in minder dan 2 uren af en in de drie laatste mijlen poogden verscheiden personen te vergeefs met hem een' gelijken tred te houden. Te York gaf hij een' Brief af, nam daarop eene kleine ververschìng in eene Herberg, sliep 1½ uur en vertrok om half zes ure weder, nadat hij vooraf zich verkleed had, om het gedrang der nieuwsgierigen te ontwijken, die hier op hem wachtten. Ten 10 des avonds was hij te Ferrybridge (22 mijlen), dat hij des anderen daags, Donderdags, ten 5 ure 's morgens verliet. 's Middernachts kwam hij te Grantham (65 mijlen) aan. Van hier vertrok hij ten 6 ure des Vrijdags ochtends en bereikte ten 11 ure des avonds Eaton (54 mijlen). Zaturdag ten 4 ure reeds ging hij van Eaton weder op weg en kwam ten half zeven ure des avonds te Londen (50 mijlen) terug. Meer dan 3000 menschen te Voet, te Paard en in Rijtuigen, die hem te gemoet gereisd waren, kwamen met hem aan, onder het geluid van Waldhoornen en vergezeld van bijna 100 Fakkels. — Deze onderneming was te moeijelijker, daar POWELL niet geheel gezond was en wegens pijn in de zijde den geheelen weg over eene versterkende pleister moest dragen. Zijn eetlust was bovendien gering, hij dronk meest water en dun bier en het liefst thee met geroosterd brood.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Aug.	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
13	29. 5	60	z. t. w.	harde wind; zwaar bewolkt;
	29. 4¼	65¼	z. w. t. z.	zware regenbuijen;
	29. 7¼	60	z. w.	's avonds helder.
14	29 8	62	z. z. w	voormidd. zeer windrig;
	29 8¼	72	z. w.	betrokken verder bewolkt.
	29 8	63¼	z. z. w.	

1817 Aug	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
15	29. 8½	64	z. w.	zeer harde wind;
	29. 9	68	——	dun beneveld;
	30. 0	59½	——	meest omtrent helder.
16	30. 0	62½	z. o.	voormidd. helder namidd. bewolkt;
	29. 9½	7[illegible]½	z. z. w.	tegen den avond zware regen; met
	29. 7	62	o.	donder en bliksem; 's avonds helder.
17	29. 7½	61	z. w.	bewolkt; 's morgens stormachtig;
	29. 8	65	w. z. w.	verder zeer harde wind;
	29. 8½	55	——	's avonds regenbuijen.
18	29. 9½	61	z. w.	zeer windrig; bewolkt;
	30. 0	61	——	's avonds betrokken;
	30. 0	59	——	's nachts regen.
19	29. 8	58	z. z. w.	regen.
	29. 8½	63	z. w. t. z.	
	29. 8	64	z. z. w.	

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLIJSTEN.

Groot aantal van Nakomelingen.

Te Grouw in Vriesland overleed in de verloopen maand Julij de Heer PYTER JELLES VOLLEMA. Schoon hij den ouderdom van negentig jaren niet mogt bereiken, in zijn negen-en tachtigste overlijdende, liet hij *negen-en-zestig* Nakomelingen in leven achter; te weten *vier* kinderen, *zes-en-dertig* kleinkinderen en *negen-en-twintig* achterkleinkinderen. Door den dood had hij *zes* kinderen, *negentien* kleinkinderen en *vijf* achterkleinkinderen verloren; dus, indien zij alle in het leven waren gebleven, zou hij zoovele Nazaten geteld hebben, als jaren zijns levens, namelijk 89.

BEKENDMAKINGEN.

TE HAARLEM BIJ A. LOOSJES Pz.

A L G E M E E N E

K O N S T-
EN
LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 35. *Vrijdag den 29sten Augustus.*

B E R I G T E N.

HAARLEM. Het onderstaande Berigt, ten geleide van eenen Brief van wijlen den Raadpensionaris L. P. VAN DE SPIEGEL in 1775 geschreven aan Dr. I. J. VAN DEN BOSCH, outvangen hebbende, aarzelden wij niet in ons Weekblad eene plaats aan beide te vergunnen, overtuigd, dat het vooroordeel omtrent de ongezondheid der Luchtstreek van de Provincie Zeeland even min is opgehouden, als het heerschte ten tijde, dat gemelde Doctor VAN DEN BOSCH bij de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem eene gouden Medaille in 1775 verwierf voor eene Verhandeling over de *Oorzaken, voorbehoeding en genezing der ziekten uit de Natuurlijke gesteldheid van het Vaderland voortspruitende*, welke in het 18de Deel harer Verhandelingen voorkomt. In gemelde Prijsverhandeling spreekt Dr. VAN DEN BOSCH bl. 275 wel van eene Bijlage B b., waarin een Vertoog van den Hr. VAN DE SPIEGEL over het verbieden van de Zelneering en vergunning van boomen te planten; en telt bl. 836 dienzelfden Heer, toen Burgemeester te Goes, wel onder degenen, welke hem berigten wegens Zuidbeveland verschaft hebben; maar wij vonden gemelde Bijlage niet gedrukt, en achtten dus dezen Brief dubbel mededeeling waardig.

Iets over de voorgewende ongezondheid van de Luchtsgesteldheid der Zeeuwsche Eilanden.

Daar de Zeeuwsche Luchtstreek reeds van de vroegste tijden af, bij de bewoners der overige Provincien en andere gedeelten van ons Vaderland niet alleen, maar zelfs in vreemde landen, altijd voor ongezond gehouden is, en velen, tot op dezen tijd toe, nog aan dat ongegronde vooroordeel blijven vasthouden, heeft een geboren Zeeuw, (die, tot zijn zeven-en-twintigste jaar toe, onafgebroken in de gemelde Provincie, ja zelfs bij afwisseling op de drie voornaamste Eilanden van dezelve, gewoond heeft, het tegengestelde van gemelde voorgewend wordende ongezondheid dier luchtstreek, konde nagaan, en, daar aan hem nu onlangs, nadat hij nu sedert acht-en-twintig jaren, mede onafgebroken, in de Provincie Holland en wel in de stad 's Gravenhage is woonachtig geweest, zeer toevallig, een orginele Brief van eene eerbiedwaardige hand, over dat onderwerp tot eigendom geworden is,) vermeend, aan zijne Landgenoten geen' ondienst te zullen doen met den inhoud van dien Brief, door middel van dit Tijdschrift, aan het geëerd Publiek medetedeelen, ten einde zoo veel hem doenlijk is, bij zoodanige menschen, welke aan dat vooroordeel als nog blijven gelooven, den schrik weg te nemen, waardoor dezelve weêrhouden of ten minste bevreesd gemaakt worden, om die Provincie te gaan bezoeken. Voornoemde Brief luidt woordelijk aldus:

Aan den Heer Iman Jacob van den Bosch
Med. Doctor in 's-Gravenhage.

Wel Edel Heer!

Toen ik onlangs het genoegen had Uw Ed. in den Haag te spreken en de verdedidinge te hooren maken van de Zeeuwsche, onzer beide Vaderlandsche luchtstreek, maakte ik een aanmerkinge, dat hoezeer de voorgewende ongezondheid onzer lucht door de onder-

vin-

vindinge wordt tegen gesprooken, egter gelijk de meeste vooroordeelen een grond van waarheid hebben, 'er hier ook een rede moet zijn, waarom men Zeeland van ouds voor ongezonder heeft gehouden dan de naburige Landschappen, dewijl het niet waarschijnlijk was, dat men zonder rede aan Zeeland dit ongelijk zoude aangedaan hebben; te meer dewijl het geen vooroordeel was nu nieuwlijks opgekomen, of in de harsens van onkundige en partijdige menschen gesmeedt, maar dewijl het eenparig getuigenis van de beste en onpartijdigste Schrijvers, die over twee of drie eeuwen geleefd hebben, de Zeeuwsche lucht voor ongezondt heeft gehouden.

Ik vond geen vrijheid om de goede trouwe of kundigheid dier Schrijvers te verdenken: evenwel hun bericht van de Zeeuwsche lucht kwam niet over één met het geen wij thans gewaar worden; derhalven meende ik, moet 'er voor twee of drie eeuwen een andere luchtsgesteldheid in Zeeland plaats gehadt hebben als tegenwoordig, en de overlevering der voorouderen heeft gelegenheid gegeeven, dat de meeste menschen, onoplettend op de veranderingen, die 'er sedert opgekomen zijn, noch tegenwoordig aan die overleveringe vast houden, en het onbarmhertig oordeel van ongezondheid over de Zeeuwsche lucht strijken.

Uw Ed. verzocht mij toen, dat ik die aanmerkinge, bij gelegenheid, wat breeder zoude uithaalen, en ik zal thans daaraan voldoen; aan Uw Ed. overlatende; om 'er in — of beneffens — Uw Ed. Verhandelinge, door de Hollandsche Maatschappij bekroond, gebruik van te maaken, of niet te maaken, naar welgevallen.

Om UwEd. te toonen, welke gedachten men over twee of driehonderd jaaren hadt van onze luchtstreek, moet ik eenige plaatsen uit Schrijvers van dien tijd aanhaalen, waar toe ik zoodanigen zal uitkiezen wier getuigenis in het minste niet te wraaken is, want verscheiden van hun zijn beroemde mannen in de Geneeskunde en Natuurkunde geweest, en allen hadden zij Zeeland gezien en beproefd, of waren geboren Zeeuwen, die geen rede hadden hunne Vaderlandsche lucht zonder grond te veroordeelen.

In de *Chronyk van Smallegange p.* 312 kan Uw Ed. vinden het oordeel van JASON PRATENSIS een Zierickzeenaar, die Lijfarts geweest is van Heer ADOLF VAN

BURGUNDIEN Heer van Veere, en gestorven is te Z.-zee in het jaar 1558. „ Het best, dat hij zijnen „ Landsgenooten meende kunnen te aanraden, was hunne „ kamers met sterkriekende droogerijen te berooken, „ om daar door den schadelijken invloed der dikke en „ vuile lucht te beletten."

Dezelfde Chronijk verhaalt ook het ongenaedig vonnis van een Engelschman, over de Zeeuwsche lucht in het jaar 1517 geslagen: „ de lucht was, zeide hij, „ stinkend en ongezond, ja vergiftigd, het water was „ zwart; en he scheelde weinig, of hij zoude den „ Styx en Acheron nabij de Zeeuwsche kusten ge„ vonden hebben."

De zoetvloeiende Latijnsche Dichter JANUS SECUNDUS zoon van den beroemden Præsident NICOLAAS EVERARDI A MIDDELBURGO, schreef van het Eiland Walcheren, dat het geschreeuw der leelijke kikvorschen in de modderpolen de plaats der zangerige nachtegaelen bekleedde.

Of hij het land zelfs gezien heeft, weet ik niet; maar misschien hadden de verhaalen van zijnen vader hem dat ongunstig denkbeeld gegeeven. Deze groote man geboren te Middelburg in het jaar 1462 schreef van zijn Vaderland *in Consilio* 132: Dat het niet waarschijnlijk was, dat in een Land als Zeeland, daar de lucht van zelfs het ijzer verteert, iemand honderd twee-entwintig jaar oud zoude geworden zijn, want van de duizend zegt hij, komt 'er naauwlijks één door gedurige sukkelingen tot zijn vijftigste jaar.

Ik zal hier nog bijvoegen den vermaarden LEVINUS LEMNIUS, mede een Zierikzeenaar, geboren in het jaar 1505, die geen gelegenheid verzuimde om de eere van zijn Vaderland in zijne schriften op te vijzelen: deze schroomt egter niet te verklaaren in zijn tractaat *de occultis Naturæ mirac L. IV. C.* 2. dat 'er niet veel goeds te beloven is van de zachtheid der Zeeuwsche lucht, als welke in sommige plaatsen scherper en ongezonder is, dan die van de naburige Landschappen, vooral in den zomer, door de zwaare uitwaassemingen van poelen en staande wateren, alsmede om dat het land minder met boomen beplant is.

Naa het zien van zulke getuigenissen kan ik niet van mij verkrijgen te gelooven, dat deze Schrijvers zich allen hebben laten misleiden door een volksvooroor-

deel,

deel, om de lucht van Zeeland voor ſtinkend en ongezonde te verklaaren: ik denk dat zij de waarheid getuigd hebben, en dat waarlijk de luchtsgeſteldheid in hunnen tijd zoodanig geweest zij.

Om dit met mij te denken, gelieve Uw Ed. zich ſlechts voor te ſtellen de gelegenheid van het Land in den tijd, waarin die Schrijvers geleefd hebben.

Zeeland was voor deezen met veel meer canaelen doorſneden dan tegenwoordig, die canaelen liepen meest altijd droog of waren ten minſten met hooge ſlikken bezet.

De eilanden aan de zee en de hoofdrivieren gelegen, waren onderhevig aan geduurige inbraaken, men zie ſlechts wat Zuidbeveland verloor in 1530, toen de Oostwateringe inbrak, die in 1532 weder bedijkt zijnde, ſtraks inliep en geheel door de zee verzwolgen is, tot dat 'er nu over drie jaaren een goed gedeelte van dezelve is herdijkt. Borsſele en Noordbeveland vloeiden ook in en uit, het een jaar dijkte men, en het ander jaar verloor men het bedijkte, van welke beurtelingſche overſtroomingen de *Chronyk van Reigersberge* telkens en zeer naauwkeurig gewaagt.

'Er waren dus meer ondergevloeide Landen dan nu, en in de versch bedijkte Landen waren meer putten poelen en kreeken, die alle des zomers door de zon werden uitgedroogd.

De groote wegen waren laag en moerasſig, om dat men ten meesten deele de uitgedroogde kreeken voor wegen gebruikte, en wanneer dezelve des winters onbruikbaar waren; geriefde men zich met elendige gegraaven ſchuitvaarten, die des zomers veel al uitgedroogd zijnde, de lucht niet minder met ſtinkende dampen vervulden.

De haardbrand van de ſchaamele gemeente was op veele plaatſen koemest in de zon gedroogd, die dus eerst den dampkring van het land en daarnaa dien van de wooningen beſmette; die het wat ruimer hadden ſtookten turf van moer of darring, welke uit het land gehaald werdt, en in plaats van een vruchtdraagende grond, een modderpoel naliet: terwijl die ontgronding nog meer veroorzaakt werdt, door het uitgraven van de moer of darring tot het maken van zout, zijnde dit het eenigſte ſoort van zout, dat men hier te Lande

 pleeg

pleeg te hebben, waar van men zien kan *Boxhorn op Reigersb. I. D. p.* 113.

De vlasneering was zeer bloeiend in Zeeland, maar men had de morsige gewoonte van het vlas overal in de flooten en vaarten nabij de gemeene weegen te rooten, 't geen een onverdragelijken stank moet veroorzaakt hebben.

Men hadt 'er zeer weinig boomen, gelijk LEMNIUS in de aangehaalde plaats getuigt; en dus ontbeerde men de balsamieke uitwaassemingen, die dezelve verspreiden.

In 't kort het moet een zeer akelig Land geweest zijn, even onaangenaam voor het gezigt, als schaadelijk voor de gezondheid, en met zulk een Land gezond te noemen, dunkt mij, dat men dezelve dwaasheid zoude begaan, als die geenen, die hetzelve in zijne tegenwoordige gesteldheid voor ongezond houden. De aangehaalde Schrijvers hebben dan de waarheid getuigd, en onze Voorouders hebben te recht, zoo op hunne getuigenis als op eige ondervindinge, een ongunstig oordeel over de Zeeuwsche lucht moeten strijken. Maar laat dit tooneel eens veranderen, en beschouwt Zeeland eens op den tegenwoordigen tijd, dan moet men zich verwonderen over de voordeelen, welke eene oplettende Regeerkunde zelfs in de natuurlijke gesteldheid van een Land kan te wege brengen.

Hoeveel canaelen zijn 'er niet van tijd tot tijd toegedamd en ingedijkt, waar door verscheide eilanden aan malkanderen zijn gekoppeld, dus is Schouwen vereenigd met Duiveland, Zuidbeveland met Borsfele, Tholen met St. Maartensdijk en St. Annaland, en daar te vooren slijken of doorwaadbaare canaelen waren, heeft men nu de schoonste wei- en koorenlanden.

De inbraaken van de zee zijn, door Gods goedheid, zoo geduurig en menigvuldig niet: de gronden langer bebouwd zijnde, verkrijgen een verschheid en vastheid, waar door ze minder uitdampen, dan de losse en niet doorgezakte gronden van nieuwe landen.

Binnenlandsche poelen en moerassen zijn 'er bijna nergens als onder aan de zeedijken; want die landewaerts pleegen te liggen, worden met moeite en kosten droog gemaakt en tot Weilanden aangelegd, waar van de groote moeren bij Yersike en de poel bij de stad Goes be-

bewijzen zijn. Zelfs de uitgehaalde zand- en dijkputten worden, zoo dra er mogelijkheid toe is, met kaphout en boomen beplant, terwijl de kunst door bekwame ſluizen die laage gronden van het overtollig water ontlast.

Doorgaans zijn de groote wegen hoog en droog opgereeden: in Zuidbeveland, meest alle gezandt of met Casſy-ſteenen bevloerd, zoo dat men daar alle de dorpen, zoowel des winters als des zomers met wagen en paarden bezoeken kan, en in de andere eilanden legt men zich ook meer en meer toe, op het verbeteren der wegen.

Het moeren of darringslaan is reeds onder de regeering der Graaven door de Placaten beſnoeid: PHILIPPUS A LEIDIS, een Schrijver van de 14de eeuw, zegt in zijn tractaat *de Cura Reipubl.* C. 75 „ dat het een „ zeer heilzaame wet was in Zeeland, en in het Land „ van Putten, welke het bernen van zout uit darring „ bepaalde, en hij raadt, dat men in plaatſe van den „ turf, boomen zoude planten, tot haardbrand."

Op het behoorlijk delven en ſchoonhouden van watergangen en ſlooten zijn zeer goede orders in Zeeland, en het rooten van vlas bij de wegen is reeds door een Placaat van Koning PHILIPS den 2den ten ſtrengſten verboden, zoodat die binnen canaelen nu in plaats van modderkreeken, zeer helder zoet en drinkbaar water voor menſchen en vee opleveren, en in ſommige eilanden met voordeel bevischt worden.

Eindelijk is het nadeel van ontgrondingen, en het gebrek aan brand niet alleen weggenomen, maar door een groot voordeel vervangen, ſedert dat het geheel verboden is darring te ſlaan, en aan de ingezetenen verlof gegeven is om overal, tegen over hunnen grond aan de wegen te planten.

Beide deze zaaken hadden de ſtaaten van Zeeland voorgedraagen aan hunnen Graave, Keizer KAREL den V, en in het antwoord op derzelver verzoek is bij ampliatie op de keure van Zeeland den 22 Meij 1515 verboden: „ dat niemand in Zeeland darring zal mogen „ delven, en op dat de onderzaten van den platten Lande te beter moogen voorzien en geriefd worden van „ barringe, is geconſenteerd, dat een ijgelijk ſal mogen planten op de heerewegen tegens over zijnen „ grond en de erve, ende 't hout daar af kommende „ blooten ende houwen t' ſijnen profijte."

Van dit voorrecht hebben zich de ingezeetenen van Zeeland bediend, en het gebrek van darring heeft hen moeten doen besluiten tot planten aan wegen en dijken, en het aanleggen van bosschen, waardoor sommige eilanden, die te vooren naakt en bloot en moerassig lagen, nu veranderd zijn in de aangenaamste belommerde wandeldreeven, daar de heerlijkste verregezigten langs de Koren- en Weilanden door de tusschenliggende plantagien worden afgebrooken.

Heeft nu dit Land zulk eene herscheppinge ondergaan, zijn alle de oorzaken weggenomen, aan welke de Natuurkundige LEMNIUS de ongezondheid onzer Luchtstreek toeschreef, is de dampkring nu in plaats van met den stank der poelen en moerassen bezwangerd met de frisse uitwaasseminingen van oneindige boomgewasschen en planten, dan kan men wel begrijpen, dat, schoon de luchtstreek over 250 of 300 jaaren ongezond moet geweest zijn, zij het egter nu niet meer is.

Verdere gevolgen uit deze gunstige veranderinge der gesteldheid van het Land te trekken, zal ik gaarn aan Uw. Ed. als een kundigen Medicus en Natuuronderzoeker, overlaaten.

Het is mij zeer tot genoegen geweest, dat ik deze aanmerkingen bevestigd gevonden heb met de gedachten van PETRUS KAERIUS, of wie anders de Schrijver geweest zij van de Latijnsche Landbeschrijvinge bij de Kaarten van KAERIUS. Nadat hij van de Zeeuwsche lucht gesproken had even als LEMNIUS boven aangehaald, laat hij volgen: „ Zuidbeveland heeft echter „ eene zeer zachte lucht en in Walcheren is de lucht „ in onzen leeftijd ook veel beeter en zachter geworden, hetzij dat dit veroorzaakt zij door de menigvuldige boomen en boomgaarden, hetzij door een andere rede: Zoo dat de Nachtegaal nu ook in Walcheren zingt, 't geen te voren niet gebeurde."

Ziet daar, toen JANUS SECUNDUS schreef, hoorde men niets als Kikvorschen, die daarom nog de Zeeuwsche Nachtegaelen heeten: in het begin van de vorige eeuw getuigt KAERIUS, dat de Nachtegaelen bij zijnen tijd in Walcheren hebben beginnen te zingen, en thans zijn de Nachtegaelen in geheel Zeeland zoo weinig vreemd als de Kikvorschen. Leevert dit niet een bewijs uit van een trapswijze verbeteringe der luchtstreek,

Waar-

waarvan de oorzaak moet gezocht worden in de veranderinge der gesteldheid van het Land?

Ik verblijve met bijzondere hoogachtinge

Wel Edel Heer!

Uw Ed. Dienstwillige Dienaer

(was geteekend) L. P. VAN DE SPIEGEL.

Middelburg den 24
September 1775.

DE DUIVELSSTEEN
TE *NAMEN.*

Door den Heer N. WESTENDORP.

In mijne Verhandeling over de Hunebedden, geplaatst in de Letter- en Oudheidkundige Verhandelingen van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem (*), wordt bij het begin van het Negende Hoofdstuk slechts met vijf woorden gewag gemaakt van den Duivelssteen te Namen, als eenigzins gelijkende naar een Hunebed, doch door velen voor eenen Altaar gehouden.

Toenmaals achtte ik het onnoodig, om volledig mede te deelen de zeer naauwkeurige beschrijving van den Hr. GABR. VAUGEOIS, President van het Hof van Justitie, in eenen Brief van den 18 October 1806, door den Heer ELOI JOHANNEAU medegedeeld (†). Thans heb ik zeer gewigtige redenen, om de aandacht van onze Oudheidkundigen hier opzettelijk bij te bepalen.

't Is eene tafel van kalkaardigen steen, grijs en zeer hard, geplaatst op twee gelijksoortige onderliggers in het veld behoorende tot eene voorstad van Namen, Jambes genoemd, gelegen aan den regter oever der Maas. De onderliggers schijnen thans uit vier steenen te bestaan, twee aan de eene en twee aan de andere zijde, omdat dezelve gebroken zijn. 'Er zijne geene eindsteenen. De ligging is Oost en West.

Te voren lag dit Gedenkstuk in het vrije veld, doch thans in eenen binnenhof, behoorende aan ANT. MORIGNI.

Deze

(*) Bij A. Loosjes Pz. 1815, I Deel Bladz. 266 enz.

(†) *Memoires de l'Academie Celtique* N°. VIII.

Deze had den Schrijver onderrigt, dat hij op twee a drie voeten diepte negen a tien gelijke steenen had gevonden, liggende op omstreeks twintig voeten afstands rondom het Monument, doch verder gravende, had hij niets anders ontdekt dan Zand en eenige brokken van zeer fijn rood Aardewerk. Intusschen had hij, zoekende naar die steenen, eene menigte koperen munten erlangd, waarvan hij slechts nog eenige weinige meer bezat. Dit waren zegt de Heer VAUGEOIS, waarschijnlijk offeranden, welke men binnen den kring wierp. De Medailles zijn van Vespasianus, één Hadrianus, één Aelianus, één Constantinus. Men heeft derhalve met het offeren aangehouden, derde halve eeuw na onze jaartelling.

In eenen naderen Brief van denzelven van den 29 Mei 1809, dringt de Schrijver zijn gevoelen aan, dat deze munten offeranden waren. Zij maakten niet uit eene gedeelte van eenen verborgenen schat van goud of zilver, alhier ter beveiliging in een pot begraven; het waren koperstukken, gestrooid en hier en daar in den grond gevonden. Deze munten zijn dus derwaarts gebragt en 'er heen geworpen, om den steenshalve.

Men is, vervolgt hij, niet alleen tot in het midden van de derde Eeuw, maar zelfs tot de vierde Eeuw voortgegaan met deze offeranden, want Vespasianus regeerde nog in het jaar 79, Adrianus in 138, Aelianus in 300 en Constantyn van 330 — 340.

Deze brieven zijn aanmerkelijk wegens hetgene in overeenstemming met mijn gevoelen nopens gevondene munten bij Hunebedden, voorkomt, doch vooral is het merkwaardig, dat dit Gedenkteeken te Namen gevonden wordt. Dat het een brok van een Hunebed is, komt mij meer en meer waarschijnlijk voor, en is, mijns inziens, geenen twijfel meer onderworpen, uit aanmerking van het gevondene fijne Zand en de gebrokene stukken Aardewerk; indien men al niet den kring van steenen voor een kenteeken wil laten gelden.

Evenwel ontstaat nu hieruit de vraag, of deze ontdekking de in mijne Verhandeling gestaafde stelling niet omverwerpt, dat de Hunebedden gesticht zijn door de Kelten of Celten (*). Woonden 'er dan ook te Namen oudtijds van dit volk? Deze zwarigheid heeft mij eenige donkere oogenblikken gebaard, hoezeer ik zag, dat de Heer VAUGEOIS den naam dier Stad uit het Keltiesch afleidde en verzekerde, dat 'er veel Keltiesch in den tongval der Ingezetenen was overgebleven.

Doch

(*) De eerste letter bij de Grieken door *k* en bij de Latijnen door *c* uitgedrukt, schijnt een klank geweest te zijn, met de bij ons bekende klanken dezer letters in het oorspronkelijk Gaelsch niet volledig overeenstemmende.

Doch hoezeer werd ik niet bij mijn onderzoek opgebeurd! Hoe is het mogelijk, dat men immer meer zelfs voldoening smaken kan, dan mij te beurt viel. De eerste Schrijver, dien ik inzag was Ludwig Hans, *Alterthumerskunde von Germanien* II. Th. f. 76, 77. Bij hem ontdekte ik al aanstonds, dat Namen in Caesars tijd, een der Steden van de dappere Aduatiekers was. Deze waren afstammelingen der Kimbren en Teutonen, welke naar Italie trokken, doch hier in Belgie hunne bagagie en zes duizend man bedekking lieten, gelijk uit de Geschiedenis bekend is (*). Men ziet dit gestaafd door de getuigenis van Caesar zelven, die tegen hem geoorloogd heeft. „*Ipsi erant ex Cimbris Teutonisque prognati*" — en Dio zegt van hem: „ *Atuatici, qui et genere et animis Cimbri erant.*" Doch onze Lezers gelieven gelijk wij, raadteplegen met Cluverius (†), Spener en Cellarius (§), welke mes elkanderen overeenstemmen. Ortelius is kort(**). Stephanus (††) geeft ze beknopt op voor een volk, gewoond hebbende in het Graafschap Namen, waarvan Namen de Hoofdstad was.

Door ons is in de genoemde Verhandeling aangetoond, dat de Kimbren tot de Kelten behoorden. Ons bedunkens is dit aan geene tegenspraak meer onderhevig: anders zoude wij ons gaan verledigen, om nog meer andere bewijzen bij te brengen, welke naderhand door ons zijn opgespoord.

Het blijft derhalve waar, het geen door ons gezegd werd, dat men alleen daar, waar Kelten gewoond hebben, Hunebedden aantrof; dit Hunebed te Namen bij een Keltiesch overblijfsel, midden onder een ander volk, is een merkwaardig bewijs voor onze stelling, dat de Hunebedden van de Kelten zijn.

(*) Caesar. *Comment lib.* II. Dio *lib.* XXXIX. *de Caesare.*

(†) *Germ. antiq. lib.* II. c. XXI. p. 106—109.

(§) *Notitia Germaniae antiquae Halae Magd.* 1717, lib. VI. c. V. p. 386.

(**) *Thesaurus Geographicus.*

(††) *Dictionarium Geographicum Historicum Poëticum.*

SPIJKERS ZONDER VUUR VERVAARDIGD

Door den Heer SCHAFZAHL te *Grätz* in *Stiermark.*

In Engeland, in de Vereenigde Staten van Amerika en elders, worden de groote Spijkers gesmeed en de kleinere gegoten, door middel van eene geheime bewerkingwijze. Nergens dacht men 'er aan, om Spijkers te maken, zonder het Vuur daarbij noodig te hebben; hierin is echter de Heer SCHAFZAHL te Grätz geslaagd; en de voortbreng-

brengsels zijner Fabrijk, die twintig Werktuigen aan den gang en in beweging houdt, verdienen bij kenners de voorkeur boven gewone Spijkers. Hij kan tot twintig millioenen Spijkers in het jaar maken en vier man zijn toereikend, om in één dag twintig duizend van de kleinere soort te vervaardigen.

BIJDRAGEN

OVER DEN OORSPRONG VAN DEN NAAM DER STAD

BERGEN OP ZOOM.

(*Vervolg en Slot van Bladz.* 126.)

Bij het ontstaan van den zoogenaamden Religie-Oorlog of van de Spaansche troebels (*troubles*) moest, natuurlijk deze Moernering te niet gaan, daar het Oorlog, door het meer en meer verdrijven der Spaanschen uit de zeven Verbondene Provinciën, meestal in Braband gevoerd werd, en wel bijzonder omstreeks de kanten van *Bergen op Zoom*, *Breda*, 's *Hertogenbosch* enz.

Het was den eigenaren der Moeren, in den omtrek van *Bergen op zoom* gelegen, niet geraden, vooral niet, toen de stad aan de zijde van de Verbondene Provinciën, in den jare 1579, was overgegaan, zich met de Moernering meer op te houden en zich aan de vervolgingen van de Spaansche Krijgsmagt en derzelver euvelmoed bloottestellen. En hierdoor en door dat de stad Bergen op Zoom, sedert dien tijd als Grensstad is beschouwd geworden, en in geval van Oorlog alle soorten van vijandelijkheden te duchten had, is de Moernering zoodanig in verval gekomen, dat zelfs de eigendommen van de gemoerden geheel in het vergeetboek zijn geraakt, zoodat de Moernering zelve, naderhand, het hoofd niet weder heeft kunnen opsteken, waartoe ook niet weinig geholpen heeft, de bevoorregte en aangewakkerde uitvoer van Hollandsche en Vriesche Turf naar de zoogenaamde Generaliteits Landen en Staats-Braband.

Met het vervallen en ophouden van de Moernering geraakte, ook al spoedig, al wat tot dezelve betrekking had, of gehad had, uit het geheugen; men dacht niet meer aan eene gegravene Vaart, aan eene Moervaart, maar, daar men evenwel eene reden wilde vinden, voor den oorsprong van den naam der stad *Bergen op Zoom*, bragt men zich al meer en meer in het hoofd, dat het niet anders kon wezen, of 'er moest eene Rivier, de *Zoom* genaamd, bij de stad geweest zijn niet alleen, maar die moest 'er nog zijn en aan deze Rivier was de stad haren naam verschuldigd.

Maar

Maar waar was deze Rivier? waar moest men die zoeken? Dit was schielijk gevonden; de opgegravene Vaart, de *Moervaart*, moest in eene Rivier veranderd en met den naam van zoom bestempeld worden. En hoe ongerijmd dit ook ware, en 'er nimmer eene Rivier de Zoom omstreeks *Bergen op Zoom*, bekend zij geweest en de Landkaartmakers deswegens gelogenstraft waren; (zie hier boven het aangeteekende uit Bafelis) deze Fabel won veld en werd voor goede munt aangenomen, en thans 'er is schier geen mensch meer, of hij geeft aan de waarheid van dit sprookje volkomen geloof.

Nu wordt de vraag, zoo 'er geene Rivier de *Zoom* bij de stad *Bergen* bekend is, of geweest is, en derhalve de stad van die Rivier den naam van *op Zoom*, *op den Zoom* niet kan ontleend hebben, van waar dan heeft de stad dien naam gekregen?

Ik zal het wagen hieromtrent mijne gissing medetedeelen: Uit de hier voren aangehaalde plaats van Jacob Bafelis is gebleken, dat het deel van den Landbegrijpe, in hetwelke de stad *Bergen* gebouwd is, de zoom werd genaamd, en dat dit nog blijkende was uit toen nog voorhanden zijnde Rentbrieven, die spreekende waren op *dit* of *dat stuk lands*, gelegen IN DEN ZOOM.

Zoo wij nu kunnen aantoonen, wat of welke de eigenlijke beteekenis van het woord zoom is, geloof ik, dat men niet ver van 't spoor zal zijn om den oorsprong van den naam der stad van *Bergen op Zoom*, voor zooveel het laatste gedeelte aangaat, te vinden.

Het is aan hem, die met de Landstreeken van Bergen op Zoom maar eenigzins bekend is, niet onbewust, dat die geheele Landstreek schier niet anders, en vooral in vroegere dagen, dan in Moeren, Poelen en Vennen of Veenen bestaan heeft en nog bestaat. Ja, van Antwerpen en hooger af, langs *Breda* en zelfs tot naar de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, de stad *Grave* en het land van *Kuik*, vindt men bijna meer Moerasgrond, Vennen en Poelen dan hooge en zandige landen.

Hiervandaan in het land van Bergen zoovele namen van Plaatsen en Streken, als b. v. aan en bij de stad, *lage Meeren*, verder de *Baan-meer*, de *Zee-zuiper*, *Moerstraten*, *Buk-ven*, *Kalf-ven*, de hier voren gemelde *Witte-Moeren*, *Put* of *Putte*, *Wouw*, waarschijnlijk bij verkorting van *Wouwer*, vijver, waterkom, zie Kil. *voc. Wouwer*, en hooger op, de gewezene vrijheid *Rozendaal* en meer andere, en de daartegenovergestelde namen van hooge en zandachtige plaatsen, als: *Huibergen*, *Hoogerheiden*, *Zuid-* en *Noordgeest* enz., bestaande deze twee laatste voornamelijk uit eenen zandigen grond, die tegen moerassige landen aanligt en daarom den naam van *Geest* heeft, of zoo als de Taalkundige Heer Mr. J. H. Hoeufft in zijn Werkje

je *Taalkundige Bijdragen tot Naams uitgangen van meest Nederlandsche Plaatsen* bl. 43, onder het woord *Geest* opgeest, drooge, zandige, onvruchtbare landen beteekent.

Nu zegt Keysler in zijne *Antiquitates selectæ septentrionales et Celticæ. Dissert. de Mulieribus Fatidicis Celtarum etc.* Pag 473. Not. *e.* „ Eandem imprimis cum Brac- „ teris (Broeklanders) nominis originem habent *Finenes* „ vel *Fenni*, (Veenlanders) quorum regio *Finland* „ (Veenland), ea de causa ipsis incolis Soo-MA, h. e. „ terra paludosa dicitur, a Soo palus, et MA, terra, teste „ *Georgio Stiernhelm* in Glossario."

Wanneer men nu de ligging der stad *Bergen op Zoom* nagaat en tevens in overweging neemt, dat de Noormannen de eerste mogelijk zijn geweest, die zich, gedurende den langen tijd van hunne herhaalde invallen en wijduitgestrekte rooverijen in vroegere tijden aan de kanten van Braband gepleegd, aan de Schelde of derzelver boorden, ter plaatse, daar nu de stad Bergen op Zoom gelegen is, hebben neder gezet, zal het zoo onaannemelijk niet voorkomen, dat zij ook den naam van *Bergen op zoom* aan die Plaats of die Landstreek gegeven hebben, hetzij dan uithoofde van de gemakkelijke gelegenheid tot het bergen of beveiligen van hunne Schepen, of wel naar de bergachtige streken, op welke zij zich vestigden, en naar het moerassige land, dat daaromtrent gevonden werd of aanwezig was; voor andere toch was het niet zoo veilig om zich, gedurende de zich opvolgende landingen en strooperijen der Noormannen, daar eene zekere woonplaats te verkiezen.

Zij nu ziende, dat de plaats hunner aangenomene woning op eenen of op meer bergen gelegen was en dat deze tegen een moerassig en veenachtig land aanlagen, gaven niet onnatuurlijk aan de Landstreek eenen naam, die met den aard van hun land en met hunne taal overeenstemde, en noemden die streek den ZOOM, d. i. moerassig land, en de stad of plaats *Bergen op zoom* of *op ten zoom*, *op den zoom*, dat is: *Bergen op*, *aan* of *bij den Zoom*, het moerassig, veenachtig land gelegen.

Het doet niets ter zake, dat *Zoom*, met eene z in plaats van met eene *s* gespeld zij, en ook dat de *a* achter het woord *Zoom* weggelaten is; de meer zachte tongval is hier van de reden, en men weet, dat de *s* en z wissel-letters zijn en de *a* is door verkorting van uitspraak van achter het woord weggelaten.

Hoe strookt nu niet de hier voren aangehaalde plaats uit het Werkje van Jacob Baselis met het hier opgegevene uit Keysler?

Het Landbegrijp, zegt Baselis, wordt de ZOOM genaamd, is dit niet het moerassig, veen veenachtig land? en wordt dit nog niet nader bevestigd? daar hij 'er bijvoegt:

voegt: *Rentbrieven* ſprekende op *dit* of *dat* Stuk land gelegen in den *Zoom*, NB. *bij Berghen*. Waarop hij dadelijk laat volgen: *Daer van daen ist dat onze Stad den bijnaam heeft van* OP TEN ZOOM. Is dit niet gelegen in, op, aan of bij moerasſige veenachtige landen of gronden?

Zoude men zich derhalve niet voor genoegzaam overtuigd moeten of kunnen houden en voor de meeste waarſchijnlijkheid aannemen, dat de naam der ſtad *Bergen op Zoom*, van de moerasſige Landſtreek, aan, of bij welke zij gelegen is, ontleend is; en niets anders zeggen wil, dan *Bergen*, gelegen aan of bij de Soo-MA, (*) de moerasſige veenachtige landen?

Een ander geleerd man heeft den naam van de *Samojeden* ook van dit *Soo-ma* afgeleid, en dat niettegenſtaande eene geheele verplaatſing van de klink-letters *a* en *o*. Zie de *Algemeene Oefenſchool van Konſten en Wetenſchappen*, 6de *Afdeeling*, *Mengelwerk* VI Dl. Bl. 474. Bijzonderheden der Samojeden en Laplanders. Daar leest men:

„ Het is dan beter, volgens mijn begrip, dat men 'er
„ een (t. w. oorſprong der naam Samojeden) zoekt, wel-
„ ke overeenkomst heeft met de taal der naburige vol-
„ ken. En dewijl het zeker is, dat de Finnen in de vroeg-
„ ſte tijden het grootſte gedeelte der Noordſche Land-
„ ſtreeken bewoond hebben, zoo kan het woord SOOMA,
„ hetwelk in de Finſche taal een Moeras beteekent, wel
„ den oorſprong aan het woord *Samojeden* gegeven hebbe."

Ook zegt de Heer Weiland in zijn N. T. Woordenboek op het woord *Veen*. „ Dezelfde beteekenis van
„ Moerasſig land of Moeras, hebben in Holſtein *Fenne*,
„ in Brandenburg IJsl. en in het Angels. *Fenn*, in het En-
„ gelsch en Zweedsch *Fen*; en ongetwijfeld heeft men
„ *Finland* naar zijne Moerasſen genoemd, waarvan deszelfs
„ inwoners den naam van *Soma* ontleenen, die uit *So*
„ Moeras en *ma*, Land zamengeſteld is."

De hiervoren gemelde Heer Mr. J. H. Hoeufft, aan wien ik voor eenige jaren, de eer had, bij eenen Brief, mijne hier voorgedragene gisſing kortelijk omtrent den oorſprong of waarſchijnlijke reden van den oorſprong van den naam der ſtad *Bergen op Zoom* mededeelen, ſchijnt mijne gedachten niet geheel en al te wraken; men zie het hier boven aangehaalde Werkje van dien Heer onder het woord *Fen*, bl. 38.

Het

(*) Hier voren hebben wij gezien, dat *Geest*, zandige, drooge, onvruchtbare landen beteekent. *Geest*, is dus juist het tegenovergeſtelde van *Sooma*, ons *Zoom*, zoo zegt M. Stoke: *'t land op die geest; op* beteekent hier in. Nog eens zegt hij: *doeſi hadden de harde geest*; dat is zandigen, harden grond, die niet wateractig, moerasſig, veenachtig is, ook het vaste land. In Noordholl. wordt de zandige ſtrook lands bij St. Pankras de *Geest* genoemd: *hij woont in de geest van Pankras*; Weiland, N. T. Woordenboek voc. *Geest*.

Het zal mij aangenaam zijn, zoo dit Geschrijf iets zal kunnen bijdragen tot inlichting van de ware beteekenis van den naam der stad *Bergen op zoom* en tevens dienen tot wegneming van het verkeerd begrip, dat bij vele menschen plaats heeft, dat namelijk bij de stad *Bergen op zoom*, eene Rivier of eene Riviertje bestaan heeft en nog bestaat, hetwelk de *Zoom* zoude genaamd geweest zijn, en nog hedendaags zoo genaamd wordt, en dat de stad van dat Riviertje den naam van *op Zoom*, *op ten Zoom* enzv. zoude ontleend hebben Neen, nimmer is 'er bij of omtrent *Bergen* zoodanig Riviertje geweest, en die Waterloop, aan welken door onkundigen nu nog de naam van den *Zoom* wordt gegeven, is alleen eene opgegravene Vaart, die geenen anderen naam, dan dien van *Vaart* of *Moervaart* gehad heeft.

C. B. V. E. V. S.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Aug.	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
20	29. 7 29. 7¼ 29. 7¼	64¼ 67¼ 60	z. w. z. w. t. w. z. z. w.	bewolkt: meest omtrent betrokken; 's avonds en 's nachts regen.
21	29. 6¼ 29. 7 29. 8¼	59 67¾ 54	w. w. n. w. n.	bewolkt, buijig: 's avonds harde regen.
22	30. 0 30. 0¼ 30. 1	57 65 53	n. — n. w. t. w.	bewolkt: meest omtrent betrokken; een weinig buijig.
23	30. 0¼ 30. 0 30. 0	60 65 57	n. w. w. t. z.	's morgens bewolkt: voormidd. betrokken: tegen den middag regen; verder bewolkt.
24	29. 9¼ 29. 9 29. 7¼	56 68 59	z. z. o. o. z. o. o. t. z.	bewolkt.
25	29. 5¼ 29. 4¼ 29. 3¼	61 64 58	z. z. t. w. z. z. o.	voormidd. bewolkt: meest omtrent betrokken: buijig: verder betrokk.; meest regen: zeer windrig.
26	29. 3 29. 3 29. 1¼	59¼ 67¼ 58	z. t. o. z. z. t. w.	bewolkt: in den namiddag eenige zware regenbuijen.

D R U K F E I L.

Op Bladz. 98 van N°. 33. dezes Jaars, staat op den vierden regel van boven *Arkadische Eilanden*, lees: *Orcadische Eilanden*.

TE HAARLEM BIJ A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE

KONST-

EN

LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 36. *Vrijdag den 5den September.*

BERIGTEN.

GOTTINGEN. In de Vergadering van de Koninklijke Maatschappij der Wetenschappen, gehouden den 19 Julij ll., leverde de Hr. Oppermedicinaal-raad BLUMENBACH een hem ten dien einde door haar Medelid, den verdienstelijken Zeereiziger Kapitein VON KRUSENSTERN, ingezonden geschreven opstel in, waarin deze aan die Maatschappij (behalve een uittreksel uit het Dagboek van den thans op de tweede Russische Reis om de Wereld zijnde Luitenant VON KOTZEBUE) bovenal zijne eigene oordeelkundige aanmerkingen mededeelde over de door Le Maire en Schouten in het jaar 1616 en door Roggeveen in het jaar 1722 op de Zuidzee gedane Zeevaart-Aardrijkskundige ontdekkingen. Zie hier een kort begrip van dit opstel:

„ Gelijk bekend is, heeft eene edele kenner en werkzame bevorderaar van de Wetenschappen de Russische Rijks-Kanselier Graaf Romanzoff, voor twee jaren, op eigen kosten, een Schip, *de Rurik*, laten uitrusten, dat onder bevel van een' voortreffelijk Zeeofficier, die zelf reeds als Kadet Krusensterns reis om de Wereld op *de Nadeshda* mede deed (van den reeds genoemden Luitenant Otto von Kotzebue, den zoon van den beroemden Keizerl. Russischen Staatsraad), op nieuw eene Ontdekking-reis om de Wereld ondernemen moest.

De aan den Kommandant omtrent zijnen togt gegeven instructie had wijsselijk ook eene strekking, om op den grooten Oceaan bijzonder verscheiden door de genoemde Hollandsche Zeebouwers voor omtrent 100 en 200 jaren ontdekte, maar sedert door geen' Europisch Reiziger weder bezochte Eilanden optezoeken, en tevens de ligging dezer voor als nog problematische Eilanden naauwkeurig te bepalen; dewijl hieromtrent de gevoelens der nieuwste klassieke bearbeiders van dit gewigtig deel der Zeevaartkundige Geographie Alex. Dalrymple, Fleurieu en Kapitein Burney verdeeld waren. Deze last was inderdaad moeijelijk genoeg; daar 'er voor de Zeevaart, vooral bij stormachtig, duister weder of plotselinge windvlagen naauwelijks een gevaarlijker vaarwater is, dan juist die door deze Hollanders van het Oosten naar het Westen doorkruiste streek der Zuidzee, die met lage, gedeeltelijk ter naauwernood boven de oppervlakte der Zee uitstekende, Koraal-eilanden en Riffen overal bezaaid is. Maar behalve des Kommandants gegronde kundigheden kwamen hem de matige grootte zijner kiel en zeer gunstig weder te stade, zoodat hij, gelijk ook reeds de door hem gezonden Kaarten uitwijzen, (waaruit de Hr. von Krusenstern eene kleine Algemeene Kaart van 14° tot 16° Z. B. en 137° tot 139° W. L. van Greenwich getrokken en aan de Koninklijke Maatschappij medegedeeld heeft) meer van deze beruchte Koraal-eilanden gezien en dezelve naauwkeuriger opgenomen heeft, dan een zijner voorgangers.

Nadat hij de Braziliaansche Haven St. Katharina den 28 December 1815 verlaten, den 26 Januarij 1816 Kaap Horn omgezeild en den 13 Februarij omstreeks Conception aan de kust van Chili het anker liet vallen, rigtte hij van daar zijnen koers voor eerst naar het voor Aard- en Volkerenkunde zoo merkwaardige Paascheiland, waar hij den 28 Maart des vorigen jaars aankwam, maar waar hij de avontuurlijk kollossale uit sponsachtige tufsteenaarde gebouwen Borstbeelden (die op de fraaije Plaat van Woollert in Cook's Tweede Reis zoo geheel anders dan in den Atlas bij die van Laperouse afgebeeld zijn) meest alle vernietigd vond. Kapitein Krusenstern heeft verscheiden jaren geleden in eene bijzondere Verhandeling het vermoeden geopperd, dat het door John Davis in het jaar 1687 gezien, maar niet betreden land van Roggeveen's Paasch-eiland onderscheiden en Oostelijker omtrent tusschen den 90sten en 95sten graad van lengte gezocht moet worden; maar trekt nu deze zijne onderstelling in, daar Luitenant Kotzebue het in die streek niet gevonden heeft. Deze nam nu zijnen koers van het Paascheiland regtstreeks naar die streek, waar het door Le Maire en Schouten ontdekte Hondeneiland liggen moest, vond ook dadelijk den 16 April op 14° 50′ Z. B. en 138°

47′ W.

47'W. L. een laag, gelijk bijna alle Koraal-eilanden, van een Meer (*Lagoon*) in het midden voorzien Eiland, waarop geene inwoners te zien waren, en dat hij het twijfelachtige noemde, waaromtrent echter Kapitein Krusenstern het meer dan enkel waarschijnlijk acht, dat het dadelijk het Honden-eiland is. (— Een zeer vreemd *qui pro quo* waardoor dit Eiland in de Zuidzee met een gelijknamig op de Oostkust van Groenland verwisseld werd, is door Blumenbach *de generis hum. variet. nativa ed* 3, reeds verholpen.)

Op den verderen togt naar het Westen vond de Hr. v. Kotzebue bijna op dezelfde breedte (14° 5' 20'') en 144° 20' 30'' lengte een dergelijk maar kleiner Koraal Eiland, op hetwelk hij, in weêrwil der hevige branding landde, dat met de weelderigste vegetatie overdekt was, of veeleer een' fraai onderhouden tuin geleek en zich bijzonder daardoor onderscheidde, dat het geen Lagoon had. Men trof 'er geene inwoners op aan, maar kon uit onderscheiden kenteekenen opmaken, dat het of nog onlangs bewoond geweest was, of anders door naburige Eilanders bezocht werd. Daar dit de eerste der nieuwe ontdekkingen was, welke Luitenant Kotzebue op zijne reis om de de Wereld deed, want ook de Hr Krusenstern toont in het opstel aan, dat dit Eiland noch Schoutens Zondergrond, noch Roggeveens Carlshof zijn konde, — noemde het naar den naam van den edelen bewerker dezer groote onderneming *Romanzoffs-eiland.*

Daarentegen brengt Kapitein Krusenstern bewijzen bij, die het waarschijnlijk maken, dat de door Luitenant Kotzebue weldra daarop op 14° 41' breedte en 144° 59' 30'' lengte geziene, van een Lagoon voorziene Eiland, hetwelk den naam van *Spiridoffs-eiland* kreeg, het Westelijkste van de twee Eilanden is, die Commodore Byron, King George Islands noemde, bij welke naderhand op de nieuwste Kaarten van den grooten Oceaan van Arrowsmith, Espinosa en Purdy nog twee Westelijkere bijgevoegd zijn, die echter, gelijk hij verder toont, als niet bestaande, weder weggelaten moesten worden.

Eene groote groep Eilanden, die met Boomen zwaar begroeid en door Koraalriffen aan elkander verbonden zijn, noemde de Heer von Kotzebue naar het Schip *de Rurikskêten.* Derzelver Oostelijk uiteinde, op 15° 20' Z. Breedte en 146° 30' W. Lengte gelegen, wordt van eene dergelijke Oostelijke groep, die Cook Palliser's Islands noemde, maar welke zonder twijfel dezelfde als Roggeveens *Schadelijke-eilanden* zijn, door een Kanaal gescheiden, dat de Luitenant Kotzebue den 23 April doorzeilde. Kapitein Krusenstern toont aan, dat volgens allen oordeelkundig onderzoek de Rurikskêten voor eene geheele nieuwe ontdekking moet gehouden worden.

 Naau-

Naauwelijks had hij deze groep Eilanden uit het oog verloren, of 'er vertoonde zich eene nieuwe maar grootere in het W. t. Z., die mede, gelijk die, uit verscheiden, deels aanzienlijk groote, door Koraalriffen met elkander verbonden Eilanden bestond, en welker Zuidzijde, langs welke men zeilde, in eene rigting van W. t. N. en O. t. Z. eene uitgestrektheid van 72½ zeemijlen besloeg. Zij is dezelfde, welke de Commodore Byron in 1765 the Prince of Wales Island noemde, en die op Arrowsmiths Kaart onder den naam van Deans Eiland staat; dat echter Kapitein Burney voor Schoutens omtrent 200 jaren geleden ontdekt *Vliegen-eiland* hield, met welk gevoelen ook Kapitein Krusenstern instemt en dus raadt voortaan de andere genoemde namen uit de Kaarten weg te laten.

Juist in het Westen, 15 mijlen van de W. Spits van dit Vliegen-eiland ontdekte Luitenant Kotzebue nog zulk eene door Koraalriffen zamenhangende groep Eilanden, welker middelste op 15° Z. Breedte en 148° 41′ W. Lengte ligt en zich door deze bijzonderheid onderscheidt, dat uit het midden van deszelfs Lagoon een klein digt met boomen begroeid Eiland oprijst. De ontdekker gaf aan deze keten den naam van *Krusensterns-eilanden* en rigtte van daar zijnen koers W. N. W. om de door Roggeveens ontdekte Boumans-eilanden, (van welker bewoners de Schr. der eenige echte beschrijving van die beroemde reis om de Wereld, de Meklenburgsche Peperkoekbakker Behrens, zegt: zij zijn meerendeels wit en de hupschte en aardigste menschen, die hij op de geheele Zuidzee zag) in de streek optezoeken, waar Fleurieu meende, dat zij liggen moesten. Hij zag echter daar geen land, en men mag zoo goed als beslist achten, dat het reeds vroeger geopperd gevoelen der Engelsche Aardrijkskundigen, als of dat Boumans-eiland en Bougainvilles *Isles de Navigateurs* hetzelfde ware, gegrond is.

Den 30sten zag men de Penchyn's-eilanden, die Kapitein Sever voor omtrent 30 jaren ontdekt had, maar welke sedert door geen' Zeereiziger weder bezocht werden. De bewoners dezer groep komen de Washington-eilander in grootte en schoonheid van ligchaam zeer nabij. Zij tatoueren zich niet, maar daarvoor nam men bij allen diepe bloedige voren waar, die zich over het geheele ligchaam onregelmatig doorkruisten (— dus bijna als bij vele Negervolken en Braziliaansche stammen —).

Den 21 Mei werden weder twee nieuwe groepen van bewoonde Koraal-eilanden ontdekt, die door een Kanaal van twee mijlen breed op 11° 11′ 20″ Z. Breedte en 190° 9′ 30″ W. Lengte van elkander gescheiden zijn, dat Luitenant Kotzebue doorzeilde en de Noordelijke groep *Kutusoffs* en de Zuidelijke *Suwarofs-eilanden* noemde.

Daar

Daar hij, volgens zijnen last, redenen had, om zich naar Kamſchatka te ſpoeden, waar hij den 19 Junij in St. Peters en Paulshaven het anker vallen liet, en den 12 Julij van daar zijne Ontdekkings-reis naar het Noorden voortzette, heeft hij vele nadere onderzoekingen op die Zuidelijke Eilanden-zee tot zijne terugreis derwaarts moeten beſparen.

Intusſchen voegt Kapitein von Kruſenſtern reeds voorloopig bij zijn belangrijk opſtel nog eenige aanmerkingen over zeer verſchillende voor als nog problematiſche punten in de beide gedenkwaardige Reizen om de Wereld van de reeds dikmaals genoemde Hollandſche Zeereizigers; en toont bijvoorb., dat Le Maire's en Schouten's *Zondergrond* hetzelfde was als door Byron anderhalve Eeuw later genaamd King George's Islands (bij eengenomen) en dat Roggeveens ſedert nog niet weder gevonden Doolhof op 15° 45′ *Z.* Breedte en tusſchen 148° en 149° W. Lengte moet gezocht worden en dergelijke meer."

Londen. De Heer Nuthall, wiens naam in Pursh's *Flora Americana* zoo dikwijls voorkomt, en die 1600 Engelſche mijlen hoog den Misſouri opreisde, heeft eene zeer belangrijke Verzameling van Zaden en Planten naar Engeland gevoerd. Het grootst gedeelte der laatſte wordt thans in den Botaniſchen Tuin van den Vice-Preſident der *Linnean Society* den Hr. Ailmer Burke Lambert (Schrijver van de prachtige Monographie der Pijnboomſoorten) gevonden. Over het geheel gelijken zij veel naar de Mexicaanſche planten. De *Bartonia* van Pursh, die de *Loaſea* zeer nabij komt, hield het in voornoemden tuin twee jaren uit, terwijl daarentegen de beide prachtige *Oenotherae macrocarpa* en *caespitoſa* wel bloeijen, maar tot heden nog geen zaad gegeven hebben. De Hr. Nuthall is weder naar Amerika teruggegaan, en heeft reeds eene groote ſtreek lands met een kruidkundig oogmerk doorkruist. Hij is voornemens de Roode Rivier optevaren. Ook van dezen tweeden togt groeijen reeds eenige planten bij den Heer Lambert, die zich in het bezit van deszelfs eerſte Herbarium bevindt. Dit bevat vele planten van Lewis en Clarke, die Pursh, ter aangehaalder plaats, beſchreven heeft. De Hr. Lambert, onophoudelijk bezig, om zijne Verzamelingen te vermeerderen, heeft ook onder anderen zijn Zadenkabinet met zeer belangrijke Zaden en Vruchten uit Chili verrijkt. Hoewel zij reeds voor dertig jaren bijeengezameld waren,

ren, is het hem gelukt vijftien daarvan te zien opkomen. Daaronder zijn *Casſiae*, *Hibisci*, *Convolvuli*, *Canna viridiflora*, *Fl. Peruv.* enz.

De Hr. BURCHELL, die van de Kaap af vijf jaren in de Binnenlanden van Afrika doorbragt, is in het vorig voorjaar naar Engeland teruggekomen. Hij heeft de grootſte Verzameling der Natuurlijke Historie medegebragt, die ooit uit vreemde gewesten herwaarts kwam. Van zoog- en kleinere dieren heeft hij 130 ſoorten, Vogels 600, ettelijke duizende Inſecten; zijne Planten ſchat hij op 70,000 ſtuks, die zich ten minſte tot 4 00 ſoorten laten brengen. Het is onmogelijk beter bewaarde Planten te zien. Daarbij is 'er eene menigte dubbelde, en een groot aantal nieuwe Bolplanten, waarvan reeds twee in het voortreffelijk *Botanical Register* afgebeeld zijn, dat door den Hr. KORR (voorheen GAWLER genaamd) met pracht en vele bewijzen van kunde uitgegeven wordt. De Hr. BURCHELL houdt zich onledig met zijne Reizen, Planten, Dieren enz. bekend te maken, waartoe hij zelf 800 voortreffelijke teekeningen op de plaats vervaardigd heeft.

Omtrent vier jaren geleden was de Heer LAMBERT zoo gelukkig van een' vriend, die om bezigheden zich naar Amerika begeven had, eene bezending van Planten uit de nabuurſchap van den Misſouri te krijgen. Eenige daarvan zijn nieuw, andere ten uiterſte fraai. Er bevindt zich daaronder de *Convolvulus Jalappa*, eene prachtige nieuwe ſoort van *Rusſelia*, en eene zeer ſchoone nieuwe ſoort van een heesteraardig *Solanum*, met zeer merkwaardige Bloemen Ook de *Urania ſpecioſa* heeft de Heer LAMBERT uit Zaden van Isle de France getrokken, en bezit vier groote levende ſtuks dezer planten.

FRANEKER *den 26 Augustus.* In plaats van den Hoogleeraar H. A. HAMAKER, naar de Hoogeſchool te Leyden beroepen, is alhier tot Hoogleeraar in de Oosterſche Letteren benoemd de Weleerwaarde Hr. J. C. SWYGHUISEN GROENEWOUD, Leeraar bij de Hervormde Gemeente te Hoog-Blokland bij Gorinchem.

UTRECHT *den 28 Augustus.* Heden overleed, op deszelfs Buitenverblijf *Zandwijk*, onder *de Bildt*, in den ouderdom van ruim 73 jaren, de Weledele geboren

Hr.

Hr. Mr. JAN BOTH HENDRIKSEN, oud Raadsheer in het Provinciaal Hof van Utrecht, Mededirecteur van het Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, en sedert onlangs Medecurator der Utrechtsche Akademie, een Man, die, door zijnen uitgebreide kundigheden en zuiveren smaak, door zijnen ijver voor de Wetenschappen en den Godsdienst, en door de trouw in het vervullen van zijne pligten aan het Vaderland, ook in moeijelijke tijden, zich eene algemeene achting verworven had.

AMSTERDAM *den 27sten Augustus.* Eergisteren werd hier plegtig geopend de tiende Algemeene Vergadering van het Koninklijk Nederlandsche Instituut van Wetenschappen Letterkunde, en Schoone Kunsten, onder voorzitting van den Ridder Mr. M. C. VAN HALL. — Gisteren werd door de Eerste Klasse van hetzelve de eerste openbare Vergadering gehouden, welke H E. de Groot-Kanselier van de Orde des Nederlandschen Leeuws, de Gouverneur van Noord Holland, Heeren Burgemeesteren en andere hooge Staatsbeambten, gelijk ook de afgevaardigden uit onderscheiden geleerde Maatschappijen, met hunne tegenwoordigheid vereerden. De Hoogl. J. H. VAN SWINDEN zat in deze bijeenkomst voor, welke met een verslag wegens de werkzaamheden sedert de twee laatste jaren door den Secretaris Prof. G. VROLIK geopend; en waarin vervolgens door den Hoogl. J. P. VAN CAPPELLE Lid der Klasse eene voorlezing gedaan werd *over hetgeen door* BOERHAVE *en* 's GRAVESANDE, *ter vestiging en uitbreiding van zuivere grondbeginselen in de beoefening der Natuurkunde is verrigt;* wordende ter dezer gelegenheid ook twee Prijsvragen door deze Klasse uitgeschreven. (*) Heden werd de Algemeene Vergadering van eergisteren voortgezet en gesloten, en de Ridder C. APOSTOOL, Voorzitter van de vierde Klasse tot Algemeenen Voorzitter voor het volgend Instituutsjaar geproclameerd.

(*) Zie dezelve hieronder Bladz. 155.

*

KORTE LEVENSSCHETS

VAN DEN HOOGLEERAAR

DIONYSIUS GODEFRIDUS VAN DER KEESSEL,

(*Ontleend uit de Redevoering van* Prof. J. VAN VOORST *bij gelegenheid van zijne aftrede als Rector Magnificus gehouden.*)

DIONYSIUS GODEFRIDUS VAN DER KEESSEL was een man, van meer dan gewone schranderheid van begrip en juistheid van oordeel toegerust, die door groote gegeleerdheid, bijzonder in het vak van het Burgerlijk regt, uitmuntte. Hij werd te Deventer geboren op den 22sten September van het jaar 1738. Zijn vader heette DIONYSIUS en nam getrouwelijk niet alleen bij de Hervormden den post van Leeraar ter dezer plaatse waar, maar verwierf zich ook verdienden lof door eenige uitgegeven Geschriften. In zijne geboortestad genoot DIONYSIUS GODEFRIDUS als kind het onderwijs van wel onderrigte Leermeesters en als jongeling van de geleerde mannen, die aan het Deventersch Gymnasium ten dien tijde onderwezen, van welker lessen, zoo in de Latijnsche, Grieksche en Hebreeuwsche Talen en Letterkunde als in de Algemeene en Oude Geschiedenis, de Wiskunde, Dialectica en de Natuurkunde hij zulk een uitnemend gebruik maakte, dat hij later naar de Hoogeschool te Leyden zich begevende, om bovenal de Regtsgeleerdheid te beoefenen, daar, meer dan gewoonlijk onderrigt, reeds verscheen en haar ten uitstekenden sierade verstrekte. Op dien tijd bloeiden te Leyden de beroemde Hoogleeraren in dit vak SCHELTINGA, RUCKER en WEISSE, welke hij meer dan vijf jaren bestendig hoorde; en het laat zich gemakkelijk begrijpen, wie en hoedanig VAN DER KEESSEL was, en langs welken weg hij tot de hoogste eere in de beide Regten streefde, welke hij daarna, een uitmuntend blijk zijner geleerdheid en juist oordeel hebbende uitgegeven, zeer loffelijk verwierf. Toen leide hij 'er zich terstond op toe, om zijne verkregen kennis der wetten, door dadelijk pleitgedingen te voeren, uittebreiden, zette zich ten

ten dien einde in 's Gravenhage neder en arbeidde als Advokaat met zooveel schranderheid en bekwaamheid voor zijne klienten, dat hij als zoodanig weldra in den besten naam stond.

Dit gaf aanleiding, dat hij zoowel bij zijne Doorl. Hoogh. WILLEM DEN V. als bij hen, die het toevoorzigt over de Groningsche Akademie hadden, ten gunstigste bekend geraakte, en hem in den jare 1762, nog geen vier-en twintig jaren oud, de post als Hoogleeraar in de Regten aan die Akademie werd opgedragen; welken hij meer dan zeven jaren lang met de grootste getrouwheid, en terwijl die Hoogeschool dagelijks in bloei toenam, bekleedde; tot dat hij naar de Leydsche Akademie geroepen werd, welker belangen hij van den 12den Maart van het jaar 1770, eerst, met den nog van zijne leermeesters levenden RUCKER, wien hij ten opvolger strekte, en met diens ambtgenooten PESTEL en VOORDA, daarna ook met de uitstekendste kweekelingen zijner eigene school, die nog dezen zetel der Muzen versieren, met zooveel zorgvuldigheid en verdiensten behartigde, dat zijnen naam onsterfelijke eere beschoren is.

Wie toch was 'er in de Regtsgeleerde Faculteit, die hem overtrof in aantal van toehoorders, in het houden van Collegien zoovele jaren lang, in overvloed van onderrigt, in gezetheid van eigen oefening en in onvermoeide vlijt? Alle, die in onze gewesten boven andere uitmunten, hetzij als Onderwijzers aan de Akademien in het Burgerlijk Regt, hetzij als Pleitbezorgers voor de balie, hetzij als Leden van hoogere en lagere Regtbanken kwamen grootendeels uit de Schole van VAN DER KEESSEL, of van elders komende vormden zich naar zijne leiding. Onder de aanzienlijkste mannen, wien hij ten Leermeester verstrekte, komt onzen Koning zelven de eerste plaats toe, die, toen dezelve aan Leydens Universiteit studeerde, hem de beginselen van het burgerlijk lijfstraffelijk en hedendaagsch regt, gelijk ook de lessen aangaande het bijzonder regt om wetten voortedragen dagelijks hoorde ontvouwen, hem later ook hoogschatte en onder de Ridders van de onlangs ingestelde orde van den Nederlandschen Leeuw benoemde.

Maar niet alleen door het houden zijner Collegien noch door het inrigten van gelegenheden, zoo in het openbaar als afzonderlijk, om zich te oefenen, maakte

 hij

hij zich bij zijne leerlingen verdienstelijk. Ook door uitmuntende Geschriften vereeuwigde hij zijnen naam. Behalve eene Redevoering te Groningen en vijf te Leyden gehouden, gaf hij ten gebruike der studerende jeugd uit *Theses Selectae Juris Hollandici et Zelandici*, waardoor hij H. DE GROOTS inleiding tot de Hollandsche Regtsgeleerdheid ophelderde en daarbij veel tot dit gedeelte der regten behoorende voegde. De overige geschriften, die hij achterliet, tot een vruchtbaarder gebruik van dit voortreffelijk Werk van GROTIUS voor het Regtsgeleerd Onderwijs, zijn volgens 's mans eigen begeerte aan de Boekerij der Leydsche Akademie ten geschenke gegeven.

Eens was hij Rector te Groningen, driemalen te Leyden, waar hij tweemalen den post als Secretaris vervulde; in den Senaat zat hij als Regter zestien jaren lang, en betoonde zich in de bijeenkomst van dat ligchaam altijd als een' man verkleefd aan orde, voorzigtig in het vonnisvellen, onvermoeid in alle zaken der Akademie betrekkelijk te verrigten, altijd gereed om derzelver beraadslagingen aanteteekenen, volstandig in de regten der Akademie te handhaven en in allen gevalle onverzettelijk in de uitvoering der beraadslaagde en besloten zaken.

Maar niet slechts door geleerdheid en uitwendige verdiensten blonk VAN DER KEESSEL uit; hij was zoo braaf en opregt van inborst, dat hij te regt mogt heeten, hetgeen CICERO van AULUS CAECINA zeide, *ita justus et bonus vir, ut natura, non disciplina, consultus esse videretur.* Inderdaad hem versierden zoovele deugden, dat hij in dit opzigt met de uitstekendste mannen kon vergeleken worden; en dit was niet alleen in zijne hooge jaren, maar van zijnen jeugdigen leeftijd af gaf hij zoovele blijken van regtvaardigheid, matigheid, zachtmoedigheid, van de betrachting aller deugden, van eene opregte liefde tot den Godsdienst, en van eene uit die bron voorvloeijende godsvrucht, dat hij onder de regtschapen godsdienstige Leden der Kerke eene eerste plaats verdiende.

Gedurende vele jaren, strekte CATHARINA ADRIANA BODELL, eene zeer deftige vrouwe, tot gezellinne zijns levens en deelgenoote zijner deugd, waarmede hij zoo liefdrijk en gelukkig leefde, dat dit echtpaar anderen tot voorbeeld kan gesteld worden. In den jare 1811 verloor hij deze zijne huisvrouw, kinderloos achterblijven-

vende, en over haar afsterven te bedroefder, naarmate zijne klimmende jaren hem de zorgvuldigheid en hulp eener echtgenoote dierbaarder maakten. Maar vervuld met godsdienstige gevoelens kwam hij deze smart standvastig en kloek te boven.

Die zoo geleefd had en in volle gerustheid in die levenswijze tot den einde volhield, vol gedachten aan de onsterfelijkheid en naar dezelve hakende, kon ook in hope op een beter leven veilig zijn' laatsten adem uitblazen. Zijn dood was inderdaad gelijk aan zijn leven. Tegen deszelfs einde alle krachten verminderende, zijne aardsche zaken, zoo getrouw en ijverig hij konde, besteld zijnde, maakte hij zich tot het vertrek naar gelukzaliger gewesten godsdienstig gereed, en toen in alle opzigte bereid, stil en gerust, zonk zijn hoofd als of hij door den slaap overvallen werd op de borst; en hij stierf, zonder eenig blijk van ligchaamssmart te geven, op den zeventienden Augustus 1816, nadat hij acht-en-zeventig jaren bereikt had. Hij overleed dus in een' ouderdom, wanneer de levenskracht gewoonlijk uitgeput en men des levens zat mag gerekend worden; maar niettemin tot droefheid der Akademie, van zijne bloedverwanten, naastbestaanden, vrienden en vooral van de armen.

PRIJSUITSCHRIJVING
DER
EERSTE KLASSE
VAN
HET KONINKLIJK-NEDERLANDSCHE INSTITUUT VAN WETENSCHAPPEN, LETTERKUNDE EN SCHOONE KUNSTEN,

Aangekondigd in hare Openbare Vergadering, den 26 Augustus 1817.

I.

Offschoon het eene zekere, op den aard der zake gegronde, en ten overvloede door menigvuldige proefnemingen bevestigde waarheid is, dat in ieder afloopende Rivier

vier of Riviertak, in eenen bestendigen staat, dat is zonder aanwas of vermindering van hoogte, de menigte waters, welke ten zelfden tijde door iedere regtstandige doorsnede of profil doorloopt, even groot is, en dat deze menigte waters in eene zamengestelde reden is van de breedte, de gemiddelde diepte en de gemiddelde snelheid bij iedere doorsnede, en dat dus ook de geheele hoeveelheid van water, welke de Riviertak in een gegeven tijd naar beneden afvoert, of het *vermogen* van dien Riviertak dezelfde zamengestelde reden volgen moet; zoodat het verhang of de afdaling van de Oppervlakte niet regtstreeks een ingredient van de berekening van dat Vermogen uitmaakt: is het niet te min zeker, dat de snelheid in een onafscheidelijk verband staat met de mate van afdaling, waardoor derhalve het vermogen van zulk eenen Riviertak wel degelijk gewijzigd wordt.

Van hier dat de snelheid van eenigen Riviertak, en dus ook deszelfs vermogen, kan vermeerderd worden door middel van doorsnijdingen, wanneer het nieuwe bedde dezelfde breedte en diepte ondersteld wordt te hebben; waarbij nog komt, dat met de vermeerdering van snelheid doorgaans uitschuring van het bedde gepaard gaat, waardoor insgelijks de gemiddelde diepte toe moet nemen.

Men vraagt derhalve:

„ Eene theorie, hetzij van voren uit den aard der zake, hetzij uit proefondervindingen afgeleid, van de betrekking tusschen de mate van afdaling, de snelheid en de diepte van eenen Riviertak, ten einde met grond tot de juiste mate van het vermeerderd vermogen, uit het in het werk stellen van doorsnijdingen, onder gegeven omstandigheden, te kunnen besluiten; vooral ook, wanneer men beoogt zekere door eene Hoofdrivier aangebragt wordende hoeveelheid waters, welke voorts langs twee onderscheidene takken, A en B, wordt afgevoerd tot eenen dier takken A, met afsluiting van den anderen tak B te bepalen; in welk belangrijk geval men ook eensdeels bijzonderlijk den aard en physieke gesteldheid van den Riviertak A dient in aanmerking te nemen, opdat men daaruit kunne beoordeelen, in hoeverre het na de voorgestelde afsluiting van den tak B al dan niet mogelijk zal zijn, om al het water van de Hoofdrivier langs den nu verbeterden tak A aftevoeren; en anderdeels de verlangde theorie zoodanig behoort interigten, dat dezelve niet alleen op eene gemiddelde hoogte van de Hoofdrivier, maar ook op eene mindere en bovenal op eene sterk vermeerderde hoogte van dezelve toepasselijk zij."

II.

„ Welk is de tegenwoordige staat van den Landbouw in de onderscheidene gedeelten van dit Koningrijk? — en wel-

welke Verbeteringen in den Landbouw, die bij andere Volkeren reeds ingevoerd zijn, zouden ook in dit Rijk kunnen en behooren gevolgd te worden?"

Voor de beantwoording van elk dezer Vragen looft de Eerste Klasse van het Koninklijk-Nederlandsche Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten een geschenk of erkentenis uit, ter waarde van drie honderd Guldens.

De Stukken, welke naar deze prijs dingen, zullen in de Nederlandsche, Fransche, Latijnsche, Engelsche of Hoogduitsche taal, maar met de algemeene Italiaansche letter geschreven moeten zijn, en aan den Vasten Secretaris der Eerste Klasse, vrachtvrij, bezorgd worden vóór het einde van den jare 1818.

Tot beide deze uitgeloofde Prijzen worden alle Geleerden, zonder onderscheid, uitgenoodigd, met uitzondering alleen van de Leden der Klasse, als welke van alle mededinging worden uitgesloten: onder welke benaming echter noch de Buitenlandsche Geassocieerden, noch de Correspondenten begrepen worden.

De in te zenden Stukken moeten met eene andere hand, dan die van den Auteur, geschreven zijn, zonder naam; maar de kwaliteit en woonplaats des Auteurs zullen gesteld moeten zijn, in een afzonderlijk verzegeld papier, tot opschrift dragende dezelfde spreuk of hetzelfde kennelijk teeken, waardoor de Verhandeling, waartoe het behoort, onderscheiden is.

De uitwijzing der Prijzen zal plegtig aangekondigd worden in de Openbare Vergadering, die gehouden zal worden in den loop van het jaar 1819. Zij zal voorts algemeen gemaakt worden in de Binnen- en Buitenlandsche Tijdschriften, waarin deze Uitschrijving geplaatst of vermeld wordt.

De bekroonde Verhandelingen blijven het eigendom der Eerste Klasse van het Koninklijk-Nederlandsche Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten. Het zal den Schrijver of Schrijvers niet vrijstaan, hiervan op eenigerhande wijze door den druk gebruik te maken, ten zij de Klasse daartoe hare toestemming geve.

De niet bekroonde Stukken zullen, op begeerte der inzenderen, tevens met de besloten Naambriefjes aan zoodanig persoon of adres teruggezonden worden, als zij zullen verkiezen, mits dit, zonder eenige kosten der Klasse, binnen een jaar na de uitwijzing verlangd en dit adres opgegeven worde; doch zal het verzoek om teruggave moeten verzeld gaan van behoorlijk bewijs van regt op het Stuk.

Ingevalle geene teruggave van een niet bekroond Stuk verlangd mogt worden, of de even gemelde vereischten daar niet bij waren in acht genomen, zal men de besloten Naambriefjes ongeopend verbranden, en de Stukken zelve

ve bewaren, om te dienen als bevonden zal worden te behooren.

In naam der Eerste Klasse voorn.

G. VROLIK,

Secretaris.

KUNSTEN.

GENT *den* 4 *Augustus.* De uitgeloofde Prijzen door de Akademie, hier gevestigd, zijn op heden door beoordeelaren, waaronder vele vreemde Kunstenaars van naam gevonden werden, aan de volgende personen toegewezen: In het Geschiedkundig vak voor een Schilderstuk verbeeldende *een' gekwetsten Soldaat te Waterloo, die de daden van dien dag verhaalt*, aan N°. 180. met een Anker geteekend, waarvan de Maker bleek te zijn de Heer NIEUWENHUIS, Kweekeling van zijnen vader te Brussel; wordende het Accessit verleend aan den Hr. F. VAN DER DONKT te Brugge; Kweekeling van den Hr. ODEVAERE; — in de Beeldhouwkunst aan den Hr. CHARLES MALAISE te Brussel, voor *het Borstbeeld van Francois Romeine*; in de Bouwkunst aan den Hr. BOURLE van Brussel, Kweekeling van den Hr. PERCIER te Parijs voor het *ontwerpen van een Paleis voor den Burgerlijken Gouverneur van Oost-Vlaanderen*; en in de Teekenkunst aan een' Kweekeling van den Hr. VAN HUFFEL, den Hr. REMES te Wetteren, voor een Stukje, dat *eene Bikkelspeelster* voorstelt.

NIEUW UITGEVONDEN WERKTUIGEN.

Nieuw uitgevonden Mortieren.

De Generaal CARDELL, die door ijver en kunde den alouden roem der Zweedsche Artillerie handhaaft, heeft bij dezelve Mortieren van zijne vinding ingevoerd, waarmede men op een' afstand van 2 à 3000 Ellen zekerder dan met Hauwitsers op dien van 1200 Ellen werpen kan. Ook wordt in Zweden thans ijzer Geschut gegoten, dat nog ligter dan metaal is en door een mengsel van IJzer uit onderscheiden Mijnen eene mate van taaiheid verkrijgt, tegen alle kracht bestand.

MERK-

MERKWAARDIGHEDEN DER NATUUR.

In de Duinen omstreeks 's Gravenhage en wel ter zijde van den Scheveningschen weg bij de bekende Buitenplaats *Zorgvliet*, vond men onlangs aan een' moedwillig uit den grond gerukten Aardappel-struik 277 bijna volwassen vruchten.

Dit geval aan J. Pronk Nz. Broeder der Orde van den Nederlandschen Leeuw en Hendrik Weijers ongeloofbaar voorgekomen zijnde, hebben zij zich bij den eigenaar der vruchten van dien Duingrond, B. van Schayk vervoegd, en is, in hun bijzijn, ter hunner overtuiging, een zoodanige Struik opgetrokken, zijnde daaraan, tweemaal overgeteld, 410 Aardappelen bevonden. Waarvan zij eene openlijke verklaring hebben afgelegd, en tevens te kennen gegeven, dat bovengemelde B. van Schayk veel arbeids heeft aangewend ter bevordering van den groei, zoo door het afplukken der bloemen als het aanaarden of ophoogen van iederen Struik.

HANDEL EN ZEEVAART, LANDBOUW, HUISHOUDKUNDE, BEVOLKING EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

Stokholm. In alle onze Stadhouderschappen zijn van Gouvernementswege Huishoudkundige Gezelschappen, ter bevordering van den Landbouw, opgerigt. Elk derzelve heeft van den Staat 5000 Rijksdaalders ontvangen, om den Landlieden den aankoop van betere Zaden en Gereedschap gemakkelijk te maken. Men verleent hun deze hulp met een krediet van zes Maanden tegen 4 pCt.

Lakenfabrijken in Zweden.

In Zweden waren in 1794 slechts 77 Lakenfabrijken, die voor 404,630 Bankdaalders Laken Jaarlijks vervaardigden; in 1815 telde men 'er 102, die voor 1,212,971 Bankdaalders Jaarlijks leveren. Z. M. begunstigt dezelve en schonk nog onlangs voor waterdigt Laken eene Medaille aan den Lakenfabrijkeur Oeberg.

STER-

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Aug.	BAROMETER	THERMOMETER	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
27	29. 3 29. 3¼ 29. 4½	59 6- 56½	Z. t. O. Z. Z. Z. W.	bewolkt: in den namiddag een regenbui.
28	29. 5 29. 6¼ 29. 8	60 64 56	Z. W. W. t. N. W.	bewolkt, windrig: 's morgen en in den namidd. een weinig buijig.
29	29. 7¼ 29. 7¾ 29. 8	56 64 60	Z. t. O. W. Z. W. —	tot in den voormidd. regen; verder bewolkt: windrig; een weinig buijig.
30	29. 9 29. 9½ 30. 0	62 64½ 55	W. W. t. N. W.	bewolkt.
31	29. 9¾ 29. 9½ 30. 0¼	63 70½ 54½	Z. Z. O. Z. W. —	voormidd. bewolkt: namidd. betrokken: tusschenbeide regenbuijen: 's avonds helder.
Sept. 1	30. 1 30. 1 30. 1½	58 65 56½	W. W. N. W. N. W.	bewolkt: meest omtrent helder.
2	30. 1½ 30. 1½ 30. 1	63 71 62½	O. N. O. O. O. t. N.	voormidd. wolken; verder helder.

Waarnemingen op den Huize Zwanenburg, *omtrent het gevallen en uitgewasemd Water.*

1817.	gevallen regen	uitgewasemd
Maand	lijn.	lijn.
Augustus	55½	38

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLIJSTEN.

Voorbeeld van hoogen Ouderdom.

Dezer dagen liet zekere THOMAS HEARN het lijk zijner vrouw, die 100 jaren en zeven maanden bereikte, en met welke hij meer dan 50 jaren was gehuwd geweest, op het St. Jans Kerkhof te Westmunster begraven. Hij zelf is 95 jaren oud en geniet nog de beste gezondheid.

TE HAARLEM bij A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 37. *Vrijdag den 12den September.*

BERIGTEN.

PARIJS *den* 30 *Augustus*. In plaats van den Heer SUARD is tot Lid der Fransche Akademie benoemd de Heer ROGER, Secretaris-Generaal der Posterijen en Schrijver van het Blijspel *de Advokaat*.

VEENDAM *den* 21 *Junij*. Heden overleed alhier MARTEN JELLEN ZUIDHOFF, sedert den 20 Maart 1789 Schoolonderwijzer en Voorzanger dezer aanzienlijke Gemeente; een man, die zich door zijne buitengewone kunde in de hoogere Rekenkunde, door zijne bijna voorbeeldelooze werkzaamheid en door zijn braaf karakter zoo zeer onderscheidde, dat hij wel eene plaats op de lijst der verdienstelijke mannen waardig is, waarmede de tijdschriften ons van tijd tot tijd vermaken en leeren.

Hij werd den 6 December 1737 te Zuiderhuizen in Oost-Vriesland van godvruchtige Ouders geboren, die hem reeds vroeg liefde voor den godsdienst en voor de deugd inboezemden. Zijn vader bestemde hem tot het ambt van Schoolonderwijzer, waarop hij zich met vlijt voorbereidde, en met zijn zeventiende jaar werd hij Schoolmeester en Voorzanger te Loppersum in Oost-Vriesland, alwaar hij ook trouwde met AAFKE SIK-

KENS SMIT van Greetzijl. Dit huwelijk werd gezegend met vijf kinderen, waarvan drie dochters nog in in leven, en alhier sedert een' geruimen tijd gehuwd zijn.

In 1762 werd hij naar Weender als Organist en Schoolmeester beroepen, en in 1774 te Greetzijl; hij bezat veel bekwaamheid in de Muzijk, verstond de theorie 'er van, speelde het Klavier meesterlijk en had geene geringe vorderingen op de Viool en Dwarsfluit gemaakt.

In 1776 werd hij tot Corresponderend Lid van het Hamburger Genootschap der Mathematische Wetenschappen gekozen, en in 1779 is hij behulpzaam geweest tot het oprigten van het Amsterdamsche Genootschap onder de Zinspreuk: *Een onvermoeide arbeid komt alles te boven*, en was daarvan ook tevens Lid. Hij kreeg het beroep van Schoolonderwijzer en Organist te Bonda in 1785, alwaar hij echter, wegens de geringheid van het tractement, niet met genoegen was; dus bedankte hij voor dezen post en vertrok in 1786 naar Groningen, om aldaar lessen in de hoogere Rekenkunde te geven. Hier was hij in zijn vak — hij was 'er met groot genoegen en velen, die reeds sedert lang in eer en waardigheid zijn, zullen zich zijne lessen zonder twijfel met dankbaarheid herinneren; maar het was zijne bestemming niet daar te blijven.

Het ambt van Schoolonderwijzer en Voorzanger alhier, werd hem door de Regering dezer Provincie in 1789 opgedragen, hetgeen hij aanvaardde en ook tot aan zijn' dood bekleed heeft. In het jaar 1806 is hij tot Secretaris van het toen aanzienlijk Departement der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen* alhier gekozen, en dezen post heeft hij insgelijks met veel naauwkeurigheid en met ijver waargenomen.

's Mans onafgebrokene vlijt en groote kunde hebben hem, niettegenstaande zijne veelvuldige bezigheden, in staat gesteld, verscheiden werken over de hoogere Rekenkunst opteStellen en in Handschrift natelaten, welke alle in het begin van October zullen verkocht worden.

De uitgegevene Werken van M. J. ZUIDHOFF, zijn de volgende:

Rekenkundig Mengelwerk, bevattende: 1°. Eenige voorbeelden van Examens; 2° uitgelezene voorstellen; 3°. Van de

de Juliaanfche Periode: 4°. Befluit tot oefening. gr. 8°. te Groningen bij L. Huizingh.
Rekenkundige bijzonderheden in kl. 8°. te Groningen bij L. Huizingh.
Weegkunst met Praktijk. te Groningen bij R. J. Schierbeek.
Meetkundig Rekenboek, 1803 te Groningen bij R. J. Schierbeek.
Arithmetica of Rekenkunst voor beginnende Leerlingen, waarvan de derde verbeterde en vermeerderde druk in 1810 bij R. J. Schierbeek te Groningen gedrukt is.

Leyden *den* 3 *September*. Heden overleed alhier in den ouderdom van zeven-en-zeventig jaren de hooggeleerde Hr. Nicolaas Georgius Oosterdyk, federt den jare 1775 Profesfor in de Geneeskunde aan onze Akademie, tot welken post hij beroepen werd, na eenen dergelijken te Harderwijk reeds vijf jaren hebben waargenomen.

Amsterdam *den* 5 *September*. In plaats van den Hr. Mr. W. Bilderdijk, met ter woon naar Leyden vertrokken, is de Hr. Mr. S. Iz. Wiselius tot vasten Secretaris der Tweede Klasfe van het Nederlandsch Inftituut aangefteld.

VERHANDELING

Over de Destillatie van het ZEEWATER en de voordeelen, die daaruit voor de Zeevaart ontspruiten,

Door L. de Freycinet, *Kapitein van een Fregat*, *en* Clement.

Het denkbeeld, om Zeewater door middel van destillatie drinkbaar te maken, is zeer oud, en moest dadelijk een groot aantal perfonen voor den geest komen. Men heeft zelfs, in verfchillende tijden, proeven aangehaald, welker uitflag voldoende was; daar echter dit middel tegenftrevers vond, die zich ook op proefnemingen beriepen, verkeerde men hieromtrent tot heden in te groote onzekerheid, om te wagen, van alleen

 door

door middel der destillatie in de behoeften van water voor een' togt van aanbelang te voorzien. Sommige der laatsten beweerden, dat het gedestilleerde Zeewater niet drinkbaar was, uithoofde van deszelfs scherpheid of wrangheid en deszelfs reuk; anderen, dat de aard van dit water te veel verschilde naarmate de plaatsen; dat het, op zekere breedten, zeer zout, met dierlijke zelfstandigheden, en zelfs met jodenlijm bezwangerd was; en dat men deswegens ook de onderscheidenste voortbrengselen te wachten had, die zeer dikwijs de levensbehoeften niet zouden kunnen vervullen. Zij verbeeldden zich daarenboven, dat de destillatie op de Schepen onoverkomelijke hinderpalen zou opleveren; dat zij eindelijk zulk eene groote hoeveelheid brandstof zou verteren, dat en huishoudelijk voordeel en gebrek aan plaats zich altijd tegen het gebruik van dit middel zouden verzetten.

Intusschen hadden verschillende Zeevarenden 'er de proef van genomen; Cook, Bougainville, Phips, Hamelin en verscheiden anderen hadden op hunne reizen Zeewater gedestilleerd en 'er zich wel bij bevonden. Het destilleren was buitendien aanbevolen in dit geval door proefnemingen van verscheiden geleerden, waaronder men den beroemden Macquer onderscheidt (*) Soortgelijke getuigenissen konden zonder twijfel wel opwegen tegen de tegenwerpingen eeniger tegenstrevers, die ook door toevallige oorzaken in dwaling konden geraakt zijn; maar de krachtigste reden, die wij hadden, om in de uitwerking der destillatie, ter drinkbaarmaking van het Zeewater, te gelooven, berustte op de eigen ondervinding van een onzer, de Hr. de Freycinet, die als Luitenant aan boord der Korvet *le Naturaliste*, op welke Kapitein Hamelin, gedurenden den Zeetogt van Baudin naar Australie, het bevel voerde, vrij lang gedestilleerd Zeewater, zonder eenigen hinder, gebruikt had en zich herinnerde, dit zelfs de voorkeur te hebben gegeven boven gewoon Zoetwater, dat slechts eene maand ingescheept was.

Eene nieuwe wetenschappelijke onderneming, belast met een' togt rondom de wereld, onder bevel van den Hr. Freycinet zich gereed makende, om te vertrekken, nam

(*) Zie zijne *Dict. de Chimie* op het woord *Eau de Mer*.

nam hij voor, om aan zijn boord een' destilleer-toestel te plaatsen, welke ruimschoots aan alle de behoeften en zelfs aan den smaak van het Scheepsvolk zou kunnen voldoen, en haalde mij over, om mij hiermede onledig te houden.

Wij voedden geen' twijfel hoegenaamd nopens de goede hoedanigheid van het gedestilleerde Zeewater. Wij wisten, dat de zoutheid der zee overal dezelfde was, of te weinig verschilde, om ons oogmerk te verijdelen. Wij geloofden niet in het bestaan van jodenlijm in die vloeistof, en hieromtrent beriepen wij ons op de beste Scheikundigen. Wij onderstelden, dat de geringe hoeveelheid doode dierlijke stoffen. die 'er in konden voorkomen, onmerkbaar zijn zou, vooral in water op zekere hoogten geschept (*) en vonden in eene eenvoudige zifting een voldoend middel ter terughouding van dieren, wier toevallige verschijning in den distelleerketel zonder twijfel de hoedanigheid van het gedestilleerde water veel zou benadeelen.

Men ziet hieruit, dat wij geene moeijelijkheden verwachtten van den aard der bewerking afhangende. Die, welke moesten ontstaan uit het in werking zijn van een' destilleerketel, aan boord van een voortbewogen Schip, kwamen ons zeer gemakkelijk voor, om overtekomen; en wat huishoudelijk voordeel aanbelangt, wij konden vooraf wel nagaan, dat het liter gedestilleerd water, niet meer dan een centime kosten moest. Ons dus met dit geschilstuk inlatende, waren wij verwonderd, van te bevinden, dat het kwalijk beoordeeld was, en het kwam ons klaarblijkelijk voor, dat de destillatie een middel zijn zou, om Zoetwater te bekomen, dat even gemakkelijk en met meer voordeel kon te werkgesteld worden, dan hetzelve intescheepen.

Met zulk een gemakkelijk uitzigt op eenen goeden uitslag, moesten wij ons niet ophouden met nog ver te zoeken, onzekere verbeteringen, en die volstrekt niet aan het doel van den Hr. DE FREYCINET konden beantwoorden, daar zijn vertrek zeer nabij was; wij bepaalden ons daarom tot een' zeer eenvoudigen destilleertoestel, waarvan alle de deelen het zegel der ondervinding droegen. Men zal uit de onderscheiden voordeelen, die

(†) BERGMANN *Opuscules Chymiques* (*Dissertation sur l'Eau de lar Mer.*)

die wij zullen optellen, zien, dat onze verwachtingen niet teleurgesteld werden.

Onze toestel bestaat uit een' haard voor steenkolen of hout, een' destilleerketel, of liever een' kleinen stoomketel en twee Condensateurs.

De haard of kagchel geeft geen rook (*); wij hebben 'er ons op toegelegd, om de verbranding volledig te maken, meer ter veraangenaming van het Scheepsvolk dan ter besparing der brandstof; want men begrijpt ligt, dat het een punt van aanbelang is, om te voorkomen, dat zonder ophouden eene rookwolk over het dek van het Vaartuig zweeft. Een ander voordeel dezer haarden, al het overige eens gelijk gesteld, bestaat in het sterker trekken, dan andere haardsteden; hetwelk bovenal op een Schip eene aanprijsselijke hoedanigheid is, waarop het onmogelijk is de trekking door verhooging van den schoorsteen te vermeerderen. Het is bekend, dat deze kagchels naar wederkaatsende fornuizen (*fourneaux à reverbère*) gelijken, en dat de ketel de *reverbère* derzelve vervangt. Hoewel van den haard verwijderd en bijgevolg de warmte niet onmiddellijk ontvangende, bevordert dezelve die niettemin, en wij gelooven zelfs, dat deze wijze van verwarming altijd veel voordeeliger is dan die der onbesloten en smeulende vuren, die men gewoonlijk onder de stoomketels onderhoudt.

De destilleerketel is cijlindervormig; in denzelven bevinden zich twee groote middelschotten, met duizende gaten doorboord en horizontaal op zekeren afstand van elkander geplaatst. De bestemming dezer middelschotten is, om de bewegingen van het water, dat gedestilleerd wordt, te breken, veroorzaakt door de slingerende deining van het Vaaartuig.

Om het verlies van warmte te voorkomen, dat door de verkoeling plaats zou hebben, die bij het ledigen en vullen van den ketel geboren wordt, kan men op dezen destilleerketel toepassen het beginsel van aanhoudende werking, waarvan men in de werktuigelij-

(*) Zulk een haard zonder rook (*fourneau fumivore*) bezit deze eigenschap niet in die mate, dat het onmogelijk is, om denzelven te doen rooken; 'er behoort zelfs eenige zorgvuldigheid, om het te voorkomen; dezelve verkeert daaromtrent in denzelfden staat met eene Engelsche lamp, die men ook somtijds rook kan doen voortbrengen.

lijke kunſten en in eenige ſcheikundige proeven zulke gelukkige voorbeelden heeft. Men zou ten dien einde binnen in den ketel een' ſpiraal kunnen plaatſen, wiens begin in het midden het Zeewater ontving, dat in den ketel komt, en welks einde met den kolkput gemeenſchap hebbende, geen' uitgang aan het Zoutwater zou verleenen, dan na eenen langen omloop, gedurende welken het den tijd zou hebben om zich tot den graad te concentreren, dien het behoeft, om ontlast te worden, dat is die van deszelfs verzadiging.

Deze maatregel zou ook nog het voordeel aanbrengen, om de beweging van het water in den ketel te verminderen, maar is in het klein niet best uitvoerbaar, om dat men dan genoodzaakt zou zijn, den gang van den ſpiraal zeer naauw te nemen, en de ſlijmerigheid van het Zeewater dien in ſchuim kon doen opklimmen tot in den Condenſateur. Ook is deze, voor eene aanhoudende werking noodige maatregel, niet onontbeerlijk voor het welſlagen derzelve, en het voordeel daardoor niet zoo belangrijk, dat men het niet zou mogen verwaarloozen. Wij gelooven zelfs, dat het in het werkſtellen daarvan geene uitwinst van 8 à 10 pCt. op den prijs van het gedestilleerd water in den eenvoudigen destilleerketel zou opleveren, waarvan wij eerst geſproken hebben.

Het dekſel van den destilleerketel, dat een weinig naar buiten is uitgehold, alleen ter bevordering der ſtevigheid, is met drie gaten doorboord, waarvan een in het midden geplaatst. Dit draagt eene buis, die de middelſchotten doorloopt en tot op den bodem daalt, om 'er Zeewater in te ſtorten, reeds verwarmd door de verdigting van het gedestilleerde water.

Op de twee andere openingen ſtaan twee buizen, die den ſtoom in de Condenſateurs geleiden. Deze beſtaan in gewone tinnen ſlangen, in Zeewater gedompeld, dat koud gehouden wordt door een' aanhoudenden ſtroom, die daargeſteld wordt van den grond des Condenſateurs tot omhoog. Een klein gedeelte van dezen ſtroom (omtrent het vijfde) begeeft zich naar den ketel, om water ter destillatie te verſchaffen; een ander deel ſtort zich in een' vergaârbak uit, waaruit de ſcheepspompen het met het water, dat het gewoonlijk doorlaat, zullen ontledigen.

Het Zoute water, dat uit den ketel komt, begeeft zich

 in

in denzelfden vergaarbak en wordt op dezelfde wijze weggenomen.

De voornaamfte afmetingen van dezen toeftel (*) zijn de volgende: de rooster is breed 0, 35 mètre, lang 0, 50 m. de haard bevat 50 litres ruimte; het uiteinde van de vlam tot den ketel 4 vierkante decimeters; de voortgang van de hoite onder den ketel en rondom 6 vierkante decimeters; de doorfnede van den fchoorfteen 10 vierkante decimeters; de middellijn des ketels 0, 80 m. deszelfs hoogte 0, 50 m.; de middellijn van de openingen en de buizen, om den ftoom uitgang te verfchaffen 0, 04 m.; oppervlakte der flangen, ieder 6 vierkante decimeters.

Eene proeve met dezen toeftel deed zien, dat de verbranding van 7 litres fteenkolen, wegende 5 kilogr. 6 hectogr. telken uur (†) 38 litres gedestilleerd water opleverde. Dus in de evenredigheid van het gewigt verbrande kolen en verkregen water $\frac{100}{678}$; dat der volumens $\frac{100}{543}$.

(*) Deze afmetingen zijn niet bij de gis af bepaald, maar rusten op de wetten der warmteftof en waterloopkunde, en zijn buitendien bij ondervinding deugdelijk bevonden.

(†) Deze proef is genomen in tegenwoordigheid van eene Commisfie, door Z. E. den Minister der Marine benoemd.

(Het Vervolg hierna.)

KUNSTVERZAMELINGEN.

Amsterdam. Op den 18den der vorige maand en eenige volgende dagen werd alhier het uitftekend Kunstkabinet, bijeen verzameld door Vrouwe Anna Maria Ebeling, in leven Echtgenoote van wijlen Jr. Paul Iwan Hogguer, in het openbaar verkocht. Hetzelve beftond uit Schilderijen, Teekeningen, Prenten, Beeldwerk in Marmer, Ivoor, Metaal, Hout, in Miniaturen, werken in Email, Agaat, Mofaik, Barnfteen, Schildpad, Rariteiten, Penningen en Munten. Voor den Catalogus wordt een kort Levensberigt van de Verzamelaarfter, benevens haar Portrait, gevonden. Uit hetzelve blijkt, dat zij, den 13 October 1767 geboren, uit het huwelijk van Mr. E Ebeling met Vrouwe M. E. Hasselgreen, hare bijzondere zucht tot de Tee-

Teekenkunst eerst ontwikkelde onder geleide van Pieter Louw, en daarna onder dat van Isaac Schmidt uitstekende proeven daarvan gaf. Haar huwelijk met Jonkh. P. I. HOGGUER bevorderde hare kunstmin, en stelde haar te onbekrompener in staat, om haar Kabinet uittebreiden. Als eerste Donatrice bij deze Stads-Teeken-Akademie gaf zij aan andere aanzienlijke vrouwen een navolgingwaardig voorbeeld en werd te regt onder de Klasse der Honoraire Leden dier Akademie geteld. Een buitengemeen bewijs harer menschlievendheid en hulpvaardigheid jegens hare Natuurgenooten blonk door, in de welgeslaagde pogingen tot het levensbehoud van eenen jongeling, wien zij benevens zijne Ouders met weldaden overlaadde, en waarvoor zij bij de Maatschappij tot *Redding der Drenkelingen* eenen Eerprijs verdiende. Het overlijden harer dochter, trof haar met een' doodelijken slag, voor welken zij na eenige maanden bezweek, overlijdende den 29 Junij 1812. — Tén einde zich eenige denkbeeld van de kostbaarheid dezer Verzameling te vormen, volgen hier de prijzen, welke de voornaamste Schilderijen hebben mogen gelden.

No.		
2.	Een woelend IJ-gezigt van *L. Bakhuizen* .	*f* 1400
3.	Een stiller dito van *denzelfden* . . .	1100
7.	Een Bergachtig Landschap van *N. Berchem* . .	740
13.	Een Boomrijk Landschap van *J. Dekker* . .	360
17.	Een Boschgezigt van *J. Hackaert* en *J. Lingelbach*	360
18.	Een Vruchtstuk van *J. D. de Heem* . . .	230
19.	Een Binnenhuisje van *P. de Hooge* (*) . .	4010
20.	Een dito van *denzelfden*	765
21.	Een dito van *denzelfden*	310
22.	Een Boomrijk Landschap van *M. Hobbema* .	834
23.	Een dito van *denzelfden*	621
24.	Een dito van *denzelfden* en *A. Stork* . .	425
26.	Een Hofwarande met Dieren van *M. de Hondekoeter*	300
27.	Eenig dood Wild van *denzelfden* . . .	340
28.	Een Landschap met Dieren van *denzelfden* .	335
30.	Een Ruiterijgevecht van *J. van Hugtenburg* .	205
31.	Een Bloemstuk van *J. van Huysum* . .	900
32 en 33.	Een Bloem- en Fruitstuk van *denzelfden* .	925
34.	Een deftig Staatsman in een Landschap van *Karel du Jardin*	310
37.	Een Studeervertrek van *Th. de Keyzer* . .	275

N°. 39.

(*) Dit Meesterstuk, dat weleer in het beroemde Kabinet van den Hr. P. DE SMETH VAN ALPHEN berustte, is voor het Koninklijk Museum te Amsterdam aangekocht, waarin het reeds geplaatst is. Het gold bij de Verkooping van het Kabinet van DE SMETH *f* 3025:—

N°.		
39.	Een Weide met Vee van *J. Kobell* . .	600
41.	Een Teregtſtelling van Christus voor Pilatus van *G. de Laireſſe*	500
42.	Een Grafleggiug van *denzelfden* . .	515
44.	Een Markt te Rome van *J. Lingelbach* . .	615
49.	Een Schoenmakerswinkel van *B. Matton* .	730
53.	Een Krijgsoverſte van *W. van Mieris* . .	455
58.	Twee Roomſche Kerken van *Morgenſtern* . .	260
59.	Een bevallig Landſchap van *E. Murant* . .	300
60.	Een jongeling die een Zeepbel naoogt van *G. Netſcher*	550
62.	Een ſtaande Boer enz. van *A. van Ostade* .	200
63.	Een heuvelachtig Landſchap van *I. van Ostade*.	1200
64.	Een Boerenſchuur van *denzelfden* . .	246
67.	Een Weide met Rundvee van *P. Potter* . .	7925
68.	Een ſchuur met Paarden van *denzelfden* . .	999¾
69.	Een Bergachtig Landſchap van *A. Pynacker*. .	1001
72.	Een Maria Magdalena met Lamp- en Maanlicht van *G. Schalken*	435
76.	Een Wildezwijnen-Jagt van *F. Snyders* . .	325
78.	Een Boerenbruiloft van *J. Steen* . . .	2100
79.	Een Binnenvertrek van *denzelfden* . .	1170
80.	Een Boerenſchoolmeester van *denzelfden* . .	470
81.	Een Keukenvertrek van *D. Teniers* en *J. D. de Heem*	1190
85.	Een Landſchap met Vee van *A. van de Velde*. .	260
86.	Een dito van *denzelfden* . . .	600
87.	Een woelende Zee van *W. van de Velde* . .	750
88.	Een ſtil Water van *denzelfden* . . .	485
89.	Een kabbelend Watertje van *denzelfden* . .	500
95.	Een Landſchap met dood Wild van *J. Weninx* .	690
105.	Een ſtal met Paarden van *P. Wouwerman* . .	1800
106.	Een Landſchap met dito van *denzelfden* .	1600
107.	Een Boomrijk Landſchap van *J. Wijnands*. .	500
108.	Een Stadsgezigt van *H. M. Zorgh*	595

Hebbende de 141 N°s. Schilderijen ruim *f* 48,000 te zamen mogen gelden. De overige Kunstwerken en Rariteiten hebben omtrent *f* 32,000 opgebragt, zoodat de opbrengst van dit fraai Kabinet bedragen heeft meer dan *f* 80,000.

*

KUN-

K U N S T E N.

B R I E F

WEGENS DE LAATSTGEHOUDEN TENTOONSTELLING

Te Parijs in 1817.

Reeds meermalen bezocht ik de Zaal der *Tentoonſtelling* van dit jaar, maar het gedrang der menſchen, de ſtof en de hitte waren 'er zoo onverdragelijk, dat men met rust niets beſchouwen kon, maar liever tot de Galerij en hare overheerlijke *Raphaels*, *Corregio's* enz. zijne toevlugt nam, welke men zooveel te meer op zijne gemak bezag, want zij hingen eenzaam in de door alle Aanſchouwers verlaten Zalen. Dat was voor die kunsttafereelen hard en geen goed teeken. Maar het negen-en-negentig honderſte deel van dit vreesſelijk gedrang in de Zaal der Tentoonſtelling, vooral in de eerſte dagen, werd alleen door nieuwsgierigheid en oppervlakkigen lust om te zien derwaarts gedreven en beroofde het kleiner gedeelte dadelijke kunstvrienden allen genot. Nadat de eerſte drift wat geweken is, kan men zich nu eerst regt verlustigen in het gezigt van zoovele welgeſlaagde Schilderijen der Franſche Kunſtenaars. Het getal der tentoongeſtelde Stukken beloopt in het geheel 1064 — en hoewel aan den eisch, dien Lesſing zijnen Prins van Guastalla tegen deszelfs Conti in den mond legt: „ *Nicht Vieles*, *Conti*, *ſondern Viel!*" op verre na niet voldaan is, moet men, in aanmerking nemende den invloed, dien de tijdsomſtandigheden hier op de Kunst uitoeffenen, toch zoo billijk zijn, van het goede in veel te erkennen. Doch ik laat gaarne hier mijn' ouden vriend en kunstkenner een weinig ſpreken. *Clytemnestra*, in het vreesſelijk oogenblik, waarop zij haren gemaal vermoorden wil, en *Dido* beide van Guerin, voorts de Heilige *Stephanus*, die het Evangelie predikt, van Abel de Pujol, worden voor de beste ordonnantien gehouden, maar de Teekening, waarin de Franſchen anders veel vermogen, wordt, vooral in de tweede Schilderij, berispt. Zonderling contrasterend met deze groote onderwerpen der oudheid en ook daarvan in gedaante zeer verſchillend waren drie kleine Schilderſtukken, die ik echter telkens met vernieuwd vermaak beſchouwde. Zij zijn getrouwe afbeeldingen der Natuur en volkomen in den ſmaak der Nederlanders, ſtellende het binnenſte eener Eetzaal, het binnenſte van eene Kerk, en eene Dorpsſchoolmeesteresſe, voor. Men is die aan het penſeel van Drolling

ling verschuldigd, die even voor de Tentoonstelling overleed, doch een' zoon nalaat, die erfgenaam van zijn talent is en dit reeds in zijnen *dood van Abel* bewezen heeft. Horace en Carle Vernet als Paardenschilders bekend, leverden fraaije stukken; de laatsten lieve handteekeningen, de eerste verscheiden Veldslagen; onder andere een Moorengevecht in Spanje van groote uitwerking, en de dood van den door alle partijen hooggeschatten Held Prins *Poniatowsky* bij Leipzig, welke Schilderij zoo door het onderwerp als de behandeling de aandacht trok.

De beroemde Landschapschilder Watelet gaf sprekende bewijzen zijner kunst, ook Vanloo en Vandael, een uitstekend Bloemenschilder. Dat de Fransche School nog bekwame beoefenaars tellen mag, bewijzen de Schilderstukken van Bergeret, Graaf Forbin, Hersent, Mensand, Prudhomme, Revoil, Richard en andere. Gerardin leverde tot algemeen misnoegen niets, Gros niets bijzonders; zijne Portraiten van den Koning en van de Hertoginne van Angoulême zijn zwaarmoedig, zonder leven of uitwerking; donker van kleur is zijne onbehagelijke Schilderij verbeeldende Lodewijk den XVIII., toen hij in den nacht van den 20sten Maart de Tuillerien verlaat, om naar Gent te vertrekken; zelfs daargelaten, dat het onverstandig is, zulk een heilloos tijdpunt en dezen trek der Fransche geschiedenis, die niemand tot eere verstrekt, te vereeuwigen en door de vertooning weder in het geheugen op te roepen. — Veel meer vermaak deden mij de Miniaturen, boven al die van Isabey. Niets is bevalliger, luchtiger, liever en aangenamer; zijne Portraiten zijn 'er als met den adem opgeworpen. Het Weener Congres, op het oogenblik afgebeeld, waarop na de sluiting der Vergadering de Gezanten met elkander praten, naar het leven op zijne voortreffelijke zachte en teedere manier met zwart Krijt geteekend, is zeer aanlokkelijk bearbeid. De Portraiten der groote Staatslieden gelijken alle sprekend. Waarschijnlijk zal 'er eene Plaat naar gegraveerd worden. De Portraitschilder Saint leverde welgeslaagde proeven in zijn vak, die van zijn krachtig penseel getuigen; Augustin bewerkte de zijne uitvoeriger, maar alle zijn bij lang niet zoo vol leven en uitdrukking als de eerste. Ook de Portraiten van Jacques en Quaglia verdienen vermelding; van den laatsten aanschouwde men eene voortreffelijk beeldtenis der Hertoginne van Berry.

De Beeldhouwkunst leverde wel Gips en Steen, maar niet veel merkwaardigs, of het moest Koningin Maria Antoinetta voor haren bidstoel zijn. — Onder de Gravures munten bovenal die van Desnoyers en Petitot uit; maar ik moet afbreken en u verder tot de Parijsche Nieuwspapieren overwijzen, die met Artikels over de Tentoonstelling vol geweest zijn. Onder deze beveel ik die

door

door Boutard onderteekend in het *Journal des Debats*, als de grondigste, intusschen het meest aan.

WERKTUIGLIJKE KROON

VAN HET

THÉÂTRE FEYDEAU.

Deze nieuwe Kroon is minder opmerkingwaardig door den rijkdom harer sieraden, dan door het vernuftig werktuiglijk zamenstel, daarbij gevoegd.

Het is bekend, dat Nachttooneelen tot hiertoe op de Schouwburgen op eene zeer onvolkomene wijze voortgebragt worden, door de langzame bedekking van het voetlicht; terwijl het schijnsel van de Kroon grootendeels de duisternis, die men op het Tooneel daarstelt, vernietigt. Dit gebrek is op het *Théâtre Feydeau* verholpen. Als het nacht moet wezen op het Tooneel, bedekken zich alle de lichten der nieuwe Kroon, die naar den kant van het Tooneel zijn, langzamerhand; en zoo wordt de begoocheling volkomen, en blijft door de Zaal een zeer aangenaam zacht licht verspreid.

MIDDEL OM TIMMERHOUT TEGEN DEN INVLOED VAN HET WEDER TE BEWAREN.

Dit middel, in een besmeersel bestaande, dat wij hieronder beschrijven, is voordeeliger dan het doopen van het Hout in eene Zout-ontbinding. Men neemt drie deelen gebluschten Kalk, twee deelen Houtasch eene en deel fijn Zand. Men zift dit alles en voegt 'er zooveel Lijnolie bij, als noodig is, om 'er een mengsel van te maken, dat met een Kwast of Borstel kan behandeld worden. Om hetzelve meer volkomen en duurzamer te maken, kan men het op een' Marmersteen wrijven. Men behoeft 'er slechts twee lagen van op het Hout te leggen, de eerste vrij dun, maar de tweede zoo dik, als de kwast het toelaat. Dit besmeersel wel bereid is voor het Water ondoordringbaar, en biedt aan den invloed van den tijd en de werking van de Zon tegenstand, welke laatste het zelfs verhardt en steviger maakt.

STER-

STERRE EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

Vergelijking der Waarnemingen, gedaan op den Huize Zwanenburg, *van de gevallen Regen en Uitwafeming in de maand Augustus* 1817, *met eenige voorgaande Jaren en voorsz. Maand.*

		in lijnen.
Augustus 1806.	Gevallen Regen . .	24
	Uitwafeming . .	46
Augustus 1807.	. . . . .	36
	. . . . .	$52\frac{1}{2}$
Augustus 1808.	. . . . .	31
	. . . . .	35
Augustus 1809.	. . . . .	33
	. . . . .	$36\frac{1}{4}$
Augustus 1810.	. . . . .	$28\frac{1}{2}$
	. . . . .	$35\frac{1}{2}$
Augustus 1811.	. . . . .	43
	. . . . .	49
Augustus 1812.	. . . . .	22
	. . . . .	35
Augustus 1813.	. . . . .	28
	. . . . .	46
Augustus 1814.	. . . . .	$26\frac{1}{2}$
	. . . . .	13
Augustus 1815.	. . . . .	58
	. . . . .	46
Augustus 1816.	. . . . .	$27\frac{1}{2}$
	. . . . .	$39\frac{1}{2}$
Augustus 1817.	. . . . .	$55\frac{1}{2}$
	. . . . .	38

Waaruit blijkt, dat in de maand Augustus van de voorgaande Jaren, except in 1814 en 1815, de Uitwafeming altoos grooter is geweest, dan de masfa van gevallen Regen; daarenboven, dat 'er in die zelfde maand, met uitzondering van 1815, veel minder water gevallen is, dan in de gepasfeerde maand van dit Jaar.

WEER-

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Sept	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
3	30. 1 30. 1 30. 1	61 71½ 63	O. Z. O. —— O.	helder.
4	30. 1½ 30. 1½ 30. 2	60 70½ 59½	O. Z. O. O. t. Z. O.	helder; voormidd. iets bewolkt.
5	30. 2½ 30. 2½ 30. 2½	58 66½ 57½	O. Z. O. O. t. Z. O.	helder.
6	30. 2 30. 2 30. 2	56 67 56	Z. O. Z. Z. O. Z. O.	omtrent helder; 's avonds ſtil.
7	30. 2 30. 2 30. 1½	58 70 59	Z. O. O. N. O. O. t. N.	helder.
8	30. 1 30. 0½ 30. 0½	57 72 56	O. Z. O. O. t. Z. ——	omtrent helder.
9	30. 0½ 30. 1 30. 1	56½ 70 61	O. t. Z. —— O. t. N.	helder.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLIJSTEN.

Voorbeeld van ongemeene Vruchtbaarheid

Den 15 Augustus ll. beviel de Echtgenoot van den Hr. EDUARD RIGBY Geneesheer te Norwich gelukkig van drie Zoons en eene Dochter, die zich even als de moeder in den best mogelijken ſtaat bevinden. Deze Geneesheer had acht kinderen bij die vrouw gehad, waarvan de twee eerſte tweelingen zijn geweest.

BEKENDMAKINGEN.

BUITENGEWOON GOEDKOOP AANBOD.

*** Voor diegenen, welke zich in de Ontleedkunde willen bekwaam maken, dient, vooral het Werk: ONTLEEDKUNDIGE AFBEELDINGEN, naar *EUSTACHIUS ALBINUS van SWIETEN CAMPER*, en andere voorname Ontleedkundigen, met elf gekleurde en drie zwarte Platen, waarin men alle de deelen van 's Menſchen Ligchaam, met de namen zoo in het *Latijn* als *Nederduitsch* vindt

vindt aangewezen; dit Werk in gr. 4°. met 14 uitslaande Platen wordt heden afgeleverd voor *f* 2 - 12 - : te Amsterdam bij L. VAN ES, in de Kalverstraat en in andere Steden. Als ook Afbeeldingen en Beschrijving eener BEZWANGERDE BAARMOEDER, door *Prof.* F. SNIP en den beroemden D. VAN GESSCHER, met 4 Atlas formaat Platen voor *f* 3 - : — in plaats van *f* 6 10 :

*** Bij JOHs. VAN DER HEY, Boekverkooper te Amsterdam, zijn, onder meer anderen, de volgende

NIEUWE WERKEN

nu onlangs van de Pers gekomen en worden alom verzonden:

I. C. LOOTS, *GEDICHTEN*, Derde Deel. gr. 8vo. met gegraveerden Titel en Vignet; in geplaatdrukt Carton, *f* 3 - 12 - :

II. B. KLIJN Bz., *GEDICHTEN*, één Deel, gr. 8vo. met gegraveerden Titel en Vignet, *f* 3 - 12 - :

III. HANDLEIDING TOT DE VERLOSKUNDE, door G. SALOMON, *Med. Doctor en Lector in de Vroedkunde* te *Leyden*, Twee Deelen, gr. 8vo. met Platen, *f* 7 - 16 - :

IV. W. VAN FREIGANG, *REIZE* DOOR *PERZIEN*, één Deel, gr. 8vo met gegraveerden Titel, Vignet en Kaart, *f* 3 - 12 - :

V. J. L. EWALD, *Het Evangelie, of Overdenkingen over de Verzoening, het Geloof en den Heiligen Geest*, één Deel, gr. 8vo. *f* 2 - 18 - :

VI. Mr. W. IJ. VAN HAMELSVELD, *Bijdragen tot het Lijfstraffelijk Regt*, gr. 8vo *f* 1 - 16 - :

VII. J. W. STATIUS MULLER, *drie Verhandelingen over den Zelfmoord*, gr. 8vo. *f* 2 - 4 - :

VIII. DRIE JAREN VAN RAMPSPOED, (1810 — 1813) *eene Familie Geschiedenis uit de tijden onzer verdrukking* (niet vertaald), één Deel, gr. 8vo. met gegraveerden Titel, Vignet en Plaat *f* 3 - 12 - :

IX. F. EHRENBERG, *VROUWELIJK GEMOED* EN *VROUWELIJK LEVEN*, *in Karaktertrekken, Schetsen en Opmerkingen*, één Deel, gr. 8vo. met gegraveerden Titel en Vignet *f* 3 - 12 - :

Van des Autheurs GODSDIENSTIG HUISBOEK VOOR BESCHAAFDE VROUWEN en LOUIZE'S GENOEGELIJKE UREN OP HET LAND zijn nog eenige Exemplaren te bekomen.

TE HAARLEM bij A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE

KONST-

EN

LETTER-BODE

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 38. *Vrijdag den 19den September.*

BERIGTEN.

BRUSSEL. Mevrouw VAN STAEL HOLSTEIN heeft hare nagelaten Handschriften aan den Heer SCHLEGEL vermaakt. Onder dezelve vindt men eene *Geschiedenis der Staten Generaal* of liever van den Heer NECKER, haren vader, en *eene vergelijking tusschen de Fransche en Engelsche Omwentelingen.*

GENT. Op den 16den Augustus hield de Koninklijke Maatschappij van Schoone Kunsten en Letterkunde eene bijeenkomst, en nam in dezelve tot Honorair Lid aan den Prins DE GAVRE, tot werkelijke Leden den Hr. DUCK Schilder te Brugge en den Hr RENARD, Architekt te Doornik. In dezelfde Vergadering bood de Heer VAN HULTHEM een Exemplaar zijner Aanspraak aan, die hij deed bij de uitdeeling der Prijzen bij de Maatschappij van Kruid- en Landbouwkunde. Men roemt zeer de fraaiheid van dit Stuk, dat door zijne uitgebreidheid meer eene Geschiedkundige Verhandeling over die takken van wetenschap met betrekking onzer Provincien dan eene loutere gelegenheids-Aanspraak mag heeten.

GRONINGEN *den 8 September.* De bijzondere menigte aanschouwers, die ditmaal het jaarlijksch Examen

der Doofstommen, alhier gehouden op den 3den dezer maand, bijwoonden, heeft op nieuw bewezen, dat de Ingezetenen van de Stad en Landen van Groningen het voorregt weten te schatten, een Instituut in hun midden te bezitten, gelijkerwijs men elders te vergeefs zoeken zoude: immers is dit de eenparige verklaring van alle vreemdelingen, die, van tijd tot tijd, in zoo grooten getale de openbare Examina en de wekelijksche openbare lessen bijwonen, dat het Groninger Instituut, in vele opzigten, maar bijzonder in het onderwijs in het spreken, uitmunt boven alle dergelijke Stichtingen, te Parijs, Bourdeaux, Berlijn, Weenen en Petersburg, bestaande.

Overeenkomstig met dit vereerend getuigenis, gaven dan ook nu weder de 92 Kweekelingen (bestaande in 56 jongens en 36 meisjes, waarbij 13 onder den ouderdom van 9 jaren) die thans in het Instituut onderwezen worden, de schoonste proeven van hunne vorderingen, die bij de kleinen, te rekenen naar den korten tijd, welken zij hier geweest zijn, waarlijk buitengemeen waren.

Het onderzoek werd geopend door eene korte aanspraak van den Hr. Guyot zelven, waarin hij onder anderen aanmerkte, dat de jongste kinderen bevonden werden meerdere geschiktheid voor het onderwijs te hebben, dan zij, die reeds eenen meer gevorderden ouderdom bereikt hadden. De proefnemingen met het opzoeken en schrijven van eenige Schriftuurplaatsen uit den Bijbel, de jonge lieden van de bovenste Klasse bij monde van den Eersten Instituteur gedicteerd, begonnen zijnde, liet dezelve de verdere leiding van het Examen geheel en al over aan zijnen oudsten zoon, den Adjunct-Instituteur Ch. Guyot en de verdere Adjuncten, die met de Kweekelingen, zooveel de kortheid des tijds toeliet, op eene soortgelijke wijze als in vorige jaren, de Taal- en Rededeelen, en de, met het verbeterd onderwijs verwante wetenschappen, doorliep, alles op eene zoo doeltreffende wijze, dat ieder aanschouwer verbaasd stond, beide over de leermeesters en leerlingen.

Treffend vooral was de over de beide tafels wandelende rij van allerliefste kleine kinderen, met hunne fierlijke proefschriften in de hand, die zij al gaande weg aan de omstanders vertoonden! Hunne bloeijende gezondheid, net- en zindelijkheid, hun geheel uiterlijk voor-

voorkomen, zoo levendig, zoo beminnelijk, alles getuigde van de gezonde luchtſtreek, onder welke zij hier leven, en van de verſtandige moederlijke verpleging, die zij hier genieten: zoodat men bij het zien dezer vrolijke kinderen moeite had zich te herinneren, dat de anders zoo weldadige natuur aan hen een der noodigſte zintuigen onthouden had. Merkwaardig vooral was de vaardigheid, waarmede een ouder leerling, niet alleen in de taal der gebaarden, maar ook met een ſtuk krijt op het zwarte bord, de afbeeldſels van de *gramſchap*, de *afgunst* en de *droefheid* gaf, geteekend in den ſmaak van LE BRUN; zonderling en roerend vooral was het, door drie van de verst gevorderde Kweekelingen, met duidelijke woorden te hooren uitſpreken, eerst het *Onze Vader*, vervolgens een couplet uit het Dichtſtuk van SPANDAW, getiteld: *de kunst om Dooſſtommen te onderwijzen*, en vervolgens eene *dankzegging* aan de heeren Inſtituteuren en Directeuren voor de gunstbewijzen, die zij hun dagelijks met zulke milde handen ſchonken, en voor het kleine feest, waarbij zij, na het eindigen dezer plegtigheid, den avond aangenaam dachten doortebrengen, terwijl de Mimiſche voorſtelling van den *barmhartigen Samaritaan*, die door eenige Scholieren met eene bijzondere uitdrukking werd uitgevoerd, aanleiding gaf, om de ernſtige plooi en de vochtige oogen bij velen der aanſchouwers door eenen ſtillen lach aftewisſelen; terwijl ſommigen met ons wenschten, in een volgend jaar, eens eene fabel of verhaal uit de ongewijde geſchiedenis aldus te zien uitvoeren. In één woord alle aanwezigen zijn wederom overtuigd geworden, dat de vernuftige GUYOT, als eerſte Oprigter en Onderwijzer van dit onvergelijkelijk Inſtituut, den uitbundigſten lof en dank verdient.

De werkzaamheden werden beſloten door de vertooning der proeven van ieders Handwerken, die bij de kleinen in geknoopte netjes beſtonden; waarna werd overgegaan tot de uitdeeling de Premien, en dezelve uitgereikt, bij de 1ſte Klasſe aan *W. Schierling* van Amſterdam; *A. Schimmel* van Maartensdijk; *J. Hoeven* van Amſterdam; *A. Huizinga* van Groningen en *A. de Mol* van Gouda. — Bij de 2de Klasſe aan *B. G. Buitendyk* van Rotterdam en *E. O. van Putten* van Leens. — Bij de 3de Klasſe aan *L. Schokkenkamp* van ter Wolde; *E. Doublet* van Amſterdam; *M. van*

Gesfel van Rotterdam; *H. A. F. van Lenger* van Papenburg; *H. Ditionville* van Haarlem; *A. Hoedjer* van Veendam; *J. Voorhorst* van Deventer; *T. D. Knol* van Rottum; *A. Huig* van Velzen en *M. van der Post* van Kortenaar.

AMSTERDAM *den* 14 *September*. Heden overleed alhier in den ouderdom van ruim 73 jaren, de Wel Eerwaarde en Hooggeleerde Heer JACOB VAN NUIJS KLINKENBERG, *A. L. M. et Phil. et Theol. Doct.*, Lid van verfcheiden geleerde Genootfchappen en Hoogleeraar in de Godgeleerdheid en Kerkelijke Gefchiedenis.

HAARLEM. Gaven wij in ons vorig N°. voorloopig berigt wegens het overlijden van den verdienftelijken Hoogleeraar OOSTERDIJK aan het federt ontvangen berigt deswegens ruimen wij eene plaats in.

„ Den 3 September overleed, na eene ziekte van acht dagen, NICOLAUS GEORGIUS OOSTERDIJK, Hoogleeraar in de Geneeskunde, geboren te Utrecht, in het jaar 1740, jongfte zoon van JOHANNES OOSTERDIJK SCHACHT, Hoogleeraar in de Geneeskunde aldaar, kleinzoon van HERMANNUS OOSTERDIJK SCHACHT, Hoogleeraar in de Geneeskunde te Leyden (Te Water, *Narratio*, p. 208.) Hij ftudeerde te Utrecht, onder Wesfeling, Reitz, zijnen vader, Woertman, Wachendorf en Hahn, en werd aldaar Doctor in de Geneeskunde, na openlijke verdediging eener Verhandeling *de Aceto*, in de maand Junij des jaars 1762. Hij oefende eenige jaren de Geneeskunde te Utrecht, doch werd in 1770 beroepen tot Hoogleeraar in die wetenfchap te Harderwijk, alsmede in de Schei- en Kruidkunde. Hij bewees in zijne Intree-Rede, dat velen hun leven verkorten, uit zucht om lang te leven. (*Oratio, qua demonftratur, homines bene multos ex nimio vitae defiderio fibi mortem properare*, die XII. Junii 1771.) In het jaar 1775, werd hij te Leyden beroepen tot Hoogleeraar in de Befchouwende Geneeskunst (*Medicinae Theoreticae*) en, in 1778, werd hij tevens aangefteld tot Hoogleeraar in de beoefenende Geneeskunst (*Medicinae Practicae*). Zijn ambt aanvaardende, hield hij eene Redevoering over het vlijtig belturen der Geneeskunst tot algemeen nut van den Bur-

Burgerſtaat, (*de ſtudio Medico in commune Reipublicae bonum quavis opera dirigenda*).

Het beſtuur der Akademie nederleggende, den 8 Februarij 1787, ſprak hij over den zwaarwigtigen post van de beoefening der Geneeskunst (*de ardua Medicinae exercendae provincia*). In deze Redevoering klaagde hij, onder anderen, over het nadeelig gemis van een Akademisch Ziekenhuis. Doch dit gebrek werd, kort daarna, door de Bezorgers der Hoogeſchool vervuld, en het nieuw aangelegde Ziekenhuis geſteld onder het beſtuur van den Hoogleeraar Nicolaus Paradijs, en van onzen Oosterdyk (Te Water, *Narratio*, p. 91, 92, 234.) Hoe hij zich, in beide zijne ambten en betrekkingen tot zijnen dood toe, gedragen hebbe, alsmede in het beoefenen der Geneeskunde aan de ziekbedden, en in menigvuldige Geneeskundige raadplegingen; daarvan kunnen en zullen zijne ambtgenooten, zijne vele leerlingen en een groot aantal door hem geredde zieken nog lang getuigen. Hoedanig zijne leerwijze ware, daarvan getuigen insgelijks zijne leerlingen, en zijne uitgegevene *Praecepta Medicinae Practicae in uſum Academiae digesta*. Dit zoude insgelijks blijken uit zijne Redevoering, die hij opgeſteld had, om daarmede het beſtuur der Akademie nederteleggen in het jaar 1807, op den verjaardag der Hoogeſchool, den 8 Februarij. Doch de algemeene ramp, der ſtad Leyden, op den 12 Januarij daar te voren, overgekomen, en die bijzonder onzen Oosterdijk diep getroffen had, heeft niet toegelaten, dat hij dezelve openlijk uitſprak, en zijn uiterſte wil verbiedt dezelve uittegeven. — Op den gezegden rampvollen dag werd niet alleen zijn huis en dat van zijnen broeder, den oud Raadsheer in het Hof van Utrecht, onbewoonbaar, maar ook de geliefde huisvrouw van den Profesſor zoodanig aan het hoofd gekwetst, dat zij, na veertien dagen, aan het huis van eenen vriend, overleed. Dit verlies heeft de brave man, die kinderloos was, tot zijnen dood toe betreurd; hoezeer hij 't zelve gelaten en Christelijk gedragen heeft. Dit toch was zijn beſtaan en karakter, van de jeugd af, dat hij nederig, godvruchtig, godsdienſtig leefde; gelijk hij geloovig en hopende geſtorven is. Van zijne vaardigheid in de Latijnſche Dichtkunde, die ook door zijnen vader en broeder gelukkig beoefend is, getuigen verſcheidene gedrukte proeven; en zijn nette en krachtige La-

Latijnsche stijl blijkt uit zijne *Praecepta*, zijne *Oratien*, en de *Prolusio ad Lectiones Publicas* den 5 November 1812, gedrukt achter de *Opuscula Academica* van wijlen zijnen ambtgenoot Nicolaus Paradijs, te Leyden. 1813, in 8°.

Hij was Lid van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem en van het Zeeuwsche Genootschap; van het laatste sedert 1769. In deszelfs Verhandelingen staat 'er eene van onzen OOSTERDIJK over een zeldzaam gebrek van het Dijebeen (Dl. II. bl. 343 — 360.)

Meermalen, en ook thans, was hij een waardig Ouderling der Hervormde Gemeente, weshalve ook Ds. L. Egeling dezen avond, in de Voorafspraak zijner Leerrede over Marc. 13, vs. 37, aan den overledenen, omtrent op deze wijze, gedacht heeft: „ De oudste der dienende Ouderlingen dezer Gemeente is dezen morgen vroeg in den Heere ontslapen. Hij streed den strijd des geloofs tot den einde toe en stierf in diepen ootmoed en boetvaardigheid voor God, met het oog op onzen Heer Jezus Christus. Zoo is hij dan nu zalig daar boven, want den ootmoedigen geeft God zijne genade, en het naar hem smachtend geloof beschaamt Hij niet. Hij was een waardig man, een zegen en sieraad voor deze Hoogeschool, jaren lang: een trouw, vriendelijk en hulpvaardig Geneesheer van kranken en lijdenden: een milddadig weldoener voor meer behoeftigen en veelzins een voorbeeld in zijnen kring: een voorbeeld voor zijne huisgenooten en voor ons. enz."

VERHANDELING

OVER DE DESTILLATIE VAN HET ZEEWATER EN DE VOORDEELEN, DIE DAARUIT VOOR DE ZEEVAART ONTSPRUITEN,

Door L. DE FREYCINET, *Kapitein van een Fregat*, *en* CLEMENT.

(*Vervolg van Bladz.* 168.)

Het gedestilleerde water bevond men bezet met een' brandig riekenden geur, hetwelk men gedeeltelijk toeval-

vallig beſchouwde. Deze kon ten minſte voor een gedeelte voorkomen uit eenige onreinheden in den destilleerketel door de werklieden achtergelaten. Het Seine-Water in dezen ketel gedestilleerd leverde een gelijk voortbrengſel op; waaruit bleek, dat die ſtank niet aan den aard van het Zeewater was toeteſchrijven. Daarenboven is het bekend, dat het beste gedestilleerde water een' vuurreuk krijgt, die, na het een' zekeren tijd aan de lucht te hebben blootgeſteld, verdwijnt.

Deze zwarigheid, door ſommige lieden als genoegzaam beſchouwd, om de bewerking der destillatie geheel te verwerpen, kwam ons in de gevolgen niet van dat aanbelang voor; en wij meenden, dat ons gedestilleerd Zeewater geheel den brandigen reuk door luchting verliezen zou; hetgeen het geval is met alle wateren van planten gedestilleerd, bijzonder met die van oranjebloeſem.

In deze verwachting werden wij volkomen bevestigd; het gedestilleerde water verloor den brandigen reuk, door het ſlechts vijf of zes dagen aan de lucht blootteſtellen; toen bevond men het van zulk eene goede hoedanigheid, dat men het gemakkelijk van het Seinewater kon onderſcheiden, en zeelieden, die 'er van gedronken hebben, betuigden, dat het de voorkeur verdiende boven gewoon Zoetwater, dat ſlechts twee weken ingeſcheept is geweest.

Ons water was buitendien geheel zuiver en ſcheikundige *reagentia* toonden 'er volſtrekt niets vreemds in aan; Azijnzuur-lood en Salpeterzuur-zilver bragten 'er geen' den minſten ſchijn van bezinkſel op, waaruit men de volſlagen afwezigheid van dierlijke ſtoffe en zoutzuren mag opmaken.

Dus, wat de hoedanigheid van het water aangaat, komt het ons voor, dat de bewerking der destillatie niets volkomener te wenſchen overig laat. Het Zoetwater, dat zij zal opleveren, kan altijd beter zijn, dan het ingeſcheepte, na een zeer kort verblijf in de vaten.

Wat de beſparing van kolen betreft, hierin kan nog veel verrigt worden; maar men zal ſlechts met veel moeite de opbrengst, die wij verkregen, kunnen overtreffen. Wij denken, dat die opbrengst bij eene lang aanhoudende bewerking 1000 litres in vier-en-twintig uren kan bedragen, met verbruik van 150 kilogr. kolen. Men neme in aanmerking, dat, hoewel het *maxi-*

mum van het uitwerkfel flechts omtrent 100 kilogr. kolen zou vereifchen, 'er onvermijdelijk warmte verloren gaat, zoo als die weggevoerd wordt door den luchtftroom en de onophoudelijke verkoeling van alle de oppervlakten des toeftels.

Wat de ruimte aangaat, die de toeftel beflaat, zij gaat geen 10 cubiek metres te boven; en zeker zou men denzelven op een vaartuig van 400 tonnen nog grooter kunnen maken; maar wij moesten ons bepalen, om ruim te voorzien in de behoefte van 120 man fcheepsvolk, en bevonden, dat, in ftaat gerakende, om het rantfoen water op 8 litres, in plaats van 2 litres, die men gewoonlijk geeft te brengen, wij een wenfchelijk *maximum* zouden bereikt hebben.

Na de mogelijkheid betoogd te hebben, om zich goed zoet water door destillatie van Zeewater te verfchaffen, minder dan een zesde fteenkolen inladende, moet men de onkosten dezer bewerking onderzoeken en die bij de gewone vergelijken.

Wij zullen aantoonen, dat de prijs van Zoetwater, door destillatie verkregen, bijna niet verfchilt van dien van ingeladen water.

Het kapitaal benoodigd ter vestiging van een' toeftel in ftaat, om 1000 litres water daags te leveren, gaat 2000 Francs niet te boven, waarvan wij de intrest op 12 pCt. jaars zullen ftellen, uitnoofde van de flijting, hetgeen 240 Fr bedraagt te verdeelen op 360 dagen en dus eene dagelijkfche onkoste van . Fr. 0, 66

De verbrande fteenkolen 150 kilogr. beloopende, welker prijs 5 Fr. de 100 kilogr. is, bedraagt dit 7, 50

Het toezigt over den toeftel vereischt eenige werkzaamheden, maar daar men dit werk grootendeels aan het fcheepsvolk kan opdragen, moet men hiervoor niet meer rekenen dan 2, 50

dus te zamen . Fr. 10 - 66.

Was het juist 10 Francs, dan kostten het liter water een centime. Deze prijs is voorzeker niet buitengewoon hoog en ieder zeeman zal bekennen, dat het voor hem goedkoop is.

In aanmerking verdient hier ook te komen, dat deze prijs flechts het dubbeld is van dien des waters te Pa-

Parijs, en men zal ons gaarne gewonnen geven, dat men 'er geene zwarigheid in kan vinden, om zich op deze voorwaarde Zoetwater ten allen tijde en op alle plaatſen te verſchaffen.

Vergelijken wij nu de kosten der destillatie en inlading.

Men laadt voor een' langen togt niet minder dan voor vier maanden waters in: dus om over 1000 litres daags te beſchikken, moet men ten ſtop i een genoegzame hoeveelheid vaten hebben om 120,000 litres te bevatten, d. i. 500 vaten, elk van 240 litres. De prijs dezer vaten zal omtrent 15 Francs zijn; dit geeft eene uitgaaf van 75 0 Fr., waarvan de intrest op 20 pCt. berekend, uithoofde der herſtellingen en ſpoedige verſlijting van het kapitaal jaarlijks 1500 Fr. uitmaakt; dus 500 voor vier maanden, hetgeen dagelijks verſlindt . . . . Fr. 4, 16

Het inladen van 500 watervaten, vereischt vervoeringen, handenarbeid, kostbaren tijd voor het ſchip en de koopwaren; laag berekent men dit, met daarvoor 1 Fr 50 Ct. pr. vat te ſtellen, hetwelk voor vier vaten of een dag uitmaakt . . . . . 6, —

Dus 1000 ingeladen Litres water kosten Fr. 10 16.

Zeker zou men het laatſte punt kunnen betwisten en beweren, dat de inlading, door het ſcheepsvolk geſchiedende, zeer weinig kost; maar de aanmerkingen, hierop te maken, daarlatende, wij meenen niet, dat wij deze moeijelijk te berekenen uitgaaf te hoog te hebben aangeſlagen, en 'er kan ook hieruit geene groote vermindering in den prijs voortſpruiten, waarop wij het ingeſcheepte water bepaalden.

Wij zagen, dat 1000 litres gedestilleerd water omtrent Fr. 10 66 kosten en bevonden, dat diezelfde hoeveelheid bij inlading op 10, 16 komt te ſtaan, en kunnen dus met ruimte volhouden, dat de bewerking der destillatie daarvoor niet merkbaar behoeft te wijken.

Ten voordeele van de destillatie verdient het volgende opgemerkt te worden: de Engelſche Marine heeft de houten vaten met groote ijzeren verwisſeld. Het voordeelige dezer verwisſeling begint in Frankrijk veld te winnen: het laat zich dus ligt begrijpen, dat de

 kos-

kosten ter bewaring van het water in ijzer grooter zijn, dan die van het gedestilleerde water. Nu kost, zegt men, een vat van 1, 45 overdwars, van geslagen ijzer ter dikte van 6 of 8 millimétres, omtrent 600 Fr., waarvan de intrest, slechts op 15 pCt. om de duurzaamheid van het ijzer gerekend, eene uitgave onderstelt van 90 Fr. jaarlijks en voor vier maanden dus 30 Fr.

Zulk een groot ijzeren vat, omtrent 3000 litres houdende, en de slijtagie in vier maanden op 30 Fr. gesteld, brengt dit den prijs van 1000 litres water op 10 Fr. d. i. van een litre tegen een centime, even als het litre gedestilleerd water; maar hierbij moet men de kosten der inlading nog rekenen, dus is de destillatie veel voordeeliger.

Na dit middel om Zoetwater te bekomen uit een huishoudelijk oogpunt beschouwd te hebben, willen wij een oog slaan op de voordeelen, die hetzelve eigen zijn.

(Het Vervolg en Slot hierna.)

PROGRAMMA

VAN DE MAATSCHAPPIJ TER BEVORDERING VAN DEN *LANDBOUW* TE AMSTERDAM OPGERIGT.

De Maatschappij ter bevordering van den Landbouw, opgerigt te Amsterdam, heeft den 21sten Mei dezes jaars, hare groote Vergadering gehouden, waarvan het volgend Verslag aan het Publiek wordt medegedeeld.

In den jare 1816 was, door de Maatschappij, ter beantwoording, uitgeschreven de volgende Vraag:

„ Daar de Duinen, welke zich, langs de kust van Holland, uitstrekken, en vele duizenden Morgen gronds beslaan, wel voor een gedeelte zijn onvruchtbare en tot den Landbouw ongeschikte Zandhoogten, maar echter ook in zich vele zeer groote vlakten of Valleijen bevatten, die, tot nu toe, slechts hierom nutteloos en onbebouwd liggen, of zonder vrucht zijn bebouwd geworden, wijl, aan dezelve, zoo de vereischte afzakking van het water, als een gemakkelijke toegang naar de voor- of landzijde ontbreekt, en het, aan de bijzondere Eigenaars, ten uiterste moeijelijk, zoo niet onmogelijk valt, deze zwarigheden genoegzaam uit den weg te ruimen; zoo vraagt de Maatschappij:

„ Wel-

„ Welke zijn de plaatſen aan de voor- of landzijde der Hollandſche Zeeduinen, op welke men, met de minſte kosten, en meest overeenkomſtig met het algemeene belang, een' geſchikten toegang tot de binnenwaartſche Duinvalleijen zoude kunnen openen, ten einde, door deze opening, het water der vlakten afteleiden, en het vervoeren der Vruchten en noodwendigheden, van — en naar dezelve, gemakkelijk te maken? — Op welke wijze behoort men, bij het maken der openingen — het doordelven of ſlechten der Duinen — het aanleggen der Wegen en het graven der Vaarten, Sloten of Waterleidingen te werk te gaan, en wat moet men in acht nemen, om, aan dit werk, vereischte duurzaamheid bij te zetten, vooral om verzanding en verſtuiving voortekomen? — Welke zijn — indien de kosten voor bijzondere Eigenaars te hoog zouden loopen, of de Eigenaar, op wiens grond, een der toegangen zoude moeten geopend worden, zelf geen — of weinig belang bij de onderneming had, ja veelligt een, met dezelve ſtrijdig belang, de middelen om, in alle deze zwarigheden, te voorzien? Op welk eene wijze zoude 's Lands Regering hiertoe kunnen behulpzaam zijn, hetzij, door het maken van verordeningen geſchikt om het algemeen belang, in deze, boven het bijzondere te handhaven, zonder echter dat het bijzondere daardoor benadeeld worde?"

De Maatſchappij verlangt, bij de beantwoording van het eerſte gedeelte der Vraag, duidelijke aanwijzing van de bedoelde Plaatſen, Wegen, Waterleidingen en Vlakten, op eene daartoe geſchikte Kaart, en ook, zooveel mogelijk, begrooting der onkosten tot ieder werk vereischt.

De Maatſchappij in aanmerking nemende, zoowel het groot belang der zaak, als de meerdere moeite en onkosten, welke, ter rigtige beantwoording dezer Prijsvraag zullen gevorderd worden, belooft aan den Schrijver der beste, mits voldoende, Verhandeling over dit onderwerp — behalve haar gewone *gouden Medaille*, ter waarde van *vijftig Dukaten* (of *dezelfde ſom in geld*, *benevens eene zilveren Medaille ter keuze van den Schrijver*) — eene buitengewone belooning van *honderd Dukaten*.

De Verhandelingen zullen moeten ingezonden worden voor den laatſten Januarij 1817.

Op deze Vraag geen Antwoord ingekomen zijnde, heeft de Maatſchappij geoordeeld dezelve nogmaals te moeten uitſchrijven, en wel met eene meerdere ruimte van tijd, uithoofde der werkzaamheden tot de beantwoording dezer Vraag vereischt, en dus om beantwoord te worden vóór of op den laatſten Januarij 1819.

Voorts wordt, door de Maatſchappij, ter beantwoording, voorgeſteld de volgende Prijsvragen:

„ Daar, ten gevolge van het ongunſtige weder, in den Zo-

Zomer van het jaar 1816, het gewone voeder voor het Vee of — niet heeft kunnen ingezameld worden, of — niet, dan in geringe hoeveelheid en van slechte hoedanigheid is ingezameld, en, daar het dus waarschijnlijk is dat vele Landlieden, bij gebrek van Hooi of ander Voeder, zich hebben moeten behelpen met ongewoon voedsel; zoo belooft de Maatschappij hare *zilveren Medaille* of *zes Dukaten in geld*, aan den genen, die, aan haar, een naauwkeurig en getrouw Verslag, aangaande het gebezigde ongewone voeder, en het goede of blijkbaar nadeelig gevolg van hetzelve op het Vee, zal mededeelen *voor den laatsten December* 1817. Van deze Premiën zullen tot *Zes* uitgedeeld worden."

In het Programma van het jaar 1815 was, ter beantwoording, uitgeschreven het volgende Voorstel:

„ De Maatschappij belooft eene Premie van *zes Dukaten* aan dengenen, die (gelijk zulks, met goed gevolg, door Leendert Neeber bij *Dokkum*, is ondernomen) gedurende den Winter, eene uitgestrektheid van *ten minste één Morgen*, met Chineesch Raapzaad, zal bezaaid hebben, zoodanig dat hetzelve, in het midden van den Zomer, tot rijpheid zal zijn gekomen, en door het dorschen op een' der heetste Zomerdagen, gebleken zal zijn, in hoever, door de hitte, de moeijelijkheid van het dorschen is weggenomen, mits, omtrent de behandeling van dit Gewas, den aard van den grond daartoe gebruikt, als ook wegens de kosten daaraan besteed, en de voordeelen daardoor verkregen, een voldoend Verslag, des noods met genoegzame getuigenissen gestaafd, benevens Monsters van Olie en Koeken *vóór* of *op den laatsten December* 1816 zal zijn ingezonden. Van deze Premiën zullen 'er tot *drie* worden uitgereikt."

De Maatschappij in aanmerking nemende dat, uithoofde van het ongunstige weder, in den laatstverloopen jare, geene mogelijkheid geweest is om gemelde proefnemingen te doen, heeft goedgevonden dit voorstel nog te herhalen om beantwoord te worden *vóór* of *op den laatsten December* 1818.

Nog wordt, bij deze, herhaald het vroeger uitgeschreven Voorstel, waarop een Antwoord gewacht wordt:

„ Daar het verbouwen van Klaver, hoezeer in sommige streken van ons Vaderland in gebruik, echter niet zoo algemeen is, als hetzelve, ten nutte van den Landbouw, wel zou kunnen wezen, belooft de Maatschappij eene Premie van *acht Dukaten* aan dengenen, die, op Zand- of Veengrond, in een oord, alwaar het Klaverzaaijen niet algemeen gebruikelijk is, ten minste één Morgen met Klaver zal bezaaid hebben, en, van zijne wijze van werken, de kosten, den uitslag en opbrengst daarvan, een voldoend Berigt, met genoegzame Getuigschriften gestaafd, zal hebben

ben ingezonden vóór of op den laatsten December 1818. Van deze Premiën worden 'er *Zes* uitgeloofd, waaronder begrepen eene verhoogde Premie van *zestien Dukaten* (in plaats der gewone van *acht*) voor dengenen, die het meeste Land (mits niet minder dan twee Morgen) met den besten uitslag bezaaid, en daarvan het meest voldoend Berigt zal ingeleverd hebben."

Indien geen der ingekomen Antwoorden op eene, door de Maatschappij, opgegevene Vraag, naar haar oordeel, den Prijs verdiend heeft, behoudt zij aan zich het regt, deze Vraag, nog eens, of niet weder op te geven. Daarentegen, wanneer 'er meer dan één Antwoord haar voorkomt eenige aanmerking te verdienen, zal zij een *Accessit*, in eene *zilveren Medaille* bestaande, of eenig ander blijk van goedkeuring, aan den Schrijver van het naast aan het beste komende Antwoord aanbieden, en hem dit besluit, voor dat het verzegelde Briefje, bij zijne Verhandeling gevoegd, geopend wordt, door de openbare Nieuwpapieren bekend maken.

De Schrijvers die naar den Prijs dingen, zullen, bij hunne Antwoorden, een verzegeld Briefje moeten zenden, *inhoudende hunnen Naam en Woonplaats*, en van buiten geteekend met dezelfde Zinspreuk, die, aan het einde hunner Verhandeling, zal gevonden worden. Voorts zijn de Wetten, waarop de Maatschappij naar een' Prijs laat dingen, te vinden in het Voorberigt voor het Eerste Deel harer Verhandelingen geplaatst.

De Antwoorden zullen in het Nederduitsch, Latijn, Fransch, Engelsch of Hoogduitsch opgesteld (in het laatste geval met eene *Italiaansche* of *Latijnsche* Letter) en allen met eene leesbare hand, *doch niet door den Inzender zelven*, geschreven (*op welke voorwaarden de Maatschappij wil gelet hebben*) en, gelijk alle andere aan de Maatschappij toetezenden Stukken, *vrachtvrij* — moeten bezorgd worden aan één der Secretarissen, Mr. H. CALKOEN, Advokaat op de Keizersgracht bij de Beerestraat, of Mr. J. P. HOEUFFT, op de Heeregracht bij de Reguliersgracht N°. 579.

Eindelijk herinnert de Maatschappij aan hare gewoonte, om eene *zilveren Medaille*, of andere gepaste belooning, te schenken aan de genen, welke haar eenige nuttige ontdekkingen omtrent den Landbouw mededeelen, met verdere beloften, om de bevordering dezer ontdekkingen, naar bevind van zaken, te ondersteunen.

HUNEBEDDEN ONDER DE BERGSCHOTTEN,

Door den Heer *N. WESTENDORP.*

Bij het stellen mijner Verhandeling over de Hunebedden

den (*), was ik niet in alles voldaan over de bewijzen, welke ik aanvoerde voor de aanwezigheid van Hunebedden onder de Bergſchotten, algemeen gehouden voor echte afſtammelingen der oude Kelten.

Doch eene bedaarde lezing van eene Beſchrijving, gegeven door een' Ooggetuigen, den bekwamen Oudheidkundigen PENNANT, voorkomende in zijne *Reiſe durch Schotland &c.* (†), was genoeg. Dezelve verhaalt, dat men in Westmoreland, op den weg naar Cumberland, omſtreeks anderhalf mijl van Keswik, voort aan den weg een belangrijk Monument vindt, op eenen tamelijk hoogen en breeden heuvel; beſtaande uit eene rij van groote ſteenen, een langwerpig rond uitmakende. De plaats door dezelve ingeſloten, was bijkans vier-en-dertig yards lang en dertig breed. Vele ſteenen waren omgevallen. Hij telde 'er in 't geheel veertig. Aan de Noordzijde zijn de beide grootſten, wier hoogte omtrent vijf en een half voet beloopt. Aan de tegenovergeſtelde zijde zijn twee even zoo hoog, en aan de Oostzijde is één van zeven voeten. Aan het Oosten van dezen langwerpigen kring, is eene regthoekige afdeeling, (een langwerpig vierkant) van gelijke ſteenen gevormd als het overige.

De waardige Schrijver helt over, om dit Gedenkteeken te houden voor eenen Tempel der Druiden, waarvan 'er nog verſcheidene overgebleven zijn: doch dewijl het, inzonderheid wegens de regthoekige afdeeling, zooveel van andere dergelijke Tempels verſchilde, is hij verpligt tot gisſingen en vooronderſtellingen zijne toevlugt te nemen, om zijne meening den ſchijn van waarheid te geven.

Het is een Hunebed, en daarom zooveel te meer onze opmerkzaamheid waardig, omdat hetzelve overeenkomt met het door ons onderzochte en beſchrevene aan de Bisſchopsbrug in Westfalen.

(*) Bladz. 264.

(†) Vertaald door EBELING, Leipz. 1780, I. Th. ſ. 176.

DE KELTEN RIGTEN TER EERE VAN VERSTORVENE HELDEN GEDENKTEEKENEN OP;

Door Denzelfden.

Men zal hierbij (*) met genoegen lezen, de volgende merkwaardige plaats van ÆLIANUS, Hist. var. l. XII. c. 23. de audacia: „ *Omnium hominum ad ſubeunda pericula promtisſimos esſe Celtas audio. Proinde canticorum materiam* „ *faciunt homines, qui in bello pulcra morte occubuerunt et* „ *coronati pugnas ineunt*, SED ET TROPAEA ERIGUNT, SIMUL GRÆ-

(*) Zie mijne Verhandeling Bladz. 360.

„ GRÆCORUM MORE MONIMENTA SUÆ VIRTUTIS POSTERITA-
„ TI RELINQUENTES." Dit vereerend getuigenis nopens de dapperheid onzer Voorouderen ontvangt en geeft licht.

HANDEL EN ZEEVAART, LANDBOUW, HUISHOUDKUNDE, BEVOLKING EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

ZWEDEN. Ter bevordering van het aanleggen van Eikenbosfchen, heeft de Maatfchappij van Landbouw twee Prijzen uitgeloofd, die telken jare zullen uitgereikt worden aan den Aankweeker van 2000 en 1000 Eikenboomen, welke na zeven jaren, op een' afftand van ten minste zeven Ellen uit elkander, in frisfchen groei zullen bevonden worden. De eerfte prijs beftaat in eene gouden Medaille of 150 Bankdaalders; de tweede in eene zilveren van denzelfden Stempel.

Koepokken.

De Italiaanfche Geneesheer RUSCONI, Hoogleeraar te Pavia, heeft in 1816 over de Koepokken, uit een *Staatkundig oogpunt* befchouwd, gefchreven. Hij is van gevoelen, dat de verbreiding der Vaccinatie allezins voordeelig was, maar dat men zeer dwaalde, wanneer men geloofde, dat de Bevolking door haar toenemen zal; want volgens hem zou de vermeerdering der bevolking alleen afhangen van de vermeerdering der *middelen van beftaan*. Indien van honderd jonge mannen flechts vijftig in ftaat zijn, om een huisgezin te voeden, wordt het getal der huwelijken bepaald en gevolgelijk de bevolking geftuit. Huwen echter de arme, dan vermeerdert wel het aantal der kinderen, maar gebrek en ellende doen hen ook weder vroeg ten grave dalen: want armoede alleen is eene welige bron van vele ziekten.

RUSCONI bewijst uit de Sterflijsten, die de Engelschman WATT te Glasgow van 1783 tot 1813 leverde en ook de Sterflijsten, die hij te Pavia zelf van 1801 tot 1815 raadpleegde, dat federt de invoering der Koepokinenting niet minder kinderen dan te voren geftorven zijn. (Ditzelfde intusfchen zou men van de Geneeskunst over het algemeen kunnen zeggen. Niemand twijfelt 'er aan, of zij heeft groote vorderingen gemaakt, maar 'er fterven evenwel jaarlijks daarom niet minder menfchen). Daarentegen heeft GILBERT BLANE bevonden, dat de Bevolking van Londen in

in de eerste tien jaren na de invoering der Koepokken omtrent 100,000 menschen aangewassen en het getal der overledenen daarentegen aanmerkelijk afgenomen is.

KOTZEBUE.

STERRE EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

AUGSBURG *den 8sten Augustus.* Gisteren avond ten 8 ure nam de Heer STARK alhier aan den hemel ene streep waar, welker kleur met die van den Melkweg overeenkomst had. De lengte van dezelve bedroeg 71° en hare bijna gelijkvormige breedte was gelijk aan de dubbelde schijnbare middellijn der Maan. Veel geleek deze streep naar den verlengden staart van de groote Komeet, die zich in September 1811 vertoonde, welks lengte meer dan 46° besloeg.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Sept.	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
10	30 0¼	60	Z. O.	helder; 's avonds zwaar weêr-
	30. 0¼	72	Z. Z. O.	licht met donder van verre;
	30. 1	63	Z.	na tien uren met regen.
11	30. 1	61	Z. Z. W.	bewolkt; in den namiddag
	30. 1	71	Z. Z. O.	omtrent helder.
	30 1	63	O.	
12	30. 0¼	65½	Z. Z. O.	stil: 's morg. bewolkt in de voorm.
	30. 0¼	64	O. Z. O.	regen, tegen den middag zeer zware
	30 0	62¼	Z. O.	donder en blikfem met plasregen (*)
13	30. 0	64	W. t. Z.	voorm. bewolkt: verder betrokk.;
	30. 0¼	67	W. N. W.	's avonds regenachtig: 's nachts
	30. 0½	61	N.	zware plasregen met dond. van verre.
14	30. 0	62	O. N. O.	bewolkt;
	30. 0	71	O. t. Z.	meest omtrent betrokken;
	30. 0¼	62¼	O.	
15	30 1	65	O. N. O.	bewolkt;
	30. 1	7 ½	O t. N.	meest omtrent betrokken.
	30 1¼	63	N. O t. O.	
16	30 1¼	63	N. O t. O.	's morgens omtrent betrokken;
	30 1¼	6 ¼	N. O.	verder helder.
	30 1¼	59	—	

(*) namidd. omtrent helder: 's avonds betrokken: zwaar weêrlicht met een weinig regen en donder van verre.

TE HAARLEM BIJ A. LOOSJES Pz.

A L G E M E E N E

K O N S T-

EN

LETTER-BODE

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 39. *Vrijdag den 26sten September.*

B E R I G T E N.

ROME. Bij besluit van de Congregatie is op de lijst der verboden Boeken, den 23 Junij ll. uitgevaardigd, gesteld de Geschiedenis van het Engelsch en Uitlandsch Bijbelgenootschap, en tevens het besluit van 13 Junij 1757 behelzende een verbod van alle Bijbelvertalingen, die niet door den H. Stoel zijn goedgekeurd, nogmaals herinnerd.

LONDEN. De Archiven van de Stuarts, welke de Heer WATSON van den Heer TOSSINI, Pausselijk Auditeur en uitvoerder van den uitersten wil des Kardinaals van York gekocht heeft, zijn thans met twee Schepen herwaarts op weg, die door het Engelsch Gouvernement met dat oogmerk naar Civita Vecchia voor eenigen tijd gezonden zijn. Deze Archiven zijn zoo voor de Letter- als Staatkunde hoogst gewigtig en groot in getal. Zij verspreiden over al het tot heden duister geblevene in de Geschiedenis der Stuarts een nieuw licht, en helderen tevens vele punten in het belangrijkst tijdvak der Nieuwe Geschiedenis op. Men vindt in dezelve eene Briefwisseling tusschen Koning Jacobus, Swift, Fenelon, den Bisschop van Rochester, Lord Bolingbroke en andere beroemde

de mannen. Het staatkundig gedeelte bevat meer dan 10,000 eigenhandige Brieven van de onderscheidene Leden der Stuartsche-Familie alsmede een groot aantal van Karel den XII, Peter den Grooten, Lodewijk den XIV en bijna alle de overige Souvereinen van Europa, die in dat tijdvak leefden.

PARYS *den* 21 *Augustus*. De Fransche Akademie heeft in hare bijzondere Vergadering van heden, uit de onderscheiden voorgedragen Prijsstoffen, die van den Hr. LACRETELLE gekozen, bestaande in „ eene schets van de voordeelen, welke ontspruiten uit de instelling der Jury, voor de regtvaardigheid en menschelijkheid. ”

MIDDELBURG. De oude Begraafplaats op het strand ten Oosten van Domburg, is weder zigtbaar geworden. Daarvan is door de Heeren J. DE KANTER PHZ. B. DOBBELAAR DE WIND, H. RIPPING en S. DE WIND het volgende Berigt bekend gemaakt:

„ 'Er is en wordt ten allen tijde veel gesproken van het Oude Domburg, 't geen thans in zee zoude liggen: nergens echter vindt men eenige, zelfs maar waarschijnlijke, narigten, dat dit vermeende Oude Domburg ooit bestaan heeft: en 't is dus op zijn best hoogst twijfelachtig en onzeker of de geraamten in de kisten en andere overblijfselen, welke van tijd tot tijd in het strand zigtbaar werden, immer tot dit vermeende Oude Domburg hebben behoord, hoe zeer men zulks vrij algemeen gelooft.

[Hier volgt eene aanteekening van den *Tegenwoordigen staat van alle Volken* XX Deel bl. 222, op welke wij onze Lezers kortheidshalve overwijzen].

„ Eene juistere beschrijving van de thans weder zigtbare begraafplaats in het strand, achter de Buitenplaats *Duinvliet*, kan men wel niet geven. De bovengemelden zich den 2den September derwaarts hebbende begeven, bevonden alles in de meeste bijzonderheden juist zoo, alleenlijk nog meer vergaan en vermolmd. Het aantal zigtbare overblijfselen van kisten en geraamten is aanmerkelijk. Zij liggen hier echter niet alle oost- en westwaarts, maar in allerlei rigtingen; natuurlijk zijn alle de bovendeksels der kisten weg, het overige verrot, en met klei en zand gevuld; zoo dat het bijna onmogelijk is 'er een geheel gaaf geraamte in te vinden of uit te halen. Men heeft ook een kistje van een jonggeboren kind gevonden. Verscheidene kisten hebben de lengte van 7 Middelburgsche voeten; en sommige beenderen toonden duidelijk, dat zij behoord hadden tot men-

schen

fchen van meer dan gewone lengte en kracht. Pieken of fabels of ander geweer, penningen of geld, hebben wij niet gezien; alleenlijk meenen wij in eene kist van meer dan gewone lengte en wijdte, eenige fplinters hout te hebben aangetroffen, welke het voorkomen hebben van tot de fchacht eener piek behoort te hebben. In dezelfde kist vonden wij ook een dekfeltje van grof rood Aardewerk.

„ 'Er is ook een zoodanige vloer zigtbaar, als waarvan het berigt fpreekt. Zij is een weinig oostwaarts van de Begraafplaats. Van de Tonneputten was 'er maar een te zien.

„ Daar nu deze Begraafplaats en al het overige reeds meermalen is bloot geweest, is het wel te denken, dat het aanmerkingwaardigfte reeds lang is opgezocht en verdwenen.— 'Er is echter nu nog een zilveren muntje gevonden, hebbende aan de eene zijde het omfchrift *Christiana Religio*, (de *Christelijke Godsdienst*) en aan de tegenzijde *H. Ludovicus II R. I.*, (*Lodewijk de tweede Roomsch Keizer*), die van 855 tot 875 regeerde, en van wien men vindt aangeteekend dat hij Anno 862 de *Dalmatiers* en *Sclaven* door *Methodius* TOT HET GELOOF heeft gebragt. Opmerkelijk is het, dat omftreeks dien tijd de invallen der Noormannen in ons Walcheren hebben plaats gehad. En zoo geeft dan dit penningje een wenk, om de oudheid dezer nu zigtbare voorwerpen ten minfte op bijna duizend jaren te brengen. Of overigens ook alles, 't geen men voorgeeft, aldaar gevonden te hebben, tot die vroege tijden behoort, zouden wij niet durven verzekeren; men bragt ons een vermeend koperen oorfieraad, 't welk echter bleek niets anders te zijn, dan het ondereind en tegenwigtje van den wekkerketting eener huisklok.

„ Alles zal waarfchijnlijk weder verdwijnen, zoodra eene meer onftuimige zee het zand 'er over heen fpreidt."

UTRECHT *den* 17 *September*. Heden heeft de Hooggeleerde Heer JAN ISAAK WOLTERBEEK, *Med Doct.* zijne waardigheid als *Profesfor* in de *Geneeskundige Faculteit* aan deze Akademie, plegtig aanvaard, met eene Redevoering: *de natura obfervanda et prudenter imitanda, fummo Medici officio*; dat is: *over het waarnemen en verftandig navolgen der natuur, als den hoogften pligt van den Geneesheer*

AMSTERDAM *den* 14 *September*. Heden overleed hier in den ouderdom van bijna 65 jaren de Konstfchilder GABRIËL VAN ROOYEN, aan wiens penfeel men goede Portraiten verfchuldigd is.

HAARLEM. Gaarne verleenen wij eene plaats aan den onderstaanden Brief, die voor de hoogachters onzer groote mannen niet onbelangrijk zijn kan.

Mijn Heer!

Gij vraagt mij, of het waar zij, dat ik de Grafstede gevonden heb van den vermaarden *Hadrianus Junius*. Voor lang had ik die vraag moeten beantwoorden: en ik haast mij dus, om aan uwe nieuwsgierigheid te voldoen.

Ja: ik heb ze gevonden. Lang heb ik ze gezocht in de *Oude-Kerk* dezer Stad, naar de aanwijzing des Schrijvers van den *Tegenwoordigen Staat van Zeeland* I. Dl. bl. 197. maar te vergeefs!

Met behulp van een' verdienstelijk jongeling vond ik, in Mei des vorigen jaars, in de *Choor-Kerk* eene Zerk n°. 41. waarop men leest:

Hier leet begra
ven Doctor
Adrianus Junijus.
Starf den 16 *Junij*
anno 1575.

Van het Epitaphium echter, door *Petrus Junius* ter eere van zijnen vader opgerigt, is niets overgebleven. Door ouderdom vervallen en onleesbaar geworden, zal het waarschijnlijk met eenige oude Wapen-borden zijn opgeruimd.

Foppens in zijne *Bibliotheca Belgica* T. I. p. 15. heeft het bewaard, zijnde van den navolgenden inhoud:

D. O. M. S.
Adriano Junio, Hornano,
Philosopho, Medico, Poetae celeberr.,
Bataviæ Historico fideli.
Cujus in omni disciplinarum genere
Exquisita eruditio,
Singularis industria,
Multiplex linguarum Scientia,
Pari conjuncta comitate,
Doctorum omnium admirationem lau-
demque meruit.

Post

Post varia incomparabilis ingenii
Monumenta,
Quibus aeternam ſibi memoriam com-
paravit,
Sub hoc marmore condito,
Patri optimè de ſe merito
Petrus Junius
Moestisſimus pietatis ergo P. C.
Vixit ann. LXIII obiit XVI. Sibi
Cognomine Menſis,
Anno ſalutis Christianae MDLXXV.

Dit Epitaphium verdiende inderdaad ter eere van den geleerden en voortreffelijken *Hadrianus Junius* herſteld te worden.

Hoorn beroemt zich te regt, dat hij daar het eerſte levenslicht zag. In den gevel van het huis, daar *Junius* geboren werd, ſtaat 's mans beeldtenis in ſteen uitgehouwen, en daar onder deze woorden:

Hier lag eerst Junius nog taalloos als een kind
Wiens wederga men niet in zeven talen vind.

Volgens *Velius. Chronijk van Hoorn* bl. 182.

Gaarne zal ik beproeven, om het Epitaphium van *Junius* te doen herſtellen.

Intusſchen kan ik niet verbergen het dubbel genoegen, hetgeen mij deze ontdekking gegeven heeft, daar zij aanleiding gaf tot het hervatten mijner naſporingen tot ontdekking der begraafplaats van den Roomſchen Koning en Grave Willem II., bij Hoogwoude in West-Vriesland geſneuveld in den jare 1256, en wiens gebeente, A°. 1282, door Floris V. zijnen zoon gevonden, herwaarts is overgebragt, in de Abdy-Kerk en in een fraaije kist boven den grond bewaard.

Mijne pogingen zijn ook niet vruchteloos geweest. Ik meen, zoowel het geraamte van Koning Willem, als de Zerk, waarmede het in 1542 overdekt werd, gevonden te hebben; waarvan ik gaarne, bij gelegenheid, u eenig Verſlag zal mededeelen.

Middelburg 1 *Sept.* 1817.

Uw Toegenegen Lezer.

HAARLEM. Aan den onderstaanden Brief ruimen wij mede gaarne eene plaats in ons Blad in.

Aan de Heeren REDACTEURS van den *Algemeenen Konst- en Letterbode.*

Met veel genoegen las ik, in N°. 34. bl. 123 en volgende van uw Werk, het medegedeelde omtrent de afleiding van den naam der Stad *Bergen op Zoom*, die mij zoowel getroffen en gegrond, als geheel nieuw voorkomt; — de mij onbekende Schrijver, merkt te regt aan, dat men ook bij de Meijerij van 's Hertogenbosch eene streek vindt, bestaande in Moeren, Poelen en Vennen; het is die streek, die men *de Peel* noemt.

Het is mij nog al opmerkelijk voorgekomen, dat 'er een Dorp of Vrijheid bij die Peel ligt, en vast aan dezelve grenst, welks naam vrij duidelijk denzelfden oorsprong aanwijst, als die van de Landstreek *den Zoom*, waarin *Bergen* gelegen is, door voorzeiden Schrijver opgegeven; te weten het Dorp *Someren*, bevorens eene Vrijheid in het Kwartier van Peelland, Meijerij van 's Hertogenbosch, thans een Gemeente onder het Kanton Asten, Arrondissement Eindhoven, Provincie Noord-Braband. Men kan het vinden op de groote Landkaart dier Meijerij door H. Verhees vervaardigd, maar ook op de verkleinde door den Hr. S. Hanewinckel gemaakt, en bij zijne Beschrijving der Stad en Meijerij van 's Hertogenbosch te Nijmegen in 1803 uitgegeven.

Die naam van *Someren* is juist eigenaardig overeenkomende met de ligging der plaats; wanneer, volgens het aangehaalde uit Keysler, *Soo-palus*, *ma-terra*, en volgens Kiliaan *ren*, *reen*, of *rein*, *limes*, *terminus confinium*, beteekent, dan duidt *Soo-ma-ren* aan *paludosæ terræ limes*, en zulks is wezenlijk *Someren*, eene grensplaats aan de moerassige landstreek de Peel; die naam heeft dus in beteekenis veel gemeens met dien van *Veen-rien*, voorkomende in een' Brief van 1272 bij J. van Oudenhoven, Beschrijving van Heusden bl. 248, en in een van 1336, bij Mr. P. H. van de Wall, Handvesten van Dordrecht bl. 175.

Ik weet wel, dat B. Grammaijen in Taxandria pag. 83, en op zijn voetspoor J. van Oudenhoven en anderen, den naam van *Someren* afleiden van een Moeras, hetwelk op zekeren afstand van daar in de Peel liggen en *Zeven-Moeren* heeten zou, doch die afleiding is zoo gedrongen en onaannemelijk, als de meeste afleidingen door Grammaijen opgegeven.

Someren schijnt ook wel van een' zoo ouden oorsprong te wezen, dat het bewoond geweest zij in de Negende Eeuw,

Eeuw, tijde der invallen van de Noormannen in Braband, die zich wel tot daar kunnen hebben uitgestrekt. Een St. Willebrords-put in de nabijheid der plaats schijnt wel het oponthoud van dien Evangeliepredikér daar, gelijk op andere naburige plaatsen, in het begin der Achtste Eeuw aanteduiden; van ouds was de plaats de voornaamste in den omtrek, zoodat men haar in vroeger tijden eene bevolking van tien duizend zielen en dertig wel betimmerde straten toeschrijft, en de Voorregtsbrieven in 1301 aan haar verleend, haar welvarendheid en vermogen in dien tijd kenmerken.

Zoo dit iets tot bevestiging van het voorvermelde wegens de naams-afleiding van Bergen op Zoom kan toebrengen, en van genoegzaam belang geoordeeld wordt, mag ik lijden, dat UEd. het in een volgend Nummer plaatsen.

Uw Bestendige Lezer

W. C. A.

VERHANDELING

Over de Destillatie van het ZEEWATER en de voordeelen, die daaruit voor de Zeevaart ontspruiten,

Door L. de Freycinet, *Kapitein van een Fregat*, *en* Clement.

(*Vervolg en Slot van Bladz.* 186.)

De eerste voordeelen, die wij zullen aanwijzen, zijn eene groote besparing op de brandstof gebruikt voor de keuken van het scheepsvolk en voor het wasschen van het linnen. Men laadt omtrent 40 stères hout voor 120 man, die vier maanden in zee moeten blijven; wij gelooven, dat men hierop de helft zal kunnen uitwinnen; het hout op 12, 50 Fr. het stère schattende, zou die besparing 250 Fr. bedragen; en om wel over derzelver betrekkelijke grootte te oordeelen, moet men in aanmerking nemen, dat de geheele uitgave voor brandstof ten dienste van den destilleerketel geen 900 Fr. kan te boven gaan.

Wij zien 'er geene zwarigheid in, om zich van de losgemaakte warmtestof, gedurende de verdigting van den

 stoom

ſtoom te bedienen, om het gewoon voedſel van het ſcheepsvolk te koken, en het loogbad voor het linnen te verwarmen. Daarom zal de Hr. DE FREYCINET een' grooten vleeschketel en kuip van koper met een dubbeld bekleedſel laten maken, om daardoor den ſtoom te laten gaan, voordat hij zich naar de condenſateurs begeeft. Het vloeibaar geworden gedeelte zal naar den gewonen ontvanger gevoerd worden, en langs dezen weg zullen wij eene hoeveelheid warmteſtof ons ten nutte gemaakt hebben, welke de ſtroom water, in de condenſateurs daargeſteld, anders vruchteloos in zee zou werpen.

Het voordeel, welk de openblijvende ruimte aan den koophandel zal opleveren aan boord van een ſchip, waar men zich water door de destillatie verſchaft, is zeer groot. Een vaartuig voor de Indiën uitgeruſt, zal ten minſte de ⅓ van de plaats tot nuttig gebruik overlaten, welke het ingeladen water zou beſlagen hebben; en zoodoende zullen ook de kosten van de vracht merkbaar verminderen.

De gezondheid van de manſchappen vooral zal den gelukkigen invloed ondervinden van den overvloed en de hoedanigheid des Zoeten waters; men zal eenige keukengroenten, zoo nuttig als aangenaam voor de zieken, kunnen aankweeken; meer beesten voeden, dan gewoonlijk, het vuile linnen met Zoet water wasſchen, en zoo de ziekten vermijden, die men aan de voortdurende vochtigheid van het in Zeewater gewasſchen linnen toeſchrijft.

Alle Zeereizigers ſtemmen daarin overeen, dat gebrek aan Zoet water eene der meest werkende oorzaken van de ſcheurbuik is: niet alleen zal men 'er niet meer aan blootgeſteld, maar het water, dat men gebruikt, altijd zuiver zijn.

Het inſchepen der vaten vordert dikwijls, dat het ſcheepsvolk te water gaat, bij ſlecht en koud weder, en zich aan gevaren blootſtelt. Men zal hierdoor deze aanleiding tot ziekten en dood ontgaan.

Het gebeurt dikwijls, dat men genoodzaakt is water te halen uit moerasachtige en brakke rivieren; een groot ongerijf, dat nu vervalt. Het zal gemakkelijker en dikwijls minder duur zijn, hout dan water aan land te halen. Wij zeggen gemakkelijker, omdat niets ligter valt, dan hout te kappen en inteladen, terwijl, om zich

zich van watervoorraad te voorzien men vaten behoeft, die moeijelijk over land te vervoeren zijn, en 't geen dikwijls veel arbeid vordert; daarenboven heeft men vier of vijf malen minder hout dan water noodig.

Op nog wilde kusten treft men meer hout dan Zoet water aan; bij voorb. op de kusten van Nieuw-Holland.

Op eenige door beschaafde volkeren bewoonde kusten bekomt men geen verlof, om water intenemen, dan tegen betaling; het zal veelligt min kostbaar zijn 'er brandstof aantekoopen.

Eindelijk zal een zeer groot voordeel bestaan, daarin dat dit middel om Zoet water te maken de zeevaart korter haar doel zal doen bereiken, die hare togten niet zal zien belemmeren door gedwongene langdurige en kostbare oponthouden. De tijd zal leeren, hoe men de destillatie in onderscheidene omstandigheden zal moeten bezigen.

Zeker is zij een bewerkstelligbaar middel, om Zoet water te maken; maar het moet niet bij uitsluiting worden aangenomen, en 'er zullen zonder twijfel bijzondere gevallen voorkomen, waarin het verkiesselijker is Zoetwater van land te halen. Hierover moet ieder Zeevarende zelf oordeelen.

Wij houden ons overtuigd, dat wij niet alle voordeelen hebben opgeteld, die dit middel om Zoet water aan boord der schepen te maken, oplevert; men heeft die in alle tijden gekend en zij schijnen de belangneming der zeevarenden ten hoogste waardig te zijn; wij wenschen, dat deze nasporingen hunne aandacht op dit onderwerp zullen terugbrengen, en hen overhalen, om het stuk in geschil nategaan, in aanmerking nemende de nieuwe daadzaken, die wij hun hier medegedeeld hebben.

Wij zullen deze Verhandeling niet eindigen zonder eenige noodige voorzorgen aantewijzen.

Tot dat men, door eene oefening van eenigen duur, mannen gevormd heeft, in staat om destilleertoestellen te behandelen en in geval van nood te herstellen, zou het niet voorzigtig zijn, zich aan boord te bevinden zonder eenen voorraad van ééne maand Zoet water. Men zou in de havens of op de ree het tot eene leerzame proeve kunnen bereiden en op denzelfden voet houden, gedurende de geheele reis, daarvoor zorgende, dat men het oudste water het eerst gebruikte.

Het gevaar voor brand is zeker niet vermeerderd, door het plaatſen van een' destilleerketel aan boord van een ſchip. Eenige voorzorgen, die het gezond verſtand aan de hand geeft, zijn toereikend, om dien toeſtel even min geducht te maken als een keuken-fornuis. De gedaante der niet rookende haardſteden is gunſtig in dit opzigt; het vuur beſlaat 'er eene naauwtoeloopende ruimte in, waarin de brandſtof geene beweging kan maken en dezelve niet ziet dan de deur van den haard openende.

'Er beſtaat zonder twijfel eenig ander middel dan de destillatie om het Zeewater van zout te berooven, en men zal 'er waarſchijnlijk een vinden, dat de voorkeur verdient; maar hoe voordeelig die bewerkingwijze wezen moge, die misſchien veel inſpanning aan het genie zal kosten en niet dan na nog verwijderde vorderingen in de wetenſchappen zal bekend worden, zal zij zeker drie of viermalen minder voordeelig zijn, in vergelijking met de destillatie, dan dit middel het heden ten dage is met betrekking tot de inlading.

Inderdaad hoe deugdzaam eene bewerkingwijze zij, om Zoet water aan boord te bereiden, de hoedanigheid van dit vocht zal niet merkbaar beter wezen, de ruimte voor dezelve benoodigd zal nog een groot deel beſlaan dan die, welke de destillatie vordert; maar al was dezelve niets, hetgeen zal uitwinnen, zal op zijn hoogst het vierde zijn van hetgeen nu de destillatie belooft. Wat den prijs belangt, wanneer men eenige ſtof bezigt, zal men daarvan zeer weinig moeten verbruiken, om niet meer dan een centime voor een litre water te betalen; gebruikt men werktuigen, zij zullen ook hun geld kosten en hunne gebreken hebben.

Men heeft langen tijd beproefd, om een' toeſtel te vinden, geſchikt om Zeewater in het luchtledige te destilleren. Indien de theorie der warmteſtof toen zooverre ontwikkeld ware geweest als heden, zou men zich met dit onderzoek niet ingelaten hebben, waarvan niets voordeeligs te hopen viel.

Inderdaad de vorming van waterdamp bij eene lage temperatuur, bij gevolg bij eene zeer zwakke drukking vereischt eene veel grootere hoeveelheid gebonden warmteſtof, dan bij eene hooge temperatuur, uithoofde van de grootere uitgebreidheid, welke de damp voor eenige oogenblikken bezit; indien men dus de noodige warm-

warmteſtof door eenige brandſtof had willen aanvoeren, zou men 'er meer verbruikt hebben, dan om onder de gewone drukking te destilleren; en had men met de temperatuur der lucht zijn voordeel willen doen (daar men toch nooit dan een zeer klein verſchil van temperateur tusſchen den dampkring, beſchouwd als de haard, het binnenst des ketels en den condenſateur kan verkrijgen) dan zou men, om bij voorb. 1000 litres waters daags te bezorgen, een' toeſtel van ontzettende grootte hebben moeten vervaardigen. Wij berekenen bij overſlag, dat de dampkring 10° boven de vloeiſtof in den ketel zijnde, men den destilleerketel vijftigmaal grooter zou moeten nemen, dan dien, welken wij beſchreven hebben. Dat men zich nu zulk een' grooten toeſtel verbeelde en beoordeele, of de omſlagtigheid en kostbaarheid ooit zullen gedoogen, zich van denzelven te bedienen.

Wij hebben willen aantoonen, hoe ver verwijderd de goede uitſlag der destillatie in het luchtledige met ſpaarzaamheid nog is en hoe min waarſchijnlijk. Wij beweren, niet, dat dezelve geheel onmogelijk is, maar willen alleen te kennen geven, dat men intusſchen niet moet verzuimen de destillatie langs de nu bekende wegen te bewerkſtelligen.

Wij zouden eerder eenigen goeden uitſlag van de Ventillatie verwachten; maar ook dit is een vraagſtuk met vele moeijelijkheden verbonden; want men zou de beweegkracht niet moeten verſpillen, indien men menſchen bezigt; en zelfs had men een middel uitgevonden, om een weinig aan het ſchip te ontnemen, dan zou men daarin zeer ſpaarzaam moeten te werk gaan, om deszelfs voortgang niet te vertragen.

Wij beſluiten dus, dat men de algemeen gebruikelijke bewerkingen bij destillatie van Zeewater bezigende, zeer goed Zoet water tegen zeer lage prijzen bekomen, en zoo de gezondheid der zeelieden bevorderen en andere groote voordeelen aan de zeevaart verſchaffen kan. (*)

(*) De Heer CLEMENT, eigenlijk de ſteller dezer Verhandeling herinnert ten ſlotte, dat zoo 'er in het zeevaartkundig gedeelte fouten ingeſlopen zijn, die op zijne rekening moeten geſteld worden, daar de Hr. FREYCINET, reeds tot het doen van zijnen togt vertrokken, hem met het in orde brengen dezer Verhandeling belast had.

NIEUW

NIEUW UITGEVONDEN WERKTUIGEN.

De Reddingboot van THRACKSTON.

De Luitenant THRACKSTON heeft onlangs met zijne Vaartuig ter redding van Drenkelingen in het openbaar proeven genomen, die bewezen, dat deszelfs kunstige inrigting veroorlooft, dat, al stond het drievierde vol water, het nog een groot aantal menschen, men beweert tot zestig toe, zou kunnen redden. Acht-en-twintig menschen, allen aan één kant geplaatst, konden hetzelve niet doen omslaan, hoewel 'er geen tegenwigt was. Het water, waarvan het kan volloopen, belemmerde de werking der riemen niet, noch belette de snelheid der vaart.

GESCHIED- EN LETTERKUNDIGE ANECDOTES.

Scherp gezegde van FENELON.

Toen FENELON Hofkapellaan van LODEWYK DEN XIV was, bevond de Koning zich op zekeren Zondag, in plaats van de gewone talrijke bijeenkomst, te zien, tot zijne verwondering zich alleen met den Geestelijke. „ Wat beduidt dit?" vroeg de Koning „ Ik heb laten uitstrooijen" zeide FENELON, „ dat uwe Majesteit heden niet ter kerk zou komen, opdat gij eenmaal zien mogt, wie hier verschijnt, om God te vereeren, en wie om den Koning te vleijen."

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

INSPRUCK *den 20sten Augustus.* Gisteren avond ten vijf ure werd hier een zoo hevige schok van Aardbeving gevoeld, dat eene der klokken van onze Kerk daardoor werd aangeslagen. Buiten de Stad werd men denzelven nog heviger gewaar.

UTRECHT

UTRECHT. De Deventersche Hoogleeraar JACOBUS NIEUWENHUIS heeft dezer dagen een Berigt in de Latijnsche taal opgesteld en in het licht gegeven, dat van het hoogst belang is, bovenal voor de beoefenaars der Meteörologie. Door den kleinzoon en naamgenoot van den beroemden Natuurkundige PETRUS MUSSCHENBROEK in staat gesteld, om deszelfs nagelaten Geschriften na te zien, raadpleegde hem deze tevens over de uitgave van een gedeelte derzelve en wel van dat, hetwelk de *Meteörologische en Magnetische Dagboeken* vervat, van het jaar 1729 tot het einde van het jaar 1758. Van hoeveel belang de Hoogleeraar het oordeelde, dat deze schat van Waarnemingen het licht zag, schrikten de tijdsomstandigheden hem, zoowel als den Heere MUSSCHENBROEK, van dit kostbare ontwerp af. Zij lieten het daarom niet varen, en nu de zwaai der tijden rustiger en vreedzamer liep, vatten zij het dadelijk weder op. De Hoogleeraar NIEUWENHUIS wilde zich met de bezorging der uitgave gaarne belasten, maar de onkosten vorderden den weg der Inteekening inteslaan. En het is het Berigt deswegens, dat wij bedoelen.

Uit hetzelve blijkt, dat zoowel de voorrede als het slot van het Werk onwedersprekelijk aanduiden, dat de Heer MUSSCHENBROEK hetzelve voor de Drukpers geschreven heeft, en dus nu niet meer bekende omstandigheden de uitgave, bij zijn leven, alleen zullen verhinderd hebben.

Om eenig juist denkbeeld van dit Werk te doen vormen, strekke dat gedeelte van het Berigt, waarin gevonden wordt, wat men ons in hetzelve belooft:

„ De beroemde Natuurkenner nam driemalen daags den hemel en de werktuigen, die hij gebruikte waar: derzelver maaksel en zijne manier van waarnemen, beschrijft hij in het Voorberigt naauwkeurig. Deze Dagboeken werden begonnen, toen MUSSCHENBROEK zich op de Geneeskunst toelegde, met het oogmerk, om daaruit op te maken, welke ziekten, en vooral Epidemische, van de gesteldheid des dampkrings afhangen. Ten dien einde teekende hij getrouwelijk de in elke maand te Utrecht, Leyden, Middelburg en Dordrecht waargenomen ziekten aan, daarin door twee Geneesheeren, voorheen zijne leerlingen, ondersteund, L. STOCKIUS en JOANN. STEENBERGEN, waarvan deze te Middelburg in Zeeland, gene te Dordrecht hunne praktijk uitoefenden. Hierbij zijn gevoegd Geneeskundige waarnemingen van den beroemden DE GORTER uit Harderwijk, van den bekwamen G. VAN SWIETEN uit Leyden (zoo lang hij namelijk te Leyden vertoefde) en van den Hoogl. JOANN. OOSTERDYK uit Utrecht."

„ Daarenboven teekende de houder dezer Dagboeken, driemalen daags, aan, de hoogten van Barometer en Thermometer, de streken en krachten der winden, de declinatie en inclinatie van de magneetnaald en de gesteldheid des

des hemels: zoo dikwijls daarenboven 'er iets bijzonders voorviel, nam hij het ter gelegener tijd waar en hield 'er aanteekening van. Dit geschiedde ook omtrent de voornaamste lotgevallen der Rivieren en Dijken, de ziekten van groot en klein Vee, en vele andere tot de Natuurlijke Historie en de Landhuishoudkunde behoorende onderwerpen; bij voorb. de vruchtbaarheid der jaren; de tijd en wijze, waarop het gras, in elk jaar, op de weiden het eerst uitschoot en de bloemen en boomen bladeren en knoppen kregen; de overvloed der vruchten en groenten, de staat van den oogst; de overvloed of het gebrek aan melk, boter en kaas; en vele andere hoogstgedenkwaardige verschijnselen en zaken, die de beroemde MUSSCHENBROEK met zijne bekende naauwkeurigheid en vlijt waarnam en aanteekende."

„ Uit dit aangevoerde kan men opmaken, dat de Dagboeken van MUSSCHENBROEK van het hoogste belang zijn voor de Geneeskunst, Weerkunde, Landbouw, Waterloopkunde, Aardrijkskunde en de geheele Natuurlijke Wijsbegeerte. Bovenal, daar niet alleen de Natuurverschijnselen ter ééner plaats gedurende negen-en-twintig jaren waargenomen, in dezelve voorkomen, maar ook de voornaamste, die in denzelfden tijd in andere deelen der Aarde, vooral in de Europesche landen waargenomen en vermeld zijn door de geloofwaardigste mannen: *Polen*, *Kraft*, *Celsius*, *Maraldi*, *Hadlei*, *Hoimann*, *Cleghorn*, *Clayton*, *du Hamel*, *Huxham*, *Watson* en anderen."

Dit belangrijk Werk zal in groot 4°. in Twee Deelen in het licht verschijnen en zij, die de Inteekening willen bevorderen moeten zich daartoe in den loop van dit jaar 1817 aanmelden (*). Het is te wenschen, dat deze onderneming zoo Binnen- als Buitenlands die ondersteuning mag ondervinden, welke dezelve allezins verdient.

HAARLEM. Waren in den verleden jare de Nieuwspapieren opgevuld met berigten omtrent den ongelukkigen uitslag zoo van Hooibouw als Oogst van onderscheiden Veldvruchten, thans treffen wij in dezelve bij herhaling blijken van het tegendeel aan. Eenige derzelve willen wij onze Lezers niet onthouden.

Uit *Herkingen* wordt den 8sten September een Berigt medegedeeld, door de handteekeningen van M. DE JONGE en L. V. BOCLOVE bevestigd, van den volgenden inhoud:

„ Is het eene waarheid, dat op dit Eiland zeer zeldzaam, in vergelijking van op de versche gronden, goede Bloem-

(*) De prijs is op zestien Guldens bepaald: de uitgaaf geschiedt te Utrecht bij den Boekhandelaar J. Altheer — te Haarlem kan bij den Uitgever van dit Weekblad op deze Meteorologische Dagboeken worden ingeteekend.

Bloemkool wast, even waar is het echter, dat eene Bloemkool, gegroeid op den kouden grond, bij de woning van den Bouwman A. TIGGELMAN, gelegen onder Herkingen, op verzoek van gemelden Bouwman, door J. VAN DEN HOEK, Winkelier te Herkingen, in tegenwoordigheid van bovengemelde gewogen zijnde, is zwaar bevonden, na aftrek van de Bladeren en den Stok, die tot aan de Kool was afgekapt, veertien ponden."

Van *Zuidbroek* verneemt men het volgende: „In zekeren Tuin alhier, zijn, dit jaar, aan een' vrij welgeladen Boom, *de Brusselsche Peren* alle tot eene buitengewone grootte gegroeid. Een derzelve, voor eenigen tijd geplukt, was in de doorsnede, van het oog tot den steel, 6 duimen lang, 14½ in den omtrek, van het oog tot den steel, 9½ duim op het dikste van den buik, dus in de doorsnede rijkelijk 3 duim. Dezelve woog ruim 20 lood."

Uit *Leeuwarden* wordt berigt, dat een Boer, wonende onder het dorp Herbaijum, dit jaar, uit twee Pondematen lands, 64 loopen Rogge geoogst heeft.

Uit de Zuidelijke Provincien des Rijks ontvangt men, wegens de Aardappelenteelt, dit gunstig berigt; dat de overvloed van die vrucht zoo groot is, dat men rekent, dat derzelver oogst, driemaal zooveel heeft opgebragt als in andere jaren; en omtrent de nieuwe Tarwe, dat 'er te Brussel op de markt van dit Graan verkocht is van zulk eene zwaarte, dat Bakkers, sinds veertig jaren daar woonachtig, zich niet herinneren zulks ooit ondervonden te hebben: te weten het halve Hectoliter 91 Pond.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN,

BUITEN HAARLEM.

1817 Sept.	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
17	30. 0¼ 30. 0¼ 29. 9	64 71 62	O. N. O. —— O. t. N.	's morg. betrokken; verder helder; namidd. wolken; 's avonds windrig; 's nachts harde wind.
18	29. 7 29 7 29 7¼	59 67 63½	O. t. Z. O. Z. O. Z. O.	voormidd. en 's avonds betrokken; tusschenb. een weinig regen; namidd. bewolkt.
19	29. 8¼ 29. 9 30 0	63 67 62	Z. t. W. Z. W. ——	bewolkt; omtrent betrokken; namidd. en 's avonds een weinig buijig.
20	30. 0 30 0 30. 0	60 63¼ 59	W. Z. W. W. W. N. W.	omtrent betrokken: zeer windrig; iets buijig.

BA-

1817 Aug.	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
21	30. 0 29. 9¾ 29. 9¾	60 65 52½	N. N. W. N. W. N. W. t. N.	bewolkt; in den namidd. regen.
22	29. 9 29. 9 29. 9	56½ 63 54	N. t. W. N. t. O. ——	voormidd. bewolkt; op den midd. een kleine regenbui. verder omtrent helder.
23	29. 8½ 29. 8¾ 29. 9¼	53 65¼ 56½	N. N. O. —— ——	wolken.

GEBOORTE, TROUW- EN STERFLIJSTEN.

Voorbeeld van hooge Ouderdom en Vruchtbaarheid.

Op den 14den September ll. overleed te Nijmegen zekere ANDRIES KLOMP, die den hoogen ouderdom van 102 jaren, 5 maanden en 29 dagen bereikte. Hij is vader geweest van 25 kinderen, uit twee huwelijken verwekt, namelijk 13 uit het eerste en 12 uit het tweede; hij was grootvader van 50 en overgrootvader van 22 kinderen.

BEKENDMAKINGEN.

⁂ Bij den Boekverkooper A. LOOSJES Pz. en bij zijne Correspondenten, wordt thans ingeteekend op eene groote *Folio Kunstplaat ter gedachtenis van het* DERDE EEUWFEEST DER HERVORMING, zullende in Nederland gevierd worden den 2 November 1817, naar de Teekening van den Kunstschilder J. JELGERHUIS Rz., waarvan *BERIGTEN en LIJSTEN* in de meeste Boekwinkels van dit Rijk voorhanden zijn. De Ordonnantie is dadelijk ter Gravure bij den Kunstgraveur W. H. HOOGKAMER; de Inteekening staat open tot den laatsten September aanstaande, zullende de prijs voor die niet ingeteekend hebben aanmerkelijk verhoogd worden. Dit Monument zal voor den dag der Feestviering gereed zijn, en men kan zich van eene goede uitvoering verzekerd houden.

TE HAARLEM BIJ A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE
KONST-
EN
LETTER-BODE,
VOOR HET JAAR 1817.

N°. 40. *Vrijdag den 3den October.*

BERIGTEN.

UTRECHT *den* 18*den September.* Heden werd het geheel nieuw gebouwde Laboratorium Chemicum dezer Hoogeschool door den Hoogleeraar N. C. DE FREMERY ten aanhoore van eene aanzienlijke Vergadering, plegtig ingewijd, met eene publieke les, waarin overredend betoogd werd, dat het onderwijs in de algemeene en toegepaste Scheikunde. door de nieuwe Akademische Wet, te regt tot de Faculteit der Wis- en Natuurkundige wetenschappen is overgebragt, en van die der Geneeskunde afgescheiden.

'Er bestond wel reeds, bij de Utrechtsche Hoogèschool, een Laboratorium dat, in vele opzigten, zeer doelmatig was ingerigt, en voor ruim dertig jaren, onder opzigt van den verdienstelijken Hoogleeraar NAHUYS, verbouwd, en met nieuwe fornuizen en ovens, naar den toenmaligen toestand der Scheikunde, voorzien. Bij dit Laboratorium was ook reeds, voor vele jaren, op aanzoek van den waardigen Hoogl. DE FREMERY, een aanzienlijke toestel van Gazometers en andere Physisch- Chemische Werktuigen, naar de inrigting door den uitmuntenden VAN MARUM opgegeven, aangekocht.

Met dat al was hetzelve te klein, *en* voor het aantal jonge lieden, die in de Scheikunde en Pharmacie on-

derwijs ontvangen, *en* tot berging der reeds aangekochte en naar aanleiding der Akademifche Wet, verder jaarlijks aantekoopen, Inftrumenten.

Bij den afftand dus van de geweezen Statenkamer aan deze Akademie, befloten H. H. Curatoren, één der daartoe behoorende gebouwen tot een Laboratorium Chemicum te doen inrigten, gelijk nu werkelijk gefchied is.

Het dus geheel nieuw gebouwde Laboratorium is niet alleen ruim genoeg, om een aanzienlijk aantal toehoorders te kunnen bevatten, maar vooral zoodanig ingerigt, dat daarin die proefnemingen, welke de tegenwoordige toeftand der Scheikunde vereischt, gemakkelijk kunnen worden in het werk gefteld; terwijl 'er ook de noodige vertrekken, zoo tot berging van den zeer aanzienlijken voorraad van Scheikundige Praeparaten, als tot bewaring der Phyfisch-Chemifche Werktuigen, of reeds in gereedheid zijn, of nog daartoe ingerigt worden.

Dit zoo doelmatig gevormd Laboratorium levert dus weder een duidelijk bewijs op van de uitnemende zorg, welke onze geëerbiedigde Koning ook voor dezen, zoo algemeen nuttigen, tak van het Hooger Onderwijs, draagt, en van de uitmuntende wijze, waarop de Akademifche inrigtingen, door de waardige Bezorgeren dezer Hoogefchool, meer en meer volmaakt en verbeterd worden.

Leyden *den 26 September*. Heden heeft de Wel Ed. Hooggeleerde Heer E. A. Borger, *Philof. Theor. Mag. Theol. et Litt. Hum. Doctor*, zijnen nieuwen post aanvaard met eene Redevoering: *de Historiae Doctore Providentiae Divinae adminiftro;* dat is: *over den Leeraar der Gefchiedenis, als dienaar der Goddelijke Voorzienigheid.*

Haarlem. De onderftaande Latijnfche Dichtregelen van den Heere P. H. Marron ruimen wij eene plaats in.

JOANNI HENRICO van der PALM,

Belgium, dominatu Bonaparteo liberatum, celebranti.

Hoc decet, hoc decet, ô patriae dulcedine linguæ,
O patriâ virtute potens, cultisfime Palmi,

Cui

Cui Latium nil, nil Hellas, nil occulit Eos!
Napoleonteas tibi quam bene Belga catenas
Excutiens, et colla, jugo non apta tyranni,
Pingitur, heu! nimium post taedia longa, resolvens.
Conspicuisse viros juvat hic, non laudis avitæ
Degeneres, seu quà virides pater Amstela ripas
Alluit, aut nemus Haganum quà surgit in auras,
Seu medias inter nutrit quos Leida Camoenas.
Vos o! macti estote piis, quae praedicat, ausis,
Vix sperato eadem complaudens Fama triumpho,
HOGENDORPIADE, *et* LIMBURGO *conscie* DUNI,
Nobile qui, nullo perterrita triga pericle,
Ante alios, calcar generosa in facta dedistis!
Tu quoque, tu, FALCO, *tuque, o* KEMPERE, *perennis,*
Belgica donec erit, quam digni fronde coronæ!
Nec meritis ulli tu, CANNEMANNE, *secunde!*
Nominis Auriaci vestras rediviva per oras
Gloria sic fulget, sic fulget adaucta potestas;
Splendidior pulsis ut tempestatibus, alto
Sol micat a coelo, radiisque illuminat orbem.
Quod bene sit Libertati, Patriaeque, tibique,
Vivere qui nolles, PALMI *dilecte, sine illis!*

Scribebam Lutet. Paris. ipsis Nonis Sept. 1817.

P. H. MARRON.

LEVENSBERIGT

VAN DEN HOOGGELEERDEN HEERE

LADISLAUS CHERNAC,

(*Ontleend uit dat door den Hooggeleerden Heere* J. VERBURG, *geplaatst in de* Annales Academiae Groninganae CIƆIƆCCCXV — CIƆIƆCCCXVI).

LADISLAUS CHERNAC was uit Hongarije afkomstig. Hij zag in de nabuurschap der stad Iawarzin, welke op

de Oostenrijkfche grenzen ligt, in den jare 1742 het eerfte daglicht. Uit een edel geflacht gefproten, zette zijne zeldzame regtfchapenheid hetzelve nieuwen luister bij. GEORGE CHERNAC, zijn vader, was in het Wesprimer Gefpanfchap onder de Edelen befchreven en gezworen Asfesfor in hetzelfde Gefpanfchap. Deszelfs huisvrouw ELISABETH fproot uit het geflacht der HERVATI, dat heden onder den Adel der Iawarziners geteld wordt.

Van hun vermogen en rang maakten de ouders van CHERNAC, zoo veel zij konden, gebruik, om hunnen zoon de beste erfenis, die in de voordeelen eener goede opvoeding beftaat, geevenredigd aan hunnen ftand, natelaten. Maar in zijne teedere jeugd verloor hij zijnen vader reeds door den dood. Zijne moeder, eene ijverige aankleefster van den Hervormden Godsdienst zijnde, kwam toen, omdat haar in deze gewesten de tijden voor de zaak der Gereformeerden nadeelig toefchenen, tot het befluit, om den jongeling, van nog geen dertien jaren, ver van huis naar de Illustre School der Protestanten te Debretzen te zenden, ten einde aldaar opgevoed te worden.

Tot eene in allen opzigten voltooide geleerde opleiding behoorde toen in Hongarije, gelijk ook oudtijds in ons Vaderland, dat, aan welk vak van ftudie de jeugd zich wilde toewijden, zij in de Godgeleerdheid geene vreemdeling blijven moest. Dus woonde onze CHERNAC aan de Illuftre-School te Debretzen zoowel de lesfen bij, over God en zijnen dienst, als die, waarin de kennis van menfchelijke zaken werd verkregen of de toegang geopend tot de welfprekende fchriften der Grieken en Romeinen en waarin de beoefenaars der Wijsbegeerte in hare geheimen werden ingewijd. In de Wijsbegeerte en Wiskunde hoorde hij het Onderwijs van Stephanus Habvanus, in de Gefchiedenis, Welfprekendheid en Griekfche Letterkunde dat van Stephanus Szatmarus, en eindelijk in de Godgeleerdheid dat van Samuel Silvanus, daarna met den vereerenden post van eerften Opzigter over Neder-Hongarije, bekleed.

In het jaar 1767 verliet CHERNAC in het vijf-en-twintigfte jaar zijns levens het Gymnafium te Debretzen, voornemens om elders zijne geleerde opvoeding te voltooijen. Hij doorzag buiten twijfel geheel, hoeveel de ver-

verfcheidenheid van landaard en volkeren vermag, om de beoefenaars der geleerdheid te volmaken, hunnen geest opteſcherpen, den omvang hunner kennis uittebreiden, de beoefening van afzonderlijke gedeelten te voorkomen, in één woord, om hunne denkwijs minder ſlaafs, liberaler en edeler te maken. Hij reisde dus naar Weenen, waar hij Francius de Natuurkunde openlijk hoorde ontvouwen. En met deze reis nog niet te vreden, ging hij voort en bezocht de Bazelſche en Turynſche Akademien in 1768 en begaf zich toen naar ons Vaderland, zoowel in andere Kunſten en Wetenſchappen, als bijzonder in de beoefening der liberale Wijsbegeerte, geheel Europa door beroemd.

Eerst vertrok hij naar Utrecht en ontving daar in de Natuur- en Scheikunde van den Hoogleeraar Hahn, in de Wiskunde van den Hoogleeraar Hennert, gedurende een jaar, onderwijs. Eindelijk kwam hij te Groningen, waar toen in de Wijsbegeerte en Wiskunde Brugman, Widder, Wijnpersſe en in de Geneeskunde Camper uitmuntten.

Door den roem dezer voortreffelijke mannen uitgelokt nam hij gretig de gelegenheid, om hunne lesſen te hooren, waar. Hier bereikte hij gelukkig als 't ware de begeerde haven der Wetenſchappen, en toonde aan bevoegde regters in dezen door drie uitgegevene Verhandelingen over verſchillende onderwerpen, welk een' ſchat van kennis hij op zijne geleerde reis verkregen had.

In de eerſte dezer, welke hij in den jare 1771 aan het openbaar Examen, onder voorzitting van Brugman, onderwierp en die zich tot de Natuurkunde bepaalde, handelde hij *de Theoria Electricitatis Frankleni, in explicando experimento Leidensi; cum dubiis eandem non mediocriter infirmantibus* d. i. over de Theorie der Electriciteit van Franklin, in de verklaring van de proef met de Leydſche flesch, met bijgevoegde twijfelingen, die dezelve merkelijk verzwakken. De tweede Verhandeling van Geneeskundigen aard, verdedigde hij in het openbaar, ter verwerving van den graad als Doctor in de Medicijnen, in den jare 1773. Dit geſchrift loopt *de respiratione volucrum* d. i. over de ademhaling der vogels, een onderwerp reeds vroeger door andere geleerden behandeld, maar door den grooten Camper met eene nieuwe uitvinding verrijkt. Deze

 vin-

vinding zijns beroemden leermeesters ontvouwde hij, gelijk het de lofwaardige gewoonte van leerlingen is, op deze wijze; eerst handelde hij over de ademhaling in het algemeen, bij den mensch, bij de viervoetige dieren, bij de visschen en bijzonder de *cetacea*; vervolgens sprak hij afzonderlijk over de ademhaling der vogels, zoo als de schranderste Natuurkenners die vóór Camper beschreven hadden, en verklaarde eindelijk op welk eene wijze, volgens het gevoelen van zijnen voortreffelijken onderwijzer, ook door de holle beenderen van sommige vogels de ademhaling bewerkstelligd wordt.

Hoe onvermoeid onze wijsgeer zich op de beoefening der natuur toelegde bleek uit de derde Verhandeling: *de aqua intra aquam ferventem non ebulliente* d. i. over water, dat te midden van kokend water geplaatst, niet kookt; aan de behandeling van welk verschijnsel Chernac besloot de hand te slaan, daar het, hoe belangrijk, weinig de aandacht der Natuuronderzoekers nog tot zijne verwondering had gevestigd. In dezelve toonde hij eerst aan, waarin dit verschijnsel bestaat, deelde vervolgens zijne pogingen, proeven en waarnemingen op hetzelve mede, om eindelijk, na in het algemeen over de koking gehandeld te hebben, afzonderlijk bij de oorzaak en verwonderlijkheid van dit verschijnsel stil te staan. Met dezelve verkreeg hij in den jare 1775, ook den graad van Doctor in de Wijsbegeerte; en een man door zulk eene liefde tot wetenschap en wijsheid gedreven, door onvermoeiden arbeid daarin zooverre reeds gevorderd, verdiende ten hoogste, als zoodanig in het openbaar erkend te worden.

Deze belooning zijner studien viel hem ook nog hetzelfde jaar ten deel. Op den 7den November 1775 namelijk werd Chernac naar het Deventersch Athenaeum beroepen, om in de Wijsbegeerte te onderwijzen en de plaats te vervullen van den Hooggeleerden Bernardus Nieuhof, die van daar naar Harderwijk vertrokken was. Dezen post aangenomen hebbende, aanvaardde hij dien op den 27 Februarij 1776 en hield eene plegtige Redevoering, die eenen liberaal denkende Leermeester waardig was en bij de geleerden de hoogste goedkeuring verwierf *de libertate philosophandi in licentiam non vertendâ* d. i. dat de vrijheid, om zich in Wijsgeerige onderzoekingen te verdiepen, niet in losbandigheid moet ontaarden.

Den

Den overigen tijd zijns levens fleet hij te Deventer. Hier huwde hij met Elsebea Slichtenbrée eene vrouw om hare voortreffelijkheden van hart en geest even eerwaardig, met welke hij aangenaam zijne levensdagen doorbragt, zonder echter bij haar kinderen te verwekken.

Veertig jaren lang ftrekte hij ten fierade van het Deventersch Athenaeum. Hoewel tweemaal naar elders beroepen, verkoos hij hetzelve niet te verlaten. In den jare 1781 werd hem namelijk door de Curatoren der Illuftre Pataçynfche Schole in Hongarije het Hoogleeraarambt in de vrije kunften aangeboden. Met moeite kon de regtfchapen man, die zoozeer zijn Vaderland beminde, dit vereerend aanbod affiaan. Maar voldoende redenen fpoorden hem aan, om zoowel dit als een ander beroep van de hand te wijzen. Dit ander beroep kwam van de Curatoren der Groninger Akademie, die in den jare 1789 hem gaarne tot hare Akademie hadden zien overgaan, om daar de Wijsbegeerte te onderwijzen. Doch hij was te Deventer te vreden, en bleef daar, om het nut der jeugd en het voordeel der geleerde wereld, tot zijnen laatften fnik toe, te behartigen.

Hij fpaarde geene moeite, om zijn ambt uitmuntend waartenemen. Zijn huis ftond voor alle leergierige Studenten open en zijn gedrag was altijd even heusch jegens hen. Hij hield over de onderfcheidene takken van zijn vak lesfen en gaf dictata op, in de Redeneerkunde Baumeister, in de Bovennatuurkunde Wynpersfe, in het Natuurregt Puffendorf, in de Wiskunde Euclides, en eindelijk in de Natuurkunde Musfchenbroek, tot leiddraad verkiezende. In het nemen van Natuurkundige proeven was hij bij uitftek behendig.

Hij was niet alleen van nut voor de ftuderende jeugd, maar ook voor de Wijsbegeerte zelve. In het jaar 1782 als Rector Magnificus aftredende, hield hij eene Redevoering: *de Phyfiognomia veterum ac recentiorum, deque fatis et pretio huius artis*; d. i. over de Phyfiognomiekennis van vroegeren en lateren en over de lotgevallen en waardij dezer kunst. Intusfchen was zijne *Cribrum Arithmeticum*, dien hij in het jaar 1810 op eigen en aanmerkelijke onkosten uitgaf, een Werk van groot aanbelang en omflags, waaraan hij een' ongeloofelijken arbeid befteedde.

Deze *Rekenkundige Zeef* of Tafel, bevat niet min-der dan de priem-getalen van de zamengeftelde afge-fcheiden, die in de reeks getalen van de eenheid tot een millioen en twintig duizend daarenboven voorkomen (1,020,000) zijnde bij de zamengeftelde door 2, 3, 5 niet deelbare getalen, de enkelvoudige (niet de kleinfte alleen maar volftrekt alle) deelers gevoegd; en beflaat meer dan 1000 bladz. in 4°. Voor dezelve fchreef de Hoogleer-aar eene vijfledige Inleiding, waarvan het eerfte gedeel-te onderrigt verleent nopens de foorten van getalen, priem-getalen, zamengeftelde, oneven, even enz.; in het tweede gedeelte wordt de moeijelijkheid van het on-derfcheiden der priem-getalen van de zamengeftelde aan-getoond; het derde bevat eene optelling van de Schrij-vers, die vóór CHERNAC dergelijke Tafelen vervaardigd of tot derzelver uitgave medegewerkt hebben; het vier-de handelt over de plaatfing der getalen en de wijze, hoe deze Tafel te gebruiken, en het vijfde eindelijk over het veelvuldig en verfchillend nut en de aanwen-ding dezer Tafel.

Dit uitgebreid Werk werd door alle beoefenaars der Rekenkunde met veel toejuiching ontvangen, welke bleek, zoo uit de Letterkundige Tijdfchriften (*) als uit eene menigte Brieven, welke de Schrijver na des-zelfs uitgave ontving. Het zou zeer te bejammeren zijn, indien dit groote Werk niet altijd in handen kwam van de zulken, waarvoor het gefchreven werd en alzoo de vrucht van dezen Herculifchen arbeid mogt verloren gaan.

Zoovele treffelijke dienften bewees CHERNAC aan zijne leerlingen, zoovele aan de wetenfchappen, die hij beoefende. Als burger maakte hij zich ook bij den Staat verdienftelijk, en geheel doordrongen van liefde tot zijn tweede Vaderland treurde hij, toen hetzelve onder-drukt werd, en juichte in de herftelling van deszelfs vrijheid. Hij was daarenboven zoo opregt van inborst, zoo ingetogen en deugdzaam van wandel, dat niemand hem daarin fcheen te kunnen overtreffen. Een zeer getrouwe en in den omgang aangename vriend zijner vrien-

(*) Zie onder anderen *Alg. Konst- en Letterbode* voor 1812, Dl. II. bl. 170; *Esprit des Journaux* 1812, Fevrier pag. 171 en 172; de *Moniteur* van 14 April 1812, N°. 105. bl. 414 enz. *Red.*

vrienden zijnde, bevalen zijne verwonderingwaardige zachtaardigheid van karakter en natuurlijke vriendelijkheid hem bij alle aan. Het onaangename, bijzonder voor hemzelven, verknocht aan zijne onkunde in de Nederduitsche taal, die hij, gelijk alle vreemdelingen, niet dan met moeite sprak, vergoedde hij rijkelijk door zijne gaaf, om zich gemakkelijk in de Latijnsche uittedrukken; en waar het noodig was, wist hij zich met het Nederduitsch, al was het haperende, zich zoo te behelpen, dat hij zijne edele gevoelens duidelijk genoeg aan anderen kon mededeelen. Hoewel dus niet met de taal der Nederlanders gemeenzaam bekend, leefde hij onder hen gelukkig en wel en wist hun desniettemin eerbied voor zich inteboezemen.

Met het verleden jaar de gebreken des ouderdoms toenemende, gevoelde hij tevens zijn tot hier sterk en stevig ligchaam verzwakken, en verzocht daarom van de Deventersche Regering, om als Emeritus van zijn ambt ontslagen te worden, dat hem eervol werd toegestaan met behoud van een deel zijns inkomens. Maar het mogt hem niet gebeuren de verleende rust te genieten. Want voor de zomervacantie, waarmede zijne beroepsbezigheid zou eindigen, en derzelver waarneming nog niet eenmaal volbragt zijnde werd hij door eene ongeneeslijke ligchaamskwaal aangetast, die onverwachts door den geneesheer ontdekt, nog eene heelkundige operatie vorderde, welke hij gelaten doorstond. Aan die kwaal overleed hij op den vijfden Mei des jaars 1816, in zijn vier-en-zeventigste jaar, tot grooten rouwe van zijne echtgenoote, bloedverwanten en vrienden. Door het aanheffen van een' ochtendzang ter vereering van God, zoo als hij in zijne moederspraak gewoon was alle morgens te doen, toonde hij genoegzaam hoe gerust hij sterven zou, die der Christelijke leere, welke hij beleed, zoo waardig geleefd had.

DE VLEKKEN IN DE ZON.

In 1611 ontdekten SCHEINER en GALILEI het eerst de vlekken in de Zon. In 1779 en 1793 zag men vlekken, die, gemeten zijnde, wel tien of twaalf duizend uren in middellijn hadden, terwijl de Aardbol 'er slechts twee duizend acht honderd en zestig heeft. In 1791 aanschouw-

 de

de men 'er eene, welker oppervlakte een-en-twintig malen grooter dan die der Aarde was.

Deze vlekken schijnen niet van plaats te veranderen, en uit hare gelijkvormige beweging kan men met reden opmaken, dat zij aan het ligchaam der Zon vastgehecht zijn. De Hr. EYNARD is van gevoelen, dat zij ons niet merkbaar van de warmte dezes hemellichts kunnen berooven, en de Hr. PICTET gelooft, dat de verschijning dezer vlekken, in grooter of kleiner getal, naar allen schijn, geen' merkbaren invloed heeft op de temperatuur der daarmede invallende Jaargetijden. Men heeft zeer heete Zomers gehad, gedurende welke de Zon vele vlekken vertoonde, en zeer koude Winters, waarin men 'er geene enkele zag.

Men gevoelt ligt, dat het niet aan gissingen nopens derzelver oorsprong ontbreekt. HERSCHELL denkt, dat deze vlekken de bergen zijn van de vaste en donkere kern der Zon, die somwijlen door den verlichten dampkring heenboren.

De Heer BIOT onderstelt, dat het ligchaam der Zon zelve in brand staat, en dat deze vlekken groote monden zijn, waaruit deze vuurbrakingen voortkomen.

De Heer DELAMETHERIE eindelijk onderstelt, dat de Zonnen Galvanische Kolommen in werking zijn, even als de groote Kolom bij de Koninklijke Maatschappij te Londen, en dat de vlekken gedeelten van de masfa der Zon zijn, die niet vatbaar zijn, om gegalvaniseerd te worden en meer of min verlicht zijn, door de Galvanische vloeistof der omringende deelen, waarvan de digtheid verschillend moet zijn, zoo als men het ook bij onze Kolommen waarneemt.

IETS OVER DE MIDDELEN, OM TOT DE IJSBERGEN DER POOL TE NADEREN,

DOOR

SCORESBY DE WHITBY.

In eene Vergadering in het voorjaar van 1815, door de Werneriaansche Maatschappij te Edinburg gehouden, droeg de Heer SCORESBY eene Verhandeling voor over de IJsbergen der Pool en de hinderpalen, die de Walvischvangers in deze Noordelijke gewesten op hunne jaarlijksche togten ontmoeten.

In deze Pool-streken verscheiden reizen gedaan hebbende, vestigde hij bijzonder zijne aandacht op de mogelijkheid, om de Pool te bereiken, door middel van gedurende zekeren tijd over het IJs te gaan; een aanmerkelijk ge-

gedeelte dezer Verhandeling was aan dit onderwerp toegewijd.

Volgens zijne berigten, schijnen de Visschers somwijlen tot $81\frac{1}{2}°$ breedte doorgedrongen te zijn, dat is, tot op omtrent 600 mijlen afstands van de Pool; eene ruimte, welke hij gelooft, dat men zou kunnen afleggen met eene slede met Rendieren of Honden bespannen, in den tijd van veertien dagen, en voor het verblijf en de terugreis vier weken toestaande, houdt hij zich overtuigd, dat de geheele togt binnen zes weken zou afloopen, aanvangende van het punt, dat de Zeevarenden nu reeds bereikt hebben.

Volgens de kennis, die hij omtrent het klimaat draagt, meent hij, dat de temperatuur geene groote hinderpalen zou in den weg stellen; omdat hij heeft waargenomen, dat, nadat de wind lang Noordelijk gewaaid heeft, de Thermometer nooit veel gezakt is. De voornaamste moeijelijkheden voorziet hij in de fleuven open-zee, de ijsbergen, de zachte en diepe sneeuwbedden en de digte misten.

Daar men vooronderstelt, dat deze fleuven open-zee nergens zeer breed zullen zijn, wilde hij de sleden zoo ingerigt hebben, dat zij des noods tot Schuiten konden dienen, terwijl de Honden die zouden overzwemmen. Wat de andere hinderpalen betreft, om dezelve te boven te komen, verlaat hij zich op de behendigheid van den Reiziger en de kans, dat hij dezelve niet zal ontmoeten.

Zijnen koers naar de Pool, op deze hooge breedten, rigtende, verliest men weldra de hulp der Magneetnaald, die onverschillig of bedriegelijk wordt. Men moet zich dus bepalen tot Zonswaarnemingen, die gevoegd bij eenen goeden Chronometer toereikend zouden zijn, indien men slechts geene misten of eenparig betrokken weder trof.

Bij mistig weder stelt de Hr. SCORESBIJ voor, om zich te besturen door eene aan de kleine karavaan gegevene en door dezelve op den togt in achtgenomene rigting; eene *manoeuvre*, die men met veel naauwkeurigheid zou kunnen volbrengen. Doch volgens de ondervinding, die hij vele keeren in deze luchtstreek opdeed, gelooft hij niet, dat men 'er zeer aan mist is blootgesteld, behalve enkele malen door den Zuidenwind, die 'er echter zeldzaam waait en dan nog niet lang aanhoudt.

Sedert lang wenschen de Geleerden, dat de Poollanden konden onderzocht worden, om daar bijzonder den loop der Magneetnaald te bestuderen. Maar zulk eene onderneming gaat boven het vermogen van een bijzonder persoon; en indien, nadat de Hr. SCORESBY zijne denkbeelden voor lieden, in staat derzelver waardij en de mogelijkheid der uitvoering te beoordeelen, ontwikkeld heeft, deze hunnen bijval niet onthouden, twijfelen wij 'er niet meer aan, of het Gouvernement (het Engelsche), zal zich

zich van zijne inzigten bedienen en de kosten tot zulk eene moeijelijke onderneming gaarne dragen.

IETS OVER DE HOOGTE VAN DE VOORNAAMSTE BERGEN VAN DE AARDE.

In het *Annuaire du Bureau des Longitudes pour l'Année* 1815 vindt men eene opgave van de hoogte der voornaamste Bergen der Aarde boven het waterpas der Zee. Daaronder treft men de volgende aan:

Europa.	Mètres.
Montblanc in de Alpen de hoogste Berg van Europa; Graniet	4775
Mont-Rose in de Alpen	4736
Azie.	
De Pick in Thibet, de hoogste van Azie, en van den Aardbol, die van Graniet is . .	7400
Pick op de grenzen van China en Rusland .	5135
Afrika.	
Volkanische *Piek van Teyde* of van *Teneriffa* op de Canarische Eilanden . . .	3710
Berg van *Ambotismème* op het Eiland Madagascar	3507
Amerika.	
Chimboraco, Volkanische Berg in Peru . .	6330
Berg St. Elie, op de N. O. kust van Amerika.	5513

Men heeft op de andere hemelbollen veel hoogere Bergen in evenredigheid waargenomen. De Sterrekundige SCHROETER, zegt onder anderen: Op de *Maan*, 64 malen kleiner dan de Aarde, vindt men Bergen van 4000 toises hoogte. Venus, welke kleiner dan de Aarde is, schijnt Bergen te bezitten 23,000 toises hoog. Hieruit volgt dat de *Zon*, *Saturnus* en *Jupiter*, indien deze onderstellingen doorgaat, 'er nog vele hoogere moeten hebben.

De Heer DELAMETHERIE is van gevoelen, dat alle deze Bergen door *Kristallisatie* zijn gevormd, omdat men zich niet zou kunnen voorstellen, hoe Bergen van 4,000 en 23,000 toises hoogte door *opheffing* of *ver-*

zak-

zakking zouden kunnen ontſtaan. Hij ſchrijft denzelfden oorſprong aan de kern des Aardbols en aan de landen van de eerſte wording toe.

HANDEL EN ZEEVAART, LANDBOUW, HUISHOUDKUNDE, BEVOLKING EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

Nieuwe manier om Kaarſen te maken, die een helder licht verſpreiden en langer dan gewone Kaarſen branden.

Men neemt, bij voorbeeld, acht ponden Smeer, ſnijdt die in ſtukken, doet het in een' ketel en laat het op een kolenvuur ſmelten, na 'er een vierde van deszelfs gewigt aan Water bijgevoegd te hebben; doch men moet oppasſen, dat het niet aanbrandt. Als het geſmolten is, drukt men het door een' doek, waarna men 'er dezelfde hoeveelheid Water, een halve once Salpeter, een halve once Sal Ammoniak en eene once verkalkten Aluin bijvoegt. Dit mengſel laat men koken, tot dat 'er zich geene bellen meer vormen en de oppervlakte effen blijft, of dat men op het midden eene doorſchijnende plaats ziet, ter breedte van eene Franſche kroon. Daarna laat men het koud worden, of giet het langzaam af, om het van het vet te ontlasten, dat zich neder gezet heeft en laat het op nieuw ſmelten.

Men moet pitten van half katoen en half garen gebruiken, dat men in een mengſel Smeer en Kamfer doopt, voor dezelve in de vormen te plaatſen. Kaarſen zoo toebereid loopen niet af en kunnen de helft langer dan andere branden.

STERRE EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

BATAVIA *den 15den Maart.* Volgens de Berigten, voor drie weken van Banjoewangie ontvangen, is de Berg Idjeng, omtrent 24 uren gaans van de Reſidentie-plaats gelegen, ſedert half Januarij gaan branden, zoodat deszelfs uitwerking ſchrik en angst onder de bewoners der omliggende Landſtreken verſpreidde. Vooral in den nacht van den 23ſten op den 24ſten Januarij had eene ſterke uitbarſting plaats; hooge kolommen van vuur, rook en brandende

de ſtoffen begonnen toen met ontzettende ſlagen, gelijk aan die van den donder of van zwaar geſchut, en waardoor de grond zelfs te Banjoewangie dreunde, uit den Berg opterijzen, en weldra overdekte eene verbazende hoeveelheid asch, aarde en zwavel, uit den Berg opgeworpen, de omliggende landouw, de Plantgewasſen ter aarde werpende en vele Rijstvelden, waarop dat gewas deels heerlijk bloeide deels tot rijpheid gekomen was, verwoestende; zoodanig was daarbij overal de lucht met asch en zwaveldampen vervuld, dat zulks de ademhaling bezwaarlijk maakte en men gedurende eenige dagen te Banjoewangie ſlechts weinig daglicht had; het meeste Pluimgedierte is 'er door omgekomen, en in de Rivieren zag men niet dan doode Visſchen drijven. Zware Boomen en Steenklompen zijn met het verſchrikkelijkst gedruisch van het hooge gebergte afgedaald, hebben in hunnen val Hutten, Bruggen en alles, wat in den weg ſtond, medegeſleept, en zulke overſtroomingen aangerigt, dat op vele plaatſen het water tot 14 voeten boven den gewonen ſtand gerezen is; de wegen waren overal met water overdekt en ontoegankelijk geworden. De verſchrikte Inwoners vlugtten van alle kanten naar het ſtrand en naar de Reſidentie.

Latere berigten zijn eenigzints geruststellender; men had ſedert eenige dagen te Banjoewangie geen vuur meer uit den Berg zien oprijzen, maar nog altijd bleef de ſterke rook aanhouden, en de lucht met vele dampen en fijne asch vervuld. Ook hadden de overſtroomingen nog niet opgehouden. Verbazend waren de verwoestingen, hierdoor veroorzaakt, en men vreesde, dat 'er groote ſchaarsheid van levensmiddelen uit ontſtaan zou. Vele Ingezetenen lijden aan buikpijnen, zoo men dacht veroorzaakt door het onzuivere en met asch vervulde drinkwater; ook is een zware hoest het gevolg der ſterke Zwavellucht geweest. De ſterfte onder het Hoornvee was algemeen ſedert de laatſte dagen.

In het Diſtrict van Gabang, behoorende tot de Reſidentie Cheribon, is den 27ſten Februarij een Berg ingeſtort, waardoor acht geheele Huisgezinnen levend begraven zijn geraakt. 'Er was reeds ſedert lang eene kloof in dien Berg, waarop de regen verder gewerkt, en alzoo de geheele afſcheuring veroorzaakt moet hebben.

In het Diſtrict Talaga heeft, in den nacht van den 4den op den 5den dezer, mede eene dergelijke inzakking plaats gehad, waardoor ook verſcheidene Huizen met derzelver Bewoners als ook een jonk Rijstvelden geheel bedolven, en een halve jonk beplant Hoogland weggezakt zijn.

Londen. De beroemde Herschell heeft in de Koninklijke Londenſche Maatſchappij eene Verhandeling voorgelezen, waarin hij zegt: met zekerheid, ten minste twee

Sa-

Satelliten bij de Planeet Uranus, door de Engelschen Georgium Sidus genaamd, ontdekt te hebben. De eerste dezer Satelliten, volbrengt zijnen loop rondom de Planeet in acht dagen, zestien uren en zes-en-vijftig minuten; de tweede in dertien dagen, elf uren en negen minuten; maar hij bekent tevens gaarne, dat de vreesselijk groote afstand dezer ligchamen en hunne kleinheid soortgelijke bepalingen ten uiterste moeijelijk maaken. Zijne Verhandeling bevat voorts eene menigte waarnemingen gedaan van 178 tot 1816. In de Inleiding deelt hij eenige belangrijke opmerkingen over de Teleskopen in het algemeen en over derzelver gebruik bij zeer ver verwijderde voorwerpen mede. Hij zegt, dat met een Teleskoop van minder dan 20 voet, men de bedoelde Satelliten niet zien kan, en dat zijne voornaamste waarnemingen daarop met een werktuig van 25 voet gedaan zijn. Zijne groote Teleskoop van 40 voeten is zoo moeijelijk te behandelen, en deszelfs gebruik zoo wisselvallig, uithoofde van omstandigheden, van den dampkring afhangende, dat hij 'er weinig gebruik van gemaakt heeft voor waarnemingen op deze Satelliten. Hij acht het mogelijk en zelfs waarschijnlijk, dat men 'er nog andere rondom deze zelfde Planeet ontdekt, zoowel binnen als buiten de loopkringen der reeds waargenomene.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN,

BUITEN HAARLEM.

1817 Sept.	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
24	29. 9¾ 30. 0 29. 9¾	56½ 65½ 49	N. N. O. N. N. W. —	in den voorgaanden nacht regen; verder bewolkt; 's avonds omtrent helder.
25	29 6½ 29 7½ 29 6	56 65 60½	Z. — Z. t. W.	bewolkt.
26	29. 4½ 29. 3¾ 29. 4	62 60½ 55	Z. Z. Z. W. Z. W.	harde wind; bewolkt. 's middags een zware regenbui met een weinig donder: verder buijig.
27	29. 4½ 29. 5 29. 4½	59 59 55½	W. Z. W. Z. W. t. W. —	voorm. betrokk.: harde wind; nam. regen; 's av. bew. omtrent betrokk.; harde wind; 's nachts stormachtig.
28	29. 6½ 29. 6¾ 29. 9	56 58½ 54½	W. Z. W. W. —	harde wind; bewolkt.
29	30. 0 30. 0¼ 30. 0¼	55 59 52	W. t. N. W. N. W. —	windrig; bewolkt; 's avonds stil; 's nachts buijig.
30	29. 9¾ 30. 0 30. 0¼	51½ 56 46	N. W. N. N. O. —	voormidd. betrokken: tusschenb. regen; verder bewolkt; omtrent betrokken.

BE-

BEKENDMAKINGEN.

HET FEEST DER HERVORMING

op handen zijnde, moet alles wat daartoe eenige betrekking heeft, den Leeslust opwekken en de Nieuwsgierigheid gaande maken, om de groote Mannen, die daartoe werkzaam geweest zijn, nader te leeren kennen. De Geschiedschrijvers en Dichters hebben zich beijverd om hunnen roem te vereeuwigen, en onder deze munt in *Duitschland* de beroemde WERNER uit, hij heeft in de vorm van een Tooneelspel, ten titel voerende: MARTIN LUTHER *of de aanvang der Hervorming*, de voornaamste bedrijven van dien grooten Kerkhervormer geschetst en hem zoo als hij was, Menschkundig en tevens Wijsgeerig, voorgesteld. Dit uitmuntend Stuk, dat op de onderscheiden Tooneelen van *Duitschland* werd gezien, is door A. FOKKE SIMONSZ. uit het Hoogduitsch vertaald en met zes fraaije Platen versierd, tot den prijs van *f* 1 - 10: bij de Wed. H. van Kesteren *en* Zoon, Boekhandelaars te Amsterdam, te bekomen.

*** GEDENKBOEK VOOR, BIJ OF NA DE GODSDIENSTIGE FEESTVIERING der *Protestanten* den 2den *November* 1817. Hiertoe kan bijzonder dienen MULLER'S *Gedenkwaardigheden uit de Geschiedenis der Kerkhervorming in de XVI Eeuw*, 2 Deelen. Met den grootsten lof is dit Werk door de *Recensenten* aangekondigd, als behelzende bijzonderheden, welke men te vergeefs elders zoeken zal. Het is gedrukt bij O. J. VAN PADDENBURG te *Utrecht*, en alom bij ieder Boekverkooper te bekomen.

*** Bij den Boekverkooper A. LOOSJES Pz. en bij zijne Correspondenten, wordt thans ingeteekend op eene groote *Folio Kunstplaat ter gedachtenis van het* DERDE EEUWFEEST DER HERVORMING, zullende in Nederland gevierd worden den 2 November 1817, naar de Teekening van den Kunstschilder J. JELGERHUIS Rz., waarvan *BERIGTEN* en *LIJSTEN* in de meeste Boekwinkels van dit Rijk voorhanden zijn. De Ordonnantie is dadelijk ter Gravure bij den Kunstgraveur W. H. HOOGKAMER. De prijs zal voor die niet ingeteekend hebben aanmerkelijk verhoogd worden. Dit Monument zal voor den dag der Feestviering gereed zijn, en men kan zich van eene goede uitvoering verzekerd houden.

TE HAARLEM BIJ A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE KONST- EN LETTER-BODE, VOOR HET JAAR 1817.

N°. 41. *Vrijdag den 10den October.*

BERIGTEN.

TOULON *den* 17 *September*. Heden vertrok van hier de Korvet *l'Uranie*, onder bevel van den Fregats-Kapitein L. DE FREYCINET. Deze Zee-Officier, welke de reis met BAUDIN om de wereld mededeed, is vooral belast met metingen te doen, om de ware gedaante van het Zuiderhalfrond der aarde, met meerder zekerheid dan tot heden, te bepalen; voorts zal hij zijne aandacht vestigen op de sterkte der magneetkracht, en onderscheiden voor de Natuurkunde belangrijke proeven nemen. Z. M. heeft, op verlangen van de Koninklijke Akademie der Wetenschappen, dezen togt bevolen; de vreemde Mogendheden van deszelfs gewigt doordrongen, zullen zorgen, dat deze Korvet, in hare bezittingen komende, alle mogelijke hulp erlange. Zoowel de Akademie als het Bureau der lengten heeft zich beijverd, om den Kapitein FREYCINET alle onderrigtingen, die hij op dezen togt, welks duur op twee jaren berekend wordt, kan noodig hebben, medetedeelen.

TURYN *den* 5 *September*. Onlangs overleed hier de vermaarde Oudheidkundige Graaf CAMILLE BORGIA, in den bloei zijner jaren. Zijne weduwe zal een belangrijk werk van haren overleden echtgenoot uitgeven,

betrekkelijk de delvingen, hem gedurende zijn langdurig verblijf in Afrika aan den kant van het oude Carthago en Utica, door den Bey van Tunis gunstig veroorloofd. Het is hem daar ook gelukt drie Arabische Handschriften te kopieren, waarvan 'er in Europa twee volstrekt onbekend zijn. (*)

ZURICH. In het begin van Mei ll. overleed alhier aan eene ontsteking in de borst de Kunst-Plaatsnijder HEINRICH LIPS. Hij werd op den 29sten April 1758 te Kloten, een dorp twee uren van deze stad gelegen, geboren, en verwierf eenige jaren voor de uitbarsting van de Helvetische Omwenteling van de toenmalige Regering het burgerregt der stad Zurich. De door hem geëtste en gegraveerde Platen zijn meer dan *Achtien-honderd* in getal. De laatste, met welker bearbeiding voor het Fransch Museum hij zijne Kunstenaars loopbaan besloot, is de Aanbidding der Herders te Bethlehem, naar eene Schilderij van Hannibal Caracci. De brave Lavater kon zich de verdiensten toekennen, van het talent des jongen LIPS het eerst opgemerkt en hem zoo lang ondersteund te hebben, tot dat zijne fortuin gemaakt was. Van zijne zijde liet LIPS dit altijd dankbaar aan Lavater blijken. Zijne erkentenis jegens dezen zijnen eersten weldoener bleef onuitwischbaar, en vertoonde zich vooral in den door hem zelven geordonneerde en zigtbaar met hart en ziel bearbeide plaat *Denkmal auf J. K. Lavater*, welke hij onmiddellijk na deszelfs overlijden in 1801 uitgaf.

LONDEN. Met genoegen hebben wij vernomen, dat Egypten bij voortduring aan onze landgenooten, welke 'er gevestigd zijn of reizen, een' rijken oogst van ontdekkingen verschaft. Men voedt hoop, van eerlang, van den Hr. SALT onzen Consul-Generaal in dat land, eene beschrijving van de kolom van Diocletianus te bekomen, die de tot heden bekende in naauwkeurigheid overtreft. 'Er is berigt, dat deze ijverige reiziger, door een' vreemd Officier ondersteund, CARIGLIO geheeten, niet alleen 'er in geslaagd is, om van Theben fragmenten van fraai Egyptische Beeldhouw-

(*) Zie omtrent zijne verrigtingen *Algemeene Konst en Letterb.* 1817 Dl. I bl. 369.

houwkunst te vervoeren, maar dat hij ook een' gang van 400 voeten lengte ontdekt heeft, gehakt in de rots zelve, onder de groote piramide, en tevens vertrekken in het laagste uiteinde, en eindelijk eene gemeenschap met de geheimzinnige putten, die tot hiertoe alle onze Oudheidkenners en Reizigers vruchteloos bezig hielden. Men heeft ook opgravingen gedaan in de grafsteden, die bij de woestijn liggen, en tusschen andere merkwaardigheden ontdekte men een' kleinen tempel en een fraai granieten tafel tusschen de pooten van den Leeuw der Sphinx.

Berlyn. Op den 3den Julij ll. hield de Koninklijke Maatschappij der Wetenschappen alhier eene Openbare Vergadering ter viering van den verjaardag hares eersten Stichters Leibnitz. De Secretaris der Geschied- Taalkundige Klasse, de Hr. Buttmann opende dezelve met eene Aanspraak het feest betrekkelijk, waarna hij verslag deed van hetgeen in den laatsten tijd door de Akademie verrigt en bij haar gebeurd was. De Secretaris der Mathematische Klasse meldde daarop, dat op de door haar uitgeschrevene Prijsvraag slechts een antwoord te laat was ingekomen, waarom zij dezelve op nieuw met uitloving van den prijs van 50 Dukaten voor het jaar 1819, (de tijd van inzending is 31 Maart) aan de Wiskundige Natuuronderzoekers opgeeft. Deze vraag bestaat ,, in van de eene of andere Kristallisatie (hetzij dan Kalkspath, Zwaarspath, ,, Vloeispath of van eenig Kunst-zout of waarvan men wil), *vooreerst* eene naauwkeurige Meetkundige beschrijving te geven, en niet in de kunsttaal der Delfstofkundigen, die voor de meeste Wiskundige vreemd is, maar in zuiver Meetkundige ,, uitdrukkingen; en bijzonder in het bepalen van den ,, overgang der takschieting en den vorm der kern, niet ,, volgens gissingen maar op zekere waarnemingen af, ,, en ten tweede eene *Hypothese* uittedenken, over de ,, wetten van aantrekking, volgens welke het inwendig maaksel des kristals zich naar de leerstellingen ,, der Werktuigkunde verklaren en in Analytische formulen voorstellen laat." — Even eens werd met de Geschied-Taalkundige Prijsvraag gehandeld en die weder tegen 1819 (zelfde tijd van inzending) met verdubbeling van den prijs, die nu 100 Dukaten bedraagt,

opgegeven. Zij bestaat in „ eene Geschiedkundig-
„ Regtsgeleerde opgave van de handelwijze der *At-*
„ *tische Geregtshoven*, zoowel in openbare als bijzon-
„ dere regtszaken; waarbij men afzonderlijk bepaald
„ wenscht te zien de verschillende vormen der aan-
„ klagten en regtsgedingen, en vermelding van der-
„ zelver kracht, ieder in het bijzonder, zoowel met
„ betrekking tot den vorm en stof der aanklagten, als
„ de gevolgen derzelve." Daarna las de Hr. Bode
eene Verhandeling over de nieuwe Planetarische We-
reldbollen Ceres, Pallas, Juno en Vesta, waarbij hij
van den stand hunner ware loopbanen in het Zonnestel-
sel een koperen model vertoonde; en eindelijk droeg
de Hr. Uhden een stuk voor, over de Doodkisten der
Etruskers.

Bremen. Het volgend niet onmerkwaardig uittrek-
sel uit eenen Brief van den Russischen Hofraad Langs-
dorf, uit Rio Janeiro, van den 30 Junij, treft men
in onze Nieuwspapieren aan. Het is bekend, dat die
Hofraad de Reis om de Wereld met Kapitein Krusen-
stern deed, en ook een afzonderlijk Reisverhaal daar-
van in het licht gaf. „ In de maand December van
het verleden jaar deed ik eene kleine Binnenlandsche
reis door dit opmerkelijk gewest, en bezocht voorna-
melijk de Provincie Minas Geraes, waar zoo als men
voorgeeft, Goudmijnen gevonden worden. Ik zeg,
zoo als men voorgeeft, want eene eigenlijk gezegde
Goudmijn wordt in die streek niet gevonden, hoewel
het land als het ware bedekt is met meer of min fijn
stofgoud. Ik zag 'er kleine districten, waarin
één man in den tijd van omtrent twintig jaren alleen
voor drie millioenen Krusaden van dat stofgoud opgeza-
meld had; maar deze Provincie is, in weêrwil van al
haren rijkdom, goud en diamanten, eene der armste,
die ik ooit aanschouwde. Iedereen is 'er bezig met de
met goud bezwangerde aarde optezoeken en te was-
schen, en intusschen wordt de landbouw, op den bes-
ten grond en in de uitmuntendste luchtstreek der wereld,
geheel verwaarloosd. — Deze menschen bezitten som-
tijds veel goud en hebben niets te eten. Van zeer
verre wordt naar deze rijke gehuchten en dorpen al
de voorraad van mondbehoeften gebragt, en, indien de
toevoer daarvan slechts acht dagen vertraagde, zouden
de-

deze nieuwe Midasfen uitgehongerd zijn. — Een man kan in een uur tijds door wasfching gemakkelijk eene hoeveelheid goud verkrijgen ter waarde van een of twee guldens, en deze fom in zijne magt zijnde, waarvan hij twee dagen leven kan, is het onmogelijk, hem overtehalen, om meer te arbeiden. — Ik ben niet in het district geweest, waar de diamanten gevonden worden, daar ik geen' tijd had, om zulk een' verren uitflap te doen. Maar daar 'er geen eigenlijk gezegde mijnen beftaan, is mijne verzameling van Delfftoffen nog niet aanmerkelijk. Op zulk eene reis moet men zich vergenoegen, met wat zich op de oppervlakte der aarde aan ons oogen vertoont. — Behalve goud vindt men hier nog meer ijzer dan ergens elders. Het zijn geene gewone mijnen van dat metaal, maar op vele plaatfen groote masfive bergen van magnetisch ijzer der befte hoedanigheid gevormd, die van 100 ponden Delfftof, 80 of 90 van dat metaal opleveren. Niets is ontzettender, dan het gezigt van zulke vreesfelijke masfa's ijzer. Eenige der hoogfte bergen van Minas Geraes beftaan 'er geheel uit. Ik heb aan deze reis drie maanden befteed, en vooral den rijkdom van het groeijend rijk en de zeldzame planten dezes lands bewonderd; de *Melastomes*, de *Rubiaceës* en de *Malvaceës* zijn 'er uitftekend fraai. De hooge bergen van Carasfa en Piedade, die zich ten minfte 7000 voeten boven het waterpas der zee verheffen, hebben mij eenen overvloedigen oogst, vooral van Alpplanten, voor de Kruidkunde opgeleverd. De Dierkundige waarnemingen en verzamelingen zijn niet zoo gunftig uitgevallen, hoewel ik bij voorkeur den zomer voor mijne nafporingen gekozen had. Van achteren geloof ik, dat de lente daarvoor nog beter is en een' grooter overvloed van voorwerpen aan het navorfchend oog aanbiedt."

Hamburg. Door Oluf Ocken, Kommandeur van den Groenlandsvaarder, *de Leonore*, die reeds veertien togten derwaarts deed, heeft tusfchen den 4 en 5 Junij dezes jaars, op 79° breedte en naar gisfing 2° 55′ W. lengte van Greenwich eene Landontdekking ten Noorden gedaan. Dit land lag 15 à 16 Duitfche mijlen van daar verwijderd en ftrekte zich van het Z. W. naar het N. O. in eene lengte van 12 mijlen uit. Er vertoonden zich twee hooge bergen op hetzelve; het opkomend

 ne-

nevelachtig weder belette den Kommandeur derwaarts te ſtevenen, en hij vergenoegde zich met de Noordelijke punt der kust te peilen, terwijl het ſcheepskompas 32° 4′ N. W. afwijking teekende. Hij gaf het den naam van *Hamburg*.

Parys. Een der grootſte geniën van de latere eeuwen, misſchien de welſprekendſte Redenaar, die ooit op de wereld verſcheen, de groote Bossuet, lag achter het altaar van het Koor der Kathedraalkerk alhier begraven; ſlechts met een eenvoudig grafſchrift, en de vreemdeling had moeite, om onder de gewelven, waarin de Adelaar van Meaux zich dikwijls tot zulk eene hoogte verhief, het al te zedig gedenkteeken te vinden, dat zijne gedachtenis vereeuwigen moest. Een opſchrift op zijn graf geplaatst, waarin men de ſporen der Omwenteling nog opmerkt, zegt van hem, dat hij zich door zijne geleerdheid en deugden onderſcheidde: *Doctrinâ et virtutibus claruit.* Het was onmogelijk ſchraler in lof te zijn jegens een' Geestelijke, die bij geen' anderen ſchier kon vergeleken worden. Nu heeft het Departement der Seine en Marne eene inteekening geopend, om een meer waardig Gedenkteeken voor Bossuet opterigten, waartoe het beſtuur dezes Departements alleen 3000 Francs bijgedragen heeft. Men verwacht, dat geheel Frankrijk in deze onderneming zal deelen en dezelve dus zeker met een' goeden uitſlag zal bekroond worden. Moeijelijker zal het zijn, om een dezen grooten Bisſchop waardig Opſchrift te vervaardigen, waarop men deze woorden der wijsheid wel mag toepasſen: *Qui fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur.*

Brussel. Bij de Hoogeſcholen in de Zuidelijke Provincien van dit Rijk zijn tot Curatoren door Z. M. aangeſteld de volgende Heeren: Bij die te Leuven, de Baron *de Feltz*, de Ridder *van Hulthem*, de Kommandeur *de Nieuport* te Brusſel, en de Burggraaf *Spoelberch d'Eynthouts* te Leuven, die tevens tot Voorzitter van dit Collegie benoemd werd, waaraan nog als Medelid is toegevoegd de Burgemeester van Leuven, en als Secretaris-Inſpecteur de Hr. *Roelants*; — Bij die te Gent de Kommandeur *de Coninck*, de Prins *van Gavre* te Brusſel, de Hr. *van der Haeghen van der*

ler Cruysſen, de Baron *van Keverberg van Kesſel* te Gent, zijnde ook de Burgemeester dier ſtad tot medelid van dit Kollegie aangeſteld, en de tegenwoordige Burgemeester de Graaf *van Lens* tot Voorzitter van hetzelve benoemd, terwijl de Hr. *van Toers* den post van Secretaris-Inſpecteur en de Hr. *Cornelisſen* dien van Adjunct-Secretaris bekleeden zal; — Bij die te Luik, behalve de Burgemeester dier ſtad, de Graaf *Alex. van Liedekerke*, de Baron *de Broich*, de Hr. *F. Rouveroy*, de Baron *de Villenſagne* alle te Luik zelve woonachtig; zijnde de Graaf *Alex. van Liederkerke* tot Preſident Curator en de Heer *Walter* tot Secretaris-Inſpecteur benoemd.

DORDRECHT *den* 28 *September*. Op heden overleed hier, in den ouderdom van bijna 77 jaren, de Heer PIETER VAN BRAAM, die met allen regt onder de geletterdſte Boekhandelaren der Nederlanden mogt geteld worden. Het vak, waarin hij bovenäl zich oefende, was de Latijnſche Dichtkunde in hetwelk hij vele welgeſlaagde proeven leverde (*). 's Mans braaf karakter, gevoegd bij zijne grondige taalkennis en geleerdheid maken hem het volgend Latijnsch Grafſchrift, door den Heer SCHULL, waarbij eene Nederduitſche dichtmatige vertaling gevoegd is, ten vollen waardig.

D. M.

PETRI VAN BRAAM

28 *Sept.* CIƆIƆCCCXVII.

Sit tumulus simplex, vita nec marmora functo,
Et plane desit carminis ullus honos;
Si tamen id credas indignum nomine tanto,
Et Nostrum laudes esse referre Viri,

Vel.

(*) Zie blijken daarvan in onzen Letterbode voor 1811 Dl. II bl. 2 en voor 1814 Dl. II bl. 51. Hij bezorgde ook de uitgave der gewijde Gedichten van H. de Groot, waarin de *Adamus Exul* onder andere voorkomt. *Red.*

Vellem, quod Pietas et Pallas quas Pudor ulnis
Junxit, sint Pictae sub gelido lapide,
Scilicet ille chorus famae facundior ore
Et scriptis, illic dormit ait BRAMIUS.

P. S. SCHULL.

Geen marmer dekk' dit graf. — Geen andere tooi 't gebeent,
Dan 't beeld der wijsheid, deugd met nederigheid vereend,
Geen fchrift zelfs op de zerk, want luider dan de faam.
Spreekt, Lezer! dezetrits, en zegt: hier rust VAN BRAAM!

S.

Dord. 28 *Sept.* 1817.

PROGRAMMA

Voor het Jaar 1817.

Het Genootfchap *tot Verdediging van den Christelijken Godsdienst tegen deszelfs hedendaagfche Beftrijders*, opgerigt in '*s Gravenhage*, heeft deszelfs Algemeene Vergadering gehouden op Donderdag den 11 September 1817, in welke de Aanfpraak is gedaan door den Heer JOHANNES BERNARDUS NOORDINK, Theol. Doct. en Predikant te 's Gravenhage, over *het eerbiedig geloof van het Goddelijk gezag van Jezus Christus, in de belijdenis en verdediging der waarheid.*

Waarna de Secretaris het navolgend Verflag heeft gedaan der uitgefchrevene Vragen.

I. Dat op de Vraag: *Of 'er algemeene en zekere gronden der Wijsbegeerte zijn, die ons verpligten zouden, om zoodanige onmiddelijke en bovennatuurlijke tusfchenkomften der Voorzienigheid te ontkennen, als 'er, volgens de Letterlijke verklaring der Heilige Schriften, in vroegere Eeuwen hebben plaats gehad?* geene voldoende Antwoorden zijn ingekomen.

II. Noch ook op de Vraag: *Of men in de Verklaring der Heilige Schriften, over het algemeen, op dezelfde wijze moet te werk gaan, als bij andere Schrijvers, en of 'er, des niet te min, nog bijzondere regels bij dezelve zijn in acht te nemen?* — Welke beide Vragen op nieuw worden open-

opengesteld, om beantwoord te worden voor den 1 Februarij 1819.

III. Ook is bij het Genootschap geen Antwoord ontvangen op de in 1815 uitgeschrevene Vraag: *In hoever kan en moet men zich in de uitlegging der Heilige Schrift, en in de verklaring en verdediging van Christelijke Leerstellingen bedienen van Wijsgeerige Grondbeginselen?* — Welke Vraag mede op nieuw wordt opgegeven: om beantwoord te worden voor den 1 Maart 1819.

IV. Dat op de gevraagde uitlegkundig gestaafde opgave van de *Geloofs- en Zedeleer* van PAULUS, getrokken uit zijne Redevoeringen in de *Handelingen der Apostelen*, en uit zijne Brieven aan de *Romeinen* en *Galatiers* onderscheidene Verhandelingen zijn ingekomen, van welke ééne met de Zinspreuk: *Het Evangelie van Christus is eene kracht Gods tot zaligheid een iegelijk, die gelooft*, den Gouden Eereprijs is waardig geoordeeld, van welke, bij de opening van het daarbij gevoegde Briefje, de Schrijver bleek te zijn SIMON DIRK DE KEIZER, Predikant te Schagen, (nu te Haarlem); dat voorts nog twee Verhandelingen over dat zelfde onderwerp, de eene met de Zinspreuk: *Jezus is overgeleverd om onze zonden, en opgewekt om onze regtvaardigmaking*, Rom. IV. v. 25, en de andere met de Zinspreuk: *Paulus een Apostel, (geroepen) niet van menschen, noch door een mensch, maar door Jezus Christus en God den Vader*, Gal. I. v. 1.; geoordeeld zijn te verdienen als *Accessit* uitgegeven, en, wanneer derzelver Schrijvers zich zullen gelieven bekend te maken, met eene Zilveren Medaille bekroond te worden.

V. Dat op de in 1814 gedane en in het vorige jaar herhaalde uitnoodiging eener *Handhaving van de Leer eener bijzondere, in het bestuur der wereld, en der onderscheidene lotgevallen der menschen zigtbare Goddelijke Voorzienigheid, opgehelderd door voorbeelden van vroeger en later tijd*, geene Verhandelingen zijn ingezonden — waarom dit onderwerp nogmaals ter bearbeiding wordt opgegeven, en wel, (zoo als 'er in het vorig jaar is bijgevoegd) *opgehelderd door voorbeelden uit de Nederlandsche Geschiedenis*, — en zulks voor den *eersten* December 1818.

Het Genootschap noodigt op nieuw alle kundige Voorstanders van waarheid en Godsvrucht, met aanbieding eener *Gouden Medaille*, of *twee honderd vijftig Guldens*, om inteleveren:

I. *Eene beknopte en naar de algemeene vatbaarheid ingerigte verklaring der uitspraak van* PAULUS, 2. Tim. III. v. 16., *zooveel betreft den hoogen oorsprong der Heilige Schriften, en eene, daarop, in overeenstemming van de algemeene Bijbelsche Leer, gegronde opheldering van de wijze, waarop men*

men zich de Ingeving der Heilige Schriften moet voorstellen.

II. *Eene vergelijking der Wonderwerken van* Elia *en* Eliza *met die, welke de Heer* Jezus *verrigt heeft, ter bevestiging van de waarheid der eerste, en de meerdere voortreffelijkheid der laatstgenoemde.*

Beide voor den eersten Januarij 1819.

Voorts verwacht het Genootschap, behalve de voor eenen onbepaalden tijd openstaande Vragen, volgens het Programma des vorigen Jaars, nog Antwoorden voor den eersten November 1817, op de Vraag:

Waarin bestaan volgens de Leer der Heilige Schrift, de werkingen des Heiligen Geestes in het hart van elken zondaar, die behouden wordt? En is op deze Leer gegrond de onderscheiding van gemeene en bijzondere werkingen van dien Geest? zoo ja, waarin is dat onderscheid gelegen?

Voor den eersten Januarij 1818, op de beide in het vorige Jaar uitgeschrevene Prijsvragen, om inteleveren:

Een Betoog, dat de nog blijvende Onbekendheid met het Christendom en de afkeerigheid van hetzelve bij het groot gedeelte des menschdoms, zoo weinig als de Tegenspoeden der Christelijke Kerk, een gegrond vermoeden opleveren tegen de Waarheid en Echtheid van den Christelijken Godsdienst.

En beantwoording van de Vraag:

In hoever verdient de wijze, op welke Jezus Christus en zijne Apostelen de voornaamste waarheden van den Natuurlijken Godsdienst leerden en bevestigden, ten alle tijde nagevolgd te worden?

Alsmede op de Vraag:

Is 'er in de Historische en Profetische Schriften des Ouden Verbonds zoodanigen zamenhang te ontdekken, dat daaruit eene bijzondere Goddelijke leiding, waardoor derzelver verschillende Schrijvers bestuurd zijn, klaarblijkelijk kan aangewezen en bevestigd worden?

En voor den eersten Februarij 1818, op de Vraag:

Op welke gronden kan men vaststellen, dat de Brieven van Paulus, *zoo als die in de Schriften des Nieuwen Verbonds voorhanden zijn, door hem zelven zijn vervaardigd en dus niet moeten worden aangemerkt als alleen de hoofdgedachten van* Paulus *behelzende, welke, door anderen, ons onbekenden, zouden uitgebreid en beschreven zijn?*

De Schrijvers, die naar den Prijs dingen, worden verzocht, hunne *Namen niet* bij de Verhandelingen te stellen, maar dezelve met eene Spreuk te onderschrijven, en 'er bij te voegen een *verzegeld Briefje*, dezelfde Spreuk tot opschrift hebbende, waarin hunne Namen en Woonplaatsen gemeld zijn; voorts zich der *kortheid* en *klaarheid* te be-

bevlijtigen, en hunne Verhandelingen, in *leesbaar schrift*, liefst in de Nederduitsche en Latijnsche en des noods in de Hoogduitsche Taal, met Romeinsche Letters, (nadien het met Hoogduitsche karakters en onduidelijk geschrevene niet in aanmerking gebragt wordt), *vrachtvrij*, en, zooveel mogelijk, met eene bij het Genootschap onbekende hand geschreven, te zenden aan den *Secretaris des Genootschaps* THOMAS HOOG, Predikant te Rotterdam, en zich te schikken naar de voorwaarden, in vorige Programmata opgegeven.

Het Genootschap herinnert de meermalen herhaalde waarschuwing, in vorige Programmata gedaan, dat men zijne bekroonde Verhandeling, noch afzonderlijk, noch in een ander Werk zal mogen uitgeven, zonder bewilliging dezer Maatschappij.

Het Genootschap behoudt aan zich het regt, om, naar goedvinden, en ten algemeenen nutte, gebruik te maken van alle de ingekomene Verhandelingen, en dezelve, schoon 'er de prijs niet aan is toegewezen, geheel of ten deele gemeen te maken, 't zij alleen met bijvoeging der Zinspreuken, door de Schrijvers gebruikt, 't zij ook met uitdrukking van hunne Namen, indien zij, daartoe verzocht wordende, dezelve gelieven te openbaren.

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN,

AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

AKADEMISCHE VERHANDELINGEN. *Dissertatio Chemico Medica inaug.; De Victus ratione, in aegrotis curandis, usui medicamentorum, a Medicis accommodanda, aliisque huc pertinentibus; quam etc. defendet* GEORGIUS JOHANNES HOFFMANN, *Middelstumo-Groninganus, ad diem* XVI *Septembr.* 1815, *Gron. apud* J. Römelingh; d. i. Inwijdings Verhandeling over de noodzakelijkheid, dat de voedsels, door de Geneesheeren, in het genezen der zieken, overeenkomstig met de geneesmiddelen worden voorgeschreven, en over hiertoe betrekkelijke zaken, welke enz. in 8vo. pag. 39.

Van het grootste gewigt voor de Geneeskunde is zonder twijfel de Scheikunde, wanneer deze met de noodige omzigtigheid wordt toegepast zonder Scheikundige vooringenomenheid, waarvan wij meermalen de belangrijkste proeven hebben ontvangen door kweekelingen uit de School van den Hoogleeraar DRIESSEN. Van dien aard, is de Verhandeling, welke wij nu eerst aankondigen (uithoofde dezelve niet eerder tot ons is gekomen), en van welke wij niet kunnen nalaten een kort overzigt mededeelen we-

wegens de nuttigheid van het onderwerp en de schoone bearbeiding, hoewel deze Verhandeling reeds bijna twee jaren het licht ziet.

De Hr. HOFFMANN begint zijne Verhandeling met (§ 1.) te zeggen, dat de Geneesheer even zoo omzigtig moet zijn ten opzigte van spijs en drank in betrekking tot de geneesmiddelen, als zulks noodzakelijk is ten opzigte van de geneesmiddelen zelve in betrekking tot elkander, ten einde niet zoodanige dingen te gelijk gebruikt worden, welke, elkander ontledende, de krachten veranderen of van eene nadeelige hoedanigheid doen worden; en verklaart ook hieruit, behalve andere oorzaken, waarom sommige geneesmiddelen van den eenen geprezen, van den anderen gelaakt worden. Vervolgens (§ 2.) (in het voorbijgaan aanmerkende, dat de voedsels overeenkomstig met de aangewezene wijze van genezing en de gebruikt wordende geneesmiddelen moeten zijn, wat de uitwerking op het levend ligchaam betreft) erkent de Schr., dat deze zaak moeijelijk is, eene grondige kennis der Scheikunde vordert, en dat men niet dan met omzigtigheid van de werking buiten het ligchaam tot die binnen het levend ligchaam moet besluiten; doch wederlegt (§ 3.) door wel gekozene voorbeelden, het gevoelen van hen, welke in de maag alle Scheikundige werking der ingenomene stoffen ontkennen, en voegt hier eenige waarnemingen bij, waaruit blijkt, dat de bestanddeelen van het levend ligchaam zelfs veranderen naarmate van het een of ander voedsel. Hierop bevestigt de Schr. (§ 4.) het gevoelen van BOERHAVE, *dat de werking der tegengiften door Scheikundige ontleding moet verklaard worden*, door de uitwerking van het zamentrekkend beginsel der Planten op den *Tart. emet.* of *Tartr. pot. stib.*, van de Suiker op het Koper-verzuursel, van de gezwavelde Waterstof op het Rottekruid, van de *Sulphas magnesiae* op den *Murias-barytae* (van welke laatsten SNEIDLER een merkwaardig geval aan den Hoogleeraar DRIESSEN had medegedeeld), en van meerder anderen, waardoor de nadeelige uitwerking wordt weggenomen. De Schr. merkt echter hier te regt aan, dat men niet altijd uit het ontledend vermogen moet besluiten tot de gebruikbaarheid als tegengift, wijl hiertoe vereischt wordt, dat het nieuwgeboren ligchaam onschadelijk of ten minsten minder schadelijk is, dan het vergift zelve. Na dit gemeld te hebben gaat de Schr. (§ 5.) over tot de beschouwing van die voedsels, welke de Suikerstof, de Gelei, de Eiwitstof enz. bezitten, van de Antiscorbutische Planten enz., welke alle eene groote hoeveelheid van het gezwaveld Waterstof-gaz kunnen ontwikkelen, en maakt ons op de uitwerking daarvan opmerkzaam op de meeste geneesmiddelen uit het Mineraalrijk, en het ontstaan van sommige ziekelijke aandoeningen, terwijl hij (§ 6.) de ontleding van vele me-

metaalachtige geneesmiddelen door de werking van het gezwavelde Waterstof, de Waterstof en Koolstof opnoemt, en (§ 7.) eenige belangrijke proefnemingen mededeelt, ten bewijze, dat vele afkooksels der Planten den *Murias hydrarg.* ontleden, en voor een gedeelte in *Merc. dulc.* of *Mur. hydr. oxydul.* veranderen, waaruit de Schrijver verklaart, waarom men zonder gevaar van salivatie eene grootere hoeveelheid *Mur. hydrarg.* kan toedienen dan in het *liq. Swietenii*; de verdere proefnemingen echter toonen (§ 8.), dat eene grootere hoeveelheid *Mur. hydrarg.* voor een gedeelte onveranderd blijft, maar tevens eene naauwe vereeniging met sommige plantaardige beginselen aangaat, dezelve minder oplosbaar in water maakt, en door bijvoeging van *aqua calcis* naar den bodem zinkt; dezelfde uitkomst erlangde de Schr. bij het gebruik van plantaardige extracten, en besluit hieruit tot de werking der spijzen, welke deze beginselen bevatten, op den *Mur. hydrarg.*

Hierop volgt (§ 9.) de werking van het zamentrekkend beginsel, van het Galnoten-zuur enz. op de metaalachtige geneesmiddelen, vooral van den *Cortex peruvianus* op de gelei en op de *Tartr. pot. stib.*; en om deze reden keurt de Schr. (§ 10.) zeer af het gebruik van geleiachtige voedsels, te gelijk met den *Cort. peruv.* Vervolgens wordt (§ 11.) de werking van de gelei op de metaal-verzuursels onderzocht, en bijzonder de verandering van de *Mur. hydrarg.* in *Mur. hydrarg. oxydul.* gemeld, welke laatste, volgens de proeven van ORFILA, zoo naauw met zoodanige voedsels vereenigd wordt, dat hij door de gewone herken-middelen onkenbaar is. Omtrent de werking van de Zuren, Loogzouten en Middenzouten op de slijmachtige stoffen vinden wij (§ 12.) eenige waarnemingen, vooral ten opzigte van de slijm van Salep; voorts meldt de Schr. (§ 13.), dat men bij het gebruik van *Nitrata metallica* en oplossingen van metaalachtige Zouten, op het voedsel moet letten, wijl dezelve door het warme vet worden ontleed; en past dit toe op de schadelijkheid van vet te gebruiken tot wegneming van de werking van het Rottekruid, hierbij voegende hetgeen bij het gebruik van *Murias barytae* moet worden vermijd.

Opzigtelijk de Zuren, maakt de Schr. (§ 14.) vele gewigtige aanmerkingen, en onder andere die, dat aan de slijmstof door dezelve het vermogen van andere stoffen optenemen, ontnomen wordt, met eene toepassing hiervan op de *mixt. Plenckii* en dat het *Sulphur. oxyduli stib. hydrog.* en *hydros. oxyd. stib.* door de werking der Zuren veel van het zweetdrijvend vermogen verliezen, en daarentegen meer braakverwekkende worden, enz.

Eindelijk wordt de werking van den meest gewonen drank, van Koffij, Thee en verschillende soorten van water onderzocht, en de gevallen opgegeven, waarin deze kunnen schaden wegens onderscheidene bestanddeelen.

Ten

Ten ſlot van deze Verhandeling voegt de Schr. (§ 16.) hier eenige zeer belangrijke proeven bij, ten betooge, dat vele geneesmiddelen en vergiften door andere ſtoffen, welke in de maag voorhanden zijn, zoodanige veranderingen ondergaan, dat zij door de gewone herken-middelen niet kunnen ontdekt worden; en eindigt (§ 17 en 18.) met uit al het verhaalde te beſluiten, dat door de wederkeerige werking der voedſels en geneesmiddelen, de werking van de laatſte dikwijls vergroot, verminderd of geheel vernietigd wordt.

Wij bevelen deze ſchoone en ineengedrongene Verhandeling, welke door eene zoo meesterlijke hand geſchreven is, allen, maar vooral den practiſchen Geneesheer, ten einde hij geen gevaar loope van de hier gemelde dwalingen te begaan, en den beſchouwenden Geneesheer, om hieruit eene nieuwe bron tot onderzoek te putten, ter lezing aan, en wenſchen, dat een ander leerling van den Hoogleeraar DRIESSEN dit onderwerp verder vervolgt.

MERKWAARDIGHEDEN DER NATUUR.

In de maand Augustus dezes jaars is op de kust van Asturie door Viſſchers een doode Walvisch gevonden, die 61 voeten lang en 20 dik was; dezelve heeft eene aanmerkelijke menigte ſpek en traan opgeleverd. Men herinnert zich, dat in den jare 1778 ook een doode Walvisch in die wateren ontdekt werd.

HANDEL EN ZEEVAART, LANDBOUW, HUISHOUDKUNDE, BEVOLKING EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

Getal der Schepen voor Amſterdam *in September* 1817.

Als een bewijs van den toenemenden Handel ſtrekke de uitkomst eener naauwkeurige opneming den 19den September 1817 gedaan. Men bevond toen het getal der Koopvaardijſchepen voor de ſtad Amſterdam aan den IJkant, zoo op ſtroom als aan de Laag liggende te zijn *zeven honderd en negen*, zonder daaronder mede te rekenen het aanzienlijk aantal Vaartuigen, dat zich ten allen tijde aan de Scheepstimmerwerven en binnen de ſtadsgrachten bevindt, noch ook de Binnenlandſche Ligters en Veerſchepen.

SIER-

STERRE EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

HONGARYE. Den 11den Augustus heeft men te Rhonicz in het Sohler Comitaat, omstreeks ten elf ure des ochtends een zwaar geluid gehoord, dat oogenblikkelijk door eene Aardbeving werd opgevolgd, die ten naastenbij drie seconden aanhield en hare rigting van het Zuiden naar het Noorden nam. Te Predaina en Bries veroorzaakte deze schok eenige schade.

SCHOTLAND. Te Inverness is op den tweeden September eene vrij sterke Aardbeving gevoeld, des ochtends ten half vier. Het is opmerkelijk, dat dit reeds de vijfde schok is, welken men hier sedert Augustus des verleden jaars gewaar werd.

ZWITSERLAND. In het Canton Bern, bijzonder te Saanen, heeft men in de maand Augustus onderscheiden Aardschokken gevoeld, vooral op den 11 en 13den. Ook in den aanvang van September heeft zich dit verschijnsel weder vertoond, en nog al op eene geduchte wijze, hoewel het geen aanmerkelijk nadeel heeft toegebragt.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Oct.	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
1	29. 8¾ 29. 7¼ 29. 7¼	49 57 51	O. t. Z. O. Z. O. N. W.	voormidd. bewolkt; namidd. betrokken; 's avonds bewolkt; buijig; betrokken.
2	29. 9 30. 0¼ 30. 0¼	48 50 46	N. W. W. N. W. —	harde wind; zeer bewolkt; een weinig buijig.
3	30. 0¼ 30. 0¾ 30. 1¼	50 55 38	N. W. N. N. W. N.	bewolkt: een weinig buijig; 's avonds helder.
4	30. 1¾ 30. 2¼ 30. 3¼	43 53 42½	O. — O. t. N.	helder.
5	30. 3 30. 3¼ 30. 3¾	41 48 40	O. t. N. — O. N. O.	helder.
6	30. 3¾ 30. 3 30. 2¼	42 51 43	O. t. N. — O. N. O.	helder; windrig.
7	30. 2¼ 30. 2¼ 30. 2¼	45½ 53½ 44½	O. O. t. N. —	bewolkt; namidd. betrokken.

Waar-

Waarnemingen op den Huize Zwanenburg, omtrent het gevallen en uitgewasemd Water.

1817.	gevallen regen	uitgewasemd
Maand	lijn.	lijn.
September	18	28

GEBOORTE, TROUW- EN STERFLIJSTEN.

Voorbeeld van ongemeene Vruchtbaarheid

Te Leeuwarden is op den 21sten September de huisvrouw van JOHANNES KOESE, Schoenmakersknecht, JANTJE JANS van *drie* welgeschapen kinderen verlost, alle jongens, die zich volmaakt wel bevinden.

Voorbeeld van hoogen Ouderdom.

Ter dezer dage overleed te Homerton, bij Peterborough, in Northamptonshire, Jufvrouw OLDHAM, eene vrouw van 105 jaren, en de moeder van een zeer groot huisgezin, aan de gevolgen van een' hevigen aanval van Kinderziekte. Het is alleropmerkenswaardig, dat elk lid van haar huisgezin te voren door de natuurlijke Kinderziekte is aangetast geweest, en dat die ziekte, volgens haar eigen geheugen, zesmalen in het door haar bewoonde huis heeft geheerscht, en zij nimmer te voren daarvan besmet werd, zonder echter groote voorzorgen gebruikt te hebben.

HAARLEM. De Registers van den Burgerlijken stand in het Noordelijke gedeelte van de Provincie Holland over het jaar 1816 leveren de volgende uitkomsten op; het getal der Geborenen beliep in het geheel 13,544, waarvan echte kinderen mannelijke 6,308, vrouwelijke 5,868, onechte, mannelijke 6 6, vrouwelijk 682; dat der overledenen 11,016, waarvan slechts twee boven de 100 jaren bereikten; dus zijn 'er meer geboren dan gestorven 2,528. Het getal der Huwelijken bedroeg in het geheel 3,557; dat der Echtscheidingen 35.

TE HAARLEM BIJ A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE
KONST
EN
LETTER-BODE,
VOOR HET JAAR 1817.

N°. 42. *Vrijdag den 17den October.*

BERIGTEN.

GOTTINGEN. Op de Huishoudkundige Prijsvraag, waarbij verlangd werd, „ eene Natuurlijke Historie der Insecten, die de Raapzaadvelden benadeelen en middelen terver hoeding daarvan (*) ", en waarop met Julij dezes jaars antwoorden moesten inkomen, heeft de Koninklijke Maatschappij der Wetenschappen alhier niet het genoegen gehad 'er een te ontvangen; zij herinnert dus, eenen beteren uitslag hopende, de volgende Vragen; tegen November van dit loopende jaar „ die over de Leer van de kruising der Rassen ten voordeele van het Rundvee", tegen Julij 1818; „ die over de voordeelen van het overbrengen van Noord-Amerikaansche Boomsoorten op Duitschen bodem " (†) tegen November 1818: „ die over de toebereiding, het gebruik enz. van den Houtazijn " (§) met verdubbeling van den gewonen prijs, indien een der Antwoorden boven alle de overige uitmunt, en indien 'er twee mogten geoordeeld worden elkander te evenaren, elk den gewonen; en geeft tegen Julij 1819 de volgende nieuwe Huishoudkundige Vraag op:

„ In het bezigen van den Waterdamp of Stoom tot velerleije bereidingen, bij welke men anders de door hout of andere brandstoffen daargestelde hitte meer onmid-

(*) Zie *Alg. Konst- en Letterb.* 1815, Dl. II. bl. 194.
(†) Zie denzelven 1816, Dl. II. bl. 338.
(§) Zie denzelven 1815, Dl. I. bl. 102.

middellijk pleegt aantewenden, heeft men in den laatsten tijd aanmerkelijke vorderingen gemaakt, en daaruit ook hier en daar voor de Huishoudkunde in steden en op het land voordeelen getrokken, die niet alleen in een geringer verbruik van brandstoffen, maar ook dikwijls in de besparing van tijd en arbeidsloon bestaan."

„ Hoewel deze voordeelen bij verscheiden bereidingen aan geen' twijfel kunnen onderhevig zijn, heeft het bezigen van den Waterdamp of Stoom tot die doeleinden tot nog in de Huishoudkunde in steden en op het land weinig ingang gevonden, waarvan de reden voornamelijk schijnt te moeten gezocht worden in het gebrek van grondige, voor het volk, geschreven onderrigtingen. Dewijl nu echter, bij de gedurig klimmende prijzen van het hout, de algemeener invoering van dit gebruik van groot aanbelang is, zou men zich wezenlijk nut mogen beloven van: Een grondig, op zekere bevindingen rustend onderrigt, in den volkstoon, tot het gebruik van den Stoom tot verscheiden bereidingen in de Huishoudkunde in steden en op het land, waarbij men tot hiertoe de door hout of andere brandstoffen voortgebragt hitte gewoonlijk pleegt aantewenden."

„ Bij zulk een onderrigt moet *eerst* aangetoond worden, bij welke bereidingen, niet alleen koken en braden, maar ook in Bierbrouwerijen, Brandewijnstokerijen en dergelijke, de aanwending des Stooms niet alleen mogelijk, maar dadelijk voordeelig is; ten *tweede* de toestellen aangewezen, waardoor men dit oogmerk bereiken kan, met de noodige voorzigtigheids - maatregelen en ten *derde* een naauwkeurig overslag van de kosten en van de grootte des voordeels aan het gebruik van den Stoom, boven de andere gewone brandstoffen, verbonden."

De gewone prijs bestaat in twaalf Dukaten en de laatste tijd van het vrachtvrij inzenden der Antwoorden is op den laatsten van Mei en September van de daarbij genoemde jaren bepaald.

GRONINGEN *den 9 October*. Nadat de Hooggeleerde Heer PETRUS DRIESSEN, door Z. M. den Koning tot Rector Magnificus dezer Hoogeschool voor het volgend Akademisch jaar aangesteld, ingevolge de wet in die hoedanigheid was beëedigd, werd deze waardigheid aan denzelven, door den afgaanden Rector, den Hoogleeraar S. GRATAMA, heden, plegtig overgedragen. De laatstgenoemde hield bij deze gelegenheid eene Redevoe-

voering *de Hermodoro Ephesio vero LL. XII Tabularum auctore.* Na de behandeling van dit onderwerp gaf de redenaar verslag van hetgeen, met betrekking tot deze Hoogeschool, in het vorig jaar, merkwaardigs was voorgevallen, en verzocht daarop den Secretaris van den Akademischen Senaat, de oordeelvellingen der onderscheidene Faculteiten over de ingekomene Prijsverhandelingen en de nieuwe Prijsvragen voor het volgende jaar, voortelezen. — Dit geschied zijnde, deelde de redenaar de uitgeloofde Eerepenningen uit aan de Heeren H. J. H. MODDERMAN, H. KUHL, H. DE RANITZ en J. MUNTENDAM, alle Studenten dezer Hoogeschool, en wenschte deze, gelijk mede den Heer Student VAN HASSELT, wiens Verhandeling waardig geoordeeld was mede in de Jaarboeken der Hoogeschool gedrukt te worden, met deze overwinning openlijk geluk.

Tot Secretaris van den Akademischen Senaat, voor het volgend jaar, is, nadat de Hoogleeraar E. J. THOMASSEN à THUESSINK zich daarvan, wegens den zwakken toestand van zijne gezondheid, verschoond had, aangesteld de Hoogleeraar TH. VAN SWINDEREN.

LEYDEN *den* 11 *October.* Heden hadden wij het genoegen, den WelEd. Hooggel. Heer HENDR. ARENT HAMAKER, *Phil. Theor. Mag. Litt. Hum. Doct.*, van Franeker herwaarts beroepen, als *Legati Warneriani Interpres en Litt. Or. Prof. Extraordinarius* zijne Intree-Redevoering in schoon Latijn te hooren houden: *de Religione Mohammedica, magno virtutis bellicæ apud Orientales incitamento;* d. i. over den Mahomedaanschen Godsdienst beschouwd, als een voornaam middel ter aansporing van den krijgsgeest der Oosterlingen. Wij mogen, naar deze eerstelingen, veel van dezen nieuwen Leeraar aan deze Universiteit verwachten, en vleijen ons, dat eerlang door hem de schatten van WARNERS nalatenschap meer algemeen bekend gemaakt en nuttiglijk bearbeid zullen worden.

AMSTERDAM *den 7den October.* Burgemeesteren dezer stad hebben, op voordragt van Heeren Curatoren van het Athenaeum Illustre en der Latijnsche Scholen, tot *Hoogleeraar in de Medicijnen* aan het Athenaeum alhier aangesteld, den Heer FRANS VAN DER BREGGEN CORNELISZ.

LEVENSBERIGT
VAN
H. V. COLLET-DESCOSTILS,

Eerste Ingenieur en Hoogleeraar in de Scheikunde bij het Koninklijk Corps der Mijnen, Lid van het Egyptisch Instituut en van onderscheiden geleerde Maatschappijen, door GAY-LUSSAC.

De wetenschappen hebben door den dood van HIPPOLYTE VICTOR COLLET-DESCOSTILS een verlies geleden, dat moeijelijk te herstellen zal zijn. Hij overleed te midden van zijne loopbaan, na eervolle welgeslaagde pogingen, maar voor dat hij alles had ten uitvoer kunnen brengen, wat zijne bekwaamheden en edele ijver voor de wetenschappen beloofden.

Met hem door eenen naauwen vriendschapsband vereenigd, is het onze pligt, om aan zijne gedachtenis een laatst bewijs van hulde toetebrengen. Zijne vrienden en bloedverwanten zullen zich zulk een smartelijk verlies niet ligt getroosten; en zijne volbragte werken, de thans verijdelde verwachtingen herinnerende, zullen nog lang ons zijn gemis doen betreuren.

COLLET-DESCOSTILS werd te Caen op den 21 November 1773 geboren. Hij begon en voltooide zijne studien in het Collegie *du Bois* van de Universiteit dezer stad, onder toezigt en bestuur van zijnen oom van vaderszijde. Zijn vader, een zeer bekwaam Regtsgeleerde en eerste Secretaris van het Intendantschap van Poitiers, bragt hem te Parijs in den aanvang der omwenteling. Daar trof hij als Onderwijzer in de Scheikunde den Heer VAUQUELIN, toen Hoogleeraar bij het Athenaeum, en den Heer CHARLES in de Natuurkunde. VAUQUELIN ontving hem wel, boezemde hem eene hartstogtelijke liefde in voor eene wetenschap, die hij reeds zelf met goeden uitslag beoefende, en weldra verbond eene onveranderlijke vriendschap hen aan elkander.

In het begin van de beroeringen der omwenteling deed DESCOSTILS zijne intrede in de loopbaan der wetenschappen-

tenſchappen; en tegen het einde van 1792 was hij genoodzaakt zich inteſchepen, in hoedanigheid van jong matroos op een klein Lands Vaartuig, van hetwelk hij ſpoedig overging op een Schip ter reede van Cherbourg liggende. Niet lang daarna, naar de raadgevingen van Dr. DE LAVILLE, voor wien hij altijd eene bijzondere hoogachting koesterde, luisterende, beſloot hij, om mededingen naar eene plaats als Kweekeling in de *Ecole des Mines*, welker inrigtingen het Gouvernement onlangs veranderd had. Hij ontving de tijding van zijne toelating tot gemelde School ter gelijker tijd met zijne benoeming tot Scheeps-kadet; maar hij wankelde niet over zijne keus; van de gevaren en kanſen der zee afziende en aan de ſtudien en de aangenaamheden van een ſtil leven de voorkeur gevende, kwam hij te Parijs terug, waar hij zich geheel aan zijnen ſmaak voor de Scheikunde overgaf.

In het jaar 1798 was 'er een groote togt op til, waarvan het doel onbekend was. De Hn. BERTHOLLET en MONGE, die 'er deel in moesten nemen, ſtelden aan DESCOSTILS voor, om hen te verzellen. Hun voorſtel vond ingang bij hem; en DESCOSTILS, onbewust werwaarts hij ging, maar verzekerd van bij twee zulke te regt beroemde geleerden veel te zullen leeren, vertrouwde zich aan het lot; en na eenen zeetogt van 40 dagen bevond hij zich aan de oevers van Egypte.

Gedurende zijn verblijf in dit brandend heete land, te midden van zich gedurig hernieuwende gevaren, deed hij verſcheiden wetenſchappelijke naſporingen en werd onder het getal der geleerden opgenomen, waarop het Egyptisch Inſtituut zich beroemde. Bij zijne terugkomst te Parijs werd hem het opzigt vertrouwd over het Laboratorium van de *Ecole des Mines*, en in 1809 verwierf hij den welverdienden graad van Eerſten-Ingenieur.

Niettegenſtaande DESCOSTILS tot vele ambtsverrigtingen verpligt was, werd zijne korte loopbaan door talrijke werken gekenmerkt. Men is aan hem vele ontledingen van Delfſtoffen (*) verſchuldigd, waarin hij eene

(*) Slechts een klein aantal dezer Ontledingen zijn publiek gemaakt; de andere werden voor bijzondere perſonen of het Beſtuur der Mijnen te werkgeſteld, onder het getal der laatſte, is die van de Tinertſen in Frankrijk en

eene groote mate van behendigheid aan den dag legde; maar wij zullen alleen die zijner nasporingen vermelden, welke hem een' onderscheidenden rang onder de Scheikundigen bezorgd hebben.

Zijne belangrijkste Verhandeling betreft de oorzaak der kleuren, die zekere Platina-zouten aannemen (*). Hij toonde, dat deze kleuren haar aanwezen verschuldigd zijn aan het bestaan van een bijzonder Metaal, daarna aangeduid met den naam van *Iridium*, hetwelk ook gevonden wordt in het overblijfsel, dat de Platina, in zuren opgelost, achterlaat. Deze uitkomsten zijn van het hoogste gewigt, daar zij de Scheikunde met een nieuw enkelvoudig ligchaam verrijkt hebben, opmerkingwaardig om de verschillende schakeringen der kleuren van deszelfs verbindingen; dit inderdaad alleen zou toereikend zijn, om den naam van DESCOSTILS der nakomelingschap aantebevelen.

In de Verhandelingen van de Maatschappij van *Arcueil* (†) leverde DESCOSTILS een berigt wegens de zuivering der Platina, welke dit kostbaar metaal in prijs deed dalen. Hij stelde voor, om te beginnen met ruw Platina en zink onder een te smelten en dit mengsel tot poeder gebragt zijnde, door Zwavel-zuur de zink 'er af te scheiden: dan ontbindt zich de Platina ten uiterste gemakkelijk in Koningswater; dezelve bezit de zeer opmerkingwaardige eigenschappen, van bij eene zeer geringe warmtemaat te ontbranden en zelfs als buskruid te ontploffen, wanneer de evenredigheid van gebruikte zink niet van aanbelang is.

De Heer CHEVENIX had bevonden, dat Platina door Salpeterzure Kwik uit hare ontbinding nedergeploft en in een' smeltkroes, met een weinig Borax omgeven, gedaan zijnde een' welgesmolten metaalklomp oplevert, omtrent zeventienmaal zwaarder dan het water. DES-

COS-

en bijzonder van het Departement der Haute Vienne, waarvan de uitkomsten ten hoogste belangrijk zijn, als de zekerheid geleerd hebbende, dat Frankrijk zeer uitgestrekte met Tin bezwangerde gronden bezit, die met voordeel kunnen ontgonnen en bearbeid worden.

(*) *Ann. de Chimie et de Physique* Vol. 48 p. 153.

(†) Vol. I. p. 370.

COSTILS die proef herhalende bemerkte weldra, dat men Platina met Borax zonder behulp van Kwik kon ſmelten, en dat men het in zuren ontbindende, het Boraxzuur verkreeg. Deze ſmeltbare Platina is een waar *Borure*, ligt breekbaar of bros en kristallisch van zamenweefſel. De andere Metalen leverden met den Borax dezelfde verſchijnſelen als de Platina op; men moet hem bij gevolg als den eerſten beſchouwen, die *Borures* daargeſteld heeft.

Naſporingen omtrent de Platina doende, bevond hij dat de kool de eigenſchap heeft, om zich met dit metaal te verbinden, in evenredigheid van eenige honderdſte gedeelten, het ſmeltbaarder te maken en derzelver digtheid te verminderen (*).

Men kende de oorzaak van de ontſmeltbaarheid niet van eenige Spath-ijzerertſen, en evenmin de theorie der bewerkingswijzen in gebruik, om dezelve ſmeltbaar te maken. DESCOSTILS toonde door eene naauwkeurige ontleding aan, dat de Spath-ijzerertſen niet alle even eens zijn, en dat de ſmelting weêrſtand biedende eigenſchap van ſommige toeteſchrijven is aan de groote hoeveelheid Magneſia, die zij bevatten. De laatſte gedurende een' langen tijd aan de lucht blootgeſteld latende, hetzij voor of na de roostering, vormt 'er zich Zavelzuur-ijzer, waarvan het zuur zich vervolgens met de Magneſia verbindt, en wordt het nieuwe zout door regenwater of waſching weggenomen. Hij gaf den raad, op grond van deze theorie, ten einde de afſcheiding der Magneſia te beſpoedigen, om de hoopen geroosterde erts met water te begieten, dat met Zwavelzuur ijzer bezwangerd is, hetwelk men zich zeer gemakkelijk verſchaffen kan, de pyriten, die gewoonlijk de draden van Yzerſpath verzellen, ligt roosterende en efflorerende. Men begrijpt klaar, hoevele voordeelen deze bewerkingwijze oplevert, dewijl dezelve in veel minder tijd dan gewoonlijk de Magneſia kan wegnemen (†).

'Er beſtaan zekere ſoorten van Yzererts, welke verſcheiden Delfſtofkundigen hadden zamengevoegd onder den naam van *leemachtig of kleiaardig Yzer* (*fer argileux*).

(*) *Annales de Chim. et Phyſique* vol. 67. p. 86.

(†) *Journ. des Mines*, vol. 21. p. 277.

leux). DESCOSTILS bewees, dat deze erts koolstoffig aardachtig ijzer (*fer carbonaté terreux*) is, waarvan de ligging opmerking verdient; dat hij bijna altijd de steenkolen verzelt en op plaatsen, waar hij alleen gevonden wordt, de grond de kenteekenen heeft, welke die brandstof gemeenlijk bezit. (*)

DESCOSTILS, wiens aandacht meestal op de Metaalkunde was gevestigd, was getroffen over het ontzettend verlies, dat men lijdt bij het ontleden van den Looderts, volgens de gewone bewerkingwijzen. Hij onderzocht (†) den invloed der gazsoorten op de ontleding en vervlugtiging van dezen erts; gaf eene theorie der bewerking op en stelde vast, dat het voordeelig zijn zou den Looderts te ontleden door eene zelfstandigheid, welke de Zwavel zou opnemen, zonder eenig gazaardig voortbrengsel tevens te doen geboren worden.

Eene soort van Cement (§) strekte ten voorwerpe van de nasporingen van verscheiden Scheikundigen. BERGMAN schreef deszelfs eigenschap, om onder water hard te worden, toe aan het aanwezen van omtrent $\frac{2}{100}$ Bruinsteenverzuursel. GUYTON had bevonden, dat verschillende andere zelfstandigheden zamenwerkten, om dit Cement te vormen, en zelfs een middel opgegeven, om door kunst hetzelve natemaken, verkalkende te zamen een mengsel van 4 deelen klei, 6 zwart bruinsteen verzuursel en 90 van goeden tot poeder gestooten Kalksteen (**). DESCOSTILS kent voornamelijk aan de Kiezelaarde, die in de kalkaardige steenen in aanzienlijke hoeveelheid voorkomt hetwelke dit Cement oplevert, de eigenschap toe, welke het laatste bezit, om één ligchaam te vormen en onder water te verharden. Hij deed de belangrijke waarneming, dat de Kiezelaarde niet opgelost wordt in de zuren vóór de verkalking van den kalkaardigen steen, terwijl zij daarna bijna geheel daarin zich ontbindt. Deze uitkomst, een naauwkeurig denkbeeld van dit Cement gevende, wijst tevens de voorzorgen aan, die men moet in acht nemen, ten einde hetzelve van alle stukken te vormen, en verklaart

(*) *Journ. des Mines*, vol. 32. p. 361.

(†) *Memoires d'Arcueil*, vol. 2. p. 424.

(§) *Chaux maigre.*

(**) *Annales de Chym.*, vol. 37. p. 259.

klaart de vastheid, welke hetzelve zoo ſpoedig onder water verkrijgt (*).

DESCOSTILS had zich dikwijls met den Aluin en de onderſcheiden Zwavelzure Aluinaarden onledig gehouden. Hij had daardoor uitkomſten verkregen, die hij ons zelf zeide, zeer opmerkingwaardig te zijn; maar hij liet niets hierover in geſchrift na. Bezig zijnde met den Aluin, en het Chlorium in Zwavelzure Aluinaarde en Ammoniak doende overgaan, nam hij de *Chlorure d'azote* waar, waarvan de Hr. DULONG het eerſte het aanwezen en den aard had bekend gemaakt. Hij merkte, op, dat dit ontploffend zamenſtel de eigenſchap bezat, om bij verkoeling tot een vast ligchaam overtegaan; maar verſchoof tot nadere gelegenheid deszelfs afzonderlijk onderzoek. (†)

Als Eerſte-Ingenieur der Mijnen volbragt DESCOSTILS verſcheiden belangrijke zendingen. Hij bezocht de beroemde Aluinmijnen van *Tolfa*, waarover hij waarnemingen opgeteekend heeft, die in het eerſte deel van de *Annales des Mines* zullen voorkomen. Het doet ons zeer leed, dat hij buitenſtaat is geweest het plan ten uitvoer te brengen, dat hij ontworpen en reeds begonnen had uittewerken, te weten eene Verhandeling over de Proefondervindelijke Scheikunde. Hij zou daarin eene menigte aanmerkingen en bijzondere daadzaken gelascht hebben; buitendien is het een werk, dat geheel ontbreekt, en niemand was beter in ſtaat het te bearbeiden dan hij.

Bij een' veel omvattenden geest voegde DESCOSTILS een zeer juist oordeel. Indien hij niet zooveel gedaan heeft, als men zich van hem beloofd had, moet men dit afſchrijven op de ongelukkige omſtandigheid, dat hij ſedert tien jaren door de vreesſelijke ziekte bedreigd werd, waarvoor hij bezweken is. In weêrwil van een ſchijnbaar voorkomen van kracht en gezondheid, was hij aanhoudend zoo ongeſteld, dat de arbeid in het Laboratorium hem zeer moeijelijk en dikwijls zelfs ondragelijk viel. Hij heeft een voorbeeld van alle gezellige en huisſelijke deugden gegeven. Alles voor zijne vrienden; vol liefde jegens eenen vader, die hem overleeft; on-

(*) *Journ. des Mines*, vol. 34. p. 308.

(†) *Journ. des Mines*, vol. 33. p. 351.

onophoudelijk bezig met de zorg voor zijne kinderen, en een uitstekend echtgenoot zijnde, liep het geluk elk in het oog, dat hij met eene vrouw deelde, wier treffende bezorgdheid bewondering en belangneming inboezemde, en wier droefheid nog door niets kan gelenigd worden. DESCOSTILS had zulk een verheven karakter, als men gaarne bij alle beoefenaars der wetenschappen zou wenschen aantetreffen. Hij laat aan zijne beide zonen eenen naam achter, dien hij door zijnen arbeid en edele hoedanigheden vereerde, en die langen tijd nog het verlies van een' beroemd geleerde en een braaf mensch in het geheugen zal terug roepen.

Hij overleed den 6den December 1815 aan eene chronische ontsteking in het buikvlies in den ouderdom van 42 jaren.

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN,

AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

AKADEMISCHE VERHANDELINGEN. *Dissertatio Medica inauguralis, Historiam Epidemiae morbillosae, Groningae Anno* 1816 *observatae, exhibens, quam etc..... Publico ac solemni examini offert* CORNELIUS JOANNES THEMMEN, *Daventriensis, ad diem* XIX *Junii* 1817, *hora XI. Gron. apud* J. Oomkens, in 8vo. pag. 114 zonder het bijwerk; — d. i. Inwijdings Verhandeling over de Mazeien, welke in den Jare 1816 te Groningen epidemisch zijn waargenomen; welke enz.

Wanneer wij de menigvuldige Akademische Verhandelingen, welke van tijd tot tijd het licht zien en van een' Geneeskundigen inhoud zijn, gadeslaan, zullen wij gemakkelijk ontwaren, dat vele van dezelve of eenig practisch deel (hetwelk meestal eene ondervinding vordert, welke bezwaarlijk in een jongeling, die de Akademische loopbaan afgelegd heeft, plaats kan vinden) tot onderwerp hebben, of een compilatie opleveren, welke den rijkdom van de Bibliotheek der Professoren doet kennen. Hoewel de Inwijdings Verhandeling, welke wij thans voor ons hebben, mede van een' Geneeskundigen en wel Practicalen inhoud is, kunnen wij echter geenszins zeggen, dat de bovengemaakte, anders vrij algemeene, aanmerkingen, op dezelve kunnen worden toegepast; wijl hier geen praal van aangehaalde Schriften, of oordeelvellingen over de gevoelens van Geleerden, welke over het algemeen boven de sfpheer van den Akademieburger gelegen zijn,

en

en met grond niet dan door langdurige beoefening dezer wetenschappen en genoegzame ondervinding of wederlegd of bekrachtigd kunnen worden, voorkomen, maar integendeel deze Verhandeling zich ten sterkste aanbeveelt door eene naauwkeurige en getrouwe waarneming en opgave van alles, wat tot de Mazelen-epidemie, welke in het vorig jaar te Groningen zeer algemeen en uitgebreid schijnt geweest te zijn, betrekking heeft.

Van welk nut en gewigt zoodanige waarnemingen voor de Geneeskunde zijn, indien zij naauwkeurig zijn in het werk gesteld, behoeven wij niet aan te merken, ons houdende aan het gezegde van VAN SWIETEN: *Fideli morborum observationi Medicina etc.*; hetwelk de Schrijver zeer gepast tot een Motto heeft gekozen. Ja, wij herhalen het, de Hr. THEMMEN heeft in deze Verhandeling groote oplettendheid en naauwkeurigheid in het waarnemen aan den dag gelegd, en dezelve gepaard met helderheid van uitdrukking en zuiverheid van taal, terwijl de behandeling zelve van het onderwerp duidelijk toont, dat de Schrijver deze stoffe in haren geheelen omvang kent, en met de voornaamste Schrijvers daarvan volkomen bekend is.

Ten einde de uitgebreidheid en belangrijkheid van dit Stuk te doen kennen, willen wij eene korte opgave van den inhoud mededeelen.

Na in een kort *Voorberigt* de redenen vermeld te hebben, welke hem tot de keuze van dit onderwerp hebben bepaald, geeft de Schr. in de *Inleiding* een kort Verslag van de geschiedenis dezer ziekte, en van de meerdere algemeenheid van dezelve in den tegenwoordigen tijd; waarop een overzigt volgt over hetgeen de Schr. zich in deze Verhandeling ter behandeling heeft voorgesteld.

De Verhandeling zelve is in drie Hoofdstukken afgedeeld, van welk het *Iste Hoofdstuk* eene naauwkeurige en uitvoerige beschrijving van de Mazelen-epidemie, en van hetgeen daartoe betrekking heeft gehad, oplevert.

Na vooraf (§ 1.) de werking van den dampkring op het menschelijk ligchaam, en deszelfs invloed op het ontstaan, den aard en voortduring van epidemische-ziekten in het algemeen te hebben aangetoond, geeft de Hr. TH. (§ 2.) de gesteldheid op van den dampkring, zoo als dezelve gedurende het afgeloopen jaar te Groningen is waargenomen, waaruit hij vervolgens (§ 3.) afleidt, de algemeene geneigdheid tot eenen Catarrhalen, Rheumatischen en Subinflammatoiren aard, (welke gevolgtrekking door de ondervinding volkomen bevestigd werd, wijl alle heerschende ziekten aldaar op dien tijd van dien aard werden bevonden), en aan de Mazelen dienzelfden aard toeschrijft.

De oorsprong of overbrenging der Mazelen naar Groningen, het begin, de verdere voortgang, het toppunt, de afneming, en eindelijk het einde der Epidemie worden naauw-

naauwkeurig (§ 4.) opgegeven; waarbij (§ 5.) het waarschijnlijk getal van hen, die deze ziekten geleden hebben, en het bepaald getal van de daaraan gestorvenen gevoegd is.

Hierop volgt (§ 6.) de opgave van de verschijnselen, welke in de onderscheidene tijdperken van deze ziekte zijn opgemerkt, en welke des Schrijvers besluit omtrent den aard van deze Epidemie bevestigen en den regelmatigen en gemakkelijken afloop van deze ziekte aldaar bij de meeste lijders aan den dag leggen. Ter dezer plaatse vindt men eenige aanmerkingen, getrokken uit de vergelijking van de luchtsgesteldheid met den gang der Epidemie, waaruit de groote invloed van den dampkring op de verbreiding en meerdere boosaardigheid van deze ziekte ten duidelijkste blijkt. De complicatien en anomalien, welke in somuige verschijnselen of in den afloop plaats hebben gehad, worden vervolgens (§ 7 en 8.) en de onderscheidene uitgang en gevolgen, welke in deze ziekte zijn opgemerkt (§ 9.) breedvoerig vermeld; terwijl eindelijk (§ 10.) dit Hoofdstuk besloten wordt met eene opgave van alle die verschijnselen en kenteekenen, welke in deze Epidemie een' gelukkigen of nadeeligen en noodlottigen uitgang der ziekte ten gevolge hebben gehad, en welke dus eene bijdrage opleveren tot de voorzegging in deze ziekte.

Het *IIde Hoofdstuk* is geheel toegewijd aan de geneeswijze, welke men gevolgd heeft in de behandeling van deze ziekte, deszelfs complicatien en verschillende gebreken, welke de ziekte ten gevolge heeft gehad. Dit gedeelte is niet minder uitvoerig behandeld dan het overige, en de Schr. betuigt in de Voorrede, wegens de bijdragen hiertoe, veel verschuldigd te zijn aan den Hoogleeraar STRATINGH, den Heer Med. Doct. TELLEGEN en andere Geneesheeren te Groningen.

In dit Hoofdstuk wordt (§ 2.), na vooraf (§ 1.) aangemerkt te hebben, dat bij vele lijders, zonder eenige geneesmiddelen te gebruiken, alleen door het in acht nemen van eene geschikte leefwijze, de ziekte gemakkelijk afliep, onze aandacht voornamelijk gevestigd op de onmerkbare uitwaseming der huid, en den graad van warmte, welken men behoort aantewenden, hetgeen door onderscheidene waarnemingen wordt bevestigd; daar echter de behoorlijke graad van warmte niet alleen den gemakkelijken afloop der ziekte te weeg brengt, zoo spreekt de Schr. (§ 3.) over het voedsel en den drank, welke hier het meest geschikt zijn. Vervolgens geeft de Schr. (§ 4.) de middelen op, door welke de anders aan deze ziekte zoo eigene gebreken der Oogen kunnen worden voorgekomen, door het matigen of geheel afweren van het licht; terwijl hierop (§ 5 — 8.) de behandeling volgt van de onderscheidene complicatien der Mazelen, als met Ont-

ste-

ſtekings-koorts, met Zenuw-koorts en met Wormen. Onder de dringende, en eene afzonderlijke hulp vereischende, omſtandigheden komen hiervoor (§ 9 — 16.) de Hoest, het inſlaan der Mazelen, de Buikloop, de Braking, de Oogontſteking; de Keelontſteking, de Stuipen, IJlhoofdigheid en bezwaarlijke of belette Pisloozing, welker behandeling, naar hare verſchillende oorzaken en aard ingerigt, met veel naauwkeurigheid is ter nedergeſteld; wordende dit Hoofdſtuk beſloten door de behandeling der ongemakken, welke op de Mazelen gevolgd zijn (§ 17.), en door hetgeen in acht dient genomen te worden in het tijdperk der herſtelling (§ 18.).

Het *IIIde en laatſte Hoofdſtuk* moeten wij als het ware als een aanhangſel tot deze Verhandeling beſchouwen, daar het niet regtſtreeks met de reeds meermalen gemelde Epidemie der Mazelen in betrekking ſtaat. Dit Hoofdſtuk is in twee Afdeelingen geſcheiden, van welke de eerſte over de inenting der Mazelen uitweidt.

De Heer Th. maakt (§ 1.) eerst gewag van de geſchiedenis dezer inenting, en (§ 2.) van de onderſcheidene wijze, waarop men dezelve ten uitvoer heeft gebragt; waarna hij (§ 3.) eenige zwarigheden oppert tegen de nuttigheid van de inenting; tevens (§ 4.) onderſcheiden gronden opgevende, welke niet zeer voor de wezenlijkheid der inenting en voor de waarheid der proefnemingen welke over de inenting in het werk geſteld zijn, ſchijnen te pleiten. De Schr. beſluit (§ 5 en 6.) deze Afdeeling met het verhaal der proefnemingen, welke hij omtrent dit punt heeft genomen, en welke de gemelde zwarigheden en twijfelingen verſterken, daarbij voegende tot meerdere ſtaving het gevoelen van Cullen.

De tweede Afdeeling bevat de onderſcheidene regels ter voorbehoeding tegen deze ziekte, door op alle mogelijke wijzen de verſpreiding van de ſmetſtof der Mazelen te verhinderen, en door de vatbaarheid en geneigdheid tot de ziekte bij de nog gezonden te verminderen, hetwelk alles behoorlijk uiteengezet en wel geſchreven is.

Wij wenſchen den jeugdigen Schrijver met deze eerſte proeve van zijne verkregene kunde en geſchiktheid tot ſchrijven van harte geluk, en hopen, dat eene uitgebreide praktijk zijne vlijt overvloedig moge beloonen, en hem in ſtaat ſtellen zijne kundigheden tot heil van den mensch en tot uitbreiding van de geneeskundige wetenſchappen te kunnen aanwenden, terwijl wij hem verzoeken van ſteeds den nu ingeſlagen weg van getrouwe waarneming te blijven betreden.

Beoordeelingen van Vaderlandsche Werken in Buitenlandsche Geleerde Tijdschriften.

Specimen litterarium inaugurale exhibens Observationes in Xenophontis Symposium et Cyropaediam auct. Jo. Brown 1816, 80 p. in 8° Lugd. Bat.

Eene inaugurele Verhandeling, die met veel zorgvuldigheid is opgesteld, en van de belezenheid in de Grieksche Wijsgeeren en verscheiden Dichters, gelijk ook van taalkennis en juist oordeel getuigt. Verscheiden plaatsen van den tekst hebben 'er bij gewonnen, hoewel het grootste gedeelte der aanmerkingen, vooral nopens het *Symposium*, waaraan evenveel ruimte als aan de *Cyropaedia* bestemd werd, van de mindere soort is, hetzij zij ter beoordeeling van de voorgangers, hetzij ter opheldering van den tekst strekken moeten. De ware philologie zal 'er meer bij winnen, wanneer de vlijt zich tot moeijelijker stukken bepaalt, dan de poging, om een enkel Geschrift gaande weg, zelfs al geeft het 'er spaarzaam aanleiding toe, met een' overvloed van Scholien te overstroomen, waarvan ten langen laatste toch een zeer klein uitgekozen getal slechts bruikbaar kan zijn. Daardoor ontstaat onvermijdelijk de zucht, om hinderpalen en zwarigheden te vinden, waar zij dadelijk niet aanwezig zijn. Hiervan zou men ook uit het voor ons liggend Proefschrift verscheiden voorbeelden kunnen aanhalen. De Voorrede behelst, behalve dankbetuigingen jegens verdienstelijke leermeesters, bijzonder jegens Wyttenbach, van welken de Schr. bij de beoefening van Xenophon vooral geleid werd, een eenigzins langwijlig berigt nopens den loop van zijne studien tot op heden. Wanneer oude groote meesters somtijds den school-schepter laten vallen, en van hunne eigene betrekkingen in even zwaarwigtig Latijn tusschenbeide spreken, ziet men gemakkelijk den kunstrijken toon vol waardigheid door de vingeren, die bij hen eene tweede natuur schijnt geworden te zijn. Maar moest zulke eene plegtstatigheid, dit uitvoerige, bij zulke bijzondere berigten nagevolgd worden en in zwang raken, dan zou die manier nog veel onaangenamer zijn, dan zij ooit in de notengeleerdheid kan voor den dag komen. Onder de *Theses* is 'er eene, die met Bockh's Programma, dat waarschijnlijk het Xenophontische Symposium vroeger geschreven is dan het Platonische, overeenkomt.

W — k.

(*Gött. Gelehrte Anzeig.* 134 St. 23 Aug. 1817.)

HAN-

HANDEL EN ZEEVAART, LANDBOUW, HUISHOUDKUNDE, BEVOLKING EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

Aardappelen *gepoot van* Aardappelenschellen *te Sassenheym.*

TEUNIS VAN DER SALM, Gaarder der Gabel N°. 4 op den straatweg tusschen 's Gravenhage en Haarlem had in de Gemeente van Sassenheym in zijnen tuin eenige schellen van twee of drie gewoonlijk en onvoorbedacht geschelde Aardappelen in den grond gelegd, en ontdekte reeds vroeg vrucht aan dezelve, schoon zij in eenen vasten en onbereiden grond tusschen en beschaduwd door vruchtboomen geplant waren. Op verzoek van dezen Gaarder vervoegde zich de Schout dezer Gemeente de Hr. Mr. WILLEM BURCHARD HUYGENS in deszelfs tuin, om bij het rooijen van deze Aardappelen tegenwoordig te zijn; en is in zijne tegenwoordigheid en die der buren bevonden: dat aan twee struiken waren gegroeid 82 stuks groote en 184 stuks middelsoort beste Zand-Aardappelen, behalve eene menigte kleine Aardappelen, die uit hoofde van de vastheid van den grond derzelver wasdom niet hebben kunnen bereiken; waarvan behoorlijk *Proces-Verbaal* is opgemaakt.

STERRE EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Oct.	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
8	30. 2¼ 30. 2 30. 1¾	41½ 53 44	O. t. Z. O. O. t. N.	windrig: voormidd. bewolkt; verder helder.
9	30. 1¾ 30 0¾ 30. 0¼	42 54 43	O. t. Z. O. O. t. N.	helder; windrig.
10	29. 9½ 29. 9¼ 29. 9	39 51 39	O. — O. t. N.	helder.

1817 Oct.	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
11	29. 8¼ 29. 8¾ 29. 9	46 51 43	N. N. t. O. ——	bewolkt; 's morgens iets buijig; 's avonds helder; 's nachts zware regenbuijen;
12	29. 8¾ 29. 9½ 30. 0¼	42 48 41	N. N. O. N. O. t. O. N. O. t. N.	bewolkt.
13	30. 1½ 30. 2 30. 2¼	44 53½ 42	N. O. t. N. N. O. ——	bewolkt.
14	30. 2 30. 2 30. 1¾	42 54½ 43	N. O. Z. W. N. W.	bewolkt; een weinig buijig.

BEKENDMAKINGEN.

TE HAARLEM BIJ A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE KONST- EN LETTER-BODE

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 43. *Vrijdag den 24sten October.*

BERIGTEN.

RUSLAND. Uit het Verslag, wegens het vierde Verjaarfeest van het *Russisch Bijbelgenootschap*, gedaan door den Heer HENDERSON bleek, dat van de oprigting des Genootschaps tot op heden, hetzelve het licht heeft doen zien of verbindtenissen aangegaan tot de uitgave van niet minder dan 43 Drukken van de H. Schriften in zeventien verschillende talen, uitmakende in het geheel 196,000 Exemplaren. Het getal der in den loop van het jaar 1816 uitgedeelde Bijbels en Testamenten beloopt 19,431 Exemplaren, dus 500 meer dan in de drie vorige jaren te zamen. De uitgaven zijn in evenredigheid ook toegenomen; die der drie vorige jaren bedroegen 297,642 Roeb. en 47 Kop. en in 1816 alleen 227,770 Roeb. 73 Kop.; eindelijk, dat 'er toebereidselen gemaakt zijn tot Stereotype drukken der H. Schriften, in vijf verschillende talen, en men vertalingen onderhanden heeft, in het gewoon Russisch, Tartaarsch en Carelisch; zijnde 'er maatregelen genomen tot het bekomen van vertalingen in het Turksch-Armenisch en het Burat-Mongoolsch.

BRUSSEL. De Universiteiten in de Zuidelijke Provincien dezes Koningrijks zijn door Z. E. den Commissa-

ris Generaal van het Openbaar Onderwijs en der Kunsten en Wetenschappen den Hr. REPELAER VAN DRIEL met alle behoorlijke plegtigheid geïnstalleerd: die te *Luik* den 26sten September, bij welke gelegenheid de Commissaris Generaal voornoemd, de President Curator Graaf VAN LIEDEKERKE en de Heer SAUVEUR Rector Magnificus der Universiteit Redevoering deden; die te *Leuven* den 6den October en die te *Gent* den 9den October, waarbij, behalve de Heer REPELAER, aanspraken voordroegen de Graaf VAN LENS en de Hr. VAN ROTTERDAM, de laatste in de Latijnsche taal. Z. K. H de Prins VAN ORANJE vereerde de Installatie der laatste met zijne tegenwoordigheid.

MIDDELBURG *den* 10 *October*. In de Vergadering van Directeuren van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen werd heden door den President kennis gegeven van het onverwacht overlijden van den Wel Edelen Gestrengen Heere Mr. PETRUS GULIELMUS SCHORER, Oud-Raad en Oud-Secretaris der stad Vlissingen, en na het bekleeden van nog onderscheidene ambten, laatstelijk Lid der Staten van Zeeland, President van de Regtbank van Koophandel te Middelburg en oudste Directeur van het Zeeuwsch Genootschap. Zijn Ed. den 16 September met een jagt van Middelburg naar Holland vertrokken om zijne kinderen te Amsterdam te bezoeken en eenige zijner nabestaanden naar herwaarts weder te brengen, nam de terugreis over Nymegen aan. Aldaar den 1sten dezer, des morgens om 9 ure, gezond en vergenoegd aangekomen, verlaat hij het jagt en gaat met twee zijner dochters naar het huis van den Heer PELS. Daar met blijdschap ontvangen zit hij neder, neigt het hoofd achterwaarts en geeft den geest, zonder van zijn aannaderend einde het geringste teeken van bewustheid te hebben gegeven.

Gelijk te Nymegen aller harten over een zoo plotseling sterfgeval met aandoening vervuld werden, heeft 't ook *hier* geene mindere droefheid veroorzaakt, wijl 't alom het verlies doet betreuren van eenen zeer eerlijken, opregten, naarstigen, vriendelijken, liefdadigen en dienstvaardigen man, eenen voorstander en beschermer van kunsten en wetenschappen en van alle nuttige inrigtingen. Hij overleed in den ouderdom van 67 jaren en ruim 8 maanden.

AM-

AMSTERDAM *den* 14 *October*. Heden gaf de *Maatschappij tot redding der Drenkelingen* in de Waalsche Kerk een openbaar Verslag van haar VIJFTIGJARIG *bestaan* bij monde van den Ridder Mr. P. A. BRUGMANS, *Lid van het Koninklijk Instituut en der Directie van gemelde Maatschappij* Hetzelve was zeer gepast en ten hoogste belangrijk. Luisterrlijk was het aantal van toehoorders. Z. M., zich in deze stad onthoudende, die in alle inrigtingen van dezen aard zoo hartelijk deelt, vereerde dit Feest met Zijne Koninklijke tegenwoordigheid en met eene zigtbare goedkeuring over eene instelling zoo steerelend voor deze stad, die het eerste voorbeeld gaf van deze menschlievende Maatschappij tot behoud van Natuurgenooten, een voorbeeld door andere Volken dankbaar erkend en met geestdrift gevolgd.

HAARLEM. De grootheid van het zoo menschlievend als onverschrokken bestaan, in het redden van eenen geheel onbekenden vreemdeling, betoond door MEYERT CORNELISZ BOON (zie deswegens de uitvoerige berigten in de Amsterdamsche Courant van 10 October en Haarlemsche van den 11den) heeft ons aan de volgende Dichtregelen eene plaats doen inruimen.

AAN

MEYERT CORNELISZ. BOON,

Bij gelegenheid van zijne betoonde kloekmoedigheid en redding van eenen der Schipbreukelingen van het Engelsch Schooner-Schip William; *gestrand voor het Eiland Texel den 28sten September* 1817.

Doorstroomde uw Heldenmoed
Met onuitbluschbren gloed,
o Naerebouts! mijn harte;
Greep ik, vol drift, de lier ter hand
Voor u, wier deugd de golven tartte,
Aan Walchrens strand.

Voor

Voor u, voor u, o Boon!
Klink' nu geen lager toon,
Inboorling van den Horen!
Den dood trotſerende als de zee;
U, met me op 't zelfde dorp geboren,
Aan Texels ree.

Aanvaard met liefde en gunst
Dit offer mijner kunst.
Hoor me u ter eere zingen:
Zoo wordt misſchien door mij de ſchuld
Aan 't Dorp, waar wij het licht ontvingen,
Door dank vervuld.

Geen breed omwalde ſtad,
Op volk en rijkdom prat,
Groet u, als ingeboren,
Trotsch op haar Burgerregt. o Neen!
Gij zaagt het licht in 't Dorp, den Horen,
Zoo arm, zoo kleen.

Zijn' naam, zoo ſchaars genoemd,
Door ſlag noch held beroemd,
Doet gij met luister prijken;
Zijn naam zal door uw' moed voortaan
Met glans, in Nederlands Kronijken,
Geboekſtaafd ſtaan.

Gij hebt, als menſchenvriend,
Een Burgerkroon verdiend,
Die uwen naam doet pralen
Bij alle Helden, zoo van ouds,
Als latere eeuw, bij Woltemalen
En Naerebouts.

Gij ziet in Schipbreuk-nood,
Als offers van den dood,
Een aantal Schepelingen,
Nog vastgeſjord aan 't ſlingrend wrak,

De

De handen, als gedoemden, wringen,
Bij elken krak.

Geklemd op 't fteigrend ros
Belacht gij 't golfgeklots
En buldrende onweérsvlagen.
Een Schipbreuk'ling in 't prangendst wee,
Befluit het uiterfte te wagen —
Werpt zich in zee.

Gij ziet zijn worstling aan,
Hem hooploos de armen flaan
In bergen fchuim en golven,
Gij prest uw aarzlend ros; — Help God!
Uw ros, door 't zwalpend zout bedolven,
Uw ros wordt vlot.

Weg nu, weg nu het ros!
Den teugel laat gij los,
En ftort u in de baren,
Vol hoop, dat zwemkunst bijftand leent;
Wijl aan het ftrand de zeeliên ftaren,
Door fchrik verfteend.

o Eedle kloeke B o o n!
Strekt niet de dood ten loon
Van uw verheven ftoutheid,
Uit menfchenmin en moed geteeld;
Dan zoekt vergeefs de grijze Aloudheid
Uw evenbeeld.

Helaas! helaas! wat baat
Uw gaadloos kloeke daad;
Wat drift belette u 't hooren
Naar Redes kalm beleid en ftem?
Helaas! de veege gaat verloren,
En gij met hem.

Dezelfde hooge golf,
Die 't dobbrend lijk bedolf,

Zal u in 't graf doen varen,
Ze ontrukt u reeds aan 't fcheemrend oog, —
Maar hoe? gij beurt nog uit de baren
Het hoofd om hoog!

Terug zwemt gij uit zee,
En fleept den Scheepling meê.
Ach! zonder vonk van leven.
Niets waard beftaan! Hij zâmt niet meer.
Zoo dwaas is 't naar een kroon te ftreven
Van ijdele eer.

Maar, neen! vreugd ftijg' ten top,
De drenkling rigt zich op.
(Dank 's Hemels mild ontfermen!)
Hij fnelt, hij valt, o eedle Boon!
Stom van verrukking, u in de armen,
o Godlijk loon!

Geen berg van goud, o Boon!
Geen Ridderglans, geen Kroon
Haalt bij dit loon in waarde.
't Is 't loon, der hoogfte deugd bereid,
Verheven boven 't ftof der aarde,
't Is zaligheid.

Verfchoon, ik bid, verfchoon
Mijn poging dan, o Boon!
Ik leg mijn lier en veder,
Daar mijne kunst hare onmagt tuigt
In 't fchetfen uwer grootheid neder.
De Hemel juicht!

In dat gejuich verfmelt'
Mijn ftem, o Texels held!
Doch 't blijft mijn hart bekoren,
Dat u, voor wien mijn fpeeltuig klonk,
Dat mij, hetzelfde Dorp de Horen
Het daglicht fchonk.

A. LOOSJES Pz.

HAAR·

HAARLEM. Met het grootste genoegen vonden wij ten allen tijde in het Fransche Tijdschrift van den geleerden MILLIN, *Le Magasin Encyclopedique*, dat tot verlies der wetenschappen niet meer verschijnt, de *Verslagen* geplaatst, door de bestendige Secretarissen der onderscheidene Klassen van het Fransche Instituut omtrent derzelver werkzaamheden, uitgebragt. Derzelver uitgebreidheid alleen schrikte ons af, om daarvan eene vertaling in ons Weekblad optenemen; wij hebben eene enkele maal beproefd, die bij wijze van Uittreksel te te leeren kennen; maar dewijl zij, uit hunnen aard, daarvoor minder vatbaar waren, scheen ons het nut daardoor teweeggebragt, niet aan de moeite der overbrenging geëvenredigd. Daarenboven kwamen daarin gedeelten voor, welke als te plaatselijk voor Frankrijk berekend, minder belangrijk voor ons Nederlanders waren. Geen wonder dus, dat wij voor het Derde Deel der *Verhandelingen der Eerste Klasse van het Koninklijk Nederlandsche Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten* te Amsterdam, een *Berigt* nopens de Werkzaamheden dier Klasse van deze geheel Vaderlandsche, en onze geleerden zoo vereerende Inrigting vindende, oogenblikkelijk besloten, onze Lezers hetzelve mededeelen. Wij weten geene betere hulde te bewijzen aan de onvermoeide en welgeslaagde pogingen van de Leden dier klasse, dan door die, zooverre in ons vermogen is, algemeener bekend te maken; en gelooven tevens aan de zoodanigen, welken deze Verhandelingen om onderscheidene redenen niet ter hand komen, daarmede geenen ondienst te doen. Langs dezen weg kunnen zij de gewigtige werkzaamheden leeren kennen, die deze Klassen van Augustus 1808 tot Augustus 1812 bezig hielden, en daaruit opmaken, van welke hooge waardij zoodanige eene Inrigting is, ter bevordering van de wetenschappen in ons Vaderland, en hoezeer de uitgegeven Verhandelingen door allen, wien het niet aan vermogen daartoe ontbreekt, en die ware zucht voor de uitbreiding van kennis en geleerdheid koesteren, verdienen aangekocht, gelezen en herlezen te worden.

BERIGT
VAN DE
WERKZAAMHEDEN
DER
EERSTE KLASSE
VAN HET
KONINKLIJK-NEDERLANDSCH INSTITUUT VAN WETENSCHAPPEN, LETTERKUNDE EN SCHOONE KUNSTEN,

Door Prof. G. Vrolik, Bestendig Secretaris dier Klasse.

Gelijk bij het invoeren van een' geheel nieuwen Regeringsvorm zich duizenderlei hinderpalen en beletselen opdoen, die men in deszelfs ontwerp, of niet voorzien, of op te ligten prijs gesteld had, zoo ook ontmoet men in het bebouwen van elken nieuwen grond, of het bewandelen van een' geheel onbetreden weg menigmalen eene reeks van moeijelijkheden, die vooraf gezien zelfs den moedigsten zouden hebben afgeschrikt, en zeer zeker niet, dan met bedaard overleg en vasten wil te overwinnen zijn.

De Eerste Klasse van het nu Koninklijk-Nederlandsch Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten zou moeten terugkomen op zeer onaangename herinneringen, te naauw met Staatswoelingen in verband staande, zoo zij melding wilde maken slechts van een klein gedeelte der belemmeringen, welke zij van het oogenblik harer instelling heeft ondervonden en van de menigte bezwaren, die haar werden in den weg gelegd.

Zij zal liever, het gelukkig tijdstip geboren ziende, waarin niets den geregelden gang van haren letterarbeid schijnt te zullen storen, het voorberigt des Derden Deels van hare Verhandelingen doen dienen, om een beknopt Verslag te geven van hetgeen wetenschappelijk is voorgevallen sedert den aanvang harer werkzaamheden. Zij zal echter van dit Verhaal uitsluiten alle die Verhandelingen en Rapporten, welke zij reeds of op gezag des Gouvernements, of naar eigene keuze heeft in het licht gegeven. Ook kan zij in dit Voorberigt geene melding maken van dat groot aantal uitgewerkte Adviesen, hetgeen zij op vereerende uitnoodiging des Gouvernements, aan hetzelve, door alle Staatsomwentelingen heen, over onderwerpen

pen van algemeen belang heeft ingeleverd. Dat zeer velen eenen onafgebroken arbeid, diepe navorfchingen en naauwgezette proeven vereischt hebben, zal men ligtelijk inzien, zoo men uit die weinige, welke op hoog gezag zijn in het licht verfchenen, eenig redelijk befluit tot de overigen wil afleiden.

Men verwachte derhalve hier alleen een kort overzigt van fommige ftukken, die, wel is waar, der Klasfe niet werden medegedeeld met het bepaalde doel, om haar algemeen verkrijgbaar te ftellen, doch waarvan velen, in zich de kern bevattende van meer uitgewerkte Verhandelingen, zelfs daardoor als meer of min gewigtige bijdragen tot uitbreiding der wetenfchappen kunnen worden aangemerkt.

Van 1808 — 1809. (*)

Toen, in den hagchelijken toeftand van zaken, een gedwongene krijg den handel ftremde, en onze overzeefche bezittingen van alle gemeenfchap met het moederland dreigde afte fnijden, vatte men gretig alle middelen bij de hand, welke deze ramp eenigzins fchenen te zullen kunnen lenigen. Onder de ftukken, hiertoe betrekkelijk, meende de Eerfte Klasfe niet onopgemerkt te mogen laten een Werkje van den Heer CADET DE VAUX, haar ten gefchenke gezonden, onder den titel: *Traité fur la matière fucrée de la Pomme*. Het was toch, om meer dan eene reden belangrijk, nategaan, of men voor de zoo hoog in prijs geftegene Suiker, geen beter furrogaat zou kunnen vinden in de zoete Appelen, dan in zoovele andere middelen, als men reeds daartoe had op de proef gefteld.

De Heer DRIESSEN wilde zich met dit onderzoek wel belasten en deed in een uitgebreid Verflag en bijgevoegde monfters der Sijroop, genoegzaam zien, dat geene Appelen, die op onzen bodem wasfen, met eenig nut of uitzigt op voordeel ten gezegden oogmerk zouden kunnen gebezigd worden; dat het echter twijfelachtig is, of de *Pomme de St. Jean Huré*, die zoo welig groeit in de vallei van Montmorency, en door CADET DE VAUX beproefd is, ingevalle zij in dit Koningrijk wilde voortkomen, niet wel betere uitkomften zoude opleveren.

Nadat de Galvanifche vloeiftof als opwekkend middel voor de prikkelbare vezel reeds de fchoonfte uitkomften had geleverd, werd zij in de handen van verlichte Natuur- en Scheikundigen ook een middel, waardoor men ligchamen vereenigde, die buiten haren invloed als geheel vreemd van elkander waren voorgekomen, en wederkeerig ftoffen vol-

(*) Het Inftituuts jaar gaat van de maand Augustus des eenen, tot de maand Augustus van het naastvolgend jaar.

verbond, die tegen alle andere krachten zich bestendig verzet hadden. De grondstof der Potas was tot nu toe het onverwinlijk struikelblok geweest. DAVY stelt dit loogzout aan de werking der Galvanische vloeistof bloot, en het *potasium* openbaart zich als eene metaalstof, die met de zonderlingste eigenschappen voorzien is.

De mogelijkheid nu eenmaal bewezen zijnde, om de Potas in hare bestanddeelen op te lossen, trachtte men door een' hoogen graad van hitte hetzelfde te bewerken, hetgeen de reeds gemelde Galvanische proeven zoo gemakkelijk ten voorschijn brengen. GAY LUSSAC en THENARD slaagden te Parijs in hunne proefnemingen en de Hr. VAN MARUM bevestigde in ons midden hunne uitkomsten bij de mededeeling van metaal, door hem, in medewerking van den Heer REINWARDT, bij gloeihitte uit de Potas verkregen.

Uitermate zeldzaam vindt men in den vrijen natuurstaat afwijkingen van de oorspronkelijke gedaanten, hetzij bij Dier of Plant. Geen wonder derhalve, dat LINNAEUS, zekeren vorm van gewas ontdekkende, die met geen der bekenden gelijk stond, en nogtans in staat was ter voortteling, een eigen geslacht daaruit opmaakte, hetzelve met met den naam van *Peloria* bestempelende.

Men is echter naderhand overtuigd geworden, dat dit vermoede geslacht slechts eene speling is van de *Antirrhinum Linaria L.*, zoodat men zelfs de trapswijze overgangen in de gedaanten der Bloemen zigtbaar konde aantoonen. De Heer KOPS alle die graden van verbastering op eene enkele Plant ontmoet hebbende, vond deze waarneming belangrijk genoeg, om haar aan de Eerste Klasse mededeelen.

Eene tweede waarneming van dienzelfden Heer betreft de *Beta maritima*, welke bij DE GORTER in zijne *Flora Septem Provinciarum* wordt opgegeven, als alleen groeijende aan den zeekant bij Hellevoetsluis, doch aan den kant van het IJ bij de Kattenburger Jagthaven ook nu is ontdekt geworden.

In den omtrek van 's Hertogenbosch waren in de vorige Eeuw reeds verscheiden beenen van Elefanten ontdekt, waarvan eenige nog voorhanden zijn in het uitmuntend Kabinet van wijlen den grooten CAMPER. In hetzelfde bevindt zich ook het Dijebeen en de Rugwervel van een jongen Elefant, uit den watervloed, die, ten jare 1759, in den Alblasserwaard voorviel.

De vergelijking dezer laatste stukken met die uit de noodlottige overstroomingen van Gelderland, in het begin van 1809, moest bovenal zeer belangrijk zijn. 'Er deed zich eenige hoop op, dat aan de Eerste Klasse daartoe eene geschikte gelegenheid zoude gegeven worden. Het toestaan der teekeningen van die genen, welke bij het doorbre-

breken van den dijk te Loenen in de Over-Betuwe waren opgeworpen, door den toenmaligen Minister van Binnenlandsche Zaken, gaf de eerste gelegenheid tot bespiegeling, die echter geen gunstig vermoeden van de naauwkeurigheid dezer Afbeeldsels deed vormen. Zijne Excellentie werd hier van onderrigt, en deze zaak bleef zonder eenig ander gevolg, dan dat de Heer REINWARDT, een jaar later, aan de Eerste Klasse eene keurige afteekening voorhield van het Heupbeen eens Elefants, hetwelk, bij het doorbreken van den dijk te Loenen en in het reeds gemelde tijdstip, uit den grond was opgedreven, en dat hij een geschiedkundig verhaal van dit stuk mededeelde.

(Het Vervolg hierna.)

NOODIGE HERINNERING.

Wanneer wij gewrochten in de wereld zien verschijnen van menschen, wier taak het is de jeugd in het hoogere vak der Letterkunde te onderwijzen, en die gewrochten overal blijken dragen van eenen valschen en geheel verbasterden smaak, dan beklagen wij in ons hart, alle die buigzame zielen, welke aan zoodanige leiding zijn toevertrouwd. Waarheen kan de leeraar ze leiden dan naar dat wat in zijne oogen schoon is? — Wij zien, gelijk alle onpartijdige regters, met schroom in de toekomst, en vreezen het onberekenbaar nadeel, hetwelk hieruit voor de vorming der Jeugd, voor de uitbreiding der fraaije Kunsten en Wetenschappen, en daardoor, voor het Maatschappelijk geluk, noodzakelijk moet voortvloeijen. Welk een ongelukkig voorbeeld voor deze leerlingen! Hoort men hier eenen Redenaar in Prosa-stijl eenen Poëtischen — Poëtisch Lyrischen — Lyrisch-Dithyrambischen galm, en zoo 'er nog hooger galm is, aanheffen, en dan uit eene Ætherische hoogte, welke de blikken doet schemeren, eensklaps, wanneer hem de wind begeeft, op de lage aarde nederploffen, spoedig hoort men zijne leerlingen spreken in vreemde talen en Oostersche beelden — zij doen in diamanten van Golkonda, in elpenbeen en praalkleederen, in Brahmas en Schatkameren van wijsheid en — in gebrokene bakken die geen water houden. — Ziet men daar eenen leeraar der Dichtkunde, niet gelijk Virgilius deed, goud uit den drek der Oscische en Cascische Dichters, maar drek uit dat goud verzamelen, en die drek begieten met geest van Monniken-rijmelarij, spoedig begeven zijne leerlingen zich in dien Cimmerischen nacht en den afgrond van het verledene, zij wroeten in de door de diepste

die-

diepten bedekte wortels der Latijnsche Tale, in de stengels, in de vezels, in de zijdstengels, in de distels, en eisschen ons ook eindelijk stengel- en distel-gedichten op, waaraan geen hongerige rat zoude roeren. Eilieve vrienden, hoe zijn uwe harten zoo verhard? Waar moet dat eindelijk heen? Wat kan u toch bewegen, om hier astebreken, hetwelk men met alle magt en kracht sedert bijna drie Eeuwen heeft willen opbouwen? Houdt dan die vruchten van uwe waarlijk verbijsterde hersenen te huis. Beschouwt ze daar, bewondert ze daar gelijk een liefhebber der schilderkunst eene Boerenkermis van Teniers; zit 'er op, als een gierigaard op zijne zakken met geld, en juicht u zelve binnenskamers toe. Maar welke reden hebt gij om brave lieden, welke het met den bloei der Letterkunde zoo goed meenen, te ergeren, om uwe leerlingen ook door uwe geschriften te bederven, als of gij niet te vreden zijt, om ze door uwe lessen te bederven! Maar waartoe deze tragische inleiding? Casmoena trek de Syrma uit, ontdoe u van de cothurnei en gord de sloffen aan, opdat ik mij van die leeuspreuk eens bediene. Het bloed begon ons te gisten, wij hadden die verkeeling noodig — het is ruimer om het hart. Want wij wilden eigenlijk zeggen, dat wij in het *Journal de Gand de 7 Octob.* 1817, het volgend Vers lazen, hetwelk wij ons getroosten zullen hier in zijn geheel te geven, en 'er tevens de verklaring der woorden voor een gedeelte bijtevoegen, opdat de Poëet, *pispis scit*, want wij kunnen nu vrijmoedig zijn in het beoordeelen, omdat hij onbekend is, hoewel het tot schande onzer Eeuw gezegd moet worden, dat het tegendeel al te dikwijls plaats heeft, opdat, *pispis cergo scit hichic axamenthilarodus Brabantai*, hij moge zien, dat wij diegene niet zijn, welke iets verachten zonder het te verstaan, maar dat wij het zoowel verstaan als verachten. Het stuk zelf met de Titels en Inscriptien komt te volgen, de curieuse lezer geve wel acht:

Compliment adressé par un professeur aux élèves du collége royal de Gand, le jour de l'ouverture des classes.

Sperne quod ignoras; quod non capis, illico damna:
Temnere perfacile est, num didicisse fuit?

1. CASMOENA 2. GORDUNA

Collegii Gandavensis Regii 3. *simplonibus* 4. *mussipulat*
5. *axamento osco et casco.*

6. Pispis es huc 7. erettus, 8. forctus sis hospes et 9. horctus;
Proefeus iste dies 10. scit 11. ibus, 12. habus, 13. hibus.
14. Harris escit haber, morolis esto 15. cnephosus
16. Malmacus escit ibus, 17. crudulus escit hibus.

18. Top-

18. Topper ïo topper! Dextrabus 19. traver cabus
    Cœpſit festivos 20. distrigilare 21. civos.
Surpite, Quod vultis: Quod Noltis, linquite ſultis;
    22. Depta vel asſa placent? 23. Eccire 24. bigua jacent.
Si fuerint asſi Tetraones, carpte petrones,
    Pitpit ſeœnſa capit, ſurpite, quando ſapit.
Sitis amœnati, ſimitu gerrité beati,
    Est ſtempu' estque $tlocus, quo Slicet iste jocus,
Sic ob vos ſacrant enteis ſapientipotenteis.
    Corgo ſimplo tace, non aliuta face.
Nemu dedecori st ſullos anclare culullos.
    Laudi est zonatim cillere vitra ſtatim.
„ Vivat longævo moltom ſanctisſimus ævo,
„ Vivat ïo! Belgis qui Rex est atque Batavis,
„ Hostes oppuviet, furcasque asſendere coget:
„ Poltejus vivant Gandæ Meddexque Subexque!

Wat goed is dat, vraagt een jeugdig Student in de fraaje letteren. Hier en daar ontdek ik een goed Latijnsch woord, hier en daar een verouderd doch bekend woord; maar dat ge-pispis, ge-pitpit, ge-topper — is dat Latijn? Hebben de Brabanders ander Latijn dan wij — putten zij dat uit Schrijvers, welke zij in eigendom bezitten, en, gelijk ze doch maar niet voor de verſpreiding der verlichting zijn, ons niet willen mededeelen: of is het misſchien een *Carmen macaronicum*, zoo als *Cedite naſales* enz.? Misſchien is het ook wel een *carmen miſerabile* op Manneken-pis — welke nu juist, eilaas! te Brusſel geſtolen is? Maar — daar ruik ik iets — Het zal een *louſus ingeinii* zijn. Zelfs verbeeld ik mij, dat de Poeët de ſtem van ſommige Dieren heeft nagebootst. *Ibus*, *habus*, *hibus!!* hoe natuurlijk een Ezel! *Simitu garrité!* (*) een Aap. *Meddexque Subexque!* (†) een brekekkekex koax koax van Ariſtophanes of Kikvorsch! — Ach lieve vriend, houd op: zoek 'er geene ſtemmen van Dieren meer in. Het is noch die van een' Ezel, noch van een' Aap, noch van een' Kikvorsch, hoeveel het 'er ook naar gelijke, maar die van een levendig natuurlijk Brabandsch mensch, van eenen Profesſor van het Koninklijk Collegie te Gent; die ſtem is op noten gebracht, zoodat de Eléves het lied ook

---

1. *Camcena* 2. *Gandenſis*, (om dat *Gëntſche* ook zoo wat Oſcisch te maken, volgt de Profesſor zeker het gevoelen van Becanus in *Orig. Antverp.* p. 88. welke in Gent de oude Gorduni zoekt.) 3. *convivis*; 4. *admurmurat*; 5. *hilari carmine*; 6. *Quisquis*; 7 *gresſus*; 8. *felix*; 9. *fortunatus*; 10 *ſit*; 11. *iis*; 12. *his fem*; 13. *his masc*; 14. *Mollibus*; 15 *atro calculo notandus*; 16 *placidus*; 17. *crudus*; 18. *Ocyus*; 19 *culter*; 20. *Diſcerpere*; 21. *cibos*; 22. *cocta*; 23. *ecce*; 24. *bina*; enz. enz.

(*) *Simul garrite.*

(†) *Summus magiſtratus et ſubditus.*

ook kunnen zingen, de woorden op die muzijk zijn *Osce-Casco* — *Atellanisch* (§). Zoo schreef men in Italie vele Eeuwen voor de geboorte van Christus, en schrijft of poogt nu te schrijven een Professor in het jaar na de geboorte van Christus, toen men Achttien-honderd en Zeventien telde. Maar wat Triphibie is dan zulk slag van Dichters? — Toen de Latijnsche taal nog in hare allereerste kindschheid was, (gelijk de onze nog voor Kolyn, Melis Stoke, Maerlant en anderen), nog vroeger dan Accius, Nævius, Pacuvius enz. gebruikte men vele ergelijke woorden. Zij schijnen reeds eenigzins te minderen bij Ennius, en met Lucretius bijna te verdwijnen. Deze woorden zijn overgebleven bij de oude Grammatici Nonius Marcellus, Festus enz en in de Fragmenten zelve der eerst genoemde Dichters. Daarbenevens hebben Lubinus en Laurenbergius dezelve bijeenverzameld en verklaard. Zie hier over meer bij Morhoff *Polyh.* T. I. p. 818—819. en Jac. Balde in zijn *Carmen Anteiauom* — en de daarbijgevoegde *Disputatio post inventam Hipp-osco-crenem.* — Zoodat de zaak niets minder dan een geheim is, noch waardig om 'er zich als op geleerdheid te verheffen, indien men in dezelve zulk een ellendig vers zamenlapt. En dit doet onze vriend, terwijl hij in het als Motto gebruikte Epigramma (hetwelk wij elders gelezen hebben, doch het valt ons nu niet in, waar,) vraagt: Is het wel zoo gemakkelijk zulke poëzij te lezen als te versmaden? Och ja! — Tot dusverre hadden wij geschreven, toen wij hetzelfde Dagblad uit Gent, van 10 October ontvangende, onze stelling bevestigd vonden, dat de jongen ook in dit geval piepen gelijk de ouden zongen Want een leerling aldaar van de klasse der Rhetorica heeft het maaksel van Professor in een gewoon Latijnsch vers omgearbeid. Die leerling zal ook wel spoedig zelf in het Oscisch doen, en, nu het koren reeds zoo lang uitgevonden is, weêr eikels gaan eten. — Wij bidden dan onzen Brabander Poëet, dat hij het hier toch bij late berusten, dat hij andere verzen levere of liever geene; men zwijgt dikwijls met meer roem, dan men zingt; dat hij in het openbaar en bijzonder met Virgilius en Ovidius, niet met de moeder van Euander spreke. Maar wij vreezen, dat die wansmaak te diep in zijne ziel geworteld zit. Als Martialis reeds in zijnen tijd zeide — *Accius et quidquid Pacuviusque vomunt* — waartoe dan nu dat uitbraaksel weêr opterapen? Zoo onze Poëet het weet, zegt hij misschien, in de Poëmata der Scaligers zijn och ook zulke stukken. Goed. Maar wanneer twee hetzelfde doen, doen zij niet het-zelf

(§) Wij raden den Professor eens te lezen, wat Aulus Gellius N. A. I. X. zegt.

zelfde. De Scaligers waren menfchen — doch de hemel beware mij, om de Scaligers met u te vergelijken. Lees die Gedichten eens, Profesfor Outis, en bloos. Jofephus b. v. goot in die oudfte taal de Hymnen van den zoogenoemden Orpheus over. En juist daarin ontdekken wij den fijnen taalkenner en oordeelkundigen man. Ik zal het nog fterker zeggen: Scaliger toont daardoor zijne geleerdheid en keurigen fmaak — gelijk gij uwe domheid en verbasterden fmaak. — En gij, keurige man, durfde laatst eene aanmerking maken op den titel der Redevoering van een' onzer Hoogleeraren:

Spurcidicus vomis offertor quei barbara verba;
Gurde, tuum feda difrunci gutturem amurca!
Quæ, caprimulge, blatis, facio non hette vel achnes.
Jamque poëta tace, vel meliora face.

DIXI.

STERRE EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Oct.	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
15	30. 0	39¼	N. W.	bewolkt; meest omtrent betrokken; tusfchenbeide regenachtig; 's morgens en 's avonds dampig.
	29. 9½	53	W. N. W.	
	29. 8½	42	N. W.	
16	30. 0	41	O.	's morgens bewolkt; verder helder.
	30 0	48½	—	
	30 1½	40½	—	
17	30. 1¼	43	O.	voormidd. bewolkt; verder helder.
	30. 1½	48½	—	
	30 1	39	—	
18	30. 0¼	41	O.	zeer windrig: bewolkt; meest omtrent helder; 's avonds omtrent betrokken.
	30 0	48½	—	
	30. 0	41½	—	
19	29 9¾	38½	O.	bewolkt; voormidd. harde wind; 's avonds betrokken.
	29. 9¼	46	—	
	30. 0	44	O. t. Z.	
20	29. 9½	42½	O. t. Z.	betrokken; dampig; regenachtig.
	29. 9¾	44½	O.	
	30 0	43	—	
81	29 9½	41	O. t. Z.	ftil; 's morgens mist; verder omtrent betrokken; dampig.
	29. 9¼	50	—	
	29 9	43	—	

BA-

BEKENDMAKINGEN.

*** De Gebroeders VAN CLEEF, Boekverkoopers in 's *Gravenhage* en te *Amsterdam*, geven uit en hebben aan hunne gewoone Correspondenten verzonden: REIZE OP EN BESCHRIJVING VAN DE GOUDKUST VAN GUINEA, voorzien met de noodige ophelderingen, Journalen, Kaart, Platen en Bewijzen, gedurende een lang verblijf aldaar opgezameld en grootendeels zelve gezien, ondervonden en bijeengebragt door J. A. DE MARRÉE, *Oud-Fiscaal en teruggekeerd Algemeen Secretaris en Translateur der Engelsche Taal, in dienst van het Nederlandsch Gouvernement enz.*; EERSTE DEEL in *groot Octavo* à *f* 3-60 c. Het TWEEDE en LAATSTE *Deel* van deze belangrijke en onpartijdig geschreven Reis en beschrijving van en door eene Nederlandsche Kolonie, over dewelke bijna niets van aanbelang in eene reeks van jaren geschreven of in het licht gegeven is, zal spoedig volgen.

*** JOHs. VAN DER HEY, Boekverkooper te Amsterdam, geeft uit en heeft alom verzonden:

HANDLEIDING TOT DE VERLOSKUNDE door *G. SALOMON, Med. Doctor, Lector in de Vroedkunde enz.* te *Leyden*; TWEE DEELEN gr. 8°. de prijs is *f* 7-16-:

Dit werk, dat uit een theoretisch en een practisch deel bestaat, en waarin de Schrijver van de nieuwste ontdekkingen en vorderingen in dit vak, zoowel hier te Lande, als Buitenlands gebruik gemaakt heeft; prijst zich wegens zijne duidelijkheid en tevens uitvoerigheid, in het behandelen der onderwerpen, niet alleen aan aan allen, welke de *Vroedkunde* eerlang willen uitoefenen, en derhalve aan de eigenlijke Leerlingen, maar is ook nuttig voor meergevorderden, alsmede voor *Genees-* en *Heelkundigen*, daar deze handleiding de geneeskundige behandeling van de voornaamste ziekten van zwangere-, barende en kraamvrouwen, alsmede van pas geboren kinderen in zich bevat, en uitvoeriger dan gewoonlijk in zulke boeken het geval is, opgeeft.

NB. *Op aanstaanden Dingsdag zal 'er weder een* N°. *worden uitgegeven.*

TE HAARLEM BIJ A. LOOSJES Pz.

A L G E M E E N E

K O N S T-

EN

LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 44. *Dingsdag den 28sten October.*

B E R I G T E N.

MILAAN. De Abt ANGELO MAIO, een der Bewaarders van de Ambrosiaansche Bibliotheek alhier, ontdekte voor eenigen tijd, bij het onderzoeken van zekere oude op perkament geschrevene Boekdeelen, dat het Latijnsche schrift derzelve een ander, niet geheel uitgewischt, schrift bedekte, welk laatste bleek van het uiterst gewigt te zijn. Een dier Manuscripten is de Mesogothische overzetting der dertien Protocanonieke Zendbrieven van den Apostel *Paulus*, in de vierde Eeuw der Christelijke jaartelling, door den vermaarden Bisschop *Ulphilas* gemaakt, en tot heden toe ongelukkiglijk verloren gebleven.

BRUSSEL. De Heer PIERRE CONSTANTIN LAMMENS, van Gent, oud Hoogleeraar in de Geschiedenis aan de Centrale School van het Departement van de Schelde, Lid van het Koninklijk Instituut van Wetenschappen en Kunsten, door zijne Bibliographische en Letterkundige kennis met roem bekend, vóór twee jaren den last hebbende gehad, om de oude Handschriften van de Bibliotheek van Brussel, van daar door de Commissarissen der Nationale Conventie van Frankrijk weggevoerd, van Parys terug te halen, en welken last

hij met zooveel beleid en ſtandvastigheid heeft ten uitvoer gebragt, heeft voor de dienſten, aan zijn Vaderland bewezen, de vleijendſte belooning van den Koning ontvangen, daar Z. M. hem, bij de laatſte benoeming, tot Ridder van de Koninklijke Orde van den Nederlandſchen Leeuw heeft verheven.

LEVENSSCHETS

VAN WIJLEN

Mr. JAN BOTH HENDRIKSEN,

Oud Raadsheer in het Provinciaal Geregtshof van Utrecht, laatst Mede-Curator der Utrechtſche Akademie.

De onlangs overledene Regtsgeleerde Mr. Jan Both Hendriksen was, vele jaren, in onderſcheiden betrekkingen, een te eerwaardig en verdienſtelijk man, om niet, als zoodanig, meer gekend te worden, dan zijne zedigheid ooit verlangde.

Offchoon zijne ouders te Amesfoort gezeten waren, aanſchouwde hij echter het eerſte levenslicht te Middelburg in Zeeland, op den twintigſten Februarij des jaars 1744. Zijn vader was de Heer Willem Hendriksen, Lid der Stedelijke Regering te Amesfoort: en zijne Moeder Mejuffrouw Bartha Both, voorheen weduwe van den Heer en Mr. Samuël Padtbrugge, in leven Raad van Juſtitie op Batavia. Bij deze ouders genoot hij den onwaardeerbaren zegen van eene godsdienſtige opvoeding: en het was inzonderheid zijne moeder, die, zoo door hare verſtandige en leerzame geſprekken, als door haar edel en godvruchtig gedrag, de zaden van Christelijk geloof en deugd in zijn jeugdig hart ſtrooide, en hem behoedde tegen de bedenking, of naauwgezette Godsvrucht ook dweeperij ware.

Van jongs af heerſchenden lust hebbende tot Letteroefeningen, liet hij zich, uit eerbied voor het ſtellig uitgedrukt verlangen zijns vaders, tot den Koophandel opleiden, en volbragt getrouw de pligten, aan dat beroep

roep verbonden. Doch dit verhinderde hem niet, om een groot gedeelte van den nacht te besteden aan voortgezette beoefening der Latijnsche en Grieksche talen: tot dat eindelijk, door tusschenkomst van eenige goede vrienden, zijn vader werd overgehaald, om de onwederstaanlijke neiging zijns braven zoons intewillligen. Nu was deze spoedig zoo verre gevorderd, dat hij met vrucht gebruik konde maken van het Akademisch onderwijs te Utrecht. Hier besteedde hij, met uitstekende vlijt, de zeldzame geestvermogens, met welke hem de Voorzienigheid begunstigd had, tot verrijking van zijne kundigheden, deels in de Letteren en Geschiedenis, deels in de Regtsgeleerdheid, aan welke hij zich bijzonder toewijdde. In den loop zijner studien, kwam hij in bijzondere vriendschappelijke betrekking met twee voortreffelijke tijdgenooten, Hieronymus van Alphen en Pieter Leonard van de Kasteele. Malkanderen helpende en aanmoedigende tot het met smaak en ijver voortzetten van hunne Letteroefeningen gelijk zij zamen werkzame leden waren van het Genootschap: *Dulces ante omnia Musae*, werd evenwel dit drietal voortreffelijke jongelieden eerlang, door eenen heiliger band van eenstemmig godsdienstig gevoel naauwer verbonden. Daartoe gaf aanleiding het levensgevaar, waarin Both Hendriksen werd gebragt, door eene hevige kinderziekte. Deze ziekte werd, door Gods genade, het middel, om hem, over zijne voorbereiding voor het volgende leven, met meer gezetten ernst, te doen denken, en zijn hart te vervullen met de levendigste belangneming in Jezus Christus, den Zaligmaker van zondaren, aan wiens dienst hij zich, van nu af, met eene onberouwelijke keuze verbond. Toen hij, bij zijne herstelling wegens het gevaar der besmetting, zijnen vriend van Alphen nog niet ontmoeten mogt, schreef hij aan denzelven eenen uitvoerigen brief, in welken hij de gevoelens van zijn hart openleide, en betuigde niets vuriger te wenschen, dan de voortzetting der bestaande vriendschap, welke hij hoopte dat, door Godsdienstige banden, naauwer toegehaald en heilrijker voor beiden worden mogt. Van Alphen antwoordde, met verrukking van blijdschap, dat hij dezelfde gezindheid had, en God dankte voor de weldaad, naar ligchaam en geest aan zijnen vriend bewezen. Met hen stemde ook van ganscher harte, van

de Kasteele in. Van nu af, wijdden zij ook een gedeelte van hunnen tijd aan godgeleerde onderzoekingen en genoten daartoe eene gunſtige leiding, in de lesſen en den omgang van den waardigen Prof. Bonnet. Het voorbeeld van hunnen godsvruchtigen wandel, gepaard met ijverige Letteroefeningen, maakte ten dien tijde eenen zeer gunſtigen indruk op een aantal van de toen ſtuderende jongelingen aan de Utrechtſche Akademie.

Both Hendriksen werd, na den loop zijner Akademiſche ſtudien te hebben volbragt, met het ſchrijven en verdedigen van eene Verhandeling, *de jure et necesſitate infligendae poenae capitalis*, tot Meester in de beide Regten bevorderd, op den 14den Augustus des jaars 1769. Kort daarna den eed, als Advokaat voor het Hof van Utrecht, hebbende afgelegd, ondervond hij al ſpoedig eenen ongemeene voorſpoed in de pleitzaal: iets, waartoe de roem van zijne bekwaamheid, en nog meer die van zijne braafheid en eerlijkheid veel toebragt.

Dezelfde oorzaken werkten mede, om hem, ten jare 1775, te doen verkoren worden tot Adjunct en drie jaren later tot werkelijken Secretaris van de Regering en het Geregt der ſtad Amesfoort, in welke hij zich met ter woon had nedergezet. Zulk een post was, bij de toenmalige Staats-Inrigting, van het hoogſte belang, niet ſlechts voor den welſtand en de Regtsoefening in eene enkele ſtad, maar ook voor de algemeene 's Lands aangelegenheden. Gelijk hij dan reeds door zijne aanmoediging, raad, voorbeeld en ſchoolbeſtier veel toebragt, tot verwakkering van de zucht voor Wetenſchappen en Godsdienst in Amesfoort, en tot het aanſtellen van bekwame Onderwijzers, ook aan de Latijnſche Scholen, zoo deed hij vooral, aan ſtad en land beide, uitſtekende dienſten, door zijn helder inzigt in zaken, zijnen onvermoeiden ijver en zijne onkreukbare trouw. Het vertrouwen, hetwelk hij zich daardoor had verworven, zijn ſchrander beleid en zijn vaste moed, zelfs in het levensgevaar, waarmede doldriftige lieden hem, in de hitte der partijzucht van volgende jaren, dreigden, dit alles, door het ootmoedig vertrouwen op God beſtierd, werkte krachtig mede, tot bevestiging en herſtelling van de oude orde van zaken in het jaar 1787. Doch verre van wraakgierigheid werd

werd hij nu de beſchermer van hen, die het onderſpit delfden, tegen eenige onverſtandige heethoofden der overwinnende partij. Hierdoor verwierf hij zich op nieuw de meest algemeene hoogachting: gelijk hij, trouwens, de algemeene vraagbaak was, en zijn genoegen vond in hulpvaardigheid en weldadigheid, aan elk, die dezelve noodig had.

Het kostte dan ook veel moeite, om hem van Amesfoort los te maken. Tweemaal werd hij vruchteloos aangezocht, om zich, als Raadsheer te laten plaatſen in het Geregtshof der Provincie Utrecht. Bij het derde aanzoek, trachtte men hem te Amesfoort, door aanbieding van aanmerkelijk vermeerderde inkomſten met den titel van *Penſionaris*, aan die ſtad te verbinden, doch redenen van pligt wogen bij hem boven die van tijdelijke eer en voordeel; en geloovende, dat hij eenen wenk van de Voorzienigheid ontving, beſloot hij eindelijk, ſchoon tot algemeene droefheid zijner ſtadgenooten, de roeping naar Utrecht optevolgen. Dus aangeſteld den 19den December des jaars 1787, nam hij eerlang nevens de verlichtſte en ſchranderſte mannen zitting in een Geregtshof, hetwelk, door alle tijden heen, den roem van naauwkeurigheid en onpartijdigheid had bewaard. Hij bragt, zoo zeer als iemand, het zijne toe, om dien roem ſtaande te houden. Trouwens, met eene grondige Regtskunde en ongemeenen voorraad van wereld- en menſchenkennis, met een juist oordeel en fijn gevoel, paarde hij eene hooge achting voor het hem toebetrouwde ambt, eene teedere naauwgezetheid van geweten, en eene hartelijke belangneming in het welzijn der menſchen, over wier leven, eere, vrijheid of bezittingen hij uitſpraak moest doen. Zijne ambtgenooten erkenden ook in hem deze vereeringwaardige hoedanigheden. Van hier, dat zijne tegenwoordigheid, bij beraadſlagingen over ingewikkelde zaken, door hen voor onmisbaar werd gehouden: en meest alle ſtukken van gewigt uit zijne pen vloeiden, of door zijne handen gingen. Ook ſtelde de helderheid van zijnen geest hem in ſtaat, om, in allerlei onverwachte voorvallen, terſtond het woord of de pen te voeren: zelfs deed hij meermalen beide tegelijk, over uiteenloopende onderwerpen, met de grootſte gemakkelijkheid. Daarenboven had hij eene groote begaafdheid, om ingewikkelde twistgedingen te ontwarren en om

twistende partijen te vereenigen. Geen wonder dan ook, dat een man, van zoo groote en erkende bekwaamheid en onkreukbare eerlijkheid, door den toenmaligen Prins Erfstadhouder, in het jaar 1793, werd benoemd tot Revifeur van een vonnis, gewezen bij Lieutenant en Hoofdmannen van de Hooge Justitie-kamer der stad Groningen en der Ommelanden.

De hitte der parijschap veroorzaakte, in het jaar 1796, tot smart van alle bezadigde Nederlanders, de afzetting der leden van het Geregtshof te Utrecht: en bragt dus den Heer BOTH HENDRIKSEN ook tot den kring van ambtelooze Burgeren terug, in welken hij bleef, tot in het jaar 1802. Inmiddels was hij niets minder dan werkeloos voor algemeene en bijzondere belangen, welke hem werden toebetrouwd. Reeds in 1789 verkoren tot Directeur van het Provinciaal Utrechts Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, stond hij deze, hem dierbare belangen, met wijsheid voor. Meermalen diende hij de Nederduitsche Hervormde Gemeente te Utrecht, als Ouderling: en was haren Kerkenraad, in moeijelijke en verwarde tijden, tot uitstekend nut. Inzonderheid behartigde hij hare regten en bezittingen, met wijsheid en nadruk, toen dezelve, ten jare 1798, in gevaar werden gebragt, ten gevolge van het zesde der *Additionele Artikelen, gevoegd bij de Acte van Staatsregeling voor het Bataafsche Volk*, van eene *Publicatie* van het *Intermediair Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek*, van den twaalfden Julij des gezegden jaars, en van eene *Notificatie* van het *Administratief Bestuur van het voormalig Gewest Utrecht*, van den negende October daaraanvolgende. De Hr. BOTH HENDRIKSEN was toen de eerste, die zich bedacht en werkzaam toonde, in eene zaak, voor de Hervormde Gemeenten van het Vaderland zoo belangrijk. Straks daarna door de Gemeente gekozen, tot één der negen Leden van eene Commissie, ter handhaving van hare regten, vervaardigde hij eene Memorie, ter reclame van alle Geestelijke goederen en fondsen, bestemd ten behoeve van die Gemeente: eene Memorie, welke destijds voor een meesterstuk erkend werd. Vele in de voornaamste Hollandsche Gemeenten hierdoor wakker geworden op hunne belangen, haasteden zich, met het vervaardigen van soortgelijke adressen: en dit gaf aanleiding tot eene correspondentie en vereeniging, van

werk.

werkzaamheden, welke het geheele Kerkgenootschap tot geen gering nut heeft verstrekt, en van welke de in druk verschenen stukken eene aanmerkelijke bijdrage uitmaken tot de geschiedenis dier tijden.

Toen de gemoederen, na den vrede van Amiens, kalmer, en vele Ambtenaren van vroegeren tijd weder hersteld werden in hunne posten, was ook BOTH HENSEN een der verdienstelijke mannen, welke zich lieten overhalen, om hunnen dienst aan het geschokt Vaderland volvaardig te bewijzen, en om, benevens zijne voormalige nog levende Ambtgenooten, den luister van het Utrechtsche Geregtshof te helpen herstellen. Hij hervatte dus zijnen Raadsheerlijken post, in het jaar 1802, en wijdde zich, met vernieuwden ijver, aan denzelven toe.

Onder de regering van Koning LODEWIJK NAPOLEON, werd hem de waardigheid van Staatsraad aangeboden: gelijk ook die van Raadsheer in het toenmalig Nationaal Geregtshof in 's Hage. Doch, om goede redenen, bedankte hij voor beide deze aanbiedingen. Maar hij onttrok zich niet aan andere werkzaamheden, ten beste van de Kerk en van den Staat. Benoemd, met andere Politieken en Kerkelijken, tot het ontwerpen van een plan, ter bestiering der Hervormde Kerk, overeenstemmende met den toenmaligen regeringsvorm, en ter invoering van een algemeen Synode, was hij, in die Commissie, een niet onbeduidend lid. Zoo ook weigerde hij niet, om een van de drie Regtsgeleerden te zijn, aan welke werd opgedragen, de vervaardiging van een ontwerp van organisatie der Regterlijke magt, en van een Wetboek op de manier van procederen in het Koningrijk Holland. Hij werkte aan dit dubbelde ontwerp, in vereeniging met de Raadsheeren FARJON en FOKKEMA, de eerste in het Hof van Holland, de laatste in dat van Vriesland. Dit ontwerp, gebouwd op goede regtsgronden, en geschikt naar de gewoonte van ons Vaderland, is wel, door het toenmalig Wetgevend Ligchaam, goedgekeurd en deszelfs invoering, bij besluit van den 21sten Januarij 1810 bepaald, gelijk het ook door den druk is gemeen gemaakt; doch de in dat jaar gevolgde inlijving in het Fransche Keizerrijk en de invoering van de Fransche manier van procederen, deed het Vaderland de vrucht van dezen arbeid missen, welke evenwel, door den goedwilligen Koning, erkend

 was

was geworden, met het fchenken van de Ridderorde der Unie aan de drie verdienftelijke mannen, die zich daartoe verledigd hadden.

Wanneer vervolgens, in het jaar 1811, de laatfte zuil van onze Burgerlijke vrijheid, de inftelling der regterlijke magt van onze voorvaderen, door de overheerfching van NAPOLEON, werd omverregehaald, en eene regtspleging en ordening van regtsbewind werd ingevoerd, geheel gefchoeid op Franfche leest, verzocht de Heer BOTH HENDRIKSEN verfchoond te worden van eenige verdere waarneming van Regterlijke posten. Zoo keerde hij, ten tweeden male, tot een ambteloos leven terug: 't welk hij evenwel, niet flechts voor zich zelven en de zijnen, wist nuttig te maken, maar 't welk ook, niettegenftaande zijne hooge jaren en ligchaamszwakheid, door hem werd dienstbaar gemaakt aan het welzijn van velen, uit Utrecht vooral en Amesfoort, die, in de moeijelijkfte tijden door ons beleefd, raad, hulp en troost, bij hem, in onderfcheiden aangelegenheden, zochten en vonden.

Bij de naderende verlosfing van ons Vaderland, in 't jaar 1813 was hij ook beftemd, om als Gijzelaar naar Frankrijk te worden vervoerd: doch, ten regten tijde, daarvan onderrigt, ontweek hij het gevaar, door zich naar een afgelegen verblijf te begeven.

Toen de heugelijke verlosfing daar was, werd ook zijn raad in de eerfte plaats ingenomen en gevolgd tot eene Provifionele organifatie, zoowel van de Provinciale, als van de Stedelijke Regering. In de eerstgenoemde floeg hij, zonder op eenig voordeel voor zich of de zijnen te oogen, volijverig de handen aan het werk. Doch de invoering der nieuwe orde van zaken ontfloeg hem weldra van dezen Oud-Vaderlandfchen arbeid.

Hij werd, in het volgende jaar, benoemd, om, onder de Notabelen, zijne ftem uittebrengen, over het voorgeftelde plan van conftitutie voor de Vereenigde Nederlanden.

In het jaar 1817 ontving hij, op het onverwachtst, van zijne Majesteit den Koning der Nederlanden, de benoeming tot Curator van de Hoogefchool te Utrecht, welker belangen hem altijd ter harte hadden gegaan. Hij ontveinsde des geenszins, dat hem, deze verkiezing zeer aangenaam was, deels wegens het onderfcheidende

blijk

blijk van vertrouwen, hetwelk de Vorst in hem toonde te ſtellen, deels uit hoofde van het nut, 't welk hij in die betrekking, voor de wetenſchappen en hare Beoefenaars, hoopte te zullen ſtichten, deels ook, om de nadere betrekking, in welke hij door dezen post gebragt werd, met mannen, wier bekwaamheden en verdienſten hij wist te waarderen.

Onder alle de onderſcheidene werkzaamheden, welke hij, gedurende bijna eene halve eeuw, ten beste van zijne tijdgenooten, heeft volbragt, bleven eigen Letteroefening zijne geliefkoosde uitſpanning. Zeer gemeenzaam had hij zich gemaakt met de Wereld- en Kerkgeſchiedenis, bijzonder van zijn Vaderland.

Ook was hij een beminnaar en geen ongelukkig beoefenaar der Poezij en Teekenkunst. Van een niet gering aantal opſtellen heeft zijne zedigheid niet verkozen, iets in het licht te geven, behalve twee ſtukken, van welke hij evenwel niet begeerd heeft als ſchrijver openlijk genoemd te worden. Het ééne was van Staatkundigen, het andere van Godsdienſtigen inhoud: en beiden zijn, door bevoegde oordeelaars, met goedkeuring en lof vereerd.

Bij de uitbreiding van zijne kennis, ook door gebruik te maken van nieuwere ontdekkingen en inzigten in onderſcheidene wetenſchappen, was het 'er verre af, dat zijne overtuiging, aangaande de waarheid en Goddelijkheid van het Euangelie, geſchokt werd. Met een redelijk en eenvoudig geloof, geſterkt door de eigen ervaring van hare hartſterkende, reinigende en vertroostende kracht, hield hij aan de uitſpraken van Gods woord vast en maakte hij gezet werk van het verſtandig lezen der H. Schriften, welker gebruik hij ook gaarne bij anderen bevorderde, en niet minder van het bijwonen der openbare Godsdienst-oefeningen.

Van den ſchat zijner kundigheden maakte hij, zonder aanmatiging of pralerij, een aangenaam en nuttig gebruik, in den omgang met menſchen, van onderſcheiden ſtand, jaren, kunne en beſchaving. Gelijk hij in het gezelſchap der grondige Geleerden te huis was, zoo wist hij ook naar de onwetendheid der ongeoefenden zich te voegen: bij allen zich, door redenen met zout beſprengd, aangenaam makende. Voor vriendſchap was hij zeer gevoelig: aan vrienden dienst te bewijzen was voor hem een wellust. Rijkelijk met tijdelijke goede-

ren bedeeld, had hij het vermogen, maar ook ontbrak het hem niet aan den wil, om, in de nooden van het Vaderland, der Kerk, der Armengeſtichten, der School-opvoeding, en van bijzondere perſonen en huisgezinnen, te voorzien.

Een man van welgevestigde beginſelen zijnde, die hunnen grondſlag in eene verlichte Godsdienſtigheid hadden, ging hij om lief noch leed af, van hetgeen hij oordeelde regt en goed te zijn. Toen de overheerſcher eischte, dat men hem, namens de ſtad Utrecht, eene gift van gemonteerde Ruiters zoude aanbieden, bleef hij, hoe gevaarlijk dit ook ſchijnen mogt, zich tegen deze vordering verzetten, met eene volſtandigheid, die zijn karakter tot eer verſtrekte, en door eene gelukkige uitkomst bekroond werd.

Hij trad, in het jaar 1779 in den echt met Jonkvrouwe HENDRIKA AMESHOFF geſproten uit een der geachtſte Amſterdamſche geſlachten. Met haar mogt hij zich verheugen, over eenen zoon, den Heer. Mr. WILLEM JAN BOTH HENDRIKSEN, Lid van de Provinciale Staten van Utrecht. Deze werd, door hem, met vaderlijke teederheid en zorgvuldige wijsheid, opgevoed, en vond, ook na de voltooijng dier opvoeding, in hem eenen vriend, in lief en leed het hartelijkſte deel nemende, en eenen Raadsman, wiens ervaring onwaardeerbaar was voor eenen zoon, die de voetſtappen van eenen onvergetelijken vader wenscht te volgen, ook in de opvoeding van twee dochteren, welke door den grootvader teeder werden bemind, en welker opkweeking aan den zoon, na het ſmartelijk verlies zijner jeugdige Echtgenoote geheel is toebetrouwd.

De zwakke weduwe, deze zoon en kleinkinderen beweenen nu, met Christelijke onderwerping, het verlies van eenen zoo liefdewaarden man, vader en grootvader, die, door eene ſpoedig toenemende verzwakking en bijkomende koortſen, op den 28ſten Augustus dezes jaars, in den ouderdom van ruim 73 jaren, zijn voorbeeldig leven eindigde, in de, op zijn ſterfbed zoo wel als in gezonde dagen, verklaarde hope, op 't betere leven, bij zijnen Heer en Zaligmaker, werwaarts zijne werken hem volgen.

HAN.

HANDEL EN ZEEVAART, LANDBOUW, HUISHOUDKUNDE, BEVOLKING EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

OVER DE BEREIDING VAN HET VLAS EN DEN HENNEP ZONDER ROTING.

(Ontleend uit de *Archives Philosophiques, Politiques et Litteraires* N°. 2. *Année* 1817.)

Drie of vier jaren geleden ontdekte de Heer LEE, in Engeland, de middelen, om Vlas en Hennep zonder roting te bereiden. Hij nam daarvan een Brevet van uitvinding, welks bijzondere omschrijving op last van het Gouvernement geheim werd gehouden. De Hr. LEE rigtte zelve onderscheiden Manufacturen op, en gaf volmagt tot derzelver vestiging, die op zijne bewerkingwijze gegrond in den beginne zeer onvolkomen schijnen geweest te zijn.

In het verleden jaar ontwierpen en bragten de Hn. HILL en BUNDY eene andere manier van bereiding ten uitvoer, welke men verzekert, dat verre de voorkeur verdient boven die van den Hr. LEE. Zij hebben ook een Brevet van uitvinding genomen, en het Gouvernement heeft 'er de gemeenmaking van verboden; zooveel rekende men, dat 'er Engeland aan gelegen was, om bij uitsluiting genot van bewerkingen te hebben, welker uitkomsten van het hoogste gewigt voor de Europesche kunstvlijt zijn.

Het Fransch Gouvernement, welks aandacht niets ontgaat, hetgeen tot de algemeene welvaart zou kunnen bijdragen, heeft het Koninklijk *Conservatoire des Arts et Metiers* met nasporingen ten dezen aanzien belast. De Heer CHRISTIAN, (*) bestuurder dezer Inrigting, hield zich met dit onderwerp bezig, daaraan de oplettendheid bestedende, die het verdient; maar in plaats van naar de bewerkingwijzen der Engelschen, op losse narigten af, daaromtrent in Frankrijk overgewaaid, te raden en naar hunne sporen in het duistere rond te tasten, stelde hij zich dit vraagstuk als geheel nieuw voor, even als of 'er nog geene oplossing van gevonden was; en zijne pogingen werden met den volkomensten en besten uitslag bekroond.

De nieuwe Fransche manier van Vlas en Hennep te bereiden, zonder roting in het *Conservatoire* bewerkstelligd, is zeer eenvoudig en snelwerkend. Men kan haar overal be-

(*) Is deze Heer CHRISTIAN geen Luikenaar van geboorte? Zoo ja, ... zou eenen Nederlander de eer dezer uitvinding toebehooren. *Red.*

bezigen; zij vordert noch onderrigtingen, noch groote onkosten; zij is, eenigermate, onder het bereik van alle standen, en evenaart, zooverre men 'er over kan oordeelen, ten minste de beste Engelsche bewerking.

De Minister van Binnenlandsche Zaken beval, zonder eenige weifeling, de gemeenmaking derzelve. De eer was voor Frankrijk bewaard, dit nieuw voorbeeld van belangeloosheid te geven. Het wordt tijd, dat geen enkele paal, geen stroom eener rivier, geen arm der zee, geene keten bergen meer de banden verbreken, die de menschen onderling moesten vereenigen, dat zij niet meer het edel gevoel der wederkeerige welwillendheid verdooven.

Voor dat wij eene korte beschrijving van deze manier, waarop wij terug zullen komen, geven, zij het ons vergund eenige aanmerkingen over de oude bewerking bijeentezamelen, en verslag te doen van hetgeen ons bekend is nopens de nieuwe middelen, die thans in Engeland gebezigd worden.

Van onheugelijke tijden af heeft men Touwwerk, Garen, Kleederen en Zeildoek vervaardigd van de Basten, Stelen of Bladeren van een groot aantal Planten, Heesters en Boomen, waarvan wij ten voorbeelde aanhalen, den Palmboom, Lischdodden (*typha*), den Beuk, den Berk, het Riet, de Papierplant, verscheiden Grassoorten, de Aloëpite, de Linde, den Brandnetel, de witte Maluwe, en eindelijk den Hennep en het Vlas. Men liet dezelve gedurende zekeren tijd in het water weeken; waarna men dezelve op een hard ligchaam met houten blokken sloeg, om de draden te verdeelen en zachter te maken. In de verst afgelegen tijden lieten de Chinezen den tweeden bast eener kruipende Plant roten, die zij *Ko* heeten, volkomen op dezelfde wijze, als wij Vlas en Hennep laten roten.

Het is opmerkingwaardig dat eene langdurige, vermoeiende, voor de gezondheid zeer nadeelige en veel oppassing vereischende bewerkingwijze, omtrent op dezelfde wijze, in alle tijden, bij alle volkeren gebruikt werd en tot ons gekomen is, zonder, gelijk men in waarheid kan zeggen, eenige verbetering te hebben ondergaan.

Men denke daarom niet, dat een zeer algemeen gebruik van geweven Vlas eene zegepraal der kunstvlijt zij van jongere dagteekening; men heeft vele redenen, om het daarvoor te houden, dat langen tijd de Linnenweverij die van Katoen en Zijde voorafgegaan is. Homerus spreekt van de verwonderingwaardige witheid van stoffen uit Vlas bereid; Herodotus van Vlas en Hennep als grondstoffen in gebruik ter kleeding der Volkeren. De Babyloniers, de Egyptenaars, de Joden en Indianen droegen linnen tunica's, de Israëlitische Priesters witte rokken van fijn linnen, van fijn getweernd Linnen, zoo als het in *Exodus* wordt uitgedrukt. In Egypte maakte het Vlas een'

tak

tak van zeer grooten handel uit, en was het de grondstoffe van deszelfs voornaamste Manufacturen.

De Romeinen teelden het fraaiste Vlas na dat van Spanje, waar men de schoonste linnens van de wereld vervaardigde. Men kweekte het bij de Germanen aan, die reeds als wij hunne Lijnwaden in de kelders weefden. Waarschijnlijk bezigde men overal dezelfde bewerking tot deszelfs bereiding. Plinius verhaalt, dat men het Vlas in het water door de zon verwarmd, legt te roten, en wanneer de schors los is geraakt, *maceratas indicio est membrana laxatior*, laat men het met behoedzaamheid droogen; vervolgens slaat men het met stampers of hamers, om de draden van de stengels (*Chenevottes*) afteschieden, en die voor het hekelen geschikt te maken. Het is eene kunst, zegt hij, om goed te kunnen hekelen en roten; *ars deputendi*, *digerendique*.

Indien men, met allen geweld, tusschen de bewerkingwijze der ouden en de onze eenig verschil wil vinden, zou het, naar mij voorkomt, niet in ons voordeel zijn. Men mag vermoeden, dat oudtijds de roting minder langdurig was, en minder den aard der plant veranderde dan heden; want, moet men Plinius gelooven, dan bezaten de binnenste draden van het Vlas eene zekere natuurlijke witheid, welke men wist te bewaren, terwijl de gekleurde draden van het buitenst gedeelte der schors alleen tot lampen-pitten dienden. Volgens denzelfden Schrijver, moesten ook vijftig ponden gedroogde Vlasstengels vijftien ponden bereid Vlas opleveren; welke hoeveelheid verre overtreft die, welke men op de hedendaagsche manier van roten verkrijgt.

De Hennep schiet hooger en krachtiger op in gematigde luchtstreken, dan in koude of heete landen; dit mag men ten minste opmaken uit de waarnemingen van Duhamel, die dit onderwerp grondig behandeld heeft. Men onderscheidt de mannelijke Hennepplant van de vrouwelijke; de eerste wordt geel, zoodra hare bloemen het stuifmeel hebben laten vallen; men plukt haar tegen het einde van Julij of in het begin van Augustus. De andere, die gemeenlijk hooger schot maakt, plukt men eerst in de maand September. Gemeenlijk noemt men de mannelijke verkeerdelijk de vrouwelijke plant.

De Hennep, nog een weinig groen ingeoogst, wordt spoediger geroot en ook gemakkelijker; men heeft den raad gegeven, om dezelve te roten, zonder voorafgaande drooging. Van dit gevoelen was Duhamel; maar de afval zou ontzettend groot zijn.

De Hennep is, even als het Vlas, eene soort van houtachtige buis met een celswijs zamenweefsel overdekt, dat de in lengte loopende vezels zamen vereenigt, welke deze buis omwoelen. Deze vezels zijn weder bedekt met eene

eene meer of min dikke opperhuid. Door de roting vernielt men deze opperhuid, verandert genoegzaam het celswijs zamenweeffel, om gemakkelijk de draadachtige vezels van de houtaardige buis, of hetgeen men den ftengel noemt, aftefcheiden; eene bewerking, die, wat den Hennep betreft, gewoonlijk gefchiedt, door de vezels bij het eene uiteinde aantevatten, en dezelve met de hand, fteel voor fteel, van het eene einde der buis tot het andere 'er aftenemen.

Warmte en een ftilftaand water, in één woord de grondflagen der gisting, zijn de noodzakelijke voorwaarden ter roting. Het is volftrekt noodig die op zijn' tijd te kunnen ftuiten; dewijl men anders gevaar loopt, dat de gehekelde Hennep al zijne kracht verliezen en tot werk over zou gaan.

Eene menigte toevallen, en moeijelijke, fomtijds onvermijdelijke omftandigheden kunnen deze draderige zelfftandigheden veranderen of bederven, en doen dit ook dikwijls dadelijk. Het zou vervelend en noodeloos zijn, dit hier nader te ontwikkelen.

Men root ook in den dauw en in den zonnefchijn, maar deze roting duurt nog langer en is vermoeijender dan die in het water. Welke manier men overigens bezige, de roting vervult de plaatfen, waar zij gefchiedt, met ftank; zij is eene bron van bedorvene fmetftoffen, welke den dampkring vergiftigen.

Voor dat men aan den geroten Hennep de onderfcheiden bereidingen, die hij moet ondergaan, te werk ftelt, laat men denzelven fterk in de zonnefchijn droogen of in den oven, nadat het brood gebakken is, of op hetgeen de landlieden den *eest* noemen. Men *fchelt* daarop den Hennep draad voor draad, dat is, men neemt de vezels met de hand van den fteel af; dat een langdurig en kostbaar werk is; of men braakt denzelven bij handenvol tegelijk tusfchen twee foorten van kaken, gefneden en uitgehold met groeven en tongen. Men zuivert den draad door het *flaghout*, den fijnen *hekel*, den wrijflap (*frottoir*) of zelfs door denzelven met hamers te flaan. Eindelijk kamt men die op onderfcheiden kammen, naar het verfchillend gebruik, waartoe hij beftemd is.

De bereiding van het Vlas is bijna even eens, als die van den Hennep. Het Vlas vordert echter meer handigheid en voorzorgen bij alle de bewerkingen, omdat de draden teederder zijn, en de roting de ontleding dezer draden heeft begonnen; maar beide, wanneer zij geheel bereid zijn, hebben door de bewerking der roting eene fterke kleur aangenomen, en deze doffe, morfige en onaangename kleur wederftaat langen tijd de uitwerking der bleeking, die men het garen en het linnen van Vlas en Hennep moet doen ondergaan.

Be-

Behalve de ſnelheid, gemakkelijkheid en naauwkeurigheid van den arbeid, en de meerdere opbrengst, die men verkrijgt, gelijk men zien zal, door de nieuwe bewerkingwijzen, leveren deze ook het Vlas en den Hennep in zulk een' ſtaat, dat men die zeer ſpoedig en met weinig kosten kan wit maken; het zou, zoo men het verkoos, genoegzaam zijn voor de hekeling, dezelve alleen met water aftewasſchen en eenige dagen op het veld te leggen bleeken. Men oordeele alleen, hoeveel daardoor het bleeken van Linnen en Garen verligt, en hoe men zich van het voortdurend gebruik van meer of min bijtende zelfſtandigheden kan onthouden, waartoe men nu noodwendig zijne toevlugt moet nemen, om de kleur welke de roting aan de draden mededeelt, te verdrijven.

(*Het Vervolg en Slot hierna.*)

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLIJSTEN.

Parys. Het getal der Overledenen en Geborenen in den jare 1816 bij de twaalf Municipaliteiten dezer ſtad opgemaakt levert de volgende uitkomſten op.

Overledenen in 1816, 19,801; in 1815 bedroeg dat getal 21,549; zoo dat, in 1816, 1,748 perſonen minder dan in het vorig jaar overleden zijn. Van dit getal overledenen zijn 'er 12,489 op hun bed geſtorven, te weten: 6,176 van het mannelijk en 6,313 van het vrouwelijk geſlacht; 278 lijken a la Morgne ten toon geſteld, en 7,312, in de Hospitalen en Burgerlijke Gasthuizen overleden, te weten: 3,683 van het mannelijk en 3,629 van het vrouwelijk geſlacht.

Het getal der overledenen aan de Kinderziekte, gedurende het jaar 1816, bedraagt 150, te weten: 79 van het mannelijk en 71 van het vrouwelijk geſlacht. In 1815, bedroeg dat getal 190; zoo dat 'er in 1816, 40 minder dan in het vorig jaar daaraan overleden zijn.

De zelfsmoorden hebben, in 1816, een getal van 188 beloopen, te weten: 122 mannen en 66 vrouwen. In 1815, hebben 'er niet meer dan 175 plaats gehad.

In 1816, zijn 'er 22,366 kinderen geboren, te weten: van het mannelijk geſlacht 11,584, en van het vrouwelijk 10,782. Het getal der overledenen 19,801 beloopende, zoo volgt daaruit, dat 'er 2565 meer geboren dan overleden zijn.

Gedurende het jaar 1816, zijn 278 perſonen verdronken, waarvan 222 mannen en 56 vrouwen.

BE-

BEKENDMAKINGEN.

⁂ Bij den Boekverkooper A. Loosjes Pz. te *Haarlem* wordt uitgegeven:

I. KUNSTPLAAT TER GEDACHTENIS VAN HET DERDE EEUWFEEST DER HERVORMING, zullende in Nederland gevierd worden den 2den November 1817, in gr. Folio naar de Teekening van den Kunstschilder J. Jelgerhuis Rz. en gegraveerd door den Kunstplaatsnijder W. H. Hoogkamer;

Ordinaire drukken	zwart	. *f* 2 - 4 - :
Proefdrukken	dito	. - 2 - 16 - :
———	gekleurd	- 3 - 8 - :

Men ziet in dit Tafereel de welgelijkende beeldtenis van Luther, en daarnevens de kenmerken van het Christelijk Geloof, rustende op het Evangelie, en den kelk des H. Avondmaals gevestigd op het gebroken juk en de verbrijzelde kluisters van Kerkelijken dwang en bijgeloof. De Engel der Hervorming, in het midden van de Zon der Verlichting, kondigt de Hervorming der wereld aan. De Luthersche Zwaan klapwiekt van vreugde en vertoont zich boven de beeldtenis in zegepralende houding. Met het oog nederdalende, ontmoeten wij de eerste gebeurtenis, die tot de Hervorming aanleiding gaf, namelijk het aanplakken der Bezwaren van Luther tegen Tetzels aflaten den 31 October 1517, en een weinig lager eene afbeelding van het openlijk verbranden der Pausselijke Bulle 10 Dec. 1520 enz. enz.

II. HULDE AAN LUTHER, door A. Loosjes Pz. bij gelegenheid van het *Derde Eeeuwfeest der Hervorming* toegebragt, in gr. 8°. op Schrijfmediaan à 10 Stuiv.

DRUKFEILEN.

In sommige *Letterboden* van N°. 40. staat bl. 211. den ondersten regel *Jaur* lees: *Jawarzin.*

In N°. 41 bl. 232 de 8ste regel van boven staat *nederigheid* lees: *needrigheid.*

In N°. 42 bl. 243 regel 25 van boven staat *Mug.* lees: *Mag.*

In N°. 43 bl. 259 regel 12 van boven staat *steerelend* lees: *streelend.*

Te Haarlem bij A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 45. *Vrijdag den 31sten October.*

BERIGTEN.

PARYS. In het begin der maand Julij overleed hier de Hoogleeraar Dr. JEAN CLAUDE DELAMETHERIE, als vruchtbaar Schrijver, en nog algemeener als sedert vele jaren Uitgever van het *Journal de Physique* bekend. Schoon zijne zucht, om de waarheid optesporen, hem dikwijls op het dwaalspoor moge gebragt hebben, kon men hem geenen ijver ter bevordering der Wetenschappen en belangelooze en onvermoeide werkzaamheid ontzeggen. Zijn lijk werd slechts door weinige vrienden, waaronder nog eenige vreemdelingen waren, naar de grafplaats begeleid. Eer de kist in de groeve neêrzonk, nam een hunner het woord op en zeide het volgende:

,, Aan het klein aantal personen, welke deze nederige Lijkstaatsie verzellen, maar vooral aan hunne ware droefheid, is het gemakkelijk te zien, dat het geen Groote dezer aarde, geen in waardigheden of rijkdommen uitmuntende man is, welken wij in vrome gemoedsgesteldheid naar zijne rustplaats begeleiden; maar wel van een' man, eenvoudig van zeden, van een' vriend der waarheid en een' wijsgeer zonder goederen der fortuin of bloedverwanten, die eene bezoldigde schreijende schare konden betalen. JEAN CLAUDE DELAMETHERIE, Med.

Dr. en Hoogleeraar aan het *College de France*, heeft aan de beoefening der natuurkundige Wetenschappen en die der Delfstofkunde vooral zijn leven toegewijd en zijn vermogen opgeofferd. Onervaren in de kunst, om zich te verheffen, en alleen naar den roem van algemeen nut te verspreiden, strevende, leefde hij ongegoed en overleed arm ja bijna behoeftig; hij was echter gedurende zijn lang leven onafgebroken werkzaam en met nuttigen arbeid onledig, ja nog onlangs zagen wij den door pijnlijk lijden gekwelden drie-en-zeventigjarigen grijsaard met moeite naar het *College de France* slepen, om daar voorlezingen te houden. De nakomelingschap, welker oordeel altijd regtvaardiger is, zal zonder twijfel aan den Heer DELAMETHERIE eene roemrijke plaats inruimen in de reeks van mannen, die tegen het einde der achttiende eeuw zich in de bevordering der wetenschappen verdiensten verworven. Het aanzienlijk aantal zijner schriften draagt doorgaans den stempel van zucht voor het goede, ware en regtmatige, waaronder, wel is waar, niet zelden iets hartogtelijks gemengd is, dat uit zijne verregaande onzijdigheid, of wil men liever uit zijnen haat tegen alle partijdigheid ontsproot: maar in onze gebrekkige natuur zijn zoovele wegen, langs welke het kwaad ons bereiken kan, dat zij somtijds wel met die van het goed ineenloopen. Maar is zijne gedachtenis, als geleerde, niet geheel van berisping te ontheffen; die verwijten kunnen hem als mensch niet treffen! — Zijne edele en zeer belangelooze handelwijze in geldzaken jegens iedereen, en bijzonder jegens eenen bloedverwant, wiens eere hij met de opoffering van zijn eigen vermogen redde; de edele fierheid, die het hem onmogelijk maakte, door kruipende gedragingen jegens de magtigen eereposten of inkomsten zich te verschaffen; de opregte vriendschap, die hij hun inboezemde, welke hem in den grond leerden kennen, zoodat een hunner, naast zijns vaders graf, dat van DELAMETERIE delven liet; dit alles vereenigd, geeft ons volkomen regt, om hem een braaf man, *vir bonus*, te heeten, voor welken vereerenden naam elk andere moet wijken. — Zoo mogen wij hem ons dan ten voorbeelde stellen, in ons gedrag jegens bloedverwanten en de menschen in het algemeen; in de zuivere liefde tot dat, wat hij voor waarheid erkende, en in de edele onafhankelijkheid van zijn karakter. Zijn wij daarentegen op onze hoede voor de grenzenlooze eerzucht, dien

die hem voor geleerden roem bezielde, gelijk ook voor die verregaande ligtgeraaktheid, welke hem langzamerhand van bijna alle zijne ambtgenooten vervreemde, en daardoor zijne laatste levensjaren, ten aanzien van den geest, niet minder ongelukkig maakte, als zij reeds door ligchaamlijk lijden verbitterd werden. Laat ons den braven man, den achtenswaardigen verdienstelijken geleerde in dankbaar aandenken bewaren, en, om gelukkiger te zijn, dat hij was, nooit vergeten, dat wij menschen zijn, en dat onze bestemming is, om onder menschen te leven."

Parys *den* 20 *October*. De beroemde Fransche Komponist Mehul die den 18 October overleed, werd op heden plegtiglijk begraven. Zijn lijk in de Kerk van St. Vincent de Paul ten toon gesteld zijnde, voerden daar de Muzijkanten van de Koninklijke Kapel, onder bestuur van de Hn. Lesueur en Plantade het *Requiem* van Jomelli uit. Afgevaardigden uit het Instituut, de Hoogleeraren van de Koninklijke Muzijkschool, de voornaamste Tooneelspelers der groote Parijsche Schouwburgen en eene talrijke verzameling van beroemde Kunstenaars verzelden de lijkstaatsie tot op het Kerkhof van Mont-Louis, waar de stoffelijke overblijfselen van den Auteur van *Stratonice* naast die van Gretry, Monsigny en Martini werden bijgezet. Gedurende de nederlating in het graf, hield de bestendige Secretaris bij de Akademie der Schoone Kunsten, de Hr. Quatremere de Quincy, eene lijkrede, terwijl de Hn. Bouilly en Pradher daarna het woord opvatten, om aan den afgestorvenen de verdiende hulde toetebrengen, de eerste in den naam der Tooneelschrijvers, de tweede in dien der Kweekelingen en Vrienden van den overledenen.

Leyden. Behalve de bekrooning van den Hooggeleerden Heere M. Siegenbeek wegens eene Lofrede op S. van Slingelandt en de uitschrijving van eene nieuwe Taalkundige Prijsvraag, vorderende eene beoordeelende vergelijking van de Nederduitsche en Fransche taal enz. reeds in dit Weekblad vermeld, werden op de Jaarlijksche Vergadering van de *Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde* alhier gehouden den 2 Julij ll., tot Leden derzelve verkozen de Heeren:

 J. Amers-

J. Amersfoort Hoogleeraar te Harderwijk; *P. van Braam* Lid van den Raad te Dordrecht (sinds overleden); *H. A. Hamaker* Hoogleeraar te Franeker, beroepen tot buitengewoon Hoogleeraar te Leyden; *N. Messchaert* Predikant bij de Doopsgezinden te Rotterdam; *P. H. Peerlkamp* Rector der Latijnsche Scholen te Haarlem en Mr. *C. J. C. Reuvens* Hoogleeraar te Harderwijk. Deze Vergadering werd geopend met eene Aanspraak van den Hooggeleerden Heer *Te Water*, die daarin de verdiensten van de in het loopende jaar gestorven Leden dezer Maatschappij hulde toebragt, met name aan die van den Hr. Mr. *Jan Everard Reuvens* en den Hr. *Willem Anne* Baron *van Spaen la Lecq*, (*) wijzende ter waardering van die van den Hr. *Johannes Lublink den Jongen* over op de Lofrede, door den Heere *C. W. Westerbaen* (†) op dezen uitgesproten.

HAARLEM. De aanwijzing in onderstaanden Brief achten wij belangrijk genoeg, om onzen Lezers mede te deelen.

Amsterdam den 4 October 1817.

Mijn Heer!

De kundige Steller van het, in N°. 40. van uw geacht Weekschrift geplaatst, Stukje, getiteld: *de Vlekken in de Zon*; zegt, dat SCHEINER en GALILEI in 1611 dezelve het eerst ontdekten. Wel, is waar men vindt van geene vroegere ontdekkingen gewag gemaakt, doch eene plaats uit de Brieven van MEMMIUS aan CICERO, waarvan het Handschrift in de Boekerij des Vatikaans berust, en eene Fransche overzetting in het Negende Deel der *Questions sur l'Encyclopédie* bl. 263. geplaatst is, bewijst echter, dat deze vlekken ten tijde van CICERO reeds bekend waren, want aldus schrijft MEMMIUS in den 3den Brief: „ God de „ lichtgevende zon scheppende, kon haar hare vlekken „ niet ontnemen;" en daar nu de echtheid dezer Brieven, voor zoo verre ik weet, door geenen Geleerde ooit in

(*) Naar gewoonte zullen wij, met goedvinden van den Hoogleeraar, de Levensschetsen dezer Geleerden in dit Blad mededeelen. *Red.*

(†) Zie een Verslag wegens dezelve *Algemeene Konst- en Letterb.* 1817 Deel II. bl. 69 — 75.

in twijfel is getrokken, bewijst de aangehaalde plaats onwederſprekelijk, dat men den leeftijd des eerſten ontdekkers vele Eeuwen vroeger dan het begin der 17de Eeuw ſtellen moet.

Ik achtte dit noodig UE. te berigten, en verblijve

Mijnheer!

met achting uw beſtendige Lezer
J. P. A.

PROGRAMMA

DER

HOLLANDSCHE MAATSCHAPPIJ VAN FRAAIJE KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN.

De Hollandsche Maatschappij van Fraaije Kunsten en Wetenschappen hield, den 18den van October dezes jaars 1817, hare Jaarlijkſche Algemeene Vergadering te Rotterdam, onder voorzitting van den Hr. Mr. A. Siewertsz van Reesema, die dezelve opende met eene Redevoering *over de vorming van het eigen karakter der Nederlandſche Letterkunde.*

Nadat vervolgens de Algemeene Secretaris verſlag had gedaan van de voornaamſte Handelingen der Maatſchappij ſedert de laatſte Algemeene Vergadering, ging de de Voorzitter over tot het uitreiken van den Eereprijs aan den Heer Mr. J. de Kruyff te *Leyden*, wegens ziine in den verleden jare bekroonde Lofrede op Cornelis Pietersz. Hooft, en ſtelde denzelven met eene treffende aanſpraak ter hand aan den Hoogleeraar E. A. Borger, die, bij afwezendheid van den bekroonden, deszelfs dank in gepaste bewoordingen aan de Vergadering betuigde.

Hierna werd aan de Vergadering berigt gedaan:

Dat op de in den jare 1815 uitgeſchrevene Prijsvraag: *Welke is het ware denkbeeld van Dichterlijke oorſpronkelijkheid? en welke zijn de nadeelen voor den goeden ſmaak in de Dichtkunst, uit het ſtreven naar eene valſche of kwalijk begrepene oorſpronkelijkheid voortvloeijende?* ééne Verhandeling was ingekomen, geteekend met de Spreuk:

Verbaque provisam rem non invita sequentur.

HORATIUS.

aan welke door beoordeelaren, met eene meerderheid van zes stemmen tegen éénе, de uitgeloofde gouden Eerepenning is toegewezen.

Dat op de Dichtkundige Prijsstoffe: *de Veldslag van Waterloo* waren ontvangen zes Dichtstukken, geteekend met de volgende Spreuken:

N°. 1. *Heilrijk was voor geheel ons Vaderland de roemvolle zegepraal van held* Maurits *bij Nypoort, maar het geluk van geheel Europa is door de zegepraal bij Waterloo gevestigd.*

N°. 2. *Nog leven Nassaus Helden-zonen enz.*

N°. 3. *Wilde ik mededinger zijn in den edelen wedstrijd, waarin het gemis des lauwers mij minder grieven zou, dan het verwijt denzelven niet te hebben begeerd!*

VAN DER PALM.

N. 4. *De Krijgslien volgen braefst, daar brave Vorsten voorgaen.*

J. VAN VONDEL *Poezij 1ste Deel Verovering van Grol. Bladz.* 14.

N°. 5. *God regeert.*

N°. 6. *Schoon was op Nieuwpoorts davrend strand*
De zegepraal der dappere Vaderen,
Maar wij, wij zien, o Nederland!
Waar Willems heervaan stond geplant,
Europa's glorie wolkloos naderen.

Dat Beoordeelaren, het Dichtstuk N°. 5., geteekend *God regeert* voor het beste hebben erkend, en dat hunne meerderheid de bekrooning met den gouden Eerepenning heeft beslist; terwijl door eenigen der Beoordeelaren hulde gedaan is aan de verdiensten van het Dichtstuk N°. 4., geteekend *de Krijgslien volgen braefst, daar brave Vorsten voorgaen.*

Dat op de uitgeschrevene Lofrede op CONSTANTIN HUYGENS is ingekomen een stuk, gemerkt met de Dichtregels van HOOFT:

Veelen die van deughde schreeven,
Wischten 't uit met strijdig leeven:
Maar zijn letter en zijn geest
Schoeijen juist op eene leest.

welk stuk geene bekrooning is waardig gekeurd, als, volgens eenparig gevoelen van beoordeelaren, niet aan de

de vereischten eener Lofrede voldoende, terwijl alleen de minderheid voorstelde aan hetzelve, als welgeschrevene Letterkundige proeve ter vereering van HUYGENS, eenen buitengewonen zilveren Eerepenning toe te wijzen.

Bij het openen der Naambriefjes, bij de bekroonde stukken behoorende, bleek Schrijver van de Verhandeling over *de Dichterlijke oorspronkelijkheid* te zijn de Hr. Mr. ABRAHAM SIEWERTSZ VAN REESEMA, *Advokaat te Rotterdam;* en vervaardiger van het bekroonde Dichtstuk op *den Veldslag van Waterloo*, de Heer WILLEM MESSCHERT *te Rotterdam*, welke beiden ter Vergadering tegenwoordig zijnde onder algemeene toejuiching met hunne bekrooning zijn geluk gewenscht. Hierna werden de Naambriefjes, tot de onbekroonde Dichtstukken en Lofrede behoorende, ongeopend in de Vergadering verbrand.

Vervolgens zijn door de Vergadering voorgesteld de de navolgende vragen, om beantwoord te worden voor den eersten Januarij 1819.

1°. *Heeft het vervaardigen van nieuwe Wetboeken, in de taal des Lands, eenen voordeeligen of nadeeligen invloed op de wetenschappelijke beoefening van het regt? zoo deze invloed voordeelig is, welke zijn dan die voordeelen; en zoo deze invloed nadeelig is, welke zijn dan de beste middelen, en de beste rigting van het onderwijs, om deze nadeelen wegtenemen of te verminderen?*

2°. *Een betoog van de hoogere oudheid en meerdere oorspronkelijkheid der Nederduitsche taal boven vele andere talen van den Teutonischen stam.*

De Maatschappij bedoelt hiermede de eer der Vaderlandsche taal te handhaven tegen de miskenning of onkunde van uitheemschen, die, het Nederduitsch voor een verbasterd dialekt van het Hoogduitsch houdende, de moeite van het onderzoeken onzer oude en schoone taal verzuimen, terwijl zij in derzelver kennis de beste bronnen en middelen zouden vinden, ter verklaring van anders onverstaanbare oorkonden en geschriften in de oude Duitsche taal, gelijk in den laatsten tijd nog onwedersprekelijk gebleken is uit de gewigtige diensten, welke het Nederduitsch tot het helpen verstaan van *das Nibelungen Lied* toebrengt.

En tot onderwerp eener Lofrede is gekozen:

FREDRIK HENDRIK.

De Maatschappij looft haren gouden Eerepenning, ter innerlijke waarde van dertig gouden Dukaten uit, aan den Schrijver van het der bekrooningwaardig en best gekeurde stuk, op ieder der bovengemelde onderwerpen; en eenen zilveren van gelijke grootte en stempel, aan den Schrijver van het insgelijks goedgekeurde, en der bekroonde Verhandeling of Lofrede het naast bijkomende stuk.

De Lofredenen *moeten* opgesteld zijn in de Nederduitsche taal; maar de antwoorden op de overige vragen *kunnen* ook in het *Latijn*, *Engelsch*, *Fransch* of *Hoogduitsch* (deze laatste evenwel met Italiaansche letters) geschreven worden, met eene andere hand dan die des Opstellers; en moeten vrachtvrij voor, of uiterlijk op den bovengemelden tijd, aan den Algemeenen Secretaris der Maatschappij ingezonden worden.

Tot Algemeenen Voorzitter der Maatschappij voor het volgend jaar is verkozen de Hr. Mr. MAURITS CORNELIS VAN HALL, Ridder van de orde van den Nederlandschen Leeuw, en Lid van het Koninklijk Nederlandsch Instituut, en tot Algemeenen Secretaris de Hr. PETRUS JOHANNES AMESHOFF, beiden te *Amsterdam*, aan welken laatsten derhalve, gedurende het ingetreden Maatschappelijk jaar, alle Brieven, Stukken en Antwoorden, moeten worden toegezonden.

Eindelijk herinnert de Maatschappij, dat zij voor, of uiterlijk op den eersten Januarij 1818 Verhandelingen verwacht ter beantwoording der volgende vragen:

1°. *Welke zijn de voorname verdiensten van den Klassieken Proza-stijl der ouden, vooral ten aanzien der eenvoudigheid van uitdrukking, en van den gemakkelijken en natuurlijken bouw der perioden, en welke voorschriften kunnen daaruit afgeleid worden, om den Nederlandschen stijl te zuiveren en te volmaken?*

2°. *Welke zijn de vorderingen en verachteringen der Nederlandsche Graveerkunst sedert twee Eeuwen? Welk is het onderscheidend karakter der voornaamste Meesters, die daarin onder ons hebben uitgemunt? en welke zijn de geschiktste middelen, om deze kunst, in de Nederlanden, tot haren ouden luister te verheffen?*

3°. *Eene Verhandeling inhoudende:* 1°. *eene vergelijking van de Vlaamsche en Hollandsche Dialekten in de Nederduitsche taal;* 2°. *de beantwoording der vraag: welk voordeel is 'er voor de Nederduitsche taal, van* de

de nadere vereeniging, of misschien wel volkomen vermenging en zamensmelting dezer beide Dialekten, (bij voorbeeld door de wederkeerige overneming van elkanders spreekwijzen, woorden en beteekenissen) te wachten? en eindelijk, welke zijn de beste middelen, om daartoe den weg te banen?

Gelijk ook Lofredenen op JOAN DE WITT en op WILLEM DEN EERSTEN, *Prins van Oranje.*

Op last der Maatschappij,

P. J. AMESHOFF

Algemeene Secretaris.

HANDEL EN ZEEVAART, LANDBOUW, HUISHOUDKUNDE, BEVOLKING EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

OVER DE BEREIDING VAN HET VLAS EN DEN HENNEP ZONDER ROTING.

(Ontleend uit de *Archives Philosophiques, Politiques et Litteraires* N°. 2. *Année* 1817.)

(*Vervolg en Slot van Bladz.* 287.)

Laat ons nu van de bewerkingwijzen spreken, waarbij de Roting nagelaten wordt.

Wat die der Engelschen betreft, gelijk wij reeds gezegd hebben, daaromtrent zijn slechts losse onzekere berigten tot ons gekomen. Om en het aangenomen stelsel van den Heer LEE en dat van de Hn. HILL en BUNDY te beoordeelen, gelijk ook de voordeelen, welke deze ontdekking oplevert, zullen wij een uittreksel geven uit het *Verslag van het Comitté der petitien betrekkelijk het gebruik van Werktuigen ter bereiding van het Vlas*, een Verslag, welks druk door het Huis der Gemeente den 23 Mei ll. is bevolen.

De Hr. MILLINGTON, Hoogleeraar in de Werktuigkunde bij het Koninklijk Instituut, ondervraagd zijnde, verklaart: „ dat de *braken*, in het eerste gedeelte der bewerkingwijzen van de Hn. HILL en BUNDY, het oogmerk schijnen te bereiken, om de vezels van het houtachtig deel van de Vlasplant aftenemen; dat deze bewerking vrij wel gaat,

eenmaal over het werktuig, dat uit vijf rollen bestaat, loopende; dat na, tot eene proeve, een pond *wel gedroog-de* Vlasplanten, zoo als men die bij den landman bekomt, genomen te hebben, 'er vijf minuten noodig waren, om deze hoeveelheid over het werktuig te laten gaan; dat de opbrengst in draden $6\frac{5}{8}$ oncen bedroeg; dat deze hoeveelheid vervolgens op een tweede werktuig gebragt werd, de *wrijvende* machine *frottoir* of *rubber* geheeten, en dat deze bewerking acht minuten geduurd heeft; dat derzelver opbrengst was $4\frac{1}{4}$ oncen draden, geschikt om gehekeld te worden; dat echter, bij de proef, men de helft dezer draden meende nog eenmaal daarop te moeten brengen, omdat dezelve, in de oogen van sommige tegenwoordig zijnde lieden, niet genoeg gezuiverd voorkwam; dit duurde drie minuten. Het is noodig hierbij te voegen, dat men slechts de helft dezer draden 'er weder tegelijk opbragt, om ze gemakkelijker en volkomener te zuiveren."

„ Hieruit volgt, dat een pond Vlasplanten of ruw Vlas, zestien minuten vorderde, om tot den staat van hekeling voorbereid te worden, en $4\frac{1}{4}$ onces draden heeft opgeleverd."

Wat den steel belangt als voedsel voor de beesten, de Hr. MILLINGTON zegt, „ dat waarschijnlijk deze steel eene voedende kracht bezit; dat dezelve tot die van den Haver staat als 1 : 6, en dat de Hr. SERVELL van Hownslowflax-hill de gewoonte had dezelve aan zijne Paarden te geven, die, eenmaal aan dit voedsel gewoon, hetzelve boven de Klaverstelen de voorkeur gaven."

De Heer MILLINGTON, vervolgens ondervraagd over de werktuigen van den Heer LEE, antwoordde: „ Ik ken dezelve niet naauwkeurig. Eenige maanden geleden zag ik op het Huis St. Pancras een werktuig of liever eene verzameling van werktuigen, die men mij zeide ingerigt te zijn naar het zamenstel van den Hr. LEE. Dit zamenstel bestaat uit een opkrabbend horizontaal geplaatst werktuig; met de eene hand hield men het Vlas vast, dat door het werktuig ging, terwijl de drukkende kracht (*presser*) door de andere hand werd in werking gebragt; daarenboven uit een ander schommelend (*swinging*) werktuig. Ik weet niet, zeide hij, welken naam de Hr. LEE aan dit bijzonder werktuig gaf; maar het schijnt mij volkomen gelijk aan hetgeen thans in de Kamer voorhanden is. In dat werkhuis vernemende, of dit de geheele bewerkingwijze was, werd mij geantwoord, dat dit alles was, hetgeen men 'er van wist."

„ De Hr. LEE heeft heden mij zijne werktuigen vertoond en 'er mij de verklaring van gegeven. Ik zag, dat het de twee werktuigen waren, die ik te voren gezien had; te weten het horizontale en vertikale werktuig; ik zag daarenboven het werktuigelijk zamenstel, dat uit zes gootswijze gegroefde rollen bestaat."

„ Ik

„ Ik zag ook Vlas op deze verschillende werktuigen bewerken, maar niet op het horizontale werktuig; dat heeft niet in mijne tegenwoordigheid *gewerkt*. Het houtachtig gedeelte kwam mij voor door het *schommelende* werktuig goed afgescheiden te worden. De zuivering geschiedde vervolgens, door gootswijs gegroefde rollen over messen te laten gaan in het rond op elkander bewegende. De uitkomst kwam mij even voordeelig voor als de verkregene door de werktuigen van de Hn. HILL en BUNDY, hoewel de bewerkingwijzen niet dezelfde zijn. Ik ben echter nog niet gereed, om het verschil juist optegeven, maar geloof, dat het verlies en het voortbrengsel gelijk staan."

„ Daarna liet de Hr. LEE een gedeelte Vlas over de de gootswys gegroefde rollen gaan, zonder zich van het *flag*-werktuig te bedienen: ik bevond niet, dat deze bewerking den steel van de draden scheidde: de stengels werden alleen verbrijzeld, maar de draderige zelfstandigheid raakte niet los van de houtachtige."

De Hr. MILLINGTON voegt 'er bij, dat hij geene gelijkheid tusschen de bewerkingwijzen van den Hr. LEE en die van de Hn. HILL en BUNDY heeft opgemerkt. De bewerking, zegt hij, van des eersten werktuig van die der laatsten verschilt hierin, dat die van den Hr. LEE plaats had door eene aanhoudende wenteling van rollen, en dat men, bij deze eerste bewerking van de Hn. HILL en BUNDY, eene beurtelingsche beweging mededeelt aan eene soort van tanden of puntigheden, dermate van een geplaatst, dat de steel gemakkelijk ontsnappen kan, terwijl het Vlas, over de rollen van het werktuig des Hn. LEE gaande, dermate wordt zamengedrukt, dat de steel niet dan zeer moeijelijk bij de overige bewerkingen afgescheiden wordt.

De prijs dezer werktuigen van de Hn. HILL en BUNDY trok ook de aandacht van het Committé van het Huis der Gemeente, en men vroeg den Hr. MILLINGTON, of hij dacht, dat zij voor Pachters en Landbewoners konden dienen, in hunne afzonderlijke woningen; zijn antwoord was, dat het zamenstel dezer werktuigen te omslagtig en te kostbaar voor kleine Pachters zijn zou, maar zeer voordeelig voor een Kanton, vooral voor een Werkhuis, of voor eene Inrigting van wege het Kerspel, waarheen zeven of acht Pachters uit de buurt zich konden begeven, om 'er hunne Vlas en Hennep te laten bereiden.

Dit zijn de voornaamste berigten, welke wij konden bekomen nopens de bewerkingwijzen in Engeland in gebruik, ter bereiding van het Vlas en den Hennep zonder Roting; en vindt men daarin niet uitdrukkelijk vermeld, de juiste gedaanten der werktuigen, noch de bijzonderheden wegens derzelver vervaardiging, noch de wijze, waarop zij moeten werken en behandeld worden, men kan 'er ten minste de waar-

waardij van beide de zamenstellen uit opmaken, en die vergelijken met de bewerkingwijze in Frankrijk uitgevonden, welke geheel verschilt van die des Hr. LEE en der Hn. HILL en BUNDY.

Het zou echter niet moeijelijk zijn, om Machines volgens de beide boven opgegeven stelsels te laten maken en dezelfde uitkomsten te verkrijgen, als de Engelschen. De aanwijzingen in het Verslag van het Committé, welke wij aanhaalden, hoe onbepaald, zouden daartoe wel toereikend zijn; maar wij achten onze bewerkingwijze in vele opzigten verkieslijk

Om het Vlas of den Hennep, zoo als men die inoogst, tot den staat, om gehekeld te kunnen worden, te brengen, moet men ze drie onderscheidene bewerkingen doen ondergaan, welke wij eenigermate gelijktijdig, of ten minste door hetzelfde Werktuig, kunnen volvoeren; te weten: 1°. het platmaken van de Plant en het breken van de houtachtige Buis in kleine deelen over hare geheele lengte, 2°. het in de lengte splijten dezer kleine deelen, die vooraf in de breedte gebroken waren, en 'er de draden afte zonderen, dat den stengel oplevert; en 3°. het verdeelen en verzachten van den draad, die zich dan als kleine meer of min breede linten vertoont.

Wij verkrijgen volkomen deze drie uitwerkselen door eene enkele Machine, zamengesteld uit twee paren gootswijs gegroefde Cylinders, waaraan wij door middel der beweging van eene kruk onderscheiden snelheden mededeelen, met een dubbelde invatting. De evenredigheid der snelheden van ronddraaijing dezer twee paren Cylinders, is van 1 tot 15 of 18, naar mate de hoedanigheid van het Vlas.

Het eerste paar, dat wij *Cylindres Alimentaires* zullen noemen, is van IJzer, klein van diameter en bezit in de lengte loopende en hoekige groeven, zonder daarom snijdend te zijn.

Het tweede paar, dat wij *Cylindres Peigneurs* (Kam-Cylinders) zullen noemen, is van Hout met ijzeren Assen. De groeven, aan de As evenwijdig, zijn op den omtrek overgebragt, zoodat men ze naar welgevallen kan wegnemen en vervangen. Deze groeven zijn van hard Hout, maar hebben aan haar' top ijzeren Staven, regtstandig in hare lengte in kleine platte tanden, die afgerond op den top en aan alle oppervlakten gepolijst zijn, gesneden; deze Staven zijn in het bovenst deel der groeven sterk ingevat; deze zijn zoo ontworpen, dat zij ligt in elkander sluitende, hare zijdelingsche oppervlakten de eene op de andere wrijven, en niet veroorloven, dat de ijzeren Staven het hout, bij den gemeenschappelijken omdraai der *Cylindres Peigneurs*, op eenig punt aanroeren.

De Vlasplanten worden evenwijdig en zeer gelijk op eene

eene plank uitgefpreid, en fchuins gehouden in dien ftaat door een ftuk hout, waarop men eene veêr laat drukken. Deze Planten worden met de punt aangebragt in de *Cylindres Alimentaires*, welke ze pletten en beginnen te breken, naar de wijdte hunner groeven. Deze Cylinders gaan eens rond, tegen de *Cylindres Peigneurs* vijftien of achttien malen. De kleine tanden van derzelver groeven, fplijten overlang en langzamerhand den fteel, en maken hem van de draden los; deze draden worden verzacht en verdeeld door de wrijving van de oppervlakten der groeven. en door de werking der kleine tanden in de fnelle omdraaijing der Kam-Cylinders: eindelijk ziet men de Vlas of Hennepdraden uit de *Cylindres Peigneurs* ten voorfchijn komen, geheel afgefcheiden van den Stengel, verdeeld, glad en gereed, om gehekeld te worden voor de fabricering van Touwwerk of gewone Lijnwaden. De bewerking is in *eene minuut* geheel volbragt.

Men deelt aan het Vlas en den Hennep eene grootere fijnheid mede, wanneer men ze uit de *Cylindres Peigneurs* komende, neemt, met koud water afwascht en dezelve gedurende twee of drie uren doopt in water, een weinig met zwavelzuur bezwangerd; zij worden daardoor wit en verkrijgen eene groote mate van fijnheid. Men laat ze droogen, men verzacht ze op het zelfde werktuig, na de *Cylindres Peigneurs* vervangen te hebben met twee Cylinders van dezelfde gedaante, maar wier groeven afgeronde in plaats van getande ijzeren ftaven bezitten; eindelijk geeft men ze ter hekeling over. De Vlas- en Hennepdraden komen uit deze bijgevoegde bewerking wit zijdeachtig voor den dag en zijn gefchikt, om 'er het fijnfte Linnen en Kanten van te maken.

Wij bevonden dezelfde opbrengst van de opgegeven hoeveelheden Vlas in Planten, als de Engelfchen, evenwel nooit minder, fomtijds meer; maar hierop heeft de hoedanigheid van het Vlas veel invloed.

Men ziet hieruit, dat onze Bewerkingwijze buitengemeen eenvoudig en dat het Werktuig zeer gemakkelijk te vervaardigen en weinig kostbaar is; het is zelfs klein van omvang. Wij hebben voor, ons in alle de bijzonderheden van deszelfs zamenftel intelaten en eene afbeelding der Machine in een der volgende N°. te geven, (*) hoewel hetgeen wij hier gezegd hebben voor een' fchrander kunstenaar toereikend zou zijn, die, na het voorafgaande, het Werktuig gemakkelijk zou kunnen vervaardigen.

Voor dit Artikel te eindigen, zal men zonder twijfel het ons in dank afnemen, dat wij de onmetelijke voordeelen ont-

(*) Indien wij daartoe in ftaat gefteld worden, zullen wij ook deze Afbeelding in ons Weekblad geven, daar dezelve de hier medegedeelde befchrijving best zal ophelderen. *Red.*

ontvouwen, welke het Comitré van het Huis der Gemeente hecht aan de verspreiding der bewerkingwijzen ter bereiding van Vlas en Hennep zonder Roting, en het groot gewigt, dat het in deze ontdekking ftelt.

„ Onderftellende, zegt men, dat 120,000 acres land jaarlijks in Engeland en Ierland aan de Vlasteelt worden toegewijd, en het bewezen is (hetgeen Landbouwers beweren geregtelijk ondervraagd) dat iedere acre drie tonnen Vlas in Struik oplevert; dan moest de jaarlijksche opbrengt dezer hoeveelheid acres 360,000 tonnen zijn."

„ Volgens de bewerkingwijze van de Hr. HILL en BUNDY, zou men in draden het *vierde* der hoeveelheid Vlasplanten in natura bekomen, d. i. 90,000 tonnen."

„ Volgens de oude bewerking van Roting in het water of den dauw, verkrijgt men flechts het *elfde*, dus van 360,000 tonnen, 32,727 tonnen."

„ Dus krijgt men door de nieuwe bewerkingwijzen eene meerdere opbrengst van 57,273 tonnen, zonder een duim grond meer te betelen, hetgeen tot ponden overgebragt, de vermeerdering van dadelijke opbrengst, in draden, voert tot 128,291.520 ponden."

„ Dus, daar het bij ondervinding bewezen is, dat men een half pond Vlas noodig heeft, om eene el (*yard*) Lijnwaad te fabriceren, zou de meerdere opbrengst, door de nieuwe bewerkingwijzen verkregen, jaarlijks 256,683,040 ellen Linnen opleveren, zonder meerder grond ter bebouwing te behoeven, dan bij de oude bewerking."

„ De menigte Lijnwaden, die in de winkels tot de gemiddelde prijzen van 2 Engelsche fchellingen de el verkocht worden, zou de algemeene welvaart met eene fom van 25,658,304 ponden fterling (omtrent 300 millioenen guldens) vermeerderen; eene zeer aanmerkelijke fom, die alleen zou voortkomen uit het verfchil, beftaande tusfchen de voortbrengfels volgens de nieuwe en oude bewerkingwijzen."

„ Die meerdere opbrengst zou tot arbeid gelegenheid verfchaffen, waarvan het loon 12,114,747 pond fterl. zou beloopen, en waarbij 807,649 perfonen werk konden vinden, die men zou benoodigd hebben, om dit meerdere te bearbeiden."

Daar het zeker is, dat de Fransche bewerking, zoo als die tegenwoordig in het Koninklijk *Confervatoire* gedaan wordt, in niets voor die der Engelfchen behoeft onder te doen, indien zij al die niet overtreft; dat men daarenboven waarfchijnlijk het nog te laag aanflaat, als men vooronderftelt, dat in Frankrijk evenveel Vlas en Hennep geteeld worden als in Engeland en Ierland, kunnen wij al, wat waar en naauwkeurig in deze berekening is

is (*), die wij mededeelen, ook op onzen ſtaat toepasſen, en zelfs, volgens ons, zou men deze ontdekking voor Frankrijk nog belangrijker mogen achten, dan voor Engeland.

Beproefd Middel in Rusland *tegen den* Dollehondsbeet.

In verſcheiden Gouvernementen van Rusland, bovenal in het Orelſche en Tulaiſche gebruikt men daartegen met het beste gevolg een kruid bij LINNÆUS *Alisma-plantago* geheeten. Hetzelve groeit in het water, moerasſen, meren en ook in ſloten. De wortel gelijkt naar een Uije met dikke vezels. Tot de maand Junij blijft deze plant onder water, doch in het begin van die maand, en bij ſchoon weder ook wel reeds in Mei, komen lange halfronde ſtengels, een voor een, van 5 tot 7 in getal en ſomtijds meer, uit het water ten voorſchijn. Deze ſtengels hebben eenen eenigzins ronden bast, en aan elk derzelve bevindt zich een blad, dat ſpitsvormig, glad en van eene donkere kleur is. In Junij vertoont zich een ronde ſteel met eenige uitwasſen van eene groene kleur, even als bij de Asperſiën. Somwijlen komt deze ſteèl zonder bladeren en ook wel met bladeren voorzien, uit het water ten voorſchijn: dezelve verdeelt zich in eenige bladerlooze uitſpruitſels, boven aan dewelke kleine driebladige bloemen van eene bleekroode kleur komen, die zich daarna tot zaad zetten. Deze plant bloeit den ganſchen Zomer en kan ook gedurende dien tijd, doch het geſchiktst tegen het einde van Augustus, ingezameld worden. De wortel wordt, nadat dezelve van modder en aarde gezuiverd is, in de ſchaduw der zon gedroogd. Tot gebruik derzelve neemt men eenige wortels, ſtoot die fijn, ſtrooit dit poeder op eene Boterham en geeft het den zieken. Dit middel, twee of driemalen op die wijze gebruikt, is genoegzaam, om het vergif van den Dollenhond te vernietigen, ja men beweert zelfs, wanneer de watervrees zich dadelijk bij den kranken vertoont. Dit kruid is voor gebetene Dieren ook zeer heilzaam en zou zelfs ter genezing van Dolſehonden gebezigd worden. Eene onder

(*) Deze berekening is in zooverre waar, wanneer men onderſtelt, dat het menschdom zoovele Lijnwaden *meer*, dan thans plaats heeft, zoude kunnen verbruiken; dit echter niet waarſchijnlijk zijnde; is de uitkomst veeléér deze, dat 80,000 acres grond tot andere voortbrengſelen zouden kunnen worden gebezigd, en de menſchen even ruim als thans van Linnen zouden kunnen worden voorzien; 'er zouden bij gevolg ook niet meer handen tot de Spinnerij en Weverij, dan tegenwoordig gevorderd worden, integendeel zouden 'er minder menſchen gebezigd worden, om in de behoeften van Linnen voor kleederdragt te voorzien. *Red.*

dervinding van vijf-en-twintig jaren lang heeft het gebruik van den *Alisma-plantago* ten dezen einde reeds gewettigd.

Getal van Runderen, Schapen en Paarden in Noord-Holland.

Niettegenstaande de sterfte van Vee, welke in 1816 ook in Noord-Holland heeft plaats gehad, is deze Provincie bij eene onlangs gedane Optelling bevonden nog te bezitten omstreeks 120,000 Runderen, 100,000 Schapen en 15.000 Paarden, eene hoeveelheid, die het gewigt der Veeteelt in dit Gewest doet kennen.

STERRE EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Oct.	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
22	29 8¼	35¼	O. Z. O.	bewolkt;
	29 8¼	49	N. O. t. N.	namidd. omtrent betrokken.
	29 9	44	N. N O.	
23	29 9¼	39	O. N. O.	voormidd. bewolkt;
	29 9¼	46	O. t N.	meest omtrent betrokken;
	30 0	42	O. N. O	verder betrokken.
24	29 9¼	42¼	O. N. O.	betrokken;
	29 9¼	48	—	's avonds helder.
	29 9¼	40	—	
25	29 9	[illegible]5	O. Z. O.	
	29 9	48	O. t. Z.	bewolkt.
	29 9	39	O.	
26	29 8¼	39	Z. O.	
	29 8¼	49¼	Z.	omtrent betrokken.
	29 8¼	42¼	—	
27	29 8	42¼	Z. Z. O.	bewolkt;
	29 7¼	49	—	meest omtrent betrokken;
	29 6¼	41	Z. O. t. Z.	's nachts harde wind en regen.
28	9 5	49	W.	
	29 5¼	52	—	bewolkt.
	29 5¼	48¼	Z.	

NB. *Op aanstaanden Dingsdag zal 'er weder een* N°. *worden uitgegeven.*

TE HAARLEM BIJ A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE

KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 46. *Dingsdag den 4den November.*

BERIGTEN.

AMSTERDAM *den 27 October.* Heden overleed hier in den ouderdom van bijna 47 jaren de Heer Mr. ABRAHAM VEREUL Directeur der Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen, Lid van de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leyden enz. In zijne jeugd heeft hij zich als Letterkundige en Dichter zeer gunstig bekend gemaakt, bijzonder door het behalen van gouden en zilveren Eerepenningen op uitgeschreven Dichtstoffen; daar de waardij der Dichtstukken, in het licht verschijnende, de billijkheid der toewijzing regtvaardigde en hem eene roemvolle plaats op den Nederlandschen Zangberg deed bekleeden. Zoo behaalde hij in 1790, bij het toenmalig Amsterdamsch Dicht- en Letteroefenend Genootschap tegelijk de gouden en zilveren Medaille op *den Lof der Naarstigheid;* in 1791 bij het Taal- en Dichtlievend Genootschap te Leyden onder de spreuk: *Kunst wordt door arbeid verkregen* den gouden Eerpenning op de Dichtstoffe: *de Onschuld* en in den zelfden tijd den zilveren op de Theoretische Verhandeling *over de vereischten van het Herdersdicht.*

HAARLEM. Gewoon zijnde van de TENTOONSTELLINGEN VAN SCHILDERSTUKKEN EN KUNSTWERKEN VAN LEVENDE MEESTERS in ons Vaderland, aan onze Lezers een eenigermate uitvoerig Verslag te geven, haasten wij ons, aan den onderstaanden, ons gunstiglijk medegedeelden, BRIEF wegens zoodanig eene TENTOONSTELLING, *in de verloopen Maand October in* 's GRAVENHAGE *gehouden*, eene plaats inteeruimen; en zullen alle zijdelingsche aanmerkingen, die gekrenkte eigenliefde of kwalijk geplaatste wangunst zich op soortgelijk een Verslag mogt veroorloven, met alle gelatenheid vernemen, maar weder met stilzwijgen beantwoorden, zonder daarom de deugdelijkheid dier aanmerkingen eenigermate toeteſtemmen. De N°., achter de stukken gevoegd, zijn die, waaronder zij in den Catalogus van de Tentoonstelling voorkomen, welke in het geheel 180 Nommers bevat en in de Nederduitsche en Fransche taal uitgegeven is.

BRIEF van A... uit *'s Gravenhage* aan B. te *Amsterdam*.

Gij vraagt mij om eenig berigt aangaande de Tentoonstelling der Schilderijen van levende Meesters alhier; gaarne wil ik aan uw verzoek voldoen, dan gij zult hoop ik aan mij wel toegeven, dat deze taak zoo gemakkelijk niet is, als ze oppervlakkig schijnt.

Elk Schilder en Liefhebber loopt hoog met zijn eigen werk; en daar men onmogelijk alles kan prijzen, zoo is 'er gevaar, om bij dezen of genen een onaangenaam gevoel te verwekken door de kwetsing zijner eigenliefde.

Ik heb echter deze zwarigheid willen voorbijzien, omdat het geheele zoo zeer tot eere verstrekt van den Nederlandschen naam; ik doe het te liever, om dat men reeds in de voorbaat is geweest, door in de Papieren, welke in de Zuidelijke Provincien uitgegeven worden, (*) met lof te gewagen, van die *weinige* stukken,

(*) Zie de Brusselsche Courant: *l'Oracle*.

ken, welke door Brabandsche en Vlaamsche Meesters zijn overgezonden; nu kan en mag men ook niet zwijgen aangaande de producten van de Schilderschool in de Noordelijke Gewesten.

Uit uwen Brief, zie ik, dat gij reeds geinformeerd zijt van den aanleg dezer Tentoonstelling, welke niet op publiek gezag, maar op eene uitnoodiging van H. H. Directeuren der Haagsche Teeken-Akademie, in de Kamer van *Pictura* plaats vindt; en ook, dat gij reeds weet, hoe de stukken daar geplaatst zijn; dus kan ik dit met stilzwijgen voorbijgaan.

Bij deze beschouwing heb ik mij voorgesteld, om alleen van die Schilderstukken te gewagen, waarvan buiten bedenking met lof kan gesproken worden en aangaande het overige geheel stiltezwijgen; ik zal eerst de werken der Meesters uit de Noordelijke gewesten gadeslaan en daarna van die der Zuidelijke spreken; bij beiden zal de gewone klassificatie der Schilderijen in acht worden genomen.

Voor het *Historische* vak is niets door eenen onzer Schilders ingezonden. Gij kent zeker het stuk het *gevecht voorstellende tusschen Kozakken en Franschen* (N°. 81.) door Lamme; hoeveel verdiensten dit stuk ook moge hebben, het kan niet tot het edelste deel der kunst worden gebragt.

Portraiten. In dezen munt het werk van den Vrieschen Schilder van der Kooi even zeer uit, als in het vorige jaar te *Amsterdam*, alhoewel 'er nu maar twee Schilderijen van hem voorhangen (het een N°. 75, het ander zonder Nommer) en deze geen gelukkig licht hebben getroffen. Het Portrait van een' Predikant in *Vriesland* is schoon geschilderd; het andere van een' bekend Geschiedschrijver verwerft vooral toejuiching, om de bijzondere gelijkenis en de kracht van het penseel met waarheid in het koloriet, ja in alles. Naast het werk van dezen Schilder verdienen geplaatst te worden de Portraiten van Pieneman. Het groote Schilderij, eenen hoogbejaarden Geneesheer onlangs te *Delft* overleden (N°. 180.) voorstellende, behaagt algemeen; de Portraiten van eenen aanzienlijken Staatsman en deszelfs Echtgenoote, (N°. 154. en 155.) in den smaak van Netscher bewerkt, verdienen ook de

 goed-

goedkeuring, welke zij algemeen erlangen. Een door Hari vervaardigd Vrouwenportrait (n°. 63.) getuigt van 's mans vorderingen, terwijl die van Kruseman (n°. 67.) en Davidson, (n°. 49.) die hun eigen gelaat hebben afgeschilderd, veel van hun delicaat penseel doen verwachten.

Tooneelen binnenshuis. A van Strij heeft veel lof erlangd met een stuk (n°. 127.), waaraan misschien nog de laatste hand moet gelegd worden. Kruseman heeft zich in dezen vooral beroemd gemaakt en waarlijk zijne stukjes, met name dat, waar een oude Boer verbeeld wordt zijne pijp aan te steken (n°. 68. (*)), is zoo natuurlijk in schikking en bewerking, dat 'er weinig te wenschen overblijft.

De Schilderijtjes van C. v. Cuylenburgh (n°. 31 en 33.), Hari (n°. 60, 61 en 62.) en Meulemans (n°. 95.) worden ook met veel goedkeuring bezien en dat van Davidson (n°. 48.) insgelijks van anderen onderscheiden; die van A. W. Hanebrink (n°. 57.), G. de Vos Junior (n°. 142.) en Mejufvrouw van Starkenburg (n°. 131.) [hoezeer het laatste eene kopij is naar Breekelenkamp], verstrekken aan allen tot eere.

Landschappen met Beesten, *Stadsgezigten enz.* In dit opzigt is de Zaal bijzonder rijk; 'er zijn stukken van dertig Meesters, waaronder *zeven* Liefhebbers en waarlijk het wordt moeijelijk, het gevoelen in dezen met gepaste verscheidenheid mededeelen.

Eer ik het werk der Kunstliefhebbers beschouwe, zoo meld ik, dat de Schilderijen van den Hr. Brondgeest bijzonder bewonderd worden, vooral dat stuk, waarin dezelve een gezigt bij *Mulheim* aan de *Rhoer* heeft voorgesteld, bij eene opkomende zon (n°. 6. (†)). De Heer Groenia heeft twee stukjes gegeven, beide Spaansche gezigten voorstellende (n°. 52 en 157.). Het nevelachtige van het licht in beide moge minder bevallen, de kenners hebben vooral den meester aangetroffen in dat tafereel, waarin eene grot wordt verbeeld, en hoe men het invallend licht ziet terugkaatsen op eene menigte van salpeterige kristallen, waarin dan

(*) Men zie verder n°. 69, 70 en 71.

(†) Men zie ook n°. 7 en 8.

dan de prismatische straalbreking wonderbaar kunstig, zonder bont te worden, is waargenomen.

Een stadsgezigt van Schoenmaker (n°. 135) verwerft insgelijks veel lof, terwijl de stukjes van de Heeren J. Bisschop, J. van Cuylenburgh en Mevrouw Muller geb. van Daehne (n°. 160.) en D. J. van der Laan als het werk van Kunstliefhebbers wel behagen.

Onder de Landschapsschilders staat ook hier, gelijk voorheen te *Amsterdam*, in de eerste plaats P. G. van Os van '*s Graveland*. Dezelve heeft vier Schilderijen gezonden, alle van groote waarde (n° 104, 105, 106 en 107.). Bij het Landschap *met de beek* wordt de aandacht onvrijwillig bepaald en hoe fraai is ook *de avondstond*.

Met genoegen heeft men gezien, dat de Schilder S. A. Krausz alhier, van de gewoonte om geene stukken naar eenige Tentoonstelling te zenden, is afgegaan. Zijne tafereelen verschaffen hem nu veel eere; het stuk met den jongen stier (n°. 77.) heeft de verwondering van kundigen en onkundigen tot zich getrokken. De eerste zagen Potter meesterlijk nagevolgd; doch zonder slaafsche imitatie. Het haar van den stier, ook van de liggende koe is wonderbaar natuurlijk. Te wenschen is het, dat deze Meester zijne krachten beproeven zal aan een beestenstuk in de natuurlijke grootte, te vervaardigen: geen twijfel is 'er bijna, of wij zullen dan het groote Kunstjuweel, op welks bezit wij wederom roem dragen, verdubbeld zien.

Het andere groote Schilderij van dezen Meester, (n°. 78.) een' storm op een binnenwater voorstellende, wordt ook met ongemeene en algemeene goedkeuring beschouwd; de vallichten bij eene gebroken lucht maken hier eene wonderbare uitwerking op het sterk bewogen water, en de keus van het stoffeersel vermeerdert de aandoening; men heeft medelijden met den persoon, die met den stroom worstelt, en hoopt, dat de helpers zullen slagen.

Het groote landschap door Schelfhout geschilderd en door P. G. van Os gestoffeerd (n°. 128.) strekt nu ten bijzonderen sieraad van de zaal, zooals het bij voortduring tot eer van onzen tijd en onze Schilderschool zal verstrekken. Ongemeen natuurlijk en behagelijk is alles voorgedragen en men verheugt zich bij

 het

het zien van hetzelve, hoe onze Schilders thans aanmoediging erlangen tot het wagen van zulke groote en grootsche ondernemingen.

Een kleiner landschap (n°. 129.) van dezen zedigen man behaagt even zeer, en verdient eene gelijke goedkeuring met de kunststukken van Michaelis, (n°. 90, 91 en 92.) Westenberg (n°. 144 en 145.) en Stokvis (n°. 119.), welke insgelijks allerbijzonderst worden toegejuicht; het groote winterstuk van Westenberg hing eerst op eene verkeerde plaats, dan nu op beter stand gezet verwerft het, vooral om het wollige van de sneeuw en het natuurlijke van het winterlicht, de algemeene goedkeuring.

Een stadsgezigt van Valois (n°. 143.) met de uiterste, misschien met te veel zorg bewerkt, en zoo uitvoerig als de stukken van Berkheyde en van der Heyden, een stuk met Beesten door van den Broek (n°. 5.) een ander door Smak Gregoor (n° 118.) worden, ook door velen als zeer voortreffelijke stukken beoordeeld, en bij de goedkeuring, welke men over het algemeen geeft aan de stukken van Bakhuijzen, Heymans, de Kruyf, Offermans, van Oort, van Ravenswai, Verheijen, Waterloo en Wieringa, vindt men vooral grond tot hoop, dat vermits Bakhuijzen, Heymans, Offermans, en van Ravenswai nog jong zijn, 'er van hun kunstvermogen zeer veel te verwachten is.

Zeestukken. Ten dezen opzigte is de Zaal minder rijk. Een tafereel van Schotel (n°. 124.), een woelig water voorstellende, strekt tot bijzondere bevestiging van zijnen reeds verworven schilderroem. Men ziet ook met genoegen de stukken van M. Schouman (n°. 122 en 123.) en J. H. Boshamer (n°. 1 en 2.) Het stuk van Boshamer (n°. 3.) is geenszins zonder verdiensten en had alzoo de verschooning niet noodig, welke men op den Catalogus, door het melden, dat deze Schilderij met de linkerhand en door een' jongeling van 17 jaren is vervaardigd, schijnbaar voor hetzelve vraagt.

Fruit- en Bloemstukken, Dood Wild enz. W. van Leen van *Delfshaven* heeft drie Schilderijen (n°. 82, 83 en 84.) ingezonden, welke zijnen verkregenen naam ophouden, en met ziet hier ook met groot genoegen het Schilderstuk van A. Brandt (n°. 4.), met

met hetwelk hij den Eereprijs in de Maatſchappij *Felix Meritis* behaald heeft en gedurende den vorigen winter zooveel toejuiching te *Amſterdam* heeft verworven. Het kunstwerk van Mejuffrouw Sollewyn (n°. 120 en 121.) en M. M. van Os (n°. 161.) behaagt insgelijks.

Het ſtuk met dood Wild van Hendriks (n°. 59.) wordt algemeen beoordeeld als aan zijn penſeel tot eer verſtrekkende; en hoezeer de Schilderijen van Nicolai (n°. 96 en 97.) minder lof verwerven, dan die, welke te *Amſterdam* zijn tentoongeſteld, had men echter gaarne aan dezelve, vooral aan het kleine, eene betere plaats gegund, dan waarop zij nu hangen.

De *Stukjes in Miniatuur*, de *Teekeningen*, de *Architectuur*, het *Boetſeerſel* en de *Gravures* gaan wij het liefst met ſtilzwijgen voorbij, en meenen alleen te moeten zeggen, dat de kleine Portraiten van Grebner, Hari en Matthijsſen, gelijk ook die van Mejufvrouw Bichelberger, als Liefhebſter, en het Boetſeerſel van Hagebolt veel goedkeuring verdienen en erlangen.

Door de Schilders uit de Zuidelijke Provincien zijn weinige Stukken ingezonden.

Uit den Catalogus ziet men, dat het fraaije Schilderijtje van Ducq (n°. 156.) van *Brugge*, *Narcisſus* moet verbeelden.

In de edelheid van teekening en de delicatesſe van het penſeel en het coloriet erkent men den grooten meester, dan in de vinding mist men denzelven; niemand zoude hier *Narcisſus* zien, ware het 'er niet bij gezegd; men ziet nergens water.

De Hr. Cels (thans alhier wonende) heeft drie fraaije Portraiten gezonden (n°. 152, 153 en 155.). De Pels, waarmede de beroemde Staatsman is afgebeeld, is fraai geſchilderd; het fraaije van dit bijwerk veroorzaakt waarſchijnlijk, dat men minder let, hoe zijn coloriet, ten opzigte van het vleesch, wel eens te veel in het blaauwe of paarſche valt en niet altijd even natuurlijk is.

Binnenkamers. Van die ſoort zijn 'er ſlechts vier ſtukjes, dan deze hebben alle eene zeer groote waarde. Het Schilderijtje van Cels, (n°. 154.) een Haagsch weesmeisje voorſtellende, is keurig van bewerking en vinding en verdient ongemengden lof; de

drie tafereeltjes van Mevrouw de Latour van *Brussel* (n°. 85, 86 en 87.) verwerven insgelijks veel goedkeuring: het Borduurstertje vooral, door bevalligheid en juistheid van teekening; jammer is het, dat deze drie Schilderstukjes in zulk eenen bruinachtig gelen tint zijn vervaardigd.

Landschappen Gebouwen enz. De ingezondene van Coene, du Corron, Nicolié, de Roy en Mejuffv. Pansius evenaren wel geenszins de Kunststukken van onzen van Os, Brondgeest, Krausz en Schelfhout, dan zijn alle echter zeer fraai, — alleen is 'er aantemerken, dat het stoffeersel van de kerk door Nicolié (n°. 98.) door een ander vervaardigd, de waarde van het overige schilderwerk in dit stukje niet evenaart.

De *Bloem- en Fruitstukken* van des Pretz (n°. 47.) zijn uitmuntend. Onder de Miniaturen trekt een keurig stukje van Maillieux van *Luik* (n°. 94.) de aandacht; dan boven alles munt uit, een Vrouwenportrait door A. de Latour Schilder van Z. M. (n°. 88.). Dit is een allerkeurigst kunstjuweel, hetwelk in alle opzigten lof en bewondering verdient. Over de *Teekeningen*, de *Architectuur* en het *Pleisterwerk* wil ik het liefst stilzwijgen. —

Zoo hebt gij dan een kort overzigt van het voortreffelijke en goede; en waarlijk de overtuiging is 'er bij een ieder, dat deze Tentoonstelling op nieuw aan onzen Volksnaam ten roem verstrekt en dat de kunst onder ons thans allerbijzonderst bloeit.

Hoevele Schilders van name zijn 'er nog bovendien, van wier werk hier niets ten toon hangt. Mij komen thans voor den geest, uit de Noordelijke gewesten de namen: Baur, Bourjé, Dasveld, Daiwaille Diezer, van Drielst, Gaal, Hodges, Hulswit, Koekkoek, de Lelie (Vader en Zoon), Morits, en deszelfs Vrouw, Ruitenschild, Versteeg, Wonder en uit de Zuidelijke: van Bree, Herreijns, Lens, Odevaere, Ommegangk en Paling. —

Hoevele zijn 'er nog bovendien. Hoe wenschelijk was het, dat toch niemand hunner zich te groot waande, om hun kunstwerk aan het oordeel hunner landgenooten te onderwerpen, en alzoo van hunne zijde mede-

te-

tewerken tot den algemeenen Volksroem. Het heet nederigheid bij sommigen, dan het komt mij van belang voor, dat men tegen deze verkeerde nederigheid de stem verheft. Onze Schilders hadden alle proeven van hunne bekwaamheden naar *Brussel* en *Gent* moeten zenden, dan had men den toon van eigenlof en verheffing op het penseel der Zuidelijke Provincien in de beschrijvingen aldaar voorgekomen. Wij zagen de proeven van de bekwaamheden der Zuidelijke Schilders hier met genoegen en hopen nu, dat bij de Tentoonstelling op een volgend jaar te *Amsterdam* ook niemand der Kunstenaars, onder onze nieuwe landgenooten, zal achterblijven, ten einde dezelve nog meer ter bevordering van kunst, kennis en smaak kan verstrekken. In het rijk van kunst behoorde eigenlijk geen volksnaijver te bestaan.

Ik zoude hiermede mijne taak voor afgedaan kunnen houden, dan ik zie, dat 'er nog één punt te beantwoorden is. Gij vraagt mij: of het waarheid is „ dat „ iemand, die zich een' Professor noemt, eene groore „ partij prullen naar deze Tentoonstelling heeft gezon-„ den, om dezelve bespottelijk te maken." Op het eerste zien van de stukken van den Professor Pinet, had ik, om de armhartige ordonnantie, het slechte der teekening, het bonte der kleuren, het kronkelige of darmachtige in de draperij, en het indecente der kleine stukjes dit ook half en half geloofd; dan naderhand ben ik overtuigd geworden, dat het geen verdichte naam is. De man woont te *Namen* en vraagt tweeduizend Francs voor elk der grootste stukken zonder lijsten.

Gij zult geene uitweiding van mij verlangen over het nut van deze Tentoonstellingen in het algemeen; ik vermeen hier bij te mogen voegen, dat ik dezelve vooral hier in '*s Gravenhage* van belang beschouw. Gij zoudt u ook verheugen, wanneer gij zaagt, door hoevele menschen de zalen t' elken dage bezocht worden, en met welken lust en ijver de stukken worden bezigtigd en beoordeeld. Dit alles werkt grootelijks mede tot achting van de kunst en de kunstenaars.

Neem dit geschrijf verders aan als een blijk der hoogachting, waarmede ik, enz.

24 *October* 1817.

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN,

AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

AKADEMISCHE VERHANDELINGEN. *Dissertatio Physiologico-Medica de* FEMINA, *quam .... Pro Gradu Doctoratus Summisque in Medicina Honoribus ac Privilegiis, in Academia Lugduno-Batava, defend.* JOANNES KNOCKERS OOSTERZEE *ex Promontorio Bonae Spei, die* XIII *Octob.* 1817. *Lugd. Batav. apud* L. Herdingh & Filium. 4°.

Onder dezen algemeenen Titel behandelt de Hr. O. het verschil, hetwelk 'er tusschen de zamenstelling des mannelijken en die des vrouwelijken ligchaams bestaat, of liever, geeft ons eene volledige beschrijving van die bijzonderheden, welke bij de Vrouw in de verschillende tijdperken van haar leven en bij het volbrengen van hare bijzondere verrigtingen (*functiones*) waargenomen worden. Voorzeker is de keuze dezer stof zeer gelukkig, daar derzelver behandeling (zoo als de Schrijver met regt aanmerkt) ons van zelve op den weg brengt, om het verschil, hetwelk wij in den ziekelijken staat tusschen beide geslachten ontdekken, te verklaren, en juist geschikt is voor iemand, die, bij het eindigen van zijne Akademische loopbaan in het vak der Geneeskunde, vooral goede Theoretische gronden behoort gelegd te hebben, om daardoor in het vervolg de Praktijk zelve uitoefenende, zijne Practische kennis te vermeerderen. Wij begonnen dan ook deze Verhandeling met een gunstig voorgevoel te lezen, en vonden ons in onze verwachting, bij het einde daarvan, wat de behandeling zelve aangaat, geenszins bedrogen.

De Schrijver onderscheidt in het menschelijk leven zeer gevoegelijk drie tijdperken, en verdeelt zijn werk in even zoovele Hoofdstukken, welke de volgende opschriften hebben: *Cap.* 1. *de Femina prima vitae aetate*; *Cap.* 2. *de Femina adulta*; *Cap.* 3. *de Femina effoeta.* Natuurlijk is het tweede Hoofdstuk het rijkste in stof, en de Heer O. verdeelt hetzelve hierom in drie Afdeelingen, waarin hij handelt: 1°. *de Femina adulta non gravida*; 2°. *de Femina gravida*; 3°. *de Femina puerpera.* Van deze Afdeelingen de eerste wederom de grootste zijnde, in welke het vrouwelijke ligchaam als volkomen ontwikkeld beschouwd wordt, zoo behandelt de Schrijver in eenige onder-deelen alles, wat daartoe betrekking heeft. Wij vinden hier eene zeer volledige optelling van de bijzonderheden, welke de verschillende deelen van het vrouwelijk ligchaam, zoowel in derzelver zamenstelling als werking, eigen zijn; als mede een al-

algemeen overzigt van het temperament en de bijzondere geestgesteldheid der Vrouw. — Eindelijk zijn achter deze Verhandeling eenige stellingen of liever gevolgtrekkingen gevoegd, welke op het vooraf behandelde steunen en op den ziekelijken staat der Vrouw betrekking hebben.

Ons bestek gedoogt niet, om iets als eene proef hier af te schrijven; ook zouden wij in onze keuze verlegen zijn, daar wij zoowel het een als het ander met genoegen lazen, zonder dat wij daarom alle stellingen zonder onderscheid als de onze willen aangemerkt hebben. Liever willen wij den Heer O. van harte geluk wenschen met zijnen nu geeindigden en welbesteden Studie-tijd, waarvan zijn werk een ondubbelzinnig bewijs is, terwijl wij hopen en vertrouwen, dat hij, in zijn Vaderland teruggekeerd (*Kaap de Goede Hoop*), zijnen lijdenden Landgenooten van dienst zal wezen, en zelf de vruchten van zijnen onvermoeiden arbeid plukken zal.

HANDEL EN ZEEVAART, LANDBOUW, HUISHOUDKUNDE, BEVOLKING EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

Haarlem. Plaatsten wij onlangs een berigt wegens de gelukte poting van Aardappelenschellen, aan den volgenden brief kunnen wij geene plaats in ons Weekblad weigeren, daar dezelve aanleiding tot hoogstbelangrijke en voordeelige proefnemingen kan geven.

Aan den Redacteur van den *Algem. Konst- en Letterbode.*

Mijn Heer!

In verscheidene Papieren vindt men opgaven van ongemeene vruchtbaarheid van onderscheidene soorten van Gewassen. Daar ik zeer toevallig iets van dien aard in mijn' Tuin of Boomgaard dezer dagen gevonden heb, 't geen zelfs mogelijk voor 't algemeen leerzaam en nuttig kan zijn, ten minste ligt kan beproefd worden, dacht mij best, door uw geacht Weekblad, (waarvan ik sedert vele jaren bestendige lezer ben) zulks aan mijne Landgenooten bekend te maken. — De zaak is deze; sinds wel vier-en-twintig jaren lang, altijd gewoon, op mijne Landerijen bij Oudewater, een stukje Aardappels voor mijn eigen huishouden en scheepjes gebruik, te telen, van eene soort van Aardappels, die ik over drie à vier-en-twintig jaren voor Vriesche

fche gekocht heb, heb ik die zoo goed en vruchtbaar bevonden, dat ik alle jaren van dezelve wederom kon leggen. Dan in 't jaar 1816, door de nattigheid, maar zeer weinig voor Poters daarvan kunnende winnen, en des bevreesd zijnde, om uit de foort te geraken, poottede ik alhier in Maart 1817 in mijn' Boomgaard-Tuin, (zijnde eene zwarte Veenachtige aarde) eenige ftukken van mijne voorn. Aardappels, in twee of drie ftukken gefneden, om daar uit zooveel te bekomen, als ik voor Poting voor 1818 noodig had; toevallig, naar ik begrijp, is een der ftukken, circa 20 voet van de andere, mij ontvallen en aldaar, tusfchen jonge Appelboompjes gevallen, in den grond getrapt, en blijven liggen, maar zelfs fpoediger als de overige (die ik 5 à 6 duim diep gepoot had) opgekomen, en blijven wasfen, en in 't kort zoo geweldig gegroeid, dat ik dezelve bevolen heb te laten flaan. Ik verwonderde mij al fpoedig, dat derzelver Loof nederviel, en over de aarde voortgroeide, zoodat die Struik eindelijk wel 40 à 42 voeten omtreks befloeg; de Bloem heb ik bij die van de andere, door mij zelven uit Vriefche Aardappels als boven gepootte, naauwkeurig nagezien, en volmaakt en zonder verfchil, eender bevonden, dan de grootte der Plant viel mij en elk met verwondering in de oogen. Op den 18den October heb ik dezelve, in tegenwoordigheid van mijne naburen, als HENDRIK MAURITS DIRK en CORNELIS DICKENBOER en WILLEM OVERSCHOT, Tuinlieden en Warmoesiers en GILLES KERSTEN Scheepmakersbaas, uitgerooid, omdat ik aan die Plant bemerkte, dat de Ranken van het Loof (zoo groen nog als gras) op 18 — 22 ja zelfs tot op 34 duimen van den Struik op de aarde vast lagen, door Aardappels, die uit dezelve, op en in de aarde gewasfen waren, en door ons bevonden zijn ten getale van 217 ftuks, zoo groote als kleine, waaronder ook zoo groot als Ganzen-eijeren, en te zamen hebben gewogen ongeveer zes ponden waaggewigt; toen hebben wij den Struik opgenomen en bevonden daaraan te zijn 971 ftuks zoo groote als kleine Aardappels, dewelke op mijne fchaal bevonden zijn, ruim negentien ponden waaggewigt te wegen; en dus van dien eenen Aardappel of ftuk 1188 Aardappels, wegende 25 ponden, te hebben voortgebragt; hetwelk mijne opgemelde naburen gaarne willen getuigen. Ik ben wat breed in de befchrijving geweest, dewijl ik aan het Loof van geen der andere Struiken, Aardappels bevonden heb, mogelijk, omdat dezelve door het verleggen met het fchoonhouden van den grond, geen' tijd gehad hebben, zich in de aarde te vestigen, en ik ook aan dezen grooten Struik, de Ranken onder de Boomen alleen gevestigd en vruchtbaar, de overige van denzelfden Struik niet vruchtbaar gevonden hebbe; — dit bragt mij op het denkbeeld, of bij misgewas of ledige plekken in een ftuk Aardappelen, men door

door het nederleggen en met aarde bedekken der Ranken, geen merkelijk voordeel in de teelt, zoude kunnen verkrijgen; door de teelt der Aardappels op die wijze overvloediger en meer verkrijgbaar voor elk te maken. Of nu andere soorten van Aardappels en op alle gronden uit de Ranken van het Loof, vruchten kunnen dragen, is ligt te beproeven, en zoo men zulks bevindt en ik door dit berigt eenig voordeel aan mijnen medemensch kan hebben toegebragt, is mijne moeite van deze opgave dubbeld beloond.

Ik late aan UwEd. over, dit al of niet een plaats in uwen *Konst- en Letterbode* interuimen, doch zoo al, verzoeke hetzelve zonder verkorting te plaatsen, en blijve

Mijnheer!

Uw Dw. Dienaar

GERARD VAN DER WALLEN Pz.

Oudendijk onder Kralingen bij Rotterdam 20 October 1817.

Invoer van Granen van Januarij — September 1817, in de Nederlanden.

Blijkens eene echte opgave zijn in de acht eerste maanden van het loopende jaar aangebragt 2548 ladingen Granen, terwijl 'er 641 ladingen zijn uitgevoerd.

De hoeveelheid der ingevoerde Tarwe bedraagt 17036 Lasten; die der uitgevoerde 9872; de hoeveelheid ingevoerde Rogge 100512 Lasten en die der uitgevoerde 1739; de hoeveelheid ingevoerde Haver 3992, die der uitgevoerde 12274 Lasten.

Hieruit blijkt, dat 'er 7164 Lasten Tarwe en 98773 Lasten Rogge meer zijn ingevoerd dan uitgevoerd; terwijl 'er daarentegen 8282 Lasten Haver meer uitgevoerd zijn dan ingevoerd.

GEDENKSTUKKEN EN GEDENKPENNINGEN.

Gedenkstukken voor den Zeeslag bij Trafalgar *en den Veldslag bij* Waterloo.

De Commissie, aan welke het Engelsch Parlement den last opdroeg, om uitspraak te doen over de ingezondene Plans tot Nationale Gedenkteekenen ter herinnering van de Heldendaden der Britsche Zee- en Landmagt, met name, ter aandenken der Zegepralen bij Tra-

Trafalgar en Waterloo behaald, heeft beslist: dat het Gedenkstuk voor Trafalgar volgens SMIRKE's ontwerp, en dat voor Waterloo volgens dat van WILKINS zal opgerigt worden. De kosten van het laatste berekent men op 200,000 Pd. Sterl., terwijl men die van het eerste slechts op de helft van die som schat. Het Monument voor Waterloo zal aan het einde van Portland-Place, digt bij het park van den Prins Regent, dat voor Trafalgar te Greenwich gevestigd zijn. Aan beide werd reeds in Julij ll. gearbeid en daardoor aan eene menigte te Londen zich zonder werk bevindende werklieden bezigheid verschaft. Het ontwerp van de Trafalgar-zuil is een eenvoudige achthoek, welks grondvlak vijf en-veertig voeten in doorsnede heeft, met eene Scheepskroon bedekt, tot welke eene groote reeks trappen naar boven opleidt. Het Monument voor Waterloo zal, volgens het ontwerp, eene fraaije Toren zijn, van drie orders van kolommen, om welks grondvlak eene ronde Colonnade zal opgetrokken worden, gelijk aan een der meest bewonderde overblijfselen der Oudheid, den Tempel der Sibyllen te Tivoli.

Behalve deze Monumenten ter eere van algemeen betoonde dapperheid, zal 'er op Blackdownhill een afzonderlijk Gedenkteeken voor den Hertog VAN WELLINGTON worden opgerigt. Dit zal driehoekig van gedaante, 140 voeten hoog zijn, en met een van ijzer gegoten 20 voeten hoog Standbeeld van den Hertog pralen. Men begroot de onkosten daarvan op 20,000 Pd. Sterl. Lord SOMMERVILLE zal den eersten steen daarvan leggen.

Medaille ter Gedachtenis van het Derde Eeuwfeest der Hervorming.

Ter gelegenheid van het Derde Eeuwfeest der Hervorming, heeft de Hofmedailleur LOOS te Berlijn voor den Groot-Hertog van Weimar eene Medaille vervaardigd. Dezelve verbeeldt aan de eene zijde de hand van LUTHER het kleed opligtende, dat den Bijbel bedekte. De Heilige Schrift, door de woorden *Biblia Sacra* aangeduid, is van stralen omringd te midden van den gestarnden Hemel. Op de keerzijde leest men in

in 't Hoogduitsch *gelukkige invloed*, *waarvan eene vierde Eeuw de uitwerkſelen ondervindt*, *Weimar den* 31 *October* 1817. De uitvoering van dezen Gedenkpenning beantwoordt volkomen en aan het oogmerk en aan het talent van dezen in zijn vak zoo beroemden Kunſtenaar.

GESCHIED- EN LETTERKUNDIGE ANECDOTES.

Antikritisch Tweegevecht.

Te Parijs had de zoon van den Hr. ARNAULT, Schrijver van het Treurſpel Germanicus den Hr. MARTAINVILLE wegens eene beoordeeling van hetzelve in de *Gazette de France* geplaatst, op eene openlijke plaats met vuistſlagen overvallen, en was daarover tot een dag gevangenis en 50 Francs geldboete verwezen. Hierop daagde hij den Recenſent tot een tweegevecht met pistolen uit en bragt denzelven eene ligte wond toe. Een MALEBRANCHE zou hierbij uitgeroepen hebben: *Qu'est ce que cela prouve?*

BEKENDMAKINGEN.

Extra Goedkoop.

*** L. VAN ES te Amſterdam, door aankoop eigenaar geworden zijnde van het alom beroemde Werk van E. BUYS, NIEUW EN VOLKOMEN KONST-WOORDENBOEK, bevattende eene Verklaring van alle de Woorden, ontleend van de *Hebreeuwſche*, *Griekſche*, *Latijnſche*, *Spaanſche*, *Franſche*, *Engelſche*, *Hoogduitſche*, *Nederduitſche* en andere Talen, die men gebruikt om *Konstwetenſchap*, *Gewoonte*, *Ziekte*, *Geneesmiddel*, *Plant*, *Bloem*, *Vrucht*, *Werktuig*, *Gereedſchap* enz. uittedrukken. Dit voor alle Geleerden en ſtudeerenden onontbeerlijk Werk in 2 Deelen, groot 4°. 1096 bladzijden, wordt aan eerstkomenden voor eenen korten tijd voor *f* 6-10: in plaats van *f* 14:- afgeleverd, bij bovengemelde en alom.

*** Bij den Boekverkooper A. LOOSJES Pz. te *Haarlem* wordt uitgegeven:

I. KUNSTPLAAT TER GEDACHTENIS VAN HET DERDE EEUWFEEST DER HERVORMING, zijnde in

in Nederland gevierd geworden den 2den November 1817, in gr. Folio naar de Teekening van den Kunstschilder J. JELGERHUIS Rz. en gegraveerd door den Kunstplaatsnijder W. H. HOOGKAMER;

Ordinaire drukken	zwart	. *f* 2 - 4 - :
Proefdrukken	dito	. - 2 - 16 - :
———————	gekleurd	- 3 - 8 - :

II. HULDE AAN LUTHER, door A. LOOSJES Pz. bij gelegenheid van het *Derde Eeuwfeest der Hervorming* toegebragt, in gr. 8°. op Schrijfmediaan à 10 Stuiv.

TE HAARLEM BIJ A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE

KONST-

EN

LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 47. *Vrijdag den 7den November.*

BERIGTEN.

ROME. In de bouwvallen van Herculanum heeft men onlangs Brooden gevonden, die onder de regering van TITUS gekneed zijn, en nog het merk van den bakker dragen, aanwijzende de hoedanigheid van het meel, dat waarschijnlijk door de verordeningen der Regering bevolen was. Men heeft ook koperen Keukengereedschappen gevonden, die in plaats van vertind te zijn, als de onze, zwaar verzilverd waren. De ouden gaven zeker aan deze manier, als gezonder en duurzamer, de voorkeur.

WURTSBURG *den 15den October.* De als voortreffelijk Toonkunstenaar bekende Kapelmeester FRANS XAVERIUS STERKEL is hier, gisteren, in den ouderdom van bijna 64 jaren, overleden.

'S GRAVENHAGE. Als Schrijvers van de beide Verhandelingen, over de *Geloofs-* en *Zedeleer* van PAULUS, getrokken uit zijne Redevoeringen in de *Handelingen der Apostelen*, en uit zijne Brieven aan de *Romeinen* en *Galatiers*, welke bij het Genootschap *tot verdediging van den Christelijken Godsdienst*, (volgens het Pro-

Programma voor dit Jaar) geoordeeld zijn te verdienen, als *Accesfit* uitgegeven, en met eene Zilveren Medaille bekroond te worden, hebben zich bekend gemaakt: van de eene met de Zinfpreuk: *Jezus is overgeleverd om onze zonden* enz. Rom. IV. 24. HENDRIK VAN HEININGEN, Predikant te Rijswijk bij 's Gravenhage; en van de andere met de Zinfpreuk: *Paulus een Apostel (geroepen) niet van menfchen* enz. Gal. I. 1. OTTO VAN TRICHT, Predikant te Enkhuizen.

KORTE HERINNERING VAN DEN LEVENSLOOP VAN JOHANN HEINRICH JUNG *genaamd* STILLING.

Naar 't Hoogduitsch.

De Groot Hertogelijk Badenfche Geheim-Hofraad JOHANN HEINRICH JUNG, genaamd STILLING, die den 2den April dezes jaars te Karlsruhe aan een verval van krachten overleed, werd den 12 September 1740 in het kleine Dorp Imgrund, in het Nasfau-Siegenfche gelegen, geboren. Zijn leven heeft hij zelf in het zoo veel gelezen Boek: *Stilling* tot zijne grijsheid toe met eene waarheid en openhartigheid befchreven, welke terftond ieder voor den fteller innamen. Het laatfte deel daarvan, *Stillings Alter*, en tevens het laatfte werk, waarmede hij zich bezig hield, is ter perfe en zal binnen kort het licht zien. Vooronderftellende, dat de voornaamfte oogenblikken zijns levens flechts aan weinigen onbekend zijn, befchouwe men deze Levensfchets enkel als eene Herinnering.

Als de zoon van arme landlieden, moest hij in den beginne het Kleedermakers ambacht leeren; maar zijne reeds vroeg hooger zwevende buitengewone kracht van geest, met dadelijke vroomheid vereenigd, voerde hem van fchrede tot fchrede, als Schoolmeester, Kantoorbediende, Huisleeraar, Geneesheer, openlijk Leeraar in de Kamerale Wetenfchappen, door een rusteloos werkzaam veelbevattend leven tot zulk eenen trap van vorming van geest en taal, en in zulk eenen werkkring

als zelden een' man van zijnen ſtand ten deel valt, en die hem vrienden in alle deelen der aarde verwierf. Te Straatsburg ſtudeerde hij in de Geneeskunst en hier werden GÖTHE en HERDER, die ter gelijker tijd zich in deze ſtad bevonden, zijne Akademievrienden, eene verbindtenis, welke GÖTHE belangrijk genoeg achttte, om in zijn leven te vermelden. Te Elberfeld praktiſeerde hij, na de voltooijing zijner Geneeskundige ſtudien, als Geneesheer, en vond in den aanvang tegen zijn oogmerk gelegenheid, om het ligten van den Katarakt te beproeven. Maar deze proef ſlaagde zoo gelukkig, dat weldra eene menigte lijders aan den Katarakt tot JUNG hare toevlugt nam, en door de bekwaamheid zijner hand het gezigt terugkreeg. Het aantal derzelve vermeerderde dagelijks en, reeds verſcheiden jaren geleden, beliep dat der door hem van den Katarakt genezene, waaronder zelfs vele blindgeborenen waren, meer dan *tweeduizend*. Nog verſcheiden kwamen daar later bij, en in zijnen hoogen ouderdom was zijne hand, hoewel zijne krachten dadelijk vervielen, nog vast genoeg, om velen met den gelukkigſten uitſlag van den Katarakt te bevrijden. Hierin legde hij eene zeldzame belangeloosheid aan den dag. Van armen, door hem genezen, nam hij niet alleen voor die bewerking niets af, maar liet hen ook met geſchenken heengaan en verblijdde hen zoo dubbeld. Op zijne wetenſchappelijke loopbaan kwam hij in het Kameralistiſchen vak en bij de vestiging van eene Hoogeſchool voor hetzelve te Kaiſerslautern door den Keurvorst van den Palts KARL THEODOR, de eerſte inrigting van dezen aard in Duitschland (1774), werd hij een der eerſte en verdienſtelijſte Leermeesters bij dezelve. Met deze zelfde inrigting werd hij in 1784 naar Heidelberg verplaatst; maar eenige jaren later als openbaar Leeraar in dit vak bij de Univerſiteit te Marburg beroepen. Hij was een der eerſten, in Duitschland, die dit vak wetenſchappelijk bearbeidden en het ijs braken. Ook ſchreef hij Leerboeken over alle takken van hetzelve, over de Finantie- Politie-kennis Veeartſenijkunde enz., welke Leerboeken nog heden op vele Univerſiteiten ten leiddraad der Lesſen gebezigd worden.

Door eene hem bijzondere eigene vaardigheid van den geest viel het hem gemakkelijk, iedere wetenſchap geheel meester te worden, aan welker beoefening hij ge-

legenheid vond zich toetewijden. Zijne mondelinge voordragt was bij uitſtek levendig en klaar, en niet ligt mislukte het hem, om de belangneming en de geheele aandacht zijner toehoorders te boeijen. Zoowel hierdoor, als door zijne Geſchriften(*), verbreidde zich zijne roem als Akademisch leeraar tot in de ver verwijderſte gewesten; en wie eenmaal zijne toehoorder geweest was, bleef aanhoudend met hartelijke liefde en dankbaarheid aan hem verkleefd. Intusſchen gevoelde hij in zijn gemoed eene ſterke en levendige roeping, om Christelijke godsvrucht en deugd te bevorderen, welke alle zijne overige pogingen en aandrift tot werkzaamheid nog verre te boven ging. Hij had het aan zijnen verheven vriend, den vereeuwigden Groot Hertog van Baden KARL FRIEDRICH te danken, dat hij, zonder tot bepaalde werkzaamheden verpligt te zijn, naar Heidelberg en van daar naar Karlsruhe beroepen en daar in ſtaat geſteld werd, om voor die godsdienſtige roeping geheel te leven. Zoowel in het Letterkundige als door de uitgebreidſte Briefwisſeling en vooral door zijnen van grooten en geringen, en door menſchen van de verſchillendſte denkwijzen gezochten, en wegens het verſtandige aan de eene, en het zoo gemoedelijke aan de andere zijde geachten omgang, heeft hij een' grooten invloed op zijnen leeftijd uitgeoefend. Hoewel vele zijner godsdienſtige beſpiegelingen te individueel geweest mogen zijn en hier en daar dweeperij verwekt hebben; hij was zelf geen dweeper, in die mate, als velen zich hem voorſtelden. Daartegen getuigde reeds zijn geheel voorkomen, zijne regte en verheven geſtalte, zijn helder, open en zuiver oog, en nog meer een langduriger geſprek met hem, waarin altijd gezond onbeneveld verſtand en juistheid in de beſchouwing der menſchelijke belangen doorblonken, welke met dweeperij niet zamen kunnen gaan. Als een braaf en ongeveinsd menſchen-

(*) In 't Nederduitsch zijn daarvan onder andere vertaald uitgekomen: *Zijne Kindschheid, Jongelingsjaren en Vreemdelingſchap*; *De graauwe Man*, 5 ſt.; *Theobald*; *De Geſchiedenis der Overwinning van den Christelijken Godsdienst in eene algemeen nuttige verklaring der Openbaring van Joannes*, 2 Deelen; *Tooneelen uit het Rijk der Geesten*, 2 Deelen; *Theorie der Geestenkunde*; *Brieven over het Katholicismus en Protestantismus*, 3 ſtukken; *enz.*

ſchenvriend, wiens handelwijze uit de reinſte en minst troebele bron voortvloeit, gedroeg hij zich in veelvuldige en zeldzame gevallen, zoo in het verborgen als openbaar; en de ſcherpſte waarnemer van zijn gedrag zag zich genoodzaakt te erkennen, dat hij niet wilde *ſchijnen* maar dadelijk *zijn*. Als Christen was hij dit in den verheven zin dezes woords; zijne vroomheid, die hem door zijn geheele leven bijbleef, was ongekunſteld en het inwendige van zijn' geest geheel ingeweven, ja de leidſtar, waarheen zijne oogen onverwrikt gevestigd bleven. En zoo als hij geleefd had, betoonde hij zich bijzonder op zijn ſterfbed; alleen ſcheen toen zijne geest, terwijl hij zich van zijn aardſche hulſel losmaakte, gelijk uit verſcheiden uitdrukkingen bleek, reeds vele misſchien te zinnelijke voorſtellingen van den ſtaat der menſchen na den dood en van de eeuwigheid tegen zuivere en meer gelouterde verwisſeld te hebben.

BERIGT
VAN DE
WERKZAAMHEDEN
DER
EERSTE KLASSE
VAN HET
KONINKLIJK-NEDERLANDSCH INSTITUUT.

(*Vervolg van Bladz. 267.*)

Van 1809 — 1810.

De Heer BONN deed eene korte voordragt en aanwijzing, betrekkelijk eenen Bever, in December des jaars 1799, nabij Deventer in den Ysſel gevangen, en door wijlen zijnen Zoon, bij deszelfs bevordering tot Doctor in de Geneeskunde, in 1806 beſchreven.

De voornaamſte bijzonderheden, daarbij opgemerkt, zijn de volgende:

De beſtanddeelen van het versch uitgenomen en in wijngeest bewaard Bevergeil, met die van het echte Siberiſche en het vervalschte Kanadaſche vergeleken, en van beide ver-

verſchillende door gemis van het vlug loogzoutig en kleurmakend beginſel, aan den rook bij het droogen toeteſchrijven; afgeknaagde wilgentakken, gewezene bouwſtoffen tot de woning van het dier; houtvezelige overblijfſelen zijner verteerde voedſelen; werktuigen ter bevordering van derzelver kaauwing en ſpijsvertering; het maakſel der kaakgeleding, daartoe dienende, en de grootere tusſchen-kaakbeenen, ter bevatting der ſnijtanden.

De vergelijking dezer laatstgenoemden beenen met die van onderſcheiden rangen van dieren, opmerkelijk zelfs bij den *Orang* en *Pongo* terwijl zij bij den mensch niet gevonden of ten minste voor als nog twijfelachtig gerekend worden, gaf den Heer Bonn aanleiding tot de gedachten, of niet de tegennatuurlijke ſtaat der opperkaak, bij den dubbelden hazemond, eenig bewijs voor de mogelijkheid van het aanwezen der tusſchen-kaakbeenen oplevert.

De Heer van Swinden ontwikkelde het denkbeeld van *ſtereotypie* en *ſtereotypage*, van *polytypie* en *polytypage*, waarover men ſedert de laatſte jaren zooveel geſproken had, zeer naauwkeurig in eene Geſchiedkundige Verhandeling, en toonde vervolgens door de onloochenbaarſte bewijzen, dat de kunst, om van eenig geſchrift of teekening, met weinige kosten, ſpoedig en ten allen tijden zoovele kopijen te maken, als men wil, reeds in den jare 1669 door den onſterfelijken Christiaan Huygens is geoefend geworden.

Twee *Fac-Simile* van Huygens eigene hand, door den Heer van Swinden aan de Klasſe geſchonken, kunnen tot een blijvend teeken dienen, dat de kunst van *polytyperen*, die men in latere dagen zoo gaarne zich elders zou hebben toegeëigend, reeds meer, dan eene Eeuw vroeger door een' Nederlander was uitgevonden.

Het bleek echter, nadat Huygens zijne uitvinding aan de Koninklijke Maatſchappij te Londen had bekend gemaakt, dat de beroemde Wrenn, omtrent gelijktijdig, doch zonder iets van Huygens te weten, op dezelfde gedachten was gevallen en dezelfde handelwijze volgde.

Wanneer men het werk van J. H. Knoop *over de Boomvruchten* inziet, en zijne afbeeldingen met ons gewoon ooft vergelijkt, zou men naauwelijks gelooven, dat 'er zoovele Appel- en Peerſoorten, als bij hem te vinden zijn, werkelijk beſtaan. Het was daarom der moeite dubbeld waard, op de plaats zelve, waarvan hij zijne teekeningen en beſchrijvingen ontleend had, de Natuur te gaan raadplegen

De Heer Kops die vergelijking in Vriesland, op het Orangewoud, de plaats, waar Knoop zijne beſchrijvingen had opgemaakt, in het werk ſtellende, vond inderdaad de meeste ſoorten nog aanwezig en van goede deugd, deelde deze zijne bevinding der Klasſe mede, drong te gelijker

ker tijd sterk aan op het verbeteren van de zoo zeer verwaarloosde kultuur der Ooftvruchten, en deed geheel nieuwe inzigten over dezen tak van Vaderlandschen Landbouw verwachten.

De Heer VAN MARUM, zich reeds meermalen met de de overweging van de werkingen des vaatsgestels in planten ijverig hebbende bezig gehouden, bepaalde als nu de aandacht der Klasse op den groei der gewassen en het opklimmen der sappen in hunne vaten, als alleen afhangende van derzelver prikkelbaarheid.

Van den onvermoeiden ijver, waarmede wijlen de Heer VAN BEECK CALKOEN de belangen van Natuur- en Wiskunde voortdurend ter harte nam, getuigde ook zijne voorgelezene *Schets van den trapswijze voortgang der Aardrijkskunde en der volkomenheid, waartoe dezelve in onzen tijd gebragt is.*

Wat ook oude overleveringen, verhalen, fragmenten eener Aardrijkskunde van NOACH, JOSUA, SALOMON of anderen bijbrengen, het eigenlijk tijdvak der wetenschap, voor ons althans, behoort daar gesteld te worden, waar wij de Wiskunde op de kennis van de ligging der landen en plaatsen toegepast zien. De Aardrijkskunde laat zich dan terstond in eene algemeene en bijzondere verdeelen. De bijzondere bepaalt zich tot de kleine Districten. Maar de algemeene is van wijder omvang. De bepaling toch eener plaats op de Aarde door *Breedte* en *Lengte*, haar eenig beginsel, is, hoe gemakkelijk het ons thans schijne, het werk van een Wis- en Sterrekundig genie geweest.

HIPPARCHUS maakte zich honderd en vijftig jaren voor CHRISTUS geboorte, als den grondlegger der Aardrijkskunde beroemd; terwijl de Aardrijkskunde, wat ook ERATOSTHENES en anderen vóór STRABO tot de kennis veler landen hebben bijgedragen, niet eerder, dan honderd vijftig jaren na CHRISTUS geboorte, door PTOLOMAEUS een' rijken aanwinst verwierf.

Na PTOLOMAEUS werd Eeuwen achter een geen stap voorwaarts gedaan. De Arabieren herhaalden slechts hetgeen zij in dezen van de Grieken geleerd hadden.

Met het herstel der letteren kreeg ook de Aardrijkskunde een nieuw leven. Men begon met vlijtige beoefening der Schriften van PTOLOMAEUS en anderen der Ouden, en streefde weldra deze leermeesters vooruit. Men vond, door Wiskunde voorgelicht, betere hulpmiddelen tot het vervaardigen van Zee- en Landkaarten. Waartoe de steeds toenemende handel op Oost en West, vooral onder onze voorvaderen, van den kant des belangs, gewigtigen aandrang gaf. Inzonderheid deden de vorderingen, welke men in de Sterrekunde maakte, zeer veel tot verbetering en uitbreiding der middelen, om lengte en breedte te bepalen.

De ontdekking van de wachters van Jupiter, en de waarneming hunner Eclipsen, maar vooral de verbetering van de theorie des Maanloops in de vorige Eeuw, gedurig aanwasfende tot op het tegenwoordig tijdstip, met de juiste waarneming en berekening der Zoneclipsen en Sterrebedekkingen: mitsgaders van den afstand der Maan van de Zon, of van bepaalde vaste Sterren op ieder oogenblik des tijds, gaven zoovele middelen ter naauwkeurige vinding van de lengte. Voor breedte vond men insgelijks meer en bekwamere methodes.

Niet minder won de Aardrijkskunde bij de aanmerkelijke verbetering der Werktuigkunde. Het Hadly's Sextant, door Ramsden en Dollond zoo zeer verbeterd, deed te land en ter zee de grootste diensten, zoo bij de bepaling der breedten, als der lengten. De steeds tijdhoudende uurwerken (timkepers) door Berthoud, Arnold, Mudge en anderen, tot eenen bijna ongeloofelijken trap van volmaaktheid gebragt, geven voor de lengte-bepaling inderdaad al hetgeen men in de praktijk zoude mogen verlangen.

Wat de breedte aangaat, deze wordt door middel van het Sextant thans naauwkeuriger gevonden, dan men zulks voor eene Eeuw, met groote werktuigen en veel omslags, doen konde. Welk een en ander overvloedige stof oplevert, om ons over het vindingrijke van 's menschen geest in dezen te doen verbaasd staan.

De Heer Driessen reeds voor eenige jaren meenende bevonden te hebben, dat, op zekere tijden van het jaar, de dampkringslucht te Amsterdam eenig Zeezoutzuur in zich ontbonden houdt, en dat hetzelve, opgenomen in het regenwater, een oplosfend vermogen op het Lood der Goten en Pompbuizen uitoefent, waardoor dit drinkvocht meer of min wordt vergiftigd, kwam op dit onderwerp terug, het daarvoor houdende, dat het Zeezoutzuur in den dampkring ook tot het vernietigen van schadelijke uitvloeisels en smetstoffen werkzaam zijn kunne, en dus in het tegenovergestelde als een heilzaam bijmengsel der lucht te beschouwen zij.

Bij het Scheikundig onderzoek van een middel tegen Ratten en Muizen, leerde hij, dat het, hoezeer opgegeven als onschadelijk voor den mensch, Rattenkruid en gestampt Glas in zich bevattede.

Wijders maakte hij aan de Klasse deze voor den Landbouw zeer belangrijke opmerking, dat versch aangeslibde klei, behalve eene grootere hoeveelheid vergane overblijfselen van Dieren en Planten, ook aanmerkelijk meer koolzuren kalk bevat, dan oude kleiaarde. Insgelijks heeft de Heer Driessen waargenomen, dat kleiaarde de verrotting van dierlijke en plantaardige stoffen bevordert; waaruit

uit hij onder anderen de oorzaken der Rotkoortſen afleidt op plaatſen, daar vele kleigronden zijn.

Hij betoogde uit Scheikundige gronden en bevestigde door eigene ondervindingen de mogelijkheid, dat volkomen uitgedoofde Turfkolen van zelve in brand kunnen raken. Het zorgeloos bewaren van deze brandſtof is dus verre van zonder gevaar te kunnen geſchieden.

De Klasſe vernam met genoegen in eene zelfde zitting, dat de Heer DRIESSEN zich onledig hield met het onderzoek naar de ware oorzaak eener zeer verderfelijke ziekte onder het Rundvee, welke in den jare 1810 omſtreeks Groningen en in de naburige oorden vrij algemeen was, het *wee* of *mictus cruentus* genaamd. Hij vermoedde, dat de *Ranunculus Flammula*, eene in de Weilanden zeer gemeenzame plant, tot die ziekte van het Rundvee misſchien aanleiding geven mogte.

De Heer FLORYN heeft, in eene korte Verhandeling, een voorbeeld gegeven *van de nuttigheid der Algebraïſche Multiplicatie.* Na vooraf aangemerkt te hebben, hoe men, door deze Multiplicatie, terſtond en als van zelve tot de kennis komt van verſcheidene leerſtellingen omtrent de grootheden in het algemeen, en meer bepaaldelijk aangaande de getallen, wordt tot een bijzonder voorbeeld hiervan genomen de bekende leerſtelling, dat *het vermenigvuldigde van de ſom van twee grootheden met derzelver verſchil, gelijk is aan het verſchil der vierkanten dezer grootheden*; hetwelk kan uitgedrukt worden door de algemeene vergelijking.

$$(a+b) \times (a-b) = a^2-b^2.$$

Als men nu dit verſchil der vierkanten als een product van twee grootheden p en q beſchouwt, moet

$$a = \frac{p+q}{2} \text{ en } b = \frac{p-q}{2} \text{ zijn:}$$

dat is, de eene dezer grootheden moet gelijk aan de halve ſom, en de andere gelijk aan het halve verſchil dezer beide factors p en q zijn.

Naarmate dan van de verſchillende geſteldheid dezer factors p en q, moet ook het gemelde verſchil der vierkanten a^2-b^2 eene bijzondere eigenſchap bezitten, en hier uit vloeijen dan van zelve eenige gevolgen voort, waarvan deze de voornaamſte zijn.

1°. Als de eene factor $q=1$ is, wordt $a=\frac{p+1}{2}$ $b=\frac{p-1}{2}$, en $a^2-b^2=p$: zoodat a en b beide geheele getallen zijnde, is p noodzakelijk oneven, en derhalve is elk oneven getal altijd het verſchil van twee vierkanten,

 wier

wier wortels de eenheid van elkander verschillen. Waaruit verder volgt, als *p q* een eerste-getal, of het vierkant daarvan is, zal men niet meer dan twee vierkanten kunnen vinden, die dit gegeven verschil hebben: en gevolgelijk omgekeerd, indien men meer dan één paar vierkanten kan vinden, die eenzelfde verschil hebben, zal dit gemeene verschil geen eerste-getal kunnen zijn; waardoor misschien een kenmerk zou kunnen gevonden worden, om te ontdekken, of een voorgesteld oneven getal eene eerste- of zamengesteld getal zij.

2°. Als het meergemelde verschil der vierkanten een oneven zamengesteld getal is, zijn de beide factors *p* en *q* oneven, en dus zal men zoovele paren geheele vierkantsgetallen kunnen vinden, die dit zelfde verschil hebben, als voor *p* en *q* verschillende waarden kunnen genomen worden.

3°. Maar als hetzelve verschil der vierkanten even is, en dus een van de beide factors 2, of een meervoud van 2, zoo kan de andere factor even of oneven zijn. In het laatste geval is het onmogelijk, om twee vierkanten, in geheele getallen, te vinden, die dit gegeven verschil hebben: maar in het eerste geval zal men wederom zoovele paren vierkanten kunnen hebben, als 'er verdeelingen, op die wijze, te maken zijn.

4°. Eindelijk, indien het verschil der beide vierkanten gelijk aan een vierkantsgetal gesteld wordt, zoo heeft men hieruit een zeer eenvoudig middel, om terstond en als zonder berekening, hetgeen men noemt, rationale regthoekige driehoeken, en vervolgens ook, door bijeenvoeging van twee derzelve, die eene gelijke regthoekszijde hebben, om rationale scheefhoekige, alsmede om gelijkbeenige driehoeken zamentestellen.

Alle deze gevolgen worden door den Schrijver omstandig ontwikkeld, en met bijzondere voorbeelden in getallen ten klaarste opgehelderd.

Van twee Correspondenten ontving de Eerste Klasse reeds in het eerste jaar van haar bestaan, geleerde bijdragen, zoo als van den Hr. Huichelbos van Liender eene Memorie, waarbij haar aandacht bepaald wordt op het voordeel, dat in het algemeen van ijzeren rigchelwegen, in plaats van het graven van kanalen, zoude gelegen zijn; en van den Heer Eickma deszelfs Verhandeling over een nieuw, eenvoudig en onkostbaar werktuig tot het opbrengen van water.

(Het Vervolg hierna.)

*

PRO-

PROGRAMMA

VAN HET

GENOOTSCHAP TER BEVORDERING DER HEELKUNDE

TE *AMSTERDAM*;

Voor den Jare 1817.

HET GENOOTSCHAP TER BEVORDERING DER HEELKUNDE, TE AMSTERDAM, heeft op den 1sten September dezes jaars, onder voorzitting van den Hoogleeraar A. BONN, wederom deszelfs jaarlijksche Algemeene Vergadering in de groote Gehoorzaal van het *Athenaeum Illustre* gehouden; wordende deze Vergadering door genoemden Hoogleeraar met eene gepaste Aanspraak geopend, en tevens aan dezelve voorgedragen het overlijden van deszelfs geachte Leden H. VINK en D. DYLIUS, met bijvoeging eener korte herinnering aan derzelver onderscheidene verdiensten.

Vervolgens deed de Secretaris J. N. ENGELTRUM verslag van de Handelingen des Genootschaps, gedurende het verloopen jaar, waaruit onder anderen bleek, dat bij hetzelve, op de uitgeschreven Prijsvragen, op den bepaalden tijd waren ingekomen twee Antwoorden, als éene onder de zinspreuk: *Alitur vitium vivitque tegendo dum medicas adhibere manus ad vulnera pastor abnegat*, ter beantwoording der Vraag over de *Hoofdwonden*. Omtrent welk Antwoord, de Advijsen van geraadpleegde Medeleden aan de Vergadering voorgelezen zijnde; na deliberatie over dezelve, met eenparigheid van stemmen besloten werd, deze, anderzins welgeschrevene Verhandeling niet te kunnen bekroonen, uit hoofde dat dezelve niet genoeg gegrond was, op ontleedkunstige nasporingen in lijken, noch op eigene en andere waarnemingen, betrekkelijk de gevraagde *kenmerken*, en ter bevestiging der voorgestelde Genees- en Heelkundige behandeling; — waarna het bijgevoegde Billet ongeopend is verbrand, en besloten die Vraag op nieuw voortestellen, om beantwoord te worden vóór den 1sten Mei 1819, luidende als volgt:

„ Offchoon over het algemeen de Hoofdwonden in deze
„ gewesten niet alleen gelukkig, maar meestal ook spoe-
„ dig genezen worden, gebeurt het echter niet zoo ge-
„ heel zelden, dat ligte wonden aan het hoofd of zulke,
„ welke na hevige kwetsingen de beste hoop tot gene-

„ zing

„ zing opleveren, na afloop van veertien dagen of meer-
„ dere weken, plotselijk eene geweldige verandering en
„ verslimmering ondergaan, zoodat zelfs de beste hulp-
„ middelen, welke aangewend worden, meestal te vergeefs
„ zijn en de Lijders het met den dood bekoopen."

„ Bij de lijkenopeningen vindt men in deze gevallen,
„ onder anderen, het harde Hersenvlies gewoonlijk over
„ deszelfs geheele uitgestrektheid met eene graauw geel-
„ achtige stoffe bedekt, welke veel overeenkomst heeft
„ met die, welke men op gangreneuse verzweringen vindt.
„ Van de Panbooring tot ontlasting dezer stoffen kunnen
„ wij weinig of geen nut verwachten, de voornaamste
„ hulp schijnt van de Geneeskundigen aftehangen; men
„ vraagt nu:"

„ 1. Welke is de oorzaak dat het uitbarsten dier toe-
„ vallen zoo lang vertraagd wordt, daar men uit de ver-
„ schijnselen, die 'er na den dood gevonden worden, zeer ligt
„ besluiten kan, dat dezelve al eenigen tijd aanwezig wa-
„ ren, eer men dezelve aan den lijder gewaar werd?

„ 2. Zijn 'er eenige kenteekenen, waaruit men het aan-
„ zijn dier toevallen, vóór dat zij zich openbaren, met
„ eenige waarschijnlijkheid zoude kunnen voorspellen?"

„ 3. Zoo dit mogelijk ware, welke geneesmiddelen
„ zouden dan als voorbehoedende, zoo in- als uitwendig,
„ kunnen gegeven worden?"

„ 4. De ziekte in hare hevigheid daar zijnde, welke is de
„ beste, op de ondervinding gegronde, geneeswijze, om
„ met eenige vrucht voor den lijder werkzaam te kun-
„ nen zijn, in deze altoos zeer moeijelijke gevallen?"

„ 5. Welke middelen zijn bij voorkeur nuttig bevon-
„ den, en zouden derhalve eene bijzondere oplettendheid
„ verdienen?"

Op het Antwoord der uitgeschreven Prijsvraag over de *Vleeschgezwellen*, tot Zinspreuk hebbende: *Het heil mijner lijdende Natuurgenooten, en de eer der Kunst mijn groote doel*, werden de Advijsen van hierover geraadpleegde Medeleden mede aan de Vergadering voorgelezen, uit welke bleek, dat derzelver meerderheid van gevoelen was, dat de Schrijver van dit Antwoord het eigenlijk bedoelde der Vraag, aan het slot van het eerste Vraagstuk, niet genoeg heeft gevat, en dus dat voornaam gedeelte, betrekkelijk het Vleeschgezwel van den *Balzak*, met uitsluiting van dat des Bals, niet had beantwoord, en zij hierom van gevoelen waren, het Antwoord, als niet voldoende beschouwd, den uitgeloofden Eereprijs niet toetekennen; waarmede de Vergadering zich vereenigde, en het daar bijgevoegd Billet mede ongeopend is verbrand, en besloten werd, deze Vraag op nieuw voortestellen, om beantwoord te worden vóór den 1sten Mei 1818, luidende als volgt:

„ Wat

„ Wat zijn in het algemeen Vleeschgezwellen: door
„ welke foortgelijke eigenſchappen kan men dezelve van
„ elkanderen en van andere Gezwellen onderſcheiden; en
„ als hoedanig moet men inzonderheid het *Vleeschgezwel*
„ *van den Balzak* beſchouwen?"

„ Welke is het natuurlijk maakſel der deelen, waarin
„ dezelve voorvallen, en welke is de daarvan afwijkende
„ tegennatuurlijke toeſtand?"

„ Welke zijn de voorbeſchikkende en de gelegenheid
„ gevende oorzaken, die dezelve doen geboren worden;
„ zijn alle deze Gezwellen voor genezing vatbaar, of
„ niet? zoo ja; door welke heelwijze? — in welke ge-
„ vallen moet men daaromtrent met de grootſte omzig-
„ tigheid te werk gaan; — en wanneer de wegneming van
„ zulk een Gezwel noodzakelijk wordt geoordeeld; wel-
„ ke is alsdan de verkieslijkſte wijze, om die te verrig-
„ ten, met de daarbij gepaste voorzorgen?"

„ Welke voorbeelden leveren de vroegere en latere
„ Heelkundige Schriften en de eigene Waarnemingen op
„ van zoodanige welgeſlaagde of mislukte kunstbewerkin-
„ gen tot voorlichting van mingeoefenden in dergelijke
„ voorkomende gevallen?"

Het Genootſchap herinnert hiermede, dat bij hetzelve is hangende de volgende Prijsvraag, onder uitloving eener Gouden Medaille, om beantwoord te worden vóór den 1ſten Mei 1818

„ Daar het voor den Heelmeester van belang is, eene op Ontleedkunde gegronde kennis der ligchaamsgebreken te bezitten, ter verklaring van vele duistere gevallen, die zich aan zijne dadelijke kunstbehandeling kunnen voordoen, vooral ook omtrent de Gewrichten en derzelver omringende deelen: — wenscht het Genootſchap, dat de kundigſte en ervarenſte van deszelfs Leden, en verdere Nederlandſche Kunstbroederen door derzelver ondervindingen, andere mingeoefenden hieromtrent willen voorlichten."

„ Om dit doel des te beter te bereiken, zal het Genootſchap dit jaar daartoe den algemeenen grond leggen, ſtellende dien ten gevolge voor, en verlangende hetzelve, onder uitloving van den gewonen Gouden Eerepenning, aan den Schrijver, welke vóór den eerſten Mei 1818 het meest voldoend Antwoord, en eenen Zilveren als een accesſit voor den genen, die het naast daaraan bijkomend zal hebben ingezonden."

„ 1°. Eene beknopte, doch zooveel mogelijk, volledi-
„ ge beſchrijving van den natuurlijken ſtaat en te zamen-
„ ſtelling der geledingen, en derzelver naast omringende
„ deelen, zoo in het algemeen als ten aanzien van derzel-
„ ver voorname onderſcheidende bijzonderheden en wij-
„ zigingen."

„ 2°. Eene

„ 2°. Eene dergelijke opgave der gebreken, welke in
„ het algemeen de zamenstellende en omringende deelen
„ der geledingen van den gezonden staat doen afwijken,
„ en dus tegennatuurlijk, hetzij aangeboren of toevallig
„ aangebragt, voorkomen."

„ 3°. Eene algemeene schets van de oorzaken dier ge-
„ breken, en van de verschijnselen, door welke zij onder-
„ ling te onderkennen zijn."

„ 4°. Eene opgave der beste Schrijvers, welke over
„ den ziekelijken staat der gewrichten verdienen geraad-
„ pleegd te worden: — inzonderheid die, welke de
„ waarnemingen der beroemdste Heelkundigen bevat-
„ ten — of welke op eigene ondervindingen gegrond,
„ daarvoor bijgebragt kunnen worden en tot staving die-
„ nen."

Het Genootschap, van opgemelde besluiten, bij dezen kennis gevende, heeft gedacht, als voormaals, daar te moeten bijvoegen — dat geene, dan Nederlandsche Heelkundigen, zullen toegelaten worden, te dingen naar eenigen Eereprijs van hetzelve, hoegenaamd — dat men geenerleije geschriften zal aannemen, ten zij gesteld in het Nederduitsch, en zeer leesbaar geschreven — dat de Antwoorden op voorgestelde Prijsvragen, gelijk ook, de naar eene *Premie* dingende bijzondere Verhandelingen en Verzamelingen van Waarnemingen, met eene Zinspreuk moeten onderteekend zijn, en vergezeld gaan van een verzegeld Billet ten opschrift hebbende dezelfde Zinspreuk, en inhoudende den Naam, Titel en Woonplaats des Schrijvers — dat alle Geschriften, zonder onderscheid, vrachtvrij moeten gezonden worden aan den Secretaris des Genootschaps J. N. Engeltrum — dat alle bijzondere Verhandelingen, Waarnemingen, of Verzamelingen van Waarnemingen, uiterlijk vóór den eersten Junij van ieder jaar, moeten worden ingeleverd, begeert men, dat daarover beslist worde in de eerstvolgende Algemeene Vergadering, of dezelve geplaatst te zien in het naastuitkomend Deel der Werken van het Genootschap — dat alle Stukken, welke het Genootschap worden medegedeeld, het volstrekt eigendom zullen zij van hetzelve; en derzelver Schrijvers daarvan geen afzonderlijk gebruik zullen mogen maken, buiten deszelfs toestemming — dat alleen de goedgekeurde Prijsschriften, in hun geheel, door den druk zullen worden gemeen gemaakt; en men van de overigen, voor zooveel zulks noodig geoordeeld wordt; bij wijze van Uittreksels, of Aanmerkingen op het goedgekeurd Prijsschrift, den meest wezenlijken inhoud, zal mededeelen — dat men op dezelfde wijze zal handelen, omtrent alle Geschriften, het Genootschap ter beoordeelinge en gemeenmakinge toegezonden, en niet vallende in den term eener volstrekte goed- of afkeuring — dat men echter altoos een iegelijk des-

zelfs

zelfs regt zal doen wedervaren; en ten dien einde van niets eenig gebruik maken, dan met melding van den naam des Schrijvers, als deze bekend is, en onbekend zijnde, van deszelfs Zinspreuk, geplaatst onder zijn Verhandeling, Waarneming, Verzameling van Waarnemingen, of hoedanig Geschrift het ook zijn moge — dat de verzegelde Billetten der niet voldoende gekeurde Prijsschriften, ongeopend zullen verbrand worden — dat Bestuurders des Genootschaps niet zullen mogen dingen naar eenigen Eereprijs van hetzelve — dat ook geen van deszelfs Leden zulks zal geoorloofd zijn, dan onder voorwaarde, dat zijn Prijsschrift, en het opschrift van het daar bijgevoegde verzegeld Billet, een ander dan zijn gewoon *Cachet* drage, en met eene vreemde hand geschreven zij — dat eindelijk, de naam eens iegelijken, wien, uit welken hoofde ook, eene *Premie* geschonken wordt, ten spoedigste door middel der gewone Tijdschriften, zal bekend gemaakt worden.

Amsterdam den 24sten September 1817.

GESCHIED- EN LETTERKUNDIGE ANECDOTES.

IJdelheid van Mevrouw STAEL HOLSTEIN.

Mevrouw STAEL HOLSTEIN was leelijk en echter maakte zij aanspraak op schoonheid. De wijsgeer LALANDE op zekeren tijd tusschen haar en de schoone Mevrouw RECAMIER aan tafel zittende en beide iets aardigs willende zeggen, riep hij uit: Hoe *gelukkig* ben ik geplaatst tusschen de Schoonheid en het Vernuft. Terstond antwoordde hem Mevrouw STAEL met veel levendigheid: Zonder de een of andere te bezitten.

STERRE EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Oct.	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
29	29. 6½ 29. 6½ 29. 7	41 49 41½	z. z. z. w. —	bewolkt; een weinig buijig.
30	29 6 29 5½ 29 4½	40 47 51	z. t. o. z. t. w. w.	harde wind; betrokken; tegen den middag en vervolgens regen; 's avonds laat helder.
31	29 7 29 6½ 29 8½	48½ 49 47½	z. z z. w. w.	betrokken; tot in den namidd. regen; verd. harde wind; in 't voorst van den avond regenbuijen; verder bewolkt.
Nov. 1	30. 2½ 30. 3½ 30. 5	47 51½ 41	w. t. N. w. w. z. w.	omtrent helder; 's morgens harde wind; verder windrig; 's avonds ſtil.
2	30. 4 30. 3 30. 2½	37 46½ 46	z. o. z. t. o. z. t. w.	bewolkt.
3	30. 3 30. 3 30 3	48 53 49	z. w. — —	betrokken; voormidd. dampig; iets ſtofregenachtig; namidd. mist.
4	30. 2 30. 1½ 30. 1½	45 46 44	z. o. — —	betrokken; mist.

Waarnemingen op den Huize Zwanenburg, *omtrent het gevallen en uitgewaſemd Water.*

1817.	gevallen regen	uitgewaſemd
Maand	lijn.	lijn.
October	11	6

BEKENDMAKINGEN.

TE HAARLEM BIJ A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE

KONST EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 48. *Vrijdag den 14den November.*

BERIGTEN.

LEUVEN. Bij de onlangs alhier geïnstalleerde Hoogeschool zullen, volgens den uitgegeven *Catalogus Praelectionum* (*), waarvoor eene gepaste aanmoediging en aansporing van den Rector Magnificus F. J. HARBAUR, in de Latijnsche taal geplaatst is, in de onderscheiden vakken lessen gegeven worden. Uit denzelven blijkt, dat de Godgeleerde Faculteit dezelve nog niet geregeld heeft; dat die der Geneeskunde onder hare gewone Hoogleeraren telt den voornoemden Heer *Harbaur*, de Hn. *Jacmart* en *G. J. van Gobbelschroy*, en nog den buitengewonen Hoogleeraar *van der Taelen* bezit; dat de Faculteit der Wiskundige en Natuurkundige Wetenschappen tot onderwijzers heeft de Hn. *Sentelet*, *van Mons* en *J. Goebel*; — die der Wijsgeerte de Hn. *J. B. Liebaert*, *Alar. Fr. Jos. Dumbeck*, *Georg. Jos. Bek*.

(*) Wij plaatsen gaarne dit berigt, daar nergens, zoovere ons bekend is, gewag gemaakt werd van de Onderwijzers aan deze Hoogeschool, en de beide andere der Zuidelijke Provincien. *Red.*

Bekker, *Heuscheling* en *A. ten Broecke Hoekstra* (*); en eindelijk, dat aan deze Hoogeschool in de Regtsgeleerdheid onderwijs geven de Hoogl. *Birnbaum*, *de Coster*, *de Bruyn* en *Jacquelart*.

Gent. Uit de publiek gemaakte orde der lessen, die in dit Akademie-jaar aan onze Hoogeschool zullen gehouden worden, is gebleken, dat aan dezelve Hoogleeraren bij de Geneeskundige Faculteit zijn: de Hn. *J. C. van Rotterdam* (tevens Rector Magnificus), *J. L. Kesteloot* (die zijne Kollegiën geopend heeft met eene plegtige Redevoering: *de praesidiis futuri excellentis medici*), *P. Verbeeck* en *J. F. Kluyskens*; bij de Regtsgeleerde Faculteit de Hn. *J. B. Hellebaut* (tevens Secretaris van den Akademischen Senaat), *J. J. Haus* en *P. de Ryckere*; — bij de Faculteit der Wis- en Natuurkundige Wetenschappen de Hn. *J. G. Garnier*, *C. F. Hauff*, *F. P. Cassel* en *J. C. F. Hauff*; en bij de Faculteit der Theoretische Wijsbegeerte en Letteren de Hn. *G. L. Mahne*, *J. M. Schrant*, *J. C. Hauff*, *F. P. Cassel*; zullende de Hoogleeraren, welke de Fransche Letterkunde en Vaderlandsche Geschiedenis zullen onderwijzen, nader aangewezen worden.

Harderwijk. Bij gelegenheid van het kortlings gevierde Reformatie-Feest, hield de Hooggel. Heer B. Nieuhoff den 5 November alhier eene Redevoering *over den Geest der Hervorming*, waarin de waardige Grijsaard, als met nog jeugdig vuur, een tafereel maalde van den heilzamen invloed, welken die geest op beschaving, wetenschap en zedelijkheid gehad heeft, en zijne hoorders krachtig opwekte tot een steeds levendig dank- en pligtgevoel door de herinnering aan dien zegen. Het Muzijk der Burgerij verlevendigde bij tusschenpoozen de aandacht der Vergadering, waartoe de aanzienlijksten onzer stadgenooten waren bijeeengevloeid.

's Gravenhage. Bij besluit van Z. M. van den 17 Junij ll. zijn *Brevetten van Uitvinding* verleend aan de volgende personen:

Voor

(*) Deze Hoogl. zal de Nederduitsche Spraakkunst ontvouwen en voorts over den *Spiegel Historiael* van *van Maerlant* handelen, zoowel om verouderde woorden optehelderen, als de overeenkomst tusschen de Vlaamsche en Nederduitsche talen aantewijzen.

Voor *vijf* jaren aan den Hr. DEWAR, van Neder-Oha, Provincie Luik, voor een Werktuig, dat de spil en het windas vervangt.

Voor *tien* jaren aan den Hr. DE LIBERT VAN BEAUFRAIPONT, Junior, van Chenée bij Luik voor een middel, waardoor men met den Pletmolen de ijzeren platen vervaardigt, om daarvan Geweerloopen te maken.

Voor *tien* jaren aan de Hn. HARTSINCK en Comp. te Amsterdam en BLANCHENAY te Delft voor eene nieuwe wijze, om het loog te bereiden, dat in de Zeepziederijen gebruikt wordt.

Voor *vijf* jaren aan den Hr. JOACHIM GENEVAY van Amsterdam voor eene nieuwe soort van riemen, om daarop Scheermessen aantezetten.

Voor *tien* jaren aan den Hr. FREDERIK ROUVEROY van Luik, voor een' nieuwen Spaaroven genaamd: *Calorifère Atmophore*, aan welken bij besluit van 31 Augustus ook een *Brevet van Invoer* voor *tien* jaren verleend is, voor een toestel *Thermogène*, bestemd om voorn. Spaaroven te volmaken, te rekenen van 17 Junij ll.

Bij Koninklijke besluiten van onderscheiden dagen werden de volgende *Brevetten van Invoer* verleend:

Voor *vijftien* jaren, van 15 Maart 1817 af te rekenen, aan den Hr. BERTHELIN te Antwerpen, voor een Werktuig, om hout van allerlei aard en grootte te bewerken.

Voor *veertien* jaren, van 16 Januarij 1817 aftereke-nen, aan de Hn. VAN BAGGEN, PARKER en DIXON van Amsterdam, voor eenen nieuwe Pompemmer of een' langwerpig ronden emmer.

Voor *tien* jaren aan den Hr. ADRIAAN MAGNAN te Brussel voor een Werktuig, om Laken, Kasimir en andere Wollen stoffen te scheren.

Voor *vijf* jaren, van 10 Julij 1816 afterekenen, aan den Hr. JACQUOT te Brussel, voor het maken van Hoeden uit vezelachtige stoffen.

'S GRAVENHAGE. Het Dichtlievend Genootschap, onder de Zinspreuk: *Kunstliefde spaart geen vlijt*, hield den 30 October ll. wederom de Algemeene Jaarlijksche Vergadering, welke geopend werd door den Hr. D'ESCURY VAN HEINENOORD, *Lid der Gedeputeerde Staten en Curator der Leydsche Hoogeschool*, met eene

Redevoering, ten betooge: *dat de Geschiedenis der beoefening van den Dichter overwaardig is.* De luister der Vergadering werd verhoogd door de tegenwoordigheid der Beschermheeren, der Afgevaardigden van de Rotterdamsche Afdeeling der Hollandsche Maatschappij van Fraaije Kunsten en Wetenschappen, en van andere Genootschappen alhier gevestigd. Wordende tevens alles afgewisseld met eene fraaije muzijk.

Uit het Verslag is gebleken, dat 'er geene Prijsverhandelingen waren ingekomen, weshalve op nieuw ter beantwoording wordt opgegeven: *Een Lofdicht op de Letterkundige verdiensten van Mr.* JOHAN MEERMAN, *Heer van Dalem en Vuren.* Voorts wordt ook ter beantwoording voorgesteld: *Een Lofdicht op den invloed der Kerkhervorming op verlichting en beschaving.* Beide te beantwoorden vóór den laatsten Augustus 1818; onder aanbod van den gouden Eerepenning aan het best gekeurde, en van een' zilveren Penning aan het naastbijkomend voldoend geoordeeld zijnde Stuk. De Antwoorden moeten met eene Spreuk geteekend, met een daarbij gevoegd Naambriefje van den Dichter, dezelfde Spreuk bevattende, vóór den bepaalden tijd, *vrachtvrij* gezonden worden aan J. M. SOBELS, Secretaris van het Genootschap, wonende op den Zuid-binnencingel in 's Gravenhage.

AMSTERDAM *den 29sten October.* Heden overleed alhier, in den ouderdom van ruim drie-en-negentig jaren, PHILIPPUS VAN DER SCHLEY, algemeen om zijne braafheid geacht. Hij was de broeder van den Graveur JACOBUS VAN DER SCHLEY, bij wien hij mede die kunst geleerd heeft en dezelve uitgeoefend, schoon hij door zijne werkzaamheden als Kunstkooper en Makelaar van dezelve niet vele proeven gegeven heeft. Echter nog in het verleden jaar vervaardigde hij eene teekening eene der Schoone-Kunsten voorstellende.

LE-

LEVENSSCHETS

VAN DEN HEER

Mr. JAN EVERARD REUVENS,

(*Overgenomen uit de Aanspraak ter opening van de Jaarlijksche Vergadering der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te* Leyden, *gedaan door den Hooggeleerden Heere* J. W. TE WATER).

De Heer Mr. JAN EVERARD REUVENS, geboren te Haarlem den 2den November des jaars 1763, was de jongste der nog overgeblevene zoons van ANTONIE REUVENS, en CATHARINA VAN HEYMENBERG, die uit vele kinderen slechts twee zoons en ééne dochter overgehouden hadden. Deze Ouders genoten een tamelijk bestaan onder den middelmatigen burgerstand. Omtrent zeven jaren oud zijnde, verloor hij zijnen geliefden Vader, wiens zorge hij in dien leeftijd meest begon noodig te hebben. Zijne Moeder, eene goede, verstandige en huisselijke vrouwe, voor welke hij altijd eene onbepaalde achtinge behield, en van welke hij dikwijls met zijnen zoon dankbaarlijk sprak, had noch kennis van zaken noch middelen genoeg, om haren jongsten zoon eene behoorlijke opvoedinge te geven, en hem tot een' geleerden man te doen vormen. In zijne vroege jeugd leerde hij naauwelijks iets meer, dan lezen, schrijven en de gronden van den godsdienst. Hem ontbrak niet alleen het onderwijs in vreemde talen, in wetenschappen en kunsten, die tot eene geregelde beschavinge behooren, maar zelfs het onderrigt in 't rekenen, in de aardrijkskunde en geschiedenissen. Deze twee laatste punten mogen naderhand op het Latijnsche school eenigzins aangeleerd zijn; het gemis van het eerste heeft hij nooit geheel kunnen vergoeden. Het is opmerkenswaardig, dat een man, die in zijnen lateren leeftijd den grootsten roem verwierf, gelijk nader blijken zal, den zoogenaamden regel van drieën en zelfs de deelinge in het rekenen niet kon bewerkstelligen, des niettemin, misschien juist door het gemis van deze kunstmatige vaardig-

digheid, een ten uiterfte zorgvuldig berekenaar in geldzaken was, hierin even naauwkeurig, gelijk in alle andere onderwerpen. Het gevoel van eigene gebrekkige opvoedinge in de eerfte jeugd heeft hem, zonder twijfel, te meer aangefpoord, om aan de opvoedinge van zijnen eenigen zoon noch moeite, noch mogelijke kosten, noch eigene zorge ooit te fparen.

In zijn elfde jaar kwam hij op het Latijnfche School in zijne geboorteftad, en hij werd, wat 'er ook ontbroken had aan eene meer befchaafde en tot geleerdheid opleidende opvoedinge, reeds in 't jaar 1778 met allen lof naar de Akademie bevorderd. Zoovéel vermag fchrander vernuft, gepaard met aanhoudende naarftigheid, en de voorzigtige keuze van de beste tijdgenooten. Gedurende de fchooljaren kwam hij ook in kennisfe met den uitmuntenden Heere *Elout*, thans Commisfaris Generaal in Oost-Indië, wien hij naderhand menigmalen in dezelfde loopbane van ambtsbezigheden ontmoette, en op wiens vriendfchap hij altijd eenen hoogen prijs bleef ftellen. Menigwerf heeft de ondervindinge geleerd, dat onbaatzuchtige vriendfchap, met kundige en brave jongelingen in de jeugd gemaakt, de aangenaamfte en beftendigfte was tot wederzijdfche opfcherpinge en ter bevorderinge van onderling genoegen.

Nog te jong geoordeeld wordende, om naar de Akademie te vertrekken, werkte de Heer REUVENS een jaar lang op het Kantoor van een' kundigen Notaris te Haarlem. Altijd heeft hij betuigd, dat dit hem, naderhand, in zijne letteroefeningen en gewigtige bezigheden eene groote gemakkelijkheid tot de kennisfe en behandelinge van vele zaken gegeven heeft. Meer dan eens hoorde men dit zelfde door groote Regtsgeleerden bevestigen, die wijs genoeg waren, om zich nooit te fchamen over 't gene zij van bekwame en deugdzame Notarisfen geleerd hadden, eer zij de lesfen der beroemdfte Hoogleeraren gingen hooren.

In het najaar van 1779 vertrok hij naar Leyden; doch hem ontbrak, gelijk hij zelf bij herhalinge bekend heeft, eene behoorlijke leidinge in het uitkiezen van de noodige Collegiën, om zijne letteroefeningen regelmatig aantevangen en voorttezetten. Men had hem, gelijk helaas! maar al te veel gebeurt, terftond aan de Regtsgeleerde Lesfen doen beginnen, zonder de noodige voorbe-

bereidinge. Dit was de weg niet om een groot man te worden. De beroemdste Regtsgeleerden, welke Europa opleverde, betraden een ander pad. De vriendschap en goede raad van den Hoogleeraar *Voorda* bragten hem op 't regte spoor; en de vlijtige jongeling verhielp het gebrek gedeeltelijk eerst in de volgende jaren, welke hij te Leyden doorbragt. Nu begon hij ook eenige andere lessen te hooren, bij voorbeeld, van *Ruhnkenius* over *Suetonius*, van *Valckenaer* over het Grieksch, van *D. van de Wijnpersse* over de Redeneerkunde en van *Allamand* over de Natuurkundige wetenschappen. De oefeninge in 't Grieksch moest hij laten varen, gevoelende, dat hij in deze taal op het Latijnsche School, in dien tijd een vrij algemeen gebrek der Latijnsche Scholen, niet wel genoeg onderleid was. Het Latijn bleef hij, in den verderen leeftijd, voor eigen genoegen en ter uitspanninge, bestendiglijk beoefenen, door het lezen der beste Geschiedschrijvers en Dichters.

In een vijfjarig verblijf te Leyden, hoorde hij bijna alle lessen van den Professor *Voorda*; maar deze wist hem overtehalen, om, in het laatste jaar der letteroefeningen, zich ook onder de leidinge van den Heere *van der Keessel* te oefenen in de *Pandecten* en het *Jus Criminale*. Zoo verre was het 'er af, dat onze REUVENS zich immer beklaagde over het opvolgen van *Voorda's* wijzen raad, dat hij in tegendeel, door geheel zijn leven, met eerbiedige hoogachtinge gewaagde van de zeldzame nuttigheid, welke hij uit die belangrijke lessen getrokken had: en, bij alle gelegenheden, sprak ook *van der Keessel*, bij mij en anderen, met bijzonderen ophef veel tot roem over de onvergelijkelijke kundigheden van dezen zijnen leerling, en bleef onafgebroken veel werks van hem maken. Ten bewijze hiervan kan ook dienen, dat de Hoogleeraar, in zijne lessen, zich menigmaal beriep op de Verhandelinge, welke zijn leerling geschreven en in 't openbaar, den 6den November 1784, verdedigd had *De Cautione Muciana*; eene Verhandelinge, van welke ik, dit Levensberigt schrijvende, nog eenen onzer Leydsche Regtsgeleerden, die een bevoegd regter mag genoemd worden, den Hoogleeraar *Smallenburg*, met den meesten lof hoorde spreken.

In zijn laatste Akademie-jaar het gemis der Fransche

taal gevoelende, trachtte hij hetzelve te vergoeden. Zestig lesſen, toen bij eenen meester genomen, waren het eenige onderwijs, dat hij 'er ooit in genoten heeft. Hij bleef altijd huiverig om het Fransch te ſpreken, tot dat de noodzakelijkheid, ten tijde van Koning *Lodewijk*, hem daartoe dwong. Men hield hem echter toen reeds voor eenen der bekwaamſte ſtellers van ſtukken in die vreemde taal. Schoon hij eenige weinige taalfouten, eenmaal aangewend, nooit geheel kon afleeren, kan men evenwel zeggen, dat hij, zoowel in de onmisbare kennisſe dezer ſprake, welke hem naderhand den weg tot de hoogſte ambten opengeſteld heeft, als in zijn geheele leven, al wat hij was, aan eigene vlijt en kracht van geest heeft te danken gehad.

Omtrent het einde des jaars 1784 begaf hij zich naar 's Gravenhage, om als Advokaat de verkregene Regtsgeleerde kundigheden in oefeninge te brengen. De vriendſchap en leidinge van den beroemden Advokaat *Galli* hebben hem in dit vak grootendeels gevormd, en zijne krachten doen ontwikkelen. Weldra begon hij opgang te maken, te meer, omdat hij geene andere, dan eene uitgezochte en kieſche practijk begeerde. Dit baarde hem den lof van braafheid en eerlijkheid; maar leverde hem, die niet zeer van eigene middelen voorzien was, naauwelijks een middelmatig beſtaan op. Had hij, naar 't voorbeeld van anderen, eene voorſpraak van kwade zaken willen worden, en de rust van een goed geweten voor geld opofferen, hij zou zich reeds toen een ruim inkomen aangeſchaft hebben. Eenige maanden lang, werden zijne gewone bezigheden in 's Hage afgebroken. Bij gelegenheid van zekere onlusten, die in 't jaar 1787 met ſchendinge van eigendommen en perſonen gepaard gingen, bekleedde hij eene Regterlijke Commisſie, waarin hij met bedaarde voorzigtigheid en billijke onzijdigheid werkzaam was. Bij de veranderinge van zaken in dat zelfde jaar, rekende hij veiligst te zijn, voor een' korten tijd uit Holland naar Brusſel te vertrekken, en eenige gevreesde onaangenaamheden van 't onbeſuisde gemeen te ontwijken. Niets verhinderde hem echter, in Junij des volgenden jaars, naar 's Gravenhage wedertekeeren, en aldaar zijne bezigheden als Advokaat met lust te hervatten, en tot nut van velen gelukkiglijk voorttezetten.

Meer dan tien jaren in dit werk volhard hebbende, was

was 's mans buitengewone bekwaamheid en lang beproefde eerlijkheid oorzaak, dat hij tot de gewigtigste posten geroepen wierde, in welker waarneminge zijn roem telkens vermeerderde, terwijl alle zijne Ambtgenooten, ten allen tijde en tot heden toe, nooit uitgesproken hadden over de onvergelijkelijke kundigheden, welke hij bezat en in alle gevallen aan den dag legde, zoo in de Hooge Geregtshoven, als in de gewigtigste Commisfiën en in andere betrekkingen.

In 't jaar 1795, oordeelde men hem ongemeen geschikt, om in de Schepensbank van 's Gravenhage geplaatst te worden; doch hij moest hooger opklimmen. In Februarij van dat jaar, werd hij benoemd tot Lid van het Hof van Holland en Zeeland, nademaal zijn geweżen Leermeester, Professor *Voorda*, wegens ouderdom, zich van dit ambt verschoond had. Weinige maanden later, is hij, met vier andere Heeren, benoemd tot de Commisfie ter afdoeninge der zaken, welke nog voor den Hoogen Raad hangende geweest waren; in welk moeijelijk werk hij ruim twee jaren moest doorbrengen.

In October 1796, benoemde de Nationale Vergaderinge eene Commisfie van vijf personen tot het vervaardigen der Criminele Wetboeken, en van elf Heeren voor de Civile. Men moest te Utrecht vergaderen. Tot Lid der eerstgemelde Commisfie was de Heer REUVENS verkoren; doch, zooveel men zich kan herinneren, zijn de Leden, om welke reden dan ook, nooit bijeengekomen.

Minder aangenaam was de Commisfie, welke hem, nevens anderen, in April 1798 opgedragen werd, om een regterlijk onderzoek te doen over de zaak van twee Repraesentanten. Men vergaderde te Utrecht; maar door veranderinge in 's Lands openbare omstandigheden, is deze Commisfie, na verloop van twee maanden, uitéèngegaan.

In Augustus deszelfden jaars, benoemde het Vertegenwoordigende en Uitvoerende Bewind eene nieuwe Commisfie van twaalf persoonen, om, volgens de Wetboeken, de nieuwe Regterlijke Magt in werkinge te brengen. Zij moest hare zittingen te Utrecht houden. Een der Leden was onze REUVENS, bijzonderlijk van de afdeelinge voor het Criminele Wetboek. Dan reeds in Mei van het volgende jaar, werd hij aan dezelve onttrok-

trokken door zijne aanſtellinge tot Agent van Juſtitie; welken zwaarwigtigen post de Heer *Tadama* tot hiertoe bekleed had. Dit ambt bleef hij waarnemen, tot dat een andere Regeringsvorm in 1801 hetzelve deed vervallen.

Het Staatsbewind in dat jaar ingeſteld, vond goed hem, als eene vergeldinge van vroegere werkzaamheden, wederom opgedragen den toenmaals hoogſten post in 't Regterlijke vak, dien van Preſident van het Nationale, naderhand Koninklijke en Hooge Geregtshof, in Maart 1802 bevestigd.

In Junij deszelfden jaars, werd hij mede benoemd tot beoordeelinge van geſchillen in 't ſtuk van Pilotage, door den Zeeraad uitteoefenen. Tijdsomſtandigheden en groote veranderinge in den Regeringsvorm hebben deze Commisſie naderhand belet hare werkzaamheden te voleindigen.

(*Het Vervolg hierna.*)

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN,

AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

AKADEMISCHE VERHANDELINGEN. *Disſertatio Juridica Inauguralis*: DE DOLO IN DELICTIS: *quam . . . . pro gradu doctoratus ſummisque in* JURE ROMANO AC HODIERNO *honoribus et privilegiis, in Academia Lugduno-Batava rite ac legitime conſequendis, publico ac ſolemni examini ſubmittit* STEPHANUS ROOSENDAEL *Dalfzâ-Tranſisalanus.* Die XXII Junii MDCCCXVII. Hora X—XI. In auditorio majori. Lugd. Bat. apud Viduam M. Cyfveer, I. Fil. et I. C. Emeis, 8°. pp. 68.

Deze Regtsgeleerde Verhandeling ter verkrijging van het hooge meesterſchap in de Regten, heeft tot onderwerp: *De kwade trouw in misdaden.* Na de Inleiding beſtaat zij uit twee Hoofddeelen: I. *Over de ingeſtelde wetten*; II. *Over de Natuur-wetten.* Misſchien had de Schr. eene goede reden, om de ware orde omkeerende, niet eerst zijn onderwerp volgens de natuurlijke, eeuwige, oudſte wetten te onderzoeken, voor de ingeſtelde wetten, uit die der natuur afkomſtig. Hoe dit zij, het Iſte Hoofddeel *over de ingeſtelde wetten* handelt in het Iſte Hoofdſtuk, over het Romeinſche Regt, onderzoekende: *a* Het doel van deszelfs ſtrafwetten; *b.* Wat kwade trouw is; *c.* De gevoelens van anders oordeelende; *d.* Gevolgen uit het beweer-

weerde; *e.* Of kwade trouw bij de Romeinen is verdeeld geweest, en optelling van eenige verdeelingen. Het IIde Hoofdstuk: Over de wetgeving van latere tijden, bevat drie onderdeelen: *a.* Over de straffende wet van Karel V.; *b.* Over het straffende Wetboek van het Koningrijk Holland; *c.* Over het Fransche straffende Wetboek. Het IIde Hoofddeel: *Over het leerstuk van kwade trouw, bespiegelender wijze, vast te stellen*, bevat, na eene Voorrede, over den zamenhang der wijsgeerte met het regt, drie Hoofdstukken: 1. Over de denkbeelden of begrippen van kwade trouw; 2. Een onderzoek, of kwade trouw kan verdeeld worden, met eene optelling van eenige verdeelingen van Geleerden; 3. Oorzaken, welke de kwade trouw verminderen of wegnemen. Na dit alles een slot en achttien betwistbare stellingen.

Deze Akademische Verhandeling bewijst veel naarstigheid en vlijt. Schoon het opschrift der Verhandeling is: *De dolo*, en niet: *De dolo malo*, en hoewel mede bekend is, dat de *dolus* zoowel *bonus* als *malus* kan zijn, volgens de leer der Romeinen, in L. 1. §. 13 D. *De dolo malo*, L. 16. §. 4. D. *De minor.* enz.; zoo hebben wij echter den *dolus* hier, door *kwade trouw* of *boos opzet* moeten vertalen, om de woorden *in delictis.* 'Er is geene ware misdaad zonder een' ongeoorloofden *dolus*, zonder kwaden wil, en geen kwade wil zonder boos voornemen en opzet. Lex. 1. §. 7. D. *De incend. ruin.* De jeugdige Schrijver beweert echter, dat deze eene ongegronde stelling zoude zijn; dat ook *delicta* door *culpâ* kunnen plaats hebben. Zie Sect. III. Maar de L. 14. D. *Ad Leg. Corn. De Sicar.* zegt: *In maleficiis voluntas spectatur*, en de Schr. zelve vordert bl. 13. en elders tot misdaad, *kennis* en *wetenschap*; en evenwel *culpa*, dat is *achteloosheid*, *verzuim* spruit uit onwetendheid, uit onkunde; dit is het kenmerk tusschen *delictum* en *imprudentia*, tusschen *dolus* en *culpa*, welke onwetendheid, als zij overkomelijk is geweest, dat is, als men had kunnen en moeten weten, als dan den achteloozen kan verbinden, zoowel tot eenige straf, als tot schadevergoeding; niet omdat zij eene wezenlijke misdaad en geen *verzuim* zoude zijn, maar omdat volgens den bekenden regel, zoowel van het Natuurlijk- als Romeinsche Burger-regt, ook de *culpa* (verzuim, achteloosheid, onvoorzigtigheid) *debet nocere auctori suo*; ja ook somtijds eenigzins strafbaar is, ter opwekking van meerdere zorg, oplettendheid, aandacht, bijzonder in gevallen waar zulk verzuim algemeen gevaarlijk is: b. v. in gevallen, van brand L. 3. §. 1. D. *De Offic. praef. Vigil.* L. 9. §. 11. D. *De Incend. ruin. naufrag.* L. 38. §. 5. D. *De Poen.* Bl. 12 en 13 wordt beweerd, dat wetenschap niet genoeg is, waar kwade wil vereischt wordt; maar die weet, wat hij doet, en weet, dat zulks on-

ongeoorloofd *is*; die weet, dat hij iemand wondt, dat de wond, die *hij* toebrengt, doodelijk is, kan die geacht worden zonder *dolus* te bedrijven?

Recenſent prijst de werkzaamheid en drift tot kennis, welke zoo loffelijk in de bearbeiding dezer geheele Verhandeling doorſtraalt. Maar in het ſchrijven der jeugd, van Verhandelingen, is niets meer van gewigt, dan eene naauwkeurige *analyſis* van het onderwerp. Dit behoedt voor afwijkingen, voor uitweidingen en noodelooze uitgebreidheid; dit geeft duidelijkheid, behoort en komt misvattingen voor, door overzigt over de geheele zaak, hare eigene deelen en onderdeelen, en door aldus de verſchillende betrekkingen in een helder daglicht te kunnen ſtellen. Zoodanige *analyſis* zou mogelijk eene meerdere duidelijkheid aan de Verhandeling, vooral aan de Sectio III, gegeven hebben. Bij voorbeeld aldus:

Alle bedrijven of daden zijn of A. werktuigelijk (phyſiek), zonder kennis, wil, werkvermogen. Deze komen even weinig hier in aanmerking, als de omloop des bloeds, het verteren der ſpijs, de beweging der ſterren enz. Deze zijn eigenlijk geene bedrijven: Of B. zedelijk, met wil, doel, wetenſchap en opzet: en wel of I. zonder dwaling omtrent den aard en gevolgen der bedrijven en daden. En dan zijn zij of 1. geoorloofde, die niemands regt verkorten, en dus geene misdaden. Iemand brengt in den krijg den vijand van zijn Vaderland om het leven; hij drijft eenen dief of moordenaar met geweld uit zijn huis of van zijne hoeve. Dit is volkomen geoorloofd, is regtvaardig. Of 2. ongeoorloofd: als dan is het misdaad: b. v. wanneer iemand uit wrok zijnen regter, zijnen vijand vermoordt. De Schr. zegt bl. 7 en bl. 14. dat *misdaden* zijn, bedrijven, op welke ſtraf is geſteld. Dit is het achterſte vooraan ſtellen. Eerst is het misdaad, en dan wordt op dat misdrijf ſtraf geſteld. Het is geen misdaad, omdat 'er ſtraf op geſteld is, maar 'er wordt ſtraf op geſteld, omdat het misdaad is. Of II. hij bedrijft iets uit dwaling, zonder kwaden wil, uit onwetendheid, zonder boos opzet, maar uit onkunde. En de daad is wederom of 1. onverboden, geoorloofd, niemands regt verkortende; en dan komt geene toerekening, geen onderzoek te pas; of 2. ongeoorloofd, het regt of der geheele Maatſchappij of van bijzondere menſchen verkortende; en dan is zij wederom begaan of uit *a*. onoverwinnelijke dwaling, onſchuldige onwetendheid en onkunde. Men heeft het niet kunnen weten; iemand heeft uit eene kast, waar in niet dan Suiker bewaard werd, dat gene genomen, dat hij Suiker waande, en Rattekruid was, bij toeval aldaar door eenen anderen geplaatst, en als Suiker voorgediend. Dit is noch misdaad, noch gelijkenis van misdaad (*quaſi delictum*), noch *culpa* of verzuim, maar louter toe-

val

val (*casus fortuitus*), en dus geheel ontoerekenbaar. Dit ſtaat gelijk met eene werktuigelijke (*physique*) daad. Of het is *b.* verrigt door eene overwinnelijke dwaling, wel door eene onkunde, misvatting, maar welke men had kunnen voorkomen. Men heeft beter kunnen weten en men zoude als dan zulks niet gedaan hebben; dus toerekenbaar, b. v. men legt Buskruid in een vertrek, waar vuur geſtookt wordt: en het bedrijf (of nalating, dit is hier hetzelfde) verpligt den dader *α* tot vergoeding van de hierdoor toegebragte ſchade, volgens de bekende regels: *Culpa debet nocere auctori ſuo*, en: *Alteri per alterum non debet iniqua conditio inferri &c.* Ook *β.* ſomtijds tot ſtraffe, ter opwekking van oplettendheid, ter voorkoming, ter verhoeding van gevaarlijke onvoorzigtigheden, b. v. in gevallen van brand, zoo als boven reeds aangemerkt is. Niet als of deze ſtraf het bedrijf tot misdaad maakte, dit zou alles verwarren: neen, maar omdat ook verzuim om wettige redenen kan ſtrafbaar zijn. Die met een geweer, hetwelk hij niet wist geladen te zijn, uit kortswijl vrees aanjaagt, en iemand ter neder ſchiet, is niet geheel onſtrafbaar; en moet daarom vergiffenis verzoeken. Wil nu iemand de nadeelige en uit verwinnelijke en dus toerekenbare dwaling, echter zonder boos opzet, bedrevene daden *delicta* of *quaſi delicta* noemen, 'er is weinig zwarigheid in; en op zijn hoogst is het een woordenſtrijd. Maar het is en blijft onveranderlijk waar, dat een eerlijk man, die uit onwetendheid en dwaling iets, hoe ongelukkig ook in de uitkomst, doet, geen ſchurk is. Dit moet niet verward worden, en hierom zijn de woorden: *delictum culpoſum*, even als *culpa delinquens* onnaauwkeurig.

De jonge Schrijver zelve vordert bl. 6, 7, 11, 12 en 20 te regt tot den eigen aard van eene ware misdaad, eene wetenſchap, bewustheid, kennis, zonder welke geen boos opzet, geen kwade wil kan plaats hebben, bl. 7...13. bl. 20. maar eene algemeene kennis, een algemeen verſtandsvermogen maakt hier de zaak nog niet uit. Dat volgens bl. 20. razende, onzinnige, onnoozele lieden niet eigenlijk misdrijven, niet ſtrafbaar zijn, is buiten kijf. Maar het komt hier meer op de bijzondere onkunde aan. Een verſtandig man kan evenzeer onkundig zijn, dat, hetgeen hij voor Suiker toedient, Rattenkruid is; maar die weet, dat zijn vader ziek of in gevaar is, en niet te hulp komt, behoeft geen *furioſus*, *demens* of *infans* te zijn, om ſchuldig aan nalatigheid te worden verklaard: de ziekte waarlijk van zijn' vader niet wetende, dan is hij onſchuldig. Nog iets: dat wij alle oplettendheid op deze Akademiſche Verhandeling vestigen, bewijst, dat wij en den jeugdigen Schrijver en zijn, in vele opzigten wel geſchreven, werk, zulks waardig keuren, en boven de dagelijkſche School-verhandelingen ſtellen. Op bl. 57. komt iets nieuws voor, name-

melijk eene verdeeling van *Dolus*, in *dolus facti*, en *Juris*. Wij weten, wat een *error facti* is, wanneer b. v. iemand een vriend voor een' vijand aanziet; en *Juris*, wanneer iemand waant, met een' onmondigen zonder zijnen voogd eene overeenkomst te mogen fluiten. Maar omtrent den *dolus facti* en *dolus juris* verwachten wij nadere inlichting.

Nog eens, wij prijzen des jeugdigen Schrijvers goeden aanleg, arbeidzaamheid, vlijt en loffelijke eerzucht. Indien wij, door eene naauwgezette ontwikkeling van zijn onderwerp, misfchien minder moeijelijkheid zouden hebben aangetroffen, dit fchrijven wij toe aan al te groote vlijt, om allerlei Schrijvers te raadplegen. Wij vinden in deze Verhandeling een geheel leger van, vooral Hoogduitfche, Regtsgeleerden aangehaald: *Feuerbach*, *Henke*, *Grolman*, *Tittman*, *Conner*, *Welcker*, *Cropp*, *Weber*, *von Lohr*, *Schöman*, *von Hasfe*, *Zachdria*, *Quistorp*, *Wening*, *Almending*, *Stelzer*, *Morsdorf*, *Rofsberger* enz. Zoo vervalt men wederom tot de zoo zeer met grond verworpene *mode*, om niet uit de Wetten zelve van het Romeinfche Wetboek, en het licht der Rede, maar, zoo als in de ongelukkigfte tijden, uit Bartolus, Baldus, Barboza enz. te bewijzen; zoo verwart men zich in een doolhof, waaruit geene uitkomst te vinden is. Waarom ook niet liever onze ware uitleggers, Cujacius en zijne opvolgers, waarom niet, vooral onze grootfte mannen, Grotius, en die van latere tijden, Huberus, Noodtius, Schultingius, Bynckershoekius enz. geraadpleegd? 'Er zijn onder de Hoogduitfchers fchrandere mannen: maar die van lateren tijd, zij, die de pen in 't Latijn niet durven voeren; zij, die willen, dat alle Volkeren Hoogduitsch zullen lezen; of alleen voor hunne Natie fchrijven; zij, die door het verzuim der Latijnfche taal, langerzamerhand buiten ftaat worden gefteld, om uit de bronnen zelve te putten, wat grondigs is toch van al hun gefchrijf te wachten? Men fchermt met *Zirckler*, met *Abicht*, met *Boyfen*, *Gebhard*, *Ameldingen*, *Turin*, *Klein*, *Dreszler* en met wie al niet; en wat hebben die toch veel tot de ware, de zuivere, de heldere en duidelijke Regtkennis toegebragt? Nog eens, 'er zijn onder de Hoogduitfchers, fraaije vernuften, fchrandere en geleerde mannen; maar onder hen, die het Latijn fchrijven fchromen, en zich genoodzaakt zien van hunne Hoogduitfche, voor de Romeinfche Regtsgeleerdheid ongefchikte taal te bedienen, niet zeer vele. Allernadeeligst zijn hunne fpitsvindigheden, als die op het Romeinfche regt worden overgebragt. Wat fchrijft de geleerde en fchrandere Vrouw, Stael-Holftein, te vroeg aan de wetenfchappen ontrukt, in haar gefchrift over Duitschland I. Dl. bl. 203. Amft. uitgave: „ *Les Al-* „ *lemands fe plaifent dans les tenebres: Souvent ils remet-*

tent

„ *tent dans la nuit ce qui etoit au jour..... Ils ont un tel* „ *degoût pour les idées communes, que quand ils se trouvent* „ *dans la necessité de les retracer, ils les environnent d'une* „ *metaphysique abstraite, qui peut les faire croire nouvelles.*" De Hemel verhoede, dat onze Hoogleeraren, met aanbeveling van al die soorten van nieuwe Hoogduitsche Regtsschrijveren, onze voortreffelijke oude, zoo Uitlandsche als Vaderlandsche, mannelijke uitleggers van het voortreffelijk Romeinsche Regt, zouden verschuiven, uit den weg dringen, en onze welwillende Jeugd bederven!

STERRE EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Nov.	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
5	30. 1 30. 0½ 30. 0¼	42 51 44	Z. O. Z. Z. O. Z. O.	helder.
6	30. 0½ 30 0½ 30 0	40 46 42	Z. O. t. Z. Z. Z. O. —	mist; 's avonds helder.
7	29 9¼ 29. 9 29. 7½	43 54 48½	Z. O. t. Z. — —	meest helder; 's avonds windrig; 's nachts regen.
8	29. 6¾ 29. 7 29. 7	51 59 50	Z. Z. Z. W. Z.	's morgens regen; voormidd. betrokken; verder bewolkt; 's avonds helder; windrig.
9	29. 7 29. 7½ 30. 0	50 55 44½	Z. Z. W. Z. W. W. t. Z.	bewolkt; 's avonds helder.
10	30. 0 30. 0½ 30. 1	47 54 49	Z. W. W. Z. W. —	bewolkt.
11	30. 0 29. 9 29. 9	49 53 49½	Z. Z. O. — Z. t. O.	bewolkt; 's avonds betrokken; iets regen.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLIJSTEN.

Voorbeeld van ongemeene Vruchtbaarheid

Eene vrouw, MAGDALENA CAESAREA geheeten, beviel te Coassolo in het Turijnsche den 18den Augustus

II. van eene dochter, die vier dagen daarna overleed. Zeven-en-veertig dagen na deze eerste bevalling overvielen haar, met huisselijken arbeid onledig, nieuwe barensweeën, ten gevolge waarvan zij van Tweelingdochters verloste, die echter slechts vijf dagen leefden: zij zelve geniet eene volkomene gezondheid.

BEKENDMAKINGEN.

DRUKFEIL.

In N°. 43. van dit jaar, reg. 11. van boven, staat *ergelijke* lees: *dergelijke*.

TE HAARLEM BIJ A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE

KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 49. *Vrijdag den 21sten November.*

BERIGTEN.

FRANEKER *den 6 November.* Op heden heeft de Hr. J. C. SWYGHUIZEN GROENEWOUD, tot Hoogleeraar in de Oosterſche Letterkunde alhier beroepen, dien post aanvaard met eene plegtige Redevoering: *de adhibenda ad orientalium litterarum disciplinam popularitate ſocratica* d. i. over de toepasſing der gemeenzame Socratiſche leerwijze in het behandelen der Oosterſche Letterkunde. Daarna droeg de Hoogl. VAN HENGEL het Rectoraat van het Athenaeum aan den Hoogl. G DE WAL over, bij welke gelegenheid het verſlag der Gebeurtenisſen, gedurende het afgeloopen ſtudiejaar voorgevallen, is voorgegaan door eene Redevoering: *de ſingulari religionis Christianae vi atque efficacitate ad piam et honeſtam puerorum educationem* d. i. over den bijzonderen en krachtdadigen invloed van den Christelijken Godsdienst op de bevordering eener vrome en deugdzame opvoeding der Kinderen.

UTRECHT *den 10 November.* Heden werd de Heer JOANNES BOSSCHA, geboren te *Harderwijk*, waardige zoon van den thans Amſterdamſchen Hoogleeraar HERMANNUS BOSSCHA, en Praeceptor der Latijnſche School te Amſterdam, bevorderd tot *Philoſophiae theoreticae*

Magister et Litterarum humaniorum Doctor, na in het openbaar zeer gelukkig te hebben verdedigd zijne Akademische proeve, behelzende M. ACCI PLAUTI *Captivi Comoedia*, *ad metricae legis normam recensita, cum collatione quinque codicum msf. et observationibus aucta*, met een zestiental uitgezochte Theses, uit het vak de Oude Letterkunde en Wijsbegeerte.

'S GRAVENHAGE *den* 14 *November*. Bij Koninklijke Besluiten zijn benoemd tot Hoogleeraar bij de Geneeskundige Faculteit te Leyden de Hr. J. C. B. BERNARD Med. Dr. te Haarlem; en tot buitengewoon Hoogleeraar in de Geneeskunde aan de Hoogeschool te Leuven de Hr. J. M. BAUD.

HAARLEM. Wegens de eerste Openbare Zitting van de Derde Klasse van 't Koninklijk Nederlandsch Instituut, ons de onderstaande Brief medegedeeld zijnde, haasten wij ons, om eene plaats aan denzelven interuimen.

BRIEF aan eenen Vriend te L.... *wegens de eerste openbare Zitting van de Derde Klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut*, *gehouden te* Amsterdam *den* 13*den November* 1817.

Gij hebt zeer veel gemist, mijn Vriend, door uwe afwezigheid op gisteren. De eerste openbare Vergadering van de Derde Klasse van het Instituut is zeer talrijk geweest; de tegenwoordigheid van vele mannen van aanzien en geleerdheid, van al wat in deze Stad de oude Letterkunde bemint en van de gansche schare der Studenten aan het Athenaeum, zette haar grooten luister bij. Het Verslag van de werkzaamheden der Klasse gedurende haar bestaan en tot op het einde des vorigen jaars was naauwkeurig, volledig, zoo kort mogelijk en verlevendigd door eene gepaste Inleiding, door wel geplaatste aanmerkingen tusschenbeide en door de loffelijke vermelding der verdiensten van de Leden, die de Klasse door den dood verloren heeft, de Heeren BOSSCHA, VAN KOOTEN en DE BOSCH. Gij kent trouwens den Hr. STUART als Schrijver en Redenaar, en gij verwacht van hem, bij zulk eene gelegenheid, een Stuk zijner en der Klasse tevens waardig. De uitgave van hetzelve zal aan deze verwachting voldoen en tevens rekenschap geven van de werkzaamheden eener Klas-

Klasse, die door hare werken den Vaderlandschen roem van ware en bondige geleerdheid handhaven zal.

Van die belangrijke zijde heeft de geleerde Voorzitter H. Bosscha haar, bij eene korte, zaakrijke en gepaste inleiding aan de Vergadering voorgesteld; en het Verslag der werkzaamheden heeft getoond, dat ook deze Klasse aan het doel harer instelling beantwoordt.

En hoe kon hier de roem der oud-vaderlandsche geleerdheid beter gehandhaafd worden, dan door onzen David Jacobus van Lennep? Gij weet, dat sedert lang van hem verwacht werd eene Lofrede op Jeronimo de Bosch en dat dit verlangen zich wel eens wat ongeduldig heeft doen zien. Die schuld is betaald, mijn Vriend, en betaald zoo als het zijn moest, met volle vergoeding voor het verwijl, tot algemeen genoegen van hen, die de Bosch het best gekend en het meest gewaardeerd hebben. Dat *officium pietatis* is zoo vervuld, dat de Bosch zelf, wanneer zijn gezaligde geest onzigtbaar getuige ware geweest, het genot dezer hulde zijne zaligheid zou verhoogd hebben. Ik spreek niet met overspannen geestdrift, want al, wat ter vereering der nagedachtenis van den edelen de Bosch is gezegd, was met de strengste waarheid overeenkomstig en liet in elk wel geplaatst hart den besten indruk na. Niemand voorzeker was 'er in deze talrijke Vergadering, die bevoegd was om te oordeelen, of op zijn gelaat was te lezen, welk een genot het voor hem was den Redenaar te zien, te hooren, met hem te denken, te gevoelen, en den geheelen indruk, dien hij op hem maakte, gretig optevatten en zorgvuldig te bewaren. Inderdaad, mijn Vriend, het was een Feest voor den geheelen zinnelijken, verstandelijken en zedelijken mensch, zoo als maar zeldzaam wordt genoten.

Gij verlangt naar den inhoud van het stuk, naar den vorm, naar de uitvoering; wel nu, de Lofrede op de Bosch was, gelijk zijn leven, vrij, ongekunsteld, edel, eenvoudig, zonder gedruisch, kalm in haren loop, krachtig in het voortbrengen van goede, edele gevoelens, tot heil en roem der ware menschelijkheid.

Wij zagen de Bosch, zoo als hij was, en leefde en stierf. Van zijne eerste intrede in de Latijnsche Scholen, op zijne geheele Letterkundige loopbaan, in zijne veelvuldige geleerde betrekkingen; in zijne onafgebrokene werkzaamheid, versierd met de lauweren der overwinning in het strijdperk der eer; maar vooral waar hij het meest was, en zich, zoo als hij was, geheel vertoonde, in zijn heerlijk boekvertrek, in zijne nette, gerijfelijke en vreedzame woning; in den uitgelezen kring zijner jeugdige metgezellen en bedaagde vrienden, of zoo als hij minzaam en voorkomend den jongeling te gemoet kwam, en bestuurde, die bij hem raad en hulp zocht. Wij zagen

gen DE BOSCH voor ons en in ons midden als een goed, braaf, beminnelijk, opregt, weldadig, kinderlijk eenvoudig mensch — in zijne geheele ontwikkeling, en dit beeld had iets zoo aantrekkelijks, zoo roerends, zoo bevalligs, zoo innemends, dat men wenschte te zijn, zoo als hij was, te leven, zoo als hij leefde en te sterven, zoo als hij stierf. O mijn vriend, gij moest VAN LENNEP gehoord en gezien hebben, zoo als hij, diep geroerd, het edele driemanschap vermeldde, waarvan de waardige DANIEL HOOFT alleen is overgebleven; hoe hij tot dezen edelen zijne rede rigtende, van de vriendschap sprak, die 'er tusschen hem, DE BOSCH en zijnen vader, den kundigen en braven CORNELIS VAN LENNEP bestond; hoe hij zijn laatste bezoek bij het sterfbed van DE BOSCH vermeldde, toen deze hem op zijne vrage hoe hij het had? met een oog ten hemel gerigt, en met een gelaat vol rust, kalmte en zaligheid, antwoordde: *ik heb het wél*; — hoe hij eindelijk, mèt eene toespraak aan hem, wiens laatste woord dit was, vol waardigheid gevoel en kracht, de gelofte deed van zoo te willen leven als hij, *nemini nocens*, *quam plurimis utilis*, de Vaderlandsche Jongelingschap opleidende tot ware geleerdheid, en zijn geheele leven zoo inrigtende, dat hij aan het einde zijner loopbaan, als zijn vereeuwigde vriend, zeggen kon: *mihi bene est.*

Stoffeer nu deze arme, koude schets met uwe verbeelding, mijn vriend, en vertegenwoordig u 'er dan bij den edelen stand, het sprekend gelaat, het oog, de stem, de geheele *actio* van den Redenaar; herinner u, hoe zuiver, kiesch en gemakkelijk zijn Latijnsche stijl en voordragt is, dan kunt gij u eenigzins voorstellen, hoe ieder, geheel oog en oor, aan zijne lippen hing, maar ik kan u niet overbrengen de kracht en fijnheid, en de uitdrukking van zijnen blik en van zijne gelaatstrekken bij zoovele gezegden, wendingen en overgangen, die men als trekken van ware welsprekendheid, bij het lezen van dit meesterstuk wel zal kunnen waarderen, maar niet *zien* en *gevoelen*, zoo als wij ze *gezien* en *gevoeld* hebben. Maar genoeg, mijn vriend, wanneer ik het genoegen heb van u te zien, over dit alles mondeling nader. Gij vereenigt u met mij en smeekt van God met vurige gebeden, dat een zoo dierbaar leven, als dat van onzen VAN LENNEP, de uiterste grenzen bereike der sterfelijkheid!

Ik moet niet vergeten u ten slotte te melden, dat de waardige Voorzitter der Vergadering, uit aanmerking van den langen tijd, dien de zitting had ingenomen, de kieschheid had, van een door hem vervaardigd Dichtstuk *tot roem van* L. KOSTERS *kunst*, *door* J. KONING *gehandhaafd*, hoe zeer hij dit had toegezegd, achter te houden; om zelfs den schijn niet te hebben van misbruik te maken van het geduld der Vergadering. Wij hopen, dat dit gemis op eene an-

andere wijze vergoed zal worden, anders zou deze kieschheid van den Heer BOSSCHA ons te duur te staan komen. Zijne Latijnsche Muse vergaste ons dikwerf; en houde den Vaderlandschen roem ook in dit vak staande, waartoe zijne Verhandeling *de male neglecto poësios studio* krachtig medewerke!

LEVENSSCHETS

VAN DEN HEER

MR. JAN EVERARD REUVENS,

(*Overgenomen uit de Aanspraak ter opening van de Jaarlijksche Vergadering der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te* Leyden, *gedaan door den Hooggeleerden Heere* J. W. TE WATER).

(*Vervolg van Bladz.* 346.)

Hij bleef President van het Hof, en volhardde dus in zijnen tot nog toe altijd Regterlijken levensloop, tot den tijd toe, wanneer Holland tot een Koningrijk gemaakt werd. Deze veranderinge van 't bestuur des Lands bragt hem tot andere bezigheden. Koning *Lodewijk* benoemde hem, in Julij 1806, tot buitengewonen Staatsraad; hij trachtte wel zich van dezen eerpost te verschoonen; doch de Koning gaf tot antwoord, dat, zoo lang hij niet in gewonen dienst gesteld werd, het Ambt van Staatsraad wel vereenigd kon blijven met dat van President, en de Koning deed hem daarenboven, door den Secretaris van Staat, zijn' ernstigen wil te kennen geven, dat hij dien post niet zou weigeren. Zijne beschroomheid, om de Fransche taal te gebruiken, kon hem ook niets helpen. Hij vond zich uit dien hoofde gedrongen de betrekkinge van Staatsraad, hoewel tegen zijn genoegen, thans te aanvaarden.

Als de hoogste Ambtenaar in het Regterlijke vak werd hij, bij de oprigtinge van de Ridder-Orde der Unie, ook tot Ridder benoemd, benevens een aantal andere Heeren.

Wanneer in Februarij 1807 eenige buitengewone Leden van den Staatsraad dien Raad moesten bijwonen, als of zij in gewonen dienst waren, bevond zich onder dezelve de Heer REUVENS, die dezen maatregel aanstonds beschouwde als den voorlooper van eenen nieuwen arbeid, die aan de wetboeken zou moeten besteed worden. De uitkomst staafde dit vermoeden. Want in November deszelfden jaars, werden door den Koning drie Commissiën benoemd tot herzieninge der bevorens gemaakte ontwerpen. Tot President van de eerste dezer Commissiën, zijnde die van 't Criminele Wetboek, werd hij verkoren; en, nadat de taak door de drie afzonderlijke Commissiën volbragt was, werden derzelver Presidenten, aan wier hoofd hij bleef, op nieuw gemagtigd, om het werk van die verschillende Commissiën gezamenlijk te herzien en met elkander in overeenstemminge te brengen. Dit verrigt en 't Criminele Wetboek goedgekeurd en vastgesteld zijnde, is hij, die reeds inmiddels in Julij 1808 President der eerste Sectie van den Staatsraad geworden was, den 13den October van dit jaar, ten blijke van 's Konings goedkeuringe, tot Commandeur der Ridder-Orde verheven. Minder dan iemand een vriend van uiterlijke vertooninge zijnde, was hij zoo zedig, dat hij het lint der Orde, 't welke men verpligt was altijd te dragen, onder eenen jas of de vouwen van den rok gewoon was te verbergen. Doch dit nam niet weg, dat hij deze vereeringe, aan sommigen zonder verdiensten geschonken, hoogschattede als zekere belooninge voor zijne aan het Vaderland bewezene diensten. Uit hetzelfde oogpunt werd dit eereteeken, aan hem gegeven, beschouwd door zijnen Ambtgenoot in den Staatsraad, den uitmuntenden *Hinlópen*, die hem, bij deze gelegenheid, met een Latijnsch vers vereerde, waarin tevens de roem van het vervaardigde Wetboek bezongen is (*)

Een

(*) Ik wil de vriendschappelijke en hartelijke Dichtregels van den Heere HINLOPEN niet achterhouden. Dus schreet hij:

J. E. REUVENIO,

Viro divini et humani iuris consultissimo, legis criminibus scribendae triumviro, post opus perfectum, suo merito novo Ordinis Esquestris honore a Rege donato,

JA-

Een niet minder genoegen was het voor den altijd werkzamen man, dat zijn oude Leermeester, Profesſor *van der Keesſel*, een' zoo hoogen prijs op dat werk betoonde te ſtellen, niet alleenlijk door meest vereerende loftuitingen, maar ook door het aanvullen van zijne lesſen over het Wetboek door zijnen bijna onvergelijkelijken leerling voornamelijk zamengeſteld: waarvan het bezwaarlijk zou zijn een tweede voorbeeld in eenen Hoogleeraar aantetreffen.

Omtrent dezen tijd, deed de Koning moeite, om hem tot het aannemen van het Ministerie van Juſtitie te bewegen; maar afkeerig blijvende van zich te mengen in Burgerlijke zaken, en het daarmede verbondene vak der Politie waartenemen, moest dit ontwerp mislukken.

Zijne nieuwe betrekkinge van Preſident en dus dienstdoenden Staatsraad, en het toenmalig verleggen van 's Konings vast verblijf uit 's Gravenhage naar Amſterdam, hadden hem genoodzaakt, in 't najaar van 1808, zijne woonplaatſe in die ſtad te vestigen.

In Mei des volgenden jaars, maakte hem de Koning, wiens Franſche plans niet altijd van langen duur waren, Vice-Preſident van den Staatsraad, ten gevolge van eene verſchikkinge in de Miniſteriën. Al wederom eene nieuwe veranderinge ſtand grijpende, ontving hij, weinige dagen later, een onderhandsch verzoek, om die benoeminge te houden als niet gedaan: zij is, derhalve zonder gevolg gebleven, tot dat de Koning niettemin goedvond, hem de Portefeulje van den Minister Vice-Preſident van het genoemde Staatsligchaam, bij voorraad in Maart 1810 te geven, en hem, in Mei daar-

JANUS HINLOPIUS,

Collega coniunctisſimus.

Saecula quod ſtupeant, ſibi ſic memorabile nomen
REUVENI invenit fida potensque manus.
Haec Regi legem, quae criminis arceat auſum,
Obtulit, haec hominum demeruitque genus.
Dicite io, exornent aurata monilia collum,
Multus et aeternum vivat in aere labor!
Sic decet! Eximios, queis ſe effert patria, cives
A tanto fas est non niſi Rege coli.

daaraan volgende, in dien post dadelijk te bevestigen. Hij bekleedde dan denzelven, tot dat de Koning afstand van het Rijk deed, Holland met Frankrijk vereenigd werd, en de geheele vorige Staatsraad, in Julij, opgeheven en ontbonden is.

Als President der eerste afdeelinge van den Staatsraad, was hij, wat vroeger, vooral de schrijver en de eenige onderteekenaar van een uitvoerig berigt, den 23sten Februarij 1810 aan den Koning overgegeven, en behelzende aanmerkingen zoo op het plan van organisatie voor het Hervormde Kerkgenootschap in 't Koningrijk Holland, door de consulerende Commissie, welke uit vier Politieke en vijf Kerkelijke personen bestond, met voorzigtig beleid opgesteld, als op de veranderingen, welke door den Minister van Binnenlandsche zaken in dat ontwerp noodig geoordeeld waren. De Staatsraad, het eene en andere met onzijdige naauwkeurigheid onderzocht hebbende, voegde zich niet in alles naar het goedvinden van den Minister, en volgde over 't geheel het ontwerp der Commissie. In de gemaakte bedenkingen ziet men het verstand en de bedaardheid van den steller duidelijk doorblinken, zelfs dan, als zij geene onbepaalde en algemeene goedkeuringe schijnen te kunnen wegdragen. De straks gemelde veranderinge in 't bestuur dezer Landen was oorzaak, dat de aanmerkingen van den Minister en van den Staatsraad, zoowel als het gansche plan der Commissie, vruchteloos waren en buiten eenige werkinge bleven, hoeveel schoons anders in dat alles gevonden werd, naar het oordeel van allen, die gelegenheid hadden, om deze gedrukte stukken te lezen en met aandacht te overwegen.

Zoolang Koning *Lodewijk* regeerde, maakte hij zeer veel werks van 's mans Regterlijke kunde en eerlijkheid. Getuige hiervan was de verkiezinge tot Lid van den Raad over alle verschilpunten van 's Konings Huis (*Conseil du Contentieux*), welken post hij sedert Junij 1809 bekleedde; getuige de bewaringe van de sleutels der Acte van een aanstaand mogelijk Regentschap in 't jaar 1807, welk geenen voortgang gehad heeft; getuige eene soortgelijke Commissie bij 's Konings afstand van de regeringe dezer Landen. De Heer Reuvens was te wijs, om niet te begrijpen, dat hij zich aan het laatstgemelde moest onttrekken, wilde hij niet in politieke onaangenaamheden, waarvan de gevol-

volgen niet te doorzien waren, ingewikkeld worden. Ook oordeelde hij den pligt van zorge voor zijnen eenigen Zoon te moeten ſtellen boven zijne betrekkingen tot den toenmaligen Koning, wiens belangen nu het aanzien kregen van in bloote perſoonlijke geſchillen met zijnen broeder *Napoleon* te zullen ontaarden.

Na het genoemde tijdſtip der kommervolle vereeniginge van ons Vaderland met het Franſche Rijk, begreep de Heer Reuvens geenen post te moeten zoeken, evenmin als hij ooit gedaan had. Hij verkoos ſtil te Leyden te gaan wonen. 'Er waren hem voorſlagen gedaan, om in het Hof van Caſſatie te Parijs te komen, doch aan welker opregtheid hij twijfelde.

Kort daarop werd hem, van eene andere zijde, het Ambt van Preſident in het nieuw opterigten Keizerlijk Geregtshof aangeboden, welk hij aannam, en in 's Gravenhage, van 't begin van Maart 1811 tot 't volgende najaar, met allen roem bekleedde.

Vroegere voorſtellen, over het Hof van Caſſatie aan hem gedaan, had hij reeds geheel en al uit het hoofd gezet, toen hem, op 't onverwachtſte, in Junij van dat jaar door eenen vriend berigt gegeven werd, dat zijne benoeminge tot Lid van 't gemelde Hof, den 29ſten van die maand geſchied, in den Moniteur te lezen was. Het bleek welhaast, dat dit Parijſche dagblad hierin de waarheid behelsde. Hij begaf zich, uit dien hoofde ter woninge naar Parijs. Het was de gewoonte bij dit Hof, dat de Preſident van hetzelve, bij de huldiginge van een nieuw Lid, eene korte aanſpraak deed, welke deszelfs levensſchets behelsde. De aangeſtelde perſoon moest daartoe eenige bouwſtoffen, bijzonderlijk de vroegere ambtsbedieningen, zelf leveren, vermits in zulk een groot Land, gelijk thans vooral Frankrijk was, de menſchen aan elkander min bekend zijn, en in dit geval, gelijk ieder begrijpt, was zulks te meer noodzakelijk. Onze Reuvens vergenoegde zich met de eenvoudige en zedige opgave der belangrijkſte posten, welke hij in Holland bekleed had. In eene plegtige Vergaderinge van dat Hof, den 21ſten Augustus gehouden, ſprak de Procureur Generaal, met korte woorden, tot lof van 't nieuwe Lid, en erkende de ware geleerdheid en diepe kundigheden, zoo uitnemend doorblinkende in de Regtsgeleerden in ons Vaderland, waarin een groot getal van zoodanige mannen

van

van den eersten rang in dat vak te tellen was. Hierna deed de eerste President eene meer uitvoerige aanspraak aan de Leden van het Hof. Hij roemde onzen REUVENS als eenen der kundigste en meest verlichte Regtsgeleerden van Holland, die in de waarneminge van aanzienlijke en verhevene posten aldaar een' verdienden lof verworven had; hij gaf berigt van de vroegere eerambten, in Holland door hem bekleed; hij voorspelde het nut en den dienst, door het Hof op goede gronden van dit nieuwe Lid te verwachten; hij nam den eed af van gehoorzaamheid, trouwe, ijver en naauwkeurigheid in den post, tot welken hij geroepen was (*).

(*) *Extrait des Registres de la Cour de Cassation*, te vinden in *Procès-verbal de l'audience de la Cour de Cassation, sections réunies, pour l'installation de M.* REUVENS, *du* 21 *Aout* 1811. *Imprimé par deliberation de la Cour, à Paris.*

(*Het Vervolg en Slot hierna.*)

PROGRAMMA

VAN PRIJSONDERWERPEN,

Door den Rector en Senaat der Groningsche Akademie opgegeven den 9den October 1817.

Volgens Besluit van Z. M. den Koning, worden aan de Akademieburgers en Kweekelingen der Athenaea in ons Vaderland door de onderscheidene Akademische Faculteiten de volgende Prijsvragen opgegeven:

Door de Geneeskundige Faculteit:

„ Welke zijn de voornaamste aangelegenheden, waarop een Geneesheer, vooral een jong Geneesheer, te letten hebbe bij het voorschrijven der Recepten, naar den verschillenden toestand van den zieken?"

Door de Faculteit der Wiskundige en Natuurkundige Wetenschappen:

I.

„ Daar de verschijnselen, welke van de wijze van beweging en der loopkringen, die de Planeten beschrijven, af-

afhangen, met de Natuurkundige wetten overeenstemmen, verlangt men zulk eene ontvouwing van die geheele wijze of van het zoogenaamd Planeten-stelsel, dat, de berekeningen der hoogere Wiskunde daargelaten, de Wetten, om dezelve te bepalen door allen, hoezeer met geringe kennis der Sterrekunde toegerust, gemakkelijk gekend en begrepen kunnen worden."

2.

„ Welke kennis droegen de Ouden nopens het verbranden der Akkers, om de vruchtbaarheid te bevorderen? Hoedanig wordt naar den verschillenden aard van den grond en den toestand der Planten deze verbranding in Engeland, Frankrijk en bijzonder in ons Vaderland, ingerigt? Op welk eene wijze moet dit uitwerksel uit Natuur- en Scheikundige wetten verklaard worden? En welke gevolgen zijn daaruit voor den Landbouw te trekken?"

Door de Faculteit der Bespiegelende Wijsbegeerte en der Fraaije Letteren.

„ De Geschiedenis der verhuizingen van de Hebreërs uit hun Vaderland tot de naastvoorgaande tijden, sedert Jeruzalem door de Romeinen verdelgd was; en de ontvouwing der oorzaken, die dezelve te weeg bragten, met bijvoeging van eene opgave der Landstreken en Plaatsen, werwaarts de Hebreërs verhuisd zijn."

Door de Godgeleerde Faculteit

Wordt gevraagd: „ eene verklaring van het gesprek, dat de gezegende Zaligmaker van het menschdom met de Oversten der Joden gehouden heeft, en hetgeen deszelfs uitstekende leerling JOANNES in zijn Evangelie heeft opgeteekend Hoofd. V. vs. 17—47."

Door de Regtsgeleerde Faculteit.

„ Wat is het doeleinde, bij de straffen voorgesteld, zoowel volgens de waarheid der zake als de leer der Romeinsche Regtsgeleerden?"

Deze Vraag betreft het eigenaardig oogmerk van de *vastestellene* en *optevolgene* strafwetten.

De Antwoorden op deze Vragen in het Latijn, met eene andere hand, leesbaar geschreven moeten *vrachtvrij* voor den 1 Augustus 1818 ingezonden worden bij den Hooggeleerden Heere THEOD. VAN SWINDEREN, Secretaris van den Akademischen Senaat, en voorts alles in acht genomen

men worden, wat men vindt in Art. 210. van 't Koninklijk Besluit van 2 Aug. 1815, N°. 14.

Aan de bekroonden zullen hunne Prijzen op den 3sten October des jaars 1818 worden uitgereikt, op welken dag de nieuwe Rector Magnificus zijnen post zal aanvaarden.

K U N S T E N.

BRIEF WEGENS DE KUNST-TENTOONSTELLING TE *ZURICH*,

In het Jaar 1817.

Ook in dit jaar hadden wij eene, hoewel niet groote, Kunst-Tentoonstelling. „ Eene Kunst-Tentoonstelling bij deze voorbeeldelooze duurte van alle noodwendige levensbehoeften?" Waarom niet? De Kunst loopt om brood; wat is dus natuurlijker, dan dat de werken der Kunstenaars tentoongesteld worden? Intusschen vertoonden niet alleen zulke Schilders, Plaatsnijders, Beeldhouwers en Werktuigkundigen, die naar Koopers verlangen, hunne werken; ook verscheiden achtingwaardige Kunstliefhebbers, die 'er niet aan denken, om hunne voortbrengsels te verkoopen, waren zoo goed van tot het genoegen van het publiek, dat de Kunstzaal bezocht, medetewerken. Het aantal Teekeningen en Schilderijen was, wel is waar, kleiner dan in vroegere jaren; doch eenige Stukken verdienden ten volle de aandacht, wonnen bij herhaalde beschouwing en stelden den bezoeker der Zaal voor eenige dozijnen onbeduidende gemanierde en bonte proeven, die 'er naast hingen, schadeloos. Onder die stukken behoorden bij voorb. een Vrouwenportrait door Mejuffr. Rath te Geneve geschilderd, en eenige Miniatuur-portraiten van dezelfde Kunstenares, bijzonder die van *Luther* en *Erasmus*; ook *Sully's* portrait in het Miniatuur door Arland te Geneve, en eenige Ideaal-hoofden op dezelfde manier bearbeid door F. Ott, geboortig van Bisschofszell. — Twee groote Italiaansche Landschappen in olieverw van Miville te Bazel en twee van Auriol te Geneve, hebben, vooral de laatste, in de verafgelegen bergen op den achtergrond zeer aangename partijen. — J. Schinz maakt groote vorderingen in het vak van Krijgstooneelen en stukken met Paarden; eene groote Schilderij van zijne hand, *stroopende Kozakken* voorstellende, *die hunne halfdoode metgezellen op het slagveld verkwikken*, met waterverw gemaald, is geestig ontworpen en krachtig bearbeid; gelukkig heeft hij de uitdrukking van het eigenaardig ka-

rak-

rakter van ieder beeld onderfcheiden; het is flechts te wenfchen, dat deze bekwame jonge Kunftenaar, terwijl hij met vuur zijne ordonnantien ontwerpt, niet het leggen van de laatfte hand aan derzelver uitvoering veronachtzamen moge. — Sperli, van Kilchberg, leverde een fraai ftuk in aquarel verbeeldende: *het gezigt van Winkel naar Stanz-ftad aan het Lucernermeer*; wij gaven aan hetzelve boven twintig daarnaast hangende, die door velerleije kleuren het gezigt uitlokten, verre de voorkeur, daar het getrouw, niet gemanierd, krachtig en uit heerlijk gekozen fchilders-ftandpunten zijn voorwerp voorftelt. — Murer, te Zurich hing eene reeks van twaalf voorftellingen van hooge bergachtige ftreken (van den *Rigi*, *Gotthard*, *Furka* en *Grimfel*) met waterverwen bearbeid, ten toon; de meeste zijn zeer naar waarheid en aangenaam geteekend, maar eenige niet genoeg uitgewerkt, en de *Rhone-Gletfcher* is veel te blaauw; *Gletfchers* vorderen over het algemeen, als zij niet te hard zullen fchijnen, eene geoefende hand, en zijn meer voor de graveernaald gefchikt. — Wetzel, te Zurich, leverde twaalf gecrayoneerde gezigten van ftreken bij het Vierwaldftadter-meer. De keus der fchilderachtige gezigtpunten ftrekt den Kunftenaar tot eere; ook zijn deze gezigten zeer belangrijk en ftellen tevens de grootfche verhevene bergachtige natuur, van deze, voor den Landfchapsteekenaar nog niet uitgeputte, ftreken naar waarheid voor; F. Hegi etste deze twaalf ftuks in aqua tinta, die de Boek- en Kunsthandelaars *Orell* en *Fusfli* uitgaven. — De laatfte arbeid van Lips, *de aanbidding der Herders te Bethlehem* naar Hannibal Caracci, was hier ook te zien. Jammer is het, dat deze Plaat niet geheel voltooid is! Maar al ware dit het geval, zij zou niet ligt eene andere ook voor het Franfche Mufeum gegraveerde Plaat van dezen Kunftenaar, *de Keukenmeid* naar Gerard Douw, in teederheid, volkomenheid en kunstwaarde geëvenaard hebben. — Voortreffelijk was eene Plaat van den Geneeffchen Graveur Schenker: *La vierge au donataire, dite la vierge de Foligno*, naar Raphaël. Wij houden ons verzekerd, dat men eenftemmig, in het vak der Plaatfnijkunst aan deze Gravure de eerfte plaats op deze Tentoonftelling toekent. — De kopij van eene Schilderij van Gerard Douw, door Lochbihler te Kempten, *eene vrouw in hare Toiletkamer* voorftellende, kan voor jongere Kunftenaars ten vernieuwden bewijze ftrekken, dat bevalligheid ook met voorftellingen uit het dagelijkfche leven gemakkelijk kan verbonden worden, en dat getrouwe hulde aan de oude echte regels goede verdeeling van het licht, zuiverheid en helderheid van kleuren, en vlijtige bearbeiding aan eene fchilderij eene nooit verloren gaande bevalligheid verleenen, welke over iedere

af-

afwisfeling der mode, en met name over eene achteloosheid, die genie moet aanduiden, de zegepraal behaalt.

Met de *Kunst - Tentoonftelling* eene *Tentoonftelling der Kunstvlijt* te vereenigen, fchijnt hier nog niet te willen gelukken; want naast eenige proeven van werktuigelijken arbeid, was niets tentoongefteld dan een paar fraaije ftukken van Schrijnwerkers ingezonden.

In weerwil der flechte tijden kwamen 'er bijna 160 actien van 5 Guldens en 30 Kreutzers tot aankoop van tentoongeftelde werken aan den man. Het zij liefde tot de kunst, hetzij genegenheid jegens de Kunftenaars daarvan de reden ware, de uitkomst is voor de laatfte zeker aangenaam. Dat bij de keus der aangekochte ftukken meest menschlievende inzigten de overhand hadden, toont deels het aantal, deels de prijs der ftukken, die gekocht werden. Een Miniatuurportrait van Mejuffrouw Pfenninger van Zurich, die zich te Parijs onthoudt, kwam tegen het einde der Tentoonftelling eerst aan; flechts een klein gedeelte des publieks mogt zich in deszelfs befchouwing verlustigen, maar de fpoedige keus ten verkoop ftrekt ten bewijze van de waarde dezes kunstwerks.

'S GRAVENHAGE. In de gehoorzaal der Maatfchappij *Diligentia* had op den 6 November ll. de Jaarlijkfche Prijsuitdeeling aan de Leerlingen uit de Teekenfchool plaats, aan het hier gevestigd Departement der Maatfchappij: *Tot Nut van 't Algemeen* verbonden; welke plegtigheid de Hr. Mr. D. FRANCOIS opende met een betoog *der doelmatigheid van het Onderwijs in de Teekenkunde, ter befchaving van den mensch.*

TOONEEL- EN ANDERE KUNSTMATIGE BERIGTEN.

AMSTERDAM *den 6den November*. De verdienftelijke Tooneelkunftenaresfe M. SNOEK, die op den Hollandfchen Schouwburg meer dan twintig jaren lang, de rollen in haar moeijelijk en eenigermate onaangenaam vak, ten genoegen des Publicks vervulde, door verzwakt Spraakvermogen buiten ftaat geraakt zijnde, hare talenten verder aan het Tooneel te wijden, werd 'er op heden eene Affcheids-Reprefentatie ter harer eere gegeven. Na de vertooning van het Treurfpel *Macbeth*, leidde de Hr. ANDRIES SNOEK zijne zigtbare bedrukte Echtgenoote ten Tooneele en nam, in haren naam, met eenige gepaste Dichtregelen, door den Hr. WESTERMAN vervaardigd, affcheid van het Amfterdamfche Tooneel. De toejuiching van het

zeer talrijk Publiek toonde ondubbelzinnig den hoogen prijs, waarop het deze Kunstenaresse stelde, die met blijkbare aandoening dit Afscheids-tooneel bijwoonde.

STERRE EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

Bremen *den* 3 *November*. Op den eersten dezer des avonds omstreeks 7 ure ontdekte Dr. Olbers alhier eene komeet in den westelijken schouder van den slangedrager tusschen de sterren K. en. N°. 104 volgens Bode. Hoe. zeer klein, heeft zij een vrij schitterend in het midden nog helderder licht; evenwel zonder duidelijke kern en staart, en is alleen voor het gewapend oog zigtbaar. Ten 7 ure 14 min. was hare regte opklimming 253° 6′ hare noordelijke afwijking 9° 14′. Hare beweging gaat oost- en zuidwaarts.

Kopenhagen *den* 1 *November*. Op het eiland Laland heerscht zulk eene droogte, dat het reeds gezaaide Winterzaad, bij gebrek aan regen, in den kleiachtigen grond, door het bestendig uitdroogen korstig geworden, niet kiemen kan.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Nov.	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
12	29. 9¼	45	Z.	voormidd. bewolkt;
	29. 9	55	—	verder betrokken;
	29. 8	51½	—	's nachts regen.
13	29. 8	54	Z. W.	bewolkt;
	29. 8¼	53	W. Z. W.	voormidd. zeer windrig.
	29. 9¼	41	—	
14	29. 8	48	Z. Z. O.	voormidd. bewolkt; namidd.
	29. 7	56½	Z. t. O.	betrokken; tegen den avond
	29. 7¼	54	—	regen; 's avonds bewolkt.
15	29. 6¼	52½	Z. O. t. O.	betrokken; regen;
	29. 5¼	54½	Z. O.	's avonds bewolkt; zeer windrig.
	29. 7¼	50	Z. W.	
16	29. 8¾	50	W. Z. W.	
	30. 0	53	—	bewolkt.
	30. 1	51	—	
17	30. 2¼	53	W. Z. W.	voormidd. betrokken; na den
	30. 3	57	W. t. Z.	middag bewolkt; 's avonds
	30. 3	54	—	betrokken; iets stofregenachtig.
18	30. 3	54	Z. W.	
	30. 3	57	Z. W. t. W.	betrokken; 's avonds regen.
	30. 2¼	53½	Z. W.	

BE-

BEKENDMAKINGEN.

*** JOHs. VAN DER HEY, Boekverkooper te Amsterdam, geeft uit en heeft alom verzonden:

BRIEVEN OVER DEN KAUKASUS EN GEORGIE en *Verslag van eene* REIS IN PERZIE in 1812; uit het oorspronkelijk Fransch der Reizigers zelve, den Heer WILHELM VAN FREIGANG en *deszelfs Echtgenoote*, één Deel, gr. 8°., met gegraveerde Titel, Vignet en Kaart, à *f* 3 - 12 - :

Dit door den Heer W. A. OCKERSE vertaald Werk van den Heer VAN FREIGANG, *Russisch Keizerlijk Hofraad* en *Gezantschaps Secretaris bij Z. M. den Koning der Nederlanden*, is ten uiterste belangrijk, daar de Schrijver van wege Z. M. den *Keizer van Rusland* belast was, om als Afgezant van dat Hof den Vrede met dat van PERZIE te bewerken, en de Berigten daarvan alhier, naar waarheid geboekt alles aanvullen, wat tot hiertoe over den *Kaukasus* en *Georgie*, alsmede over *Perzie* geschreven is.

*** De Boekverkooper J. TEN BRINK Gz. te Amsterdam, zal zoo spoedig doenlijk is, in EENEN BUNDEL uitgeven, *LEERREDENEN op het Derde Eeuwfeest der Hervorming*, gevierd den 2den November 1817, door G. H. LAGERS, SL. MULLER, J. VAN GEUNS, N. SWART, M. STUART, J. TISSEDRE L'ANGE en P. CHEVALLIER, Predikanten bij onderscheidene Protestantsche Kerkgenootschappen te Amsterdam. Een in 't koper gegraveerd Vignet zal de uitgave versieren.

*** G. BAKKER, *Professoris medici in Academia Groningana, Icon pelvis femininae catagraphice sectae, in usum obstetricium; addito schemate duplici capitis et trunci infantilis, charta mobili ad magnitudinem naturalem expresso, junctaque descriptione paginarum* 34 *in* 4°.

Hacce Icone illustratur partus humani mechanismus in decem positionibus capitis; simulque demonstratur methodus applicandi instrumenta, et explicatur ratio qua agunt. Groningae apud W. van Boekeren, à *f* 3 - : —

TE HAARLEM BIJ A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE
KONST-
EN
LETTER-BODE,
VOOR HET JAAR 1817.

N°. 50. *Vrijdag den 28sten November.*

BERIGTEN.

MEININGEN. Te Dreysfigacker, niet verre van hier, overleed in Junij ll. de vruchtbare Romanschrijver KARL GOTTLOB CRAMER, Hertogl. Boschraad en leermeester aan de daar bestaande Bosch-Akademie, in het 60ste jaar zijns ouderdoms.

DANTZIG. Het *Naturforschende Gesellschaft* alhier, voorheen beroemd door deszelfs Verhandelingen, waarvan vier Deelen uitgekomen zijn, schijnt Buitenlands in het vergeetboek geraakt te zijn, omdat het in langen tijd niet meer zijne werkzaamheden publiek maakte. Hetzelve vaart intusschen voort met in stilte te arbeiden. In den beginne van dit jaar vierde het nog zeer plegtstatig het Jubel van deszelfs vijftigjarig Medelid den Geheimen Krijgsraad VON WEICKHMANN. Met den herlevenden bloei van deze door herhaalde belegeringen en oorlogs ongevallen van allerleijen aard ongelukkig geworden stad, begint ook deze ter bevordering der Natuurkundige wetenschappen zoo bevorderlijke Inrigting weder te bekomen; daar het aantal leden, door den dood en de treurige tijdsomstandigheden zeer verminderd, binnen kort aanmerkelijk is toegenomen door de toetrede van verscheiden beschaafde en werkzame mannen, van wel-

ker medewerking met de oude beproefde Natuuronderzoekers men veel goeds mag verwachten. De Sterretoren, aan dit Gezelschap toebehoorende, waarbij de ijverige Sterrekundige Dr. KOCH is aangesteld, werd in de laatste belegering door de Franschen omvergehaald en door eene daarop geplaatste batterij geheel vernield. Het Gezelschap heeft wel verlof bekomen, om ter zelfder plaatse denzelven te mogen opbouwen; maar deszelfs inkomsten zijn daartoe ontoereikend, en dus berust de hoop op een nieuw Observatorium alleen op de goedwilligheid van onzen Koning, die door eene somme hiertoe aantewijzen, der Wetenschappen en dezer Inrigting eenen dienst zou betoonen.

KOPENHAGEN. De Hr. GISEKE een geleerd Duitsch Mineralogist, die den moed gehad heeft, om zes achtereenvolgende jaren in het zoozeer misdeelde Groenland doortebrengen, is alhier aangekomen, waar men zijne daar gemaakte Verzamelingen der Natuurlijke Historie reeds ontvangen had. Men hoopt, dat hij door dit verblijf, door die Verzamelingen en die, welke men reeds buiten deze alhier heeft, in staat gesteld, eene volledige Beschrijving zal geven van dit merkwaardig Land.

PARYS. Ten einde het verval der Tooneelkunst te voorkomen, is 'er door den Minister van Binnenlandsche Zaken eene Commissie benoemd, om de middelen daartoe strekkende optesporen. Deze Commissie bestaat uit de Hn. RAYNOUARD, AUGER, AMAURY-DUVAL, CAMPENON en BERTON. Men beweert, dat eene der eerste zaken, waarmede zij zich zal bezig houden, de vestiging betreft van een tweede *Theatre Francais* in deze Hoofdstad; welke nuttig gekeurd zijnde, het Odeon waarschijnlijk geregtigd zou worden, om Treurspelen en alle de stukken van het oude Repertoire te geven. Men wenscht ook algemeen, dat zij hare aandacht zal vestigen op het belang der Tooneeldichters, die volgens de bestaande wet voor hunne erfgenamen te vroeg van allen aandeel in de opbrengst der Tooneelvertooningen verstoken worden (*).

LEY-

(*) Welk een in het oogloopend Contrast! In Frankrijk,

Leyden *den* 11 *November*. Heden overleed hier in den ouderdom van ruim 75 jaren de Hooggeleerde Heer Jan Arent Fas, buitengewoon Hoogleeraar in de Wiskunde aan deze Akademie, die jaren lang als Lector aan de ſtuderende jeugd vele dienſten bewees en in 1815 Emeritus door Z. M. werd verklaard met den bovengemelden rang. Als Schrijver heeft hij zich bekend gemaakt in den jare 1775 door een Werk ten titel voerende: *Inleiding tot de kennis en het gebruik der oneindig kleinen, behelzende grondbeginſelen van de differentiaal en Integraal Rekening* enz.

rijk, vindt men tien jaren genot van zeker aandeel in de opbrengst der Repreſentatien van een ſtuk voor de erfgenamen van een' Tooneeldichter te weinig; — in Nederland durft een Tooneeldichter bij zijn leven aan zulk een aandeel niet denken, en moet al wel te vreden zijn, als de Tooneelſpelers zich verwaardigen zijne Stukken te ſpelen. *Red.*

LEVENSSCHETS

VAN DEN HEER

Mr. JAN EVERARD REUVENS,

(*Overgenomen uit de Aanſpraak ter opening van de Jaarlijkſche Vergadering der Maatſchappij van Nederlandſche Letterkunde te* Leyden, *gedaan door den Hooggeleerden Heere* J. W. te Water).

(*Vervolg en Slot van Bladz.* 362.)

In het Hof van Casſatie geplaatst zijnde in de Civile Kamer, trok onze Landgenoot de aandacht der voornaamſte Franſche Regtsgeleerden telkens naar zich, wegens zijne veelvuldige en altijd doorwrochte rapporten en adviezen, over gewigtige punten menigmaal door hem aan het Hof ingeleverd. De ondervindinge bevestigde, ja overtrof de hooge gedachten, welke de Procureur Generaal en Preſident omtrent hem opgevat en rondelijk te kennen hadden gegeven. Hunne loffpraken waren

geen ijdele en pluimſtrijkende klanken, maar overeenkomende met de ware gevoelens van hun hart, en zij waren geene mindere eere voor ons Vaderland, dan voor deszelfs beroemden inboorling. Hij bleef zijn ambt in het Hof bekleeden, tot dat de gelukkige omwentelinge in Holland hem deed beſluiten, en de afſtand van *Buonaparte* hem in de mogelijkheid ſtelde, om hetzelve nederteleggen. Het Proviſionele Gouvernement van Frankrijk nam dan ook in April 1814 zijnen afſtand aan, en hij vertrok, na de noodige beſchikkinge op zijne zaken gemaakt te hebben, niet lang daarna naar Holland.

Teruggekeerd zijnde in het herborene Vaderland, kon het hem, wilde hij zijnen nu volwasſenen Zoon niet benadeelen, niet onverſchillig blijven, of hij in eenigen post wederom mogt geplaatst worden.

Ten hoogſte vereerend was de wijze, waarop zijne Majesteit, toen nog Souverein Vorst van Nederland, hem tot Preſident eener afdeelinge in het Hof, 't welke thans den naam van Hooge Geregtshof hernomen had, en vervolgens tot Lid der reeds benoemde nieuwe Commisſie tot de Wetboeken, aanſtelde. Hoeveel hij alleen tot dit werk bijgedragen hebbe, weten en erkennen de Heeren, die met hem in dezen ijverig gearbeid hebben.

Het ontwerp der Wetboeken voor de Noordelijke Provinciën ingeleverd, en inmiddels de Zuidelijke Gewesten met dezelve vereenigd zijnde, werd de Heer REUVENS, met den Preſident der Commisſie, den Staatsraad en Hoogleeraar *Kemper*, in Mei des jaars 1816 door Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden naar Brusſel gezonden, om de ontwerpen der Wetboeken, gezamenlijk met eene Commisſie uit de Zuidelijke Provinciën, te onderzoeken, en den weg te banen ter bepalinge van dezelfde Wetten voor het geheele Koningrijk. In dit werk nog bezig zijnde, maakte een ongelukkig toeval, waarvan de bijzonderheden niet genoeg bekend zijn, in Julij deszelfden jaars, een ónverwacht einde aan 's Mans nuttig en arbeidzaam leven.

Na al het gezegde, is het bijna onnodig te zeggen, welk groot verlies de geleerde wereld, inzonderheid de Regtskunde, en allermeest zijn Zoon, door den dood van onzen REUVENS geleden hebben.

Het is waar, dat, behalve zyne Akademiſche Verhan-

handelinge, te voren gemeld, en het Lijfstraffelijk Wetboek, 't welke men zeggen mag, dat hij bijna geheel in 't jaar 1808 bewerkt heeft, niets van hem in 't licht gegeven is. Hij deed meer, dan hij schreef; en elk weet, dat het gemakkelijker valt veel en matig te schrijven, dan weinig en goed. Misschien echter zou hij wel in vroegere jaren, toen hij de handen ruimer had en meer meester van zijnen tijd was, iets bewerkt hebben, indien niet eene onheusche behandelinge van zekeren onlangs overledenen Boekverkooper hem daarvoor, zoo het schijnt, eenigen afkeer ingeboezemd had. Nog Advokaat zijnde, had hij inderdaad in 't midden des jaars 1793 eene overeenkomste aangegaan tot aanvullinge van 't Groote Plakaatboek; maar dit werk is zonder gevolg gebleven. Indien hij, naar zijnen wensch, eens tot meerdere ruste had mogen komen, zou hij gaarne iets ondernomen hebben over de Hollandsche Practijk, haren regten geest en oorsprong. Langdurige oefeninge en ondervindinge, gepaard met allerzeldzaamste kundigheden, stelden hem vooral in staat, om hierover op de belangrijkste wijze te schrijven, doch dagelijksche bezigheden lieten hem nooit ruste, en verhinderden de uitvoeringe van zijn voornemen.

Zoo lang hij, als Advokaat, aan anderen ten dienste stond, prees elk in hem eene stipte eerlijkheid, uiterste regtvaardigheid en standvastige trouwe: welke karakters niet altijd in alle Regtsgeleerden uitblonken.

In het bekleeden der hem toebetrouwde posten zag men die zelfde deugden doorstralen. Hij was gewoon te zeggen, dat men de bezoldiginge der ambten niet moest willen aannemen, als men het werk, aan dezelve verbonden, niet verkiest te doen. Niet minder was hij naauwgezet, om, naar de inspraak van zijn geweten, alle pligten waartenemen, welke hem het ongenoegen of zelfs den onverdienden haat van sommigen op den hals konden laden: waarvan ik de bewijzen nu onnoodig rekene hier aantevoeren.

Uit zijn huwelijk, den 16den Augustus 1790 aangegaan met *Maria Susanna Garcin*, eenige dochter van *Jaques Garcin*, Predikant en Hoogleeraar in de Fransche taal te Franeker, en van *Anna Elizabeth Ribolleau*, verwekte hij twee kinderen, eene dochter, welke slechts weinige maanden leefde, en eenen zoon, *Caspar Jacob Christiaan*, die nog in leven is. De

teedere zorge der brave moeder voor dezen zoon, in het oppasſen van hem, ten tijde eener gevaarlijke ziekte, gaf aanleidinge tot eene ſoortgelijke ziekte, welke eindigde in haren dood op den 24ſten Januarij 1798. De zoon miste dus in zijne vroege jeugd eene liefderijke moeder; de vader verloor eene waardige echtgenoote, welke hij diep betreurde. Een zonderling geluk was het voor den zoon, dat de vader niets verzuimde, wat dienen kon tot de beste opvoedinge, en ook niets onbeproefd liet, om hem de doorſlaandſte blijken van onbepaalde ouderlijke liefde te geven. Een enkel bewijs, maar dat zeldzaam en der meldinge overwaardig is, zal genoeg wezen. In de twee eerſte maanden des jaars 1814 rigtte *Buonaparte* eene Nationale Garde van 30,000 man te Parijs op, naar het voorgeven alleenlijk tot bewaringe der ruste in die ſtad, doch waarſchijnlijk met oogmerk, om naderhand bij bij zijn leger gevoegd te worden. Den 7den Februarij kwam voor den Heere REUVENS eene oproepinge, om de wacht tegen den volgenden dag te betrekken. Uit het briefje bleek niet, wie bedoeld werd, de vader of de zoon, die nog beiden te Parijs waren. Het briefje kwam eerst in handen van den vader, die zich van dien lastpost bij de regeringe trachtte te verontſchuldigen, als zijnde, door den afval van Holland van 't Franſche Rijk, nu een vreemdeling geworden, waarom het voor hem gevaarlijk was tegen de Geallieerden te vechten, die hem, zoo hij gevangen genomen mogt worden, konden behandelen als iemand, die tegen zijn vaderland gevochten had. Alle pogingen waren vruchteloos, niets kon baten. Toen trok de vijftigjarige vader zich het briefje aan, liet zijnen zoon heimelijk uit Parijs vertrekken; en hij verkoos, om de zwakke gezondheid van zijnen zoon te ſparen, zelf het gevaar te loopen van in den dienst te treden; gelijk 'er toen zoo wel hoogere als lagere Regterlijke perſonen en voorname Ambtenaren van Staat waren, die zich genoodzaakt zagen, den dienst in eigen perſoon waartenemen. De vader had het geluk, om zich, door het uitrusten van een' anderen man, los te koopen: eene gunst, welke ſlechts oogluikende toegeſtaan werd, en geheel van de willekeur en luimen van eenen ondergeſchikten Officier der Nationale Garde afhing. Wat dezen bewoge hebbe tot die inſchikkelijkheid, kan beter ge-

gegist, dan in 't zekere gezegd worden. Wat hiervan zij, ſterker blijk van vaderlijke liefde is naauwelijks te vinden. Men moet een REUVENS zijn, om tot zoodanigen ſtap te komen, en liever zich zelven te wagen, dan een' eenigen zoon aan 't grootſte gevaar te willen blootſtellen. Geen wonder dan, dat de dankbare zoon den dood van zijnen vader op de gevoeligſte wijze betreure, en zich hierover met nadrukkelijke woorden uitlate in de voorrede van zijne Redevoeringe, welke hij, als Hoogleeraar in de oude talen en geſchiedeniſſen, bij het aanvaarden van dien post in 't begin des voorgaanden jaars te Harderwijk gehouden heeft: eene Redevoeringe, welke ons op goede gronden doet verwachten, dat de roem van den doorkundigen vader herleven zal in den zoon, alle wiens pogingen, gelijk wij wenſchen, met nut en voorſpoed zullen vereenigd gaan, opdat de naam van REUVENS den hoogſten trap van hoogachtinge en eere in de Nederlanden blijve behouden!

VERHAAL VAN EENE JAGTPARTIJ OP JAVA VOOR Z. E. DEN GOUVERNEUR GENERAAL VAN NEERLANDS INDIEN,

Gehouden in Januarij 1817.

*Medegedeeld uit een' Brief van den Heer ***.*

Een aantal van circa 300 menſchen, inwoners van de naastgelegene boerenhutten, begaven zich vroeg in den morgen op weg, naar onderſcheidene plaatſen, om het wild naar de plaats, werwaarts wij ons begaven, voorttedrijven. Zulks geſchiedde door het wild met ſterk geſchreeuw te verſchrikken, en als dan voor zich heen te drijven. Weldra zagen wij dan ook onderſcheiden groote en kleine Harten (Kidams) benevens wilde Varkens, voortvlugtig opkomen, en gedeeltelijk door onze kogels ter nedergeveld. Toevallig vonden eenige der drijvers bij den ingang van een der boschjes, waaruit zij het wild wilden opjagen, de overblijfſels van een nog versch verſcheurd Hart, waaruit zij opmaakten, dat zich welligt Tijgers in de buurt zouden onthouden. Zij drongen verder door, en weldra kwamen zij verſchrikt wederom ten voorſchijn, met het berigt, dat drie Tijgers door hen gezien waren. Wij omſingelden

den nu zooveel mogelijk het boschje, in eene laagte gelegen, tusschen hoogere velden, waarop wij geplaatst waren. De inlanders drongen al schreeuwende door het boschje, doch gedurende eenen geruimen tijd konden wij niets bespeuren. Eindelijk naderde een onzer, die digt bij mij stond, het boschje, met oogmerk, om in het dikke struik- en boomgewas doortedringen. Het was de Koetsier van den Gouverneur Generaal. Ik had juist mijne oogen op hem gevestigd, en wilde den Gouverneur de blijkbare vrees van dien man doen opmerken; doch de man had naauwelijks zijnen eersten stap in het boschje gedaan, toen een verbazend zwaar geloei uit het bosch ten voorschijn komende, en door de geheele vallei teruggekaatst, den man zoo bleek als een lijk deed terug springen, en ons allen voor het oogenblik met schrik vervulde. Het verder doordringen der inlanders werd nu nog sterker voortgezet, en naauwelijks had hun geschreeuw ons verzekerd, dat zij den Tijger hadden opgespoord, toen ik werkelijk een dezer dieren, over eene opene plaats, van de eene zijde van het bosch naar de andere, digt bij mij, zag overloopen. Alles snelde toen naar de plaats, werwaarts het dier gevlugt was, en weldra verkondigde een groot getal van schoten, en het algemeen vreugde-gejuich de nederlaag van het geduchte dier. Het was een zeer schoone Tijger en offschoon nog jong, toch bijna volwassen. — Wij waren inmiddels nu ook verzekerd geworden, dat het gevelde dier het jong was van een veel grooter wijfje, hetwelk zich nog benevens een tweede jong in 't bosch bevond. De jagt werd dus op dezelfde wijze voortgezet, met dat gevolg, dat ook de oude Tijgerin eindelijk, na vooraf wederom zeer zwaar gebruld te hebben, uit het bosch ontweek, en haren weg zoowel gekozen had, dat zij aan onze jagers ontkwam, en ten aanschouwen van ons allen, over een hoog veld, naar een ander nabij gelegen bosch ontvlugtte. Ook hier werd zij spoedig opgespoord, doch ook hieruit ontvlugtte zij wederom onder het opheffen van een schrikbarend gebrul. Zij was van eene buitengewone grootte; hoezeer onderscheidene schoten op haar gedaan werden, schijnt zij toch daarvan geen aanmerkelijke letsel bekomen te hebben. Wij moesten eindelijk, zoo door vermoeijenis als door het vallen van den avond genoodzaakt, van de jagt afzien, doch zijn voornemens die binnen kort te hervatten. Wij waren meest allen zoo zeer door de zon gebraden, dat onze huid merkelijk ontstoken was, en dat velen daarvan nog verscheiden dagen de blijken droegen. De Tijgers in deze omstreken zijn merkelijk grooter, en de grondkleur tusschen de zwarte strepen donkerder bruin dan bij die ik in Europa gezien heb.

PRO-

P R O G R A M M A. (*)

De Maatſchappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, hield, op den 12den en 13den Augustus ll. hare 33ſte Jaarlijkſche Algemeene Vergadering, onder voorzitting van den Mede-Hoofdbeſtuurder, den Heere Ridder Mr. MAURITS CORNELIS VAN HALL, welke dezelve des morgens van den eerſten dag, ten negen ure, in de *Luterſche Oude Kerk*, opende, met eene Redevoering: *Over de noodzakelijkheid, om, bij het Volksonderwijs, een gepast gebruik te maken van de hulpmiddelen, die de Schoone Kunſten en Wetenſchappen aanbieden.* Deze Redevoering werd voorafgegaan, afgewisſeld en beſloten door een keurig Vokaal en Inſtrumentaal Orkest, gecomponeerd en gedirigeerd door den Heer J. L. P. L. FREUBEL, en was vereerd met de tegenwoordigheid van eene Commisſie uit Hun Wel Edele Achtbare, Heeren Burgemeesteren en Raad dezer Stad; de Wel Edele Geſtrenge Heeren Officieren, Crimineel en Civiel, bij de Regtbank van Eerſten Aanleg, benevens eene Commisſie uit dezelve Regtbank, eene Commisſie uit de Kamer van Koophandel; voorts Commisſien uit het Koninklijke Nederlandſche Inſtituut en andere Wetenſchappelijke, Kerkelijke, Stedelijke of Nuttige Inrigtingen.

Na den afloop der Redevoering, werd de Gouden Eerprijs ter hand geſteld aan den Hooggeleerden Heer Mr. GABINUS DE WAL, Hoogleeraar in de Regten te Franeker, in den verleden jare toegewezen aan diens Verhandeling, houdende een betoog: *dat de uitbreiding der Wetenſchappen en de verbetering der Kunſten, en hetgene daartoe behoort, eenen wezenlijken voordeeligen invloed hebben op de Burgerlijke Maatſchappij, en alle tegenwerking hier aan, derhalve, voor dezelve ſchadelijk is*; alsmede de Zilveren Medaille en eene ſomma van vijftig Guldens, aan *Otto de Bie*, te Varik, voor het, met even veel moed als beleid, redden van een in den Kil gevallen Kind; aan *Jacob Rauw*, te Leyden, de Zilveren Medaille en een halve Gouden Rijder, voor het, bij herhaling, redden van aldaar in den Rijn gevallen menſchen; aan *Pieter Hisink*, te Amſterdam eenen Gouden halve Rijder, voor het redden van een aldaar in het water gevallen mensch; aan *Arien* en *Rijnier van*

(*) Dit Programma weder een' geruimen tijd ontvangende, nadat hetzelve reeds bij de overige Tijdſchriften gevoegd was, willen wij om de heilzame bedoelingen der loffelijke Maatſchappij te bevorderen, hetzelve ditmaal nog in zijn geheel, hoe laat dan ook, plaatſen, maar zullen, indien dit verzuim vervolgens weder mogt gebeuren, ons vergenoegen met een kort uittrekſel uit hetzelve in dit Blad in te lasſchen. *Red.*

van Nintel, te Wijk bij Duurstede, eerstgemelden een Gouden Rijder, en laatstgenoemden een halve gouden Rijder, voor het redden van een, aldaar in het water gevallen Kind; allen met vereerende *Getuigschriften*; zullende, voor de navolgende, niet tegenwoordig geweest zijnde Personen, de voor hen bestemde Eereblijken worden toegezonden aan de Departementen der Maatschappij, welke het verhaal van derzelver bedrijven hebben ingezonden, als aan: *Jan van Beusekom* en *Hendrik Vermoten*, te Breukelen; aan *Hendrik Hacke*, te Maarseveen; aan *Willem Jansz. Hartog*, te Kolhorn; aan *Gerardus Kuijpers*, te Ravestein; aan *Gerrit Berend Mietes*, te Blokzijl; aan *Johannes Godofridus Hartman Eerligh*, te Deutichem; aan *Lambertus van Lil*, te Gorinchem; aan *Alle Jans Oosterbaan*, te Gordijk; aan *Theodorus Lamberg*, te Leeuwarden; aan *Jan Jacobs Weg*, te Onder den Dam; aan *Adriaan van den Broeke*, te Middelburg; aan *Johannes Jacobus Eijndhoven* en *Jan Elzendoorn*, te Utrecht; allen voor het redden van bejaarde Menschen of Kinderen uit het water; aan *Jan Teunis Visser*, *Jacob Jans Visscher* en *Wiebe Gerrits Mulder*, te Stavoren; aan *Frederik Willems* en *Andries Jans*, te Harlingen; aan *Peter Klaassen Konkel*, *Hendrik Goozens*, *Willem Stevensen*, *Harmen de Boer*, *Teunis Brouwer*, *Andries Schaftenaar*, *Berend Witteveen*, *Engelen Peter*, *Roelof Hendriksen*, *Hendrik Sulleman*, *Hendrik Rengersen*, *Jacob Klok*, *Jacobus Hol*, *Aart de Vink* en *Thijs Mons*, te Harderwijk, wegens het redden van Schipbreukelingen; aan *Pieter Vrijdag*, te Middelharnis, voor de redding van een Kind uit eenen Put; aan *Karel* en *Cornelis Kaempf*, te Giethoorn, voor het redden van eene Vrouw uit het ijs; aan *Pieter Derks Dik*, *Ebel Klasen van Dijk* en *Pieter Lammers Boreman*, te Warfum, voor dezelver betoonde moed en zelfopoffering bij eenen fellen brand; en eindelijk aan de Weduwe van *Levinus Johannes Blondeel*, te Rotterdam, ter erkentenis van het bedrijf haars, in dat bedrijf overledenen, Mans, bij het redden van een in het water gevallen Kind.

Des namiddags ten een ure, in de Groote Kerk der Vereenigde Doopsgezinde Gemeente, de eigenlijke werkzaamheden der Vergadering begonnen zijnde, werd door Hoofdbestuurders berigt:

1. Dat op de Prijsstoffe: *Zijn de klagten over het meer en meer toenemend Zedebederf gegrond? Zoo ja: welke zijn daarvan de redenen, en welke zijn de middelen om dit toenemend Zedebederf te verbeteren en voortekomen?* drie Antwoorden zijn ingekomen, geteekend met de Spreuken:

N°. 1. *Zegt niet dat de vorige dagen beter zijn dan deze, want gij zoudt naar zulks niet uit wijsheid vragen.*

N°. 2. *Pro captu lectoris habent sua fata libelli.*

N°. 3.

N°. 3. *Magnus ab integro seclorum nascitur ordo.*

VIRGILIUS.

Dat de uitslag der beoordeeling over deze Stukken is geweest: dat door *zes* der Beoordeelaars, en dus bijna eenparig, aan N°. 1. geteekend met de Spreuk: *Zegt niet, dat de vorige dagen, enz.* de uitgeloofde Eereprijs bestaande in de gouden Medaille benevens tien gouden Dukaten, is toegewezen geworden; terwijl N°. 2. daar voor *geene*, en N°. 3. slechts *éène* stem heeft bekomen.

2. Dat op de Prijsstoffe: *Daar het aan geenen twijfel onderhevig is, of het nuttig zij het geheugen te oefenen, is de vraag: Hoe doet men zulks op de beste wijze? en welke regelen behooren in acht genomen te worden, ten einde niet te veel te vergen; noch ten aanzien van dit belangrijk onderwerp, te weinig te doen?* twee Antwoorden zijn ingekomen, geteekend met de Spreuken:

N°. 1. (In de Hoogduitsche taal) *Usus me genuit, mater peperit memoria, sophiam vocant me Graji, vos sapientiam.*

N°. 2. *Het geheugen is de verzamelplaats van kennis, van welke de Mensch een gepast gebruik moet maken bij eene voorkomende gelegenheid.*

dan dat slechts door *drie* der zeven Beoordeelaars aan N°. 1. en door *geene* derzelve N°. 2 de Eereprijs is toegewezen geworden, en 'er alzoo op deze Prijsstoffe *geene* bekrooning plaats heeft.

3. Dat op de Prijsstoffe: *Eene verdichte Geschiedenis*, in den smaak van de *Lienhart* en *Gertrud* van *Pestalozzi*; vier Stukken zijn ingekomen, geteekend met de Spreuken:

N°. 1. *Wacht u voor de Schriftgeleerden, die daar gaarne willen wandelen in lange Kleederen, en gegroet zijn op de Markten, en de voorgestoelten hebben in de Synagogen, en de vooraanzittingen in de Maaltijden, welke de huizen der Weduwen opeten, en dat, onder den schijn van lang te bidden.*

JEZUS.

N°. 2. Op de *Lienhart* en *Gertrud* past bij uitstek het zeggen van van Alphen:

Dat elk vertrouwen zal zulks vast te kunnen doen,
Dat hij toch zweeten zal en, tegen zijn vermoên,
Verlegen staan als hij iets dergelijks wil maken.

N. N.

N°. 3. *Deugd maakt gelukkig.*

N°. 4. *In het pad der geregtigheid is het leven.*

SALOMO.

dat

dat de uitflag der Beoordeeling hier over is geweest: dat aan N°. 1. geteekend met de Spreuk: *Wacht u voor de Schriftgeleerden enz.*, door *vier* der zeven Beoordeelaars de uitgeloofde gouden Medaille, benevens tien gouden Dukaten, is toegewezen geworden, terwijl de drie overige Stukken *geene* ftem ter bekrooning verworven hebben.

4. Dat op de Prijsftoffe: *Betoog van het noodzakelijke en nuttige van eenen gezetten huisfelijken Godsdienst*; zeven Verhandelingen zijn ingekomen, geteekend met de Spreuken:

N°. 1. *Ik zal eeren die mij eeren.*

JEHOVA.

N°. 2. *De Godzaligheid is tot alle dingen nut, hebbende de beloften des tegenwoordigen en toekomenden levens.*

PAULUS.

N°. 3. (Letterlijk als N°. 2.)

N°. 4. *Oefent u zelven tot Godzaligheid;*
De Godzaligheid is tot alle dingen nut, hebbende de beloften des tegenwoordigen en toekomenden levens.

Eerste Brief aan Timoth. Hoofdst. IV. v. 7. 8.

N°. 5. *Zijn best gedaan, is wel gedaan.*

N°. 6. *Aangaande mij en mijn huis, wij zullen den Heere dienen.*

JOZUA.

N°. 7. *Maar aangaande mij en mijn huis, wij zullen den Heere dienen.*

JOZUA.

dat de uitflag der beoordeeling hier over is geweest, als volgt: voor N°. 1 en 2, *geene* ftem, voor N°. 3. *vier* ftemmen, voor N°. 4 en 5, *geene* ftem, voor N°. 6. *twee* ftemmen en voor N°. 7. *geene* ftem; waardoor dus aan N°. 3. geteekend met de Spreuk: *De Godzaligheid is tot alle dingen nut, enz.* de uitgeloofde gouden Medaille is toegewezen geworden. Eindelijk,

5. Dat op de Prijsftoffe: *Welke is de gefchiktfte wijze, en welke zijn de meest gepaste middelen, om de Aardrijks- en Gefchiedkunde, bij het Onderwijs in de lagere Scholen, dienstbaar te maken, zoowel ter befchaving van het verftand, als ter vorming van het hart, bij de jeugd uit de min gegoede klasfe, opdat beide deze Wetenfchappen voor dezelve geene bloote klanken eener ijdele praalvertooning zijn?* eene Verhandeling is ingekomen, geteekend met de Spreuk:

Leert den jongen de eerfte beginfelen, naar den eisch zijns wegs.

SALOMO.

dan dat dezelve flechts *ééne* ftem ter goedkeuring heeft mo-

mogen verwerven, en alzoo is afgekeurd geworden; zijnde de voorname redenen daarvoor, door de Beoordeelaars, opgegeven, te beſtaan, in oppervlakkigheid en onvolledigheid.

Ten ſlotte werd door Hoofd-Beſtuurders berigt, dat, ruim vijf maanden na den vastgeſtelden tijd, nog eene Prijsverhandeling is ingekomen, op de Stoffe onder N°. 1. vermeld, geteekend met de Spreuk:

Deze dingen moet men doen, en de andere niet nalaten.

JEZUS: *Matth.* 23, v. 23. *b.*

dan, dat dezelve, daar de beoordeeling bijna afgeloopen was, niet heeft kunnen mededingen.

De Naambriefjes der bekroonde Verhandelingen hierop geopend zijnde, bleken Schrijvers te zijn van:

N°. 1. geteekend: *Zegt niet, dat de vorige dagen, enz.* de Weleerwaardige Heer S. D. DE KEIZER, V. D. M. bij de Hervormde Gemeente te Schagen, (thans te Haarlem).

N°. 3. geteekend: *Wacht u voor de Schriftgeleerden, enz.* de Weleerwaardige Heer NICOLAAS SWART, V. D. M. bij de Remonstrantſche Gereformeerde Gemeente te Amſterdam.

N°. 4. geteekend: *De Godzaligheid is tot alle dingen nut, enz.* de Heer CAREL STEPHANUS HURAU, te 's Gravenhage.

Waarna de Naam-Briefjes, tot de onbekroonde Verhandelingen behoorende, ongeopend, werden verbrand.

(*Het Vervolg hierna.*)

GEDENKPENNINGEN EN OUDHEDEN.

Medaille ter gelegenheid van de opening der Nieuwe Haven van Middelburg.

Werden in vroegere en latere tijden alle heugelijke en gedenkwaardige gebeurtenisſen door het ſlaan van Medailles vereeuwigd, de Opening der Nieuwe Haven te Middelburg in de Provincie Zeeland, op den 9den Augustus dezes Jaars voorgevallen, was overwaardig en althans voor de ingezetenen dier voorheen zoo welvarende Stad belangrijk genoeg, om haar die eere waardig te keuren. Uit een Werkje, waarin uitvoerig de plegtigheden vermeld worden, die bij de opening dier Nieuwe Haven plaats hadden, geſchreven door den Hr. J. P. BOURJÉ, ontleenen wij de beſchrijving van dezen Gedenkpenning, waartoe ook die Konstſchilder de Teekening ontworpen had.

In

In hetzelve wordt ook eene Afbeelding van die Medaille aangetroffen, en wij kunnen niet nalaten deze gelegenheid waartenemen, de lezing van dit geheele Werkje(*) aantebevelen aan elk, wien de welvaart van den Koophandel in ieder oord van ons Vaderland ter harte gaat, en behagen schept in de belangneming, welke onze geëerbiedigde Koning daarin duidelijk toont te stellen.

Op de voorzijde van dezen Gedenkpenning vertoont zich de mond der Nieuwe Haven; men ziet het Koninklijk Jagt verbeeld, waarin Z. M. bij derzelver opening het eerst zou binnenzeilen; op eenigen afstand volgt een driemast Schip en wordt door verscheidene andere Vaartuigen van allerlei soort en grootte achtervolgd.

Eene menigte volks staat op de beide Leidijken en verwelkomt Zijne Majesteit en de overige Schepen, met een blij Hoezee! — Het verschiet wordt bepaald door het Eiland *Zuid-beveland.* De Zon van voorspoed en geluk gaat op in het Oosten, en spreidt hare stralen over het gansche tooneel.

Aan den rand leest men:

MIDDELBURGS NIEUWE HAVEN.

En van onderen:

BEGONNEN 1815, GEOPEND 1817.
ONDER DE REGERING VAN
WILLEM DEN I., KONING
DER NEDERLANDEN.

Op de keerzijde ziet men de Stad *Middelburg* in het verschiet, door hare meest kenbare voorwerpen, volgens de plaatselijke gelegenheid, afgebeeld; welke daarom ook tot meerdere duidelijkheid, een weinig grooter dan anders behoorde, zijn geteekend. — Dus ziet men, naast aan den buitenrand, den grooten of Abdij-toren; daarnevens de Oostkerk met haren fraaijen koepel; voorts den Stadhuis-toren, de Oudekerk met haren vierkanten toren, en eindelijk den Molen op het Koepoorts-bolwerk; tusschen welken en de Oudekerk de Molen op het Seis-bolwerk, even boven het ver geboomte, ten voorschijn komt.

Op den voorgrond ziet men de Stedemaagd, kenbaar aan de muurkroon op het hoofd: zij zit in eene rustende vergenoegde houding onder eenen vruchtdragenden Oranjeboom, zinspelende op het Vorstelijke Stamhuis; houdende de linkerhand dankbaar op de borst en leunende tevens op een altaar, waarop de Koninklijke kroon en schepter liggen, en op welks afhangende draperij de woorden HEIL DES VOLKS te lezen zijn. Voor haar staat het wapenschild van *Middelburg*, houdende den Arend met de Keizerlijke kroon

(*) Uitgegeven bij de Gebroeders Abrahams te Middelburg.

kroon gedekt, en het schild met den burg om den hals gehangen, voor de borst. De volle hoorn des overvloeds en de staf van Mercurius liggen aan hare voeten. Zij verbeeldt te zitten op den Noordelijken Leidijk der *Nieuwe Haven*, welke stadwaarts leidt en waarover zij hare opene regterhand uitstrekt; zinspelende op den boom en het randschrift:

ONDER ZIJNE SCHADUW HERLEEFT MIJNE WELVAART.

Van onderen leest men de woorden.

HULDE VAN MIDDELBURGS KOOPLIEDEN.

wordende eindelijk de namen van den Uitvinder en Medailleur in kleine Schrijfletters geheel onder aan gevonden.

STERRE EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WALLACHYE. Te Bucharest heeft men den 12 October ll. ten 8 ure 35 min. drie schokken van Aardbeving gevoeld, die uit het Zuid Oosten kwamen: bij tusschenpoozen van vijf seconden volgden zij elkander op; de laatste was de sterkste, doch deed geene schade.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Nov.	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
19	30. 3½ 30. 3¾ 30. 4	49½ 53 50	N. W. N. W. t. W. N. W.	bewolkt.
20	30 4 30. 4 30 2½	47½ 53 48	N. W. t. W. W. N. W. W.	voormidd. bewolkt; verder betrokken; 's avonds harde wind.
21	29 9¼ 29. 8½ 29 9	50½ 51 50½	W. Z. W. W. W. N. W.	betrokken; tusschenbeide iets regen; 's morgens harde wind; 's avonds bewolkt.
22	30. 1 30 1½ 30. 0½	46 48 49	N. W. N. W. t. W. W. N. W.	windrig; betrokken: in den namidd. en 's avonds bewolkt.
23	30. 0¼ 30. 0¼ 30. 0	50 51½ 48	W. t. N. W. —	omtrent betrokken; 's avonds windrig; 's nachts harde wind.
24	29. 8¼ 29. 8 29. 7	49 51 47½	W. t. Z. W. W. t. Z.	betrokken; windrig; namidd. en 's avonds regenachtig; 's nachts zeer harde wind; buijig.
25	29 6¼ 29. 7 29. 9	43 43 35	N. W. N. W. t. W. W. N. W.	bewolkt; hagel-, regen- en windbuijen; 's avonds met sneeuw, stormvlagen en donder.

BE.

BEKENDMAKINGEN.

*** Bij den Boekverkooper J. TEN BRINK Gz. te Amdam, is van de Pers gekomen en verzonden:

HET LEVEN VAN JEZUS *voor Kinderen*, in leerzame gesprekken, door W. BEEKHUIS, in leven Predikant te Garijp in Vriesland; met eene Voorrede van J. HERINGA ELIZA'sz., Hoogleeraar te Utrecht; in klein octavo, groot 324 Bladz. met eene Kaart van het Land Kanaän, de prijs is dertig Stuivers. Bij gemelde is mede te bekomen *de kleine* WILLEM door P. MOENS, met gekleurde Platen, Tweede Druk à *f* 1-5:

*** Bij W. VAN VLIET, Boekverkooper te Amsterdam, is heden op de Pers en zal, zoo spoedig doenlijk, is worden uitgeven, de *Tweede Druk* van het HANDBOEK der MATERIES MEDICA, van ADOLPHUS IJPEY, thans *Hoogleeraar in de Geneeskunde te Leyden*; zullende hetzelve met zoodanige aanmerkingen en verbeteringen verrijkt worden, als de Hooggeleerde Heer Schrijver dienstig zal oordeelen.

*** Bij den Boekverkooper A. LOOSJES Pz. te Haarlem, worden uitgegeven de twee volgende nieuwe Artikels:

I. V. LOOSJES, DE *VELDSLAG* BIJ *WATERLOO* EN *DICHTPROEVEN*, in gr. 8°. met gegraveerden Titel en Vignet, op Schrijfmediaan in gr. 8°. in Carton à *f* 2-8:

II. B. FRANKLIN, *GEDENKSCHRIFTEN*; bestaande in uitgelezen Brieven. Naar het Engelsch in gr. 8°. à *f* 2-8:

NB. Voor de Bezitters van *Het Leven van* BENJAMIN FRANKLIN, *door hemzelven beschreven*, *benevens deszelfs Zeden-*, *Staat-*, *Letterkundige en Geestige Geschriften*, zijn deze *Gedenkschriften* onontbeerlijk en voor allen belangrijk, die dezen grooten man weten op prijs te stellen.

TE HAARLEM, BIJ A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE

KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 51. *Vrijdag den 5den December.*

BERIGTEN.

POLEN. De onlangs daargestelde Universiteit te Krakau is op den 18 October l. l. plegtiglijk ingewijd. De gezamenlijke Faculteiten hebben den bekwamen Hoogleeraar LITWINSKI tot haren Rector Magnificus verkozen. Aan een' ander der Professoren van die Universiteit, te weten den Hr. PRZYBYLSKI, heeft Z. M. de Keizer van Rusland een' brillanten Ring, voor eene overzetting van *Homerus*, geschonken.

BOLOGNA. Onlangs overleed hier Mevrouw CLOTILDE TAMBRONI in den ouderdom van 58 jaren. Zij is wegens hare groote kennis in de Grieksche Letterkunde, waarin zij ook een Professoraat bekleed heeft, beroemd.

ZURICH. In den aanvang dezes jaars overleed de Heer DAVID BREITINGER, Hoogleeraar in de Wiskunde en Natuurlijke Historie aan de Konstschole alhier. Hij werd in 1737 geboren en bereikte dus den ouderdom van 80 jaren. In den jare 1773 gaf hij ten dienste dezer Schole *Anfangsgründe der Rechenkunst und Geometrie* uit: en in het jaar 1805 kwamen van hem ook

Anfangsgründe der geometrie und Einleitung in die praktische Geometrie in het licht. Bovendien is door hem in het Canton Zurich de invoering der Blikſem-afleiders, zoowel aan openbare als bijzondere Gebouwen, tot derzelver beveiliging, ſterk bevorderd geworden. Van de nog bloeijende Meisjes-Schole was hij een der ſtichters.

BERLYN. Ons Gouvernement gaat voort, met zeer aanzienlijke ſommen toeteſtaan voor de reizen, welke geleerden ondernemen, en veroorlooft, dat zij inkomſten trekken van verſchillende openbare Inrigtingen, onder anderen van de Akademie der Wetenſchappen alhier. De Hoogleeraren RAUMER en VON DER HAGEN, van Breslau, hebben, op kosten van den Koning eene groote reis door Duitschland en Italie gedaan, om 'er de voornaamſte Boekerijen en andere belangrijke Verzamelingen naauwkeurig te beſchouwen; beide komen nu met de uitkomſten hunner naſporingen terug. — De Baron VON SACKEN, Pruisſisch Kamerheer, beſteedt een gedeelte van zijne aanzienlijke ſchatten aan Letterkundige en Wetenſchappelijke reizen. Hij heeft reeds de Vereenigde Staten van Noord-Amerika en de West Indien bezocht. Hij begaf zich onlangs naar Weenen, om den Baron VON SCHLADEN, den nieuwen Pruisſiſchen Gezant bij de Porte te verzellen, die zich over het Carpatiſche gebergte naar Konſtantinopel begeeft. Het is VAN SACKENS voornemen van daar door Klein-Azie tot in de Caramanie doortedringen en vervolgens Egypten en de naburige landen te bezoeken. Zijn reisgezel is een jong Berlijnsch geleerde de Hr. WILH. MULLER, die veel Taalkundige kennis bezit en voor de Akademie der Wetenſchappen Letterkundige naſporingen moet verrigten.

LEYDEN. Op den 21 November hield de Maatſchappij der Nederlandſche Letterkunde alhier hare eerſte Openbare Vergadering in dit Winterſaizoen. Dezelve werd door den Hoogleeraar Mr. H. W. TYDEMAN geopend met het voorlezen eener Verhandeling, behelzende *eenige aanmerkingen over den tegenwoordigen toeſtand der Vaderlandſche Letterkunde in vergelijking met dien bij andere Volken en bij haar' eigen meest bloeijenden toeſtand in de eerſte helft der zeventiende Eeuw;*

Eeuw; waarna de Heer Mr. W. Bilderdyk een Dichtstuk voorlas, getiteld *het Vergaan*.

Amsterdam *den 25sten November*. De Hooggeleerde Hr. F. van der Breggen Cornz., aanvaardde heden zijn Hoogleeraarschap in de Medicijnen aan de Doorluchtige School alhier; met eene plegtige Redevoering: *De unâ atque solâ viâ, pro hodiernis artis Medicae incrementis, tum ad artificis solertiam, tum ad artem ipsam amplificandam, rite ineundâ*; d. i.: Over den eenigen weg, dien men, naar de tegenwoordige vorderingen der Geneeskunde, behoort in te slaan, zoowel om den geschikten Kunstenaar te vormen, als de kunst zelve uittebreiden.

Haarlem *den 29sten November*. Directeuren en Leden van Teyler's Stichting hebben in hunne Vergadering gisteren gehouden, beoordeeld de drie Verhandelingen ter beantwoording der vrage betreffende het *Teleologisch* bewijs, welke voor 1 Januarij ll. waren ingekomen, en waarvan N°. 1. in 't Fransch was geteekend: *Lux orta est justo et rectis corde lætitia Ps. 96*. N°. 2. in 't Nederduitsch: *Nemo est enim tam rudis &c. Lactantius*. N°. 3. in 't Nederduitsch: *Weest vruchtbaar en vermenigvuldigt. Genes*. Men oordeelde eenpariglijk, dat N°. 1. verre de meeste verdiensten had en dat hetzelve inderdaad veel goeds tot beantwoording dezer vraag behelsde, doch dat hetzelve, wegens zijne zeer buitensporige omslagtigheid en daarmede gepaard gaande onvolledigheid, te weinig aan den eisch der vrage beantwoordde, om bekroond te kunnen worden.

——— Den onderstaanden Brief mededeelende, welke eene heusche verbetering van eene plaats in het Letterkundig Mengelwerk des Heeren J. Scheltema behelst, nemen wij deze gelegenheid waar, om te toonen, dat wij onze eigene dwalingen ook gaarne erkennen, door het plaatsen van een' anderen Brief, waarin ons aangewezen wordt, hoe de Brief van den Hr. J. P. A. over de Zonnevlekken in N°. 45. bl. 292. niets afdoet.

Mijn Heer de Konst- en- Letterbode.

Onlangs las ik, in het zeer belangrijk Verslag, hetwelk de vlijtige nasporder der Geschiedenis van de

Nederlandsche Letterkunde, en handhaver des Vaderlandschen roems, J. SCHELTEMA, gegeven heeft wegens het standbeeld van Erasmus, in zijn *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk*, 1ste *Stuk* bl. 120, dat de Latijnsche Opschriften, thans op hetzelve te lezen, waarschijnlijk, door den geleerden Rector ZWAARDEKROON vervaardigd zijn. Dit moge omtrent het Opschrift in ongebonden stijl waarheid zijn, maar dat in dichtmaat heb ik niet alleen reeds in mijne jeugd aan NIKOLAAS HEINSIUS altijd hooren toeschrijven, en in eene Verzameling van onuitgegevene Latijnsche Gedichten, onder diens naam, gezien, maar ook, met het onderschrift van denzelven ingelascht gevonden in het eerste bundeltje der *Deliciae poëticae* van wijlen den Heer LAUR. VAN SANTEN, pag. 12, met bijvoeging, dat hetzelve door HEINSIUS, op verzoek der Burgemeesteren van Rotterdam is opgesteld. Niemand ook met den trant van dien Dichter bekend zal ligt denzelven daarin miskennen. Jammer is het slechts, dat in den tweeden regel, de tweede lettergreep van *Batavi* is kort gemaakt. Mij werd een Handschrift der Gedichten van NIC. HEINSIUS bekend, in hetwelk hij zelf alle de Plaatsen, op welke de tweede lettergreep in *Batavus* door hem kort gemaakt was, had veranderd. Het is niet, dan bij Dichters van laten tijd, dat men zulks aantreft, b. v. bij *Fortunatus*, *Lib.* 6 *Carm.* 8.

Condolet hinc Batavus, gemit illinc Baeticus axis;
Perstrepit hoc Vahalus, illud Hiberus aquis.

Op de plaats van *Lucanus Pharsal.* 1.431, die ter verdediging wordt bijgebragt leest men thans algemeen *Bavarique*, in plaats van *Batavique*.

De bekende heuschheid van den Heer SCHELTEMA waarborgt mij, dat deze kleine teregtbrenging niet ten kwade zal opgenomen worden.

H.

Mijn Heer!

Met bevreemding zag ik in uw geacht Weekblad N°. 45 eene aanhaling uit zekere *Brieven van Memmius aan Cicero* uit VOLTAIRES Werken met bijgevoegde verzekering, „ dat de echtheid dier Brieven door geenen geleerde in twijfel zou getrokken zijn." Men behoeft im-

immers het voorberigt daarvoor geplaatst flechts te lezen, om te gevoelen, dat niemand anders dan VOLTAIRE zelf fteller dezer brieven zij, en dat men aan geen handfchrift in de Boekerij van het Vatikaan hebbe te denken. Zie van zijne Werken het 40fte Deel der uitgaaf in 92 Dn. in 8°. of het 4de Dl. zijner *Melanges Philofophiques Historiques &c.* bl. 296 en 410. Wilt gij aan deze, naar mijn oordeel noodige, opheldering eene plaats vergunnen, zulks zal hem aangenaam zijn, die niet uit vitlust, maar zucht ter bevordering der waarheid, de vrijheid neemt, u dit onder het oog te brengen en met betuiging van achting de eer heeft te zijn

UEd. beftendige Lezer

L. 18 $\frac{6}{11}$ 17. B. A.

HAARLEM. Maakten wij onlangs (*) melding van het Feest, door de Maatfchappij *tot Redding van Drenkelingen* te Amfterdam gevierd, bij gelegenheid van haar *vijftigjarig beftaan*, wij vertrouwen aan onze Lezers eenige aangename oogenblikken te zullen verfchaffen door de mededeeling van de onderftaande DICHTREGELEN *bij die gelegenheid vervaardigd*, welke iederen Nederlander, die deze Maatfchappij van echt Vaderlandfchen ftempel en oorfprong naar eisch waardeert, moeten welgevallig zijn; de overweging hiervan, behalve derzelver kunstwaardij, deed ons althans gaarne eene plaats hier aan dezelve inruimen.

Wat hemelglans houdt mij omtogen?
Werpt de afgerende tijd zijn' fluijer van 't gezigt?
Keert, keert gij weder voor mijn oogen,
o Eeuw van zoo veel praal en licht?
Of daagt ge op 't albetoovrend heden,
Op grijze wieken van 't verleden,
o Schimmen van het Voorgeflacht!
En zweeft ge uit hooger kring en leven,
Op purperwolken voortgedreven,
Ontrezen aan der graven nacht!

Dat

(*) Zie *Algem. Konst- en- Letterbode* voor 1817 Dl. II. bl. 259.

Dat vrij verbeelding 't hart verover',
Der Eeuwen nacht in 't daglicht ſtell',
Zich in de ſpheer der geesten toover',
En zonnen in het aanzigt ſnell'!
Maar zoo, door tijd noch grens te meten,
Der ſchepslen onafzienbre keten,
Den mensch verwant aan hooger geest:
Dan zweeft, hunn' Hemelkreits ontvaren,
Om onze ontſtoken dankaltaren,
Het edel Voorgeſlacht, naijvrig op dit Feest!

*

Doe, Feestrei, doe uw Jubel ſchallen!
De helft eens Eeuwkrings vloot voorbij,
En deed in 't wentlen troonen vallen,
Maar kranst het achtbaar hoofd der eêlſte Maatſchappij,
Die, boven tijd en lot verheven,
Door zuivre Menſchenmin gedreven,
Heel 't aardrijk aan haar voeten boeit:
Doe, Feestrei, doe uw outers rooken,
Gij, die door 't edelst vuur ontſtoken,
Voor Deugd, voor Godsdienstmin en Menſchenliefde gloeit!

*

De misdaad moog' ten zetel ſtreven,
De luister taant, die haar omſtraalt;
Geen ſmet kan op den lauwer kleven,
Waar 't merk van Burgerdeugd in praalt!
't Zegt niets, op kar of zegewagen,
En hulde en wierook af te vragen,
Gewraakt door 't overheerd Heelal;
't Zegt veel, zich duur te doen verpligten,
Door Menſchenliefde een zuil te ſtichten,
Daar Volk en Vaderland zich in vereeuwgen zal!

*

Gij reest, voor de Eeuwen opgetrokken,
O loffelijke Maatſchappij!
De nijd, die op uw' rang dorst wrokken,
Erkende ſchaamrood uw waardij!
Ja, Volken, op uw' roem gebeten,
Hoe hoog ook zelf in rang gezeten,
Joegt gij den blos in 't aangezigt!
Verheven door uw eigen waarde,
Was ééne ſtem de dank der Aarde:
„ Duur, duur is 't Menschdom u verpligt!"

Ach!

Ach! menig', in den ſtroom der golven
Erbarmelijk daar heen gezweept,
Werd, naauw den afgrond uitgedolven,
Door de onervaring weêr naar 't graf teruggeſleept!
Gij kwaamt — de mist van onvermogen
Ontweek der onverlichten oogen;
De ruwe en onbeſchaafde ſtand
Wist uit de ſchijnbaar doode trekken
De levensvonk weêr optewekken
Met de eertijds onbedreven hand!

✱

De Menſchenmin ſchroomt geen gevaren,
En ſtaat haar duren prijs niet af!
Zij klimt bij 't klimmen van de baren,
En worstelt met het open graf!
Zij rijst, voor aller wachtende oogen,
Met d'evenmensch den vloed onttogen,
Aan 't edel gloeijend hart gedrukt!
Gij wenkt — en in de ontvlochten vlechten
Ziet zij den lauwerkrans haar hechten,
Die de allerſchoonſte daad vergetelheid ontrukt.

✱

Ja, waarheid, door geen' glans ompereld,
Hebt gij met onwaardeerbaar ſtift,
Alom voor de oogen van de wereld,
Op 't blinkend eermetaal gegrift:
De dood, uit d'afgrond van de ſtroomen,
Met vreeslijk wapen opgekomen,
Dreigt met den laatſten hartellag;
Maar deinst, met ſchrik in 't hart geſlagen,
Een Mensch dorst hem een prooi ontdragen,
Die in zijn vuist geketend lag?...

✱

Ontſluit, ontſluit uw heilge blâren,
Gedenkſchrift, dat van Deugd gewaagt,
Die, tartend hemelhooge baren,
Den dood ten bangen wedſtrijd daagt!
Ontſluit u voor het oog der volken!
Dring, breek den ſluijer door der wolken,
Met eeuwig onuitdoofbaar licht!
Wat ſchaamtloos lauwren af moog' beedlen,
Gij flonkert met een rol van duizend, duizend eedlen,
De wachtende Eeuwen in 't gezigt!—

Wien zwelt geen traan van dank in de oogen?
Voortreffelijke Maatfchappij!
De Volken juichen om uw pogen,
En volgen U op 't fpoor, geroerd door uw waardij!
De Moeder ziet haar wicht in de opgezwollen baren,
En gilt, met losgerukte haren,
En ftort van bittre wanhoop neêr!
Uw fpoorflag wekt den moed — de brave voelt zijn waarde,
Snelt aan, en werpt zich ftout in 't ingewand der aarde,
Ontrukt het kind aan 't graf, en geeft der Moeder 't weêr!..

*

Het graf bedreigt de hechtfte banden,
Dáár krijt de Weêuw om d'Echtgenoot;
Ginds kermt met opgeheven handen
De vriend met gloeijend hart aan 't harte koud als lood!
Uw fpoorflag wekt — de kunften dagen;
De hand, aan 't werktuig vastgeflagen,
Doet wondren van beleid, — Gij zet haar fpierkracht bij —
Het leven vonkt weêr aan — de fchijnbaar dooden rijzen,
En, boven blinkende eerbewijzen,
Rijst uit de dankbre borst de lof der Maatfchappij!

*

Gij, die de ziel met nacht en duister,
En ondoordringbaar ijs omfchorst!
De knel niet voelt van eigen kluister,
En d' adel uitdooft in de borst!
Gevoel op d' ongefchonden drempel
Van Menfchenliefdes achtbren tempel
Het licht, dat ze op uw' fchedel fchiet,
En ftort in haar gewijde zalen,
Verwonnen door haar gloênde ftralen,
Verpletterd, in uw eigen Niet!

*

U, Eedlen, die, met mannenkrachten,
Den roem der Vaderen herfchiept —
Voor Eeuwen, Volken, Nageflachten,
Deez' Maatfchappij tot aanzijn riept!
Geen rij van trotfche praalgeftichten,
Geene eerzuil is U opterigten,
Die waardig is uw deugd, uwe eer!
Wie zou naar eisch uw grootheid zingen?
Te zwak is 't lied van ftervelingen,
Te zwak het fpeeltuig van Homeer!

Maar

Maar luider zullen *zij* U danken,
Aan 't al te ontijdig graf door uwe zorg ontrukt,
Met hooger lied en hooger klanken,
In reiner fpheren uitgedrukt!
Hier voelden zij den adem glippen,
En met den danktoon op de lippen,
Zijn zij den grafkuil ingegaan —
Maar blijven weder bij 't ontwaken,
Met toegenomen kracht voor U erkentlijk blaken,
En heffen voor Gods troon een fchooner danklied aan!

*

Dat lied door duizend aangeheven,
Rijst, waardig, rein, en onbevlekt;
Dat lied van hooger, beter leven,
Klinkt voor het misdrijf niet, door 't huichelkleed bedekt!
Gij bragt, vereend met tal van braven,
O Eedle Willem! milde gaven —
Wij zwijmen voor uw deugd en komen lofs te kort;
Maar zweven om uw graf met weêmoed en met fmarte,
Met de eeuwige Eerzuil in ons harte;
Uw goud is niet vergeefs geftort!

*

Sprei, fprei uwe armen uit om de aarde,
O loffelijke Maatfchappij!
Dat, wie 'er neêrknielt voor uw waarde,
Doorgloeid van uwen invloed zij!
Doe hen, die nog uw gunst niet fmaken
In heilgen ijver voor U blaken;
Doorgloei hen met uw hemelsch licht;
En zie alom, waar waatren vloeijen,
Uw fpruiten welig tieren, groeijen,
En 't heil genieten, dat Gij ftichr!

N. Jr.

Rotterdam.

P R O G R A M M A.

der Maatfchappij: tot Nut van 't Algemeen.

(*Vervolg van Bladz.* 381.)

Hierop werd door den Secretaris herinnerd, dat, om te beantwoorden voor den eerften December 1817, onder de daarbij vermelde uitlovingen, opgegeven waren.

 N°. 1.

N°. 1. *Een duidelijk en geschiedkundig Betoog van de hooge waarde en voortreffelijkheid des Christendoms, aangewezen uit de weldadige gevolgen, welke de invoering der Evangelie-Leer, van stonden aan heeft te weeg gebragt.*

N°. 2. *Welke zijn de meest doelmatige middelen, van dewelke men zich in het onderwijs en de opvoeding van het opkomende geslacht bedienen kan, ter vorming en ter bevestiging van het oorspronkelijke Nederlandsche Karakter? en hoe moeten die middelen, vooral in de Scholen worden toegepast en gebruikt?*

N°. 3. *Wat is de oorsprong van het* Vooroordeel? *Welke nadeelige gevolgen kan hetzelve hebben? — Kan het* Vooroordeel *in eenige gevallen nuttig zijn? Indien ja; in welke?*

N°. 4. Een Leesboek, inhoudende: *zoodanige gebeurtenissen in ons Vaderland voorgevallen, waarin opmerkbaar, de hand der Goddelijke Voorzienigheid, tot redding van hetzelve uit drukkende en benaauwende omstandigheden is werkzaam geweest; met vermelding van die groote mannen, welke door diezelfde Voorzienigheid, in zoodanige omstandigheden, ten nutte van het Vaderland zijn verwekt geworden.*

N°. 5. *Een Handboek, of Gids des gedrags voor jonge Lieden van veertien jaren en daar boven; bevattende de zedelijke pligten, welke in het bijzonder in dien leeftijd te pas komen, en de gevaren en nadeelen, waaraan jonge Lieden, door verzuim van gezegde pligten, zich blootstellen; met onderrigting en waarschuwing, om zich daarvoor te hoeden.*

N°. 6. *Van welk eene kracht en invloed is de* Gewoonte *op den mensch en zijne handelingen?* en

N°. 7. *Korte Uittrekfels uit Land- en Zeereizen, door* NEDERLANDERS *gedaan.*

Hierna werden door de Vergadering drie nieuwe Prijsstoffen gekozen, waardoor, met degene, welke, volgens de Wetten der Maatschappij, andermaal moet worden opgegeven, de Lijst der Prijsvragen om te beantwoorden voor den eersten December 1818, bestaat als volgt:

N°. 1. *Welke is de geschiktste wijze, en welke zijn de meest gepaste middelen, om de Aardrijks- en Geschiedkunde, bij het onderwijs in de lagere Scholen, dienstbaar te maken, zoowel tot beschaving van het verstand, als ter vorming van het hart bij de jeugd, uit de min gegoede klasse, op dat beide deze Wetenschappen voor dezelve geene bloote klanken eener ijdele praalvertooning zijn?*

Het spreekt van zelve, voor hen althans, die eenigzins bekend zijn met de wijze, op welke de Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, altijd verlangt, dat de werkjes, welke zij wenscht uit te geven, zullen ingerigt zijn: dat zij ook ter voldoening aan haar oogmerk met *deze* Vraag,

geo-

geene ſtroeve, drooge beantwoording vordert, ſlechts in eenige korte ſtellingen, ten dienſte en hulpe der onderwijzers ter neder geſteld. Neen: offchoon de Verhandeling, welke ter beantwoording dezer Prijsvraag gevorderd wordt, wel voornamelijk ten dienste en nutte der onderwijzers in de lagere Scholen moet worden geſchreven, om hen ter handleiding in hun onderwijs over de Aardrijks- en Geſchiedkunde te ſtrekken, zoo moet dezelve echter, zoo wat het wetenſchappelijke als vormelijke daarvan betreft, dermate ingerigt worden, dat zij ook ouders en opzieners der kinderen, dadelijk door het lezen, onderwijzen; ja den kinderen, die haar lezen, zelve. Het ſtuk moet ten dien einde voorbeelden, zoowel uit de Aardrijks- als Geſchiedkunde, leveren van de wijze waarop beide deze wetenſchappen, in haar geheel, overeenkomſtig de bedoeling bij de Vraag, zouden moeten worden onderwezen; moetende echter deze voorbeelden, uit op zich zelve ſtaande gedeelten der Aardrijks- (zooverre dit alhier zonder Kaarten, of met beroep op beſtaande Kaarten geſchieden kan) en Geſchiedkunde beſtaan, zoodanig dat deze voorbeelden, elk voor zich, een geheel opleveren.

De gewone gouden Medaille en tien gouden Dukaten.

N°. 2. „ *Daar de inrigting der* Lancaster-Scholen *in* Engeland, *niet alleen aldaar, maar ook elders in Europa, ſedert de laatſte jaren, de aandacht tot zich trekt, niettegenſtaande het Openbaar- en Armen-onderwijs in ons Vaderland, vele jaren vroeger heeft plaats gehad, en zich aanmerkelijk verder uitſtrekt dan de bedoelingen bij de genoemde Engelſche Scholen, zoo als dit met opzigt tot de* Stads-Armenſcholen te Amſterdam, *overtuigend is aangetoond in het Stukje, getiteld:* de Lancaster-Scholen in Engeland, vergeleken met de Stads-Armenſcholen te Amſterdam, *op last van Curatoren dezer Scholen uitgegeven. — Daar het ondertusſchen zeker is, dat niet in al de gemeenten van het Vaderland eene zoodanige gelukkige gelegenheid beſtaat, en misſchien niet beſtaan kan, als* te Amſterdam, *en echter* alle *Kinderen van arme of onvermogende Ouders, aanſpraak op Onderwijs in de noodzakelijkſte Kundigheden hebben, even als zulks door het belang der Burgerlijke Maatſchappij dringend gevorderd wordt; zoo wordt gevraagd:*

„ *Een onderzoek, waar bij men zich de beantwoording der* „ *volgende Vragen hebbe voorteſtellen.*"

„ *Tot* hoeverre *moet*, volſtrekt noodzakelijk, *het Onder-* „ *wijs in de* Openbare- *en* Armenſcholen *zich uitſtrekken?* „ *Zijn 'er voordeelen te hopen of nadeelen te vreezen, wan-* „ *neer dit Onderwijs zich verder en tot hoogere Kundighe-* „ *den uitſtrekt, indien de omſtandigheden dezer Scholen zulks* „ *toelaten? en eindelijk: Welke is de beste Leerwijze langt*

wel-

„ *welke in de Openbare en Armenscholen in het Koningrijk* „ *der Nederlanden, het volstrekt noodzakelijke*, in den kortsten tijd, aan het grootste getal Kinderen, en op de „ minst kostbare wijze kan geleerd worden?"

De, aan het hoofd dezer Vrage geplaatste inleiding, zal genoegzaam doen zien, dat men bij het beantwoorden der opgegevene Vragen verlangt, dat de Leerwijze van LANCASTER en BELL worde geraadpleegd. Het staat den schrijver vrij, om die gedeelten van dit onderwijs, welke hij voor zich de beste oordeelt, als de zijne, overtenemen; doch in dit geval moet hij de uitvoerlijkheid daarvan, in het Koningrijk der Nederlanden aantoonen, terwijl hij, in die gedeelten, waarin hij van deze leerwijze mogt verschillen, het meer geschikte en tot het doel leidende van de, door hem opgegeven manier, boven die van LANCASTER, moet betoogen.

De gewone gouden Medaille, benevens twintig gouden Dukaten.

(Het Vervolg en Slot hierna.)

NATUURKUNDIGE BIJZONDERHEDEN.

Bijën te Liverpool in een' steen gevonden.

Een Steenhouwer te Liverpool, aan het zoogenaamde Regentsdok arbeidende, was bezig met een' geweldig grooten steen, uit de groeve van Westerupoint aangebragt, te behakken, en ontdekte, na de weghouwing van eene aanmerkelijke dikte steens van den buitenkant, eene kleine, ten deele met klei en leemachtig zand gevulde holte, en in dezelve tot zijne verbazing en die van verscheiden zijner medewerklieden drie volkomen levende Bijën. Hij deed dezelve in zijnen zakdoek, doch bij de vertooning aan weetgierigen, ontvlogen 'er daarvan twee, terwijl hij vrijwillig aan de derde ook de vrijheid schonk. — Daar de laatste daad misleiding deed vermoeden, heeft men hem deswegens ondervraagd, en hij houdt zich vast aan de plegtige verklaring, dat hij die Insecten, binnen in den digten steen, zonder zigtbare gemeenschap naar buiten, ontdekt heeft. Indien deze daadzaak wel gestaafd en bewaarheid wordt, zal zij een belangrijk onderwerp voor de navorschingen der natuurkenners opleveren, die zooverre wij weten, wel Padden en andere levende schepsels in dien zonderlingen toestand gevonden hebben, doch tot hier geene gevleugelde dieren.

HAN-

HANDEL EN ZEEVAART, LANDBOUW, HUISHOUDKUNDE, BEVOLKING EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

Uitslag van de toediening van het tegen de galligheid der Runderen en Schapen bekend gemaakt middel door de gecombineerde Commissie van Leden uit die van Landbouw en Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt in Overijssel.

De Veearts VAN DER KLUIN heeft dit middel, tegen voornoemde galligheid, bestaande in een afkooksel van twee ℔ Eikenbast vermengd met een ½ ℔ Kalmuswortel en 1¼ ℔ Keukenzout aan een-en-tachtig Runderen en zeven-en-twintig Schapen, met de vereischte voorzorg en oppassing toegediend met dit gelukkig gevolg, dat een-en-zestig Runderen en vier-en-twintig Schapen, (waaronder 'er gevonden werden, die, reeds lang door die ziekte aangetast, in een' zeer ergen graad aan dezelve leden) daarvan geheel hersteld zijn.

Getal der in dit jaar aangekomen en afgezeilde Schepen te Petersburg.

Ten blijke der ongewoon drokke Scheepvaart in dit jaar te Petersburg diene, dat den 30 September (O. S.) het getal der aangekomen Schepen reeds beliep: 1657, dat der afgezeilde 1364. De sterke uitvoer van Koren is ongetwijfeld daarvan de oorzaak.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

MOSKAU *den* 29 *October*. Volgens narigten uit Turinsk in het Tobolskische Gouvernement, was daar reeds op 27 Augustus O. S. zooveel Sneeuw gevallen, dat de Brievenpost zich van eene slede bedienen moest.

LONDEN. Van het Eiland St. Helena heeft men hier berigt ontvangen, dat in den avond van den 21 Septembe-

l. l. over het geheele Eiland een schok van Aardbeving gevoeld werd, die zoo hevig was, dat in St. James Vallei twee huizen instortten. Deze beweging had ten acht ure plaats en hield omtrent twee minuten aan. Bij den Gouverneur was een groot Middagmaal, doch de gasten vloden met schrik het huis uit. Ook de dieren en vogels gaven duidelijke blijken van door dezen schok getroffen en verschrikt te zijn. Volgens andere berigten waren het onderscheiden schokken, en hadden dezelve eene maand later plaats Hoe het zij, ook aan boord van *the Conqueror*, het Vlagschip van den Admiraal PLAMFIN, dat in de Baai ten anker lag, werd die beweging der aarde waargenomen. De klokken van de kerk van het eiland werden dermate geslingerd, dat haar geluid op een' verren afstand gehoord werd.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Nov.	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
26	30. 0¼	40	w.	voormidd. bewolkt;
	30. 0½	43	z. w.	namidd. betrokken;
	30. 0	49	z. w. t. z.	regenachtig; 's avonds regenbuijen.
27	30 0	50	w.	harde wind;
	30 0¼	52	—	omtrent betrokken;
	30 1	52	—	
28	30. 1¼	49	w. z. w.	voormidd windrig; betrokken;
	30. 1¼	50	—	verder bewolkt;
	30. 1¼	43	—	's avonds helder.
29	30. 0	46	z. w.	zeer windrig;
	30 0	49½	—	betrokken; tusschenb.
	29. 9¼	51	—	iets stofregenachtig.
30	29. 9¼	52	w. z. w.	zeer windrig; omtrent betrokken;
	30. 0	54	w. t. z.	's avonds tusschenb. een weinig
	29. 9¼	52	w. z. w.	stofreg. 's nachts zeer harde wind.
Dec. 1	29. 8¼	51	z. w.	betrokken; windrig;
	29. 8¼	53½	w.	voormidd. stofregen;
	29. 6¾	52	w. z. w.	verder harde regen.
2	29. 6¼	49	z. w.	betrokken;
	29. 5½	52	w. t. n.	voormid. na 10 ure
	29. 4½	45	n. w.	en vervolgens regen.

Waarnemingen op den Huize Zwanenburg, *omtrent het gevallen en uitgewasemd Water.*

1817.	gevallen regen	uitgewasemd
Maand	lijn.	lijn.
November	9½	4½

GE-

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLIJSTEN.

Voorbeelden van hoogen Ouderdom.

Te Hanover werd bij de viering van het Derde Eeuwfeest der Hervorming aan Z. K. H. den Hertog van Cambridge een Grijsaard voorgesteld, die het Tweede Eeuwfeest ook had bijgewoond. In 1717 was hij reeds acht jaren oud. Ook te Frankfort waren twee dergelijke voorbeelden van hoogen ouderdom; Het een is een Jood van over de 105, en het ander eene vrouw van bijna 110 jaren, welke laatstgemelde zich nog volkomen herinnerde, van destijds met hare moeder in de St. Pieterskerk aldaar geweest te zijn.

BEKENDMAKINGEN.

*** Bij den Boekverkooper A. Loosjes Pz. worden uitgegeven de onderstaande nieuwe Artikelen:

I. CONSTANTINI HUGENII *de Vita propria sermonum inter Liberos Libri duo, primum edidit et annotatione illustravit* Petrus Hofman Peerlkamp *Gymn. Harlem. Rect. belgicis Versibus adumbravit* A. Loosjes P. F. d. i. het Leven van CONSTANTYN HUIGENS, in gemeenzamen Dichttrant voor zijne Kinderen, door hemzelven beschreven, voor het eerst uitgegeven door P. H. Peerlkamp, en in *NEDERDUITSCHE VERZEN* gevolgd door A. Loosjes Pz., in gr. 8°. met gegrav. Titel en Facsimile der Handteekening *f* 2-16-:

NB. Dit Handschrift van den beroemden Staatsman Geleerde en Dichter CONSTANTYN HUIGENS nu voor de eerste maal in het licht verschijnende en aan Zijne Majesteit den Koning opgedragen, is door de Nederduitsche navolging ook voor hen, die geen Latijn verstaan, belangrijk gemaakt. Met een bijvoegsel, behelzende eenige Ophelderingen, 't welk eerlang het licht zal zien, zal dit belangrijk werk kompleet zijn. Eenige weinige Exemplaren zijn op best Schrijfmediaan gedrukt en à *f* 4-16-: te bekomen. De laatste worden niet in Commissie verzonden, maar moeten voor rekening ontboden worden.

II. V. LOOSJES, de *VELDSLAG* bij *WATERLOO* en *DICHTPROEVEN*, in gr. 8°. met gegraveerden Titel en Vignet, op Schrijfmediaan in gr. 8°. in Carton à *f* 2-8

Behalve genoemden *Veldslag* bevat deze bundel Dichtproeven over de volgende Onderwerpen. *Eerzucht; Standvastigheid; Zijn kaars heeft op den togt gestaan; de groote Mast; van Keurboom tot Vuilboom komen; een Dronkaard; een slecht Recensent; Naïn; die verdraagt en zwijgt, overwint*

wint en verkrijgt; de Drie lessen der vereenigde regten; Moed; de Wapenkreten; de Zegepraal op Algiers; de Oude en Nieuwe tijd; de Doodendans van Hans Holbein; de Rozen van de Malesherbes; De slechte vond; ieder Vogel zingt zoo als hij gebekt is; de Haan en de Kapoen; de oude Vrouw en de Spiegel; Op de vingers van eene schoone; het elfde kusje van J. Secundus en eenige Gezelschaps Liederen.

III. B. FRANKLIN, *GEDENKSCHRIFTEN*; bestaande in uitgelezen Brieven. Naar het Engelsch in gr. 8°. à *f* 2-8

NB. Voor de Bezitters van *Het Leven van* BENJAMIN FRANKLIN, *door hemzelven beschreven, benevens deszelfs Zeden-, Staat-, Letterkundige en Geestige Geschriften*, zijn deze *Gedenkschriften* onontbeerlijk en voor allen belangrijk, die dezen in zoovele opzigten waarlijk grooten man weten op prijs te stellen.

IV. HANNA MORE, *de jeugdige Ongehuwde, die eene Gade zoekt*, eene bijdrage ter bevordering van eene naauwkeurige kennis aan de huisselijke zeden en gewoonten, den godsdienstigen en zedelijken denktrant der Engelschen naar den Achttienden Engelschen Druk. Tweede en laatste Deel, in gr. 8°. à *f* 2-16-:

Met dit Deel is deze hoogst belangrijke zedelijke en godsdienstige Roman geheel kompleet; van denzelven zijn in twee Deelen nog Exemplaren te bekomen à *f* 5-12-:

EN VOOR NIEUWE

St. Nicolaas- of Nieuwejaarsgeschenken

Voor de Jeugd:

I. WILLEM BIJ ZIJNE HUISDIEREN, of eene korte Natuurlijke Historie derzelve voor Kinderen, vrij gevolgd naar het Hoogduitsch, met Negen fraai gekleurde Platen in 8°., in een geplaatdrukt Omslag à *f* 1-8:

In dit regt voor Kinderen berekend Werkje, vindt men beschreven en afgebeeld: *Paarden, Ezels, Runders, Schapen, Bokken, Varkens, Konijnen, Honden, Katten, Ganzen, Hoenders, Eenden, Duiven, Kalkoenen* en *Paauwen.*

II. LEVEN EN AVONTUREN VAN GIL-BLAS VAN SANTILLANA, ten dienste der meergevorderde Jeugd bearbeid door KINDERLING, naar 't Hoogduitsch met drie Platen en gegraveerden Titel in 8°. à *f* 1-16-:

Dit zorgvuldig bearbeid Uittreksel uit den beroemden Roman van dien naam is bijzonder berekend, om Jongelieden, onder het bekleedsel eener verdichte Geschiedenis, met den loop der Wereldsche zaken bekend te maken, zonder hen de buitensporigheden van de handelende personen van eene aanlokkelijke en verleidelijke zijde voortestellen.

TE HAARLEM BIJ A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 52. *Vrijdag den 26den December.*

BERIGTEN.

WEENEN *den* 20 *November*. Alhier is in den ouderdom van 90 jaren 8 maanden overleden de beroemde Kruidkundige, Baron VAN JACQUIN, geboren te Leijden den 16den Februarij 1727. Zijn vader, eigenaar van eene groote Laken- en Fluweel-fabrijk, door veranderde handel-omstandigheden het grootste gedeelte van zijn vermogen verloren hebbende, was de jonge JACQUIN daardoor, als ook door zijns vaders vroegen dood, genoodzaakt de wetenschappelijke loopbaan, welke hij, volgens het opvoedingsplan van zijn vader, slechts als liefhebberij was ingetreden, tot zijne beroepsbezigheid te kiezen. Na het Gymnasium der Jezuiten te Antwerpen bezocht te hebben, studeerde hij te Leuven en vervolgens te Parijs. Door den Keizerlijken Lijf-Arts VAN SWIETEN, die een vriend was van het vaderlijk huis, kwam hij te Weenen, welke reize van Parijs hij, langs omwegen, ten voordeele der kruidkunde volbragt. Om den Keizerlijken tuin en menagerie met planten en gedierten te verrijken, werd JACQUIN naar de West Indiën en Spaansch-Amerika gezonden. In het jaar 1763 werd hij door MARIA THERESIA benoemd tot Bergraad en Professor

in de Scheikunde en Delfstoffen, doch daar hij vermeende de Duitsche taal niet magtig genoeg te zijn, wenschte hij van dien post ontslagen te zijn, maar die goedhartige Vorstin gaf hem zeer vleijend ten antwoord: ,, Zulk een ,, bekwaam mensch als gij mij voorgedragen wordt, kan ,, zich binnen een half jaar wel zoo verre in de Duitsche ,, taal volmaken, als noodig is, om het hem toevertrouwd onderwijs voortedragen: gaarne zal ik hem ,, dat uitstel verleenen tot zijne voorbereiding." en JACQUIN beantwoordde volkomen aan het gunstig gevoelen van MARIA THERESIA; de verdienstelijke man werd door onzen tegenwoordigen Keizer in den Vrijheerelijken stand verheven. Als vader is hem het schoone lot ten deel gevallen, van zich in zijnen waardigen zoon, die sedert 1792 zijn opvolger in het leeraar-ambt, en vervolgens de voortzetter van zijne clasfieke werken geweest is, als verjongd te zien. De lust voor zijne studien is hem in zijne ziekte dermate bijgebleven, dat, nadat hij in de maand Augustus eenige dagen ziek en geheel bewusteloos gelegen had, in een helder oogenblik, zijne eerste vraag was: Bloeit 'er dan nog geene *Stapelia?* Zijnde zijne laatste arbeid eene beschrijving der *Asclepiaden.*

HAARLEM. Hebben wij onlangs eene Beschrijving in dit Weekblad medegedeeld van het Gedenkteeken, door den Hooggel. Heere D. J. VAN LENNEP op zijne Hofstede het Huis te Manpad opgerigt (*) en bewezen wij, voor deszelfs voltooijing, reeds onze hulde aan zijnen ijver, om de roemrijke daden onzer Voorvaderen in het geheugen te bewaren, door het plaatsen van eenige Dichtregels van den Heere C. DE KONING LDZ. (†) thans zijn wij door den Heere J. H. HOEUFFT in staat gesteld, daarvan op nieuw een bewijs te geven, door het onderstaand Latijnsch Gedicht, hetwelk de Hr. A. LOOSJES Pz. voor den Nederduitschen lezer in onze Moedertaal, op ons verzoek, dichtmatig wel heeft willen navolgen.

IN

(*) Zie *Alg. Konst- en Letterb.* 1817. D. II. bl. 98.

(†) Zie *denzelven*, D. I. bl. 403.

In Monumentum, quod in villa sua Manpadica erigi curavit Vir Celeberrimus D. J. van Lennep.

*

Reliquiae aularum, cunabula prisca Potentum,
Ruderaque Hollando semisepulta solo;
Rudera virtutem Patriae testantia avitam,
Temporis et varias foeta docere vices;
Deveranda magis collapsis rudera muris,
Praeterito quam si staret honore decor;
Numquam ego vos calco, numquam vos lumine tango,
Quin perturbatum me sacer horror habet;
Seu Brederodeae rapiunt me culmina molis,
Merviaci patria seu regione tholi, (*)
Seu Teilinga domus, flammas, ut fama, Jacobae
Nunc quoque quae mediis testificatur aquis;
Sive alia, heroae quæ Nobilitatis origo
Annales decorat, prisce Batave, tuos.
Nec tantum adficiunt sortis ludibria sensus,
Altius hinc quantum mens animosa calet.
Dumque viros stupeo, vestra olim tecta tenentes
Qui cupidi ardebant currere laudis iter,
Nobile praeclaros subdunt mihi calcar ad ausus,
Area qua nostris est patefacta rotis.
Iisdem incenduntur stimulis, agitatibus iisdem,
Pectora formati qui meliore luto.
Et tamen, annorum quis dens inimica pepercit,
Hostilis verita est quae violare manus,
Et tamen haec nostro (quis credere non neget?) aevo
Dirior evertit tempore et ense cohors.
Junxit Avaritiae populandi insania dextram,
Barbariesque ipsis inficianda Getis.
Vos Neomagensis testor praetoria tractus,
Et rerum domina regia digna Dea;

Heem-

(*) Vulgo *Het Huis te Merwede*, prope Dordracum, urbem mihi natalem.

Heëmſtedias teſtor, deſtructas funditus, arces,
Raſaque Velſenae fragmina tota domus;
Utraque ab Hoeufftiacae mihi gentis nomine cara, (*)
Utraque luminibus dulcia ſaepe meis.
Vandalicus quin ille furor quoque ſaeviit arma
In proavûm, et proava parta tropaea manu,
Pleraque Manpadicis quae quondam effoſſa colonis
Fulſere Heëmſtediis gloria fornicibus.
Atque utinam ſpolium viiis non illa propolae,
Inque nova haud iterum tela recuſa forent!
Sed tibi, Lennepi, vel quolibet aere redemta,
Manpadicum ornarent, quo latuere, ſolum!
Te devastantis non haec infamia ſecli
Adtigit. Aethereus te magis ardor agit.
Merſa vetustatis tu quae jacuere tenebris
Eruis, et patriae conſulis historiae.
Nec cupis Auſoniis tantum tantumque Pelasgis,
Sed decus et Belgis adſeruisse ſuum.
Multaque dum vano ſe jactitat ornamento
Villa, tuam vera creſcere laude jubes.
Manpadiique ſacras venturae nomina Famae
Marmore, gestorum perpetuante fidem:
Ut proavûm lentos impellat palma Batavos;
Ut proavûm aequiparet grandia facta nepos.
Salve, Lennepii documentum inſigne favoris,
Ingenii ſalve, nec minus artis, opus!
Tu reparare potens aevi tot damna recentis,
Damna tot antiqui tu reparare potens.
Patriaque in fastis ſignabit tempora, quae te
Videre Harlemiis ſurgere prima jugis.
Haemſtedii et donec Barnveldi et nomina dicet,
Lennepii dicet nomina cara ſui.
At pugnata tuos quo, Manpadis ora, per agros
Praelia Phidiacis concelebrare notis?
Tempore Pyramidas victuraque Mauſoleum
Quae monumenta tibi carmine ſtruxit herus.

J. H. Hoeufft.

O P

(*) Pagi nempe Heëmſtedii non ita pridem Toparchae fuerunt, Velſeni adhucdum ſunt, *Hoeufftii*.

OP HET GEDENKTEEKEN,

DOOR DEN WEL EDELEN HEERE

D. J. VAN LENNEP,

Op zijne Hofstede: *Het Manpad* opgerigt.

Bouwvallig overschot van hoven en van sloten,
Eenmaal op Hollands Erf des Adels bakermat;
Getuigen van de deugd en moed van Hollands Grooten
Van 't wisselvallig lot, dat eens uwe eer vertrad;
Bouwvallen, welker puin, schoon 't mos en stof bekleeden,
Meer eerbied wekt, dan toen ge in vollen luister stondt,
Een heil'ge huivering van schrik doorrilt mijn leden,
Vest ik op u mijn oog, of drukt mijn voet uw' grond;
't Zij Breêroo's puingevaart mijn' geest houde opgetogen,
't Zij 'k bij mijn Vaderstad op Merwes (*) slotmuur staar;
't Zij 'k toef bij Teilingsch Huis, waar nog het mededoogen
Jacoba's minvlam in den vijver wordt gewaar;
Bij andre brengt mijn geest zich d' adelstand te binnen,
Die Neêrlands Volkskronijk deed schittren door zijn gloor;
Niet slechts ontroert dit spel des noodlots mijne zinnen,
Neen! dieper dringt mijn geest bij die bespiegling door.
Bewond'rend d' eedlen tuk, gehuisvest in die daken,
Die in 't bejag van eer zijn vreugde en wellust vond,
Voel ik den fieren geest van onderneemzucht blaken,
Waarvoor in vroegere eeuw hun 't strijdperk open stond;
Elk eedle, die met mij niet van dat bloed ontaardde,
Gevoelt dezelfde spoor nog prikklen zijn gemoed;
En echter 't geen de tand des tijds gelukkig spaarde,
Dat voor des vijands vuist, voor slooping bleef behoed,
Zag onze tijd (men schrikt hieraan geloof te geven)
Bedorven of verwoest door der soldaten rot,

En

(*) Het Huis te Merwede, nabij Dordrecht, de geboortestad van den Latijnschen Dichter.

En slooplust, door het vuur der geldzucht aangedreven,
Vernielde, meer barbaarsch dan Geten, slot bij slot.
Nijmegen tuig 't verlies, door eeuw, noch tijd vergeten,
Toen 't Godenwaard verblijf verbrijzeld werd tot gruis;
Getuig hier, Heemsteês slot, geheel ter neêr gesmeten,
En 't laatst verdelgde spoor van Velsens aadlijk huis.
Hoe streelden beide steeds het oog van elk regtschapenen
En mij het oog en 't hart, doorstroomd van 't Hoeufftsche (bloed; (*)
't Was der Wandalen drift, die op der Vaadren wapenen,
Ja op de krijgstrofeen der Vaadren heeft gewoed;
Waarmeê, na 's Manpads boer ze delvend mogt ontdekken,
De wand van 't Heemsteês slot eens glansrijk was bekleed:
Zij moesten nu ten buit van sloop- en heblust strekken,
En zagen zich op nieuw tot oorlogstuig hersmeed.
Gaarn hadt gij 't wapentuig, waar 't u ten koop geboden,
Gedolven uit uw' grond, gehuisd in Manpads dak,
Van Lennep! 't was door u verwoestingsbrand ontvloden,
Een brand, die nooit uw ziel, vol hemelsch vuur, ontstak.
Ja uit der Eeuwen graf, trokt gij, daar 's Lands historie
Uw zorgende aandacht vest, d'alouden schat in 't licht,
Die niet slechts Griekens roem, die niet slechts Romes glorie,
Maar ook der Belgen eer door uwe vlijt verpligt.
Dat ijdle sieraân vrij, die Hollands smaak bederven,
De valsche tooisels zijn van menig Landgebouw,
Gij doet uw Manpads naam een' hooger roem verwerven,
Door de Eernaald, die 'er rijst ten dank van heldentrouw;
Of zij 't verdoofde vuur moge in 's volks borst ontsteken,
En Bato's nakroost daar der Vaadren grootheid leer'.
Praal dan nog lang met roem, echt Hollandsch eereteeken!
Blijk van van Lenneps gunst en geest, der kunst tot eer.
Gij die en schade en schand van Hollands erf doet wijken,
Waar deze en vroegere Eeuw het hart meê heeft doorgriefd,
Met glans zal 't oogenblik steeds in 's Landsjaarboek prijken,
Toen Gij in Haarlems oord uw spits naar boven hieft.

Zoo-

(*) De Hoeufften namelijk, waren nog onlangs de Heeren van Heemstede, en nog zijn zij het van Velsen.

Zoolang men Barnevelds en Haemstee's naam zal melden;
Wordt ook van Lenneps naam met liefde en dank verbreid;
Doch waartoe Manpads hoef! het strijdtooneel der helden,
Door kunst van Phidias eene Eerzuil toebereid?
Daar 's Landsheers veldzang u met luister zal doen blinken,
Schoon Naald- en Grafgesteent in puin en stof verzinken.

A. LOOSJES, Pz. (*)

HAARLEM. Daar de Briefwisseling in de *Vaderlandsche Letteroefeningen* tusschen den Hoogleeraar UILKENS te Groningen en den Heer J. BUYS te Amsterdam, over het geschil, of 'er bij de Gemagnetiseerden zekere graad van helderzienendheid bestaat, thans sedert eenige maanden zeer levendig is, en onderwijl velen, die in de beslissing van dit geschil belang stellen, met verlangen afwachten, welke de eindelijke uitslag zal zijn van de proefneming, door den Secretaris van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen in Maart 1816 aan den Hoogleeraar UILKENS en andere Magnetiseerders voorgesteld, om door een helderzienden Gemagnetiseerden een enkel woord in eene doos, die in eene Vergadering der Hollandsche Maatschappij verzegeld is, te doen lezen, en zoo dit gelukke, dezelve in eene dergelijke Vergadering te ontsluiten en 'er den uitslag van bekend te maken, achten wij, dat het velen onzer lezeren niet onaangenaam zal zijn te zien, wat de Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt in Vriesland, door hare gecommitteerden, heeft waargenomen bij de zoogenaamde Magnetische behandeling van zeker Meisje te Makkum, waarvan de helderzienendheid in het kennen van ziekten van vele lijders en in het voorschrijven van gepaste geneesmiddelen zeer hoog geroemd werd, en welk besluit gemelde Provinciale Commissie zich verpligt geacht heeft omtrent deze *helderzienendheid* in Vriesland bekend te maken.

De

(*) Schoon ieder, die het bovenstaande Dichtstuk in het Latijn van den Heer Hocufft met mijne zeer vrije en verre navolging kan vergelijken, duidelijk zal ontdekken, hoeveel 'er bij dezelve van de oorspronkelijke schoonheid is verloren gegaan, hoop ik echter, dat zij, voor hun, die alleen Nederduitsch verstaan, kennelijk genoeg de edele gevoelens en bedoeling van het Latijnsch Gedicht uitdrukt, dan dat ik reden heb, om het geheel achter te houden. L.

De Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt in Vriesland, gehoord hebbende het gerapporteerde van de Leden J. VITRINGA COULON, S. ENS, J. BANGA en J. G. S. VAN BREDA, gecommitteerd bij besluit van den 8 October ll., om onderzoek te doen naar den zoogenaamden Magnetischen toestand van zeker Meisje te Makkum, onder behandeling van den Med. Dr. V. VAN DER PLAATS aldaar, hetwelk dagelijks in haren Magnetischen slaap door een groot aantal lijders over derzelver ziekten geraadpleegd wordt; welk gerapporteerde onder anderen behelsde: „ dat zij Gecommiteerden den 12 en 13 October ll. in drie onderscheide zittingen ten dezen een „ naauwkeurig en onpartijdig onderzoek hebben gedaan, „ waaruit hun overtuigend gebleken is, dat gezegd Meisje „ *destijds*, geene de minste blijken van helderzienendheid, „ of van vermogen om door onmiddellijke aanraking, of „ aanwending van kleedingstukken enz. over de ziekten „ van anderen te oordeelen, en dezelven geschikte geneesmiddelen voorteschrijven, gegeven heeft, en dat al de „ overige proeven, indien zij met de vereischte omzigtigheid „ in het werk gesteld werden, aangaande het helderzien „ van gemeld Meisje, toen geheel mislukt zijn.”

Besluit:

1. Voornoemden Med. Dr. V. VAN DER PLAATS onder het oog te brengen, dat, daar gemeld Meisje, tijdens en gedurende zijne Magnetische behandeling *althans geenszins altijd*, het vermogen van helderzienendheid, en om over ziekten van anderen, welke middellijk of onmiddellijk met haar in rapport worden gebragt, te oordeelen, bezit; het hoogst onvoorzigtig is, op hare gezegden, lijders geneesmiddelen voorteschrijven, of te laten gebruiken — met ernstigen last, om zich hiervan voor het vervolg te onthouden, en zijne Magnetische behandeling van voorn. Meisje niet langer te doen dienen tot een zoo hoogst onvoorzigtig einde, — alsmede om zich niet op deze wijze eene laakbare kost- of geld-winning te verschaffen, dewelke nimmer overeenkomt met de waardigheid van een' Geneeskundigen.

2. De Ingezetenen dezer Provincie, welke successivelijk voorn. Med. Dr. VAN DER PLAATS, door middel van het Gemagnetiseerd Meisje, geraadpleegd hebben, te waarschuwen, geen onbepaald geloof te slaan aan het geen hun, wegens hunne ziekten, door hetzelve gezegd is, veelmin de genezing, op de aldus aangewende geneesmiddelen, te laten aankomen.

En zal deze aan voorn. Med. Dr. V. VAN DER PLAATS toege-

gezonden, en door de Nieuwspapieren bekend gemaakt worden.

Leeuwarden, den 8 November 1817.

De Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt in Vriesland,
J. VITRINGA COULON, *President.*

De ondergeteekende aan den eenen kant volkomen overtuigd, dat het Meisje, onder de Magnetische behandeling van den Heer Med. Dr. V. VAN DER PLAATS te Makkum, *geenszins altijd* in haren slaap het vermogen bezit van helderzienendheid, en om over ziekten van anderen te oordeelen, zoodat hij hierom, als Lid der Provinciale Geneeskundige Commissie van Vriesland, zich vereenigd heeft met het genomen besluit van dezelve van den 8 November ll., en in deze Courant geplaatst — echter aan den anderen kant gehoord hebbende van geloofwaardige personen verscheidene berigten; dewelke de helderzienendheid, en gemeld vermogen van voorn. Meisje, als *somtijds* bij haar plaats gehad hebbende, schijnen te bewijzen, gelijk hij ook niet kan ontkennen gemeend te hebben daaraf *voorheen*, een en andermaal *zelf* bij haar blijken te hebben gezien — wijders het van belang oordeelende, dat onpartijdig en naauwkeurig nader onderzocht wordt, *of* en *in hoeverre* gemeld Meisje wel eens *waarlijk* helderzienend geweest is, en aldus tot bevestiging zou kunnen dienen van dat gene, hetwelk door de Schrijvers omtrent het dierlijk Magnetismus verzekerd word: — Noodigt mits dezen uit die genen, welk eenig narigt omtrent voorn. Meisje en haar vermeend helderzienend vermogen kunnen geven, hem hunne waarnemingen desaangaande (liefst vrachtvrij) te willen mededeelen, en daar over verder met hem te corresponderen.

Leeuwarden, *den* 22 *November* 1817. J. VITRINGA COULON.

P R O G R A M M A.

der Maatschappij: TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

(*Vervolg en Slot van Bladz.* 381.)

N°. 3. „ *Eene korte Natuurlijke Historie onzes Vaderlands, en wel eene beknopte Natuurkundige Beschrijving van al die voor-*

voorwerpen, in de drie Rijken der Natuur, welke afzonderlijk, of bij uitsluiting, of ook gemeen met andere Landen, in het Koningrijk der Nederlanden worden gevonden."

Om deze Prijsstoffen goed en doelmatig te beantwoorden, moet men zich bekend maken met al de voortbrengselen der Natuur, in hare drie rijken, welke voorkomen en gevonden worden in al de Provinciën en Landen van het Koningrijk der Nederlanden, zoo als het in deszelfs uitgestrektheid, daaronder begrepen het Groot-Hertogdom Luxemburg, bestaat. Men moet opsporen en opgeven, wat al, uit ieder van die drie rijken, daarin gevonden wordt. De woorden *kort* en *beknopt* in het Prijsvoorstel voorkomende, duiden reeds aan, dat men geene uitvoerige beschrijving van ieder voorwerp, verwacht. Zeker zoude men, in dat geval, verscheidene dikke Boekdeelen bekomen. Er moeten, als het ware, slechts grondtrekken geleverd worden, in de manier, zoo als het werkje van den Hoogleeraar UILKENS, *Korte Natuurlijke Historie*, is ingerigt. Ieder voorwerp moet slechts in zijne gedaante, vorm, aard en karakter worden beschreven, en daar benevens, gegeven worden korte aanwijzing van verschil en verscheidenheid hier en daar; hetwelk insluit, dat opgenoemd en aangewezen worden gewesten, streken, en plaatsen, waar het beschrevene voorkomt. Dienst en gebruik, nut en voordeel, zoo in den handel als het huishoudelijk leven, behooren ook, met een kort woord, te worden aangewezen, ten einde het bedoelde werkje, alzoo te meer nuttig en belangrijk moge zijn. Het spreekt van zelve, dat de wijze van voordragt en beschrijving, zoowel als de stijl, zoo gemeenzaam en eenvoudig moet zijn, als overeenstemt met de wijze, op welke de Maatschappij, doorgaans, verlangt, dat de werken, door haar uit te geven, worden opgesteld.

De gewone gouden Medaille benevens tien gouden Dukaten.

N°. 4. „ *Eene Geschiedenis van* al *de Nederlanden, van derzelver vroegste tijdperken af, tot op de afschudding van het Spaansche juk, door de zeven Vereenigde Provinciën.*

Men verlangt, bij de beantwoording dezer Prijsstoffe, dat de Schrijvers zich voorstellen, het onderzoek der vier punten, door den beroemden WAGENAAR, als uitmakende de *oude* Geschiedenis der Nederlanden voorgesteld; zij zijn:

1. Eene beschouwing van den staat dezer Landen voor den inval der Romeinen, in dezelve.

2. ——————— gedurende de overmagt of overheersching der Romeinen.

3. Eene

3. Eene beschouwing onder het hoog bewind der Frankische of Duitsche Vorsten, en
4. —————— onder het bewind der Graven, Hertogen, of welke namen ook de bijzondere Landsvorsten der onderscheidene Gewesten mogen gedragen hebben.

Waarbij echter moet worden in het oog gehouden, dat dit onderzoek zich tot *al* de Nederlanden moet uitstrekken, en dus niet zoo als bij WAGENAAR, die verklaart, voor zijn bijzonder doel, zich alleen tot *Holland* te bepalen, en de geschiedenis der overige Gewesten alleen in zooverre aanteroeren, als zij gemeenschap met, of invloed op de Hollandsche Geschiedenis hebben.

De algemeene bepaling van de uitgebreidheid dezes werks, zal den Schrijveren van zelve moeten doen besluiten, om alle omslagtigheid te vermijden, bijzonder het verhalen van Oorlogen; de aanroering hiervan is dan alleen noodzakelijk, wanneer zij veranderingen van Opperhoofden of Regeringsvormen ten gevolge hadden. Voorts bedoelt men door de woorden: „ tot op de afschudding van het Spaansche juk " geenszins eene Geschiedenis van die afschudding. Deze toch is in alle Vaderlandsche Geschiedenissen voorhanden: deze woorden zijn alleenlijk hier gesteld, om het tijdperk aantewijzen, waarmede geeindigd moet worden; en, om deswege alle misvatting voortekomen, wordt bij dezen dit tijdperk nog naauwkeuriger gesteld op de verkrijging der Souvereiniteit over al de Nederlanden door Keizer KAREL den Vijfden.

Eindelijk worden de Schrijvers verwezen naar de Voorrede van het onsterfelijke werk van WAGENAAR: het zijn de oogmerken, welke deze voortreffelijke Geschiedschrijver zich voorgesteld en bereikt heeft — het is in zijnen geest, dat de Maatschappij dit werk wenscht behandeld te zien.

De gewone gouden Medaille.

Ieder, die naar den Prijs wil dingen, zal zijne Verhandeling in de Nederduitsche of eenige andere levende taal, mits met Italiaansche letteren, en, in welke dezer talen ook, door eene andere hand, dan de zijne, geschreven *voor* of *op den eersten* December, der daarbij vermelde jaren, *vrachtvrij*, moeten bezorgen, onder het adres van den Algemeenen Secretaris der Maatschappij, ter Vergadering van Hoofdbestuurders, in het Gebouw *de Zon*, *op den Singel bij den Blaauwburgwal*, *te Amsterdam*. Voorts zij den Schrijvers berigt: dat elk *bekroond* Stuk een eigendom wordt van de Maatschappij, waarvan de Schrijver, door de bekrooning aan haar eenen onvoorwaardelijken afstand doet, om daarmede, en daarvan, met en benevens den naam des Schrijvers, zoodanig gebruik te maken, als zij zal bevinden

den noodig te zijn, tot beveiliging van het regt van eigendom, op de door haar uitgegevene Werken. Eindelijk is het van belang voor de Schrijvers, dat derzelver stukken, duidelijk en leesbaar afgeschreven worden, daar het *moeijelijk* leesbare geenen anderen dan nadeeligen invloed op de beoordeelingen kan hebben, en het *onleesbare* dezelve daaraan geheel zoude onttrekken.

Op last der Maatschappij:

HENDRIK RAVEKES,
Secretaris.

Amsterdam den 31sten Augustus 1817.

B E R I G T
V A N D E
W E R K Z A A M H E D E N
D E R
E E R S T E K L A S S E
V A N H E T
KONINKLIJK-NEDERLANDSCH INSTITUUT.

(*Vervolg van Bladz.* 330.)

van 1809 — 1810.

De naauwgezette ijver, waarmede het vraagstuk over de deugdelijkheid van het Amsterdamsch Kunst-cement door de Eerste Klasse was ter harte genomen, en de belangrijke gevolgen, die voor 's Lands welvaren uit hetzelve konden voortvloeijen (*), gaven den Heer VAN DER WYCK, Correspondent der Vierde Klasse, geschikte aanleiding, om onder de aandacht der Eerste Klasse te brengen het groot belang, dat 'er zoude gelegen zijn in een rigtig onderzoek naar de bestanddeelen der schelpkalk, de inmengsels van vreemde stoffen en hare evenredigheid tot de zui-

(*) Zie Verslag aan Zijne Excellentie, den Minister van Eeredienst en Binnenlandsche Zaken, door de Eerste Klasse van het Koninklijk Instituut Wetenschappen, Letterkunde, en Schoone Kunsten, betrekkelijk den haar opgedragen last, nopens het stuk der Buitenlandsche en sedert 1780 uitgevondene Binnenlandsche Tras of Cement. Ter Koninklijke Staatsdrukkerij 1809.

zuivere ſchelpen, enz., opdat men welligt hierdoor tot het middel geraken mogt, om de ſchelpkalk even deugdzaam en goed, als de ſteenkalk, tot het maken van waterdigte werken te doen worden.

De Klasſe inſtemmende met het belangrijke van zulk een onderzoek, verzocht hare Leden Vrolik, Paets van Troostwyk en J. Blanken Jansz. als belast geweest zijnde met de zaak van het Cement, ook nu wederom der Vergadering te dienen van berigt, conſideratiën en advies.

Dan terwijl deze Commisſie zich met de overweging van dien vereerenden last bezig hield, ontdekte men uit het Programma van de Koninklijke Maatſchappij der Wetenſchappen te Haarlem, dat het belang des onderwerps ook de aandacht van dat Genootſchap had tot zich getrokken, zoodat op eene voldingende beſlisſing van de reden, waarom de ſchelpkalk, gelijk zij nu beſtaat, voor de ſteenkalk moet onderdoen, en hoe zulks te verbeteren, eene aanzienlijke belooning werd uitgeloofd (*).

Commisſarisſen hierdoor in hun onderzoek teruggehouden, namen de vrijheid, aan de Eerſte Klasſe voorteſtellen, den hun opgedragen last terugtenemen, immers zoo lange, tot dat het vraagpunt bij de Koninklijke Maatſchappij te Haarlem zou beantwoord of door dezelve als onbeantwoord opgeheven zijn. Met welk voorſtel zich de Klasſe vereenigde.

Onder de zaken, die eene korte wijl, zoo in de ſtaatkundige, als geleerde wereld veel geruchts maakten, kan men met volle regt de gewaande ontdekking brengen, dat Schelvisſchen het goud aan Neêrlands boorden met zich voeren. Jan Steensma, een Zilverſmit te Workum, was op dien zonderlingen inval gekomen, na het zien van eenige goudkeurige deeltjes in de maag dezer dieren. Alle twijfel verdween hem volkomen, toen hij na het branden dezer ſtof in eenen ſmeltkroes eenig goud verkregen had.

Dit goud werd der Klasſe medegedeeld, die na een bedaard onderzoek van alles, wat ten deze werd voorgegeven, de volgende beſluiten opmaakte.

1°. Dat de goudglanzige haartjes of loovertjes, welke men bij ons te lande dikwerf in de maag van ſchelvisſchen vindt, gelijk ook die draadjes, welke door Steensma daarin ontdekt en ten onderzoek gegeven waren, van den *Zandkokerworm* afkomſtig zijn. Zij beſtaan uit waaijertjes of kammen, welke deze worm aan het hoofd draagt, of ook wel uit borſteltjes, als pooten ter zijde van deszelfs ligchaam geplaatst.

2°. Dat deze deeltjes in hunne zamenſtelling en beſtandd-

(*) Programma van de Koninklijke Maatſchappij der Wetenſchappen te Haarlem, 1810.

deelen over het algemeen geenszins van andere dierlijke zelfstandigheden verschillen en, Scheikundig onderzocht zijnde, in vele opzigten met de hoornachtige deelen van andere dieren of ook met de schubben der visschen eene groote overeenkomst aanduiden.

3°. Dat deze deeltjes derhalve, buiten den glans en kleur, geene eigenschappen met de metalen gemeen hebben en geen goud zijn, noch goud in zich bevatten.

4°. Dat van de beide stukjes, door Steensma gezonden, het eene, zijnde het geslagene, wezenlijk metaal is, bestaande voor het grootst gedeelte uit goud, waarschijnlijk met eenig zilver verbonden.

5°. Dat ook het andere, zijnde het gesmolten stukje, eene metalen zelfstandigheid is, bestaande voor het meerendeel uit koper, met een gering aandeel goud en nog eene andere stoffe welligt zilver.

6°. Dat echter deze beide laatstgenoemde stukjes metaal geenszins uit de vooraf gemelde draadjes, in de magen van schelvisschen gevonden, hebben kunnen bereid of verkregen zijn.

Door den Heer G. Troost werd der Klasse medegedeeld deszelfs beschrijving van eenen nog niet bekenden kristalvorm van het fer arsenical, benevens eene Natuur- en Scheikundige beschrijving van den pinit.

Laatstelijk ontving de Klasse nog een adres van den Hr. T. T. Eckhardt, met de noodige Bijlagen, ten einde zij zich zoude verledigen tot het onderzoek van het voordeel, dat 'er in de uitvinding van het hellend scheprad tot het droogmaken van waterplassen mogte gelegen zijn, en naar bevind van zaken een declaratoir afgegeven.

(*Het Vervolg hierna.*)

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN,

AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

Akademische Verhandelingen. *Dissertatio Juridica Inauguralis* de Exactore Litterarum Cambialium: *Quam a. s. n...... pro gradu doctoratus summisque in jure Romano et Hodierno honoribus et privilegiis in academia Lugduno-Batava, rite ac legitime consequendis, publico ac sollemni examini submittit* Janus Fredericus Wakker, Did. Fil. *Amstelaedamo-Neerlandus* Die xxv Junii MDCCCVII. Hora XI-XII. in auditorio majori. Lugduni Batavorum ap. Viduam M. Cyfveer J. Fil. MDCCCXVII. 8°. pp. VII. 91.

Na eene gepaste Voorrede, waarin de jeugdige Schrijver onder anderen zich met regt omtrent de min zuivere Latijnsche woorden verschoont, in eene stoffe over het Wis-

Wisselregt, bij de Romeinen onbekend, volgens acht Hoofdstukken. I. Over Wissel- en Wisselbrieven. II. Over den eischer; en dat de Wisselbrieven moeten geaccepteerd worden, of anders protest geschieden wegens de non-acceptatie. III. Over de middelen, door welke de eischer of wettige houder zich beveiligt, als Wisselbrieven verloren zijn. IV. Over de betaling van Wisselbrieven, en over de actien, of eischen, welke, ingeval van geweigerde betaling tegen den betrokken plaats hebben. V. Over het protest van geweigerde betaling en de eischen in het algemeen, tegen alle anderen, die ten aanzien der betaling gehouden zijn. VII. Over den aard en natuur van den eisch of actie, welke de eischer heeft tegen die genen, die, ten aanzien der betaling, aan hem verbonden zijn. VIII. Over Herwissel. Alle deze Hoofdstukken zijn met veel vlijt bearbeid, en in dezen arbeid, de beste Schrijvers, zoo van vorigen, als lateren tijd, geraadpleegd, en alles met veel duidelijkheid voorgedragen. Recensent moet zich tot deze enkele opgaaf bepalen, zonder in de stoffe zelve, intetreden, zoowel uithoofde van den aard van dit tijdschrift, als van het onderwerp, hetwelk te verre buiten den kring der meeste lezers ligt. Na de afhandeling der acht Hoofdstukken volgen twaalf, betwistbare stellingen of theses, en dan nog een appendix, behelzende een *Extract uit het Vonnis der tweede Kamer van de Regtbank van Koophandel te Amsterdam, op den 2 November* 1815, *tusschen* B. en Comp. *Gepatenteerde Kooplieden binnen die stad, als eischers en* W. *en* J. W. *ook Kooplieden aldaar als gedaagden*, met het gene daartoe betrekkelijk is.

De theses zijn meest uit het Burger-Regt, zoo Romeinsche als Fransche gekozen. Onder dezelve merken wij twee op, uit het Regt der natuur, te weten de X. stellende: „ Dat de Nakomelingen niet beroofd zijn van alle die regten, van welke de Voorouders hebben afstand gedaan.". En de XI. „ Dat de gewoonte der oude Romeinen, ingevalle velen in den krijgsdienst eene misdaad hadden bedreven, zeer onregtvaardig is, om namelijk bij het lot te beslissen, welke weinigen uit die velen de straf zouden dragen, opdat de vrees wel tot alle, maar de straf zelve, op weinigen zoude komen. Het zoude kunnen schijnen, dat deze stelling niet strookte met de volgende XIIe. uit het Berigtschrift of Lastbrief van de Keizerin Katharina II. §. 63. „ Dat alle strafoefening tot doel moet hebben eene noodzakelijkheid; en geene noodzakelijkheid daar is, ten zij die, welke uit de zekerheid en veiligheid van den Burgerstaat voortvloeit." Immers, indien de straffing van weinigen bij loting den afschrik op allen brengt, (dit toch is de vooronderstelling) dan is de straffing van allen onnoodzakelijk, en dus ongeoorloofd. Doch hier tegen valt wederom aantemerken, dat Theses altijd betwistbare stellingen moeten zijn.

GE-

GESCHIED- EN LETTERKUNDIGE ANECDOTES.

Letterkundig bedrog omtrent de Brieven geſchreven aan boord van het Schip de Northumberland, *door den Scheeps Chirurgijn* WARDEN, *betreffende zijne gehoudene geſprekken met* NAPOLEON.

Het Quarterly Review (een zeer geacht Engelsch Letterkundig Tijdſchrift) heeft bewezen, dat deze Brieven grootendeels van Londenſche fabrijk zijn, van eenen Dr. COMBE. Want WARDEN kan geen tien woorden Fransch aan een ſpreken, en BUONAPARTE ſpreekt geen Engelsch. Ook kan WARDEN zijne eigen moedertaal niet zoo goed ſchrijven, als men naar deze brieven zou moeten oordeelen. — Men moet nog opmerken, dat de bekende GOLDSMITH, Schrijver der *Geheime Geſchiedenis van het Hof van St. Cloud*, die lang in dienst van BUONAPARTE ſtond, en van wien in deze brieven meermalen gewaagd wordt, in zijn Weekblad *the Anti-Gallican*, brieven aan BUONAPARTE heeft uitgegeven, waarin hij zich tegen de hem in WARDENS Brieven gedane aantijgingen volkomen verdedigt. Deze Brieven van GOLDSMITH behooren noodzakelijk bij die op WARDENS naam gaan.

(*Jen. Alg. Lit. Zeit.* 1817. *Intell. bl. N.* 35. *S.* ſ80.)

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1817 Dec.	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
3	29. 4¼	41	N.	betrokken; regenachtig; 's avonds regenbuijen met wind.
	29. 4½	45	—	
	29. 6	40	—	
4	29 8¾	37	O. N. O.	bewolkt.
	29 9¼	38	O.	
	30 0	34	—	
5	29. 9¾	33	O. Z. O.	bewolkt; meest omtrent betrokken; 's avonds windrig.
	29. 9½	35	Z.	
	29 7¼	33½	Z. t. O.	
6	29. 5	37	Z. t. W.	betrokken, meest regen; even na den midd. met een weinig ſneeuw; 's avonds bewolkt.
	29 4¼	37½	Z. Z. W.	
	29. 3¼	37	——	
7	29. 4	41½	W. t. Z.	bewolkt; hagel- en regenbuijen; in den vooravond eens weêrlicht met donder.
	29. 4	41	Z. Z. W.	
	29. 2¾	40	Z. t. W.	
8	28. 9¾	40½	Z. Z. O.	betrokken; voormidd. regenachtig, windrig.
	28. 8	38	Z. O. t. Z.	
	28 7¼	41	Z. O.	
9	28 9¾	40½	N. O.	damsig; voormidd. betrokken; tusſchenb. regenachtig.
	29. 0	42	——	
	29 1	38½	——	

TE HAARLEM BIJ A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE
KONST-
EN
LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1817.

N°. 53. *Vrijdag den 19den December.*

BERIGTEN.

UTRECHT *den 9 December.* Heden avond vierde het alhier gevestigd Departement der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen* deszelfs dertigste Verjaring in de Luthersche Kerk. Bij die gelegenheid hield de Hoogl. JAN KOPS eene Redevoering over JACOB CATS *als Volksverlichter en Bevorderaar van het Nut van 't Algemeen.* Beurt- en Koorzangen, waarvan de woorden door den Hr. J. VAN WALRÉ te Haarlem en de muzijk door den Hr. F. NIEUWENHUIZEN vervaardigd waren, wisselden deze Redevoering af, en werden door een' rei Zangers en Zangeressen met aangebragte hulpe der Instrumentale muzijk voortreffelijk uitgevoerd. Eene talrijke schare, waaronder Commissien van hooge en openbare Collegien dezer stad, zette dit feest allen luister bij.

———————————— Heden overleed, na herhaalde kleine aanvallen van beroerte, in den ouderdom van ruim twee-en-tachtig jaren, de WelEd. Hooggeleerde Heer MATTHIAS VAN GEUNS, Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw, Med. Doct. Emeritus Professor in de Geneeskundige Faculteit dezer Akademie, Archiater der Provincie Utrecht, Lid

van het Koninklijk Inftituut en van verfcheidene andere geleerde Genootfchappen. (*)

AMSTERDAM *den 9 December.* Heden overleed alhier in den ouderdom van ruim 80 jaren de Wel-Eerw. Heer GERARDUS DE HAAS, *S. S. Theol. Doct.* en federt den jare 1782 Leeraar der Nederduitsch-Gereformeerde Gemeente dezer ftad. Behalve de getrouwe waarneming van zijne ambtsbezigheden, gedurende 55 jaren, verrijkte hij den Nederduitfchen Godgeleerden boekenfchat met de volgende Werken: *Het vijfde en de drie volgende Hoofdftukken uit Paulus Brief aan de Romeinen* in drie Deelen in gr. 8°.; *eene Verhandeling over de toekomende Waereld*, in gr. 8°. en *Over de Openbaring van Joannes; als een Boek voor het verftand en het hart*, 3 Dn. in gr. 8°. enz. (†); welke voor zijne talrijke vrienden en hoogachters tot eene ftichtelijke nagedachtenis van 's mans kunde en ijver ftrekken zullen.

HAARLEM. In de Dordrechtfche Courant van den 11den dezer het onderftaand berigt nopens het Kunst-Cement gevonden wordende (waar omtrent wij voor eenigen tijd enkele aanmerkingen plaatften, die tot een onderzoek van hetzelve bij het Nederl. Koninkl. Inftituut aanleiding gaven, waarvan wij ook den uitflag hebben medegedeeld) nemen wij ook dit over, met de daarbij gevoegde verzekering, latende een en ander voor rekening des ftellers.

,, Het navolgend berigt is ons door zeer refpectabele lieden, die gereed zijn, om, wanneer het 'er op aankomt, openlijk tot ftaving van het door hen vermelde optetreden, ter plaatfing medegedeeld:

Klundert, den 6den December.

,, Dewijl zoovele oogen van noodlijdenden thans gevestigd zijn op de nieuwe inventie van den Heere ECKHARDT,

(*) Een uitvoeriger Levensberigt van dezen Geleerde, waarop ons gegronde hoop is gegeven, zullen wij eerlang onzen Lezers mededeelen. *Red.*

(†) Het eerfte Werk zag van 1789—1793 bij de Boekh. Allart en Wesfing te Amfterdam het licht, het tweede in 1798 bij den eerstgenoemden Boekhandelaar alleen, en het laatfte bij den Boekh. J. L. Augustini, te Haarlem in 1807.

HARDT, om Watermolens van ſtaande tot hellende ſchepraden te veranderen, waardoor men vurig wenscht van het overtollig water verlost te worden, zoo geloof ik dat het allezins waardig is, door uw Blad bekend gemaakt te worden, dat de inventie zeer voldoende is bevonden, dewijl bewezen is, dat de veranderde Molen alhier met de eigene ſnelheid en kracht van opmaling bleef voortwerken, na reeds eenige duimen het boezempeil, welk de Molen volgens de vorige zamenſtelling kon opmalen, overtroffen te hebben: dan zeer jammerlijk werd deze proefmaling afgebroken, en bleef het volkomen effect onbekend, om dat deze Molen, met Kunstcement hebbende moeten gemaakt worden, weldra onbekwaam was; bij droogmaking bevond men, dat deze Inlandſche Cement, na zes weken, niet verſteend was, maar als modder van de ſteenen liep."

„ Men werkt thans, van 's morgens 3, tot 's nachts 11 of 12 ure, aan het herſtel, en heeft alle kapitale punten zoodanig ontzet gevonden, dat een voornaam deel van nieuws gemetſeld moet worden, wordende berekend, dat de Molen niet voor primo Januarij aanſtaande zal kunnen dienen, tot groot bederf veler huisgezinnen, dewijl vele, anders met kostbaar Koren bezaaide Landen, thans reeds in eene Zee veranderd worden."

IETS

OVER DEN OORSPRONG EN STICHTING VAN GOES.

Bij gelegenheid van het Vierhonderdjarig Stedelijk beſtaan dier Stad, waarvan de Verjaring inviel den 21ſten November 1817.

De oorſprong van Zeeland, (en gevolgelijk ook van het eiland Zuidbeveland) verliest zich in de grijze oudheid, zoo dat men denzelven ſtelt, onder die dingen, die, door gebrek aan oude en geloofwaardige Schrijvers, niet zeker zijn op te geven; men vindt onder anderen beſchreven, dat reeds vele jaren vóór Christus geboorte een Duitsch volk, Sicambren, (ook bekend onder den naam van Franken, en die zich naderhand in het land nederzetteden, nu Frankrijk geheeten), ter zee Enge-

land

land willende bemagtigen, op Zeeland landden, doch dat dezelve toen door een volk, Sclaven genaamd, uit het land Sclavenburch, (het in de Maas verdronken Vlaardingen, volgens eenige oude Schrijvers) verdreven werden, en dat deze Sclaven zich vervolgens in Zeeland nederzetteden, en dat dit land toen, en nog vele jaren na Christus geboorte, flechts beftond uit fchorren en beken. Waarfchijnlijk werd dit land ook al fpoedig door deze volken verlaten en door andere vervangen, daar men niets verder van hen met zekerheid leest.

Zevenhonderd-en-vijftig jaren na Christus geboorte werd Zeeland, door de toenmalige bewoners, zijnde Noordfche volken, (volgens fommige Deenen, of Gothen, enz.) welke oneens met hunne naburen leefden, en federt lang naar dit land waren komen afzakken, bedijkt. Vóór de bedijking woonden deze volken met hunne have en beesten, op daartoe gemaakte heuvelen; dezelve waren Heidenen, en baden, onder andere Afgoden, Hercules aan.

St. Willebrord, eerfte Bisfchop van Utrecht, predikte het eerst het Christen geloof in Zeeland, omtrent 't jaar 700 na Christus geboorte te Westkappelle in Walcheren, doch flaagde niet ten volle in zijne poging; doch in 't jaar 830 werd door St. Fredericus, 8ften Bisfchop van Utrecht, het Christendom in Zeeland verder voortgeplant.

Het eiland Zuidbeveland, welks oorfprong van benaming twijfelachtig is, bevatte voormaals twee fteden, als: Romerswaal en Goes, (*) waarvan de laatfte alleen aan de woedende golven omworsteld is.

Wegens den oorfprong van den naam van Goes zijn de oude Schrijvers het niet eens; fommige beweren, dat, daar de plaats voormaals een fchor was, waarop zich altijd vele Ganzen bevonden, en het woord Goes in de oude Duitfche taal Gans beteekende, de naam van Goes hieraan is toetefchrijven. Andere willen, dat Goes

(*) De fteller van dit Berigt telt 'er drie, doch bedriegt zich, als hij *Borfelen* eene *ftad* noemt. Zulk eene ftad beftond 'er nimmer, maar wel zes dorpen op 't *eiland* Borfelen. Volgens Reigersb. *Chr. v. Zeel.* II. werd dat geheele eiland in 1632 onder water gezet, doch is federt bedijkt en aan Zuid-Beveland aangeflijkt.

Goes, in de aloude Deenfche en Nederduitfche taal beteekent *eene bij uitſtek vruchtbare landſtreek*, en, daar nu Goes in zulk eene vruchtbare landſtreek gelegen is, fchrijven zij deszelfs naam hieraan toe.

Doch aangaande de eerſte ſtichting van Goes en hare opkomst tot eene ſtad, kunnen wij de volgende naauwkeuriger opgave geven:

Goes werd reeds in 't jaar 1100 bekend, als een gehucht van 8 à 9 huizen.

In 1270 begon men 'er een Klooster van Regulieren te ſtichten.

Omſtreeks dien tijd begon men eene ſterkte of ſlot te bouwen, hetgeen men, om deszelfs toenmalige ligging, den naam van Oostende gaf. (Van dit ſlot zijn nog overblijfſelen aanwezig, en het op de plaats ſtaande gebouw draagt nog den naam van ſlot *Oostende*; ook vindt men daar nog een' moerbei-boom, welke tijdens vrouw Jacoba 'er reeds ſtond, en van welken, op verzoek van eenige liefhebbers der oudheid, dezer dage eene afteekening is gemaakt.) (*)

Rondom dit ſlot zetteden zich vele landlieden neder, en men begon zich te generen met de meeteelt, visſcherij en zoutnering. (†) Zoodat deze plaats allengs een groot dorp werd, en men gaf het den naam van het dorp ter Goes.

In 1300 werd het genoemde ſlot door de Vlamingen belegerd, doch door de inwoners van Romerswaal, met een groot getal aanrukkende, ontzet, en dezelve leverden

(*) Wij vernemen dat deze teekening thans is berustende bij den Heer Mr. N C. Lambrechtſen, Ridder der Orde van den Nederlandſchen Leeuw en Preſident van het Zeeuwsch Genootſchap der Wetenſchappen te Middelburg.

(†) Deze zoutnering beſtond toenmaals, en nog vele jaren daarna, in het droogen en branden van het zilte ſlijk of darring tot asſche, welke asch vervolgens in keeten tot zout bereid werd. Doch deze neringe liep in 't vervolg geheel te niet, daar 't darringdelven verboden werd, omdat 't land 'er te veel door leed, en het Buitenlandsch zout werd van tijd tot tijd meer aangebragt en goedkooper —. De keeten waren toen op verre na zoo groot niet, als de tegenwoordige, (volgens eene afbeelding) doch meerder in getal.

den den Vlamingen slag en velden 'er 1800 ter neder, waaruit men de toenmalige sterkte van het slot kan afmeten.

De plaats behoorde tot 1307 aan de Heeren van Borselen, regerende in Zuidbeveland, doch naderhand vervielen dezelve aan de Graven.

Onder de regering van Willem van Beijeren (bijgenaamd den dollen graaf,) omstreeks het jaar 1350, verkreeg Goes vele heerlijke privilegien en regten, en werd meer en meer betimmerd. (Men gist, dat tot heugenis en erkentenis van deze weldaden, Goes het wapen van Beijeren heeft beginnen te voeren.)

In het jaar 1406 werd Goes nog een dorp genoemd, doch kort daarna een stad, hebbende nog geene wallen, maar stederegten verkregen.

In het jaar 1417 verkreeg Goes van vrouwe Jacoba, Hertogin van Beijeren, en 28ste Gravinne van Henegouwen, Holland en Zeeland, en vrouwe van Vriesland, eene vrije Jaarmarkt.

In hetzelfde jaar, den 21sten November, werd Goes door vrouw Jacoba als eene Stad erkend, en vervolgens met wallen voorzien en versterkt, volgens hare handveste, gegeven te 's Gravenhage (*)

Dus verhief zich Goes als uit het niet, en aan de golven ontwoekerd, en bleef, in weêrwil van verscheiden tot ondergang dreigende rampen, als watervloeden, eene vernielende pest in 't jaar 1538, waardoor de stad bijna geheel ontvolkt werd, een ijsselijke brand in 1554, welke drievierde gedeelten in de asch legde, eene zware belegering van negen weken lang, in 1572; enz., tot op onzen tijd, in het bezit van hare stedelijke voorregten. En de stad werd reeds in 't jaar 1577, verheven als de derde stemhebbende der Provincie Zeeland.

Wie der bewoneren dezer stad, kan met een onverschillig oog terugzien op het verledene? Wie voelt zich niet door dankbare erkentenis getroffen, voor de bescherming dezer stad? te meer, indien hij terugdenkt op de stad Romerswaal of Reimerswaal, die mede eens eene aanzienlijke plaats besloeg op dit Eiland, en welke reeds sedert bijna drie eeuwen eene prooi der golven geworden is.

NIEUW-

(*) Zie Mieris, *Charterboek*, 1ste Dl. folio 434.

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN,

AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

Werken, aan welke in het oorſpronkelijke zeer vele uitgaven te beurt vallen, en die in de meeste Europiſche talen worden overgezet, trekken natuurlijk de aandacht der boekbeoordeelaren in die onderſcheidene landen tot zich; en daar derzelver zeden en gewoonten toch aanmerkelijk verſchillen, kan het voor den opmerkzamen niet onbelangrijk zijn, de oogpunten waartenemen, waaruit ſoortgelijke beroemde Werken, in welk vak ook, in verſchillende ſtreken beſchouwd worden.

Dit is onder anderen het geval met den zoo gunſtig bekende zedelijken Engelſchen Roman *Coelebs* of *de Ongehuwde, die eene Gade zoekt*, door Hanna More, welke in Engeland reeds *achttienmalen* in het oorſpronkelijke (behalve de Amerikaanſche Uitgaven) herdrukt werd, en waarvan in het *Hoogduitsch*, *Fransch* en het *Nederduitsch* (*) reeds Vertalingen het licht zien. Zie hier, wat 'er door den Franſchen beoordeelaar in de *Bibliotheque Univerſelle d'Avril* van gezegd wordt:

„ Men moet zich door den titel van dit geſchrift niet laten misleiden: *de Ongehuwde* mag naauwelijks een' Roman heeten. Dezelve is een algemeen onderrigt in den godsdienst en christelijke zedeleer, met een' dunnen ſluijer der verdichting overdekt. Hoe doorſchijnend die ſluijer zij, boezemt deze veel belangſtelling voor het Werk in en maakt het daardoor nuttiger. De ouden, die den droogen en leerſtelligen toon niet konden dulden, gaven hunne lesſen ter regeling van het gedrag in Zamenſpraken; hier vindt men buitendien aangename tafereelen en de aandacht uitlokkende en boeijende omſtandigheden. Is de les nuttig, waarom zou men zich beklagen over hetgeen haar dragelijk maakt? Fenelon maakte geene zwarigheid om de ſchrijfvakken te vermengen, toen hij zijne *Telemaque* opſtelde; en de letterkundige naauwgezetheid, moet voor verhevener overwegingen wijken. Men houdt, zegt men, niet van valſche Romans; dit is mogelijk. Maar houdt men dan meer van echte zedekundige Verhandelingen? Men heeft reden, om te gelooven, dat, indien men in den grond ſmaak voor het onderwerp voedde, hetzelve den vorm zou over het hoofd doen zien."

„ Als

(*) Bij den Uitgever van dit Weekblad in dit jaar in twee Deelen uitgegeven.

„ Als een toevoegfel tot den Eerdienst, als een middel tot verbetering in de eenzaamheid, verdienen doorloopende Werken zeker boven Leerredenen verre de voorkeur. Dezelfde leest, waarop de Leerredenen geschoeid zijn, het bestek eener gegeven grootte, dat nu eens altijd onuitputbare onderwerpen voor de menschelijke overpeinzingen en dan weder slechts een enkel punt uit de Zedeleer bevat, die eenzelvige verdeelingen, welke toeren van welsprekendheid op bekende tusschenstanden teweeg brengen, vermoeijen eindelijk den welmeenendsten lezer. Daarenboven laten Redevoeringen, zonder onderling verband, weinig duurzame herinneringen achter. De lezing van een aaneengeschakeld werk, zekeren tijd in het leven beslaande, vermengen zich de overdenkingen, die hetzelve opwekt, eer geheel met onze denkbeelden. Er blijft in den geest een geheel overig van beter gerangschikte gedachten en welke men gemakkelijker kan toepassen."

„ Het is waar, dat het schrijven van soortgelijke Werken moeijelijk valt; de verhevene heilige welsprekendheid wordt 'er met minder voordeel in ontwikkeld, dan in kerkelijke redevoeringen; zij vorderen een uitgebreider ontwerp en meer schakeringen. Men moet met de geheel ongewijde zeer beschaafde en tot een' hoogen trap van volkomenheid opgevoerde letterkunde worstelen, zonder dat men dezelfde middelen durft bezigen. Waar gevoel; levendige begeerte om nuttig te zijn; diepgaande kennis van het menschelijk hart alleen, kunnen zulke Schrijvers staande houden, en zij behooren dan nog bij hunne lezers overeenkomstige eigenschappen aantetreffen."

„ Daar wij niet ligt veel keus in dit vak ooit zullen krijgen, hebben wij groote verpligting aan de geletterden, die den beste Engelsche Werken voor ons overbrengen."

Na de redenen in het breede ontwikkeld te hebben, waarom Engeland over het algemeen meer voor geschriften over godsdienstige onderwerpen berekend is, dan Frankrijk, gaat de beoordeelaar dus voort:

„ Een der opmerkingwaardigste godsdienstige (Engelsche) Schrijvers, is eene vrouw, Mej. Hanna More, de Schrijfster van het voor ons liggend boek..... Zij is de vriendin van den beroemden Johnson geweest, zij stelde in hare jeugd Treurspelen op, welke Garrick gaarne ten tooneele liet voeren; zij is een grondig Godgeleerde, een geleerd en bekwaam Letterkundige en tevens eene zeer geestige Vrouw. Groote en onderscheidene bekwaamheden veroorloofden haar aan hare voortbrengselen eene menigte vormen te leenen, waarvan geene te verheven voor haar talent, noch te laag voor hare godsvrucht was. Er zijn van hare, kleine Geschriften, ten dienste der Armen, meer dan vijf millioenen Exemplaren gedrukt en verspreid, die

die eens bekend zijnde, gevraagd en verbreid raakten, niet alleen in Engeland, Schotland en Ierland, maar tot in Amerika en in alle de Engelsche bezittingen."

„ In dit Werk wendt zich daarentegen Mej. MORE tot de eerste klasse der Maatschappij. Opmerkelijk is het in haar en in haren vermaarden vriend den Hr. WILBERFORCE, dat zij beide de volslagen ongeloovige of sleente menschen ter zijde stellen. Wij hebben met hen niets te maken, zeggen zij; het zijn de brave menschen van beroep, waartoe zij zich rigten; en bovenal tot die lieden, geoefend in alles te schikken, die een weinig godsvrucht met een weinig wereldgenot en veel voorzigtigheid willen doen zamengaan. De wijze, waarop Mej. MORE deze personen vervolgt, hen doorhaalt, hunne listen jegens zichzelve ontmaskert, hunne onovereenstemmende handelwijze of berekeningen openlegt; deze wijze, zeg ik, is waarlijk zeer doeltreffend. Men zou een' buitengemeen aanmerkelijken aanleg tot satire bij deze Schrijfster kunnen vermoeden, indien de grondslag bij haar niet christelijke liefde ware."

„ Dezelfde bekwaamheid in het strijden, die haar het harnas der voorwendselen, hoe luisterrijk ook, doet doorboren, ontwikkelt zich in haren wederstand, aan dwaalbegrippen geboden. Zeer ten onregte heeft men beweerd, dat Mej. MORE eene Methodiste was. Zij plaatst zich in het ware brandpunt van het Christendom, of zoo men wil van de Godsdienstleer der Engelsche Kerk. Van daar, als van eene verhevene plaats op de uiteenloopende gevoelens zich grondende, herleidt zij die alle tot de Heilige Schrift, dat is, tot den Bijbel, in zijn geheel en niet volgens eenige verspreide trekken beschouwd. Zij behoudt het regtmatigst evenwigt tusschen het Geloof en de Werken, de reden en het gevoel, den pligt om op het leerstellige aantedringen, en dien, om ijdele geschillen te vermijden; en nooit veroorlooft zij zich, hoe onwederlegbaar een grondbeginsel zij, om op het regt van anderen eenige inbreuk te maken."

„ Men zou kunnen oordeelen, dat Mej. MORE wat te veel van haar polemisch talent gebruik maakt, en te min van een ander, dat zij echter ook bezit, van den Godsdienst uit een verheven en vertroostend oogpunt te vertoonen. In een land schrijvende, waar de secteageest en niet de onverschilligheid te duchten is, heeft zij veelligt geoordeeld aan de menschen, eer de waarheden van den Godsdienst dan deszelfs weldaden, deszelfs wetten eer dan deszelfs schoonheden te moeten aanbieden."

„ Men heeft aan deze Schrijfster ook eene te verregaande gestrengheid verweten. Maar wanneer men de pligten op zichzelve beschouwt, dan komt 'er geene toegevendheid te pas. De grondbeginselen staan uit hunnen aard op zichzelve. — Wanneer

 Mej.

Mej. MORE deze grondbeginselen in een verdicht verhaal wilde toepassen, kon zij hare geheele ziel daarin uitstorten. Toen heeft zij zich zachtaardig en welwillend betoond jegens hare verdichte personen, zoo als zij het in het dadelijk leven is. Hoe strenger zij zich gedroeg, hoe noodzakelijker het was, om, om zoo te spreken, levende modellen aantebieden, des te meer moest zij de vraag beantwoorden: Hoe wilt gij, dan dat men handele? Daarop heeft zij nu in den *Coelebs of de Ongehuwde* geantwoord."

Hierop volgt nu eene vlugtige schets van den inhoud en beloop der Geschiedenis dezes Romans — en dan gaat de Recensent dus voort:

„ De liefde is, zoo als men het in zulk een' Roman kan vooronderstellen, zeer behoedzaam en ingetogen, maar daarom niet koud voorgesteld. Er schittert zelfs in het tafereel daarvan ontworpen een aanlokkelijke tint door, zoowel om zijne kieschheid als frischheid. Heeft KLOPSTOCK in den hemel de liefdesgevallen van twee verrezenen geplaatst, Mej. MORE schijnt dit tooneel op aarde te hebben overgebragt, en in het zoo zuiver gevoel van den *Ongehuwden* en *Lucilla*, ligt als het ware een voorsmaak der Eeuwigheid opgesloten."

„ Deze Roman is in het oorspronkelijke bij uitnemendheid fraai geschreven. De oneindige fijne schakeringen van den stijl waren juist daardoor moeijelijk, om in eene andere taal overgebragt te worden."

Na eene hulde aan de verdiensten van den Franschen Vertaler, een vriend van Mej. MORE, den Hr. HUBER DE HARTWELL-FARM, besluit de Recensent dus:

„ Misschien had de Vertaler eenige geheel nationale bijzonderheden, zondere enige zwarigheid kunnen voorbijgaan, die Mej. MORE zelve zou achterwege gelaten hebben, bijaldien zij voor Franschen geschreven had. Maar wat een klein aantal Godgeleerde gesprekken, die tusschen geleerde sprekers voorvallen, betreft; verwijt men hem, dat hij die niet bekort heeft; wij regtvaardigen hem in dit opzigt volkomen. Die stukken behooren regtstreeks tot het oogmerk van het Werk en beslaan 'er weinig plaats in. Daarenboven zijn alle de dus behandelde vraagstukken gewigtig, en alle zeer oordeelkundig al redetwistende overwogen; terwijl het bovendien belangrijk is, voor ons, om het oogpunt te leeren kennen, waaruit men in Engeland deze groote onderwerpen beschouwt. Over het geheel verspreidt dit Werk veel licht over den zedelijken en godsdienstigen toestand van dat Land. Het zal in dit opzigt een gewigtig gedenkstuk zijn voor de geschiedenis van het begin der Negentiende Eeuw. En waarom zouden wij met onverschilligheid lezen, hetgeen onze naneven eens zullen genoodzaakt zijn te bestuderen?"

KUN-

K U N S T E N.

Amsterdam *den 8 December.* In de Vergadering der Leden van de Maatschappij, onder de Zinspreuk: *Felix Meritis*, op heden alhier gehouden zijn de Biljetten van Beoordeelaars geöpend, wegens het ingekomene volgens Programma van het Departement Teekenkunde, dato 8 Januarij 1817, zijnde

Vijf *Schilderstukken*, voorstellende een Muziceerend Gezelschap; Negen *dito*, voorstellende een Nederlandsch Boomrijk Landschap, bij opgaande Zon; Voorts een aantal *Geschilderde* en *Geteekende Beelden*, vervaardigd door Leden van genoemd Departement, op deszelfs Academie, naar het levend model: En is gebleken.

1. Dat de Schilderij met de Spreuk: *Die niet waagd ook niet slaagd*, voorstellende een Muziceerend Gezelschap, met den *Gouden Eerepenning* en een *Getuigschrift* bekroond is; en hetzelve vervaardigd is door den Heer Pieter Christoffel Wonder, te Utrecht.

2. Dat, als het naast in verdiensten hierbij komende, de fraaije Schilderij, onder de Spreuk:

Wanneer de Schilderkunst zich met de Toonkunst paart,
In goede eenstemmigheid, dan is 't heil op aard.

met de uitloving van den dubbelen *Zilveren Eerepenning*, als Accessit, is veréérd.

3. Dat, wegens het Landschap, dit jaar Eereprijs noch Accessit zou gegeven worden, aangemerkt dat, hoewel in eenige Stukken vele verdiensten waren, echter het vereischte volgens boven aangehaald Programma ontbrak.

4. Dat, wegens het *Schilderen* naar het model de dubbele *Zilveren Eerepenning* en *Getuigschrift* aan den Heer Cornelis Kruseman is toegekend.

5. Dat insgelijks wegens het *Teekenen* naar het model de *Zilveren Eerepenning* en *Getuigschrift* aan den Heer Cornelis Kruseman is toegewezen.

De vervaardigers der overige Stukken worden verzocht dezelve te laten afhalen aan het Gebouw der Maatschappij, zoo spoedig mogelijk, op eenen Dingsdag, Woensdag of Donderdag, tusschen 1 en 2 ure nadenmiddag, doch vooraf kennis latende geven aan den President Directeur van het Deparement Teekenkunde, B. van Heijningen, wonende op de Keizersgracht, bij de Brouwersgracht, N°. 383.

HANDEL EN ZEEVAART, LANDBOUW, HUISHOUDKUNDE, BEVOLKING EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

Haarlem. Gaarne voldoen wij aan de onderstaande uitnoodiging van Z. E. den Staatsraad Directeur Generaal van het Departement van Koophandel en Kolonien den Heer Goldberg, door de plaatsing van het daarbij gevoegde voor den Handel belangrijke stuk.

's Gravenhage den 21 *November* 1817.

De nevensgaande opgave, wegens den Staat des Handels van Egypte en de vergelijking van Maten en Gewigten, aldaar in gebruik, met die van Amsterdam, is mij van genoegzaam belang toegeschenen, om in een geacht tijdschrift geplaatst te worden; weshalve ik UEd. verzoek, om dezelve in den *Algem. Konst- en Letterbode* optenemen.

De Staatsraad, Directeur Generaal van het Departement van Koophandel en Kolonien.

J. Goldberg.

Staat des Handels van Egypte, in het jaar 1816 *met Vergelijkingen der* Aleppoſche *en* Amſterdamſche *en der* Amſterdamſche *en* Aleppoſche Maten *en* Gewigten.

In de Staats-Courant van den 17den October 1817 vindt men de onderſtaande opgave wegens den Staat des Handels van Egypte in het laatstverloopen jaar; welke een bewijs oplevert, hoezeer die Handel een verlevendigd aanzien bekomen heeft, en voor de Nederlanden, zoowel als voor andere natien, belangrijk kan worden.

Gedurende het jaar 1816 zijn negen en-twintig Schepen, varende onder Engelſche, Franſche, Zweedſche, Deenſche, Portugeſche, Oostenrijkſche en Pruisſiſche Vlaggen, beſtemd voor den Handel van Aleppo, in de havens van Alexandrette en Lattaquie binnengeloopen, geladen, zoowel met Produkten van Europiſchen grond of

of fabrikatie, als met Koloniale Waren, ter waarde van ruim vijf millioenen Piasters, en hebben van daar eene geëvenredigde waarde, zoo aan Goederen als aan Geldswaarde, naar Europa en elders uitgevoerd.

De Ladingen bestonden grootendeels uit artikelen, welke het Rijk der Nederlanden insgelijks oplevert, het zij als voortbrengsels van deszelfs grond of fabrikatie in Europa, of als de vruchten van deszelfs overzeesche bezittingen.

De voornaamste Artikelen zijn geweest aan:

INVOER.		UITVOER.
Blaauwsel.	*Tin.*	*Assa fœtida.*
Staal.	*IJzer.*	*Koper.*
Naalden.	*Blik.*	*Katoen.*
Arsenicum.	*Naaigaren.*	*Kaneel.*
Kwikzilver.	*Indigo.*	*Droogerijen.*
Mutsen	*Chitsen.*	*Wierook.*
Kampechehout.	*Likeuren.*	*Galnoten.*
Cochenille.	*Spiegels.*	*Arabische Gom.*
Koffij.	*Papier.*	*Olie.*
IJzerkramerij.	*Peper.*	*Wol.*
Katoenen Manufakturen.	*Lood.*	*Paarlen.*
	Kina.	*Struisvederen.*
Speelkaarten.	*Suiker.*	*Buffels en Kameelshuiden.*
Messen.	*Zijden waren.*	
Kamfer.	*Sassefras.*	*Zoethout.*
Lakens.	*Zwavel.*	*Zijde.*
Droogerijen.	*Snuiftab. enz.*	*enz.*

Zijnde de mindere waarde van den Uitvoer door Wissels op Konstantinopel gesaldeerd.

Het zal voor de zoodanige Nederlandsche Kooplieden, welke op de gemelde Gewesten insgelijks willen Handel drijven, voorzeker niet onaangenaam zijn, hierbij nog eenige bijzonderheden gevoegd te zien, welke, behalve de wijze, waarop onderscheidene Produkten te Aleppo in den Handel voorkomen, tevens de onderlinge verhouding van Gewigten en Maten, tusschen dit Rijk en Aleppo, en van de laatste Plaats met eenige andere Koopsteden buiten het Nederlandsch Grondgebied, bevatten.

(Zie

(Zie hiernevens de beide Tafels in Plano, waarin men met een opflag van het oog de verhouding der Gewigten kan nagaan.)

De *Makouk* of Korenmaat bevat 16 Chombouls. Een *Chomboul* weegt, naar hoedanigheid van het Koren, van 17 tot 25 Rotels (van 78 tot 115 ℔ Amfterdamsch) — De *Churle* is een Gewigt van $27\frac{1}{4}$ Rotels (ongeveer 125 ℔, 10 oncen, 6 dragm. Amfterd.) — De *Ardeb* houdt 120 Rotels (553 ℔ en ruim $6\frac{1}{2}$ oncen Amfterd.) — De *Pik* heeft $2\frac{2}{3}$ banen. — 801 Amfterdamfche ellen houden 818 pikken, dus de elle $1\frac{17}{267}$ pik. — De Vlaamfche elle heeft $1\frac{53}{383}$ pik. — $1\frac{3}{4}$ pik ftaan gelijk met ééne elle van Marfeille, en 3 pikken met eene *Canne* (insgelijks Marfeill.) — Lijnwaden worden gerekend en verkocht bij *Courges* (zijnde partijen van 20 ftukken). — De *Metical* wordt bij het wegen van Goud en Paarlen gebezigd en houdt $1\frac{1}{4}$ dragma.

Naalden worden verkocht in *zakken* van 6000 ftuks en gefortcerd van N°. 1 à 4 tot 6.

Brood- en grove Poeijerfuiker (Casfonade) bij *kwintalen* van 100 Rotels ieder, en met een tarra van 2 pCt.

Gember, *Muskaatnoten*, *Kaneel*, *Peper*, *Amandelen* en *Galnoten* bij *kwintalen* van 100 Rotels, met een tarra van 2 over 102.

Kruidnagelen; *Rabarber*, *Turbith*, *Gom Dragant*, *Gom Ammoniak*, *Wormzaad*, *Asfa Foetida* bij *Rotels* van 720 dragmas, met een tarra van 10 over 110.

Spijknardus, *Indiaanfche Pijnappel-pitten*, *Balfem van Mekka*, bij *Rotels* van 630 dragmas, met een tarra van 10 over 110.

Ruwe en gefponnen Boomwol, *Schapenwol*, *Kemelshaar* en *Koper* bij het *kwintaal* van 100 Rotels.

Perziaanfche Zijde bij *Rotels* van 680 dragmas. *Zijde van Tripoli*, *Antiochie* en de omftreken van *Aleppo*, bij *Rotels* van 700 dragmas.

Koraal bij *Rotels* van 620 dragmas.

Indigo van St. Domingo bij *Churles* van $27\frac{1}{4}$ Rotels. *De overige kwaliteiten van Indigo* bij *Rotels* van 720 dragmas.

Cochenille bij *Okken*, *Lakens* bij *Pikken*.

Bevrachtingen met vreemde Schepen zijn te Aleppo onderhevig aan een Konfulaatregt van 2 pCt., berekend volgens eene gematigde fchatting der Koopwaren.

Het tolregt (*douane*) is vastgefteld op 3 pCt. en het Makelaarsloon op 1 pCt.

De

De meeste der Franſche Handelhuizen volvoeren de hun opgedragen lastgevingen tegen 3 pCt., zóó voor den in- als uitvoer. — Eenigen berekenen echter 2 pCt. voor den in- en 4 pCt. voor den uitvoer.

Behalve de Turkſche, zijn ook de navolgende Muntſpecien te Aleppo in omloop:

Talaris of Hongaarſche Koninginne-daalders, harde Spaanſche Piasters, ſtukken van Raguza, Venetiaanſche Sequinen, Hollandſche en Keizerlijke Dukaten.

Transporten en Expeditien geſchieden door de Schaal van *Alexandrette*, ſomtijds ook door *Lattaquie*; doch deze laatſte haven, behalve deszelfs ondiepte, bij het inkomen vrij naauw zijnde, zal dus minder door groote Schepen kunnen bezocht worden.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN,
BUITEN HAARLEM.

1817 Dec.	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
10	29. 1½ 29. 2½ 29. 3½	39 40½ 33	N. O. — —	dampig; betrokken; 's avonds omtrent helder.
11	29. 4½ 29. 5½ 29. 6	34½ 41 37	N. O. W. Z. W. W. N. W.	bewolkt; buijig; 's morgens dampig.
12	29. 8 29. 7½ 29. 8½	36½ 38 34	Z. W. Z. W. t. Z. Z. Z. W.	bewolkt; ſneeuw- en regenbuijen;
13	29. 8½ 29. 8½ 29. 9	31½ 34 31½	Z. O t. Z. — Z. O.	omtrent betrokken; 's avonds bewolkt.
14	29. 8 29. 7½ 29. 6½	31 34½ 33	O. t. Z. O. Z. O. —	zeer windrig; voormidd. bewolkt; omtrent betrokken; verder betrokken; tusſchenb. ijzel, met regen.
15	29. 5½ 29. 6½ 29. 8½	35 45½ 41	Z. O. W t. N. W.	'smorgens vroeg regen; verder helder; 's avonds bewolkt.
16	29. 8½ 29. 9½ 29. 8½	44 47 45	W. Z. W. — Z. Z. W.	voormidd. bewolkt; veel helder; verder betrokken; tusſchenb. een weinig regenachtig.

BE-

BEKENDMAKINGEN.

***** Te Amsterdam, bij den Boekverkooper JOHS. VAN DER HEY, is *heden* van de Pers gekomen en wordt alom verzonden:

I. J. CLARISSE, LEERREDENEN, 3de Bundel, gr. 8vo. *f* 3:12:-

II. J. L. WOLTERBEEK, *Leerrede op 't Hervormings-feest*, gr. 8vo. *f* :8:-

III. F. EHRENBERG, *het Karakter en de Bestemming van den Man*, gr. 8vo. *f* 3:4:-

IV. O. S. BANGMA, *Algebra, ten dienste der Scholen*, 2de Druk, *f* 1:10:

V. DE HERKAAUWER, III Deel, N°. 6, waarmede dat Deel en de Jaargang over 1817 kompleet is.

***** Bij den Boekverkooper A. LOOSJES Pz. en zijne Correspondenten wordt aan de Inteekenaren afgeleverd, volgens voorwaarden van Inteekening:

LOOSJES, *LAUWERKROON* VOOR DE *NEDERLANDSCHE ZEEHELDEN*, *bij hunne betoonde Moed en Dapperheid in den* ZEESLAG VOOR ALGIERS den 27sten van Oogstmaand 1816; in gr. 8vo. op Schrijfmediaan, in Carton à *f* 4-10-:

Op Velinpapier met Proefdruk Platen à *f* 7-:

NB. Van die op *Velinpapier* zijn geene Exemplaren overgedrukt, maar op Schrijfmediaan zijn *buiten Inteekening* Exemplaren te bekomen, tegen den *verhoogden Prijs* van *f* 5-5 :

In dit Werk komen, behalve het Titelvignet, met het gezigt op den uithoek der Vestingwerken van Algiers, en een uitslaand plan van de Batterijen van Algiers en de Vereenigde Engelsche en Nederlandsche Vloot voor dezelve, de zeer gelijkende Portraiten van de Admiraals VAN DE CAPELLEN en Lord EXMOUTH voor, in het koper gebragt door Velyn en v. d. Meulen, naar Hodges en Lawrence.

De *naameloos* uit den Haag ontvangen Brief ter plaatsing van zekere *Advertentie in dit* Nommer, is te laat ontvangen; de laatste kan *niet* geplaatst worden; hoezeer de *Redactie* genegen is, om aan een *beknopter* Tegenberigt van den Onderteekenaar dier Advertentie *zelven*, des verkiezende, eene plaats interuimen. *Red.*

Dit N°. *met bijgevoegde Tafel in Plano kost* $4\frac{1}{2}$ *St.*

TE HAARLEM BIJ A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE
KONST-
EN
LETTER-BODE,
VOOR HET JAAR 1817.

N°. 54. *Vrijdag den 26sten December.*

BERIGTEN.

UTRECHT. De Heer CORNELIUS ANNE DEN TEX, van Tilburg, reeds beroemd, door de Verhandeling, (*) op welker openbare verdediging hij, in het voorleden jaar, tot *Philos. Theoret. Mag. Litter. hum. Doct.* bevorderd werd, (†) en door den Eereprijs, welken hij dit jaar behaalde, (§) werd den 17 December, tot *Doctor Juris Romani et hodierni* bevorderd, na in het openbaar met glans te hebben verdedigd zijne *Disputatio Inauguralis, de antiqui juris principiis in excolenda Jurisprudentia Romana constanter servatis.*

Op den volgenden 18 December verkreeg de Heer JANUS OP DEN HOOFF, van Vianen, dezelfde waardigheid, na insgelijks loffelijk in het openbaar te hebben verdedigd zijne *Dissertatio Juridica Inauguralis sistens doctrinam Jurisconsultorum Romanorum, de damno injuria dato, ad leges aequitatis exactam.*

Den naastvolgenden 19 December viel dezelfde eer te

(*) Zie *Algemeenen Konst- en Letterbode*, 1816. II. D. bl. 362—365.

(†) Zie *denzelven*, 1816. II. D. bl. 213.

(§) Zie *denzelven*, 1817. I. D. bl. 235.

te beurt aan den Heer GERARDUS VAN LEEUWEN, van Alkmaar, na met geen minder toejuiching, almede in het openbaar te hebben verdedigd zijne *Dissertatio Oeco-nomico-Politico-Juridica Inauguralis, de effectu juris dominii agrorum magis minusve circumscripti in populorum et patriam agriculturam.*

Deze drie jeugdige vrienden namen beurteling bij elkander den dienst van *Paranymphen* waar. De dagen hunner bevordering waren, voor de Akademie, en bijzonder voor de Regtsgeleerde Faculteit, ware feestdagen, daar deze hare Kweekelingen behooren tot die waardige Jongelingschap, welke, in de jaren onzer vernedering, lust en moed heeft gehad, om, in dit Oefenschool der wetenschappen, zich te blijven vormen, onder het oog van Leermeesteren, die in haar eene belooning zagen van hunne onafgebroken werkzaamheden.

P R O G R A M M A.

VAN TEYLERS TWEEDE GENOOTSCHAP.

Voor den Jare 1818.

TEYLERS Tweede Genootschap, thans tot het uitschrijven van eene Dichtkundige Prijsvraag verpligt zijnde, heeft goedgevonden tot onderwerp van een Neerduitsch Dichtstuk voortestellen:

DEN LOF VAN LAVOISIER.

Het Genootschap in deszelfs uitgegevene Werken al vroeg de verdiensten van dezen grooten Man hoog gewaardeerd hebbende, verlangt nu, in dit Dichtstuk, dezelve naar waarheid geschetst te zien, en wel bijzonderlijk, hoe de Scheikunde door LAVOISIER van wanbegrippen gezuiverd, en tot den rang van eene naauwkeurige wetenschap verheven zij, als ook welk licht de *Lavoisieriaansche* Scheikunde over andere vakken van Natuurkundige-Wetenschappen verspreid hebbe.

Het Genootschap verlangt, dat dit Lofdicht tevens een Leerdicht zij; en niet slechts een Gedenkstuk worde voor den noodlottig omgekomen LAVOISIER, maar tevens van voortreffelijke Vaderlandsche Dichtkonst, gepaard met grondige geleerdheid.

De

De prijs voor het best gekeurde Dichtſtuk is eene Gouden Medaille van 400 Hollandſche Guldens innerlijke waarde.

De ſtukken te zenden op de gewone wijze, met een verzegeld billiet, des Dichters naam bevattende, aan TEYLERS Fundatiehuis te Haarlem, voor 1 Januarij 1819, om beoordeeld te worden voor 1 December deszelfden jaars.

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN,

AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

AKADEMISCHE VERHANDELINGEN. *Specimen Academicum Inaugurale:* DE PRINCIPIIS IMPUTATIONIS, IN JURE: *Quod a. s. n...... pro gradu doctoratus ſummisque in jure Romano ac Hodierno honoribus et privilegiis in Academia Lugduno-Batava, rite ac legitime conſequendis, publico ac ſollemni examini ſubmittit* A. J. VERBEEK, *Dordraco-Batavus.* DIE XXV Junii MDCCCXVII. Hora X-XI. 8°.

In de Voorrede zegt de Schrijver, dat vooral de Hoogduitſche Regtsgeleerden bijzonder hun vernuft ſcherpen op het onderwerp dezer Verhandeling, te weten, de Toerekening, maar het echter geenszins eens zijn. De ſtoffe is gewigtig. Immers *en* in geval van vergoeding van ſchade, *en* van ſtraffen, moet eerst en vooral de dader, de oorzaak der daad gekend zijn: en die wordt niet gekend, dan uit de ware Toerekening en hare vaste regels.

Volgens Recenſents inzien, is Toerekening niet anders dan het enkel *oordeel, waar door iemand gehouden wordt, de zedelijke* (dus vrije) *oorzaak te zijn van eene daad of bedrijf.* Uit deze *definitie* volgen van zelfs de regels van Toerekening: b. v. Die, het gene hij deed, volſtrekt niet wist, b. v. in dronkenſchap, in ſlaapwandeling, in razernij; ook, die wel bij zijne verſtandsvermogens is, maar b. v. niet wist, door eene onoverkomelijke, door eene onvermijdelijke dwaling niet wist, aan dien kan zijn bedrijf niet worden toegerekend. Die beter heeft kunnen weten, die zijne dwaling had kunnen vermijden, kunnen te boven komen, dien verſchoont geene onkunde enz.

De eerſte Afdeeling onderzoekt het denkbeeld van Toerekening in *het algemeen.* Het tweede handelt van de *Regtswet.* Het derde over de *zedelijke* Wet en Toerekening. Het vierde over de Toerekening in het regt, en hare grondbeginſels.

Er kan eene vraag ontſtaan, of de gevolgen, welke uit een bedrijf zijn voortgevloeid, toerekenbaar zijn? Indien zij vooruitgezien zijn; of hadden kunnen en moeten vooruitgezien zijn, dan ja: zoo niet, dan neen. Dit hangt van de omſtandigheden af.

Toerekening als toerekening blijft altijd dezelfde, hetzij dan I. tot lof; hetzij II. tot afkeuring. Dit laatſte, indien de toegerekende daden 1. Niemands regt verkorten, als hoogmoedige trotſche, bitſe, behandelingen, enz. dan is het ſlechts eene zedelijke Toerekening. 2 Eens anders regt verkorten, dan is het eene Toerekening in het regt: b. v. iemand heeft eens anders paard, rundvee of ſchaap geſtolen of gedood; of op den behoorlijken tijd zijne ſchuld niet afgedaan. In dit geval alleen komt de pligt van rekenſchap te ſtade, en het gevolg, dat de dader of verzuimer verpligt is *a.* tot ſchadevergoeding; *b.* tot ſtraf te lijden. Het is dus geene naauwkeurige regel: *Bedrijven, waarvan men geene rekenſchap behoeft te geven, kunnen niet toegerekend worden.* Bl. 3 Een' weldoener wordt zijne weldaad tot lof toegerekend, maar hij behoeft daarvan geene rekenſchap te geven. Dus Toerekening en pligt van rekenſchap te geven, zijn niet te zamen verbonden. Toerekening is ook niet altijd ten kwade. Men is zoowel de oorzaak van goede, als kwade daden, en het verklaren, dat iemand oorzaak is, dit is Toerekenen. Lof en beſchuldiging of berisping volgen eerst daarna: zoo als de Schrijver zelve bl. 5. wel opmerkt; en dit is eigenlijk geene *toerekening*, maar *waardering* der daden of bedrijven, waarvan de oorzaak reeds te voren door de Toerekening kennelijk is. Deze twee zaken zijn onderſcheiden. Men kan *toerekenen*, dat is den dader, den bedrijver, de oorzaak, aanwijzen, zonder dat men de daad voor goed of kwaad keurt: men kan ook de daad *waarderen*, zonder dat men toerekent, zonder dat men zelfs den auteur kent, of op hem acht geeft, b. v. Men lost de vraag op, of het ſpreken van onwaarheid, altijd eene misdaad is. Hier heeft waardering van de daad zelve plaats; maar geene toerekening. Hierom ware beter, in de definitie van Toerekening bl. 3. r. 3. de woorden *illiusque cum lege convenientia aut pugna* wegtelaten.

Er kan ook eenige twijfel ontſtaan daar uit, dat de kundige Verbeek bl. 25. den beroemden Kant volgende, zoodanige zedelijke wet toelaat, die alle beweegredenen van geluk verwerpende, tot eenigst doel en beweegreden toelaat *den eerbied voor de rede*; maar evenwel bl. 18, heeft de Schr. beweerd, dat het geluk de getrouwe gezellinne is der deugd, hetwelk Kant grootelijks ontkent, zoo zeer, dat hij even daarom het *poſtulatum* ſtelt; dat 'er een God is, om hier namaals het ongelukkig zijn van de vromen in dit leven te vereffenen en te vergoeden.

De §. 20. en volgg. verdienen eene nadere overweging en

en onderzoek; vooral, om in het oog te houden, dat bij Toerekening niets anders behoort, dan louter de aanwijzing van den auteur, van den dader, zonder vergelijking met de Wet, zonder waardering van goed of kwaad. Deze waardering kan plaats hebben, en ook niet plaats hebben, en ook zoowel tot lof, als berisping. Twee regters zijn het eens, dat PIETER de auteur van het bedrijf is, maar de een kan oordeelen, dat hij wel, de andere, dat hij kwalijk gedaan heeft: het is ook mogelijk, dat deze waardering niet geschied.

Omtrent §. 23. Zouden wij ter opheldering dit aanmerken. De zekerheid en veiligheid van den Burgerstaat eischt Wetten, die de nadeelige bedrijven verbieden. Opdat die Wetten kracht kunnen hebben, moeten zij straffen stellen tegen de overtreders; en die straffen moeten uitgevoerd worden aan de misdadigers door publiek gezag, nadat de regters hebben toegerekend, dat is, den dader verklaard; en, in dit geval, omdat zij regters zijn, de daad ook gewaardeerd, en zulks uit vergelijking met de Wet: dat is dan, verwijzen of vrijspreken.

In §. 25 lezen wij: *Eodem modo illis, qui alterius imperio ita subjecti sunt, ut imperantis jussui eos obtemperare omnino oporteat, dari vitio* NUNQUAM *ea possunt, quae pro illa necessitudine fecit aut omisit.* Dat *nunquam* zou misschien verkeerd worden opgevat. Darius verbood, dat niemand in zes weken tijds iets bidden zoude, dan van den Koning en niet van God. Indien Daniël aan dit bevel gehoorzaamd had, zoude zulks zeker hem toegerekend moeten worden, en wel tot misdaad. Daar is dus een regel noodig, wanneer men wel, en niet moet gehoorzamen. Onze brave Voorouders gehoorzaamden niet aan de ongehoorde bevelen van Philippus en Duc d'Alba. Zij gehoorzaamden aan God meer, dan aan de Tirannen. Dus zouden dan ook de woorden bl. 43 §. 28 in f. *Gravioribus minis* wel eenige nadere bepaling verdienen. Niet alle bedreigingen kunnen verontschuldigen Een schildwacht, die uit bedreigingen zijn' post verlaat, is schuldig: hij moet liever sterven, dan van zijn' post afloopen.

Het gene bl. 49 §. 32. staat; *Omnia enim, quae criminalibus legibus prohibentur, ejusmodi sunt, ut humanis pectoribus veluti* INSCRIPTA *esse videantur, ut eorum ignorantia in jure nunquam possit admitti* kan niet wel van de ingestelde Wetten (*Leges positivae*) verstaan worden: waarom dan ook de Schr. bl. 50. §. 34. te regt de afkondiging der ingestelde Wetten vordert. Een verbod van 's avonds na elf ure niet op straat te verschijnen, is niet in aller harten ingegrift: wij zouden dus voor *criminalibus* liever lezen *naturalibus*, en waarschijnlijk heeft de Schrijver dit gemeend.

Deze Akademische Verhandeling dragt alle teekenen van welbesteden tijd en vlijt, en doet den jongen geleerde eer aan. Verdere ijver en oefening zal zijne verkregene kennis nog verhelderen, en naauwgezetheid bijzetten

---

NATUUR- EN WISKUNDIGE WETENSCHAPPEN. *Verhandelingen der Eerste Klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten te* Amsterdam. Tweede Deel met Pl. in den Haag ter Algemeene 's Lands Drukkerij 1816. 4°. 196 bl.

Gaven wij in dit Blad van het eerste Deel der Verhandelingen der Eerste Klasse van ons Instituut aan onze Lezers een kort verslag, ten einde hen met deszelfs belangrijken inhoud eenigermate bekend te maken; de gewigtige stukken, in dit tweede Deel voorhanden, leveren weder ruime stof tot zulk eene opgave en veroorloven ons niet hetzelve met stilzwijgen voorbijtegaan. Zonder ons dus in eigenlijke beoordeeling intelaten, welke de goedkeuring van zoovele beroemde mannen, Leden dier Klasse, waarmede deze Verhandelingen in het licht verschijnen, minder noodig maakt, en die zeker het bestek onzes Weekblads zou te buiten gaan, willen wij vermelden, wat wij in dit Deel aantreffen.

De eerste Verhandeling: *over de theorie der gemiddelde waardij uit een zeker aantal grootheden of afzonderlijke waarnemingen* is men verschuldigd aan den voor de wetenschappen te vroeg gestorven Hoogl. J. F. VAN BEECK CALKOEN. In dezelve vindt men deze waarnemingen tot acht mogelijke gevallen gebragt: 1. die afhangen van eene onveranderlijke oorzaak alleen, 2. van eene veranderlijke naar eene bekende wet alleen, 3. van eene onveranderlijke naar eene onbekende wet alleen, 4. van eene onveranderlijke gemeene oorzaak en tevens van bijkomende oorzaken, wier invloed op elke waarneming bekend is, 5. van eene naar eene bekende wet veranderlijke gemeene en van bijkomende oorzaken, wier invloed bekend is, 6. van eene naar eene onbekende wet veranderlijke gemeene, en van bijkomende oorzaken, wier invloed bekend is, 7. van eene gemeene onveranderlijke oorzaak en van bijkomende oorzaken, wier invloed onbekend is, en 8. van eene naar eene bekende wet veranderlijke gemeene oorzaak, doch waar de invloed der bijkomende oorzaken onbekend is; en op deze acht gevallen wordt des Hoogleeraars theorie toegepast en voor elk geval eene voldoende oplossing gegeven, blijkende uit alles, dat men bij het opmaken eener gemiddelde waardij steeds heeft acht te geven: Vooreerst op den aard der waarnemingen zelve en de onvermijdelijke fouten bij dezelve; ten tweede moet opletten, of men

men de algemeene oorzaak als bestendig en eenparig, dan of men haar veranderlijk en zoo ja, naar welke wet moet vastftellen; ten derde nagaan of 'er ook bijzondere oorzaken, behalve deze algemeene, medewerkten, en zoo ja, hoe deze op elke waarneming invloeiden; en eindelijk naar die bepalingen de waarneming tot een der genoemde gevallen brengen, en op de aangewezen wijze de gemiddelde waardij vinden.

Hierop volgen twee stukken van den Hr. C. L. Brunings handelende het eerste *over de onderlinge gemeenschap der rivieren de Merwede en Lek door middel van het Kanaal, 't welk derzelver Embouchures vereenigt en den naam van Noord draagt*, zijnde het ander een *Vertoog nopens de ijswording en het ontdooijen van het gevormde ijs, naarmate van de temperatuur, welke door den Thermometer wordt aangewezen.* Beide zijn zeer belangrijk voor den Nederlandschen Waterstaat: beide rusten op naauwkeurig gedane waarnemingen, waarvan gegraveerde Tabellen bij dezelve gevoegd zijn. In het eerste wordt grondig bewezen en aangetoond, dat „ wanneer het van den eenen kant zeker is, dat door de Noord een aanmerkelijk gedeelte vloedwaters op het ondereinde der rivier de Lek gebragt, en door de bewerkte verhooging van den oppervlakkigen stand der Lek de vloedstroom, langs de nieuwe Maas, opwaarts belemmerd wordt, het van den anderen kant niet minder blijkbaar is, dat jegens en met ebbe eene aanzienlijke hoeveelheid waters door de Noord, uit de rivier de Lek, naar de rivier de Merwede afstroomt, en alzoo aan de nieuwe Maas onttrokken wordt; en dat het diensvolgens klaar is, dat voor zooverre de goede gesteldheid der rivier de nieuwe Maas in een onafscheidelijk verband staat met den onbelemmerden invloed van het zee-vloedwater, mitsgaders met het vermogen van den ebbestroom, de gemeenschap der rivier de Merwede met de rivier de Lek door de Noord, tegenwoordig inderdaad als nadeelig moet beschouwd worden." Het vertoog over de ijswording enz. heeft men te danken aan de nuttige toepassing, welke de Hr. Brunings in Januarij 1810 wilde maken van de algemeen bekende waarheid, „ dat men de zwaarte, dat is de dikte van het ijs op de rivieren bij eventuelen ijsgang als den maatstaf vermag te considereren, waarnaar, al het overige gelijkgesteld, de gevaren met den ijsgang verzeld, behooren afgemeten te worden." In die maand namelijk, bij de invalling eener strenge vorst, die de onheilen van het vorig jaar dreigde te doen wederkeeren, sloeg die Heer den gang der Natuur in het vermeerderen en verminderen van aanstaande gevaren zorgvuldig gade, en lette dus op de meerdere en mindere dikte van het ijs, waarmede de rivieren bezet raakten. De uitkomsten dezer waarnemingen, gedaan in de haven der stad Vianen, worden hier me-

degedeeld in eene Profilteekening, waaruit, gelijk ook uit het vertoog, voldingend het verband blijkt en in bijzonderheden wordt aangewezen, tusschen de ijswording en het ontdooijen van het gedamde ijs met de mate van de temperatuur volgens den Thermometer. Wij kunnen ons hier met die bijzonderheden niet inlaten, noch met die, welke eene Commissie uit Leden van deze Klasse des Instituuts, met het onderzoek dezes vertoogs belast, daaromtrent den steller mededeelde, die als een bijvoegsel op hetzelve met dankbaarheid door dezen daaraan gehecht zijn, maar bevelen dezelve vooral ter lezing ieder aan, die den Waterstaat onzes Vaderlands ambtshalve beoefent.

Het vierde stuk, in dit deel voorkomende, behelst: *Waarnemingen van de Komeet van den jare* 1807 door den Hr. J. P. Fokker aan het Observatorium op het zoogenaamd Oude Hof, in 's Gravenhage gedaan van 18 October 1807 tot den 21 Januarij 1808. Zij strekken ten onbetwistbare getuige van de naauwkeurigheid en onvermoeiden ijver van dezen Nederlandschen Sterrekundige, en tevens ten bewijze, hoe men ook hier te lande geene moeite ontziet, om de verschijnselen aan den hemel zorgvuldig waartenemen. Bij dit stuk is een kort overzigt gevoegd van de waarnemingen door anderen op deze Komeet gedaan; met name van *Viaal* te Mirepoix, *Bouvard* te Parijs, *Triesnecker* te Weenen, *Oriani* te Milaan, *Bessel* in Lilienthal, *Bode*, *Humbold*, *Tralles* en *Oltmans* te Berlijn, *Bugge* te Kopenhagen, *Schubert* en *Wisnesky* te Petersburg, *Gauss* te Gottingen, *Olbers* te Bremen, *van Beeck Calkoen* te Utrecht en *Schleiermachel* te Darmstadt; wordende bij elk dezer, gelijk ook bij zijne eigene de werktuigen opgegeven, waarmede de waarnemingen verrigt zijn.

De Hr. O. S. Bangma leverde het volgende stuk, zijnde *eene Verhandeling over den Brandspiegel*, waarin op wiskundige gronden en opgehelderd door de noodige figuren wordt bewezen, dat de *klootsche* Spiegel een *brandpunt* hebben kan aan alle de vereischten, door den steller vooraf opgegeven, voldoende; doch dat 'er bij den *parabolischen* Spiegel geen zoodanig brandpunt bestaat, maar wel eene zeker bepaalde ruimte, die overal eenen bijna gelijken graad van hitte bezit, genoegzaam overeenkomende met die, welke men door middel van eenen klootschen Spiegel van dezelfde grootte in deszelfs brandpunt verkrijgen kan.

Zoowel deze Verhandeling, als de onmiddellijk daarop geplaatste van den Hoogleeraar G. Vrolik, *over het buitenleggen van den achterwand der Pisblaas, gepaard met eene omgekeerd buitenhangende strook van het dun gedarmte*, is voor geen uittreksel vatbaar; beide moeten zelve gelezen en bestudeerd worden. Tot de laatste gaf bijzonder aanleiding des Hoogleeraars waarneming, van een wichtje te gelijk met een ander, doch welgevormd jongetje levend

te-

ter wereld gebragt, door eene moeder van reeds twee welgeschapen kinderen; dit wichtje leefde slechts zeven dagen, terwijl het ander welig is opgegroeid. In vier afbeeldingen, worden de wanstaltigheden door deze omkeering der Pisblaas in dit voorwerp veroorzaakt, naauwkeurig voorgesteld; terwijl de Verhandeling niet alleen daaromtrent, maar ook in het algemeen wegens soortgelijke wanstaltigheden, belangrijke bijzonderheden, hoogst schrander opmerkingen en hoogst nuttige inlichtingen bevat. Wij kunnen, zoo als wij reeds te kennen gaven, den geleerden steller hierin niet volgen en vergenoegen ons dus, met de slotsom derzelve hier mede te deelen. „ Van welken kant men derhalve deze zaak overwege, alles roept ons toe, dat hier niet wel anders, dan aan een aangeboren oorspronkelijk gebrek te denken zij. Dit gebrek echter, is bij het mannelijk geslacht vatbaar voor meer dan éénen staat van misvorming. Vindt men bij eene afwijking der Schaambeenen splijting van de sponsachtige ligchamen der roede, dan heeft men den eersten graad. Gaat die splijting door tot in de blaas, zoodat de Pisleiders zich op de buitenste oppervlakte van het ligchaam ontlasten, dan stelle men den tweeden graad. Splijten hierbij niet alleen de sponsachtige ligchamen der roede, maar scheiden zij zich van elkanderen af tot op zekeren afstand van het roedehoofd, men houde het voor den derden graad. Wijken zij eindelijk zoo geheel uit elkander, dat een deel van het teellid ter regter, een ander deel ter linkerzijde geplaatst is, men groete het voor den vierden graad. Of deze vierde graad immer waargenomen zij, zonder eene buitenhangende strook van het dun gedarmte, is mij onbekend." Besluit de geleerde Schrijver zijn stuk met den wensch, dat zijne nasporingen door andere mogen voortgezet worden, om het nog onopgeklaarde in het helderst daglicht te plaatsen, wij noodigen hem uit, om aan zijne belofte eerlang te voldoen, en ook eene Verhandeling mededeelen over dit gebrek bij het Vrouwelijk geslacht, dat in de laatste jaren zoo algemeen de aandacht der Genees- en Heelkundigen vestigde.

De Heer Jacob Florijn is de steller der volgende Verhandeling, bevattende eene *Beschouwing van eene merkwaardige eigenschap des cirkels.* Dezelve bestaat hierin: indien men den omtrek eens cirkels in een willekeuring getal gelijke deelen snijdt, en uit alle deze deelpunten, op eenige naar welgevallen getrokken middellijn, perpendiculairen trekt, zoo zal de som van alle deze perpenediculairen in beide halve cirkels even groot zijn. Dit voorstel heeft deze Wiskundige zuiver, meetkundig en synthetisch pogen te behandelen, en wij vertrouwen, dat ieder deskundige zal bekennen, dat deze poging met een' goeden uitslag bekroond is.

Als eene bijdrage tot dit Deel, leverde de Hr. C. H.

 a Roy

a Roy een uitgebreid *Onderzoek van den aard, eigenschappen, oorzaken en onderkenning der zonderlinge Zenuwziekte*, welke hij mededeelde aan het Instituut, en door hetzelve in het eerste Deel der Verhandelingen werd opgenomen. Dit onderzoek strekt ten vergerenden bewijze van des stellers onvermoeiden weetlust, geest van opmerking en schrandere onderscheiding, belezenheid en zoowel theoretische als practische kunde. Bijzonder bepaalde zich deze Geneeskundige, om het zeldzame en ongewone van dit geval nader aanteduiden, het met gevallen van andere Schrijvers te vergelijken en tevens aantetoonen, waarin zijne waarneming van alle andere dergelijke verschilt. Drie gevallen wist de steller dezes onderzoeks slechts optesporen, die eenige gelijkenis met het geval in geschil hadden, namelijk eene waarneming van de Haen, J. B. Morgagne en J. F. Bolten. De laatste komt daarbij nog het meest in aanmerking, maar het verschil tusschen beide gevallen is nog zoo aanmerkelijk, dat de Hr. a Roy geene zwarigheid maakt ten slotte te betuigen, dat dit onderzoek en dus ook die vergelijking kan strekken, om de zeldzaamheid van het geval te bevestigen.

Eindelijk treffen wij in dit Deel aan, weder een stuk van den Waterbouwkundigen C. L. Brunings, bestaande in *Iets, over de verschillende mate van digtheid der ijsstoppingen op de Rivieren, naar gelang van den onderscheiden hoogtestand dier Rivieren afgeleid uit de waarnemingen, ter gelegenheid van den ijsgang in Louw- en Sprokkelmaand van den jare* 1810. Hoogstmerkwaardigs is dit iets, en zeer juist de aanmerking des stellers, dat, dewijl de matige hoogtestand der Rivieren voor geene onheilen bij dezen ijsgang deed duchten, dezelve weldra geheel zou vergeten worden. Te welkomer is dan deze belankrijke bijdrage, die waarnemingen bevat nopens een tijdvak, waarin men het *maximum* van een verschijnsel leerde kennen, dat in mindere mate reeds zulke verwoestende gevolgen hebben kan. In negen net gegraveerde Platen, zijn de naauwkeurige waarnemingen van den Heer Brunings, in dit merkwaardig tijdvak, vervat. Ons bestek veroorlooft niet meer, dan weder den uitslag derzelve hier mede te deelen; daarin bestaande, „ dat zij ondervindelijk gestaafd hebben een stelling, die men van voren uit de eigenaardige gesteldheid der rivieren afleiden kan; namelijk, dat de ijsstoppingen, wanneer de rivieren binnen hare oevers beperkt zijn, tastbaarder zijn, dan wanneer zij buiten die oevers zijn getreden, gelijk voorts, ware zulks niet, dat de tegenwoordige hoogte der bedijkingen geenszins geëvenredigd zoude zijn aan de waterhoogte, welke door ijsstoppingen zoude kunnen teweeg gebragt worden; en dat de verplaatsing van zanden en uitschaving van het bedde (het gewone gevolg der plotselinge ontbinding van ijsstoppin-

(gen

gen) derhalve ook zooveel krachtiger bij eenen binnen de oevers bepaalden ijsgang bewerkt zal worden, als de ijsstoppingen in dat geval meer vermogen hebben, dan wanneer de rivieren buiten hare oevers getreden zijn."

Hoe oppervlakkig dit Verslag wezen moge, hopen wij daardoor alle Inlandsche Geleerden, die nog met deze vruchten van ons Instituut mogten onbekend zijn, tot derzelver genot uittelokken; en besluiten het in die verwachting met den wensch, dat deszelfs Eerste Klasse ons weldra weder een' nieuwen voorraad zal aanbieden.

NATUURKUNDIGE BIJZONDERHEDEN.

Een Varken leeft 160 dagen zonder Voedsel voort.

Met begeleide van onderstaanden Brief, ontvingen wij een Uittreksel uit de Notulen der Linneaansche Societeit te Londen, waaraan wij, het gezag dezer Societeit buiten alle bedenking zijnde, gaarne eene plaats inruimen.

„ In het, 1815, uitgekomene, doch nu eerst bij mij ontvangene 11e. Deel van de Werken der Linneaansche Societeit te Londen, vinde ik, in het doorbladeren, het volgende, dat mij zeer merkwaardig voorkwam, en 't welk ik voor den Letterbode zeer geschikt oordeelde; weshalve ik u eene geheel woordelijke vertaling daarvan zende:"

Uittreksel uit het Notulenboek der Linn. Soc.

(1811. Jun. 18.) Wordt gelezen een Brief van Thomas Mantell *Esq. F. L. S.* aan den Secretaris, behelzende berigt van een buitengewoon voorbeeld van voortduring van het dierlijk leven, zonder voedsel, in een Varken, dat in deszelfs stal begraven werd, door de instorting van een' Krijtberg nabij het Kasteel van Dover, den 14 Dec. ll. (1810.) — Het volgende is een uittreksel uit des Heeren Mantells Brief:

Den 23 Mei ll., 160 dagen, na dat het geval had plaats gehad, werd mij verhaald, dat eenige werklieden, bezig met het ingestorte krijt opteruimen, een Varken hadden hooren schreeuwen, en piepen, en hoewel ik grootte-lijks daaraan twijfelde, moedigde ik hen toch aan, om het krijt

krijt van den ſtal wegteruimen onder het opzigt van den eigenaar den Heer POOLE, die daarbij tegenwoordig was. Kort daarna was ik niet weinig verwonderd het Varken levendig uit deszelfs gevangenis ten voorſchijn gebragt te zien. Het zag 'er zeer vermagerd en vervallen uit; zijnde 'er naauwelijks eenige ſpieren te herkennen; zijne borſtels waren overeinſtaande, offchoon niet ſteil, maar zacht, ſchoon en wit. Het dier was levendig, kon goed gaan, en nam gulzig voedſel tot zich. Toen het ongeluk gebeurde, was het vet, en men vooronderſtelde, dat het toen 160 Pd. gewogen had; nu woog het niet meer dan 40 Pd. Ik ben verzekerd, dat toen de inſtorting plaats had, 'er noch voedſel noch water in den ſtal of in het hok was, hetwelk eene ſpelonk is van omtrent 6 voeten in het vierkant in den Krijtberg uitgehouwen, en van voren met eenige planken en eene deur betimmerd, en alles was omtrent 30 voeten diep onder het gevallen krijt bedolven. De deur en het andere houtwerk van het varkenshok was zeer beknabbeld en aangebeten en de zijden waren zeer glad, alzoo het Varken dezelve waarſchijnlijk beſtendig belekt had, om het vocht dat door den Berg ſijpelde. 'Er is geen twijfel aan, of van het loſſe krijt is een en ander opgegeten geworden, en naar het voorkomen van de uitwerpſelen te oordeelen, zoude men mogen beſluiten, dat het meer dan eens door de ingewanden gegaan zijn moet. —

Daar naam en toenaam genoemd worden, is 'er geene reden, om aan de echtheid van dit verhaal te twijfelen, hetgeen anders bijna ongelooſelijk zoude ſchijnen.

HANDEL EN ZEEVAART, LANDBOUW, HUISHOUDKUNDE, BEVOLKING EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

Voorſchriften van Rumfordſche Soepen te Geneve.

De onderſtaande Voorſchriften van Rumfordſche Soepen te Geneve bij de Soepinrigting aldaar bereid, heeft een van de Leden der Commisſie tot dezelve de Hr. J. J. DE RO-

CHES

chES medegedeeld. (*) Zij zijn alle berekend op 100 portien van 22 à 24 oncen ieder. De hoeveelheid water moet aan dat gewigt geëvenredigd zijn. Iedere portie wordt te Geneve voor twee Geneefsche Sols verkocht, omtrent $7\frac{1}{4}$ centimes (nog geen 6 duiten Hollandsch). Men kan berekenen, dat $2\frac{1}{2}$ portien ruim het voedsel opleveren van een pond brood van 18 oncen; het zou dus gemakkelijk vallen de bezuiniging optemaken, welke bij gelijke hoeveelheid voedsel voor eene gegevene bevolking zou plaats hebben. Van het begin van Augustus 1816 tot het einde van Januarij 1817 werden 'er 209,738 zoodanige portien te Geneve bereid, waarvan 67,834 verkocht zijn en de overige tegen bons van bijzondere personen of openbare Inrigtingen uitgereikt. In de maanden Februarij en Maart werd 'er 142.379 portien Soep verdeeld, waarvan 30,847, voor geld.

VOORSCHRIFTEN:

N°. 1.	℔
Geschelde Aardappelen	14.
Haver Gort . .	7.
Boonenmeel . . .	3.
Vleesch . . .	3.
Zout	$1\frac{1}{2}$.

N°. 2.	℔
Geschelde Aardappelen	20.
Rijst	6.
Kool . . .	5.
Vleesch . . .	3.
Zout	$1\frac{1}{2}$.

N°. 3.	℔
Geschelde Aardappelen	20.
Kool . . .	8.
Boonenmeel . .	3.
Vleesch . .	3.
Zout . . .	$1\frac{1}{2}$.

N°. 4.	℔
Witteboonen . .	3.
Rijst . . .	3.
Boonenmeel . .	4.
Geschelde Aardappelen	14.
Vleesch . .	3.
Zout . . .	$1\frac{1}{2}$.

N°. 5.	℔
Geschelde Aardappelen	11.
Gepelde Garst . .	7.
Boonenmeel . .	4.
Vleesch . .	3.
Zout . . .	$1\frac{1}{2}$.

N°. 6.	℔
Geschelde Aardappelen	14.
Erwten . .	5.
Rijst . . .	3.
Boonenmeel . .	3.
Vleesch . .	3.
Zout . . .	$1\frac{1}{2}$.

N°. 7.

(*) Daarbij zyn ook gevoegd beschrijving en afbeelding van de kooktoestellen, Fornuizen enz., waarin die Soepen bereid worden: wij hebben de mededeeling daarvan voor ons publiek minder noodig geacht, omdat de Papiniaansche Potten, Ketels enz. zoo als die in Nederland vervaardigd en bij de Soepbereiding gebezigd worden, al eene groote mate van volkomenheid bereikt hebben. *Red.*

N°. 7.	℔
Aardappelen-meel	2.
Boonenmeel . .	3.
Erwten . .	6.
Havergort . .	4.
Vleesch . . .	3.
Zout . .	$1\frac{1}{2}$.

N°. 8.	℔
Aardappelen-meel .	$2\frac{1}{2}$.
Boonenmeel . .	4.
Witte Boonen .	5.
Havergort . .	$3\frac{1}{2}$.
Vleesch . .	3.
Zout . . .	$1\frac{1}{2}$.

N°. 9.	℔
Aardappelen-meel	$2\frac{1}{2}$.
Boonenmeel .	3.
Havergort . .	8.
Vleesch . .	3.
Zout . .	$1\frac{1}{2}$.

N°. 10.	℔
Aardappelen-meel .	$2\frac{1}{2}$.
Boonenmeel .	3.
Gepelde Garst .	9.
Vleesch . . .	3.
Zout . . .	$1\frac{1}{2}$.

N°. 11.	℔
Aardappelen-meel	3.
Rijst . .	4.
Witteboonen . .	4.
Boonenmeel .	$2\frac{1}{2}$.
Vleesch . .	3.
Zout . .	$1\frac{1}{2}$.

Aanmerking. Witteboonen- en Garstemeel kunnen het Boonenmeel vervangen; de lijvige hoedanigheid van het Aardappelen meel ſtaat tot die van het Zetmeel, omtrent als 2 : 3, die van geraspte Aardappelen tot den Aardappel in zijn geheel, omtrent als 5 : 4. Vier ponden geſchelde Aardappelen houden een weinig minder dan een ℔ meel in.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

817 Dec.	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
17	29 $5\frac{1}{2}$ 29 6 29 $6\frac{1}{4}$	43 45 $42\frac{3}{4}$	z. w. w. t. n. —	de voorgaande nacht harde regen, met wind; voor- en namiddag betrokken: 's avonds bewolkt.
18	29 0 28 9 8 9	$42\frac{3}{4}$ 48 $43\frac{3}{4}$	z. z. o. w. w. z. w.	's morgens zware regen; met harden wind; verder bewolkt; 's avonds hagelbuijen.
19	28 9 28 $9\frac{1}{4}$ 28 $9\frac{1}{4}$	39 $41\frac{1}{2}$ 40	z. z. o. z. t. o. z. o.	betrokken: namidd. en 's avonds regen; 's nachts harde wind uit den o. n. o.

1817 Oct.	BAROMETER.	THERMOMETER.	WINDSTREEK.	LUCHTSGESTELDHEID.
20	29. 2¼ 29. 4 29. 5¼	36½ 37 33	N. O. N. O. t. N. ———	voormidd. betrokken; verder bewolkt.
21	29. 6 29. 6 29. 6	32 32 30½	O. — —	bewolkt; 's av. een weinig ſneeuw.
22	29. 5¼ 29. 5¼ 29. 5¼	30 33 26	O. — —	bewolkt.
23	29. 5 29. 5¼ 29. 6	27½ 33 27	Z. — Z. O.	bewolkt; 's avonds helder.

BEKENDMAKINGEN.

⁂ Te Amſterdam, bij *P. den Hengst* & *Zoon* en *Johs. van der Hey*, is van de Pers gekomen en alom verzonden:

GESCHIEDENIS DER STAATSOMWENTELING *IN NEDERLAND*, voorgevallen in het jaar achttienhonderd en dertien, door Mr. BOSSCHA, *Hoogleeraar aan het Athenaeum Illuſtre en Rector der Latijnſche Scholen te Amſterdam*, *Lid van het Hollandſche Inſtituut van Wetenſchappen*, *fraaije Letteren en Kunſten*; vierde en laatſte ſtuk, waarbij gevoegd zijn de *algemeene gegraveerde titels* en *vignetten*, om, bij het inbinden, vóór het Werk geplaatst te worden; van de vorige *drie* Stukken zijn nog eenige Exemplaren te bekomen.

⁂ Bij de Wed. H. van Kesteren en Zoon Boekhandelaars te *Amſterdam*, is van de Pers gekomen en alom verzonden:

I. *Miſſ* BENNET Roſa *of de jonge Bedelaarſter* 4e. en laatſte Deel *f* 3-: waarmede deze uitmuntende Roman zekerlijk, een der beste, welke Engeland heeft opgeleverd, geheel compleet is. Van de vorige Deelen zijn nog eenige Exemplaren te bekomen.

II. Karel Barimore *of de noodlottige gevolgen van den Minnen-nijd*, met gegraveerde Plaat van *Marcus*, en Tijtelblad; naar de derde Franſche Uitgave *f* 2-12:-

III. *De Roover uit wraak*, *of Lotgevallen van den beruchten* SOCIRIZCA door hem zelven, beſchreven, met gegraveerde Plaat, Titel en Vignet. *f* 1-10-:

IV. RADCLIFFE, (ANNA) de Albigenſen, *of de Kluizenaar in het Bosch van Caillavel*, *een geſchiedkundige* Ro-

Roman, getrokken uit de Aanteekeningen van de Dertiende Eeuw. 2 Deelen compleet, met gegrav. Titel en Vignet, van *Smies* en *Marcus* ƒ 4 8:

V. LAUN, *de drie Dochters van den Postmeester*, een Roman, een Deel compl., met gegrav. Titel. ƒ 1 : 16 :-

VI. *De Postkoets van* Bourdeaux, *of de Reisavonturen*, een Deel compleet, met gegraveerde Titel. ƒ 1 : 16 :-

VII. *Miss.* BURNEY, *de Schipbreuk*, een Deel compl., met gegrav. Titel en Vignet van *Marcus.* ƒ 3 :-

VIII. BECKER, KUHN enz. *Lektuur voor den beschaafden Stand, bestaande in Bydrage, tot de Geschied-, Land- en Volkerenkunde Anecdoten* enz. een Deel compl. met gegrav. Titel. ƒ 2 12 :-

IX. Kapitein van Dorsten, *of de Vrouwen op den toets:* Blyspel (*Picards Capitaine Belronde*) vrij gevolgd, door M. G. ENGELMAN. ƒ : 16 :-

X. *De grijze Man, of de Rondborstige*, Blijspel naar het Fransch, door P L. ƒ :- 14 :-

XI. *De Uniform-Rok van den Veldmaarschalk* Wellington, Blijspel, naar het Hoogduitsch. van A. VON KOTZEBUE, door P. L. ƒ :- 8 :-

---

*** Bij den Boekverkooper A. LOOSJES Pz. te Haarlem, worden uitgegeven de onderstaande nieuwe Artikelen:

I. GESSNER, *Het beeld van eene Stille in den lande, of trekken uit het Leven der Weduwe van* J. C. LAVATER, uit het Hoogduitsch met gegraveerden Titel en Vignet, voorstellende de afbeelding dier Weduwe, in gr. 8°. ƒ 1 - 16 - :
NB Dit Werkje is door den Schoonzoon van LAVATER geschreven, die ook de fraaije Levensbeschrijving van dien beroemden man heeft uitgegeven, waarvan in 4 Dn. in gr. 8° eene Nederduitsche vertaling het licht ziet.

II. PRINSEN, *Aardrijkskundige Beschrijving van de stad Haarlem* voor Kinderen, met een *Platte grond*, kl. 8°. 5½ stuiv.
Dit Werkje is met gekleurden Plattegrond à 7 st te bekomen, doch wordt *niet* in Commissie verzonden, maar moet voor rekening ontboden worden.

III. *Proeve van Schoolgezangen*, Tweede Stukje VIJFDE Druk, à 4 stuiv.
Ook van den ZESDEN DRUK, van het 1ste Stukje van dit op zoovele Scholen gebruikt wordend Gezangboekje zijn nog Exemplaren voorhanden.

TE HAARLEM BIJ A. LOOSJES Pz.

TWEEDEN DEELS

EERSTE REGISTER.

BERIGTEN en BIJZONDERHEDEN.

Van Julij — December 1817.

A.

B.

C.

D.

E.

E.

F.

G.

H.

I.

S.

S.

T.

TWEE-

TWEEDEN DEELS

TWEEDE REGISTER.

BOEKEN, ENZ.

Van Julij — December 1817.

A.

B.

G.

H.

M.

O.

R.

THEM-

T.

V.

W.